

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013



Bättre arbetsmiljö

SOU 1972:86

Delbetänkande avgivet av arbetsmiljöutredningen



Statens offentliga utredningar
1972:86
Socialdepartementet

Bättre arbetsmiljö

Delbetänkande avgivet av arbetsmiljöutredningen
Stockholm 1972

ISBN 91-38-01387-8

Omslagsarrangemang: Bertil Delin
Fotografier: Omslagets framsida Göthe Tarle
Omslagets baksida Per-Ola Lindqvist
Sättning: Data-Fotosättning SRA Sthlm 1972 25558
Tryckning: Rotobeckman
Produktion och Distribution: Allmänna Förlaget AB

Till Statsrådet och chefen för socialdepartementet

Genom beslut den 20 februari 1970 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att företa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen. Med stöd av bemyndigandet tillkallades den 23 februari 1970 såsom sakkunniga numera generaldirektören i arbetarskyddsstyrelsen Gunnar Danielson, ombudsmannen i Svenska metallindustriarbetareförbundet Sivert Andersson, förbundsjuristen i Svenska industritjänstemannaförbundet Kerstin Gustafsson, ombudsmannen i Landsorganisationen Leif Kjellstrand, direktören i Sveriges pappersindustriförbund Gunnar Larsson, direktören i Svenska arbetsgivareföreningen Gunnar Lindström och dåvarande generaldirektören i arbetarskyddsstyrelsen Otto Westling. Samtidigt utsågs Danielson att vara ordförande.

Som experter åt utredningen tillkallades den 11 mars 1970 förbundsjuristen Bert Ahlgren, Landsorganisationen, medicine licentiaten Erik Bolinder, Landsorganisationen, överdirektören Sven Forssman, arbetsmedicinska institutet, departementsrådet Gustav Jönsson, socialdepartementet, apotekaren Rune Lönngren, giftnämnden, medicine licentiaten Nils Masreliez, Svenska arbetsgivareföreningen, hovrättsassessorn Karl-Ingvar Rundqvist, socialdepartementet, och överingenjören Hilding Starland, arbetarskyddsstyrelsen. Ytterligare tillkallades som experter den 20 april 1971 numera avdelningschefen Börje Ahlqvist, arbetarskyddsstyrelsen, den 23 september 1971 yrkesinspektören Bertil Malmsköld, yrkesinspektionen, och den 6 juli 1972 professorn Osborne Bartley, Sveriges läkarförbund.

Till sekreterare förordnades den 1 april 1970 numera hovrättsrådet Hans Gullberg. Som biträdande sekreterare förordnades samma dag departementssekreteraren Jöns Lindström.

De sakkunniga har antagit benämningen arbetsmiljöutredningen.

Utredningen får härmed överlämna delbetänkandet Bättre arbetsmiljö. Betänkandet innefattar förslag till ändrad lagstiftning och förstärkt organisation för arbetarskyddet. Till betänkandet har fogats reservation i viss fråga av ledamöterna Larsson och Lindström. Experten Masreliez har instämt i vad som anförts i reservationen.

Stockholm i december 1972.

Gunnar Danielson

Sivert Andersson *Kerstin Gustafsson*

Leif Kjellstrand *Gunnar Larsson*

Gunnar Lindström *Otto Westling*

/Hans Gullberg

Jöns Lindström

Innehåll

Sammanfattning 11

I Författningsförslag

Förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen (1949: 1) 21

Förslag till kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 208) med föreskrifter angående tillämpningen av arbetarskyddslagen (arbetarskyddskungörelsen) 35

Förslag till kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 210) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg 41

Förslag till kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 211) om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar . . 42

Förslag till kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 491) om förbud att använda bensolhaltigt ämne vid tillverkning av läderskodon 43

Förslag till kungörelse om ändring i kungörelsen (1966: 521) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten . 44

Förslag till lag om ändring i lagen (1963: 246) om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsförläggningslag) 45

Förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612) 46

Förslag till kungörelse om ändring i brandstadgan (1962: 91) 49

Förslag till lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål 50

Förslag till lag om ändring i lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift . . 53

II Inledande redogörelse

Kapitel 1 *Utredningsuppdraget och arbetets uppläggning* 55
1.1 Utredningsdirektiven 55
1.2 Till utredningen överlämnade handlingar 57
1.3 Utredningsarbetets uppläggning . 58

Kapitel 2 *Översikt över gällande författningar inom arbetarskyddet* . . . 60
2.1 Kort historik 60
2.2 Huvuddragen i gällande arbetarskyddslag 61
2.3 Övriga författningar 64

Kapitel 3 *Översikt över nordisk arbetarskyddslagstiftning* 66
3.1 Danmark 66
3.2 Finland 69
3.3 Norge 73

Kapitel 4 *Den offentliga tillsynens organisation, uppgifter, arbetssätt m. m.* 78
4.1 Allmän redogörelse för arbetarskyddsverkets uppgifter 78
4.2 Allmänna myndighetsuppgifter . . 79
4.2.1 Planering 79
4.2.2 Vissa myndighetsuppgifter . 79
4.3 Forsknings- och utredningsverksamhet 79
4.3.1 Olycksfall 81
4.3.2 Fysisk ohälsa 81
4.3.3 Arbetspsykologiska och sociala frågor 82
4.4 Anvisningsarbete 82
4.4.1 Löpande anvisningsarbete . 82
4.4.2 Anvisningsprojekt 82
4.4.3 Normering och standardisering 83
4.5 Tillsyn och förhandsgranskning . 83
4.5.1 Tillsyn av arbetsställen . . . 83
4.5.2 Förhandsgranskning 84

4.6 Utbildning och information . . . 86
4.6.1 Intern utbildning 87
4.6.2 Extern utbildning 87
4.6.3 Information 87
4.7 Arbetarskyddsstyrelsens organisation m. m. 88
4.7.1 Tillsynsavdelningen 89
4.7.2 Arbetsmedicinska avdelningen 95
4.7.3 Administrativa avdelningen . 97
4.7.4 Vissa särskilda organ . . . 98
4.8 Yrkesinspektionens nuvarande organisation 98
4.8.1 Inledning 98
4.8.2 Den allmänna yrkesinspektionen 99
4.8.3 Kommunala tillsynsmän . . 101
4.8.4 Specialinspektionen för gruvdrift 102
4.8.5 Skogsyrkesinspektionen . . 104
4.8.6 Yrkesinspektionen för landtrafik 104
4.8.7 Specialinspektionen för luftfart 105
4.8.8 Specialinspektionen för explosiva och särskilt eldfarliga ämnen 106
4.8.9 Specialinspektionen för elektriska starkströmsanläggningar 106
4.9 Vissa utredningar 107

Kapitel 5 *Den lokala skyddsverksamheten* 110
5.1 Direktiv m. m. 110
5.2 Återblick på utvecklingen av samarbetet 111
5.3 Gällande reglering 112
5.4 Skyddsorganisationen på arbetsplatserna 117
5.4.1 Statistiska uppgifter 117
5.4.2 Närmare angående hur det lokala samarbetet i skyddsfrågor är organiserat. Anteckningar vid företagsbesök 122
5.4.3 Företagshälsovård 125
5.4.4 Enkät hos yrkesinspektionen 127
5.4.5 Yttrande från Föreningen Teknisk Företagshälsovård . 129
5.4.6 Några rapporter angående skyddsombudens arbetsförhållanden 130
5.5 Regionala skyddsombud 132
5.6 Försöksverksamhet 135
5.7 Uttalanden från fackliga huvudorganisationer m. fl. angående samarbetet i arbetsmiljöfrågor 137
5.8 Utredning angående arbetsfredslagstiftningen 140
5.9 Lagstiftning angående styrelserepresentation för de anställda . . . 141

Kapitel 6 *Förhandsprövning av arbetslokaler m. m.* 142
6.1 Direktiv m. m. 142
6.2 Gällande bestämmelser och deras bakgrund 142
6.3 Bestämmelser i byggnadsstadgan om byggnadslov och byggnadsnämnds samarbete med övriga myndigheter 145
6.4 Samordning av arbetarskyddsstyrelsens och planverkets anvisningar och föreskrifter beträffande arbetslokaler 148
6.5 Bestämmelser om förhandsgranskning i vissa andra författningar . 150
6.6 Utvecklingen av arbetarskyddsverkets förhandsgranskande verksamhet 151
6.7 Inhämtade yttranden angående planering av arbetslokaler m. m. . . 152
6.8 Uttalanden från fackliga organisationer angående förhandsgranskning 156
6.9 Möjlighet att få information angående företagsetablering m. m. . . 156

Kapitel 7 *Gemensamma arbetsställen* . 159
7.1 Direktiv m. m. 159
7.2 Gällande bestämmelser 160
7.3 Säkerhetsrisker på gemensamt arbetsställe, olika verksamhetsområden med gemensamt arbetsställe m. m. 162
7.3.1 Allmänt angående säkerhetsrisker på gemensamt arbetsställe 162
7.3.2 Byggnadsverksamhet . . . 163
7.3.3 Transportverksamhet 169
7.3.4 Andra verksamhetsområden med gemensamt arbetsställe m. m. 171

Kapitel 8 *Sanktionssystemet* 173
8.1 Direktiv m. m. 173
8.2 Gällande bestämmelser 173
8.2.1 Förfarandet enligt 53 § arbetarskyddslagen 173

8.2.2 Förfarandet enligt 54—58 §§ arbetarskyddslagen 175
8.2.3 Direkta straffbestämmelser i arbetarskyddslagen 176
8.2.4 Straffbestämmelser i arbetarskyddskungörelsen m. m. . . 176
8.2.5 Arbetarskyddsstyrelsens befogenhet att utfärda generella föreskrifter och anvisningar 177
8.2.6 Offentlig verksamhet 178
8.2.7 Arbetsföreståndare 179
8.2.8 Besvärsbestämmelser 180
8.3 Statistiska uppgifter 181
8.4 Genomgång av handlagda ärenden enligt arbetarskyddslagstiftningen 182
8.4.1 Ärenden enligt 53 § arbetarskyddslagen i vilka anmälan till åtal skett eller dom meddelats 1961—1970 183
8.4.2 Övriga föreläggande- och förbudsfall enligt 53 § arbetarskyddslagen under perioden 1961—1970 187
8.4.3 Utdömda straff i övriga genomgångna ärenden 189
8.5 Åtgärder i anledning av yrkesinspektionens anvisningar 189
8.6 Yttranden från yrkesinspektionen m. fl. angående sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen . . . 190
8.7 Tillämpningen av bestämmelserna om arbetsföreståndare 192

Kapitel 9 *Utbildningsfrågor* 193
9.1 Tidigare allmän- och yrkesutbildning 193
9.2 Nuvarande allmän- och yrkesutbildning 193
9.2.1 Grundskolan 194
9.2.2 Gymnasieskolan 194
9.2.3 Universitet och högskolor . 195
9.3 Särskild utbildning 196
9.4 Uttalanden angående utbildning i arbetarskydd m. m. 198

III Allmänna överväganden och förslag

Kapitel 10 *Allmänna synpunkter* . . . 201
Kapitel 11 *Gemensamma arbetsställen* 211
11.1 Inledning 211
11.2 Gemensamma arbetsställen i allmänhet 212
11.3 Byggarbetsplatser 213
11.3.1 Placeringen av samordningsansvar 213
11.3.2 Innebörden av samordningsansvar 215
11.4 Samordningsansvar på andra gemensamma arbetsställen 218
11.5 Ensamföretagare 219
11.6 Ingripande av yrkesinspektionen . 220
11.7 Särskilt angående arbetsställe över vilket den egna arbetsgivaren inte råder 221

Kapitel 12 *Förhandsprövning av arbetslokaler* 223
12.1 Inledning 223
12.2 Brister och reformbehov 224
12.3 Anmälan när arbetslokaler tas i bruk 225
12.4 Frivillig förhandsgranskning . . 226
12.5 Arbetsmiljösynpunkter vid byggnadslovsprövningen 227
12.5.1 Samordning av yrkesinspektionens och byggnadsnämndernas förprövning. Hörande av arbetstagarna 227
12.5.2 Särskilt angående till arbetslokaler hörande anordningar m. m. 228
12.5.3 Slutbesiktning 229
12.6 Vissa industriområden 230
12.7 Byggande för staten eller landsting 230
12.8 Samordningen av myndigheters verksamhet vid utfärdande av anvisningar eller föreskrifter . . 231
12.9 Särskilda föreskrifter 232
12.10 Sammanfattande synpunkter . . 232

Kapitel 13 *Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare* 234
13.1 Inledning 234
13.2 Nuvarande organisation 234
13.3 Utgångspunkter för utredningens överväganden 235
13.4 Huvuddragen av de nya samverkansreglerna 237
13.4.1 Den enskilde arbetstagaren 238
13.4.2 Skyddsombud 238

13.4.3 Skyddskommitté 245
13.4.4. Rätt att vägra utföra farligt arbete 249
13.4.5 Tystnadsplikt 251

Kapitel 14 *Den offentliga tillsynsorganisationen* 253

14.1 Inledande synpunkter 253
14.2 Yrkesinspektionen 255
14.2.1 Inledning 255
14.2.2 Allmänna synpunkter på tillsynsverksamhetens organisation 256
14.2.3 Specialinspektörerna vid yrkesinspektionen 257
Specialinspektionen för gruvdrift 257
Skogsyrkesinspektionen . 260
Yrkesinspektionen för landtrafiken 261
Specialinspektionen för luftfart 261
Specialinspektionen för explosiva och särskilt eldfarliga ämnen 262
Specialinspektionen för elektriska starkströmsanläggningar 263
14.2.4 Den kommunala tillsynen 264
14.2.5 Yrkesinspektionens arbetsformer m. m. 267
14.2.6 Yrkesinspektionens specialister 269
14.2.7 Yrkesinspektionens distriktsindelning 271
14.2.8 Inrättande av en yrkesinspektionsnämnd 276
14.3 Arbetarskyddsstyrelsen 277
14.3.1 Inledning 277
14.3.2 Allmänna synpunkter . . 277
14.3.3 Tillsynsavdelningen . . . 280
14.3.4 Arbetsmedicinska avdelningen 283
Arbetsmedicinsk filial i Umeå 288
14.3.5 Administrativa avdelningen 289
14.3.6 Inrättande av ett vetenskapligt råd 290

Kapitel 15 *Sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen* 291

15.1 Inledande synpunkter 291
15.2 Utformningen av olika sanktioner 292
15.3 Användningen av tvångsmedel . . 294
15.4 Statlig verksamhet 296
15.5 Arbetsföreståndare 297
15.6 Minderårigbestämmelser 298
15.7 Arbetstagares ansvar 298
15.8 Besvär 298
15.9 Underrättelse 299

Kapitel 16 *Utbildningsfrågor* 300
16.1 Allmänna synpunkter 300
16.2 Utbildning av skyddsombud m. fl. 301

IV Specialmotivering till författningsförslagen m. m.

Kapitel 17 *Specialmotivering till utredningens författningsförslag* 305
17.1 Förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen (1949: 1) 305
17.2 Förslag till kungörelse om ändring i arbetarskyddskungörelsen (1949: 208) 316
17.3 Förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612) 318
17.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål 319
17.5 Övriga författningsförslag . . . 319

Kapitel 18 *Organisationsfrågor* . . . 320

Reservation 331

V Bilagor

Bilaga 1 *Samarbetsorgan på arbetsmiljöområdet* 333
Bilaga 2 *Redogörelse för arbetarskyddsstyrelsens anvisningar m. m.* . . 341
Bilaga 3 *Yrkesskadorna. Omfattning, följdverkningar och kostnader* 387
Bilaga 4 *Arbetsmiljö och hälsa i relation till utvecklingen inom näringsliv och samhälle* 413
Bilaga 5 *Vissa uppgifter om utbildning av skyddsombud* 450
Bilaga 6 *Sammanfattning av arbetarskyddsstyrelsens utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen* 481

Förkortningar

AB 65 }	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings-
AB 72 }	och installationsentreprenader
ABF	Arbetarnas bildningsförbund
AMA	Allmänna Material och Arbetsbeskrivningar
AF AMA	Administrativa Föreskrifter (Mark AMA, Hus AMA, VVS AMA, Kyl AMA, EL AMA)
CFR	Centrala Företagsregistret
EFAK	Elfackets arbetarskyddskommitté
FCAN	Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd
FFA	Föreningen för arbetarskydd
FSA	Föreningen Skogsbrukets Arbetarskydd
GAK	Gruvornas Arbetsstudie- och Konsultverksamhet
ILO	International Labour Organization
ISIC	International Standard Industrial Classification of All Economic Activities
ISO	International Organization for Standardization
IVA	Ingenjörsvetenskapsakademien
JSP	Jordbrukets Skyddspropaganda
KFO	Kooperationens förhandlingsdelegation
LO	Landsorganisationen i Sverige
NSB	Nämnden för sjukvårds- och socialvårdsbyggnader
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
PUN	Statens personalutbildningsnämnd
SACO	Sveriges Akademikers Centralorganisation
SAF	Svenska Arbetsgivareföreningen
SAMKO	TCO:s kommitté för samarbetsfrågor på arbetsplatsen
SAN	Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd
SBF	Svenska Brandförsvarsföreningen
SBN	Svensk Byggnorm
SEK	Svenska Elektriska Kommissionen
SLA	Skogs- och Lantarbetsgivareföreningen
Spri	Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut
TCO	Tjänstemännens Centralorganisation
URAF	Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor, arbetsgrupp för forskning

Sammanfattning

Den allmänna debatten om arbetslivets villkor har på senare år varit intensivare än någonsin. De spörsmål som rests spänner över ett mycket brett område med förgreningar in på snart sagt alla samhällssektorer. I diskussionen har arbetsmiljöfrågorna kommit att inta en central plats. Det står klart att arbetsmiljöproblematiken inte kan isoleras från samhällsfrågorna i övrigt. Detta skapar samtidigt många infallsvinklar till problemen kring arbetsmiljön. Förhållandet har belysts av den debatt som förts i ämnet.

Arbetsmiljöutredningens uppdrag omfattar naturligtvis inte alla tänkbara aspekter på arbetsmiljön. Uppgiften är att med utgångspunkt i ett tidsenligt sätt att se på arbetarskyddets mål och metoder lägga fram konkreta förslag om hur arbetarskyddslagstiftningen och de offentliga arbetarskyddsorganen skall omgestaltas för att kunna fungera som effektiva instrument för bättre arbetsmiljöer. Redan denna uppgift är mycket omfattande, och utredningen har valt att bryta ut och prioritera vissa viktiga frågor för behandling i det delbetänkande som nu föreligger. I betänkandet presenteras förslag som innebär betydande förändringar lagstiftningsmässigt och i organisatoriskt hänseende.

Som en bakgrund till de förslag som läggs fram redovisar utredningen vissa allmänna överväganden rörande arbetarskyddslagstiftning och arbetarskyddsorganisation. Inledningsvis berörs översiktligt hur arbetarskyddet är uppbyggt och författningsmässigt förankrat. Utredningen konstaterar efter en blick på utvecklingen inom arbetslivet och samhället i övrigt att väsentliga förändringar skett med avseende på det underlag för bedömning av arbetarskyddets behov som fanns när arbetarskyddslagen kom till för drygt tjugo år sedan. Förändringarna gäller såväl tekniska och ekonomiska som sociala förhållanden. Betydande återverkningar kan noteras i fråga om medborgarnas synsätt och önskemål i olika avseenden. Intresset för arbetsmiljöförhållanden har stegrats avsevärt och anspråksnivån har allmänt höjts när det gäller arbetslivets villkor.

Den enskilde arbetstagarens arbetsmiljösituation har likaledes påverkats starkt av utvecklingen. Framstegen på teknikens område har lett till förbättringar av förhållandena i en del avseenden, t. ex. när det gällt att begränsa fysiskt tungt och nerslitande arbete, och arbetstiderna har generellt förkortats. De traditionella arbetarskyddsfrågorna har emellertid alltjämt stor aktualitet och det har inte gått att undvika att många nya skyddsproblem har uppstått. De sistnämnda hänför sig såväl till tidigare obefintliga arbetsmiljöfaktorer som till förut existerande faktorer som uppmärksammats genom ökade erfarenheter och kunskaper. Bl. a. har den snabba utvecklingen på det kemisk-tekniska området haft mycket stor betydelse för uppkomsten av nya förhållanden och risker i arbetslivet. Även sådana arbetsmiljöfaktorer

som buller, vibrationer, drag, kyla, värme och strålning ger upphov till problem för många arbetstagare. Problematiken när det gäller skadeverkningar omfattar numera inte sällan komplicerade frågor om långtidseffekter och kombinationseffekter på människans organism. Bedömningarna av olycksfallsrisker har blivit mer invecklade än förr till följd av ändrade konstruktioner för maskiner och anläggningar m. m. men också mot bakgrunden av att ökad uppmärksamhet kommit att riktas på beteendevetenskapliga problem. Psykologiska och sociologiska aspekter har efter hand tillmätts allt större betydelse i skyddssammanhang och förutsättningar har skapats för insatser på området för arbetstagarnas psykiska hälsa.

Förhållanden av det slag som här nämnts gör det enligt utredningens mening nödvändigt att från grunden pröva om innehållet i arbetarskyddslagstiftningen, som inte undergått väsentliga ändringar i materiellt hänseende sedan år 1949. Vid denna prövning bör man enligt utredningens uppfattning hålla fast vid att arbetarskyddet har en huvuduppgift i att skapa sådana förhållanden i arbetslivet att arbetstagarnas sundhet och säkerhet garanteras. Skyddsverksamheten bör bedrivas genom förebyggande åtgärder mot olycksfall i arbetet och ohälsa i samband med arbetet. Den måste dock numera ta sikte på alla slag av hälsorisker som har anknytning till arbetstagarnas arbetsförhållanden. För att detta skall kunna förverkligas är det nödvändigt att den förebyggande verksamheten sätts in redan i det skede då arbetsmiljön planeras.

Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare

Samhället och dess organ svarar ytterst för att säkerheten i arbetslivet tryggas. Huvudansvaret för arbetarskyddet på ett arbetsställe ligger naturligt nog hos arbetsgivaren, medan arbetstagarna har skyldighet att medverka i skyddsarbetet. På arbetsmarknaden har efter hand vuxit fram ett system för samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsfrågor och detta återspeglas också i lagstiftningen. Systemet syftar framför allt till praktiskt skyddssamarbete inom ramen för skyddsorganisationen på det särskilda arbetsstället. Ett effektivt arbetarskydd förutsätter enligt utredningens mening en väl fungerande skyddsverksamhet i företagen. Den önskvärda kontinuerliga bevakningen av arbetsmiljöfrågorna i ett företag kan svårligen uppnås på annat sätt än genom att de som är sysselsatta där engageras i skyddsarbetet. Sådant engagemang leder samtidigt till förbättrat inflytande för arbetstagarna över arbetsmiljön och därmed till ökade möjligheter för dem att få sina intressen tillgodosedda. Enligt utredningens åsikt är det angeläget att arbeta vidare efter den samarbetsmodell som valts. Utredningen anser att denna väg erbjuder goda utvecklingsmöjligheter för arbetarskyddet, som måste kunna svara mot ökade ambitioner på ett vidsträckt verksamhetsfält. Frågor rörande samarbetet mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddshänseende är väl ägnade för behandling i ett delbetänkande. Utredningen lägger fram förslag om en utbyggd lagreglering i detta avseende.

Utredningen har konstaterat att det lokala skyddsarbetets omfattning och kvalitet varierar i hög grad olika företag emellan och att det är nödvändigt att genom lagändringar söka skapa förutsättningar för en tillfredsställande skyddsnivå överlag. Arbetarskyddslagens nuvarande samverkansbestämmelser kan enligt utredningens uppfattning inte möta de berättigade krav som numera måste ställas i fråga om de anställdas medverkan vid arbetsmiljöns utformning. Reglering saknas i betydelsefulla hänseenden. Bl. a. är skyddsombudens uppgifter för snävt avgränsade och det finns inga bestämmelser som garanterar att skyddsombud har tillräckliga möjligheter att ägna sig åt sitt uppdrag. Enligt utredningens bedömning är det möjligt att utforma nya bestämmelser på området som ger de anställda en påtagligt stärkt ställning i den lokala skyddsorganisationen utan att rubbning sker beträffande vissa grundläggande förhållanden som avser arbetsledningsrätten och vad därmed sammanhänger. De bestämmelser som utred-

ningen föreslår är till stor del av karaktären rambestämmelser. Det blir därigenom möjligt att tillämpa dem under skiftande förhållanden och inom olika verksamhetsområden och man undviker också en olycklig låsning av samarbetet i stela former.

Utredningen anser att man bör sträva efter att i så stor utsträckning som möjligt engagera den enskilde arbetstagaren i den lokala skyddsverksamheten. Olika vägar att förverkliga önskemål härom diskuteras av utredningen. Det står dock samtidigt klart att de särskilda kanaler som finns för de anställdas medverkan i skyddsorganisationen — skyddsombud och skyddskommitté — måste tilldra sig speciellt intresse när lagregler om den lokala skyddsorganisationen skall formas. Utredningen föreslår härvidlag en rad nyheter.

Skyddsombud skall enligt förslaget utses vid alla arbetsställen med minst fem arbetstagare. Därmed slopas en nu gällande undantagsregel som främst tagit sikte på kontor, butiker och liknande arbetsställen. Skyddsombud skall naturligtvis vid behov utses också på arbetsställen med mindre antal arbetstagare än fem. Begreppet huvudskyddsombud föreslås infört i lagen. Finns på arbetsställe mer än ett skyddsombud skall ett av dem utses att vara huvudskyddsombud. Sådant ombud får samordnande funktioner, t. ex. i frågor som berör mer än ett skyddsområde. Nuvarande system med regionala skyddsombud — sådana som utses utanför kretsen av arbetstagare vid visst arbetsställe — föreslås utbyggt. Syftet är att ge förbättrat stöd och stimulans till skyddsverksamhet åt dem som är sysselsatta på arbetsställen med bristfällig skyddsorganisation. Enligt förslaget skall regionalt skyddsombud om förhållandena påkallar det kunna utses för arbetsställe där skyddskommitté ej tillsatts. Utredningen förutsätter därvid att också den regeln införs att skyddskommitté skall tillsättas på ett arbetsställe så snart arbetsgivaren eller arbetstagarna begär det. Prövningen av frågor om tillstånd att utse regionalt skyddsombud skall ske hos yrkesinspektionen. Medgivande skall kunna ges även om arbetsgivaren motsätter sig detta. Utredningen föreslår att principen om arbetsgivarens skyldighet att bära kostnaderna för regionalt skyddsombuds verksamhet fastläggs i lagstiftningen.

Utredningen föreslår att skyddsombudens uppgifter breddas. För att befästa skyddsombudsinstitutionen förs grundläggande bestämmelser om uppgifterna in i lagen. Därav framgår bl. a. att skyddsombud även skall delta i planeringen av arbetslokaler, anordningar och arbetsmetoder. Skyddsombud skall om anledning finns till misstanke om hälsorisker för arbetstagarna kunna påfordra att arbetsgivaren låter kontrollera skyddsförhållandena genom viss undersökning. Rätt skall vidare finnas för skyddsombud att ta del av alla handlingar och upplysningar som är av betydelse för ombudets verksamhet. Därjämte föreslås vissa bestämmelser som syftar till ökad snabbhet i handläggningen av skyddsfrågor och då inte minst i sådana frågor som väckts av skyddsombud.

Bristande tid får inte hindra skyddsombud att utföra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Utredningen föreslår därför en lagregel om att skyddsombud skall beredas erforderlig tid för att fullgöra sina uppgifter. Häri ligger att skyddsombud under denna tid skall kunna verka utan att göra ekonomiska förluster genom mistad arbetsinkomst. I akuta situationer skall skyddsombud kunna själv bestämma tidsåtgången för sin skyddsinsats. Kan man i något fall inte enas om hur lång tid som skall stå till skyddsombudets förfogande för det löpande skyddsarbetet får frågan avgöras av vederbörande tillsynsorgan. Hinder skall emellertid inte möta att sådana frågor efter överenskommelse mellan arbetsmarknadsparterna hänskjuts till särskilt samarbetsorgan.

Skyddsombud bör enligt utredningen ges särskild befogenhet att agera i vissa situationer då allvarlig fara hotar arbetstagare på grund av bristfälliga skyddsförhållanden. Är det fråga om ett brådskande läge bör skyddsombud kunna ingripa genom att avbryta arbetet. Utredningen föreslår en lagregel om rätt för skyddsombud att bestämma att visst arbete skall avbrytas om arbetsuppgiften innebär omedelbar och all-

varlig fara för arbetstagares liv eller hälsa. Som förutsättning skall också gälla att rättelse inte genast kan uppnås genom hänvändelse till arbetsgivaren. De farosituationer som avses behöver inte vara av livshotande karaktär, utan det räcker med risk för kroppsskada. Det måste emellertid fasthållas att det enbart gäller lägen då faran är överhängande och dessutom av allvarlig beskaffenhet. En annan situation då motsvarande befogenhet för skyddsombud bör vara motiverad är det fall att överträdelse sker av tillsynsorgans förbud mot visst arbete eller mot användning av viss lokal, maskin e. d. Utredningen föreslår att skyddsombud ges rätt att bestämma att arbete skall avbrytas om arbetsgivare underlåter att ställa sig till efterrättelse meddelat sådant förbud som vunnit laga kraft eller som skall gälla omedelbart. För att motverka att missbruk sker av befogenheten att avbryta arbete föreslår utredningen vissa bestämmelser om skadeståndsansvar.

Skyddsombud får enligt gällande lagstiftning inte hindras att fullgöra sina uppgifter, tillskyndas försämrade arbetsförhållanden, avskedas eller ges sämre anställningsvillkor på grund av sitt uppdrag. Utredningen har funnit att skyddet beträffande uppsägning och avskedande bör ytterligare förstärkas. I enlighet härmed föreslås att skyddsombud, som gör gällande att han skilts från sin anställning med anledning av uppdraget att vara skyddsombud, i princip skall ha rätt att kvarstå i anställningen tills frågan avgjorts genom förhandlingsuppgörelse eller av domstol.

Förutsättningarna för en fruktbar samverkan mellan parterna i det lokala skyddsarbetet ökar om skyddskommitté inrättas. Som framhållits i anslutning till de nya regler som utredningen förordar beträffande regionala skyddsombud anser utredningen att skyddskommitté alltid skall tillsättas när arbetsgivaren eller arbetstagarna begär det. En bestämmelse härom föreslås. Genomförs denna anser utredningen det riktigt att behålla nuvarande gräns då skyddskommitté obligatoriskt skall finnas (arbetsställe med minst 50 arbetstagare).

Skyddskommitténs uppgifter måste enligt utredningens mening vidgas. Skyddskommittén skall ha en central ställning inom den lokala skyddsverksamheten. Kommittén skall planera och övervaka hela skyddsarbetet, inbegripet företagshälsovården. Av stor vikt är att skyddskommittén inte bara ägnar sig åt rådande förhållanden inom skyddsområdet utan att den också medverkar i frågor om planeringen av nya eller ändrade arbetslokaler, anordningar och arbetsmetoder. Vidare är det enligt utredningens åsikt lämpligt att samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i fråga om företagshälsovård sker inom skyddskommittén med sikte på att de anställdas möjligheter till inflytande tas till vara såväl när företagshälsovården byggs upp som när den utövas. Utredningen föreslår en bestämmelse som ger uttryck för berörda synsätt på skyddskommitténs ställning och uppgifter. Bestämmelsen innebär att bl. a. nämnda planeringsfrågor och frågor som gäller företagshälsovård skall behandlas i skyddskommittén. Med förslaget avses inte att utesluta möjligheten att handlägga dessa frågor i särskilda former, t. ex. genom särskilt inrättade samarbetsorgan. Även om sådan handläggning skett skall skyddskommittén emellertid inte kunna förbigås.

I skyddskommittén skall arbetsgivarens och arbetstagarnas representanter överlägga om och söka uppnå enighet i de frågor som faller inom kommitténs område. Utredningens förslag innebär att frågor som rör arbetsmiljön i princip skall behandlas inom kommittén. Härigenom skapas en garanti för att arbetsmiljöfrågor inte avgörs utan att överläggning mellan parterna kommit till stånd. Uppnås enighet mellan arbetsgivarsidan och arbetstagarsidan finns förutsättningar för att skyddskommittén fattar beslut som blir verkställt. Kan däremot de båda sidorna inte enas om innehållet i kommitténs beslut skall enligt utredningens förslag den ordningen gälla att frågan automatiskt hänskjuts till yrkesinspektionen om någon ledamot i kommittén begär det. Vissa frågor som kommer upp i skyddskommittén kan dock falla utanför ramen för gällande skyddslagstiftning och är därmed undandragna avgörande av tillsynsorgan. Utredningen finner det önskvärt att arbetsmarknadsparterna inrättar

särskilda samarbetsorgan för behandlingen av sådana spörsmål.

Det är betydelsefullt att söka undvika dröjsmål med verkställigheten av beslutade skyddsåtgärder. Beslut av skyddskommitté bör därför enligt utredningens mening ange den tid eller det tidsprogram som gäller för beslutets verkställighet. En särskild bestämmelse härom föreslås. Vidtas inte åtgärd inom angiven tid eller har tid ej angetts kan yrkesinspektionens ingripande påkallas.

Skyddskommitténs sammansättning och kommitténs organisatoriska förhållanden i övrigt bör enligt utredningens uppfattning inte låsas genom detaljerade regler. Det är emellertid angeläget att den avsedda starka ställningen för kommittén inte äventyras genom att kommittén inte har ledamöter som är tillräckligt representativa för de parter som företräds. De bestämmelser utredningen föreslår om kommitténs sammansättning skall ses mot bakgrunden härav. Bl. a. syftar de till att på arbetsgivarsidan skall finnas en person i företagsledande eller därmed jämförlig ställning och på arbetstagarsidan en ledamot i styrelsen för lokal arbetstagarorganisation. Även skyddsombud skall naturligtvis ingå bland kommitténs ledamöter.

Vissa utbildningsfrågor

En väl fungerande skyddsverksamhet i företagen förutsätter utbildning av olika personalgrupper i den lokala skyddsorganisationen. En inte obetydlig utbildningsverksamhet bedrivs redan av arbetsmarknadsparterna. Utbildningsbehovet är emellertid mycket stort. Enligt utredningens uppfattning måste förstärkningar av utbildningsinsatserna nu aktualiseras. Därvid torde det vara nödvändigt att först koncentrera sig på att bygga ut utbildningsmöjligheterna för skyddsombud i anslutning till att skyddsombudens ställning ändras. Utredningen föreslår mot denna bakgrund en lagbestämmelse som slår fast att arbetsgivare och arbetstagare gemensamt svarar för att skyddsombud får behövlig utbildning. De närmare formerna för utbildningens bedrivande bör inte regleras i lag. Utredningen föreslår att en central utbildningsdelegation knyts till arbetarskyddsstyrelsen. Delegationens uppgifter skall bl. a. vara att ange riktlinjerna för utbildningsverksamheten och att svara för samordningsuppgifter på området.

Kostnaderna för skyddsombudens utbildning bör enligt utredningens åsikt i princip falla på arbetsgivarna. Täckning av de direkta utbildningskostnaderna sker lämpligen genom någon form av kollektivt avgiftsuttag. Att utnyttja den nyligen tillskapade arbetarskyddsfonden anser utredningen ligga närmast till hands f. n. Utredningen föreslår att arbetarskyddsfonden tillförs ytterligare medel för utbildningsändamål genom en höjning av arbetarskyddsavgiften. Den höjning som utredningen förordar beräknas inbringa omkring 16 milj. kr per år.

Förhandsprövning av arbetslokaler m. m.

Som förut framhållits måste den förebyggande skyddsverksamheten sättas in på tidigast möjliga stadium. Vid utformningen av bestämmelserna om skyddsombudens och skyddskommitténs uppgifter har detta beaktats av utredningen. Det är emellertid nödvändigt att lagstiftningen ger ytterligare garantier för att bevakning från arbetsmiljösynpunkt kommer till stånd i planeringsskedet. I ett särskilt avsnitt av betänkandet behandlar utredningen frågor om förhandsprövning såvitt gäller arbetslokaler och därtill hörande anordningar m. m. Förslag läggs fram som går ut på att förprövning från arbetsmiljösynpunkt skall komma till stånd i alla de fall där sådan åtgärd kan fylla en funktion.

Enligt gällande arbetarskydds- och byggnadslagstiftning föreligger skyldighet att låta myndighet förhandsgranska förslag till arbetslokaler och tillhörande anordningar från skyddssynpunkt. Vanligen är det i samband med byggnadslovsprövningen inför byggnadsnämnd som skyldigheten aktualiseras. Utredningen har emellertid funnit att det nuvarande systemet inte fungerar tillräckligt effektivt. Med hänsyn till den förhandsprövning som enligt byggnadsstadgan sker av

det stora flertalet byggnadsprojekt är det enligt utredningens mening inte lämpligt att införa ett särskilt förfarande för obligatorisk granskning av nya eller ändrade arbetslokaler inför arbetarskyddsmyndighet. I stället anser utredningen att man bör eftersträva en ordning varigenom arbetsmiljösynpunkter i ökad utsträckning kommer att bevakas i byggnadslovsärenden som gäller arbetslokaler. Som komplement härtill behövs emellertid med avseende på arbetslokaler som inte omfattas av byggnadslovsplikten ett system som bygger på anmälningsskyldighet och som ger arbetarskyddsmyndigheterna tillfälle att kontrollera att lokalerna med anordningar är tillfredsställande när de tas i bruk.

Med avseende på byggnadslovsärenden som gäller arbetslokaler föreslår utredningen följaktligen att vid prövningen skall tillses att byggnadsföretaget inte strider mot arbetarskyddslagstiftningen och att sålunda de planerade arbetslokalerna med tillhörande anordningar är lämpliga från arbetsmiljösynpunkt för den avsedda verksamheten. Vid denna prövning får byggnadsnämnden självfallet i stor utsträckning lita till arbetarskyddsmyndigheternas sakkunskap. För att den avsedda ordningen skall bli effektiv skall byggnadsnämnden vara skyldig att lämna yrkesinspektionen meddelande beträffande byggnadslovsansökan som gäller arbetslokal. Betydelsen av att representanter för arbetstagarparten medverkar vid tillkomsten av nya eller ändrade arbetsplatser nödvändiggör vidare att granskningen av byggnadsförslag inbegriper kontroll av att arbetstagarsidan getts tillfälle att framföra sina synpunkter under planeringsarbetet genom skyddsombud, skyddskommitté eller vederbörande arbetstagarorganisationer. Ett annat krav som måste ställas är att yrkesinspektionen i större utsträckning än hittills deltar i slutbesiktningar enligt byggnadsstadgan beträffande byggnader där arbetslokaler ingår. Rätt för yrkesinspektionen att påkalla slutbesiktning i sådana fall bör införas. Utredningen föreslår komplettering av byggnadsstadgans bestämmelser på dessa punkter. I tillämpliga delar förutsätts den angivna ordningen gälla även beträffande byggande för statens eller landstingens räkning.

Det särskilda anmälningsförfarandet i fall då byggnadslovsplikt eller motsvarande inte föreligger bör avse såväl den situationen att ny eller ändrad arbetslokal skall tas i bruk som den situationen att arbetslokal skall användas för annan verksamhet än den vartill lokalen senast använts. Anmälan skall göras till yrkesinspektionen och skall ske i så god tid att yrkesinspektionen hinner besiktiga lokalen innan den tas i bruk. Anmälningsskyldighet skall föreligga även när arbetstagare skall börja arbeta i lokal där verksamheten bedrivits av ensamföretagare. Kontroll av att anmälningsskyldigheten fullgörs bör kunna utövas genom att yrkesinspektionen får tillgång till meddelanden från det centrala företagsregistret. Anmälan skall i regel leda till att yrkesinspektionen besiktigar lokalen och prövar om den kan godtas för avsedd verksamhet. Om arbetstagarsidan inte i någon form gett sin mening i frågan till känna får yrkesinspektionen ta ställning till behovet av komplettering i det hänseendet. Regleringen av det nya anmälningsförfarandet föreslås införd i arbetarskyddslagstiftningen.

I vissa fall kan enligt utredningens mening behov finnas av att utöva särskild kontroll för att förebygga att arbetslokaler tas i bruk som inte är tillfredsställande från skyddssynpunkt. Utredningen avser därvid verksamheter av visst slag som arbetar under särskilt riskabla förhållanden. Arbetarskyddsstyrelsen föreslås därför få befogenhet att för sådan verksamhet föreskriva att arbetslokal inte får tas i bruk utan att den besiktigats av yrkesinspektionen.

Gemensamma arbetsställen

Arbetsförhållandena på arbetsställen som är gemensamma för flera arbetsgivares anställda innebär många gånger särskilda risker för dem som sysselsätts på sådana arbetsställen. En brist i den nuvarande arbetarskyddslagstiftningen är att den inte beaktar dessa riskförhållanden i tillräcklig utsträckning. Det saknas också nödvändigt lagstöd för ingripande mot dåliga skyddsförhållanden för arbetstagare

som är sysselsatta på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder. Problemen är särskilt aktuella inom byggnadsbranschen men förekommer också inom en del andra verksamhetsgrenar. Utredningen tar upp dessa frågor i ett avsnitt om gemensamma arbetsställen. Utredningen lägger fram förslag om nya lagregler som syftar till ökade insatser och samordning i skyddshänseende i situationer av angivet slag.

Av alla arbetsgivare som bedriver arbete på gemensamt arbetsställe skall enligt utredningens förslag krävas samråd och samverkan för att tillfredsställande skyddsförhållanden skall uppnås på arbetsstället. Detta innebär bl. a. att skyldighet skall föreligga för varje sådan arbetsgivare att medverka i gemensam skyddsorganisation som behövs och att samordna sin verksamhet med övrig verksamhet på arbetsstället för att undvika säkerhetsrisker för arbetstagare på platsen.

Det anses inte möjligt att för alla typer av gemensamma arbetsställen finna en fast placering av huvudansvaret för samordning av skyddsåtgärder. Utredningen har emellertid bedömt det som särskilt angeläget att nå fram till en allmän regel om samordningsansvaret när det gäller gemensamma arbetsställen för byggnadsverksamhet. Utredningen föreslår att samordningsansvaret på sådant arbetsställe läggs på byggherren. Möjlighet skall dock finnas för denne att överlåta ansvaret till viss arbetsgivare på arbetsstället. Den föreslagna ordningen torde i regel leda till att ansvaret flyttas över på den som framstår som huvudarbetsgivare. I samordningsansvaret ligger skyldighet att ombesörja uppgifter som sammanhänger med planeringen, ledningen och kontrollen av det behövliga gemensamma skyddsarbetet. Arbetsgivare som ej har det angivna samordningsansvaret samt arbetstagarna på arbetsstället har å sin sida att följa de anvisningar som lämnas i samordnande syfte av den huvudansvarige.

Även beträffande andra gemensamma arbetsställen än byggarbetsplatser finns naturligtvis ej sällan behov av att utse någon som har samordningsansvar. Utredningen föreslår därför en regel enligt vilken arbetsgivare på sådant arbetsställe kan överenskomma om att en av dem skall ha ansvaret för samordning av skyddsåtgärder. I anslutning härtill föreslås en kompletterande bestämmelse om att yrkesinspektionen vid behov skall kunna ingripa och bestämma vem som skall ha samordningsansvar. Också med avseende på fall då samordningsansvaret försummas eller då arbetsgivare eller arbetstagare underlåter att rätta sig efter den samordningsansvariges anvisningar föreslås yrkesinspektionen kunna meddela föreskrifter.

Utredningen har beaktat att arbete på gemensamma arbetsställen ofta utförs även av ensamföretagare och att behov finns av att samordna deras verksamhet med övrig verksamhet på arbetsstället. Enligt utredningens mening bör det vara av värde att ensamföretagare i fråga om förpliktelser och skydd på gemensamt arbetsställe helt jämställs med arbetsgivare. I enlighet härmed förordar utredningen att de bestämmelser som föreslagits beträffande arbetsgivare på gemensamt arbetsställe skall ha motsvarande tillämpning på ensamföretagare.

De berörda förslagen om samråd och samverkan på gemensamt arbetsställe blir av betydelse även för skyddet av arbetstagare som sysselsätts på arbetsplats över vilken hans egen arbetsgivare saknar rådighet. De speciella problem som här föreligger bl. a. inom transport och distribution när det gäller att avhjälpa brister i skyddshänseende gör det emellertid nödvändigt att införa en särskild reglering som medger myndighetsingripande också mot den som råder över arbetsstället. Utredningen lägger fram förslag härom. Bestämmelserna har utformats så att arbetsgivaransvaret gentemot arbetstagaren bibehålls.

Det offentliga arbetarskyddets organisation

Utredningen behandlar i betänkandet hela den offentliga arbetarskyddstillsynen. Förslag läggs fram om en ändrad och väsentligt utbyggd organisation. Förslagen syftar framför allt till att möjliggöra ett effektivt stöd från tillsynsorganens sida åt skyddsverk-

samheten på arbetsställena. De föreslagna förstärkningarna och ändringarna berör också i särskilt hög grad yrkesinspektionen som har att utöva tillsynen ute på fältet. Utredningens förslag rörande tillsynsorganisationen skall närmast ses som ett led i en successiv utbyggnad och anpassning av organisationen till de behov som finns och som framdeles kommer att finnas på området. Bl. a. får beaktas att utredningen tar upp stora delar av arbetarskyddslagstiftningens innehåll först i ett kommande betänkande.

Vid övervägande av den regionala organisationen för arbetarskyddet har utredningen funnit att all tillsynsverksamhet i princip bör samlas inom den allmänna yrkesinspektionens ram. Undantag härifrån bör göras bara om starka skäl talar i annan riktning. Med den utgångspunkten är det naturligt att i största möjliga utsträckning integrera nu förekommande specialinspektioner för olika verksamhetsområden eller uppgifter i den allmänna yrkesinspektionen. Detta kan till större delen ske utan att betydande organisatoriska problem uppstår. I vissa fall är läget emellertid mer komplicerat och utredningen har f. n. inte tillräckligt underlag för att framlägga ett fullt utfört förslag. Vid sin prövning har utredningen funnit att bergmästarnas arbetarskyddsverksamhet — som främst avser tillsyn över gruvarbete under jord — bör hänföras under allmänna yrkesinspektionen och att således bergmästarna upphör att vara specialinspektörer inom yrkesinspektionen. I samband därmed skall viss del av bergsstatens bergtekniska personal föras över till allmänna yrkesinpektionen. Motsvarande bedömning har gjorts beträffande den tillsyn som nu utövas genom skogsyrkesinspektionen, yrkesinspektionen för landtrafiken och specialinspektionen för luftfartstjänst. Förslag läggs således nu fram om att dessa fyra specialinspektioner inordnas i den allmänna yrkesinspektionen. Även huvuddelen av sprängämnesinspektionens uppgifter bör enligt utredningens uppfattning tas över av arbetarskyddsverket. I detta hänseende fordras dock viss ytterligare utredning.

Ställningstagandena till yrkesinspektionens organisation är också beroende av vilka bedömningar som görs beträffande den kommunala arbetarskyddstillsynen över flertalet mindre arbetsställen. Utredningen har prövat ett av arbetarskyddsstyrelsen utarbetat förslag till åtgärder för att effektivisera den kommunala tillsynsverksamheten. Utredningen har därvid kommit fram till att den kommunala tillsynen bör bestå och att åtgärder för en kvalitativ förstärkning av denna bör komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med vad arbetarskyddsstyrelsen förordat. Detta innebär bl. a. att utredningen anslutit sig till arbetarskyddsstyrelsens uppfattning att den kommunala tillsynen skall utövas av kommunala tjänstemän — normalt hälsovårdsinspektörer — med erforderlig utbildning i arbetarskyddsfrågor. Utredningens organisationsförslag har i olika hänseenden utformats mot denna bakgrund.

Den utbyggnad och förstärkning av den allmänna yrkesinspektionen som utredningen föreslår hänger nära samman med de förslag utredningen redovisar rörande partssamverkan inom de lokala skyddsorganisationerna. Ett stegrat behov av konsultativ verksamhet och övervakande åtgärder från yrkesinspektionens sida kan emotses som en följd av intensifierad lokal skyddsverksamhet. Krav måste ställas på goda kontaktmöjligheter mellan yrkesinspektionens personal och företrädare för den lokala skyddsverksamheten. God beredskap måste vidare fordras för insatser i brådskande lägen. Synpunkter av detta slag har av utredningen tillmätts mycket stor betydelse vid bestämningen av yrkesinspektionens verksamhetsområde i geografiskt hänseende. Utredningen förordar en genomgripande omläggning av nuvarande distriktsindelning med utgångspunkt i att yrkesinspektionen i princip bör organiseras länsvis. Antalet yrkesinspektionsdistrikt föreslås därvid utökat från 11 till 18.

Yrkesinspektionen kommer enligt utredningens förslag att få vidgad befattning med olika slags frågor där parterna på det lokala planet inte kunnat enas. Det är av stor vikt att yrkesinspektionens avgöranden omfattas med förtroende och respekt av dem som berörs. Med hänsyn härtill och för att ge arbetar-

skyddsintressenterna inom inspektionens område ökad insyn och möjlighet att utöva ett direkt inflytande på yrkesinspektionens verksamhet föreslår utredningen att det nuvarande förtroenderådet hos yrkesinspektionen omvandlas till en nämnd med beslutsfunktioner. Yrkesinspektören skall vara ordförande i nämnden och i denna skall vidare ingå representanter för arbetsmarknadens parter.

Statsmakterna har under år 1972 i vissa betydelsefulla hänseenden tagit ställning till arbetarskyddsstyrelsens organisation. Som följd härav har verksstyrelsen ombildats och innefattar numera bl. a. representanter för arbetsmarknadens huvudorganisationer. Vidare har arbetsmedicinska institutet integrerats i arbetarskyddsstyrelsen och bildar där en i huvudsak sammanhållen enhet benämnd arbetsmedicinska avdelningen. Med dessa utgångspunkter och med beaktande av riksdagens beslut om inrättande av en arbetsmedicinsk filial i Umeå har utredningen prövat den centrala arbetarskyddsmyndighetens närmare organisatoriska uppbyggnad. I syfte att förbättra arbetarskyddsstyrelsens möjligheter att fullgöra sina betydelsefulla planerings- och ledningsuppgifter lägger utredningen fram förslag om en i olika avseenden ändrad administrativ indelning av verksamheten. Nya grunder föreslås för tillsynsavdelningens indelning i byråer. Också för den administrativa avdelningens vidkommande föreslås organisatoriska nyheter.

Utredningen lägger fram förslag om inrättande och uppbyggande av den arbetsmedicinska filialen. Förslaget innebär att filialen i Umeå kommer att utgöra en del av den arbetsmedicinska avdelningen vid arbetarskyddsstyrelsen. Vid filialen skall bedrivas såväl arbetsmedicinskt forsknings- och utredningsarbete som undervisnings- och utbildningsverksamhet i företagshälsovård m. m. Filialen avses bli uppbyggd efter liknande mönster som den centrala arbetsmedicinska verksamheten vid arbetarskyddsstyrelsen. Utredningen lägger stor vikt vid kontakter och samverkan med näraliggande aktiviteter som bedrivs vid universitet, högskolor och sjukhus.

Utredningen föreslår att till arbetarskyddsstyrelsen knyts ett vetenskapligt råd med uppgift att bistå styrelsen i särskilda frågor samt när det gäller att följa utvecklingen och fånga upp synpunkter inom skilda vetenskapliga områden av betydelse för arbetarskyddet.

För att ge tillsynsorganen ökad information om hälsorisker i arbetslivet föreslås att särskild anmälningsskyldighet införs för läkare med avseende på sjukdomsfall som har samband med arbete.

De berörda förslagen till organisatoriska förändringar inom såväl arbetarskyddsstyrelsen som yrkesinspektionen innefattar samtidigt förstärkningar av de personella resurserna. Utredningen föreslår emellertid därutöver betydande resursförstärkningar som inte är en direkt följd av omläggningar i organisationen. Inalles föreslår utredningen att yrkesinspektionen tillförs 73 tjänster och arbetarskyddsstyrelsen 93 tjänster. Av sistnämnda antal hänför sig 40 tjänster till inrättandet av den arbetsmedicinska filialen i Umeå.

Sanktionssystemet

I anslutning till förslagen i organisationsspörsmålen har utredningen företagit en revision av sanktionssystemet enligt arbetarskyddslagstiftningen. Utredningen har därvid utgått från att en väl utbyggd lokal skyddsverksamhet, som grundas på samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare, i förening med en effektiv myndighetsorganisation bör ge goda förutsättningar för lösning av arbetsmiljöfrågor utan ingripanden av tvångskaraktär. Utformningen av det sanktionssystem som likväl måste finnas i bakgrunden saknar därför inte betydelse. Utredningen har kunnat konstatera att nuvarande sanktioner inte fungerat tillfredsställande i praktiken. I åtskilliga fall har de inte varit tillräckligt pådrivande för att förmå till snar rättelse av missförhållanden i skyddshänseende. Utredningen ger vissa riktlinjer för en effektivisering av förfarandet med föreläggande och förbud. Utredningen

föreslår att möjlighet införs för tillsynsorganen att förelägga vite för att ge ökat eftertryck. Myndigheterna föreslås också få befogenhet att låta utföra skyddsåtgärd på arbetsgivarens bekostnad. Skärpning föreslås av straffmaximum när det gäller överträdelse av tillsynsorgans föreläggande, förbud eller föreskrift. Höjningen innebär en anpassning till strafflatituden i jämförlig lagstiftning, men markerar samtidigt den allvarliga karaktären hos förseelser av detta slag. Utredningen föreslår vidare att arbetarskyddsstyrelsen skall kunna ges möjlighet att i ökad utsträckning meddela direkt straffsanktionerade föreskrifter. En viktig förändring är att tillsynsmyndighet vid behov skall kunna bestämma att beslut som myndigheten fattat skall gälla med omedelbar verkan och utan avvaktan på resultatet av eventuellt överklagande. I fråga om statens ansvar som arbetsgivare föreslås att nuvarande särreglering avskaffas.

Förslagens genomförande

Den valda metoden att lägga fram förslag i särskilda frågor innan hela utredningsarbetet slutförts leder enligt utredningens mening till att nya bestämmelser tills vidare måste inarbetas i den nuvarande arbetarskyddslagen och därtill anslutande författningar. Utredningen avser att återkomma med förslag om en helt ny lag på området sedan utredningen behandlat återstående delar av arbetarskyddslagstiftningen.

Utredningen föreslår att de författningsändringar som nu förordas skall träda i kraft den 1 januari 1974. Den föreslagna omorganisationen och förstärkningen av tillsynsorganen föreslås genomförd etappvis med början den 1 juli 1973.

I Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i arbetarskyddslagen (1949: 1)

Härigenom förordnas i fråga om arbetarskyddslagen (1949: 1)

dels att 60 och 69 §§ skall upphöra att gälla,

dels att i 55, 61 och 72 §§ ordet "yrkesinspektör" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "yrkesinspektionen" i motsvarande form,

dels att 6, 14, 39—42, 44, 47—53, 59, 62—68, 70, 73 och 75 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas nya paragrafer, 7 a, 8 a, 40 a, 40 b, 41 a och 53 a §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	6 §
Såvitt angår *i 45 och 46 §§ föreskrivna särskilda skyldigheter beträffande sådana tekniska anordningar och arbetsställen, som där avses,* skall denna lag äga tillämpning, ändå att fråga ej är om verksamhet, som enligt vad förut sagts omfattas av lagen.	Såvitt angår *de särskilda skyldigheter, som avses i 7 a § beträffande gemensamma arbetsställen samt i 45 och 46 §§ beträffande tekniska anordningar och arbetsställen,* skall denna lag äga tillämpning, ändå att fråga ej är om verksamhet, som enligt vad förut sagts omfattas av lagen.
	7 a §
	När två eller flera arbetsgivare samtidigt bedriva arbete på samma arbetsställe, skola de samråda och gemensamt verka för att åstadkomma sunda och säkra förhållanden på arbetsstället.
	Den som låter uppföra byggnad eller anläggning (byggherre) är ansvarig för samordning av åtgärder till skydd mot ohälsa och

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

olycksfall på arbetsställe för byggnadsverksamhet. Byggherren kan överlåta ansvaret för samordningen till arbetsgivare på arbetsstället.

På annat gemensamt arbetsställe än som avses i andra stycket kunna arbetsgivarna överenskomma att en av dem skall ha ansvaret för samordningen. Finnes ej överenskommelse äger yrkesinspektionen föreskriva vem som skall ha sådant ansvar.

Den som har ansvar enligt andra eller tredje stycket skall tillse att samordning sker av skyddsåtgärder på arbetsstället. Övriga arbetsgivare och hos dem sysselsatta arbetstagare äro skyldiga att följa de anvisningar som han i detta syfte lämnar.

Vad i denna paragraf sägs om arbetsgivare äger motsvarande tillämpning på den som driver verksamhet utan att ha arbetstagare anställd.

8 a §

Arbetsgivare skall till yrkesinspektionen anmäla när arbetslokal, utan att byggnadslov eller anmälan enligt 66 § byggnadsstadgan (1959: 612) erfordras, tages i bruk för stadigvarande användning i verksamhet, varpå arbetarskyddslagen är tillämplig. Anmälan skall göras senast tre veckor innan lokalen tages i bruk.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fall då arbetslokal tages i bruk för annan verksamhet än den, vartill lokalen senast varit använd.

På motsvarande sätt som sägs i första stycket skall anmälan om användande av lokal göras när arbetstagare anställes i verksamhet, vari arbetstagare förut icke använts till arbete för arbetsgivares räkning.

Om det är påkallat med hänsyn till riskförhållandena i visst slag av verksamhet, får Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer föreskriva, att arbetslokal som

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	är avsedd för sådan verksamhet icke får tagas i bruk förrän den besiktigats av yrkesinspektionen.
	14 §
Närmare föreskrifter i de *avseenden varom förmäles* i 8—13 §§ *meddelas av Konungen.*	*Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer meddelar* närmare föreskrifter i de *frågor som avses* i 8—13 §§.
	39 §
Arbetsgivare och *hos honom sysselsatta* arbetstagare skola, *för att åstadkomma sunda och säkra arbetsförhållanden på arbetsstället, under arbetsgivarens ledning i samverkan bedriva ett på lämpligt sätt organiserat skyddsarbete.*	Arbetsgivare och arbetstagare skola *samverka för att åstadkomma sunda och säkra arbetsförhållanden.*
	40 §
*Å*arbetsställe, *varest* regelbundet sysselsättas minst fem arbetstagare, skall, *där ej särskilt förhållande berättigar till undantag,* bland arbetstagarna utses ett eller flera skyddsombud *att företräda arbetstagarna i frågor rörande sundhet och säkerhet i arbetet.* Skyddsombud *bör, där så finnes påkallat,* utses *jämväl å* arbetsställe med mindre än fem arbetstagare.	*På* arbetsställe, *där* minst fem arbetstagare regelbundet sysselsättas, skall bland arbetstagarna utses ett eller flera skyddsombud. Skyddsombud *skall* utses *även på annat* arbetsställe, *om arbetsförhållandena påkalla det. För skyddsombud bör ersättare utses.*
Val av skyddsombud *förrättas* av arbetstagarna eller, *på framställning av dem,* av lokal organisation, *genom vilken de kunna anses företrädda.*	Skyddsombud *utses* av arbetstagarna eller av lokal organisation, *som företräder dem.*
Där förhållandena *inom visst slag av verksamhet* påkalla det, *må arbetarskyddsstyrelsen* medgiva att organisation *som ovan sägs* utser skyddsombud utanför kretsen av arbetstagare *vid visst arbetsställe ävensom meddela de föreskrifter, som därvid skola iakttagas. Vad nu stadgats utgör ej hinder för att skyddsombud tillika utses enligt andra stycket.*	*För arbetsställe där skyddskommitté ej tillsatts äger yrkesinspektionen, om* förhållandena påkalla det, medgiva att *lokal* organisation, *som avses i andra stycket,* utser skyddsombud utanför kretsen av arbetstagare. *Om ersättning för skyddsarbete som utföres av sådant skyddsombud äger Konungen meddela särskilda föreskrifter.*
För skyddsombud bör ersättare utses.	*Finnes vid arbetsställe mer än ett skyddsombud skall ett av ombuden utses att vara huvudskyddsombud med uppgift att samordna skyddsombudens verksamhet.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

40 a §

Skyddsombud företräder arbetstagarna i skyddsfrågor och skall verka för tillfredsställande skyddsförhållanden. I detta syfte skall ombudet inom sitt skyddsområde vaka över sundhet och säkerhet i arbetet och deltaga vid planering av nya eller ändrade lokaler, anordningar och arbetsmetoder.

Skyddsombud skall söka vinna övriga arbetstagares medverkan i skyddsarbetet.

Arbetsgivare och arbetstagare svara gemensamt för att skyddsombud får erforderlig utbildning.

Skyddsombud skall beredas erforderlig tid för att fullgöra sina uppgifter.

Skyddsombud har rätt att taga del av de handlingar och erhålla de upplysningar i övrigt som är av betydelse för ombudets verksamhet.

40 b §

Innebär visst arbete omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa och kan rättelse inte genast uppnås genom hänvändelse till arbetsgivaren, kan skyddsombud bestämma att arbetet skall avbrytas i avvaktan på ställningstagande av yrkesinspektionen. Motsvarande befogenhet tillkommer skyddsombud i fall då förbud enligt 53 § meddelats genom beslut som vunnit laga kraft eller som gäller utan hinder av förd klagan.

Avbryter skyddsombud arbete trots att skäl härtill uppenbarligen saknas, har arbetsgivaren rätt till ersättning. Vid bestämmande av skadeståndsskyldighet skall skyddsombud, som utsetts av fackförening eller annan liknande förening av arbetstagare eller tillhör sådan förening, anses som företrädare för föreningen. Vidare skall 8 § andra och tredje styckena lagen (1928: 253) om kollektivavtal ha motsvarande tillämpning. Skadeståndsskyldighet för förening inträder

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	dock icke om föreningen omedelbart efter det att den haft tillfälle att taga ställning förklarar att arbetet bör återupptagas.
41 §	
Vid arbetsställe, *varest* regelbundet sysselsättas minst femtio arbetstagare, skall finnas *en av företrädare för arbetsgivaren och av skyddsombud sammansatt* skyddskommitté, *som har att verka för sundhet och säkerhet i arbetet. Där så finnes påkallat bör skyddskommitté tillsättas jämväl å arbetsställe med mindre antal arbetstagare.*	Vid arbetsställe, *där* minst femtio arbetstagare regelbundet sysselsättas, skall finnas skyddskommitté, *sammansatt av företrädare för arbetsgivaren och arbetstagarna. Skyddskommitté skall tillsättas även vid arbetsställe med mindre antal arbetstagare, om det begäres av arbetsgivaren eller arbetstagarna.* *Företrädare för de anställda utses bland arbetstagarna av dessa eller av lokal organisation, som företräder dem.*
	41 a § *Skyddskommitté skall planera och övervaka skyddsarbetet inom arbetsstället. Den skall noga följa utvecklingen i frågor som röra skyddet mot ohälsa och olycksfall samt verka för tillfredsställande skyddsförhållanden på arbetsstället. I skyddskommitté skola behandlas frågor om företagshälsovård liksom frågor om planering av nya eller ändrade lokaler, anordningar och arbetsmetoder.*
42 §	
Skyddsombud må icke hindras att fullgöra sina uppgifter. Arbetstagare må ej på den grund att han utsetts till skyddsombud eller i anledning av hans verksamhet som skyddsombud tillskyndas försämrade arbetsförhållanden, ej heller må arbetsgivare av sådan orsak skilja honom från anställningen eller försämra hans anställningsvillkor.	Skyddsombud må icke hindras att fullgöra sina uppgifter. Arbetstagare må ej på den grund att han utsetts till skyddsombud eller i anledning av hans verksamhet som skyddsombud tillskyndas försämrade arbetsförhållanden, ej heller må arbetsgivare av sådan orsak skilja honom från anställningen eller försämra hans anställningsvillkor. *Skyddsombud, som gör gällande att han skilts från sin anställning med anledning av uppdraget att vara skyddsombud, har rätt att kvarstå i anställningen till dess frågan avgjorts genom förhandlings-*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	uppgörelse eller av domstol, såvida arbetsgivaren icke visar att åtgärden vidtagits på grund av förhållande som berättigar honom att omedelbart häva anställningsavtalet.

Bryter arbetsgivare eller arbetstagare mot vad i första stycket stadgats, är han skyldig ersätta därav uppkommen skada. Vid bedömande om och i vad mån skada uppstått skall hänsyn tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. Om det med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande i avseende å tvisten, skadans storlek i jämförelse med den skadevållandes tillgångar eller till omständigheterna i övrigt finnes skäligt, må skadeståndets belopp nedsättas; fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet må ock äga rum. Äro flera ansvariga för skada, skall skadeståndsskyldigheten dem emellan fördelas efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den större eller mindre skuld, som finnes ligga envar till last, samt till omständigheterna i övrigt.

Avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling, som sker i strid mot vad i första stycket är stadgat, är ogill.

44 §

Mål, som avse tillämpningen av 42 §, upptagas och avgöras av arbetsdomstolen; dock skall talan mot arbetstagare väckas vid allmän domstol.

Fackförening eller annan liknande förening av arbetstagare äger vid arbetsdomstolen väcka och utföra talan för medlem i föreningen; och må denne ej själv kära, med mindre han visar, att föreningen undandrager sig att tala å hans vägnar. Vad som finns stadgat om part med hänsyn till jävsförhållande, personlig inställelse, hörande under sanningsförsäkran och andra frågor som röra bevisningen skall ock gälla den för vilken förening kärar.

Mål, som avse tillämpningen av 40 b § andra stycket, upptagas och avgöras av arbetsdomstolen.

47 §

Tillsyn *å* efterlevnaden av denna lag och *med stöd av densamma meddelade* föreskrifter utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess överinseende och ledning, av *yrkesinspektionens befattningshavare och kommunala tillsynsmän. Inspektionens befattningshavare utgöras av yrkesinspektörer och dem underordnad personal. Konungen må därjämte förordna, att tillsynen å visst slag av verksamhet skall, med fritagande helt eller delvis av nämnda befattnings-*

Tillsyn *över* efterlevnaden av denna lag och föreskrifter *som meddelats med stöd av lagen* utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess överinseende och ledning, av *yrkesinspektionen.*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
havare och tillsynsmän, utövas av specialinspektör.	
Vad i lagen stadgas rörande yrkesinspektör skall äga motsvarande tillämpning å specialinspektör.	

Närmare bestämmelser om tillsynens organisation meddelas av Konungen.

48 §

Hälsovårdsnämnd skall utse en eller flera lämpliga personer att för viss tid eller tills vidare utöva kommunal tillsyn som avses i 47 §. Tillsyningsman för allmänna hälsovården är pliktig att, om han därtill förordnas, tillika vara kommunal tillsynsman enligt denna lag.	*Det åligger kommun att efter samråd med yrkesinspektionen utse en eller flera kommunala tillsynsmän med erforderlig kompetens att biträda yrkesinspektionens tjänstemän vid tillsyn enligt 47 §.*
Kommunal tillsynsman skall av kommunala medel åtnjuta skälig ersättning för uppdraget.	*Kommun skall årligen till yrkesinspektionen lämna redogörelse för den kommunala tillsynens utövande.*

49 §

Brister kommunal tillsynsman *i fullgörandet av sina åligganden,* och kommer *sådant förhållande* genom anmälan av *yrkesinspektör* eller på annat sätt till *hälsovårdsnämndens* kännedom, skall *nämnden* vidtaga *erforderliga* åtgärder för att åstadkomma rättelse.	*Fullgör* kommunal tillsynsman *ej vad som åligger honom* och kommer *det* genom anmälan av *yrkesinspektionen* eller på annat sätt till *kommunens* kännedom, skall *kommunen* vidtaga åtgärder för att åstadkomma rättelse.
Underlåter hälsovårdsnämnd att utse kommunal tillsynsman eller att vidtaga åtgärd, som avses i första stycket, må länsstyrelsen i större eller mindre omfattning uppdraga tillsynens utövande åt person, som av länsstyrelsen förordnas till kommunal tillsynsman, ävensom i fall av behov bestämma den gottgörelse, som enligt 48 § andra stycket skall utgå till tillsynsmannen.	

50 §

Den som har att utöva tillsyn å efterlevnaden av denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift skall, när helst han så påfordrar, äga tillträde till arbetsställe, som är underkastat hans tillsyn, ävensom rätt att där företaga undersökning, vartill hans tjänsteåligganden kunna giva anledning.

Arbetsgivare så ock den som å arbetsställe företräder honom är pliktig att på anfordran lämna tillsynsorgan de upplysningar, som erfordras för tillsynens behöriga utövande.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
Vad i denna paragraf är stadgat i fråga om tillsynsorgan skall jämväl gälla läkare, som har att verkställa besiktning eller undersökning enligt denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift.	
	Det åligger polismyndighet att lämna den handräckning som är erforderlig för utövande av tillsyn enligt denna lag.
51 §	
Den som har eller haft att utöva tillsyn å efterlevnaden av denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift eller anlitats såsom biträde vid tillsynsverksamhetens utövande må ej röja eller obehörigen nyttja yrkeshemlighet, som därigenom blivit känd för honom, och ej heller, där det ej kan anses påkallat i tjänstens intresse, yppa arbetsförfarande eller affärsförhållande, vilket sålunda blivit honom kunnigt.	*Den som tagit befattning med tillsyn enligt denna lag eller utsetts till skyddsombud eller ledamot i skyddskommitté får ej obehörigen yppa eller nyttja vad han under uppdraget eller i tjänsten erfarit om yrkeshemlighet, arbetsförfarande, affärsförhållande eller förhållande av betydelse för landets försvar.*
Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ledamot och ersättare i yrkesinspektionens förtroenderåd ävensom i fråga om läkare, som har eller haft att verkställa besiktning eller undersökning enligt denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift.	
52 §	
I statens eller kommuns tjänst anställd läkare, som får kännedom om *förhållande, vilket strider mot denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift, har att* göra anmälan *därom* hos *vederbörande* tillsynsorgan. Det åligger *sådan* läkare *ävensom skolråd,* skolstyrelse, hälsovårdsnämnd, byggnadsnämnd *och polismyndighet* att lämna tillsynsorganen *de* upplysningar och *det* biträde, *som av dessas tjänsteåligganden enligt denna lag kunna påkallas.*	Läkare som *i sin verksamhet* får kännedom om *sjukdom som kan ha samband med arbete skall* göra anmälan hos tillsynsorgan. Det åligger läkare *samt* skolstyrelse, hälsovårdsnämnd *och* byggnadsnämnd att lämna tillsynsorganen upplysningar och biträde.
53 §	
Råder vid arbetsställe missförhållande i något avseende, varom förmäles i 8—13 §§, eller som el-	*Uppfyller arbetsställe ej de krav som gälla enligt denna lag eller föreskrifter eller anvisningar som*

(Nuvarande lydelse)

jest utan att hänföra sig till 3—6 kap. inbegripes under 7 §, och innebär missförhållandet icke överträdelse av någon särskilt straffbelagd föreskrift, äger *yrkesinspektören, där så prövas nödigt, skriftligen* förelägga arbetsgivaren *att inom utsatt skälig tid vidtaga viss åtgärd för* att avhjälpa missförhållandet *eller ock skriftligen* förbjuda honom att *efter utsatt skälig tid* bedriva visst arbete eller använda viss *arbetslokal,* maskin, redskap eller annat hjälpmedel, visst ämne eller material eller viss arbetsmetod utan att iakttaga *visst vid förbudets meddelande angivet* villkor. *Innan föreläggande eller förbud meddelas, skall tillfälle att avgiva yttrande beredas arbetsgivaren och, där fråga är om åtgärd beträffande lokal som denne fått till sig upplåten, jämväl upplåtaren.*

Medför missförhållande, varom förmäles i första stycket, synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa, må yrkesinspektören utan att avbida vederbörandes yttrande meddela förbud som där sägs att träda i kraft omedelbart och gälla tills vidare, intill dess annorlunda förordnas, ävensom där så finnes påkallat låta genom polismyndighetens försorg på arbetsgivarens bekostnad vidtaga nödiga åtgärder för att säkerställa att förbudet upprätthålles.

Är i fall, som avses i första *eller andra* stycket, fråga om åtgärd beträffande lokal, som arbetsgivaren *fått till sig upplåten,* äger *yrkesinspektören* meddela förbud mot upplåtelse av lokalen till arbetslokal eller lokal för visst arbete eller ändamål, *intill* dess med lokalen vidtagits *viss* angiven åtgärd.

Arbetarskyddsstyrelsen *må* utan föregående beslut av *yrkesinspektör* förordna om åtgärd som avses i denna paragraf.

(Föreslagen lydelse)

meddelats med stöd av lagen, äger *yrkesinspektionen* förelägga arbetsgivaren att avhjälpa missförhållandet. *Yrkesinspektionen kan också* förbjuda honom att bedriva visst arbete eller använda viss *lokal,* maskin, redskap eller annat hjälpmedel, visst ämne eller material eller viss arbetsmetod utan att iakttaga villkor *som angivits när förbudet meddelades. Föreläggande eller förbud som nu sagts gäller även beträffande verksamhet som den mot vilken påbudet riktats bedriver på arbetsstället utan att använda arbetstagare.*

I beslut om föreläggande kan yrkesinspektionen utsätta vite. Underlåter arbetsgivare att vidtaga åtgärd som åligger honom enligt föreläggande äger inspektionen förordna om rättelse på hans bekostnad.

Är i fall som avses i första stycket fråga om åtgärd beträffande lokal som *upplåtits till* arbetsgivaren äger *yrkesinspektionen* meddela förbud mot upplåtelse av lokalen till arbetslokal eller lokal för visst *slag av* arbete eller ändamål *till* dess angiven åtgärd vidtagits med lokalen.

Arbetarskyddsstyrelsen *äger* utan föregående beslut av *yrkesinspektionen* förordna om åtgärd som avses i denna paragraf.

53 a §

Föreligger missförhållande i skyddshänseende och saknar ar-

(Nuvarande lydelse)	(Föreslagen lydelse)
	betsgivare, som avses i 53 § första stycket, den rådighet över arbetsstället som behövs för att avhjälpa missförhållandet, äger yrkesinspektionen rikta föreläggande eller förbud enligt 53 § även mot den som råder över arbetsstället.
	Yrkesinspektionen äger meddela de föreskrifter som behövas i fråga om skyddsåtgärder på arbetsställe som avses i 7 a §.
59 §	
På anmodan av arbetarskyddsstyrelsen eller *yrkesinspektör* är arbetsgivare *pliktig* att, *till utrönande huruvida* ämne eller material som han använder eller framställer i sin verksamhet *innebär fara för att hos honom sysselsatt arbetstagare ådrager sig ohälsa eller drabbas av olycksfall, föranstalta om undersökning av ämnet eller materialet* eller *att* tillhandahålla *erforderliga* prov för sådan undersökning.	På anmodan av arbetarskyddsstyrelsen eller *yrkesinspektionen* är arbetsgivare *skyldig* att *föranstalta om undersökning av* ämne eller material, som han använder eller framställer i sin verksamhet, eller tillhandahålla prov för sådan undersökning.
Den som tillverkar, försäljer eller upplåter anordning, som avses i 45 § första stycket, är *ock* skyldig att på anmodan av arbetarskyddsstyrelsen eller *yrkesinspektör* föranstalta om undersökning av sådan anordning *till utrönande huruvida den erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall* eller *att* tillhandahålla *erforderliga* prov för *sådan* undersökning.	Den som tillverkar, försäljer eller upplåter anordning, som avses i 45 § första stycket, är skyldig att på anmodan av arbetarskyddsstyrelsen eller *yrkesinspektionen* föranstalta om undersökning av sådan anordning eller tillhandahålla prov för undersökning.
Underlåter någon att efterkomma anmodan, *som i* första eller andra stycket *sägs, äger arbetarskyddsstyrelsen* förelägga honom att vid vite *av högst ett tusen kronor inom utsatt skälig tid* vidtaga åtgärden.	Underlåter någon att efterkomma anmodan *enligt* första eller andra stycket, *kan myndigheten* förelägga honom att vid vite vidtaga åtgärden.
Undersökning enligt denna paragraf skall, *där arbetarskyddsstyrelsen så föreskriver,* bekostas av arbetsgivaren eller, i fall som avses i andra stycket, tillverkaren, försäljaren eller upplåtaren.	Undersökning enligt denna paragraf skall bekostas av arbetsgivaren eller, i fall som avses i andra stycket, tillverkaren, försäljaren eller upplåtaren, *om ej myndigheten beslutar att kostnaden helt eller delvis skall ersättas av statsmedel.*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
60 §	
I fall som avses i 53 och 54 §§ skall vad där stadgats icke äga tillämpning å verksamhet, som bedrives av staten. Finner arbetarskyddsstyrelsen, i anledning av anmälan från yrkesinspektör eller eljest, i avseende å sådan verksamhet missförhållande föreligga som i nämnda lagrum sägs, skall styrelsen hos den myndighet, vilken har överinseende över verksamheten, påkalla erforderlig åtgärd. Vidtages ej sådan åtgärd, må styrelsen underställa ärendet Konungen eller, om ärendet gäller riksdagen eller dess verk, det riksdagens organ som riksdagen bestämmer.	
62 §	
Arbetsgivare, som använder minderårig eller kvinna till arbete i strid mot *bestämmelse i* 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33 eller 34 § eller 35 § andra stycket, *straffes med dagsböter.*	Arbetsgivare som *uppsåtligen eller av oaktsamhet* använder minderårig eller kvinna till arbete i strid mot 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33 eller 34 § eller 35 § andra stycket *dömes till böter.*
Har förseelsen bestått i eller eljest avsett minderårigs användande till arbete, vare den som har vårdnaden om den minderårige, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.	
63 §	
Underlåter någon att ställa sig till efterrättelse förbud, föreläggande eller föreskrift, som meddelats honom med stöd av bestämmelse i 53, 54, 55, 56, 57 eller 58 §, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.	*Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande, förbud eller föreskrift som meddelats honom med stöd av 53—58 §§.* *Den som överträtt föreläggande, vari vite utsatts, dömes ej till ansvar enligt första stycket för gärning som omfattas av föreläggandet.*
64 §	
Försummar arbetsgivare *att fullgöra anmälningsskyldighet, varom stadgas i* 31 eller 33 §, dömes till böter *från och med fem till och med trehundra kronor. Har* arbetsgivare eller annan för arbetsgiva-	Arbetsgivare *som uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att göra anmälan enligt 8 a,* 31 eller 33 § dömes till böter. *Detsamma skall gälla om arbetsgivare eller annan för arbetsgivarens räkning*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
rens räkning *mot bättre vetande lämnat* oriktig uppgift i anmälan, *som avses i nämnda paragrafer, straffes med dagsböter.*	*uppsåtligen lämnar oriktig uppgift i sådan anmälan.*
	65 §
Där någon mot bättre vetande lämnar *arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektör* oriktig uppgift angående vidtagandet av åtgärd, varom anvisning lämnats honom *jämlikt denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift, straffes med dagsböter.*	*Den som uppsåtligen* lämnar *tillsynsmyndighet* oriktig uppgift angående vidtagandet av åtgärd, varom anvisning lämnats honom *av sådan myndighet, dömes till böter.*
Samma lag vare, där tillverkare, försäljare eller upplåtare, *som avses i 45 §, mot bättre vetande* lämnar *arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektör* oriktig uppgift beträffande anordning som *i nämnda lagrum sägs.*	*Till böter dömes också* tillverkare, försäljare eller upplåtare *som uppsåtligen* lämnar *tillsynsmyndighet* oriktig uppgift beträffande anordning som *avses i 45 §.*
Har någon för annans räkning mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift, som avses i denna paragraf, vare ock han förfallen till ansvar som nu sagts.	*Första och andra styckena äga motsvarande tillämpning på den som uppsåtligen lämnar oriktig uppgift för annans räkning.*
	66 §
Åsidosätter arbetsgivare *honom* enligt 28 § *åliggande skyldighet att* sörja för att lämplig lokal finnes att tillgå för läkarbesiktning av minderåriga arbetstagare, *straffes med dagsböter.*	Arbetsgivare *som uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att* enligt 28 § sörja för att lämplig lokal finnes att tillgå för läkarbesiktning av minderåriga arbetstagare *dömes till böter.*
	67 §
Har arbetstagare olovligen och utan giltigt skäl borttagit eller försatt ur bruk skyddsanordning, straffes med böter från och med fem till och med tvåhundra kronor.	*Arbetstagare som utan giltigt skäl uppsåtligen eller av oaktsamhet borttager eller försätter ur bruk skyddsanordning dömes till böter.*
Förseelse som nu sagts må ej åtalas, med mindre vederbörande yrkesinspektör anmält förseelsen till åtal.	
	68 §
Bryter någon mot *vad i 51 § är stadgat, straffes med dagsböter* eller fängelse.	*Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet* bryter mot 51 § *dömes till böter* eller fängelse *i högst ett år.*
Å brott som nu sagts må allmän åklagare tala allenast efter angivelse av målsäganden.	*Gäller brottet annat än förhållande av betydelse för landets försvar, får allmänt åtal väckas endast*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	om målsägande angiver brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.
69 §	
Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.	
70 §	
Beträffande verksamhet, som bedrives av staten, skall vad i denna lag är stadgat om arbetsgivare samt om tillverkare eller annan, som avses i 45 eller 46 §, gälla arbetsföreståndaren. *I fråga om verksamhet, som bedrives av kommun, skall ock vad om arbetsgivare är stadgat gälla arbetsföreståndaren såvitt angår efterlevnaden av 4 och 5 kap. samt föreskrift eller förbud, som jämlikt 54 eller 55 § meddelats arbetsgivaren. Samma lag vare i fråga om verksamhet, som bedrives av annan än staten eller kommun, därest arbetarskyddsstyrelsen på framställning av arbetsgivaren godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i hans ställe.*	*Myndighet äger förordna att dess beslut skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.*
73 §	
Över arbetarskyddsstyrelsens beslut i ärende, som avses i 23, 24, 25, 29, 30, 31 eller 33 §, 40 § tredje stycket *eller 70 § andra stycket, må klagan* ej föras.	Över arbetarskyddsstyrelsens beslut i ärende som avses i 23, 24, 25, 29, 30, 31 eller 33 § *eller* 40 § tredje stycket *får talan* ej föras.
Mot arbetarskyddsstyrelsens beslut rörande förbud, föreläggande eller föreskrift enligt 53—59 §§ föres talan hos kammarrätten genom besvär.	
Talan mot *beslut av* arbetarskyddsstyrelsen *i annan fråga, som omförmäles i denna lag, eller mot länsstyrelses beslut i sådan fråga föres genom besvär hos Konungen.*	Talan mot *annat beslut, som* arbetarskyddsstyrelsen *meddelat enligt denna lag eller som myndighet meddelat med stöd av Konungens förordnande enligt lagen, föres hos Konungen genom besvär.*
75 §	
Vid meddelande av föreskrift med stöd av denna lag må Konungen tillika utsätta straff för förseelse mot föreskriften; dock må sådant straff i intet fall sättas högre än till fängelse i sex månader.	

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Vad som sägs i första stycket har motsvarande tillämpning beträffande föreskrift som enligt 8 a § fjärde stycket eller 14 § meddelas av myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Äldre bestämmelser i 73 § gäller fortfarande i fråga om talan mot beslut som meddelats före den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 208) med föreskrifter angående tillämpningen av arbetarskyddslagen (arbetarskyddskungörelsen)

Härigenom förordnas i fråga om kungörelsen (1949: 208) med föreskrifter angående tillämpningen av arbetarskyddslagen (arbetarskyddskungörelsen)

dels att i 3, 5—7, 10, 24, 33, 35, 36, 39, 52, 55 och 69 §§ ordet "yrkesinspektör" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "yrkesinspektionen" i motsvarande form,

dels att i 7 § ordet "han" skall bytas ut mot "inspektionen",

dels att 8, 62—67 och 73 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels, med stöd av 8 a § fjärde stycket arbetarskyddslagen (1949: 1), att 9 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels, med stöd av 40 § tredje stycket arbetarskyddslagen (1949: 1), att 75 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i kungörelsen skall införas nya paragrafer, 5 a, 65 a och 74 §§, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	5 a §
	Det åligger den som är ansvarig för samordning av skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe att på arbetsstället uppsätta anslag med uppgift om namnet på den ansvarige.
8 §	
Bergverkstad eller därmed jämförlig helt under jord förlagd arbetslokal må icke inrättas med mindre arbetarskyddsstyrelsen lämnat medgivande därtill. Som villkor för dylikt medgivande skola gälla de föreskrifter styrelsen meddelar för verkstadens eller lokalens inrättande.	*Arbetsgivare skall underrätta skyddsombud, skyddskommitté eller arbetstagarorganisation om byggnadslov för byggnadsföretag som avser arbetslokal eller personalrum.*
Vad nu sagts skall ej äga tillämpning å arbetslokal under jord i gruva eller stenbrott och ej heller å militär eller annan från försvarssynpunkt betydelsefull statlig anläggning, beträffande vilken Kungl. Maj:t förordnat att anläggningen skall vara förlagd i berg eller under jord.	*I anmälan enligt 8 a § arbetarskyddslagen skall angivas arbetsgivarens namn, yrke, hemvist och adress, arbetslokalens belägenhet samt verksamhetens art och omfattning.*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
9 §	
Innan lokal, som tidigare använts för annat ändamål, tages i bruk för stadigvarande användning såsom arbetslokal för industriell verksamhet, utan att byggnadslov erfordras i samband därmed, skall arbetsgivaren göra anmälan därom till yrkesinspektören. Har denne granskat förslag till om- eller tillbyggnad för den ändrade användningen, erfordras dock ej sådan anmälan. *Med stadigvarande användning avses här regelmässig användning under längre tid än sex månader i följd eller under säsongarbete.* *Finnes med hänsyn till den nya verksamheten behov av särskilda föreskrifter för lokalens användande eller för arbetets bedrivande, åligger det yrkesinspektören att ofördröjligen meddela sådana föreskrifter.*	*Föreskrifter enligt 8 a § fjärde stycket arbetarskyddslagen meddelas av arbetarskyddsstyrelsen.*
62 §	
Arbetsgivare, som ej själv helt leder skyddsarbetet på arbetsstället, skall uppdraga åt en eller flera personer (skyddsinspektör, personalkonsulent eller annan hos arbetsgivaren anställd) att i arbetsgivarens ställe i större eller mindre utsträckning handlägga frågor rörande arbetets sundhet och säkerhet. Där så skett, skall arbetsgivaren underrätta skyddsombuden därom *samt om den ordning, vari hänvändelse till arbetsgivaren i skyddsfrågor skall göras.* Arbetsgivaren har att jämväl tillse, att såväl arbetsledare som övriga arbetstagare medverka i skyddsarbetet.	Arbetsgivare, som ej själv helt leder skyddsarbetet på arbetsstället, skall uppdraga åt en eller flera personer (skyddsinspektör, personalkonsulent eller annan hos arbetsgivaren anställd) att i arbetsgivarens ställe i större eller mindre utsträckning handlägga frågor rörande arbetets sundhet och säkerhet. Där så skett, skall arbetsgivaren underrätta skyddsombuden därom. Arbetsgivaren har att jämväl tillse, att såväl arbetsledare som övriga arbetstagare medverka i skyddsarbetet.
Arbetsgivare eller hans ställföreträdare så ock annan arbetsledare skall i skyddsfrågor söka samråd med skyddsombuden.	
63 §	
	Skyddsombud och ersättare för skyddsombud utses för en tid av lägst två och högst fyra kalenderår.

(Nuvarande lydelse) *(Föreslagen lydelse)*

Till skyddsombud skall utses lämplig person med gott omdöme samt nödig insikt i och intresse för frågor rörande arbetets sundhet och säkerhet. Skyddsombud skall äga god förtrogenhet med arbetsförhållandena inom sitt skyddsområde.

Antalet skyddsombud bestämmes efter arbetsställets storlek, arbetets natur och arbetsförhållandena. Råder bland arbetstagarna tvekan om vilket antal skyddsombud, som bör utses vid ett arbetsställe, eller om arbetsställets indelning i skyddsområden, bör före valet samråd ske med arbetsgivaren och vederbörande tillsynsorgan. Vid arbetsställe med flera avdelningar bör skyddsombud utses för varje avdelning eller grupp av avdelningar med likartat arbete. Där arbete bedrives på skift, bör för skiftlag med flera arbetstagare skyddsombud såvitt möjligt finnas bland arbetstagarna på varje skift. Där ett större antal kvinnliga arbetstagare sysselsättes, böra skyddsombud i erforderlig utsträckning utses även bland dessa.

Å arbetsställe, där arbete utföres av arbetstagare tillhörande olika yrkesgrupper, såsom inom byggnadsverksamhet, må skyddsombud utses inom varje grupp av arbetstagare. Äro arbetstagare vid ett arbetsställe fördelade på flera arbetsplatser, såsom i fråga om lastnings- och lossningsarbete, skogsavverknings- eller flottningsarbete eller andra därmed jämförliga arbeten må skyddsombud utses för varje särskild arbetsplats, där ett flertal arbetstagare samtidigt sysselsättes.

64 §

Skyddsombud, som har att skaffa sig noggrann kännedom om skyddsförhållandena inom sitt skyddsområde, skall verka för sundhet och säkerhet i arbetet samt söka vinna övriga arbetstagares medverkan därtill. Finner skyddsombud att viss skyddsåtgärd bör vidtagas, har ombudet att hos arbetsgivaren i den ordning denne föreskrivit göra framställning därom. Den som från skyddsombud mottagit sådan hänvändelse har att utan dröjsmål lämna ombudet besked i frågan. Har av skyddsombud i föreskriven ordning gjord framställning icke inom skälig tid beaktats, äger ombudet påkalla ingripande av yrkesinspektören eller, då fråga är om skyddsåtgärd jämlikt strålskyddslagen, av statens strålskyddsinstitut.

Där skyddskommitté finnes, äger skyddsombud direkt påkalla kommitténs behandling av skyddsfråga, *som ombudet finner vara av större vikt.*

Arbetsgivare skall underrätta skyddsombud om till vem framställning skall ske i skyddsfrågor.

Finner skyddsombud att åtgärder behöver vidtagas för att få till stånd tillfredsställande skyddsförhållanden, skall ombudet göra framställning därom. Skyddsombud kan också begära att viss undersökning skall göras för kontroll av förhållandena inom skyddsområdet. På begäran skall skriftligt bevis om framställningen genast lämnas till skyddsombudet.

Har skyddsombud gjort framställning om viss skyddsåtgärd skall besked i frågan lämnas utan dröjsmål. Sker ej detta äger skyddsombud påkalla ingripande av yrkes-

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
Skyddsombud äger taga del av uppgifter i arbetsbok och förteckning, som avses i 56 §, av råd och anvisningar, som införas i sådan inspektionsbok, varom förmäles i 69 §, av skriftligt meddelande i skyddsfråga, som bilagts inspektionsboken, av handling, som avses i 24 § fjärde stycket ävensom av intyg över besiktning och provning, varom förmäles i 33, 35, 36 och 39 §§.	*inspektionen eller, då fråga är om skyddsåtgärd enligt strålskyddslagen, av statens strålskyddsinstitut. Motsvarande gäller om framställningen icke beaktas inom skälig tid.* Där skyddskommitté finnes, äger skyddsombud direkt påkalla kommitténs behandling av skyddsfråga. *Vid varje arbetsställe bör regelbunden översyn ske genom skyddsrond.*
65 §	
Antalet ledamöter i skyddskommitté bestämmes med hänsyn till antalet arbetstagare vid arbetsstället, arbetets natur och arbetsförhållandena. *Skyddskommitté har att överlägga om och till arbetsgivaren ställa förslag beträffande åtgärder för främjande av sundhet och säkerhet i arbetet. Till sådana åtgärder hänföras jämväl upplysnings- och propagandafrågor. Skyddskommitté bör taga del av upprättad statistik över de olycksfall och yrkessjukdomsfall, som inträffat vid arbetsstället, ävensom av råd och anvisningar, som införas i sådan inspektionsbok, varom förmäles i 69 §, samt av skriftligt meddelande i skyddsfråga som bilagts boken.*	Antalet ledamöter i skyddskommitté bestämmes med hänsyn till antalet arbetstagare vid arbetsstället, arbetets natur och arbetsförhållandena. *Av ledamöterna bör en vara i företagsledande eller därmed jämförlig ställning. I kommittén bör också ingå ledamot som tillhör styrelsen för lokal organisation av arbetstagare. Vidare skall i kommittén ingå minst ett skyddsombud.* *Vid skyddskommitténs sammanträden böra även företrädare för företagshälsovården vara närvarande.* *Ordförande och sekreterare i skyddskommittén utses av arbetsgivaren, om icke annat överenskommes.* *Skyddskommittén bör sammanträda minst en gång var tredje månad.*
	65 a § *Kan i skyddskommitté företrädare för arbetsgivare och arbetstagare icke ena sig om beslut, skall på begäran av ledamot frågan hänskjutas till yrkesinspektionen, som har att pröva denna i den mån den faller inom området för inspektionens befogenhet.* *I beslut av skyddskommitté bör angivas den tid inom vilken beslutet skall vara verkställt.*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
66 §	
Uppgift om namn på skyddsombud *och* dennes skyddsområde skall snarast möjligt efter förrättat val lämnas till arbetsgivaren och *yrkesinspektören* av de arbetstagare eller den organisation, som förrättat valet. *Anmälan erfordras dock icke, när skyddsombud omväljes.* Om nytt skyddsombud efterträder tidigare utsett skyddsombud, skall angivas vilken person det nya skyddsombudet ersätter.	Uppgift om namn på skyddsombud, dennes skyddsområde *och den tid, för vilken ombudet utsetts,* skall snarast möjligt efter förrättat val lämnas till arbetsgivaren och *yrkesinspektionen* av de arbetstagare eller den organisation, som förrättat valet. Om nytt skyddsombud efterträder tidigare utsett skyddsombud, skall angivas vilken person det nya skyddsombudet ersätter.
Har arbetsgivare utsett ställföreträdare att handlägga skyddsfrågor eller har skyddskommitté tillsatts, skall *yrkesinspektören* skriftligen underrättas därom.	Har arbetsgivare utsett ställföreträdare att handlägga skyddsfrågor eller har skyddskommitté tillsatts, skall *yrkesinspektionen* skriftligen underrättas därom.

Det åligger arbetsgivare att på arbetsstället uppsätta anslag med uppgift om namn på ställföreträdare som avses i andra stycket samt om namn på skyddsombud och ledamöter av skyddskommitté.

67 §

Vid inspektion och annan förrättning å arbetsställe skall tillsynsorgan träda i förbindelse med skyddsombud, som är anträffbart på arbetsstället.

Tillsynsorgan är pliktigt att kostnadsfritt tillställa skyddsombud *eller skyddskommitté* avskrift av råd, anvisning eller annat skriftligt meddelande, som avlåtits till arbetsstället i skyddsfråga. Avskrift av sådant meddelande skall av skyddsombud *eller skyddskommitté* förvaras under minst två år, räknat från meddelandets datum. Avgår skyddsombud, skall dylik avskrift överlämnas till efterträdaren.	Tillsynsorgan är pliktigt att kostnadsfritt tillställa skyddsombud avskrift av råd, anvisning eller annat skriftligt meddelande, som avlåtits till arbetsstället i skyddsfråga. Avskrift av sådant meddelande skall av skyddsombud förvaras under minst två år, räknat från meddelandets datum. Avgår skyddsombud, skall dylik avskrift överlämnas till efterträdaren.
73 §	
Inrättar någon bergverkstad eller därmed jämförlig helt under jord förlagd arbetslokal utan att arbetarskyddsstyrelsen lämnat medgivande därtill, när sådant fordras enligt 8 §, eller åsidosätter någon de villkor, som föreskrivits för dylikt medgivande, straffes, där missförhållande som avses i 53 § arbetarskyddslagen ej föreligger, med böter.	*Den som försummar att iaktta ga vad som enligt 5 a § åligger honom dömes till böter högst femhundra kronor.*

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	74 §
	Avskrift av dom eller slutligt beslut i mål om ansvar enligt arbetarskyddslagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter sändes till yrkesinspektionen.
	75 §
Vad i 70 § arbetarskyddslagen är föreskrivet skall äga motsvarande tillämpning såvitt angår efterlevnaden av 5 §, 33 § andra, tredje och femte styckena, 35 § andra och tredje styckena, 36 § andra och tredje styckena, 39 § andra och tredje styckena, 52—56 §§, 60 § andra stycket samt 69—71 §§ här ovan.	*För skyddsarbete som utföres av skyddsombud som utsetts enligt 40 § tredje stycket arbetarskyddslagen skall arbetsgivaren vid arbetsstället utgiva ersättning.*

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 210) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg

Härigenom förordnas i fråga om kungörelsen (1949: 210) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg

dels att 11 § skall upphöra att gälla,

dels att i 5—7 §§ ordet "yrkesinspektör" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "yrkesinspektionen" i motsvarande form,

dels att 12 § skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
11 §	
Vad i 70 § arbetarskyddslagen är föreskrivet skall äga motsvarande tillämpning såvitt angår efterlevnaden av 1, 2 och 5 §§ här ovan.	
12 §	
Mot arbetarskyddsstyrelsens beslut rörande föreläggande eller förbud enligt 7 § föres talan hos kammarrätten genom besvär.	
Talan mot beslut av arbetarskyddsstyrelsen i *annan* fråga, *varom förmäles* i denna kungörelse, föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.	Talan mot beslut av arbetarskyddsstyrelsen i fråga, *som avses* i denna kungörelse, föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Äldre bestämmelser i 12 § gäller fortfarande i fråga om talan mot beslut som meddelats före den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 211) om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar

Härigenom förordnas i fråga om kungörelsen (1949: 211) om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar

dels att 10 § skall upphöra att gälla,

dels att i 1—6 §§ ordet "medicinalstyrelsen" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "socialstyrelsen" i motsvarande form,

dels att i 5 § ordet "yrkesinspektören" skall bytas ut mot "yrkesinspektionen".

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	10 §
Vad i 70 § arbetarskyddslagen är föreskrivet skall äga motsvarande tillämpning såvitt angår efterlevnaden av denna kungörelse.	

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i kungörelsen (1949: 491) om förbud att använda bensolhaltigt ämne vid tillverkning av läderskodon

Härigenom förordnas, att 4 § kungörelsen (1949: 491) om förbud att använda bensolhaltigt ämne vid tillverkning av läderskodon skall upphöra att gälla.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	4 §
Vad i 70 § arbetarskyddslagen är föreskrivet skall äga motsvarande tillämpning såvitt angår efterlevnaden av denna kungörelse.	

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i kungörelsen (1966: 521) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten

Härigenom förordnas i fråga om kungörelsen (1966: 521) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten

dels att 5 § skall upphöra att gälla,

dels att i 2 och 3 §§ ordet "yrkesinspektör" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "yrkesinspektionen" i motsvarande form.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	5 §
Bestämmelserna i 70 § arbetarskyddslagen äga motsvarande tillämpning i fråga om efterlevnaden av denna kungörelse.	

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1963: 246) om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsförläggningslag)

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1963: 246) om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsförläggningslag)

dels att i 6, 13—16, 18, 19 och 21 §§ ordet "skogsyrkesinspektör" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "yrkesinspektionen" i motsvarande form,

dels att 11 och 23 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 25 §, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
11 §	
Tillsyn *å* efterlevnaden av denna lag utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess överinseende och ledning, av *skogsyrkesinspektionens eller, beträffande vägarbete utan samband med skogsbruk eller flottning, av den allmänna yrkesinspektionens befattningshavare,*	Tillsyn *över* efterlevnaden av denna lag utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess överinseende och ledning, av *yrkesinspektionen.*
Vad i lagen stadgas om skogsyrkesinspektör skall i fråga om vägarbete som nyss sagts äga motsvarande tillämpning å yrkesinspektör.	
Närmare bestämmelser om tillsynens organisation meddelas av Konungen.	
23 §	
Mot arbetarskyddsstyrelsens beslut rörande förbud eller föreläggande enligt 13, 14, 15 eller 17 § föres talan hos kammarrätten genom besvär.	
Talan mot beslut av arbetarskyddsstyrelsen i *annat* ärende, som avses i denna lag, föres hos Konungen genom besvär.	Talan mot beslut av arbetarskyddsstyrelsen i ärende, som avses i denna lag, föres hos Konungen genom besvär.
	25 §
	Avskrift av dom eller slutligt beslut i mål som avses i 20 och 21 §§ sändes till yrkesinspektionen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Äldre bestämmelser i 23 § gäller fortfarande i fråga om talan mot beslut som meddelats före den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612)

Härigenom förordnas i fråga om byggnadsstadgan (1959: 612)

dels att 54 § 3 mom., 56 § 1 mom., 64 § 1 mom. och 66 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i stadgan skall införas nya moment, 55 § 4 mom. och 64 § 4 mom., av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	54 §
3 mom. Befrielse från skyldighet att söka byggnadslov må av länsstyrelsen medgivas i fråga om industriområde, som ligger avskilt från annan bebyggelse och är i en ägares hand, såframt det kan anses uppenbart att området ändock kommer att bebyggas på tillfredsställande sätt samt medgivandet tillstyrks av byggnadsnämnden. Medgivandet må när som helst återkallas.	*3 mom.* Befrielse från skyldighet att söka byggnadslov må av länsstyrelsen medgivas i fråga om industriområde, som ligger avskilt från annan bebyggelse och är i en ägares hand, såframt det kan anses uppenbart att området ändock kommer att bebyggas på tillfredsställande sätt samt medgivandet tillstyrks av byggnadsnämnden *och yrkesinspektionen.* Medgivandet må när som helst återkallas.
	55 §
	4 mom. *Byggnadsnämnden skall underrätta yrkesinspektionen om ansökan om byggnadslov som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum.*
	56 §
1 mom. Vid prövning av ansökan om byggnadslov skall byggnadsnämnden tillse, att det tillämnade företaget ej strider mot byggnadslagen, väglagen (1971: 948), lagen om enskilda vägar, naturvårdslagen, miljöskyddslagen, denna stadga eller med stöd av nämnda författningar meddelade föreskrifter. Är tomtens ägare enligt byggnadslagen skyldig att gälda bidrag till kostnad för gata eller att anordna utfartsväg eller avlopp från tomten, må byggnadslov för nybyggnad ej beviljas innan skyldigheten fullgjorts eller nöjaktig säkerhet ställts.	*1 mom.* Vid prövning av ansökan om byggnadslov skall byggnadsnämnden tillse, att det tillämnade företaget ej strider mot byggnadslagen, väglagen (1971: 948), lagen om enskilda vägar, naturvårdslagen, miljöskyddslagen, *arbetarskyddslagen (1949: 1),* denna stadga eller med stöd av nämnda författningar meddelade föreskrifter. Är tomtens ägare enligt byggnadslagen skyldig att gälda bidrag till kostnad för gata eller att anordna utfartsväg eller avlopp från tomten, må byggnadslov för nybyggnad ej beviljas innan skyldigheten fullgjorts eller nöjaktig säkerhet ställts.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Byggnadslov för byggnadsföretag, som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum, må ej beviljas innan skyddsombud, skyddskommitté eller organisation som företräder arbetstagarna fått tillfälle att yttra sig över byggnadsföretaget.

Inom område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan, må lov ej givas till nybyggnad som skulle innefatta tätbebyggelse, i vidare mån än för tillgodoseende av jordbrukets, fiskets, skogsskötselns eller därmed jämförligt behov.

64 §

1 mom. Byggnadsnämnd skall öva tillsyn över byggnadsföretag, för vilka byggnadslov erfordras, samt äger verkställa härför erforderliga besiktningar. Nämnden äger ock besiktiga byggnadsföretag, vartill byggnadslov ej erfordras.

I främsta rummet bör genom besiktningar utrönas, huruvida byggnaden förlagts i rätt läge, samt beskaffenheten av grundbotten, stommen och byggnaden i färdigt skick. Där byggnadslov beviljats för uppförande av byggnad inom område med stadsplan, skall, såvida icke särskilda skäl föranleda annat, särskild besiktning företagas vid ettvart av de tillfällen, som omnämnas i 62 § första stycket b), c), d) och e) (grundbottenbesiktning, lägesbesiktning, stombesiktning, slutbesiktning).

I fall då byggnadslov beviljats må slutbesiktning ej underlåtas, om den byggande begär sådan besiktning.

Slutbesiktning må ej underlåtas, om yrkesinspektionen begär sådan besiktning beträffande byggnadsföretag som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum.

Skall byggnad undergå besiktning av annan myndighet än byggnadsnämnd, bör nämnden verka för att arbetet därmed på lämpligt sätt samordnas med nämndens besiktningar.

4 mom. *Yrkesinspektionen skall kallas till slutbesiktning som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum.*

66 §

Med avseende å byggnad som tillhör kronan äger den myndighet, vilken har att pröva ritningarna till byggnaden, medgiva avvikelser från bestämmelserna i denna stadga och med stöd därav meddelade föreskrifter. Detsamma gäller tomt till sådan byggnad, som nu sagts, samt skyltar, stängsel och andra anordningar å byggnaden eller tomten.

Innan byggnad påbörjas för kronans eller landstings räkning, skall anmälan om företaget i god tid göras hos byggnadsnämnden. Anmälan skall vara åtföljd av situationsplan som i 55 § 1 mom. sägs samt av

(Nuvarande lydelse) *(Föreslagen lydelse)*

ritningar och beskrivningar i den omfattning som erfordras för att bedöma företagets lämplighet. Finner nämnden att byggnaden ej motsvarar skäliga anspråk på sundhet, säkerhet mot brandfara, hållfasthet, prydlighet eller hänsyn till stads- eller landskapsbilden, eller är anledning till erinran i fråga om byggnadens ändamål, läge eller inverkan å grannes rätt, må nämnden inom tre veckor efter handlingarnas mottagande hos vederbörande förvaltning begära, att frågan underställes Konungens prövning; och må i så fall byggnaden ej uppföras, innan Konungen givit lov därtill.

Byggnadsnämnden skall underrätta yrkesinspektionen om anmälan som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum.

Finner nämnden vid besiktning eller eljest att fastställda ritningar ej följas eller eljest att gällande föreskrifter åsidosättas, äger nämnden göra anmälan därom hos den myndighet, som är ansvarig för arbetets utförande, eller, där nämnden så finner nödigt, hos Konungen.

Där fråga är om befästning eller annan anläggning av hemlig natur, äger länsstyrelsen förordna, att situationsplan, ritningar och beskrivningar icke skola tillställas nämnden samt att utstakning av byggnad och besiktning av företaget genom nämnden icke skall äga rum. Länsstyrelsen har att på lämpligt sätt lämna nämnden meddelande om företaget.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Kungörelse om ändring i brandstadgan (1962: 91)

Härigenom förordnas, att 21 § brandstadgan (1962: 91) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
	21 §
Arbetsgivare och arbetstagare böra samverka i syfte att främja brandförsvaret på arbetsplatsen.	
	Vid brandsyn bör skyddsombud vara närvarande.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Lag om ändring av lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse) *(Föreslagen lydelse)*

1 §

Om besvär mot beslut, vilket meddelats med stöd av lag eller annan författning som utfärdats före den 1 januari 1972, enligt vad hittills gällt skall anföras hos Konungen, skall besvären, i den mån ej annat föreskrives i 2 §, i stället anföras hos kammarrätt i följande mål:

1. mål om val till befattning eller uppdrag, mål om val för upprättande av förslag till befattning eller uppdrag,

2. mål om avlöningsförmån, inbegripet ersättning för viss förrättning eller visst uppdrag, sjukvård, beklädnad och dylikt, mål om resekostnads- och traktamentsersättning, mål om delaktighet i eller avgift till pensionsinrättning eller annan sådan allmän anstalt eller kassa, mål om rätt till pension eller dylik förmån, allt enligt gällande föreskrift eller överenskommelse,

3. mål om ersättning till tjänsteman vid polis-, åklagar- eller exekutionsväsendet för utgift, som är föranledd av hans verksamhet,

4. mål om annan ersättning som enligt författning utgår av statsmedel, såvida ej författningen hänvisar den som gör anspråk på ersättning att vid tvist anhängiggöra talan hos allmän domstol eller expropriationsdomstol eller ersättning enligt författningen utgår till kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet eller fråga är om ersättning eller hittelön enligt lagen (1942: 350) om fornminnen eller om ersättning enligt naturvårdslagen (1964: 822),

5. mål om beslut av tullmyndighet i samband med in- eller utförsel av vara med undantag dock för sådant beslut om befrielse från eller nedsättning eller återbetalning av tull, skatt eller annan avgift som meddelats med stöd av Konungens bemyndigande, mål om tillstånd att hålla provianteringsfrilager,

6. mål om beslut rörande statens, kommuns eller annan kommunal förvaltningsenhets uttagande enligt gällande föreskrift av skatt eller annan avgift, såvida ej beslutet avser nedsättning eller befrielse och meddelats med stöd av Konungens bemyndigande eller fråga är om oljeavgift eller avgift, vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol, eller om beslut enligt lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter,

7. mål om beslut rörande återbetalning av utskylder, böter eller andra allmänna medel, såvida ej beslutet meddelats med stöd av Konungens

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
bemyndigande eller avser avgift vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol,	
8. anmärknings- och avkortningsmål, mål om tillsyn över stiftelser,	
9. mål om beslut som enligt författning eller föreskrift rörande den allmänna hälsovården, rörande förebyggande eller bekämpande av djur- eller växtsjukdomar eller rörande djurs vård eller behandling i särskilt fall meddelats angående förbud, föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande eller angående omhändertagande, smittrening, oskadliggörande eller liknande åtgärd, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om beslut enligt *arbetarskyddslagen (1949: 1),* allmänna ordningsstadgan (1956: 617), lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster eller strålskyddslagen (1958: 110) *eller i ärende som avses i skogsförläggningslagen (1963: 246),*	9. mål om beslut som enligt författning eller föreskrift rörande den allmänna hälsovården, rörande förebyggande eller bekämpande av djur- eller växtsjukdomar eller rörande djurs vård eller behandling i särskilt fall meddelats angående förbud, föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande eller angående omhändertagande, smittrening, oskadliggörande eller liknande åtgärd, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om beslut enligt allmänna ordningsstadgan (1956: 617), lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster eller strålskyddslagen (1958: 110),
10. mål om förordnande angående läkarundersökning av den som är anställd i allmän tjänst, mål om disciplinär bestraffning, mål om avstängning från tjänstgöring, mål om skiljande från allmän tjänst eller därmed jämförligt uppdrag annorledes än i samband med förflyttning,	
11. mål om föreläggande vid vite, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om föreläggande enligt lagen (1919: 240) om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet, lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m., lagen (1942: 335) om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse, lagen (1950: 272) om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket, lagen (1950: 596) om rätt till fiske, lagen (1955: 183) om bankrörelse, lagen (1955: 416) om sparbanker, lagen (1956: 216) om jordbrukskasserörelsen, lagen (1959: 73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m., lagen (1959: 118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring, civilförsvarslagen (1960: 74), lagen (1963: 76) om kreditaktiebolag, jordförvärvslagen (1965: 290), förordningen (1968: 576) om Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och om stadshypoteksföreningar, miljöskyddslagen (1969: 387), jordhävdslagen (1969: 698), lagen (1970: 65) om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar eller lagen (1970: 596) om förenklad aktiehantering,	
12. mål om utdömande av vite,	

(Nuvarande lydelse) *(Föreslagen lydelse)*

13. mål om beslut som i särskilt fall meddelats angående behandlingen av häktad eller den som anhållits eller gripits för brott eller som eljest hålles i förvar tillfälligt eller angående verkställighet av straff eller annan brottspåföljd eller av intagning i arbetsanstalt,

14. mål om handräckning, såvida ej fråga är om beslut enligt lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift

Härigenom förordnas, att 3 och 4 §§ lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
3 §	
Arbetsgivare erlägger årligen arbetarskyddsavgift med belopp som motsvarar *fem* hundradels procent av vad arbetsgivaren under året utgivit som lön i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad.	Arbetsgivare erlägger årligen arbetarskyddsavgift med belopp som motsvarar *sju* hundradels procent av vad arbetsgivaren under året utgivit som lön i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad.

Vid beräkningen av avgiften tages icke hänsyn till arbetstagares lön i vad den för år räknat överstiger sju och en halv gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Hänsyn tages ej heller till arbetstagare, vars lön under året understigit trehundra kronor, såvida fråga ej är om arbetstagare som avses i 1 § första stycket förordningen (1958: 295) om sjömansskatt. Vidare bortses vid denna beräkning från arbetstagare, som icke är obligatoriskt försäkrad enligt lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring.

4 §	
Av arbetarskyddsavgiften skall två *femtedelar* utgöra bidrag till statsverkets kostnader för arbetarskyddsstyrelsens, yrkesinspektionens *och arbetsmedicinska institutets* verksamhet och *tre femtedelar* bidrag till kostnader i övrigt för forskning, utbildning och upplysning beträffande arbetarskydd. Den sistnämnda delen skall föras till en fond, benämnd arbetarskyddsfonden, som förvaltas enligt grunder som Konungen fastställer.	Av arbetarskyddsavgiften skall två *sjundedelar* utgöra bidrag till statsverkets kostnader för arbetarskyddsstyrelsens *och* yrkesinspektionens verksamhet och *fem sjundedelar* bidrag till kostnader i övrigt för forskning, utbildning och upplysning beträffande arbetarskydd. Den sistnämnda delen skall föras till en fond, benämnd arbetarskyddsfonden, som förvaltas enligt grunder som Konungen fastställer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre bestämmelser skall fortfarande gälla beträffande avgift som avser tid före ikraftträdandet.

II Inledande redogörelse

1 Utredningsuppdraget och arbetets uppläggning

1.1 *Utredningsdirektiven*

Genom beslut den 20 februari 1970 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att företa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen. Direktiven för utredningsarbetet innefattas i vad chefen för socialdepartementet anförde till statsrådsprotokollet i anslutning till nämnda beslut. Efter att ha inledningsvis berört hur frågor som gäller arbetsmiljön och arbetarskyddet på senare tid fått en framträdande plats i den allmänna debatten och sedan han kortfattat omnämnt hur arbetarskyddet är förankrat författningsmässigt anförde departementschefen följande rörande bakgrunden till utredningens tillkallande.

Under den period av drygt tjugo år som arbetarskyddslagen varit i kraft har utvecklingen i socialt, tekniskt och ekonomiskt hänseende gått mycket snabbt. Detta har fått återverkningar på faktorer som är av betydelse för hälsan och säkerheten i arbetslivet. Rationaliseringar, mekaniseringar och strukturförändringar har skapat en i många avseenden förändrad risksituation för arbetstagarna. Undersökningar som företagits av Landsorganisationen har visat att större delen av arbetstagarna upplever oro och osäkerhet inför hälsorisker på arbetsplatserna. Nya yrkesfaror har tillkommit bl. a. som en följd av nya ämnen, tillverkningsmetoder, maskiner och anläggningar. Det har också skett en utveckling mot ökad arbetstakt, ökad utbredning av skiftarbetet och nya former för arbetstidsförläggningen. Ökade kunskaper om yrkeshygien och arbetsmedicin m. m. har samtidigt gjort det naturligt att vidga arbetarskyddets ansvarsområde avsevärt. Uppgiften för arbetarskyddet kan inte numera anses på samma sätt som förr begränsad till övervägande tekniska frågeställningar. De yrkeshygieniska och medicinska problemen på arbetsplatserna kräver stor uppmärksamhet. I enlighet härmed blir det i betydande utsträckning en angelägenhet för arbetarskyddet att beakta arbetstagarnas hela hälsosituation. Den nya produktionstekniken aktualiserar också i allt högre grad en skärpt övervakning från arbetarskyddets sida av att arbetslokaler, maskiner, arbetsmetoder och andra arbetsmiljöfaktorer anpassas till den mänskliga arbetskraftens fysiska och psykiska förutsättningar.

Vid olika tillfällen har ändringar företagits i arbetarskyddslagstiftningen. En viktig förändring skedde år 1963, då arbetarskyddslagens tillämpningsområde utvidgades till att omfatta i princip alla arbetstagare. Emellertid torde kunna sägas att arbetarskyddslagen i mycket präglas av de produktions- och arbetsförhållanden som rådde vid tiden för lagens tillkomst. Utvecklingen inom arbetslivet motiverar därför att arbetarskyddslagen ses över.

Riksdagen har i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om en allmän översyn av arbetarskyddslagen (2LU 1969:58, rskr 273).

Även Landsorganisationen har i skrivelse till Kungl. Maj:t i juni 1969 framfört synpunkter och önskemål rörande en anpassning av arbetarskyddslagstiftningen till moderna tankegångar på arbetarskyddsområdet.

Departementschefen uttalade att han fann det angeläget att en genomgripande översyn av hela arbetarskyddslagstiftningen nu kom till stånd och att det för ändamålet borde tillsättas en särskild utredning, som även borde ha till uppgift att pröva frågor rörande arbetarskyddets organisation. Syftet med översynen och inriktningen i stort av utred-

ningsarbetet beskrevs av departementschefen på följande sätt.

Den översyn som utredningen skall verkställa skall syfta till en lagstiftning som svarar mot en breddad målsättning för arbetarskyddet. Allmänt sett bör lagstiftningen ge ett tillfredsställande underlag för vidgade insatser mot hälsofarliga arbetsmiljöer. En grundtanke måste vara att arbetstagarnas fysiska och psykiska hälsa skall kunna skyddas effektivt i varje led av produktionen. Arbetarskyddets krav måste bättre än f. n. kunna göra sig gällande redan i samband med planeringen av arbetslokaler, maskiner och arbetsmetoder. Det är också nödvändigt med ökade möjligheter till en fortlöpande kontroll av den arbetshygieniska situationen på arbetsplatserna. Goda möjligheter måste dessutom finnas till ingripande i sådana fall då missförhållanden i skyddshänseende kunnat konstateras.

De bestämmelser som inryms i nuvarande arbetarskyddslagstiftning är ganska allmänt hållna. Detta har sin förklaring dels i att bestämmelserna skall gälla för så gott som hela arbetslivet med alla dess skilda verksamhetsgrenar och skiftande arbetsförhållanden, dels i att man velat underlätta en anpassning till teknikens utveckling m. m. I den mån behov av mer preciserade anvisningar föreligger ankommer det på tillsynsorganen att meddela dessa. För egen del anser jag att mycket talar för att den centrala arbetarskyddsförfattningen inte bör vara starkt detaljbetonad. Jag avser dock inte att här göra några bestämda uttalanden i frågan hur reglerna för arbetarskyddet bör vara uppbyggda i systematiskt hänseende. Detta spörsmål bör i sin helhet prövas av utredningen. Det primära är att den nya lagstiftningen ger ett fast underlag för åtgärder och ingripanden från arbetarskyddet på ett betydligt vidare område än den nuvarande lagen. Den nya lagstiftningen bör återspegla vår kunskap om och erfarenhet av att hälsorisker av fysisk och psykisk art ofta har sin grund i missförhållanden inom arbetslivet som kan motverkas genom vidgade insatser från arbetarskyddet.

Arbetarskyddslagens tillämpningsområde fastlades, som redan nämnts, så sent som år 1963. Det principiella ställningstagande som då skedde torde inte böra frångås. Arbetarskyddslagstiftningen bör således i princip vara allmängiltig. Detta hindrar inte att frågor som gäller tillämpningsområdet för lagstiftningen kan behöva prövas av utredningen. En betydelsefull fråga gäller skyddet för arbetstagare som helt eller delvis sysselsätts på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder. Enligt vad jag erfarit har också ett flertal andra spörsmål som gäller nuvarande lagstiftnings tillämpningsområde aktualiserats hos arbetarskyddsstyrelsen. Arbetarskyddsstyrelsen har nyligen i en framställning till Kungl. Maj:t föreslagit att huvuddelen av nuvarande inskränkningar i arbetarskyddslagstiftningens tillämplighet på arbete inom jordbruket skall slopas. Ståndpunkt till denna framställning kommer att tas sedan framställningen remissbehandlats.

Arbetarskyddslagstiftningen tar i sin nuvarande utformning sikte framför allt på åtgärder mot olycksfall i arbete och vissa former av ohälsa som hänförs till yrkessjukdomarna. Även om väsentliga framsteg kunnat göras på detta fält med stöd av gällande bestämmelser, ger yrkesskadestatistiken besked om att insatserna mot olycksfallen och yrkessjukdomarna behöver intensifieras ytterligare. Detta gäller speciellt inom vissa branscher och beträffande vissa arbetsformer. Utredningen bör pröva möjligheterna att genom skärpt eller annars ändrad lagstiftning bidra till att undanröja eller minska yrkesriskerna.

En väsentlig uppgift för utredningen blir att uppmärksamma yrkesfaror — ofta av helt ny typ — som hänger samman med den tekniska och strukturella utvecklingen på senare tid. Som exempel på sådana faror kan nämnas förgiftningsrisker på grund av olika slag av luftföroreningar, risker för hörselskador till följd av ökande bullernivå hos maskiner och anläggningar samt risker för den psykiska hälsan på grund av alltmer specialiserade och mekaniserade arbetsprocesser. Förutsättningar måste skapas för att komma till rätta med de problem som här möter. Detta kan naturligtvis inte ske enbart genom lagstiftningsåtgärder. I lagstiftningen skall emellertid grunden för de vidgade skyddsinsatserna läggas.

Departementschefen tog i fortsättningen upp vissa frågor som enligt hans mening kunde förtjäna att övervägas när det gällde att omgestalta lagstiftningen för att uppfylla de önskemål som redovisats i det föregående. Därvid anförde han följande.

Kravet på att skyddsåtgärder sätts in på ett så tidigt stadium som möjligt gör det nödvändigt att ägna stort intresse åt frågor som angår granskning och besiktning av arbetslokaler, maskiner och anläggningar m. m. Kontrollen över arbetsmetodiken är naturligtvis inte mindre viktig. Föreskrifter om obligatorisk förhandsgranskning i viss omfattning av förslag, konstruktionsritningar o. d. torde få övervägas.

En del yrkesrisker, inte minst sådana som har sitt upphov i luftföroreningar, kan inte definitivt konstateras utan att särskilda, kanske kostnadskrävande undersökningar utförs på arbetsplatsen. Utredningen bör pröva hur föreskrifterna rörande sådana undersökningar skall vara utformade. I detta sammanhang bör utredningen ta upp frågan om de s. k. hygieniska gränsvärdena. Detta står i överensstämmelse med vad fjolårets riksdag uttalat i anledning av motioner om lagstiftning för kontroll av hälsofarliga ämnen och produkter (2LU 1969:67, rskr 324).

Arbetstidsfrågorna är av stor betydelse för arbetstagarna. Proposition med förslag om en ny

allmän arbetstidslag — i vilken principen om 40 timmars arbetsvecka skrivs in — har nyligen förelagts riksdagen (prop. 1970:5). I den föreslagna arbetstidslagen regleras frågor om arbetstidens längd. Spörsmål som gäller arbetstidens förläggning fordrar nu en grundlig genomgång. Skyddssynpunkter bör ägnas stor uppmärksamhet vid översynen av gällande regler om dygnsvila, veckovila, raster och arbetspauser.

Särskilda skyddsbestämmelser rörande minderårigas användande till arbete torde också framdeles behövas. Utformningen får övervägas mot bakgrunden av nya förhållanden. Bl. a. motiverar förekomsten av organiserad företagshälsovård en översyn av reglerna om läkarkontroll av minderåriga. I fråga om minderårigas arbetstid bör bestämmelserna omprövas bl. a. mot bakgrunden av den föreslagna nya arbetstidslagstiftningen.

Den fortgående utvecklingen mot jämställdhet mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden gör det naturligt att söka undvika särbestämmelser för den kvinnliga arbetskraften i arbetsrättslig lagstiftning. Utredningen bör pröva i vilken utsträckning sådana bestämmelser alltjämt behövs för att tillgodose arbetarskyddets intressen.

En effektiv tillämpning av arbetarskyddslagstiftningen är självfallet av stor betydelse. Reglerna om tillsyn genom offentliga organ bör därför ses över med sikte på största möjliga effektivitet i tillsynsverksamheten. Arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens organisation och arbetsformer bör tas upp till behandling av utredningen i anslutning till översynen av lagstiftningen. Den nuvarande uppdelningen av arbetarskyddstillsynen på allmänna yrkesinspektionen och olika specialinspektioner bör prövas. Även formerna för arbetsmedicinska institutets deltagande i arbetarskyddsverksamheten bör uppmärksammas av utredningen.

Frågan om anmälningsplikt beträffande nytillkomna arbetsställen — vilken var aktuell i samband med arbetarskyddslagens tillkomst — torde åter få övervägas. Resultatet av det utredningsarbete som pågår inom arbetarskyddsstyrelsen när det gäller tillsynen över de mindre arbetsställena bör också beaktas.

Ett bemästrande av arbetsplatsens skydds- och hälsofrågor förutsätter inte bara en omfattande tillsyn genom myndighets försorg. Därutöver krävs en väl utbyggd lokal skyddsverksamhet, som måste svara för en ansenlig del av den fortlöpande bevakningen av den skyddstekniska och arbetshygieniska situationen. De anställdas möjligheter att öva inflytande på utformningen av arbetsmiljön bör ägnas stor uppmärksamhet.

Skyddsombudens ställning bör särskilt beaktas och deras handlingsmöjligheter förstärkas. En ökad insats i arbetarskyddet av dem som deltar i det praktiska arbetet bör medverka till önskade resultat av arbetarskyddsverksamheten. Möjligheterna till en utbyggd organisation med regionala skyddsombud bör undersökas. Uppmärksamhet bör också ägnas åt de uppgifter som vilar på yrkesinspektionens förtroenderåd.

För en stor del av arbetsmarknaden finns en överenskommelse som numera i större utsträckning än tidigare innefattar preciserade regler för det lokala arbetarskyddet. Man har också kommit fram till riktlinjer för en utbyggnad av företagshälsovården. Nuvarande bestämmelser i arbetarskyddslagstiftningen om organiserad samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i arbetarskyddshänseende bör omprövas med beaktande av den utveckling som återspeglas i överenskommelserna. Hänsyn bör också tas till vad företagshälsovårdsutredningen redovisat i ett år 1968 framlagt betänkande (SOU 1968:44) och till de fortsatta överväganden i hithörande frågor som äger rum i anledning av det uppdrag som den 29 maj 1969 lämnats socialstyrelsen angående disponering av läkarresurser för företagshälsovården.

Avslutningsvis framhöll departementschefen att utredningen var oförhindrad att ta upp sådana spörsmål som aktualiserades under arbetets gång och som föll inom ramen för en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen. I sitt arbete borde utredningen beakta de internationella strävandena på arbetarskyddets område. Det borde stå utredningen fritt att lägga fram delförslag innan arbetet slutförts.

Genom beslut den 26 februari 1971 uppdrog Kungl. Maj:t åt utredningen att i anslutning till övrigt utredningsarbete verkställa utredning och lägga fram förslag om dels arbetsmedicinska institutets integrering i arbetarskyddsstyrelsen, dels organisationen av en arbetsmedicinsk filial placerad i Umeå.

1.2 *Till utredningen överlämnade handlingar*

Kungl. Maj:t har för beaktande vid fullgörande av utredningsuppdraget överlämnat riksdagens skrivelse den 5 november 1970, nr 351, jämte därvid fogat utskottsutlåtande (2LU 1970:63) och motioner angående lagstiftningen om arbetarskydd m. m.

För prövning i anslutning till den allmänna översyn av arbetarskyddslagstiftningen som utredningen skall företa har Kungl. Maj:t den 30 december 1971 överlämnat riksdagens skrivelse den 23 april 1965, nr 166, jämte en av arbetarskyddsstyrelsen — enligt uppdrag den 1 oktober 1965 av Kungl. Maj:t — verkställd

utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen.

Efter beslut av Kungl. Maj:t den 30 juni 1972 har till utredningen överlämnats två av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1971 antagna instrument, nämligen konventionen (nr 136) om skydd mot förgiftningsrisker härrörande från bensen och rekommendationen (nr 144) i samma ämne, för övervägande av frågan huruvida och i vad mån bestämmelserna i konventionen respektive anvisningarna i rekommendationen bör komma till uttryck i svensk lagstiftning.

Chefen för socialdepartementet har för beaktande vid utredningsuppdragets fullgörande överlämnat dels en av arbetarskyddsstyrelsen enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 6 juni 1962 verkställd utredning om arbetarskyddet inom stuverifacket, dels vissa framställningar och skrivelser från organisationer och enskilda beträffande frågor med anknytning till arbetsmiljöutredningens uppdrag. Till utredningen har vidare inkommit ett stort antal skrivelser och handlingar från bl. a. fackliga och politiska organisationer samt intresseorganisationer för arbetarskydd.

1.3 *Utredningsarbetets uppläggning*

Utredningsarbetet har bedrivits med inriktning på att så skyndsamt som omständigheterna kunde medge det presentera förslag till ny arbetarskyddslagstiftning och till organisatoriska förändringar som kunde behövas. Grundläggande frågor om bl. a. målsättningen för en arbetsmiljölagstiftning, avgränsningen gentemot näraliggande lagstiftningsområden samt allmänna skyldigheter för arbetsgivare och arbetstagare i fråga om arbetsmiljön har tagits upp till diskussion på grundval av promemorior som upprättats inom sekretariatet. Utredningen har också gått in på spörsmål om lagstiftningens materiella innehåll i särskilda avseenden. Rapporter i vissa frågor har på utredningens tillskyndan upprättats av experter inom utredningen. Sekretariatet har genomfört ett stort antal enkäter och tagit kontakt med olika myndigheter, företag och organisationer för att inhämta upplysningar i arbetsmiljöfrågor. Förbindelse har också hållits med utredningar på angränsande områden. Ledamöter, experter och sekreterare i utredningen har företagit en serie studiebesök vid olika företag i landet, varvid besöken genomgående innefattat, förutom sedvanlig presentation av verksamheten och rundvandring inom företaget, ingående diskussioner av arbetsmiljöfrågor med representanter för företagsledningen, den lokala skyddsorganisationen och arbetstagarnas fackliga organisationer.

Efter hand som arbetet fortskridit och överblick vunnits över ämnesområdet har utredningen ansett sig böra närmare överväga om vissa frågor kunde och borde brytas ut och prioriteras för behandling i ett delbetänkande. Det har därvid varit uppenbart att det måste ta åtskillig tid i anspråk att slutföra hela det omfattande utredningsuppdraget. Samtidigt har utredningen varit väl medveten om att man inte minst ute i arbetslivet hyser förhoppningar om snara konkreta resultat av utredningsarbetet. Detta har talat starkt för en dellösning. Särskilda fördelar har utredningen dessutom ansett kunna vinnas om man går fram i etapper när det gäller arbetarskyddets organisationsfrågor.

Kraven och förväntningarna på snabba lösningar har gällt en rad problem. Vissa av dessa har enligt utredningens mening tett sig särskilt angelägna att komma till rätta med samtidigt som lösningarna på dessa områden inte har ansetts direkt beroende av ställningstaganden i andra frågor. I enlighet härmed har följande avsnitt av utredningsuppdraget bedömts vara ägnade för behandling i ett delbetänkande, nämligen översynen av reglerna om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare — vari innefattas frågan hur skyddsombudens ställning skall kunna stärkas — samt spörsmålen om förhandsprövning av arbetslokaler m. m., om skyddet på arbetsplatser som är gemensamma för flera arbetsgivares anställda och om tillsynsverksamheten.

Vad gäller den offentliga arbetarskyddstillsynens organisation har utredningen ansett det väsentligt att en förstärkning av resurserna kan påbörjas så snart som möjligt. En successiv uppbyggnad av såväl arbetarskyddsstyrelsen som yrkesinspektionen via

ett delförslag har framstått som naturlig. Utredningen har funnit att de organisatoriska frågor som aktualiseras redan i en första etapp bildar ett komplex med stor räckvidd. Med hänsyn härtill och på grund av den nära anknytningen till organisationsavsnittet har det ansetts lämpligt att i sammanhanget också ompröva väsentliga delar av sanktionssystemet enligt arbetarskyddslagstiftningen.

Ett delbetänkande som innefattar förslag i samtliga dessa hänseenden har sammanställts. Betänkandet upptar också förslag rörande inrättande av en arbetsmedicinsk filial i Umeå.

Till betänkandet har fogats vissa bilagor. I denna form har tagits in redogörelser för samarbetsorgan inom arbetarskyddet (bilaga 1), för arbetarskyddsstyrelsens anvisningar m. m. (bilaga 2) samt för yrkesskadornas omfattning, följdverkningar och kostnader (bilaga 3). Redogörelserna har utarbetats av utredningens expert Hilding Starland. Vidare har bifogats en rapport benämnd Arbetsmiljö och hälsa i relation till utvecklingen inom näringsliv och samhälle (bilaga 4). För rapporten svarar utredningens medicinska experter Erik Bolinder, Sven Forssman och Nils Masreliez. Dessa har i sitt arbete biträtts av experter utom utredningen. En sammanställning av uppgifter om utbildningen av skyddsombud finns i bilaga 5. Den har utarbetats av socionomen Göran Steen vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet under ledning av bitr. professorn därstädes Hans Berglind. Bilaga 6 utgörs av en sammanfattning av arbetarskyddsstyrelsens i avsnitt 1.2 nämnda utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen.

Utredningen har vid besök i Danmark i maj 1972 sammanträffat och fört diskussioner med en av danska regeringen tillsatt arbetsgrupp för arbetsmiljöfrågor. Utredningen har vidare besökt Institutet för arbetshygien i Helsingfors. Den serie företagsbesök som enligt vad nyss nämnts företagits av utredningen har omfattat Kockums Mekaniska Verkstads AB i Malmö, Gullviks Fabriks AB i Malmö, AB Mataki (makadamfabriken i Södra Sandby), Norrköpings Elektrotekniska Fabriker AB (NEFA) i Norrköping, Gränges AB (gruvrörelsen i Grängesberg), Stora Kopparbergs Bergslags AB (Domnarvets Jernverk), Boliden AB (gruvrörelsen i Laisvall och Rönnskärsverken i Skellefteå), Luossavaara-Kirunavaara AB (LKAB) i Kiruna, Volvo AB i Göteborg, Göteborgs hamn samt Kullgrens Enka AB (anläggningarna på Bohus Malmön). Utredningen har besökt en byggarbetsplats i Handen (Haningebyggen KB). I samband därmed har utredningen sammanträffat med representanter för Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård (Bygghälsan) samt för Svenska Byggnadsarbetareförbundet och för Svenska Metallindustriarbetareförbundet. Utredningens båda sekreterare har medföljt vid inspektionsresor inom olika yrkesinspektionsdistrikt.

Vid sammanträde med utredningen har representanter för Sveriges Arbetsledareförbund lämnat synpunkter på arbetsledarens roll i skyddsarbetet. I anslutning till övervägandena rörande organisationen av en arbetsmedicinsk filial i Umeå har företrädare för landstinget i Västerbottens län och universitetet i Umeå framlagt synpunkter vid sammanträde med utredningen.

Utredningen har avgett remissyttrande över ett antal utredningsbetänkanden, nämligen 1) arbetsmedicinska institutets betänkande Utbildning i företagshälsovård m.m. vid arbetsmedicinska institutet, 2) socialstyrelsens betänkande Företagshälsovårdens läkarresurser (stencil S 1970:4), 3) betänkande av utredningen angående yrkesskadeförsäkringens finansiering m.m. kallat Yrkesskadeförsäkringens finansiering (SOU 1970:49), 4) kommerskollegieutredningens betänkande Näringspolitiken, ny verksorganisation (SOU 1971:69), 5) betänkande av organisationskommittén för ett institut för social forskning kallat Mål och riktlinjer för verksamheten vid ett institut för social forskning (stencil U 1971:4) och 6) miljökontrollutredningens betänkande Lag om hälso- och miljöfarliga varor (SOU 1972:31). Remissyttrande har också avgetts över en framställning i januari 1970 av arbetarskyddsstyrelsen angående vissa ändringar i arbetarskyddslagen.

2 Översikt över gällande författningar inom arbetarskyddet

2.1 *Kort historik*

Arbetarskyddslagstiftningen inleddes i vårt land liksom i de flesta andra länder med föreskrifter som skyddade minderåriga mot att användas i yrkesarbete för tidigt. Redan långt före industrialismens genombrott hade vissa bestämmelser om minderåriga meddelats i en del näringsförfattningar. Som den första egentliga arbetarskyddsförfattningen räknas emellertid 1881 års förordning angående minderårigas användande i arbete vid fabrik, hantverk eller annan hantering. Den innehöll föreskrifter om minimiålder, förbud mot nattarbete och begränsning av den dagliga arbetstiden. Tillsynen över förordningens efterlevnad åvilade hälsovårdsnämnden.

Snart följdes 1881 års förordning av en mera allmängiltig lagstiftning med syfte att förhindra olycksfall och ohälsa till följd av arbete. År 1889 utfärdades sålunda en lag angående skydd mot yrkesfara. Lagen avsåg arbete inom industrin. För tillsyn över lagens efterlevnad inrättades samtidigt en statlig yrkesinspektion.

År 1900 tillkom en lag angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke. Denna lag ersatte beträffande industrin 1881 års förordning. År 1909 utfärdades en lag angående förbud mot kvinnors nattarbete i vissa industriella företag.

Samtliga nu nämnda författningar utom 1909 års lag ersattes år 1912 med en lag om arbetarskydd, som ägde tillämpning på industri och annan rörelse. I denna lag gjordes betydelsefulla ändringar år 1931, då också 1909 års lag ersattes av bestämmelser i arbetarskyddslagen.

År 1938 tillkallades sakkunniga för att verkställa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen. De sakkunniga, som antog benämningen 1938 års arbetarskyddskommitté, avlämnade år 1946 betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m.m. (SOU 1946:60). Efter remissbehandling och överarbetning inom socialdepartementet lade Kungl. Maj:t fram proposition med förslag till arbetarskyddslag (prop. 1948:298). Förslaget antogs med vissa ändringar. Ny arbetarskyddslag utfärdades den 3 januari 1949 och trädde i kraft den 1 juli 1949. Kompletterande bestämmelser utfärdades i bl. a. arbetarskyddskungörelsen.

1938 års arbetarskyddskommitté avlämnade ytterligare ett betänkande (SOU 1946:88). Detta innehöll förslag till organisation av tillsynen över arbetarskyddslagstiftningen m.m. På grundval av betänkandet lade Kungl. Maj:t fram proposition med förslag till ett särskilt ämbetsverk för arbetarskyddet och om förstärkning av yrkesinspektionen (prop. 1948:184). Riksdagen biföll i allt väsentligt propositionen och fr. o. m. den 1 januari 1949 inrättades arbetarskyddsstyrelsen genom sammanslagning av riksförsäkringsanstaltens arbetarskyddsbyrå och arbetsrådet. På det

nyinrättade ämbetsverket överflyttades från riksförsäkringsverket uppgiften att vara chefsmyndighet för yrkesinspektionen.

Sedan 1949 har vissa offentliga utredningar gjorts på arbetarskyddets område. År 1953 tillsattes en utredning för att undersöka arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens arbetssätt. Denna utredning, som kallade sig arbetarskyddsutredningen, lade år 1955 fram betänkandet Arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen (SOU 1955:41). Som en följd av förslag i betänkandet inrättades vissa nya tjänster hos arbetarskyddsstyrelsen och vid yrkesinspektionen. Vidare inrättades inom vart och ett av de elva yrkesinspektionsdistrikten förtroenderåd med representanter för arbetsmarknadens partsorganisationer. I anslutning till dessa åtgärder tillkallades år 1956 utredningsmän för att inom socialdepartementet biträda med utredning angående organisationsfrågor rörande arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen. I samband härmed skulle behandlas frågan om skyldighet för företag att ha särskilda skyddstjänstemän anställda. Utredningsmännen, som antog benämningen arbetarskyddsverkets organisationsutredning, lade fram betänkandena Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation (SOU 1959:9) och Allmänna yrkesinspektionen (SOU 1960:20). Betänkandena lades till grund för vissa organisatoriska åtgärder inom arbetarskyddsmyndigheten.

Arbetarskyddslagen har ändrats ett flertal gånger under de drygt 20 år som gått sedan dess tillkomst. Ändringarna har i de flesta fall skett efter förslag av arbetarskyddsstyrelsen. En viktig ändring gjordes år 1963 då lagstiftningens tillämpningsområde utvidgades från rörelse till i princip all verksamhet till vilken arbetstagare används för arbetsgivares räkning. Härigenom inordnades även den offentliga förvaltningen under lagstiftningen.

2.2 *Huvuddragen i gällande arbetarskyddslag*

Arbetarskyddslagen (1949:1) innehåller i första kapitlet bestämmelser som anger *lagens tillämpningsområde.* Fr. o. m. den 1 januari 1964 är lagen med vissa angivna undantag tillämplig på varje verksamhet vari arbetstagare används till arbete för arbetsgivares räkning (1 § första stycket). I lagen förstås med arbetstagare var och en som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom självständig företagare, och med arbetsgivare var och en, för vars räkning arbete utförs av sådan arbetstagare utan att mellan dem står någon tredje person vilken som självständig företagare åtagit sig att ombesörja arbetets utförande (1 § andra stycket).

Vidare skall lagen äga tillämpning på 1) arbete som två eller flera personer för gemensam räkning utför under sådana förhållanden att, om arbetstagare funnits anställd, lagen enligt 1 § skulle ägt tillämpning på arbetet, 2) arbete som elever utför vid sådan anstalt för yrkesutbildning eller avdelning därav beträffande vilken Kungl. Maj:t förordnat att lagen skall gälla, 3) arbete som värnpliktiga i denna sin egenskap utför under sådana förhållanden att lagen enligt 1 § skulle ägt tillämpning på arbetet, om detta utförts av arbetstagare för arbetsgivares räkning, samt 4) arbete som på fångvårds- eller tvångsarbetsanstalter, allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare, mentalsjukhus eller vissa andra anstalter intagna personer efter anvisning av anstaltsledningen utför på anstalten. I dessa fall skall vad i lagen sägs om arbetstagare äga motsvarande tillämpning på den som utför arbetet, och vad som är föreskrivet om arbetsgivare gälla den som driver den verksamhet vari arbetet utförs (2 §).

Från lagens tillämpning undantas å andra sidan a) arbete som utförs i arbetstagarens hem eller annars under sådana förhållanden att det inte kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, b) arbete som utförs av medlem av arbetsgivarens familj, om arbetet är förlagt till arbetsgivarens hem eller är att hänföra till jordbruk med binäringar m.m., c) arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll och d) arbete som är att hänföra till skeppstjänst. Vidare undantas övningar, som har samband med försvaret, och annat arbete inom krigsmakten eller civilförsvaret av huvudsakligen icke civil

karaktär (3 §).

Vissa bestämmelser i lagen, som rör minderåriga och kvinnor, samt lagens bestämmelser om arbetstidens förläggning samt om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare äger inte tillämpning på dem som för gemensam räkning utför arbete, på elever vid anstalter för yrkesutbildning och på dem som är intagna på anstalt. Nämnda bestämmelser om arbetstiden samt om minderåriga och kvinnor äger med visst undantag inte heller tillämpning beträffande arbete som utförs av medlem av arbetsgivarens familj. I fråga om arbete som är underkastat tillsyn enligt strålskyddslagen är arbetarskyddslagen tillämplig i begränsad omfattning (4 §).

Bedrivs i visst fall arbete, som eljest inte omfattas av arbetarskyddslagen och inte heller är att hänföra till skeppstjänst, under sådana förhållanden att därmed sysselsatta personer utsätts för allvarlig fara för ohälsa eller olycksfall, kan Kungl. Maj:t förordna att lagen skall tillämpas på det arbetet samt meddela de föreskrifter som kan erfordras (5 §).

Lagens andra kapitel innehåller *allmänna föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall.* Arbetsgivaren är skyldig att iaktta allt som med hänsyn till arbetets natur och de förhållanden under vilka arbetet bedrivs samt arbetstagarens ålder, yrkesvana och övriga förutsättningar för arbetet skäligen kan erfordras för att förebygga att hos honom sysselsatt arbetstagare ådrar sig ohälsa till följd av arbetet eller drabbas av olycksfall i arbetet. Arbetstagaren å sin sida är pliktig att använda de skyddsanordningar som finns och att noga följa i lagen eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter och även i övrigt iaktta tillbörlig försiktighet och medverka till att ohälsa och olycksfall förebyggs (7 §).

I frågan hur arbetslokal skall vara inrättad hänvisar lagen till vad som kan vara särskilt föreskrivet (8 §). Vidare skall i erforderlig utsträckning arbetstagarna på eller invid arbetsstället ha tillgång till dricks- och tvättvatten, toaletter, plats för ombyte, förvaring och torkning av kläder samt lämplig måltidsplats. Där så kan anses behövligt skall lämplig plats för vila eller utrymme, som erbjuder tillfredsställande skydd mot köld och nederbörd, stå till arbetstagarnas förfogande (9 §). Det skall vara sörjt för tillräckligt luftutrymme, i regel minst tio kubikmeter per arbetstagare, tillfredsställande luftväxling, tillräcklig och tjänlig belysning samt lämplig värme- och fuktighetsgrad på arbetsstället. Dessutom skall det finnas lämpliga anordningar för att hindra att damm, rök, gas eller ånga sprids i skadlig eller besvärande mängd eller att arbetstagarna skadas genom att utsättas för buller, skakningar eller annan liknande olägenhet. På arbetsställe skall ordning och renlighet iakttas. Arbetet skall anordnas så att det kan utföras på sätt som inte är onödigt tröttande (10 §).

För att förekomma olycksfall i arbetet skall motorer och vissa angivna maskinella anordningar, ångpannor och andra tryckkärl samt lyft- och transportanordningar vara försedda med erforderliga skyddsanordningar och även i övrigt vara så utförda och anordnade att de erbjuder betryggande säkerhet. Åtgärder skall också vidtas för att undvika att arbetstagare skadas genom fall, nedstörtande föremål eller ras eller splitter, stänk, vassa eller heta föremål eller heta vätskor. Vidare skall undvikas skada genom klämning eller slag eller genom eldfarliga, explosiva, frätande, giftiga eller eljest hälsofarliga ämnen eller genom elektrisk ström, kyla eller värme eller genom bländande ljus (11 §).

Ytterligare finns bestämmelser om personlig skyddsutrustning (12 §) och om första hjälpen vid olycksfall (13 §) samt bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter i vissa avseenden (14—16 §§).

I 3 kap. ges *särskilda bestämmelser om arbetstiden och dess förläggning.* Här regleras arbetstagarnas rätt till rast och paus i arbetet samt deras rätt till erforderlig ledighet för nattvila och veckovila. I nattvilan skall i princip ingå tiden mellan kl. 24 och 5. Veckovilan skall omfatta minst 24 sammanhängande timmar och om möjligt förläggas till söndag.

Särskilda bestämmelser om minderårigas användande i arbete finns i 4 kap. Minderårig, dvs. den som inte fyllt 18 år, får inte användas

till arbete före det år han fyller 14 år. Såvitt det inte är fråga om arbete under ferietid skall han också ha fullgjort sin skolplikt. Dispens kan meddelas för lätt arbete. Till industriellt eller därmed likställt arbete, transportarbete eller arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse får minderårig inte användas före det år han fyller 15 år. Budskickning och lättare distributionsarbete är undantagna från detta förbud och viss dispensmöjlighet finns. Till underjordsarbete i gruva o. d. får minderårig inte användas. Också härvidlag är dispens i vissa fall möjlig. Arbetsgivaren skall särskilt se till att den minderårige inte utsätts för fara för olycksfall, överansträngning e. d. För den minderåriges arbetstid uppställs ett absolut maximum av 10 timmar om dagen och 54 timmar i veckan. Minderårig skall ha minst 11 timmars oavbruten nattvila. Den som inte fyllt 16 år får inte arbeta under tiden kl. 19—6. Den som är 16 eller 17 år får inte arbeta under tiden kl. 22—5. Vissa dispensmöjligheter föreligger. Kungl. Maj:t får under vissa förutsättningar föreskriva särskilda villkor för minderårigs användande till arbete eller förordna om förbud att använda minderårig till vissa arbeten. Minderårig arbetstagare skall ha en arbetsbok, utställd av skolan och försedd med uppgifter om ålder och skolförhållanden samt läkarintyg. För att utröna att minderåriga inte tar skada till sin hälsa eller kroppsutveckling av den sysselsättning vartill de används skall de en gång om året undersökas av läkare som länsstyrelsen utsett. Befrielse härifrån kan medges under vissa villkor.

För *kvinnors användande i arbete* finns särskilda bestämmelser i 5 kap. Dessa tar numera endast sikte dels på kvinnors användande till arbete under jord i gruva eller stenbrott, dels på kvinnor som väntar eller just fött barn. 5 kap. innehåller ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att under vissa förutsättningar föreskriva särskilda villkor eller förordna om förbud att använda kvinna i visst arbete.

Kapitel 6 innehåller regler om *samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare* för att åstadkomma sunda och säkra arbetsförhållanden på arbetsstället. Här ges också regler om utseende av skyddsombud och tillsättande av skyddskommitté. Närmare redogörelse för samverkansreglerna lämnas i avsnitt 5.3.

I 7 kap. föreskrivs skyldighet för tillverkare och försäljare av *maskin, redskap eller annan teknisk anordning* att tillse att sådan anordning, då den avlämnas för att tas i bruk inom landet eller här utställs till försäljning eller i reklamsyfte, är försedd med erforderliga skyddsanordningar och även i övrigt erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall. Tillverkare och försäljare skall vidare tillhandahålla föreskrifter för anordningens användning. Vad som nu sagts gäller även den som upplåter anordningen till begagnande. Utför någon som självständig företagare installation av sådan anordning, skall han tillse att föreskrivna skyddsanordningar uppsätts och att för installationen i övrigt gällande föreskrifter iakttas (45 §). I 46 § föreskrivs vissa särskilda skyldigheter för ägare och nyttjanderättshavare till grustag o. d. Enligt bestämmelse i lagens inledningskapitel (6 §) äger arbetarskyddslagen tillämpning i nämnda avseenden även om det inte är fråga om verksamhet som omfattas av lagen.

Kapitel 8 handlar om *tillsyn över lagens efterlevnad*. Tillsyn utövas av arbetarskyddsstyrelsen och, under dess överinseende och ledning, av yrkesinspektionens befattningshavare och kommunala tillsynsmän. Inspektionens befattningshavare är yrkesinspektörer och dem underordnad personal. Kungl. Maj:t kan också förordna att tillsyn å visst slag av verksamhet skall utövas av specialinspektör. Det åligger hälsovårdsnämnd att utse en eller flera lämpliga personer att utöva den kommunala tillsynen (48 §).

Den som har att utöva tillsyn skall äga tillträde till arbetsställe som är underkastat hans tillsyn samt rätt att där företa undersökning som hans tjänsteåligganden kan ge anledning till. Arbetsgivare är pliktig att på anfordran lämna tillsynsorganet de upplysningar som behövs för att utöva tillsynen (50 §). Bestämmelser om tystnadsplikt finns i 51 §. I 52 § föreskrivs att i statens eller kommuns tjänst anställd läkare, som får kännedom om förhållande vilket strider mot lagen eller med stöd därav meddelad föreskrift, skall göra anmälan hos tillsynsorganet. Tjänsteläkare, skolråd, skolstyrelse, hälso-

vårdsnämnd, byggnadsnämnd och polismyndighet skall lämna tillsynsorganet upplysningar och biträde.

I 8 kap. finns vidare bestämmelser om förfarandet om missförhållande råder vid arbetsställe m.m. (53—58 och 60 §§). En närmare redogörelse för dessa bestämmelser lämnas i avsnitt 8.2. För att utröna om ämne eller material, som arbetsgivare använder eller framställer i sin verksamhet innebär fara för att hos honom sysselsatt arbetstagare ådrar sig ohälsa eller drabbas av olycksfall, är arbetsgivaren skyldig att på anmodan av arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektör föranstalta om undersökning av ämnet eller materialet eller tillhandahålla prov för sådan undersökning. Underlåter arbetsgivaren att efterkomma anmodan får arbetarskyddsstyrelsen förelägga honom vite. Motsvarande föreskrivs beträffande tillverkare, försäljare eller upplåtare av teknisk anordning (59 §).

Lagens kapitel 9 innehåller *ansvarsbestämmelser.* För dessa redogörs i avsnitt 8.2.

I lagens 10 kap. finns vissa *särskilda bestämmelser.* I vad dessa gäller arbetsföreståndare (70 §) och fullföljd av talan (73 §) lämnas redogörelse i avsnitt 8.2. Enligt 71 § skall i den slutliga handläggningen hos arbetarskyddsstyrelsen av ärenden rörande tillämpning av lagen eller med stöd av denna meddelade föreskrifter i vissa fall delta särskilda ledamöter som utses efter förslag av rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetstagare. Bestämmelserna i 72 § innebär att arbetarskyddsstyrelsen får överlämna åt yrkesinspektör att medge undantag i fråga om vissa minderårigbestämmelser.

Slutligen innehåller lagen bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter angående lagens tillämpning och för arbetarskyddsstyrelsen att meddela råd och anvisningar till ledning vid lagens tillämpning (74 och 75 §§).

2.3 *Övriga författningar*

Den viktigaste av de tillämpningsföreskrifter som utfärdats till arbetarskyddslagen är arbetarskyddskungörelsen (1949:208). Vissa bestämmelser i denna berörs i efterföljande avsnitt. Ett flertal paragrafer i arbetarskyddskungörelsen har ändrats efter tillkomsten. Här kan nämnas att arbetarskyddsstyrelsen genom kungörelse (1970:520) om ändringar i arbetarskyddskungörelsen har fått möjlighet att föreskriva att undersökning av luftförhållandena skall ske om visst arbete eller visst slag av arbete medför särskild fara för ohälsa på grund av förekomst av damm, rök, gas eller ånga. Denna ändring har närmast skett för att mätningar skall kunna påfordras på arbetsplatser där risk för silikos bedöms föreligga.

Med stöd av arbetarskyddslagen har utfärdats ytterligare ett antal kungörelser. Föreskrifter med hänsyn till förekomsten av farliga ämnen finns i kungörelsen (1949:210) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg och kungörelsen (1949:491) om förbud att använda bensolhaltigt ämne vid tillverkning av läderskodon. Särskilt viktig är kungörelsen (1949:211) om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar. Medför visst arbete särskild fara för uppkomst av bensol-, bly-, kadmium- eller kvicksilverförgiftning, dammlunga (pneumokonios) eller tryckfallssjuka hos arbetstagarna skall arbetarskyddsstyrelsen enligt kungörelsen föreskriva att arbetstagare ej får användas till arbetet, om han inte vid läkarundersökning befunnits ej förete sjuklighet eller svaghet som kan anses göra honom särskilt mottaglig för den med arbetet förbundna hälsofaran. I fråga om sådant arbete skall styrelsen dessutom föreskriva att arbetstagare skall undergå periodisk läkarbesiktning. Det kan nämnas att företrädare för arbetarskyddsstyrelsen och dåvarande arbetsmedicinska institutet år 1970 bildade en arbetsgrupp för att lägga upp och handha ett silikosregister, se avsnitt 14.3.4. I enlighet med bemyndigande av Kungl. Maj:t har arbetarskyddsstyrelsen vidare inrättat en central bedömningsnämnd för dammlunga.

I fråga om minderårig gäller kungörelse (1949:213) om läkarundersökning och läkarbesiktning av minderåriga arbetstagare. I vissa slag av farliga arbeten får minderårig arbetstagare användas endast i den mån det

följer av förteckning som är bifogad kungörelse (1966:521) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten. Utom i arbetarskyddslagen och med stöd därav utfärdade kungörelser behandlas frågan om minderårigas arbete bl. a. i lagen (1926:72) angående meddelande av förbud för barn att idka viss försäljning.

Med stöd av 2 § arbetarskyddslagen har utfärdats kungörelse (1963:662) om tillämpning av arbetarskyddslagen å arbete vid vissa undervisnings- och utbildningsanstalter. En till kungörelsen fogad förteckning över skolor där arbetarskyddslagen i viss utsträckning äger tillämpning på elevernas arbete har genom ändringskungörelse (1971:55) moderniserats i anslutning till förändringar inom skolväsendet.

En särskild reglering finns sedan år 1919 om skogsförläggningar för vissa arbetstagare. Numera gäller lagen (1963:246) om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m.m. (skogsförläggningslag).

I anslutning till ratificering av internationella konventioner har utfärdats dels lagen (1932:55) om viktmärkning i vissa fall av gods som skall inlastas å fartyg, dels kungörelsen (1937:816) om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på arbetsgivaren m. fl. Viktmärkningslagen har ändrats innevarande år bl. a. för att utmärka att s. k. enhetslaster omfattas av lagen (SFS 1972:250).

Som tidigare nämnts är arbetarskyddslagen inte tillämplig på skeppstjänst och avser endast i begränsad omfattning arbete som är underkastat tillsyn enligt strålskyddslagen. Huvudförfattning beträffande arbetarskyddet för de ombordanställda är lagen (1965:719) om säkerheten på fartyg. I strålskyddslagen (1958:110) finns bestämmelser om skydd mot skada som orsakas av joniserande strålning.

För arbetarskyddet betydelsefulla föreskrifter finns dessutom i ett flertal andra författningar. Bland dessa kan nämnas förordningen om explosiva varor (1949:341), starkströmskungörelsen (1957:601), byggnadsstadgan (1959:612), förordningen om brandfarliga varor (1961:568), brandlagen (1962:90), brandstadgan (1962:91), giftförordningen (1962:702) och bekämpningsmedelsförordningen (1962:703).

3 Översikt över nordisk arbetarskyddslagstiftning

Utredningen har insamlat material rörande förhållandena på arbetarskyddets område i utlandet. Med hänsyn bl.a. till att det sedan lång tid tillbaka förekommer ett utvecklat arbetarskyddssamarbete på nordiskt plan har utredningen funnit det motiverat att i detta sammanhang ge en översikt över den gällande arbetarskyddslagstiftningen i de nordiska länderna (utom Island). I översikten berörs även det offentliga arbetarskyddets organisatoriska uppbyggnad.

3.1 *Danmark*

Det danska arbetarskyddet är författningsmässigt förankrat i tre lagar, nämligen lagen om allmänt arbetarskydd, lagen om arbetarskydd i handels- och kontorsverksamhet samt lagen om arbetarskydd i lantbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel. Lagarna tillkom år 1954 men har därefter underkastats partiella revisioner, den senaste år 1971. I åtskilliga hänseenden kompletteras lagarna av närmare föreskrifter som meddelats av arbetsministeriet eller den centrala tillsynsmyndigheten, direktoratet for arbejdstilsynet, med stöd av bemyndiganden i lagarna.

Lagen om allmänt arbetarskydd gäller för varje slag av sysselsättning i vilken arbetstagare används i en arbetsgivares tjänst inom industri, hantverk, byggnads- och anläggningsverksamhet, laboratorier, transportverksamhet, inbegripet lastning och lossning, samt lager- och packhusarbete. Vissa bestämmelser i lagen gäller dock utan begränsning till angivna verksamhetsgrenar. Så är förhållandet med reglerna om arbetsgivarnas och arbetstagarnas allmänna förpliktelser när det gäller att motverka yrkesrisker. Samma gäller också en del bestämmelser om arbetslokaler, om sön- och helgdagsledighet samt om barns och ungas arbete. Vissa regler om motverkande av fara från maskineri, tryckkärl m.m. samt från vissa speciella arbetsprocesser eller metoder skall vidare iakttas av envar som handhar sådana anordningar eller använder sådana arbetsprocesser eller metoder. Å andra sidan är vissa arbetsförhållanden helt undantagna från lagens tillämpningsområde. Detta gäller arbete i arbetsgivarens privata hushåll, arbete som utförs av enbart medlemmar av arbetsgivarens familj och hushåll, skeppstjänst, fiske och luftfartstjänst. För arbete som utförs i arbetstagarens hem kan vid behov meddelas särskilda bestämmelser i administrativ ordning.

Lagens regler om arbetsgivarnas allmänna skyldigheter i skyddshänseende betonar att arbetsgivaren vid inrättande av arbetsställe och produktionsmedel samt vid anordnande av arbetsprocesser skall sörja för att arbetarna tillbörligen skyddas mot olycksfall och ohälsa. Vidare framhålls arbetsgivarens skyldighet att ge instruktioner för arbetet, att i rimlig omfattning övervaka att arbetet utförs på försvarligt sätt samt att informera om

eventuella risker med arbetet och om de förhållningsregler som måste iakttas för att undvika faror. Efter lagändring 1971 föreligger för arbetsledare en särskild skyldighet att medverka till att lagstiftningen följs, och arbetsledare kan få svara för överträdelse av bestämmelserna om han gör sig skyldig till försummelse. Arbetstagarna åläggs å sin sida att medverka till att åtgärder som vidtagits enligt arbetarskyddsförfattningarna får avsedd effekt. Arbetstagaren skall vidare iaktta försiktighet och ordning på arbetsstället och särskilt uppmärksamma om verktyg, redskap, apparater och maskinella anordningar är i tillfredsställande skick.

De nämnda grundläggande reglerna kompletteras av en rad bestämmelser om åtgärder av yrkeshygienisk och skyddsteknisk art. Det gäller här föreskrifter rörande arbetslokalers anordnande och bruk, skydd vid maskiner och andra tekniska hjälpmedel, åtgärder mot farliga ämnen, skydd vid riskfyllda arbetsprocesser, användning av personlig skyddsutrustning o.d. Föreskrifterna i dessa hänseenden är i stort sett av samma typ och innehåll som motsvarande bestämmelser i den svenska arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen.

Lagen bemyndigar arbetsministern att bestämma om och i vad mån förekomsten av en verksamhet skall anmälas till tillsynsmyndigheten. Med stöd härav har arbetsgivare ålagts anmälningsskyldighet när han i samma verksamhet samtidigt har minst fyra anställda under 60 dagar eller mer av ett kalenderår. Anmälan skall också ske vid väsentlig ombyggnad av arbetslokal och när arbetslokal tas i bruk för annan typ av verksamhet än den vartill lokalen använts under det senaste året. Anmälningsplikt har ytterligare införts för arbetsgivare som i sin verksamhet utnyttjar maskinkraft, vissa särskilt farliga tekniska hjälpmedel eller vissa riskfyllda arbetsprocesser eller som framställer vissa särskilt farliga produkter. För verksamhet, som sysselsätter arbetstagare på fast arbetsplats men som ej faller inom de verksamhetsområden lagen i första hand tar sikte på, föreligger en obligatorisk anmälningsskyldighet beträffande ny- och ombyggnad av arbetslokal.

Envar som avser att bedriva eller att förändra en verksamhet som omfattas av lagen är berättigad att få tillsynsmyndighetens utlåtande över verksamhetsplanens förenlighet med arbetarskyddsföreskrifterna. För verksamheter som inrymmer särskild fara för olycksfall eller ohälsa kan föreskrivas att planer över ny- eller ombyggnad skall godkännas av tillsynsmyndigheten.

För tillverkare, försäljare och upplåtare av maskiner, redskap eller andra tekniska anordningar fastslås i lagen skyldighet att tillse att anordningarna är försedda med nödvändiga skyddsanordningar och att de också i övrigt erbjuder betryggande säkerhet. Samma gäller för den som såsom egen företagare utför installation eller reparation av sådana anordningar. Krav ställs också på att behövliga bruksanvisningar utlämnas.

För att förebygga eller motverka yrkessjukdomar kan chefen för den centrala tillsynsmyndigheten besluta om regelbundna läkarundersökningar som ett villkor för arbetstagares sysselsättning i en verksamhet. Sådant beslut kan dessutom innehålla att läkarundersökning skall ske innan arbetet tillträds. Motsvarande föreskrifter kan ges beträffande arbete som i övrigt är förenat med stor hälsorisk. Finner nämnde chef att förhållandena inom en verksamhet, ett fack eller ett fackligt område kan innefatta en väsentlig hälsofara för arbetstagarna kan han förordna om läkarundersökning av dessa och om arbetshygieniska undersökningar, t.ex. av inandningsluft eller ämnen som kan påverka arbetstagarnas hälsotillstånd. För arbete som är förenat med speciella faromoment kan arbetsministern besluta om läkarkontroll av de därmed sysselsatta arbetstagarna.

Företagshälsovården är ej reglerad i författning utan bygger på frivillighet. Uppgifter härom har lämnats i företagshälsovårdsutredningens betänkande (SOU 1968:44 s. 31.)

Ett avsnitt i lagen gäller arbetstidens förläggning. Regleringen i detta hänseende är, såvitt gäller vuxna arbetstagare, begränsad till vissa spörsmål om dygnsvila samt sön- och helgdagsledighet. Bestämmelser om raster eller arbetspauser finns inte, utan det förut-

sätts att dessa frågor regleras genom överenskommelser mellan arbetsmarknadsparterna. Dygnsvilebestämmelserna innefattar inte något nattarbetsförbud eller någon reglering av skiftarbetet utan föreskrifter ges enbart om minsta sammanhängande viloperiod per dygn. Krav ställs i princip upp på att sön- och helgdagsdygn skall vara ledig tid. Härifrån medger dock lagen åtskilliga undantag. I fall av söndagsarbete skall arbetstagarna normalt beredas sammanhängande kompensationsledighet. Därvid skall också bestämmas i vilken utsträckning arbetstagarna skall ha sön- och helgdagsledigt. I praxis brukar då anges var fjärde söndag.

Särregler för kvinnliga arbetstagare är nästan helt slopade. I dag återstår främst en äldre regel som innefattar principförbud mot arbete som inbegrips under lagen under de fyra första veckorna efter nedkomst. Särbestämmelserna om barns och ungas arbete är mera omfattande. De gäller bl.a. minimiålder för användande i arbete (14 år och fullgjord skolplikt), arbetstidens längd och förläggning (bl.a. max. 10 timmars arbetsdag samt förbud mot kvälls- och nattarbete), särskilda villkor (högre minimiålder) för användande i farligt arbete samt krav på läkarundersökning (vid mera varaktig anställning). Ett tidigare befintligt krav på arbetsbok för minderåriga har slopats. I stället föreskrivs i administrativ ordning att arbetsgivare skall föra register över anställda som ej fyllt 16 år.

Nya bestämmelser har med verkan fr.o.m. den 1 april 1972 införts angående det interna säkerhetsarbetet i företagen. Innebörden härav är framför allt att arbetsledarna skall jämte skyddsombuden bilda kärnan i skyddsarbetet och bli mera direkt engagerade i detta. Skyddsombud skall finnas i verksamheter som sysselsätter minst 10 arbetstagare. Arbetsledaren för en avdelning eller ett arbetsområde för vilket skyddsombud utsetts bildar tillsammans med skyddsombudet en säkerhetsgrupp med uppgift att kontinuerligt bevaka skyddsfrågor i det dagliga arbetslivet. I verksamheter med minst 20 arbetstagare skall skyddskommitté inrättas. Finns i verksamheten en eller två säkerhetsgrupper utgör medlemmarna däri och verksamhetens ledare eller ansvarig företrädare för denne skyddskommitté. Finns flera säkerhetsgrupper än två utser skyddsombuden två medlemmar och arbetsledarna två medlemmar i säkerhetsgrupperna att ingå i skyddskommittén förutom verksamhetens ledare eller företrädare för denne. Skyddskommittén skall planlägga, leda, ge råd och orientera om samt kontrollera säkerhets- och sundhetsarbetet inom verksamheten.

Arbetsgivare kan, främst vid större företag, överföra sitt ansvar enligt lagen på driftledare eller annan tillräckligt kvalificerad anställd. Ansvar för att lagens regler om arbetsplatsens beskaffenhet m.m. och om tekniska hjälpmedel följs kan också — i den utsträckning som är särskilt angiven i lagen eller i därtill anslutande föreskrifter — göras gällande gentemot bl.a. upplåtare av lokal samt brukare, säljare, leverantör, installatör eller reparatör av tekniska hjälpmedel.

Överträdelse av lagen eller föreskrifter, påbud eller förbud som meddelats med stöd av lagen är belagd med bötesstraff. Till skillnad från vad som gäller enligt svensk rätt kan ett aktiebolag som sådant och inte endast dess företrädare åläggas böter.

Lagen om arbetarskydd i handels- och kontorsverksamhet omfattar arbetstagare inom varje slag av handels- och kontorsarbete inom såväl den offentliga som den enskilda sektorn. Undantagna är lagerarbete och transportarbete, som inryms under lagen om allmänt arbetarskydd, samt arbete som utförs enbart av medlemmar av arbetsgivarens familj och hushåll. Den materiella regleringen är, med vissa begränsningar som följer av arbetets beskaffenhet, i stort sett överensstämmande med motsvarande regleringi lagen om allmänt arbetarskydd. I åtskilliga hänseenden, bl.a. beträffande det interna säkerhetsarbetet i företagen, hänvisas direkt till sistnämnda lag.

Lagen om arbetarskydd i lantbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel gäller alla arbetstagare inom de verksamhetsområden rubriken anger, med undantag för arbete i arbetsgivarens hushåll och arbete som utförs enbart av medlemmar av arbetsgivarens familj och

hushåll. Lagen upptar liksom de båda andra lagarna allmänna bestämmelser om förebyggande av olycksfall och hälsofara samt mera speciella föreskrifter med inriktning på olika farokällor, såsom maskiner, tryckbehållare, transportanordningar och farliga ämnen. Särskilda regler om arbetslokalers eller arbetsplatsers inrättande finns däremot inte. Ej heller finns någon motsvarighet till de andra lagarnas arbetstidsregler eller minderårigbestämmelser. För fall då det i arbetet används tekniska anordningar, hjälpmedel och material som innebär fara för den anställde gäller dock vissa föreskrifter om minimiålder.

Tillsynen över efterlevnaden av de tre arbetarskyddslagarna och därtill knutna administrativa föreskrifter ankommer på direktoratet for arbejdstilsynet, som lyder under arbetsministern. Arbetsplatstillsynen utövas av teknisk tillsynspersonal med bistånd av till arbejdstilsynet knutna arbetsläkare i medicinska och hygieniska spörsmål. Tillsynspersonalen är fördelad på 29 tillsynsdistrikt, varav 25 provinsdistrikt och 4 storstadsdistrikt (Köpenhamn). Specialtillsyn är anordnad genom ångpanneinspektionen, hissinspektionen och bageriinspektionen. Det finns dessutom hos arbejdstilsynet 7 specialinspektörer, varav 2 leverantörsinspektörer, 2 byggnads- och anläggningsinspektörer, 1 inspektör för lastnings- och lossningsarbete samt 2 resande specialinspektörer. Specialinspektörerna har enbart konsultativa uppgifter i förhållande till annan tillsynspersonal och de deltar inte direkt i tillsynsarbetet. Den kommunala maskintillsynen (se härom arbetarskyddsstyrelsens utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen, s. 24 och 118) har slopats med verkan fr.o.m. den 1 juli 1972 och dess uppgifter har övertagits av arbejdstilsynet.

Under direktoratet sorterar statens institut for arbejdshygiejne. Institutet utför arbetshygieniska undersökningar och kontroller i syfte att bistå direktoratet samt den tekniska och medicinska tillsynspersonalen när det gäller att förebygga och bekämpa olycksfall och hälsoskadliga verkningar. I anslutning härtill bedriver institutet vetenskaplig forskning.

Ett särskilt organ — arbetsrådet — har till uppgift att bistå arbetsministern och direktoratet for arbejdstilsynet i arbetarskyddsfrågor. Arbetsrådet består av en ordförande, en teknisk och en medicinsk sakkunnig samt 8 representanter för arbetsgivare, 8 för "arbejdere" och 2 för "funktionærer". Rådet avger på begäran yttrande i arbetarskyddsfrågor men kan också på eget initiativ ta upp spörsmål som faller inom arbetarskyddslagstiftningens område, bl.a. önskemål och förslag om lagändring. En rad bestämmelser i lagstiftningen föreskriver att arbetsrådet skall uttala sig i saken. Framför allt gäller detta vid meddelande av kompletterande föreskrifter och vid dispensgivning. Enligt praxis föregås lagförslag inom arbetarskyddsområdet av överläggningar i arbetsrådet.

För upplysning m.m. rörande hälsorisker och skyddsmetoder i arbetslivet har enligt föreskrift i lagen om allmänt arbetarskydd inrättats en arbetarskyddsfond, vars verksamhet finansieras genom bidrag från olycksfallsförsäkringsbolagen samt från staten och vissa arbetsgivare som bär självrisk för olycksfallsskador.

I början av år 1972 har tillsatts en självständig arbetsgrupp med uppgift att kartlägga och analysera problemen kring arbetsmiljön samt framlägga förslag i anslutning därtill. Bl.a. skall arbetsgruppen behandla forskningen, utbildningen och upplysningen i arbetsmiljöfrågor. Den skall också pröva tillsynsmyndighetens målsättning och struktur samt undersöka om nuvarande organisatoriska system svarar mot behovet av en förebyggande arbetshygienisk och arbetsmedicinsk insats på arbetsplatserna. Avsikten är däremot inte att arbetsgruppen skall lägga fram konkreta förslag till ändringar i arbetarskyddslagstiftningen.

3.2 *Finland*

Grundläggande lagregler om förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare finns i lagen om arbetsavtal. I denna reglering, som saknar motsvarighet i Sverige, inryms vissa

allmänna bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skyldigheter i arbetarskyddshänseende. Bl.a. sägs att arbetsgivaren skall dra försorg om arbetsskydd och iaktta allt som med hänsyn till arbetets art och arbetsförhållandena samt arbetstagarens ålder, kön, yrkesskicklighet och övriga förutsättningar skäligen är nödigt för att skydda arbetstagaren mot olycksfall i arbetet eller av arbetet förorsakad ohälsa. Arbetstagaren är skyldig att iaktta den försiktighet som den särskilda arbetarskyddslagstiftningen förutsätter samt att anmäla fel och brister hos maskiner, redskap och anordningar som han använder. Arbetsgivare och arbetstagare åläggs att samarbeta i syfte att sörja för och främja arbetsskydd och arbetshygien på arbetsplatsen.

En närmare reglering av arbetarskyddet sker i *1958 års lag om skydd i arbete*. Den är främst avsedd att tillämpas på arbete som arbetstagare utför mot vederlag på grund av arbets- eller lärlingsavtal under arbetsgivarens ledning och uppsikt. Lagen har också gjorts tillämplig på arbete som utförs på grund av tjänsteförhållande, på mera riskfyllt arbete av skolelever m.fl., på arbete av värnpliktiga som ej är anknutet till militära övningar samt på arbete av intagna på vårdanstalt, sjukhus e.d. Undantag gäller däremot för arbete i arbetstagarens hem samt annat okontrollerbart arbete, arbete av vissa släktingar till arbetsgivaren som tillhör dennes hushåll, husligt arbete i arbetsgivarens hem samt skeppsarbete.

Lagen innehåller grundregler om arbetsgivares och arbetstagares allmänna skyldigheter samt om samarbete i arbetarskyddsfrågor, vilka regler är i huvudsak likalydande med arbetsavtalslagens ovannämnda bestämmelser. Det anges inte i vilka former arbetarskyddssamverkan skall ske. I praktiken förekommer olika slag av sådan samverkan som uppfyller principkravet i lagen. I kollektivavtal främst inom industrin har föreskrivits att det vid arbetsställe med minst 10 arbetstagare skall finnas en skyddschef, ett eller flera skyddsombud samt en skyddskommitté. Vid mindre arbetsställen förekommer att arbetstagarna i samarbetet företräds av förtroendeman som omnämns i lagen om yrkesinspektion eller av annan utsedd representant. Samarbetsuppgifter i skyddsfrågor kan också ligga inom ramen för verksamheten hos de produktionskommittéer som enligt särskild lag skall finnas vid större industriföretag.

En regeringsproposition om bl.a. utbyggd lagreglering av arbetarskyddssamverkan behandlas under hösten 1972 i riksdagen. Förslaget innebär att en ordning för samverkan som tillämpas inom vissa områden på grundval av avtal mellan arbetsmarknadens centrala organisationer skall lagfästas. Enligt förslaget skall arbetsgivaren, om han inte själv svarar för samarbetet på arbetsstället, utse en arbetarskyddschef för uppgiften. På arbetsställen där minst 10 arbetstagare sysselsätts regelbundet skall arbetstagarna bland sig utse en arbetarskyddsfullmäktig att företräda dem i samarbetet i skyddsfrågor samt i förhållande till arbetarskyddsmyndigheterna. Sådan fullmäktig skall kunna utses även på arbetsställen med mindre antal arbetstagare. Inom vissa områden, t.ex. byggnadsbranschen och stuveribranschen, skall finnas möjlighet att utse en gemensam arbetarskyddsfullmäktig för olika arbetsgivares anställda på samma arbetsställe. En för flera arbetsgivare gemensam arbetarskyddschef skall också kunna förekomma på arbetsställen där behov av samordning av arbetsgivaransvaret föreligger. Arbetarskyddsfullmäktig skall ha rätt att med bibehållen lön vara befriad från sitt arbete under skälig tid som behövs för hans uppdrag. Utför fullmäktig nödvändiga arbetarskyddsåligganden utom arbetstid skall han kunna få skälig ersättning därför. På arbetsställen där minst 20 arbetstagare är sysselsatta regelbundet skall finnas en arbetarskyddskommission. Reglerna om kommissionens uppgifter och sammansättning föreslås bli av samma slag som motsvarande bestämmelser enligt gällande svensk lagstiftning. Beträffande ledighet och ersättning åt medlem i arbetarskyddskommission skall gälla samma regler som för arbetarskyddsfullmäktig.

En rad bestämmelser som följer på grundstadgandena i gällande lag preciserar

innebörden i kravet att arbetsgivaren skall sörja för arbetstagarens hälsa och säkerhet. Detta gäller föreskrifter angående bl.a. hygienen på arbetsplatserna, arbetslokals rymd, ventilation, belysning, temperatur och fuktighet, åtgärder mot damm, rök, gas och ånga, buller och skakningar, hälsofarliga, explosiva, eldfarliga och frätande ämnen ävensom föreskrifter beträffande maskiner och andra tekniska anordningar, beträffande brandsäkerhet, beträffande undervisning och handledning samt beträffande första hjälp vid olycksfall. Till utveckling av kravet på arbetstagaren att medverka i skyddsarbetet ges föreskrifter om personlig skyddsutrustning och arbetskläder, om skyldighet att anmäla fel och brister samt om skyldighet att underkasta sig läkarundersökning i vissa fall. Här berörda avsnitt av lagen har utformats efter likartat mönster som motsvarande reglering i den svenska arbetarskyddslagstiftningen.

Närmare anvisningar för lagens tillämpning har meddelats av social- och hälsovårdsministeriet beträffande olika slag av tekniska anordningar. De flesta av anvisningarna grundar sig på samarbetet mellan de nordiska yrkesinspektionsmyndigheterna i nordiska maskinkommittén. Statsrådet kan utfärda s.k. ordningsföreskrifter för lagens tillämpning. Sådana föreskrifter ifrågakommer främst när det behövliga skyddet inte kan uppnås med hjälp av yrkesinspektionsmyndigheternas anvisningar. Föreskrifterna kan bl.a. ta sikte på visst arbetsområde eller gälla användning och besiktning av farliga anordningar och ämnen. För bl.a. områdena byggnadsarbete, sprängningsarbete samt lastning och lossning av fartyg finns utförliga ordningsföreskrifter av denna typ.

Vissa bestämmelser i lagen gäller skyldigheter för andra än arbetsgivare och arbetstagare. Tillverkare, importör, försäljare eller överlåtare av maskin, redskap eller annan teknisk anordning åläggs att se till att denna är försedd med skyddsanordningar och att den inte onödigtvis medför fara för olycksfall eller ohälsa för arbetstagare. Instruktioner för anordningens montering, användning och skötsel skall tillhandahållas. Självständig företagare som utför installation av maskin, redskap eller anordning skall se till att tillhörande skyddsanordningar iordningställs och att eventuella installationsföreskrifter följs. Ägare till eller hyresvärd för byggnad, i vilken arbete som faller under lagen utförs, har skyldighet att tåla reparationer eller ändringar i byggnaderna som det åligger arbetsgivaren att utföra på grund av lagen. Markägare eller nyttjanderättshavare som upplåter grustäkt eller liknande mot vederlag skall se till att täkten inte blir farlig.

Lagen ger statsrådet möjlighet att besluta om läkarundersökningar av arbetstagare som är sysselsatt i arbete som medför särskild fara för ohälsa. Beslut har fattats om att nyanställningsundersökningar och periodiska undersökningar skall ske på arbetsgivarens bekostnad när arbetet är sådant som anges i en exempelförteckning eller är jämförligt därmed samt är förenat med särskild fara för hälsan. I förteckningen anges ett trettiotal farliga faktorer — fysikaliska och kemiska — som skall beaktas vid prövning av frågan om läkarundersökning. Vidare anges under varje punkt intervaller för undersökning samt olika slag av arbeten som kan vara förenade med särskild fara. Till utredning av hälsoriskerna i arbete av här aktuellt slag kan tillsynsmyndigheten bestämma att arbetsgivaren skall låta utföra mätningar av föroreningshalt, buller, vibration eller strålning eller andra arbetshygieniska mätningar.

Företagshälsovården är baserad på frivillighet. En beskrivning häröver finns i SOU 1968:44 s. 31.

Lagen om skydd i arbete upptar en bestämmelse som anger avkortning av arbetstiden närmast som en sista utväg att begränsa faran i särskilt riskfyllda arbeten. Bortsett härifrån innehåller denna lag inga arbetstidsbestämmelser. Sådana finns i stället i den särskilda arbetstidslagstiftningen. Den centrala arbetstidsförfattningen är *arbetstidslagen*, som bl.a. har föreskrifter om nattarbete, veckovila och raster. Ett principförbud gäller mot arbete mellan kl. 21 och 6. Undantag görs för vissa uppräknade fall, bl.a. när arbetet bedrivs i regelbundna skift samt när rikssammanslutningar av arbetsgi-

vare och arbetstagare träffat kollektivavtal om nattarbete. Veckovilan skall så långt som möjligt förläggas till söndag och med vissa undantag omfatta minst 30 timmar. Rast skall beredas om arbetstiden överstiger sju timmar per dygn och skall då omfatta minst en timme eller, vid regelbundet skiftarbete, minst en halv timme. Undantag görs för arbetstagare vars närvaro är nödvändig för arbetets fortgång. Avvikelse kan också ske efter dispens samt genom kollektivavtal mellan parternas huvudorganisationer. Särskilda arbetstidslagar med något avvikande bestämmelser om arbetstidsförläggningen finns för vissa områden, bl. a. handels- och kontorsverksamhet.

Begränsningar beträffande kvinnors användande i arbete gäller enligt gruvlagen för underjordsarbete i gruva. I lagen om skydd i arbete förbjuds användning av kvinna till underjordsarbete som är jämförbart med gruvarbete. I övrigt finns särskilda bestämmelser för kvinnor i blyvittlagen och, när det gäller nattarbete, i arbetstidslagstiftningen.

Beträffande barns och ungas användande i arbete gäller utöver vad som sägs i lagen om skydd i arbete och i arbetstidslagstiftningen särskilda bestämmelser som sammanförts i *lagen om skydd för unga arbetstagare.* Här upptas en allmän skyddsbestämmelse som inskärper vad arbetsgivaren skall beakta vid anställning av unga arbetstagare. Möjlighet ges att fastställa särskilda villkor för eller förbud mot ungas användande i farligt arbete. Med stöd härav har i särskild förordning fastlagts restriktioner för anställning av ungdom i bl.a. en rad arbeten i vilka särskild fara för olycksfall eller ohälsa antas kunna hota. I övrigt innehåller skyddslagen bestämmelser om minimiålder för användande i arbete samt strängare regler om arbetstidens längd och förläggning än som gäller för vuxna samt krav på läkarundersökning av minderåriga arbetstagare. Lagen fordrar att förteckning förs arbetsplatsvis över minderåriga arbetstagare. En motsvarighet till den svenska arbetsboken har införts när det gäller arbete som typiskt sett kan vara farligt eller nattarbete för vilket dispens har medgetts i det särskilda fallet.

I den regeringsproposition som enligt vad förut sagts behandlas av riksdagen under hösten 1972 har tagits upp även frågan om anmälningsplikt vid påbörjande av arbetsföretag m.m. Anmälningsskyldighet gentemot arbetarskyddsmyndighet föreslås bli införd för den som ämnar sätta igång arbete — annat än kortvarigt — med anlitande av fler än 10 arbetstagare. Om det är nödvändigt skall anmälan kompletteras med ritningar över arbetslokaler samt uppgifter om tekniska anordningar och farliga ämnen som skall tas i bruk. Anmälningsplikt skall vidare kunna åläggas tillverkare, importör eller installatör av tekniska anordningar samt tillverkare, importör och säljare av farligt ämne ävensom den som tar i bruk arbetsmetod som kan vara förenad med fara för liv eller hälsa. Föreskrifter om förhandsgranskning och regelbunden inspektion skall kunna meddelas beträffande tekniska anordningar och farliga ämnen.

Tvångsmedlen och deras användning omfattas också av regeringspropositionen. Utgångspunkten är här att arbetarskyddsmyndigheterna skall ha en rådgivande och ledande funktion. För sådana fall då råd och anvisningar inte ger önskat resultat skall emellertid lämpliga tvångsmedel stå till buds. Nuvarande system, enligt vilket det krävs att utmätningsmyndighet anlitas för verkställighet av yrkesinspektionsmyndighets påbud om skyddsåtgärder, anses för tungrott. Arbetarskyddsmyndigheterna föreslås därför få befogenhet att självständigt använda vissa tvångsmedel, nämligen viteshot, rätt att låta utföra skyddsåtgärd på arbetsgivarens bekostnad, hot att avbryta arbete och förbud att använda viss anordning eller arbetsmetod. Inspektionsförrättare skall kunna meddela omedelbart verkande förbud som sedan överprövas i social- och hälsovårdsministeriet. Vitesföreläggande skall ej kunna överklagas.

Överträdelse av lagen om skydd i arbete eller därtill anslutande föreskrifter kan straffas med böter eller, vid försvårande omständigheter, fängelse högst sex månader. Arbetstagare kan ådömas påföljd enbart för borttagande av skyddsanordning eller uppsatt anvisning eller varning. Den förenämnda

regeringspropositionen innefattar också förslag till vissa nya straffbestämmelser. Bl. a. föreslås en regel som generellt straffbelägger överträdelse av föreskrift om säkerhet och sundhet i arbetet som i enskilt fall meddelats av arbetarskyddsmyndighet.

Den offentliga organisationen av arbetarskyddet regleras i en ny *lag om arbetarskyddsförvaltningen,* som trätt i kraft den 1 september 1972. Enligt denna utövas högsta tillsynen över arbetarskyddsförvaltningen av social- och hälsovårdsministeriet. Ministeriet har en särskild arbetarskyddsavdelning. Till ministeriet är vidare knuten en arbetarskyddsdelegation som har till uppgift att behandla principfrågor angående arbetarskydd samt att främja och utveckla partssamarbetet i skyddsspörsmål. Delegationen har inte beslutande befogenheter men skall avge utlåtande i vissa viktigare typer av frågor. Delegationen består av bl. a. representanter för arbetsmarknadens huvudorganisationer. Regionalt indelas landet i arbetarskyddsdistrikt, f.n. åtta till antalet, som vardera har en statlig arbetarskyddsbyrå för handlednings- och inspektionsverksamhet. Distriktsindelningen avses så småningom skola följa länsgränserna, vilket innebär att antalet distrikt blir elva. Byråerna leds av en distriktschef. Bland befattningshavarna kan finnas s.k. arbetarinspektörer som utses efter inhämtat utlåtande från arbetstagarnas mest representativa fackorganisation. Under arbetarskyddsbyråerna kan efter beslut av ministeriet inrättas filialkontor. På det regionala planet finns motsvarigheter till den centrala arbetarskyddsdelegationen i särskilda till distrikten knutna arbetarskyddsnämnder. Nämnderna har rådgivande funktioner och skall bl. a. utgöra förbindelselänk mellan myndigheter och organisationer på området. Kommunernas hälsovårdsnämnder skall fr.o.m. den 1 juli 1973 fungera som lokala arbetarskyddsmyndigheter med uppgift att ombesörja arbetarskyddstillsynen på sådana verksamhetsställen där för arbetstagarna farliga ämnen inte används regelbundet och där antalet arbetstagare i regelbundet arbete understiger tio. Möjlighet ges för ministeriet att göra jämkning i kompetensfördelningen, antingen så att en hel bransch skall stå under tillsyn av arbetarskyddsbyrå eller så att tillsynen beträffande visst slag av verksamhetsställen skall ombesörjas av byrå under viss tid. Under hälsovårdsnämnderna skall i regel finnas en eller flera särskilda arbetarskyddsinspektörer. Statsbidrag skall utgå till kommun som tillsätter sakkunniga sådana inspektörer.

För handläggning av vissa frågor om tillämpningen av arbetarskydds- och arbetstidslagstiftningen finns ett särskilt organ kallat arbetsrådet. Rådet består av minst åtta medlemmar, varav minst sex är representanter för arbetsmarknadsparterna och företräder olika sektorer av näringslivet. Framför allt har rådet att avgöra frågor om lagstiftningens tillämpningsområde samt dispensfrågor. Rådet skall dessutom på begäran avge yttranden i arbetarskyddsfrågor till social- och hälsovårdsministeriet, domstol eller arbetsmarknadsparternas centrala organisationer. Rådet får ta initiativ till förändringar i lagstiftningen.

Forsknings-, utrednings- och utbildningsverksamheten på det arbetsmedicinska området handhas främst av ett fristående institut, Institutet för arbetshygien. Institutet finansieras med stiftelsemedel samt med inkomster från serviceuppdrag.

Under år 1972 har tillsatts en utredning med uppgift att utarbeta förslag till ny arbetarskyddslag. Till denna lag skall i så stor utsträckning som möjligt sammanföras bestämmelser om arbetarskydd i andra lagar och särskilt då lagen om skydd i skeppsarbete.

3.3 *Norge*

Arbetarskyddet regleras i främsta rummet av *1956 års lag om arbetarskydd.* Lagen gäller, såvitt inte annat är uttryckligen angivet, för varje företag (bedrift) som sysselsätter arbetstagare eller som använder mekanisk drivkraft om minst en hästkraft. Den omfattar i princip också offentlig förvaltning. Undantag görs för jordbruk och därtill anknuten eller jämställd verksamhet — som går in under *lagen om arbetsvillkor för arbetstagare i*

jordbruket — samt för sjöfart, fiske och luftfart. Avgränsningen efter begreppet företag gör att viss verksamhet, bl.a. arbete som utförs av husligt anställda i enskilda hem, faller utanför lagens tillämpningsområde. För hushjälp finns vissa skyddsbestämmelser i särskild lagstiftning. Arbetarskyddslagen möjliggör beslut i administrativ ordning om att maskiner och andra tekniska anordningar skall underkastas tillsyn enligt lagen även om de inte används i företag som omfattas av lagen. Detsamma gäller arbete som ej inbegrips under lagen men för med sig särskilda risker för liv och hälsa. Bemyndigandet har utnyttjats med avseende på bl.a. lastbryggor och lastkajer. Beslut förbereds rörande tillsynen över elevers arbete i yrkesskolor o.d.

Arbetarskyddslagstiftningen omspänner ett vidare fält än den svenska motsvarigheten. Den inbegriper nämligen också bestämmelser om arbetstidens längd samt om löneutbetalning, uppsägningsskydd, arbetsreglemente m.m. Dessa delar kommer inte att beröras i fortsättningen.

Syftet med de egentliga arbetarskyddsbestämmelserna är att säkerställa sunda och trygga arbetsförhållanden. I första hand riktar sig arbetarskyddslagens regler till arbetsgivaren. Huvudregeln ålägger arbetsgivaren att sörja för att företaget är så inrättat och vidmakthållet samt att arbetet är så ordnat och blir utfört på sådant sätt, att arbetstagarna är skyddade mot skada till liv och hälsa så långt det låter sig göra med hänsyn till omständigheterna. I anslutning härtill utvecklas i sju punkter de viktigaste förhållningsreglerna för arbetsgivaren. Dessa punkter siktar inte till fullständig vägledning på området utan slår fast grundläggande principer. Kompletterande regler, antingen i form av föreskrifter eller i form av anvisningar, ges i administrativ ordning. I de sju punkterna berörs vad som skall iakttas i samband med anställning av arbetstagare, vilka krav som skall ställas på arbetslokaler och tekniska anordningar, vilka förhållningsregler som skall gälla när arbetet är förbundet med vissa mera betydande riskfaktorer av icke-maskinell art samt vad som skall gälla beträffande personlig skyddsutrustning, sanitära och hygieniska anordningar ävensom åtgärder för första hjälp vid olycksfall eller sjukdom.

Arbetstagarna åläggs att medverka till genomförandet av de åtgärder som vidtas till skydd mot ohälsa och olycksfall. De skall följa föreskrifter från arbetsgivaren och tillsynsmyndigheterna, använda sig av påbjuden skyddsutrustning, visa aktsamhet samt i övrigt i möjlig mån bidra till att hälsoskador undviks.

Arbetarskyddslagen innehåller också bestämmelser om planmässigt samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsspörsmål. Dessa regler är utformade efter likartade principer som gällande svenska bestämmelser i ämnet. På arbetsställen med endast få arbetstagare skall en facklig förtroendeman vara skyddsombud. Är det fråga om arbetsställe med mer än 20 anställda bör arbetstagarna välja ett eller flera skyddsombud bland de anställda. I byggnads- och anläggningsverksamhet bör dock skyddsombud genomgående utses bland de fackliga förtroendemännen. Skyddskommitté, bestående av representanter för arbetsgivaren och av skyddsombud, skall finnas på arbetsställen med regelmässigt mer än 100 arbetstagare. Om det krävs bör skyddskommitté upprättas också på arbetsställen med färre arbetstagare.

En särskild bestämmelse tar sikte på arbetsgivaransvaret när det på samma arbetsplats sysselsätts arbetstagare som är anställda hos olika arbetsgivare. Bestämmelsen syftar till att de olika arbetsgivarna skall samordna sina skyddsåtgärder och klargör att var och en av arbetsgivarna har skyldighet att ta hänsyn också till arbetstagare som sysselsätts på arbetsplatsen av andra arbetsgivare. Varje arbetsgivare åläggs att medverka till att övriga arbetsgivare genomför nödvändiga skyddsåtgärder.

Företag som omfattas av lagen skall göra skriftlig anmälan om verksamheten till tillsynsmyndigheten. Skyldighet har införts att förelägga tillsynsmyndigheten plan över ny-, till- eller ombyggnad, som sker för företag som omfattas av lagen, och byggnadsarbetet skall sedan godkännas av byggnadsmyndigheterna innan arbete i byggnaden påbörjas. Dessutom finns en rätt för den som vill starta

eller förändra en verksamhet, ta i bruk en ny eller ändrad arbetsanordning eller arbetsmetod eller genomföra skyddsåtgärd att få tillsynsmyndighetens uttalande rörande planernas förenlighet med lagen.

För tillverkare, försäljare och upplåtare av maskin, redskap eller annan teknisk anordning föreligger skyldighet att tillse att anordningen är försedd med behövliga skydd och att den i övrigt erbjuder betryggande säkerhet. Behövliga skriftliga bruksanvisningar skall medfölja. Åtar sig någon som självständig företagare installation av tekniska anordningar ställs kravet att arbetet skall utföras så att den allmänna säkerhetsnormen i lagen uppfylls.

Företagshälsovården bygger ej på lagstiftning. Riktlinjer för den s.k. bedriftslegeordningen finns i stället i en överenskommelse mellan den norska läkarföreningen, Norsk arbeidsgiverforening och Landsorganisasjonen i Norge. För närmare uppgifter härom hänvisas till SOU 1968:44 s. 34 f. Lagen föreskriver beträffande läkarkontroll av vuxna arbetstagare endast att direktoratet for arbeidstilsynet, om det är nödvändigt av hänsyn till arbetstagarnas liv och hälsa, får ställa upp krav på att företagsläkare skall finnas vid ett företag eller villkor om att läkarkontroll skall ske på annat sätt som kan godtas. Bemyndigandet har hittills inte utnyttjats.

För företag eller del därav eller för arbete som finnes vara särskilt ansträngande för arbetstagarnas liv och hälsa kan i administrativ ordning föreskrivas särskilda skyddsåtgärder som t.ex. krav på godkännande innan företag inrättas eller innan maskin eller arbetsanordning tas i bruk. Möjlighet finns för tillsynsmyndigheten att föreskriva undersökning på arbetsgivarens bekostnad av ämne eller material, som ett företag framställer eller använder, för att klarlägga olycksfalls- eller hälsorisker. Särskilda säkerhetskrav — bl.a. krav på godkännande och tillsyn — gäller för pannor, behållare och rörledningar under tryck.

Arbetstidsavsnittet i lagen har ett något snävare tillämpningsområde än de i det föregående berörda reglerna. Bl.a. görs undantag för arbete av ledande eller kontrollerande art (dock ej arbetsledare m.fl. som i arbetstidshänseende följer dem de skall leda eller kontrollera) samt för annat arbete i särskild förtroendeställning. Vad gäller arbetstidsförläggningen ges relativt detaljerade regler om nattarbete, sön- och helgdagsarbete, veckovila samt raster och pauser. Lagstiftningen bygger på principförbud mot arbete mellan kl. 21 och 6 samt mot arbete på sön- eller helgdagar. Undantag görs för vissa slags arbeten. I vissa fall kan även dispens ges av tillsynsmyndigheten. När det gäller nattarbete kan undantag göras genom kollektivavtal som slutits av fackförening av viss storlek. Parterna på det enskilda företaget har också viss begränsad möjlighet att avtala om nattarbete.

Arbetarskyddslagen har bara i ett hänseende särregler för kvinnor, nämligen beträffande ledighet vid barnsbörd. Liksom i Sverige finns dock specialbestämmelser rörande målningsarbete med blyfärg. Förbud har också getts mot sysselsättning av havande kvinnor i vissa arbeten där förgiftningsrisk kan finnas.

Arbete av barn (upp till 15 år) och ungdom (mellan 15 och 18 år) är föremål för en rätt ingående reglering. Barnarbete är i princip förbjudet och restriktioner bl.a. i form av minimiåldersbestämmelser ges beträffande användning av ungdom till vissa arbeten. Genom administrativa föreskrifter har tillskapats en rad förbud mot att använda ungdom till arbete i olika slags företag eller arbetsprocesser. Krav ställs upp på läkarundersökning av arbetstagare som ej fyllt 16 år dels innan anställning påbörjas och dels minst en gång om året under anställningstiden tills nämnda ålder uppnåtts. För särskilt ansträngande eller farligt arbete gäller i stället åldersgränsen 19 år. Någon motsvarighet till den svenska arbetsboken för minderåriga finns inte. Arbetsgivaren skall föra förteckning med vissa uppgifter över alla anställda under 18 år. I arbetstidshänseende gäller en del särskilda begränsningar för ungdom, bl.a. gäller detta nattarbete samt sön- och helgdagsarbete i industriella företag samt anläggnings- och byggnadsverksamhet. Ett

absolut förbud har skrivits in mot allt övertidsarbete av barn och ungdom.

Den särskilda arbetarskyddslagen för jordbruket gäller för verksamhet i jordbruket i vilken arbetstagare sysselsätts eller i vilken mekanisk drivkraft om mer än en hästkraft används. Regleringen innefattar grundläggande föreskrifter om arbetsgivares och arbetstagares skyldigheter när det gäller att skapa sunda och säkra arbetsförhållanden. Härvidlag följs i huvudsak samma mönster som i den allmänna lagen. Detsamma gäller en regel om åligganden för den som säljer, hyr eller lånar ut maskin, redskap eller annan teknisk anordning. Genom kompletterande föreskrift har leverantör av traktor ålagts att förse fordonet med typgodkänt förarskydd. Lagens arbetstidsavsnitt innehåller utöver regler om arbetstidens längd endast vissa bestämmelser om raster och om fridagar. I fråga om minderåriga finns ett generellt förbud mot att sätta den som är under 18 år till farligt arbete. Vissa närmare föreskrifter härvidlag har meddelats av tillsynsmyndigheten.

Sanktionen för överträdelse av arbetarskyddslagarna är böter. Också arbetstagare kan straffas om han bryter mot lagbestämmelserna om säkerställande av sunda och trygga arbetsförhållanden eller med stöd därav meddelade föreskrifter eller påbud. Införande av vitesinstitutet diskuterades vid arbetarskyddslagens tillkomst men ansågs då obehövligt.

Tillsynen över arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad handhas av Arbeidstilsynet, som består av Statens arbeidstilsyn och kommunala tillsynsorgan. Arbeidstilsynet leds av en styrelse med 7 ledamöter, bland vilka arbetsgivare och arbetstagare har vardera två representanter. Under styrelsen finns direktoratet for arbeidstilsynet som handhar den kontinuerliga ledningen av tillsynsverksamheten. Direktoratet har fem avdelningar, en för skyddstekniska frågor, en för yrkeshygieniska och yrkesmedicinska frågor, en för juridiska frågor och en för administrativa frågor samt ett huvudkontor för kjelkontrollen. Därutöver finns särskilda tjänster för specialtillsyn beträffande gruvarbete och lastnings- och lossningsarbete. Under direktoratet har den statliga tillsynen organiserats på tio distrikt med kontor och inspekterande personal i varje distrikt. Vissa av specialinspektionerna, nämligen kjelkontrollen och bergverkstilsynet, har personal på olika platser i landet. Till hjälp i tillsynsarbetet har distriktstilsynet den kommunala tillsynen. Någon formell kompetensfördelning mellan den statliga och den kommunala tillsynen har inte fastställts. I praktiken sker dock en viss arbetsfördelning. I varje kommun skall finnas ett kommunalt tillsynsorgan med minst fyra medlemmar som väljs av kommunstyrelsen. Minst en av medlemmarna skall vara arbetstagare och minst en skall vara kvinna. En läkare bör ingå, liksom en person med maskinkännedom. I den utsträckning som det behövs kan kommunen tillsätta kontrollörer och annan fast personal för tillsynsarbetet.

Förslag har nyligen lagts fram om att den statliga tillsynsorganisationen skall överta den kommunala tillsynens inspektionsuppgifter. Den kommunala anknytningen avses bli bevarad genom tillskapandet av kommunala nämnder, bestående av minst tre och högst fem ledamöter från kommunstyrelsen och arbetsmarknadsparterna. Nämndernas uppgift blir främst att medverka i upplysnings- och informationsverksamhet. Enligt förslaget skall den statliga tillsynen successivt byggas ut för att svara mot de ökade behoven. Distriktens antal föreslås ökat till tolv. Utöver distriktskontoren skall finnas ett 60-tal underkontor. Inalles beräknas behov av uppemot 200 tjänster för tillsynspersonal inom distriktstilsynet. Förslagen beräknas bli genomförda under en period av sex år räknat från 1973.

Ett yrkeshygieniskt institut har tidigare varit inordnat i Arbeidstilsynet. I samband med tillkomsten av ett arbetsfysiologiskt och ett arbetspsykologiskt institut åren 1963—1964 avskildes emellertid det yrkeshygieniska institutet och gavs tillsammans med de båda nya instituten en gemensam styrelse med representation för Kommunal- og arbeidsdepartementet, Universitetet i Oslo, Statens arbeidstilsyn, Norsk Arbeidsgiverforening och Landsorganisasjonen i

Norge. Arbetsforskningsinstituten drivs i allt väsentligt med hjälp av statsmedel som tas in via arbetsgivaravgiften till folketrygden.

4 Den offentliga tillsynens organisation, uppgifter, arbetssätt m. m.

4.1 *Allmän redogörelse för arbetarskyddsverkets uppgifter*

Enligt instruktionen för arbetarskyddsstyrelsen (1972:164) är styrelsen central förvaltningsmyndighet för ärenden om arbetarskydd utom i fråga om arbete som är att hänföra till skeppstjänst. Det åligger styrelsen särskilt att

verka för främjandet av arbetarskyddet och vidtaga de åtgärder som är påkallade i skyddstekniskt, yrkeshygieniskt, yrkesmedicinskt och socialt hänseende för att utveckla och förbättra detta skydd,
handlägga ärenden om arbetstid, raster och vila från arbetet,
meddela föreskrifter, råd och anvisningar om arbetarskydds- och arbetstidslagstiftningens tillämpning,
bedriva informations- och utbildningsverksamhet på arbetarskyddets område,
handlägga arbetsmedicinska frågor, i den mån handläggningen ej ankommer på annat statligt eller statsunderstött organ.

På det arbetsmedicinska området har styrelsen särskilt att

undersöka olika arbetssituationers krav på människan och hur människans arbetsförmåga påverkas av sådana faktorer som arbetsteknik, utrustning och miljö,
undersöka personer, som är utsatta för yrkessjukdomsrisker, för att utröna avvikelser från det normala hälsotillståndet,
verkställa yrkeshygieniskt tekniska arbetsplatsundersökningar,
utreda fall där yrkessjukdom misstänkes föreligga och vid behov föreslå åtgärder för att undanröja hälsorisker,
fungera som central dokumentations-, informations- och konsultationsorgan för myndigheter, institutioner, företag och enskilda m. fl. i yrkeshygieniska, yrkesmedicinska, yrkestoxikologiska, arbetsfysiologiska och arbetspsykologiska frågor,
i frågor om yrkesmedicin och yrkesdermatologi medverka inom sjukvård, undervisning och forskning vid karolinska sjukhuset.
ta initiativ till experimentellt utrednings-, utvecklings- och forskningsarbete, samt
utbilda tekniker, läkare och annan personal.

Styrelsen är chefsmyndighet för yrkesinspektionen, som har att utöva tillsynen över efterlevnaden av arbetarskydds- och arbetstidslagstiftningen.

Inom ramen härför kan urskiljas ett antal grupper av arbetsuppgifter. En sådan är allmänna myndighetsuppgifter av typen verksamhetsplanering. Även rättstillämpningsärenden inkl. frågor om tillämpningen av arbetstidslagstiftningen ingår häri. En annan grupp är den forsknings- och utredningsverksamhet som styrelsen bedriver rörande förebyggande av olycksfall och fysisk ohälsa samt i arbetspsykologiska och sociala frågor. En tredje sådan grupp av arbetsuppgifter är utarbetandet av de föreskrifter, råd och anvisningar om åtgärder som måste vidtas för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet. Den fjärde gruppen av arbetsuppgifter är de som sammanhänger med den direkta tillsynen av arbetarskyddslagstiftningen. Hit räknas också frågor om förhandsgranskning av arbetslokaler samt frågor om typgranskning av maskiner och andra anordningar.

Den sista gruppen utgörs av frågor om utbildning av såväl den egna personalen som personal inom företagshälsovården m. m.

samt informationsfrågor.

Ovan angivna uppdelning av arbetsuppgifter ligger till grund för den försöksvis anordnade programindelning inom arbetarskyddsverksamheten som enligt beslut av chefen för socialdepartementet gäller sedan den 1.7.1972. Programindelningen framgår närmare av tablån på s. 80.

4.2 *Allmänna myndighetsuppgifter*

Programmet Allmänna myndighetsuppgifter omfattar delprogrammen Planering och Vissa myndighetsuppgifter.

4.2.1 Planering

Detta delprogram omfattar en rad planerings- och utredningsuppgifter. Det årliga petitaarbetet ingår häri. Vidare ingår planeringen av arbetet med de råd och anvisningar arbetarskyddsstyrelsen äger meddela i enlighet med 74 § arbetarskyddslagen. På ett par sektorer bedrivs planerings- och utredningsarbetet av till verket anknutna särskilda samrådsorgan. Företagshälsovårdsdelegationen har sålunda till uppgift att fortlöpande följa och främja utvecklingen av företagshälsovården i hela landet och att underlätta en samplanering mellan denna verksamhet och samhällets hälso- och sjukvård. En särskild arbetsgrupp för silikos har till uppgift att samordna olika insatser för silikosbekämpning.

4.2.2 Vissa myndighetsuppgifter

Detta delprogram omfattar besvarande av remisser, beviljande av dispenser, representation i verket närstående organ, tillhandagående med råd och upplysningar till personer, företag m. fl. som konsulterar verket i frågor inom dess verksamhetsområde etc. Inom delprogrammet faller vidare arbetstidsfrågor. Dessa utgörs av ärenden som avser tillämpning av allmänna arbetstidslagen (1970:103), bestämmelserna om arbetstid, raster, arbetspauser, natt- och veckovila i arbetarskyddslagen (1949:1), bestämmelser om arbetstid samt natt- och veckovila i lagen (1970:943) om arbetstid m. m. i husligt arbete samt lagen (1963:115) om förlängd semester för vissa arbetstagare med radiologiskt arbete.

Bland uppgifterna inom detta delprogram märks vidare deltagande i det internationella samarbetet på arbetarskyddets område. Uppmärksamhet ägnas därvid åt frågor som avser samordning av olika länders skyddsbestämmelser för att så långt det är möjligt undanröja resp. inte utfärda sådana tvingande bestämmelser som skulle innebära tekniska handelshinder. Styrelsen medverkar också vid standardiseringsarbetet på olika områden. Som exempel på organisationer som styrelsen inom det här berörda området har samarbete med kan nämnas Nordiska Maskinkommittén, International Organization for Standardization (ISO), World Health Organization (WHO), International Labour Organization (ILO) och Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). En förteckning över alla de organisationer m. m., där arbetarskyddsstyrelsen är representerad eller som styrelsen på annat sätt samarbetar med är fogad som bilaga till detta betänkande.

4.3 *Forsknings- och utredningsverksamhet*

Programmet Forsknings- och utredningsverksamhet innefattar delprogrammen Olycksfall, Fysisk ohälsa och Arbetspsykologiska och sociala frågor.

Forsknings- och utredningsprojekt finansieras med medel som ställs till förfogande antingen via budgetens anslagsposter för löner och utrustning etc. eller via anslag från arbetarskyddsfonden, forskningsråd e. d. Därutöver förekommer finansiering med medel från den till arbetarskyddsstyrelsens förfogande stående anslagsposten Särskilda arbetarskyddsprojekt.

Till detta program hänförs även arbetsmedicinska avdelningens uppdragsverksamhet som innefattar undersökningar på uppdrag av myndigheter, organisationer, företag m. fl.

Försöksvis anordnad programindelning inom arbetarskyddsverksamheten att gälla fr. o. m. den 1.7.1972.

Program	Delprogram	Underindelning till delprogram
1) Allmänna myndighetsuppgifter	Planering	Planering
	Vissa myndighetsuppgifter	Konsultation m m
		Internationellt samarbete
		Dokumentation
2) Forsknings- och utredningsverksamhet	Olycksfall	Maskiner och andra redskap
		Byggnader och andra anläggningar
	Fysisk ohälsa	Kemiska miljöfaktorer
		Fysikaliska miljöfaktorer
	Arbetspsykologiska och sociala frågor	Arbetspsykologiska frågor
		Sociala frågor
3) Anvisningsarbete	Löpande anvisningsarbete	Revision av äldre anvisningar
		Övrigt löpande anvisningsarbete
	Anvisningsprojekt	Anvisningsprojekt
	Normering, standardisering	Normering
		Standardisering
4) Tillsyn och förhandsgranskning	Tillsyn av arbetsställen	Allmän besöksverksamhet
		Centralt styrda tillsynsprojekt
		Regionalt styrda tillsynsprojekt
	Förhandsgranskning	Typgranskning enligt 45 § ASL
		Granskning enligt 6 § Ask
5) Utbildning och information	Intern utbildning	Lokalt styrd utbildning
		Centralt styrd utbildning
		Kurser för kommunala tillsynsmän
	Extern utbildning	Företagsläkare
		Skyddsingenjörer
		Sjuksköterskor
		Produktionstekn m fl
		Övriga målgrupper
		Medverkan vid högre utbildning
	Information	Allmän information
		Föreläsningar, föredrag m m

4.3.1 Olycksfall

Till delprogrammet Olycksfall hänförs sådant forsknings- och utredningsarbete som syftar till att förebygga olycksfall. Sådan forskning har hittills endast förekommit i begränsad utsträckning. Utförda projekt har huvudsakligen gällt maskiner och andra redskap. Inom förutvarande arbetsmedicinska institutet startades emellertid inom detta område en undersökning med syfte att ge underlag för arbetet med att försöka bringa ned olycksfallsfrekvensen inom skogsbruket. Undersökningen som alltjämt pågår och som bedrivs i samarbete med skogshögskolan och Forskningsstiftelsen skogsarbeten innefattar två delprojekt, varav det ena syftar till att ta fram metoder för analys av olycksfallsrisker förenade med användning av s. k. flerprocessmaskiner och det andra till att göra det möjligt att införa en tillbudsrapportering. Dessutom har vid varje s. k. branschundersökning som faller under delprogrammet Fysisk ohälsa synpunkter getts som syftar till nedbringande av olycksfallsfrekvensen. Ett exempel härpå är en nyligen redovisad undersökning rörande arbete, miljö och hälsa inom stuveribranschen.

Omfattningen av *uppdragsverksamheten* inom delprogrammet Olycksfall har hittills varit obetydlig, dock att i en del uppdrag av ergonomisk karaktär också olycksfallssynpunkter anlagts. Det gäller t. ex. en under förra delen av år 1972 slutförd utredning rörande truckar.

4.3.2 Fysisk ohälsa

Inom detta delprogram bedrivs forsknings- och utredningsverksamhet avseende såväl kemiska som fysikaliska miljöfaktorer som innebär risk för fysisk ohälsa. Vad först gäller projekt med anknytning till kemiska miljöfaktorer har ett omfattande arbete lagts ned på att göra moderna analysmetoder tillämpbara på yrkeshygieniska analyser. Sedan obligatorisk kontroll av bly i blod införts för vissa grupper av arbetstagare har en analysmetod utarbetats som medger betydligt snabbare och känsligare analyser än tidigare. För kvicksilver har en metod tagits fram som gör det möjligt att till lägre kostnader än förut bestämma kvicksilverhalten i urin, blod och andra biologiska prover. Metoden har sedermera kunnat anpassas för automatisk drift vilket medfört att kostnaderna kunnat pressas ytterligare. Ett stort arbete har lagts ned på att utarbeta en ny och känsligare analysmetod för bestämning av lösningsmedel och andra flyktiga ämnen i biologiskt material, främst blod. Ett omfattande arbete har ägnats studier av verkningsmekanismer för olika giftiga ämnen och försök har gjorts att få fram metoder för tidig diagnostik av påverkan och sjukdom. Stora undersökningar har utförts rörande yrkessjukdomen silikos. I anslutning härtill har kartläggning av dammsituationen gjorts hos flertalet företag i landet med risk för denna yrkessjukdom. För att få klarhet över i vad mån hälsorisker föreligger för olika yrkeskategorier har ett flertal undersökningar gjorts av personal som är exponerad för ämnen som erfarenhetsmässigt är förenade med sådana risker. En teknisk-hygienisk undersökning har gjorts inom ett antal textilföretag för att belysa riskerna för yrkessjukdomen byssinos. En undersökning av hälsoproblem i samband med exposition för asbestdamm pågår.

När det gäller projekt avseende fysikaliska miljöfaktorer, till vilka här också hänförs arbetsbelastning, har flera undersökningar gjorts syftande till att klarlägga olika arbetssituationers krav på människan och hur arbetsförmågan påverkas av ålder, kön, arbetsteknik, utrustning, miljö m. m. Under de senaste åren har en större undersökning genomförts rörande fysisk träning, speciellt med avseende på träningsbarhet i förhållande till ålder. I anslutning härtill har effekterna av olika träningsdoser studerats. En annan undersökning har gällt cirkulationsbelastningen vid olika arbetsformer och kroppsställningar. Vidare har vilo- och arbets-EKG analyserats i syfte att diagnostisera hjärt- och kärlsjukdomar samt att göra en prognostisk värdering. Effekten på människan av vibrationer och buller har studerats. Kartläggande studier har bedrivits av framför

allt de fysiska arbetskraven och jämsides härmed har gjorts en medicinsk-fysiologisk undersökning av arbetstagare inom olika branscher. Studierna som ytterst syftat till att fästa uppmärksamheten på i arbetet eller arbetsmiljön förefintliga faktorer som har intresse från hälso- eller komfortsynpunkt, har gällt bl. a. skogsarbete, byggnadsarbete, fiske, lotsningsarbete, stuveriarbete, lantbruksarbete och arbete som expedit. Studierna som ofta haft tvärvetenskaplig karaktär har lett till olika förbättringar av bl. a. arbetsmetoder och redskap. Bland undersökningar av mer utpräglad tvärvetenskaplig karaktär kan nämnas en studie av arbetsförmågan hos äldre, avsedd att belysa dels vissa svårigheter som kan uppkomma när arbetsförmågan ställs mot arbetskraven inom arbetslivet, dels hur sådana svårigheter skall kunna bemästras. Ett annat projekt avser att närmare belysa och komma till rätta med företagshälsovårdens problem i små företag. Vidare har utförts en större tvärvetenskaplig undersökning gällande skogsarbete från medicinska, fysiologiska, tekniska, psykologiska och sociologiska synpunkter.

Den *uppdragsverksamhet* som bedrivits har till sin helt övervägande del varit att hänföra till delprogrammet Fysisk ohälsa. Verksamheten har till en början huvudsakligen avsett analyser av prover av olika slag. Efter hand byggdes verksamheten emellertid ut till att avse teknisk-hygieniska arbetsplatsundersökningar och sedermera också ergonomiska undersökningar. För uppdragen som härrör från myndigheter, organisationer och institutioner samt företag uttas avgifter enligt en efter samråd med riksrevisionsverket fastställd taxa. Från uppdragsverksamheten härrörande inkomster, exklusive mervärdeskatt, under budgetåren 1966/67—1971/72 redovisas i följande sammanställning.

Budgetår	Kr.
1966/67	61 000
1967/68	198 000
1968/69	316 000
1969/70	205 000
1970/71	530 000
1971/72	749 000

4.3.3 Arbetspsykologiska och sociala frågor

Arbetspsykologiska och sociala frågor har hittills kunnat beredas endast ett mindre utrymme inom forskningsverksamheten. Den forskning som bedrivits har främst gällt omskolning och inlärning samt frågor som sammanhänger med den subjektiva upplevelsen av trötthet. *Uppdragsverksamheten* inom delprogrammet har varit av obetydlig omfattning.

4.4 *Anvisningsarbete*

Programmet Anvisningsarbete innefattar delprogrammen Löpande anvisningsarbete, Anvisningsprojekt samt Normering och standardisering.

4.4.1 Löpande anvisningsarbete

Delprogrammet Löpande anvisningsarbete omfattar utarbetande av smärre meddelanden, cirkulär, skyddsbilder m. m., där särskild projektplan inte gjorts upp. Likaså hänförs hit förarbeten till anvisningar, till dess projektplan fastställts. Vidare ingår här utarbetande av direktivskrivelser av mera generell karaktär. Här angivna uppgifter utförs huvudsakligen inom arbetarskyddsstyrelsen. Yrkesinspektionsdistriktens insatser inom detta delprogram avser huvudsakligen utarbetande av regionala cirkulär, besvarande av remisser från arbetarskyddsstyrelsen rörande anvisningar, cirkulär etc.

4.4.2 Anvisningsprojekt

Till delprogrammet Anvisningsprojekt hänförs utarbetande av sådana med stöd av 74 § arbetarskyddslagen utfärdade anvisningar, vilka upptagits i verksamhetsplanen. Vidare hänförs hit revidering av äldre anvisningar. Arbetet utförs i regel inom för varje anvisningsprojekt tillsatta särskilda arbetsgrupper, i vilka ingår specialister för olika aktuella

ämnesområden. I den mån arbetarskyddsstyrelsen inte förfogar över för visst anvisningsprojekt erforderliga specialister kan expertis utifrån knytas till styrelsen. I vissa fall ingår även representanter för av viss anvisning särskilt berörda arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer i arbetsgruppen. Slutligen medverkar även personal med juridisk utbildning vid utformning av anvisningen. I detta sammanhang kan nämnas att arbetarskyddsstyrelsen utöver sina fasta personalresurser disponerar vissa medel — för budgetåret 1972/73 2 milj. kr — för att genomföra undersökningar och andra särskilda projekt som aktualiseras bl. a. i anslutning till anvisningsarbetet.

4.4.3 Normering och standardisering

Till delprogrammet Normering och standardisering hänförs den särskilda form av anvisningsarbete som innebär att tjänstemän från arbetarskyddsstyrelsen medverkar vid utarbetandet av vissa normer och standarder, som ges ut av Ingenjörsvetenskapsakademien, Sveriges standardiseringskommission m. fl. Dessa normer och standarder fastställs sedan av arbetarskyddsstyrelsen. En förteckning över arbetsgrupper och kommittéer hos nämnda organisationer som svarar för utarbetandet av sådana normer och standarder och där tjänstemän från arbetarskyddsstyrelsen medverkar fogas som bilaga till detta betänkande.

En utförlig redogörelse för gällande föreskrifter, anvisningar, normer m. m. lämnas i bilaga 2 till detta betänkande.

4.5 *Tillsyn och förhandsgranskning*

Detta program omfattar tillsyn av arbetsställen, typgranskning av maskiner och andra anordningar enligt 45 § arbetarskyddslagen samt förhandsgranskning av ritningar m. m. inför ny-, till- eller ombyggnad av arbetslokal eller personalrum enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen.

4.5.1 Tillsyn av arbetsställen

Tillsyn av arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad är en primär uppgift för arbetarskyddsverket. Styrelsens insatser under detta delprogram avser huvudsakligen rådgivning till distrikten och andra insatser på begäran av dessa i fall där problemen på ett arbetsställe är så komplicerade att vederbörande fackenhet inom styrelsen behöver kopplas in. Denna rådgivning sker antingen genom muntliga eller skriftliga kontakter eller genom att styrelsens tjänstemän besöker distrikten och där medverkar vid inspektionsbesök. De frågor i vilka yrkesinspektionens tjänstemän konsulterar arbetarskyddsstyrelsens specialister synes ofta vara av kemisk natur. Andra sådana frågor är materialfrågor, byggnadstekniska frågor, hjälp med tekniska beräkningar, frågor om mätmetodik och hygieniska gränsvärden, ärenden om tolkning av anvisningar, arbetstidsfrågor etc.

Yrkesinspektionens fältarbete består till största delen av s. k. rutininspektioner, dvs. regelbunden tillsyn av samtliga arbetsställen som ligger under yrkesinspektionens tillsyn. Den inspekterande tjänstemannen uppsöker därvid arbetsgivaren eller representant för denne samt vidare huvudskyddsombud eller skyddsombud. Efter den gemensamma rundvandringen diskuteras gjorda iakttagelser. Efter inspektionen tillställs arbetsgivaren i förekommande fall ett s. k. inspektionsmeddelande i vilket antecknats de åtgärder som arbetsgivaren enligt den inspekterande tjänstemannens bedömande bör vidta för att rätta till konstaterade missförhållanden. Samtidigt härmed åläggs arbetsgivaren att inom viss tid till yrkesinspektören anmäla att anvisade åtgärder vidtagits. Skyddsombudet tillställs regelmässigt en kopia av inspektionsmeddelandet. Ovannämnda svarsuppgifter skall i regel även undertecknas av skyddsombudet.

Vid sidan av den rutinmässiga tillsynen förekommer i någon utsträckning särskilda tillsynsprojekt som kan avse t. ex. en systematisk genomgång av arbetsplatserna inom en viss bransch eller inom en viss region. Vidare genomförs projekt rörande enskilda miljö-

faktorer, såsom buller, luftföroreningar m. m., som kan förekomma i en hel rad branscher. Här bör också nämnas det s. k. VTF-projektet som innebär att yrkesinspektionens personal tillsammans med polisen kontrollerar att förare av tyngre lastbilar, bussar och taxibilar efterlever arbetstidsbestämmelserna i vägtrafikförordningen.

Vid sidan av de av yrkesinspektionen initierade företagsbesöken förekommer i viss utsträckning besök på framställning av arbetsgivare och/eller skyddsombud och andra arbetstagare. I fråga om karaktären av de frågor som företagen tar upp med yrkesinspektionen synes förhandsgranskning av ritningar m. m. inför planerad ny-, till- eller ombyggnad vara dominerande. Även i ventilationsfrågor synes företagen ofta konsultera yrkesinspektionen. Bland ytterligare frågor må nämnas begäran om mätning av buller, lösningsmedelsångor, damm och andra luftföroreningar, tolkning av föreskrifter och anvisningar, arbetstidsfrågor m. m. Skyddsombuden tar kontakt med yrkesinspektionen i samma slags frågor men därutöver också i frågor rörande bristande intresse från arbetsgivarens sida att rätta till påtalade missförhållanden. Det förekommer också att yrkesinspektionens tjänstemän får fungera som "skiljedomare i tvister om vissa åtgärder".

Huvuddelen av yrkesinspektionens tillsynsarbete sker genom s. k. allmäninspektörer. Viss specialisering förekommer, dels genom branschspecialister, dels genom specialister, vilkas verksamhet är inriktad på vissa typer av yrkesrisker eller problemområden. Branschspecialisterna utgörs av byggnadsinspektörerna som handhar tillsynen över byggnads- och anläggningsverksamhet, stuveriinspektörerna som har tillsynen av arbete med lastning och lossning av fartyg ävensom viss tillsyn enligt lagen om säkerheten ombord på fartyg samt slutligen jordbruksinspektörer som har till uppgift att utöva tillsyn av jordbruk, trädgårdsföretag och djurhållning utan jordbruk ävensom till jordbruk hörande skogsarbete samt av kvarnar, siloanläggningar o. d.

De specialister, vilkas verksamhet är inriktad på vissa typer av yrkesrisker eller problemområden, är yrkeshygienikerna och socialinspektörerna. Yrkeshygienikernas uppgift är i första hand att utföra yrkeshygieniska mätningar och undersökningar och att biträda vid handläggningen av yrkeshygieniska frågor. Socialinspektör (och bitr. socialinspektör) åligger att utöva tillsyn över arbetsställen som tilldelats vederbörande tjänsteman samt därjämte ägna särskild uppmärksamhet åt frågor rörande den kvinnliga och minderåriga arbetskraften och behovet av familjesociala åtgärder samt personalvård, handikappades, omflyttades och invandrares anpassning i arbetslivet och andra sociala frågor som sammanhänger med arbetet.

4.5.2 Förhandsgranskning

Enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen kan arbetsgivare underställa yrkesinspektör förslag till ny-, till- eller ombyggnad av arbetslokal eller personalrum för granskning. Granskningen sker kostnadsfritt. Yrkesinspektören skall snarast möjligt avge skriftligt yttrande över ingivna förslag. Motsvarande möjlighet till granskning finns även i fråga om ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande eller mera väsentlig omläggning av arbetsmetod. Här avsedd granskning utförs i regel av den tjänsteman som har tillsynen över arbetsstället i fråga. De påpekanden granskningen föranleder sammanfattas i ett granskningsutlåtande som i regel undertecknas av den granskande tjänstemannen samt av yrkesinspektören. Om granskningen föranleder mera omfattande ändringar av ritningsförslaget infordras nya ritningar. Den övervägande delen av granskningen enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen utförs inom yrkesinspektionen. Arbetarskyddsstyrelsens insatser avser huvudsakligen rådgivning till distrikten på begäran av dessa i fall där problemen kräver medverkan av styrelsens specialister. Omfattningen av ritningsgranskningen har under en tioårsperiod nära nog fördubblats.

Enligt 45 § arbetarskyddslagen åligger det

tillverkare, försäljare eller upplåtare att tillse att maskiner, redskap och andra tekniska anordningar är försedda med nödiga skyddsanordningar och även i övrigt erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall. Arbetarskyddsstyrelsen kan när särskilda skäl föreligger föreskriva om viss märkning av teknisk anordning samt även föreskriva att visst slag av sådan anordning skall vara godkänd av styrelsen. Genom utfärdande av råd och anvisningar rörande olika tekniska anordningar medverkar styrelsen till att sprida kännedom om de krav som ställs i skyddshänseende. Till en del sker detta arbete internt inom arbetarskyddsstyrelsens tillsynsavdelning, där i första hand de tekniska byråernas personal i betydande utsträckning är sysselsatt med förhandsgranskning av maskiner, verktyg, redskap och andra tekniska anordningar. Styrelsen förfogar inte över egna tekniska resurser för att kunna utföra provning av maskiner m. m., utan tillverkaren eller motsvarande hänvisas till statens maskinprovningar och statens provningsanstalt som ombesörjer de praktiska proven. Dessa utförs i samarbete med arbetarskyddsstyrelsen — ofta i närvaro av personal från styrelsen — som därigenom har möjlighet att få dem utförda på ett sådant sätt att resultatet kan tjäna som underlag för styrelsens beslut i typgodkännandefrågan. Det är i allmänhet tillverkaren eller motsvarande som vänder sig till arbetarskyddsstyrelsen för att få en typgranskning till stånd. Arbetarskyddsstyrelsen bedriver emellertid även viss uppsökande verksamhet, ofta på initiativ av yrkesinspektionen.

En stor och mycket viktig del av typgranskningsarbetet sker genom att styrelsens tjänstemän medverkar i från arbetarskyddssynpunkt viktiga utredningsarbeten inom Ingenjörsvetenskapsakademiens kommissioner, Nordiska Maskinkommittén m. fl. såväl svenska som internationella organ. En förteckning över sådana arbetsgrupper och kommittéer finns i bilaga 1 till detta betänkande.

Kostnaden för de praktiska prov som erfordras för en typgranskning erläggs av tillverkaren eller motsvarande direkt till den institution som utför provet. Någon avgift för arbetarskyddsstyrelsens medverkan uttas inte.

I anslutning till ovanstående redogörelse för innehållet i programmet Tillsyn och förhandsgranskning lämnas i tabell 4.1 vissa uppgifter ägnade att närmare belysa utvecklingen och omfattningen av yrkesinspektionens verksamhet sedan 1967. Uppgifterna är hämtade från yrkesinspektionsdistriktens årsberättelser.

I fjärde kolumnen i tabell 4.1 redovisas totala antalet effektiva arbetsdagar som de inspekterande tjänstemännen tjänstgjort inom eget distrikt. Utanför faller dagar då tjänstemännen deltagit i kurser och konferenser eller utfört arbete utom distriktet.

Utvecklingen inom näringslivet under 1950- och 1960-talen har medfört en förskjutning av

Tabell 4.1 Utvecklingen och omfattningen av yrkesinspektionens verksamhet 1967–1971.

År	Antal				
	Registrerade arbetsställen	Arbetstagare vid dessa	Arbetsdagar inom distr.	Enligt personalstat den 1.7	Tjänstemän (200 arbetsdagar motsvarar 1 tjänsteman)
1	2	3	4	5	6
1967	74 800	1 835 624	23 647	127	118
1968	72 041	1 838 712	27 902	147	140
1969	71 687	1 879 255	28 628	154	143
1970	72 229	1 914 749	30 937	171	155
1971	72 393	1 939 914	33 391	177	167

arbetarskyddet i riktning mot yrkeshygieniska frågor. Samtidigt har parternas intresse för arbetarskydd ökat. På det lokala planet har sålunda enligt yrkesinspektionens årsrapporter antalet arbetsställen med skyddsombud ökat från 18 000 år 1950 till 38 000 år 1971. Antalet arbetsställen med särskild skyddstjänsteman har under samma period ökat från 500 till 1 600.

Hos yrkesinspektionen registreras i regel arbetsställen där fler än nio arbetstagare sysselsätts samt mindre arbetsställen där tryckkärl eller maskinella anordningar används. Allmänna yrkesinspektionen har dessutom tillsyn över ett antal arbetsställen, som på grund av arbetets fluktuerande natur inte registreras, t. ex. husbyggnadsverksamhet och stuveri.

Antalet arbetstagare vid arbetsställen under distriktens direkta tillsyn växer successivt som ett resultat av strukturrationaliseringen inom näringslivet. Fortfarande har emellertid 45 000 av de 72 000 arbetsställen som står under allmänna yrkesinspektionens direkta tillsyn mindre än tio anställda. Antalet arbetsställen under kommunal tillsyn är 82 000.

I tabell 4.2 lämnas vissa uppgifter angående yrkesinspektionens rese- och besöksverksamhet, antal ärenden om förhandsprövning av ritningar till arbetslokaler m. m.

Som framgår av tabellen kolumn 4, tar besöken vid företagen allt längre tid i anspråk. Detta avspeglar att arbetsmiljön efter hand blir mer komplicerad och att parternas intresse för fördjupade diskussioner växer. Därtill kommer att arbetarskyddsstyrelsen lämnat direktiv om att stor vikt skall läggas vid att vid behov lämna anvisningar på arbetsställena och följa upp dessa. Detta medför ett ökat antal återbesök vid samma arbetsställe.

I detta sammanhang bör beaktas att den i 6 § arbetarskyddskungörelsen angivna granskning av förslag till nya arbetslokaler och personalrum samt nya arbetsmetoder ökat kraftigt, eller från 5 199 ärenden år 1958 till 9 552 ärenden år 1971. Detta granskningsarbete är av stor betydelse i det förebyggande arbetarskyddet och kommer på sikt att växa ytterligare.

4.6 *Utbildning och information*

Programmet Utbildning och information innefattar delprogrammen Intern utbildning, Extern utbildning samt Information. Delprogrammet Intern utbildning omfattar utbildning av personal såväl inom arbetarskyddsstyrelsen som vid yrkesinspektionen samt av de kommunala tillsynsmännen. Den externa utbildningen riktar sig till personal inom företagshälsovården och vissa andra personalkategorier. Till delprogrammet Information hänförs information genom massmedia

Tabell 4.2 Yrkesinspektionens rese- och besöksverksamhet, antal ärenden om förhandsprövning av ritningar till arbetslokaler m. m.

År	Rese- och förrättn.-dagar	Besök vid arbetsställen	Besök per rese- och förrättn.-dag	Inspektionsintervall	Antal inspekterade förare (VTF)	Skriftliga inspektionsmeddelanden per 100 besök	Granskade el. uppgjorda förslag enl. 6 § Ask	Konferenser och konsultationer	Föreläsningar och föredrag
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1967	12 244	42 139	3,4	2,53	–	23	7 892	7 948	2 207
1968	13 350	48 851	3,4	2,44	[a]	23	7 945	8 405	1 830
1969	13 858	42 095	3,0	2,70	10 931	24	9 537	9 549	1 881
1970	14 698	42 231	2,9	2,93	15 042	25	9 069	8 747	2 023
1971	16 359	44 853	2,7	2,77	23 592	25	9 552	8 220	2 137

[a] Arbetsuppgiften tillkom 1968. Statistik ej förd hela året.

eller genom skrifter av olika slag om aktuella frågor på arbetarskyddets område.

4.6.1 Intern utbildning

Arbetarskyddsstyrelsens centrala utbildningsprogram är under uppbyggnad. Det omfattar bl. a. en systematisk utbildning av distriktens personal med växling mellan centrala kursinslag och inlärning inom distrikten i form av dels en längre kurs för tjänstemän med ca fem års tjänst, dels fortsatt uppbyggnad i särskilda block med fastslagna kunskapskrav inom särskilda områden. En del av utbildningen styrs lokalt och avser fortbildning av verkets personal. En stor del av utbildningsverksamheten avser nyanställd personal inom distrikten. Ett viktigt inslag häri är arbetsplatsbesök som företas tillsammans med en erfaren kollega. Arbetarskyddsstyrelsen anordnar även vissa centralt styrda kurser. Ett exempel på sådana kurser är de som avser att klargöra innehållet i nya anvisningar för distriktspersonalen. Viss utbildning sker i form av centralt styrda utbildningsprojekt. Exempel på sådana projektplanerade kurser är arbetstidskurser och kurser i ergonomi och arbetarskydd inom skogsbruket. Till internutbildningen hänförs även kurser för kommunala tillsynsmän. Dessa är i allmänhet upplagda som internatkurser under 1 à 3 dagar. Vid kurserna ges en orientering om yrkesinspektionens arbetsuppgifter, de viktigaste bestämmelserna i arbetarskyddslagstiftningen samt frågor som särskilt berör den kommunala tillsynen.

4.6.2 Extern utbildning

Den externa utbildningsverksamheten är främst inriktad på utbildning av personal för företagshälsovården, dvs. företagsläkare, sjuksköterskor i företagshälsovård och skyddsingenjörer. Därjämte ges kurser i ergonomi för tekniska planerare m. fl. kategorier. Arten och omfattningen av denna utbildningsverksamhet grundar sig på beslut av statsmakterna år 1971 (prop. 1971:23, SoU 1971:11, rskr 1971:157). Utbildningen av företagsläkare skall enligt detta beslut omfatta ca två månaders teorikurs vid arbetarskyddsstyrelsen och praktisk tjänstgöring under minst sex månader. Den teoretiska kursen skall omfatta sex veckors arbetsmedicin och två veckors socialmedicin. Utbildningen av skyddsingenjörer skall omfatta två månaders teorikurs vid arbetarskyddsstyrelsen och praktisk tjänstgöring vid företag under i regel tio månader. Utbildningen av sjuksköterskor i företagshälsovård skall bestå av åtta veckors teoretisk och tolv veckors praktisk utbildning föregången av viss utbildning inom öppen hälso- och sjukvård. Utbildningen i ergonomi för tekniska planerare m. fl. omfattar fem skilda veckoperioder under två terminer fördelade på föreläsningar, demonstrationer, grupparbeten m. m.

Utbildningen av personal för företagshälsovården är fortfarande under uppbyggnad. Ovannämnda utbildningstider har till följd härav ännu inte uppnåtts till alla delar. Särskilt gäller detta den praktiska utbildningen. I detta sammanhang bör dock nämnas att den helt övervägande delen av dem som hittills utbildats haft omfattande praktisk erfarenhet av arbete inom företagshälsovården.

I tabell 4.3 anges det antal kursdeltagare som sedan institutets tillkomst med godkänt resultat genomgått institutets olika kurser.

Till detta delprogram räknas även den medverkan vid högre utbildning som sker genom att den arbetsmedicinska avdelningens tjänstemän håller föreläsningar vid högre läroanstalter.

4.6.3 Information

Informationsverksamheten omfattar bl. a. medverkan till att arbetarskyddsstyrelsens anvisningar, meddelanden m. m. om de åtgärder som måste vidtas för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet blir bekantgjorda för allmänheten och särskilt för dem det berör. I detta syfte iordningställs pressmeddelanden vilka går till nyhetsbyråer, dags-

Tabell 4.3 Antal kursdeltagare som genomgått arbetsmedicinska institutets kurser.

År under vilket utbildningen ifråga avslutades	Antal kursdeltagare som genomgått kurserna med godkänt resultat			
	Företagsläkare	Företagssköterskor	Skyddsingenjörer	Ergonomi för tekniska planerare
1967	17	38	–	–
1968	20	–	–	32
1969	–	32	–	34
1970	51	61	21	46
1971	38	58	22	25
1972	–	60	–	–

och fackpress, personaltidningar, vissa myndigheter, arbetsmarknadsorganisationerna samt vissa företag och skolor. Samtidigt härmed utsändes också abonnemangstalonger för anvisningarna. Avsikten är att inom kort öka denna publikationsverksamhet betydligt genom att i samråd med arbetsmarknadsparterna ge ut foldrar med huvudinnehållet i vissa anvisningar. Dessa foldrar är främst avsedda för huvudskyddsombud och arbetsledare. Till informationsverksamheten hör också utgivandet av Arbetarskyddsverkets Informationsblad, som är både personaltidning samt dokumentation om viktigare beslut och andra nyheter på arbetarskyddets område.

Informationsverksamheten innefattar vidare produktion av stillfilmer i arbetarskyddsfrågor. Informationsmaterial sprids också genom deltagande i utställningar och konferenser. En tvådagarskurs för journalister som sysslar med arbetsmiljöfrågor har nyligen genomförts.

Den snabba informationen om nyheter på arbetarskyddets område till press, radio och TV sker genom pressmeddelanden samt vidare genom regelbundna kontakter med pressen.

Till informationsverksamheten hör också att arbetarskyddsverkets tjänstemän håller föreläsningar och föredrag i skilda sammanhang.

Arbetsmedicinska forskningsresultat har publicerats i förutvarande arbetsmedicinska institutets egen publikation, Studia laboris et salutis samt vidare i vetenskapliga och andra tidskrifter. Resultaten av exempelvis större branschundersökningar har publicerats i institutets rapportserie AI-Rapport. Kortfattad information om forsknings- och undersökningsresultat, utgivna publikationer, anordnade kurser samt om verksamheten i övrigt har skett genom AI-aktuellt, som distribuerats till vissa myndigheter och institutioner, personal inom företagshälsovården, arbetsmarknadens organisationer samt dagspress och facktidskrifter.

4.7 *Arbetarskyddsstyrelsens organisation m. m.*

Ledamöter i arbetarskyddsstyrelsen är en generaldirektör, som är styrelsens ordförande, en överdirektör, som är styrelsens vice ordförande och högst nio andra ledamöter, som Kungl. Maj:t utser särskilt. Genom Kungl. Maj:ts beslut angående styrelsens sammansättning för tiden 1.7.1972—30.6.1975 ingår i styrelsen fyra representanter för arbetstagarsammanslutningar och två representanter för sammanslutningar av enskilda arbetsgivare. De offentliga arbetsgivarna representeras av en ledamot. Slutligen ingår i styrelsen två ledamöter av riksdagen.

Generaldirektören är chef för styrelsen med överdirektören som ställföreträdare.

Inom styrelsen finns tre avdelningar, nämligen tillsynsavdelningen, arbetsmedicinska avdelningen samt administrativa avdelningen. Tillsynsavdelningen, som har att

svara för styrelsens anvisnings- och granskningsarbete, består av arbetarskyddsstyrelsens förutvarande tekniska byråer samt trafiksektionen. skogssektionen, sociala sektionen och medicinska sektionen. Den arbetsmedicinska avdelningen består av det förutvarande arbetsmedicinska institutets medicinska, kemiska, tekniska, arbetsfysiologiska och arbetspsykologiska avdelningar. Den administrativa avdelningen slutligen består av förutvarande arbetarskyddsstyrelsens arbetstidsbyrå, en av de båda förutvarande myndigheternas administrativa byråer bildad kanslibyrå samt en utbildnings- och informationssektion, bildad av de båda förutvarande myndigheternas informations- och utbildningsadministrativa enheter.

I styrelsens plenum avgörs viktigare frågor om arbetarskyddets omfattning, inriktning och allmänna uppbyggnad, viktigare författningsfrågor och viktigare frågor om organisation, arbetsordning och tjänsteföreskrifter. Vidare avgörs där frågor om anslagsframställning hos riksdagen och andra frågor av större ekonomisk betydelse. Rättstillämpningsfrågor av principiell betydelse eller större vikt som ej skall handläggas i en särskild till styrelsen knuten arbetstidsnämnd avgörs i styrelsen. Slutligen avgörs i styrelsen vissa frågor av administrativ karaktär, däribland vissa personalfrågor, samt de andra frågor som generaldirektören hänskjuter dit. Övriga ärenden avgörs av generaldirektören eller, i kraft av arbetsordning eller särskilt beslut, annan tjänsteman hos styrelsen.

I arbetstidsnämnden avgörs ärenden som avser tillämpning av allmänna arbetstidslagen, arbetarskyddslagens bestämmelser om arbetstid, raster, arbetspauser, natt- och veckovila, bestämmelserna om arbetstid samt natt- och veckovila i lagen om arbetstid m. m. i husligt arbete samt lagen om förlängd semester för vissa arbetstagare med radiologiskt arbete.

Ledamöter i arbetstidsnämnden är generaldirektören, som är nämndens ordförande, chefen för arbetstidsbyrån, en tjänsteman inom styrelsen som generaldirektören bestämmer samt sex av Kungl. Maj:t särskilt utsedda ledamöter (partsrepresentanter). Av partsrepresentanterna utses tre efter förslag av rikssammanslutningar av arbetstagare, två efter förslag av rikssammanslutningar av arbetsgivare samt en efter gemensamt förslag av statens avtalsverk, Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet.

Arbetarskyddsstyrelsens organisation och nuvarande personal framgår närmare av tablåerna på s. 90—93.

4.7.1 Tillsynsavdelningen

Inledning

Tillsynsavdelningen, som leds av en avdelningschef, har till huvuduppgift att svara för arbetarskyddsstyrelsens anvisnings- och granskningsarbete samt att leda yrkesinspektionens verksamhet. Inom ramen härför är en av avdelningens mest omfattande arbetsuppgifter att på grundval av egna undersökningar eller genom att utnyttja resultaten av forsknings- och utredningsarbetet inom den arbetsmedicinska avdelningen samt forsknings- och utredningsinstitutioner utanför arbetarskyddsstyrelsen utarbeta anvisningar till förebyggande av olycksfall och ohälsa i arbetet. Arbetet bedrivs i stor utsträckning i samverkan med andra myndigheter, arbetsmarknadsparterna, maskintillverkare m. fl. Här avses inte bara anvisningar på områden där sådana tidigare inte funnits utan även revision av tidigare utgivna anvisningar. Hit hör också medverkan i utarbetandet av vissa normer och standardblad som ges ut av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Sveriges standardiseringskommission m. fl., vilka fastställs av arbetarskyddsstyrelsen såsom egna anvisningar. Avdelningen har vidare att granska och i vissa fall utfärda typgodkännande av maskiner, redskap och andra tekniska anordningar. En betydelsefull uppgift för avdelningen är att på olika sätt medverka i det internationella samarbetet på arbetarskyddets område som bl. a. syftar till en samordning av olika länders skyddsbestämmelser. Som ett led i uppgiften att leda tillsynsarbetet ute i arbetslivet åligger det avdelningen att föra ut arbetarskyddsan-

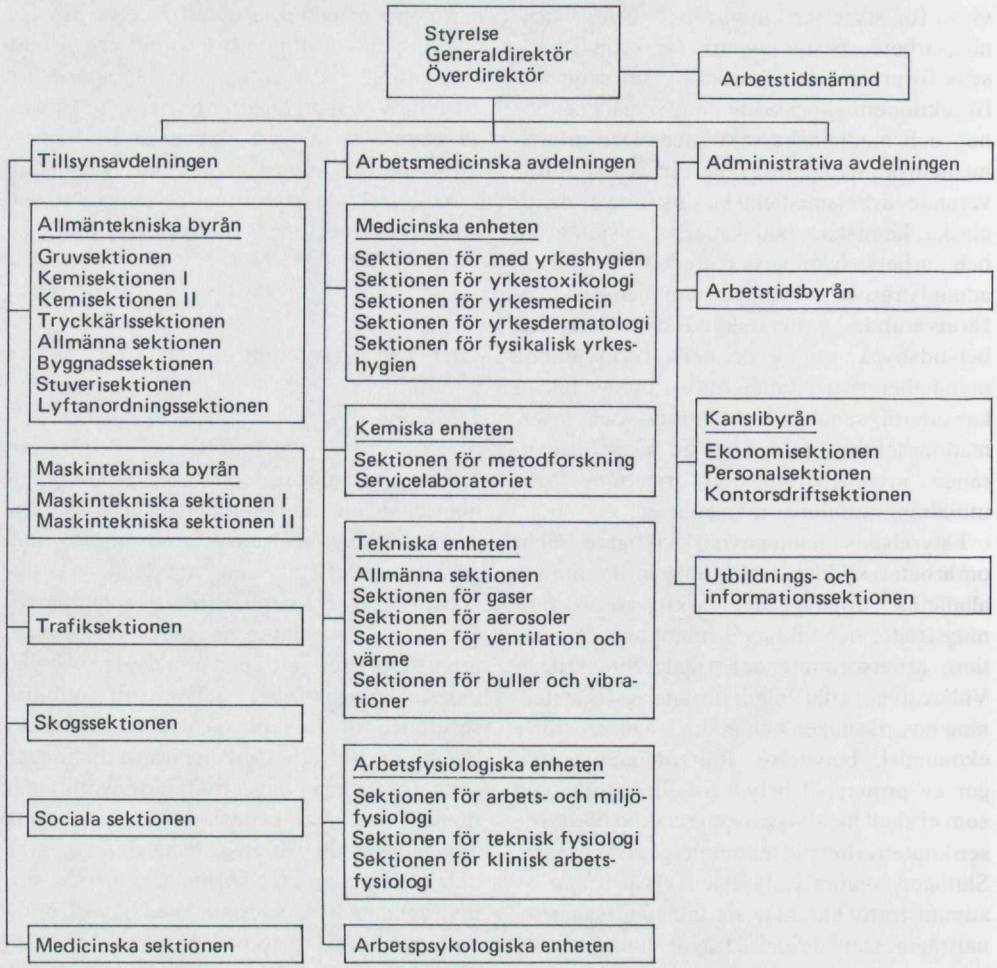

visningarna i praktisk tillämpning genom att ge råd och anvisningar till yrkesinspektionens tekniska och medicinska personal. Här bör också nämnas att avdelningen har att besvara i enskilda fall frågor rörande tolkning och tillämpning av bestämmelser i arbetarskyddslagstiftningen, och i tillhörande anvisningar m. m. samt framställningar om eftergifter från dessa bestämmelser. Här avses även framställningar från åklagarmyndigheter, domstolar m. fl. i yrkesskadefall. Avdelningen företar eller biträder också vid undersökningar av särskilt svåra fall av yrkesskada. Även i övrigt sker en omfattande rådgivningsverksamhet såsom till läkare och tekniker i företagshälsovården, tillverkare av kemiska ämnen, maskiner, redskap och andra tekniska anordningar samt till arkitekter, myndigheter, arbetstagare, arbetsgivare m. fl. En betydelsefull uppgift för avdelningen är att medverka vid den utbildning och fortbildning som riktar sig till såväl arbetarskyddsverkets personal som personal inom företagshälsovården och andra. Här avses också medverkan i utbildnings- och upplysningsverksamhet vid kurser, konferenser o. d. för skyddsombud, arbetsledare m. fl. Även i övrigt medverkar avdelningen i informationsverksamheten rörande arbetarskyddsfrågorna. I avsnitt 4.1 med redogörelse för arbetarskyddsverkets uppgifter har närmare redogjorts för ovanstående arbetsuppgifter.

ARBETARSKYDDSSTYRELSENS PERSONAL

VERKSLEDNING

1 generaldirektör
1 överdirektör
1 assistent
2 biträden

TILLSYNINGSAVDELNINGEN

1 göromålsförordnande avdelningschef

Allmäntekniska byrån
1 överingenjör

Gruvsektionen
1 avdelningsdirektör
2 byrådirektörer

Kemisektionen I
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer
1 förste byråingenjör

Kemisektionen II
1 avdelningsdirektör
1 byrådirektör

Tryckkärlssektionen
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer
1 förste byråingenjör

Allmänna sektionen
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer
1 förste byråingenjör

Byggnadssektionen
1 avdelningsdirektör
1 byrådirektör
1 förste byråingenjör

Stuverisektionen
1 avdelningsdirektör
1 byrådirektör

Lyftanordningssektionen
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer

Maskintekniska byrån
1 överingenjör

Maskintekniska sektionen I
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer
1 förste byråingenjör

Maskintekniska sektionen II
1 avdelningsdirektör
3 byrådirektörer
1 förste byråingenjör
1 konsulent
3 instruktörer

Trafiksektionen
1 avdelningsdirektör
2 byrådirektörer
1 förste byråingenjör
1 1/2 biträden

Skogssektionen
1 avdelningsdirektör
1 byrådirektör
1 biträde

Sociala sektionen
1 avdelningsdirektör
1 byrådirektör
1 förste byråsekreterare
1 1/2 biträden

Medicinska sektionen
1 överläkare
1 läkare
1 assistent
1 biträde

Gemensam personal för de tekniska byråerna
3 byrådirektörer
2 förste byråingenjörer
15 biträden

Allmäntekniska byrån

På allmäntekniska byrån handläggs ärenden av allmänteknisk och teknisk-yrkeshygienisk art, ärenden rörande skyldigheter i skyddshänseende som åvilar tillverkare, försäljare, upplåtare och installatörer av vissa slag av redskap och andra tekniska anordningar samt ärenden rörande tillsynsorganens verksamhet med avseende på uppgifter som faller inom byråns arbetsområde.

Gruvsektionen. Ärenden rörande arbete i gruvor, anrikningsverk, stenbrott, tunnlar och andra liknande bergbrytningsutrymmen (bergbygge) och därvid förekommande stenkrossverk, transportfordon, gruvhissar och andra transport- och uppfordringsanordningar, ärenden om lokaler, personalutrymmen, belysning, ventilation, dammbekämpning, vattenundanhållning o. d., ärenden rörande besiktningsmän för gruvhissar samt ärenden rörande allt sprängningsarbete och därvid använda ladd- och tändapparater m. m.

Kemisektionerna I och II. Ärenden rörande hälsofarliga, brandfarliga och frätande ämnen och andra från kemisk-yrkeshygienisk synpunkt farliga kemikalier och produkter som används vid eller ingår i olika arbetsförfaranden och kemiska processer såsom betning, ytbehandling, limning, klistring, vulkanisering o. d. samt ärenden rörande undersökningar och kontroll av luftföroreningar på arbetsplatser.

Den ena av dessa sektioner svarar för handläggning av ärenden från ohälso- och kemisk-yrkeshygienisk synpunkt och den andra för ärenden av processteknisk art inom kemisk och annan industri, där farliga ämnen hanteras, kontroll av processer, transporter av sådana ämnen o. d.

ARBETSMEDICINSKA AVDELNINGEN

1 göromålsförordnande avdelningschef
1 biträde

Medicinska enheten

Sektionen för medicinsk yrkeshygien

1 professor
1 laboratorieläkare
3 laboratorieassistenter
2 biträden
1 institutionsbiträde

Sektionen för yrkestoxikologi

1 laborator
1 förste kemist
1 avdelningsingenjör
1 assistent
1 förste laboratorieassistent
1 laboratorieassistent
2 institutionsbiträden
1 tillsyningsman
1 djurvårdare

Sektionen för yrkesmedicin

1 laborator
1 läkare
3 laboratorieläkare
2 översköterskor
1 förste laboratorieassistent
2 laboratorieassistenter
1 biträde

Sektionen för yrkesdermatologi

1 laborator
1 laboratorieläkare
2 laboratorieassistenter

Sektionen för fysikalisk yrkeshygien

1 laborator
1 laboratorieläkare
1 förste laboratorieassistent
2 laboratorieassistenter
1 institutionsbiträde

Kemiska enheten

Sektionen för metodforskning

1 laborator
1 förste kemist
1 kemist
1 förste forskningsingenjör
2 ingenjörer
3 laboratorieassistenter
2 institutionsbiträden
1 biträde

Servicelaboratoriet

1 laborator
1 förste kemist
1 kemist
1 avdelningsingenjör
1 ingenjör
1 förste laboratorieassistent
2 laboratorieassistenter
3 institutionsbiträden
1 biträde

Tekniska enheten

Allmänna sektionen

1 professor
1 förste forskningsingenjör
4 avdelningsingenjörer
1 ingenjör
1 förste laboratorieassistent
2 laboratorieassistenter
2 institutionsbiträden
2 biträden

Sektionen för gaser

1 laborator
1 förste forskningsingenjör
1 ingenjör
1 förste laboratorieassistent
2 laboratorieassistenter
1 institutionsbiträde

Sektionen för aerosoler

1 laborator
1 förste forskningsingenjör
1 avdelningsingenjör
1 ingenjör
3 laboratorieassistenter
1 institutionsbiträde

Sektionen för ventilation och värme

1 laborator
2 förste forskningsingenjörer
1 ingenjör
2 laboratorieassistenter
1 institutionsbiträde

Sektionen för buller och vibrationer

1 laborator

Arbetsfysiologiska enheten

Sektionen för arbets- och miljöfysiologi

1 professor
1 förste forskningsingenjör
1 förste avdelningsingenjör
1 byråassistent
1 laboratorieassistent
1 biträde

Sektionen för teknisk fysiologi

2 förste forskningsingenjörer
1 ingenjör
1 förste instrumentmakare

Sektionen för klinisk arbetsfysiologi

1 laborator
1 läkare
2 laboratorieläkare
1 byråassistent
1 översköterska
1 förste laboratorieassistent
1 laboratorieassistent

Arbetspsykologiska enheten

1 laborator
1 psykolog
2 bitr. psykologer
1 biträde

ADMINISTRATIVA AVDELNINGEN

1 göromålsförordnande avdelningschef

Arbetstidsbyrå

1 byråchef
5 byrådirektörer
1 förste byråsekreterare
1 kanslist
6 biträden

Kanslibyrån

1 byråchef
3 byrådirektörer
1 byråassistent
3 biträden

Ekonomisektionen

1 byrådirektör
1 bokhållare
5 biträden

Personalsektionen

1 byrådirektör
2 kanslister
1 biträde

Kontorsdriftssektionen

1 byrådirektör
2 förste byråsekreterare
3 assistenter
1 verkmästare
1 materialförvaltare
5 biträden
5 expeditionsvakter
1 institutionstekniker

Utbildnings- och informationssektionen

Extern utbildning

1 studierektor
1 kurssekreterare
1 instruktionssköterska
1 biträde
1 expeditionsvakt

Intern utbildning

1 byrådirektör
2 biträden

Information

1 pressombudsman
1 biträde

Tryckkärlssektionen. Ärenden rörande ångpannor, ångackumulatorer, varmvattenpannor, värmeväxlare, kokare, autoklaver, värmebord, vulkaniseringsapparater, tryckluftsbehållare, cisterner, gasbehållare och andra tyrkckkärl, vissa rörledningar under tryck, ärenden rörande svetsning, lödning och skärning av tryckkärl m. m. samt ärenden om besiktningsmän för tryckkärl och om svetskontrollanter.

Allmänna sektionen. Ärenden rörande arbetslokaler, personalrum, personalbodar, garage, bensinstationer, vatten- och avloppsverk, gas-, kyl- och frysanläggningar, belysning, uppvärmning, ventilation, buller, temperatur, fuktighet, stark värme, kyla och andra mera allmänna miljöfaktorer, ärenden rörande vissa slag av arbeten och anordningar såsom arbete i grustag, i master, dykeri- och kassunarbete, stegar, portar o. d., ärenden rörande personlig skyddsutrustning, brandskydds- och dykarutrustning, ärenden rörande besiktningsmän för t. ex. kylanläggningar, oljetankar i fartyg m. m. samt ärenden angående lokal skyddsverksamhet, skyddsombuds uppgifter, medgivande att utse regionala skyddsombud m. m.

Byggnadssektionen. Ärenden rörande arbete inom byggnads- och anläggningsverksamhet såsom hus-, väg-, bro-, damm-, hamn- och kajbyggnadsarbete, byggnad av flygfält, cisternanläggningar, ledningar för elkraft och telekommunikationer, fyrar o. d., ärenden rörande byggnadselement, stålkonstruktioner, formsättningar, ställningar, arbetsplattformar, valvstämp, fackverk, formbalkar, sponter, skyddsräck o. d.

Stuverisektionen. Ärenden rörande arbete i hamnar, kajplatser och magasin och på skeppsvarv, lastning och lossning av fartyg (stuveriarbete), ärenden rörande mudderverk, pontonkranar och pråmar samt vissa ärenden rörande säkerheten på fartyg.

Lyftanordningssektionen. Ärenden rörande lyft- och transportanordningar såsom hissar (utom gruvhissar), kranar, spel, telfrar, lyftblock, lyftbord, transportörer, rulltrappor, truckar, linbanor, skidliftar samt lyftredskap av olika slag såsom linor, kättingar, stroppar, lastkrokar, domkrafter, container och gripskopor, ärenden rörande besiktningsmän för lyft- och transportanordningar samt lyftredskap m. m.

Maskintekniska byrån

På maskintekniska byrån handläggs maskinärenden av teknisk och teknisk-yrkeshygienisk art, ärenden rörande skyldigheter i skyddshänseende som åvilar tillverkare, försäljare, upplåtare och installatörer av maskiner, redskap och vissa slag av tekniska anordningar samt ärenden rörande tillsynsorganens verksamhet med avseende på uppgifter som faller inom byråns arbetsområde, allt av det slag och i den omfattning som närmare anges för byråns nedannämnda två sektioner.

Maskinsektion I. Ärenden rörande maskiner och vissa andra tekniska anordningar i allmänhet men särskilt inom järn- och metallindustri, massa- och pappersindustri, grafisk industri, livsmedels- och njutningsmedelsindustri (utom kvarnindustri) samt kemisk-teknisk industri.

Maskinsektion II. Ärenden rörande maskiner och vissa andra tekniska anordningar inom jordbruk, skogsbruk, kvarn-, trä-, textil-, läder-, hår-, tagel-, gummi- och plastindustri, byggnadsindustri samt i övrigt maskiner, redskap o. d. som inte tillhör annan avdelning (eller sektion).

För de tekniska byråerna gemensam personal

De båda tekniska byråerna förfogar över viss gemensam personal bestående av jurister, ritare samt kansli- och skrivpersonal.

Två byrådirektörer med juridisk utbildning biträder vid handläggningen av löpande ärenden av juridisk art, framställningar om eftergifter o. d., medverkar vid anvisningsarbetet samt utarbetar förslag till utlåtanden över remisser, framställningar från åklagarmyndighet, domstolar m. m. Två förste byråingenjörer (ritare) gör upp förslag till eller skaffar bildmaterial för styrelsens anvisningar, till skyddsbilder, ritningar över vissa skyddsanordningar m. m. samt handhar förvaringen av bildmaterial, ritningar o. d.

Sociala sektionen

På sociala sektionen handläggs ärenden rörande kvinnors och minderårigas användande i arbete, ärenden rörande personalvård, den invandrade arbetskraftens anpassning i arbetslivet och andra sociala frågor, som sammanhänger med arbetet eller arbetsförhållandena, ärenden rörande husligt arbete och hemindustriellt arbete samt ärenden rörande tillsynsorganens verksamhet med avseende på de uppgifter som faller inom sektionens arbetsområde. Ärendena berör i stor utsträckning arbete på kontor, varuhus, hotell och restauranger, skolor, barnstugor, vårdinrättningar etc.

Trafiksektionen

På trafiksektionen handläggs ärenden av teknisk och teknisk-yrkeshygienisk art rörande järnvägs-, spårvägs-, bil-, buss- och flygtrafik, ärenden angående skyldigheter i skyddshänseende som åvilar tillverkare, försäljare, upplåtare och installatörer av vissa maskiner, redskap och andra tekniska anordningar, ärenden rörande transportemballage för farligt gods samt ärenden rörande sektionens tillsynsverksamhet.

Chefen för trafiksektionen är tillika specialinspektör för landtrafiken. För härmed sammanhängande uppgifter redogörs i avsnitt 4.12.6.

Skogssektionen

På skogssektionen handläggs ärenden av teknisk och teknisk-yrkeshygienisk art rörande skogs- och flottningsarbete, ärenden rörande tillfälliga bostäder vid sådant arbete (skogsförläggningar), ärenden angående skyldigheter i skyddshänseende som åvilar tillverkare, försäljare, upplåtare och installatörer av vissa maskiner, redskap o. d. samt ärenden rörande skogsyrkesinspektionens tillsynsverksamhet.

Medicinska sektionen

På medicinska sektionen inom tillsynsavdelningen handläggs ärenden av medicinsk-yrkeshygienisk eller socialmedicinsk art eller som eljest kräver medicinsk bedömning, ärenden rörande företagshälsovård, särskilt dennas medicinska del, ärenden rörande besikt-

ningsläkare för läkarundersökning och periodisk läkarbesiktning av minderåriga och av arbetstagare i vissa särskilda hälsofarliga arbeten. Sektionen har vidare att följa och samordna den verksamhet som yrkesinspektionens läkare bedriver samt att biträda yrkesinspektionen med medicinsk rådgivning.

4.7.2 Arbetsmedicinska avdelningen

Inledning

Enligt Kungl. Maj:ts instruktion (1972:164) för arbetarskyddsstyrelsen har styrelsen, när det gäller det arbetsmedicinska området, ålagts uppgifter som är identiska med dem som tidigare åvilade arbetsmedicinska institutet. Uppgifterna fullgörs inom en särskild avdelning, arbetsmedicinska avdelningen. Verksamheten vid avdelningen utgörs av

1. forskning
2. utbildning
3. uppdragsverksamhet samt
4. dokumentations-, informations- och konsultationsverksamhet.

Forskningsverksamheten är i allt väsentligt praktiskt inriktad samt anpassad till näringslivets struktur. Den är delvis av tvärvetenskaplig karaktär, dvs. den syftar till att belysa problemen inom ramen för en helhetssyn. Forskningen sker i samverkan mellan företrädare för olika vetenskapliga discipliner där medicinskt, tekniskt, naturvetenskapligt och beteendevetenskapligt skolade krafter samarbetar i syfte att nå en så allsidig bedömning som möjligt av människan i arbete. En stor del av forskningsverksamheten sker enhetsvis för att utveckla metodik eller för att studera specialproblem. Utbildningsverksamheten tar framför allt sikte på grund- och specialutbildning av personalgrupper för och inom företagshälsovården. Avdelningens personal medverkar också i undervisning på andra håll, t. ex. vid vissa högre läroanstalter. Uppdragsverksamheten syftar till att på självkostnadsbasis utföra utredningar och undersökningar för myndigheter, institutioner, företag och enskilda m. fl. Dokumentations-, informations- och konsultationsverksamheten riktar sig även-

des till myndigheter, institutioner, företag och enskilda m. fl. I avsnitt 4.1 har getts exempel på olika forskningsprojekt samt en redogörelse för utbildningsverksamheten, uppdragsverksamheten och dokumentations-, informations- och konsultationsverksamheten.

Arbetsfysiologiska enheten

Vid den arbetsfysiologiska enheten avser forskningen tre huvudområden, nämligen

1. grundläggande studier av människans arbetsförmåga och därmed sammanhängande fysiologiska mekanismer,
2. kartläggande studier av fysiska belastningsfaktorer i arbetslivet och
3. experimentella studier som syftar till definition av ergonomiskt lämpliga arbetsförhållanden.

När det gäller utbildningsverksamheten medverkar den arbetsfysiologiska enheten vid utbildningen av personal för företagshälsovården, där frågor om arbetsfysiologi och ergonomi intar ett stort utrymme. Den högre utbildning i ergonomi för tekniska planerare som arbetarskyddsstyrelsen ger ombesörjs huvudsakligen inom denna enhet.

Enhetens medverkan i uppdragsverksamheten avser huvudsakligen ergonomiska arbetsplatsundersökningar, studier av maskin- och redskapsutformning från ergonomiska utgångspunkter m. m., som syftar till förbättringar av arbetsmetoder, maskiner och andra redskap.

Den arbetsfysiologiska enhetens vetenskapligt skolade personal utarbetar publikationer i arbetsfysiologiska och ergonomiska ämnen samt artiklar i sådana ämnen som publiceras i vetenskapliga och andra tidskrifter.

Verksamheten på den arbetsfysiologiska enheten bedrivs på tre sektioner, en för arbets- och miljöfysiologi, en för teknisk arbetsfysiologi och en för klinisk arbetsfysiologi.

Arbetspsykologiska enheten

Den arbetspsykologiska enhetens verksamhet omfattar främst arbetspsykologiska utred-

ningar och undersökningar. Avsikten är emellertid att vidga verksamheten särskilt i vad avser sociologiska och socialpsykologiska utredningar och undersökningar.

På grund av att enheten tillkommit så sent som 1970 har forskningsverksamheten hittills varit av mera begränsad omfattning. Detta gäller även enhetens medverkan i utbildningsverksamheten, uppdragsverksamheten och informationsverksamheten.

Någon indelning av den arbetspsykologiska enheten i sektioner förekommer inte.

Kemiska enheten

Vid den kemiska enheten avser verksamheten två huvudområden, nämligen metodforskning och service. Forskningsverksamheten sker mot bakgrund av att den kemiska analysmetodiken på senare år utvecklats mot apparatbetonade, snabba och känsliga fysikaliska metoder, som undan för undan ersätter de äldre och betydligt mera arbetskrävande kemiska metoderna. Den går till stor del ut på att anpassa sådana metoder till de krav det kemisk-yrkeshygieniska analysbehovet ställer.

Enheten medverkar inom sitt ämnesområde vid utbildningen av personal för företagshälsovården.

Uppdragsverksamheten, som bedrivs inom den kemiska enhetens servicelaboratorium, avser analyser av utifrån inkommande prover. Vid detta laboratorium analyseras även prover som härrör från den arbetsmedicinska avdelningens egna fältundersökningar och forskningsprojekt samt sådana som härrör från yrkesinspektionens verksamhet.

Den kemiska enhetens vetenskapligt skolade personal utarbetar publikationer i frågor rörande metodforskning samt artiklar i sådana ämnen som publiceras i vetenskapliga och andra tidskrifter.

Verksamheten inom den kemiska enheten bedrivs på två sektioner, en för metodutveckling och ett servicelaboratorium.

Medicinska enheten

Den medicinska enhetens forskningsverksamhet är i stor utsträckning inriktad på att studera verkningsmekanismen för olika skadliga ämnen och metoder för att få fram tidig diagnos av påverkan eller sjukdom. Här avses bl. a. kartläggning av personal som är utsatt för risker, graden av exposition etc. för att kunna bedöma olika arbetsmiljöers skadlighet. Ett annat viktigt område är yrkesdermatologin, där undersökningar sker beträffande orsak och uppkomst av yrkeseksem. Undersökningar sker för att utröna eventuella skadliga effekter på organismen av kemiska ämnen som förekommer i industrin. Forskningsverksamheten är vidare inriktad på att studera de mekanismer hos människan som registrerar olika fysikaliska fenomen såsom ljud, ljus, klimatfaktorer etc. Inom avdelningen finns ett register över arbetstagare som är eller varit anställda i arbete med särskild fara för uppkomst av dammlunga, det s. k. silikosregistret.

När det gäller utbildningsverksamheten medverkar den medicinska enhetens personal vid utbildningen av personal för företagshälsovården, där frågor om arbetsbetingad ohälsa intar ett betydande utrymme.

Enhetens medverkan i uppdragsverksamheten avser till stor del hälsoundersökningar av för olika risker utsatta personalgrupper.

Den medicinska enhetens vetenskapligt skolade personal utarbetar publikationer i yrkesmedicinska, hygieniska, dermatologiska och toxikologiska ämnen samt artiklar i sådana ämnen som publiceras i vetenskapliga och andra tidskrifter.

Inom den medicinska enheten finns fem sektioner, nämligen en för medicinsk yrkeshygien, en för toxikologi, en för yrkesmedicin, en för yrkesdermatologi och en för fysikalisk yrkeshygien. Cheferna för de yrkesmedicinska och yrkesdermatologiska sektionerna är samtidigt överläkare vid karolinska sjukhusets yrkesmedicinska resp. yrkesdermatologiska kliniker.

Tekniska enheten

Vid den tekniska enheten är forskningsverksamheten främst inriktad på metodutveckling

och på praktiska teknisk-yrkeshygieniska kartläggningar av arbetsmiljön i avseende på klimat, belysning, buller och andra fysikaliska miljöfaktorer samt förekomsten av damm och andra luftföroreningar, exposition för skadliga ämnen och andra kemiska miljöfaktorer.

När det gäller utbildningsverksamheten medverkar den tekniska enheten vid utbildningen av personal för företagshälsovården, där framför allt en stor del av skyddsingenjörsutbildningen vilar på enheten.

Den tekniska enhetens uppdragsverksamhet avser huvudsakligen teknisk-yrkeshygieniska kartläggningar av arbetsmiljöer i avseende på förekomsten av skadliga fysikaliska och kemiska miljöfaktorer jämte förslag till eliminationstekniska åtgärder.

Den tekniska enhetens vetenskapligt skolade personal utarbetar publikationer inom den tekniska yrkeshygienens område särskilt i avseende på utveckling av mätmetoder och ovannämnda arbetsmiljökartläggningar.

Verksamheten inom den tekniska enheten bedrivs på fem sektioner, en allmän sektion, en för gaser, en för aerosoler, en för ventilation och värme och en för buller och vibrationer.

4.7.3 Administrativa avdelningen

Inledning

Till den administrativa avdelningens verksamhetsområde hör frågor om tillämpning av arbetstidsregler och andra juridiska frågor. Dit hör också frågor om arbetarskyddsverkets personal och ekonomi, planerings- och utredningsfrågor, administrationen av den utbildningsverksamhet arbetarskyddsstyrelsen bedriver samt informationsfrågor.

Arbetstidsbyrån

På arbetstidsbyrån handläggs ärenden rörande tolkning och tillämpning av bestämmelser om arbetstidens längd och förläggning, raster, arbetspauser, nattvila och veckovila samt om förlängd semester för vissa arbetstagare med radiologiskt arbete, vidare ärenden rörande arbetstid och vilotid i vägtrafik. Häri ingår bl. a. att utarbeta förslag till utlåtanden över remisser från andra myndigheter samt vissa internationella organisationer. Till byråns arbetsuppgifter hör vidare att medverka i utbildnings- och upplysningsverksamheten vid kurser, konferenser o. d.

Kanslibyrån

Inom kanslibyrån finns en ekonomisektion, en personalsektion och en kontorsdriftsektion. Byrån har därjämte stabsfunktioner för juridiska frågor, planering och registrering.

Ekonomisektionen handlägger kassaärenden, redovisningsärenden och ärenden rörande utbetalning av personalens löner m. m. Inom personalsektionen handläggs anställnings- och befordringsärenden. Sektionen svarar vidare för introduktion av nyanställd personal samt för verkets personalvård. Kontorsdriftsektionen handhar inköpsverksamhet, lokalplanering, publikationsservice m. m. Under sektionen sorterar vaktmästeri, telefonväxel och bibliotek.

Kanslibyråns uppgifter på det juridiska området utgörs av granskning och medverkan i övrigt vid redigering av arbetarskyddsanvisningar, meddelanden och vissa andra trycksaker, att utarbeta förslag till framställningar och ändringar gällande författningsbestämmelser och att upprätta förslag till utlåtande över konventions- och rekommendationsförslag från ILO. Byrån har också att biträda vid planering av verksamheten på kortare sikt. Häri ingår att utarbeta arbetarskyddsverkets anslagsframställningar och att leda utrednings- och försöksverksamheten rörande programbudgetering.

Utbildnings- och informationssektionen

Inom utbildnings- och informationssektionen handhas dels administrerandet av verkets interna och externa utbildning, dels verkets informationsverksamhet.

Administrerandet av utbildningen innefat-

tar schemaläggning, anskaffande av erforderlig lärarpersonal och i förekommande fall undervisningslokaler m. m. I administreringen ingår vidare att kungöra planerade kurser, granska inkommande ansökningar till kurser samt att avge förslag till antagning av elever m. m.

Informationsverksamheten avser information genom press, radio och TV eller på annat sätt om nya eller ändrade författningar, anvisningar och meddelanden eller om andra aktuella frågor på arbetarskyddets område samt frågor rörande yrkesinspektionens kontakter med press och andra massmedia. Till informationsverksamheten hör också i övrigt medverkan i arbetarskyddsverkets allmänna upplysningsverksamhet samt att redigera ett informationsblad för arbetarskyddsverkets personal. I informationsverksamheten ingår också att medverka i publiceringen av vetenskapliga skrifter m. m., utarbetade inom arbetsmedicinska avdelningen.

4.7.4 Vissa särskilda organ

Företagshälsovårdsdelegation

Till arbetarskyddsstyrelsen är knuten en företagshälsovårdsdelegation med uppgift

att fortlöpande följa och främja företagshälsovårdens utveckling samt

att vara ett organ för kontakt, samråd och samverkan främst mellan företrädare för arbetsmarknaden, sjukvården och arbetarskyddet.

Ledamöter i delegationen och ersättare för dessa tillkallas av chefen för socialdepartementet (Kungl. Maj:ts beslut den 19 februari 1971).

Central bedömningsnämnd för dammlunga

Till styrelsen är vidare knuten en central bedömningsnämnd för dammlunga med uppgift

att följa utvecklingen i såväl medicinskt som arbetshygieniskt hänseende i fråga om arbete som är förenat med fara för dammlunga,

att på begäran eller eljest efter granskning och bedömning av röntgenfilmer och annat utredningsmaterial avge utlåtande rörande misstänkt eller konstaterad dammlunga samt

att vidta åtgärder i syfte att erhålla enhetligt röntgenologiskt, kliniskt eller tekniskt underlag för bedömning av misstänkta eller konstaterade fall av dammlunga.

Ledamöter i nämnden och ersättare för dessa utses av arbetarskyddsstyrelsen (Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1971).

4.8 *Yrkesinspektionens nuvarande organisation*

4.8.1 Inledning

Tillsynen å efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen, däri inbegripet arbetstidslagstiftningen, utövas under arbetarskyddsstyrelsens ledning och överinseende av yrkesinspektionen, dvs. inspekterande personal vid den allmänna yrkesinspektionen, kommunala tillsynsmän och specialinspektörer.

Den allmänna yrkesinspektionen är organisatoriskt helt inordnad i arbetarskyddsverket. Kommunal tillsynsman utses av hälsovårdsnämnd i kommunen men är vid arbetarskyddstillsynens utövande underställd vederbörande yrkesinspektör. För tillsyn på vissa områden finns särskilt förordnade specialinspektörer. Dessa utgörs av bergmästarna, skogsyrkesinspektörerna, chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion, chefen för luftfartsinspektionen, sprängämnesinspektören samt tillsynsmännen över elektriska starkströmsanläggningar. Av specialinspektörerna är skogsinspektörerna och chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion organisatoriskt inordnade i arbetarskyddsverket medan de övriga tillhör kommerskollegium och luftfartsverket. Vid arbetarskyddstillsynens utövande står de dock under arbetarskyddsstyrelsens överinseende.

4.8.2 Den allmänna yrkesinspektionen

Den allmänna yrkesinspektionen är indelad i elva distrikt, som omfattar: *första distriktet* Stockholms kommun och Gotlands län (stationeringsort Stockholm), *andra distriktet* Stockholms län utom Stockholms kommun, Uppsala och Västmanlands län (Sundbyberg), *tredje distriktet* Södermanlands och Östergötlands län (Linköping), *fjärde distriktet* Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län (Jönköping), *femte distriktet* Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län (Malmö), *sjätte distriktet* Hallands samt Göteborgs och Bohus län (Göteborg), *sjunde distriktet* Skaraborgs län samt Älvsborgs län utom Dalsland (Borås), *åttonde distriktet* Värmlands och Örebro län samt Dalsland (Karlstad), *nionde distriktet* Kopparbergs och Gävleborgs län (Gävle), *tionde distriktet* Västernorrlands och Jämtlands län (Härnösand) samt *elfte distriktet* Västerbottens och Norrbottens län (Umeå).

Varje yrkesinspektionsdistrikt står under ledning av en yrkesinspektör. Som yrkesinspektörens ställföreträdare fungerar en bitr. yrkesinspektör. Den inspekterande personalen i övrigt består av förste distriktsingenjörer och en socialinspektör. I vissa distrikt finns dessutom en bitr. socialinspektör. Till yrkesinspektionen har vidare knutits läkare med arbetsmedicinsk inriktning, som på deltid medverkar vid tillsynsarbetet. Slutligen finns biträdespersonal.

Arbetarskyddsstyrelsen fördelar tjänstemännen till tjänstgöring på de olika distrikten. Den nuvarande fördelningen framgår av tabell 4.4.

I varje yrkesinspektionsdistrikt finns sedan 1957, för främjande av samarbetet mellan den allmänna yrkesinspektionen, arbetsgivare och arbetstagare, ett rådgivande organ, benämnt yrkesinspektionens förtroenderåd, med sju ledamöter, som förordnas av Kungl. Maj:t. Förtroenderådet består av företrädare för arbetsgivare och arbetstagare samt en läkare och en person med erfarenhet i kommunala värv. Rådet sammanträder fyra gånger årligen.

Arbetsuppgifter

Tillsynsorganens åligganden anges i 68 § arbetarskyddskungörelsen och 12—17 §§ instruktionen (1965:791). Tillsyn skall främst ägnas sådan verksamhet, som med hänsyn till arbetets natur eller de förhållanden varunder arbetet bedrivs kan anses medföra särskild fara för ohälsa eller olycksfall. Vid tillsynens utövande skall hänsyn tas till vad som i varje fall kan anses skäligt med hänsyn till förevarande omständigheter och beaktas hur i det särskilda fallet ändamålet med arbetarskyddet kan vinnas utan att arbetsgivaren onödigt betungas. Tillsynsorgan skall skaffa sig noggrann kännedom om arbetsförhållandena inom sitt verksamhetsområde samt med

Tabell 4.4 Allmänna yrkesinspektionens personal.

Tjänst	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Summa
Yrkesinspektör	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Bitr. yrkesinspektör	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Förste distriktsingenjör[a]	15	21	18	14	23	20	11	14	12	14	14	176
Socialinspektör	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Bitr. socialinspektör	1	1	–	–	1	1	–	–	–	–	–	4
Biträde	6	7	6	5	7	7	4 1/2	5	4 1/2	5	5	62
Summa	25	32	27	22	34	31	18 1/2	22	19 1/2	22	22	275
Läkare med arvode, antal veckotimmar[b]	6	6	20	9	6	6	6	12	6	6	10	132

[a] Två förste distriktsingenjörstjänster t.v. placerade vid styrelsen för dels service till samtliga distrikt vid stuveritillsynen, dels tillgodoseende av skogsyrkesinspektionens och yrkesinspektionens för landtrafiken behov av yrkeshygieniska mätningar m.m.

[b] 39 timmar har ej fördelats på distrikt. De utnyttjas delvis för att tillgodose yrkesinspektionens behov av yrkesdermatologisk sakkunskap m. m.

uppmärksamhet följa arbetarskyddets utveckling inom området. Tillsynsorgan skall vidare vinnlägga sig om att genom upplysningsverksamhet främja strävandena att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet, tillhandagå med upplysningar, råd och anvisningar i frågor, som rör arbetets sundhet och säkerhet, samt verka för samarbete i sådana frågor.

Yrkesinspektören är distriktets chef och inför arbetarskyddsstyrelsen ansvarig för att verksamheten fullgörs på ett tillbörligt sätt. Det åligger honom bl. a. att med iakttagande av arbetarskyddsstyrelsens direktiv planera verksamheten och — med beaktande av att tillsynen är den viktigaste av yrkesinspektionens arbetsuppgifter — tillse att de inspekterande tjänstemännens arbetstid på lämpligt sätt fördelas mellan inspektionsverksamhet, arbete på distriktsexpeditionen och upplysningsverksamhet. Det åligger honom vidare att besöka arbetsställen som är underkastade tillsyn av distriktets tjänstemän samt de kommunala tillsynsmännen. *Bitr. yrkesinspektör* har att vid förfall för yrkesinspektören uppehålla dennes tjänst, att biträda yrkesinspektören vid planeringen av distriktets verksamhet samt att på eget ansvar utöva tillsyn över de arbetsställen som tilldelats honom. *Förste distriktsingenjör* har att på eget ansvar utöva tillsyn över de arbetsställen som tilldelats honom. Förste distriktsingenjör som tjänstgör som *yrkeshygieniker* åligger därutöver att vid arbetsställen inom distriktet utföra teknisk-yrkeshygieniska mätningar och undersökningar för att utröna eller kontrollera om och i vad mån det i visst arbete förekommer farlig halt av damm, rök, gas, ånga eller dimma eller skadligt buller eller om belysning, luftväxling, temperatur och luftfuktighet är tillfredsställande. Verksamheten skall bedrivas i samarbete med tjänsteman som har tillsyn över arbetsstället där mätningarna etc. utförs. Förste distriktsingenjör som tjänstgör som *stuveriinspektör* har att på eget ansvar utöva tillsyn över stuveriarbete i hamnar och på lastageplatser med tillhörande kajer, magasin, verkstäder etc. Tillsynen omfattar även sådana vid stuveriarbete använda arbetsinrättningar och redskap som tillhör fartyget. Stuveriinspektör kan tjänstgöra i flera distrikt. *Socialinspektör* och *bitr. socialinspektör* åligger bl. a. att på eget ansvar utöva tillsyn över de arbetsställen som tilldelats vederbörande tjänsteman och att främja arbetarskyddet inom hemindustriellt arbete. De skall därjämte ägna särskild uppmärksamhet åt frågor rörande den kvinnliga och minderåriga arbetskraften inom distriktet och behovet av familjesociala åtgärder samt personalvård, handikappades, omflyttades och invandrares anpassning i arbetslivet och andra sociala frågor som sammanhänger med arbetet eller de förhållanden under vilka detta bedrivs. Yrkesinspektionens *läkare* är rådgivare åt yrkesinspektören och distriktspersonalen i arbetsmedicinska, socialmedicinska och andra frågor som kräver medicinsk bedömning. Läkaren skall granska och bedöma inkomna rapporter om obligatoriska läkarbesiktningar i förebyggande syfte och ge yrkesinspektören råd om miljökontrollerande åtgärder. Läkaren skall vidare på begäran av yrkesinspektören så snart som möjligt företa besök på arbetsplats, där arbetsmedicinsk bedömning av förhållandena är påkallad.

Tillsynens fördelning inom distriktet sker efter följande grunder.

Varje inspekterande tjänsteman skall av yrkesinspektören tilldelas vissa bestämda arbetsställen, över vilka han i första hand själv utövar tillsyn. Fördelningen av arbetsställena skall ske på sådant sätt att en effektiv tillsyn erhålls med minsta möjliga kostnad för statsverket. Härvid tillses att tillsynsområdena, med undantag för stationeringsorten, utgörs av sammanhängande områden. Tillsynen över arbetsställen inom stationeringsorten fördelas mellan samtliga inspekterande tjänstemän. Vid fördelningen tas hänsyn till huruvida arbetsställena anses böra inspekteras varje år, vartannat år eller med längre tidsintervall. Vid tillsynsobjektens fördelning mellan de enskilda tjänstemännen skall vidare beaktas att med hänsyn till arbetets natur från skyddssynpunkt tillsynen över varje arbetsställe kommer att utövas av tjänsteman med erforderliga kunskaper och erfarenheter. Vid fördelningen av tillsynen skall också hänsyn

tas till om vederbörande tjänsteman har andra arbetsuppgifter, såsom bitr. yrkesinspektör, socialinspektör och yrkeshygieniker, eller har tillsynen över viss näringsgren. Tillsynen av byggnadsverksamhet uppdras i regel åt en med sådan verksamhet väl förtrogen tjänsteman. Tillsynen över stuveriverksamhet handhas i enlighet med vad tidigare anförts av särskild stuveriinspektör. I vissa distrikt finns en tjänsteman med uppgift att utöva tillsyn över jordbruk, trädgårdsföretag och djurhållning utan jordbruk ävensom till jordbruk hörande skogsarbete samt över kvarnar, siloanläggningar o. d. Utan hinder av ovan angivna regler äger yrkesinspektör besluta att en eller flera tjänstemäns tillsynsverksamhet under längre eller kortare tid skall ägnas viss näringsgren, viss ort, visst arbetsmiljöproblem e. d.

4.8.3 Kommunala tillsynsmän

Enligt 48 § arbetarskyddslagen skall kommunal tillsynsman, en eller flera, utses av hälsovårdsnämnden i kommunen. Om tillsyningsman för den allmänna hälsovården förordnas att vara kommunal tillsynsman, är han skyldig att åtaga sig detta. Kommunal tillsynsman skall av kommunala medel erhålla skälig ersättning för uppdraget.

Kommunal tillsynsman är vid tillsynens utövande underställd yrkesinspektören. Hälsovårdsnämnden har dock ansvar såtillvida, att nämnden är skyldig ingripa om tillsynsman inte fullgör sina åligganden. Sker inte det och detta genom anmälan av yrkesinspektör eller på annat sätt kommer till nämndens kännedom, skall nämnden enligt 49 § arbetarskyddslagen vidta erforderliga åtgärder för att åstadkomma rättelse. Underlåter nämnden att utse kommunal tillsynsman eller att vidta åtgärder som nyss nämnts, kan länsstyrelsen utse kommunal tillsynsman och därvid i fall av behov även bestämma den ersättning för uppdraget, som skall utgå till tillsynsmannen.

Närmare regler om de kommunala tillsynsmännens medverkan vid tillsynen meddelas i instruktionen (1965:791) för yrkesinspektionen. Sålunda föreskrivs att kommunal tillsynsman skall utöva tillsyn av arbete som bedrivs utan användande av maskinella hjälpmedel eller ångpannor, kokare eller andra tryckkärl och vari i regel används mindre än tio arbetstagare. Arbetarskyddsstyrelsen äger emellertid besluta om ändring härvidlag. Styrelsen har beslutat att den kommunala tillsynen skall omfatta även vissa mindre arbetsställen med maskinella hjälpmedel, tryckkärl eller svetsutrustning av enklare beskaffenhet liksom vissa arbetsställen med tio eller flera arbetstagare, t. ex. inom handels- och kontorsverksamhet samt service-näringar. Från den kommunala tillsynen har undantagits arbetsställen inom all förvaltningsverksamhet som bedrivs av staten eller kommun.

I skrivelse den 23 april 1965 anhöll riksdagen att Kungl. Maj:t, efter den utredning som kunde anses erforderlig, skulle lägga fram förslag till effektivisering av tillsynen av arbetarskyddslagstiftningen vid mindre arbetsplatser (2LU 1965: 38, rskr 1965: 166).

Genom beslut den 1 oktober 1965 uppdrog Kungl. Maj:t åt arbetarskyddsstyrelsen att utreda frågan och inkomma med förslag i ämnet.

För utförande av uppdraget tillsatte arbetarskyddsstyrelsen en utredningsgrupp inom arbetarskyddsverket med representanter även för Svenska kommunförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Biltrafikens arbetsgivareförbund och Svenska transportarbetareförbundet.

Utredningsgruppen har redovisat sina överväganden och förslag till arbetarskyddsstyrelsen. Erinringar mot ställningstagandena i vissa frågor har framförts i ett särskilt yttrande av representanten för Svenska kommunförbundet.

Arbetarskyddsstyrelsen, som biträder utredningsgruppens förslag, har överlämnat redovisningen till Kungl. Maj:t.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 30 december 1971 till arbetsmiljöutredningen överlämnat arbetarskyddsstyrelsens utredning för prövning i anslutning till pågående allmänna översyn av arbetarskyddslagstift-

ningen m. m. En sammanfattning av arbetarskyddsstyrelsens utredning finns i bilaga 6 till detta betänkande.

4.8.4 Specialinspektionen för gruvdrift

Kommerskollegiet är enligt sin instruktion (1965: 644) central förvaltningsmyndighet för bl. a. ärenden rörande bergshantering. Dessa ärenden handläggs på kollegiets bergsbyrå. Kollegiet har två huvudgrupper av uppgifter i fråga om bergshantering: dels myndighetsuppgifter i anslutning till gruvlagstiftningen, dels uppgifter som sammanhänger med förvaltningen av statens gruvegendom.

Bergsstaten är enligt instruktionen (1965: 645) den lokala statliga organisationen för ärenden om bergshantering och därmed sammanhängande frågor. Chefsmyndighet är kommerskollegiet.

För bergsstatens verksamhet finns fyra bergmästardistrikt:

1. Norra bergmästardistriktet, omfattande Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län, med Luleå som stationeringsort.
2. Östra bergmästardistriktet, omfattande Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, med Falun som stationeringsort.
3. Västra bergmästardistriktet, omfattande Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Södermanlands och Örebro län, med Nora som stationeringsort.
4. Södra bergmästardistriktet, omfattande Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, med Helsingborg som stationeringsort.

I varje distrikt finns en bergmästare som chefstjänsteman. Ytterligare handläggare vid distrikten är gruvingenjörer, f. n. sex till antalet. Av dessa är tre placerade i norra distriktet, två i östra distriktet och en i västra distriktet.

Bergsstaten har dels vissa myndighets- och kansliuppgifter främst i anslutning till gruvlagstiftningens bestämmelser om gruvrättigheters förvärv och försvar, dels vissa tillsynsuppgifter.

Kommerskollegiet och bergsstatstjänstemännen skall enligt gruvlagen (1938: 314) utöva sådan tillsyn över gruvarbete att inte fara därigenom uppstår för annans egendom. Nämnda tillsynsmyndigheter skall vidare tillse att gruvarbetet inte bedrivs på sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad känd tillgång på malm i väsentlig mån försvåras eller att eljest uppenbar misshushållning med malm äger rum. Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna och får inte läggas igen utan tillstånd av bergmästaren. Vid utövande av denna tillsyn kan bergmästaren förelägga gruvinnehavaren att vidta åtgärder som bergmästaren finner påkallade eller förordna att gruvarbetet skall inställas till dess åtgärderna vidtagits. Rättar sig gruvinnehavaren inte efter meddelad föreskrift kan han straffas med dagsböter. Bergmästaren kan också låta utföra påkallade åtgärder på gruvinnehavarens bekostnad. Dessa bestämmelser har utan ändring i sak upptagits i gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlag (SOU 1969: 10).

I huvudsak motsvarande bestämmelser återfinns i stenkolslagen (1886: 46) och uranlagen (1960: 679) och har även upptagits i gruvrättsutredningens förslag till lag om vissa mineralfyndigheter (SOU 1970: 45), som avses ersätta stenkolslagen och uranlagen.

Genom kungörelse (1949: 430) angående specialinspektörer inom yrkesinspektionen för tillsyn å vissa arbeten vid gruvdrift har förordnats att bergmästare skall utöva viss del av den tillsyn över efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen som åligger yrkesinspektör. Som föremål för tillsynen anges i kungörelsen arbetsutrymme under jord i gruva samt tillträdesvägar, transportleder och transportanordningar från dagen ned i gruvan. Från bergmästares tillsyn har dock undantagits ångpanna som brukas i gruvdrift.

Arbetarskyddsstyrelsen har i februari 1950 efter samråd med kommerskollegiet utfärdat närmare föreskrifter rörande gränsdragning

mellan tillsynsområden för yrkesinspektör och bergmästare. Enligt föreskrifterna skall bergmästare handlägga arbetarskyddsfrågor inte bara i fråga om utrymmen för brytning av mineral utan även beträffande vissa dagbrott samt utrymmen i berg under jord vid inrättandet av kraftverk, förråd, skyddsrum, reningsverk, trafik-, avlopps- och dräneringstunnlar, varv, hangarer och liknande anläggningar under den tid sprängningsarbeten och därmed sammanhängande skrotnings- och förstärkningsarbeten pågår. Yrkesinspektör övertar sedan tillsynen successivt, allteftersom montagearbete i bergutrymme påbörjas. Under bergmästares tillsyn faller också vissa tillträdesleder och transportanordningar till nämnda arbetsutrymmen. Det gör också en del anordningar anslutna till arbete som faller under hans tillsyn, såsom ventilationsanläggning, anordningar för vattenundanhållning och stängsel kring dagbrott och schaktöppningar etc.

Föreskrifterna om gränsdragning mellan yrkesinspektörs och bergmästares tillsynsområden rubbar inte den tillsyn som åvilar socialinspektör enligt arbetsordningen för yrkesinspektionen.

Av tabell 4.5 framgår antalet arbetsställen

Tabell 4.5 Antal arbetsställen och arbetstagare inom de olika bergmästardistrikten, fördelade länsvis. År 1971.

	Malmbrytning		Stenindustri		Byggnadsverksamhet		Summa	
	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare
Norra dt								
BD	9	3 008	–	–	2	80	11	3 088
AC	11	657	–	–	2	251	13	908
Y	–	–	–	–	2	125	2	125
Z	–	–	–	–	5	350	5	350
Summa	20	3 665	–	–	11	806	31	4 471
Östra dt								
A	–	–	–	–	15	306	15	306
B	–	–	–	–	14	421	14	421
C	2	154	–	–	–	–	2	154
U	4	106	3	28	5	39	12	173
W	17	1 021	4	31	2	4	23	1 056
X	3	48	–	–	3	28	6	76
Summa	26	1 329	7	59	39	798	72	2 186
Västra dt								
D	2	2	3	38	4	26	9	66
O	–	–	–	–	42	417	42	417
P	–	–	7	33	4	26	11	59
R	–	–	4	82	1	7	5	89
S	4	84	1	18	8	26	13	128
T	13	411	11	104	4	12	28	527
Summa	19	497	26	275	63	514	108	1 286
Södra dt								
E	–	–	2	26	2	53	4	79
F	–	–	–	–	1	17	1	17
I	–	–	–	–	–	Oljeborrn.	–	–
K	–	–	–	–	1	36	1	36
L	–	–	–	–	2	15	2	15
M	–	–	4	47	–	Oljeborrn.	4	47
N	–	–	–	–	3	56	3	56
Summa	–	–	6	73	9	177	15	250
Totalt	65	5 491	39	407	122	2 295	226	8 193

och arbetstagare inom de olika bergmästardistrikten, fördelade länsvis.

4.8.5 Skogsyrkesinspektionen

Skogsyrkesinspektionen utövar enligt kungörelse (1948: 821) arbetarskyddstillsynen i fråga om skogsavverkningsarbete, arbete med försågning av virke i direkt samband med skogsavverkning samt skogsvårds-, kolnings-, flottledsbyggnads- och flottningsarbeten. Inspektionens tillsyn har i praktiken kommit att utsträckas till att avse i stort sett allt arbete, som utförs i egen regi av arbetsgivare inom skogsbruk och flottning. Så är fallet med anläggande av fasta och tillfälliga skogsvägar, transport av skogsprodukter inom skogsförvaltningarnas administrationsområden, arbete i skogsförvaltningarnas garage och serviceverkstäder samt flottläggningsarbete. Ångpanna, som brukas vid ovannämnda arbeten, är dock undantagen från skogsyrkesinspektionens tillsyn. Vid utövandet av tillsynen äger skogsyrkesinspektör påkalla vederbörande yrkesinspektörs medverkan beträffande maskinell eller annan teknisk anordning. Tillsynen vid skogsbrukets maskinstationer och flottningsföreningarnas centrala verkstäder omhänderhas av den allmänna yrkesinspektionen.

Det åligger vidare skogsyrkesinspektionen att utöva tillsyn enligt skogsförläggningslagen (1963:246). Vid vägarbete utan samband med skogsbruk eller flottning ombesörjes dock tillsynen enligt nämnda lag av allmänna yrkesinspektionen.

Skogsyrkesinspektionen är indelad i två distrikt. Norra distriktet omfattar Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län med Umeå som stationeringsort. Södra distriktet omfattar övriga delar av landet med Stockholm som stationeringsort.

Av följande uppställning framgår skogsyrkesinspektionens nuvarande personalorganisation.

Tjänst	Norra distriktet	Södra distriktet	Summa
	Tillsynsområde: De fyra nordligaste länen	Tillsynsområde: Hela landet utom de fyra nordligaste länen	
Skogsyrkesinspektör	1	1	2
Bitr. skogsyrkesinspektör	1	1	2
Förste distr. inspektör	4	8	12
Biträden Ae 13	1,5	2,5	4
Summa	7,5	12,5	20

4.8.6 Yrkesinspektionen för landtrafik

Gällande författning om yrkesinspektionen för landtrafiken är kungörelsen (1948: 822) angående specialinspektör inom yrkesinspektionen för tillsyn å vissa arbeten inom trafikväsendet. Specialinspektör för landtrafiken är chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion. Tillsynen gäller vissa arbeten inom trafikväsendet, avseende järnvägs-, spårvägs-, bil- och busstrafik.

Arbetarskyddsstyrelsen har den 6 februari 1951 och den 28 maj 1952 utfärdat föreskrifter rörande gränsdragningen mellan tillsynsområdena för den allmänna yrkesinspektionen och yrkesinspektionen för landtrafiken. Enligt dessa föreskrifter skall yrkesinspektionen för landtrafiken med vissa undantag handlägga ärenden rörande

a) järnvägstrafiken vid SJ och samtliga koncessionerade enskilda järnvägar utom bergbanor;
b) spårvägstrafik;
c) buss- och biltrafik, som bedrivs av järnvägs- eller spårvägsföretag i egen regi eller genom bolag som antingen helt ägs av företaget eller där företaget äger aktiemajoriteten.

Dessutom skall yrkesinspektionen för landtrafiken handlägga ärenden rörande post- och restaurangpersonals samt tågbuds och annan liknande personals tjänstgöring på tåg. Härvidlag gäller dock undantag beträffande

ärenden om personalens arbetstid, minderåriga och vissa personalrum, som skall handläggas av den allmänna yrkesinspektionen.

Gränsdragningsföreskrifterna innehåller härutöver ett antal detaljbestämmelser.

Yrkesinspektionen för landtrafiken har generella befogenheter med avseende på sitt arbetsområde och har sålunda med nämnda undantag beträffande post- och restaurangpersonal o. d. arbetarskyddstillsynen även i fråga om arbetstider, minderåriga, personalrum m. m. Socialinspektörernas vid allmänna yrkesinspektionen verksamhet anses dock inte begränsad genom bestämmelserna om yrkesinpektionen för landtrafiken.

Den inspekterande personalen på yrkesinspektionen för landtrafiken motsvaras av den handläggande personalen vid arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion och utgörs av en avdelningsdirektör, två byrådirektörer och en förste byråingenjör. Varje inspekterande tjänsteman vid trafiksektionen har tilldelats vissa arbetsställen, över vilka han i första hand själv utövar tillsyn. Statens järnvägars järnvägslinjer och de enskilda järnvägarna har i största möjliga utsträckning fördelats efter den principen att hela bansektioner respektive hela järnvägen tilldelas en och samma befattningshavare.

Huvuddelen av trafiksektionens arbetsuppgifter har alltsedan början av verksamheten år 1949 fallit på sektionens funktion som specialinspektion inom yrkesinspektionen. Tidsredovisning har förekommit endast de senaste åren i samband med försöksverksamhet med programbudgetering. Av denna framgår att ca 80 % av den totala arbetstiden för handläggande personal kommer på tillsynsverksamheten.

Av tabell 4.6 framgår antal registrerade arbetsställen av olika kategorier samt antal arbetstagare vid dessa under yrkesinspektionen för landtrafiken år 1971.

Den länsvisa fördelningen av arbetsställen som är registrerade hos yrkesinspektionen för landtrafik framgår av tabell 4.7.

Tabell 4.7 Antal arbetsställen och arbetstagare under yrkesinspektionen för landtrafik, fördelade länsvis. År 1971.

Län	Arbetsställen	Arbetstagare
Malmöhus	122	4 805
Kristianstad	77	1 198
Blekinge	35	519
Jönköping	85	1 904
Kronoberg	73	988
Kalmar	63	733
Halland	46	787
Göteborgs och Bohus	98	5 483
Skaraborgs	68	1 379
Älvsborg	110	1 543
Stockholms län inkl. Stockholms kommun	184	14 487
Uppsala	28	585
Gotland	11	78
Södermanland	42	991
Västmanland	46	920
Östergötland	76	2 011
Värmland	84	2 021
Örebro	64	1 953
Kopparberg	107	2 051
Gävleborg	107	2 138
Västernorrland	83	2 152
Jämtland	56	954
Västerbotten	56	1 350
Norrbotten	81	2 714

4.8.7 Specialinspektionen för luftfart

Enligt kungörelse (1948:823) skall chefen för luftfartsinspektionen vara specialinspektör

Tabell 4.6 Antal registrerade arbetsställen samt antal arbetstagare under yrkesinspektionen för landtrafik år 1971.

	SJ	Enskilda järnvägar	Spårvägar och spårvägsföretags busstrafik	Övrig bil- och busstrafik	Post- och restaurangpersonal o. d.	Summa
Antal arbetsställen	1 286	61	29	406	20	1 802
Antal arbetstagare	38 418	1 741	6 276	6 756	563	53 754

inom yrkesinspektionen i vad angår luftfartstjänst.

Luftfartsinspektionen är en avdelning inom luftfartsverket. Avdelningen förestås av en överingenjör. Enligt instruktionen (1967: 339) för luftfartsverket avgör chefen för luftfartsinspektionen bl. a. sådana frågor om fastställande av säkerhetsnormer för den civila luftfarten och dess markanordningar som ankommer på luftfartsverket, frågor om övervakning av den civila luftfartens och dess markanordningars tillförlitlighet från flygsäkerhetssynpunkt samt frågor om tillsyn över efterlevnaden av fastställda säkerhetsnormer.

Arbetarskyddsstyrelsen har den 31 mars 1951 efter samråd med dåvarande luftfartsstyrelsen fastställt föreskrifter rörande gränsdragning mellan tillsynsområden för yrkesinspektör och luftfartsinspektör. Enligt föreskrifterna skall luftfartsinspektören handlägga arbetarskyddsärenden rörande flygplans konstruktion och den flygande personalens tjänsteförhållanden i luften. Gränsdragningen skall inte föranleda rubbning i den tillsyn som enligt särskild bestämmelse skall utövas av annan specialinspektör eller som enligt instruktionen för yrkesinspektionen skall utövas av socialinspektör.

Det bör observeras att ifrågavarande specialinspektion endast avser den civila luftfarten och således inte omfattar den militära flygverksamheten. Sådan flygverksamhet faller alltså under allmänna yrkesinspektionens tillsyn i den mån den inte på grund av 3 § andra stycket arbetarskyddslagen ligger utanför lagens tillämpningsområde.

Hos yrkesinspektionen för luftfartstjänst registrerade arbetsställen utgörs av de luftfartyg som i förvärvssyfte nyttjas i civil luftfart, dvs. inom verksamhetsområdena linjefart, luftfart i icke regelbunden trafik (charterflyg), bruksflyg och visst skolflyg.

Antal registrerade arbetsställen under yrkesinspektionen för luftfartstjänst fördelade efter storleksklasser år 1971 framgår av följande tablå.

	Antal arbetstagare			Summa arbetsställen
	1–4	5–9	10–49	
Antal luftfartyg	284	23	6	313

Med arbetstagare avses i tablån besättningsmedlemmar ombord. Antalet sådana besättningsmedlemmar utgjorde 2 264 den 31 december 1971.

4.8.8 Specialinspektionen för explosiva och särskilt eldfarliga ämnen

Sprängämnesinspektionen är statligt tillsynsorgan för ärenden om explosiva och brandfarliga varor och därmed sammanhängande frågor. Kommerskollegiet är chefsmyndighet för inspektionen.

Sprängämnesinspektören är enligt kungörelse (1948:824) specialinspektör inom yrkesinspektionen för arbetarskyddstillsyn i vad angår framställning, handhavande och förvaring av explosiva och särskilt eldfarliga ämnen.

Samverkan mellan sprängämnesinspektören, å ena sidan, samt yrkesinspektörer och övriga specialinspektörer, å andra sidan, vid tillsyn av efterlevnaden av arbetarskyddslagen är reglerad i särskilda föreskrifter, som arbetarskyddsstyrelsen den 14 oktober 1969 utfärdat i samråd med kommerskollegiet. I stort sett innehåller dessa föreskrifter att sprängämnesinspektören skall utöva tillsyn över tillverkning av explosiv eller brandfarlig vara samt över förvaring och transport av sådan vara. Yrkesinspektör eller annan specialinspektör än sprängämnesinspektör skall utöva tillsynen i övrigt vid arbetsställen som omfattas av sprängämnesinspektörens tillsyn. Annan specialinspektörs eller yrkesinspektörs tillsyn skall även omfatta förvaring och användning av explosiv vara för sprängningsarbete.

4.8.9 Specialinspektionen för elektriska starkströmsanläggningar

Genom kungörelse (1948:825) har föreskrivits att den tillsyn över efterlevnaden av arbe-

tarskyddslagen och med stöd därav meddelade föreskrifter, som åligger yrkesinspektör, skall i vad angår skydd mot olycksfall genom inverkan av elektrisk ström vid elektriska starkströmsanläggningar utövas av tillsyningsmännen över sådana anläggningar i egenskap av specialinspektörer inom yrkesinspektionen, envar inom honom eljest tilldelat tillsynsområde.

Tillsynen över starkströmsanläggningar utövas av befattningshavare vid kommerskollegiet och statens elektriska inspektion. Tillsynsarbetet är uppdelat så att arbetarskyddstillsynen över elektriska järnvägs-, spårvägs- och trådbussanläggningar inom hela riket utövas av chefen för elektriska byråns säkerhetssektion. Tillsynen över arbetarskyddet i samband med andra starkströmsanläggningar utövas av överinspektörerna vid statens elektriska inspektion.

Föreskrifter rörande gränsdragningen mellan tillsynsområden för allmänna yrkesinspektionen och specialinspektörerna för tillsyn över elektriska starkströmsanläggningar har den 12 oktober 1962 utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen i samråd med kommerskollegiet. Enligt föreskrifterna skall yrkesinpektör vid tillsyn på arbetsställe där elektrisk starkströmsanläggning finns också beakta att betryggande säkerhet föreligger mot olycksfall genom elektrisk ström. Undantag gäller för transformatorrum o. d. Tillsynen skall avse sådana förhållanden som iakttas vid okulärbesiktning och som uppenbart strider mot gällande säkerhetsföreskrifter för elektriska starkströmsanläggningar. Detta innebär dock ingen inskränkning i specialinspektörs skyldighet att utöva tillsyn över elektriska starkströmsanläggningar. Yrkesinspektör kan enligt föreskrifterna lämna anvisning beträffande elektrisk starkströmsanläggning på arbetsställe. Om meddelad anvisning inte leder till rättelse inom rimlig tid skall yrkesinspektören meddela specialinspektören. Vad som sägs i gränsdragningsföreskrifterna om yrkesinspektör skall även gälla specialinspektören för landtrafiken och gruvinspektionen.

Statens elektriska inspektion är organiserad på fem distrikt, vart och ett under ledning av en överinspektör. Inspektionen var tidigare placerad i Stockholm. År 1964 inleddes en utflyttning som genomfördes under 1960-talet. Kontor finns numera i Hässleholm, Kristinehamn, Stockholm, Hudiksvall och Skellefteå.

4.9 *Vissa utredningar*

Organisationsfrågor beträffande säkerhetsinriktade myndighetsuppgifter har under den senaste tiden tagits upp i skilda sammanhang och har bl. a. övervägts eller är under övervägande i en rad statliga utredningar.

Först kan nämnas energikommitténs betänkande (SOU 1970:13). Energikommittén föreslog inrättande av ett centralt energiorgan. Verksamheten inom detta skulle omfatta utfärdande av säkerhetsföreskrifter för energianläggningar och tillsyn över sådana anläggningar. Enligt kommitténs förslag skulle således säkerhetsfrågor på elområdet och atomenergiområdet och på sikt tänkbart även uppgifterna för sprängämnesinspektionen föras över till energiorganet.

Sprängämnesinspektionen berörs även i räddningstjänstutredningens betänkande (SOU 1971:50). Enligt förslag av denna utredning borde till statens brandinspektion flyttas över vissa ärenden angående brandfarliga varor m. m. I samband därmed borde ansvaret för det biträde som sprängämnesinspektionen lämnar arbetarskyddsstyrelsen vid tillsynsverksamhet avseende brandfarliga varor övertas av statens brandinspektion.

Kommerskollegieutredningen (SOU 1971:69) har därefter i viss utsträckning anknutit till energikommitténs förslag och skisserat en ny organisation av verkstyp för bl. a. energisektorn men även för ett antal verksamhetsgrenar med anknytning till industri- och handelspolitiken. Till det föreslagna nya verket borde de säkerhetsinriktade uppgifterna inom kommerskollegiet knytas med en provisorisk organisation. Kommerskollegieutredningen ansåg emellertid att det för säkerhetsfrågorna på energiområdet är väsentligt att ta hänsyn till de samhörighetslinjer som finns i förhållande till andra

säkerhetsinriktade verksamhetsgrenar. Bl. a. i avvaktan på resultat av arbetsmiljöutredningens arbete presenterade kommerskollegieutredningen idéskisser varav den första innebär en samorganisation mellan arbetarskyddsverket och vissa andra säkerhetsinriktade verksamheter. En anknytning borde sålunda undersökas vad gäller det statliga säkerhetsarbetet på det elektriska området och beträffande explosiva och brandfarliga varor liksom även på atomenergiområdet. Vidare borde uppmärksammas de statliga uppgifterna på strålskyddsområdet och inom brandförsvaret.

Utpräglade säkerhetsmässiga aspekter har även frågan om det allmänna skyddet mot kemiska ämnen och produkter. F. n. finns viss reglering på området främst genom giftförordningen (1962:702) och bekämpningsmedelsförordningen (1962:703). Giftnämnden utövar tillsynen över efterlevnaden av dessa förordningar. I anslutning till förslag till ny lagstiftning i fråga om produktkontroll har miljökontrollutredningen (SOU 1972:31) föreslagit betydande organisatoriska förändringar på området som bl. a. går ut på att naturvårdsverket blir central myndighet enligt en ny lag om hälso- och miljöfarliga varor. I avgivet remissyttrande har arbetsmiljöutredningen bl. a. anfört att utredningen inte kan tillstyrka att naturvårdsverket ensamt handhar den centrala tillsynen över en generell lagstiftning som tar sikte på att skydda såväl människan i hennes olika funktioner som den yttre miljön mot hälso- och miljöfarliga varor.

Vid transport av farligt gods uppkommer frågor om såväl arbetarskydd som skydd för allmänheten. Någon samlad reglering av hithörande frågor finns f. n. inte. Kommerskollegiet handhar dock regleringen av brandfarliga och explosiva varor som från transportsynpunkt kvantitativt sett är dominerande inom transportområdet. Vad gäller arbetarskyddstillsynen vid transport förekommer — som nämnts i avsnitt 4.8.8 — viss uppdelning mellan sprängämnesinspektionen å ena sidan och allmänna yrkesinspektionen eller annan specialinspektör än sprängämnesinspektören å andra sidan. På sprängämnesinspektören ankommer härvid att utöva tillsyn över transport av explosiv vara som ombesörjs av tillverkaren och transport av brandfarlig vara från fabrik, raffinaderi, lagringsanläggning e. d.

Förslag till lag om transport av farligt gods har nyligen lagts fram av utredningen angående befordran av farligt gods på väg m. m. (Ds K 1972:5). Samtidigt har föreslagits att ett transportsäkerhetsorgan inrättas för direkt handläggning av vissa ärenden, främst i fråga om landtransporter och i övrigt för olika samordnande uppgifter när det gäller hela området för transport av farligt gods. Som argument för att anknyta organet till arbetarskyddsstyrelsen anförs att inriktningen på reglering av säkerhets-, provnings-, tillsyns- och tillståndsfrågor, som delvis syftar till ett ökat arbetarskydd vid transport av farligt gods, i och för sig kan synas vara ett skäl att anknyta organet till arbetarskyddsstyrelsen. Vidare handhar arbetarskyddsstyrelsen redan idag frågor om tryckkärl, vilka även är av betydelse vid transport. Slutligen framhålls som ett argument för en anknytning till arbetarskyddsstyrelsen att man där har tillgång till en regional tillsynsorganisation i form av yrkesinspektionen. Med beaktande av att regleringen av frågor rörande transport av farligt gods inte enbart är en arbetarskyddsfråga föreslås emellertid att transportsäkerhetsorganet tills vidare knyts till kommerskollegiet. Som stöd anförs att det kan förutsättas att betydande sakkunskap och erfarenhet inom området för transport av farligt gods redan idag finns hos kollegiet med hänsyn till dess hittillsvarande befattning med regleringen av brandfarliga och explosiva varor.

Användningen av strålkällor för vissa typer av elektromagnetisk strålning såsom laserstrålning och mikrovågsstrålning undergår f. n. en snabb utveckling. Arbetarskyddsstyrelsen har i viss utsträckning beaktat dessa frågor och bl. a. utfärdat anvisningar angående användningen av laser. I skrivelse den 4 februari 1972 till statens strålskyddsinstitut har chefen för socialdepartementet uppdragit åt institutet att i samarbete med arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, försvarets forskningsanstalt och försvarets

sjukvårdsstyrelse utreda frågan om tillsyn av användningen av icke-joniserande strålning, särskilt med avseende på skydd för allmänheten.

Som ett led i strävandena att öka trafiksäkerheten har införts särskilda bestämmelser om arbets- och vilotid i vägtrafik som avser befordran av gods eller passagerare i förvärvsverksamhet. Reglerna finns i vägtrafikförordningen (1951:648) och i kungörelsen (1967:598) om anteckningar för kontroll av arbetstid och vilotid i vägtrafik. Tillsynen över regleringens efterlevnad handhas i första hand av arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen. I olika sammanhang har gjorts gällande att tillsynsuppgifterna borde flyttas över på trafiksäkerhetsverket. Genom beslut den 24 november 1972 har Kungl. Maj:t bemyndigat chefen för kommunikationsdepartementet att tillkalla sakkunniga för översyn av den nämnda lagstiftningen. I direktiven för utredningsarbetet anges att de sakkunniga i frågan om tillsynsmyndighet bör samråda med arbetsmiljöutredningen.

5 Den lokala skyddsverksamheten

5.1 *Direktiv m.m.*

Arbetsmiljöutredningen har enligt sina direktiv att ägna stor uppmärksamhet åt de anställdas möjligheter att öva inflytande på utformningen av arbetsmiljön. I direktiven framhålls särskilt att skyddsombudens handlingsmöjligheter bör förstärkas och att möjligheterna till en utbyggd organisation med regionala skyddsombud bör undersökas. Vidare bör uppmärksamhet ägnas åt de uppgifter som vilar på yrkesinspektionens förtroenderåd. I direktiven nämns också att nuvarande bestämmelser i arbetarskyddslagstiftningen om organiserad samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare bör omprövas med beaktande av den utveckling som återspeglas i överenskommelser mellan parterna på arbetsmarknaden.

I en motion till 1972 års riksdag (1972: 124) förordades att de anställda skulle få medbestämmanderätt över företagshälsovården. Huvudansvaret för denna borde läggas hos företagsnämnderna. Som ett alternativ härtill nämndes skyddskommittéerna. Motionärerna ville att riksdagen skulle ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts rörande de anställdas medbestämmande över företagshälsovården. Motionen avslogs med hänvisning till direktiven för arbetsmiljöutredningen (SoU 1972: 9).

I ytterligare en motion till årets riksdag (1972: 1011) föreslogs att riksdagen med överlämnande av motionen till arbetsmiljöutredningen skulle uttala sig för att förslag skyndsamt framläggs bl. a. om stärkt ställning och ökade befogenheter för skyddsombuden. Även denna motion avslogs under hänvisning till att frågan ligger inom ramen för arbetsmiljöutredningens arbete (SoU 1972: 9).

En promemoria benämnd Samverkan mellan arbetarskydd och brandförsvar har överlämnats till utredningen av företrädare för Arbetarskyddsnämnden, Bygghälsan och Föreningen Sveriges Skyddstjänstemän samt statens brandinspektion, Svenska kommunförbundet och Svenska Brandförsvarsföreningen. Enligt promemorian tillhör också brandförsvarsfrågorna, i den mån de är av arbetarskyddskaraktär, den lokala skyddsorganisationens intresseområde. Handläggningen av brandförsvarsfrågorna i dylika fall förutsätts i princip ske efter samma normer som arbetarskyddsfrågorna. Som ett led i denna verksamhet rekommenderas emellertid att det vid sidan av den lokala skyddsorganisationen finns en särskild person (brandförsvarsledare) som handlägger brandförsvarsfrågorna. Inom avdelningar av större anläggningar överlåts den löpande övervakningen av brandförsvaret lämpligen på arbetsledare och skyddsombud, om överenskommelse härom kan träffas mellan företagsledning och skyddsombud.

5.2 *Återblick på utvecklingen av samarbetet*

Sedan flera decennier tillbaka förekommer ett reglerat samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare i syfte att förebygga olycksfall och ohälsa i arbetet. Samarbetet har vuxit fram med stöd av dels lagstiftning och dels överenskommelser mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer.

Ett första steg till ett organiserat samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare togs åren före tillkomsten av 1912 års lag om arbetarskydd. Det förekom då att arbetarna bland sig valde ett ombud för att framföra deras önskemål beträffande arbetets säkerhet och sundhet till inspektionsförrättare. En uttrycklig bestämmelse om s. k. arbetarombud infördes i 1912 års arbetarskyddslag. Om arbetarna på ett arbetsställe valt ett eller flera sådana ombud ålåg det enligt bestämmelsen inspektionsförrättare att vid besök på arbetsstället lämna ombuden tillfälle att fullgöra sitt uppdrag. Bruket att utse ombud blev dock under en följd av år tämligen sällsynt förekommande. Ännu 1920 fanns sålunda enligt tillgängliga uppgifter bara drygt 300 arbetsställen med arbetarombud.

Bestämmelsen om arbetarombud utformades vid 1931 års ändringar av lagen som en direkt uppmaning åt arbetarna vid alla större industri-, byggnads- och transportföretag att bland sig utse ett eller flera ombud med uppgift att företräda arbetarna i skyddsfrågor. Antalet arbetsställen med skyddsombud ökade därefter så att antalet år 1935 uppgick till närmare 2 000.

Genom ändringar i lagen år 1938 stärktes skyddsombudsinstitutionen. Bland annat föreskrevs att skyddsombud borde utses bland arbetarna vid alla arbetsställen, där industriellt arbete, byggnads-, skogsavverknings-, kolnings- eller transportarbete stadigvarande bedrevs. Resultatet blev att antalet arbetsställen med skyddsombud år 1940 beräknades ha ökat till omkring 4 000.

Under tiden hade inom en del företag prövats att tillsätta särskilda kommittéer för samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsfrågor. Denna tanke togs upp genom ett tillägg år 1938 till dåvarande arbetarskyddslag. Det angavs att säkerhetskommitté borde bildas på större arbetsställe. Kommittén skulle vara sammansatt av skyddsombud och en eller flera företrädare för arbetsledningen. Dess uppgift skulle vara att verka för säkerhet och sundhet i arbetet. Det kan nämnas att det år 1940 fanns uppgifter om ca 300 sådana kommittéer inom företag i landet.

Den första centrala partsöverenskommelsen på arbetarskyddets område kom till 1942. SAF och LO träffade då en överenskommelse om allmänna regler för den lokala säkerhetstjänstens organisation. Här fanns mera preciserade regler om när skyddsombud och säkerhetskommitté skulle tillsättas. I anslutning till överenskommelsen inrättade parterna samma år ett centralt samarbetsorgan, Arbetarskyddsnämnden, med uppdrag att verka för effektivisering av den lokala säkerhetstjänsten liksom av arbetarskyddet över huvud.

Tillkomsten av 1949 års arbetarskyddslag ledde till att 1942 års överenskommelse reviderades 1951. Denna överenskommelse gällde fram till 1967, då SAF och LO antog nya regler för arbetarskyddsverksamheten. Reglerna innefattas i överenskommelser om allmänna regler för den lokala arbetarskyddsverksamheten och om arbetarskyddsnämnd, förbundssamverkan och lokalt samråd på arbetarskyddets område. Vidare träffades år 1967 överenskommelser om riktlinjer för företagshälsovård och om förbundssamverkan och lokalt samråd på företagshälsovårdens område. Samtidigt gjorde parterna ett gemensamt uttalande i skolningsfrågorna, i vilket framför allt utbildningen av skyddsombud uppmärksammas.

LO har träffat liknande överenskommelser om regler för den lokala arbetarskyddsverksamheten med centrala organ för statliga, kommunala och kooperativa företag. Detsamma gäller i viss utsträckning TCO och SACO.

För att främja den lokala arbetarskyddsverksamheten finns en rad centrala och branschvisa samarbetsorgan. Tidigare har nämnts den av SAF och LO tillsatta arbetarskyddsnämnden. Mellan statstjänstemän-

nens huvudorganisationer och staten träffades 1969 en överenskommelse om att tillsätta en gemensam nämnd, Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd (SAN), för frågor om arbetarskydd på det statliga området med undantag av försvaret. SAN ersätts fr. o. m. den 1 januari 1973 av ett nytt samarbetsorgan, Statens arbetsmiljönämnd, som skall täcka hela det statliga området. Även för försvarets del har hitintills funnits en central arbetarskyddsnämnd (FCAN). Denna nämnd har sedan 1944 bedrivit verksamhet i arbetarskyddsfrågor på försvarets arbetsplatser där arbetarskyddslagen varit tillämplig. År 1967 ingick i nämnden en del nya intressenter och nämnden fick även en del nya uppgifter. Vidare kan nämnas att permanenta samarbetsorgan finns inrättade för ett stort antal SAF- och LO-förbund. En redogörelse för olika samarbetsorgan på arbetsmiljöområdet finns i bilaga 1 till betänkandet.

Det kan nämnas att de mellan parterna på arbetsmarknaden träffade avtalen om företagsnämnder m. m. även berör arbetsmiljöfrågor. Enligt de gällande avtalen åligger det nämnden bl. a. att verka för arbetarskydd, trivsel och i övrigt en god arbetsmiljö.

Ett samarbete mellan parterna förekommer också i form av medverkan i tillsynsorganens verksamhet. Vid arbetarskyddsstyrelsens inrättande den 1 januari 1949 bereddes sålunda representation för arbetsmarknadens parter vid avgörandet av vissa arbetarskyddsfrågor. Nya regler har införts fr. o. m. den 1 juli 1972. I de olika yrkesinspektionsdistrikten deltog enligt 1949 års arbetarskyddslag i dess ursprungliga lydelse inga partsrepresentanter. Genom beslut av Kungl. Maj:t föreskrevs emellertid 1956 att för främjande av samarbetet mellan den allmänna yrkesinspektionen, arbetsgivare och arbetstagare skulle inrättas rådgivande organ, benämnda yrkesinspektionens förtroenderåd. År 1966 inrättades förtroenderåd även vid sprängämnesinspektionen. Partsmedverkan i tillsynsmyndigheternas verksamhet behandlas närmare i avsnitt 4 om den offentliga tillsynens organisation.

I samband med utarbetande av arbetarskyddsstyrelsens generella anvisningar till ledning vid tillämpning av arbetarskyddslagen sker också ett samarbete mellan parterna på arbetsmarknaden. För att förbereda sådana anvisningar tillsätter nämligen styrelsen i regel samrådsgrupper där representanter för parterna ingår.

5.3 *Gällande reglering*

Arbetarskyddslagens bestämmelser om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare inleds med en uppmaning att arbetsgivare och hos honom sysselsatta arbetstagare skall, för att åstadkomma sunda och säkra förhållanden på arbetsstället, under arbetsgivarens ledning i samverkan bedriva ett på lämpligt sätt organiserat skyddsarbete (39 §). I förarbetena till lagens samverkansregler framhölls att det fordras att arbetsgivare och arbetstagare aktivt medverkar i skyddsarbetet om detta skall bli effektivt (prop. 1948: 298 s. 50). En förtroendefull samverkan mellan parterna på arbetarskyddets område angavs som en av de viktigaste förutsättningarna för att säkra och sunda arbetsförhållanden skulle kunna uppnås (prop. 1948: 298 s. 237).

Skyddsombud

I 40 § arbetarskyddslagen föreskrivs att på arbetsställe, där regelbundet sysselsätts minst fem arbetstagare, skall bland arbetstagarna utses ett eller flera skyddsombud att företräda arbetstagarna i frågor rörande sundhet och säkerhet i arbetet. Reservation görs dock för fall då särskilt förhållande berättigar till undantag. Valet av skyddsombud förrättas av arbetstagarna eller, på framställning av dem, av lokal organisation genom vilken de kan anses företrädda. Angående anmälan till arbetsgivare och yrkesinspektör om val av skyddsombud ges regler i 66 § arbetarskyddskungörelsen.

Lagen innehåller ingen bestämmelse om utseende av huvudskyddsombud. I partsöverenskommelserna har emellertid huvudskyddsombudsinstitutionen tagits upp.

Genom 1949 års arbetarskyddslagstiftning

infördes möjlighet att utse s.k. regionala skyddsombud. 40 § arbetarskyddslagen upptar sålunda en bestämmelse att arbetarskyddsstyrelsen kan medge lokal organisation, som företräder arbetstagarna, att utse skyddsombud utanför kretsen av arbetstagare vid visst arbetsställe. Styrelsen meddelar samtidigt de föreskrifter som därvid skall iakttas. Hinder föreligger inte för arbetstagarna att också utse skyddsombud bland sig. I förarbetena underströks att regionalt skyddsombud inte borde tillsättas utan att myndighet funnit behov föreligga att avvika från huvudregeln. Det syntes dock inte vara uteslutet att medge generell dispens för visst slag av verksamhet. Bestämmelsen tillkom med tanke på sådan verksamhet där på grund av ofta förekommande växlingar i fråga om arbetsställe eller arbetsstyrkans sammansättning svårighet föreligger att utse skyddsombud bland arbetstagarna. Härvid syftades på de speciella förhållandena inom byggnads- och anläggningsverksamhet. Föredragande departementschefen ansåg det förhållandet att inom ett verksamhetsområde i regel endast en eller ett par arbetstagare sysselsätts på varje arbetsställe inte i och för sig utgöra tillräcklig anledning att medge utseende av regionalt ombud (prop. 1948: 298 s. 239).

Någon påföljd för underlåtenhet att utse skyddsombud finns inte stadgad. Enligt förarbetena till bestämmelsen i 40 § arbetarskyddslagen bör man i stället inrikta sig på att genom upplysningsverksamhet väcka arbetstagarnas intresse för att tillsätta skyddsombud. Det framhölls vidare att bedömandet om särskilt förhållande berättigade till undantag från huvudregeln om skyddsombuds tillsättande inte tillkommer arbetsgivaren utan arbetstagarna själva.

Begreppet arbetsställe definieras inte i lagstiftningen. Enligt uttalande av 1938 års arbetarskyddskommitté förstås med arbetsställe det lokala, avgränsade område, inom vilket arbetsgivare i och för sin verksamhet bedriver arbete, oavsett om detta utförs i arbetslokal, i det fria eller under jord (SOU 1946: 60 s. 60). Begränsningen till lokalt område innebär i princip att verksamheten skall utövas på en och samma ort. Denna begränsning avsåg kommittén dock inte gälla alltid, t.ex. inte beträffande vägbyggnad. Föredragande departementschefen underströk att begreppet arbetsställe inte får fattas i så strängt lokal bemärkelse att skyddsombud inte skulle kunna utses för exempelvis ett helt banmästarområde om så skulle finnas lämpligt (prop. 1948: 298 s. 238). Ett skyddsombuds skyddsområde får dock inte vara större än att ombudet kan uppfylla kravet på förtrogenhet med arbetsförhållandena inom området.

Antalet skyddsombud bestäms enligt 63 § arbetarskyddskungörelsen efter arbetsställets storlek, arbetets natur och arbetsförhållandena. I bestämmelsen ges vidare vissa riktlinjer för vad som skall iakttas vid val av skyddsombud och bestämmande av skyddsområde, dvs. område inom vilket skyddsombud har att verka. Bestämmelsen kompletteras i partsöverenskommelserna. I de fall då enighet om antalet skyddsombud inte nås vid samråd skall minst två skyddsombud utses om antalet arbetstagare uppgår till 25. Uppgår antalet arbetstagare till 75 skall minst tre skyddsombud utses. För varje hundratal arbetstagare utöver 75 skall ytterligare minst ett skyddsombud utses. Enligt överenskommelserna utses skyddsombud av den lokala fackliga organisationen för en tid av lägst två och högst fyra år.

Angående skyddsombuds kvalifikationer sägs i 63 § arbetarskyddskungörelsen att till skyddsombud skall utses lämplig person med gott omdöme samt nödig insikt i och intresse för skyddsfrågor. Skyddsombud skall vidare äga förtrogenhet med arbetsförhållandena inom sitt skyddsområde.

Frågan om utbildningen av skyddsombud regleras inte i lagstiftningen men tas upp i tidigare nämnda uttalande av SAF och LO i skolningsfrågorna. I detta sägs att det är en uppgift för såväl de fackliga organisationerna som företagen att ge skyddsombuden en utbildning som gör dem skickade att fylla sina funktioner på ett effektivt sätt. Vissa riktlinjer dras upp i fråga om utbildningens ordnande.

Vissa uppgifter om utbildning av skyddsombud redovisas i särskild rapport, bilaga 5 till betänkandet.

I 64 § arbetarskyddskungörelsen finns

bestämmelser om skyddsombuds uppgifter. Ombudet har enligt stadgandet att skaffa sig noggrann kännedom om skyddsförhållandena inom sitt skyddsområde. Han skall verka för sundhet och säkerhet i arbetet och söka vinna övriga arbetstagares medverkan därtill. Finner skyddsombud att viss skyddsåtgärd bör vidtas har ombudet att göra framställning hos arbetsgivaren i den ordning denne föreskrivit. Besked i frågan skall därefter lämnas skyddsombudet utan dröjsmål. Stadgandet anvisar skyddsombud möjligheten att påkalla ingripande av yrkesinspektör om framställningen inte beaktas inom skälig tid. Finns skyddskommitté äger skyddsombud direkt påkalla kommitténs behandling av skyddsfråga av större vikt. I partsöverenskommelserna ges närmare regler om den ordning som skall gälla för hänvändelse till arbetsgivaren i skyddsfrågor.

Instruktioner för skyddsombud, liksom i förekommande fall för skyddskommitté, skall enligt partsöverenskommelserna utfärdas av arbetsgivaren efter samråd med skyddsombuden eller skyddskommittén. Normalinstruktioner har bifogats överenskommelserna.

För att kunna fullgöra sina uppgifter har skyddsombuden tillförsäkrats rätt att ta del av visst material. Enligt 64 § arbetarskyddskungörelsen äger skyddsombud ta del av vissa handlingar rörande minderåriga, de skriftliga råd och anvisningar, som tillsynsorgan lämnat vid inspektion på arbetsstället, vissa intyg över besiktning och provning samt handlingar över undersökningar av luftförhållandena på vissa arbetsplatser. Detta stadgande kompletteras av bestämmelser i partsöverenskommelserna. Genom dessa berättigas skyddsombud att dessutom ta del av företagets olycksfallsstatistik, anmälningar om olycksfall eller yrkessjukdomar, arbetshygienisk-tekniska och arbetsmedicinska utredningar som är av väsentlig betydelse för förhållandena på arbetsstället och — på det statliga området — sjukfrånvarostatistik som gäller ombudets skyddsområde.

Det ursprungliga syftet med skyddsombudsinstitutionen återspeglas i 67 § arbetarskyddskungörelsen som säger att tillsynsorgan skall träda i förbindelse med skyddsombud vid inspektion eller annan förrättning på arbetsställe. Tillsynsorgan skall kostnadsfritt tillställa skyddsombud eller skyddskommitté avskrift av råd, anvisning eller annat skriftligt meddelande som avlåtits till arbetsstället i skyddsfråga. Enligt arbetsordningen för yrkesinspektionen skall underrättelse om tillämnad inspektion i regel ske. Härvid skall såväl arbetsgivaren som skyddsombud underrättas.

I partsöverenskommelserna finns bestämmelser om rätt och skyldighet för skyddsombud att närvara vid förrättningar, som tillsynsorgan eller skyddskommitté verkställer på arbetsstället, och undersökningar, som arbetsledningen företar i skyddsfrågor. Partsöverenskommelserna innehåller också vissa regler om ledighet i övrigt och om ersättning till skyddsombud. Om huvudskyddsombud ej på annat sätt bereds möjlighet att utöva sin verksamhet kan arbetsgivaren sålunda medge att han utan förlust av arbetsinkomst får disponera viss ledighet. Omfattningen av ledigheten bör därvid i förväg bestämmas för en angiven tidsperiod. I kommentaren till de mellan SAF och LO gällande reglerna anmärks att i särskilda fall kan behov av sådan ledighet finnas också för övriga skyddsombud, varvid arbetsgivaren kan ge även dessa skyddsombud rätt att disponera viss ledighet. Bestämmelsen om ersättning avser sammanträden, förrättningar eller undersökningar som skyddsombud deltar i utom arbetstiden.

I 42 § arbetarskyddslagen ges bestämmelser mot s. k. trakasseri. Skyddsombud får enligt bestämmelserna inte hindras att fullgöra sina uppgifter. Det anges särskilt att arbetstagare inte får ges försämrade arbetsförhållanden därför att han utsetts till skyddsombud eller i anledning av hans verksamhet som skyddsombud. Arbetsgivaren får heller inte av sådan orsak avskeda honom eller försämra hans anställningsvillkor. Som påföljder för överträdelse av dessa bestämmelser stadgas dels skadeståndsskyldighet, som kan drabba såväl arbetsgivare som arbetsledare och arbetskamrater, dels ogiltighet av avtalsuppsägning och annan dylik rättshandling.

Påföljdsbestämmelserna har utformats efter förebilder i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. 43 och 44 §§ arbetarskyddslagen innehåller bestämmelser om tid, inom vilken talan skall väckas, och om rättegången.

Enligt SAF:s och LO:s regler för den lokala skyddsverksamheten kan tvister angående trakasseri mot skyddsombud hänskjutas till avgörande av den av SAF och LO inrättade arbetsmarknadsnämnden. Om nämnden finns närmare bestämmelser i huvudavtalet mellan dessa organisationer.

Arbetsdomstolen har sedan tillkomsten av 1949 års arbetarskyddslag endast handlagt ett mål som rör tillämpningen av lagens 42 § (AD 1953: 49). Vederbörande fackorganisation var här ej villig föra arbetstagarens talan. Av denne förd talan ogillades. I arbetsmarknadsnämnden torde, sedan nämnden 1942 började fungera som skiljenämnd, endast ett fall ha varit uppe. Detta ärende avskrevs år 1954 efter förlikning.

Ställföreträdare för arbetsgivaren

Hur det lokala skyddsarbetet bör ledas och organiseras från arbetsgivarens sida utvecklas i 62 § arbetarskyddskungörelsen. Arbetsgivare, som ej själv leder skyddsarbetet på arbetsstället, skall uppdra åt en eller flera personer (skyddsinspektör, personalkonsulent eller annan hos arbetsgivaren anställd) att i hans ställe handlägga skyddsfrågor. Om detta skall arbetsgivaren underrätta skyddsombuden liksom om den ordning, vari hänvändelse till honom skall göras i skyddsfrågor. Arbetsgivaren har att tillse att arbetsledare och övriga arbetstagare medverkar i skyddsarbetet. Det ankommer på arbetsgivaren, hans ställföreträdare och annan arbetsledare att söka samråd med skyddsombuden i skyddsfrågor. Yrkesinspektör skall enligt 66 § arbetarskyddskungörelsen underrättas när ställföreträdare utsetts för arbetsgivaren.

I förarbetena till gällande arbetarskyddslagstiftning diskuterades om arbetsledarnas funktion inom arbetarskyddet borde särskilt regleras. En särreglering av ansvaret för viss kategori arbetstagare befanns emellertid inte lämplig utan det ansågs tillräckligt med lagens allmänna bestämmelse i 7 § om arbetstagares skyldighet att i vad på honom ankommer medverka till förekommande av ohälsa och olycksfall. Arbetsledarens roll uppmärksammades dock i någon mån genom bestämmelsen i 1 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen, som säger att ledningen av visst arbete inte får anförtros en med arbetet oerfaren person om genom detta kan anses uppkomma fara för ohälsa eller olycksfall. Vidare nämns i kungörelsens 62 § att arbetsgivare skall tillse att bl. a. arbetsledare medverkar i skyddsarbetet samt att arbetsledare skall i skyddsfrågor söka samråd med skyddsombuden.

Skyddskommitté m. m.

Enligt 41 § arbetarskyddslagen skall vid arbetsställe, där regelbundet sysselsätts minst 50 arbetstagare, finnas en skyddskommitté, som är sammansatt av företrädare för arbetsgivaren och av skyddsombud. Antalet ledamöter bestäms enligt 65 § arbetarskyddskungörelsen med hänsyn till antalet arbetstagare vid arbetsstället, arbetets natur och arbetsförhållandena. Av samma paragraf framgår att kommitténs uppgift är rådgivande och förslagsställande. Yrkesinspektören skall enligt 66 § kungörelsen underrättas om tillsättande av skyddskommitté.

Partsöverenskommelserna innehåller ett flertal bestämmelser om skyddskommitté. Enligt SAF-LO-reglerna bör i kommittén alltid ingå minst två skyddsombud, varav ett huvudskyddsombud om sådant finns. Har skyddsombud utsetts av flera arbetstagarorganisationer, skall enligt överenskommelsen på det statliga området de för skyddsombuden avsedda mandaten i skyddskommittén fördelas i förhållande till det antal skyddsombud som respektive organisation utsett. Som ledamot av kommittén nämner överenskommelserna därefter skyddsingenjör eller med sådan jämförlig tjänsteman. I övrigt bör enligt överenskommelsen på det statliga området som arbetsgivarens representanter i

kommittén ingå tjänstemän i chefs-, avdelningschefs- eller arbetsledarställning. Enligt överenskommelsen mellan SAF och LO skall avdelningsingenjörer samt verkmästare, förmän eller med dem jämställda arbetsledare vara representerade bland de av arbetsgivaren utsedda ledamöterna. Finns företagsläkare bör denne enligt överenskommelserna närvara vid kommitténs sammanträden. Ordförande och sekreterare i kommittén utses av arbetsgivaren. Vice ordföranden utses i allmänhet av arbetstagarledamöterna i kommittén.

Överenskommelserna innehåller också bestämmelser om hur ofta skyddskommittén skall sammanträda, i regel minst en gång i kvartalet, och om den formella ordningen för sammanträdena.

I överenskommelserna föreskrivs vidare att skyddskommittén skall se över arbetsstället minst en gång varje halvår. Kommittén kan i stället uppdra åt en eller flera mindre grupper av representanter för arbetsgivaren och arbetstagarna att med kortare mellanrum se över arbetsstället eller delar av arbetsställe.

Enligt SAF:s och LO:s riktlinjer för företagshälsovård är det viktigt att samråd äger rum mellan arbetsgivaren och de anställda angående såväl införandet av företagshälsovård som utövningen av företagshälsovård. I riktlinjerna ges en vidsträckt ram för behandlingen av företagshälsovårdsfrågor. Samrådet kan sålunda föras antingen inom företagsnämnden, skyddskommittén eller ett för ändamålet tillsatt råd för företagshälsovård. Väljs företagsnämnden som forum bör nämnden utökas med ett skyddsombud — helst huvudskyddsombudet om sådant finns — om det inte normalt ingår skyddsombud i nämnden. Då enighet om var företagshälsovårdsfrågorna skall behandlas inte kan uppnås, skall lösningen med förstärkt företagsnämnd användas. I företag med färre än 50 anställda äger samrådet rum mellan arbetsgivaren och företagsombud eller skyddsombud. I de fall då företagshälsovård anordnas gemensamt för flera företag i form av företagshälsovårdscentral bör valda representanter för de anställda få tillfälle att samråda med centralens ledning.

Brandförsvar

Åtgärder som primärt syftar till att förebygga personskador i händelse av brand på arbetsplats anknyter nära till arbetarskyddet men anses inte utan vidare ingå i den lokala arbetarskyddsorganisationens kompetensområde. Genom den tekniska utvecklingen har det emellertid blivit allt svårare att dra en gräns mellan ett vidgat arbetarskydd och ett effektivt brandförsvar. Särskilt gäller detta beträffande industrin. För att arbetarskyddet i vad avser förebyggande av personskador genom brand skall fungera tillfredsställande har därför ett samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare även på detta område ansetts böra komma till stånd. Detta kan sägas ligga i bestämmelsen i 39 § arbetarskyddslagen och understryks i brandstadgan (1962: 91), där det i 21 § sägs att arbetsgivare och arbetstagare bör samverka i syfte att främja brandförsvaret på arbetsplatsen. Hur denna samverkan skall åstadkommas och bedrivas anges dock inte närmare i lagstiftningen.

Brandstadgans rekommendation har tagits upp i gällande villkor för industribrandförsäkring. Enligt det s. k. industrivillkoret skall särskild person (brandskyddsledare) ha i uppdrag att övervaka att försäkringsavtalets föreskrifter är uppfyllda. Det anges att vid större företag bör brandskyddsledaren vid sin sida ha en brandskyddskommitté. Normalinstruktion till vägledning vid organiserande av sådan kommitté har utarbetats av Svenska brandförsvarsföreningen i samråd med Sveriges Industriförbund och LO. Enligt instruktionen skall kommittén bestå av representanter för företagsledningen, arbetsledningen och arbetstagarna.

I samarbete med handelns parts- och intresseorganisationer och efter samråd med statens brandinspektion har Svenska brandförsvarsföreningen vidare utarbetat anvisningar för intern organisation och kontroll av detaljhandelns brandförsvar. I anvisningarna anges bl. a. att samarbete och samråd om brandförsvarsfrågorna bör äga rum i skyddskommittén eller, där särskild överenskommelse träffats, i företagsnämnden. I kommittén (nämnden) bör ingå den person

som utsetts att handlägga brandförsvarsfrågorna vid företaget. Det sägs vidare att handläggningen av brandförsvarsfrågorna bör ske efter samma normer som arbetarskyddsfrågorna enligt de överenskommelser som träffats mellan SAF och LO respektive KFO och LO om allmänna regler för den lokala arbetarskyddsverksamheten. På sätt som är angivet i dessa överenskommelser bör skyddsombud handlägga även frågor som gäller brandförsvaret.

Svenska brandförsvarsföreningen har i samarbete med representanter för Arbetarskyddsnämnden, Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård (Bygghälsan), Föreningen Teknisk Företagshälsovård (tidigare Föreningen Sveriges Skyddstjänstemän), statens brandinspektion och det kommunala brandförsvaret även utarbetat allmänna riktlinjer angående samverkan mellan arbetarskydd och brandförsvar. I den mån brandförsvarsfrågorna är av arbetarskyddskaraktär tillhör de enligt dessa riktlinjer också den lokala skyddsorganisationens intresseområde. Handläggningen av sådana brandförsvarsfrågor förutsätts i princip ske efter samma normer som arbetarskyddsfrågor. Samarbete bör alltså äga rum i skyddskommittén. I denna bör en för brandförsvaret ansvarig person ingå.

5.4 *Skyddsorganisationen på arbetsplatserna*

5.4.1 Statistiska uppgifter

Arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens årsberättelser ger vissa uppgifter om antalet arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté. Tabell 5.1 visar situationen vid arbetsställen under allmänna yrkesinspektionen. Uppgifterna om antalet arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté avser registrerade arbetsställen. Inom parentes har emellertid lämnats uppgift som inbegriper arbetsställen som ej registrerats men besökts av inspektionen.

Det bör framhållas att underlaget för statistiska uppgifter från yrkesinspektionen främst är anteckningar vid inspektionsbesök.

Tabell 5.1 Antal arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté under allmänna yrkesinspektionens tillsyn. Siffror inom parentes omfattar även arbetsställen som ej registrerats men besökts av inspektionen.

År	Antal registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare vid dessa	Antal arbetsställen med		Antal regionala skyddsombud
			Lokala skyddsombud	Skyddskommitté	
1950	76 270	1 191 724	17 588 (18 148)	1 266 (1 288)	30 (47)
1960	78 939	1 444 525	22 516 (26 985)	2 204 (2 332)	63 (318)
1965	75 699	1 735 021	22 863 (27 104)	2 686 (2 792)	124 (148)
1966	74 275	1 786 944	22 547 (27 164)	2 690 (2 782)	106 (127)
1967	74 800	1 835 624	23 075 (28 694)	2 745 (2 858)	108 (126)
1968	72 041	1 838 712	22 968 (29 145)	2 651 (2 774)	104 (105)
1969	71 687	1 879 255	23 082 (29 125)	2 728 (2 887)	121 (127)
1970	72 229	1 914 749	23 610 (30 105)	2 813 (2 983)	124 (133)
1971	72 393	1 939 914	25 422 (31 252)	3 410 (3 542)	164 (177)

Eftersom besök ej förekommer årligen vid alla arbetsställen medför detta eftersläpning beträffande uppgifternas aktualitet. Enligt upplysning från yrkesinspektionen är detta en icke oväsentlig felkälla, eftersom aktiviteten beträffande val av skyddsombud och skyddskommitté ökat starkt under de senaste åren. Val av skyddsombud och tillsättande av skyddskommitté anmäls ej i full utsträckning till yrkesinspektionen. Vad gäller skyddskommittéerna bör vidare observeras att notering i allmänhet saknas om företagsnämnder som fungerar som skyddskommittéer.

Nämnda förhållanden torde främst inverka i den riktningen att flera arbetsställen kan antas ha skyddsombud och skyddskommitté än tabell 5.1 visar för respektive år. I vart fall framgår emellertid av tabellen klart att antalet arbetsställen med lokala skyddsombud och skyddskommitté successivt ökat under åren, trots att antalet arbetsställen minskat till följd av sammanslagningar m. m.

Hur antalet arbetsställen med skyddsombud och skyddskommittéer fördelar sig på olika yrkesgrupper visar tabell 5.2, som avser arbetsställen vid allmänna yrkesinspektionen.

Andelen arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté är enligt tabell 5.2 tämligen likartad i olika yrkesgrupper. Tabellen ger dock ej uppgift om i vad mån redovisade arbetsställen har så många anställda att skyddsombud respektive skyddskommitté skall finnas enligt arbetarskyddslagen. Utredningen har från allmänna yrkesinspektionen inhämtat uppgifter om antalet arbetsställen med och utan lokala skyddsombud respektive skyddskommitté, fördelade i storleksklasser och dessutom uppdelade på yrkesgrupper. Av dessa uppgifter framgår att vid arbetsställen med minst fem respektive 50 anställda andelen arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté är påtagligt mindre i yrkesgrupperna handel och varulager samt hotell- och restaurangrörelse. Under genomsnittet ligger också grupperna läder-, hår- och gummiindustri, land- och sjötransport i övrigt samt "annan yrkesrörelse", som i huvudsak avser fristående kontorsverksamhet samt allmän förvaltning. Som synes kan angivna tendenser spåras även i tabell 5.2.

Tabell 5.3 innehåller en sammanställning av nyssnämnda från allmänna yrkesinspektionen inhämtade uppgifter. Att uppgifterna i denna tabell inte helt stämmer med uppgifterna i tabell 5.2 beror på att sammanräkningarna skett vid något olika tidpunkter.

Enligt tabell 5.3, som avser situationen omkring årsskiftet 1971/72, finns skyddsombud vid 24 778 av de 71 802 arbetsställen som är registrerade hos allmänna yrkesinspektionen. Enligt arbetarskyddslagen skall skyddsombud utses på arbetsställe med minst fem arbetstagare. Ser man endast på dessa arbetsställen finns skyddsombud på 21 956 arbetsställen av 39 103 eller i något mer än hälften av fallen. I gruppen 1—4 arbetstagare saknas skyddsombud endast vid tio arbetsställen av elva. Vid arbetsställen med 5—9 arbetstagare saknas fortfarande skyddsombud vid de flesta arbetsställen eller vid två tredjedelar av arbetsställena inom gruppen. Även i gruppen med 10—49 arbetstagare saknas skyddsombud på många arbetsställen. Andelen arbetsställen med skyddsombud är här inte mycket mer än hälften. Det kan emellertid antas att en väsentlig del av arbetsställena utan skyddsombud finns bland de mindre arbetsställena inom gruppen. Vid arbetsställen med 50 arbetstagare eller mera sjunker nämligen andelen arbetsställen utan skyddsombud snabbt. Man kan över huvud räkna med att andelen arbetsställen med skyddsombud är något större än som framgår av tabellen. I detta avseende kan först och främst hänvisas till den eftersläpning som enligt vad tidigare sagts förekommer vid registreringen. Bland andra felkällor kan nämnas oregelmässighet i registreringsförfarandet och bristande underrättelse till yrkesinspektionen om val av skyddsombud. Sålunda har enligt uppgift från ett distrikt eleverna vid vissa skolor upptagits som arbetstagare vid arbetsställen utan skyddsombud.

Tabell 5.3 innehåller också uppgifter angående förekomsten av skyddskommitté vid arbetsställen av olika storleksordning. Att åtskilliga företag med 50 anställda eller flera

Tabell 5.2 Antalet arbetsställen under allmänna yrkesinspektionens tillsyn med skyddsombud och skyddskommitté inom olika yrkesgrupper. Årsskiftet 1971/72.

Yrkesgrupp	Antal arbetsställen	Antal arbetstagare	Antal arbetsställen med		Antal regionala skyddsombud
			Lokala skyddsombud	Skydds-kommitté	
Registrerade arbetsställen					
Malmbrytning o. metallindustri	15 747	554 285	5 959	983	50
Jord- o. stenindustri	3 321	55 417	1 142	96	—
Skogshantering o. träindustri	8 479	96 781	2 495	174	3
Pappers- o. grafisk industri	2 044	109 738	1 028	229	1
Jordbruk	8 662	27 944	1 911	10	8
Livsmedelsindustri	2 797	74 486	1 139	158	3
Textil- o. beklädnads-industri	2 038	72 220	895	187	1
Läder-, hår- o. gummi-industri	1 291	32 125	425	52	—
Kemisk-teknisk industri	1 369	54 751	591	136	—
Byggnadsverksamhet utom husbyggnad	2 854	61 542	1 217	243	2
Kraft-, belysn.-, vattenverk m. m.	1 687	20 570	680	141	—
Handel o. varulager	5 997	135 182	2 121	147	5
Stuveri	265	7 052	141	15	—
Land- o. sjötransport i övrigt	1 871	59 858	797	108	—
Hotell- o. restaurang-rörelse	2 006	58 017	815	102	80
Annan yrkesrörelse (även förvaltning)	11 965	519 946	4 066	629	11
Ej registrerade arbetsställen					
Byggnadsverksamhet även husbyggnad	.	.	5 571	120	8
Stuveri (fartyg)	.	.	37	5	—
Övrig verksamhet	.	.	222	7	5

Tabell 5.3 Antalet hos allmänna yrkesinspektionen registrerade arbetsställen med lokala skyddsombud och skyddskommitté enligt uppgifter från allmänna yrkesinspektionen. Fördelning på arbetsställen av olika storleksordning. Årsskiftet 1971/72.

	Antal arbetstagare								Summa
	1—4	5—9	10—49	50—99	100—199	200—499	500—999	1 000—	
Registrerade arbetsställen	32 699	12 543	19 536	3 587	1 849	1 046	343	199	71 802
Antal arbetsställen med skyddsombud	2 822	4 060	1 966	2 832	1 651	935	318	194	24 778
Antal arbetsställen med skyddskommitté	25	64	670	858	951	708	280	184	3 740

saknar skyddskommitté kan antas i ganska stor utsträckning bero på att företagsnämnden fungerar som skyddskommitté. Även med beaktande av anförda felkällor är det anmärkningsvärt att andelen arbetsställen med skyddskommitté i gruppen 50—99 arbetstagare än mindre än en fjärdedel. Enligt tabellen har skyddskommitté ibland tillsatts på arbetsställen med mindre antal arbetstagare än 50. Som förklaring har från vissa yrkesinspektionsdistrikt uppgetts att arbetsstället ingår i större företag som har organiserad skyddsverksamhet med skyddskommitté eller att speciellt stora arbetarskyddsproblem finns på arbetsstället. En förklaring kan också vara att personalstyrkan reducerats men att skyddskommittén kvarstår. Motsvarande förklaringar har getts till att skyddsombud finns på vissa arbetsställen med mindre antal arbetstagare än fem.

Tillgängliga uppgifter ger ej besked om för vilka grupper av anställda skyddsombud utsetts vid angivna arbetsställen. Från yrkesinspektörshåll har dock uppgetts att val av skyddsombud för tjänstemannasidan i allmänhet synes ske endast vid de stora företagen.

Av yrkesinspektionens årsberättelser framgår även i vilken omfattning det finns arbetsställen under kommunal tillsyn som har skyddsombud. I tabell 5.4 har intagits uppgifter härom för ett antal år. Beträffande dessa arbetsställen saknas skyddskommittéer, och statistiken innehåller ej heller uppgifter om några regionala skyddsombud.

Tabell 5.4 Antal arbetsställen med skyddsombud under kommunal tillsyn.

År	Antal registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare vid dessa	Antal arbetsställen med skyddsombud
1950	79 582	233 926	1 942
1960	86 873	234 298	1 650
1970	81 792	218 377	1 750
1971	81 864	229 977	1 681

Av tabell 5.4 framgår att beträffande arbetsställen under kommunal tillsyn andelen arbetsställen med skyddsombud varit tämligen konstant genom åren. Av de 81 864 arbetsställen som år 1971 föll under kommunal tillsyn fanns endast 1 681 arbetsställen där skyddsombud utsetts. Detta betyder att skyddsombud fanns endast vid 2 % av dessa arbetsställen. Det bör emellertid uppmärksammas att en mycket stor andel av dessa arbetsställen är så små att det inte föreligger någon skyldighet enligt arbetarskyddslagen att utse skyddsombud. Det genomsnittliga antalet arbetstagare per arbetsställe uppgår inte till mer än två tre personer. Någon uppdelning av arbetsställena på olika storleksgrupper har inte varit möjlig när det gäller den kommunala tillsynen.

I tabell 5.5 finns uppgifter om hur antalet arbetsställen under kommunal tillsyn med skyddsombud fördelar sig på olika yrkesgrupper. Man finner av tabellen att andelen arbetsställen med skyddsombud är åtskilligt högre inom byggnadsverksamhet än i övriga verksamheter eller 6 % mot mindre än 2 % för andra verksamheter.

Tabell 5.5 Antal arbetsställen med skyddsombud under kommunal tillsyn inom olika yrkesgrupper. Årsskiftet 1971/72.

Verksamhet	Antal registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare vid dessa	Antal arbetsställen med skyddsombud
Hantverk	13 126	33 833	309
Handel	44 442	126 940	713
Byggnadsverksamhet	3 337	11 067	206
Övrig verksamhet	20 959	58 137	453

Från yrkesinspektionens årsberättelser kan också inhämtas uppgifter om skyddsorganisationen vid vissa arbetsställen under specialinspektion. Tabell 5.6 visar förhållandena vid skogsyrkesinspektionen och yrkesinspektionen för landtrafiken under ett antal år. Uppgifter beträffande övriga specialinspektioner utelämnas här. Anledningen är att en dubbelföring av antalet arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté sker

Tabell 5.6 Antal arbetsställen med skyddsombud och skyddskommitté under tillsyn av skogsyrkesinspektionen respektive yrkesinspektionen för landtrafiken.

År	Antal registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare vid dessa	Antal arbetsställen med		Antal regionala skyddsombud
			Lokala skyddsombud	Skyddskommitté	
Skogsyrkesinspektionen					
1950	(Hos insp. reg.		226	—	—
1960	endast större		35	—	1 068
1970	arbetsgivare		1 711	65	435
1971	inom skogshanteringen)		1 774	179	70
Yrkesinspektionen för landtrafiken					
1950	3 670	81 371	1 781	132	—
1960	2 527	69 915	1 795	132	—
1970	1 887	54 972	2 216	225	—
1971	1 854	54 415	2 216	225	—

vid allmänna yrkesinspektionen, å ena sidan, samt bergmästarämbetena och sprängämnesinspektionen, å andra sidan, i en utsträckning som inte kunnat närmare fastställas. Från specialinspektionen för luftfartstjänst och elektriska inspektionen lämnas ej uppgifter om skyddsorganisationen.

Sammanfattningsvis var enligt yrkesinspektionens verksamhetsberättelser för år 1971 totala antalet registrerade arbetsställen under yrkesinspektionens tillsyn 159 679 med ett sammanlagt antal arbetstagare av 2 253 859. Lokala skyddsombud fanns vid 37 987 arbetsställen och skyddskommitté vid 4 237 arbetsställen. I dessa uppgifter har medtagits samtliga specialinspektioner. Enligt årsberättelserna synes vidare 247 regionala skyddsombud vara verksamma.

Angående skyddskommittéerna kan ytterligare uppgifter inhämtas från Arbetarskyddsnämndens statistik, som dock är ganska ofullständig. Senast offentliggjorda uppgifter gäller 1968. För detta år redovisas 1 912 skyddskommittéer med tillsammans 15 814 ledamöter, dvs. i medeltal åtta ledamöter per kommitté. Av antalet ledamöter var ca 50 % skyddsombud, ca 25 % arbetsledare och ca 25 % arbetsgivare eller andra tjänstemän än arbetsledare. Antalet sammanträden under året var i medeltal ca 2,9 per kommitté.

Tillgänglig statistik ger ej uppgift om antalet skyddsombud. Som tidigare nämnts anmäls val av skyddsombud ej i full utsträckning till yrkesinspektionen. Angående skyddsombuds avgång finns över huvud ingen bestämmelse om att anmälan skall ske till yrkesinspektionen. Vid inspektionsbesök antecknas endast om skyddsombud finns, ej antalet skyddsombud. Ej heller förs vid alla fackförbund centrala register över skyddsombuden. Antalet skyddsombud inom LO-området har beräknats uppgå till 70 000—80 000. Man utgår då från att det i genomsnitt finns två tre skyddsombud på arbetsställen med skyddsombud. Enligt inkomna svar på en enkät, som Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd sände ut hösten 1971, utgör inom civila statsförvaltningen antalet skyddsombud 8 500, antalet skyddskommittéer 457 och antalet företagsnämnder som fungerar som skyddskommittéer 414. Från Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd har uppgetts att enligt år 1971 utförda beräkningar finns inom försvaret 2 400 skyddsombud för de anställda.

Härtill kommer närmare 500 kompaniassistenter som har ställning som de värnpliktigas skyddsombud.

Det kan nämnas att en uppgift om antalet huvudskyddsombud finns i arbetarskyddsnämndens ovannämnda statistik. För år 1968 redovisar denna statistik 21 808 skyddsombud, varav 2 215 huvudskyddsombud.

På olika ställen i detta betänkande talas om att skyddsförhållandena varierar mellan arbetsställen av olika storlek. I tabell 5.7 har tagits in uppgifter om antalet anställda vid arbetsställen uppdelade på storleksklasser. Tillgängliga statistiska uppgifter (Sveriges Offentliga Statistik, Industri 1970) avser antalet anställda, tjänstemän undantagna, vid tillverkningsindustri samt gruvor och mineralbrott. Av tabellen framgår att antalet sådana anställda vid arbetsställen av olika storleksklasser år 1969 fördelade sig enligt följande:

arbetsställen med högst 10 arbetare	5 %
arbetsställen med 11–50 arbetare	20 %
arbetsställen med 51–100 arbetare	13 %
arbetsställen med 101–200 arbetare	14 %
arbetsställen med 201–500 arbetare	18 %
arbetsställen med 501–1 000 arbetare	12 %
arbetsställen med över 1 000 arbetare	18 %

5.4.2 Närmare angående hur det lokala samarbetet i skyddsfrågor är organiserat. Anteckningar vid företagsbesök

Lagstiftningen och partsöverenskommelserna om det lokala skyddsarbetet har utförts och kompletterats på olika sätt i praktiken. I detta avsnitt skall mycket översiktligt ges några karakteristiska drag i de lokala skyddsorganisationerna som inte direkt följer av lagregler och centrala överenskommelser. Det torde ligga i sakens natur att en vidareutveckling av organisationen mest förekommit inom de större företagen. Framställningen vilar i första hand på iakttagelser vid de studiebesök som utredningen har företagit och som nämnts i avsnitt 1. Eftersom utredningen av tidsskäl varit nödsakad att begränsa antalet studiebesök har framställningen i vissa avseenden kompletterats med vad utredningen i övrigt inhämtat om skyddsorganisationen vid olika företag. Det är främst de rent yttre dragen som presenteras. Sist i avsnittet berörs dock vad som mera allmänt förekommit vid studiebesöken.

Vid större arbetsställen med flera avdelningar tillsätts ofta flera skyddskommittéer. I allmänhet finns då också en central skyddskommitté. Skyddskommittéernas förhållande till företagsnämnden skiftar. Vanligen ingår representant för företagsledningen i skyddskommittén, i förekommande fall centrala skyddskommittén. När detta inte är fallet är kommittén stundom underställd företagsnämnden, där sådan representant normalt ingår. Arbetsfördelningen mellan skyddskommitté och företagsnämnd växlar vid olika företag vad gäller arbetsmiljöfrågor som ej direkt avser skyddstekniska och yrkeshygieniska bedömningar.

Det finns en klar tendens att delegera en del av skyddskommitténs uppgifter till undergrupper. Permanenta arbetsutskott, vari ingår representanter för företagsledning och de anställda, har sålunda tillskapats vid många företag i avsikt att få fram smidigare och effektivare verksamhetsformer än skyddskommittén kan erbjuda. Vid större företag kan också finnas särskilt ergonomiutskott, som går igenom arbetsplatserna och undersöker vilka åtgärder som bör vidtas för att förbättra arbetsmiljön. Frågor angående företagshälsovård behandlas vid vissa företag i skyddskommittén och vid andra företag i företagsnämnden men kan också diskuteras i särskilda utskott till kommittén eller nämnden eller i en särskild företagshälsovårdsnämnd.

För speciella projekt, såsom vid planering av nybyggnad eller upprustning av gamla lokaler, tillskapas ofta under skyddskommitté eller företagsnämnd eller i form av en särskild projektgrupp samrådsgrupper med uppgift att diskutera fram lämpliga lösningar. Dessa samrådsgrupper kan i sin tur ha möjlighet att anlita experter.

Under skyddskommittén finns vidare i stor utsträckning mer eller mindre fast organiserade samarbetsgrupper med en kärna som består av arbetsledare och skyddsombud. Dessa grupper kan i allmänhet sägas vara

Tabell 5.7 Antal arbetsställen och arbetstagare[a] år 1969 storleksgrupperade efter antalet arbetstagare.

Näringsområde	10 arbetstagare och därunder		11—50 arbetstagare		51—100 arbetstagare	
	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare
Malmgruvor	7	42	31	930	16	1 162
Andra gruvor och mineralbrott	89	417	52	1 111	7	477
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri	866	4 892	595	13 608	140	9 959
Textil-, beklädnads-, läder- och lädervaruindustri	505	3 281	824	19 694	179	12 962
Trävaruindustri	1 132	7 425	1 147	25 257	148	10 286
Massa-, papper- och pappersvaruindustri, grafisk industri	497	3 277	477	10 668	107	7 590
Kemisk industri, petroleum-, gummivaru-, plast- och plastvaruindustri	347	2 157	314	7 027	65	4 647
Jord- och stenvaruindustri	449	2 475	375	8 509	72	5 155
Järn-, stål- och metallverk	59	396	72	1 690	15	1 082
Verkstadsindustri	1 599	10 322	1 823	42 300	392	27 624
Annan tillverkningsindustri	89	552	72	1 746	17	1 209
Summa	5 639	35 236	5 782	132 540	1 158	82 153

[a] Avser medelantalet under verksamhetstiden sysselsatta arbetstagare, tjänstemän undantagna.

101—200 arbetstagare		201—500 arbetstagare		501—1 000 arbetstagare		Över 1 000 arbetstagare		Summa	
Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare	Arbetsställen	Arbetstagare
7	1 068	6	1 637	1	751	2	3 284	70	8 874
1	107	—	—	—	—	—	—	149	2 112
79	10 918	36	10 469	8	5 615	—	—	1 724	55 461
103	14 895	36	10 656	5	3 456	1	1 546	1 653	66 490
92	13 010	27	8 019	3	1 855	—	—	2 549	65 852
74	10 752	71	21 944	22	14 575	6	6 311	1 254	75 117
50	6 897	25	8 337	9	6 445	4	5 894	814	41 404
27	3 896	25	7 002	5	3 230	1	1 307	954	31 574
18	2 456	14	4 955	13	9 571	14	29 691	205	49 841
202	28 378	149	45 049	51	35 237	31	70 864	4 247	259 774
2	272	3	926	—	—	—	—	183	4 705
655	92 649	392	118 994	117	80 735	59	118 897	13 802	661 204

inriktade på det dagliga skyddsarbetet men kan också ha andra uppgifter såsom att behandla vissa med skyddsarbetet sammanhängande trivselfrågor o. d.

De olika organens befogenheter är vanligen inte mera omfattande än som uttalas i arbetarskyddslagens samverkansbestämmelser och partsöverenskommelserna om regler för den lokala skyddsverksamheten. Organ med särskilda uppgifter synes dock i praktiken ofta fungera så att man resonerar sig fram till en lösning som kan biträdas av alla i gruppen.

Man kan alltså i dessa fall tala om ett slags delegering från företaget beträffande frågor inom gruppens kompetensområde, låt vara att denna delegering liksom varje annan sådan kan återtagas. En mera allmän delegering av liknande innehåll utgör ett förfarande som introducerats vid några företag. Skyddskommittén förfogar här över ett visst årligt anslag som kan användas för arbetsmiljöförbättrande åtgärder.

Åtminstone vid många större företag sker ofta såsom ett normalt led i arbetarskyddet en översyn av arbetsplatserna genom regelbundna s. k. skyddsronder. Det är svårt att ge någon allmängiltig uppgift om hur ofta skyddsrond brukar företas men det synes i vart fall inte vara ovanligt att så sker varje månad. Skyddsronden gäller oftast en allmän översyn från skyddssynpunkt men kan också vara riktad, varvid på förhand angivna faktorer i arbetsmiljön kontrolleras. Ofta försöker man låta skyddsronden omfatta flera skyddsområden för att motverka ''avdelningsblindhet''. I skyddsronden torde alltid arbetsledare och skyddsombud delta. Dessutom kan ingå skyddsingenjör och företagsläkare men detta växlar beroende på den skiftande karaktären av skyddsronder vid olika företag.

Till den lokala samarbetsorganisationen i skyddsfrågor kan också sägas höra de skyddsträffar som vissa företag anordnar med de anställda. Vid skyddsträffarna diskuterar man skyddsfrågor och kan framställa förslag till åtgärder.

Även tävlingar mellan olika avdelningar inom ett företag eller mellan olika företag inom en bransch om lägsta frekvensen olycksfall förekommer för att stimulera det totala skyddsarbetet.

Vad gäller brandförsvarsfrågorna synes intresset för att bilda brandskyddskommittéer snarast vara i avtagande. Inom flera företag har man i stället knutit samrådet i brandförsvarsfrågorna till den lokala skyddsorganisationen. Skyddsombud och skyddskommitté tar då upp och behandlar även dessa frågor. Det förekommer även att särskilt brandutskott inrättas under skyddskommittén.

Vid de tidigare berörda studiebesöken har utredningen haft tillfälle att med representanter för företagsledning, skyddsombud och styrelse vid lokala fackliga organisationer diskutera hur samarbetet i skyddsfrågor fungerar. Utredningen har härvid mötts av stort intresse från alla sidor. Vid de meningsskiljaktigheter, som har yppats i vissa avseenden, har också besvärliga frågor diskuterats på ett sätt som tytt på vana från parternas sida att tillsammans finna lösningar. Det har även förekommit uttryck för uppskattning. Detta gäller inte minst i fråga om huvudskyddsombudens insatser. I det följande antecknas de huvudsakliga synpunkter och förslag som kommit fram vid diskussionerna.

Stor enighet har vid diskussionerna rått om vikten av att skyddsombuden ges en ordentlig utbildning liksom om att utbildningen f. n. ofta är bristfällig. Från skyddsombudens sida har vidare framhållits värdet av att skyddsombud får särskild tid anslagen att ägna sig åt skyddsfrågor. På de besökta företagen har i många fall huvudskyddsombudet haft rätt att utan förlust av arbetsinkomst disponera hela arbetstiden för uppgifterna som huvudskyddsombud. Det har emellertid på arbetstagarhåll genomgående krävts att fastare regler ges även beträffande övriga skyddsombuds möjlighet att disponera viss del av arbetstiden för skyddsfrågor. Vid diskussion av skyddsombudens befogenheter har anförts att skyddsombuden bör få ''mera status'' utan att egentligen några andra förslag framkommit än de som nyss antytts. Vid en del företag har skyddsombuden klagat över svårigheter att få arbetskamrater att rätta sig efter skyddsföreskrifter.

En fråga som ofta diskuterats är hur man skall utan dröjsmål få fram åtgärder varom enighet i och för sig föreligger. Arbetstagarrepresentanterna har framhållit den irritation och de risker som kan uppstå till följd av sådana dröjsmål. Från företagens sida har som ett medel att effektivisera beslutsverkställigheten hänvisats till de arbetsutskott under skyddskommittén där företagsledning och huvudskyddsombud tillsammans kan följa att åtgärder verkligen vidtas och att det

inte sker någon eftersläpning.

Vid diskussionerna har skyddsombuden yppat oro över effekten för arbetstagarnas del av den mängd nya ämnen som hanteras på arbetsplatserna. Klarare bestämmelser om informationsskyldighet för tillverkare och arbetsgivare har efterlysts. Vidare har betonats svårigheten att få fram maskiner som ej är bullerstörande och som är ergonomiskt riktiga. Från företagen har hänvisats till att detta ofta är en fråga av internationell räckvidd, antingen på grund av att man är beroende av utländsk tillverkning eller på grund av att den huvudsakliga andelen av svensk tillverkning är avsedd för export. Man har konstaterat att det trots gjorda försök inte är lätt att få gehör hos utländska tillverkare, för vilka den svenska marknaden kanske representerar en obetydlig del. Man har dock ansett att en viss förbättring härvidlag är på gång. Behovet av forskning för att få fram tekniska lösningar har betonats.

Vad gäller arbetshygieniska frågor över huvud har skyddsombuden framfört önskemål att bestämmelserna i den kommande lagstiftningen görs mera entydiga och ej som i gällande arbetarskyddslag utformas som rekommendationer eller förses med reservationer i avseende till vad som är möjligt o. d.

5.4.3 Företagshälsovård

Arbetarskyddsstyrelsen överlämnade år 1968 betänkandet Företagshälsovård (SOU 1968:44). Betänkandet hade utarbetats av en utredningsgrupp — företagshälsovårdsutredningen — som bildats av arbetarskyddsstyrelsen med representanter för socialstyrelsen, dåvarande arbetsmedicinska institutet, SAF, LO, TCO och Sveriges läkarförbund. SAF:s och LO:s representanter i utredningen var även ledamöter i dessa organisationers gemensamma arbetarskyddskommitté, som under åren 1964—1967 utredde frågan om arbetarskydd och företagshälsovård, vilket bl.a. resulterade i en överenskommelse om riktlinjer för företagshälsovård.

Företagshälsovårdsutredningen framhöll att företagshälsovården bör ses som en utvidgad form av arbetarskyddet och genom utökade resurser anpassas till utvecklingen i modernt arbetsliv och till de nya behov, som följer därav. Det är enligt ifrågavarande utredning angeläget att vidta olika åtgärder av skyddsteknisk, arbetshygienisk, ergonomisk och arbetspsykologisk art för att skydda arbetstagarna mot yrkesrisker och ohälsa och för att över huvud taget uppnå en god anpassning mellan människa och arbete. Företagens ansvar i dessa avseenden växer i takt med den tekniska utvecklingen och de snabbt skiftande förhållandena i arbetslivet. Vetenskapliga framsteg, särskilt inom tekniken, har gjort det möjligt att i ökande omfattning tillämpa rationellare produktionsformer. Denna omställning av produktionsapparaten innebär i sin tur ofta stora förändringar av den enskilde arbetstagarens arbetsuppgifter och arbetsmiljö. Dessa olika omständigheter och föränderligheten inom arbetslivet medför ett allt större behov av företagshälsovård.

Enligt företagshälsovårdsutredningens beräkningar hade år 1968 ca 25 % av de anställda inom industrin tillgång till företagshälsovård med läkare. Företagshälsovården har byggts ut främst vid de stora industriella arbetsplatserna. Under senare år hade dock tillkommit ett flertal företagshälsovårdscentraler, gemensamma för flera mindre och medelstora arbetsplatser inom olika branscher.

Företagshälsovårdsutredningen framhöll att utvecklingen inom arbetslivet gör en snabbare utbyggnad av företagshälsovården än den hittillsvarande angelägen. Särskilt gäller detta mindre industrier som ofta har arbetshygieniska problem. Behovet av företagshälsovård växer också vid icke industriella arbetsplatser och kommer enligt företagshälsovårdsutredningen att finnas vid praktiskt taget alla företag oavsett storlek och näringsgrenstillhörighet.

Företagshälsovården bör enligt företagshälsovårdsutredningen utövas av teknisk och medicinsk expertis i samverkan med företagens övriga funktioner och anpassas till behoven på varje enskilt företag. Verksamheten bör i första hand vara förebyggande och

genomföras i nära anknytning till produktionen med bredaste möjliga utnyttjande av arbetsplatsens egna resurser. Härigenom kan vinnas en stabil grund för samarbete med samhällets arbetarskyddsorgan och för en ändamålsenlig avvägning av insatserna mellan dessa och företagen. Medverkan av expertis inom företagen underlättar även för utomstående expertis inom hälso- och sjukvård samt arbetsvård, försäkringskassor och socialvård att göra avväganden och ställningstaganden rörande individens arbetssituation.

Företagshälsovårdsutredningen framlade följande organisationsmodeller, närmast avsedda som vägledning vid införande av företagshälsovård.

Inbyggd företagshälsovård med heltidsanställd läkare och skyddsingenjör.

Inbyggd företagshälsovård med deltidsanställd läkare.

Företagshälsovårdscentraler, som svarar för företagshälsovården vid ett flertal företag.

Branschanknuten företagshälsovård med regionala centraler och rörliga enheter som besöker arbetsplatserna inom regionen.

Andra organisationsformer för företagshälsovård med olika former för samverkan.

Mot bakgrund av företagshälsovårdsutredningens betänkande gav Kungl. Maj:t socialstyrelsen i uppdrag att i samråd med arbetarskyddsstyrelsen och arbetsmedicinska institutet utreda omfattningen av de läkarresurser som kunde disponeras för en utbyggnad av företagshälsovården och formerna för en reglerad tilldelning av läkartjänster för denna verksamhet. Vidare fick arbetsmedicinska institutet i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen utreda frågan om utbildningen i företagshälsovård vid institutet och de frågor som hängde samman därmed.

Socialstyrelsen överlämnade år 1970 resultatet av utredningsarbetet i form av betänkandet Företagshälsovårdens läkarresurser m. m. (Stencil S 1970: 4). Samma år överlämnade arbetsmedicinska institutet betänkandet Utbildning i företagshälsovård m. m. vid arbetsmedicinska institutet.

Till 1971 års vårriksdag lades fram proposition angående vissa frågor om företagshälsovård m. m. (prop. 1971: 23). I propositionen framhölls att arbetsmiljön ständigt förändras och därför måste kontinuerligt och effektivt bevakas för att trygga arbetstagarnas hälsa. Det innebär enligt propositionen att vi i dag på ett annat sätt än tidigare måste förlägga huvudansvaret för arbetsmiljöfrågorna inne i det enskilda företaget och där ge de anställda ett ökat inflytande över dessa frågor.

Företagshälsovårdsutredningens redovisning av sin genomgång av företagshälsovårdens målsättning, utformning och innehåll utgör enligt propositionen ett värdefullt material som är ägnat att tjäna som vägledning och stimulans för utbyggnad av insatserna på området. Företagshälsovårdens förebyggande karaktär och vikten av en nära anknytning till arbetsplatserna betonades. De av utredningen presenterade organisationsmodellerna för företagshälsovården ger enligt propositionen utrymme för organisatoriska lösningar som kan anpassas till arbetsplatser av skiftande karaktär. För företag, som genom sin storlek kan ge sysselsättning åt heltidsanställda läkare och skyddsingenjörer, förefaller en i företaget inbyggd hälsovård vara en effektiv lösning. För övriga arbetsplatser är det naturligt att hälsovården ordnas genom olika former av samverkan, t. ex. genom företagshälsovårdscentraler som är gemensamma för flera företag. Möjligheterna till samarbete med samhällets hälso- och sjukvård ansågs här vara av särskild betydelse.

I propositionen redovisades ett utbyggnadsprogram för företagshälsovårdens läkarresurser. Detta innebär att antalet läkare inom företagshälsovården, uttryckt i heltidsverksamma läkare, kommer att öka från ca 200 till omkring 650 under tiden 1971—1975. Departementschefen betonade angelägenheten av en ökad tillgång på läkare inom företagshälsovården men framhöll samtidigt att företagshälsovården måste ses i samband med samhällets hälso- och sjukvård. Behovet av hushållning med de relativt knappa personalresurser på läkarsidan som kommer att finnas tillgängliga under de närmaste åren gör en avvägning mellan de båda sektorernas

utbyggnadskrav nödvändig.

Vidare lades i propositionen fram ett program för ökad utbildning i företagshälsovård vid arbetsmedicinska institutet.

Riksdagen biföll propositionen (SoU 1971: 1, rskr 1971: 157).

Viktiga samråds- och informationsuppgifter på företagshälsovårdens område har som nämnts i avsnitt 4.11.1 anförtrotts åt en till arbetarskyddsstyrelsen knuten företagshälsovårdsdelegation. Enligt Kungl. Maj:ts förordnande den 19 februari 1971 har delegationen till uppgift att fortlöpande följa och främja företagshälsovårdens utveckling samt att vara ett organ för kontakt, samråd och samverkan främst bland företrädare för arbetsmarknaden, sjukvården och arbetarskyddet. I delegationen ingår företrädare för arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, SAF, LO, TCO, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges läkarförbund och statens personalnämnd. Ordförande för delegationen är chefen för arbetarskyddsstyrelsen.

Delegationen skall även ägna sig åt frågor om resursfördelning. När det gäller läkarresurserna har delegationen ålagts att medverka i åstadkommandet av överenskommelser — mellan sjukvårdshuvudmännen, arbetsmarknadens parter och staten — som reglerar tillkomsten av nya tjänster.

Delegationen har rekommenderat att regionala samrådsorgan tillskapas och att dessa organiseras länsvis, s. k. länsdelegationer för företagshälsovård. Länsdelegation bör enligt rekommendationen ha i huvudsak motsvarande sammansättning som den centrala delegationen.

5.4.4 Enkät hos yrkesinspektionen

Utredningen har anhållit att genom arbetarskyddsstyrelsens försorg få del av yrkesinspektionens erfarenheter angående hur arbetarskyddslagens bestämmelser om skyddsombud och skyddskommittéer fungerar samt eventuella synpunkter från yrkesinspektionen på utformningen av dessa bestämmelser. Arbetarskyddsstyrelsen har i anledning härav överlämnat yttranden från allmänna yrkesinspektionens elva distrikt, skogsyrkesinspektionen och yrkesinspektionen för landtrafik.

I yttrandena framhålls att lagens bestämmelser om utseende av skyddsombud följs i relativt stor omfattning. Vid större företag sker detta regelmässigt. Som anledning till att skyddsombud ofta ej utses på mindre och i viss utsträckning inte heller på medelstora arbetsställen uppges i första hand att det kan gälla arbetsplatser där arbetstagarna ej är fackligt organiserade. Det finns därför ingen som tar initiativ till val av skyddsombud. Vidare påpekas betydelsen av att små företag ofta saknar resurser att ordna utbildning i arbetarskydd. Följden blir ett svagt intresse för arbetarskyddsfrågor.

Andra förklaringar till att skyddsombud saknas kan enligt yttrandena vara att det förekommer många deltidsanställda på arbetsstället, att arbetstagarna ej har gemensam arbetstid eller att de arbetar utanför det fasta arbetsstället. Det kan också helt enkelt förhålla sig så att företaget vuxit snabbt och att man ännu ej hunnit beakta bestämmelserna om utseende av skyddsombud. I ett par yttranden uppges att arbetsgivarens avoga inställning till skyddsfrågor kan vara en tänkbar förklaring men att sådana fall numera är ytterligt sällsynta. Det bristande intresset för att utse skyddsombud inom hotell- och restaurangbranschen konstateras i ett yttrande. En förklaring härtill torde enligt yttrandet vara den stora andelen utländsk personal inom denna näring.

Slutligen framhålls att det ofta råder en god direktkontakt mellan arbetsgivare och arbetstagare på mindre arbetsställen, vilket kan göra att man anser sig ej ha behov av skyddsombud. Detta gäller naturligtvis i synnerhet arbetsställen med endast familjemedlemmar eller andra nära släktingar anställda.

Det första villkoret för att skyddsombudsinstitutionen skall fungera är enligt yttrandena att skyddsombuden får erforderlig utbildning. Vad som framför allt saknas är en praktisk, till den egna arbetsplatsen eller

branschen anpassad utbildning. På grund av den snabba utvecklingen inom exempelvis skogsbruket anses det här nödvändigt att skyddsombuden förutom ordentlig grundutbildning får vidareutbildning helst vart annat eller vart tredje år.

Huvudskyddsombuden fyller enligt yttrandena en viktig funktion. De har ofta lång erfarenhet och god utbildning och utgör en sammanhållande länk mellan skyddsombuden inom företaget. Ett distrikt anser att huvudskyddsombud bör utses vid alla arbetsställen med mer än 50 anställda. Enligt ett annat distrikt bör huvudskyddsombud utses så snart mer än ett skyddsombud finns på arbetsstället.

Det är enligt yttrandena svårt att bedöma om skyddsombuden har erforderlig rörelsefrihet och ledighet för att kunna fullgöra sina uppgifter som skyddsombud. Från några distrikt framhålls dock att skyddsombudens möjligheter att delta i skyddsarbetet mellan inspektionerna synes vara alltför begränsade.

Av yttrandena framgår att företag och skyddsombud i ökande utsträckning tar kontakt med yrkesinspektionen. Önskemål om yrkeshygieniska undersökningar och mätningar synes dominera framställningarna. Från företagens sida gäller det dessutom ofta konsultationer beträffande byggnadsprojekt. I något yttrande nämns som grund för framställning från skyddsombud att åtgärder ej vidtagits mot påtalade brister. Regeln synes samtidigt vara att skyddsombud ombeds att i första hand ta upp frågan internt inom företaget om så ej redan skett. Gjorda framställningar föranleder vanligen besök på arbetsstället av yrkesinspektionen men kan ibland klaras upp genom telefonsamtal. Vid akut risk sker ingripande av yrkesinspektionen enligt de flesta yttrandena omgående. Yrkesinspektionen tar i övervägande antalet fall själv initiativ till besök på arbetsställen. Av övriga besök synes genomsnittligen hälften initieras av företaget och hälften av skyddsombud eller annan arbetstagare. Förhållandena växlar dock här väsentligt mellan olika distrikt och olika slags arbetsställen. Sålunda synes kontakt med yrkesinspektionen mera sällan tas från mindre företag. Vidare fördelar sig framställningarna olika bland tjänstemännen inom distriktet. Det tycks finnas en tendens att man ofta kontaktar tjänsteman med viss specialitet, exempelvis kemist, eller tjänsteman som är känd sedan lång tid på honom tilldelade arbetsställen.

Det betonas i yttrandena att goda kontakter med skyddsombuden är en förutsättning för yrkesinspektionens verksamhet. Enligt några yttranden har kontakten blivit bättre tack vare de regelbundna sammankomster som anordnas inom distriktet.

På en fråga om behov föreligger av bestämmelser om befogenheter för skyddsombuden att själva besluta om skyddsåtgärder eller ingripanden ges olika synpunkter i yttrandena. Allmänt ställer man sig tveksam till om det är rimligt att lägga en befogenhet att stoppa riskabla arbeten på skyddsombuden. Det påpekas att sådana beslut kan kräva ett tekniskt kunnande som skyddsombuden inte besitter. Sådana beslut kan vidare få konsekvenser som förutsätter avtal och ekonomiskt ansvar. En beslutanderätt för skyddsombud skulle skapa risk för konflikter med arbetskamrater. Det påpekas att skyddsombuden har möjlighet att vända sig till yrkesinspektionen, där det alltid finns en jourhavande tjänsteman. I stället hänvisas till möjligheten att stärka skyddsombudens ställning genom att ge ombuden bättre utbildning och mera tid att ägna sig åt skyddsarbete inom respektive skyddsområden. Dessutom föreslås vissa andra förfaranden. Ett förslag går ut på att skyddsombud och arbetsledare tillsammans skulle ha befogenhet att förbjuda användningen av en maskin e.d. Enligt ett annat förslag skulle skyddsombud beredas förmansställning inom sitt skyddsområde. Klarare bestämmelser om skyddsombudens handlande vid omedelbara behov av skyddsåtgärder borde därvid utvecklas i det förslag till skyddsombudsinstruktion som kompletterar partsöverenskommelsernas regler för den lokala skyddsverksamheten. I ett yttrande hänvisas slutligen till ett vid domänverket nyligen infört förfarande. Detta förfarande innebär vissa möjligheter för skyddsombud att stoppa ett arbete om arbetsledare ej är närvarande.

I samtliga yttranden framhålls starkt värdet av att skyddsombuden med sin praktiska erfarenhet och sin lokalkännedom ges möjlighet att i ett tidigt skede delta i granskningen av projekt som rör arbetsmiljön. Detta sker redan i viss utsträckning men förfarandet bör enligt vad som uttalas i flera yttranden normaliseras genom en särskild bestämmelse.

Beträffande skyddskommittéer uppges i flertalet yttranden att arbetarskyddslagens bestämmelse om tillsättande av skyddskommitté följs i stort sett. Enligt en del distrikt förekommer dock rätt ofta att skyddskommitté inte tillsätts trots att antalet anställda uppgår till 50. Till detta anförs i huvudsak motsvarande förklaringar som tidigare redovisats i fråga om skyddsombud.

Det är enligt yttrandena självklart att förslag till lokaler och anordningar vid arbetsställe skall diskuteras och förhandsgranskas av skyddskommittén.

I fråga om vilka möjligheter skyddskommitté bör ha att besluta om skyddsåtgärder redovisar yttrandena olika meningar. I åtskilliga fall går dessa ut på att i kommittén bör ingå person med beslutsbefogenheter inom företaget. I några yttranden anförs att skyddskommittés rätt att besluta i skyddsfrågor är en avtalsfråga. Vissa yttranden innehåller dock förslag angående direkta befogenheter för kommittén. Någon form av vetorätt bör tillkomma skyddskommittén, nämns i ett yttrande. Skyddskommittén bör enligt ett annat yttrande ha beslutsrätt i smärre frågor, medan kommittén i större frågor bör få besluta att frågan direkt underställs företagsledningen. Vidare nämns rätt för skyddskommittén att besluta om skyddsåtgärder inom fastställd ekonomisk ram. En sådan anordning har enligt vad som anförs från ett distrikt visat sig vara till stor fördel genom att skyddsåtgärder snabbt kunnat genomföras och även medfört ökat intresse och ansvar från kommittéledamöternas sida.

Arbetsledarnas stora betydelse för skyddsarbetet framhävs. I skyddskommittén bör därför enligt flera yttranden ingå representant för arbetsledarna.

Beträffande centrala skyddskommittéer synes erfarenheterna överlag vara goda, även om man i något yttrande varnar för överorganisation. Olika uppfattningar redovisas angående behovet av en bestämmelse om centrala skyddskommittéer i lagstiftningen.

5.4.5 Yttrande från Föreningen Teknisk Företagshälsovård

Liksom yrkesinspektionens inspekterande personal får skyddstjänstemännen inom företag och förvaltningar genom sina arbetsuppgifter kännedom om hur samarbetsformerna fungerar på arbetsplatserna. Utredningen har därför inhämtat synpunkter i ämnet även från Föreningen Teknisk Företagshälsovård (tidigare Föreningen Sveriges Skyddstjänstemän).

I föreningens yttrande anförs att skyddsombud ofta utses utan att ha fått någon utbildning för sin uppgift. Innan skyddsombud tillsätts bör viss grundutbildning ges. Därefter bör skyddsombudet erhålla företagsinriktad fortbildning.

Enligt föreningen torde skyddsombuden teoretiskt ha den erforderliga rörelsefriheten för att kunna fullgöra sina uppgifter som skyddsombud. Det synes dock tvivelaktigt om denna frihet praktiskt föreligger med hänsyn till väntade produktionsresultat, ackordsatta lagarbeten etc. Skyddsombudsinstitutionen bör ges en fastare form för att ombuden skall kunna påverka skyddsarbetet. För att ett meningsfullt företagshälsovårdsarbete i samverkan skall komma till stånd är huvudskyddsombudsfunktionen en nödvändig förutsättning, framhåller föreningen. Denna funktion bör därför speciellt utredas med inriktning på utbildning, rörelsefrihet, viss beslutsrätt i samverkan med företagsledningen och ansvar i förhållande till beslutsrätt.

Det finns enligt föreningen anledning att ge en tydligare utformning åt bestämmelsen om tillsättande av skyddskommitté vid arbetsställen med mindre antal arbetstagare än 50. Föreningen anser vidare att skyddskommittén bör ges en fastare anknytning till företagsledning med avseende på ekonomisk beslutanderätt. En bestämd form för skyddskommitténs förhandsgranskning av förslag till

lokaler och anordningar bör också övervägas enligt föreningens yttrande.

5.4.6 Några rapporter angående skyddsombudens arbetsförhållanden

För att få en bild av samarbetet i skyddsfrågor är det av intresse att ta del av de rapporter angående bl. a. skyddsombudens arbetsförhållanden som blivit tillgängliga under den senaste tiden.

Kockumsrapporten

År 1969 utarbetades en rapport från en undersökning vid skrovavdelningen på Kockums Mekaniska Verkstads AB i Malmö. Undersökningen ingår under namnet Kockumsrapporten i LO-serien Insyn i arbetsmiljön.

Rapporten tillkom på initiativ av företagsledningen för att ge kunskap om en situation som av vissa tecken att döma upplevdes som besvärlig av de anställda vid företaget. Undersökningen bygger på intervjuer med 50 svetsare, plåtslagare och andra arbetare vid företaget. Eftersom undersökningen skedde under en period med särskilda svårigheter på grund av omställning av produktionen m. m. medger den inga generella slutsatser. Den ger dock viss upplysning om hur de tillfrågade vid ifrågavarande tidpunkt bedömde skyddsverksamheten vid skrovavdelningen. Det kan konstateras att de intervjuade enligt citat i rapporten uttalade sig relativt ringaktande om skyddsombudens insatser. Ett omfattande ackordssystem ansågs inverka menligt på skyddsarbetet, bl. a. såtillvida att de anställda drevs att anslå alltför kort tid åt ställningsbyggande.

Risker i jobbet: Fabriks

I LO-serien Risker i jobbet presenterades år 1971 en utredning om arbetsmiljön inom Svenska Fabriksarbetareförbundets verksamhetsområde, Risker i jobbet: Fabriks. Utredningen bygger på uppgifter som inhämtades från skyddsombud genom ett enkätförfarande hos vartannat av de ca 2 400 företag som finns inom förbundsområdet.

Vid enkätundersökningen ställdes bl. a. en fråga till skyddsombuden om de ansåg att berörd personal erhöll tillräcklig information om aktuella miljörisker. 35 % svarade ja på denna fråga, medan 52 % angav att någon sådan information ej förekom. Inom medelstora företag erhölls den högsta frekvensen positiva svar, medan man i mindre och stora företag upplevde att informationen om miljörisker var sämre.

En annan fråga vid enkäten hade följande lydelse: ”Om miljön orsakar hälsorisk eller besvär som exempelvis konstateras genom yrkeshygieniska mätningar, genomförs då åtgärder för att minska eller ta bort risken?” Ungefär vartannat skyddsombud svarade positivt på denna fråga. 27 % angav att några åtgärder ej genomfördes för att reducera eller eliminera risken eller besvären.

De mindre företagens problem inom arbetarskyddet speglas genom denna fråga. När man delade upp erhållna positiva svar, ca 50 %, efter företagsstorlek befanns nämligen de positiva svaren utgöra 35 % på företag med mindre än 10 anställda, 38 % på företag med 11—25 anställda, 51 % på företag med 26—50 anställda, 58 % på företag med 51—100 anställda, 69 % på företag med 101—250 anställda, 90 % på företag med 251—500 anställda och 80 % på företag med mer än 500 anställda.

Anledningen till att eliminationstekniska åtgärder ej utfördes efterfrågades i en följdfråga, där svar lämnades genom kryssning av givna svarsalternativ. Ungefär 50 % angav som orsak bristande intresse från företagsledningens sida. 36 % uppgav att miljöproblemen ej ansågs vara överhängande från risk- eller besvärssynpunkt. Den i storleksordning tredje orsaken, 35 %, angavs vara ekonomiska skäl. Resterande faktorer som redovisas i rapporten är att 19 % angav att det ej ansågs föreligga några tekniska möjligheter att åtgärda problemet och att 8 % angav ointresse från skyddstjänstemannens sida.

Vid en uppdelning efter företagsstorlek

framgick enligt rapporten klart att ointresset från företagsledningens sida var störst inom de mindre företagen. Däremot var de ekonomiska argumenten mot åtgärder mera framträdande inom de medelstora och stora företagen.

Om man ansåg sig ej kunna avlägsna hälsoriskerna genom tekniska åtgärder, fanns då i stället betryggande personlig skyddsutrustning? På denna fråga svarade ca 70 % jakande. Ca 20 % angav att personlig skyddsutrustning som skydd mot yrkesfara inte fanns att tillgå. Avsaknad av skyddsutrustning var mest påfallande i företag med mindre än 50 anställda.

Skyddsombudens medverkan vid planeringen av anläggningar undersöktes genom denna fråga: "Har Du möjlighet att redan på planeringsstadiet av en ny- eller ombyggnad eller nykonstruktion av en arbetsprocess lämna synpunkter på förhållandena ur arbetshygienisk och ergonomisk synpunkt?" I svaren angav 30 % att så var fallet, medan 60 % angav att de ej hade någon sådan möjlighet.

Förstudie vid VARA-bolaget

Från företagsdemokratidelegationen, varom mera nedan, lades 1971 fram en rapport från förstudie vid Västsveriges Allmänna Restaurangaktiebolag, VARA. Rapporten baseras på intervjuer och deltagarobservationer vid tre restauranger i Göteborg under första halvåret 1971. De förhållanden som beskrivs bör ses mot bakgrunden av att VARA-bolaget enligt rapporten betecknas som något av en mönsterarbetsgivare i sin bransch.

Det kan först nämnas att enligt gällande avtal skall på varje arbetsställe inom restaurangbranschen finnas s. k. företagsombud. Dessa skall bl. a. vara skyddsombud. De skall utses för 2—4 år vid val, anordnade av fackföreningen. Tillsammans med källarmästaren skall ombuden på varje restaurang utgöra arbetsställets skyddskommitté.

Enligt VARA-rapporten fungerar det representativa systemet annorlunda än vad avtalet föreskriver. De personer som en gång blivit ombud tycks förbli detta tills de lämnar arbetsplatsen eller avsäger sig uppdraget. Nytt ombud utses ofta i samband med att källarmästaren märker att ombud saknas då han skall kalla till sammanträde med skyddskommittén. Källarmästaren tar då upp frågan om efterträdare med något annat ombud, varefter de gemensamt beslutar vem som skall tillfrågas. Det kan enligt redogörelsen i rapporten också hända att källarmästaren på eget bevåg ber någon bli ledamot i skyddskommittén.

De anställdas uppfattning om arbetet i skyddskommittéerna beskrivs på följande sätt i rapporten. Skyddskommittéernas existens är i någon mån känd av de flesta anställda. Föreställningarna om kommitténs verksamhet är dock oklara. Många tror att kommittén har med hälsovårdsnämnden att göra eller att det är en kommitté som utses av arbetsgivaren. Knappast någon av de tillfrågade utanför kretsen av företagsombud vet att det är personalen som skall välja ledamöterna i kommittén. De flesta är i och för sig nöjda med ledamöterna. De är dock besvikna över att kommitténs arbete enligt vad de uppfattar alltför sällan resulterar i några åtgärder. Många säger sig inte ha fått besked om vad som blivit av förslag som lämnats till skyddsåtgärder. Andra anser sig ha fått vaga löften om åtgärder i en obestämd framtid.

Uddevallarapporten

Företagsdemokratidelegationens experter publicerade 1971 även resultatet av en undersökning som hösten 1970 och vintern 1971 genomfördes vid Uddevallavarvet AB. Rapporten bygger på intervjuer med 69 personer och på en skriftlig enkätundersökning med 400 slumpmässigt utvalda personer. Undersökningen är avsedd som grund för försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati, och skyddsorganisationen vid företaget berörs mera i förbigående. Det kan dock konstateras att intervjumaterialet ger samma bild som Kockumsrapporten av arbetarnas syn på skyddsombudens arbete, som alltså är ganska negativ. Av Uddevallarapporten framgår också att vissa brister i

arbetarskyddet kan direkt hänföras till det gällande ackordslönesystemet.

Pappersindustrin

Sveriges Pappersindustriförbund gjorde våren 1972 en enkät angående skyddsarbetet inom förbundsområdet. Enkäten tillställdes 30 av medlemsföretagens 97 arbetsställen. Bland medlemsföretagens arbetsställen förekommer små enheter (mindre än 175 arbetstagare), medelstora enheter (175—400 arbetstagare) och stora enheter (mer än 400 arbetstagare). Enkäturvalet gjordes med tanke på att såväl arbetsställen av olika storleksordning som arbetsställen med låg respektive hög olycksfallsfrekvens skulle ingå i materialet. I enkätskrivelsen rekommenderades att enkäten skulle besvaras av ordföranden i skyddskommittén och huvudskyddsombudet eller skyddsombuden gemensamt. Svarsfrekvensen blev 100 %. De tillfrågade företagen följde i allt väsentligt enkätskrivelsens rekommendation. Förbundet har gjort följande sammanställning av resultatet av enkäten.

Skyddsombudens antal varierar från 1 ombud per 10 anställda till 1 ombud per 45 anställda, beroende på arbetsställenas storlek och verksamhet. Medelantalet anställda per skyddsombud är i små enheter 21, i medelstora enheter 19 och i stora enheter 18.

Skyddsombud disponerar i mycket ringa omfattning bestämd tid för sin uppgift. De gjorda tidsuttagen varierar inom vida gränser.

Vid några stora enheter finns flera skyddskommittéer, i övrigt finns en kommitté per enhet. Antalet ledamöter i skyddskommittén varierar från 4 till 40. Vid enstaka arbetsställen finns skyddskommittéer med upp till 65 ledamöter. Normalt finns i skyddskommitté vid små enheter 8 ledamöter, varav 4 skyddsombud, vid medelstora enheter 12 ledamöter, varav 7 skyddsombud, och vid stora enheter 20 ledamöter, varav 7 skyddsombud.

Sammanträden i skyddskommittéerna hålls vanligen 4 gånger om året. Vid ett fåtal enheter hålls endast 2 sammanträden om året. Upp till 12 sammanträden om året förekommer också.

Samarbetet i skyddskommittén anges som mycket gott i 83 % och som acceptabelt i 17 % av svaren.

Det förekommer i mycket ringa omfattning att hela skyddskommittén ser över arbetsstället. Översyn sker i stället av små grupper med rapporteringsskyldighet till skyddskommittén. Oftast är det arbetsledare och skyddsombud som ser över det egna skyddsområdet tillsammans med huvudskyddsombudet. Där skyddsingenjör finns ingår också han i gruppen. 4—12 skyddsronder per skyddsområde och år är en vanlig frekvens. Vid enstaka enheter förekommer inga skyddsronder, medan vid andra genomförs 1 rond per vecka.

Beslutade skyddsåtgärder vidtas till 77 % inom rimlig tid och till 23 % efter påminnelse. Utredning av olycksfall sker till 70 % utan dröjsmål och till 22 % inom 2 veckor.

Vid om- och tillbyggnad inkopplas vid små och medelstora enheter skyddskommitté oftast på projekteringsstadiet. Vid stora enheter bildas i stället särskild projektgrupp, i vilken med några få undantag skyddsombuden är företrädda.

Ungefär hälften av arbetsställena saknar av arbetsgivaren underskriven instruktion för skyddsombuden och skyddskommittén. Instruktion för huvudskyddsombud saknas till 75 %.

5.5 *Regionala skyddsombud*

Efter införande 1949 av bestämmelserna om regionala skyddsombud har arbetarskyddsstyrelsen lämnat ett flertal fackförbund eller fackliga lokalavdelningar medgivande att utse ombud utanför kretsen av arbetstagare vid ett arbetsställe. Dessa ombud skall inom visst område företräda arbetstagarna i skyddsfrågor vid flera arbetsställen inom ifrågavarande bransch.

Enligt de riktlinjer som angavs i förarbetena till arbetarskyddslagen begränsades till en början arbetarskyddsstyrelsens medgivanden att utse regionala skyddsombud till att omfatta

byggnadsverksamhet och skogsbruk. Senare har medgivande lämnats för ett flertal andra verksamhetsområden inom branscher med mindre arbetsställen. Som allmänt villkor för rätt att utse regionala skyddsombud har hela tiden förutsätts att berörda parter varit överens om behovet och lämpligheten av sådant ombud. Arbetarskyddsstyrelsen har sålunda ansett att ett gott resultat av ombudets arbete är beroende av om arbetsgivarparten har en positiv inställning i frågan. Som villkor för medgivande har dessutom gällt att det regionala skyddsombudets verksamhet omfattat endast sådana arbetsställen inom organisationens verksamhetsområde, där medlemmar av denna är anställda.

I vissa fall har arbetarskyddsstyrelsen besvarat ansökningar om medgivande att utse regionala skyddsombud genom att uttala att arbetsplatserna inom ifrågasatt verksamhetsområde kan betraktas som ett enda arbetsställe, till följd varav föreslaget arrangemang med regionalt skyddsombud är obehövligt. Så har skett exempelvis beträffande ett antal arbetsenheter under samma kommunala nämnd.

För att få en uppfattning om i vilken omfattning lämnade medgivanden utnyttjas anhöll arbetarskyddsstyrelsen under 1970 hos vederbörande arbetstagarförbund respektive avdelning om uppgift beträffande antalet regionala skyddsombud och ungefärliga antalet arbetsställen med sådana ombud. Vidare har utredningen hos samtliga arbetsgivar- och arbetstagarförbund inom SAF-LO-området bett om upplysningar angående de regionala skyddsombudens verksamhet samt om synpunkter på utformningen av bestäm-

Tabell 5.8 Antalet regionala skyddsombud och deras verksamhetsområde.

Arbetstagarorganisation	Antal regionala skyddsombud	Verksamhetsområde
Fastighetsanställdas förbund	14	Vissa orter
Handelsanställdas förbund	4	Vissa företag
Hotell- och Restaurang-anställdas förbund	176	Företag som sysselsätter högst 10 arbetstagare inom förbundets verksamhetsområde
Svenska Lantarbetareförbundet	10	Områden med kollektivavtal mellan vederbörande parter
Svenska Livsmedelsarbetare-förbundet	1	Livsmedelsindustrin i Bohuslän utom Uddevalla
Svenska Metallindustriarbetare-förbundet	6	Smidesverkstäder, tillhörande Smidesverkstädernas Arbetsgivare-förbund, i sex städer
	5	Bilreparationsbranschen inom förbundets Stockholms- och Malmö-avdelningars områden. Arbetsställen med högst 10 arbetare och dessutom arbetsställen utan lokalt skyddsombud.
	6	Verkstadsföretag inom Stockholms-avdelningens område
	1	Verkstadsföretag i Anderstorp
Svenska Målareförbundet	117	
Svenska Skogsarbetareförbundet	140	
Svenska Transportarbetare-förbundet	4	Stuveriarbete i fyra städer
	2	Två taxiföreningar

melserna om sådana ombud.

På grundval av svaren vid nämnda enkäter har utredningen gjort en sammanställning över de regionala skyddsombuden och deras arbetsområden.

Angående regionala skyddsombud i byggnadsbranschen kan nämnas att arbetarskyddsstyrelsen år 1950 på framställning av Svenska Byggnadsindustriförbundet samt Svenska Byggnadsarbetareförbundet och dåvarande Svenska Murareförbundet medgav att de lokala fackföreningarna skulle äga utse regionala skyddsombud. Med upphävande av detta beslut medgav styrelsen år 1963 efter ny framställning av de två förstnämnda förbunden att vissa tjänstemän, som skulle överta de regionala skyddsombudens uppgifter, fick utses som regionala skyddsombud. Några regionala skyddsombud har emellertid därefter inte utsetts inom förbundsområdet. I stället finns inom byggnadsarbetareförbundet på varje lokal avdelning minst en heltidsanställd skyddsombudsman. Till detta kommer den verksamhet som utövas av Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård (Bygghälsan).

Sammanställningen ger någon uppfattning om hur de regionala skyddsombuden i dag fördelar sig mellan olika branscher. Enkätsvaren ger också vissa uppgifter om bland vilka kategorier de regionala skyddsombuden rekryterats. Av 486 regionala skyddsombud har 266 uppgetts vara fackföreningsombudsmän och 33 vara anställda på arbetsställen inom skyddsområdet. Beträffande 187 regionala skyddsombud ger enkätsvaren ej upplysning om kategoritillhörighet.

Summan vid enkäterna uppgivna regionala skyddsombud överensstämmer ej med antalet regionala skyddsombud enligt yrkesinspektionens årsberättelser. Detta måste bl. a. bero på den kraftiga nedgång i antalet regionala skyddsombud inom skogsbruket som redovisats i avsnitt 5.4.1, tabell 5.6. Det bör också sägas att varken årsberättelserna eller enkätsvaren ger någon fullt klar och säker bild beträffande antalet regionala skyddsombud.

Av enkätsvaren framgår vidare att antalet arbetsställen som omfattas av regionalt skyddsombuds verksamhet varierar starkt. Så uppger exempelvis Fastighetsanställdas Förbund högsta antalet arbetsställen för regionalt skyddsombud inom förbundet till 4 500 och motsvarande lägsta antal till 70. I de fall då det är möjligt att beräkna antalet arbetsställen per regionalt skyddsombud synes emellertid antalet i allmänhet klart understiga 100. En sådan beräkning är dock svår att göra i alla de fall då till skyddsombudets verksamhetsområde hänförts företag av visst slag inom det angivna området.

Vid utredningens enkät har berörda arbetstagarförbund beträffande systemet med regionala skyddsombud förklarat att erfarenheterna är positiva. Enda undantaget är Fastighetsanställdas Förbund som konstaterar att en arbetstagare som utses till regionalt skyddsombud vid ett mycket stort antal arbetsställen omöjligen kan utföra sin uppgift på ett tillfredsställande sätt. Man önskar allmänt att verksamheten med regionala skyddsombud byggs ut. Hotell- och Restauranganställdas förbund hänvisar till den rörlighet på personal som råder inom branschen och det allt större inslaget av utländsk arbetskraft samt hävdar att verksamheten bör omfatta även företag med mer än tio anställda. Svenska Lantarbetareförbundet framhåller att de regionala skyddsombudens verksamhet har särskild stor betydelse inom branscher med små arbetsplatser, där lokalt skyddsombud ofta saknas, men att verksamheten även vid övriga arbetsställen betyder en effektivisering av arbetarskyddet genom möjligheten att ge de regionala skyddsombuden, som är färre till antalet, en bättre utbildning. Svenska Målareförbundet påpekar att inom en verksamhet som måleriyrket, med många små och tillfälliga arbetsplatser, är regionala skyddsombud den enda möjliga formen för arbetstagarnas medverkan i skyddsarbetet. Svenska Transportarbetareförbundet anför att den svåröverskådliga företagsstrukturen inom den yrkesmässiga biltrafiken särskilt motiverar att regionala skyddsombud tillsätts för detta område.

Flertalet berörda arbetsgivarförbund anser att erfarenheterna av de regionala skyddsombudens verksamhet ännu är alltför begränsade för att ett omdöme skall kunna

avges. Sveriges Arbetsgivareförening för Hotell och Restauranger anför att verksamheten fungerat relativt tillfredsställande men kan förorsaka svårigheter när det regionala skyddsombudet är arbetstagare hos en konkurrent.

På en fråga om medgivande av arbetarskyddsstyrelsen att utse regionalt skyddsombud anses behövligt svarar de flesta arbetstagarförbunden nekande. I ett par svar sägs dock att sådant medgivande kan vara värdefullt för att stärka ombudets ställning. I arbetsgivarförbundens enkätsvar är däremot den övervägande uppfattningen att arbetarskyddsstyrelsens medgivande bör krävas. Som ett huvudskäl anförs i ett svar att det är nödvändigt att full klarhet råder om vilka företag som omfattas av regionalt skyddsombuds verksamhet och om vem som har uppdraget att fungera som regionalt skyddsombud. Ett par arbetsgivarförbund tillägger att om arbetstagare utses som regionalt skyddsombud på deltid bör vederbörande arbetsgivares samtycke krävas, varvid på förhand bör klarläggas omfattningen av den ledighet som erfordras för arbetstagarens uppgift som ombud.

En fråga om regionalt skyddsombud bör verka inom alla arbetsställen inom en bransch oberoende av arbetstagarnas organisationstillhörighet besvarar en majoritet arbetstagarförbund jakande men en majoritet arbetsgivarförbund nekande. Det kan anmärkas att flertalet förbund dock inte gått in på denna fråga.

Angående organisationstillhörighetens betydelse i ett speciellt avseende påpekar Svenska Skogsarbetareförbundet att f. n. såväl detta förbund som SAC har medgivande att utse regionala skyddsombud. Detta har enligt förbundet i regel fungerat så, att vederbörande ombud verkat på arbetsställen där det funnits en klar majoritet av den egna organisationens medlemmar.

Svenska Metallindustriarbetareförbundet anför i sitt enkätsvar att de regionala skyddsombudens verksamhet bör ingå som en del av den totala arbetarskyddsorganisationen och att samhället därför bör bestrida kostnaderna för deras verksamhet.

Utredningen har även begärt att få del av yrkesinspektionens erfarenheter av de regionala skyddsombudens insatser. Av yrkesinspektionsdistriktens yttranden framgår att ganska stor enighet råder om att systemet med regionala skyddsombud är lämpligt för små arbetsställen. Angående systemets närmare utformning redovisas skiftande uppfattningar. Medan ett par distrikt anser att regionala skyddsombud endast bör finnas på arbetsställen som saknar lokala skyddsombud, menar andra att de nuvarande bestämmelserna bör bibehållas och andra åter att systemet bör utvecklas ytterligare. Svårigheter föreligger tydligen för yrkesinspektionen att hålla kontakt med de regionala skyddsombuden. Med hänvisning härtill föreslås i ett yttrande att skyldighet ej bör föreligga för yrkesinspektionen att före inspektion kontakta sådant ombud. Ett annat förslag är att organisation som utser regionalt skyddsombud bör lämna uppgift om vilka arbetsställen som är aktuella.

5.6 *Försöksverksamhet*

År 1966 bildades i anslutning till den då genomförda revisionen av företagsnämndsavtalet Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor. Rådet är ett för SAF, LO och TCO gemensamt organ med uppgift att främja vidareutvecklingen av det lokala samarbetet mellan företagsledning och de anställda i företagen. I den s. k. samarbetsöverenskommelsen, där betingelserna för verksamheten finns angivna, sägs att utvecklingsrådet vid sidan av andra aktiviteter har att främja vetenskaplig forskning kring samarbetsfrågorna. I detta syfte bildades 1969 Utvecklingsrådets arbetsgrupp för forskning (URAF). URAF:s uppgift är att planera forskningsprojekt av betydelse för det lokala samarbetet. I sin verksamhet söker URAF finna betingelserna för ökat inflytande för de anställda. URAF deltar i samarbetsförsök, som bedrivs vid olika företag för att belysa effekten av förändringar i arbets- och företagsorganisationen. Från URAF:s verksamhet finns årsrapporter till utvecklingsrådet samt dessutom de

redogörelser för forskningsprojekt som angivits i samband med ansökningar om forskningsanslag till Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

SAF medverkar vidare genom sin tekniska avdelning i försöksverksamhet inom ett antal företag där man bl. a. strävar efter att åstadkomma engagerande uppgifter inom industriproduktionen. Från sex av företagen har presenterats underhandsrapporter i slutet av 1970 under samlingsrubriken Arbetsmiljö i utveckling. Det har från SAF:s sida uppgivits att man vid arbetsgivares och arbetstagares diskussioner kring försöken inte riktar in sig på skyddsorganisationen när det gäller att få arbetsgemenskapen att fungera bättre. I stället måste en helhetssyn anläggas för att åstadkomma stimulerande, trygga och produktiva arbetsplatser.

I slutet av år 1968 tillsattes den statliga företagsdemokratidelegationen. Delegationen har till uppgift att i samverkan med företagsledning, de anställda och berörda fackliga organisationer ta initiativ till och medverka i genomförandet av praktiska försök med vidgad företagsdemokrati i ett antal statliga företag. I direktiven för delegationen understryks att företagsdemokratin i princip bör innebära medverkan av de anställda på alla beslutsnivåer i företaget. Direktiven anger som en naturlig utgångspunkt att inflytande i första hand är av intresse när det gäller frågor med mera direkta återverkningar på förhållandena för den enskilda individen, som t. ex. frågor om arbetets organisation och uppläggning och om arbetsmiljön i vidare mening samt personalfrågor som ej regleras i kollektivavtal om löner och andra anställningsvillkor. Delegationen har genomfört förstudier av förhållanden vid några statliga företag. Ovan har redovisats ett par rapporter i de delar som avser skyddsorganisationen vid företagen. Vidare har delegationen publicerat en lägesrapport från försöksverksamhet vid Tobaksaktiebolagets fabrik i Arvika samt en rapport beträffande erfarenheter av löntagarrepresentation i aktiebolagsstyrelser. F. n. är delegationen engagerad i försöksverksamhet vid vissa av de företag där förstudier gjorts. Som framgått av det anförda gäller försöken inte direkt samarbetet i skyddsfrågor. Försöken syftar emellertid till att genom förändringar i arbetsorganisationen medverka till ökad arbetstillfredsställelse inom ramen för bibehållen produktivitet. De avser alltså även att kartlägga faktorer av betydelse för skyddet av de anställdas psykiska hälsa.

De allmänna utgångspunkterna för en försöksverksamhet rörande fördjupad företagsdemokrati anses böra gälla även inom den statliga förvaltningen. Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande hösten 1969 tillkallades delegationen för förvaltningsdemokrati (DEFF), som har att bedriva försöksverksamhet på detta område. I försöksverksamheten prövas förutsättningarna för och resultatet av bl. a. viss omfördelning av beslutsbefogenheterna från nuvarande organ eller nivåer till andra organ eller nivåer inom myndigheten, där de anställdas erfarenheter och synpunkter kan göra sig gällande i högre grad än nu. DEFF medverkar i en tämligen omfattande försöksverksamhet. Tyngdpunkten i verksamheten läggs på sådana frågor som har direkta återverkningar för den enskilde. Här ingår bl. a. frågor om arbetsmiljön. DEFF har publicerat tre rapporter, Företagsdemokrati i statsförvaltningen — förutsättningar och problem, Utgångspunkter för försöksverksamheten och Förvaltningsdemokrati — en lägesbeskrivning.

Liknande samarbetsorgan som Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor har inrättats på ett flertal områden: på kooperationens område KFO — Fackförbundens Centralnämnd, på det landstingskommunala området Centrala rådet för utvecklingsfrågor och på det primärkommunala området Centrala rådet för samarbetsfrågor.

Även inom den kommunala sektorn har försöksverksamhet med nya former för fördjupad företagsdemokrati inletts. Genom lagen (1972:271) om närvarorätt vid sammanträde med kommunal eller landstingskommunal nämnd har förordnats att Kungl. Maj:t skall kunna medge kommunal eller landstingskommunal nämnd att besluta att företrädare för de anställda skall få närvara vid sammanträden med nämnden och delta i överläggningarna men inte i besluten. Syftet

med lagstiftningen är att denna form av ökat inflytande skall kunna prövas inom ramen för nyssnämnda försöksverksamhet. Vidare kan nämnas att 1970 års utredning om den kommunala demokratin enligt tilläggsdirektiv våren 1972 utfärdade av civilministern skall utreda vidgad närvarorätt för representanter för de anställda inom kommunala och landstingskommunala förvaltningar och överförande av beslutanderätt i vissa ärenden till organ med arbetstagarrepresentation. Det är enligt direktiven särskilt angeläget att de anställdas insyn och inflytande ökas i frågor som har ett direkt och speciellt intresse för dem, varvid som exempel nämns bl. a. frågor om arbetsmiljö.

Vidare pågår inom konsumentkooperationen försök i ett par företag. I en skrivelse till utredningen anför Kooperativa Förbundet att huvudprincipen är att de arbetsmiljöproblem som uppstår skall lösas lokalt, om möjligt med endast arbetsledare och skyddsombud inblandade. För att åstadkomma en önskvärd decentralisering anses det nödvändigt att alla arbetsledare och skyddsombud är medvetna om möjligheten att direkt kunna rådgöra med specialister vid KF:s hälsovårdscentral.

Hittills har endast berörts den försöksverksamhet som sker under medverkan av centrala organ. Det bör emellertid även nämnas att vid sidan härav pågår vid en rad enskilda företag och förvaltningar försök med olika samarbetsformer på arbetsmiljöns område. Denna verksamhet är ofta av stort intresse och har något antytts i avsnitt 5.4.2. Någon sammanställning av dessa försök finns inte tillgänglig och det skall här inte göras någon ansats att söka sammanfatta uppnådda resultat. Det kan antas att kännedom om goda uppslag sprids genom samhällets tillsynsorgan och via de partssammansatta nämnderna på området.

5.7 *Uttalanden från fackliga huvudorganisationer m. fl. angående samarbetet i arbetsmiljöfrågor*

LO-området

Till 1971 års LO-kongress utarbetade landssekretariatet programskriften Fackföreningsrörelsen och arbetsmiljön. Beträffande de anställdas inflytande framhålls i programskriften att lagstiftningen måste bli ett verkligt stöd för det lokala arbetarskyddet, framför allt när det gäller skyddsombudens möjligheter att ställa krav på sin arbetsmiljö. Utbyggandet av arbetarskyddsverket måste ske med målsättningen att förstärka den myndighet som skyddsombuden skall vända sig till för bedömning av skäligheten i sina krav. Framför allt måste man se till att de små företagen här får den speciella service som de behöver. Lagen bör enligt programskriften främst syfta till att förstärka skyddsombudens befogenheter och arbetsmöjligheter inom företagen. Det är enligt programskriften ingen tvekan om att just arbetsmiljöområdet är särskilt lämpat för en fördjupad företagsdemokrati.

Vid LO-kongressen framlades även rapporten Demokrati i företagen, som utarbetats av den av landssekretariatet tillsatta LO-kommittén för ökad företagsdemokrati. I rapporten förordas en utsträckning av avtalsregleringen till områden som arbetsorganisation och arbetsledning, personalpolitik, trygghet i anställningen, arbetsmiljö och hälsovård samt rationalisering. Med hänvisning till att i arbetsmiljöutredningens uppdrag ingår att överväga hur arbetstagarnas inflytande på arbetsmiljön kan byggas ut utarbetade LO-kommittén inte något program för detta område. I rapporten föreslås dock utsträckt avtalsreglering rörande ämnen som arbetsmiljö och hälsovård. Man kommer vidare in på en del allmänna spörsmål som även rör den anställdes inflytande över arbetsmiljön.

En grundtanke i rapporten är att arbetsgivare och arbetstagare bör gemensamt förfoga över arbetsvillkoren i vidaste mening. Förhandlingsrätt bör därför i princip gälla alla typer av frågor i företaget, vilka det är angeläget att ha inflytande på. Detta bör komma till principiellt uttryck i lag. Bl. a. fordras reformer i fråga om arbetarskyddslagstiftningen. I detta sammanhang diskuteras i rapporten s. k. primär förhandlingsskyldighet för arbetsgivare, dvs. skyldighet för

arbetsgivaren att innan han vidtar en åtgärd själv ta initiativet till förhandling med arbetstagarparten för att diskutera det befogade i åtgärden. Det torde enligt rapporten inte vara praktiskt möjligt att föreskriva primär förhandlingsplikt för alla frågor. Men för vissa avgränsade, särskilt betydelsefulla och svårkorrigerbara beslut bör det gå att ålägga arbetsgivaren att söka uppnå samförstånd om ett beslut innan det genomförs. Riktlinjer som ges i lagstiftningen kan enligt rapporten preciseras närmare i avtal.

I fråga om det s. k. tolkningsföreträdet, dvs. det företräde för arbetsgivaren att avgöra tolkningstvister som ansetts innefattat i arbetstagarens lydnadsplikt, sägs i rapporten att de fackliga organisationerna generellt sett får anses lika kompetenta som arbetsgivarna att tolka avtal. Rapporten fortsätter:

De som vill bevara tolkningsprivilegiet menar att detta är nödvändigt för att i företaget komma fram till snabba beslut. Man skall emellertid inte överdriva tyngden i detta argument. Det går att ange exempel på tolkningsmotsättningar som existerat länge och varit kända för organisationerna på ömse sidor. Särskilt i sådana fall kan det inte vara rimligt att arbetsgivaren skall kunna rida på sitt tolkningsföreträde. I tvister om arbetsskyldigheten kan det visserligen tänkas befogat att låta arbetsgivaren behålla tolkningsföreträdet i speciellt brådskande och angelägna fall. Inom viss tid efter det att arbetstagarorganisationen förklarat att den inte godtar arbetsgivarens uppfattning, bör dock denne vara skyldig att ta initiativet till en rättegång. Underlåter han detta, bör arbetstagarpartens tolkning gälla och arbetstagaren vara fri att vägra utföra det omtvistade arbetet.

Något undantag syns dock inte påkallat om arbetstagaren av fruktan för skada eller ohälsa inte vill fullgöra en arbetsuppgift. I sådant fall bör arbetstagarsidan oavsett om arbetet brådskar ha rätt att handla efter eget bedömande.

Tolkningsföreträdet syns vara ett ämne lämpat för lagstiftning. Men man kan kombinera en sådan reform med avtalsbestämmelser som anpassas för olika avtalsområden.

I rapporten berörs även frågan om de anställdas medverkan i projektarbete. Härom anförs att det blir allt vanligare att man inom företagen bildar en särskild organisation för att planera och genomföra förändringar i verksamheten, t. ex. utvidgningar eller omläggningar av produktion och organisation. Enligt rapporten kommer självklart samarbetet med de anställda om förändringar som berör dem att bli effektivare om det sker inom projektorganisationens ram. Företagsnämnden bör därför ha möjlighet att bilda särskilda projektgrupper för större projekt. Det konstateras samtidigt att samverkan i projektgruppens form kan skapa oklarhet om vilken roll andra kontaktorgan har, t. ex. skyddskommittén eller förhandlingsorganen. Företagsledningens skyldighet att informera och samråda med övriga kommittéer och nämnder eller att förhandla med den fackliga organisationen måste kvarstå.

Till LO:s kongress 1971 anfördes i åtskilliga motioner att skyddsombuden har alltför små möjligheter att påverka förhållandena på arbetsplatsen. Olika förslag framfördes om hur skyddsombudens ställning borde stärkas.

Ett i flera motioner framfört förslag är att skyddsombuden skall erhålla rätt att stoppa arbetet om risker föreligger och att arbetet inte skall få återupptas förrän man inhämtat yrkesinspektörens medgivande. Det betonades att sådana avbrott inte får innebära något lönebortfall för de anställda.

I ett par motioner framhölls att skyddsombuden bör ha befogenhet att från arbetsmiljösynpunkt granska planerade produktionsförändringar.

Ett annat krav gällde skyddsombudens möjligheter att få tillräcklig tid att kunna ägna sig åt arbetsmiljöarbetet i företaget. Med hänvisning härtill krävdes i en motion att huvudskyddsombudet får möjlighet till skyddsarbete på av arbetsgivaren betald tid.

Frågan om regionala skyddsombud togs upp i ett par motioner. I den ena motionen framhölls att en avsevärt bättre facklig bevakning av de små arbetsplatsernas skyddsproblem måste komma till stånd bl. a. genom en utbyggnad av systemet med regionala skyddsombud. Enligt den andra motionen bör de olika fackförbunden ges rätt att tillsätta heltidsanställda regionala skyddsombud med föreläggande rätt.

Skyddsombuden har enligt en motion ej sällan en besvärlig ställning mellan arbetsgivare och arbetstagare, vilket många gånger medför svårigheter när det gäller att välja skyddsombud. LO bör därför vid kommande förhandlingar aktualisera frågan om extra lönepåslag till skyddsombuden.

I övrigt framställdes i motioner följande förslag till nya regler för att stärka skyddsombudens ställning: Skyddsombuden bör erhålla obegränsad inspektionsrätt inom sitt verksamhetsområde. De bör vidare erhålla rätt att när som helst påkalla inspektion av statlig myndighet. Skyddsombuden bör även ha rättighet att självständigt låta utföra mätningar.

Vidare behandlades skyddsombudens

utbildning och fördelningen av kostnaderna för denna utbildning i en rad motioner till kongressen.

I landssekretariatets utlåtande över motionerna slogs fast att skyddsombudens ställning måste stärkas. Skyddsombudens ställning får dock enligt utlåtandet inte ses ryckt ur sitt sammanhang. Bevakningen av de anställdas inflytande och bestämmanderätt måste omfatta dels skyddsombudens, dels skyddskommitténs och dess fackliga ledamöters, dels huvudskyddsombudens funktion i skyddsorganisationen. Ytterligare bör byggas upp ett system som inte ger arbetsgivaren rätt att ensidigt stoppa tillkomsten av regionala skyddsombud. Dessa kan förstärka de anställdas situation på små arbetsställen och där utöva de befogenheter som skyddskommittén har i större företag. Enligt utlåtandet skall dock huvudmålsättningen vara att varje arbetsplats i princip skall svara för sin arbetsmiljöbevakning. Nästa steg i en kedja av möjligheter till inflytande för de anställda angavs i utlåtandet vara att en partssammansatt styrelse leder den regionala yrkesinspektionen och fattar beslut om föreläggande och åtgärder gentemot tredskande företag. Det bör enligt utlåtandet prövas om inte löntagarinflytandet också kan förstärkas i den centrala ledningen av arbetarskyddsverket.

Ytterligare en fråga som enligt utlåtandet måste utredas är möjligheten för den anställde att vägra att utföra arbete på grund av fara eller risk. Rätten härtill enligt gällande rättspraxis ansågs alltför begränsad och opreciserad.

Angående frågan om extra lönepåslag till skyddsombud som ersättning för skyddsarbete anfördes i utlåtandet att LO:s mål är att skapa förutsättningar och möjlighet för skyddsombuden att sköta skyddsarbetet under arbetstid med full betalning. Denna fråga får enligt utlåtandet prövas vid kommande förhandlingar om de lokala reglerna för skyddsverksamheten.

Landssekretariatet hemställde till kongressen att motionerna måtte anses besvarade med det anförda. Dessutom hemställdes om uppdrag för landssekretariatet att verka för att de anställda, skyddsombuden och de fackliga organisationerna erhåller ökat inflytande över utformningen av arbetsmiljöerna enligt i utlåtandet uppdragna principer samt om godkännande av landssekretariatets förslag till uttalande i programskriften Fackföreningsrörelsen och arbetsmiljön. Kongressen biföll förslaget och godkände även de riktlinjer för företagsdemokratins utveckling som skisserats i rapporten Demokrati i företagen.

Med anledning av motionerna om skyddsombudens utbildning konstaterades i landssekretariatets utlåtande att man som en följd av det år 1967 antagna s. k. skolningsuttalandet kan glädja sig åt en rad utbildningsinsatser genom bl. a. LO:s och SAF:s gemensamma organ Arbetarskyddsnämnden med åtföljande ekonomiska åtaganden från företagens sida. Det konstaterades vidare att i de större företagen ofta sker en kontinuerlig utbildning av skyddsombuden och att svårigheten att få ersättning för utbildningen i dessa företag inte är markant. Mera påtagliga är enligt utlåtandet svårigheterna att i de mindre och små företagen få möjligheter och ekonomiskt stöd till utbildning av skyddsombud. För att få bättre utbildningsmässiga och ekonomiska förhållanden till stånd borde därför förhandlingar tas upp om skolningsuttalandet. Slutligen underströks behovet av en fördjupad utbildning av skyddsombuden.

Kongressen biföll landssekretariatets förslag även i utbildningsfrågorna.

TCO-området

TCO:s kommitté för samarbetsfrågor på arbetsplatsen (SAMKO) överlämnade inför TCO-kongressen 1970 en delrapport Demokratisering av arbetslivet. Rapporten godkändes av kongressen.

I den nämnda rapporten framhölls att frågorna om arbetsmiljöns utformning, om ökat skydd för olycksfall och ohälsa och om möjlighet till påverkan av ledningen och fördelningen av arbetsuppgifterna blir alltmer brännande för de anställda allteftersom det införs nya tekniska hjälpmedel, nya arbetsmetoder och organisatoriska förändringar,

som ställer allt större krav på de anställda. Det ansågs därför angeläget att dessa frågor mer än hittills uppmärksammas och detta redan i det skede då planering för en förändrad teknik eller en ny organisation påbörjas. Detta sker enligt rapporten säkrast om de anställda själva eller genom sina representanter får möjlighet att medverka i hela beslutsprocessen på alla nivåer inom företaget. Även i övrigt bör den anställde ges ökade möjligheter att påverka sin egen arbetssituation.

Särskild uppmärksamhet måste enligt rapporten ägnas hälso- och skyddsfrågor samt arbetsmiljön i dess helhet. Information och utbildning för samarbetsfrågorna, i vilka även ingår frågorna om arbetsmiljön, bör intensifieras, och utbildningen bör vara en företagets angelägenhet som sker på dess bekostnad och under arbetstid. Även arbetet inom de organ, som sysslar med arbetsmiljöfrågor, bör ske helt under arbetstid.

I tre debattskrifter har SAMKO härefter behandlat några av de konkreta förslag och synpunkter som aktualiserats av den första rapportens mer principiella förslag till handlingslinjer. Två av rapporterna behandlar inflytandefrågor inom den statliga respektive kommunala sektorn.

Inledningsvis understryks i rapporterna å ena sidan att de preciseringar som redovisas i rapporterna ligger i linje med de av TCO-kongressen fastlagda handlingslinjerna och å andra sidan att rapporterna är debattinlägg och har till främsta syfte att berika diskussionerna inom TCO med förslag och synpunkter. SAMKO avser att med erfarenhetsmaterial från dessa diskussioner sammanställa en huvudrapport som föreläggs TCO-kongressen 1973.

Rapporterna tar upp frågor om personal, arbetsmiljö, ekonomi, löne- och anställningsvillkor, organisation och produktion. Inom varje område redovisas i tabellform önskad grad av och form för inflytande för olika detaljfrågor. De olika inflytandegrader som redovisas är information, samråd och beslutsmedverkan, varvid beslutsmedverkan kan ske genom representation i partssammansatta beslutsorgan, genom förhandling eller genom självbestämmande för en enskild eller en grupp anställda. Förhandlingsverksamheten är basen i inflytandesystemet. Kan man inte komma överens på annat sätt skall den fråga det gäller hänskjutas till förhandling direkt mellan parterna.

De anställdas inflytande förutsätts bli störst inom områdena personalfrågor och arbetsmiljö. Vad gäller arbetsmiljön har olika former av beslutsmedverkan markerats beträffande samtliga detaljfrågor. Som exempel kan nämnas frågan om kontorslandskap, där inflytande krävs genom förhandling, medverkan i partsorgan samt genom den enskildes självbestämmande. Enligt kommentar till tabelluppställningen innebär detta följande: "Då det gäller att ta ställning till kontorslandskap eller ej kan sådan fråga i vissa fall avgöras genom förhandling. Den behandlingen kan föregås av diskussioner i ett partsorgan (specialkommitté). Vad avser detaljer kan självbestämmandet bli aktuellt."

I debattskrifterna skisseras två inflytandesystem, varav det ena anges som mera näraliggande och det andra som mera långtgående. Båda systemen skall garantera de anställda inflytande på alla nivåer i företaget. Det mera näraliggande systemet innebär en utveckling av företagsnämndsverksamheten, som byggs ut med avdelningsnämnder och sektionsnämnder samt med kommittéer och projektgrupper för olika specialfrågor. Genom det mera långtgående systemet vill man föra in det representativa systemet i företagets organisation. På alla nivåer i företaget inrättas därvid beslutsgrupper inordnade i linjeorganisationen. Förhandlingsverksamheten utgör grunden även i inflytandesystemet av mera långtgående typ.

5.8 *Utredning angående arbetsfredslagstiftningen*

I denna redogörelse bör även nämnas den utredning som inrikesministern tillsatte i december 1971 för översyn av arbetsfredslagstiftningen, i första hand lagen (1928: 253) om kollektivavtal, lagen (1928: 254) om arbetsdomstol, lagen (1936:506) om förenings- och förhandlingsrätt samt lagen

(1920: 254) om medling i arbetstvister.

Enligt direktiven för utredningen, som antagit namnet arbetsrättskommittén, bör arbetet i första hand inriktas på att skapa förutsättningar för ett verkligt arbetstagarinflytande på områden som berör den enskilde arbetstagaren nära och dagligen. Men ramen för utredningsarbetet är vidare än så. Den förhandlingsrätt som kommer att knäsättas genom ny lagstiftning bör sålunda i princip vara så vidsträckt att förhandlingar kan inledas i alla frågor på olika beslutsnivåer som det är angeläget för de anställda att få inflytande på. De sakkunniga bör emellertid inte överväga reformer beträffande annan lagstiftning än den arbetsrättsliga.

En ny lagstiftning bör utgå från att frågor som hör till arbetsledningsrätten bör regleras i kollektivavtal, heter det vidare i direktiven. Även frågan om arbetsgivarens tolkningsföreträde vid tvister på en arbetsplats om arbetsskyldigheten bör behandlas av de sakkunniga. Härvid bör enligt direktiven ingående undersökas i vilken omfattning och i vilka slag av frågor det kan vara motiverat att avskaffa eller begränsa arbetsgivarens tolkningsföreträde. I det sammanhanget bör de sakkunniga också ta upp frågan om primär förhandlingsskyldighet för arbetsgivaren.

I direktiven för arbetsrättskommittén behandlas ytterligare ett antal frågor som berör fredsplikten enligt kollektivavtalslagen m. m.

5.9 *Lagstiftning angående styrelserepresentation för de anställda*

Enligt de riktlinjer för vidgad företagsdemokrati som antogs av 1970 års TCO-kongress och 1971 års LO-kongress utgör de anställdas rätt till representation i företagens styrelser ett viktigt led i strävandena att öka de anställdas insyn och inflytande i företagen.

Sedan det visat sig inte vara möjligt att lösa frågan genom avtal, har LO och TCO våren 1972 hos chefen för inrikesdepartementet hemställt att de anställda genom lagstiftning ges rätt till styrelserepresentation.

En särskild arbetsgrupp med företrädare för industri-, justitie- och inrikesdepartementen har därefter lagt fram en promemoria angående styrelserepresentation för de anställda (DsI 1972:3). Proposition (1972:116) har lagts fram till höstriksdagen 1972.

6 Förhandsprövning av arbetslokaler m. m.

6.1 *Direktiv m.m.*

I direktiven för utredningen framhålls att skyddsåtgärder bör sättas in på ett så tidigt stadium som möjligt. Det anses därför nödvändigt att ägna stort intresse åt frågor som angår granskning och besiktning av arbetslokaler, maskiner och anläggningar m. m. Kontrollen över arbetsmetodiken är naturligtvis inte mindre viktig, heter det vidare. Föreskrifter om obligatorisk förhandsgranskning i viss omfattning av förslag, konstruktionsritningar o. d. torde få övervägas. Bland frågor som enligt direktiven bör övervägas är även frågan om anmälningsplikt beträffande nytillkomna arbetsställen.

Till utredningen har för beaktande överlämnats motionerna I: 867 och II: 1036 till 1970 års riksdag (2LU 1970: 63; rskr 1970: 351). I motionerna behandlas frågan om förhandsgranskning och godkännande av arbetslokaler, och man framhåller värdet av att arbetslokaler redan på planeringsstadiet blir granskade av arbetarskyddsmyndighet. För att arbetsgivare i tid skall få kännedom om vilka krav som ställs på arbetslokaler vill motionärerna ha utredning av frågan om skyldighet för arbetsgivare att före ianspråktagande av ny arbetslokal göra anmälan därom till kommunens hälsovårdsnämnd.

Handelsanställdas förbund har i skrivelse till chefen för socialdepartementet anfört att personalutrymmena i allmänhet underdimensioneras vid om- och nybyggnader av butiker, varuhus och lager och dessutom utformas så att sanitära olägenheter uppstår, främst när byggnader med butiks- och lagerlokaler sammankopplas med parkeringshus. 1971 års förbundskongress har därför krävt att arbetstagarnas organisationer får tillgång till planeringsförslag och ritningar, att fackföreningsavdelning skall utgöra remissinstans vid om- och nybyggnader samt att byggnadsnämnden skall vara skyldig underställa yrkesinspektionen ritningarna för godkännande. Skrivelsen har överlämnats till utredningen.

Vidare har till utredningen överlämnats en till chefen för socialdepartementet ställd skrivelse från Svenska Bleck- och Plåtslagareförbundet i vilken krävs kontroll av arbetarskyddsförhållandena vid etablering av företag inom branschen.

6.2 *Gällande bestämmelser och deras bakgrund*

Redan i 1912 års lag om arbetarskydd gavs bestämmelser om granskning av förslag till ny-, om- eller tillbyggnad av arbetslokal eller till ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande. Underställning var liksom nu frivillig och granskning utfördes av yrkesinspektör eller bergmästare.

I gällande arbetarskyddslagstiftning finns bestämmelser om förhandsgranskning av arbetslokaler m. m. i 6—9 §§ arbetarskydds-

kungörelsen. Bakom dessa stadganden ligger de förslag 1938 års arbetarskyddskommitté framförde angående obligatorisk förhandsgranskning av byggnadsförslag, förhandsgodkännande av arbetslokal och anmälningsskyldighet rörande ibruktagande eller upplåtelse av arbetslokal.

Vad först gäller förhandsgranskning skulle enligt förslaget den som ämnar företa nybyggnad eller väsentlig om- eller tillbyggnad av arbetslokal eller personalrum vara skyldig att i god tid före byggnadsarbetets påbörjande tillställa yrkesinspektören de ritningar och uppgifter, vilka kan erfordras för förslagets granskning. Försummelse att iaktta denna skyldighet skulle medföra straff. Från bestämmelserna om förhandsgranskning av byggnadsförslag undantogs bl. a. jordbruket.

Förslaget om obligatorisk förhandsgranskning togs inte upp i lagstiftningen. Vid framläggande av förslaget till nuvarande arbetarskyddslag (prop. 1948:298 s. 107) hänvisades i första hand till att en förstärkning av yrkesinspektionen främst bör tillgodose behovet av en förbättrad tillsyn på de verksamhetsområden där de stora riskerna är att vänta. Yrkesinspektionen borde därför inte betungas med en obligatorisk granskning av praktiskt taget varje förslag till byggnad som ej uteslutande innehåller bostäder. Vidare ansågs det vara en avsevärd olägenhet för allmänheten att ha med flera olika granskningsmyndigheter att göra då fråga är om ett byggnadsföretag skall tillåtas.

Bestämmelsen om frivillig förhandsgranskning bibehölls och återfinns nu i 6 § arbetarskyddskungörelsen. Arbetsgivare kan enligt denna paragraf underställa förslag till ny-, om- eller tillbyggnad av arbetslokal eller personalrum yrkesinspektörs granskning. Granskningen sker kostnadsfritt. Yrkesinspektören skall snarast möjligt avge skriftligt yttrande över ingivna förslag. Motsvarande möjlighet till granskning finns även i fråga om ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande och mera väsentlig omläggning av arbetsmetoden. Har yrkesinspektör från byggnadsnämnd eller arbetsgivare mottagit förslag för granskning, äger yrkesinspektören enligt 7 § arbetarskyddskungörelsen från arbetsgivaren infordra de ytterligare ritningar och uppgifter som erfordras för förslagets granskning från arbetarskyddssynpunkt.

Emellertid ansågs den dåvarande ordningen beträffande yrkesinspektionens förhandsgranskning inte fullt tillfredsställande. Samtidigt som 1949 års arbetarskyddslagstiftning genomfördes ålades därför, som nämns i avsnitt 3, byggnadsnämnd att i viss omfattning inhämta yrkesinspektörs yttrande innan byggnadslov gavs.

I fråga om förhandsgodkännande av arbetslokal föreslog arbetarskyddskommittén att lokal inte skulle få tas i bruk som arbetslokal för verksamhet, vari föreligger synnerlig fara för ohälsa eller olycksfall, förrän den blivit godkänd för ändamålet av vederbörande distriktschef. Någon särskild påföljd för överträdelse av detta stadgande föreslogs inte.

Kommittén föreslog vidare att anmälningsskyldighet rörande ibruktagande eller upplåtelse av arbetslokal skulle införas i betydande omfattning.

I propositionen med förslag till nuvarande arbetarskyddslag anfördes att förslaget om förhandsgodkännande i och för sig var beaktansvärt (prop. 1948:298 s. 113). Frågan om förhandsgodkännande sammanhängde nära med den av kommittén föreslagna anmälningsskyldigheten rörande ibruktagande eller upplåtelse av arbetslokal. I detta avseende hänvisades till att en allmän sådan anmälningsskyldighet skulle bli alltför betungande för yrkesinspektionen och endast borde ifrågasättas beträffande industriella anläggningar. I fråga om alla nyuppförda sådana anläggningar saknade emellertid anmälningsskyldigheten betydelse, eftersom yrkesinspektören redan genom sin granskning av byggnadsförslaget fått kännedom om lokalens inrättande. Detsamma gällde om många fall, då en verksamhet startas i en lokal som tidigare använts för annan verksamhet, nämligen då ombyggnad eller tillbyggnad av lokalen blivit erforderlig eller eljest byggnadslov erfordras. Den ifrågasatta anmälningsskyldigheten ansågs därför böra begränsas till sådana fall då en ny industriell

verksamhet startas i en arbetslokal som tidigare använts för annan verksamhet, utan att i samband därmed byggnadslov erfordras. Med en på så sätt begränsad anmälningsskyldighet ansågs den av arbetarskyddskommittén föreslagna föreskriften om förhandsgodkännande sakna större betydelse. Genom anmälningen bereddes nämligen yrkesinspektören tillfälle att omedelbart verkställa inspektion av arbetsstället och vidta de åtgärder som kunde påkallas.

I enlighet med anförda resonemang har i 9 § arbetarskyddskungörelsen tagits in en bestämmelse om anmälningsskyldighet. Erfordras ej byggnadslov i samband med att lokal, som tidigare använts för annat ändamål, tas i bruk för stadigvarande användning som arbetslokal för industriell verksamhet, skall sålunda arbetsgivaren göra anmälan till yrkesinspektören innan han börjar använda lokalen. Med stadigvarande användning avses i bestämmelsen regelmässig användning under längre tid än sex månader i följd eller under säsongarbete. Försummelse att iaktta den angivna skyldigheten medför straff enligt 72 § kungörelsen. Anmälan behöver dock ej ske om yrkesinspektören granskat förslag till om- eller tillbyggnad för den ändrade användningen. Det åligger yrkesinspektören att ofördröjligen meddela de särskilda föreskrifter för lokalens användande eller för arbetets bedrivande som behövs med hänsyn till den nya verksamheten.

Särskilt medgivande krävs dock enligt 8 § arbetarskyddskungörelsen för att inrätta bergverkstäder och jämförliga helt under jord förlagda arbetslokaler. Även detta stadgande grundar sig på arbetarskyddskommitténs förslag, som också här var mera vittsyftande än den slutligt antagna bestämmelsen. Kommittén föreslog nämligen att arbetslokal i allmänhet inte skulle få utan medgivande vara förlagd under jord — dvs. med golvet 1,4 m eller mera under markytan — eller i berg eller på annan plats där dagsljusbelysning inte finns. I propositionen förklarades att de lokaliteter det här gäller så gott som alltid är belägna i byggnad för vars uppförande byggnadslov krävs (prop. 1948:298 s. 121). Den särskilda granskning av lokalerna som erfordras från arbetarskyddssynpunkt borde då i likhet med vad som gäller arbetslokaler i övrigt ske i samband med den förhandsgranskning som skall föregå meddelande av byggnadslovet. Ett ytterligare ansöknings- och prövningsförfarande vid sidan av den granskning som sker i byggnadsnämndens regi borde inte förekomma. I avvaktan på att närmare erfarenheter vinns om inverkan på den mänskliga organismen av arbete i underjords- och bergverkstäder ansågs det emellertid välbetänkt att underkasta anläggning av dylika verkstäder särskild kontroll.

Bestämmelsen i 8 § arbetarskyddskungörelsen anger som förutsättning för inrättande av bergverkstäder och jämförliga helt under jord förlagda arbetslokaler att arbetarskyddsstyrelsen lämnat medgivande därtill. Som villkor för medgivandet skall gälla de föreskrifter styrelsen meddelar för verkstadens eller lokalens inrättande. Ifrågavarande bestämmelse gäller dock inte arbetslokal under jord i gruva eller stenbrott och inte heller från försvarssynpunkt betydelsefull statlig anläggning, beträffande vilken Kungl. Maj:t förordnat att anläggningen skall vara förlagd i berg eller under jord. I 73 § arbetarskyddskungörelsen finns en straffbestämmelse som ansluter till kungörelsens 8 §.

Det kan slutligen nämnas att arbetarskyddskommitténs förslag även innehöll en bestämmelse om skyldighet för arbetsgivare att till yrkesinspektionen anmäla företag, som bedriver verksamhet som beräknas fortgå mer än tre månader. Från anmälningsskyldigheten undantogs bl. a. jordbruket. Anmälan behövde vidare ej ske i fall då arbetsgivaren redan begärt yrkesinspektörs yttrande eller godkännande beträffande arbetslokal eller gjort anmälan om lokals användande i verksamheten. De nämnda anmälningsinstituten hade sinsemellan i viss mån artskild karaktär i kommitténs förslag. Bestämmelserna om anmälan av verksamhet ansågs nödvändiga för tillsynens behöriga fullgörande medan bestämmelserna om anmälan om upplåtande och ibruktagande av lokal syftade till att yrkesinspektionen skulle bli i tillfälle att meddela föreskrifter om de åtgärder som behöver vidtas beträffande lokaler innan de

upplåts och tas i bruk som arbetslokal.

Förslaget om skyldighet att anmäla nya verksamheter föranledde ingen bestämmelse i lagstiftningen. I propositionen med förslag till nuvarande arbetarskyddslag (prop. 1948:298 s. 92) motiverades detta med att det inte kunde förväntas att en så vidsträckt anmälningsskyldighet som arbetarskyddskommittén hade föreslagit skulle komma att fullgöras mer än i inskränkt omfattning, framför allt därför att många av bestämmelsen omfattade arbetsgivare sannolikt inte skulle ha kännedom om skyldigheten. Härtill kom att ett mycket stort antal av de företag, som skulle omfattas av den föreslagna allmänna anmälningsskyldigheten, var sådana att ett ingripande från yrkesinspektionens sida endast mycket sällan kunde anses påkallat. Det borde därför som dittills ankomma på tillsynsorganen att själva skaffa sig erforderlig kännedom om arbetsställen. Det hänvisades också till att konjunkturinstitutet hos Kungl. Maj:t gjort framställning om utredning angående inrättande av ett centralt företagsregister. Om ett dylikt register kom till stånd, skulle den behandlade frågan komma i ett annat läge. Tillsynsorganen skulle nämligen i så fall kunna få erforderliga uppgifter om nystartade företag från detta register.

Bland gällande bestämmelser i arbetarskyddslagstiftningen om förhandsgranskning av förslag till anordningar för arbetets bedrivande bör framhållas stadgandet i 45 § tredje stycket arbetarskyddslagen om obligatoriskt typgodkännande. Detta stadgande infördes 1963 på förslag av arbetarskyddsstyrelsen och innebär att styrelsen kan föreskriva att särskilt farliga maskiner och redskap skall vara godkända av styrelsen innan de levereras eller utställs. Styrelsen har endast i ringa utsträckning utnyttjat denna möjlighet. Förhandsgranskning av maskiner, verktyg, redskap och andra tekniska anordningar förekommer emellertid i stor utsträckning inom arbetarskyddsstyrelsen p. g. a. frivillig ansökan av tillverkare m. fl., ej sällan föranledd av beställares krav på att anordningen skall uppfylla arbetarskyddslagens fordringar.

Beträffande vissa slag av anordningar finns i arbetarskyddskungörelsen och med stöd därav meddelade föreskrifter utförliga bestämmelser angående besiktning och provning innan anordningen tas i bruk. Detta gäller främst tryckkärl och lyftanordningar samt i viss utsträckning transportanordningar och grävmaskiner. Närmare redogörelse för arbetarskyddsstyrelsens anvisningar m. m. lämnas i bilaga 2.

Det kan i sammanhanget nämnas att enligt kungörelsen (1966:370) om statsbidrag till verkstäder inom arbetsvården gäller som villkor för bidrag bl. a. att lokal godkänts av yrkesinspektionen vid besiktning av lokalen i färdigt skick.

6.3 *Bestämmelser i byggnadsstadgan om byggnadslov och byggnadsnämnds samarbete med övriga myndigheter*

Arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser om förhandsgranskning måste ses mot bakgrunden av de regler om byggnadslovsplikt och byggnadsnämnds prövning av ansökan om byggnadslov som finns i byggnadsstadgan (1959:612).

Byggnadslov är ett medgivande att uppföra viss byggnad och meddelas av kommunens byggnadsnämnd. Bestämmelserna om byggnadslov avser i första hand nybyggnad (54 § byggnadsstadgan). Skyldigheten att söka byggnadslov är emellertid vidsträckt och föreligger även vid till- eller påbyggnad av befintlig byggnad, vid ombyggnad och vid byggnads inredande helt eller delvis för väsentligen annat ändamål än det vartill byggnaden förut använts (75 § byggnadsstadgan). Byggnadslov krävs också vid ianspråktagande av byggnad eller del därav för väsentligen annat ändamål än det, vartill byggnaden förut varit använd eller som finns angivet på godkänd ritning (54 § 1 mom. byggnadsstadgan).

Bestämmelserna om byggnadslov gällde tidigare i princip endast inom område med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan och inom område med utomplansbestämmelser. Genom ändring i byggnadsstadgan år 1971 har byggnadslovsplikten

vidgats till att omfatta hela landet. Undantag gäller endast i fråga om ekonomibyggnader för jordbruk, skogsbruk eller därmed jämförlig näring när byggnaderna ligger utanför område med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan (35 § byggnadsstadgan).

Statens och landstings byggnader omfattas dock inte av bestämmelserna om byggnadslov (54 § 2 mom. byggnadsstadgan). Anmälan skall i stället i god tid göras hos byggnadsnämnden innan byggnad påbörjas för statens eller landstings räkning (66 § byggnadsstadgan). Byggnadsnämnden kan därefter begära att frågan underställs Kungl. Maj:ts prövning. Beträffande primärkommunala byggnader gäller däremot vanliga regler om byggnadslov.

Befrielse från skyldighet att söka byggnadslov kan medges av länsstyrelsen beträffande industriområde som ligger avskilt från annan bebyggelse och är i en ägares hand, om det kan anses uppenbart att området ändock kommer att bebyggas på tillfredsställande sätt och medgivandet tillstyrkts av byggnadsnämnden (54 § 3 mom. byggnadsstadgan). Medgivandet kan när som helst återkallas. Befrielsen har inte någon inverkan på skyldigheten att inge ritningar och andra handlingar eller i fråga om byggnadsnämnds besiktningar. Gällande bestämmelser skall även i övrigt följas vid byggandet. Den egentliga innebörden av bestämmelsen är att den byggande inte behöver avvakta byggnadsnämndens beslut utan kan påbörja byggnadsföretaget så snart ritningar och övriga handlingar ingetts till nämnden.

Vid prövning av ansökan om byggnadslov skall byggnadsnämnden tillse att det tillämnade företaget inte strider mot byggnadslagen, väglagarna, naturvårdslagen, miljöskyddslagen, byggnadsstadgan eller med stöd av dessa författningar meddelade föreskrifter (56 § byggnadsstadgan). I byggnadsstadgan finns grundläggande bestämmelser om hur byggnader och anordningar därtill skall vara utförda. Bestämmelserna i byggnadsstadgan omfattar även arbetslokaler, för vilka i stadgan används beteckningen arbetsrum.

Enligt 46 § byggnadsstadgan gäller att byggnad för stadigvarande bruk, vari inryms arbetsrum, skall anordnas och inredas så att byggnaden bereder möjlighet till trevnad och god hygien. Den skall innehålla erforderliga förvaringsutrymmen och vara försedd med behövlig sanitär utrustning. Särskilt skall beaktas att byggnaden skall bereda erforderlig värme- och ljudisolering samt tillfredsställande skydd mot fukt, att byggnaden skall kunna uppvärmas och ventileras på tillfredsställande sätt samt att arbetsrum och därtill hörande personalrum skall ha tillräckligt luftutrymme och kunna tillfredsställande belysas. Dagerbelysning bör anordnas om förhållandena medger sådan. Byggnadsnämnden får medge undantag från de anförda bestämmelserna om arbetsrum om detta påkallas med hänsyn till arten av den verksamhet för vilken lokalen är avsedd.

Den generella befogenheten för byggnadsnämnden att — i motsats till vad som gäller om bostadsrum — vid behov medge undantag från bestämmelserna om arbetsrum sammanhänger med att som arbetsrum betecknas också utrymmen för speciella ändamål, som inte låter sig förenas med ett sådant anordnande av arbetslokal som föreskrivs för normala fall. Byggnadsnämnden får emellertid inte medge att normalbestämmelserna frångås i vidare mån än som påkallas med hänsyn till verksamhetens art.

Enligt 48 § byggnadsstadgan skall byggnad för särskilt ändamål, såsom industribyggnad, byggnad för undervisning, vårdanstalt, hotell, pensionat, samlingslokal samt lokal för hantverk eller handel, dessutom fylla de särskilda krav som med hänsyn till verksamhetens art skäligen bör uppställas på hygien, skydd mot ohälsa, olycksfall och brandfara samt på trevnad och bekvämlighet för dem som skall vistas i byggnaden. Särskilt skall iakttas, att väggar, tak och golv utförs i sådant material och får sådan utformning att de utan svårighet kan rengöras i behövlig omfattning, att erforderliga anordningar vidtas för att avlägsna och oskadliggöra fast eller flytande avfall och orenlighet samt damm, rök, gas eller ånga, som uppkommer i verksamheten, samt att tillräckliga utrymmen avses till personalrum.

Närmare föreskrifter, råd och anvisningar för byggnadsväsendet utfärdas enligt 76 §

byggnadsstadgan av statens planverk. Föreskrifter, som rör annan myndighets verksamhetsområde, meddelar planverket efter samråd med den myndigheten. Föreskrift som är av icke oväsentlig ekonomisk betydelse skall fastställas av Kungl. Maj:t. Detsamma gäller om föreskrifter av annan orsak är av större vikt. Hithörande samrådsfrågor behandlas i avsnitt 6.4. Planverkets föreskrifter, råd och anvisningar utges i planverkets publikationsserie som Svensk Byggnorm 67. De innehåller även vissa bestämmelser om arbetslokaler, se härom närmare bilaga 2.

Med avseende på byggnad som tillhör staten gäller enligt 66 § byggnadsstadgan den undantagsregeln att den myndighet som har att pröva ritningarna till byggnaden kan medge avvikelser från stadgan och med stöd därav meddelade bestämmelser.

Enligt 64 § byggnadsstadgan skall byggnadsnämnd öva tillsyn över byggnadsföretag, för vilka byggnadslov erfordras. Nämnden äger verkställa erforderliga besiktningar. Föreskrifterna om besiktningar har inte gjorts lika för alla typer av bebyggelseområden. Endast beträffande områden under stadsplan har nämndens skyldigheter reglerats mera i detalj genom föreskrift att nämnden skall verkställa åtminstone fyra besiktningar, däribland slutbesiktning, såvida inte särskilda skäl föranleder annat. Byggnadsnämnden har rätt men är ej skyldig att verkställa besiktning av byggnadsföretag vartill byggnadslov inte erfordras.

Någon särskild rättslig verkan synes i och för sig inte tillkomma slutbesiktning enligt byggnadsstadgan. Genom slutbesiktningen klarläggs dock om byggnadsföretaget utförts i enlighet med byggnadslovet eller om fastställda ritningar eller av byggnadsnämnden meddelade föreskrifter ej följts. I de senare fallen kan påföljder i form av straff respektive vitesföreläggande eller tvångsutförande enligt 69 och 70 §§ byggnadsstadgan bli aktuella.

Redan enligt 1931 års byggnadsstadga fanns en skyldighet för byggnadsnämnd att underrätta vederbörande yrkesinpektör om ansökan om byggnadslov som avsåg industriell anläggning. Syftet med denna anmälningsskyldighet var att bereda yrkesinspektören tillfälle att till byggnadsnämnden avge yttrande i ärendet innan byggnadslov lämnades. Bestämmelsen överfördes till efterföljande 1947 års byggnadsstadga. I samband med genomförandet av den nuvarande arbetarskyddslagen gjordes den ändringen i 1947 års byggnadsstadga att byggnadsnämndens underrättelseskyldighet ersattes med åläggande för nämnden att, innan ärende angående ansökan om byggnadslov avseende fabrik eller annan industriell anläggning avgjordes, inhämta yrkesinspektörs yttrande när sådant yttrande inte ingetts av sökanden. I övrigt borde det, enligt vad departementschefen uttalade vid framläggande av förslaget till 1949 års arbetarskyddslag (prop. 1948:298 s. 108), ankomma på byggnadsnämnden att avgöra i vilka fall särskild granskning av ett byggnadsförslag är påkallad från arbetarskyddssynpunkt. Departementschefen anmärkte att byggnadsnämnden, även om ett byggnadsförslag inte underställs yrkesinspektören, givetvis är skyldig att själv verkställa den granskning av förslagets lämplighet från arbetarskyddssynpunkt, som kan föranledas av gällande bestämmelser på området.

I 1959 års byggnadsstadga har den särskilda bestämmelsen om inhämtande av yttrande från yrkesinspektören inte tagits med. I stadgans 1 § finns emellertid en allmän bestämmelse, som ålägger byggnadsnämnden att i erforderlig utsträckning samarbeta med övriga myndigheter vilkas verksamhet berör nämndens arbetsområden eller vilkas bedömanden är av betydelse för nämndens verksamhet.

I förarbetena till 1959 års byggnadsstadga (prop. 1959: 168) betonades att utvecklingen på byggområdet fortskridit därhän att bedömningen av plan- och byggärenden ofta fordrar en specialiserad sakkunskap på många olika områden. I 1947 års byggnadsstadga fanns ett flertal bestämmelser om skyldighet för byggnadsnämnden att i ärenden av olika slag inhämta yttranden från vissa uppräknade myndigheter. Med hänsyn till den snabbt fortgående utvecklingen på olika områden och därav föranledda organisatoriska föränd-

ringar ansågs det icke längre vara möjligt att i själva författningen reglera omfattningen av samrådsförfarandet genom att där uppräkna de myndigheter, vilkas mening nämnden i skilda fall skall vara skyldig att inhämta. Det förutsattes att byggnadsstyrelsen (planverket har numera övertagit dessa uppgifter) kommer att tillhandagå byggnadsnämnderna med de anvisningar som kan visa sig erforderliga, t. ex. med rådgivande förteckningar över de myndigheter, från vilka yttrande regelmässigt bör inhämtas i ärenden av skilda slag.

Formerna för samrådsförfarandet har inte heller reglerats i byggnadsstadgan. Frågan berörs i förarbetena till gällande stadga. Det avråds där från att i större omfattning tillämpa det tidigare brukliga skriftliga remissförfarandet med hänsyn till den tidsutdräkt som detta regelmässigt för med sig. I stället rekommenderas att man åtminstone i rutinärenden nöjer sig med att söka kontakt i annan form mellan tjänstemän i ansvarig ställning hos de skilda myndigheterna.

Frågan om byggnadsnämnds samarbete med övriga myndigheter omnämns i företalet till Svensk Byggnorm 67. Det sägs där att byggnadsnämnd vid tillämpning av de givna föreskrifterna, råden och anvisningarna har att i erforderlig omfattning samråda med övriga berörda myndigheter, såsom arbetarskydds-, brand-, civilförsvars- och hälsovårdsmyndigheter.

Byggnadslagstiftningen är sedan 1968 föremål för översyn av bygglagutredningen.

6.4 *Samordning av arbetarskyddsstyrelsens och planverkets anvisningar och föreskrifter beträffande arbetslokaler*

1938 års arbetarskyddskommittés förslag innehöll ett stort antal föreskrifter angående arbetslokalers anordnande och utförande. Enligt vad som anfördes i propositionen (1948: 298 s. 120) med förslag till arbetarskyddslag borde emellertid föreskrifter som angår byggnads utförande och beskaffenhet i görligaste mån tas upp i byggnadsförfattningarna. En översyn av anvisningarna till byggnadsstadgan borde göras för att utröna i vad mån i stadgan borde inflyta ytterligare föreskrifter för att tillgodose arbetarskyddssynpunkter. Härutöver var det lämpligt att yrkesinspektionens chefsmyndighet utfärdade erforderliga anvisningar beträffande vissa slag av arbetslokaler där speciella anordningar för arbetarskyddet är påkallade. Arbetarskyddsstyrelsen äger enligt 74 § arbetarskyddslagen meddela råd och anvisningar till ledning vid tillämpningen av lagen.

Gällande byggnadsstadga (1959: 612) innehåller i 46 och 48 §§ bestämmelser om anordnande och inredande av arbetslokaler. Statens planverk utfärdar enligt 76 § byggnadsstadgan närmare föreskrifter, råd och anvisningar för byggnadsväsendet. För nämnda bestämmelser i byggnadsstadgan har redogjorts i avsnitt 6.3. I propositionen (1959: 168 s. 270) angående förslag till ändring i byggnadslagen och till ny byggnadsstadga påpekade föredragande departementschefen att han inte ansåg det föreligga något hinder att i tillämpningsföreskrifter och anvisningar till byggnadsstadgan behandla även de ämnen som reglerats på annat ställe än i de egentliga byggnadsförfattningarna.

I proposition (1967: 100) om riktlinjer för bostadspolitiken konstaterade chefen för inrikesdepartementet att ett arbete med att mönstra ut byggnadsbestämmelser ur specialförfattningar inletts i samband med tillkomsten av 1959 års byggnadsstadga. Emellertid ansågs erfarenheterna från arbetet med exempelvis 1961 års förordning om brandfarliga varor visa att vissa specialområden bör regleras särskilt och stå under tillsyn av andra myndigheter än dåvarande byggnadsstyrelsen. Samråd mellan myndigheterna får därför allt större betydelse för att tillgodose kravet på rationellt byggande. Departementschefen konstaterade härefter att av bl. a. arbetarskyddsstyrelsens remissyttrande framgick att bestämmelser som berör byggandet och som specialmyndigheten svarar för kan utfärdas av byggnadsstyrelsen och tas in i tillämpningsbestämmelserna till byggnadsstadgan. Ett sådant förfaringssätt ansågs vara en samordningsåtgärd av betydande praktiskt värde.

Samtidigt lade chefen för kommunika-

tionsdepartementet fram proposition (1967: 81) med förslag till ändrad lydelse av 76 § 1 mom. byggnadsstadgan. Ändringen innebär att föreskrift som dåvarande byggnadsstyrelsen (numera statens planverk) meddelar i fråga om tillämpningen av byggnadsstadgan skall fastställas av Kungl. Maj:t endast om föreskriften är av icke oväsentlig ekonomisk betydelse eller av annan orsak är av större vikt. I propositionen anfördes att om rätten att meddela föreskrifter i viss fråga författningsenligt tillkommer annan myndighet än byggnadsstyrelsen skall styrelsen uppenbarligen inte meddela egna föreskrifter i samma fråga. Om en samrådsmyndighet invänder att en tänkt föreskrift skulle inkräkta på myndighetens egen rätt att meddela bindande föreskrifter måste en fråga av större vikt anses föreligga, varvid frågan skall underställas Kungl. Maj:t.

Arbetsmiljöutredningen har hos arbetarskyddsstyrelsen och statens planverk begärt yttrande om samordningen mellan arbetarskydds- och byggnadslagstiftningen. I avsnitt 6.7 redovisas dessa myndigheters yttrande angående samordning av arbetarskydds- och byggnadsmyndigheternas förhandsprövning av byggnadsförslag. Här skall behandlas yttrandena i den del de avser utfärdande av generella föreskrifter och anvisningar.

Arbetarskyddsstyrelsen anför i sitt yttrande att i planverkets publikation Svensk Byggnorm finns vissa bestämmelser om arbetslokaler. Dessa bestämmelser, som i regel tillkommit efter samråd mellan styrelsen och planverket, täcker emellertid endast en del av alla de slag av arbetslokaler som faller inom styrelsens verksamhetsområde. I många av de anvisningar som styrelsen meddelar med stöd av 74 § arbetarskyddslagen är det därför nödvändigt att ange vilka krav som ställs på arbetslokaler för viss verksamhet. I en del fall måste även anges krav på avskild lokal exempelvis för bullrande eller dammande arbete. Enligt styrelsens mening är det också från arbetarskyddssynpunkt värdefullt att byggnadsbestämmelser som berör arbetarskyddet införs i Svensk Byggnorm eller att däri finns hänvisning till styrelsens anvisningar. Styrelsen har emellertid kommit till den uppfattningen att det medför en stor tidsförlust om styrelsen skulle avvakta med att utfärda sina anvisningar till dess bestämmelser kunnat införas i Svensk Byggnorm. Styrelsen har föreslagit planverket att följande ordning skall tillämpas i fortsättningen.

1. Sedan arbetarskyddsstyrelsen utarbetat ett anvisningsförslag, vari finns bestämmelse som anses beröra byggandet, översänds det för yttrande till planverket som snarast möjligt behandlar förslaget. Yttrandet bör närmast klargöra om de föreslagna bestämmelserna är förenliga med byggnadsförfattningarna.
2. Styrelsen överarbetar anvisningsförslaget med beaktande i tillämpliga delar av planverkets synpunkter och utfärdar anvisningarna.
3. När anvisningarna föreligger i tryck översänds de till planverket som bedömer om bestämmelserna helt eller delvis är av den art att de bör införas i Svensk Byggnorm. Skulle så vara fallet utför planverket den redaktionella överarbetningen och gör de tillägg som erfordras. Planverket inhämtar styrelsens yttrande innan bestämmelserna fastställs.
4. Om styrelsen finner lämpligt tas planverkets bestämmelser i tillämpliga delar in i en andra upplaga av anvisningarna eller också görs i dessa hänvisning till bestämmelserna.

Planverket hänvisar i sitt yttrande till 46 och 48 §§ byggnadsstadgan och till vad i förarbetena till arbetarskydds- och byggnadslagstiftningen anförts om samordning av bestämmelser om arbetarskydd och byggande. Härefter konstaterar planverket att tillämpningsbestämmelser till byggnadsstadgan kan meddelas angående säkerhetsfrågor och hygieniska frågor som bör beaktas vid anordnande av arbetslokaler. Enligt yttrandet har planverket i olika sammanhang betonat att det vid utarbetande av bestämmelserna i Svensk Byggnorm är värdefullt att de erfarenheter som erhålls från yrkesinspektörer och andra berörda kan ligga till grund för en fortlöpande komplettering och revidering av bestämmelserna. Planverket anser det vara en väsentlig uppgift för verket att genom byggnormer medverka till att skapa en trygg och god arbetsmiljö. Av betydelse är att normerna ges sådan utformning och ett sådant innehåll att de främjar en sund utveckling av byggandet och underlättar rationalisering av projekterings- och byggprocessen. Det framstår alltmer tydligt att verkets byggnormer måste vidgas att i ökad utsträckning

omfatta sådana frågor rörande lokalers utformning och utrustning som är av betydelse för arbetsmiljön. Beträffande den fortsatta kompletteringen av byggbestämmelserna med hänsyn till krav på arbetsmiljön har ett samarbete upptagits genom kontakter mellan representanter för arbetarskyddsstyrelsen och planverket. Byggbestämmelserna behöver givetvis kompletteras med ordningsbestämmelser utfärdade av arbetarskyddsstyrelsen för olika slag av arbeten. I den mån det bedöms önskvärt att i samband härmed publicera bestämmelser som berör byggandet bör dessa återge eller hänvisa till bestämmelser i Svensk Byggnorm. Sammanfattningsvis anser planverket att bestämmelser som rör arbetslokaler bör utfärdas som tillämpningsbestämmelser till byggnadsstadgan.

6.5 *Bestämmelser om förhandsgranskning i vissa andra författningar*

Förprövning av företags, lokalers, maskiners och andra anordningars samt ämnens och beredningars tillåtlighet förekommer på en rad skilda områden. I tidigare avsnitt har behandlats arbetarskydds- och byggnadslagstiftningens bestämmelser om förhandsgranskning m. m. I det följande skall ges exempel på olika slags förprövning av obligatorisk natur som förekommer på närliggande områden. Av betydelse från arbetarskyddssynpunkt synes här främst vara bestämmelserna i förordningarna om explosiva och brandfarliga varor och i bekämpningsmedelsförordningen.

Enligt *förordningen om explosiva varor* (1949: 341) får inte tillverkning av explosiva varor påbörjas förrän vid avsyning befunnits att tillverknings- och förvaringslokaler samt övriga anordningar och förhållanden överensstämmer med gällande föreskrifter och länsstyrelsens tillstånd till tillverkningen. Konstateras någon avvikelse skall rättelse vidtas och därefter förnyad avsyning ske. Inte heller får den, som erhållit tillstånd att idka handel med explosiva varor, påbörja rörelsen förrän vid avsyning befunnits att handels- och förvaringslokaler är belägna och inrättade i överensstämmelse med gällande föreskrifter och tillståndsbeslutet. Konstateras vid avsyning någon avvikelse skall rättelse vidtas och därefter förnyad avsyning ske. Länsstyrelsen skall låta verkställa avsyningen. Avsyning av fabrik förrättas i regel av sprängämnesinspektionen i samråd med polismyndigheten och brandchefen i orten. Avsyning av annan anläggning verkställs i regel av polismyndigheten i samråd med brandchefen.

Enligt *förordningen om brandfarliga varor* (1961: 568) får förvaring, hantering eller försäljning av vissa brandfarliga varor inte påbörjas innan byggnadsnämnden avsynat de för förvaringen eller hanteringen avsedda anordningarna eller försäljningsstället och lämnat besked att de får tas i bruk.

Miljöskyddslagen (1969: 387) innehåller ett system av offentligrättsliga regler med bl. a. obligatorisk förprövning. Lagen avser skydd mot vattenföroreningar, luftföroreningar, buller, skakning, ljus och andra störningar som kan uppstå för omgivningen vid användningen av mark, byggnad eller anläggning och ej är helt tillfälliga. Enligt förarbetena omfattar begreppet omgivning i lagens mening inte personer som är verksamma inom själva störningskällan.

Den obligatoriska förprövningen innebär att Kungl. Maj:t har bemyndigande att föreskriva att vissa slag av fabriker eller andra inrättningar inte får anläggas eller på visst sätt ändras eller att avloppsvatten av visst slag inte får släppas ut utan att koncessionsnämnden för miljöskydd lämnat tillstånd eller anmälan gjorts hos statens naturvårdsverk eller länsstyrelsen. Naturvårdsverket har getts befogenhet att meddela dispens från tillståndsplikt. I miljöskyddskungörelsen (1969: 388) anges vilka slag av fabriker eller andra inrättningar som ej får anläggas utan tillstånd eller dispens. Till grund för koncessionsnämndens tillståndsprövning och naturvårdsverkets dispensprövning ligger de allmänt hållna tillåtlighetsreglerna i miljöskyddslagen. Härtill kommer vissa särskilda regler för vattenförorening.

I systemet enligt miljöskyddslagen ingår att den som driver eller ämnar driva verksamhet

som kan störa omgivningen skall ha rätt att trygga sin ställning genom att offentlig myndighet efter ansökan av företagaren prövar under vilka villkor verksamheten får bedrivas. Föreligger tillstånd är möjligheten att vid domstol utverka förbud eller skyddsåtgärder i princip utesluten.

Av intresse kan också vara att något betrakta bestämmelserna om förhandsgranskning i den nyligen tillkomna livsmedelslagstiftningen. *Livsmedelslagen* (1971:511) innehåller i detta avseende endast att Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, meddelar bestämmelser om livsmedelslokal. Liksom enligt den tidigare gällande livsmedelsstadgan får livsmedelslokal enligt livsmedelskungörelsen (1971: 807) ej tas i bruk förrän lokalen med dess inredning blivit färdigställd och godkänd för sitt ändamål av livsmedelsmyndighet. I kungörelsen sägs att godkännande ej skall avse sådant byggnadstekniskt förhållande som prövas i ärende om byggnadslov. I likhet med tidigare ordning skall anmälan till livsmedelsmyndighet ske dels innan livsmedelslokal med dess inredning väsentligt ändras och dels efter överlåtelse av livsmedelslokal.

Vid tillkomsten av livsmedelslagstiftningen diskuterades en obligatorisk förhandsprövning i hygieniskt avseende av livsmedelslokaler. I propositionen med förslag till livsmedelslag (prop. 1971:61) anfördes att det givetvis inte är tillfredsställande att livsmedelslokal, för vilken byggnadslov meddelats, vid hälsovårdsnämndens efterföljande prövning inte godkänns för sitt ändamål förrän kanske omfattande ändringsarbeten måst utföras. För att undvika att sådana missförhållanden uppkommer borde det åligga byggnadsnämnden att i byggnadslovsärendet inhämta hälsovårdsnämndens synpunkter. Det kunde enligt vad som anfördes i propositionen övervägas att ge föreskrift om byggnadsnämnds skyldighet att samråda med hälsovårdsnämnd. Det konstaterades emellertid att motsvarande skyldighet föreligger i åtskilliga fall utan att särskild föreskrift meddelats. Inte heller i det förevarande fallet ansågs sådan föreskrift tillräckligt motiverad.

På det kemiska området kommer en förhandsprövning till stånd enligt *läkemedelsförordningen* (1962:701) och *bekämpningsmedelsförordningen* (1962:703). Förhandsprövningen har utformats som ett registreringstvång.

I miljökontrollutredningens betänkande Lag om hälso- och miljöfarliga varor (SOU 1972:31 s. 90) diskuteras möjligheten att åstadkomma någon form av förhandsprövning och prövning av officiellt organ innan kemiska preparat och produkter släpps ut på marknaden. Miljökontrollutredningen anser önskvärt att antalet förprövningspliktiga varugrupper efter hand utvidgas och föreslår en bestämmelse som ger Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer befogenhet att införa registreringstvång eller annan form av tillståndstvång i förening med förhandsprövning beträffande varor eller varugrupper för vilka särskild tillsyn kan vara påkallad.

6.6 *Utvecklingen av arbetarskyddsverkets förhandsgranskande verksamhet*

Alltsedan bestämmelsen om frivillig förhandsgranskning genom yrkesinspektionen infördes har antalet granskningsärenden ständigt ökat. Antalet sådana ärenden steg mycket snabbt under 1940-talet från drygt 1 000 i medeltal för åren omkring 1940 till drygt 5 000 år 1950. Ökningen har sedan varit jämn och stark. För år 1960 noterades sålunda något mer än omkring 7 000 ärenden och för år 1970 drygt 9 000 ärenden. I arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens årsberättelse för år 1971 rapporteras 9 552 granskade förslag enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen under året.

I en projektrapport för sista halvåret 1971 beträffande yrkesinspektionen har 7% av hela tjänstgöringstiden förts på kontot för ritningsgranskning. Procenttalet varierar från 4 till 11 % mellan de olika yrkesinspektionsdistrikten. Från yrkesinspektionens sida har framhållits att förutom rapporterade granskningar görs förhandsbedömningar av arbetslokaler m. m. i samband med inspektioner.

För arbetarskyddsstyrelsens del skiljer sig antalet granskningsärenden ganska avsevärt från det ena året till det andra. Under senare år synes i genomsnitt årligen ha handlagts ett tiotal ärenden angående granskning av byggnadsförslag. Bland byggnadsförslag som granskats av styrelsen kan nämnas ritningar till bensinstationer, vägstationer för statens vägverk, skolor, barnstugor och kiosker. Som nämnts i avsnitt 6.2 förekommer dessutom en omfattande granskningsverksamhet inom styrelsen beträffande maskiner, verktyg, redskap och andra tekniska anordningar. Från styrelsens sida har upplysts att ca 20 % av arbetstiden på styrelsens tekniska byråer ägnas åt förhandsgranskning.

6.7 *Inhämtade yttranden angående planering av arbetslokaler m.m.*

Utredningen har från ett antal myndigheter inhämtat yttranden i frågor som sammanhänger med planeringen av arbetsplatser. I det följande redovisas synpunkter som framkommit i yttrandena. Under särskild rubrik tas frågor upp som rör byggnader tillhöriga stat eller kommun.

Arbetarskyddsstyrelsen

Arbetarskyddsstyrelsen framhåller att det är av stor vikt att åtgärder för att åstadkomma fullgoda arbetslokaler sätts in redan på planeringsstadiet genom förhandsgranskning av yrkesinspektionen. Byggnadsnämnden har enligt gällande byggnadsstadga att själv bedöma när ärende skall remitteras till yrkesinspektören. Enligt styrelsens åsikt är tiden mogen att införa skyldighet för byggherre att i vart fall i viss omfattning underställa arbetarskyddsverket ritningar till arbetslokaler för granskning. Styrelsen har dock inte tagit ställning till vilka slag av lokaler en sådan föreskrift om obligatorisk förhandsgranskning skall avse.

Styrelsen nämner att granskning av byggnadsritningar i vissa fall bör ske centralt inom styrelsen. Genom detta vinns att samma handlingar utan ändringar kan användas för samma typ av byggnadsobjekt, oberoende av inom vilken del av landet byggnaden är avsedd att uppföras. Vidare minskas yrkesinspektionens granskningsarbete genom att samma förslag inte behöver behandlas av flera distrikt.

Beträffande granskning av anordningar för arbetets bedrivande anför styrelsen att granskningen av ventilationsanordningar, belysning, bullerbekämpande åtgärder o. d. i arbetslokaler till viss del ingår direkt i granskningen av lokalen, även om ritningarna kan komma i särskild omgång. Det är i princip önskvärt att arbetsgivarna åläggs skyldighet att underställa yrkesinspektionen även ritningar e. d. avseende enskilda anordningar för arbetets bedrivande, i den mån de inte typgranskats av styrelsen enligt 45 § arbetarskyddslagen. Behovet av en sådan granskning bedöms dock vara relativt litet vid sidan om en efter hand utbyggd typgranskning enligt 45 §.

För bedömning av planeringen av ny eller ändrad anläggning eller ny eller ändrad arbetsmetod är emellertid, fortsätter styrelsen, inte endast de enskilda anordningarna för arbetets bedrivande av vikt. Även i arbetet använda material, planerad betjäning av arbetsmaskiner, arbetslokalens utformning, styrning och reglering av arbetsprocessen, instrumentering m. m. samt framför allt samspelet mellan alla dessa faktorer har stor betydelse. Granskning av ventilationsanordningar o. d. i samband med lokalgranskning får full effekt först om granskningen sker i samband med en genomgång av hela den planerade arbetsprocessen. Vissa ventilationsanordningar, bullerbekämpande åtgärder och andra skyddsåtgärder anknyts med större verkan till anordningar för arbetets bedrivande än till arbetslokalen. Styrelsen anser det vara mycket värdefullt om varje väsentlig nyanläggning, ändrad anläggning och ny eller ändrad arbetsmetod på planeringsstadiet blir föremål för granskning av yrkesinspektionen, i speciella fall av arbetarskyddsstyrelsen. Möjligen kan vissa enklare nyanläggningar e. d. undantas från ett eventuellt obligatorium. Detta skulle motsvara den förprövning som utförs av statens

naturvårdsverk enligt miljöskyddslagen.

Beträffande tillämpningen av 8 § arbetarskyddskungörelsen har styrelsen uppgett att medgivande att inrätta arbetslokaler under jord lämnats i fem fall under den senaste femårsperioden. Bestämmelserna i 8 § avser enligt styrelsens uppfattning inte sådan i berg eller under jord belägen lokal för vars uppförande krävs byggnadslov.

Yrkesinspektionen

Av yttrandena från de olika yrkesinspektionsdistrikten framgår att i de flesta fall ritningar med förslag till nybyggnad av arbetslokaler och personalrum kommer in till yrkesinspektionen för granskning. Den långt större andelen ritningar sänds till yrkesinspektionen direkt från konsulter eller arbetsgivare, varvid remiss från byggnadsnämnden ej erfordras. I vilken omfattning man försummar att höra yrkesinspektionen kan inte klart anges men tydligt är att det i mindre landskommuner ej sällan brister i byggnadsnämndens kontakt med yrkesinspektionen. Vidare anmärks på att ombyggnad av gamla lokaler ofta sker utan att yrkesinspektionen får tillfälle att granska förslaget. Ett distrikt framhåller å andra sidan att överenskommelse träffats med byggnadsnämnderna i vissa städer att nämnderna inte skall handlägga byggnadslovsärenden, som rör arbetslokaler och personalrum och för dessa lokaler avsedda ventilationsanordningar, förrän yrkesinspektören efter granskning av ritningarna försett dessa med påskrift att erinran ej föreligger.

En svaghet med systemet synes vara att yrkesinspektionens granskning för yttrande till byggnadsnämnd i regel måste ske innan hyresgästerna är bestämda i de fall då det rör sig om större hantverks- eller kontorshus för uthyrning. Granskningen kan då endast omfatta byggnadsstommen och anordningar som rumshöjder, fönster, trappor och hissar. Ofta försummar man, trots påpekande vid första granskningen, att senare sända in planlösningar och inredningar för de enskilda hyresgästerna. Motsvarande svårigheter kan föreligga vid andra tillfällen då av handlingarna i byggnadslovsärendet inte framgår vilken verksamhet som skall bedrivas i lokalen.

Samtidigt påpekas vikten av att yrkesinspektionen kommer in på ett så tidigt stadium att man verkligen har möjligheter att påverka utformningen av arbetslokalerna. När ett byggnadsärende avancerat så långt att fullständiga handlingar inlämnats till byggnadsnämnden och yrkesinspektionens granskning sker efter remiss från byggnadsnämnden kan det vara svårt att få ändringar till stånd.

Halva antalet granskningsärenden eller mera uppges falla på granskning av ritningar avseende arbetslokal eller personalrum. I dessa ritningar ingår i varierande omfattning inredningsritningar och ritningar med införd maskinplacering. Det synes enligt yttrandena f. n. ej nödvändigt att visa upp ventilationsritningar för att få byggnadslov. Över huvud taget finns sällan underlag för granskning av anordningar för arbetets bedrivande och arbetsmetoder. I stället tillkallas yrkesinspektionen i en del fall för konsultation sedan ifrågavarande anordning tagits i bruk eller metoden börjat tillämpas.

Bland ärenden som avser ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande dominerar granskning av ventilationsanordningar och hissar. Endast ett fåtal ärenden gäller enbart arbetsmetoder. Oftast är en granskning av arbetsmetoden kombinerad med granskning av byggnadsritningar eller ventilationsritningar.

Det konstateras att granskning av byggnadsförslag är en uppgift som ställer stora krav på kunskaper och omdöme hos den granskande. Det förhållandet att det finns utförliga normer på vissa områden men inte på andra medför enligt ett yttrande risk att den granskande tjänstemannen lägger ner hela sin själ på granskning av måtten på klädskåp, avstånd mellan klädskåpsrader osv. i personalrum och kanske därför bortser från viktigare problem beträffande arbetslokalerna. Som ett medel mot en ensidig behandling anses lämpligt att flera tjänstemän engageras i granskningen av varje ärende.

I yttrandena betonas att ärenden angående förhandsgranskning utgör en stor arbetsbe-

lastning för yrkesinspektionens personal. Ärendena är ofta av brådskande natur. Det framhålls samtidigt kraftigt att denna förhandsgranskning är det måhända effektivaste instrumentet i yrkesinspektionens hand för att åstadkomma en bättre arbetsmiljö. För att underlätta yrkesinspektionens arbete vore det dock önskvärt om byggnadsnämnderna innan ärenden remitterades gjorde en första kontroll av om grundläggande föreskrifter i Svensk Byggnorm 67 är uppfyllda.

Som en anledning till att arbetet med förhandsgranskning är mycket tidsödande framhålls att inkomna handlingar ofta saknar uppgifter som erfordras för en bedömning från skyddssynpunkt. Detta gäller merendels handlingar från mindre företag, som i sin verksamhet hela tiden måste anpassa sig efter utvecklingen och därför har svårt att i förväg presentera detaljerade förslag. Som en annan orsak till att endast ofullständiga handlingar föreligger när granskning skall ske anges att vederbörande entreprenör eller konsult har bristfällig kännedom om den framtida verksamheten i den byggnad som skall uppföras. Att handlingarna är ofullständiga kan också bero på okunnighet om gällande bestämmelser.

Yrkesinspektionen deltar enligt yttrandena endast i undantagsfall vid byggnadsnämndens slutbesiktningar. Vid slutbesiktningar behandlas huvudsakligen byggnadstekniska frågor, och deltagande från inspektionens sida har i regel bedömts vara alltför tidsödande. Vidare hänvisas till att slutbesiktning ibland sker lång tid efter det att byggnaden färdigställts. Yrkesinspektionen följer i stället upp sin granskning vid inspektion på arbetsstället.

De uppgifter som lämnas i yttrandena visar att föreskriften om anmälan enligt 9 § arbetarskyddskungörelsen efterlevs i mycket ringa utsträckning. Det framhålls som ett inte ovanligt problem att företag utan att göra sådan anmälan flyttar in i lokaler, som ej kan godtas som arbetslokaler. Det kan röra sig om exempelvis garage i källare, tidigare ladugårdar osv. Dessa lokaler kan ofta inte ändras till godtagbart skick och det medför stora svårigheter att få inflyttade företag att flytta till lämpliga lokaler.

I yttrandena uttalar man sig allmänt för att ett obligatorium införs beträffande förhandsgranskning av förslag till arbetslokaler. I ett yttrande erinras om att det händer att det vid granskningen i samband med byggnadslovsärendet inte finns någon bestämd arbetsgivare beträffande de planerade byggnaderna eller delar av dessa. Det är därför nödvändigt att den arbetsgivare, som sedan avser att påbörja verksamhet i lokalerna, är skyldig att se till att yrkesinspektionen ges tillfälle att granska förslaget. Detta gäller i första hand industri- och hantverkslokaler.

Slutligen anförs i ett yttrande att det är angeläget att målsättningen beträffande yrkesinspektionens granskning klarläggs. Det bör sålunda slås fast om granskningen skall vara schematisk eller ingående. En ingående granskning av alla faktorer som har inverkan på arbetsmiljön torde nämligen kräva åtskilligt mer av kunskaper, tid och andra resurser än som nu står till yrkesinspektionens förfogande.

Statens planverk

Statens planverk anför att det är i hög grad varierande rutiner som tillämpas hos olika byggnadsnämnder vid handläggning av byggnadslovsärenden rörande byggnader med arbetslokaler. Normalt sker remiss till yrkesinspektören. Eventuella villkor som uppställs av denne tas in som villkor i byggnadslovet. Beträffande byggnadsnämndens slutbesiktningar synes huvudregeln vara att yrkesinspektionen aviseras men i allmänhet ej deltar i besiktningarna. Yrkesinspektionens besiktning uppges av byggnadsnämnderna ofta äga rum först sedan verksamheten pågått en tid i den nya anläggningen och man fått erfarenhet av hur den fungerar. I vissa fall avvaktas yttrande från yrkesinspektionen innan bevis om verkställd slutbesiktning för byggnadsföretaget utfärdas.

Enligt planverkets uppfattning är det angeläget med ett nära samarbete mellan byggnadsnämnd och yrkesinspektion. Det är också önskvärt att detta arbete sker på ett smidigt sätt. Beträffande granskning av handlingar är det lämpligt att byggnads-

nämnden samråder med yrkesinspektören i alla sådana frågor som berör arbetslokaler för vilka tillgängliga bestämmelser och anvisningar ej ger tillräckligt klara besked om kraven på lokalernas närmare utförande från arbetsmiljösynpunkt. Att införa krav på obligatorisk förhandsgranskning genom yrkesinspektion torde kunna medföra komplikationer för de berörda parterna bl. a. genom att olika besked kan lämnas, vilket medför risk för omprojektering samt onödig tidsutdräkt och kostnadsökningar.

När det gäller frågan om yrkesinspektions deltagande i slutbesiktningar bedömer planverket ett sådant deltagande särskilt angeläget i fråga om arbetslokaler där bestämmelser ej ger tillräckligt besked om lokalernas utformning ur arbetsmiljösynpunkt. Byggnadsnämndens slutbesiktning måste syfta till att klarlägga huruvida byggnaden är godtagbar även ur arbetsmiljösynpunkt, så att det inte senare vid yrkesinspektionens besiktning skall behöva riktas anmärkningar mot byggnadens utförande som medför ändringar. En koordinering av byggnadsnämnds och yrkesinspektions slutbesiktning bedöms vara särskilt värdefull beträffande industrilokaler.

Angående den speciella frågan om befrielse enligt 54 § 3 mom. byggnadsstadgan från skyldighet att söka byggnadslov uppger planverket att f. n. ett femtiotal industriområden torde ha dispens från byggnadslovskravet. Underlag saknas för bedömning av i vilken omfattning kommunikation sker med yrkesinspektionen när kravet på byggnadslov är eliminerat. Rent bestämmelsetekniskt torde inspektionens möjligheter att bevaka ärendet inte vara inskränkta i en sådan situation. Byggnadsnämnden kan remittera handlingarna till inspektionen trots att byggnadsföretaget redan påbörjats, varigenom granskning från arbetarskyddssynpunkt kan ske.

Särskilt angående statliga och kommunala byggnader

Statlig byggnadsverksamhet och förvaltningen av statens byggnader omhänderhas i regel av byggnadsstyrelsen. Byggnadsstyrelsen svarar dock ej för försvarets fastigheter och ej heller för förvaltningen av t. ex. fastigheter som sorterar under de affärsdrivande verken. För vissa av dessa verk som ej har egen expertis på byggnadsområdet svarar byggnadsstyrelsen delvis för projektering och byggande.

Från byggnadsstyrelsens sida har upplysts att enligt styrelsens anvisningar och instruktioner är såväl konsult som vederbörande projektledare hos byggnadsstyrelsen skyldig att på projekterings- respektive huvudhandlingsstadiet ta kontakt med yrkesinspektionen i frågor som berör arbetarskyddslagstiftningen. I huvudsak samma uppgifter har erhållits från statliga myndigheter som själva svarar för sitt byggande.

Enligt arbetarskyddsstyrelsens yttrande har skolöverstyrelsen meddelat anvisningar för skolbyggnader som inte helt överensstämmer med arbetarskyddsstyrelsens anvisningar. Arbetarskyddsstyrelsen har därför hemställt att skolöverstyrelsen ändrar sina bestämmelser, vilka är de efter vilka arkitekter och projektörer rättar sig.

Skolöverstyrelsen har upplyst att dess anvisningar för planering av skolbyggnadsföretag är under omarbetning. Styrelsen har vidare uppgett att skisser till alla grundskolor och gymnasieskolor granskas i styrelsen. Vid granskningen, som är av rådgivande art, beaktas dels den pedagogiska funktionen och dels den valda planlösningens ekonomiska konsekvenser.

Svenska landstingsförbundet har genom Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri) meddelat att någon fast rutin ej utvecklats beträffande det sätt på vilket arbetarskyddssynpunkter skall beaktas vid planering av sjukvårdsbyggnader. Enligt Spris mening finns i princip inget skäl för att inte landstingen härvidlag skulle vara underkastade samma kontroll som andra byggherrar.

I fråga om byggande av inrättningar av social karaktär har arbetarskyddsstyrelsen anfört att socialstyrelsen överlåtit sin ritningsgranskning beträffande sjukvårds- och socialvårdsinrättningar på Nämnden för

sjukvårds- och socialvårdsbyggnader (NSB) och på Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri). Arbetarskydsstyrelsen har etablerat ett gott samarbete med Spri på dessa områden. Beträffande byggande av barnstugor, en verksamhetsgren i f. n. stark utveckling, planerar man att Spri i sin ritningsgranskning skall beakta även arbetarskyddssynpunkter. Härigenom skulle en del av den dubbelgranskning som nu sker inom ett fält där arbetsmiljöfrågorna är relativt lätthanterliga kunna undvikas.

Svenska Kommunförbundet har genom K-konsult AB framhållit att man för att få ärendena att flyta oftast måste ta kontakt med yrkesinspektionen före byggnadslovsstadiet. Det blir annars dröjsmål vid byggnadsnämndens remissförfarande. Yrkesinspektionens granskning synes i stort sett endast omfatta personalutrymmen och handlar alltså mest om detaljer.

Enligt yttrandena från yrkesinspektionen synes det vara i relativt liten utsträckning som statliga respektive landstingskommunala byggnadsföretag på tillräckligt tidigt stadium eller överhuvudtaget underställs yrkesinspektörens granskning. Från inspektionens sida framhålls också att det föreligger svårigheter att få av yrkesinspektören föreslagna ändringar genomförda vid statliga byggnadsprojekt. Beträffande primärkommunala byggnadsföretag förekommer i ökande utsträckning remiss till yrkesinspektionen.

6.8 *Uttalanden från fackliga organisationer angående förhandsgranskning*

Vid skilda tillfällen har från fackliga organisationer framförts att arbetarskyddets krav inte beaktas i tillräcklig utsträckning vid planering av arbetslokaler.

I en rad motioner till LO:s kongress 1971 behandlades kontrollen av lokaler, anläggningar och maskiner. Det påpekades att en verksamhet kan sättas igång utan att föregående kontroll av anläggningen behövt ske genom yrkesinspektionen. Förhållandet angavs som klart otillfredsställande. Ytterligare ett förhållande som enligt motionerna borde uppmärksammas är att ca en fjärdedel av yrkesinspektionens besök på arbetsställen sker vid företag som inte är registrerade.

I landssekretariatets utlåtande över motionerna anfördes att krav om registrering och förbesiktning av företag, innan produktionen får tas upp, uppmärksammas i direktiven för arbetsmiljöutredningen. Ett företag kan enligt utlåtandet f. n. startas med från början bristfälliga arbetsmiljöförhållanden, eftersom yrkesinspektionen inte kan kräva inspektion förrän verksamheten satts igång. Det finns ett behov av att yrkesinspektionen skall ha en obligatorisk ritningsgranskning av varje planerad förändring av lokalerna inom företagen och vid nybyggnad. På arbetsgivaren måste också ankomma att förete förslag över dessa förändringar i skyddskommittén. Skyldigheten för arbetsgivaren att förelägga skyddskommittén förslag skall vara så utformad att därest kommittén inte ger sitt godkännande skall verksamheten inte få påbörjas. Med en sådan förstärkning av skyddskommitténs beslutanderätt skulle en mängd problem kunna lösas redan på planeringsstadiet, innan kostnadskrävande anläggningar hunnit komma till stånd. Skyddskommitténs utlåtande bör också ligga till grund för byggnadsnämndens tillståndsgivning. Enligt utlåtandet bör i en ny lagstiftning arbetarskyddets krav komma in redan vid planering av arbetslokaler, maskiner och metoder. LO kommer härvid att hävda de principer, som innefattas i motionerna. Kongressen godkände utlåtandet.

6.9 *Möjlighet att få information angående företagsetablering m. m.*

Statistiska centralbyrån har sedan år 1963 i uppdrag att föra ett centralt företagsregister (CFR). Stommen till CFR upprättades samma år. Uppgifterna om företag med anställda har i huvudsak erhållits från de av riksförsäkringsverket årligen inhämtade arbetsgivaruppgifterna. Detta material utgjorde, då riktlinjerna för registret drogs upp i början på 1960-talet, den enda källa som bedömdes

praktiskt och ekonomiskt lämplig att utnyttja för ändamålet. Riksförsäkringsverkets uppgifter avser enbart företaget som helhet. Kompletterande uppgifter har inhämtats av statistiska centralbyrån beträffande företag med mer än ett verksamhetsställe. Arbetsgivaruppgifterna insamlas en gång om året. Uppgifterna avseende verksamheten under ett visst kalenderår (t. ex. 1968) lämnas in till riksförsäkringsverket i januari påföljande år (1969). Materialet är därefter föremål för granskning och bearbetning hos riksförsäkringsverket. Till CFR har uppgifterna kunnat levereras först omkring mars månad året därefter, dvs. 1970 i exemplifierat fall.

Inom statistiska centralbyrån har under senare år utarbetats upprustningsförslag som siktat till att åstadkomma en successiv förbättring av CFR såväl aktualitetsmässigt som innehållsmässigt. Arbetet med CFR:s upprustning har samordnats med den allmänna företagsräkning, som beräknas genomföras under år 1973 och skall avse år 1972. För företagsräkningen måste i början av 1973 disponeras ett möjligast komplett och aktuellt adressregister över företag med anställd arbetskraft.

Fr. o. m. april 1972 har riksförsäkringsverkets arbetsgivaruppgifter ersatts av vissa skatteregister som primära källregister för CFR. Det gäller här främst den till administrationen av mervärdeskatten knutna registreringen (MER) och vidare centrala folkbokföringens och uppbördsnämndens skatteregister. Som kompletterande källa kvarstår riksförsäkringsverkets arbetsgivaruppgifter. Härtill kommer vissa andra register samt egen insamling av uppgifter genom statistiska centralbyrån. Registerenhet finns numera i CFR på två nivåer, dels företagsverksamhet — dvs. fysisk eller juridisk person som taxerats för något av inkomstslagen inkomst av jordbruksfastighet, inkomst av rörelse, inkomst som delägare i vanligt handelsbolag, kommanditbolag eller rederi eller registrerats i MER — och dels arbetsställen.

Kungl.Maj:t har genom beslut den 7 juni 1972 bifallit en framställning av arbetarskyddsstyrelsen om medel till bestridande av kostnaderna för ett utdrag ur CFR. I styrelsens framställning anfördes att ett problem, som varit föremål för överväganden under årens lopp, är hur yrkesinspektionen skall få kännedom om vilka tillsynsobjekt som finns inom distriktet. Yrkesinspektionen skall under 1972 skriva om sina arbetsställeregister. Vid denna omskrivning av registren bör enligt styrelsens mening en kollationering och komplettering av beståndet av registrerade arbetsställen ske genom jämförelse med CFR.

Angående möjligheten för yrkesinspektionen att från CFR få fortlöpande information om nyetablerade företag har från statistiska centralbyrån inhämtats följande uppgifter.

Beträffande de flesta företag kan man räkna med att preliminär uppgift kan lämnas inom ca en månad efter etableringen av företaget. Denna uppgift kan omfatta bl. a. hemortsställe, branschtillhörighet och igångsättningsdatum. Uppgift om antalet anställda får statistiska centralbyrån f. n. endast genom riksförsäkringsverket med den eftersläpning detta innebär enligt vad tidigare sagts. Man håller emellertid på att undersöka möjligheten att få uppgift härom snabbare genom registrering av arbetsgivarens inbetalning av preliminär skatt för arbetstagare. Den preliminära uppgiften kommer i allmänhet inte att innehålla besked om verksamhetsställe. Detta överensstämmer dock oftast med hemortsstället. Beträffande verksamhetsställen måste statistiska centralbyrån i egen regi göra åtminstone årliga enkäter.

Angivna möjligheter att inom ca en månad få preliminär uppgift om företagsetablering gäller dock inte fysiska personer som inte ingår i MER. I huvudsak är det vissa tjänsteproducerande företag och vissa transportföretag som härigenom kan falla bort vid det första uppgiftslämnandet. Beträffande hotell och restauranger finns dock planer på ett särskilt hotellregister, som kan komma att förse CFR med aktuella uppgifter.

Ytterligare finns vissa svårigheter beträffande nya arbetsställen inom bestående registerenheter. Aktualisering måste här ske genom enkäter från statistiska centralbyrån. I sista hand får man lita till egna enkäter med ledning av riksförsäkringsverkets uppgifter,

som innehåller kod utvisande förekomsten av flera verksamhetsställen.

Slutligen görs en reservation beträffande sådana verksamheter som inte finns i administrativa register, dvs. statlig och kommunal förvaltning och statliga affärsdrivande verk. Statistiska centralbyrån försöker här få in uppgifter på särskild väg.

7 Gemensamma arbetsställen

7.1 *Direktiv m.m.*

I motionerna I:742 och II:902 till 1963 års riksdag behandlades de särskilda problem som från arbetarskyddssynpunkt gäller beträffande arbetstagare sysselsatta med distributionsarbete. Motionärerna påpekade att dessa arbetstagare i stor utsträckning — såsom vid avlämnande av varor i butiker, varuhus och restauranger — är verksamma på arbetsplatser, över vilka deras arbetsgivare saknar rådighet, och att arbetarskyddslagens regler härigenom sätts ur spel, eftersom varumottagaren inte enligt denna lag har några skyldigheter gentemot distributionsarbetaren. Den skadeståndsskyldighet som vid olycksfall enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler kan drabba en varumottagare är, menade motionärerna, ej tillräcklig för att skapa från arbetarskyddssynpunkt tillfredsställande arbetsförhållanden. Motionerna utmynnade i ett yrkande om att i arbetarskyddslagen skulle införas sådana bestämmelser att dessa arbetstagare erhåller samma skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete hos varumottagare som andra arbetstagare har enligt arbetarskyddslagen.

Andra lagutskottet uttalade (2LU 1963:53 s. 42) att det otvivelaktigt är en brist i den nuvarande skyddslagstiftningen att man inte i allt kan framtvinga tillfredsställande arbetsförhållanden för sådana arbetstagare som helt eller delvis sysselsätts på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder. Utskottet erinrade om att så är fallet inte endast beträffande de arbetstagare motionärerna åsyftade utan även inom andra områden. Problemet hade alltså enligt utskottet en betydande räckvidd och utskottet ansåg att det var lämpligt att frågan blev föremål för utredning genom Kungl. Maj:ts försorg.

Sedan riksdagen som sin mening gett till känna vad utskottet anfört beträffande dessa motioner (rskr 1963:276) uppdrog Kungl. Maj:t åt arbetarskyddsstyrelsen att verkställa utredning och avge förslag i frågan.

I direktiven för arbetsmiljöutredningen anges att en betydelsefull fråga gäller skyddet för arbetstagare som helt eller delvis sysselsätts på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder.

Efter att ha tagit kontakt med utredningen har arbetarskyddsstyrelsen i skrivelse den 17 mars 1970 till Kungl. Maj:t anmält att styrelsen inte anser sig böra fullfölja det lämnade uppdraget, eftersom hela frågan kommer upp i utredningens arbete.

Socialdepartementet har till utredningen överlämnat framställningar från Svenska Byggnadsarbetareförbundet och Svenska Metallindustriarbetareförbundet. Förbunden anhåller om snar utredning angående arbetarskyddsansvaret då flera entreprenörer samtidigt bedriver arbete på samma arbetsplats. De framhåller att arbete under sådana förhållanden medför påtagligt ökade olycksfalls- och ohälsorisker. Detta gäller framför allt byggnadsplatser. På sådana arbetsplatser

är ofta ett flertal entreprenörer verksamma. Orsaken till att riskerna ökar torde enligt förbunden i de flesta fall vara osäkerhet hos de olika entreprenörerna om vem som har arbetarskyddsansvaret, vilket i sin tur beror på att lagstiftningen ej ger klar vägledning. Det framhålls vidare att olycksfallsrisken är mycket stor om ej samordning sker av olika yrkesgruppers arbete. Som ytterligare en säkerhetsrisk påpekas att de bygghandlingar, som ligger till grund för underentreprenörernas anbud, ofta är ofullständiga. Enligt förbunden är det till följd härav vanligt att underentreprenörerna tvingas lämna så låga anbud att något utrymme ej finns för kostnader för arbetarskydd. Förbunden anser det nödvändigt att en fastare organisation skapas för att lösa de gemensamma arbetarskyddsfrågorna. Härvid bör man försöka nå fram till en fast ansvarsplacering, t. ex. hos huvud-, general- eller totalentreprenören. Man kunde räkna med ett helt annat intresse vid val av underentreprenör om exempelvis huvudentreprenören hade i vart fall ett förstahandsansvar beträffande underentreprenören, anför förbunden.

Vidare har Stockholms Arbetarekommun hos utredningen hemställt att utredningen i sitt arbete beaktar behovet av omklädningsrum för hantverkare som är sysselsatta med reparationsarbeten i gamla fastigheter.

7.2 *Gällande bestämmelser*

Om arbete på gemensamt arbetsställe talar man i första hand när två eller flera arbetsgivare samtidigt bedriver arbete på samma arbetsställe. Det kan vara fråga om ett slags gemensamt arbetsställe även i fall då arbetstagare är sysselsatt på arbetsplats över vilken den egna arbetsgivaren inte råder. Gemensamt arbetsställe föreligger i och för sig också när den som driver verksamhet utan anställd utför arbete på arbetsställe, där dessutom arbetsgivare eller annan ensamföretagare är verksam.

För att arbetarskyddslagen skall vara tillämplig förutsätts i allmänhet ett förhållande mellan arbetsgivare och arbetstagare. I arbetarskyddslagstiftningen finns dock föreskrifter som avser andra förhållanden. I 45 § arbetarskyddslagen stadgas sålunda att det åligger tillverkare, försäljare och upplåtare av maskiner, redskap eller andra tekniska anordningar att se till att anordningen är betryggande i skyddshänseende när den avlämnas för att tas i bruk inom landet. Samma ansvar föreskrivs för installatör. Enligt 56 § arbetarskyddslagen äger endast arbetarskyddsstyrelsen och alltså ej yrkesinspektör ingripa med förbud mot handlande i strid mot 45 §.

Enligt 46 § arbetarskyddslagen skall ägare till mark med grustag eller liknande arbetsställe tillse att arbetsstället hålls i godtagbart skick från skyddssynpunkt, om han låter någon mot ersättning hämta grus e. d. där. Har rätt till grustäkt eller annan nyttjanderätt upplåtits vilar ansvaret i stället på nyttjanderättshavaren. Ägaren eller nyttjanderättshavaren kan enligt 58 § arbetarskyddslagen föreläggas att vidta viss skyddsåtgärd eller meddelas förbud att låta annan mot ersättning hämta grus e. d. i grustaget eller på arbetsstället om visst villkor inte iakttas.

I fallen enligt 45 och 46 §§ omfattar den skyddade kretsen bl. a. arbetstagare, som ej är anställd hos den mot vilken bestämmelserna riktar sig. Bestämmelserna gäller även utanför arbetsförhållanden över huvud.

Ytterligare kan pekas på föreskriften i 53 § tredje stycket arbetarskyddslagen, som ger möjlighet att hos upplåtare av lokal tvångsvis påkalla åtgärder för rättelse av missförhållande beträffande lokalen. Förbud kan meddelas mot upplåtelse av lokalen till arbetslokal eller lokal för visst arbete eller ändamål, intill dess viss angiven åtgärd vidtagits med lokalen. Skyddsobjekt är här arbetstagare anställd hos annan än upplåtaren.

I arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen finns inga regler som syftar till att lösa de speciella skyddsfrågor som uppkommer på arbetsplatser där flera arbetsgivare bedriver arbete. Ej heller regleras den situationen att arbetstagare är verksam på arbetsställen varöver den egna arbetsgivaren saknar rådighet. Beträffande vissa anordningar som upplåts av en arbetsgivare till

arbetstagare hos annan kan visserligen hänvisas till stadgandet i 45 § arbetarskyddslagen om upplåtares ansvar. Detta stadgande omfattar emellertid endast tekniska anordningar och dessutom är, som redan påpekats, befogenheten att ingripa med stöd av stadgandet begränsad.

I de av arbetarskyddsstyrelsen utfärdade anvisningarna angående skydd mot yrkesfara vid husbyggnadsarbete (bygganvisningar) har emellertid uppmärksammats de särskilda frågor som uppkommer på gemensamma byggarbetsplatser. Då två eller flera arbetsgivare samtidigt bedriver arbete på byggnadsplatsen, skall de enligt anvisningarna samverka för att gemensamt åstadkomma erforderlig säkerhet i arbetet. I en anmärkning sägs att initiativ till samverkan bör tas av den av arbetsgivarna som är att anse som huvudarbetsgivare. Vidare anmärks i anvisningarna att om byggnadsarbete bedrivs inom område eller lokal där annan verksamhet pågår, t. ex. industriarbete, bör vederbörande arbetsgivare samverka för att ernå erforderlig säkerhet.

Frågan om arbetsgivares ansvar för arbetstagare i de fall, då arbetsgivaren inte råder över den arbetsplats där arbetet utförs, behandlades av arbetarskyddskommittén i fråga om arbete på hustak (SOU 1946:60 s. 245—248). Som exempel på sådant arbete nämnde kommittén reparationsarbete, målningsarbete och snöskottning på byggnad. För dylikt arbete anlitar ägaren ofta plåtslageri- och målerifirmor som med egna arbetstagare utför arbetet. En sådan firma har givetvis i egenskap av arbetsgivare skyldighet enligt arbetarskyddslagen att vidta nödvändiga skyddsåtgärder. Det kunde enligt kommittén likväl ifrågasättas om dessa åtgärder under alla förhållanden kan krävas av arbetsgivaren, särskilt som denne inte har rådighet över arbetsplatsen och dessutom vanligen blott tillfälligt anlitas för arbetet ifråga. Det ansågs heller inte uteslutet att ägaren av byggnad kan motsätta sig att fasta skyddsanordningar anbringas på byggnaden. Kommittén föreslog därför att arbetsgivarens ansvar i viss utsträckning skulle flyttas över på husägaren genom en bestämmelse i arbetarskyddslagen. Enligt den föreslagna bestämmelsen skulle arbetsgivares skyldighet att vidta vissa skyddsanordningar på byggnad gälla husägaren eller innehavaren av nyttjanderätten till byggnaden, om inte annan överenskommelse träffades. Någon bestämmelse av detta slag togs emellertid inte in i arbetarskyddslagen. I stället ansågs böra gälla vad som föreskrivs i byggnadsstadgan. Angående samordningsfrågor beträffande arbetarskydds- och byggnadslagstiftningen hänvisas till avsnitt 6.3 och 6.4. I det följande skall först tas upp bestämmelser i byggnadslagstiftningen av särskilt intresse när det gäller arbetstagarnas förhållanden utanför den egna arbetsplatsen.

I 45 § byggnadsstadgan (1959:612) sägs att byggnad skall, i den mån det erfordras, vara försedd med anordning för uppstigning på taket. Uppgår byggnads höjd över närmast kringliggande mark på någon punkt till åtta meter eller finns på taket lanternin, ljusbrunn eller liknande, skall byggnaden vidare i allmänhet vara försedd med anordningar till skydd mot nedstörtning från taket. Det meddelas närmare föreskrifter om skyddsanordningar på tak i statens planverks publikation Svensk Byggnorm 67. Föreskrifterna avser bl. a. nock- och takräcken samt fästen för lina till säkerhetsbälte.

Vad gäller utrymme för transporter i trappor föreskrivs i 44 § 6 mom. byggnadsstadgan bl. a. att trappa i byggnad skall ha tillräcklig bredd och lämplig stigning samt, i den mån så erfordras, ledstång och räcke. I Svensk Byggnorm sägs allmänt att vid bedömning av erforderlig rymlighet hos bl. a. trappa, trapplan eller annat utrymme skall iakttas att möjlighet till bekväm bårtransport erhålls med standardsjukbår. Detta krav gäller också utrymme som leder till och från hiss för möbel- och bårtransport. Särskilda måttuppgifter lämnas i Svensk Byggnorm för trappor i skilda slag av byggnader.

I byggnadsstadgan (53 § 3 mom.) sägs vidare att på tomt skall inomhus eller utomhus finnas särskilt, tillräckligt stort utrymme till parkering, lastning och lossning av fordon för dem som bor eller vistas på tomten och för verksamhet som där bedrivs, om sådant

utrymme kan beredas för rimlig kostnad och utan synnerlig olägenhet i övrigt. Undantag från stadgandet kan medges av byggnadsnämnden om det finns särskilda skäl. Några speciella föreskrifter i anslutning till dessa bestämmelser i byggnadsstadgan finns inte utom såtillvida att i Svensk Byggnorm ges vissa bestämmelser om sop- och avfallsutrymmen. Det föreskrivs sålunda bl. a. att soputrymme skall placeras så att en med hänsyn till omständigheterna lämplig transportväg erhålls till plats dit sophämtningsfordon får framföras.

Det finns i byggnadsstadgan också bestämmelser om hur byggnadsarbete skall utföras och om tillsyn över sådant arbete. Enligt 60 § byggnadsstadgan skall vid byggnadsarbete iakttas de försiktighetsmått som behövs för att förekomma skada på person och egendom. Särskilt bör beaktas bl. a. att byggnadsställningar görs hållfasta och stadiga. För byggnadsföretag skall enligt 61 § byggnadsstadgan i allmänhet finnas ansvarig arbetsledare, som utses av den byggande. Byggnadsnämnden eller i vissa fall statens planverk prövar att arbetsledaren äger erforderlig kunskap, erfarenhet, pålitlighet och ordentlighet. Arbetsledaren skall ha fortlöpande ledning och tillsyn över arbetet och svara för att det fullgörs på behörigt sätt. Arbetsledaren skall vidare avge föreskrivna anmälningar och närvara vid byggnadsnämndens besiktningar av arbetet. Om den byggande motsätter sig att gällande bestämmelser angående arbetet iakttas har arbetsledaren att anmäla förhållandet hos nämnden. Olika arbetsledare kan utses för skilda delar av arbetet.

Vad gäller anordning för uppställning av transportfordon vid lastning och lossning och eventuell ytterligare transport av varor eller gods till butiker, varulager och andra arbetsställen finns vissa bestämmelser i anvisningar som arbetarskyddsstyrelsen den 10 maj 1972 fastställt angående arbetslokaler (lokalanvisningar).

En speciell utformning har arbetarskyddsbestämmelserna fått i kungörelsen (1937:816) om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på arbetsgivaren m. fl. Bestämmelserna i kungörelsen riktar sig nämligen inte endast mot arbetsgivare utan även mot hamninnehavare och den som tillhandahåller lyftinrättning och redskap som ej tillhör fartygs utrustning. Tillämpningsområdet för kungörelsen är sådant arbete i land eller ombord med fartygs lastning, lossning eller bunkring, som äger rum i hamn för vilken finns av statlig myndighet fastställd hamntaxa. I kungörelsen ges föreskrifter om arbetsplatsen i land och tillträdesleder dit, om lyftinrättning och redskap, om bedrivande av arbete som ej utgör skeppstjänst, om livräddningsredskap vid kaj och om tillsyn av yrkesinspektionen.

Det kan även nämnas att vissa förpliktelser anses åvila fastighetsägaren i denna hans egenskap med hänsyn till de regler som utbildats i rättspraxis om fastighetsägares skadeståndsansvar. I stort sett synes man emellertid här endast ha att räkna med de allmänna reglerna om ansvar för vårdslöshet.

7.3 *Säkerhetsrisker på gemensamt arbetsställe, olika verksamhetsområden med gemensamt arbetsställe m. m.*

7.3.1 Allmänt angående säkerhetsrisker på gemensamt arbetsställe

På gemensamt arbetsställe uppstår säkerhetsrisker av olika slag. I första hand tänker man kanske på fall då en viss verksamhet innebär särskild fara med hänsyn till arten av annan verksamhet på det gemensamma arbetsstället, exempelvis svetsning i närheten av arbete vari används brandfarligt ämne. Ofta uppkommer risker p. g. a. brister i den tidsmässiga planeringen. Det kan också vara fråga om att man förlitar sig på att annan skall vidta skyddsanordning, om sammanblandning av redskap m. m., om ovetskap om risker som följer av annans verksamhet osv. Beträffande de speciella säkerhetsriskerna kan hänvisas till nedanstående exempelsamling. Denna utgör ett sammandrag av ett antal rättegångshandlingar, tidningsurklipp m. m., som Svenska Byggnadsarbetareförbundet och Svenska Metallindustriarbetareförbun-

det bifogade sina ovannämnda framställningar för att belysa riskerna på gemensamma arbetsställen. Vid den genomgång av olika verksamhetsområden som görs längre fram i detta avsnitt ges ytterligare exempel på speciella säkerhetsrisker och problem som uppstår på gemensamma arbetsställen och arbetsplatser över vilka den egna arbetsgivaren inte råder.

1. Vid ombyggnad i egen regi av ett gjuteriföretag ombesörjde två entreprenörer bortlyftande av en elevator. Då elevatorn bortlyftes uppstod ett hål i golvet som ej övertäcktes eller omgärdades. Ett par timmar därefter föll en vid gjuteriet anställd person genom hålet och skadades svårt.

2. Ett gruvföretag hade åt en entreprenör uppdragit att montera en ventilationstrumma i ett gruvschakt. Som skydd mot rinnande vatten uppsatte arbetstagare vid entreprenadföretaget en gummiduk som lånats av gruvföretaget. Under svetsningsarbete i ventilationstrumman fattade gummiduken eld. På grund av det starka draget spred sig elden hastigt och en av de anställda vid entreprenadföretaget fick svåra brännskador.

3. På en industriarbetsplats skulle en 1,5 ton tung järnvägg monteras till en glödugn. Härvid användes en mobilkran, vars wire brast. En anställd hos en smidesentreprenör kom i kläm under väggen och ådrog sig svåra skador. Kranen hade ställts till förfogande av ett kranuthyrningsföretag, som också höll kranförare. Kranuthyrningsföretaget hade i sin tur hyrt kranen av ett annat företag. Kranen var ej besiktigad. Wiren hade på ett felaktigt sätt reparerats av kranuthyrningsföretagets folk dagen före olyckstillfället.

4. För att avlägsna ett vinkeljärn i tak till bergrum under anläggning stod en av de anställda hos byggnadsentreprenören på en rullställning utan skyddsräcke, förlängd med en stege. Anordningen hade han lånat av måleriarbetare, som också arbetade på platsen. Han föll och skadades svårt. Lämplig rullställning tillhörig byggnadsentreprenören fanns i närheten men var inte lika lätt åtkomlig.

5. Två smidesarbetare, anställda hos underentreprenör på byggplats, skulle lägga plåtar på ett tak beläget 6 meter över golv. Det fanns inga ställningar utan bara ca 20 cm breda betongbjälkar att gå på. En av arbetarna föll och skadades svårt.

6. Tre sidoentreprenörer jämte ett antal underentreprenörer var sysselsatta med uppförande av ett kulsinterverk. De anställda hos en av entreprenörerna, ovisst vilken, hade tagit bort en sektion av durkplåten på ett gallerdäckplan för att med travers lyfta upp monteringsjärn men underlåtit att efter arbetets slut placera durkplåten på plats. En rörisolerare, anställd hos en underentreprenör, gick upp på gallerdäcksplanen för att se om där fanns arbete att utföra. Han uppmärksammade ej hålet i durkplåten utan steg ned i detta och föll ca 6 meter med svåra skador som följd.

7. Vid byggande av en bilverkstad hade huvudentreprenören upplåtit en kran jämte förare, som inhyrts från annat företag, till rörledningsentreprenören för att transportera oljetankar till källarvåningen. På en takstol låg en lös järnbalk, upplyft dit genom smidesentreprenören, som även hade i uppdrag att montera fast järnbalken. Kranen rev ned järnbalken som träffade och skadade en arbetstagare hos rörledningsentreprenören.

8. Bryggeri utförde byggnadsarbete i egen regi. Kylmontör, anställd hos entreprenör vid bygget, använde vid montering av kylare vissa tillgängliga ställningar, som tillhörde bryggeriet och tydligen var av olämplig beskaffenhet. Han föll och skadades.

De svårigheter som väckt frågan om särskild reglering av skyddsförhållandena på gemensamt arbetsställe torde främst föreligga dels vid byggnadsverksamhet, dels vid distributions- och annan transportverksamhet. Det finns emellertid även andra verksamhetsgrenar där det är vanligt med gemensamt arbetsställe.

7.3.2 Byggnadsverksamhet

Formerna för byggnadsverksamhet

Som bakgrund till diskussionen om hur man bör samordna åtgärder till skydd för arbetstagare på arbetsställe, där byggnadsarbete förekommer, bör nämnas något om olika slag av byggnadsverksamhet och om det sätt på vilket sådan verksamhet bedrivs.

Begreppet byggnadsverksamhet eller byggnadsarbete får anses relativt väl avgränsat. Därmed avses i statistiska sammanhang (se exempelvis statistiska centralbyråns meddelande angående byggnads- och byggkonsultverksamheten) *grundarbeten* (exempelvis schaktnings-, sprängnings-, pålnings- och dräneringsarbeten; även rivningsarbeten ingår), *byggande av hus* (bostadshus, industribyggnader och andra husbyggnader), *byggande av anläggningar* (kraftverk, gasverk, distributionsledningar, vatten- och reningsverk, gator, vägar, broar, brunnar, dammar, bergrum och andra anläggningar) och *byggnadshantverksarbeten* (byggnadsplåtslageri, VVS- och elinstallatio-

ner, byggnadsglasmästeri, måleri, byggnadssnickeri, golvläggning, plattsättning och ugnsmurning). Till byggnadsverksamhet räknas såväl ny-, till- och ombyggnadsarbeten som underhålls-, reparations- och rivningsarbeten på husbyggnader och anläggningar.

Enligt 1965 års folkräkning var omkring 33 000 företagare och omkring 300 000 anställda sysselsatta inom näringsgrenen byggnadsverksamhet. Andelen företagare var således 11 %. Som jämförelse kan nämnas att andelen företagare inom industrin var 4 % samma år. Den stora andelen företagare inom byggnadsverksamhet kan främst tillskrivas det förhållandet att omkring 24 000 av företagarna drev verksamhet utan att ha arbetstagare anställd.

Hälften av samtliga sysselsatta inom byggnadsverksamhet arbetade år 1965 med husbyggnad och 20 % med väg- och vattenbyggnad. Resten, ca 1/3, var huvudsakligen sysselsatt med byggnadshantverk.

Byggnadsverksamhet kan bedrivas som entreprenad, mot fast räkning eller i vissa fall på löpande räkning, eller också i egen regi.

Tabell 7.1 Byggnadsproduktionen år 1970.

Producentkategori	Produktionsvärde (milj. kr)[a]	
	Arbeten åt byggherre och i egen regi	Därav i egen regi
Byggkonsultföretag	1 358	10
Husbyggn.- o. anläggn. företag	17 454	1 016
Byggnadshantverksföretag	3 635	11
Statliga myndigheter	3 565	3 565
Kommuner	1 832	1 832
Allmännyttiga bost.-företag	862	693
Kommunikationsföretag	48	48
Industriföretag	902	545
Totalt	29 656	7 720

[a] Nedanstående produktionsvärden utgör respektive producentkategoris byggnadsverksamhet i egenskap av producent. Framför allt de fem sist upptagna producentkategorierna har dessutom en stor entreprenadproduktion som utförs av övriga kategorier.

Byggnadsproduktionen enligt statistiska centralbyråns produktionsstatistik ger en bild av fördelningen egenregi-entreprenad, även om vissa mindre producentkategorier ej är medtagna. Totalt redovisas 271 000 årsarbetare år 1970. Av en total byggproduktion om 29,7 miljarder kronor år 1970 redovisas 7,7 miljarder kronor eller 26 % som egenregibyggande i produktionsstatistiken, se tabell 7.1. Värdet av arbeten för egen räkning hänför sig till kostnader för arbeten med egen personal och, vad gäller byggnadsföretag och allmännyttiga bostadsföretag, med eventuellt anlitade underentreprenörer.

I Sverige finns ingen lagstiftning som direkt tar sikte på entreprenadförhållanden. Entreprenadavtalet är särpräglat bl. a. därför att produktionen ej bedrivs på eget fast driftställe och dessutom omfattar prestationer, som ofta fullgörs samtidigt med att andra entreprenader pågår. Som en reglering på området verkar de av Svenska Teknologföreningens kontraktskommitté[1] utarbetade Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader. Den sista utgåvan är från 1972 (AB 72) och skiljer sig inte i någon större utsträckning från närmast föregående upplaga (AB 65). Dessa allmänna bestämmelser är avsedda att reglera rättsförhållandet mellan parterna när ett projekt skall utföras och är tänkta att

[1] Svenska Teknologföreningens Kontraktskommitté bildades år 1949. I kommittén ingick vid tiden för utarbetandet av AB 65 representanter för Svenska Teknologföreningen, Kgl. Byggnadsstyrelsen, Kgl. Fortifikationsförvaltningen, Kgl. Järnvägsstyrelsen, Kgl. Vattenfallsstyrelsen, Kgl. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (numera Statens Vägverk), Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsföreningars Riksförbund, Kooperativa Förbundet, Rörledningsfirmornas Riksorganisation, Stockholms stad, AB Svensk Byggtjänst, Svenska Arkitekters Riksförbund, Svenska Byggnadsentreprenörföreningen, Svenska Byggnadsingenjörers Riksförbund, Svenska Kommunal-Tekniska Föreningen, Svenska Kommunförbundet, Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening, Svenska Riksbyggen, Svenska Stadsförbundet, Svenska Väg- och Vattenbyggares Riksförbund, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, Sveriges Industriförbund samt VVS-Tekniska Föreningen. I arbetet på AB 72 har i huvudsak samma myndigheter och organisationer medverkat.

bifogas kontrakt mellan beställare och entreprenör för att gälla i den mån kontraktet inte föreskriver något annat. Principerna i de allmänna bestämmelserna är emellertid dessutom vägledande som uttryck för praxis inom avtalsområdet.

Av intresse i förevarande sammanhang synes främst vara kap. 2 § 9 och kap 3 §§ 2 och 14 i AB 72.

Kap. 2 § 9 ger huvudreglen att varje entreprenör skall anskaffa och bekosta allt som är erforderligt för att utföra entreprenaden i den mån det inte är undantaget från denna. Vad som är undantaget i fråga om arbete, material, varor eller hjälpmedel skall normalt framgå av kontraktshandlingarna.

I kap. 3 § 2 anges att entreprenören ensam är behörig att leda entreprenadens utförande.

Kap. 3 § 14 behandlar samordning av arbeten och lyder:

> Beställaren svarar för att hans egna arbeten samordnas med entreprenörens och med sidoentreprenörernas liksom för att deras arbeten samordnas med varandra, så att utförande och färdigställande enligt tidsplan möjliggöres. Vid utförande av arbete skall i möjlig utsträckning undvikas att hinder uppkommer för annans arbete.

I kommentar till ifrågavarande allmänna bestämmelser (1965 års utgåva), utgiven av arbetsutskottet inom Svenska Teknologföreningens kontraktskommitté, framhålls att tidplaneringen är en del av samordningen. I den totala samordningen måste emellertid enligt nämnda kommentar hänsyn tas till faktorer utöver de rent tidsmässiga. En god samordning kräver ofta kunskap om de produktionsmetoder vederbörande entreprenörer önskar använda, deras behov av hjälpmedel och annat. Samordningsfrågornas lösning förbereds i förekommande fall vanligen redan vid utarbetandet av anbudshandlingarna.Riktlinjerna för den slutliga samordningen kan dock normalt icke fastställas förrän samtliga därav berörda entreprenörer blivit antagna och fått tillfälle att ange sina förutsättningar. Ofta sker detta vid gemensamt sammanträde mellan representanter för beställaren eller den han utsett att svara för samordningen, berörda konsulter och anlitade entreprenörer. Eftersom de allmänna bestämmelserna är avsedda att användas även för underentreprenader kan en entreprenör i sådant sammanhang även uppträda i egenskap av beställare, nämligen i förhållande till sin eller sina underentreprenörer. Gentemot dem har entreprenören samma samordningsansvar som varje annan beställare, samtidigt som han gentemot sin beställare har ansvar för att deras arbeten utförs kontraktsenligt. I kommentaren anförs vidare att samtliga berörda parter måste aktivt medverka för att en samordning skall få avsedd effekt. Underlåtenhet att fullgöra samordningsskyldigheten eller att på föreskrivet sätt undvika hinder för annans arbete är att anse som en bristande kontraktsuppfyllelse. Den försumlige har att bära kostnad och annan skada som förorsakas därav.

Vid en entreprenad behandlas grunderna för kontraktshandlingarna i tekniskt och administrativt avseende bl. a. i olika tryckta allmänna föreskrifter, s. k. allmänna material- och arbetsbeskrivningar (”AMA”). I AF AMA 72 har år 1972 sammanförts administrativa föreskrifter till MarkAMA 72, HusAMA 72, VVS AMA 72, KylAMA 72 och EL AMA 72.

Varken i AB 72 eller AF AMA 72 finns några särskilda bestämmelser angående arbetarskydd. Detta synes oftast ej heller vara fallet i olika leveransformulär som kompletterar de allmänna bestämmelserna. Någon gång kan det dock förekomma att i leveransformulär anges att beställaren skall tillhandahålla och uppsätta skyddsanordningar som ger betryggande säkerhet enligt gällande föreskrifter (se exempelvis Sveriges Takpappfabrikanters Förenings allmänna leveransbestämmelser den 1 januari 1970).

Olika entreprenadformer uppdelas med avseende på omfattningen av entreprenörens åtagande vanligen i delad entreprenad, generalentreprenad och totalentreprenad.

Vid delad entreprenad fördelas objektet på ett antal entreprenörer som var och en står i direkt avtalsförhållande till beställaren. Entreprenörerna är sidoordnade i förhållande till varandra och benämns därför sidoentreprenörer. Den entreprenör beställaren utser att svara för byggnadsplatsens organisation,

vid husbyggnadsarbeten vanligen byggnadsentreprenören, kallas huvudentreprenör. Vid delad entreprenad har beställaren ansvaret för samordningen av de olika entreprenörernas arbete.

Generalentreprenad innebär att en entreprenör, generalentreprenören, ansvarar inför beställaren för hela produktionen och för byggnadsplatsens organisation. Vid generalentreprenad har generalentreprenören ansvaret för samordningen av samtliga entreprenörers arbete.

Totalentreprenad föreligger när en entreprenör, totalentreprenören, ansvarar inför beställaren för såväl projektering som produktion. Totalentreprenören svarar för samordningen av alla medverkande konsulters och entreprenörers arbeten.

Varje entreprenör kan för de arbeten, som ingår i hans åtaganden, i sin tur anlita entreprenörer som underställs honom, underentreprenörer.

Det bör nämnas att mellanformer förekommer av de tre huvudtyperna av entreprenaduppgörelser samt av dessa entreprenadtyper och egenregiverksamhet. En form är mycket delad entreprenad (eller s. k. spaltad upphandling) som de senaste åren kommit till användning i samband med uppförandet av t. ex. förvaltningsbyggnader och större industriprojekt. Karakteristiskt är att objektet delas upp i ett stort antal delar. Varje delleverans eller delentreprenad upphandlas därefter för sig och beställaren står i avtalsförhållande till ett relativt stort antal leverantörer och entreprenörer. Vanligtvis utses ingen huvudentreprenör. I stället är det fråga om en lång rad sidoentreprenörer som engageras successivt under byggets gång. Beställaren tar därmed på sig ansvar och kostnader för administration, upphandling, kontroll och samordning av de olika entreprenaderna. En numera ej sällan praktiserad metod är att beställaren tillför sin organisation erforderligt kunnande genom att hyra in en konsultfirma som specialiserat sig på denna form av byggledning.

Vidare talar man om samordnad generalentreprenad. Denna innebär att beställaren begär anbud från och eventuellt träffar avtal med flera olika entreprenörer. Därefter överlåter han flertalet entreprenader på en av entreprenörerna, som regel byggnadsentreprenören. Denne får då ensam gentemot beställaren avtalsmässigt svara för samtliga entreprenörers åtaganden. Vid en samordnad generalentreprenad bestämmer beställaren alltjämt vilka företag som skall anlitas för olika uppgifter. Det kan innebära att den utsedde generalentreprenören tar ansvaret för underentreprenörer som han själv inte valt.

Dessutom kan andra blandade affärsuppgörelser komma till stånd. Byggherren kan exempelvis i sitt avtal med generalentreprenör förbehålla sig rätten att upphandla vissa delentreprenader själv.

Statistiska uppgifter över de tre nämnda huvudentreprenadformernas användning förekommer enbart för byggande av flerfamiljshus, som utgör ca 1/4 av det totala byggandet[1]. Av 47 206 lägenheter upphandlade på entreprenad år 1971 var generalentreprenaden vanligast. Den användes för projekt med 43 % av antalet lägenheter. De två återstående upphandlingsformerna, delad entreprenad och totalentreprenad, svarade för 24 respektive 33 % av antalet lägenheter. Man måste beakta att dessa andelar gäller antal lägenheter och inte antal projekt. I sistnämnda fall skulle säkerligen totalentreprenadens andel ha blivit mindre.

För övrigt husbyggande och byggande av anläggningar saknas som nämnts statistiskt underlag beträffande entreprenadformerna. Rent allmänt gäller att samtliga typer av affärsuppgörelse mellan entreprenör och byggherre förekommer både i sina renodlade och i blandade former. Det är svårt att ange en tendens i utvecklingen. Samtidigt som exempelvis totalentreprenaden visat sig mycket användbar som entreprenadform för vissa industrianläggningar, har det just beträffande sådana anläggningar uppstått en typ av företag som åtar sig byggledning vid

[1] Uppgifterna hämtade från PM angående undersökning av pantvärde (låneunderlag) och produktionskostnader för flerfamiljshus år 1971, utarbetad inom inrikesdepartementet (Stencil In 1972:11).

mycket delad entreprenad. Generalentreprenaden torde dock, liksom för bostadsbyggandet, vara den dominerande entreprenadformen inom samtliga sektorer.

Inhämtade uppgifter

Vid den av utredningen gjorda probleminventeringen har från yrkesinspektörshåll påpekats att arbetarskyddslagens tillämpningsområde i 1 § anges under den enkla förutsättningen att det finns en arbetsgivare och hos honom anställda arbetstagare samt möjligen en underentreprenör. Det framhålls att förhållandena i detta hänseende har ändrats väsentligt under senare år. Särskilt när det gäller byggnadsverksamhet har entreprenadarbeten blivit allt vanligare. Exempel finns på att huvudentreprenör huvudsakligen endast administrerar verksamheten och att praktiskt taget allt arbete utförs av specialentreprenörer. Det är ej ovanligt med 20—25 sådana entreprenörer på samma arbetsplats. Ofta har entreprenörerna ingen arbetsledning på platsen. Alla dessa firmor arbetar på samma arbetsställe och använder delvis samma anordningar. Vidare nämns exempel på fall då ett flertal under varandra placerade entreprenörer förekommer vid kranuthyrning. Det händer också ofta att en arbetsgivare hyr in en maskin med förare. Enligt nuvarande lagstiftning har maskinfirman ansvaret för maskinen och dess handhavande men rår inte över arbetet eftersom detta helt dirigeras av inhyraren. Det praktiska genomförandet av arbetarskyddsansvaret är i nämnda fall svårt eller omöjligt. En anpassning av lagstiftningen till de nya förhållandena bör lämpligen ske så, att vid arbetsplatser med flera entreprenörer exempelvis huvudentreprenören får arbetsgivaransvaret för hela arbetsplatsen.

Även i yttrande från arbetarskyddsstyrelsens sida har vid probleminventeringen framhållits att det ofta råder oklarhet om ansvarsfördelningen mellan exempelvis entreprenörer, maskinuthyrare, inhyrare, arbetsledare och maskinförare. Det är enligt yttrandet å andra sidan inte lätt att precisera hur ansvaret skall fördelas i olika situationer. Det borde emellertid åligga inhyrare att kontrollera att inhyrd maskin är besiktigad då föreskrift finns om besiktningstvång. När maskin hyrs in med förare borde det vidare åligga inhyraren att kontrollera att föraren har erforderlig kompetens.

Sedan yttranden avgavs i anledning av nämnda probleminventering har genom ändring (1970:520) i arbetarskyddskungörelsen införts förbud mot brukande av tryckkärl, lyft- och transportanordningar samt lyftredskap utan att föreskriven besiktning och provning ägt rum. För överträdelse av förbuden föreskrevs samtidigt bötesstraff för arbetsgivare.

Utredningen har i samband med studiebesök hos Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård (Bygghälsan) diskuterat frågor om samordningen av skyddsåtgärder på arbetsställen, där byggnadsverksamhet förekommer, med företrädare för arbetsgivare och arbetstagare på en större byggarbetsplats.

Utredningens sekretariat har därefter hållit ett flertal sammanträden med representanter för Svenska Byggnadsentreprenörföreningen, varvid diskuterats olika möjligheter att lösa de arbetarskyddsproblem som uppstår när flera entreprenörer bedriver arbete på samma byggarbetsplats.

Tillsammans med byggnadsentreprenörföreningen har sekretariatet hos flertalet stora företag i branschen gjort en enkät angående arbetarskyddet på arbetsställen där flera arbetsgivare samtidigt bedriver byggnadsverksamhet.

Den första frågan i enkäten till byggnadsföretagen gällde hur arbetarskyddet organiseras på gemensamt arbetsställe. I de flesta svaren uppges att byggnadsföretagen försöker få med representanter för sido- och underentreprenörer i byggnadsföretagens skyddskommitté. Som ytterligare exempel på samarbete mellan olika entreprenörer nämns att man på större arbetsplatser bildar en särskild kommitté med representanter för berörda arbetsgivar- och arbetstagarkategorier eller håller arbetsplatssammanträden varje vecka med deltagande av representan-

ter för underentreprenörer, arbetsledare och lagbasar. Från ett företag uppges att sido- och underentreprenörer genom platschefen uppmanas att utse skyddsombud som skall delta i platsträffar, skyddsronder etc.

Frågan om tillämpade former för samordning av skyddsansvaret fungerar tillfredsställande har byggnadsföretagen så gott som undantagslöst besvarat nekande. Det framhålls att samordningsproblem föreligger beträffande sido- och underentreprenörer och att ointresse även från en liten grupps sida kan spoliera det gemensamma arbetarskyddet. Som en av orsakerna till att samarbetet och arbetarskyddet inte alltid fungerar så bra uppges det förhållandet att vissa entreprenörer inte stadigvarande har arbetsledare på platsen. Som medel att förbättra organisationen anges tätare samråd i skyddsfrågor mellan generalentreprenör och övriga entreprenörer. Redan på planeringsstadiet bör vidare uppmärksammas att vissa arbetsuppgifter inte bör utföras samtidigt. Det uttrycks också en förmodan att samarbetet inom Bygghälsan framöver kommer att ge resultat.

Initiativ till samverkan tas enligt enkätsvaren i allmänhet av byggnadsentreprenören. Svårigheter att avgöra vem som är att anse som huvudarbetsgivare föreligger ibland, särskilt i byggets slutskede då antalet arbetstagare från sido- och underentreprenörer helt kan dominera. I de flesta enkätsvar uppges på särskild fråga att större klarhet skulle vinnas om byggherren enligt lag hade att svara för samordningen av arbetarskyddet på gemensamt arbetsställe med rätt att överlåta ansvaret på huvudarbetsgivare. Ett företag kommenterar dock frågan med en undran vilken rätt huvudarbetsgivaren i så fall skall ha att lägga sig i underentreprenörernas arbete och vem som skall svara för de ekonomiska konsekvenserna av detta.

En fråga om svårigheter föreligger att avgöra vem av olika arbetsgivare som har att svara för skyddsanordningar besvaras av många företag med en hänvisning till att underentreprenörer ofta tar bort befintliga skyddsanordningar utan att sedan återställa dem. I andra svar uppges att samordningsproblem föreligger beträffande ställningar och nedstörtningsskydd.

Som problem i övrigt vid gemensamma arbetsplatser har i enkätsvaren påpekats att onödigt risktagande kan uppkomma genom att alla engagerade företag är angelägna att följa sina tidsplaner, att små entreprenörer ofta saknar organiserad skyddstjänst, vilket försvårar samordning, och att specialfirmor inte alltid klargör riskerna för generalentreprenören. Svårigheter sägs vidare uppstå när ansvaret för skyddsanordning genom leveransvillkor överlåts på beställaren som kan sakna resurser att hantera frågan.

Utredningen har till större byggherrar eller representanter för sådana översänt ett utkast till lösning av frågan om samordning av åtgärder till skydd för arbetstagare på gemensamma arbetsställen. I utkastet föreslogs bl. a. en bestämmelse att arbetsgivarna skulle samverka för att åstadkomma säkra förhållanden på sådana arbetsställen och att vid byggnadsarbete ansvaret för samordningen skulle vila på den på vars uppdrag arbetet utfördes med möjlighet för denne att överlåta ansvaret på huvudarbetsgivaren. Utredningen anhöll om synpunkter på utkastet.

Det översända utkastet fick ett positivt mottagande av de flesta av de tillfrågade. Enighet synes sålunda föreligga om behovet av en lagregel om samordningsansvaret beträffande arbetarskyddet på byggarbetsplatser med flera entreprenörer. Endast i några få yttranden görs egentliga erinringar mot förslaget i utkastet. Det framhålls i dessa yttranden att beställaren kan vara helt okunnig i byggnadsbranschen och att han enligt AB 65 (numera AB 72) inte får lägga sig i entreprenörens sätt att bedriva sitt arbete. Det föreslås i ett yttrande den huvudregeln att huvudarbetsgivare, som utses av den på vars uppdrag arbetet utförs, skall ha ansvaret för samordningen av nödvändiga skyddsåtgärder. Enligt ett annat yttrande bör beställare som inte yrkesmässigt uppför eller förvaltar hus undantas från att ha samordningsansvar. Vidare ifrågasätts om man inte bör söka koppla samordningsfrågorna till byggnadsstadgans bestämmelser om bygg-

nadslov och ansvarig arbetsledare.

Representanter för Svenska Bleck- och Plåtslagareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Elektrikerförbundet och Svenska Målareförbundet har vid en tvådagarskonferens gått igenom de problem som inom byggnadsområdet möter arbetstagare på arbetsplatser över vilka arbetsgivaren ej råder eller där flera arbetsgivare uppträder samtidigt. Utredningens sekreterare var närvarande under en del av konferensen. Nämnda förbund har därefter sammanställt de resultat deltagarna från förbunden kom fram till under konferensen och på utredningens begäran överlämnat sammanställningen till utredningen.

I sammanställningen påpekas att arbetsplatser, över vilka arbetsgivaren ej råder, finns för samtliga yrkesgrupper inom byggfackförbunden, företrädesvis vid reparations-, service- och underhållsarbeten. Två huvudtyper finns av sådana arbetsplatser, dels platser där inget annat arbete utförs samtidigt och dels platser där arbete skall utföras på arbetsställe under pågående drift. Förekommande problem på dessa två huvudtyper av arbetsplatser sammanfattas på följande sätt. Det är svårt för arbetsgivaren att ge instruktioner baserade på förhållandena på arbetsplatsen. Ofta har nämligen beställningen gjorts per telefon och arbetsgivaren eller företrädare för honom har inte själv varit på platsen. Vidare kan trafikproblem föreligga i samband med färd till och från sådana arbetsplatser och vid lastning och lossning av material. Vid brand eller gasläckage kan bristande lokalkännedom försvåra evakuering av lokaler. Det är svårt för arbetstagarna att påverka utformningen av arbetsplats eller arbetslokal på arbetsställen över vilka den egna arbetsgivaren inte råder. Ytterligare ett antal problem uppräknas, såsom att det krävs initiativ av arbetstagaren till alternativa lösningar av arbetsuppgifter och att kontroll saknas att personlig skyddsutrustning används, eftersom arbetsledare ej finns på platsen.

Härefter ges i byggfackförbundens sammanställning exempel på olika kombinationer av förhållanden mellan beställare och entreprenörer som uppträder på samma byggarbetsplats. I anslutning till dessa exempel påpekas att det krävs samordning för att erhålla ett gott arbetarskydd på dessa typer av arbetsplatser och att det är lämpligt att skriva in regler härom vid infordran av entreprenadanbud. Sammanfattningsvis anförs i denna del att grundläggande bestämmelser bör ges i lag för att man skall komma till rätta med den brist på samordning av arbetarskyddet som idag råder på arbetsplatserna inom byggnadsindustrin. Det framhålls att en fast ansvarspunkt bör bestämmas. Det anses naturligt att ansvaret i första hand vilar på beställaren med möjlighet för denne att delegera ansvaret till huvudentreprenör eller generalentreprenör om beställaren ej själv kan ha hand om dessa frågor. Någon inskränkning får dock inte ske i varje arbetsgivares ansvar för egna arbetstagare. Den föreslagna lösningen anges i praktiken innebära att den som är exempelvis huvudentreprenör skulle få ansvar för gemensamma åtgärder som den allmänna ordningen på arbetsstället, belysningen, sandningen av vägar och landgångar samt uppsättning av skyddsräck och skyddstak.

7.3.3 Transportverksamhet

För att ge en överblick över de förhållanden inom transportområdet, som bör beaktas vid övervägande av nya regler om gemensamma arbetsställen m. m., görs här en kort genomgång av olika slag av transportarbete av intresse i sammanhanget. Dessutom redovisas några uttalanden som belyser aktuella problem.

Vissa av de svårigheter som uppkommer vid distributionsarbete belyses i ett tidigt uttalande av arbetarskyddsstyrelsen med anledning av att Svenska Transportarbetareförbundet hade begärt besked om tidningsbuds arbete faller under arbetarskyddslagen. Arbetarskyddsstyrelsen anförde i svarsskrivelse den 23 juli 1955 att fastighetsägare i allmänhet inte anses såsom arbetsgivare för tidningsbuden och således ej med stöd av arbetarskyddslagen kan åläggas att gentemot

dessa bud vidta någon skyddsåtgärd, t. ex. vad beträffar belysning i trappa eller på gård som tillhör fastighet. Ej heller torde, fortsatte arbetarskyddsstyrelsen, ett tidningsföretag eller distributionsföretag för tidningar, vilket dock i regel får betraktas som arbetsgivare för tidningsbuden, kunna åläggas att svara för belysning eller annat i arbetarskyddshänseende inom fastighet som ej tillhör företaget. Ansvaret för belysningen på gator får i regel anses vila på vederbörande elverk eller motsvarande kommunala verk. Att med stöd av arbetarskyddslagen ålägga verket att vidta åtgärd som påkallas av tidningsbudens arbete var enligt arbetarskyddsstyrelsen ej möjligt.

I samband med transporter till och från arbetsställen föreligger vid avhämtande och avlämnande av gods ett slags gemensamt arbetsställe, där arbetstagare anställda hos olika arbetsgivare är sysselsatta. I de tidigare nämnda motionerna till 1963 års riksdag har påpekats att problem från arbetarskyddssynpunkt uppkommer när arbetstagare, som sysselsätts med distributionsarbete, är verksamma på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder. Som exempel har nämnts avlämnande av varor i butiker, varuhus och restauranger.

Vid flera tillfällen har dessutom anmälts svårigheter att finna lämplig plats för uppställning av transportfordon. Lastningen eller lossningen kan dessutom förutsätta exempelvis transportvägar, lastkajer eller lastbryggor på det besökta arbetsstället. Det kan även vara nödvändigt att ha tillgång till särskilda hjälpmedel för lastning eller lossning.

Problem med hänsyn till den egna arbetsgivarens bristande rådighet möter inte bara vid distributionsarbete utan på transportområdet över huvud. Sålunda uppkommer exempelvis vid transporter av sjukbårar i bostadshus och ålderdomshem m. m. ofta svårigheter från transportsynpunkt som kan bero på att det verkställande företaget saknar rådighet över arbetsplatserna. Liknande problem har diskuterats för begravningsbranschens del. Det är i båda fallen risk för snubbling och fall samt klämskador när bårar eller kistor måste bäras i trånga trappor, ibland utan vilplan, eller forslas i hissar som inte har tillräckligt utrymme för bår- eller kisttransport.

En aktuell yrkesgren är också renhållningsarbete. Svenska Transportarbetareförbundet anförde i skrivelse den 9 mars 1971 till arbetarskyddsstyrelsen bl. a. att man beträffande sophantering ej tar tillräcklig hänsyn till renhållningsarbetarnas arbetsmiljöförhållanden vid bestämmande av behållarnas storlek, soputrymmenas utformning, belysning och transportvägar. Allt större emballagevolymer medför risker för förslitningar i ryggar, armar och ben. Olycksfallsriskerna p. g. a. nedfallande föremål i öppna schaktrör är stora. Antalet skärskador genom glassplitter har enligt skrivelsen ökat kraftigt sedan engångsglasen infördes. Arbetarskyddsstyrelsen påpekade i anledning av skrivelsen att fastighetsägare inte med stöd av arbetarskyddslagen kan åläggas vidta åtgärder för att förebygga att renhållningsarbetare utsätts för risk för olycksfall. Om det emellertid i en fastighet skulle råda sådana missförhållanden som avses i lagens 53 § har yrkesinspektionen befogenhet att förbjuda att sophämtning utförs. För att ge statens planverk kännedom om de erfarenheter som vunnits om arbetet vid sopnedkast och i soputrymme överlämnade arbetarskyddsstyrelsen en kopia av förbundets skrivelse till planverket.

I sammanhanget bör också stuveriarbete nämnas. För att lösa personalrumsfrågan kan här krävas att samråd sker med vederbörande hamnförvaltning och att denna medverkar till lösningen. Detsamma kan gälla arbetsplatser i hamnen samt tillhandahållande av livräddningsredskap vid kaj där arbete utförs. I sistnämnda avseenden finns emellertid föreskrifter i den tidigare omtalade kungörelsen om skyddsåtgärder vid lastning och lossning av fartyg. Beträffande stuveriarbete kan dessutom anmärkas att även annat slag av arbete än stuveri utförs i hamnen och att i vissa hamnar verksamhet bedrivs av fler än ett stuveriföretag.

Vidare kan erinras om grustag och liknande arbetsställen. Även här kan det vara fråga om att arbete utförs på arbetsställe, över vilket

den egna arbetsgivaren inte råder. Som nämnts finns för dessa fall särskilda bestämmelser i arbetarskyddslagen om skyddsansvar för ägare eller nyttjanderättshavare.

7.3.4 Andra verksamhetsområden med gemensamt arbetsställe m. m.

Förutom vid de slag av verksamheter, som behandlas i avsnitten 7.3.2 och 7.3.3, förekommer det vid en mängd tillfällen att arbete utförs på arbetsplatser över vilka den egna arbetsgivaren saknar rådighet. Arbete vid fastigheter utanför det egna arbetsstället sker sålunda i stor utsträckning även vid sidan om byggnads- och transportområdet. Bland många exempel kan nämnas sotning, fönsterputsning, arbete som nattvakt, reparations-, underhålls- och tillsynsarbeten över huvud samt installations- och monteringsarbeten. Som 1938 års arbetarskyddskommitté berört är man härvid ofta beroende av fasta anordningar på fastigheten. Det har vidare anförts att behov av personalutrymmen för främmande arbetstagare kan föreligga särskilt på arbetsställen där risk finns för smitta, förgiftning, joniserande strålning e. d. Ytterligare kan erinras om de arbetsplatser som nämns i Stockholms Arbetarekommuns tidigare anförda hemställan till utredningen.

I det föregående har en redogörelse lämnats för hur verksamheten på byggarbetsplatser till stor del bedrivs genom entreprenörer. Entreprenadavtal förekommer emellertid i icke obetydlig utsträckning även utanför byggområdet och arbetet kommer också här att ofta utföras på arbetsställen, där arbetstagare hos fler än en arbetsgivare är sysselsatta. Gäller det entreprenader på fasta arbetsställen torde entreprenörens arbetstagare i allmänhet sysselsättas på arbetsplatser över vilka den egna arbetsgivaren inte råder. Här kan nämnas olika slag av monteringsarbeten. Det kan anmärkas att även entreprenaden kan framstå som en mer eller mindre stadigvarande verksamhet på det ifrågavarande arbetsstället, exempelvis städentreprenad.

En utbredd entreprenadverksamhet äger rum på varvsarbetsplatser. Utredningen har därför ansett det vara av intresse att få frågor om arbetarskyddet på gemensamma arbetsplatser belysta av de erfarenheter man har på varven av samordningen av olika entreprenader vid fartygsbyggnad och dylikt arbete. En enkät i detta avseende har gjorts hos de större varvsföretagen i landet. Från varvens sida har upplysts att underleverantör vid beställning av en entreprenad erhåller besked att varvets säkerhetsbestämmelser gäller även för underleverantörer. Skyddstjänsten på varven övervakar sedan att underleverantör följer varvets säkerhetsbestämmelser. Ett par varv uppger dessutom att man anmodar större entreprenörer att tillse att skyddsombud utses. Det uppges vidare att man anser det naturligt att varvet skall svara för samordningen av arbetarskyddet och att någon större klarhet än som redan råder inte skulle vinnas om beställaren i lag ålades en sådan skyldighet. Det anses inte föreligga några svårigheter i praktiken att avgöra vem som har att svara för olika skyddsanordningar om vid beställningen klargörs vilka skyldigheter som ingår i avtalet. Ställningar, belysning, ventilation, värme m. fl. gemensamma säkerhetsanordningar liksom personalutrymmen tillhandahålls i allmänhet av varvet, såvida inte annat överenskommits vid beställningen.

En fråga om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av stendammlunga av entreprenadanställda vid gruvor och underentreprenadanställda vid bergbyggen har tagits upp av bergmästaren i norra distriktet i skrivelse till arbetarskyddsstyrelsen. I svarsskrivelse den 28 april 1971 anförde styrelsen att frågan är en del av ett större problem, eftersom vederbörande arbetstagare inte är anställda hos den arbetsgivare som har ansvaret på platsen. De föreskrifter om läkarundersökning och läkarbesiktning som lämnats företag på visst arbetsställe gäller inte andra arbetstagare än dem som är anställda vid detta företag. Styrelsen konstaterade att möjlighet dock finns att föreskriva att vederbörande entreprenör skall låta företa läkarundersökningar och

besiktningar, i den mån hans arbetstagare är utsatta för särskild fara för uppkomst av dammlunga.

Diskussion har förekommit angående tillgången till personalrum för viss personal vid restaurang, såsom rockvaktmästare, musiker och croupierer, vilka sysselsätts vid restaurangen utan att vara anställda hos restaurangarbetsgivaren. Arbetarskyddsstyrelsen har på förekommen anledning uttalat (skrivelse den 24 maj 1971 till yrkesinspektionen i VI distriktet) att en förutsättning för att restaurangägaren skall kunna åläggas att anordna personalrum för berörda yrkesutövare är att dessa är arbetstagare i förhållande till honom. Styrelsen har hänvisat till praxis inom socialförsäkringen, enligt vilken musiker som är engagerade för att utföra musik på restaurang i regel är att anse som arbetstagare med avseende på dessa engagemang. Däremot är artister med program av showkaraktär i regel inte att anse som arbetstagare i förhållande till restaurangföretaget. Rockvaktmästare är att anse som arbetstagare om de är fast avlönade enligt kollektivavtal, men i regel inte eljest. Vad angår roulettföretagen drivs de i allmänhet i sådan form att personalen får betraktas som arbetstagare hos roulettföretaget, inte hos restaurangföretaget. Mot denna bakgrund ansåg styrelsen att yrkesinspektionen i regel kunde kräva att personalutrymmen dimensioneras i vart fall för musikerna och i vissa fall för tamburpersonalen.

Som ett icke ovanligt förhållande nuförtiden kan antecknas den situationen att en arbetstagare ”lånas ut” från ett företag till ett annat, inte sällan i samband med uthyrning av någon komplicerad maskin e.d. (”lend and lease”). Tjänsteavtalet mellan den ”utlånade” arbetstagaren och det förstnämnda företaget kan härvid bestå oförändrat så att arbetstagaren fortfarande är anställd hos detta företag medan arbetstagaren rent faktiskt inlemmas i det andra företagets organisation. En bristande överensstämmelse uppstår då mellan det formella anställningsförhållandet och rådigheten över det arbetsställe där arbetstagaren är sysselsatt.

Liksom beträffande arbetsplatser, över vilka den egna arbetsgivaren inte råder, kan en fullständig kartläggning inte ske av samtliga de slag av arbetsställen där det förekommer att två eller flera arbetsgivare bedriver arbete samtidigt. I sammanhanget bör framhållas svårigheten att åstadkomma en klar och i alla sammanhang lämplig definition av begreppet arbetsställe. Några exempel skall emellertid nämnas på ytterligare verksamheter där det kan vara aktuellt med en samordning av åtgärder från olika arbetsgivares sida för att få till stånd en god arbetsmiljö på gemensamt arbetsställe.

I s.k. industrihus och hantverkshus hyrs arbetslokaler ut till skilda arbetsgivare. I vissa fall har man här ordnat t.ex. gemensamma personalrum för olika arbetstagargrupper. Det kan också förekomma att arbetslokaler är gemensamma för olika företag. På ett fast driftställe kan vidare vara inrymd en matservering som drivs av särskild arbetsgivare. Även här uppkommer frågor som behöver lösas av arbetsgivarna gemensamt.

De nu nämnda exemplen har avsett fasta arbetsställen. Det kan emellertid, även när fråga inte är om byggnadsverksamhet, förekomma att fler än en arbetsgivare, på entreprenad eller eljest, bedriver verksamhet på tillfälligt arbetsställe. Så kan vara fallet på skogsarbetsplatser eller, för att nämna ett mera speciellt exempel, vid röjning på katastrofplatser.

8 Sanktionssystemet

8.1 *Direktiv m.m.*

I sådana fall då missförhållanden i skyddshänseende kunnat konstateras måste, sägs det i utredningens direktiv, goda möjligheter finnas att ingripa. Det framhålls som primärt att den nya lagstiftningen ger ett fast underlag för åtgärder och ingripanden från arbetarskyddet på ett betydligt vidare område än den nuvarande lagen. Frågan om utformningen av sanktionssystemet har också tagits upp i en framställning till utredningen av Svenska Metallindustriarbetareförbundet.

8.2 *Gällande bestämmelser*

8.2.1 Förfarandet enligt 53 § arbetarskyddslagen

Enligt vår första arbetarskyddslag, 1889 års lag angående skydd mot yrkesfara, ägde länsstyrelsen ålägga vederbörande yrkesidkare att vidta viss åtgärd som var nödig för att skydda hos honom anställd arbetares liv och hälsa. Den föreskrivna åtgärden kunde annars på yrkesidkarens bekostnad verkställas genom polismyndighetens försorg. Vid synnerlig fara kunde länsstyrelsen med omedelbar verkan förbjuda arbetets fortsättande i dess helhet eller användning av vissa lokaler, maskiner eller arbetsmetoder. Dessutom föreskrevs bötespåföljd för underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse föreläggande eller förbud.

Angivna konstruktion bibehölls i stort sett i 1912 års arbetarskyddslag. Bestämmelsen om verkställighet genom polismyndighetens försorg uteslöts dock. Den s.k. yrkesfarekommittén (betänkande den 9 december 1909 s. 154) motiverade detta med att bestämmelsen i vissa fall, såsom när den föreskrivna anordningen åsyftade ändrad arbetsmetod, var omöjlig att tillämpa och överhuvudtaget syntes sakna praktisk betydelse.

Genom 1931 års ändringar i dåvarande arbetarskyddslag flyttades behörigheten att meddela förbud mot arbetes bedrivande över från länsstyrelsen till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Frågan om att införa ett vitesförfarande behandlades av 1937 års arbetarskyddskommitté. Kommittén fann det emellertid inte lämpligt att införa ett vitesförfarande i arbetarskyddslagen, eftersom yrkesinspektör inte själv borde bestämma straffet för överträdelse av föreskrift som han meddelat. Efter förslag av kommittén genomfördes i stället år 1938 den ändringen i då gällande arbetarskyddslag att även yrkesinspektörer fick befogenhet att meddela förbud mot arbetsgivares verksamhet.

1949 års arbetarskyddslag följer i stort sett mönstret i tidigare lagstiftning. Om arbetsgivare underlåter att följa de allmänna föreskrifterna om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall i 2 kap. arbe-

tarskyddslagen ger enbart denna underlåtenhet i princip inte upphov till något straffansvar. Förutsättningarna för att ett straffhot skall uppkomma anges i 53 § arbetarskyddslagen. En förutsättning för tillämpning av denna bestämmelse är att vid arbetsställe råder missförhållande i skyddsavseende, som inte hänför sig till lagens särskilda bestämmelser i 3—6 kap. om arbetstid, minderåriga, kvinnor och samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. En ytterligare förutsättning är att missförhållandet inte innebär överträdelse av någon särskilt straffbelagd föreskrift. Yrkesinspektören kan under angivna förutsättningar enligt 53 § första stycket "där så prövas nödigt" skriftligen förelägga arbetsgivaren att inom utsatt skälig tid vidta viss åtgärd för att avhjälpa missförhållandet. Alternativt kan yrkesinspektören meddela arbetsgivaren förbud mot att efter utsatt skälig tid bedriva visst arbete eller använda viss arbetslokal, maskin, redskap eller annat hjälpmedel, visst ämne eller material eller viss arbetsmetod utan att iaktta angivet villkor. Innan föreläggande eller förbud meddelas skall tillfälle beredas arbetsgivaren att avge yttrande. Medför ett missförhållande synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa kan yrkesinspektören enligt 53 § andra stycket utan att avvakta vederbörandes yttrande meddela förbud som har omedelbar verkan (beslutet om förbud verkar alltså redan innan det vunnit laga kraft). Då fråga är om åtgärd beträffande lokal som upplåtits till arbetsgivaren skall även upplåtaren beredas tillfälle att yttra sig. I sådant fall kan yrkesinspektören enligt 53 § tredje stycket meddela förbud mot upplåtelse av lokalen till arbetslokal eller lokal för visst arbete eller ändamål till dess angiven åtgärd vidtagits med lokalen. Förutsättningarna för förbud är desamma som när det gäller förbud riktat mot arbetsgivaren. Arbetarskyddsstyrelsen kan enligt 53 § fjärde stycket förordna om åtgärd som avses i paragrafen utan föregående beslut av yrkesinspektör. Det kan anmärkas att enligt 47 § andra stycket arbetarskyddslagen äger specialinspektör ingripa på samma sätt som yrkesinspektör.

I allmänhet kan hänvändelse till annan myndighet inte ske för att få ett meddelat föreläggande eller förbud iakttaget. En möjlighet till hänvändelse finns dock när missförhållandet medför synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa. I samband med omedelbart verkande förbud kan nämligen tillsynsorganen låta polismyndigheten på arbetsgivarens bekostnad vidta åtgärder för att säkerställa att förbudet upprätthålls.

Föreläggandet eller förbudet innebär ett hot om straff för den händelse den föreskrivna åtgärden inte vidtas av arbetsgivaren eller upplåtaren. Straffbestämmelsen finns i 63 § arbetarskyddslagen som föreskriver dagsböter eller, där omständigheterna är synnerligen försvårande, fängelse i högst sex månader för den som underlåter att ställa sig till efterrättelse föreläggande eller förbud.

1938 års arbetarskyddskommitté tog i sitt förslag, som ledde till införande av gällande arbetarskyddslag, upp en bestämmelse om vitesförfarande vid sidan om förbudsförfarandet. Om arbetsgivare ej efterkommit av yrkesinspektör meddelad anmaning att vidta viss skyddsåtgärd skulle sålunda yrkesinspektör äga befogenhet att förelägga arbetsgivare att vid vite av högst 1 000 kronor inom utsatt tid vidta åtgärden.

Gentemot det föreslagna vitesförfarandet och till stöd för att i stället vid sidan av förbudsförfarandet införa ett förfarande med föreläggande kombinerat med straffpåföljd anfördes i propositionen med förslag till arbetarskyddslagen (prop. 1948:298 s. 266) att man kunde hysa tvekan om det lämpliga i att ge yrkesinspektör befogenhet att sätta ut vite. Det ansågs samtidigt mindre lämpligt att som påföljd för underlåtenhet att vidta en relativt obetydlig åtgärd stadga ett förbud, som kunde te sig orimligt vid jämförelse med den ifrågasatta åtgärden. Som ett alternativ till förbudsförfarandet infördes därför en möjlighet för yrkesinspektör att förelägga arbetsgivare att vidta viss skyddsåtgärd.

En bestämmelse om vite finns dock i 59 § arbetarskyddslagen. Enligt denna bestämmelse kan arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektör anmoda arbetsgivare att låta undersöka ämne eller material, som arbetsgivaren använder eller framställer i sin verksamhet, eller tillhandahålla prov för

sådan undersökning. Genom förfarandet avses att få konstaterat om särskild åtgärd är påkallad från skyddssynpunkt. Vid underlåtenhet att efterkomma sådan anmodan kan arbetarskyddsstyrelsen förelägga arbetsgivaren vite av högst 1 000 kronor. Styrelsen kan föreskriva att arbetsgivaren skall bekosta undersökningen.

Arbetarskyddsstyrelsen har i skrivelse den 5 mars 1954 till samtliga yrkesinspektörer, om vilken erinrats i skrivelse den 10 februari 1969 till yrkes- och skogsyrkesinpektörerna, meddelat föreskrifter angående kontrollen över att yrkesinspektionens anvisningar blir genomförda. Får yrkesinspektionen inte inom rimlig tid underrättelse om vilka åtgärder som vidtagits med anledning av meddelad anvisning, bör enligt föreskrifterna vederbörande arbetsgivare i regel anmodas att inom 14 dagar lämna besked om anvisningen genomförts eller, om så icke är fallet, om anledningen därtill. Om svar på denna påminnelse inte inkommer inom angiven tid bör i regel ny påminnelse avlåtas med erinran om att underlåtenhet att vidta anvisade åtgärder kan medföra föreläggande eller förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen. Lämnar denna förnyade påminnelse inte heller resultat bör de i arbetarskyddslagen anvisade tvångsmedlen tillgripas. Förutsättning för att föreläggande eller förbud enligt 53 § första stycket skall meddelas anges i första hand vara att missförhållandet är någorlunda betydande. En ytterligare förutsättning är att arbetsgivaren visar uppenbar tredska, dvs. att yrkesinspektionens anvisningar trots påminnelser inte genomförs inom utsatt eller eljest skälig tid utan att godtagbar förklaring lämnas om anledningen därtill. Beträffande 53 § andra stycket framhålls att tillämpningen inte förutsätter tredska hos arbetsgivaren att efterkomma givna anvisningar, utan att ett missförhållande är av så allvarlig art att det fordrar ett omedelbart ingripande.

Till angivna åtgärder som förberedelse för ett eventuellt föreläggande eller förbud kommer föredragningar i yrkesinspektionens förtroenderåd. Enligt arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter den 12 januari 1957 skall nämligen ärende angående meddelande av föreläggande och förbud samt ärenden angående anmälan av arbetsgivare eller arbetstagare till åtal föredras i förtroenderådet om inte yrkesinspektören finner påkallat av särskilda skäl att ärendet avgörs omedelbart. I så fall skall ärendet i stället anmälas på nästa sammanträde med förtroenderådet.

Enligt nämnda arbetarskyddsstyrelsens skrivelse den 5 mars 1954 skall ett förfalloregister över lämnade anvisningar finnas på varje yrkesinspektionsdistrikt. Registret skall bestå av kopior av lämnade anvisningar. När anvisning genomförts bör kopian flyttas över från förfalloregistret till arbetsställets akt på distriktet. Det åligger varje inspekterande befattningshavare att en gång i månaden gå igenom sitt förfalloregister och vidta de åtgärder som denna genomgång ger anledning till.

8.2.2 Förfarandet enligt 54—58 §§ arbetarskyddslagen

Bestämmelser om tvångsförfaranden av liknande konstruktion som enligt 53 § finns i 54—58 §§ arbetarskyddslagen.

Med stöd av 54 § kan arbetarskyddsstyrelsen meddela arbetsgivare föreskrifter för att trygga arbetarskyddslagens bestämmelser om arbetstiden. Föreskrifter kan också meddelas om arbetsgivare åsidosatt bestämmelsen i 26 § första stycket arbetarskyddslagen om arbetsgivares allmänna åligganden i fråga om minderårig. Enligt 55 § kan yrkesinspektör förbjuda arbetsgivare att använda minderårig i arbete om inte läkarundersökning enligt 28 § arbetarskyddslagen skett och intyg om undersökningen förts in i arbetsboken. Direkt straffpåföljd finns inte för överträdelse av nämnda bestämmelser om arbetstiden eller om användande av minderårig. I stället kan underlåtenhet att iaktta föreskrifter enligt 54 § eller förbud enligt 55 § medföra straff enligt bestämmelsen i 63 § arbetarskyddslagen.

Ej heller bestämmelserna i 45 och 46 §§ arbetarskyddslagen om vissa skyldigheter för tillverkare m.fl. motsvaras av direkta straff-

bestämmelser. Enligt 56 § första stycket arbetarskyddslagen kan arbetarskyddsstyrelsen förbjuda tillverkare, försäljare eller upplåtare att avlämna eller utställa teknisk anordning om inte de skyddsåtgärder vidtas som styrelsen finner erforderliga. Beträffande installatör som åsidosätter gällande föreskrifter kan arbetarskyddsstyrelsen enligt 57 § föreskriva villkor att iakttas vid installationsarbete eller utfärda förbud mot visst slag av sådant arbete. Mot grustagsägare m.fl. som eftersätter sina skyldigheter enligt 46 § arbetarskyddslagen kan enligt 58 § motsvarande åtgärder riktas som enligt 53 §. Även vid underlåtenhet att följa förbud, föreskrift eller föreläggande enligt 56—58 §§ kan straff utdömas enligt bestämmelserna i 63 § arbetarskyddslagen.

8.2.3 Direkta straffbestämmelser i arbetarskyddslagen

Straffbestämmelser som ansluter sig till föreskrifterna i arbetarskyddslagen om minderåriga och kvinnliga arbetstagare finns i lagens 62, 64 och 66 §§. Straffet är dagsböter, i vissa fall penningböter.

I 65 § arbetarskyddslagen föreskrivs dagsböter för den som fått anvisning att vidta åtgärd och lämnar arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektör oriktig uppgift om åtgärden och för den som lämnar styrelsen eller yrkesinspektör oriktig uppgift om anordning som avses i 45 §.

Enligt 67 § arbetarskyddslagen straffas arbetstagare som olovligen och utan giltigt skäl borttagit eller försatt ur bruk skyddsanordning med 5—200 kronors böter. För åtal krävs att yrkesinspektör anmält förseelsen till åtal.

I 68 § arbetarskyddslagen slutligen stadgas dagsböter eller fängelse för brott mot bestämmelsen i 51 § arbetarskyddslagen om tystnadsplikt för dem som har befattning med tillsyn över efterlevnaden av lagen eller som ingår i yrkesinspektionens förtroenderåd. Angivelse av målsäganden krävs för åtal.

8.2.4 Straffbestämmelser i arbetarskyddskungörelsen m.m.

Enligt bestämmelser i arbetarskyddslagen äger Kungl. Maj:t meddela föreskrifter i vissa av de frågor som behandlas i lagen. Kungl. Maj:t får sålunda bl.a. meddela särskilda föreskrifter i de frågor som avses i lagens 8—13 §§ (14 §) samt närmare föreskrifter angående tillämpningen av lagen (74 § första stycket). Enligt 75 § arbetarskyddslagen äger Kungl. Maj:t vid meddelande av föreskrift med stöd av lagen utsätta straff för förseelse mot föreskriften, dock högst fängelse i sex månader.

Med stöd av 14, 74 och 75 §§ arbetarskyddslagen har arbetarskyddskungörelsen (1949:208) utfärdats. Kungörelsen innehåller bl.a. vissa straffbestämmelser. Som anförts i avsnitt 8.2.1 ger arbetsgivares underlåtenhet att följa de allmänna föreskrifterna i arbetarskyddslagen om skyddsåtgärder inte upphov till direkt straffansvar. Sådant ansvar inträder dock vid överträdelse av vad arbetarskyddsstyrelsen generellt föreskrivit angående besiktning och provning av tryckkärl, lyftanordning, transportanordning och lyftredskap och vid brukande av sådan anordning i strid mot föreskrift om högsta tryck, högsta belastning e.d. För dessa fall innehåller arbetarskyddskungörelsen bestämmelser i 72 § som föreskriver straff i form av dagsböter. Efter ändring (1970:520) i arbetarskyddskungörelsen gäller motsvarande då arbetsgivare underlåter att föranstalta om undersökning av luftförhållanden, om vilken arbetarskyddsstyrelsen föreskrivit. 72 § innehåller också bestämmelser om penningböter för vissa ordningsförseelser. Straffansvar enligt 72 § skall i regel inte uppkomma om omständigheterna ger vid handen att försummelsen berott på tillfälligt förbiseende.

Arbetarskyddskungörelsen innehåller vidare en bestämmelse om ansvar för försummelse att inhämta arbetarskyddsstyrelsens medgivande att inrätta bergverkstad e. d. (73 §).

Med stöd av arbetarskyddslagen har utfärdats ytterligare kungörelser som inne-

håller bestämmelser om straff vid överträdelse av föreskrifter i dessa.

8.2.5 Arbetarskyddsstyrelsens befogenhet att utfärda generella föreskrifter och anvisningar

Redan enligt 1912 års arbetarskyddslag ansågs yrkesinspektionens chefsmyndighet kunna utfärda erforderliga anvisningar för lagens tillämpning. De anvisningar som utfärdades var emellertid närmast avsedda att för tillsynsorganen ange vad de hade att kräva i skyddshänseende beträffande lokaler, arbetsmaskiner, arbetsmetoder e.d.

På förslag av 1938 års arbetarskyddskommitté infördes den nuvarande bestämmelsen i 74 § andra stycket arbetarskyddslagen att arbetarskyddsstyrelsen äger meddela råd och anvisningar till ledning vid tillämpningen av lagen. Enligt förslaget var dock styrelsens befogenhet begränsad till vissa uppräknade paragrafer. Vidare användes i förslaget termen ”föreskrifter” i stället för orden ”råd och anvisningar” utan att dock någon saklig skillnad synes ha avsetts med detta. Kommittén anförde beträffande sitt förslag (SOU 1946:60 s. 618) att bestämmelsen får anses innebära även viss förpliktelse för arbetsrådet att utfärda föreskrifter i angivna hänseenden inte bara till ledning för underlydande tillsynsorgan utan också som förhållningsregler för arbetsgivare, arbetstagare m.fl.

Efterlevnaden av de anvisningar arbetarskyddsstyrelsen utfärdar med stöd av 74 § andra stycket tryggas inte av någon direkt straffbestämmelse i arbetarskyddslagen. För att ett straffhot skall uppkomma i ett avseende som behandlas i styrelsens råd och anvisningar fordras att föreläggande eller förbud utfärdats enligt 53, 56, 57 eller 58 §. Ej heller har styrelsen befogenhet att själv förse anvisningarna med straffbestämmelser. Styrelsens anvisningar ges dock stundom en imperativ form (”skall”). Syftet med detta får antas vara att tillsynsorgan skall utfärda föreläggande eller förbud när det framkommer att normen ej efterlevs. Anvisningarna meddelas ibland i den formen att styrelsen fastställer av enskilda organ utarbetade normer och samtidigt anvisar möjlighet att söka dispens hos styrelsen. En redogörelse för styrelsens anvisningsverksamhet finns i bilaga 2.

Uttrycken ”föreskrifter” eller ”föreskriva” används på ett par ställen i arbetarskyddslagen utan att fördenskull bestämmelsens åsidosättande direkt kan föranleda straffpåföljd. Först och främst kan pekas på rubriken till 2 kap. ”Allmänna föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall”. Vidare kan pekas på 45 §, enligt vilken arbetarskyddsstyrelsen kan allmänt föreskriva att teknisk anordning skall vara försedd med skylt upptagande vissa uppgifter eller skall vara godkänd av styrelsen.

I 72 § arbetarskyddskungörelsen anges vissa fall då generella föreskrifter, som arbetarskyddsstyrelsen utfärdar, är försedda med direkt straffsanktion. Som tidigare nämnts gäller detta föreskrifter om besiktning och provning av vissa anordningar samt om visst slag av undersökning. 72 § innehåller även bestämmelser om straff för förseelser mot vissa av arbetarskyddsstyrelsen givna ordningsföreskrifter ifråga om ingivande av handlingar över besiktning, provning eller undersökning. Den tidigare nämnda bestämmelsen i 72 § om straff vid brukande av viss anordning i strid mot föreskrift om högsta tryck, högsta belastning e.d. kan däremot inte anses innehålla direkt straffsanktion av generella föreskrifter. Högsta tillåtna tryck och högsta tillåtna belastning beräknas i varje särskilt fall av besiktningsman med hänsyn till arbetarskyddsstyrelsens anvisningar om tillåtna materialpåkänningar och uppgifter från tillverkaren m.m. Normalt framkommer på detta sätt föreskriften om högsta tillåtna tryck respektive högsta tillåtna belastning. Ytterst kan naturligtvis yrkesinspektören ge de föreskrifter härom som han anser bör gälla. För fullständighetens skull kan även nämnas arbetarskyddsstyrelsens befogenhet enligt arbetarskyddskungörelsen att föreskriva att för ångpanna skall finnas ångpannebok. Försummelse att efterkomma sådan föreskrift bestraffas enligt kungörelsens 72 §. Det synes dock inte heller i detta fall kunna röra sig om

några generella föreskrifter.

Utan att bestämmelserna är direkt straffsanktionerade används uttrycken "föreskrift" eller "föreskriva" i vissa paragrafer i arbetarskyddskungörelsen (t.ex. i 9 § tredje stycket, 29 § första stycket och 33 § fjärde stycket).

En bestämmelse om befogenhet för arbetarskyddsstyrelsen att utfärda direkt straffsanktionerad generell föreskrift finns emellertid utanför arbetarskyddslagen och med stöd av lagen utfärdade kungörelser. Enligt kungörelsen (1937:816) om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på arbetsgivaren m.fl. äger arbetarskyddsstyrelsen att även i andra fall än som särskilt anges i kungörelsen meddela ytterligare bestämmelser i de avseenden varom stadgas i kungörelsen. Om arbetsgivare ej iakttar föreskrift som arbetarskyddsstyrelsen utfärdat med stöd av kungörelsen straffas han med dagsböter. Åsidosätter arbetstagare bestämmelse, som arbetarskyddsstyrelsen utfärdat med stöd av kungörelsen, och är omständigheterna sådana att han måste anses ha gjort sig skyldig till grov vårdslöshet straffas han med böter.

8.2.6 Offentlig verksamhet

Enligt 1912 års arbetarskyddslag skulle yrkesinspektör som fann förhållande på ett statligt arbetsställe påkalla förbud på grund av missförhållande göra anmälan hos den myndighet som hade överinseende över verksamheten. Denna myndighet hade därefter att antingen vidta den påkallade åtgärden eller underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Föreläggande och förbud enligt 53 § gällande arbetarskyddslag kan enligt 60 § samma lag inte tillgripas när det gäller verksamhet som bedrivs av staten. Då ingripande är påkallat vid arbetsställe inom statlig verksamhet har yrkesinspektören att göra anmälan till arbetarskyddsstyrelsen. Styrelsen skall, då missförhållanden som sägs i 53 § föreligger, påkalla erforderlig åtgärd hos den myndighet som har överinseende över verksamheten. Vidtas inte sådan åtgärd kan styrelsen underställa ärendet Kungl. Maj:t. Samma förfarande föreskrivs beträffande statlig verksamhet i fall som avses i 54 § arbetarskyddslagen.

Med statlig verksamhet avses i arbetarskyddslagstiftningen verksamhet som utövas av statlig myndighet. Häri inbegrips också statens affärsdrivande verk. Hit räknas däremot inte privaträttsliga bildningar som bolag, föreningar och stiftelser, även om de helt eller till största delen ekonomiskt behärskas av staten och eventuellt intar en monopolställning.

1938 års arbetarskyddskommitté hade föreslagit att förbud och vitesföreläggande enligt lagen skulle kunna tillgripas även då fråga var om verksamhet som bedrevs av staten. Detta förslag avvisades i propositionen med förslag till arbetarskyddslagen (prop. 1948:298 s. 268) med motivering att strafförfarande inte kan riktas mot staten som sådan och att det är uteslutet att döma vederbörande arbetsföreståndare till straff om han inte av statsmakterna satts i tillfälle att vidta påkallad åtgärd. Ändringen i förhållande till då gällande rätt begränsades därför till att anmaning om åtgärd i fråga om statlig verksamhet skulle göras av yrkesinspektionens chefsmyndighet. Vidare infördes möjlighet för denna myndighet att göra framställning till Kungl. Maj:t. Detta förfarande förväntades belysa frågan på ett mer ingående sätt än framställning från den berörda myndigheten själv.

Genom ändring (1966:109) i arbetarskyddslagen har i 60 § införts det tillägget beträffande arbetarskyddsstyrelsens underställningsmöjlighet att ärende som gäller riksdagen eller dess verk skall underställas det riksdagens organ som riksdagen bestämmer. Som sådant organ fungerar numera konstitutionsutskottet.

Beträffande kommunal verksamhet förutsätter arbetarskyddslagen att ett tvångsförfarande skall kunna tillgripas även i det fall som avses i 53 §. Föreläggande eller förbud skall alltså, då ingripande enligt 53 § är påkallat, riktas direkt mot kommunens beslutande organ.

8.2.7 Arbetsföreståndare

Enligt 70 § första stycket arbetarskyddslagen skall beträffande verksamhet som drivs av staten vad som i lagen föreskrivs om arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren. Denne har enligt samma bestämmelse även det ansvar som är stadgat för tillverkare eller annan som avses i 45 eller 46 § arbetarskyddslagen.

I fråga om annan verksamhet än statlig finns regler om arbetsföreståndare i 70 § andra stycket arbetarskyddslagen. Bestämmelserna om arbetsgivare skall här gälla arbetsföreståndaren vad avser efterlevnaden av arbetarskyddslagens särskilda bestämmelser om arbetstid samt om minderåriga och kvinnor. Ett villkor är dock beträffande verksamhet, som bedrivs av annan än staten eller kommun, att arbetarskyddsstyrelsen på framställning av arbetsgivaren godtagit viss person som arbetsgivare i hans ställe. Däremot kan någon överflyttning inte ske av ansvaret enligt arbetarskyddslagen för åtgärder som avser att förekomma ohälsa och olycksfall i arbete.

Vad som i arbetarskyddslagen är föreskrivet om arbetsföreståndare äger enligt särskilda bestämmelser, som hänvisar till 70 §, motsvarande tillämpning i fråga om arbetarskyddskungörelsens ordningsföreskrifter och bestämmelserna i vissa ytterligare med stöd av arbetarskyddslagen utfärdade kungörelser.

Statlig verksamhet

Kungl. Maj:t har utfärdat ett cirkulär (1963:696) till statsmyndigheterna angående tillämpningen av arbetarskyddslagen på verksamhet som bedrivs av staten. Enligt cirkuläret bör gälla att för central myndighet och annan självständig förvaltningsenhet verkschefen är arbetsföreståndare och alltså har att svara för att arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser iakttas. Det påpekas att för vissa lokala förvaltningar finns angett i instruktionerna att vederbörande lokala chef har att fullgöra de åligganden som enligt allmänna verksstadgan (numera 1965:600) vilar på verkschef i fråga om personalens arbetsförhållanden. Den för vilken sådan föreskrift gäller bör anses såsom arbetsföreståndare i arbetarskyddslagens mening. Det anförs vidare att lokala eller organisatoriska förhållanden även annars kan vara sådana att arbetsgivaransvaret vid lokal förvaltning eller annan avdelning av verksamheten bör vila på annan än verkschefen. Som arbetsföreståndare bör myndigheten i sådant fall godta endast den vars befogenheter och skyldigheter i övrigt är av den art och omfattning att arbetsgivarens hela ansvar för säkerhet och sundhet på arbetsplatsen rimligen bör vila på honom. I fråga som nu sagts bör myndigheten enligt cirkuläret samråda med arbetarskyddsstyrelsen.

Enligt gällande arbetarskyddslag skall som tidigare nämnts lagens 53 och 54 §§ inte tillämpas på statlig verksamhet. Mot statlig verksamhet kan alltså inte riktas föreläggande eller förbud enligt 53 § på grund av missförhållande i något avseende, varom stadgas i 8—13 §§ arbetarskyddslagen, eller som i övrigt utan att hänföra sig till 3—6 kap. inbegrips under 7 § samma lag. Ej heller kan meddelas föreskrift enligt 54 §. Det bör uppmärksammas att det här inte är fråga om någon parallell till den gränsdragning som skett i 70 § andra stycket beträffande möjligheten att överflytta arbetsgivaransvaret på särskild arbetsföreståndare. Sådan överflyttning kan inte ske av ansvaret enligt arbetarskyddslagen för åtgärder som avser att förekomma ohälsa och olycksfall i arbete. Arbetsföreståndare för statlig verksamhet, på vilken ju hela ansvaret för verksamheten vilar, är däremot ansvarig enligt arbetarskyddslagens straffbestämmelser med endast de undantag som följer av att 53 och 54 §§ inte är tillämpliga på verksamhet som drivs av staten. Något hinder synes alltså formellt inte föreligga att mot statlig arbetsföreståndare rikta föreläggande, förbud eller föreskrift enligt 55—58 §§, eller vitesföreläggande enligt 59 § arbetarskyddslagen.

Kommunal verksamhet

Också beträffande kommunal verksamhet är bolag, föreningar, stiftelser o.d. underkastade

samma regler som övriga privaträttsliga subjekt, även om ifrågavarande bildning är helt kommunalägd och intar en monopolställning. För exempelvis en kommunalägd bostadsstiftelse skall alltså arbetarskyddsstyrelsen genom särskilt beslut godta en arbetsföreståndare om arbetsgivaransvaret i något avseende skall övergå på denne.

Annan verksamhet än statlig eller kommunal

I fråga om företag som drivs av en enskild person är det i princip denne som ytterst är ansvarig för förseelser på arbetsgivarsidan mot arbetarskyddslagen eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter. Man talar inom specialstraffrätten om ett företagaransvar. Med detta åsyftas att företagaren kan drabbas av straffansvar i denna sin egenskap för förseelser som har inträffat i samband med företagets drift.

Beträffande företag som drivs av olika slags kollektiva enheter, såsom aktiebolag, föreningar och andra juridiska personer, kan fråga uppkomma mot vem eller vilka åtgärder för att utkräva ansvaret ytterst skall riktas. I svensk rätt gäller numera undantagslöst att endast fysiska personer kan dömas till straff. Vitesföreläggande kan däremot riktas mot juridisk person (dock inte mot staten). När ett straffbud skall tillämpas mot verksamhet som drivs av en kollektiv enhet vänder man sig i stället mot fysiska personer inom verksamheten. Regelmässigt läggs ansvaret på en eller flera ledamöter i den kollektiva enhetens verkställande organ. I flertalet kollektiva enheter är detta styrelsen. Med hänsyn till den ställning som verkställande direktören i ett aktiebolag intar enligt aktiebolagslagen ingår han bland de ansvariga även i de fall då han utsetts utom styrelsen. Eftersom i kollektiva enheter ofta flera personer vid sidan av varandra intar ställning som företagare uppstår vissa speciella problem rörande fördelningen av ansvar mellan dem. Det kan nämnas att ansvaret i praxis ej sällan läggs på verkställande direktören ensam.

Trots det ansvar som sålunda vilar på företagsledningen har naturligtvis denna, åtminstone i företag av någon storlek, i praktiken sällan den omedelbara ledningen av skyddsarbetet. Skyddsfrågor handläggs då i stället av särskilda anställda. Att skyddsarbetet sålunda uppdragits åt ställföreträdare för arbetsgivaren saknar i och för sig betydelse för frågan om företagaransvaret.

De möjligheter som finns att flytta över arbetarskyddsansvaret från företagsledningen till arbetsföreståndare tillkom efter förslag av 1938 års arbetarskyddskommitté. Som skäl för att en överflyttning borde kunna ske anförde kommittén (SOU 1946:60 s. 241) att det ofta icke är möjligt för delägare eller styrelsemedlemmar i bolag eller annan enskild juridisk person att äga sådan kännedom om eller på sådant sätt bestämma över verksamheten att de kan ikläda sig ansvaret för att lagens bestämmelser efterlevs. Överflyttning av arbetsgivaransvaret borde enligt kommittén ske när det gäller arbetarskyddslagens ordningsföreskrifter och därmed jämförbara bestämmelser. Kommittén hänvisade bl.a. till att dessa bestämmelser till innehåll och syfte kunde jämföras med arbetstidslagarnas bestämmelser. I fråga om åtgärder till skydd för ohälsa och olycksfall i arbetet borde emellertid ansvaret vila på "den verklige företagaren, dvs. den för vars räkning arbetet ytterst sker".

Enligt propositionen med förslag till arbetarskyddslagen (prop. 1948:298 s. 276) förelåg ett behov av att kunna överflytta arbetsgivaransvaret. Den av kommittén uppdragna gränslinjen för den omfattning i vilken arbetsgivaransvaret skulle kunna överflyttas på arbetsföreståndare befanns i allt väsentligt tillfredsställande. Förelägganden eller förbud, som avser åtgärder i fråga om exempelvis arbetslokaler, maskiner o.d., borde sålunda riktas mot arbetsgivaren själv. I den mån föreläggandet eller förbudet förenats med villkor om vidtagande av viss åtgärd kan nämligen situationen vara den att ett beslut krävs av annan än arbetsföreståndaren.

8.2.8 Besvärsbestämmelser

Enligt 61 § arbetarskyddslagen förs talan mot föreläggande eller förbud som meddelats av

yrkesinspektör genom besvär hos arbetarskyddsstyrelsen.

Arbetarskyddsstyrelsen är enligt 73 § första stycket arbetarskyddslagen slutinstans i vissa dispensärenden enligt lagen. Klagan är vidare utesluten i frågor om tillsättande av regionalt skyddsombud och överflyttning av arbetsgivaransvaret.

Enligt 73 § andra stycket i dess lydelse före den 1 januari 1972 skulle talan mot beslut av arbetarskyddsstyrelsen i annan fråga än som avses i första stycket föras genom besvär hos Kungl. Maj:t. Mål om förbud, föreläggande eller föreskrifter enligt 53—59 §§ avgjordes av regeringsrätten enligt den numera upphävda regeringsrättslagen.

I samband med 1971 års förvaltningsrättsreform har ändring (1971:599) skett i 73 § andra stycket som uppdelats i två stycken. Ändringen innebär endast att sådana ärenden som tidigare fullföljts från arbetarskyddsstyrelsen till regeringsrätten nu i första hand skall gå till kammarrätten (prop. 1971:30 del 2 s. 173). Övriga ärenden som fullföljs från arbetarskyddsstyrelsen prövas liksom tidigare av Kungl. Maj:t i statsrådet. Samtidigt infördes (1971:600 respektive 1971:980) i skogsförläggningslagen och kungörelsen om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg bestämmelser att talan mot arbetarskyddsstyrelsens beslut rörande förbud eller föreläggande skall föras hos kammarrätten genom besvär.

I övrigt skall talan mot arbetarskyddsstyrelsens beslut i ärenden enligt kungörelser som utfärdats med stöd av arbetarskyddslagen prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet[1].

8.3 *Statistiska uppgifter*

I arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens årsberättelser redovisas i tabellform bl.a. de förelägganden, förbud, anmälda förseelser, åtal och domar enligt arbetarskyddslagstiftningen som förekommit under året.

Uppgifterna i nämnda statistik är inte helt tillförlitliga. Som ett exempel kan nämnas att vid utredningens i det följande redovisade genomgång av ärenden under perioden 1961—1970 kom fram 16 fall då straff utdömts enligt 1949 eller 1966 års minderårigkungörelser medan statisitiken endast upptar 9 fall. En anledning till statistikens bristande tillförlitlighet är att domstolar och åklagare inte har någon skyldighet att till arbetarskyddsstyrelsen eller yrkesinspektionen rapportera meddelade domar eller straffföreläggande. Statistikens brister får dock inte överbetonas utan i stort sett har utredningen kunnat konstatera överensstämmelse mellan uppgifterna i årsberättelserna och påträffade ärenden vid utredningens genomgång. Ett sammandrag av uppgifterna i årsberättelserna för åren 1961—1970 lämnas i tabell 8.1. Som en jämförelse kan nämnas att under åren 1939—1945 tillämpades 1912 års arbetarskyddslags bestämmelser om förbud riktade mot arbetsgivaren i 127 fall (SOU 1946:60 s. 596). Årsgenomsnittet ligger beträffande perioden 1939—1945 på 18 och beträffande perioden 1961—1970 på 24 ingripanden genom föreläggande eller förbud.

[1] Bestämmelsen i 1 § punkt 9 lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål tyder på att besvär mot beslut som enligt andra arbetarskyddsförfattningar än arbetarskyddslagen, skogsförläggningslagen eller strålskyddslagen i särskilda fall meddelas angående förbud, föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande skall anföras hos kammarrätten, om sådana besvär skolat anföras hos Kungl. Maj:t enligt vad som gällt före den 1 januari 1972. Bestämmelsen utgår nämligen från att arbetarskyddslagstiftningen hör till författningarna rörande den allmänna hälsovården och föreskriver att enligt sådana författningar i särskilda fall meddelade förbud etc. vid fullföljd hör till kammarrättens prövning om det ej är fråga om beslut enligt angivna tre lagar.

I de kungörelser som meddelats med stöd av arbetarskyddslagen förekommer ett flertal bestämmelser enligt vilka i särskilda fall kan meddelas föreskrift, tillstånd eller godkännande. Man torde emellertid kunna räkna med att avsikten varit att även besvär mot arbetarskyddsstyrelsens beslut i sådana ärenden skall prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Tabell 8.1 Förelägganden, förbud, anmälda förseelser, åtal och domar enligt arbetarskyddslagstiftningen 1961—1970.

	Förelägganden	Förbud	Anmälda förseelser	Åtal	Fällande domar (böter)
Arbetarskyddslagen 2 kap.	112	95	34	16	20
23 §		1	1		
24,25 §§			3		
26 §[4]			3		2
27 §[4]			3	1	3
30 §			1		
27,31,33 §§			1	1	1
35 §		1			
45 §	1	8			
67 §			1	1	1
Arbetarskyddskung.					
33 §			5	6	6
35 §			17	4	6
53 §			3		
69 §			1		
Kung. om förbud att använda minderårig i vissa farliga arbeten		1	16	8	9
Skogsförläggningslagen	1	21			

Tabell 8.2 visar det årliga antalet förelägganden och förbud under de sista tio åren. Att avläsa några tendenser i denna tabell är vanskligt med hänsyn till att i vissa fall en speciell tillsynsfråga kan ha föranlett en serie förelägganden eller förbud.

Tabell 8.2 Förelägganden och förbud enligt arbetarskyddslagstiftningen 1962—1971.

År	Förelägganden	Förbud
1962	14	7
1963	10	9
1964	12	9
1965	15	40
1966	9	9
1967	15	11
1968	8	9
1969	6	11
1970	23	22
1971	39	28
Summa	151	155

Av tabell 8.3 framgår i vilken utsträckning överklagande skett till arbetarskyddsstyrelsen av förelägganden och förbud, meddelade av yrkesinspektionen under tiden 1962—1971.

Mot arbetarskyddsstyrelsens beslut i ärende angående överklagat föreläggande eller förbud synes talan ej ha förts under perioden 1962—1970. Däremot har överklagande till regeringsrätten av sådant beslut skett i två fall under år 1971.

8.4 *Genomgång av handlagda ärenden enligt arbetarskyddslagstiftningen*

Arbetsmiljöutredningen har våren 1971 genom arbetarskyddsstyrelsen och hos specialinspektionerna begärt att få del av handlingarna i de ärenden i vilka förelägganden, förbud, föreskrifter, åtal och domar enligt arbetarskyddslagstiftningen förekommit under den senaste tioårsperioden. Samtidigt har anhållits om uppgifter angående vad som passerat efter utfärdandet av föreläggande, förbud eller föreskrifter och angående utvecklingen på den aktuella arbetsplatsen efter meddelad dom.

Till utredningen har inkommit det huvudsakliga materialet i flertalet av de ärenden som efterlysts. Från två yrkesinspektionsdistrikt har dock anmälts svårigheter att redovisa

Tabell 8.3 Hos arbetarskyddsstyrelsen överklagade förelägganden och förbud 1962—1971.

År	Antal besvär	Beslut hos yrkesinspektionen			Ärendet avskrivet
		Fastställt	Ändrat i sak	Ändrat betr. tid för ikraftträd.	
1962	4	1		2	1
1963	4			4	
1964	2	2			
1965	—				
1966	3			3	
1967	1	1			
1968	1			1	
1969	1			1	
1970	2			2	
1971	2	1		1	
Summa	20	5		14	1

ärenden från första delen av tioårsperioden.

De inkomna handlingarna har genomgåtts av utredningens sekretariat. Det är givet att dessa handlingar representerar endast en obetydlig del av yrkesinspektionens verksamhet under perioden. I detta avseende kan nämnas att antalet förelägganden och förbud synes utgöra betydligt mindre än 1 % av hela antalet skriftliga inspektionsmeddelanden. De åtgärder som yrkesinspektionen anser påkallade bör enligt tidigare redovisade föreskrifter av arbetarskyddsstyrelsen i första hand genomföras på frivillighetens väg. Det har dock synts vara av intresse att närmare betrakta den verksamhet som under senare år bedrivits i de fall då den frivilliga linjen inte gett resultat eller då sådana missförhållanden förelegat att ett omedelbart inskridande bedömts påkallat. I det följande görs därför en redovisning av det inkomna materialet, vilket torde kunna bidra till att konkretisera de problem yrkesinspektionen möter och söker bemästra. Den bör även kunna något belysa dels hur förfarandet enligt arbetarskyddslagen fungerar, dels vilka behov som föreligger av olika tvångsförfaranden och ansvarsbestämmelser. Däremot får den följande redovisningen inte skymma omfattningen av de resultat som åstadkoms genom samförståndslösningar.

8.4.1 Ärenden enligt 53 § arbetarskyddslagen i vilka anmälan till åtal skett eller dom meddelats 1961—1970

1. *Föreläggande* 13/5 1961 att senast 20/9 1961 vidta sådana åtgärder att erforderlig temperatur kunde hållas i verkstad och matrum samt att senast 1/8 1961 ha rengjort och ytbehandlat golv, väggar och tak i personalrummen. Föreläggandet riktat mot ett maskinfabriksföretag (40—50 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar 10/2 1960, 21/5 1960, 18/11 1960 och 9/3 1961. Vid inspektion 14/4 1961 konstaterades att anvisningarna inte beaktats.

Vid inspektion 16/1 1962 hade föreläggandet endast delvis efterföljts. *Anmälan till åtal* 22/1 1962.

Dom 21/5 1962: Företagets verkställande direktör dömdes till 55 dagsböter om 60 kr. Vid bedömande av påföljdsfrågan fann domstolen med hänsyn till den uppenbara nonchalans som företaget hade visat inför yrkesinspektionens anvisningar och föreläggande den begångna förseelsen vara av allvarlig art, dock ej så allvarlig att den förskyllde frihetsstraff.

Nytt föreläggande 6/8 1962 att senast 15/9 1962 ha rengjort och ytbehandlat golv, väggar och tak i personalrummen. Företaget, som tydligen redan dessförinnan ordnat uppvärmningen, ställde sig detta föreläggande till efterrättelse.

2. *Föreläggande* 2/1/4 1962 att senast 6/6 1962 vidta skyddsanordningar beträffande en revolversvarv och att sätta upp ledstänger och räcken i verkstad. Föreläggandet riktat mot ett armaturfabriksföretag (ca 10 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar 30/1 1960. Påminnelse 17/8 1960. Anvisningar efter inspektion 7/2 1962. Skrivelse 1/3 1962 ang. ifrågasatt före-

läggande. *Anmälan till åtal* 31/7 1962.

Dom 28/1 1963 av underrätten: Styrelseledamot dömdes till 30 dagsböter om 8 kr. Den åtalade överklagade domen. Hovrätten fastställde 9/5 1963 underrättens dom.

Påfordrade åtgärder vidtogs i samband med att åtal verkställdes.

3. *Föreläggande* 17/3 1962 att anskaffa sjukbår, att tillhandahålla de anställda skyddshjälmar, arbetshandskar och skyddsglasögon, att inhägna arbetsplatsen (stenbrott) samt att anordna personalrum. Föreläggandet riktat mot ett stentäktsföretag (8 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 31/8 1960, 17/5 1961 och 21/9 1961. Skrivelse 4/12 1961 ang. ifrågasatt föreläggande.

Dom 30/4 1963: Driftschef dömdes till 20 dagsböter om 10 kr. Straffet avsåg även underlåtenhet att föranstalta om besiktning av stenkranar och tryckluftbehållare.

Vid inspektion 8/11 1964 hade personalrum anordnats. Föreläggande 23/11 1964 att före 1/1 1965 (uppskov beviljat till 1/4 1965) komplettera anordningarna i personalrummen. Vid inspektion 2/6 1966 konstaterades att inga åtgärder vidtagits för att tillhandahålla de anställda tjänligt tvätt- och dricksvatten. Föreläggande 27/6 1966 att före 1/8 1966 vidta anordningar för att tillhandahålla lämpligt dricks-, tvätt- och duschvatten. Efter inspektion 2/7 1969 ett flertal anvisningar. Påminnelse 8/9 1969. Vid förfrågan 5/5 1971 i anledning av sekretariatets genomgång inhämtades att avträde och tvättmöjligheter saknades på arbetsstället.

4. *Förbud* 20/3 1965 att sysselsätta arbetstagare vid stenbrott innan vissa åtgärder vidtagits. Förbudet riktat mot samma företag som i punkt 3.

Dom 15/3 1966: Disponent dömdes till 12 dagsböter om 20 kr. I domskälen anfördes, att två arbetare sysselsatts under någon tid i stenbrottet medan ifrågavarande förbud gällt. De allvarliga missförhållanden, som utgjort egentligt underlag för yrkesinspektörens ingripande, hade dock undanröjts före arbetets återupptagande under förbudstiden, varefter åtgärd av nämnvärd betydelse ur risksynpunkt inte vidtagits innan förbudet hävts. Detta tillräknades den tilltalade vid straffmätningen som synnerligen förmildrande omständigheter.

5. *Föreläggande* 29/12 1961 att före 1/10 1962 anordna kläd- och tvättrum i överensstämmelse med arbetarskyddsstyrelsens personalrumsanvisningar. Föreläggandet riktat mot innehavare av snickerifabrik (ca 45 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisning efter inspektion 3/2 1960. Skriftlig påminnelse 25/7 1960. Anvisning efter inspektion 24/11 1960. Skrivelse 17/2 1961 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid inspektion 11/10 1962 konstaterades att inga åtgärder vidtagits. *Anmälan till åtal.* Nytt föreläggande utfärdades 30/10 1962.

Dom 5/7 1963: 15 dagsböter om 14 kr.

Företaget såldes därefter och personalrum ordnades.

6. *Föreläggande* 28/4 1965 för arrendator av lantbruk att senast 1/6 1965 vidta olika skyddsanordningar beträffande maskiner, arbetslokal och körbana.

Tidigare åtgärder: Anvisningar och påminnelser efter inspektion 25/6 1963. Skrivelse 15/6 1964 ang. ifrågasatt föreläggande. Anstånd till 1/4 1965. Inspektion 20/4 1965.

Vid inspektion 9/7 1965 konstaterades att anvisade skyddsåtgärder ej vidtagits. *Anmälan till åtal* 27/7 1965.

Dom: 25 dagsböter om 15 kr.

Påfordrade anordningar hade vidtagits vid inspektion 1966.

7. *Föreläggande* 3/7 1964 för innehavare av bilverkstad (4 anställda) att senast 1/6 1965 anskaffa ändamålsenliga arbetslokaler och personalrum.

Tidigare åtgärder: Anvisningar i samband med sju inspektioner vid olika tillfällen 1955—1964. Skrivelse 13/3 1964 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid inspektion 17/11 1965 konstaterades att åtgärder ej vidtagits. *Anmälan till åtal* 26/11 1965.

Dom 1966: 25 dagsböter om 15 kr.

Skrivelse 2/2 1967 ang. ifrågasatt förbud mot att använda lokalerna. Vid inspektioner 19/10 1967 och 3/2 1968 konstaterades att tillfredsställande lokaler anskaffats.

8. *Föreläggande* 18/2 1966 att senast 1/7 1966 ha påbörjat iordningställande av kläd-, tvätt- och matrum i enlighet med ett av yrkesinspektionen granskat ritningsförslag. Föreläggandet riktat mot glasbruk (90 anställda).

Tidigare åtgärder: Skriftlig anvisning 1950 att anordna personalrum. Därefter anvisningar vid ett stort antal tillfällen samt diskussioner angående ritningar till personalrum. Skrivelse 23/6 1965 ang. ifrågasatt föreläggande. Nya ritningar granskade 12/11 1965. Vid inspektion 27/1 1966 konstaterades att inga åtgärder vidtagits. *Anmälan till åtal* 1/7 1966.

Dom 2/5 1967: Verkställande ledamot av företagets styrelse dömdes till 20 dagsböter om 25 kr. Domstolen fann omständigheterna vara mildrande med hänsyn till att bolaget efter föreläggandet vidtagit åtgärder för att upptaga lån till ombyggnad efter nya ritningar.

Första inspektion efter domen företogs 1970. Personalrum hade färdigställts två år efter domen.

9. *Föreläggande* 13/1 1966 att före 28/2 1966 ordna lunchrum i överensstämmelse med arbetarskyddsstyrelsens personalrumsanvisningar. Föreläggandet riktat mot innehavare av finmekanisk verkstad (ca 10 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1950, 1951, 1957, 1963 och 30/4 1964. Innehavaren underlät att enligt överenskommelse inställa sig på arbetsplatsen 30/9 1964 för att diskutera frågan om lunchrum. Skrivelse 23/10 1964 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid inspektion 15/8 1966 konstaterades att lunchrum ej fanns. *Anmälan till åtal* 26/8 1966.

Dom 8/9 1967: 15 dagsböter om 30 kr.

Vid inspektion 20/3 1969 var lunchrum fortfarande inte ordnat. Vid sekretariatets genomgång inhämtades att inspektion ej hade ägt rum sedan 1969.

10. *Föreläggande* 15/2 1967 för billackeringsföretag (4 anställda) att senast 1/6 1967 anordna tillfredsställande ventilation i arbetslokalerna och bereda de anställda tillgång till sanitära anordningar.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1963, 1964, 1965 och 1966. Skrivelse 20/12 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid kontrollbesök 3/8 1967 konstaterades att inga åtgärder vidtagits för att avhjälpa påtalade brister. *Anmälan till åtal* 8/8 1967.

Dom 6/2 1968: En delägare dömdes till 20 dagsböter om 12 kr. och en annan delägare till 20 dagsböter om 6 kr.

Vid inspektion 19/9 1968 konstaterades att inga åtgärder vidtagits och att delägarna ej var villiga att ikläda sig kostnader för föreskrivna anordningar. Ritningar ang. tillbyggnad granskades 1970 utan erinran av yrkesinspektören.

11. *Föreläggande* 10/5 1967 att senast 1/9 1967 ha försett verkstadslokal med tillfredsställande uppvärmnings- och ventilationsanordningar samt anordna personalrum. Föreläggandet riktat mot bilverkstadsföretag (9 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1966 och 1967 samt skrivelse 7/3 1967 ang. ifrågasatt föreläggande.

Anmälan till åtal 14/11 1967. I yttrande till åklagaren framhöll yrkesinspektören att företagets verkställande direktör även efter föreläggandet varit ovillig att diskutera ärendet.

Dom 29/5 1968: Företagets verkställande direktör dömdes till 15 dagsböter om 25 kr.

Vid inspektion 1968 hade företaget anskaffat ändamålsenliga lokaler.

12. *Föreläggande* 10/7 1969 för innehavare av sågverk att senast 30/11 1969 förse hyvlerilokal med uppvärmningsanordningar så att lokalerna under arbetstid kunde hållas uppvärmda till ca +8°. Efter överklagande framflyttade arbetarskyddsstyrelsen tidpunkten till 1/2 1970.

Tidigare åtgärder: 19/1 1968 fick yrkesinspektionen från byggnadsnämnden förslag till nybyggnad, varav hälften var avsedd som hyvleri och hälften som virkeslager. 26/1 1968 lämnade byggnadsnämnden byggnadslov på villkor att yrkesinspektionens ev. erinringar beaktades. I granskningsutlåtande 9/2 1968 angav yrkesinspektionen att uppvärmningsanordningar måste sättas in i hyvleriet, där ett tiotal personer skulle vara sysselsatta. Vid inspektion 2/10 1968 konstaterades att nybyggnaden saknade uppvärmningsanordningar. 25/11 1968 meddelade innehavaren att han hade för avsikt att förlägga inomhustillverkningen till en intilliggande fastighet. Vid inspektion 4/6 1969 meddelade innehavaren att dessa planer ändrats. Skrivelse 9/6 1969 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid inspektion 23/2 1970 konstaterades att inga åtgärder för uppvärmning vidtagits. *Anmälan till åtal* 11/3 1970.

Dom 22/10 1970: 15 dagsböter om 50 kr.

Vid därefter företagna inspektioner konstaterades att inga åtgärder vidtagits. Skrivelse 24/5 1971 ang. ifrågasatt nytt föreläggande.

Nytt föreläggande 21/6 1971 att vidta åtgärder före 1/12 1971. Arbetarskyddsstyrelsen beslöt 5/8 1971 att ej göra ändring i föreläggandet. Styrelsens beslut har överklagats till regeringsrätten. Härvid har bifogats yttrande av fackföreningen i vilket föreningen synes tillstyrka bifall till besvären.

13. *Föreläggande* 15/4 1961 för möbelfabriksföretag (21 anställda) att senast 1/9 1961 vidta skyddsanordningar på maskiner, förse sprutmålningsrum med tillfredsställande ventilation samt anordna personalrum.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1960. Skrivelse 14/3 1961 ang. ifrågasatt föreläggande.

Efter skrivelse 11/10 1961 ang. ifrågasatt föreläggande utfärdades *nytt föreläggande* 8/11 1961 för samma företag (''ny ledning'') att före 1/2 1962 vidta i huvudsak samma åtgärder som tidigare påfordrats.

Vid inspektion 7/2 1962 konstaterades att de flesta påfordrade åtgärder ej vidtagits. Skrivelse 10/2 1962 ang. ifrågasatt nytt föreläggande.

Anmälan till åtal 10/2 1962 av föreläggandet 8/11 1961. Yrkesinspektören anförde samtidigt att kvarstående brister var till sin art mycket allvarliga.

Åtalsförfarandet inställt 1963 sedan företaget gått i konkurs.

14. *Föreläggande* 3/8 1962 för hotellrörelse att senast 1/1 1963 anordna omklädningsrum med bl.a. tvättplatser för personalen samt vidta olika åtgärder beträffande arbetslokalerna.

Tidigare åtgärder: Föreläggande 1955 ang. omklädningsutrymmena. Dom 12/3 1956 varigenom innehavaren dömdes till 20 dagsböter om 8 kr. Inspektion 1956, varvid konstaterades att personalen fått bättre men trånga klädutrymmen. Skriftliga anvisningar 1959 och 1961. Skrivelse 18/5 1962 ang. ifrågasatt förbud. Förbud 15/6 1962 att efter 1/1 1963 driva restarurangrörelse i hotellet om inte dessförinnan vidtogs vissa åtgärder, delvis samma som i föreläggandet 3/8 1962.

Vid inspektion 18/1 1963 konstaterades att i stort sett ingen av de påfordrade åtgärderna vidtagits. *Anmälan till åtal* 19/1 1963.

Åtalsförfarandet inställt sedan företaget gått i konkurs i februari 1963.

15. *Förbud* 20/6 1961 för ägaren av cementvarufabrik (2 anställda) att sysselsätta arbetstagare i fabriken så länge risk förelåg att innertaket störtade ned.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1957, 1958 och 1959. Skrivelse 7/6 1961 ang. ifrå-

gasatt förbud.

Anmälan till åtal 28/11 1964 p.g.a. misstanke att förbudet överträtts.

5/12 1966 meddelade åklagaren till yrkesinspektören att *åtalspreskription* inträtt samt att rörelsen överlåtits 1/3 1963.

Vid inspektion 4/11 1966 kunde förbudet hävas.

16. *Föreläggande* 17/5 1967 att före 1/10 1967 anordna godtagbara ventilationsanordningar. Föreläggandet riktat mot tvättinrättningsföretag (15 anställda).

Tidigare åtgärder: Ett flertal anvisningar efter företagna inspektioner. Skrivelse 21/3 1967 ang. ifrågasatt föreläggande.

Vid inspektion 17/4 1968 konstaterades att inga åtgärder vidtagits. Nytt föreläggande utfärdat 19/4 1968. *Anmälan till åtal* 19/4 1968 beträffande det första föreläggandet.

Åtalet nedlagt 18/2 1969 sedan åklagaren inhämtat att föreläggandet 19/4 1968 efterkommits.

17. *Förbud* 19/5 1969 att efter 1/9 1969 använda excenterpressar om ej vissa skyddsåtgärder vidtogs. Förbudet riktat mot maskinverkstadsföretag (80 anställda).

Tidigare åtgärder: Anvisningar och påminnelser ang. skydd vid excenterpressar i skrivelser 21/10 1963, 18/11 1963, 27/1 1964, 12/9 1967, 10/12 1968 och 20/2 1969. Vid inspektion 16/4 1969 konstaterades att samtliga excenterpressar kördes på samma sätt som vid tiden för den första skrivelsen. Skrivelse 22/4 1969 ang. ifrågasatt förbud.

Vid besök hos företaget 3/9 1969 konstaterades fortsatt användning av excenterpressarna, av vilka samtliga utom en var i oförändrat skick.

Anmälan till åtal 8/9 1969. Nytt förbud 8/9 1969, varvid tidsfristen framflyttades till 10/10 1969.

Åtalsförfarandet inställt sedan företaget sålts 1/8 1969.

18. *Föreläggande* 5/5 1969 att före 1/9 1969 anordna godtagbara utsugningsanordningar. Föreläggandet riktat mot maskinmonteringsföretag (ca 20 anställda).

Dom 27/1 1970: 20 dagsböter om 25 kr.

Vid inspektion 10/3 1970 konstaterades att godtagbara utsugningsanordningar fortfarande saknades.

Nytt föreläggande 15/6 1970, vilket ej heller efterföljdes inom utsatt frist. Ny anmälan till åtal.

Åtal nr 2 nedlagt sedan åklagaren inhämtat att föreskrivna åtgärder var vidtagna vid inspektion 8/9 1970.

19. *Förbud* 21/9 1970 för fabriksföretag (ca 35 anställda) att använda handskärmaskin innan vissa skyddanordningar vidtogs.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektion 6/2 1970 och återbesök 25/2 och 16/6 1970. Vid inspektion 16/9 1970 var handskärmaskinen fortfarande i bruk trots att inga av de anvisade åtgärderna vidtagits.

Vid inspektion 22/10 1970 var maskinen i bruk men inga åtgärder vidtagna. *Anmälan till åtal* 28/10 1970. Samtidigt anhölls om åtgärder för att säkerställa att förbudet iakttogs i fortsättningen.

Åtalsförfarandet inställt sedan företaget flyttat från orten.

20. *Föreläggande* 10/8 för bilverkstadsföretag (ca 10 anställda) att senast 1/11 1970 ha försett plåtverkstad i källarvåning med ventilationsanordning samt personalutrymmen med ventilations- och uppvärmningsanordningar.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 1965, 1966, 1967 och 1968. 8/5 1969 granskning av ventilationsritningar. Vid inspektion 6/10 1969 överenskoms att påfordrade anordningar enligt granskade ritningsförslag skulle vara i drift före 1969 års utgång. Vid inspektion 25/3 1970 gavs löfte att anordningarna skulle vara i drift före 1/7 1970. Vid återbesök 2/6 och 25/6 1970 hade arbetena ej påbörjats.

Anmälan till åtal 5/11 1970 eftersom åtgärder ej vidtagits för att avhjälpa bristerna.

Åtal underlåtet med stöd av 20 kap. 7 § i rättegångsbalken (det kan antagas att annan påföljd än böter inte skulle ådömas; lagföring inte påkallad ur allmän synpunkt).

21. *Föreläggande* 12/3 1970 (utfärdat av befattningshavare vid skogsyrkesinspektionen) för skogsbruksföretag att senast 13/4 1970 tillhandahålla personalbod och raststuga på skogsarbetsplatser.

Tidigare åtgärder: Anvisningar efter inspektioner 15/1 1969, 25/9 1969 och 4/3 1970.

Vid kontrollbesök 16/4 1970 konstaterades att personalbod anskaffats men inte raststugor. *Anmälan till åtal* 23/4 1970.

Dom av tingsrätt 29/10 1971: Företagets verkställande direktör dömdes till 10 dagsböter om 40 kr. Åklagaren yrkade straffskärpning. Genom dom 27/4 1972 ändrade hovrätten antalet dagsböter till 25.

Företaget har slutat med skogsavverkningar och överlåtit denna del av sin verksamhet till ett större skogsföretag.

Genomgången av de ärenden, där arbetsgivare anmälts till åtal för att ej ha följt föreläggande eller förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen, visar att dessa ärenden i allmänhet avser små eller knappt medelstora rörelser, ofta verkstadsföretag. Ej sällan synes svag ekonomi ligga bakom att företaget ej vidtagit påfordrade åtgärder. Stundom framskymtar dock att företagsägaren haft en annan uppfattning än yrkesinspektören om vilka krav som bör ställas på arbetsplatsen. Genomgången visar även att den främsta orsaken till ingripande från yrkesinspektionens sida varit brister beträffande personalrum. Av handlingarna till ärendena framgår

att på vissa arbetsplatser elementära krav på sanitära anordningar eftersatts.

Som ett markerat drag framträder den långa tid som ofta förlöper innan yrkesinspektionens framställning så småningom i de flesta fall ger resultat. Det är tydligt att man från distriktens sida varit angelägen att följa arbetarskyddsstyrelsens ovannämnda föreskrifter om utfärdande av anvisningar och användande av tvångsmedel. Det är samtidigt klart att genomgången omfattat de besvärligaste fallen under de senaste tio åren och att man därför alls inte får någon rättvisande bild av resultatet av yrkesinpektionens verksamhet i allmänhet.

Mot bakgrunden av att åtal i regel skett först sedan yrkesinspektören under flera år försökt komma till rätta med missförhållanden på en arbetsplats framstår de straff, som utdömts i de redovisade ärendena, som låga. Detta gäller naturligtvis särskilt i de fall då av handlingarna framgår att ingripandet förorsakats av brister av allvarlig natur. I flera fall synes de låga straffen bero på att ekonomisk oförmåga varit en grund för förseelsen. Ofta är dock anledningen till att den åtalade gärningen bedömts som en bagatellförseelse mera svårförklarlig. Inte minst är detta fallet då den åtalades handlingssätt enligt handlingarna i ärendet bottnat i att han helt enkelt haft en annan uppfattning än yrkesinspektören.

Vad gäller effekten av meddelad dom framgår det av handlingarna i ett par ärenden att förfarandet från yrkesinspektionens sida efter domen så småningom helt enkelt avstannat trots att påfordrade åtgärder ej vidtagits. Detta synes dock vara ett undantag från regeln att anvisningar, påminnelser, förelägganden, åtal, dom, förnyat ingripande, slutligen har lett fram till att arbetsgivaren ställer sig till efterrättelse yrkesinspektörens beslut om inte företaget i stället upphört.

Den lämnade redovisningen visar att åtalsförfarandet inställts om efter åtalsanmälan företaget sålts eller arbetsgivaren gått i konkurs. Detsamma har i allmänhet skett sedan påtalade missförhållanden avhjälpts efter det den förelagda fristen gått ut. Fastän det väl oftast varit helt klart att en förseelse begåtts har i regel åklagaren härvid tagit initiativet och hört efter hos yrkesinspektören om denne vidhåller sin anmälan till åtal. Betraktelsesättet från såväl yrkesinspektörens som åklagarens sida synes ha varit att anledning att beivra gärningen saknats sedan åtalet ej längre behövts som ett pådrivande moment mot arbetsgivaren. Man har tydligen ej ansett att åtal varit befogat på grund av den begångna överträdelsen i och för sig.

8.4.2 Övriga förelägganде- och förbudsfall enligt 53 § arbetarskyddslagen under perioden 1961—1970

Utredningen har genom sekretariatet även gått igenom inkomna handlingar angående de under åren 1961—1970 utfärdade förelägganden och förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen som inte föranlett anmälan till åtal. Antalet sådana ärenden är omkring 140. Att detta antal så betydligt understiger antalet förelägganде- och förbudsfall enligt tabell 8.1, som uppgår till mer än 200, kan antas bero på att två distrikt enligt vad tidigare påpekats inte redovisat samtliga ärenden. Ett av dessa distrikt synes nämligen svara för en mycket stor del av det totala antalet ärenden. Trots att distriktets ärenden endast delvis redovisats är nämligen distriktets andel i hela antalet till utredningen inkomna ärenden mer än dubbelt så stort som något annat distrikts.

Som var att förutse avser nu ifrågavarande ärenden i stor utsträckning samma slags arbetsställen och samma sorts missförhållanden som de förelägganden och förbud för vilka redogjorts ovan. Det är dock i några enstaka fall fråga om större företag. Vidare har förelägganden och förbud i vissa fall riktats mot kommuner.

Anledningen till att åtalsanmälan ej skett i de ifrågavarande förelägganде- och förbudsfallen är tydligen att påfordrade åtgärder efter hand i stort sett vidtagits och att uppställda förbud iakttagits. Så är dock inte alltid fallet. I ett fall har exempelvis konstaterats att åtgärder fortfarande inte vidtagits vid 1970 års utgång trots föreläggande 1965 och skriftliga

anvisningar sedan 1961 att försätta berörda lokaler i godtagbart skick. När det gällt nyeller ombyggnad av arbetslokaler och personalrum är även eljest långa dröjsmål i förhållande till angiven frist vanliga. Yrkesinspektörerna synes ha föredragit att ge en kort frist för att inte arbetsgivaren skall slå sig till ro i avvaktan på utgången av en kanske mera realistiskt tillmätt tidrymd. Det kan för övrigt sägas att förelagda frister ofta överskridits med rätt stor marginal även när föreläggandet avsett en skyddsåtgärd som till synes bort kunna anordnas utan större omgång. Kontroll av vidtagna åtgärder har i allmänhet inte skett i omedelbar anslutning till fristens utgång utan ganska lång tid därefter. Några ärenden visar arbetarskyddsmyndighetens svårigheter vid beslutsfattande med hänsyn till samtidigt pågående byggnadslovsprövning.

Flertalet förbud har avsett användning av hissar och lyftkranar på arbetsplatser. Därnäst torde komma förbud mot användning av viss arbetslokal. I ett av sistnämnda fall hade yrkesinspektionen varit obekant om arbetsställets existens till dess anmälan om silikosfall kommit från lasarett. Följden av denna anmälan blev först föreläggande och sedan förbud. Som vanliga förbudsfall kan vidare nämnas förbud mot användande av maskiner och arbetsredskap utan skyddsanordningar och förbud att använda otillförlitliga byggnadsställningar. Flera fall har förekommit av förbud mot arbete i grustag eller stenbrott. Ytterligare kan antecknas ett par förbud mot att utan föreskrivna skyddsanordningar använda brand- och hälsofarliga lim vid limning av golv- och väggbeklädnader.

Endast två fall enligt 53 § tredje stycket arbetarskyddslagen har observerats. Det ena gällde föreläggande och förbud för en stad i fråga om användningen av en fastighet för hotellverksamhet. Det andra gällde förbud för enskild fastighetsägare att hyra ut en lagerlokal med låg takhöjd som arbetslokal.

I allmänhet synes yrkesinspektörerna ha kunnat konstatera att utfärdade förbud iakttagits. I något fall framgår dock av handlingarna i ärendet att det varit svårt att kontrollera efterlevnaden med hänsyn till arbetstagarnas inställning. I ett ärende föranledde överträdelse av förbud försegling genom polismyndigheten av en byggsåg men ej åtal.

Ett fall belyser på ett intressant sätt svårigheterna att kontrollera efterlevnaden av ett förbud. Med hänsyn till missförhållande som medförde synnerlig fara för arbetstagares liv utfärdade yrkesinspektören förbud enligt 53 § andra stycket arbetarskyddslagen för arbetsgivaren-ägaren att använda en stenkrossanläggning i befintligt skick. På begäran av yrkesinspektören verkställdes genom polismyndighetens försorg försegling av anläggningen. Arbetsgivaren anförde besvär över yrkesinspektörens beslut hos arbetarskyddsstyrelsen samt yrkade att den verkställda förseglingen upphävdes, så att han själv skulle kunna arbeta vid anläggningen och samtidigt avhjälpa påtalade brister. Yrkesinspektören anförde i infordrat yttrande att företaget drivits med hjälp av arbetstagare innan förbudet utfärdades samt att han tvivlade på att anläggningen kunde skötas av en ensam person. Arbetarskyddsstyrelsen ändrade emellertid såtillvida det överklagade förbudet att det inte skulle avse sådant arbete som utfördes endast av klaganden själv. Styrelsen förklarade samtidigt att under denna förutsättning hinder inte mötte mot att plomberingen av anläggningen bröts genom polisens försorg.

Vad hittills anförts i detta delavsnitt gäller förelägganden och förbud utfärdade av allmänna yrkesinspektionen eller skogsyrkesinspektionen.

Av bergmästarna har endast ett föreläggande och ett förbud redovisats under den aktuella tidsperioden. Föreläggandet riktade sig mot ortdrivningsarbete och gällde förbättring av ventilation och försiktighetsåtgärder vid användande av explosiv vara. Arbetet upphörde kort tid efter det föreläggandet meddelats. Omständigheterna vid förbudet var följande. Anvisning utfärdades om att ortsförgreningar i gruva skulle förstärkas. Sedan ett dödsfall inträffat genom bergnedfall från en sådan inte förstärkt ortsförgrening utfärdades omedelbart förbud att utnyttja vissa fältorter till dess taken i ortsförgreningarna förstärkts. Förstärkning-

arna kontrollerades vid inspektion någon tid därefter och i samband därmed synes förbudet ha hävts.

I övrigt synes föreläggande eller förbud ej ha utfärdats av specialinspektörerna under åren 1961—1970. Från elektriska inspektionen har framhållits att anledningen till att tillsynsman hos statens elektriska inspektion eller inspektionen för elektriska järnvägs- och spårvägsanläggningar veterligen ej utfärdat föreläggande eller förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen är att gällande starkströmsföreskrifter är mycket detaljerade. Missförhållanden inom det starkströmselektriska området har inneburit överträdelse av starkströmskungörelsen eller med stöd därav utfärdade säkerhetsföreskrifter och därför medfört direkt straffpåföljd enligt ansvarsbestämmelserna i starkströmskungörelsen (1958:559).

8.4.3 Utdömda straff i övriga genomgångna ärenden

Yrkesinspektionens på utredningens begäran översända ärenden för åren 1961—1970 har omfattat fyra fall av underlåtenhet att inom föreskriven tid låta besiktiga tryckkärl. Enligt 33 och 72 §§ arbetarskyddskungörelsen utdömdes i ett fall 15 dagsböter och i övriga fall 10 dagsböter.

De inkomna ärendena har omfattat tolv fall som gällt underlåtenhet att utföra besiktning av lyftanordning och överbelastning av sådan anordning. Enligt 35 och 72 §§ arbetarskyddskungörelsen har dömts ut 15—40 dagsböter. I ett fall dömdes till villkorlig dom jämte 100 dagsböter. Detta fall avsåg emellertid också grovt vållande av kroppsskada. Den ansvarige hade ej efterkommit föreskrifter om besiktning av kranen trots tre olika skrivelser från yrkesinspektionen under åren närmast före olyckan.

Bland ärenden angående väckta åtal enligt arbetarskyddsslagstiftningen under åren 1961—1970 finns 16 fall då straff dömts ut enligt 1949 eller 1966 års kungörelse (1949:209 respektive 1966:521) om förbud att använda minderårig i vissa farliga arbeten. I flertalet ärenden framgår att åtalet föranletts av att yrkesskada drabbat den minderårige och att yrkesinspektionen före skadetillfället särskilt underrättat arbetsgivaren om förbudet att använda minderårig i arbetet. Utdömda straff ligger mellan 5 och 25 dagsböter. Straffen har i några fall även avsett förseelser mot arbetarskyddslagens och arbetarskyddskungörelsens bestämmelser om minderårig. I två fall dömdes vårdnadshavare att utge 5 respektive 20 kr i böter. Vad gäller minderårigbestämmelserna har även anträffats ett fall då arbetsgivare dömts till 20 dagsböter för att ha använt minderåriga i strid mot arbetarskyddslagens bestämmelser om arbetsbok och arbetstid samt bestämmelser i den numera upphävda hotellarbetstidslagen (1947:216). Yrkesinspektionen hade här sedan lång tid tillbaka hos arbetsgivaren påtalat missförhållanden i fråga om minderåriga flickors användande till arbete vid ett pensionat.

Under tioårsperioden 1961—1970 synes endast två åtal enligt 67 § arbetarskyddslagen ha förekommit. Båda åtalen gällde ett olycksfall i en byggnadshiss till vilken skyddsgrinden tagits bort. Platschef och verkmästare var medvetna om att hissen trots detta användes för personbefordran. De dömdes enligt 67 § arbetarskyddslagen att böta 50 kr vardera. Den underlåtenhet som vederbörande platschef och verkmästare straffades för synes dock snarast ha utgjort en försumlighet som legat dem till last i egenskap av ställföreträdare för arbetsgivaren.

8.5 *Åtgärder i anledning av yrkesinspektionens anvisningar*

Genomgången av arbetarskyddsärenden som handlagts under åren 1961—1970 ger en uppfattning om hur föreläggande ofta tillkommer efter ett flertal anvisningar under lång tid samt om hur sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen i praktiken fungerar. Däremot ger genomgången inget besked om huruvida åtgärder vidtas p. g. a. lämnade anvisningar, som ej går till föreläggande eller förbud. Som en komplettering till utredningens genomgång av handlagda ären-

den har därför under 1971 i yrkesinspektionens I distrikt följts effekten av de skriftliga anvisningar som under året lämnats av tjänstemän vilka tjänstgjort hela året i distriktet. Denna undersökning ger inte fullständigt svar på frågan i vilken omfattning åtgärder vidtas p.g.a. lämnade anvisningar. Undersökningen omfattar sålunda ingen kontroll av effekten i de fall då yrkesinspektionen ej begärt besked om vidtagen åtgärd. Vidare utför vissa företag anvisade skyddsanordningar m.m. utan att rapportera detta till yrkesinspektionen. Detta kan enligt vad distriktet framhållit bero på att yrkesinspektionen tidigare begärde besked om vidtagen åtgärd i mindre omfattning än nu, varför alla företag inte fått rutin att ge sådana besked till inspektionen.

Inom distriktet gjordes 2825 inspektionsbesök under år 1971. Vid 519 av dessa besök (18 % av samtliga besök) lämnades endast muntliga anvisningar. Skriftliga inspektionsmeddelanden lämnades vid 598 besök (21 % av samtliga besök). Anvisningar lämnades dessutom i några fall utan besök. Antalet skriftliga anvisningspunkter var 2236, dvs. i genomsnitt 3,7 per skrivelse. I 345 skrivelser (58 % av skrivelserna) begärdes besked om åtgärd som företaget vidtar med anledning av anvisningen. Besked kom inom angiven tid i 152 fall (44 % av fall då besked begärts i anvisningsskrivelsen). Skriftlig påminnelse skickades till 98 och muntlig påminnelse lämnades till 10 av dem som inte kom med besked inom angiven tid. Påminnelse lämnades alltså i 56 % av de fall då företag trots anmodan i inspektionsmeddelandet ej gav besked inom utsatt tid att anvisad åtgärd vidtagits. Efter denna första påminnelse kom besked om vidtagen åtgärd i 64 fall (59 % av dem som fått påminnelse). Ytterligare en påminnelse, som innehöll ”hot om föreläggande”, sändes i 7 fall, dvs. till 16 % av dem som ej svarat på den första påminnelsen. Efter denna ytterligare påminnelse kom 3 företag med besked. Beträffande återstående 4 företag kan nämnas att 2 vidtog åtgärder innan föreläggande hann utfärdas. De 2 slutligen återstående företagen vidtog ej åtgärder inom förelagd tid och har anmälts till åtal.

Besked om att anvisad åtgärd vidtagits kom alltså in i 219 fall. Eftersom distriktet lämnade 345 skriftliga inspektionsmeddelanden med anmodan att rapportera när anvisad åtgärd vidtagits kan anvisning antas ha haft effekt i åtminstone 64 % av dessa fall.

En uppställning i tabellform över undersökningen finns i tabell 8.4. För att belysa den efterföljd anvisningar har hos olika typer av arbetsgivare och ärenden har i tabellen en gruppering gjorts på större och mindre arbetsställen[1] samt stuveri och yrkeshygieniska mätningar. Uppdelningen visar bl.a. att de större företagen har något större svarsprocent i första omgången. Påminnelser har sedan i betydligt större omfattning, i förhållande till antalet fall då besked ej lämnats om vidtagen åtgärd trots anmodan i inspektionsmeddelandet, riktats till mindre företag än till större företag. Möjligen kan orsaken vara att man med hänsyn till den lokala skyddsorganisationen vid större företag har i högre grad litat på att anvisade åtgärder vidtagits där trots att rapport ej inkommit. En annan förklaring kan vara att det bedömts mera angeläget att fullfölja de anvisningar som riktats mot de mindre företagen med hänsyn till arten av där påkallade åtgärder. Följden har emellertid blivit att den totala svarsprocenten (antalet besked att åtgärd vidtagits i förhållande till antalet anvisningar med anmodan om sådant besked) är 69 % för mindre företag och 52 % för större företag.

8.6 *Yttranden från yrkesinspektionen m.fl. angående sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen*

Till en början kan nämnas att arbetarskyddsverkets personalförening i skrivelse den 26 januari 1963 till arbetarskyddsstyrelsen anhöll att styrelsen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om ändring i arbetarskyddslagen så

[1] Beteckningen större och mindre arbetsställe är här något oegentlig eftersom uppdelningen skett även med hänsyn till verksamhetens art. Arbetsställen med påtagliga yrkesrisker kan sålunda ha förts till gruppen större arbetsställen redan när antalet arbetstagare uppgått till ca 25 medan gränsen satts betydligt högre vid andra arbetsställen.

Tabell 8.4 Anvisningar, påminnelser och besked om vidtagna åtgärder inom yrkesinspektionens I distrikt år 1971.

	Typ av inspektion				Summa
	Större arbetsställen	Mindre arbetsställen	Stuveri	Yrkeshygieniska mätningar	
Besök vid arbetsställen enl. årsrapporten	404	1 813	432	176	2 825
Besök med endast muntlig anvisning	62	272	150	35	519
Muntliga anvisningspunkter	105	361	189	38	693
Skriftliga inspektionsmeddelanden	178	347	41	32	598
Skriftliga anvisningspunkter	931	1 147	67	91	2 236
Skriftliga inspektionsmeddelanden med begäran om besked	133	191	9	12	345
Besked i angiven tid	60	81	8	3	152
Skriftlig 1:a påminnelse	20	70	1	7	98
Muntlig 1:a påminnelse	3	6	—	1	10
Besked efter 1:a påminnelse	7	51	1	5	64
Skriftlig 2:a påminnelse	5	1	—	1	7
Besked efter 2:a påminnelse	2	—	—	1	3

att vite kunde föreskrivas av yrkesinspektör i samråd med förtroenderåd. Som stöd för framställningen anfördes att meddelande av föreläggande eller förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen är ett omständligt förfarande. Det lämnar i regel föga eller inget resultat på grund av den ringa straffpåföljd som brukar följa av ett domstolsförfarande. Det var enligt framställningen allmänt känt att det många gånger ställer sig förmånligare för en tredskande arbetsgivare att erlägga ett ringa bötesbelopp än att vidta påkallade skyddsåtgärder. Efter remiss av framställningen till de olika yrkesinspektionsdistrikten tillstyrkte emellertid endast tre distrikt att vitesförfarande infördes.

I samband med översändande av handlingar i de ärenden som utredningen infordrat för att genomgå meddelade domar m.m. har från yrkesinspektionsdistrikten inkommit synpunkter på sanktionssystemets utformning. Vissa synpunkter har också framkommit vid den probleminventering som utredningen har utfört bl.a. vid arbetarskyddsstyrelsens olika byråer m.m. och hos yrkesinspektionen.

Från allmänna yrkesinspektionens sida ifrågasätts effektiviteten i förfarandet enligt 53 § arbetarskyddslagen i många yttranden. Samma kritik mot förfarandet framförs som i nyssnämnda yttrande från arbetarskyddsverkets personalförening. Det framhålls också att belastningen på yrkesinspektionen blir stor om en arbetsgivare vill tredskas. För sådana specialfall behövs bättre tvångsmedel än 53 § erbjuder. Ett distrikt anför å andra sidan att tvångsförfarande enligt arbetarskyddslagen ger goda möjligheter att ingripa men utnyttjas förvånansvärt sällan. En förklaring till detta anses vara att för yrkesinspektionens verksamhet gäller som riktlinje att skyddsåtgärder skall genomföras på frivillighetens och samförståndets väg. Som ytterligare en anledning till att tvångsförfarandet sällan utnyttjas uppges att domstolarna f. n. ser så milt på brott mot arbetarskyddslagen att yrkesinspektörerna blir obenägna

att göra anmälan till åtal.

Från många distrikt anförs önskemål att tvångsåtgärder skall kunna tillämpas smidigare och snabbare än nu är fallet. Flera distrikt nämner vitesförfarande som ett lämpligt instrument.

Beträffande statlig verksamhet framhålls från flertalet yrkesinspektionsdistrikt att staten bör jämställas med övriga arbetsgivare. 53 och 54 §§ bör gälla även staten som arbetsgivare och 60 § arbetarskyddslagen bör upphävas.

I fråga om arbetstagares straffansvar enligt 67 § arbetarskyddslagen anför maskintekniska byrån vid arbetarskyddsstyrelsen att dagsböter bör vara straffet för arbetsgivare eller arbetstagare som tar bort skyddsanordning eller sätter anordningen ur funktion. Även grovt åsidosättande av given skyddsföreskrift bör straffas med dagsböter. Från yrkesinspektörshåll anförs att straffet enligt 67 § bör vara dagsböter. Bestämmelsen att anmälan av yrkesinspektör krävs för åtal bör utgå.

8.7 *Tillämpningen av bestämmelserna om arbetsföreståndare*

Sedan det tidigare nämnda cirkuläret om tillämpningen av arbetarskyddslagen på verksamhet som bedrivs av staten utfärdades har i ett antal fall förekommit samråd mellan vederbörande myndighet och arbetarskyddsstyrelsen om vem som bör anses som arbetsföreståndare. Styrelsen har härvid funnit det rimligt att vid ämbetsverk med arbetsuppgifter av mycket olika karaktär, t.ex. dels administrativa göromål och dels teknisk eller naturvetenskaplig forskning som innebär särskilda risker för de anställda, föreståndare för forskningsavdelning utses att vara arbetsföreståndare för avdelningen medan verkschefen har arbetsföreståndaransvaret för verket i övrigt. Trots principiella betänkligheter har styrelsen i ett fall inte velat motsätta sig att arbetsgivaransvaret enligt arbetarskyddslagen delas upp mellan förvaltningschef, som har ansvar för fastighetstjänstområdet och institutionschef, som svarar för undervisning och forskning inom hans kompetensområde. Vid affärsdrivande verk har styrelsen inte haft något att invända mot att chef för byrå i vissa fall, såsom då en betydande del av personalen på byrån är sysselsatt med tekniskt utvecklings- och forskningsarbete, utses att vara arbetsföreståndare. Styrelsen har inte heller haft någon erinran mot att chef eller föreståndare för lokal förvaltning är arbetsföreståndare. Beträffande försvarets arbetsställen har efter samråd med styrelsen fastställts den generella regeln att chef för förvaltningsområde är arbetsföreståndare för sitt lokala verksamhetsområde. Från denna generella regel kan efter samråd med styrelsen undantag medges beträffande större avdelning, där verksamheten är av utpräglat teknisk karaktär eller geografiskt så lokaliserad att chefen för myndigheten inte rimligen bör bära arbetsföreståndaransvaret.

Under perioden 1962—1971 har arbetarskyddsstyrelsen behandlat sammanlagt 655 ansökningar, varav 50 år 1971, angående godtagande av arbetsföreståndare i annan verksamhet än statlig eller kommunal. Endast tre av dessa ansökningar har avslagits. Ansökningarna har ofta avsett flera personer och det sammanlagda antalet godkända arbetsföreståndare under perioden är 1 326. Godkännandena har meddelats att gälla tills vidare. Under samma tid har förekommit 36 ärenden angående återkallelse av godtagande av arbetsföreståndare. Angående principerna för godtagande av arbetsföreståndare har arbetarskyddsstyrelsen i yttrande till utredningen konstaterat att styrelsen ställer stora krav på arbetsföreståndares möjlighet att på eget ansvar besluta i arbetarskyddsfrågor och anser det önskvärt att arbetsföreståndare bor på den ort där arbetsstället är beläget.

9 Utbildningsfrågor

Det är för dem som sysselsätts i arbetslivet av största betydelse att ha goda kunskaper om arbetarskyddet. Undervisning i arbetarskydd och i vidare mening arbetsmiljöfrågor meddelas i viss utsträckning i anslutning till allmänutbildning och yrkesutbildning. Dessutom förekommer särskild utbildning i frågor som avser arbetsmiljö.

9.1 *Tidigare allmän- och yrkesutbildning*

I den allmänutbildning som meddelas i *folk-(grund-)skolan* har någon undervisning i arbetarskydd i egentlig mening inte förekommit. Däremot har viss undervisning meddelats i brandskydd och olycksfallsvård (SFS 1953:384). Denna undervisning omfattade tio timmar i varje klass och avsåg att ge eleverna i folkskola, nomadskola, allmänt läroverk m. fl. de enklare grunderna för brandsläckning, förebyggande brandskydd och olycksfallsvård. Cirkuläret har numera upphävts (SFS 1970:158).

Vid *yrkes-, verkstads-* och *lärlingsskolor* har under den tid dessa skolformer funnits meddelats en mera regelbunden undervisning i arbetarskydd. I kursplanerna för dessa skolor upptogs ämnet "arbetarskydd och yrkeshygien". Antalet undervisningstimmar var något olika. I kurser för t. ex. mekaniker och snickare var timantalet större än för skräddare och fotografer. Vissa yrkesskolekurser hade undervisning i ämnet omkring 20 timmar, andra kurser åter endast några få timmar.

I läroplaner för *tekniska fackskolor, gymnasier* och *institut* upptogs i allmänhet ämnet "arbetarskyddslagstiftning och yrkeshygien" och det omfattade vanligen 6, 8 eller 10 timmars föreläsningar. Förutom arbetarskydd ingick ibland också bioteknologi och arbetspsykologi. Föreläsningarna var i regel förlagda till sista läsåret och hölls ofta för samtliga elever i årskursen men i vissa fall endast för eleverna i varje fackavdelning.

Vid *högskolorna,* särskilt de tekniska, har undervisningen i arbetarskydd varit mycket ringa eller nära nog obefintlig. Det har vid dessa skolor i allmänhet berett stora svårigheter att få in arbetarskyddet på läroplanerna på grund av omfattningen av andra ämnen. Det kan dock nämnas, att vid Tekniska högskolan i Stockholm sedan länge meddelats undervisning i ämnet industrihygien (tidigare kallat teknisk hygien). Undervisningen har varit obligatorisk endast för vissa fackelever. Någon undervisning avseende det tekniskt förebyggande olycksfallsskyddet har inte förekommit. Vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg har meddelats en del undervisning i arbetarskydd sedan 1920-talet, genom en serie föreläsningar i ämnet.

9.2 *Nuvarande allmän- och yrkesutbildning*

Genom de nya skolformer och ändrade utbildningslinjer som på senare tid fastställts och börjat genomföras inom skolväsendet har

ämnet arbetarskydd kommit att få en mer framträdande plats och ett större utrymme i undervisningen.

9.2.1 Grundskolan

Vad gäller grundskolan och motsvarande upptas i dess läroplaner på högstadiet bl. a. ämnet samhällskunskap. I detta meddelas undervisning om fyra veckotimmar fördelade på årskurserna 7, 8 och 9. Ett huvudmoment i ämnet är arbetsliv, yrken och utbildning. Det behandlas främst i årskurs 9 och inrymmer frågor om arbetarskyddet, dock utan att dess omfattning och innehåll närmare anges. I ämnet biologi ingår på grundskolans högstadium fysiologi (humanbiologi) till mer än hälften. Det ges också i ämnet gymnastik information om människans fysiska arbetsförmåga, och praktisk övning i att tillämpa allmänna ergonomiska principer i arbetsteknik förekommer på grundskolans högstadium liksom på gymnasiestadiet. En praktiskt betonad undervisning i arbetarskydd får eleverna dels vid laboratorie- och verkstadsarbete i skolan, dels vid de obligatoriska studiebesök som görs vid olika företag i årskurs 8, dels ock vid den praktiska yrkesorientering (pryo) som sker i årskurs 9.

För undervisningen i arbetarskydd har skolöverstyrelsen gett ut en skrift Råd och anvisningar i skyddsfrågor i skolan. Den är avsedd att användas i både grundskolan och gymnasieskolan och innehåller anvisningar om olycksfallsförebyggande åtgärder i byggnader och i undervisningen. Skriften riktar sig till lärare samt administratörer och projektörer av skolbyggnader, men den inrymmer också råd och anvisningar för elever vid arbete i slöjdsalar och teckningsinstitutioner, experimentalarbete vid undervisning i fysik och kemi m. m. Det sägs i skriften, att den för utbildningen ansvarige skall ta del av och delge eleverna de föreskrifter inom området, som utfärdats eller fastställts av arbetarskyddsstyrelsen, kommerskollegiet, statens brandinspektion, statens strålskyddsinstitut och giftnämnden, samt de skyddsföreskrifter som intagits i läroplaner och arbetsinstruktioner. Rörande undervisningen i ämnet slöjd (trä- och metallslöjd) i grundskolan uttalas att fastän slöjd inte faller direkt under arbetarskyddslagen, skall lagens föreskrifter ändå i möjligaste mån följas i slöjdundervisningen. Vid användning av maskiner i slöjden skall läraren noggrant inskärpa gällande skyddsföreskrifter i de delar som berör eleverna samt noggrant kontrollera att föreskrifterna iakttas vid allt maskinellt arbete. Det framhålls vidare att de maskiner och verktyg som används i skolslöjd måste vara sådana, att riskerna för olycksfall i möjligaste mån elimineras. Vederbörande lärare skall också se till att eleverna lär sig att använda maskinerna och skyddsanordningarna riktigt, får de rätta handgreppen och arbetsställningarna och förstår vikten av att rätt utföra sina arbeten.

9.2.2 Gymnasieskolan

Genom de nya skolformer som införts har den tidigare utbildningen vid yrkesskolor och vissa tekniska fackskolor ersatts av utbildningslinjer och specialkurser i den nya gymnasieskolan. I läroplanen för gymnasiet sägs inledningsvis, att gymnasiets utbildning bygger på grundskolan och att den skall tjäna som grund dels för fortsatta studier vid universitet och högskolor och annan postgymnasial utbildning, dels för omedelbar yrkesutövning. Enligt de läroplaner som fastställts för olika utbildningar på gymnasiestadiet har undervisning i frågor som rör arbetarskydd och arbetsmiljö införts på ett flertal linjer med teknisk och praktisk inriktning. Det gäller i första hand ämnena ergonomi och arbetslivsorientering.

Ämnet *ergonomi* är obligatoriskt i gymnasieskolan på tvåårig jordbrukslinje, tvåårig skogsbrukslinje, tvåårig trädgårdskurs (specialkurs) samt tvåårig och fyraårig teknisk linje. På de båda tekniska linjerna förekommer ämnet ergonomi med två veckotimmar i sista årskursen. Kursplanerna är praktiskt taget identiska på dessa linjer. Som mål för undervisningen anges bl. a. att eleven skall orientera sig om de principer som är grundläggande för människans upplevelser och beteende med utgångspunkt i de krav som ställs i arbetslivet samt vidare om de faktorer

som berör samspelet mellan människan och hennes arbete och som är av särskild betydelse för hälsa, effektivitet och trivsel. Som exempel på huvudmoment i ämnet kan nämnas: den tekniska arbetsmiljön, psykologiska faktorer, standardvärden för optimala arbetsbetingelser, skadeverkningar, förslitning och obehag, teknisk elimination och profylax samt arbetarskydd och hälsovård. Ämnet förekommer på den tvååriga jordbrukslinjen och tvååriga trädgårdskursen med två veckotimmar och på den tvååriga skogsbrukslinjen med tre veckotimmar. Kursinnehållet överensstämmer i stort med de tekniska linjernas, dock med viss anpassning till arbetsmiljön inom jord- och skogsbruk. Arbetsplatsens skyddsfrågor (se nedan) ingår även som huvudmoment i de yrkesbetonade ämnena på dessa linjer.

Arbetslivsorientering är obligatoriskt ämne på de tvååriga linjer som har teknisk eller praktisk inriktning. Ämnet förekommer med en veckotimme i varje årskurs. Undervisningen syftar bl. a. till att eleven skall orientera sig om människans fysiologiska och psykologiska förutsättningar och deras betydelse i arbetslivet samt att utveckla förståelse för rationellt uppbyggda arbetsmetoder och bättre arbetsförhållanden. Den avser vidare att ge eleverna kännedom om vissa grundläggande föreskrifter i arbetarskyddslagstiftningen och om lokal skyddsverksamhet. I ämnet arbetslivsorientering behandlas arbetsplatsens skyddsfrågor under ca tio timmar och som exempel på huvudmoment kan nämnas: människan och arbetsmiljön, arbetsställningar, arbetshygien, arbetarskydd, lokal skyddsverksamhet och företagshälsovård. Någon uppdelning av innehållet i ämnet arbetslivsorientering för årskurs 1 och årskurs 2 görs inte, utan undervisningen planläggs så att delar av mer allmän karaktär behandlas i årskurs 1, och det som är av särskild betydelse vid utträde i arbetslivet genomgås i årskurs 2.

Förutom i ämnena ergonomi och arbetslivsorientering är undervisning i arbetarskydd integrerad i en rad fackämnen och även i andra ämnen än teknikämnen. I gymnasieskolan sker undervisningen i arbetarskydd främst genom resp. yrkeslärare men även av annan lärare, då ämnet är integrerat i annat ämne än teknikämne. Effekten av undervisningen beror givetvis i hög grad på lärarnas kunskaper och undervisningsmetoder. Detta har på jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdsområdena beaktats såtillvida att arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågorna tas upp såväl i den grundläggande lärarutbildningen som vid fortbildningen av lärare. För lärare i ergonomi på tekniska linjer har skolöverstyrelsen anordnat särskild utbildning. Denna bedrivs efter år 1969 som enveckaskurser. Möjlighet att delta i denna utbildning har erbjudits lärare i biologi, gymnastik, psykologi och tekniska ämnen.

9.2.3 Universitet och högskolor

Av en enkät, utförd av arbetarskyddsstyrelsen år 1971, framgår att undervisning i arbetarskyddsfrågor och ergonomi vid universiteten praktiskt taget inte förekommer. Vid högskolorna är den i regel mycket begränsad och bedrivs främst vid vissa institutioner inom de tekniska högskolorna, lantbrukshögskolan och skogshögskolan. I anslutning till laboratoriearbeten meddelas dock eleverna kunskaper om såväl allmänna skyddsföreskrifter som speciella föreskrifter för vissa laborationsmoment. Det förekommer även att till eleverna utdelas PM om vad som skall iakttas vid arbete på laboratorier, och de orienteras därom vid en ca två timmars genomgång. Därvid erinras också om belägenhet av utgångar, placering av nödduschar, asbestfiltar, sjukvårdsutrustning m. m. Särskilt inom de kemiska institutionerna läggs stor vikt vid den information som nu nämnts. Det sker både i form av föreläsningar, lektionsundervisning och individuell handledning på laboratoriet. Undervisningen syftar till att informera eleverna om skyddsföreskrifter, allmän laboratorieteknik, olycksfallsrisker, åtgärder vid brand och andra skador, första hjälp samt om särskilda anvisningar vid arbete med speciell apparatur, radiologiskt arbete o. d. Undervisningen omfattar 2 à 3 timmar inom ramen för varje grundkurs.

Vid de medicinska fakulteterna och de tekniskt orienterade enheterna vid universitet meddelas undervisning i viss omfattning i

arbetsmiljöfrågor av annat slag än arbetarskydd. Sålunda meddelas i ämnet hygien undervisning i bl. a. yrkeshygien och kännedom om företagsläkares uppgifter och funktion, och även inom ämnet socialmedicin ägnas viss tid åt arbetarskyddet och dess organisation samt åt företagsläkarens uppgifter inom företagen. Där ämnet yrkesmedicin är representerat ges också undervisning på detta område, i vissa fall dessutom i toxikologi.

I en del fall ges också viss undervisning i arbetsmiljöfrågor genom speciella kurser. Sålunda förekommer vid Stockholms universitet ett studiealternativ teknisk psykologi, vari ingår en kurs: anpassning av miljön. Vid denna behandlas belysning, buller, lukt, isolering, färgsättning och miljövärdering. Likaså meddelas vid Umeå universitet i den kemitekniska utbildningen bl. a. en 1-termins kurs i teknisk arbetshygien med påbyggnadsmöjlighet. Härigenom förutsätts komma att skapas en treårig kvalificerad utbildning av skyddstekniker på främst det kemiska området. Vid Uppsala universitet har på senare tid tagits upp en ny typ av undervisning, s. k. blandad medicinsk och farmacevtisk-kemisk utbildning, vari i avsnittet socialmedicin ingår viss undervisning i arbetsmiljöteknik.

Vid de tekniska högskolorna är undervisningen mer inriktad på arbetarskyddsfrågorna men förekommer inom dessa med vissa variationer. Främst är denna undervisning knuten till institutionerna för industriell ekonomi och organisation och i övrigt i vissa ämnen såsom maskinkonstruktion och byggnadsorganisation. På senare tid har vid tekniska högskolorna mera allmänt större uppmärksamhet ägnats åt arbetsmiljöfrågorna och på några håll har en ökad undervisning kommit till stånd. Därvid behandlas frågor om säkerhet mot förgiftning av kemiska ämnen, t. ex. damm, rök och gaser, samt fysikaliska miljöfaktorer, t. ex. buller, belysning och klimat. I undervisningen ingår dessutom arbetsfysiologi, arbetsställningar, ergonomi och tungt kroppsarbete. Vidare redogörs för arbetarskydds- och arbetstidslagstiftningen samt företagshälsovård.

Förutom vid de tekniska högskolorna förekommer undervisning i arbetarskyddsfrågor även vid en del specialhögskolor såsom skogshögskolan och lantbrukshögskolan.

9.3 *Särskild utbildning*

Förutom den undervisning i arbetarskydd som — enligt vad i det föregående anförts — meddelas inom allmänutbildningen och yrkesutbildningen bedrivs det sedan länge en omfattande och betydelsefull utbildning och information i arbetarskydd genom kurser anordnade av olika myndigheter, institutioner och organisationer samt internt vid åtskilliga företag. Här bör i första hand nämnas om den utbildning av företagsläkare, skyddsingenjörer, företagssköterskor och tekniska planerare m. fl. som meddelats av dåvarande arbetsmedicinska institutet och tidigare under en följd av år av SAF (se nedan) och som numera sker genom arbetarskyddsstyrelsens försorg. Hur omfattande denna utbildning vid institutet varit sedan dess tillkomst 1966 har behandlats i avsnitt 4.6.2.

I anslutning härtill erinras om den utbildnings- och informationsverksamhet i arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor som sedan en följd av år bedrivits av SAF. Sålunda började år 1951 de fortbildningskonferenser för företagsläkare och skyddsingenjörer som sedan årligen hållits och vid vilka behandlats aktuella frågor inom företagshälsovården. År 1959 anordnades den första högre kursen för skyddsingenjörer, omfattande sju veckors kursprogram fördelat på ett år. Denna kursverksamhet fortsattes därefter med fyra kurser, intill dess verksamheten i oförändrad form övertogs av det år 1966 inrättade arbetsmedicinska institutet. Sedan 1962 har även anordnats specialutbildning för sjuksköterskor i företagshälsovård, en utbildning som efter 1966 fullföljts av nämnda institut och numera bedrivs av arbetarskyddsstyrelsen. Under 1972 har startats en specialutbildningskurs om tre veckor för sjukgymnaster verksamma inom företagen. Härutöver har SAF ordnat ett stort antal större och mindre kurser och konferenser i företagshälsovårds- och miljövårdsfrågor för företagsledare, personalchefer, ombudsmän,

företagsläkare, skyddsingenjörer m. fl. Kurser i ergonomi har sedan 1966 dessutom anordnats av det till SAF anslutna ALI-RATI för personalgrupper inom företagshälsovården.

I SAF:s och LO:s gemensamma organ Arbetarskyddsnämnden har stora resurser byggts upp för den arbetarskyddsutbildning som ligger inom parternas gemensamma ansvarsområde. Förutom kurser och konferenser i form av mer brett upplagd arbetsmiljöinformation har under årens lopp Arbetarskyddsnämndens kurser inriktats mot mer speciella arbetsmiljöfrågor såsom ergonomi, buller, företagshälsovård m. m. Man har framför allt ägnat sig åt att framställa kursmaterial dels i form av brevkurser, dels i form av programmerad undervisning, lärarhandledningar o. d. samt under de senaste åren mer och mer lagt tyngdpunkten på utbildning av utbildare. Med branschanpassat utbildningsmaterial söker man på samma sätt stimulera branscherna till motsvarande aktiviteter.

På den fackliga sidan har inom LO en omfattande specialutbildning växt fram inom ramen för det fackliga utbildningsprogram som bedrivs vid LO:s skolor i Brunnsvik och Åkers-Runö. Sålunda byggs arbetsmiljöfrågorna in som en integrerad del i den fackliga tre-månaderskursen för LO-funktionärer. En arbetsmiljökurs på 14 dagar riktar sig till huvudskyddsombud, företagsnämndsledamöter, klubbordförande m. fl. och arrangeras f. n. åtta gånger om året. LO har även arrangerat utbildning för förbundsfunktionärer med ansvar för arbetarskyddsfrågor.

Genom skilda kurser och konferenser har för utbildning och information i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor insatser också gjorts av olika förbund inom SAF, LO och TCO, och av olika samarbetsorgan på förbundsplanet. I dessa kurser och konferenser har främst deltagit arbetsledare och skyddsombud men i en del fall också företagsläkare, skyddsingenjörer och skyddstekniker, i vissa fall även personalchefer, planerare och konstruktörer. Liknande kurs- och informationsverksamhet har också sedan länge bedrivits av Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet — i många fall tillsammans med organisationerna på personalsidan — samt av KFO.

På det statliga området meddelas utbildning och information i frågor om arbetarskydd och företagshälsovård genom en numera omfattande kursverksamhet. Sedan början av 1950-talet har Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd hållit ett stort antal kurser för chefstjänstemän, arbetsledare, skyddsingenjörer och skyddsombud. Senare har inom den civila statliga verksamheten Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd i samarbete med Statens personalutbildningsnämnd anordnat ett flertal kurser i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor för verkschefer, arbetsföreståndare, representanter för myndigheter och personalorganisationer, skyddsombud m. fl. I detta sammanhang erinras om den omfattande medverkan i utbildning och information som lämnas av tjänstemän vid arbetarskyddsverket i form av föreläsningar, estradsamtal o. d. vid högre läroanstalter och institutioner och vid kurser och konferenser som anordnas av olika organisationer.

Det kan tilläggas att vid sidan om den ovan angivna mera systematiskt bedrivna utbildningen i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor anordnar många enskilda företag interna kurser i arbetarskydd, ergonomi m. m. Inom många större företag hålles ofta fortlöpande konferenser för vidareutbildning i arbetsmiljö- och företagshälsovårdsfrågor.

Av den lämnade redogörelsen framgår att nuvarande utbildning av skyddsombud sker på en mängd olika vägar. Man kan räkna med att utbildningen är av mycket varierande beskaffenhet. Det är ytterst svårt att beträffande skyddsombuden överskåda de utbildningsvägar som står till buds och att göra klart vilken utbildning som meddelas. Utredningen har därför tagit initiativ till en kartläggning av skyddsombudens utbildningssituation. Rapport över undersökningen bifogas betänkandet som bilaga 5.

Rapporten om utbildningen av skyddsombud bygger helt på enkätsvar från olika organisationer. Den ger sålunda ingen kunskap om den utbildning som bedrivs internt inom företagen. Med anförda begränsning i minnet kan det dock vara av intresse att konstatera att rapporten på basis av uppgifter från 59 organisationer redovisar sammanlagt

drygt 1 000 kurser om året — till stor del i form av konferenser — med ett antal kurstimmar som ligger över 16 000. Antal kursdeltagare per år har uppgetts till omkring 35 000. Härvid måste dock observeras att de redovisade kurserna visserligen oftast riktar sig i första hand till skyddsombud men ofta även till andra personalgrupper som arbetsledare, skyddstjänstemän, fackföreningsfunktionärer och företagsrepresentanter. Kursinnehållet varierar från grundläggande arbetarskyddsutbildning till målinriktade specialkurser för vissa branscher. I de flesta fall delas kostnaderna mellan löntagarorganisation och arbetsgivare. Myndigheters kursverksamhet finansieras över statsbudgeten.

Slutligen skall nämnas de kurser för olika teknikergrupper som under senare år anordnats av Svenska Teknologföreningen i arbetsmiljöfrågor såsom buller, ventilation, luftföroreningar, hygieniska gränsvärden och mätmetodik. Till vidareutbildning i företagshälsovård bidrar också genom årliga konferenser Svenska Företagsläkarföreningen och Föreningen Teknisk Företagshälsovård. I arbetarskyddsfrågor av brandskyddsnatur ger Svenska Brandförsvarsföreningen en omfattande utbildning och information.

9.4 *Uttalanden angående utbildning i arbetarskydd m. m.*

År 1967 gjorde SAF och LO ett gemensamt uttalande i skolningsfrågor på arbetarskyddets och företagshälsovårdens område. I detta uttalande anförs att en av förutsättningarna för arbetarskydd och företagshälsovård av fullgod kvalitet är goda kunskaper hos dem som i företagen är engagerade i skyddsverksamheten. Det konstateras i uttalandet vidare att skyddsombuden som arbetstagarnas representanter spelar en framträdande roll i arbetarskyddet. Att ge dem en utbildning, som gör dem skickade att fylla sina funktioner på ett effektivt sätt, är en uppgift såväl för de fackliga organisationerna som för företagen. Arbetsgivarna bör uppmärksamma den stora betydelse skyddsombuden har från företagens synpunkt. Enligt uttalandet är det motiverat att arbetsgivarna engagerar sig i skyddsombudens utbildning, framför allt i vad gäller kunskaper om det egna företagets och den egna branschens speciella förhållanden. SAF och LO är enligt uttalandet ense om att organisationerna måste skapa förutsättningar för den vidgade utbildningen i företagen. Det anses därför åvila SAF och LO samt förbunden på ömse sidor att snarast gripa sig an med skolningsfrågorna, ta initiativ till framställning av studiematerial samt ange riktlinjer för den lokala tillämpningen.

Vid skilda tillfällen har starkt betonats nödvändigheten av att arbetarskyddet kommer in i undervisningen. För att understryka behovet av ökad undervisning i arbetarskydd, inte minst på högskolestadiet, har arbetarskyddsstyrelsen bl. a. genom en skrivelse i juli 1964 till chefen för dåvarande ecklesiastikdepartementet hemställt att lämpliga åtgärder måtte vidtas för att stärka arbetarskyddets ställning inom den tekniska undervisningen och med hänsyn till problemet att få kompetenta lärare i arbetarskydd samtidigt framhållit angelägenheten av att denna lärarfråga togs under särskilt övervägande.

För aktivering av undervisningen i arbetarskydd vid skolorna tillsattes inom skolöverstyrelsen i mars 1965 en särskild arbetsgrupp med representanter för bl. a. arbetarskyddsstyrelsen, Arbetarskyddsnämnden och Arbetsmarknadens yrkesråd. Gruppens uppgift är att som kontaktorgan mellan skolöverstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen respektive arbetsmarknadens samarbetsorgan för yrkesutbildning och arbetarskydd verka för en integrerad och yrkesanpassad undervisning i arbetarskydd i ämnen och skolformer där så är möjligt. Genom detta samarbete har skapats möjlighet till nära kontakt mellan skol- och arbetarskyddsmyndigheterna med resultat bl. a. att arbetarskyddsstyrelsen bereds tillfälle att granska förslag till läroplaner för gymnasieskolan och därigenom bevaka att arbetarskyddsfrågan tillgodoses i olika läroplaner. Styrelsen kan samtidigt upplysa om lämplig arbetarskyddslitteratur, ange för utbildningslinjen aktuella anvisningar osv.

I detta sammanhang erinras om att en

kommitté vid Tekniska högskolan i Stockholm i december 1965 framlagt ett förslag till undervisning i ämnena ergonomi och arbetspsykologi med arbetsledning. Förslaget motiverades med att ingenjörerna i dagens industriella miljö behöver kunskaper utöver de rent teknologiska ämnena för att kunna rätt utföra sina uppgifter. Det gäller ekonomi- och personalfrågor i lika hög grad som tekniska uppgifter. Förslaget innebar bl. a. att två professurer skulle inrättas i de båda ämnena. Det har senare överlämnats till universitetskanslersämnetet för vidare utredning, bl. a. om och i vad mån det borde vidgas att avse också de övriga tekniska högskolorna. En utredning härom jämte vissa nya förslag till professurer, sektioner m. m. överlämnades till kanslersämbetet i mars 1968 i form av en rapport "Utbildning och forskning i arbetspsykologi och ergonomi". Vidare överväganden i dessa frågor pågår inom universitetskanslersämbetet.

Frågan om utbildning i arbetarskyddsarbetsmiljöfrågor har även tagits upp i flera motioner, bl. a. i motionen 881 vid 1971 års riksdag och motionerna 332 och 346 vid 1972 års riksdag. Socialutskottet framhöll i sitt yttrande över motionen 881 bl. a. vikten av att arbetsmiljöfrågorna byggdes in i den vanliga undervisningen. Behovet av en förstärkning av utbildningen i arbetsvetenskapliga ämnen ansågs särskilt påtagligt beträffande personer med teknisk utbildning.

Behovet av att förstärka den arbetsvetenskapliga forskningen och utbildningen har även tagits upp av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) i syfte att söka uppnå en förbättring av arbetsmiljön bl. a. genom ett vidgat samarbete mellan näringsliv och förvaltning å ena sidan och universitet och högskolor å den andra. År 1970 tillsattes en arbetsgrupp för att utreda dessa frågor. Resultatet härav har framlagts i IVA-rapport nr 43 Arbetsmiljön och arbetsvetenskapen — Forskning och utbildning på arbetsvetenskapliga området.

Chefen för industridepartementet har i maj 1972 tillsatt en utredning angående den tillämpade beteendevetenskapliga arbetslivsforskningen. Enligt sina direktiv skall utredningen göra en översyn av den del av den tillämpade arbetslivsforskningen som har anknytning till det beteendevetenskapliga området.

Frågan om undervisning i arbetarskydd har även berörts internationellt. Redan i en ILO-rekommendation av år 1929 om förebyggande av olycksfall i arbete uttalades att metodisk undervisning om förebyggande av olycksfall i arbete bör meddelas i yrkesskolor av alla slag och att eleverna därvid lämpligen bör göras uppmärksamma på betydelsen av den förebyggande verksamheten.

Vid antagande år 1937 av ILO-konventionen om säkerhetsföreskrifter för byggnadsindustrin antogs även en rekommendation angående yrkesutbildning för byggnadsindustrin. I samband därmed framhölls betydelsen av att teoretisk och praktisk undervisning i byggnadsindustrins säkerhetsföreskrifter tas upp på läroplaner för tekniska skolor och yrkesskolor. Även i den av 1947 års ILO-konferens antagna rekommendationen angående arbetsinspektion berörs utbildningsfrågan och det sägs att erforderliga åtgärder bör vidtas i syfte att arbetsgivare och arbetare skall kunna erhålla råd och upplysningar angående arbetslagstiftningen bl. a. genom undervisning i arbetshygien och säkerhet vid tekniska läroanstalter. Vidare uttalas i den år 1962 antagna allmänna ILO-rekommendationen om yrkesutbildning att i yrkesutbildningen bör ingå undervisning i bl. a. arbetarskydd, yrkeshygien och arbetslagstiftning. Det ges i rekommendationen också praktiska synpunkter på yrkesutbildningen, och även utbildningen i arbetarskyddsfrågor berörs.

Slutligen kan i detta sammanhang nämnas att vid ett möte som ILO i november 1967 anordnat med cheferna för arbetarskyddsmyndigheterna i vissa länder det allmänt gavs uttryck för ett beklagande av att det i många länder i undervisningen vid universitet och inom fakulteter för teknik, kemi och fysik inte ägnas tillbörlig uppmärksamhet åt arbetarskyddet.

III Allmänna överväganden och förslag

10 Allmänna synpunkter

Skydd mot olycksfall i arbetet och skydd mot ohälsa till följd av arbetet är sedan länge ett naturligt inslag i verksamheten på de flesta arbetsområden och arbetsställen. Arbetarskyddet uppfattas som ett åliggande för arbetsgivaren, och arbetstagarna skall medverka i skyddsarbetet. Ett system har byggts upp för samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsfrågor. Genom offentliga tillsynsorgan erbjuder samhället stöd åt skyddsverksamheten på arbetsplatserna. Dessutom utövas den behövliga kontrollen över det lokala arbetarskyddet.

Principerna för arbetarskyddet och dess organisation är fastslagna i lag. Den närmare regleringen ges delvis i lag och delvis i författningar av lägre valör. Härtill kommer föreskrifter och normer som meddelas av den centrala tillsynsmyndigheten. Jämte lagstiftningen finns som utfyllnad av och komplement till denna överenskommelser mellan arbetsmarknadens partsorganisationer i betydelsefulla frågor av skyddskaraktär.

De nu gällande centrala arbetarskyddsförfattningarna, främst arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen, tillkom år 1949 efter ett omfattande förberedelsearbete. Syftet med lagstiftningen var enligt förarbetena att skydda den mänskliga arbetskraften mot de faror för olycksfall och ohälsa samt andra menliga verkningar som i större eller mindre grad var förbundna med arbete av olika slag. Det framhölls bl. a. att en snabb teknisk utveckling med i många fall mekanisering och rationalisering ej sällan ställt stegrade fysiska och psykiska anspråk på den mänskliga arbetskraften samt att behovet av åtgärder av såväl skyddsteknisk som arbetshygienisk art måst skärpas. Säkra och sunda förhållanden på arbetsplatserna var vidare av stor betydelse från arbets- och produktionssynpunkt och det förebyggande skyddsarbetet borde därför betraktas som ett viktigt och naturligt led i det produktiva arbetet. Förebyggande skyddsverksamhet var slutligen med hänsyn till effekterna av arbetsolycksfall och yrkessjukdomar ett självfallet intresse för samhället i dess helhet.

Arbetarskyddslagen bygger på de förhållanden i arbetslivet och samhället i övrigt som rådde vid tiden för lagens tillkomst. Sedan dess har utvecklingen i bl. a. tekniskt, ekonomiskt och socialt hänseende gått ytterligt snabbt. Detta har förändrat mycket av vad som tidigare tjänat som underlag för bedömningarna av arbetarskyddets behov. Vidare har helt nya faktorer med betydelse för hälsan och säkerheten i arbetslivet tillkommit. Här skall endast antydas vissa huvuddrag i denna ändrade samhällsbild. En närmare analys av utvecklingen redovisas i bilaga 4.

Grundläggande har varit en strävan att öka produktiviteten i näringslivet i syfte att skapa en förbättrad levnadsstandard. Denna strävan har varit väsentligen framgångsrik, vilket betingats främst av de tekniska och organisatoriska förändringar och den strukturom-

vandling som genomförts inom näringslivet. Mekanisering har under de båda senaste decennierna införts i en utsträckning som saknar tidigare motstycke. Härigenom har mänsklig arbetskraft i ökad utsträckning ersatts med maskinell kraft. Främst som följd av elektronikens utveckling har automatiseringen gjort stora framsteg och olika styr- och kontrollfunktioner har övertagits av maskiner. Rationaliseringssträvanden har medfört att man i en del branscher sökt sammanlänka olika produktionsled genom användning av transfermaskiner, löpande band o. d. Kontinuerliga arbetsprocesser har utvecklats. Nya ämnen och produkter har kommit in i bilden. Strukturomvandlingen inom industrin och näringslivet i övrigt har varit markant. Den har bl. a. inneburit en överflyttning av arbetskraft mellan olika branscher samt tendenser mot stordrift genom företagssamgåenden m.m. På det sociala planet har jämsides med de tekniska och ekonomiska framstegen skett en stark utbyggnad av systemet för medborgarnas välfärd. Nya synsätt har vuxit fram. Den allmänt förbättrade levnadsstandarden och den höjda kunskapsnivån i samhället har bidragit till att arbetstagarnas intresse för arbetsmiljöförhållanden har stegrats avsevärt. Detta har i sin tur resulterat i en allmänt höjd anspråksnivå när det gäller arbetslivets villkor.

Med den antydda utvecklingen i stort har följt en rad förändringar i den enskilde arbetstagarens arbetsmiljösituation. Genom tekniken har många typer av fysiskt tungt och nerslitande arbete kunnat undvikas, varför den således bidragit till att arbetstagarna i vissa avseenden har fått förbättrade arbetsförhållanden. Den ekonomiska framstegstakten har också möjliggjort att arbetstiden kunnat förkortas betydligt för alla arbetstagare. Man kan emellertid inte nöja sig med dessa konstateranden, eftersom det också är uppenbart att utvecklingen medfört många nya problem från skyddssynpunkt. Dessa problem har varit nya antingen i den meningen att de är att hänföra till tidigare obefintliga arbetsmiljöfaktorer eller på så sätt att de bringats i dagen genom ökade erfarenheter och kunskaper.

Olika slag av maskiner och andra tekniska anordningar samt byggnader och anläggningar har tillskapats efter nya konstruktionsmetoder. I samband därmed har visserligen undanröjts en rad risker för arbetstagarnas hälsa, men den nya teknologin har inte kunnat undvika att nya risker uppstått. De rent tekniska orsakerna till arbetsolycksfallens uppkomst torde dock ha reducerats. Faktorer som hänger samman med mänskligt beteende har tillmätts ökad betydelse i olycksfallssammanhang. Riskbedömningen har därigenom blivit mer komplicerad än tidigare. Ökad forskning med delvis ny uppläggning har gett värdefulla upplysningar men också pekat på nya problemställningar.

Ser man på de fysikaliska arbetsmiljöfaktorerna — sådana som värme, kyla, drag, buller, strålning och vibrationer — kan man notera att antalet arbetstagare som utsätts för påverkan torde ha ökat. Helt nya påverkansmöjligheter har också blivit aktuella i arbetslivet. Som exempel kan nämnas olika slag av strålning från artificiella källor. Kunskaperna om hälsorisker från fysikaliska miljöfaktorer har efter hand vuxit men samtidigt har intresseområdet när det gäller eventuella skadeverkningar vidgats alltmer och bl. a. kommit att omfatta många svårbedömbara frågor om långtidseffekter på den arbetande människans organism. På senaste tid har också problem om samverkan mellan fysikaliska faktorer och kemiska ämnen aktualiserats.

Utvecklingen på det kemisk-tekniska området har varit speciellt betydelsefull för uppkomsten av nya förhållanden och risker i arbetslivet. Förut oanade möjligheter att bilda kemiska föreningar har upptäckts och utnyttjats, och som en följd härav har den kemiska industrin expanderat mycket snabbt. Till den ytterligt stora mängden av kemiska ämnen och produkter fogas kontinuerligt nya sådana i ett snabbt flöde. Inom arbetslivet förekommer en intensiv hantering av många av dessa ämnen och produkter, som ofta har ett mycket brett användningsområde och blir av betydelse för arbetstagare inom olika branscher. Samtidigt är kunskaperna om verkningarna av olika kemiska ämnen — vart för sig och i kombination med varandra — på den mänsk-

liga organismen högst ofullständiga. Riskerna för kroniska och andra skador är dessutom ofta mycket svåra att utforska och bedöma.

I rationaliseringens spår har ej sällan följt krav på ökad arbetstakt eller på övergång till skiftarbete eller annars ändrade former för arbetstidens förläggning. Långtgående mekanisering har stundom lett till arbetsprocesser som från bl. a. arbetspsykologiska utgångspunkter anses otillfredsställande, t. ex. så till vida att den enskildes arbetscykel innehåller enbart några få repetitiva moment. Samtidigt har emellertid med rationaliseringsutvecklingen uppstått ett ökat intresse och ökad förståelse för psykologiska och sociologiska aspekter i samband med arbetet. Uppmärksamheten har riktats på arbetstagarens upplevelse av sin arbetssituation. Det finns härigenom betydligt bättre förutsättningar än för några decennier sedan att i skyddsarbetet beakta risker för den psykiska hälsan.

Arbetarskyddslagen har under sin drygt tjugoåriga tillvaro undergått vissa ändringar. Den väsentligaste nyheten beslöts år 1963 då lagens tillämpningsområde utvidgades till att omfatta i princip alla arbetstagare. Några genomgripande ändringar med avseende på lagstiftningens materiella innehåll har emellertid inte skett. Mot bakgrunden av de nyss berörda förändringarna i arbetslivet är det naturligt att ompröva innehållet i lagstiftningen med sikte på att åstadkomma regler som svarar mot nya förhållanden och en modern grundsyn på arbetarskyddets uppgifter och metoder.

Huvudmålet för arbetarskyddet bör enligt utredningens mening vara att skapa sådana förhållanden i arbetslivet att de anställda skyddas till hälsa och säkerhet. Skyddsverksamheten skall liksom hittills bedrivas genom förebyggande åtgärder mot olycksfall i arbetet och ohälsa till följd av arbetet. Därvid är att märka att begreppet ohälsa inte används i någon snävt begränsad mening. Nya bestämmelser på arbetarskyddets område måste uppenbarligen utformas med hänsyn till nu rådande uppfattning om sjukdomar och sjukdomars uppkomst. Frågor som rör den psykiska hälsan och anpassningen förtjänar i det sammanhanget stor uppmärksamhet. I anslutning härtill kan erinras om att arbetarskyddets ansvarsområde i praktiken sedan länge gått utöver vad som täcks av begreppet yrkessjukdom. Här har den framväxande företagshälsovården haft stor betydelse. Det framstår i dag som naturligt att slå fast att arbetarskyddsverksamheten skall ta sikte på alla slag av hälsorisker med anknytning till arbetstagarnas arbetsförhållanden. Till grund för bestämningen av vad som konstituerar risk för hälsan kan inte enbart läggas renodlat medicinska bedömningar utan också psykologiska och sociala aspekter måste tillåtas att väga in.

Arbetarskyddet i dagens och morgondagens samhälle bör emellertid inte vara främmande för ytterligare uppgifter. En strävan bör vara att se till den enskilde individens hela hälsosituation i arbetslivet. Därmed följer med nödvändighet att bevakningen stundom kommer in på ett område där skyddsaspekter inte är omedelbart framträdande. Det kan dessutom vara svårt att dra en skiljelinje mellan vad som är hälsofrågor och vad som är frågor om välbefinnande eller liknande. Man kan också konstatera att en del arbetsmiljöproblem som inte i första hand uppfattas som skyddsfrågor — som exempel kan nämnas spörsmål som primärt angår den enskilde individens anspråk på meningsfyllt arbete eller gäller andra psykologiska krav på arbetet — med den nyss förordade mera vidsträckta synen på vad som är arbetsbetingad ohälsa i själva verket kan beröra arbetarskyddet mycket nära. Det kan således finnas fall då det är motiverat att inbegripa också dessa frågor under skyddsverksamheten. Enligt utredningens uppfattning bör man över huvud taget vara försiktig med att på förhand genom generella gränsdragningar avskära vissa frågekomplex som gäller arbetsmiljön från arbetarskyddets ansvarsområde.

Det material som utredningen samlat in och sammanställt rörande utvecklingen av arbetsolycksfallen (bilaga 3) ger vid handen att vidgade insatser måste till för att vända olycksfallskurvan nedåt. Vidare krävs uppenbarligen mycket stora insatser för skyddet mot andra hälsorisker i arbetslivet. Detta motiverar att arbetarskyddet för

överskådlig tid framöver har sin huvuduppgift i att värna den arbetande människan från fysiska och psykiska skador av skilda slag. Åtgärder som vidtas i sådant syfte bör emellertid inriktas också på att främja hälsa, arbetsanpassning och tillfredsställelse i arbetet. Denna syn på den förebyggande verksamheten står i samklang med målsättningen för företagshälsovården. Den bör också, i vart fall i ett längre perspektiv, vara ägnad att bidra till att största möjliga skyddseffekt erhålls av de insatta resurserna.

Även om det är samhället och dess organ som ytterst svarar för att säkerheten i arbetslivet tryggas så är det samtidigt betecknande att så mycket ligger i parternas, arbetsgivarnas och arbetstagarnas, händer när det gäller att förverkliga och utstaka målsättningen. Det har med tiden kommit att stå alltmer klart att en förutsättning för en god arbetsmiljö är ett samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare när det gäller att utforma arbetsförhållandena. Många av de frågor som uppkommer är av den naturen att en samverkan mellan de närmast berörda är en nödvändighet för att man skall nå resultat. Detta innebär inte att lagstiftningen skulle vara överflödig. Den måste alltid finnas i bakgrunden, både som vägledare och som garanti för att de anställdas intressen blir tillgodosedda. Det är karakteristiskt att utvecklingslinjerna i vårt land pekar mot att man i lagstiftningen mer och mer bygger in regler om samverkan i skyddsfrågorna. Eftersom dessa regler normalt också innebär ökande möjligheter för de anställda att medverka i skyddsarbetet och få sina intressen tillgodosedda leder utvecklingen till ökat inflytande för de anställda över arbetsmiljön. Det finns all anledning att arbeta vidare på denna utveckling. Det ändrade synsättet på förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare som vuxit och växer fram inom ramen för det alltmer utvecklade företagsdemokratiska tänkandet verkar mot ett allt större inflytande för de anställda. Knappast något område torde ligga så nära till för medbestämmande från de anställdas sida som just arbetsmiljön. Det är naturligt att den som själv vistas och verkar på arbetsplatsen är intresserad av förhållandena där och ligger väl till för att bedöma dessa. Den anställde tillbringar en stor del av sin tid på arbetsplatsen och det är motiverat och naturligt att han får vara med om att forma förhållandena där. Han har erfarenhet att ge, som kan vara av stort värde för utformningen av arbetsförehållandena, erfarenhet av värde också för företaget som sådant. Genom en sådan medverkan skapas också förutsättningar för ökad inlevelse i och engagemang för arbetsuppgifterna, till gagn för alla. Ett ytterligare skäl för de anställdas medverkan i arbetsmiljöns utformning är att man här kan komma in på avvägningar som också berör arbetstagarna i andra avseenden.

Samarbetet mellan parterna i arbetarskyddsfrågor har i vårt land gamla och goda traditioner. Med tiden har vuxit fram och utvecklats en mängd skiftande former. Detta har skett inom ramen för arbetarskyddslagstiftningens regler men också — och det inte minst — spontant och utan särskilt stöd eller påverkan av lagföreskrifter. Dessa samarbetssträvanden är nu livligare och mera målinriktade än någonsin. Detta kan säkerligen till en del ses som en följd av de senaste årens intensiva och positiva arbetsmiljödebatt. Det faktum att arbetsmiljöutredningen kom till torde också ha verkat som en ytterligare stimulans för debatten och samarbetssträvandena på ett sätt som är glädjande.

Utredningen har att se över hela arbetarskyddslagstiftningen och organisationen av arbetarskyddsverksamheten. Såsom framgår av det föregående är samarbetet mellan arbetsgivare och arbetstagare att se som ett ytterst väsentligt inslag i ett modernt arbetarskydd. Samarbetslinjen bör leda fram mot ökade möjligheter för arbetarskyddet att svara mot en höjd ambitionsnivå över hela det utvidgade verksamhetsfältet. Till en del regleras samarbetet i lagstiftningen. Så bör otvivelaktigt även vara fallet i fortsättningen. Det måste dock undvikas att tillskapa regler som är stela och binder samarbetet i alltför byråkratiska former. Förhållandena är så skiftande inom olika företag och branscher och utvecklingen går så snabbt att det är angeläget att lämna stort utrymme för olika

initiativ och variationer. Ett levande och utvecklingsbart samarbete frodas bäst inom ramen för en lagstiftning som lämnar stort utrymme för det enskilda initiativet. De nya regler som behövs bör därför i mycket utformas som rambestämmelser avsedda att bilda grund för en samverkan som i hög grad bör präglas av anpassning till förhållandet på det enskilda arbetsstället. Tonvikten bör läggas på att garantera de anställdas medinflytande i arbetsmiljöns utformning med syfte att åtgärder skall kunna sättas in på ett tidigt stadium och kunna ge effektiva och snabba resultat. Det bör framhållas att vad utredningen föreslår beträffande ordningen för samverkan bör ses i samband med de förslag som framläggs om en avsevärt förstärkt och utbyggd yrkesinspektion och ökade resurser för den offentliga organisationen i övrigt.

Den satsning på samverkan mellan parterna och ökat inflytande för de anställda som enligt utredningens uppfattning bör ske får inte ses som något avsteg från den princip om arbetsgivarens huvudansvar för att arbetsförhållandena är sunda och säkra som arbetarskyddslagstiftningen bygger på. Liksom hittills bör det ankomma på den som har anställda i sin tjänst att se till och verka för att de anställdas hälsa och säkerhet i arbetet inte äventyras.

Konstruktionen med arbetsgivarens ansvar i förhållande till hans egna anställda är inte tillfyllest i alla situationer. För vissa fall finns därför i arbetarskyddslagstiftningen kompletterande bestämmelser som lägger förpliktelser i skyddshänseende på andra personer. Här kan t. ex. erinras om det ansvar som vilar på tillverkare, försäljare och upplåtare av maskiner m. m. Efter hand har det dock blivit alltmer märkbart att lagstiftningen i sin nuvarande utformning inte ger behövlig vägledning för lösningen av de särskilda skyddsproblem som uppstår när arbetsställe är gemensamt för olika arbetsgivares anställda. Dessa problem är vanliga framför allt inom byggnadsbranschen. Svårigheter av likartad natur kan sägas föreligga när anställda sysselsätts på arbetsplats som deras arbetsgivare inte har rådighet över. Med avseende på dessa praktiskt viktiga situationer är det således angeläget att komma fram till regler som ger ökat skydd och åstadkommer nödvändig samordning. Enligt utredningens bedömning kan detta ske utan att principen om arbetsgivaransvaret överges.

En viktig förutsättning för att en breddad målsättning för arbetarskyddet skall kunna förverkligas är att bedömningarna av vad den förebyggande verksamheten kräver och av hur kraven skall tillgodoses sker vid rätt tidpunkt. Strävan måste också vara att så långt möjligt anpassa arbetslokaler, maskiner, arbetsmetoder och andra arbetsmiljöfaktorer till arbetskraftens fysiska och psykiska förutsättningar. Det är således nödvändigt att redan vid planeringen av de olika leden i en produktionsprocess väga in arbetarskyddets krav. Om t. ex. det grundläggande valet av tekniska och organisatoriska lösningar vid arbetsprocessernas uppbyggnad sker utan tillräckligt beaktande av konsekvenserna i den blivande arbetsmiljön är det i regel inte möjligt att i efterhand korrigera bristerna eller att göra det fullt ut. Garantier bör därför ges i lagstiftningen för att en från skyddssynpunkt tillfredsställande bevakning kommer till stånd genom förhandsprövning. Inför en sådan prövning är det enligt utredningens mening viktigt att de anställda bereds möjligheter att själva eller genom sina fackliga organisationer lägga fram sina synpunkter. Sådan medverkan bör leda till en betydande ökning av de anställdas reella inflytande på sin arbetsmiljösituation. I förevarande betänkande går utredningen närmare in på den ordning för förhandsprövning som bör gälla för inrättande av arbetslokaler och anordningar m. m. i samband därmed.

En effektiv tillämpning av arbetarskyddslagstiftningen måste enligt utredningens mening säkras genom samhället och dess tillsynsorgan. Arbetarskyddsmyndigheternas organisation och verksamhetsformer kräver därför stor uppmärksamhet. Det är uppenbart att betydande resurser fordras för att den höjda ambitionsnivån för arbetarskyddet skall slå igenom i den praktiska tillämpningen över

hela linjen.

Under de senaste åren har statsmakterna beslutat om förstärkningar av såväl den centrala tillsynsmyndigheten, arbetarskyddsstyrelsen, som den myndighet, yrkesinspektionen, som har att under styrelsens ledning utöva tillsynsfunktionerna ute på fältet. Dessa förstärkningar får ses som inledande faser i en successiv utbyggnad av arbetarskyddets organisation. Samma synsätt bör anläggas på de ytterligare resurser som tillförts arbetsmedicinska institutet för dess forsknings-, utbildnings- och informationsverksamhet liksom på åtgärden att inordna institutet i arbetarskyddsstyrelsen. För den fortsatta utvecklingen är det vidare av stor betydelse att en särskild arbetarskyddsavgift införts genom beslut av 1971 års riksdag. Avgiften erläggs av arbetsgivarna i anslutning till yrkesskadeförsäkringspremien och beräknas under nuvarande förhållanden inbringa omkring 40 milj. kr årligen. Av influtna belopp förs tre femtedelar till en speciell arbetarskyddsfond som skall stödja forskning, utbildning och information på arbetarskyddsområdet. Återstoden utgör bidrag till statsverkets kostnader för de offentliga arbetarskyddsorganens verksamhet.

Efter beslut av regering och riksdag har arbetarskyddsstyrelsens styrelse ombildats och inrymmer fr. o. m. den 1 juli i år bl. a. representanter för arbetsmarknadens huvudorganisationer. Arbetsmarknadsparterna har härigenom fått förbättrad insyn i styrelsens verksamhet samt möjligheter att utöva ett direkt inflytande på inriktningen och utformningen i stort av denna verksamhet. Utredningen ser med tillfredsställelse på denna utveckling, som står helt i överensstämmelse med utredningens uppfattning om det stora värdet i att tillsynsmyndigheternas handlande har god förankring hos dem som närmast berörs av åtgärderna.

Det är enligt utredningens mening angeläget att huvudansvaret för arbetarskyddsinsatserna på olika områden är samlat hos den centrala arbetarskyddsmyndigheten. Därigenom underlättas överblick och samordning till fördel för effektiviteten i skyddsarbetet.

Det är nödvändigt att arbetarskyddsstyrelsen tillförsäkras erforderlig kapacitet för att kunna fullfölja sina viktiga ledningsfunktioner. Planering och samordning kräver ökade insatser mot bakgrunden bl. a. av vad utredningen föreslår beträffande det lokala skyddsarbetets och yrkesinspektionens organisation. Man kan notera ett allt större behov av samråd och kontakter externt. Uppgiften att utarbeta generella anvisningar till förebyggande av yrkesrisker måste också framdeles bli av central betydelse med hänsyn till den vägledning i skyddsarbetet som därigenom kan förmedlas till företag, myndigheter och organisationer m. fl. Anvisningsarbetet kommer i ökad omfattning att beröra svårlösta problemkomplex med åtföljande behov av bistånd av främst arbetsmedicinsk expertis. Typgranskning av tekniska anordningar är ett väsentligt instrument för förhandsprövning och kan väntas öka ytterligare i betydelse framöver. Utbildningen av personal för tillsynsverksamheten såväl centralt som ute på fältet tenderar att bli en alltmer krävande uppgift allteftersom fordringarna på arbetsmiljön ställs högre. Utredningens förslag om utbyggnad av yrkesinspektionen får självfallet konsekvenser också för denna del av arbetarskyddsstyrelsens verksamhet. Redan av vad här nämnts framgår klart att krav nu måste ställas på anpassning av verksorganisationen till ändrade förhållanden.

Forskningen på det arbetsmedicinska området har genomgått en snabb utveckling och dess resultat har alltmer uppmärksammats och kommit till användning i det praktiska skyddsarbetet. Den växande insikten om att betydande landvinningar kan göras inom arbetarskyddet med hjälp av arbetsmedicinskt forsknings- och utredningsarbete har så småningom lett till krav på förbättrad samordning mellan arbetarskyddets och arbetsmedicinens aktiviteter. Bl. a. har framhållits vikten av att forskningen till väsentliga delar inriktas på projekt av mera direkt betydelse för arbetsmiljöns utformning. Synpunkter av sådant slag ligger bakom statsmakternas beslut att inordna arbetsmedicinska institutet i arbetarskyddsstyrelsen per den 1 juli i år. Utredningen vill för sin del framhålla att det moderna arbetarskyddet i mycket stor

utsträckning måste kunna repliera på erfarenheter och rön som gjorts och görs inom de arbetsmedicinska vetenskaperna. Endast därigenom finns det förutsättningar att tillfredsställande lösa de många gånger komplicerade skyddsproblem som uppkommer när arbetslivet präglas av kontinuerlig utveckling och förändring. Det bör inte heller förglömmas att utbildningen i företagshälsovård med allt vad den innebär av positiva effekter för arbetarskyddet är intimt förknippad med den arbetsmedicinska forsknings- och utredningsverksamheten.

Genom integreringen av arbetsmedicinska institutet i styrelsen har tillgodosetts önskemål om en basorganisation för arbetsmedicinsk verksamhet inom den centrala arbetarskyddsmyndigheten. Mot bakgrunden av det nyss anförda bedömer utredningen detta som en högst avsevärd förstärkning för arbetarskyddet. En utgångspunkt för den närmare utformningen av verksamhetens organisation är att de arbetsmedicinska uppgifterna skall hållas samman i en särskild enhet inom styrelsen. Vidare skall beaktas beslutet om inrättande av en arbetsmedicinsk filial i Umeå. Enligt utredningens mening bör man under de angivna förutsättningarna lägga stor vikt vid att den förstärkning av styrelsens arbetsmedicinska resurser som filialens tillkomst för med sig kan nyttiggöras snarast möjligt. Frågan om den fortsatta uppbyggnaden av styrelsens arbetsmedicinska verksamhet i övrigt är dock samtidigt värd all uppmärksamhet. Hela tiden måste det vara betydelsefullt att se till att förutsättningar finns för goda kontakter och samverkan med näraliggande aktiviteter som bedrivs främst vid universitet och högskolor samt yrkesmedicinska kliniker vid sjukhus.

Utredningens principiella överväganden rörande yrkesinspektionen hänger nära samman med den i det föregående redovisade synen på spörsmålen om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsfrågor. De synpunkter som anförts rörande den fortsatta utvecklingen av samarbetet och angående det ökade arbetstagarinflytandet i arbetsmiljöhänseende kan enligt utredningens bedömning inte få sin fulla genomslagskraft om inte en utbyggnad och förstärkning av yrkesinspektionen kommer till stånd.

Yrkesinspektionen har med tiden alltmer kommit att bli ett organ till vilket arbetsgivare och arbetstagare hänvänder sig för diskussioner och för erhållande av sakkunniga råd och upplysningar i skyddsfrågor. Utredningen vill understryka betydelsen av denna konsultativa funktion. Behovet av konsultationer bör enligt utredningens bedömning öka ytterligare i anslutning till införandet av nya regler på de områden som utredningen behandlar i detta betänkande. Längre fram kan man vänta sig en fortsatt ökning i anslutning till kommande omdaningar i arbetarskyddslagstiftningen.

Strävan måste vara att yrkesinspektionens tillsyn i form av övervakning och inspektion skall göras så effektiv som möjligt, bl. a. genom noggrann planering och riktig uppläggning av verksamheten. Nya former för inspektion som går ut på t. ex. branschinriktad tillsyn på grundval av centralt meddelade anvisningar bör kunna ge goda resultat. I ökad omfattning måste i tillsynen kunna beaktas de medicinska och sociala aspekterna på arbetsmiljön. Här kan erinras om de möjligheter till förbättrad övervakning som bör erbjudas genom mera systematiskt utnyttjande av hälsokontroller och andra undersökningar som sker för att få överblick över hälsoproblemen på arbetsställena. Det måste vidare vara ytterst väsentligt att man vid tillsynen ägnar stort intresse åt den lokala skyddsorganisationens sätt att fungera och att man medverkar till att avhjälpa brister i det lokala skyddsarbetet. Yrkesinspektionen bör kunna hålla hög beredskap för insatser i fall då akuta skyddsproblem uppstår.

Enligt de nya tankegångar utredningen för fram kommer yrkesinspektionen att träffa avgöranden som avser olika slags frågor där parterna på det lokala planet inte kunnat enas. Ytterst kan det gälla användning av det sanktionssystem som lagstiftningen erbjuder. Oavsett i vilken omfattning sådana avgöranden kan komma att behövas är det synnerligen viktigt att avgörandena omfattas med förtroende och respekt av dem som berörs. För att tillgodose önskemålet härom behöver

yrkesinspektionen enligt utredningens uppfattning förstärkas så att representanter för arbetsmarknadens partsorganisationer kommer att delta i besluten i viktigare frågor av den typ som antytts. Det är dessutom önskvärt att en sådan representation ges ett bestämmande inflytande på frågor som rör den allmänna inriktningen av verksamheten inom yrkesinspektionens arbetsområde.

Särskilt mot bakgrunden av avsedda nya regler om partssamverkan är det ett vitalt intresse att nära kontakter kan upprätthållas och att intimt samarbete kan bedrivas mellan skyddsombud eller andra i skyddsorganisationen på arbetsplatsen samt yrkesinspektionens personal. Yrkesinspektionens verksamhetsområde bör därför inte vara för stort i geografiskt hänseende. Nuvarande distriktsindelning för allmänna yrkesinspektionen, som i stort sett innebär att två eller i vissa fall tre län bildar ett distrikt, tillfredsställer inte anspråken härvidlag. Det är enligt utredningens mening nödvändigt att en ny organisation för att bli effektiv måste bygga på att distriktens storlek begränsas jämfört med nuläget. Vid fastställande av distriktsindelningen för den allmänna yrkesinspektionen får naturligtvis beaktas vilka bedömningar som görs i fråga om specialinspektörernas ställning och beträffande den kommunala tillsynen.

Behandlingen av frågan om specialinspektion i hela dess vidd är komplicerad beroende på att man här delvis kommer in på verksamhetsområden där andra myndigheter än arbetarskyddsorganen har huvudansvar. Spörsmål som gäller säkerhetsinriktade verksamheter vid flera olika myndigheter är f.ö. under utredning av särskilda kommittéer eller under behandling på departementsplanet. Det är enligt utredningens mening lämpligt att i vart fall i en första etapp koncentrera ansträngningarna på att få till stånd en förstärkt organisation för arbetarskyddsverket med inriktning direkt på arbetarskyddets behov. Uppdelningen på en allmän yrkesinspektion och ett antal specialinspektioner för vissa områden eller uppgifter kan enligt utredningens uppfattning medföra splittring av tillgängliga resurser för arbetarskyddstillsynen och försvåra arbetarskyddsstyrelsens samordningsfunktioner. På grund av svårigheter att göra klara gränsdragningar mellan ett flertal olika tillsynsorgan på samma nivå inrymmer systemet med specialinspektioner vid sidan av allmänna yrkesinspektionen risker för såväl dubbelarbete som luckor i tillsynen. Det finns också problem med att åstadkomma motsvarighet för specialinspektionernas del till det partsinflytande som utredningen förordar när det gäller allmänna yrkesinspektionen. Sådana nackdelar av en uppdelning som här nämnts får självfallet vägas mot de omständigheter som i det särskilda fallet kan tala för bibehållande av ett speciellt inspektionsorgan. Värdet av en samlad organisatorisk ram för all yrkesinspektionsverksamhet synes dock vara så stort, att det bör fordras starka skäl för att säranordningar skall kunna godtas. Den prövning av specialinspektionernas ställning som utredningen företar i detta sammanhang sker från dessa utgångspunkter.

För tillsynen över mindre arbetsställen där arbete bedrivs utan maskinella hjälpmedel eller med enbart enklare sådana hjälpmedel biträds den allmänna yrkesinspektionens tjänstemän av särskilt utsedda kommunala tillsynsmän. Den kommunala tillsynen har i olika sammanhang kritiserats för bristande effektivitet, en kritik som uppenbarligen i mycket varit berättigad. Frågan om en effektivisering av tillsynen vid mindre arbetsställen har också efter uppdrag av Kungl. Maj:t tagits upp till särskild utredning av arbetarskyddsstyrelsen. Resultatet av utredningsarbetet har redovisats i en tryckt redogörelse, som innefattar förslag som berör såväl den kommunala tillsynen som yrkesinspektionens tillsyn i övrigt vid mindre arbetsställen. Redogörelsen har sedermera överlämnats till arbetsmiljöutredningen för prövning i anslutning till fullgörandet av dess uppdrag. Enligt utredningens mening ger det föreliggande materialet allmänt sett en tillfredsställande grund för åtgärder som syftar till en effektiv arbetarskyddstillsyn vid mindre arbetsställen. Utredningens bedömning innebär bl. a. — på sätt som utvecklas i avsnitt 14 — ett godtagande av arbetarskyddsstyrelsens uppfattning att den kommunala tillsynen bör

bestå och göras verkningsfull.

Genom en väl utbyggd lokal skyddsverksamhet grundad på samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare samt genom effektivast möjliga bistånd via myndighetsorganen bör det finnas goda förutsättningar för att lösa skyddsproblem utan ingripanden av tvångskaraktär. Det är emellertid ofrånkomligt att i bakgrunden måste finnas ett sanktionssystem som medger ingripanden från tillsynsorganen i sådana fall då missförhållande i skyddshänseende kunnat konstateras eller annars då lagstiftningens krav inte uppfylls. Ett sådant system medverkar också till att tillsynsorganens beslut och agerande i övrigt får behövlig tyngd. Sanktionernas användning är en fråga i vilken det ter sig naturligt att arbetsmarknadsparterna bereds ett väsentligt inflytande. Önskemålet bör, som framgått av vad förut nämnts, tillgodoses genom arrangemang för beslutsmedverkan i yrkesinspektionen beträffande viktigare tillämpningsfrågor. Sanktionsformer bör finnas som är tillräckligt pådrivande för att förmå till rättelse. I brådskande fall bör de kunna göras verksamma utan tidsutdräkt.

Utredningen anser att stor vikt måste läggas vid att de anställda har goda kunskaper om arbetarskydd. Information och utbildning kräver följaktligen insatser på bred bas. Möjligheterna att ge vissa kunskaper inom det allmänna undervisningssystemets ram bör utnyttjas. Mot bakgrunden av de synpunkter som utredningen för fram rörande formerna för samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare är det av särskild betydelse att behövlig utbildning kan ges åt skyddsombud och andra som engageras i den lokala skyddsorganisationen. Utredningen tar i det följande upp vissa frågor om utbildningen på arbetsmiljöområdet. I första hand siktar utredningen därvid på att ge underlag för en utbyggnad av den utbildningsverksamhet som bedrivs av arbetsmarknadsparterna.

De synpunkter som förts fram i det föregående knyter i främsta rummet an till de särskilda frågor som behandlas i detta betänkande. Det bör anmärkas att utredningens fortsatta arbete kan ge anledning att på nytt överväga enskildheter i vad som nu redovisats. Det valda metoden att lägga fram förslag i vissa särskilda frågor innan hela utredningsarbetet slutförts bör enligt utredningens mening få den följden i lagtekniskt hänseende att nya bestämmelser tills vidare inarbetas i den nuvarande arbetarskyddslagen och därtill anslutande författningar. Utredningen avser att sedan utredningen behandlat återstående delar av lagstiftningen återkomma till frågan om en helt ny lag på området.

För att tillgodose de krav som bör ställas på arbetsmiljön kan behövas åtgärder som för en del företag utgör en betydande belastning med hänsyn till de ekonomiska insatser som erfordras. Det står emellertid samtidigt klart att det inte kan tillåtas att företag av kostnadsskäl avstår från att vidta åtgärder som är nödvändiga med hänsyn till de anställdas hälsa och säkerhet. Det är mot bakgrunden härav kanske inte så märkligt att det förts fram tanken att det allmänna skulle träda in och svara för kostnader för arbetsmiljöförbättringar i enskilda företag. I anslutning härtill vill utredningen anföra följande.

Det bör enligt utredningens uppfattning slås fast att kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder är en del av produktionskostnaderna och att de i princip bör bäras av produktionen. Till saken hör också att det i allmänhet är ytterligt svårt att göra en uppdelning mellan kostnader som är direkt hänförliga till arbetsmiljön och andra kostnader i produktionen. De insatser som behövs varierar också i hög grad från fall till fall, bl. a. beroende på hur man tidigare sett på arbetarskyddet i företagen. Redan dessa synpunkter talar mot att man inför särskilda former för ekonomiskt stöd från det allmänna till åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Ett skäl mot att införa ett sådant stöd är vidare att förhandenvaron av möjlighet att få bidrag till sanering av arbetsmiljön i många fall skulle kunna fördröja upprustningen av arbetsplatserna, därför att företagen skulle avvakta stöd från det allmänna i stället för att själva ta itu med problematiken. En förskjut-

ning av ansvaret för arbetsmiljön från företagen till det allmänna skulle också lätt kunna bli följden på ett sätt som inte kan anses önskvärt och inte heller står i samklang med de principer den svenska arbetarskyddslagstiftningen vilar på. Ytterligare en synpunkt är att man genom bidrag kan stimulera till olika slags skyddsinstallationer, medan i stället det mest effektiva sättet att förbättra arbetsmiljön i många fall skulle vara att förändra själva produktionsprocessen. Vad nu sagts utesluter inte att det inom ramen för samhällets näringspolitik och arbetsmarknadspolitik kan göras insatser som innefattar stöd till åtgärder på arbetsmiljöområdet. Utgångspunkten för stödinsatserna bör då vara näringspolitiska eller sysselsättningspolitiska överväganden och stödet bör utgå enligt det regelsystem som gäller på dessa områden.

Det bör i sammanhanget påpekas att samhället i många andra former satsar på förbättringar av arbetsmiljön. Hela den offentliga tillsynsverksamheten är ju direkt till för att verka för förbättrade förhållanden i arbetslivet. Samhällets insatser för forskning och utbildning i arbetsmiljöfrågor strävar i samma riktning liksom olika former av service. I dessa hänseenden är det angeläget med ökade insatser. Utredningens förslag syftar också därtill.

11 Gemensamma arbetsställen

11.1 *Inledning*

Arbetarskyddslagen har ett vidsträckt tillämpningsområde. Den gäller fr. o. m. 1964 för varje slag av verksamhet vari arbetstagare används för arbetsgivares räkning. Arbetarskyddslagen utgår härvid från ett förhållande mellan arbetsgivare och arbetstagare, låt vara att lagen i begränsad omfattning är tillämplig även om anställningsavtal inte föreligger mellan den som utför arbete och den som driver verksamhet i vilken arbetet utförs (2 §). Till grund för föreskrifterna i lagen ligger uppfattningen att det är arbetsgivarens skyldighet att förebygga att hos honom sysselsatt arbetstagare ådrar sig ohälsa eller drabbas av olycksfall i arbetet. Härmed avses endast arbetsgivarens egna anställda. Föreligger missförhållande på ett arbetsställe kan enligt arbetarskyddslagen åtgärder i princip påkallas endast hos den som är arbetsgivare i förhållande till utsatta arbetstagare.

Det finns dock i arbetarskyddslagen vissa bestämmelser som utvidgar kretsen av ansvariga. Sålunda kan förbud meddelas mot att till arbetsgivare upplåta arbetslokal e. d. Vidare föreligger beträffande grustag och liknande arbetsställe ett ansvar för ägare eller nyttjanderättshavare att tillse att arbetsstället hålls i godtagbart skick från skyddssynpunkt. Arbetarskyddslagen innehåller också en bestämmelse som ålägger tillverkare, försäljare och upplåtare av maskiner, redskap eller andra tekniska anordningar att se till att anordningen är betryggande i skyddshänseende när den avlämnas. Motsvarande ansvar har installatör. I fråga om tillsynen av efterlevnaden av bestämmelserna angående ansvaret för tillverkare m. fl. gäller dock att endast arbetarskyddsstyrelsen kan ingripa mot handlande som strider mot bestämmelsen. Som närmare redovisats i avsnitt 7.2 finns dessutom i bl. a. byggnadsstadgan regler som oavsett arbetstagarförhållande kan ha betydelse när det gäller att tillförsäkra dem som sysselsätts i arbete säkra arbetsförhållanden.

Konstruktionen av ansvaret enligt arbetarskyddslagen har visat sig medföra svårigheter att komma till rätta med skyddsfrågor i vissa situationer. Som en brist i den nuvarande skyddslagstiftningen har påpekats att man inte i allt kan framtvinga tillfredsställande arbetsförhållanden för sådana arbetstagare som helt eller delvis sysselsätts på arbetsplatser över vilka deras arbetsgivare inte råder. Det har också konstaterats att skyddsförhållandena ofta är otillfredsställande på arbetsställen där två eller flera entreprenörer samtidigt bedriver arbete. I detta avseende har särskilt framhållits att det brister i samordningen av arbetarskyddet på arbetsplatserna inom byggnadsindustrin. Önskemål om en fastare ansvarsfördelning på dessa arbetsplatser har framförts av arbetstagarorganisationer och behovet härav har omvittnats från såväl yrkesinspektörshåll som av byggnadsföretag och byggherrar.

Arbetsförhållandena på gemensamma arbetsställen innebär som framgår av redogörelsen i avsnitt 7.3 ofta ökade risker för dem som sysselsätts där. Det krävs på sådana arbetsställen en samordning i skyddshänseende beträffande alla de aktiviteter som pågår samtidigt. Vidare är det nödvändigt att man strävar efter att uppnå tillfredsställande säkerhet för dem som utför arbete på gemensamt arbetsställe även beträffande risker på grund av verksamhet som bedrivs av annan än den egna arbetsgivaren. De särskilda förhållandena på gemensamma arbetsställen har inte beaktats i den gällande lagstiftningen. I denna saknas också i stor utsträckning stöd för effektivt ingripande mot dåliga arbetsförhållanden för dem som är verksamma på arbetsställen över vilka den egna arbetsgivaren inte råder och där alltså denne inte kan avhjälpa föreliggande missförhållanden. Mot denna bakgrund framstår det som angeläget att utan dröjsmål lägga fram förslag till en reglering som kan bidra till att förbättra skyddssituationen på området.

Mellan anförda situationer då arbetsgivaransvaret enligt arbetarskyddslagen befunnits otillräckligt finns beröringspunkter. Många gånger kan det vara fråga om ett slags gemensamt arbetsställe i fall då arbetstagare är sysselsatt på arbetsställe över vilket den egna arbetsgivaren inte råder. Ett exempel på detta är entreprenadarbete som utförs på fast driftsställe. Omvänt kan när flera arbetsgivare bedriver byggnadsarbete på gemensamt arbetsställe en av arbetsgivarna framstå som den som i första hand har rådighet över arbetsstället. Det är därför lämpligt att ta upp de anförda fallen till samtidig behandling.

En genomgång av olika exempel på verksamheter som äger rum på gemensamt arbetsställe eller på arbetsplats, över vilken den egna arbetsgivaren inte råder, har skett i avsnitt 7.3. Verksamheter som främst bör uppmärksammas i sammanhanget synes vara byggnadsarbete och transportarbete. Ordet byggnadsarbete används härvid i samma vidsträckta bemärkelse som angetts i avsnitt 7.3.2. Den verkställda genomgången torde dock visa att motsvarande problem som vid byggnadsarbete eller transportarbete kan möta i en rad andra verksamhetsgrenar.

11.2 *Gemensamma arbetsställen i allmänhet*

Gemensamma arbetsställen kan vara av sinsemellan synnerligen skiftande karaktär. Vid mycket stora byggnadsprojekt kan uppåt hundratalet entreprenörer vara sysselsatta på byggarbetsplatsen och kombinationerna i förhållandet mellan byggherre och entreprenörer av olika slag är otaliga. Å andra sidan kan naturligtvis också på byggarbetsplatser verksamheten vara av blygsam omfattning med endast en eller ett par entreprenörer sysselsatta. Vidare är gemensamma arbetsplatser vanligen förekommande vid olika slags underhålls- och tillsynsarbeten o. d. på fasta driftsställen. Parallellt med det ordinarie arbetet kan här drivas antingen vad som räknas som byggnadsarbete eller annat slag av arbete. Det kan gälla både tillfälliga uppdrag och uppgifter av mer eller mindre stadigvarande beskaffenhet. Ytterligare en typ av gemensamt arbetsställe, vilken inom sig rymmer många varianter, föreligger då skilda företag delar olika slags utrymmen. Det behöver knappast påpekas att denna typ av gemensamt arbetsställe varierar avsevärt, beroende på om det gäller att dela exempelvis ett kök eller en arbetslokal. Ett helt annat slag av gemensamt arbetsställe uppkommer åter då fler än en arbetsgivare är verksamma med skogsarbete e. d. på tillfälligt arbetsställe. Exemplifieringen kan fortsätta med varvsarbetsplatser, med olika slags transportarbete som bedrivs vid fasta arbetsställen som butiker, varuhus eller lager eller mera tillfälliga arbetsställen som grustag e. d., med olika former av ”utlåning” av arbetstagare från ett företag till ett annat osv.

När flera arbetsgivare samtidigt bedriver arbete på samma arbetsställe uppstår en rad situationer där det gäller att ta hänsyn också till andras arbetstagare. Även om förhållandena på gemensamma arbetsställen skiftar starkt bör beträffande alla sådana arbetsställen kunna krävas att de arbetsgivare, som bedriver arbete där, samråder och gemensamt

verkar för att åstadkomma sunda och säkra förhållanden på arbetsstället. Utredningen föreslår att en bestämmelse av detta innehåll införs i arbetarskyddslagen (7 a §). Förslaget innebär att varje arbetsgivare skall vara skyldig att medverka i en gemensam skyddsorganisation, om en sådan är erforderlig, och att samordna sin verksamhet med övrig verksamhet på arbetsstället så att säkerhetsrisker inte uppkommer för någon av arbetstagarna på platsen. I kravet att arbetsgivare på gemensamt arbetsställe skall gemensamt verka för sunda och säkra förhållanden på arbetsstället ligger också att arbetsgivare skall undvika att genom sin verksamhet eller sina anordningar utsätta någon arbetstagare på arbetsstället för risk för ohälsa eller olycksfall. Det är dock viktigt att påpeka att en bestämmelse av detta innehåll inte på något sätt får inskränka varje arbetsgivares ansvar gentemot de egna arbetstagarna.

Det skulle i och för sig vara önskvärt med en bestämmelse som för alla typer av gemensamma arbetsställen angav vem som har ansvaret för samordning av skyddsåtgärder. Närmast till hands skulle ligga att utforma bestämmelsen så att beställare eller uppdragsgivare hade det primära ansvaret för samordningen. En annan möjlighet vore att låta ansvaret för samordningen vila på den som framstår som huvudarbetsgivare. En bestämmelse av antydd innebörd skulle på många gemensamma arbetsställen kunna fungera utmärkt och det skulle inte uppstå någon tvekan om vem som var den samordningsansvarige, vare sig bestämmelsen riktade sig mot beställaren eller uppdragsgivaren eller mot den som är att anse som huvudarbetsgivare. I andra situationer åter kan det vara helt onaturligt att ge beställare eller uppdragsgivare något samordningsansvar. Man skulle exempelvis knappast kunna räkna med att beställaren av ett fartyg på ett varv eller den som lämnar in en sak för reparation till ett företag i ett hantverkshus skulle kunna göra någon insats för att samordna skyddsåtgärder på det gemensamma arbetsstället. Även om dessa beställare eller uppdragsgivare hade möjlighet att överlåta samordningsansvaret på annan skulle bestämmelsen framstå som högst besynnerlig. Om i stället huvudarbetsgivaren generellt skulle ha ansvaret för samordningen på gemensamt arbetsställe uppkommer svårigheter med hänsyn till att det många gånger är tveksamt vem som är huvudarbetsgivare. En definition som på ett tydligt sätt anger huvudarbetsgivaren på alla förekommande typer av gemensamma arbetsställen torde inte kunna åstadkommas. Härtill kommer att begreppet gemensamt arbetsställe inte är något i alla lägen lättillgängligt begrepp utan tvärtom kan resa besvärliga spörsmål. En bestämmelse om vem som har samordningsansvar måste emellertid vara enkel och klar, så att det inte kan vara någon tvekan om att ett samordningsansvar föreligger och om var det är placerat. I det följande föreslår utredningen regler om samordningsansvar beträffande vissa arbetsställen.

11.3 *Byggarbetsplatser*

11.3.1 Placeringen av samordningsansvar

Enligt de framställningar till utredningen som redovisats i avsnitt 7 finns det speciella säkerhetsrisker på sådana gemensamma arbetsställen som utgörs av byggarbetsplatser. Det kan också konstateras att det just på byggarbetsplatser är särskilt vanligt med ett flertal entreprenörer som i sitt arbete är beroende av varandra. Härtill kommer som en riskskapande faktor att en byggarbetsplats ständigt förändras. Moderna byggmetoder har gjort att dessa förändringar sker i allt snabbare tempo. Det är därför i första hand angeläget att få fram en allmän regel om samordningsansvaret för skyddsåtgärder beträffande gemensamma arbetsställen för byggnadsverksamhet. Förutsättningarna att finna en sådan regel för detta speciella område torde vara gynnsamma. Begreppet byggnadsverksamhet är som anförts i avsnitt 7.3.2 relativt väl avgränsat. Det kan också anföras att arbetet på byggarbetsplatser i allmänhet utförs i entreprenadform. Detta ger en grund för enhetlig bedömning och dessutom goda möjligheter att bygga upp ett ansvarssystem.

Vidare gör inriktningen på byggnadsprojektet ifråga att omfattningen av det gemensamma arbetsstället bör vara klar. Gränsfall kan väl uppkomma även här, såsom då ombyggnad sker på befintligt driftsställe. Byggnadsverksamhetens omfattning får då avgöra om det skall anses föreligga ett arbetsställe för byggnadsverksamhet eller om man skall betrakta byggnadsarbetet på samma sätt som andra uppdrag som utförs på driftsstället. Med hänsyn till bl. a. sistnämnda fall bör man emellertid sträva efter att utforma bestämmelser som inte medför behov av någon skarp gränsdragning mellan arbetsställen för byggnadsverksamhet och andra gemensamma arbetsställen.

Det kan av flera orsaker te sig naturligt att låta det primära ansvaret för samordning av skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe för byggnadsverksamhet vila på byggherren, dvs. den som låter uppföra byggnad eller anläggning. Framför allt är det byggherren som ensam kan överblicka vilka olika företag som kommer att vara verksamma på platsen. Ett sådant ansvar för byggherren anknyter också till de i avsnitt 7.3.2 berörda bestämmelserna i Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (AB 72) om samordning av beställarens, entreprenörens och sidoentreprenörers arbeten. Man kan vidare inte bortse från betydelsen av att det är byggherren som slutligt står för samtliga kostnader. Samtidigt är det alldeles tydligt att det inte är lämpligt att byggherren själv har samordningsansvaret i alla de fall då byggande inte sker i egen regi utan på general- eller totalentreprenad. Som framgår av redogörelsen i nämnda avsnitt är det i dessa fall entreprenören som i förhållandet mellan parterna har ansvaret för byggnadsplatsens organisation och samordningen av samtliga entreprenörers arbeten. Byggherren måste här ha möjlighet att överlåta även ansvaret för samordningen i skyddshänseende. Detsamma gäller andra fall då entreprenör anlitas och byggherren ej utför arbete på platsen genom egna anställda.

En bestämmelse att samordningsansvaret i skyddshänseende vilar på byggherren måste alltså kompletteras med en möjlighet för denne att överlåta ansvaret till arbetsgivare på arbetsstället. Vid general- och totalentreprenad bör en sådan överlåtelse normalt ske liksom överhuvud då byggherren ej bygger i egen regi. I redogörelsen i avsnitt 7.3.2 har framhållits att det är vanligt med blandformer mellan olika typer av entreprenader. Utanför en generalentreprenad faller sålunda ofta en eller annan sidoentreprenad. Det förekommer t. o. m. att byggherren i en generalentreprenad förbehåller sig att själv utse vissa underentreprenörer som i princip omfattas av generalentreprenaden. I den mån oklarheter på detta eller annat sätt kan uppkomma angående ansvaret för samordningen bör ett ansvar för byggherren aktualiseras.

Inom byggnadsverksamhet har uttrycket huvudarbetsgivare vunnit utbredning. Enligt arbetarskyddsstyrelsens bygganvisningar bör sålunda den som är att anse som huvudarbetsgivare ta initiativ till samverkan mellan olika arbetsgivare i skyddsfrågor på byggarbetsplatser. Det är även med den av utredningen föreslagna konstruktionen uppenbarligen lämpligt att byggherren överlåter samordningsansvaret till den som framstår som huvudarbetsgivare. Vem som bör anses som sådan får avgöras med hänsyn till alla föreliggande omständigheter. Av vikt vid bedömningen blir närmast entreprenadens kostnadsvolym och utsträckning i tiden samt antalet arbetstagare som vederbörande entreprenör sysselsätter på platsen. Det bör dock observeras att angivna kriterier kan leda fel. Det väsentliga är att samordningsansvaret för skyddsåtgärder kommer att vila på ett företag, som har tillräckligt stora resurser, som bedriver arbete på platsen under avsedd tid och som har ett allmänt kunnande om hur byggarbetsplatser fungerar.

I praktiken torde det oftast inte vålla några svårigheter att avgöra vem som bör ha ansvar för samordningen. Är det fråga om generalentreprenad är generalentreprenören att anse som huvudarbetsgivare, och samordningsansvaret bör överlåtas på honom. Motsvarande gäller i allmänhet beträffande totalentreprenör. Vid delad entreprenad är det som framgår av redogörelsen i avsnitt 7.3.2 naturligt att ansvaret överlåts på byggnads-

entreprenören. Däremot bör ansvaret inte övergå på den typ av byggledande företag som där nämnts, eftersom sådana företag i allmänhet inte har sin verksamhet förlagd till byggarbetsplatsen.

Tidsmässigt kan man tänka sig att olika arbetsgivare har samordningsansvar. Stora byggen delas ibland upp i flera etapper för att man skall kunna överblicka projektet, och då kan exempelvis byggnadsentreprenör skifta. Växlande placering av samordningsansvaret i olika skeden kan man också tänka sig bl. a. vid industribyggande med efterföljande vidlyftiga montagearbeten. Det ankommer i så fall på byggherren att se till att ansvarsfördelningen blir fullt klar för dem som under olika skeden skall ha ansvar för samordningen.

Det är vid byggnadsverksamhet synnerligen angeläget att man redan i upphandlingsskedet gör klart för sig vem som skall svara för olika åtgärder för att skapa tillfredsställande skyddsförhållanden på byggarbetsplatsen. En bestämmelse att samordningsansvaret primärt vilar på byggherren bör ge denne anledning att i ett tidigt skede av upphandlingen ta upp frågan var ansvaret för samordningen av skyddsåtgärder skall ligga.

Bestämmelser av förordat innehåll kan tänkas verka i riktning mot generalentreprenader eller, med hänsyn till intresset att få in skyddstänkande redan på projekteringsstadiet, mot totalentreprenader. Det kan konstateras att en sådan utveckling sammanfaller med strävandena inom byggbranschen mot en integrerad produktion och ett samlat produktansvar.

Det har enligt redogörelsen i avsnitt 7.3.2 från visst håll ifrågasatts om man inte bör söka koppla samordningsfrågorna i skyddshänseende till byggnadsstadgans bestämmelser om byggnadslov och ansvarig arbetsledare. Flera skäl talar emellertid mot att föra över samordningsansvaret när det gäller arbetarskyddet på ansvarig arbetsledare. Denne har ofta inga särskilda kvalifikationer för skyddsuppgifter. Inte heller är hans ställning på arbetsplatsen sådan att man kan förvänta att han skulle ha några särskilda möjligheter att åstadkomma samordning. Vidare saknas anknytningen till arbetsgivaransvaret enligt arbetarskyddslagen och till reglerna om samordningsansvaret i AB 72. Viktigt är att påpeka att utvecklingen går mot utseende på samma byggplats av olika ansvariga arbetsledare för skilda kategorier av arbeten. Denna utveckling markeras av 1970 års ändringar i byggnadsstadgan (1970: 243). Det framgår nämligen efter dessa direkt av författningstexten att den byggande för skilda delar av arbetet får utse olika därför lämpade arbetsledare. Detta har medfört ett behov av samordning även i fråga om arbetsledarna.

Utredningen föreslår alltså en bestämmelse i arbetarskyddslagen (7 a § andra stycket) att byggherre skall vara ansvarig för samordning av skyddsåtgärder på byggarbetsplats och att byggherren skall kunna överlåta ansvaret för samordningen.

11.3.2 Innebörden av samordningsansvar

Ansvaret för samordning av åtgärder till skydd mot ohälsa och olycksfall på gemensamt arbetsställe för byggnadsverksamhet innebär framför allt att det åligger den ansvarige byggherren eller arbetsgivaren att bygga upp och svara för en lämplig organisation för att bedriva skyddsarbete i samverkan. Hur denna organisation bör se ut kan naturligtvis i hög grad växla från arbetsställe till arbetsställe. Här skall endast antydas några möjligheter, varvid närmast avses något större byggarbetsplatser.

Riktlinjerna för samordningen bör fastställas vid gemensamt sammanträde mellan byggherre eller den han utsett att svara för samordningen och anlitade entreprenörer. Härvid torde även de samordningsfrågor som avses i kap. 3 § 14 i AB 72 böra tas upp. Detta sammanträde bör äga rum snarast efter det att berörda entreprenörer blivit antagna. Man bör vid sammanträdet eller eljest på ett förberedande stadium överenskomma om lämpligt organ för samverkan. Har byggherren eller huvudarbetsgivaren en lokal skyddskommitté beträffande det ifrågavarande byggnadsföretaget kan kommittén låta representanter för sido- och underentreprenörer ingå i kommit-

tén. Med de snabba förändringar som sker på en byggarbetsplats är det emellertid i allmänhet inte möjligt att arbeta endast med en så pass vidlyftig organisation som en skyddskommitté. Det synes därför vara lämpligt att utveckla de redan på många arbetsplatser förekommande byggnämnderna. I dessa medverkar i regel byggherrens ombud och en representant för varje entreprenör som för tillfället är sysselsatt på arbetsplatsen. En annan praktiserad metod är att bilda särskild samarbetskommitté för skyddsfrågor, sammansatt av representanter från varje företag på arbetsplatsen. För att fungera som samarbetsorgan för såväl arbetsgivare som arbetstagare bör byggnämnderna och samarbetskommittéerna förstärkas med skyddsombud. Lämpliga samarbetsformer kan vidare vara samordnade skyddsronder och samordnad information i arbetarskyddsfrågor på arbetsplatsen.

En viktig del av ansvaret för samordning av skyddsåtgärder är att tidsmässigt planera de skilda arbetsgivarnas verksamhet så att hälso- och olycksfallsrisker inte uppstår på grund av att olika gruppers arbeten sammanstöter på arbetsplatsen. Det gäller sedan också att följa om planeringen stämmer och vid behov justera denna. Med nutida byggnadsformer anlitas ett stort antal entreprenörer som är specialiserade på olika delar av projektet. För att systemet över huvud skall fungera görs i allmänhet en noggrann s. k. nätverksplanering. En bestämmelse om samordningsansvar i skyddshänseende för byggherre eller huvudarbetsgivare innebär ett krav på att vid tidsplaneringen ägnas stor uppmärksamhet även åt skyddsaspekten.

I samordningsansvaret ligger en skyldighet att tillse att allmänna ordnings- och skyddsregler för arbetsstället utfärdas. Sådana ordningsregler kan avse att hjälm eller annan personlig skyddsutrustning skall bäras på byggarbetsplatsen. I denna del av ansvaret kan vidare ingå att tillse att erforderliga föreskrifter om läkarundersökning och läkarbesiktning meddelas. Det förutsätts givetvis att varje arbetsgivare för sina arbetstagares vidkommande kontrollerar efterlevnaden av reglerna.

En huvudpunkt vid övervägandena av nya regler om samordningsansvar i skyddshänseende är att det måste undvikas att diverse specialentreprenörer utgår från att de kan använda olika anordningar som finns på arbetsstället men som byggherren eller huvudarbetsgivaren inte känner något ansvar för i detta avseende. Det ingår därför som ett viktigt led i samordningsansvaret att göra klart vilka arbetsgivare som skall stå för olika slags skyddsanordningar på arbetsstället. För att inte meningsskiljaktigheter skall uppstå bör det redan i upphandlingsskedet slås fast var ansvaret för skilda skyddsåtgärder skall ligga. Detta hindrar inte att kontrakten i övrigt på sätt numera anses önskvärt görs funktionsinriktade, dvs. inriktade på resultatet av entreprenaden.

Det bör åligga den för samordningen ansvarige att antingen själv låta ombesörja eller också tillse att allmänna skyddsanordningar utförs och underhålls. Vilka allmänna skyddsanordningar som den samordningsansvarige själv skall låta utföra kan däremot inte generellt anges. Detta synes vara en fråga som bör vara beroende av vad beställare och entreprenörer sinsemellan överenskommer. I praktiken torde man dock kunna räkna med att träffade överenskommelser innebär att den samordningsansvarige har att utföra vissa allmänna skyddsanordningar som att låta inhägna arbetsstället och iordningställa vägar, att sörja för sandning av vägar och landgångar, att sätta upp skyddsräcken och skyddstak, att ombesörja allmänbelysning osv.

Genom lämplig samordning kan åstadkommas att vissa anordningar kan användas av flera yrkesgrupper. Det torde ej sällan hända att exempelvis ställningar byggs av flera yrkesgrupper utan att detta motiveras av olika belastningsfaktorer m. m. eller kostnaderna för ställningar totalt sett. Samtidigt bör observeras att utvecklingen går mot att man mer och mer håller sig med egna hjälpmedel. Detta gäller bl. a. ställningar och verkstadsbodar och belyses i den nya AF AMA 72 vari behandlas grunderna för entreprenadhandlingar i administrativt avseende. Däri understryks att rationalisering ofta främjas om

varje entreprenör håller hjälpmedel för eget arbete. Detta förhållande måste givetvis accepteras och diskuterade bestämmelser bör inte motverka en utveckling mot ökad specialisering. Denna utveckling gör det emellertid alltmera angeläget att vid samordning beakta skyddsfrågorna.

Beträffande lyftanordningar och andra anordningar, där särskilda föreskrifter gäller om besiktning och provning, vilar enligt 72 § arbetarskyddskungörelsen ansvaret för underlåtenhet att föranstalta om besiktning och provning på arbetsgivare. I fall då anordning av ifrågavarande slag hyrts in av arbetsgivare och används i hans rörelse trots att besiktning eller provning ej skett synes man tidigare ha ansett att ansvar ej kunde utkrävas av denna arbetsgivare. Genom ändring (1970: 520) i arbetarskyddskungörelsen har emellertid förbud införts mot brukande av anordningar utan att föreskriven besiktning eller provning ägt rum. Även i detta avseende vilar ansvaret på arbetsgivare, som alltså har att kontrollera att anordning som används i hans verksamhet är behörigen besiktigad och provad. Vid användning på gemensamt arbetsställe kan anordningen emellertid utgöra en risk även för andra än dem som är anställda vid det företag som brukar anordningen. Därför kan också tillämpning av en bestämmelse om samordningsansvar aktualiseras. Det bör i princip ligga i detta ansvar att ha överinseende över att kontroll sker att anordningen är behörigen besiktigad och provad. Med hänsyn till de risker ifrågavarande anordningar kan utgöra i händerna på okunniga förare bör motsvarande gälla ifråga om överinseende och kontroll av förarens kompetens. Hur omfattande insats som här kan utföras av den samordningsansvarige får avgöras från fall till fall. Rent allmänt bör gälla att insatsen får avpassas bl. a. efter vilket förtroende man kan knyta till underentreprenören i skyddssammanhang.

Tidigare har förordats en bestämmelse att arbetsgivare skall samråda och gemensamt verka för att åstadkomma säkra förhållanden på gemensamt arbetsställe. Övriga arbetsgivare på det gemensamma arbetsstället bör följaktligen ha skyldigheter som svarar mot de åligganden som enligt vad som ovan anförts omfattas av samordningsansvaret. De har sålunda sammanfattningsvis att följa utfärdade allmänna skyddsregler, att delta i det gemensamma skyddsarbetet, att utföra och underhålla de skyddsanordningar som enligt vad som överenskommits åvilar vederbörande arbetsgivare och att följa uppgjorda tidsplaner, varvid bör beaktas att dessa kan behöva justeras på grund av tidsförskjutningar e. d.

För att byggherren eller den samordningsansvarige arbetsgivaren skall kunna samordna skyddsarbetet är det nödvändigt att de övriga arbetsgivarna ställer sig till efterrättelse de anvisningar som behövs för att samordna skyddsåtgärder på det gemensamma arbetsstället. I vissa fall sysselsätts arbetstagare på gemensamt arbetsställe utan att arbetsledning finns närvarande. Motsvarande befogenheter att samordna skyddsarbetet måste därför tillkomma den samordningsansvarige gentemot andra arbetstagare än de egna. Utredningen föreslår att i 7 a § fjärde stycket arbetarskyddslagen tas in en föreskrift att övriga arbetsgivare och hos dem sysselsatta arbetstagare är skyldiga att följa de anvisningar som i samordnande syfte lämnas av den samordningsansvarige.

Det är lämpligt att kontrakt med underentreprenör innehåller en bestämmelse att denne har att följa de anvisningar som den samordningsansvarige ger i skyddshänseende. Är det åter fråga om sidoentreprenör bör byggherre, som överlåtit samordningsansvaret till arbetsgivare, i avtalet med sidoentreprenören stipulera att denne skall ställa sig till efterrättelse den samordningsansvariges anvisningar i det gemensamma skyddsarbetet. Genom nyssnämnda föreskrift och genom kontraktsbestämmelser av antydd art kommer en dubbel press att vila på underentreprenörer, sidoentreprenörer etc. att rätta sig efter sådana anvisningar. I sista hand bör möjlighet finnas att koppla in yrkesinspektionen enligt de regler som utredningen föreslår i avsnitt 11.6.

I vilken grad angivna skyldigheter bör åvila den samordningsansvarige respektive övriga arbetsgivare på byggarbetsplatsen blir i hög

grad beroende av omfattningen och arten av de olika verksamheter som bedrivs på det gemensamma arbetsstället. Vid angivande av de åligganden som kan åvila byggherre eller arbetsgivare, till vilken samordningsansvar överlåtits, har i första hand beaktats arbetsföretag av någon storleksordning. Gäller det exempelvis ett mindre villabygge saknas naturligtvis ofta anledning att ha någon särskild organisation för samarbete. Erforderliga kontakter mellan olika entreprenörer bör här kunna tas utan organiserade former. Även i ett sådant fall är det dock lämpligt att byggherren tar upp frågan om samordningsansvaret. Detta bör uppmärksammas vid utformningen av kontraktsformulär för byggnadsföretag.

I stort sett torde de föreslagna bestämmelserna om samordningsansvaret i skyddshänseende på byggarbetsplatser ansluta sig till regelsystemet i AB 72 och olika s. k. allmänna material- och arbetsbeskrivningar som nämnts i avsnitt 7.3.2. Viss komplettering av AB 72 och AF AMA 72 torde dock vara önskvärd om bestämmelserna genomförs.

Vid olika tillfällen har förekommit diskussioner angående möjligheten att vid anbudsgivning dela upp kostnaderna så att det framgår hur mycket som faller på arbetarskydd. En beställare skulle härigenom få möjlighet att bättre bedöma vilka insatser entreprenören är beredd att göra för att åstadkomma säkra arbetsförhållanden. Kostnaderna för skyddsåtgärder kalkyleras emellertid enligt vad som upplysts alltid in i produktionskostnaderna och det anses omöjligt att spalta upp dessa i en produktionsdel och en arbetarskyddsdel. Det är också tydligt att man med åtskilliga poster i de beräkningar, som ligger till grund för ett anbud, kan avse att gagna både produktionen och arbetarskyddet. För övrigt måste det konstateras att det vore lätt att vid anbudsgivningen föra över kostnader på arbetarskyddet utan att detta sedan skedde i verkligheten. En särskild redovisning vid anbudsgivningen av kostnaderna för arbetarskydd kan därför inte antas lämna beställaren någon egentlig ledning om han önskar välja en i skyddsfrågor ansvarsfull entreprenör. I många fall torde det emellertid vara möjligt för huvudarbetsgivaren eller byggherren att med stöd av tidigare erfarenheter eller inhämtade upplysningar välja entreprenör som kan förväntas se positivt på samarbetet i skyddsfrågor.

Det sagda hindrar inte att i vissa fall arbetarskyddssynpunkter kan tillgodoses genom sättet att beräkna ersättning i entreprenadhandlingar. Ett exempel på detta kan hämtas från Svenska Teknologföreningens handbok 67/1956 med normer för upprättande av handlingar för utförande av yttre vatten- och avloppsarbeten. Det rekommenderas där för bl. a. spontningsarbeten vid yttre vatten- och avloppsanläggningar att reglering av entreprenadsumman sker efter à-prislista i förhållande till utförd kvantitet. För sådana arbeten skall sålunda inte i entreprenaden inräknas ersättning för förekommande spontning. Sistnämnda beräkningssätt har nämligen ansetts innebära risk för att arbetet utförs på sådant sätt att arbetarskyddet eftersätts. Det torde finnas anledning att diskutera om inte även på andra områden en övergång till liknande reglering av anbudsförfarandet kan ske för att främja arbetarskyddsintresset.

11.4 *Samordningsansvar på andra gemensamma arbetsställen*

Det är i första hand angeläget att få fram regler om samordningsansvaret på byggarbetsplatser. Som tidigare utvecklats medför det svårigheter att införa allmänna och tvingande regler om ett samordningsansvar på gemensamma arbetsställen över huvud. Det finns dock ej sällan ett behov av att ha någon som är ansvarig för samordningen av skyddsåtgärder även på andra gemensamma arbetsställen än byggarbetsplatser. På vissa slags gemensamma arbetsställen torde detta vara en nödvändighet. I avsnitt 7.3.4 har redovisats en enkät hos varvsföretag. Enkätsvaren ger vid handen att man fäster stor vikt vid att ledningen av skyddsarbetet på varvsarbetsplats skall ligga hos varvsföretaget i förhållande till anlitade underentreprenörer. Ett ytterligare skäl till att möjligheter bör finnas att utse

samordningsansvarig även på andra områden än på byggarbetsplatser är att i annat fall skulle uppkomma en rad frågor om gränsdragningen mellan arbetsställen för byggnadsverksamhet och andra gemensamma arbetsställen. Utredningen föreslår därför — vid sidan av tidigare förordade regel om samordningsansvar för byggherre eller arbetsgivare till vilken ansvaret överlåtits — en bestämmelse enligt vilken arbetsgivare på annat gemensamt arbetsställe än byggarbetsplats kan överenskomma att en av dem skall ha ansvaret för samordning av skyddsåtgärder på arbetsstället (7 a § tredje stycket arbetarskyddslagen).

En överenskommelse av föreslagen art skall biträdas av samtliga arbetsgivare på arbetsstället. Beträffande nytillkommande arbetsgivare får tillses att även dessa är införstådda med den träffade överenskommelsen.

Det kan ibland vara tveksamt vem som bör ha samordningsansvaret när det gäller andra gemensamma arbetsställen än byggarbetsplatser. På fast driftsställe är det dock i allmänhet naturligt att ge ansvaret åt den som stadigvarande bedriver verksamhet där. I övrigt kan ledning hämtas i de uppgifter som tidigare lämnats beträffande vem som är att anse som huvudarbetsgivare på byggarbetsplatser. Möjlighet finns alltid att inhämta yrkesinspektionens uppfattning.

Beträffande det gemensamma skyddsarbetets organisation är det här än svårare att ge några allmänna riktlinjer beroende på att förhållandena skiftar så starkt på de arbetsplatser det nu är fråga om. Det är dock ofta lämpligt att utse något slags samarbetsorgan med representanter för arbetsgivare och arbetstagare från berörda företag.

I fråga om den samordningsansvariges åligganden bör allmänt sett motsvarande gälla som anförts i den tidigare diskussionen om byggarbetsplatser. Likaså bör övriga arbetsgivare och deras arbetstagare vara skyldiga att ställa sig till efterrättelse den samordningsansvariges anvisningar i det gemensamma skyddsarbetet. Bestämmelse härom har getts i 7 a § fjärde stycket arbetarskyddslagen.

11.5 *Ensamföretagare*

På gemensamt arbetsställe förekommer ofta att arbete utförs även av den som bedriver verksamhet utan att ha arbetstagare anställd, s. k. ensamföretagare. I sammanhanget kan noteras den stora andelen ensamföretagare som redovisats i avsnitt 7.3.2 beträffande näringsgrenen byggnadsverksamhet. Det framstår från praktisk synpunkt som nödvändigt att möjlighet finns att på gemensamt arbetsställe samordna även verksamhet som bedrivs av ensamföretagare och att ingripa om denne i sin verksamhet vållar fara för andra som arbetar där.

De föreslagna bestämmelserna om samråd och samverkan på gemensamt arbetsställe blir vidare haltande om ansvar endast vilar på arbetsgivare och ensamföretagare gentemot anställda hos arbetsgivare på arbetsstället men inte på arbetsgivare gentemot ensamföretagare. Det vore för övrigt en konstlad distinktion om inte också företagare skulle tillhöra den skyddade kretsen enligt bestämmelserna i den mån han utför arbete på det gemensamma arbetsstället. Detta skulle te sig desto egendomligare som ställningen som arbetsgivare eller arbetstagare kan bero enbart på företagets juridiska konstruktion. Delägaren i ett företag kan i och för sig utföra samma arbetsuppgifter vare sig företaget givits formen av ett aktiebolag eller ett handelsbolag. Men i det förra fallet har han formellt ställning som arbetstagare och i det senare som arbetsgivare.

Det kan synas mera tveksamt om ett ansvar enligt de diskuterade bestämmelserna bör föreligga om det är enbart ensamföretagare som bedriver arbete på samma arbetsställe. Bl. a. skulle kunna hävdas att det här över huvud inte finns något arbetarskyddsansvar att samordna utöver just ansvaret för att samverkan sker. Vidare kan sägas att man i så fall skulle gå utanför den naturliga ramen för lagstiftningen, som i princip bör anknyta till ett förhållande mellan arbetsgivare och arbetstagare om inte gränserna mot bl. a. lagstiftningen om den yttre miljön skall bli helt flytande. Även reglerna i arbetarskyddslagen om ansvar för tillverkare m. fl. går sålunda

ytterst ut på att vid tillverkningen av tekniska anordningar skall tillses att anordningarna konstrueras så att de ej utgör risk för arbetstagares säkerhet.

Mot dessa invändningar kan emellertid anföras följande. I praktiken kan det finnas behov av en reglering av samordningsansvaret på gemensamt arbetsställe med flera ensamföretagare oavsett om arbetstagare är sysselsatt på platsen. Vad särskilt gäller den första invändningen ligger i förpliktelsen att samråda och gemensamt verka för att åstadkomma säkra förhållanden på det gemensamma arbetsstället inte bara skyldighet att delta i gemensam skyddsorganisation, att tidsmässigt planera sin verksamhet med hänsyn till övriga på arbetsstället osv. utan också att inte genom sin verksamhet och sina anordningar utsätta övriga sysselsatta på arbetsstället för fara. Har ensamföretagarna på arbetsstället exempelvis överenskommit att någon av dem skall svara för byggnadsställningar som används av flera kategorier ensamföretagare, bör yrkesinspektionen kunna ingripa för att tillse att den ansvarige på ett från arbetarskyddssynpunkt tillfredsställande sätt fullgör sina förpliktelser beträffande byggnadsställningarna. På samma sätt bör det åligga ensamföretagare på gemensamt arbetsställe att på grund av en bestämmelse om samverkan använda sådana redskap, maskiner och andra anordningar, material, ämnen osv. i sin verksamhet att säkra förhållanden på arbetsstället åstadkoms för alla dem som är sysselsatta där oavsett om bland dessa ingår arbetstagare. Beträffande invändningen att man inte bör gå utanför den naturliga ramen för arbetarskyddslagstiftningen kan hänvisas till den bestämmelse enligt arbetarskyddslagen som redan gäller i fråga om arbete som två eller flera personer utför för gemensam räkning. Ett gemensamt ansvar vad gäller flera ensamföretagare på samma arbetsställe får anses ligga väl i linje med bestämmelsen om s. k. kooperativ verksamhet.

För ensamföretagare bör av anförda skäl gälla samma förpliktelser och samma skydd vid arbete på gemensamt arbetsställe som enligt tidigare förordade bestämmelser bör gälla för arbetsgivare och arbetstagare. Utredningen föreslår därför att dessa bestämmelser skall äga motsvarande tillämpning på ensamföretagare (7 a § femte stycket arbetarskyddslagen).

11.6 *Ingripande av yrkesinspektionen*

Utredningen har i det föregående förordat bestämmelser om samordningsansvar dels beträffande byggarbetsplatser och dels beträffande gemensamma arbetsställen där arbetsgivarna överenskommit att en av dem skall ha sådant ansvar. Med denna reglering kan tydligen arbete ibland komma att bedrivas på gemensamt arbetsställe utan att det finns någon som har samordningsansvar. Detta torde i många fall kunna ske utan olägenhet. I andra fall åter kan det vara erforderligt att någon bär ansvaret för samordningen av skyddsåtgärder även på dessa gemensamma arbetsställen. Yrkesinspektionen bör då kunna ingripa och meddela föreskrift om vem som skall ha sådant ansvar. Utredningen föreslår en kompletterande bestämmelse av detta innehåll (7 a § tredje stycket arbetarskyddslagen). Föreskrift av denna art kan aktualiseras efter framställning av berörda arbetsgivare eller arbetstagare eller på yrkesinspektionens eget initiativ.

Den som har ansvaret för samordningen av skyddsåtgärder skall enligt utredningens förslag tillse att samordningen fungerar och vidta åtgärder för att undanröja brister i detta avseende. Övriga arbetsgivare är skyldiga att följa de anvisningar som i enlighet härmed lämnas i samordnande syfte. Om den samordningsansvarige försummar sitt ansvar eller om övriga arbetsgivare underlåter att ställa sig till efterrättelse dessa anvisningar bör arbetarskyddslagen ge möjlighet till ingripande från yrkesinspektionens sida. Utredningen föreslår att i lagen införs en bestämmelse (53 a § andra stycket) att yrkesinspektionen äger meddela föreskrifter för att få till stånd samordning av skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe. Inspektionen skall sålunda enligt förslaget kunna ingripa mot arbetsgivare även vad gäller skadeverkningar som på gemensamt

arbetsställe hotar att drabba andra arbetstagare än dem som är anställda hos honom. Med hänsyn till att det inte bör vila på yrkesinspektionen att i detalj reglera hur samordningen skall ske bör ifrågavarande föreskrifter gå ut på att viss åtgärd skall vidtas eller underlåtas.

De anvisningar som den samordningsansvarige lämnar i samordnande syfte skall enligt utredningens tidigare nämnda förslag följas även av de arbetstagare som är anställda hos övriga arbetsgivare. Yrkesinspektionen bör ha möjlighet att ingripa med föreskrifter mot arbetstagare som försummar denna skyldighet. Utredningens förslag inrymmer en sådan möjlighet.

Utredningen föreslår vidare att yrkesinspektionens angivna befogenheter att meddela arbetsgivare föreskrifter om samordningen skall äga motsvarande tillämpning beträffande ensamföretagare.

11.7 *Särskilt angående arbetsställe över vilket den egna arbetsgivaren inte råder*

De föreslagna bestämmelserna om samråd och samverkan på gemensamma arbetsställen och om samordningsansvar är av intresse även för lösningen av de skyddsproblem som sammanhänger med att arbetstagare helt eller delvis är verksamma på arbetsställen där den egna arbetsgivaren saknar rådighet och därför inte har möjlighet att avhjälpa föreliggande missförhållanden. Med stöd av dessa bestämmelser kan sålunda ingripande ske bl. a. för att skydda ifrågavarande arbetstagare mot risker till följd av den verksamhet som bedrivs på det främmande arbetsstället. Även de former av samråd som diskuterats i det föregående kan antas få betydelse på vissa av de arbetsställen där den egna arbetsgivaren saknar rådighet. Här kan särskilt erinras om olika slags entreprenadförhållanden på fasta driftsställen. Det sagda innebär å andra sidan inte att förfaranden med samrådsorgan och ansvarig huvudarbetsgivare skall tillämpas på arbetsställen där främmande arbetstagare mera tillfälligt uppehåller sig. Även om någon enstaka arbetstagare mera stadigvarande uppehåller sig på arbetsställe över vilket hans arbetsgivare inte råder torde nämnda förfaranden ofta framstå som onödigt krångliga. I sista hand får lösningen av dessa frågor bero på yrkesinspektionens avgörande i enlighet med vad som anförts i avsnitt 11.6.

Bestämmelser som syftar till att få igång samråd och samverkan i skyddshänseende mellan arbetsgivare inbördes och mellan arbetsgivare och ensamföretagare på gemensamt arbetsställe torde emellertid lämna vissa frågor olösta beträffande anställdas arbete på arbetsställen över vilka den egna arbetsgivaren saknar rådighet. Detta är främst fallet beträffande åtgärder och anordningar som påkallas med hänsyn till det arbete som dessa anställda själva bedriver på det främmande arbetsstället.

Eftersom de problem som finns på arbetsställen, över vilka den egna arbetsgivaren inte råder, till stor del avser transportområdet kunde det finnas anledning att överväga en reglering med direkt avseende på ansvaret vid avhämtande och avlämnande av gods. Man torde emellertid böra undvika att införa bestämmelser i arbetarskyddslagen som tar sikte på förhållandena inom en viss bransch men lämnar likartade situationer på andra områden oreglerade.

En lämplig utgångspunkt synes i stället vara den befintliga bestämmelsen i 53 § arbetarskyddslagen om de åtgärder som kan riktas mot arbetsgivare. Enligt denna bestämmelse kan arbetsgivare vid missförhållande på ett arbetsställe föreläggas att vidta viss åtgärd eller förbjudas att bedriva visst arbete eller använda viss arbetslokal m. m. Bestämmelsen syftar som tidigare framhållits endast på arbetsgivaren till de arbetstagare som utsätts för missförhållandet. För att också komma till rätta med dåliga arbetsförhållanden för dem som sysselsätts på främmande arbetsplatser bör en bestämmelse införas som medger ingripande med föreläggande eller förbud också mot den som råder över arbetsstället. I bestämmelsen bör ingå det villkoret att den egna arbetsgivaren ej råder över arbetsstället. Härigenom torde det bli tillräckligt tydligt vilka situationer som avses. Stadgandet bör utformas så att man bibehåller den egna arbetsgivarens ansvar även i de fall då man inför ett ansvar för den som råder över

arbetsstället.

Det är viktigt att bestämmelsen inte, på motsvarande sätt som ansetts vara fallet beträffande 53 § tredje stycket arbetarskyddslagen, begränsar verkningarna av meddelat föreläggande eller förbud för den som råder på arbetsstället till att avse endast den aktuella situationen. Föreläggandet eller förbudet bör alltså gälla oavsett vilken arbetsgivare som i fortsättningen bedriver arbete på det främmande arbetsstället.

Från synpunkten att man nu vill komma till rätta med problem på arbetsställen, över vilka den egna arbetsgivaren inte råder, saknar det betydelse om den som har rådigheten har egna anställda eller är ensamföretagare. Bestämmelsen om skyddet på sådana arbetsplatser bör därför avse även den situationen att det är ensamföretagare som råder över arbetsställe, där åtgärd påkallas med hänsyn till arbetsförhållandena för främmande arbetstagare. Däremot synes det åtminstone f. n. inte böra komma ifråga att ta upp ensamföretagare som skyddsobjekt när det gäller arbete på arbetsställe som han inte råder över. Från tillsynssynpunkt torde det knappast finnas större anledning att övervaka ensamföretagares arbetsförhållanden på sådana arbetsställen än hans förhållanden på det egna arbetsstället.

Utredningen föreslår att i 53 a § första stycket arbetarskyddslagen tas upp en bestämmelse med det innehåll som sålunda förordats.

Av redogörelsen i avsnitt 7.3.3 och 7.3.4 framgår att svårigheter i skyddshänseende kan uppkomma då arbetstagare är sysselsatt på platser över vilka den egna arbetsgivaren inte råder men där verksamhet som faller under arbetarskyddslagen i övrigt inte förekommer. Detta kan vara fallet exempelvis vid transporter till bostadsfastigheter och vid underhålls-, reparations- och tillsynsarbeten beträffande sådan fastighet. Det torde dock vara nödvändigt att hålla fast vid att regleringen av hithörande frågor i princip hör till byggnadslagstiftningen. Ett särskilt ansvar för ägare och nyttjanderättshavare till fastighet bör alltså inte införas i arbetarskyddslagstiftningen. Det finns samtidigt anledning att understryka betydelsen av ett nära samarbete mellan byggnads- och arbetarskyddsmyndigheterna för att få till stånd säkra arbetsplatser.

Den föreslagna bestämmelsen bör kunna tillämpas även i fråga om personalutrymmen m. m. Särskilt med hänsyn till de personalbodar som numera finns torde vid reparationsarbeten o. d. ofta finnas möjligheter för den egna arbetsgivaren att sörja för personalutrymmen även då de anställda är sysselsatta utanför dennes fasta driftsställe. Det är dock betydelsefullt att man vid planeringen av byggnadsföretag och vid den förhandsgranskning av byggnadsritningar som behandlas i avsnitt 12 beaktar de särskilda behov av personalutrymmen som kan finnas vid vissa arbetsställen.

Vad slutligen gäller de svårigheter som har uppgetts föreligga på främmande arbetsplats med hänsyn till att arbetsgivare och arbetstagare inte har kännedom om förhållandena på platsen bör framhållas att arbetsgivare i förhållande till de arbetstagare, som är anställda hos honom, är ansvarig i skyddshänseende även utanför det fasta driftsstället. Också arbetstagare har enligt arbetarskyddslagen en skyldighet att medverka för att förekomma ohälsa och olycksfall. När arbetstagare anförtros självständiga arbetsuppgifter vid verksamhet utanför arbetsstället kan det finnas särskild anledning att erinra om detta ansvar.

12 Förhandsprövning av arbetslokaler m. m.

12.1 *Inledning*

För att få till stånd goda arbetsmiljöer är det av stor och ofta avgörande betydelse att en prövning från arbetsmiljösynpunkt kommer till stånd på ett tidigt stadium av en verksamhets tillblivelse. Härigenom kan man nå tillfredsställande lösningar redan från början och kostnadskrävande ändringsarbeten undviks. Det kan i ett tidigt skede också finnas långt bättre möjligheter att beakta inte bara rena skyddssynpunkter utan även frågor som sammanhänger med hela arbetsmiljön i övrigt.

Det finns i arbetarskyddskungörelsen och byggnadsstadgan regler som avser att ge utrymme för arbetarskyddssynpunkter när arbetslokaler inrättas. I avsnitt 6 har närmare redogjorts för dessa regler liksom för vissa andra bestämmelser i byggnadsstadgan av intresse vid inrättande av arbetslokaler. Reglerna i arbetarskyddskungörelsen bygger på frivillighet och avser yrkesinspektionens granskning på projekteringsstadiet. Vad gäller byggnadsstadgan anknyter systemet till byggnadsnämnds prövning av ansökan om byggnadslov. Sådan prövning innebär en förhandsprövning av byggnadsföretag och skall i princip förekomma vid all ny-, om- och tillbyggnad. Byggnadslovsplikt gäller även när byggnad inreds för väsentligen annat ändamål än det vartill byggnaden förut har använts. På motsvarande sätt skall prövning ske när byggnad tas i anspråk för väsentligen annat ändamål än det vartill byggnaden förut har varit använd eller som finns angivet på godkänd byggnadslovsritning. Vid denna prövning beaktas, förutom planfrågor, i första hand rent byggnadstekniska synpunkter. Prövningen skall emellertid därutöver omfatta även mera speciella frågor. Sålunda skall enligt byggnadsstadgan byggnad med arbetsrum anordnas och inredas så, att den bereder möjlighet till trevnad och god hygien. Byggnad för särskilt ändamål, exempelvis industribyggnad samt lokal för hantverk eller handel, skall fylla de särskilda krav som med hänsyn till verksamhetens art skäligen bör ställas på hygien, skydd mot ohälsa, olycksfall och brandfara samt på trevnad och bekvämlighet för den som skall vistas i byggnaden. Samarbete skall i erforderlig utsträckning ske mellan byggnadsnämnden och yrkesinspektionen.

För statlig eller landstingskommunal byggnad finns i stället för byggnadslovsprövning ett anmälningsförfarande. För vissa industriområden kan länsstyrelsen efter tillstyrkan av byggnadsnämnden medge befrielse från byggnadslovskravet.

Någon allmän skyldighet för arbetsgivare, som ämnar starta en verksamhet, att underrätta yrkesinspektionen finns inte föreskriven. För att på ett tidigt stadium ge yrkesinspektionen tillfälle till besiktning av arbetslokaler föreskrivs emellertid i 9 § arbetarskyddskungörelsen viss anmälningsskyldighet. Bestämmelsen avser fall då lokal, som tidigare har använts för annat ändamål, tas i

bruk för industriell verksamhet utan att byggnadslov behövs i samband med detta.

För att inrätta arbetslokaler i berg eller helt under jord krävs enligt 8 § arbetarskyddskungörelsen i regel medgivande av arbetarskyddsstyrelsen.

Anordningar för arbetets bedrivande blir också i viss utsträckning föremål för granskning på förberedelsestadiet. Först kan erinras om den typgranskning beträffande maskiner, redskap eller annan teknisk anordning varom arbetarskyddsstyrelsen kan föreskriva enligt 45 § arbetarskyddslagen. Granskning från styrelsens sida av ritningar m. m. till teknisk anordning förekommer dessutom i ganska stor omfattning utan att särskild föreskrift har meddelats. En uttrycklig bestämmelse om frivillig förhandsgranskning genom yrkesinspektionens försorg av ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande finns vidare i arbetarskyddskungörelsen. Där sägs också att arbetsgivare kan begära yrkesinspektionens granskning av mera väsentlig omläggning av arbetsmetoden. Beträffande tryckkärl, lyft- och transportanordningar samt lyftredskap finns särskilda bestämmelser om besiktning och provning i arbetarskyddskungörelsen och med stöd därav meddelade föreskrifter. Slutligen kan nämnas att viss granskning av anordningar för arbetets bedrivande förutsätts äga rum i byggnadslovsärende som avser arbetslokaler.

12.2 *Brister och reformbehov*

Enligt den reglering som föreligger på området gäller en vidsträckt skyldighet för den som ämnar inrätta arbetslokaler att låta myndigheter förhandsgranska förslag över lokalerna. Även arbetarskyddssynpunkter kommer in vid denna granskning. Man har dessutom försökt få fram regler enligt vilka vissa arbetslokaler skall besiktigas av arbetarskyddsmyndigheten på ett tidigt stadium. Motsvarande gäller i viss utsträckning anordningar för arbetets bedrivande.

Av de yttranden som utredningen inhämtat från arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen framgår emellertid att den gällande ordningen inte fungerar fullt tillfredsställande. Från arbetstagarnas fackliga organisationer har som tidigare redogörelse visar framförts krav bl.a. på obligatorisk ritningsgranskning samt godkännande av skyddskommitté som förutsättning för att verksamhet skall få påbörjas.

De föreliggande bristerna på området kan uppenbarligen tillskrivas flera olika orsaker. I vissa fall får arbetarskyddsmyndigheten inte tillfälle att framföra sina synpunkter i byggnadslovsärendet. Detta synes särskilt vara fallet i mindre kommuner. Det har även nämnts att undantaget från byggnadslovsplikten för statliga och landstingskommunala byggnader är ägnat att sätta yrkesinspektionens granskning ur spel. Dessutom kan ifrågasättas om byggnadsstadgans bestämmelse om byggnadslovsskyldighet när byggnad tas i anspråk för väsentligen annat ändamål än det, vartill den förut har använts eller som finns angivet på godkänd ritning, har vunnit någon större efterföljd.

Vidare är handlingarna i byggnadslovsärendet ofta inte tillräckligt fullständiga för att en bedömning skall kunna ske från arbetsmiljösynpunkt. Detta kan bero på att byggnaden uppförts för uthyrning av arbetslokaler och att hyresgäst ännu inte är bestämd vid byggnadslovsärendets avgörande. En annan orsak kan vara att vederbörande arbetsgivare ännu inte närmare planerat den verksamhet som han skall bedriva i lokalerna. Rent allmänt torde även gälla att i ärendet underlag ofta saknas för granskning av anordningar för arbetets bedrivande och arbetsmetoder, trots att uppgifter härom kan vara en förutsättning för att arbetslokalernas lämplighet skall kunna prövas.

Någon reglerad ordning finns inte för kontroll av att de villkor, som yrkesinspektionen föreskriver vid sin granskning, följs av sökanden i byggnadslovsärendet. Av de uppgifter utredningen inhämtat framgår att yrkesinspektionen endast i undantagsfall deltar vid byggnadsnämndens slutbesiktning. Bestämmelsen i arbetarskyddskungörelsen om anmälningsskyldighet när lokal tas i bruk utan föregående byggnadslovsprövning har i praktiken knappast tillämpats. Det kan också

anmärkas att denna bestämmelse endast syftar på industriell verksamhet.

Beträffande den gällande regleringen kan ytterligare konstateras att den inte innehåller någon bestämmelse som ger grund för arbetstagarnas deltagande i planeringsarbetet. Ett visst samarbete har det oaktat utvecklats mellan arbetsgivare och arbetstagare i planeringsfrågor. Frånvaron av bestämmelser om detta i lagstiftningen torde dock ha hämmat en medverkan från arbetstagarnas sida och medfört att deras synpunkter på arbetslokalernas utformning inte alltid beaktats i den utsträckning som eljest kunnat ske. Motsvarande gäller förslag till nya eller ändrade anordningar och arbetsmetoder.

En förprövning av arbetslokaler och till dessa hörande anordningar måste i princip bygga på att granskning sker från arbetarskyddsmyndighetens sida innan byggnadsföretaget påbörjas och innan lokalerna tas i bruk. Om förprövningen skall ge ett bra resultat ur arbetsmiljösynpunkt är det nödvändigt att bedömningen kan ske på grundval av ett material som återspeglar även den närmare utformningen av de tilltänkta arbetsplatserna. Vidare är det av största vikt att få fram ett system som tillförsäkrar även arbetstagarparten möjlighet att medverka på planeringsstadiet och tillföra prövningen sina erfarenheter och synpunkter.

Den angivna inriktningen av prövningen avser inte bara planerade nyanläggningar och väsentliga ändringar på befintliga arbetsplatser. Det är viktigt att också befintliga arbetslokaler granskas av tillsynsmyndighet innan de tas i bruk. Erfarenheten visar att det kan vara mycket svårt att åstadkomma godtagbara förhållanden sedan ett företag väl satt i gång verksamheten i lokaler i dåligt skick eller med otillfredsställande anordningar.

Det måste samtidigt eftersträvas att en förprövning sker på ett enkelt och smidigt sätt och inte leder till onödig tidsspillan vid inrättande av nya arbetsplatser och nya anordningar och arbetsmetoder. Man måste vidare se till att yrkesinspektionen inte belastas med förprövningar av lägre angelägenhetsgrad än vad som är rimligt med hänsyn till inspektionens uppgifter i övrigt.

För att få till stånd en förprövning enligt nu angivna riktlinjer krävs efter vad utredningen funnit ändringar i arbetarskyddslagstiftningen och byggnadsstadgan. Därutöver bör vissa andra åtgärder vidtas enligt vad som framgår av det följande.

12.3 *Anmälan när arbetslokaler tas i bruk*

Utgångspunkten för övervägandena är att nya arbetsplatser inte skall komma till utan att arbetarskyddsmyndigheten har haft tillfälle att dessförinnan kontrollera att verksamheten kan bedrivas under godtagbara förhållanden. Till yrkesinspektionen måste därför ske en anmälan innan arbetslokal tas i bruk eller börjar användas för annan verksamhet än den vartill lokalen förut varit använd. Anmälan skall göras i så god tid att inspektionen har möjlighet att dessförinnan besiktiga lokalen. Med hänsyn till vad som anförs i det följande om yrkesinspektionens deltagande i slutbesiktning i byggnadslovsärenden kan emellertid anmälningsskyldigheten begränsas till fall då byggnadslov inte erfordras.

Motsvarande situation som när en arbetslokal tas i bruk första gången uppkommer också när arbetstagare börjar arbeta i lokal där verksamheten dittills bedrivits av ensamföretagare. Det synes därför vara nödvändigt att anmälningsskyldigheten gäller även i detta fall.

Arbetarskyddslagen gäller i princip förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Den ifrågasatta anmälningsskyldigheten bör i enlighet härmed avse arbetsgivare.

I enlighet med det anförda föreslås bestämmelser om anmälningsskyldighet i en ny 8 a § i arbetarskyddslagen.

Också beträffande verksamheter som inte bedrivs i någon bestämd arbetslokal kan det finnas anledning att kontrollera på ett tidigt stadium att skyddsförhållandena är tillfredsställande. Som exempel kan nämnas åkerier och städföretag. Det kunde sättas ifråga att med hänsyn till sådana fall införa anmälningsskyldighet angående nya företag över huvud. En sådan bestämmelse blir dock inte lika entydig som om anmälningsskyldigheten knyts till ibruktagande av arbetslokal och kan därför minska genomslagskraften när det

gäller att få till stånd anmälan rörande arbetslokaler. Utredningen har därför inte stannat för en sådan lösning.

I detta sammanhang finns anledning att peka på den möjlighet att prenumerera på meddelanden från centrala företagsregistret som utredningen beskrivit i avsnitt 6.9. Utredningen vill kraftigt understryka vilken utomordentligt stor betydelse det har att yrkesinspektionen får tillgång till registret. Härigenom får inspektionen relativt snart efter företags igångsättande uppgift härom. Detta ger inspektionen helt andra möjligheter än hittills att följa utvecklingen inom distriktet och utöva erforderlig kontroll. Genom tillgång till registret kan även på ett effektivt sätt kontrolleras att anmälan vid ibruktagande av arbetslokal verkligen sker, vilket torde få betydelse för efterföljden. Meddelanden från centrala företagsregistret kan däremot inte ersätta tidigare förordad bestämmelse om anmälningsskyldighet. Man kan nämligen inte räkna med att yrkesinspektionen får uppgift från registret innan lokalen tas i bruk.

Syftet med anmälningsskyldigheten är att få till stånd en förprövning av nystartad eller ändrad verksamhet även i de fall då byggnadslov ej erfordras när arbetslokaler tas i bruk. Yrkesinspektionen bör därför efter det anmälan inkommit utan dröjsmål besiktiga lokalen och pröva om den kan godtas för den avsedda verksamheten. Besiktning bör dock kunna uppskjutas eller underlåtas om det kan antas att behov av granskning inte föreligger före lokalens ibruktagande. Föreskrifter om yrkesinspektionens åtgärder i anledning av inkommen anmälan bör ges i särskild ordning.

Besiktning av lokals lämplighet för viss verksamhet måste givetvis även omfatta permanenta anordningar, som exempelvis ventilationsanordningar och bullerskydd, och kan också innebära att uppmärksamhet måste ägnas åt arbetsmetoder. Utredningen vill understryka vikten av att yrkesinspektionen ges resurser att följa upp anmälningarna med en effektiv förprövning. En sådan prövning kan vara ett verksamt medel att hindra mindre företag att starta en verksamhet i undermåliga lokaler. Som framgår av avsnitt 6.7 har från yrkesinspektionen anförts exempel på de svårigheter som f.n. föreligger i sådana fall. Genom förprövningen får också arbetsgivaren kännedom om vilka krav som ställs på arbetslokalerna innan dessa tas i bruk. Det skapas därigenom en kontroll som är av stort värde om yrkesinspektionen skall kunna på ett effektivt sätt fullgöra sin funktion att föra arbetsmiljötänkandet ut bland företagen.

Vid besiktning med anledning av anmälan om att arbetslokal skall tas i bruk får yrkesinspektionen avgöra från fall till fall om arbetstagarnas synpunkter skall inhämtas genom särskilt förfarande.

Det är naturligtvis viktigt att man hindrar att företag startas i lokaler som innebär att olämpliga arbetsplatser tillskapas. Det kan emellertid ibland finnas anledning för yrkesinspektionen att vid förprövning av lokaler, som inte är i alla avseenden perfekta, överenskomma med företaget om en plan för förbättringar av lokalerna i stället för att hindra att verksamheten sätts i gång i dessa. Yrkesinspektionen bör nämligen också handla med förståelse för nystartande företags problem. Vid denna avvägning måste de anställdas inställning tillmätas stor betydelse.

12.4 *Frivillig förhandsgranskning*

I avsnitt 6.6 har konstaterats att antalet ärenden, som enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen förhandsgranskas av yrkesinspektionen efter frivillig ansökan av arbetsgivaren, ständigt ökar. För år 1971 har yrkesinspektionen rapporterat omkring 9 500 sådana ärenden. Dessa ärenden utgör den långt större andelen av det totala antalet byggnadsärenden, som granskas av inspektionen. Det är utan tvivel en riktig utveckling att denna möjlighet till förhandsgranskning utnyttjas i ökad utsträckning. Granskningsförfarandet enligt arbetarskyddskungörelsen innebär nämligen oftast att yrkesinspektionen kommer in i ärendet på ett betydligt tidigare stadium än om det blir fråga om granskning först i byggnadslovsärendet.

Med hänsyn till den förhandsprövning som skall ske enligt byggnadsstadgan vore det olämpligt att beträffande byggnadsritningar bygga upp ett särskilt, obligatoriskt granskningsförfarande inför arbetarskyddsmyndig-

heten. Som framgått av den föregående framställningen är byggnadslovsplikten av vidsträckt omfattning. Att i byggnadsärenden vid sidan av prövningen i byggnadslovsärendet införa ytterligare ett förfarande med skyldighet för byggherre eller arbetsgivare att inhämta arbetarskyddsmyndighetens godkännande skulle gå stick i stäv mot strävandena att förenkla och samordna prövningen i sådana ärenden. Det finns så mycket mindre anledning att vidta en sådan åtgärd som det frivilliga förfarandet anlitas i stor och ökande utsträckning. För arbetsgivarna och andra byggare står det tydligen i allmänhet klart att de genom att vända sig till yrkesinspektionen på ett tidigt stadium och i byggnadslovsärendet åberopa yrkesinspektionens utlåtande kan undvika tidsödande och kostsamma omdisponeringar i det ritningsmaterial som lämnas in till byggnadsnämnden.

Förhandsgranskning av byggnadsförslag är för yrkesinspektionen en resurskrävande uppgift som dock är grundläggande i strävandena att skapa goda arbetsmiljöer. Yrkesinspektionen bör därför ges möjligheter att i nära samarbete med arbetsgivare och arbetstagare följa planläggningen för att därefter kunna ge sitt granskningsutlåtande på grundval av en allsidig genomgång av upprättade förslag.

12.5 *Arbetsmiljösynpunkter vid byggnadslovsprövningen*

12.5.1 Samordning av yrkesinspektionens och byggnadsnämndernas förprövning. Hörande av arbetstagarna

I stället för att införa en dubbel förhandsprövning av byggnadsprojekt bör man eftersträva en ordning, varigenom arbetsmiljösynpunkterna förs in i byggnadslovsärendet i ökad utsträckning. Det gäller här såväl att vidga prövningen i byggnadslovsärendet som att skapa garantier för att arbetstagarna får tillfälle att yttra sig över projektet. Av vikt är härvid att åstadkomma en bättre samordning av yrkesinspektionens och byggnadsnämndernas verksamhet. Detta är en fråga som främst berör remissförfarande och slutbesiktning i byggnadslovsärendet.

För att få till stånd goda arbetsförhållanden är det som tidigare framhållits av avgörande betydelse att arbetsmiljösynpunkter beaktas vid nyanläggningar och ombyggnader av arbetsplatser. En förutsättning för att granskningen av förslag till arbetslokaler även i fortsättningen ytterst skall kunna bygga på byggnadsstadgans bestämmelser om byggnadslov är följaktligen att i byggnadslovsprövningen verkligen ingår att tillse att lokalerna får en sådan utformning som krävs med hänsyn till arbetarskyddslagstiftningen. I 56 § byggnadsstadgan, som anger prövningens omfattning, bör därför göras ett tillägg som uttryckligen anger att byggnadsnämnden skall vid prövning av ansökan om byggnadslov tillse att det tillämnade företaget inte strider mot arbetarskyddslagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter. Vid denna bedömning måste byggnadsnämnden helt naturligt i stor utsträckning grunda sitt avgörande på yrkesinspektionens sakkunskap, detta så mycket mer som sedan verksamheten kommit igång det blir yrkesinspektionen som avgör om arbetsmiljöförhållandena kan anses tillfredsställande. Med stöd av ett sådant tillägg skall i byggnadslovsärendet även prövas att arbetslokalerna är lämpliga från arbetsmiljösynpunkt för den avsedda verksamheten. En prövning av detta slag ligger helt i linje med byggnadsstadgans uppläggning i övrigt. Framför allt torde en bestämmelse att byggnadsföretaget inte får strida mot arbetarskyddslagstiftningen klargöra arbetsmiljösynpunkternas betydelse i byggnadslovsärendet. Genom en sådan bestämmelse vinns också att i byggnadslovsärendet kommer att beaktas även de föreskrifter och anvisningar som meddelats med stöd av arbetarskyddslagen men av olika skäl inte kunnat inarbetas i byggnadslagstiftningen. Det ligger i sakens natur, men bör ändå betonas, att prövningen inte på grund av det förordade tillägget skall gå in på detaljer utan skall avse utformningen i stort av arbetslokalerna med hänsyn till att arbetstagare skall sysselsättas där i visst slag av verksamhet.

Utredningen föreslår i fråga om samarbetet mellan arbetsgivare och arbetstagare — såsom framgår av avsnitt 13 — bestämmelser som går

ut på att få till stånd en medverkan av skyddsombud och skyddskommittéer vid planering av nya eller ändrade arbetsplatser. För att garantera att dessa bestämmelser vinner efterföljd måste granskningen av byggnadsförslag även innefatta en kontroll av att arbetstagarparten beretts tillfälle delta i planeringsarbetet. Vid myndigheternas prövning av förslaget måste också tillses att arbetstagarnas synpunkter beaktats i erforderlig utsträckning. Gäller det ändringar eller utbyggnad vid befintligt företag kan detta ske genom att yttrande föreligger från skyddsombud eller skyddskommitté. Protokoll vid sammanträde med skyddskommitté skall självfallet ge uttryck för de uppfattningar som framförts av arbetstagarna och detta skall ingå i underlaget för myndigheternas prövning. Yrkesinspektionen kan också inhämta arbetstagarpartens synpunkter vid genomgång på arbetsstället av förslaget och anteckna detta i sitt granskningsutlåtande. Vid nystartade företag får yrkesinspektionen, eller byggnadsnämnden om remiss i något fall ansetts obehövlig på grund av ärendets enkla beskaffenhet, i erforderlig utsträckning ta kontakt med vederbörande arbetstagarorganisationer. Är det fråga om mindre anläggningar torde en kontakt med lokala organisationer vara tillräcklig. I övriga fall bör fackförbunden kontaktas. Det kan vara lämpligt att samarbetsorgan för arbetsgivar- och arbetstagarförbund tar upp överläggningar om formen för arbetstagarpartens medverkan. Ett oavvisligt krav är att arbetstagarnas företrädare handlar snabbt och inte onödigtvis förlänger ärendet.

Arbetsgivaren skall om möjligt tillse att arbetstagarna får tillfälle att lämna sina synpunkter redan innan byggnadslov söks. Detta är helt i enlighet med de regler som utredningen föreslår i avsnitt 13 om skyddsombuds och skyddskommittés medverkan på planeringsstadiet. Sedan byggnadslov beviljats skall arbetsgivaren underrätta skyddsombud, skyddskommitté eller organisation som företräder arbetstagarna. Utredningen föreslår att en särskild bestämmelse om detta införs i arbetarskyddskungörelsen. Genom en sådan bestämmelse garanteras de anställda att få del av innehållet i byggnadslovet och möjlighet att bedöma den situation som föreligger sedan byggnadslov meddelats.

Har frivillig förhandsgranskning ägt rum inför yrkesinspektionen bör givetvis inspektionens utlåtande över denna granskning grundas även på synpunkter från arbetstagarna.

Det kunde vara lämpligt att genom en särskild bestämmelse i byggnadsstadgan markera att arbetarskyddsmyndigheten i princip skall höras i byggnadsärenden som helt eller delvis angår arbetslokaler eller personalrum. Om utlåtande från yrkesinspektionen över frivillig förhandsgranskning inte föreligger i byggnadslovsärendet, synes remiss till yrkesinspektionen i stort sett kunna underlåtas endast när det gäller vissa typer av lokaler för vilka finns preciserade arbetarskyddsföreskrifter. Att i byggnadsstadgan ge en särskild bestämmelse om remissmyndighet i vissa ärenden strider emellertid, som framgår av den tidigare redogörelsen för förarbetena, mot det sätt på vilket stadgan i övrigt är uppbyggd, och utredningen vill därför inte f. n. gå in för en sådan ordning. Fortsatta ansträngningar får i stället göras för att på andra vägar komma till rätta med de problem som visat sig på en del håll. Arbetarskyddsmyndighetens roll i sammanhanget kan framhävas genom en föreskrift om skyldighet för byggnadsnämnden att underrätta yrkesinspektionen om byggnadslovsansökan. Yrkesinspektionen ges härigenom tillfälle att följa att remiss sker till inspektionen i tillräcklig utsträckning. En sådan bestämmelse behövs också för att yrkesinspektionen skall kunna kontrollera om tidigare diskuterade anmälningsskyldighet har fullgjorts. Anmälningsskyldighet avses ju inte föreligga när byggnadslov samtidigt har sökts. Utredningen föreslår därför att 55 § byggnadsstadgan kompletteras med en bestämmelse att byggnadsnämnden skall underrätta yrkesinspektionen om ansökan om byggnadslov som avser arbetslokaler.

12.5.2 Särskilt angående till arbetslokaler hörande anordningar m. m.

En granskning av alla faktorer som har betydelse för arbetsmiljön och som har avse-

ende på de planerade arbetslokalerna skall så långt möjligt ske i byggnadslovsärendet eller i det frivilliga granskningsförfarande som kan ha föregått ärendet. Frågan om byggnaden är godtagbart anordnad från arbetsmiljösynpunkt kan inte bedömas utan att man samtidigt tar hänsyn till vad för slags verksamhet som skall bedrivas i byggnaden. För att ge en uppfattning om verksamhetens art kan det ofta vara nödvändigt att ge uppgifter om olika anordningar för arbetets bedrivande, deras placering etc. Så kan exempelvis en lokals lämplighet ofta inte bedömas förrän bullernivån hos olika anordningar och dessas placering presenterats. Som arbetarskyddsstyrelsen anfört i sitt yttrande angående förhandsgranskning är vid bedömning av planerad ny eller ändrad anläggning framför allt samspelet mellan olika faktorer, som kan påverka arbetsförhållandena, av stor betydelse. Bland sådana faktorer kan förutom utformning av arbetslokal och enskilda anordningar för arbetets bedrivande nämnas material som skall användas i arbetet, sätt för betjäning av arbetsmaskiner, styrning och reglering av arbetsprocessen, instrumentering m. m. Som underlag för granskningen i byggnadslovsärendet kan därför krävas bl. a. ritningar angående maskinplacering, anordningar för bullerskydd, ventilationsanordningar och annan inredning. Vidare kan man behöva en beskrivning av den planerade arbetsprocessen eller arbetsmetoderna i övrigt. Sökanden har att i förekommande fall foga sådana handlingar vid ansökan om byggnadslov.

Om vid byggnadslovsgranskningen sökanden inte kan ge besked om vartill och hur arbetslokalerna skall användas kan byggnadslovet ej heller anses innefatta någon prövning av om lokalerna är lämpliga att tas i bruk för viss verksamhet. I sådana fall erfordras därför särskild anmälan och förprövning i enlighet med tidigare angivna förfarande. Det är med hänsyn härtill nödvändigt att av meddelat byggnadslov klart framgår vad för slag av verksamhet som enligt byggnadslovet får bedrivas i byggnaden eller del därav. Det är samtidigt uppenbart att byggnadslov inte bör knyta an endast till exempelvis en preciserad tillverkningsmetod utan bör lämna utrymme för utveckling.

När i en pågående verksamhet nya anordningar för arbetets bedrivande skall anskaffas eller nya arbetsmetoder införas, utan att skyldighet uppkommer att söka byggnadslov eller att anmäla ibruktagande av arbetslokal, kan situationer uppstå som blir likartade med dem som behandlats i det föregående och beträffande vilka framhållits att prövningen i byggnadslovsärendet bör omfatta även anordningar och arbetsmetoder. Utredningen har ännu inte kunnat gå närmare in på frågan om förhandsgranskning i sådana fall. Här kan emellertid påpekas att det ofta är lämpligt att anskaffning av nya eller ändrade anordningar för arbetets bedrivande och väsentliga omläggningar av arbetsmetoden diskuteras med yrkesinspektionen redan på planeringsstadiet och granskas av inspektionen enligt bestämmelsen i 6 § arbetarskyddskungörelsen. Man torde också i betydande utsträckning kunna förlita sig på att skyddsorganisationen på arbetsplatsen med företrädare även för de anställda i enlighet med sin uppgift — se härom avsnitt 13 — bevakar frågorna redan på planeringsstadiet och vid behov påkallar prövning av yrkesinspektionen. Utredningen vill framhålla att frågor om förhandsprövning kommer att aktualiseras under det fortsatta utredningsarbetet. Detta gäller bl. a. i fråga om maskiner och andra tekniska anordningar.

12.5.3 Slutbesiktning

Eftersom arbetarskyddsmyndighetens prövning ingår som ett led i byggnadslovsärendet bör yrkesinspektionen delta i slutbesiktningar enligt byggnadsstadgan när det gäller byggnader vari arbetslokaler ingår. Vid slutbesiktningen får yrkesinspektionen ett lämpligt tillfälle att pröva om de påpekanden som skett angående arbetsmiljön följts. Av denna anledning bör byggnadsstadgan innehålla en bestämmelse att yrkesinspektionen skall kallas till slutbesiktning. Eftersom det inte är föreskrivet att slutbesiktning skall äga rum i alla byggnadslovsärenden måste yrkesinspektionen också ges befogenhet att påkalla slutbesiktning. Detta gäller inte bara då yrkesinspektören yttrat sig i ärendet utan även då

utlåtande från yrkesinspektionen åberopats inför byggnadsnämnden och då nämnden på grund av ärendets enkla beskaffenhet själv utför granskningen från arbetsmiljösynpunkt. Utredningen föreslår att tilläggsbestämmelser införs i 64 § byggnadsstadgan i enlighet med det anförda.

Det kan diskuteras om arbetsgivare skall få sätta igång verksamheten i de ifrågavarande arbetslokalerna, innan slutbesiktning utan anmärkning skett enligt byggnadsstadgan eller yrkesinspektionen godkänt lokalerna efter anmälan om att dessa skall tas i bruk. En bestämmelse att sådan prövning skall avvaktas vore en god garanti mot att bristfälliga arbetslokaler över huvud kommer till användning. Det måste emellertid förutsättas att myndigheterna i dessa fall handlar skyndsamt. Det kan därför sägas att med en tillräckligt snabb handläggning från myndigheternas sida saknar det i allmänhet betydelse om godkännande måste avvaktas. När föreskrifterna i byggnadslovet har följts eller den tidigare befintliga lokalen är tillfredsställande skulle det också i praktiken verka stötande om verksamhet inte kunde startas på grund av att en myndighet inte i tid hinner verkställa besiktning. Är å andra sidan skyddsförhållandena i den nya verksamheten inte godtagbara torde för övrigt de befogenheter, som utredningen föreslår i fråga om arbetarskyddsmyndighetens fortlöpande tillsyn av arbetsställena, vara så vidsträckta att förutsättningar även i fortsättningen finns för ett effektivt ingripande från myndigheternas sida.

Syftet med de regler som har förordats i det föregående är att arbetsmiljösynpunkter skall i erforderlig utsträckning kunna beaktas redan på planeringsstadiet så att misstag och felberäkningar undviks. Inom utredningen har man också varit av den uppfattningen att mycket står att vinna om det föreslagna systemet tillämpas rätt och med uppsåt att nå det bästa möjliga. Trots detta kan det givetvis aldrig skapas någon fullständig garanti för att genom denna förhandsgranskning skall förhindras att olämpliga arbetsmiljöer kommer till. Ofta rör det sig om på förhand ytterst svårbedömbara faktorer, stundom är det kanske rent av nödvändigt att pröva sig fram i det enskilda fallet. Därtill kommer att utvecklingen går framåt, nya erfarenheter kommer till och kraven från de anställda och samhället ändras. Ett förhandsgodkännande kan därför aldrig innebära ett för all framtid givet godkännande av lokalerna etc. från arbetsmiljösynpunkt. Detta förringar dock inte värdet av att man följer den angivna ordningen för att ta till vara de fördelar som står att vinna genom den.

12.6 *Vissa industriområden*

Enligt en tidigare redovisad bestämmelse i byggnadsstadgan kan länsstyrelsen efter tillstyrkan av byggnadsnämnden medge dispens från byggnadslovskravet beträffande vissa industriområden. För att ge garantier för att yrkesinspektionen får tillfälle att bevaka dessa byggnadsärenden bör som villkor för befrielse från skyldighet att söka byggnadslov gälla att ansökan om sådan befrielse tillstyrkts även av yrkesinspektionen. Utredningen föreslår ett tillägg på denna punkt i 54 § 3 mom. byggnadsstadgan. Det förutsätts att yrkesinspektionen, om dispens beviljas, ser till att arbetstagarsidan ges tillfälle att framföra synpunkter under byggnadsföretagets gång. Som angetts i avsnitt 6.3 har meddelad dispens ingen inverkan i fråga om byggnadsnämnds besiktningar.

12.7 *Byggande för staten eller landsting*

Eftersom granskningen av byggnadsförslag från arbetsmiljösynpunkt bör anknyta till reglerna i byggnadsstadgan, måste det åligga byggnadsnämnden att underrätta yrkesinspektionen när enligt 66 § byggnadsstadgan anmälan inkommit att byggnad skall påbörjas för statens eller landstings räkning. Det finns även i ifrågavarande ärenden ofta anledning till samråd mellan yrkesinspektionen och byggnadsnämnden. Som nämnts gäller emellertid byggnadslovsplikten inte beträffande byggnader tillhöriga staten eller landsting.

Byggnadslagstiftningen ses f.n. över av bygglagutredningen. I samband därmed torde även komma att övervägas att införa enhetliga regler i fråga om byggnadslovsplikt. Utredningen föreslår i avvaktan härpå inga generella regler om skyldighet att söka byggnadslov för offentliga byggnadsföretag. Utredningen förutsätter emellertid att stat och landsting anpassar sig efter de regler om förhandsgranskning från arbetsmiljösynpunkt av byggnadsförslag som gäller beträffande byggande i övrigt. De anställda måste sålunda ges tillfälle att framföra sina synpunkter och få dessa beaktade vid prövningen av byggnadsärendet.

I ett avseende bör förfarandet i byggnadslovsärende direkt avse även statligt och landstingskommunalt byggande. Yrkesinspektionen måste sålunda få befogenhet att påkalla slutbesiktning även beträffande sådant byggande. Utredningen vill här åter betona att det i allmänhet blir avsevärt dyrare att i efterhand utföra av yrkesinspektionen påkallade ändringsarbeten än att göra ändringar i ritningsmaterialet i samband med förhandsgranskning.

De i avsnitt 12.3 förordade bestämmelserna om anmälningsskyldighet för arbetsgivaren och besiktning av yrkesinspektionen när arbetslokaler tas i bruk bör givetvis vara tillämpliga även för byggnader tillhöriga staten eller landsting, om anmälan ej erfordras enligt 66 § byggnadsstadgan.

12.8 *Samordningen av myndigheters verksamhet vid utfärdande av anvisningar eller föreskrifter*

Som berörts i avsnitt 6.4 kan vissa komplikationer inträda med hänsyn till att arbetarskydds- och byggnadslagstiftningen delvis avser samma förhållanden. Fråga har sålunda ibland uppkommit om bestämmelse som rör arbetslokal skall meddelas av arbetarskyddsstyrelsen eller statens planverk. Med hänsyn till att bestämmelser som rör byggandet i regel tas in i tillämpningsbestämmelserna till byggnadsstadgan (Svensk Byggnorm 67) — vilket innebär att de meddelas av planverket — synes spörsmålet främst gälla tiden innan byggnadsbestämmelse som har betydelse för arbetarskyddet tas in i Svensk Byggnorm eller hänvisning sker i Svensk Byggnorm till anvisningar som meddelats av arbetarskyddsstyrelsen.

Utredningen vill betona vikten av att samråd mellan arbetarskyddsstyrelsen och planverket sker med sikte på att behövliga bestämmelser utan dröjsmål kan komma i tillämpning. Som framgår av avsnitt 15 föreslår utredningen en bestämmelse i arbetarskyddslagen som ger Kungl. Maj:t möjlighet att bemyndiga styrelsen att meddela straffsanktionerade föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall. Med stöd av bemyndigande från Kungl. Maj:t får styrelsen möjlighet att meddela bindande föreskrifter angående de villkor som skall gälla för att visst slag av verksamhet skall få bedrivas i en byggnad. Enligt utredningens uppfattning har arbetarskyddsstyrelsen redan som chefsmyndighet inom arbetarskyddet en sådan befogenhet. Med den föreslagna bestämmelsen kan styrelsen också få befogenhet att utfärda straffsanktionerade bestämmelser som berör byggandet.

Med avseende på byggnad tillhörig staten gäller som nämnts i avsnitt 6.3 den undantagsbestämmelsen att myndighet som har att pröva ritningarna till byggnaden kan medge avvikelser från byggnadsstadgan och med stöd därav meddelade bestämmelser. Den anvisningsverksamhet som förekommer beträffande offentligt byggande har berörts i avsnitt 6.7. Utredningen vill i detta sammanhang påpeka att det är synnerligen angeläget att olika myndigheter, som meddelar anvisningar angående byggande, samordnar dessa med arbetarskyddsstyrelsens anvisningar så att några skiljaktigheter inte uppkommer. Det är naturligt att arbetarskyddsstyrelsens synpunkter tillmäts stor betydelse när det gäller utformningen av föreskrifter som berör arbetsmiljön. Det är ju också arbetarskyddsmyndigheten som i sista hand avgör om en verksamhet bedrivs under sådana former att den kan accepteras från arbetsmiljösynpunkt.

Ritningsgranskning är en tidskrävande uppgift för arbetarskyddsmyndigheterna. Det är därför önskvärt att övriga myndigheter som utför ritningsgranskning därvid beaktar även arbetarskyddssynpunkter för att minska arbetet för arbetarskyddsmyndigheterna. På

områden, där arbetsmiljöfrågorna inte kan bereda större svårigheter, synes arbetarskyddsmyndigheterna kunna anförtro uppgiften att granska ritningar från arbetarskyddssynpunkt åt myndigheter, som har att utföra granskning i andra avseenden.

12.9 *Särskilda föreskrifter*

För normalfallen anser utredningen den föreslagna ordningen rätt tillämpad vara tillfyllest för att förebygga att arbetslokaler som inte är tillfredsställande från skyddssynpunkt tas i bruk. Med tanke på utvecklingen mot alltmera komplicerade yrkeshygieniska problem och arbetsprocesser kan det dock behövas mera långtgående bestämmelser som kan tillämpas beträffande verksamheter som arbetar under särskilt riskabla förhållanden. Bestämmelserna bör ge arbetarskyddsstyrelsen befogenhet att för sådan verksamhet föreskriva att arbetslokal inte får tas i bruk utan att den besiktigats av yrkesinspektionen. Arbetarskyddsstyrelsen skall kunna bestämma ifrågavarande slag av verksamhet med angivande exempelvis av att i denna används vissa anordningar, viss tillverkningsmetod eller vissa ämnen. Som ytterligare exempel kan nämnas verksamhet i arbetslokaler med viss belägenhet. Utredningen föreslår att ifrågavarande bestämmelser tas in i arbetarskyddslagen som 8 a § fjärde stycket och, vad avser bemyndigande för arbetarskyddsstyrelsen, som i 9 § i arbetarskyddskungörelsen.

Gällande bestämmelser i 8 § arbetarskyddskungörelsen om medgivande av arbetarskyddsstyrelsen vid inrättande av bergverkstad och jämförlig helt under jord förlagd arbetslokal har ansetts avse fall då byggnadslov ej behövs. I själva verket kan man emellertid utgå från att något undantag från byggnadslovsplikten inte föreligger vid inrättande av arbetslokaler under jord. Med de av utredningen föreslagna reglerna om prövningen av arbetsmiljösynpunkter i byggnadslovsärende har därför bestämmelserna i 8 § inte längre någon funktion utan kan upphävas. Med stöd av nyssnämnda bestämmelser om befogenhet för arbetarskyddsstyrelsen att utfärda föreskrifter kan dessutom — om det behövs med hänsyn till verksamhetens beskaffenhet — föreskrivas att visst slag av arbetslokal under jord inte får tas i bruk innan lokalen besiktigats av yrkesinspektionen.

12.10 *Sammanfattande synpunkter*

I fråga om förhandsprövning från arbetsmiljösynpunkt skall enligt utredningens förslag sammanfattningsvis följande gälla.

För att få till stånd en förprövning av arbetslokaler skall anmälan till yrkesinspektionen i princip alltid ske innan arbetslokal tas i bruk för nystartad eller ändrad verksamhet som faller under arbetarskyddslagen. Yrkesinspektionen skall därefter i behövlig omfattning besiktiga lokalerna och pröva om de kan godtas för den avsedda verksamheten.

Erfordras byggnadslov i samband med att arbetslokaler eller personalrum inrättas bör särskilda regler gälla som anknyter till byggnadsstadgans bestämmelser om byggnadslov. Arbetsmiljösynpunkterna måste i ökad utsträckning föras in i byggnadslovsärenden, som gäller arbetslokaler, och en bättre samordning måste komma till stånd av yrkesinspektionens och byggnadsnämndernas verksamhet. Utredningen föreslår att det uttryckligen anges i byggnadsstadgan att vid prövningen av tillämnat byggnadsföretag skall tillses att detta inte strider mot arbetarskyddslagstiftningen. Prövningen i byggnadslovsärende skall innefatta även kontroll av att arbetstagarna beretts tillfälle att framföra sina synpunkter. Arbetstagarnas synpunkter bör föreligga redan vid tidpunkten för yrkesinspektionens ställningstagande, vare sig detta sker i form av granskningsutlåtande efter frivillig underställning från arbetsgivares sida eller i inspektionens yttrande i byggnadslovsärende. Motsvarande ordning förutsätts komma att tillämpas vid byggande för staten eller landsting.

Byggnadsnämnd skall vara skyldig att lämna underrättelse till yrkesinspektionen om byggnadslovsansökan och anmälan från staten eller landsting i byggnadsärende angående arbetslokaler. Vidare får yrkesinspektionen befogenhet att påkalla slutbesiktning i varje

sådant ärende.

Med denna utformning av regelsystemet kan man räkna med en obligatorisk och omfattande granskning av byggnadsförslag och en förprövning av arbetslokaler från yrkesinspektionens sida i alla de fall då en sådan granskning eller prövning fyller en funktion. En nödvändig förutsättning är dock att yrkesinspektionen ges tillräckliga resurser för att fullfölja dessa uppgifter, som är krävande men samtidigt grundläggande vid strävandena att åstadkomma goda arbetsmiljöer. Utredningen understryker också vikten av att det föreslagna förfarandet kompletteras med möjlighet för yrkesinspektionen att fortlöpande erhålla meddelanden från centrala företagsregistret.

I anslutning till förhandsprövningen av arbetslokaler enligt den av utredningen föreslagna ordningen kommer också ofta till stånd en prövning av olika slags till lokalerna hörande anordningar. Även arbetsmetoder och liknande kan komma under bedömande i sådant sammanhang. Utredningen vill emellertid framhålla att det föreslagna systemet inte täcker hela det område på vilket behov av förhandsprövning från arbetsmiljösynpunkt föreligger. Ytterligare frågor av hithörande slag kommer således att aktualiseras under utredningens fortsatta arbete.

13 Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare

13.1 *Inledning*

Arbetarskyddslagstiftningen lägger i första hand förpliktelserna att skapa sunda och säkra arbetsförhållanden på arbetsgivaren. Skyddsarbetet fordrar emellertid också arbetstagarnas medverkan och sedan åtskillig tid tillbaka bedrivs samverkan i skyddsfrågor mellan arbetsmarknadens parter. På arbetsplatserna sker samarbetet inom ramen för den lokala skyddsorganisationen och med skyddsombud och skyddskommittéer som viktiga instrument. Samarbetet erbjuder de anställda möjligheter till inflytande över arbetsmiljön. Det är under kontinuerlig utveckling med avseende på såväl innehåll som former. Som utredningen framhållit i avsnitt 10 finns det all anledning att fortsätta utbyggnaden av samverkanssystemet och att därvid tillvarata möjligheterna till ökat medinflytande för de anställda i arbetsmiljöfrågor. En utbyggd lagreglering i ämnet synes kunna ge stöd åt och värdefulla garantier för en sådan utvecklingslinje. Därigenom läggs också grunden för att förverkliga arbetarskyddets ökade ambitioner över ett vidgat verksamhetsområde.

Tillsynsorgan med tillräckliga resurser för rådgivning och upplysning och effektivt ingripande vid behov därav är i många fall en förutsättning för ökat inflytande för de anställda vid utformningen av arbetsmiljön. Det finns alltså ett klart samband mellan strävan att på olika sätt stärka detta inflytande och den upprustning av tillsynsorganisationen som utredningen föreslår.

13.2 *Nuvarande organisation*

Vid årsskiftet 1971/72 fanns enligt arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens årsberättelse lokala skyddsombud vid 38 000 arbetsställen och skyddskommittéer vid 4 200 arbetsställen. Det har från yrkesinspektionens sida framhållits att bl. a. eftersläpning i redovisningen inverkar i den riktningen att flera arbetsställen kan antas ha skyddsombud och skyddskommittéer än som uppges i årsberättelsen. Från yrkesinspektionen inhämtade uppgifter tyder på att arbetarskyddslagens bestämmelser om utseende av skyddsombud och skyddskommittéer regelmässigt följs vid större företag med undantag i någon mån för kontorsarbetsplatser. Beträffande mindre företag har en mindre fördelaktig bild erhållits. På arbetsställen med 5—9 arbetstagare saknas sålunda skyddsombud vid de flesta arbetsställen inom gruppen. Motsvarande gäller i fråga om skyddskommitté på arbetsställen med 50—99 arbetstagare, varvid dock får beaktas att notering i allmänhet saknas om företagsnämnder som fungerar som skyddskommitté. Även något större arbetsställen synes i en del fall sakna skyddsombud respektive skyddskommitté. Till den lokala skyddsorganisationen hör också de regionala skyddsombud som är verksamma på området. Inom vissa branscher

har en utveckling ägt rum som kanske delvis går längre än som avsågs vid tillkomsten av arbetarskyddslagens bestämmelse om regionala skyddsombud. Arbetarskyddsstyrelsens praxis har dock varit restriktiv när arbetsgivaren inte biträtt ansökningen om medgivande att utse sådant ombud. Den föregående redogörelsen ger vissa besked om dessa skyddsombuds verksamhet. Fullständiga uppgifter har inte kunnat erhållas om hur många arbetsställen som har regionalt skyddsombud. Som helhet torde verksamheten kunna konstateras vara av ganska begränsad omfattning.

Tidigare har lämnats viss redogörelse för hur det lokala samarbetet i skyddsfrågor är organiserat i praktiken. Vidare har redogjorts för iakttagelser vid utredningens studiebesök, för yttranden inhämtade från yrkesinspektionen och Föreningen Teknisk Företagshälsovård och för några rapporter angående skyddsombudens arbetsförhållanden. Det redovisade materialet medger inte något sammanfattande omdöme om hur det lokala skyddsarbetet fungerar. En mera fullständig kartläggning skulle vara tidsödande att genomföra och skulle ändock inte kunna ge något entydigt resultat. Det är naturligt att formerna för skyddsorganisationen i den praktiska tillämpningen växlar starkt mellan olika företag beroende främst på företagets branschinriktning och storlek. Att sedan återspegla det verkliga innehållet i de yttre organisationsdragen kan vara ytterligt svårt. Den tidigare redogörelsen visar dessutom att det lokala skyddsarbetet befinner sig i ständig utveckling. Tillgängligt material ger emellertid vid handen att skyddsarbetets nivå skiftar kraftigt hos olika företag. Medan det inom många företag finns en väl fungerande organisation för att bevaka arbetsmiljön, finns det inom andra företag — främst bland de mindre — endast en klart otillräcklig skyddsverksamhet.

13.3 *Utgångspunkter för utredningens överväganden*

I den allmänna debatten har från olika håll krävts att arbetstagarna skall beredas större inflytande över sina arbetsförhållanden. Det har särskilt betonats att skyddsombudens ställning måste stärkas. Kraven anknyter i många avseenden till den utveckling inom arbetslivet som skett efter arbetarskyddslagens tillkomst.

En viktig utgångspunkt för utredningens överväganden är de synpunkter som framförts från fackligt håll angående samarbetet i arbetsmiljöfrågor. Olika förslag har här lagts fram som går ut på att öka de anställdas inflytande över arbetsmiljöns utformning. 1971 års LO-kongress antog bl. a. ett uttalande om att skyddsombudens ställning måste stärkas och att reglerna om de anställdas inflytande och bestämmanderätt måste omfatta även skyddskommitténs och huvudskyddsombudens funktion i skyddsorganisationen. Ytterligare borde byggas upp ett system som inte ger arbetsgivarparten möjlighet att ensidigt stoppa tillkomsten av regionala skyddsombud. Beträffande skyddsombudens utbildning konstaterades att en rad utbildningsinsatser skett till följd av det av SAF och LO år 1967 antagna s. k. skolningsuttalandet men att förhandlingar borde tas upp härom för att få till stånd bättre förhållanden utbildningsmässigt och i ekonomiskt avseende. Behovet av fördjupad utbildning för skyddsombuden underströks.

Även 1970 års TCO-kongress uttalade sig för större inflytande för de anställda särskilt i fråga om arbetsmiljön. Man underströk att de anställdas inflytande borde avse alla beslutsnivåer i företaget.

De önskemål, som uttryckts om ett ökat inflytande för de anställda över arbetsmiljön, är delvis av ganska allmän natur. De måste för att få ett konkret innehåll ses mot bakgrunden av den utveckling som skett på arbetsplatserna och i samhällslivet i stort. I fråga om den tekniska och strukturella utvecklingen kan hänvisas till skildringen i rapporten om arbetsmiljö och hälsa i relation till utvecklingen inom näringsliv och samhälle, bilaga 4 till betänkandet. I vilka avseenden utvecklingen inneburit försämringar eller förbättringar i situationen på arbetsplatserna saknas det anledning att söka fastställa i detta sammanhang. Avgörande är i stället att enighet

synes råda om att man bör få till stånd en allmän höjning av nivån i fråga om skyddsförhållanden och arbetsmiljö över huvud. Man bör härvid ta fasta på ett växande intresse från arbetstagarnas sida att medverka i att lösa arbetsmiljöfrågorna. Det är arbetstagarna som omedelbart berörs om arbetsplatsen är otillfredsställande i skyddstekniskt, arbetshygieniskt eller ergonomiskt avseende eller om arbetet eljest innebär ogynnsamma förhållanden från arbetsmiljösynpunkt. I ett tekniskt alltmer utvecklat arbetsliv är det nödvändigt att ta vara på de erfarenheter som utgår från människans upplevelse av arbetssituationen. Arbetstagarna bör därför i större utsträckning än f. n. beredas möjligheter att hävda sina synpunkter på arbetsförhållandena.

De anställdas inflytande över arbetsmiljön framstår i detta sammanhang som ett värde även såtillvida att möjligheten att påverka miljön kan ge ökat engagemang vid fullgörande av arbetsuppgifterna i övrigt.

Den gällande arbetarskyddslagstiftningens regler om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare syftar till en organisation som ger de anställda möjlighet att under arbetsgivarens ledning öva inflytande i skyddsfrågor. För bestämmelserna har relativt utförligt redogjorts i avsnitt 5.3. Sammanfattningsvis kan sägas att de anställda enligt gällande rätt skall ha möjlighet att genom skyddsombud hos arbetsgivaren göra framställning om skyddsåtgärder i den ordning arbetsgivaren föreskriver. Om framställningen inte beaktas inom skälig tid kan skyddsombudet påkalla ingripande av yrkesinspektionen. Vidare innehåller lagstiftningen regler om att de anställda på arbetsställen av viss storleksordning skall ha tillfälle att genom sina representanter i skyddskommittén överlägga om och till arbetsgivaren ställa förslag beträffande åtgärder för att främja säkerhet och sundhet i arbetet.

Lagstiftningen innehåller emellertid inte bestämmelser om hur skyddsombud blir i stånd att fullgöra sina uppgifter. Det finns sålunda inga stadganden om att skyddsombud kan förfoga över viss del av arbetstiden för att bevaka skyddsförhållandena inom sitt skyddsområde. Om skyddsombudets utbildning sägs endast att ombudet har att skaffa sig noggrann kännedom om skyddsförhållandena. Några särskilda befogenheter inrymmer arbetarskyddslagen varken för skyddsombud eller för skyddskommitté. Det kan även framhållas att den organiserade samverkan enligt lagen är begränsad till frågor om förebyggande av ohälsa och olycksfall i arbetet. Lagen nämner inget om deltagande från de anställdas sida vid planeringen av arbetsmiljön. Lagens samverkansregler synes inte kunna möta de berättigade krav på inflytande från de anställdas sida som numera ställs.

Av den tidigare redogörelsen har framgått att samarbetsformerna utvecklats genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer och att man vid många arbetsställen strävar efter att genom lokala initiativ öka de anställdas möjligheter att öva inflytande på arbetsmiljön. Å andra sidan har det även framkommit, särskilt beträffande mindre företag, att ofta inte ens de formella krav på organisation är uppfyllda som lagen ställer. I det sammanhanget kan erinras om att arbetarskyddslagens regler om utseende av skyddsombud utanför kretsen av arbetstagare vid arbetsstället är restriktiva och tolkats så att arbetsgivarens medgivande krävts för att utse regionalt skyddsombud.

Ett system som byggde på att garantera arbetstagarna beslutsmedverkan beträffande alla åtgärder som berör arbetsmiljön skulle förutsätta en mycket långtgående omgestaltning av reglerna om arbetsledning och över huvud av vad som nu gäller om företagens och förvaltningens organisation. En sådan omgestaltning av rättsförhållandena är uppenbarligen avhängig av centrala regler inom lagstiftningen i övrigt vilka berör arbetsledningsrätten samt också ägarförhållanden och det ekonomiska och straffrättsliga ansvaret. Det bör också påpekas att vid investeringar inom företag och förvaltningar går ingen klar gräns mellan satsningar som avser arbetsmiljön och investeringar som avser verksamheten i övrigt utan ytterst är kostnaderna för en tillfredsställande arbetsmiljö en del av driftskostnaderna i stort. En så långtgående omvandling av rättsreglerna som

antytts synes därför i vart fall inte tänkbar att genomföra i detta sammanhang. Utredningen går alltså inte direkt in på företagsorganisationen vad gäller driftsförhållanden och personaladministration. Beträffande utvecklande av olika former av kvalificerad beslutsmedverkan bör emellertid intressanta resultat kunna komma fram genom pågående försök med fördjupad företagsdemokrati. Det är också viktigt att erinra om att den i slutet av 1971 tillsatta arbetsrättskommittén har till uppgift att göra en översyn av arbetsfredslagstiftningen. Det är möjligt att en del djupgående problem som berör arbetsmiljön kan vinna sin lösning genom förändringar i arbetsledningsrätten. Det är här fråga om utredningsuppgifter som får anses höra hemma inom området för arbetsrättskommitténs uppdrag.

Det sagda innebär inte att man tills vidare måste begränsa sig till smärre ändringar i nuvarande samverkansregler. Det är tvärtom nödvändigt att söka finna vägar som på ett påtagligt sätt leder till ökat medinflytande för de anställda över arbetsmiljöns utformning. Det torde också vara möjligt att finna lösningar som inte förutsätter nyssnämnda långtgående omgestaltningar men ändock ger de anställda ett betydligt större inflytande än hittills i skyddsfrågor. I det följande behandlar utredningen olika sätt att stärka skyddsombudens ställning och att bredda uppgifterna för skyddsombud och skyddskommittéer. Utredningen diskuterar också olika vägar att stimulera de anställda till aktivt deltagande i skyddsarbetet.

Utredningen vill påpeka att arbetstagarnas inställning till frågor om medinflytande vid arbetsmiljöns utformning även betingas av det sätt varpå arbetet är organiserat i stort. En arbetsorganisation, som inte ger medinflytande på alla nivåer, kan såväl i praktiskt avseende som från psykologisk synpunkt utgöra en broms för de anställdas aktivitet i arbetsmiljöfrågor. Strävandena går här parallellt på arbetsmiljöns och företagsdemokratins område.

I lagstiftningen bör sålunda nya bestämmelser införas som bereder arbetstagarna ökat inflytande i fråga om arbetsmiljön. Beroende på att reglerna skall täcka alla förekommande typer av företag kan inte undvikas att de blir av ganska allmän natur. I möjligaste mån bör eftersträvas att inte differentiera reglerna efter skilda branscher och strukturer. En fördel med ett sådant system är att man undviker risken att binda utvecklingen i stela former.

I sina överväganden utgår utredningen vidare från att de nya samverkansreglerna skall tillförsäkra de anställda rätt att i ett tidigt skede delta i planering av arbetsförhållandena. Många arbetsmiljöproblem löses bäst redan på planeringsstadiet och det är en viktig uppgift för lagstiftningen att skapa garantier för att de anställda bereds inflytande vid planering av nyanläggningar och ändringar i befintliga anläggningar.

Gäller det å andra sidan förbättringar eller korrigeringar vid befintliga arbetsställen bör eftersträvas att ge de nya reglerna en sådan konstruktion att erforderliga åtgärder vidtas snarast möjligt efter det att de anställda väckt en arbetsmiljöfråga. Om åtgärder ej vidtas inom överenskommen eller eljest skälig tid är det ofrånkomligt att lita till ingripanden genom samhällets tillsynsorgan. På samma sätt blir det tillsynsorganen som får träffa avgörande när parterna inte når enighet om vilka skyldigheter som författningsenligt åvilar arbetsgivaren.

Utredningen förutsätter att lagstiftningen som hittills skett kompletteras genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Det är av stort värde att sådana överenskommelser existerar vid sidan av lagstiftningen och ger detaljregler angående den lokala skyddsorganisationen. Den frivilliga överenskommelsen innebär fördelar i fråga om föreskrifternas genomförande i praktiken. Framför allt är en sådan överenskommelse ägnad att öka parternas intresse för skyddsarbetet och befordra deras aktiva medverkan och ansvarskänsla.

13.4 *Huvuddragen av de nya samverkansreglerna*

Skyddsverksamheten på arbetsplatserna har traditionellt varit inriktad på att förebygga

ohälsa eller olycksfall till följd av arbetsförhållandena. De skyddstekniska frågorna framstår fortfarande som utomordentligt betydelsefulla. På arbetshygienens område krävs vidgad uppmärksamhet och allt kraftigare insatser. Även de erfarenheter som vunnits om psykiska hälsorisker måste uppmärksammas i det lokala skyddsarbetet.

Den tekniska utvecklingen och föränderligheten inom arbetslivet har medfört ett allt större behov av företagshälsovård. En tillfredsställande utveckling av företagshälsovården i framtiden synes i hög grad vara beroende av att man kan finna former för de anställdas inflytande över densamma. Frågor om företagshälsovård bör sålunda också falla inom ramen för samverkan.

13.4.1 Den enskilde arbetstagaren

Frågorna om arbetsmiljöns utformning är en angelägenhet för alla på arbetsplatsen. Det är viktigt att den enskilde alltid ges impulser att själv aktivt medverka till förbättringar i arbetsmiljön och att det lokala skyddsarbetet organiseras med beaktande av intresset att alla anställda engageras däri.

Regelbunden översyn av arbetsstället är en värdefull och ofta nödvändig form av skyddsarbete. Denna översyn sker bl. a. genom s. k. skyddsronder med deltagande av representanter för arbetsgivaren och av skyddsombud. Utredningen föreslår att en särskild bestämmelse om skyddsrond tas in som ett fjärde stycke i 64 § arbetarskyddskungörelsen. För att främja den enskildes deltagande i skyddsarbetet kan det vara lämpligt att låta ytterligare arbetstagare delta i denna översyn. De anställdas representation vid sidan av skyddsombudet bör om möjligt växla mellan arbetstagarna. Det kan vara fördelaktigt att låta arbetstagarna, särskilt skyddsombud, delta i skyddsronder även utanför den egna avdelningen. Härvid kan brister avslöjas som inte observeras av den som vant sig vid miljön. Dessutom vinner de anställda bättre överblick över verksamheten på arbetsstället.

En väg att få med alla arbetstagare i skyddsarbetet och tillgodogöra sig deras erfarenheter är att anordna överläggningar angående arbetsmiljöfrågor för de anställda i lämpliga grupper. Vid dessa skyddsträffar kan förslag till arbetsmiljöförbättrande åtgärder framföras av de anställda. Vidare kan information i skyddsfrågor ges av arbetsgivaren. Det är nödvändigt att framkomna förslag — i den mån de inte omedelbart föranleder åtgärder — vidarebehandlas inom skyddskommittén eller av skyddsombud och företrädare för arbetsgivaren. Skyddsträffarna bör om möjligt förläggas på betald arbetstid. Hur ofta skyddsträffar bör äga rum får avgöras med hänsyn till det lokala behovet.

Möjligheter att engagera den enskilde i skyddsarbetet finns också genom att låta arbetstagarna ingå som medlemmar i olika slags skyddsgrupper. För att integrera skyddsfrågor i produktionen är det ofta lämpligt att låta arbetsledare och andra företrädare för arbetsgivaren samt skyddsombud och andra representanter för arbetstagarna bilda sådana grupper.

Som ännu en möjlighet att få med den enskilde arbetstagaren i skyddsarbetet kan nämnas förslagsverksamhet inom företagen i skyddsfrågor.

13.4.2 Skyddsombud

Utseende av skyddsombud

Grunden till skyddsombudsinstitutionen lades redan i början av detta århundrade och lär ha uppstått genom att arbetstagarna på vissa arbetsställen uppdrog åt en arbetskamrat att framföra arbetstagarnas synpunkter till yrkesinspektören. En bestämmelse om skyddsombud intogs i 1912 års arbetarskyddslag i dess ursprungliga lydelse. Därefter har reglerna om skyddsombud utvecklats såväl i lag som i partsöverenskommelser om det lokala samarbetet. Skyddsombudsinstitutionen framstår numera som ett karakteristiskt och viktigt inslag i det svenska arbetarskyddet. Skyddsombuden har gjort betydelsefulla insatser genom att fästa

arbetsgivares eller yrkesinspektionens uppmärksamhet på brister i arbetarskyddet och genom att få arbetskamrater att inse vikten av att efterleva skyddsföreskrifter. Det kan samtidigt sägas att skyddsombud i många fall haft svårt att fullgöra sina uppgifter bl. a. beroende på att det saknas regler som ger ombudet tillräckligt stöd i hans verksamhet.

Den naturliga formen för den enskilde arbetstagarens agerande i skyddsfrågor är hänvändelse till den närmaste arbetsledningen och om detta inte ger resultat anmälan till vederbörande skyddsombud för frågans behandling i den avsedda ordningen. F. n. gäller att skyddsombud skall utses på arbetsställen med minst fem arbetstagare där inte särskilda förhållanden berättigar till undantag. Undantaget från huvudregeln avser enligt förarbetena framför allt vissa mindre kontor och butiker. Bestämmelsen om utseende av skyddsombud kompletteras med en rekommendation att, om så anses påkallat, utse skyddsombud även på arbetsställe med mindre än fem arbetstagare.

Vad gäller den typ av arbetsställen som bl. a. åsyftats med undantaget från huvudregeln om utseende av skyddsombud — mindre kontor och butiker — är skyddsförhållandena ej sällan sådana att det är starkt påkallat att arbetstagare och arbetsgivare genom ett organiserat skyddsarbete tar itu med problemen. Den ändringen bör enligt utredningens mening därför ske i förhållande till nuvarande lag att regeln om skyddsombud på arbetsställe med minst fem arbetstagare skall gälla utan undantag. Därjämte är det motiverat att skyddsombud alltid utses på arbetsställe med mindre än fem arbetstagare om arbetsförhållandena påkallar det. Utredningen föreslår att 40 § första stycket arbetarskyddslagen ändras i enlighet med det anförda. Det ankommer på tillsynsorganen att verka för att arbetstagarna utser skyddsombud i den utsträckning som är föreskrivet.

Vid åtskilliga arbetsställen finns huvudskyddsombud med uppgift bl. a. att vara en samordnande länk mellan skyddsombuden. På arbetsställen med flera skyddsombud är det lämpligt att ett av skyddsombuden företräder dessa i frågor som sträcker sig över mer än ett skyddsområde. Med hänsyn till värdet av att ett av skyddsombuden svarar för kontakten dels utåt och dels mellan skyddsombuden inbördes bör enligt utredningens mening huvudskyddsombud alltid utses vid arbetsställe med mer än ett skyddsombud. Som ett fjärde stycke i 40 § arbetarskyddslagen bör därför skrivas in en bestämmelse om utseende av huvudskyddsombud i sådana fall.

Särskilt angående regionala skyddsombud

De tidigare redovisade uppgifterna visar att den lokala skyddsorganisationen på många arbetsställen är otillfredsställande. Det framstår som angeläget att finna regler som stimulerar till lokal skyddsverksamhet och därigenom ökar de anställdas medverkan i fråga om arbetsmiljöns utformning vid alla de arbetsställen det här gäller.

Möjligheten att utse skyddsombud utanför kretsen av arbetstagare vid visst arbetsställe infördes med tanke på sådan verksamhet där på grund av ofta förekommande växlingar i fråga om arbetsställe eller arbetsstyrkans sammansättning svårighet föreligger att utse skyddsombud bland arbetstagarna.

De tillfälliga arbetsställena torde numera inte på samma sätt som tidigare stå i förgrunden när det gäller att utse regionala skyddsombud. Samtidigt kan sägas att det beträffande de tillfälliga arbetsställena främst är de mindre som saknar tillfredsställande skyddsorganisation inom företaget.

Det ringa antalet anställda vid mindre arbetsställen gör att kretsen inom vilken skyddsombud kan utses är liten och att det därför kan vara svårt att inom företaget få fram personer som är lämpliga och villiga att bli skyddsombud. Vid sådana arbetsställen är också tillgängligt erfarenhets- och jämförelsematerial ofta litet. Man kan vidare peka på att det vid mindre arbetsställen inte är ovanligt att arbetstagarna känner sig så bundna i förhållande till arbetsgivaren att de inte med kraft verkar för förbättringar i arbetsmiljön, i synnerhet inte om erforderliga åtgärder skulle belasta företaget ekonomiskt. Dessutom måste man räkna med att det finns särskilt

stora svårigheter att ordna utbildningsfrågan vid små företag. Förutom att skyddsombudsinstitutionen i regel är svagt utvecklad eller obefintlig på mindre arbetsställen finns ytterligare en påtaglig omständighet som gör att skyddsorganisationen kan behöva förstärkas utifrån. Här åsyftas att de mindre företagen i allmänhet saknar tillgång till medicinska och tekniska experter inom företagshälsovårdens område.

För att ge de anställda på arbetsställen med bristfällig skyddsorganisation ökat stöd har pekats på möjligheten att bygga ut systemet med regionala skyddsombud. Vissa omständigheter har å andra sidan ansetts motivera att möjligheterna att utse regionala skyddsombud inte bör vara obegränsade. Först kan erinras om att samverkansreglerna syftar till att just de anställda på arbetsstället genom att engageras i skyddsverksamheten skall tillföra denna sina erfarenheter och få intresse och ansvar för arbetsmiljön. Det finns en risk för att detta syfte skjuts i bakgrunden om skyddsarbetet för de anställdas räkning utförs av personer utanför arbetsstället. Det måste emellertid här bli en avvägning med utgångspunkt i att de regionala skyddsombudens huvuduppgift är att stimulera de anställdas intresse för det lokala skyddsarbetet. Det har också framhållits att skyddsombud i princip bör ha tillträde överallt inom företaget och kunna ingå som medlem i projektgrupper av alla slag. Detta är vad gäller lokalt skyddsombud naturligt med hänsyn till den samhörighetskänsla som bör eftersträvas inom ett företag. Det ställer sig annorlunda beträffande regionalt skyddsombud, vare sig denne är fackföreningsfunktionär eller arbetstagare inom konkurrerande företag. I båda fallen kan ombudets tillträde respektive närvaro ge anledning till invändningar bl. a. från konkurrenssynpunkt. Vidare har anförts att kontakten mellan skyddsombud och tjänsteman från yrkesinspektionen vid dennes besök på arbetsstället försvåras om skyddsombud utsetts utanför de anställdas krets.

Vid övervägande av olika synpunkter som kan anföras i denna fråga har utredningen kommit fram till att systemet med regionala skyddsombud bör vidareutvecklas. Av redogörelsen i avsnitt 5.5 framgår att särskilt arbetstagarsidan i allmänhet haft goda erfarenheter av de regionala skyddsombudens verksamhet. Det får dock beaktas att det inte kan komma ifråga att bygga upp en organisation vid sidan av yrkesinspektionen och den kommunala tillsynen för att utifrån kontrollera skyddsverksamheten i företagen. Huvuduppgiften för de regionala skyddsombuden skall i stället vara att aktivera det lokala skyddsarbetet. Med hänsyn till de befogenheter som i förslaget tilläggs skyddsombuden måste emellertid verksamhetsområdet även för de regionala ombuden vara klart angivet beträffande såväl olika arbetsställen som skyddsområden inom dessa.

När det sedan gäller att närmare avgöra för vilka arbetsställen regionalt skyddsombud skall kunna utses, finns det anledning att beakta de speciella svårigheter att skapa en tillfredsställande skyddsorganisation som enligt den tidigare framställningen föreligger på mindre arbetsställen. Det är samtidigt uppenbart att skyddsorganisationens beskaffenhet inte bara är avhängig av företagets storlek, utan att goda arbetsmiljöer kan finnas i små företag och att även stora företag kan ha en bristfällig skyddsorganisation. Detta talar för att man inte genom en lagregel bör låsa möjligheten att utse regionalt skyddsombud till företag med visst högsta antal anställda. Avgörande vikt bör i stället kunna fästas vid förekomsten av skyddskommitté. Man torde kunna ge det riktmärket att i företag, där skyddskommitté saknas, ett behov ofta föreligger av regionalt skyddsombud. Har å andra sidan skyddskommitté tillsatts bör man kunna utgå från att arbetstagarna är beredda att på ett aktivt sätt engagera sig i skyddsarbetet och har möjlighet att i samarbete med arbetsgivaren bevaka att arbetsmiljön är tillfredsställande. Vid bedömningen av om regionalt skyddsombud bör utses får man ta hänsyn till de riskförhållanden som föreligger på arbetsstället. Däremot skall arbetsgivaren inte, såsom enligt nuvarande tillämpning, ha möjlighet att ensidigt motsätta sig att sådant skyddsombud utses. Prövningen av frågan om regionalt skyddsombud får utses vid visst arbetsställe bör ligga hos yrkesinspektio-

nen. Frågan skall därvid behandlas i den yrkesinspektionsnämnd som enligt vad utredningen föreslår i annat sammanhang bör inrättas.

Utredningen föreslår att 40 § tredje stycket arbetarskyddslagen ändras i enlighet med det anförda. För arbetsställe där skyddskommitté ej tillsatts skall således yrkesinspektionen, om förhållandena påkallar det, kunna medge att skyddsombud utses utanför kretsen av arbetstagare. Utredningen utgår därvid från att skyddskommitté alltid tillsätts på arbetsställe där arbetsgivaren eller arbetstagarna begär det. Utredningens förslag om ändrade bestämmelser om skyddskommitté, som behandlas i det följande, har utformats i enlighet härmed.

Till frågan om ersättning till regionala skyddsombud återkommer utredningen längre fram i detta avsnitt.

Skyddsombudens uppgifter

I gällande arbetarskyddslag saknas grundläggande bestämmelser om vad som är skyddsombudens uppgifter. För att ytterligare befästa skyddsombudsinstitutionen bör enligt utredningens uppfattning sådana bestämmelser tas in i lagen. Uppgifter för såväl lokala som regionala skyddsombud bör vara att företräda arbetstagarna i skyddsfrågor och verka för tillfredsställande skyddsförhållanden inom skyddsområdet. Skyddsombudet skall inom sitt skyddsområde vaka över säkerheten och sundheten i arbetet. Viktigt är också att skyddsombudet deltar vid planeringen av lokaler, maskiner och andra anordningar samt arbetsmetoder. Denna fråga tar utredningen upp till särskild behandling vid övervägande av nya regler om förhandsprövning av arbetslokaler m. m., se avsnitt 12. Där skyddskommitté inte finns skall skyddsombud och arbetsgivare gemensamt planera företagshälsovården efter företagets behov.

Vidare bör nämnas den del av skyddsombudens uppgifter som går ut på att vinna övriga arbetstagares aktiva medverkan i skyddsarbetet. Som tidigare understrukits ligger det regionala skyddsombudets uppgift i första hand på detta plan. Även lokala skyddsombud har en viktig roll när det gäller att höja övriga arbetstagares skyddsmedvetande.

Bestämmelser om skyddsombuds uppgifter har intagits i första och andra stycket i en ny 40 a § arbetarskyddslagen.

För att skyddsombuden skall kunna på ett effektivt sätt fullgöra sina uppgifter är det väsentligt att de erhåller lämplig utbildning. I 40 a § tredje stycket arbetarskyddslagen föreslås en grundläggande bestämmelse att arbetsgivare och arbetstagare gemensamt svarar för att skyddsombud får erforderlig utbildning. Utredningen tar upp utbildningsfrågan till särskild behandling i avsnitt 16.

En aktiv insats från skyddsombudets sida bör på allt sätt främjas. Finns grundad anledning att misstänka att arbetsförhållandena innebär risker för arbetstagarna med hänsyn till exempelvis förekomsten av farliga ämnen eller produkter skall skyddsombudet kunna kräva att arbetsgivaren låter kontrollera skyddsförhållanden. Utredningen föreslår en uttrycklig bestämmelse härom i 64 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen.

Skyddsombudens rätt att få upplysningar

För att skyddsombud skall kunna fullgöra sina uppgifter måste ombudet ha möjlighet att följa utvecklingen inom sitt skyddsområde genom att ta del av handlingar som ger upplysningar av betydelse för bedömande av skyddsförhållandena. Arbetarskyddskungörelsen och partsöverenskommelserna innehåller f. n. vissa bestämmelser i ämnet. Med hänsyn till frågans vikt bör emellertid bestämmelser av detta slag tas in i lagen.

I första hand skall skyddsombud ha rätt att ta del av uppgifter i sådana handlingar som nu nämns i 64 § tredje stycket arbetarskyddskungörelsen, nämligen arbetsbok, minderårigförteckning, meddelanden från tillsynsorgan samt intyg över besiktning och provning av tekniska anordningar av olika slag. Skyddsombudets befogenheter i detta avseende bör emellertid inte låsas genom någon uppräkning utan bör avse en rätt att ta del av de handlingar

och erhålla de upplysningar i övrigt som är av betydelse för skyddsombudets verksamhet. En bestämmelse i detta avseende föreslås i 40 a § femte stycket arbetarskyddslagen. Skyddsombud måste sålunda ha rätt att få del även av upplysningar som arbetsgivaren inhämtat från exempelvis utomstående konsultföretag. Detta är viktigt bl. a. med hänsyn till att skyddsombudet enligt utredningens förslag skall delta vid planeringen av nya eller ändrade lokaler, anordningar och arbetsmetoder. För att skyddsombudet i dessa fall skall kunna göra fullständiga bedömningar måste han ha möjligheter att i god tid erhålla material som belyser frågan.

Skyddsombuds behov av ledighet för uppdraget

I olika sammanhang har framhållits att det är angeläget att skyddsombuden får tillfälle att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina funktioner som skyddsombud. I partsöverenskommelserna förekommer en regel om att arbetsgivare kan medge huvudskyddsombud, som ej på annat sätt bereds möjlighet att utöva sin verksamhet, att utan förlust av arbetsinkomst få disponera viss ledighet för verksamheten. För att ge tillräckligt fast form åt skyddsombudsinstitutionen och för att tillförsäkra skyddsombuden möjlighet att ägna sig åt skyddsombudsverksamheten synes det emellertid nödvändigt att i lagen (40 a § fjärde stycket) skriva in en bestämmelse att skyddsombud skall beredas erforderlig tid för att fullgöra sina uppgifter. I en sådan bestämmelse ligger att skyddsombud under denna tid skall kunna verka utan att göra ekonomiska förluster genom minskad arbetsinkomst.

Om skyddsombudsinstitutionen skall fungera är det av grundläggande betydelse att bristande tid inte lägger hinder i vägen för skyddsombudet att fullgöra sina uppgifter. I alla akuta situationer ligger det i sakens natur att ombudet på egen hand bestämmer tidsåtgången för skyddsåtgärden. Beträffande det löpande skyddsarbetet, såsom allmänna översyner samt rådgivning och diskussioner i skyddsfrågor, är det å andra sidan lämpligt att arbetsgivare och arbetstagare genom lokala förhandlingar träffar överenskommelser.

I de flesta fall torde arbetsgivare och skyddsombud kunna nå enighet om den tid som bör stå till ombudets förfogande. Kan man i något fall inte enas får frågan hänskjutas till avgörande av yrkesinspektionen. Mot bakgrunden av att det kan vara fråga om viktiga skyddsfrågor skall enligt utredningens uppfattning skyddsombudet i avvaktan på inspektionens ställningstagande ej vidkännas löneavdrag för den tid han ägnar åt det löpande skyddsarbetet. Om sedan yrkesinspektionen finner att skyddsombudet uppenbarligen tagit ut alltför mycket tid för skyddsombudsuppdraget får detta regleras i efterhand genom löneavdrag eller på annat lämpligt sätt. En överenskommelse mellan parterna om den tid som skall stå till skyddsombudets förfogande bör gälla till dess ny överenskommelse ingås mellan parterna eller nytt avgörande träffas av yrkesinspektionen. Detta får betydelse i fall då omständigheterna ändrats enligt den ena partens uppfattning. Parterna kan även överenskomma att frågor av denna art skall hänskjutas till avgörande av samarbetsorgan. Dessa frågor synes väl ägnade att avgöras i sådan ordning.

Skyddsombud skall sålunda i princip inte vidkännas någon löneförlust för tid som han använder för att fullgöra sina uppgifter som skyddsombud. Vad gäller regionala skyddsombud har dessa hittills i allmänhet avlönats av fackföreningarna. Under den tid regionala skyddsombud arbetade inom byggnadsindustrin fördelades dock lönekostnaderna mellan arbetsgivarna och arbetstagarna. Dessa ombud var anställda av fackförening. Lönen bestämdes av regionala skyddskommittéer paritetiskt sammansatta av företrädare för arbetsgivare och arbetstagare. Fackföreningen utbetalade lönen och gottgjordes i efterhand halva lönekostnaden från byggnadsindustriförbundet.

Det är naturligt att kostnaderna för de regionala skyddsombudens verksamhet — liksom för övriga skyddsombud — bärs av arbetsgivarna. De arbetsgivare som har lokala skyddsombud förutsätts ju enligt utred-

ningsförslaget ersätta dessa för förlorad arbetsförtjänst. Utredningen föreslår att principen om arbetsgivarnas ersättningsskyldighet slås fast i lagstiftningen. Detta sker lämpligen genom att Kungl. Maj:t bemyndigas (40 § tredje stycket arbetarskyddslagen) att utfärda föreskrifter och att med stöd härav intas en bestämmelse i arbetarskyddskungörelsen (75 §) av innebörd att ersättning för skyddsarbete som regionalt skyddsombud utför skall utges av arbetsgivaren vid arbetsstället. Hur ersättningsfrågorna i praktiken skall regleras bör med den angivna utgångspunkten kunna lösas mellan parterna. Härvid torde överenskommelser branschvis ligga nära till hands.

Närmare angående skyddsombudens verksamhet

Mellan skyddsombud och företrädare för arbetsgivaren bör ett nära samarbete äga rum i skyddsfrågor. Det är naturligt att arbetsgivaren utser ett ombud för sig med vilket skyddsombudet i första hand har att samarbeta. Arbetsgivaren skall underrätta skyddsombudet om till vem framställning skall ske i skyddsfrågor. En bestämmelse härom föreslås ingå som ett första stycke i 64 § arbetarskyddskungörelsen. I allmänhet bör givetvis framställningarna riktas till nyssnämnda arbetsgivarombud. För att åstadkomma en snabb behandling kan det emellertid stundom vara lämpligt att arbetsgivaren utser företrädare på olika nivåer beroende på hur omfattande åtgärder som påkallas av skyddsombudet.

När skyddsombud finner att brister föreligger i skyddshänseende bör han i första hand vända sig till den person som anvisats på sätt nyss sagts. Detsamma gäller vid misstanke från ombudets sida om sådana brister. Därvid blir närmast fråga om undersökning av skyddsförhållandena eller tillrättaläggande på annat sätt. Det bör understrykas att sådana framställningar inte får ses som något kontroversiellt utan som det sätt på vilket skyddsombudet normalt skall medverka i skyddsarbetet. Så uppfattas också saken på de flesta arbetsställen som har intresserade och aktiva skyddsombud. Det måste även för arbetsgivaren vara värdefullt att skyddsombudet på ett effektivt sätt vakar över säkerhetsförhållandena och är intresserad av att förbättringar i arbetsmiljön skall komma till stånd. Att ett förtroendefullt samarbete på detta sätt föreligger mellan arbetsgivare och arbetstagare torde även från produktivitetssynpunkt vara av stor betydelse för att hindra störningar på arbetsplatsen och för att stärka samhörigheten inom företaget.

Det bör undvikas att ge detaljföreskrifter som tvingar in samarbetet mellan parterna i stela former. Det har emellertid ej sällan yppats missnöje med att skyddsombud inte inom rimlig tid får besked om företagets inställning till påpekanden från ombudets sida. Missnöjet är ofta sammankopplat med klagomål över att framställningar inte beaktas inom skälig tid trots att någon meningsskiljaktighet i och för sig inte föreligger om att åtgärd bör vidtas. För att råda bot på detta finns redan i 64 § arbetarskyddskungörelsen en bestämmelse att arbetsgivaren eller företrädare för denne skall utan dröjsmål lämna skyddsombud besked i frågan när denne gjort framställning om viss skyddsåtgärd. Därjämte föreskrivs att skyddsombud äger påkalla ingripande av yrkesinpektör om inte framställningen beaktas inom skälig tid. Bestämmelsen om att besked skall ges utan dröjsmål synes dock inte ha haft tillräcklig genomslagskraft i detta sammanhang. Det kan naturligtvis också finnas skilda meningar om vilken tid som krävs för visst ställningstagande av arbetsgivaren och vidare kan det vara oklart om någon egentlig hänvändelse gjorts av skyddsombudet.

För att ge ökad stadga åt formerna för parternas handlande bör i 64 § arbetarskyddskungörelsen införas en föreskrift om att skyddsombudet på begäran skall erhålla skriftligt bevis om framställningen. Ett sådant förfaringssätt praktiseras redan på flera håll. Härigenom kan många gånger missförstånd undvikas. Dessutom kan det bidra till att ge ökat eftertryck åt framställningen. Eftersom beviset bara skall utfärdas på begäran torde man inte behöva befara att

en sådan ordning i onödan skall tynga samarbetet.

Godtas skyddsombudets framställning kan det vara lämpligt att man efter samråd fastställer viss tid inom vilken åtgärden skall vara vidtagen. Beviset bör i så fall även innehålla uppgift om detta.

När man inte enighet om lämplig åtgärd i anledning av skyddsombudets framställning bör skyddsombudet — efter kontakt med huvudskyddsombudet där så är motiverat — påkalla skyddskommitténs behandling av frågan. Detsamma bör gälla frågor över huvud som skyddsombudet anser bör behandlas direkt av skyddskommittén. Den gällande bestämmelsen i 64 § arbetarskyddskungörelsen bör jämkas i enlighet härmed.

Om skyddsombudet inte utan dröjsmål får besked i en fråga där framställning gjorts skall han kunna påkalla ingripande av yrkesinspektionen. En särskild bestämmelse härom bör införas i 64 § tredje stycket arbetarskyddskungörelsen. Skyddsombudet kan naturligtvis redan på ett tidigare stadium vända sig till yrkesinspektionen för att få råd och upplysningar. Vid anmälan enligt nyssnämnda bestämmelse kan det emellertid finnas särskild anledning för inspektionen att omedelbart överväga åtgärd. Vad som nu sagts om skyddsombuds möjlighet att påkalla ingripande av yrkesinspektionen skall även gälla fall då framställningen inte beaktas inom tid, som blivit fastställd genom överenskommelse mellan skyddsombudet och arbetsgivarens företrädare på sätt tidigare sagts, liksom då framställningen annars inte beaktas inom skälig tid.

Den lämnade redogörelsen för hur skyddsombud bör kunna fullgöra sina uppgifter förmedlar en mycket allmän bild av skyddsombudens handlande. Detta är ofrånkomligt med hänsyn till att bestämmelserna skall vara tillämpliga inom alla slags verksamhetsgrenar och vid arbetsställen av olika storleksordningar. Utredningen vill emellertid framhålla att som tidigare antytts en naturlig form ofta är att skyddsombudet och en arbetsledare från skyddsområdet samverkar i det dagliga skyddsarbetet. Dessa kan inrikta sin verksamhet på att dagligen kontrollera att arbetet försiggår på betryggande sätt, att erforderliga skyddsanordningar finns tillgängliga, att de brukas på riktigt sätt och att övriga arbetstagare görs medvetna om eventuella risker. Skyddsombudet och arbetsgivarrepresentanten kan också ha till uppgift att ta ställning i arbetsmiljöfrågor som inte fordrar behandling i skyddskommitté och i frågor av brådskande beskaffenhet. Arbetsgivarens representant bör kunna ta emot framställning från skyddsombudet i skyddsfrågor och det kan vara lämpligt att han är behörig att inom viss kostnadsram besluta om åtgärder som berör arbetsmiljön. Det blir med denna ordning möjligt att utan omgång få miljöförbättringar till stånd.

Skyddsombuds befogenhet att ingripa i särskilt brådskande och allvarliga lägen behandlas i avsnitt 13.4.4.

Anställningstrygghet

Rätten för skyddsombud att fullgöra sina uppgifter under överenskommen eller på annat sätt fastställd tid tryggas av bestämmelsen i 42 § arbetarskyddslagen att skyddsombud inte får hindras att fullgöra sina uppgifter. I paragrafen föreskrivs vidare att arbetstagare inte får tillskyndas försämrade arbetsförhållanden på grund av att han utsetts till skyddsombud eller i anledning av hans verksamhet som skyddsombud. Ej heller får arbetsgivare av sådan orsak skilja honom från anställningen eller försämra hans anställningsvillkor.

Utredningen har kommit fram till att man bör söka ytterligare förstärka skyddet för skyddsombud beträffande uppsägning och avskedande. Skyddsombud, som gör gällande att han skilts från sin anställning med anledning av uppdraget att vara skyddsombud, bör sålunda ha rätt att kvarstå i anställningen till dess frågan avgjorts genom förhandlingsuppgörelse eller av domstol. Undantag måste dock helt naturligt göras för sådana fall då arbetsgivaren visar att åtgärden vidtagits på grund av förfarande som berättigar honom att omedelbart häva arbetsavtalet. Regler av denna art finns redan i överenskommelse mellan SAF och LO den 20 februari 1970 om

klubbordförandens ställning i företaget. Utredningen föreslår att uttryckliga bestämmelser av nu angiven innebörd tillskapas genom en ändring av 42 § arbetarskyddslagen.

Särskilt angående brandförsvar

Enligt 21 § brandstadgan (1962:91) bör arbetsgivare och arbetstagare samverka i syfte att främja brandförsvaret på arbetsplatsen. Denna bestämmelse utgör en erinran om att arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser är tillämpliga när det gäller personskador som kan förorsakas genom brand.

I fråga om skyddsombudens uppgifter på detta område vill utredningen framhålla följande. På arbetarskyddets och brandförsvarets områden förekommer många närbesläktade skyddsproblem. De har genom den tekniska utvecklingen och omvandlingen inom arbetslivet kommit att bli allt flera och gränsen mellan dem har därigenom blivit allt svårare att dra. Detta gör det också svårt att dela upp skyddsuppgifterna på skilda organ. Det är därför angeläget med samverkan vid handläggning av dessa problem, i första hand de ansvariga myndigheterna emellan men i hög grad även mellan parterna på de enskilda arbetsplatserna. Arbetsgivaren är givetvis den som alltid har att se till att erforderliga såväl arbetarskydds- som brandförsvarsåtgärder vidtas. Medverkan måste emellertid kunna påräknas av skyddsombud beträffande brandförsvarsuppgifter som motiveras från arbetarskyddssynpunkt. Av särskild vikt är att skyddsombud får erforderlig utbildning om brandrisker och om hur de kan elimineras och bekämpas.

Det är angeläget att skyddsombud ges tillfälle att närvara vid förrättningar enligt brandlagen på arbetsstället. I detta avseende föreslår utredningen att en bestämmelse införs i 21 § brandstadgan.

13.4.3 Skyddskommitté

Tillsättande av skyddskommitté

Det finns f. n. bestämmelser att skyddskommitté skall tillsättas vid alla arbetsställen där minst 50 arbetstagare regelbundet sysselsätts. Vidare bör skyddskommitté finnas på mindre arbetsställe där så anses påkallat.

För att samarbetstanken beträffande skyddsarbete skall kunna förverkligas i önskvärd utsträckning är det väsentligt att skyddskommitté tillsätts. Är riskerna för yrkesskador påtagliga finns det ofta anledning att ha skyddskommitté redan då antalet arbetstagare är avsevärt lägre än 50. Det synes emellertid rimligt att låta antalet 50 arbetstagare vara den nedersta gränsen för de fall då skyddskommitté under alla förhållanden skall finnas. Som tidigare anförts föreslår utredningen att skyddskommitté oberoende av antalet anställda alltid skall tillsättas om arbetsgivaren eller arbetstagarna begär det. Denna bestämmelse, som bör tas in i 41 § arbetarskyddslagen, kan väntas bli av stor betydelse.

Som ett alternativ till skyddskommitté förekommer ofta, särskilt på kontorsarbetsplatser men också eljest, att företagsnämnden handlägger även skyddsfrågor. Detta förfaringssätt synes för övrigt godtas i de centrala partsöverenskommelserna. Det erinras om föreskriften i företagsnämndsavtalen att det åligger nämnden att bl. a. verka för arbetarskydd, trivsel och en god arbetsmiljö. Vidare nämns i SAF:s och LO:s riktlinjer för företagshälsovård även företagsnämnden, utökad med ett skyddsombud, som lämpligt forum för behandlingen av företagshälsovårdsfrågor. Mot förfaringssättet att i företagsnämnden handlägga även skyddsfrågor finns i och för sig inget att erinra förutsatt att nämnden i denna funktion inrymmer de ledamöter som nedan anges beträffande skyddskommittén. En ytterligare förutsättning bör vara att parterna är ense om att företagsnämnden skall ersätta skyddskommitté.

Skyddskommitténs uppgifter

Skyddskommittén skall enligt utredningens uppfattning ha en central ställning inom den lokala skyddsverksamheten. Huvuduppgiften för kommittén skall vara att verka för och få till stånd en god arbetsmiljö. Inga väsentliga arbetsmiljöfrågor får undandras skyddskom-

mittén. Kommittén skall bl. a. avhandla målsättningen för och planeringen av skyddsverksamheten samt diskutera investeringsbehoven.

Skyddskommittén skall redan enligt gällande lagstiftning noga följa utvecklingen i frågor som rör skyddet mot ohälsa och olycksfall i arbete. Till skyddskommitténs område hör traditionsenligt skyddsförhållandena på arbetsstället samt även utbildnings- och upplysningsfrågor beträffande arbetsmiljön. Det finns numera all anledning att också fästa uppmärksamheten på skyddskommitténs befattning med företagshälsovårdsverksamhet som berör arbetsstället.

Företagshälsovård är en del av modernt arbetarskydd. Målet för företagshälsovården är att på arbetsplatserna förebygga yrkesrisker, främja hälsa och arbetsförmåga samt bidra till tillfredsställelse och trygghet i arbetet. I fråga om företagshälsovårdens innehåll och inriktning samt olika organisationsmodeller har en redogörelse lämnats i avsnitt 5.4.3.

På basis av de överenskommelser som träffats mellan parterna på arbetsmarknaden har företagshälsovården under de senaste åren genomgått en snabb utveckling. Den aktuella utbyggnaden har ännu inte hunnit avspegla sig i tillgängliga siffror. En inventering av företagshälsovården i landet pågår inom ramen för den till arbetarskyddsstyrelsen knutna företagshälsovårdsdelegationens arbete.

Planeringen av företagshälsovården på det lokala planet skall enligt utredningens uppfattning i princip ske inom skyddskommittén. Där skall således inriktningen av verksamheten läggas upp. Där skall också handläggas andra frågor om företagshälsovården så att de anställda ges inflytande både då den planeras och byggs upp och då den utövas.

Det ligger i sakens natur att det är den förebyggande verksamheten inom företagshälsovården som de anställdas inflytande framför allt bör inriktas på. Som exempel på frågor där detta inflytande bör komma till uttryck kan nämnas företagshälsovårdens organisation. Andra frågor där de anställdas inflytande bör befästas är vid uppläggningen av företagshälsovårdens arbetsrutiner och av generellt verkande hälsovårdsåtgärder som direkt berör arbetstagarna. Frågorna kan vidare exempelvis gälla vilka yrkeshygieniskt-tekniska mätningar och utredningar som bör företas liksom ergonomiska bedömningar i samband med planering och konstruktion.

Det sagda hindrar likväl inte att parterna lokalt skall kunna välja att bedriva samarbetet i frågor angående företagshälsovård i annat samarbetsorgan, exempelvis företagsnämnd eller särskilt råd för företagshälsovård. Skyddskommittén skall dock inte kunna förbigås. Har behandling i särskilda former skett måste i vart fall en redovisning av resultatet härav ske i skyddskommittén. Därvid skall alltid finnas möjlighet att påfordra ytterligare behandling också i skyddskommittén.

Där företagshälsovård är organiserad i form av företagshälsovårdscentral gemensam för flera företag är skyddskommittén givetvis på samma sätt samrådsorgan för planering och inriktning av den del av verksamheten som gäller det egna företagets behov. Som utredningen tidigare framhållit skall i det fall då det inte finns skyddskommitté skyddsombud och arbetsgivare gemensamt planera företagshälsovården efter företagets behov.

I sin verksamhet har skyddskommittén att inte endast inrikta sig på de rådande förhållandena inom dess skyddsområde. Stor uppmärksamhet skall även ägnas åt frågor om planering av lokaler, anordningar och arbetsmetoder. Gäller det exempelvis frågor om olägenheter på grund av buller, bristande ventilation eller bundna och monotona arbetsuppgifter genom hårt styrda processer är det ofta svårt att få till stånd från skyddssynpunkt önskvärda, kanske genomgripande förändringar beträffande redan anskaffade anordningar eller i ett en gång infört system. Man bör visserligen inte bortse från möjligheterna att åstadkomma vissa delförbättringar genom att exempelvis kapsla in bullerkällor eller bereda arbetspauser i tillräcklig utsträckning vid bundna eller monotona arbetsuppgifter. Det är emellertid viktigt att man ingriper redan i planeringsskedet så att man inte äventyrar möjligheterna att få en god

lösning. Denna sida av skyddskommitténs verksamhet har behandlats i avsnitt 12. Särskilda frågor på arbetsmiljöns område kan anförtros åt samarbetsgrupper lämpligen under skyddskommittén. I detta avseende erinras om redogörelsen i avsnitt 5.4.2.

Utredningen föreslår att genom en ny 41 a § i arbetarskyddslagen slås fast att skyddskommitténs uppgifter skall utformas i enlighet med vad nu sagts.

Skyddskommitténs befogenheter

Arbetsgivarens och arbetstagarnas representanter skall i skyddskommittén överlägga om och söka uppnå enighet i de frågor som enligt det föregående faller inom kommitténs område. Såväl företag som anställda har ett starkt intresse av att formerna för parternas samverkan inom arbetarskyddet förbättras och effektiviseras. Inte minst gäller detta frågor inom företagshälsovården. Denna expertfunktion får inte undandras de anställdas inflytande. En nödvändig förutsättning för ett gott resultat är att den omfattas med förtroende från de anställdas sida. De anställda skall därför ha möjlighet att utöva inflytande över organisationen och den verksamhet som bedrivs inom företagshälsovården. Detta förverkligas genom att frågor om företagshälsovård behandlas i skyddskommittén i samma former som övriga skyddsfrågor på sätt som anges i det följande.

Om en fråga faller inom skyddskommitténs område följer därav att frågan i princip skall behandlas inom kommittén innan något avgörande sker. I undantagsfall kan dock situationen vara sådan att det är motiverat att exempelvis skyddsombud för frågan direkt till yrkesinspektionen. Vidare får undantag givetvis göras från sådana frågor varom enighet kunnat uppnås redan i ett tidigare skede mellan skyddsombud och företrädare för arbetsgivaren och där åtgärd kommer till stånd på denna väg. Denna sida av skyddsverksamheten, som oftast torde gälla frågor av mindre räckvidd, har behandlats i det föregående. I övriga fall är det av väsentlig betydelse att på nyss angivet sätt inom skyddskommittén kommer till stånd en överläggning mellan parterna i frågor om arbetsmiljön. Det bör ankomma på båda parter att eftersträva att ge dessa frågor en allsidig belysning samt att finna lösningar som tillgodoser den enskilde arbetstagarens anspråk på tillfredsställande arbetsförhållanden. Uppnås enighet mellan å ena sidan dem som representerar arbetsgivaren och å andra sidan dem som företräder arbetstagarna finns grund för skyddskommittén att fatta beslut som kan förutsättas bli verkställt. Av stor betydelse är här att ömse sidor företräds av representativa ledamöter i skyddskommittén.

Kan i skyddskommittén företrädare för de båda parterna inte ena sig om beslut bör den ordningen gälla att fråga som faller inom ramen för arbetarskyddslagstiftningen utan dröjsmål hänskjuts till yrkesinspektionen på begäran av ledamot. Därvid skall protokoll från skyddskommitténs sammanträde så snart det kan ske genom ordförandens försorg översändas till yrkesinspektionen, som har att ta ställning i den hänskjutna frågan. Det måste ligga i arbetsgivarens eget intresse att sedan inte föregripa yrkesinspektionens avgörande genom att vidta åtgärd i strid mot arbetstagarnas uppfattning.

Yrkesinpektionen har vid sin prövning av hänskjutna frågor självfallet att tillämpa den gällande arbetarskyddslagstiftningen och att hålla sig inom de gränser som betingas härav. Vissa frågor som uppkommer i skyddskommittén torde vara av den art att de mera lämpar sig för behandling i särskilt samarbetsorgan. Eventuellt omfattas de inte av lagstiftningen och kan då inte avgöras av yrkesinspektionen. Utredningen vill understryka värdet av att samarbetsorgan tillskapas till vilka frågor av sådan art kan hänskjutas från skyddskommittén.

Det sagda innebär att inom företag och förvaltningar delegation skall ske till skyddskommittén i så måtto att frågor om arbetsmiljön först skall behandlas inom kommittén. Kan enligt tidigare anförda förfarande avgörande inte ske — beroende på att parterna ej kan gemensamt nå fram till beslut i skyddskommittén och att ej heller annat samarbetsorgan står till buds samt att frågan

ej faller inom yrkesinspektionens kompetens — tillkommer avgörandet arbetsgivaren. Givetvis kan man också hänskjuta frågor av denna art till förhandling.

Allt efter företagets eller förvaltningens art kan det vara lämpligt att överlämna åt skyddskommittén att besluta i vissa skyddsfrågor på så sätt att kommittén disponerar över medel enligt en uppgjord budget. Denna ordning är värdefull bl. a. genom att beslutade åtgärder snabbt kan genomföras.

Med hänsyn till de svårigheter som ibland synes föreligga att få skyddsåtgärder verkställda utan dröjsmål, även om enighet i och för sig föreligger om att åtgärden skall vidtas, bör samtidigt som skyddskommittén beslutar om viss åtgärd anges den tid eller det tidsprogram som gäller för beslutets verkställighet. Har åtgärden inte vidtagits inom denna tidsram eller, om viss tid ej har angetts, inom skälig tid efter beslutets fattande, kan yrkesinspektionens ingripande påkallas. Om parterna en gång har varit överens om att åtgärden skall vidtas är väl en sådan utveckling tänkbar endast i undantagsfall. En bestämmelse att skyddskommittén om möjligt skall ange den tid, inom vilken åtgärd skall vara verkställd, bör emellertid ge arbetsgivaren särskild anledning att se till hur verkställigheten fungerar. Har i skyddskommitténs beslut inte — såsom önskvärt är — angetts den tid inom vilken beslutad åtgärd skall vara vidtagen kan givetvis även denna fråga föras vidare till yrkesinpektionen.

Den av utredningen förordade ordningen för handläggning av frågor om säkerhet och företagshälsovård inom skyddskommittén kräver ett engagemang från såväl arbetsgivares som arbetstagares sida att förverkliga en företagsdemokratisk målsättning. Utredningens förslag innebär bl. a. en garanti för att skyddsfrågor, inberäknat frågor om företagshälsovård, blir behandlade i skyddskommittén (41 a § arbetarskyddslagen). Genom förslaget tillskapas vidare en ordning som kommer att ge de anställda tillfälle att på ett påtagligt sätt öva inflytande i frågor som berör arbetsmiljön. Det skapas också förutsättningar för ett beslutsfattande som leder fram till en snabb verkställighet. Utredningen föreslår att förfarandet kommer till uttryck i lagstiftningen — förutom genom tidigare nämnda bestämmelse om skyddskommitténs uppgifter — genom bestämmelser som införs i en ny 65 a § arbetarskyddskungörelsen. Där bör sålunda föreskrivas att fråga, som faller inom ramen för arbetarskyddslagstiftningen, på begäran av ledamot i skyddskommitté skall hänskjutas till avgörande av yrkesinspektionen om inte företrädare för arbetsgivare och arbetstagare kunnat ena sig om kommitténs beslut. Där föreslås också en bestämmelse som anger att i beslut av skyddskommitté bör anges den tid inom vilken beslutet skall vara verkställt. Dessutom föreslås i arbetarskyddskungörelsen regler om skyddskommitténs sammansättning vilka utredningen i det följande tar upp till närmare behandling.

Skyddskommitténs sammansättning

Om arbetet i skyddskommittén skall kunna bedrivas effektivt måste i kommittén ingå företrädare för arbetsgivaren med tillräckliga beslutsbefogenheter. En representant för ledningen på arbetsstället bör således ingå i skyddskommittén. Det kan givetvis inte fordras att arbetsgivarrepresentanten har oinskränkta befogenheter att fatta beslut beträffande arbetsmiljön på arbetsstället. Det gäller emellertid att få fram ett smidigt beslutsförfarande. Särskilt inom större företag skall den inom skyddskommittén behandlade frågan annars ofta prövas av en administration som lätt upplevs verka på långt avstånd. Dröjsmål med beslut om en i och för sig självklar och föga kostnadskrävande åtgärd kan då kännas irriterande för de anställda. Inom företag med såväl central som lokal förvaltningsdel bör eftersträvas att beslut som är av betydelse för arbetsmiljön i största möjliga mån delegeras ut på det lokala planet.

För att trygga en stark ställning för skyddskommittén bör på motsvarande sätt företrädare för arbetstagarnas organisationer på arbetsstället om möjligt ingå i kommittén. Skyddsombud skall givetvis finnas bland kommitténs ledamöter.

Utredningen föreslår att bestämmelser om skyddskommitténs sammansättning i angivna avseenden förs in i 65 § första stycket arbetarskyddskungörelsen.

Eftersom man har att räkna med skyddskommittéer, som är gemensamma för alla anställda inom företaget, skulle preciserade regler angående skyddskommittés sammansättning i dess helhet bli invecklade och medföra en låsning av kommitténs sammansättning som skulle åstadkomma en icke önskvärd formalisering av det lokala skyddsarbetet. Utredningen har därför avstått från att föreslå ytterligare bestämmelser om sammansättningen av kommittén. Det föreslås dock att i 65 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen inskrivs en bestämmelse att företrädare för företagshälsovården, exempelvis företagsläkare och skyddsingenjör, bör vara närvarande vid kommitténs sammanträden. Skyddskommittén bör ha en sammansättning som avspeglar olika personalkategorier. Det är naturligt att man från båda sidor utser representanter som har nära anknytning till arbetsmiljöfrågorna.

Den närmare organisationen omkring skyddskommittéerna bör inte heller låsas genom i detalj utförda föreskrifter. Som ett minimum bör dock gälla att skyddsskommitté skall sammanträda minst en gång var tredje månad. En bestämmelse härom föreslås i 65 § fjärde stycket arbetarskyddskungörelsen. Beträffande övriga former får man inom varje företag pröva sig fram till vad som bäst passar på ifrågavarande arbetsställe. Rent allmänt kan sägas att det är lämpligt att skyddskommittén har en styrande funktion medan de olika ämnesområdena sköts av mindre grupper under kommittén. Utredningen hänvisar till redogörelsen för hur skyddsorganisationen utvecklats på vissa arbetsställen, avsnitt 5.4.2, och till vad som i avsnitt 13.4.2 anförts om tillsättande av särskilda skyddsgrupper bestående av skyddsombud och en företrädare för arbetsgivaren.

13.4.4 Rätt att vägra att utföra farligt arbete

Den enskilde arbetstagaren

Som huvudregel i fråga om arbetets organisation gäller att arbetstagaren är skyldig att underställa sig arbetsgivarens arbetsledning. Angivna huvudregel är inte stadgad i lag utan vilar på sedvänja och har tagits upp i domstolspraxis.

Arbetstagaren är emellertid inte skyldig att under alla förhållanden stå till förfogande för arbete. Arbetsgivaren får sålunda inte stödja sin ordergivning på en avtalstolkning som han bör förstå är oriktig.

Arbetsskyldigheten förutsätter vidare att vad som fordras av arbetstagaren objektivt sett är rimligt. I detta ligger att arbetstagaren inte är skyldig att utsätta sig för onödig fara till liv eller hälsa. Härvidlag kan behövas en avvägning med hänsyn till viktiga samhällsintressen. Arbetstagare kan dock vägra att utföra arbetsuppgift om vad som fordras av honom är orimligt av sakligt godtagbara skäl. Betydelse måste härvid tillmätas även den enskildes upplevelse av situationen när det gäller allvarlig och omedelbar fara för liv eller hälsa.

Som ytterligare en begränsning i arbetsgivarens arbetsledningsrätt brukar anföras att arbetstagarens lydnadsplikt viker vid konflikt med intresse av högre ordning. Härmed avses främst fall då orderns verkställande skulle innebära överträdelse av föreskrifter i lag och författning till skydd för allmän säkerhet. Som exempel kan nämnas att arbetstagaren får vägra att utföra körning med fordon när på detta befordras last vars vikt överstiger fastställd maximilast.

Frågor som gäller en närmare reglering av den enskilde arbetstagarens möjlighet att vägra att utföra farligt arbete kan inte ses isolerade utan bör prövas i samband med överväganden inom kollektivavtalsrätten som berör även andra former av arbetsinställelse. Arbetsmiljöutredningen har i sitt nu framlagda förslag inriktat sig på samverkansfrågorna, särskilt skyddsombudens uppgifter. I övrigt måste nämnda frågor om arbetsinställelse diskuteras i anslutning till den översyn av

arbetsfredslagstiftningen som inletts av arbetsrättskommittén. Enligt sina direktiv har denna kommitté att behandla hithörande problemkomplex. Arbetsmiljöutredningen återkommer till dessa frågor i nästa utredningsetapp, inte minst i anslutning till problem rörande ensamarbete.

Skyddsombuds befogenhet att ingripa vid fara

Beträffande skyddsombuds möjlighet att ingripa i farliga situationer har hittills inte funnits någon allmän reglering vare sig i lag eller på annat sätt. Skyddsombud har alltså f. n. inte några befogenheter att avbryta ett arbete även om han bedömer att detta är alltför riskabelt för den arbetstagare som skall utföra uppgiften. Det är enligt utredningens uppfattning en brist i nuvarande lagstiftning att skyddsombud, till vars uppgifter det hör att verka för säkerhet i arbetet, inte har tillräckliga befogenheter att handla då allvarlig fara hotar på grund av bristfälliga skyddsförhållanden.

Föreligger en fara skall ombudet i första hand vända sig till arbetsgivaren eller dennes företrädare och begära att åtgärder vidtas. Ger denna framställning inte resultat har skyddsombudet att påkalla ingripande av yrkesinspektionen. I de fall där rättelse på grund av att faran är överhängande inte kan ske den normala vägen kommer frågan upp om att avbryta arbetet genom skyddsombudets ingripande. Utredningen anser att skyddsombud i detta läge måste ha särskild befogenhet att agera. Innebär arbetsuppgift omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa bör skyddsombudet, i avvaktan på yrkesinspektionens ställningstagande, under angivna förutsättning ha rätt att bestämma att arbetet skall avbrytas. Utredningen föreslår en bestämmelse av detta innehåll i arbetarskyddslagen (40 b § första stycket). De situationer som här avses behöver inte vara av livshotande karaktär utan det räcker i och för sig med risk för kroppsskada. Samtidigt måste hållas fast vid att det skall vara fråga om lägen då faran är överhängande och dessutom av allvarlig beskaffenhet. Ifrågavarande bestämmelse bör givetvis tillämpas endast då den förelagda arbetsuppgiften går utöver de åtaganden som följer av anställningsavtalet. Det måste här beaktas att i många arbetsuppgifter ligger ett risktagande och att detta är nödvändigt från samhällssynpunkt. Som exempel kan nämnas brandmannens arbetsuppgifter i samband med eldsvåda. I förutsättningarna för ingripande ligger alltså också att risktagandet framstår som onödigt och gående utöver vad som kan vara förutsatt med hänsyn till arbetets karaktär.

Tidigare har anförts att grundsatsen bör vara att parterna skall i samverkan bedriva skyddsverksamhet. Det är med hänsyn härtill nödvändigt att skyddsombudet så långt möjligt samråder med arbetsgivaren eller dennes företrädare, i första hand med arbetsledningen på platsen, i situationer där arbetsuppgift bedöms som riskabel. Skulle skyddsombudet för det ifrågavarande skyddsområdet och huvudskyddsombudet ha olika uppfattning angående behovet av ingripande, får arbetstagarna ytterst anses företrädda av huvudskyddsombudet.

I uppbyggnaden av tillsynsorganisationen enligt arbetarskyddslagen ligger att yrkesinspektionen skall kopplas in vid meningsskiljaktigheter mellan de lokala parterna och att skyddsombudets avsedda särskilda befogenhet aktualiseras endast i de fall då tidsfaktorn gör detta omöjligt.

Enligt 53 § arbetarskyddslagen kan yrkesinspektionen vid missförhållande på arbetsställe förbjuda arbetsgivare att bedriva visst arbete eller använda viss arbetslokal, maskin etc. utan att iaktta angivet villkor. Utredningen föreslår — som anförs i avsnitt 15 — att denna bestämmelse kompletteras med en generell möjlighet för yrkesinspektionen att låta polismyndigheten vidta nödvändiga åtgärder för förbudets upprätthållande. Skulle emellertid arbetsgivare likväl i något fall underlåta att ställa sig till efterrättelse meddelat förbud som vunnit laga kraft eller skall gälla omedelbart, bör skyddsombud kunna bestämma att arbetet avbryts. Utredningen föreslår en särskild bestämmelse av detta innehåll i 40 b § första stycket arbetarskyddslagen. Avbrott skall naturligtvis bara kunna ske i den

del arbetet innebär överträdelse av förbudet.

Den föreslagna utvidgningen av skyddsombudens befogenheter syftar till att ge ökad tyngd åt skyddsombudens handlande i riskfyllda lägen och att inskärpa vikten av att företagen har en effektiv skyddsorganisation med möjlighet att utan dröjsmål fatta beslut i skyddsfrågor. Det framstår samtidigt som uppenbart att föreslagna rätt att stoppa ett arbete endast bör aktualiseras i undantagsfall. Med en fungerande lokal skyddsorganisation bör i de allra flesta fall möjlighet finnas att behandla frågan inom denna organisation. Exempel på fall då det i och för sig kan finnas skäl att avbryta arbete är om föreskriven skyddsanordning saknas eller ej fungerar och exempelvis risk för kroppsskada på grund härav föreligger. Ett annat exempel kan vara att grundad misstanke uppkommit om att tillträde till visst arbetsutrymme är förenat med allvarlig fara på grund av gasförekomst eller liknande. Det kan då finnas skäl att avbryta arbetet för att få till stånd en undersökning.

Har skyddsombud på grund av ursäktlig villfarelse stoppat ett arbete trots att arbetet objektivt sett inte innebar omedelbar och allvarlig fara för kroppsskada eller sjukdom, bör någon påföljd inte komma ifråga. Om skyddsombudet däremot förfarit vårdslöst eller mot bättre vetande vid sitt ingripande uppkommer enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler skyldighet för ombudet att ersätta de skador som ingreppet medfört. En särskild reglering med viss anknytning till kollektivavtalslagens skadeståndsregler bör dock i stället gälla på detta område.

Rätt till ersättning för arbetsgivaren bör enligt utredningens uppfattning inträda endast om skyddsombud avbryter arbete fastän skäl härtill uppenbarligen saknas. Anknytningen till kollektivavtalslagen bör innebära att vid bedömande av om och i vad mån skada uppstått hänsyn skall tas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. Vidare bör skadeståndet under vissa omständigheter kunna nedsättas och beträffande skyddsombudet vara begränsat till beloppet. Vid tillämpningen av dessa regler bör hänsyn tas till att skyddsombud, som valts av fackförening eller annan liknande förening av arbetstagare eller tillhör sådan förening, uppträder inte för egen räkning utan som företrädare för föreningen. Skyldighet att utge skadestånd bör då kunna uppkomma för vederbörande arbetstagarorganisation. Detta skall dock gälla först sedan organisationen haft tillfälle att ta ställning i frågan. Någon skadeståndsskyldighet skall inte inträda om organisationen omedelbart därefter förklarar att arbetet bör återupptas.

Har skyddsombudet missbrukat sina befogenheter enligt den föreslagna bestämmelsen, kan dessutom för skyddsombudets del bli fråga om avskedande på grund av kontraktsbrott i anställningsförhållandet.

I fråga om det skadeståndsansvar som således bör gälla föreslår utredningen att bestämmelser tas in i arbetarskyddslagen (40 b § andra stycket). Det bör framhållas att skyddsombudets föreslagna rätt att avbryta arbete inte i skadeståndshänseende motsvaras av en skyldighet att ingripa.

Talan om skadestånd bör föras inför arbetsdomstolen. Bestämmelser härom föreslås i ett tredje stycke i 42 § arbetarskyddslagen.

Rätten att erhålla ersättning enligt föreslagna regler kan vara av ringa värde för arbetsgivaren med hänsyn till de ekonomiska förluster som kan bli följden av felaktiga ingripanden av skyddsombud. I detta avseende kan emellertid hänvisas till möjligheten att påkalla yrkesinpektionens prövning. Inspektionens ställningstagande måste ske med största möjliga skyndsamhet, särskilt i de fall då ekonomiska värden av någon storleksordning står på spel.

13.4.5 Tystnadsplikt

Med hänsyn till de utökade befogenheter som föreslås för skyddsombud och skyddskommitté och den vidgade insyn för skyddsombud och ledamot i kommittén som kan följa därav bör enligt utredningens uppfattning för dem införas tystnadsplikt i vissa avseenden. Det bör sålunda åligga skyddsombud och ledamot av skyddskommittén att inte obehörigen yppa

eller nyttja vad han under uppdraget erfarit om yrkeshemlighet, arbetsförfarande, affärsförhållande eller förhållande av betydelse för landets försvar. Bestämmelser om tystnadsplikt av sådan innebörd och straffbestämmelser som ansluter därtill föreslås i arbetarskyddslagen (51 och 68 §§). Att sålunda viss tystnadsplikt åvilar skyddsombud och ledamot i skyddskommitté bör ytterligare bidra till att stärka skyddsombuds och skyddskommittés ställning och handlingsmöjligheter.

14 Den offentliga tillsynsorganisationen

14.1 *Inledande synpunkter*

Även om det både enligt lagstiftning och tradition i stor utsträckning ligger i arbetsgivarnas och arbetstagarnas händer att forma arbetsmiljön är det samhället som ytterst har att svara för att säkerheten i arbetslivet tryggas.

Genom lagstiftningen skapas normer med syfte att garantera trygga och goda arbetsförhållanden. För att tillse att lagstiftningens intentioner förverkligas och reglerna efterföljs behövs emellertid på ett område som detta en väl utbyggd offentlig tillsynsorganisation. Denna måste för att effektivt förverkliga målen ta sig an uppgifter av många skilda slag. Den lagstiftning och de författningar som utformas av regering och riksdag blir med nödvändighet i många stycken av den karaktären att kompletterande föreskrifter och anvisningar måste utformas av den myndighet som har det direkta ansvaret för verksamheten. I detta ligger också att myndigheten har att i stora stycken forma den policy som skall vara rådande på arbetsmiljöområdet. Som grund för detta arbete måste i sin tur ligga ett omfattande utvecklings- och forskningsarbete. Härför krävs resurser av de mest skilda slag. I stor omfattning rör det sig också om ett samarbete med andra myndigheter och institutioner, med organisationer och representanter för olika verksamhetsgrenar. En ständigt nära kontakt med arbetslivet är nödvändig inte minst på den grund att förhållandena skiftar så snabbt att problemställningarna ständigt förnyas.

För att en lagstiftning av det slag det här är fråga om med alla dess förgreningar ut till enskilda företag och arbetsplatser skall fungera på ett tillfredsställande sätt krävs en tillsynsorganisation som effektivt når ut i arbetslivet. Därför har också sedan vi fick en arbetarskyddslagstiftning i vårt land funnits en kontrollorganisation — yrkesinspektionen — med uppgift att under ledning av den centrala tillsynsmyndigheten — numera arbetarskyddsstyrelsen — kontrollera lagstiftningens efterlevnad och säkerheten i arbetslivet. Det ligger i sakens natur att denna verksamhet i direkt kontakt med arbetsgivare och anställda samtidigt i hög grad utvecklar sig till en rådgivande verksamhet med inriktning att föra ut i de enskilda företagen ökade kunskaper om hur man på ett riktigt sätt skall kunna komma till rätta med olika arbetsmiljöproblem.

I det följande behandlar utredningen hela den offentliga arbetarskyddstillsynen. Förslag läggs fram om en ändrad och väsentligt utbyggd organisation. I detta delbetänkande är det inte möjligt att ta upp alla de frågor som sammanhänger med en ny arbetarskyddslagstiftning. Stora delar av lagstiftningen behandlas först i ett senare betänkande. Det framstår emellertid som en betydande fördel om en ny och utbyggd organisation redan finns på plats och är inkörd i verksamheten när de slutliga lagreglerna skall föras ut i

tillämpning. Därtill kommer att utredningen i förevarande betänkande behandlar och lägger fram förslag i frågor som nära berör organisationen av tillsynsverksamheten. Det gäller i första hand förslagen om nya samverkansregler för skyddsarbetet i företagen. Effekten av dessa förslag — syftande till utökat inflytande för de anställda över arbetsmiljön — är i hög grad beroende av att det finns en effektiv tillsynsorganisation med resurser både att gripa in i den övervakande verksamheten och att ge råd och upplysningar i skyddsfrågor. Även de ändrade regler som föreslås med avseende på sanktionssystemet berör organisationens uppbyggnad och resurser.

Den grundläggande innebörden av de förslag utredningen presenterar i det följande är en kraftig utbyggnad och förstärkning av resurserna i synnerhet vad gäller yrkesinspektionen. Utredningen anser en sådan utbyggnad nödvändig om man skall kunna förverkliga målsättningen för arbetarskyddet. Organisationen har under senare år tillförts vissa betydande förstärkningar, men den måste ändock betraktas som otillräcklig efter de krav som i dag ställs och än mer i betraktande av de krav som bör och kan väntas komma att ställas i framtiden.

Det är inte möjligt att här ange någon slutgiltig utformning när det gäller arbetarskyddsorganisationen. Kraven på åtgärderna förändras och insatserna måste anpassas därefter. Utredningens förslag till förstärkning av tillsynsorganisationen skall närmast ses som en etapp i en fortgående successiv utbyggnad och anpassning av resurserna och inte som ett försök att lösa organisationsfrågan och genomföra utbyggnaden i ett sammanhang. Det behövs tid för att skapa de personalresurser som skall till. Utbildningen och skolningen av de nya befattningshavarna måste i stor utsträckning ske inom ramen för den befintliga organisationen. Det går inte att frigöra hur mycket utbildningsresurser som helst utan att den löpande arbetarskyddsverksamheten kommer i kläm. Ett annat skäl att se organisationsförslaget som en etapplösning är att utredningen i sitt fortsatta arbete har möjlighet att återkomma till denna fråga. När slutligt förslag till ny arbetarskyddslagstiftning föreligger finns det anledning för utredningen att ta ställning till de ytterligare resurser som behövs. Därjämte vill utredningen framhålla att på detta område förhållandena kan skifta snabbt så att nya, tidigare inte kända eller beaktade behov kommer fram. Utredningen förutsätter att arbetarskyddsstyrelsen noga följer utvecklingen och aktualiserar de förändringar som påkallas.

Som nämnts i avsnitt 4.9 har under senare tid förekommit en diskussion angående den organisatoriska anknytningen av säkerhetstillsyn över huvud och olika organisationsförslag har kommit fram.

Säkerhetsinriktade myndighetsuppgifter är ett vidsträckt fält och säkerhetsinriktning kan enligt utredningens mening knappast vara den enda grunden för avgränsning av en myndighets förvaltningsområde om inte detta skall flyta ut till att avse snart sagt de flesta samhällsaktiviteter. Visserligen är arbetarskyddsverkets verksamhetsområde inte undantagslöst begränsat till förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare, men i den mån utvidgning skett har detta föranletts av särskilda omständigheter och man har sökt att i möjligaste mån precisera vad som framstått som undantag från den antydda huvudregeln. För att inte inriktningen på skyddet för de anställda skall försvagas och gränserna mot andra myndigheters förvaltningsområden suddas ut finns det anledning att även i fortsättningen anlägga samma principiella betraktelsesätt. Skyddet för allmänheten bör alltså komma in som föremål för arbetarskyddsverkets verksamhet endast då starka praktiska och organisatoriska skäl kan anföras för en sådan lösning.

Med detta principuttalande vill arbetsmiljöutredningen i avvaktan på ytterligare överväganden på närliggande områden hålla frågan öppen om arbetarskyddsstyrelsen bör vara en samordnande myndighet vad gäller tekniska säkerhetsföreskrifter i allmänhet. I förevarande betänkande går utredningen inte heller in på organisatoriska frågor om det allmänna skyddet mot kemiska varor och produkter. Vad gäller området för transport av farligt gods sammanfaller detta till stor del med sprängämnesinspektionens nuva-

rande verksamhetsområde. Frågan om anknytningen av ett transportsäkerhetsorgan bör därför enligt utredningens uppfattning lösas i samband med att ståndpunkt tas till sprängämnesinspektionens framtida ställning. I sin tur sammanhänger dessa frågor med överväganden som f. n. sker med avseende på kontrollen över hälso- och miljöfarliga varor. Man synes härvid mycket väl kunna tänka sig någon form av uppdelning mellan olika myndigheter — närmast arbetarskyddsstyrelsen och naturvårdsverket — av regleringen på dessa områden.

I samband med att utredningen i sitt fortsatta arbete behandlar hela frågan om arbetarskyddslagstiftningens tillämpningsområde kommer även att behandlas en eventuell närmare anknytning till arbetarskyddsverket av tillsynen av användningen på arbetsplatserna av joniserande strålning. Vad vidare gäller tillsynen av användningen av icke-joniserande strålning synes i vart fall knappast kunna komma ifråga att göra någon inskränkning i arbetarskyddsstyrelsens nuvarande befattning med dessa frågor.

Av trafiksäkerhetsskäl har införts särskild kontroll över arbets- och vilotider i vägtrafik. Kontrollen bygger på regler i bl. a. vägtrafikförordningen och handhas främst av arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen. Med hänsyn till att en översyn av lagstiftningen om arbetstid och vilotid i vägtrafik nu skall påbörjas — se härom avsnitt 4.9 — har arbetsmiljöutredningen avstått från att gå in på organisatoriska frågor som sammanhänger med den lagstiftningen. Samråd mellan utredningarna får tas upp vid lämpligt tillfälle.

14.2 *Yrkesinspektionen*

14.2.1 Inledning

Den allmänna yrkesinspektionen började sin verksamhet 1890. Verksamheten utövades till en början av tre yrkesinspektörer. År 1895 ökades antalet yrkesinspektörer till fem, och landet indelades i fem distrikt. Ytterligare tre yrkesinspektörer tillsattes år 1901 och antalet distrikt ökades till åtta.

Yrkesinspektionen stod först under inseende av kommerskollegiet, som emellertid ej hade befogenhet att meddela yrkesinspektörerna bindande föreskrifter. I sitt förslag till 1912 års arbetarskyddslag fann yrkesfarekommittén att tillsynen över skyddslagstiftningens efterlevnad var bristfällig och att detta bl. a. berodde på att yrkesinspektionen saknade verklig chefsmyndighet. År 1913 förlades arbetarskyddsärendena till den samma år upprättade socialstyrelsen och denna myndighet fick överinseendet över och ledningen av yrkesinspektionen.

Efter förslag av 1937 års arbetarskyddskommitté erhöll yrkesinspektionen fr. o. m. 1939 en ytterligare förstärkt organisation och distriktens antal ökades därvid till elva. Uppgifterna som chefsmyndighet över yrkesinspektionen hade året dessförinnan övertagits av riksförsäkringsanstalten.

1938 års arbetarskyddskommitté föreslog att den s. k. kvinnliga yrkesinspektionen, som sedan tillkomsten av 1912 års lag haft att utöva tillsynen över arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad företrädesvis beträffande arbete vartill kvinnor användes, skulle upphöra och inordnas i den allmänna yrkesinspektionen. I samband med detta förslags genomförande år 1949 anordnades särskilda socialinspektörstjänster för bl. a. nu nämnda uppgifter. Samma år inrättades arbetarskyddsstyrelsen som övertog uppgifterna som yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Frågan om distriktsindelningen togs senare upp av arbetarskyddsutredningen (SOU 1955:41), som angav att betydande fördelar skulle vinnas, om antalet distrikt ökades till tretton. Utredningens förslag till distriktsindelning genomfördes dock inte.

Vid tillsynen över arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad medverkar sedan länge kommunala organ (kommunernas hälsovårdsnämnder). Redan i den första egentliga skyddsförfattningen, nämligen 1881 års förordning angående minderårigas användande i arbete vid fabrik, hantverk eller annan hantering, föreskrevs att hälsovårdsnämnd eller kommunalnämnd skulle själv eller

genom personer, som nämnden utsåg, övervaka förordningens efterlevnad. Kommunala tillsynsmän utses av hälsovårdsnämnderna i kommunerna. De har främst att utöva tillsyn av arbete som bedrivs utan användande av maskinella hjälpmedel eller ångpannor, kokare och andra tryckkärl och för vilket i regel används mindre än tio arbetstagare. De kommunala tillsynsmännen är vid utövande av arbetarskyddstillsynen underställda vederbörande yrkesinspektör.

Tjänstemän inom vissa slag av statlig verksamhet har länge anlitats som specialinspektörer inom yrkesinspektionen för tillsyn, helt eller delvis, över efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen. Denna lösning av tillsynsfrågan synes ha sitt ursprung i det sätt på vilket tillsynen över arbetarskyddet inom gruvdrift i ett tidigt skede kom att lösas. Bergmästarna kan sägas vara våra första specialinspektörer. Redan enligt 1649 års järnbergsordning och även enligt tidigare gruvförordningar hade bergmästarna att utöva tillsyn inte bara beträffande gruvornas bestånd utan även med hänsyn till gruvarbetarnas säkerhet. En lösning i samma riktning kan också ses i tillsättandet år 1895 av en yrkesinspektör för tillsyn av arbetarskyddet vid fabriker där explosiva varor tillverkades.

14.2.2 Allmänna synpunkter på tillsynsverksamhetens organisation

Den direkta tillsynen över efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen utförs i första hand av yrkesinspektionen — den allmänna yrkesinspektionen för arbetsplatser i allmänhet och de s. k. specialinspektörerna för särskilda områden. Huvuddelen av tillsynen faller på den allmänna inspektionen. I väsentlig mån utövas tillsynen genom besök på arbetsplatserna. Härvid medverkar i regel företrädare för såväl arbetsgivare som de anställda. I viss utsträckning sker tillsynen i form av en systematisk genomgång av alla företag inom en viss bransch eller genom att tillsynen inriktas på vissa arbetsmiljöproblem oavsett i vilken bransch de förekommer. Där det behövs ger yrkesinspektionen anvisningar om de åtgärder som erfordras för att avhjälpa brister i fråga om arbetsmiljön. Yrkesinspektionen har också möjlighet att genom föreläggande eller förbud framtvinga åtgärder i arbetsmiljöförbättrande syfte.

Vid sidan av de av yrkesinspektionen initierade företagsbesöken förekommer besök på framställning av arbetsgivare eller arbetstagare. Dessutom förekommer rådgivning till arbetsgivare och arbetstagare som vänder sig till tillsynsmyndigheten i praktiska frågor. På begäran av arbetsgivare granskar yrkesinspektionen i viss utsträckning ritningar till ny-, till- eller ombyggnad av arbetslokaler, personalrum m. m.

I sitt arbete biträds allmänna yrkesinspektionens tjänstemän av kommunala tillsynsmän som svarar för övervakningen av arbetarskyddslagstiftningen på mindre arbetsställen.

Utgångspunkt för utredningens överväganden i fråga om organisationen av de samhällsorgan som har att svara för tillsynsverksamheten ute i arbetslivet är att en sammanhållen ledning av tillsynsorganen måste eftersträvas. Huvuddelen av den statliga tillsynsorganisationen utgörs av den allmänna yrkesinspektionen, som har arbetarskyddsstyrelsen som chefsmyndighet. Även skogsyrkesinspektionen och yrkesinspektionen för landtrafiken är organisatoriskt inordnade under arbetarskyddsstyrelsen. De är emellertid organisatoriskt skilda från den allmänna yrkesinspektionen. Deras verksamhet är dock helt inriktad på arbetarskyddsfrågor. Så är inte fallet beträffande övriga specialinspektioner. Bergmästarna, luftfartsinspektionen, sprängämnesinspektionen samt elektriska inspektionen har myndighetsuppgifter av allmän säkerhetskaraktär, av vilka en stor del men långt ifrån alla är av omedelbar betydelse för arbetarskyddet. Enligt utredningens mening bör en lösning eftersträvas som underlättar en samordning av de regionala skyddsinsatserna.

Ett system med en allmän yrkesinspektion och vid sidan av denna flera specialinspektioner inrymmer betydande gränsdragningsproblem. Det finns bl. a. risk för att man vid tillsynen förlitar sig på varandra och att missförstånd därigenom uppkommer till för-

fång för arbetarskyddet. Det förhållandet kan också uppkomma att olika tillsynsorgan ger olika besked om åtgärder som erfordras av säkerhetsskäl. Utredningen vill i anslutning härtill framhålla att de verksamheter och tekniska anordningar som faller under olika specialinspektioners tillsyn många gånger också förekommer inom den allmänna yrkesinspektionen och att aktiviteterna vid alla dessa inspektioner i stor utsträckning griper in i varandra. Detta förhållande kan även ge anledning till onödigt dubbelarbete. Vidare kan anföras att man bör eftersträva att tillsynsorganen i möjligaste mån är närbelägna i förhållande till arbetsställen under deras tillsyn. Härigenom erhålls bättre kontakt vid rådgivning och övervakning från tillsynsorganens sida. De distriktsindelningar som gäller för olika specialinspektioner avser att i första hand tillgodose behoven inom dessa inspektioners egentliga arbetsområden och erbjuder inte möjlighet till närkontakt i tillräcklig utsträckning.

En samlad bedömning av nu anförda och andra synpunkter som kan anläggas på tillsynsverksamheten talar enligt utredningens mening för att man vid övervägandena om organisationen bör utgå från att all tillsynsverksamhet i princip bör samlas inom den allmänna yrkesinspektionen. Undantag härifrån bör endast göras när starka särskilda skäl motiverar en annan organisatorisk lösning. Därigenom bör man lättare nå ett samlat grepp om arbetsmiljöfrågorna och kunna på ett enhetligt sätt driva arbetsmiljöutvecklingen framåt inom olika områden med utnyttjande av erfarenheterna inom alla grenar av arbetslivet. Med denna utgångspunkt är det naturligt att i största möjliga utsträckning integrera de s. k. specialinspektionerna i den allmänna yrkesinspektionen. Såsom framgår av vad utredningen kommer till i det följande låter sig detta till en del göra utan att några större organisatoriska problem behöver uppkomma. I andra fall är det mera komplicerat, och det material som står till utredningens förfogande är f. n. otillräckligt för att framlägga ett fullt utfört förslag.

14.2.3 Specialinspektörerna vid yrkesinspektionen.

Inledning

Enligt 47 § arbetarskyddslagen kan Kungl. Maj:t förordna att tillsynen över efterlevnaden av lagen och med stöd därav meddelade föreskrifter skall utövas av specialinspektör i vad avser visst slag av verksamhet. Sådant förordnande fritar helt eller delvis den allmänna yrkesinspektionens tjänstemän och de kommunala tillsynsmännen från deras åligganden.

Specialinspektörer är bergmästarna, skogsyrkesinspektörerna, chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion, chefen för luftfartsinspektionen, sprängämnesinspektören och tillsynsmännen över elektriska starkströmsanläggningar.

Vissa specialinspektörer utövar arbetarskyddstillsyn över huvud taget inom det specialområde som tilldelats dem. Så är fallet beträffande bergmästarna, skogsyrkesinspektörerna och specialinspektionerna för trafiken. Sprängämnesinspektören och tillsynsmännen över elektriska starkströmsanläggningar har däremot tillsynsuppgifter som är begränsade till vissa slag av ämnen respektive anläggningar.

Skogsyrkesinspektörerna och chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion är inte underställda någon annan myndighet än arbetarskyddsstyrelsen. Även övriga specialinspektioner har styrelsen som chefsmyndighet. I sin egentliga tjänst tillhör emellertid chefen för luftfartsinspektionen luftfartsverket. Bergmästarna och sprängämnesinspektören har på motsvarande sätt även kommerskollegiet som chefsmyndighet. Av tillsynsmännen över elektriska starkströmsanläggningar är en tjänsteman inom kommerskollegiet. Övriga tillsynsmän tillhör statens elektriska inspektion, för vilken kommerskollegiet är chefsmyndighet.

Specialinspektionen för gruvdrift

Som tidigare anförts har bergmästarna sedan gammalt utövat arbetarskyddstillsyn vid

gruvor. I 1912 års arbetarskyddslag anförtroddes bergmästarna tillsynen av lagens efterlevnad vid gruvdrift och bergmästarna nämndes parallellt med yrkesinspektörerna. Denna tillsyn utsträcktes år 1919 att gälla även stenbrott. Det framlades senare av 1938 års arbetarskyddskommitté (SOU 1946:88) förslag om att inrätta en särskild gruvinspektion helt inordnad i arbetarskyddsorganisationen. Detta förslag genomfördes ej men resulterade i att bergmästarnas medverkan i arbetarskyddstillsynen begränsades till i huvudsak arbete under jord i gruvor. De förordnades samtidigt enligt särskild kungörelse (1949:430) att vara specialinspektörer inom yrkesinspektionen.

Enligt nämnda kungörelse skall bergmästarna utöva arbetarskyddstillsynen över arbetsutrymme under jord i gruva samt över tillträdesvägar, transportleder och transportanordningar från dagen ned i gruvan. Av de föreskrifter som gäller rörande gränsdragningen mellan yrkesinspektörs och bergmästares verksamhetsområde följer emellertid att bergmästarnas tillsynsområden sträcker sig längre än till underjordsarbete i gruva. Bergmästare handlägger sålunda arbetarskyddsfrågor även beträffande utrymmen i berg vid inrättande av underjordsanläggningar såsom tunnelbyggen och kraftverk under den tid sprängningsarbeten och därmed sammanhängande skrotnings- och förstärkningsarbeten pågår. Bergmästarnas arbetarskyddstillsyn omfattar vidare vissa dagbrott.

Bestämmelser om tillsyn över gruvdrift finns även i gruvlagen. Vid tillsynen enligt gruvlagen skall kommerskollegiet och bergmästarna tillse att mineraltillgångarna utnyttjas på rätt sätt och att samtidigt närliggande intressen som andra malmer, bebyggelse, annan markdisposition m. m. inte påverkas menligt. Detta måste bedömas i första hand med hänsyn till malmernas och de omgivande bergarternas geologiska uppträdande, mekaniska egenskaper etc. och därvid inte minst deras hållfasthetsegenskaper.

Frågan om hur tillsynen över gruvor bör organiseras har nyligen behandlats av 1964 års geologiutredning (SOU 1971:17) och kommerskollegieutredningen (SOU 1971:69). Vidare kan gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlagstiftning (SOU 1969:10), som f. n. behandlas i industridepartementet, ge utgångspunkter för en omprövning av bergsstatens uppgifter och därmed aktualisera organisationsfrågor beträffande tillsynen över gruvor.

Enligt geologiutredningen borde kommerskollegiets myndighetsuppgifter inom gruvnäringen föras över till Sveriges geologiska undersökning. Utredningen ansåg att i samband härmed frågor om arbetarskydd vid underjordsarbete borde övertas av arbetarskyddsstyrelsen. Kommerkollegieutredningen föreslog som nämnts i avsnitt 4.9 ett nytt ämbetsverk och skisserade dessutom en framtidslösning i fråga om myndighetsfunktionerna inom gruvnäringen. Det låg enligt kommerskollegieutredningens bedömning nära till hands att arbetarskyddsverket i framtiden svarar för det tillsynsarbete som bergsstaten med nuvarande organisation utför.

I sitt remissyttrande över kommerskollegieutredningens betänkande anslöt sig kommerskollegiet i princip men med viss reservation till utredningens förslag på mineralområdet. Kollegiet ansåg sålunda att arbetarskyddsverket i framtiden bör svara för arbetarskyddet vid underjordsarbeten med undantag dock för den tillsyn som gäller risken för sammanbrott och ras i en gruva. Denna tillsyn ansågs med fördel kunna anslutas till den verksamhet som i övrigt skulle utövas av expertisen vid det föreslagna nya verket.

I skrivelse den 22 augusti 1972 till chefen för industridepartementet har kommerskollegiet väckt fråga om en förändring av bergsstatens organisation syftande till en sammanslagning av de tre södra bergmästardistrikten till ett distrikt.

Gruvarbete är av gammalt förenat med risker för olycksfall av ofta svår beskaffenhet. Antalet olycksfall i gruvarbete är alltjämt högt. Sedan lång tid tillbaka utgör vidare silikosen en allvarlig yrkessjukdom med särskild anknytning till gruvor och stenbrott. Nyligen har aktualiserats svåra yrkeshygieniska problem i form av radongas samt genom

den dieseldrift som införts i gruvor. Till anförda problem kommer en rad andra såsom starkt bullrande maskiner etc.

De frågor som gäller arbetarskyddet i gruvor är enligt utredningens uppfattning i viss mån särpräglade vad avser de bedömningar som måste ske i fråga om risker för ras och sammanbrott. Man kommer nämligen här in på områden som nära berör bergmästarnas tillsyn enligt gruvlagstiftningen i fråga om malmhushållningen och bergets bestånd. Denna tillsyn måste grundas på besiktningar på stället samt gruvkartor. Bedömningen inrymmer med nödvändighet en rad säkerhetsaspekter av bergteknisk natur vilka är av betydelse även från arbetarskyddssynpunkt.

De olycksfallsförebyggande uppgifter i övrigt som har samband med gruvdrift samt uppgifter av yrkeshygienisk karaktär har däremot inget egentligt samband med bergmästarnas ordinarie verksamhet. Vid fullgörandet av dessa uppgifter krävs många gånger assistans av specialister, främst yrkeshygieniker för mätning av buller, luftföroreningar m. m., varvid personal vid yrkesinspektionen kommer i fråga. Starka kopplingar till den allmänna yrkesinspektionens verksamhetsområde finns också vad det gäller de transportanordningar och olika slags maskiner som används i gruvan. Dessa förhållanden kan anföras som skäl för att den av bergmästarna bedrivna arbetarskyddsverksamheten hänförs till den allmänna yrkesinspektionen. En sådan ordning har också den väsentliga fördelen att den underlättar en samordning mellan den tillsynsverksamhet som avser arbete under jord i gruvor och andra bergutrymmen som idag bergmästarna svarar för och de bergarbeten och därmed sammanhängade verksamhet ovan jord som allmänna yrkesinspektionen redan svarar för. Härtill kommer att en i viss mån ändrad inriktning av bergmästarnas ordinarie uppgifter i samband med att en ny gruvlagstiftning träder i kraft kan göra det mindre lämpligt att låta bergmästarna svara även för arbetarskyddstillsynen.

Med hänsyn till de från skyddssynpunkt svåra betingelser varunder gruvarbete bedrivs ser utredningen det som i hög grad angeläget att beträffande gruvarbete en enhetlig inspektion kommer till stånd och att därmed ett samlat grepp kan tas från arbetarskyddsverkets sida för att komma till rätta med arbetarskyddsproblemen i gruvorna. Utredningen föreslår därför att bergmästarnas arbetarskyddsverksamhet hänförs till den allmänna yrkesinspektionen och att i samband härmed viss del av bergstatens gruvtekniska personal förs över till den allmänna yrkesinspektionen och fördelas på distrikten med beaktande av behovet av sådan personal i olika delar av landet.

Att bergmästarna upphör att vara specialinspektörer inom arbetarskyddet bör emellertid inte innebära att den bergtekniska bedömningen enligt gruvlagen sker utan beaktande av arbetarskyddssynpunkter. Tvärtom måste gruvmyndigheterna även i fortsättningen vara de som i första hand har att bedöma gruvarbetes tillåtlighet även vad gäller de risker för ras och sammanbrott som kan föreligga för dem som sysselsätts i gruvan. Samråd kan sökas med bergmästare om yrkesinspektionen hyser tvivel om bergets bestånd. Bergmästaren får här ses som expertmyndighet och bör konsulteras av arbetarskyddsmyndigheten på liknande sätt som sker på andra speciella områden. Ytterst ligger det dock alltid härvid i arbetarskyddsmyndighetens hand att fälla avgörandet från arbetarskyddssynpunkt i det avseende vari samråd sökts.

Som nämnts i det föregående har hittills förekommit viss arbetarskyddstillsyn genom bergmästarna även beträffande vissa dagbrott samt andra underjordsanläggningar än gruvor. Enligt utredningens förslag kommer arbetarskyddstillsynen även i dessa fall att utövas av allmänna yrkesinspektionen. Utrymmen under jord tas i ökande utsträckning i anspråk för reningsverk, trafiktunnlar, förråd etc. Ifrågavarande anläggningar är spridda över hela landet. Det är härvid en fördel att tillsynsorganen är närbelägna i förhållande till arbetsställena och att tillsynen inte är uppdelad mellan endast ett fåtal distrikt. Vad gäller bergtekniska bedömningar kan givetvis även vid bergrumsbyggen o. d. finnas anledning att konsultera bergmästare.

Om utredningens förslag genomförs kommer emellertid bergteknisk expertis att finnas även inom allmänna yrkesinspektionen.

Skogsyrkesinspektionen

På skogsbrukets område inrättades år 1919 en tjänst som inspektör med uppgift att övervaka efterlevnaden av två under 1919 antagna lagar, den ena angående beredande av härbärge åt arbetarna i vissa fall vid skogsavverkning, kolning m. m. och den andra angående skyldighet i vissa fall att vid flottning anordna härbärgen åt flottningsarbetarna. Nämnda inspektör (skogs- och flottledsinspektör) förordnades år 1931 att tillika vara specialinspektör inom yrkesinspektionen för tillsyn av arbetarskyddslagens efterlevnad vid skogsavverknings-, kolnings-, flottledsbyggnads- och flottningsarbeten. Senare utvidgades tillsynen till att omfatta även arbete med försågning av virke i direkt samband med skogsavverkning samt skogsvårdsarbete.

Efter omorganisation år 1949 av skogs- och flottledsinspektionen till en skogsyrkesinspektion föreskrevs i särskild kungörelse (1948: 821) att chefen för arbetarskyddsstyrelsens skogsavdelning, tillika skogsyrkesinspektör i södra distriktet, samt skogsyrkesinspektören i norra distriktet som specialinspektörer inom yrkesinspektionen skulle ha tillsyn över arbetarskyddet vid arbeten som nyss angetts. Sedan den 1 juli 1966, då skogsavdelningen och skogsyrkesinspektionen i södra distriktet skildes åt, är de båda skogsyrkesinspektörerna specialinspektörer, Utöver de tillsynsuppgifter som redan nämnts har skogsyrkesinspektionen enligt föreskrifter, som sjöfartsverket fastställt i samråd med arbetarskyddsstyrelsen, att utöva tillsyn beträffande fartyg som används vid flottning.

Genom den ökade mekaniseringen och rationaliseringen inom skogsbruket har nya och allvarliga skaderisker tillkommit i skogsarbetet samtidigt som olycksfallen i arbetet tenderar att bli alltmera svårartade. Behovet av större insatser i det förebyggande arbetet har därför gjort sig starkt påmint. Det har också framkommit behov av och uttalats önskemål om större möjligheter till besök från skogsyrkesinspektionen ute på arbetsplatserna.

Utredningen har studerat ett förslag till ny organisation inom skogsyrkesinspektionen som arbetarskyddsstyrelsens skogsutredning lade fram år 1965. Förslaget innebar en viss anknytning av skogsyrkesinspektionen till den allmänna yrkesinspektionen. Den fortsatta utvecklingen inom skogshanteringen har övertygat arbetsmiljöutredningen om att en genomgripande omorganisation av skogsyrkesinspektionen är både önskvärd och nödvändig. För detta talar inte minst den kraftiga expansion som skett inom skogsbruket i landets södra delar.

Det alltmera maskintekniskt inriktade skogsbruket har medfört nya krav på de tjänstemän som skall handha tillsynen över skogsbrukets arbetarskydd. De maskiner som kommer till användning inom skogsbruket och inom exempelvis byggnadsverksamhet och anläggningsarbete är ofta av likartad konstruktion. Det fordras en nära kontakt med och ofta även medverkan i tillsynen av tjänstemän inom den allmänna yrkesinspektionen som sysslar med maskiner och deras utnyttjande. Sambandet med skyddsarbetet inom andra yrkesgrenar har också blivit mera påtagligt med hänsyn till yrkeshygieniska problem vid skogsarbetet såsom buller och avgaser. Den nära förbindelsen mellan skogsbruk och jordbruk ger också anledning att ställa frågan om det inte vore fördelaktigt med en integration av tillsynen på dessa områden.

Arbetsmiljöutredningen har i det föregående pekat på att det bör eftersträvas att tillsynsmyndigheten är närbelägen i förhållande till arbetsställen under dess tillsyn. Detta gäller i hög grad beträffande skogsarbetet med de skyddsproblem som där finns. Ett starkt skäl för en decentralisering av skogsyrkesinspektionen är alltså behovet av att minska avstånden till skogsarbetsplatserna så att tjänstemän från inspektionen på kortare tid kan komma ut till sådana platser.

Mot bakgrunden av vad nu anförts föreslår utredningen att skogsyrkesinspektionen inordnas i den allmänna yrkesinspektionen

och att i denna således kommer att ingå tjänstemän med skogsteknisk utbildning.

Yrkesinspektionen för landtrafiken

Inom trafikväsendet tillkom för tillsyn av arbetarskyddslagens efterlevnad särskilda specialinspektörer inom yrkesinspektionen år 1919. Tre tjänstemän hos dåvarande järnvägsstyrelsen förordnades sålunda att vara specialinspektörer i vad angick säkerhetstjänsten, trafiktjänsten och underhållet av den rullande materielen vid statens järnvägar. Vidare förordnades maskininspektören hos dåvarande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att vara specialinspektör beträffande de enskilda järnvägarnas rullande materiel.

Denna organisation kvarstod med mindre ändringar till år 1949, då dessa specialinspektörer ersattes av en specialinspektion knuten till arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion (SFS 1948: 822).

Enligt gällande föreskrifter rörande gränsdragningen mellan tillsynsområdena för yrkesinspektionen för landtrafiken och allmänna yrkesinspektionen skall nämnda specialinspektion handlägga ärenden angående dels järnvägstrafiken vid statens järnvägar och vid flertalet enskilda järnvägar, dels spårvägstrafiken och dels buss- och biltrafik som bedrivs av järnvägs- eller spårvägsföretag. Till dessa huvudlinjer för gränsdragningen anknyter en rad speciella föreskrifter angående verkstäder, byggnadsarbete etc.

Som anförts i avsnitt 14.2.2 innebär olika tillsynsorgan en risk för bristande enhetlighet i handläggningen på närliggande områden. Detta blir särskilt påtagligt när som med nuvarande utformning av yrkesinspektionen för landtrafiken kompetensen anknyter både till visst tekniskt område och till vissa företag. Det är här anmärkningsvärt att rena ägarförhållanden i vissa fall avgör om tillsynen skall ankomma på yrkesinspektionen för landtrafiken eller den allmänna yrkesinspektionen. Detta är fallet beträffande buss- och biltrafik där fördelningen beror på om företaget ifråga även bedriver spårbunden trafik i egen regi eller genom bolag som antingen ägs helt av företaget eller där företaget äger aktiemajoriteten. Vidare hänförs till denna specialinspektion vissa statens järnvägar tillhörande arbetsställen med helt annan inriktning av verksamheten än på trafik.

Även vad det gäller landtrafiken bör särskilt framhållas värdet av att tillsynsorganet är i möjligaste mån närbeläget i förhållande till arbetsställen under dess tillsyn. I utredningens förslag förutsätts en nära kontakt mellan inspektion och arbetsställe. Detta kan knappast uppnås om fältorganisationen förläggs centralt och hela landet utgör ett enda inspektionsdistrikt.

Till stöd för den nuvarande ordningen har främst anförts att statens järnvägar, som är den dominerande arbetsgivaren inom tillsynsområdet, fattar alla beslut i arbetarskyddsfrågor av mera kostnadskrävande art eller principiell natur på central nivå. Detta synes emellertid vara ett förhållande som återfinns inom många andra verksamhetsområden i frågor som berör flera yrkesinspektionsdistrikt. Det är naturligt att kontakt därvid tas med arbetarskyddsstyrelsen som kan tillse att samordning sker.

Enligt nu gällande ordning har chefen för arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion att fullgöra styrelsefunktioner i sin egenskap av tjänsteman vid styrelsen och tillsynsfunktioner i sin egenskap av specialinspektör. Enligt utredningens mening bör klar åtskillnad göras mellan dessa funktioner.

Utredningen har funnit övervägande skäl tala för att den tillsyn på arbetsplatserna som f. n. åvilar yrkesinspektionen för landtrafiken förs över till den allmänna yrkesinspektionen.

Utredningen vill framhålla att inom arbetarskyddsstyrelsen även i fortsättningen avses komma att finnas expertis inom det trafiktekniska området och att det därigenom kommer att vara möjligt att diskutera hithörande säkerhetsfrågor på central nivå.

Specialinspektionen för luftfart

På luftfartens område tillkom år 1949 en specialinspektör inom yrkesinspektionen. Till specialinspektör förordnades (SFS 1948:823) dåvarande luftfartsinspektören vid luftfartsstyrelsen, numera chefen för luftfarts-

inspektionen vid luftfartsverket.

Specialinspektören för luftfarten handlägger enligt av arbetarskyddsstyrelsen utfärdade föreskrifter arbetarskyddsärenden rörande flygplans konstruktion och den flygande personalens arbetsförhållanden i luften. Övriga ärenden som rör luftfartstjänsten, dvs. frågor angående lokaler, verkstads- och byggnadsarbeten och marktjänst, åvilar den allmänna yrkesinspektionen. Ifrågavarande specialinspektion avser endast den civila luftfarten och inte den militära flygverksamheten.

Luftfarten omgärdas av rigorösa säkerhetsbestämmelser i fråga om såväl luftfartygens konstruktion och utrustning som nyttjande. Luftfartygen är dessutom underkastade särskild besiktningskontroll genom luftfartsinspektionen. Nu nämnda bestämmelser och kontroll, som också betingas av internationella regler på luftfartsområdet, torde vara av sådan art och omfattning att de i stor utsträckning tillgodoser även arbetarskyddssynpunkter. Härtill kommer att för utövande av flygtrafik krävs certifikat och fortlöpande kontroll av flygskicklighet m. m. Vad nu anförts gäller inte endast flygtrafik för befordran av personer och gods utan också s. k. bruksflyg för spridning av frö, gödningsämne eller bekämpningsmedel inom jordbruk och skogsbruk.

Det är samtidigt uppenbart att det kan i fråga om flygplans konstruktion och beskaffenhet samt vid granskning, typgodkännande och besiktning av flygplan uppkomma frågor som är av specifik arbetarskyddsnatur. Sådana frågor kan avse t. ex. förarplatsens utformning från ergonomisk synpunkt, belysningens anordnande eller personalutrymmen. Beträffande den flygande personalens arbetsförhållanden i luften kan skyddsfrågor även eljest komma upp. I största möjliga utsträckning bör luftfartsinspektionen i sin allmänna verksamhet beakta att arbetarskyddets krav uppfylls. Detta kan och bör ske oavsett om chefen för luftfartsinspektionen är specialinspektör eller ej. Enligt utredningens mening är det emellertid angeläget att arbetarskyddsärenden inom luftfarten bedöms med hänsyn tagen även till erfarenheter från andra områden av arbetarskyddet. Mot bakgrunden av de allmänna överväganden angående tillsynsverksamhetens organisation som redovisats i avsnitt 14.2.2 anser utredningen därför att tillsynen över efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen i vad angår luftfartstjänst bör övertas av allmänna yrkesinspektionen.

Utredningen föreslår således att bestämmelserna om specialinspektören för luftfartstjänsten skall utgå. De speciella tillsynsuppgifter som denne haft och som till stor del är av central karaktär bör lämpligen åvila tjänsteman som inom styrelsens tillsynsavdelning handlägger arbetarskyddsfrågor inom trafikväsendet i övrigt. Därvid bör samarbete ske med luftfartsinspektionen. Detta bör vid behov också iakttas vid yrkesinspektionens inspektionsbesök på flygplatser. De ändringar i tillsynsorganisationen som utredningen föreslår innebär att den flygande personalens arbetsförhållanden kommer att kunna uppmärksammas från yrkesinspektionens sida.

Specialinspektionen för explosiva och särskilt eldfarliga ämnen

Vid tillkomsten av 1912 års arbetarskyddslag beslöts att inom yrkesinspektionen skulle finnas en specialinspektör för tillsynen av lagens efterlevnad vid tillverkning av explosiva varor. Som sådan förordnades sprängämnesinspektören. Denne fick år 1940 till uppgift att som specialinspektör inom yrkesinspektionen också utöva tillsyn över arbetarskyddslagens efterlevnad vid framställning och raffinering samt förvaring i större upplag av eldfarliga oljor. Genom särskild kungörelse (1948:824) utsträcktes denna specialinspektion ytterligare och fastställdes att omfatta tillsyn av framställning, handhavande och förvaring av explosiva och särskilt eldfarliga ämnen.

Föreskrifter om tillämpningen av förordningarna om explosiva varor (1949:341) och brandfarliga varor (1961:568) meddelas av kommerskollegiet. Motsvarande beslutsrätt tillkommer dock sjöfartsverket vad gäller transport av explosiva varor på fartyg och vederbörande centrala förvaltningsmyndighet

vad gäller sådan transport på järnväg. Vid tillämpningen av dessa förordningar är dessutom ett flertal myndigheter inkopplade. Länsstyrelsen lämnar sålunda tillstånd till tillverkning av och handel med explosiva varor samt låter verkställa avsyning genom sprängämnesinspektionen eller polismyndighet innan sådan tillverkning eller handel sker. Länsstyrelsen utövar också den allmänna tillsynen över efterlevnaden av explosivvaruförordningens bestämmelser. Sprängämnesinspektionen lämnar härvid tekniskt biträde. Enligt förordningen om brandfarliga varor krävs tillstånd av byggnadsnämnden för förvaring, hantering, transport och försäljning av brandfarliga varor. På sprängämnesinspektionen ankommer att lämna vederbörande myndigheter tekniskt biträde, att utöva tillsyn över efterlevnaden av denna förordning och att meddela typgodkännanden. Det bör nämnas att förordningen åsyftar inte bara skydd mot skada genom brand utan även mot annan skada, såsom förorening, med hänsyn till förekomsten av brandfarliga varor.

Mellan sprängämnesinspektionens och allmänna yrkesinspektionens verksamhetsområden finns invecklade gränsdragningsföreskrifter som går ut på att sprängämnesinspektören skall utöva tillsyn över tillverkning av explosiv eller brandfarlig vara samt över viss förvaring och transport av sådan vara. Uppdelningen av arbetarskyddstillsynen mellan sprängämnesinspektören och allmänna yrkesinspektionen är ytterst komplicerad med hänsyn till att ämnen som kan ge upphov till explosion eller häftig brand förekommer i varierande omfattning och sammansättning inom bl. a. praktiskt taget all industriell verksamhet. Till detta kommer att vid användningen av sådana ämnen förekommer en mängd arbetarskyddsfrågor som endast delvis eller inte alls är anknutna till åtgärder mot explosions- eller brandriskerna. Dessa frågor kan avse exempelvis ventilation, uppvärmning och skydd mot frätande, giftiga eller eljest hälsofarliga ämnen. Den nära sammankoppling som sålunda finns mellan ifrågavarande specialinspektions och allmänna yrkesinspektionens verksamhetsområden talar starkt för en integrering.

Sprängämnesinspektionens verksamhet enligt nämnda förordningar har stark anknytning till arbetarskyddet och består till övervägande del av ärenden som faller inom detta område. Vad gäller åtgärder till skydd för allmänheten mot explosioner och våldsamma bränder torde sålunda dessa ofta i första hand vara påkallade för att skydda arbetstagare mot samma risker.

Utredningen har i avsnitt 14.2.2 funnit att man vid övervägandena av den regionala organisationen inom arbetarskyddet bör utgå från att tillsynen i möjligaste mån bör samlas inom den allmänna yrkesinspektionen. Med denna utgångspunkt och med hänsyn till vad nyss sagts om sprängämnesinspektionens verksamhet står det enligt utredningens uppfattning klart att sprängämnesinspektionen bör helt eller delvis integreras med arbetarskyddsverket. En sådan omorganisation kräver bl. a. en omfattande översyn av explosivvaruförordningen och förordningen om brandfarliga varor. Det gäller härvid inte bara att pröva var befogenheterna att meddela tillstånd, utfärda säkerhetsföreskrifter och utöva tillsyn skall ligga. Det måste också beaktas att sprängämnesinspektören är biträde åt en rad olika myndigheter, såsom länsstyrelser, byggnadsnämnder, brandchefer etc.

Utredningen är inte beredd att framlägga ett detaljerat förslag till omorganisation av sprängämnesinspektionen i detta betänkande. Enligt utredningens uppfattning bör emellertid frågan om en integrering av sprängämnesinspektionen i arbetarskyddsverket tas upp i särskild ordning. Som utredningen påpekat i avsnitt 14.1 sammanhänger denna fråga nära med övervägandena rörande anknytningen av ett transportsäkerhetsorgan.

Specialinspektionen för elektriska starkströmsanläggningar

För tillsyn av efterlevnaden av 1912 års lag om arbetarskydd med avseende på faran för skada genom elektrisk ström uppdrogs år 1919 åt tillsyningsmännen över elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöverföring att vara

specialinspektörer inom yrkesinspektionen. Tillsynen avsåg emellertid främst koncessionspliktiga elanläggningar jämte till dem hörande kraft-, omformar- och transformatorstationer samt ledningar. Efter förslag av 1938 års arbetarskyddskommitté utvidgas specialinspektionen att omfatta även icke koncessionspliktiga elektriska starkströmsanläggningar (SFS 1948:825). Specialinspektörer på det elektriska området är tillsynsmännen över elektriska starkströmsanläggningar, dvs. tjänstemän vid kommerskollegiets elektriska byrå och statens elektriska inspektion.

Enligt av arbetarskyddsstyrelsen utfärdade föreskrifter skall yrkesinspektör vid tillsyn på arbetsställe med elektrisk starkströmsanläggning beakta att betryggande säkerhet föreligger mot olycksfall genom elektrisk ström. Denna tillsyn skall avse sådana förhållanden som kan iakttas vid okulärbesiktning och innebär ingen inskränkning i specialinspektörs skyldighet att utöva tillsyn över elektriska starkströmsanläggningar.

Elsäkerheten berör i hög grad skyddet för allmänheten. Å andra sidan synes med den nuvarande organisationen arbetarskyddsfrågor på det elektriska området inte alltid få den tillsyn som påkallas. Enligt uppgifter som utredningen inhämtat från kommerskollegiets elektriska byrå och statens elektriska inspektion samt allmänna yrkesinspektionen förekommer i huvudsak endast glesa stickprovsundersökningar.

I avsnitt 4.9 har redogörelse lämnats för vissa utredningar vari förslag lämnats till ändrad organisation inom energisektorn. Överväganden i anledning av dessa förslag pågår f. n. på departementsplanet.

På elområdet synes ett nära samband råda mellan planeringsinriktade uppgifter och regleringar som har ett direkt samband med energipolitiken samt andra uppgifter inom elområdet där säkerhetsfrågorna står i förgrunden. Utredningen låter sitt ställningstagande i fråga om den elektriska inspektionen anstå i avvaktan på nämnda överväganden angående organisationen på energiområdet. Detta hindrar inte att man inom den allmänna yrkesinspektionen i större utsträckning än nu sker ägnar intresse åt frågor på elområdet. Man bör också överväga att utöka allmänna yrkesinspektionens befogenheter till att avse förhållanden som kan undersökas med enkel apparatur, exempelvis jordningsförhållanden och vissa överströmmar. En sådan ändring bör kunna ske redan inom ramen för gällande reglering.

14.2.4 Den kommunala tillsynen

Arbetarskyddsstyrelsen har den 30 december 1971 till Kungl. Maj:t överlämnat en utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen. Styrelsens utredning, som innefattar förslag till åtgärder beträffande främst den kommunala tillsynen, har överlämnats till arbetsmiljöutredningen för övervägande. En sammanfattning av arbetarskyddsstyrelsens förslag har fogats som bilaga 6 till detta betänkande.

Styrelsens utredning ger vid handen att den kritik för bristande effektivitet som i skilda sammanhang riktats mot tillsynen över arbetarskyddet vid mindre arbetsställen och särskilt mot den kommunala tillsynen i mycket varit berättigad. De konstaterade bristerna beträffande den kommunala tillsynen hänför sig framför allt till tillsynsmännens kompetens och utbildning samt till de organisatoriska förhållandena kring tillsynsarbetet som inte ger garantier för att de som utsetts att sköta tillsynen kan ägna erforderlig tid och omsorg åt uppdraget. Kontakterna och samarbetet mellan yrkesinspektionen och den kommunala tillsynen har också bedömts som otillräckliga. Som arbetarskyddsstyrelsen funnit är det således nödvändigt att arbetarskyddsövervakningen vid de arbetsställen som ligger under kommunal tillsyn förbättras väsentligt.

Mot den angivna bakgrunden kan frågan ställas om det är möjligt att uppnå de behövliga förbättringarna inom ramen för en bibehållen kommunal tillsyn. Arbetarskyddsstyrelsen har ingående diskuterat om den kommunala tillsynen bör slopas och dess uppgifter föras över på yrkesinspektionens befattningshavare. Styrelsen har emellertid funnit att den kommunala tillsynen kan

innebära en effektiv arbetarskyddstillsyn om den byggs upp på lämpligt sätt och bedrivs med heltidsanställd och väl utbildad personal. Samtidigt anser styrelsen att den kommunala tillsynen innebär ett rationellt utnyttjande av samhällets resurser. Styrelsen grundar sina bedömningar på främst följande skäl. Den kommunala tillsynen avser i stor utsträckning arbetsställen som regelmässigt skall inspekteras av kommunalt anställda inspektörer främst i avseende på den allmänna hälsovården och livsmedelshygienen. Arbetarskyddsproblemen på dessa arbetsställen är till övervägande del av teknisk-yrkeshygienisk art och gäller sådana frågor som arbetslokalers och personalrums beskaffenhet, hygieniska anordningar, belysning, uppvärmning och ventilation. Det är således ofta angeläget att de bedömningar som görs från allmänna hälsovårds- och livsmedelshygieniska utgångspunkter samordnas med arbetarskyddets krav. En sådan samordnad bevakning kan ske genom de kommunala hälsovårdsinspektörerna under förutsättning att de har behövlig utbildning i arbetarskydd. Vidare kan det vara fördelaktigt att låta kommunal inspektionsverksamhet omfatta också en del mindre arbetsställen som inte faller under tillsynen enligt hälsovårdsförfattningarna och livsmedelslagstiftningen men där arbetarskyddsfrågorna huvudsakligen är av nyss angiven karaktär. Den kommunindelningsreform som skall vara genomförd vid årsskiftet 1973/1974 ger kommunerna bättre förutsättningar att organisera arbetarskyddstillsynen och tillgodose krav på kvalificerad personal och på resurser i övrigt. Genom kommunal tillsyn finns möjligheter att uppnå en bättre lokal förankring av arbetarskyddsbevakningen än den som kan åstadkommas genom yrkesinspektionens tjänstemän. Bl. a. kan den kommunala personalens lokalkännedom utnyttjas. Av betydelse är också att de som är sysselsatta vid mindre företag har möjligheter att i arbetarskyddsfrågor vända sig till ett organ inom kommunen.

Arbetsmiljöutredningen kan i allt väsentligt instämma i de synpunkter arbetarskyddsstyrelsen anfört i frågan om bibehållande av den kommunala tillsynen. I anslutning därtill vill utredningen stryka under att de kommunala tillsynsmännen i många fall bör kunna utgöra en värdefull länk för upprättandet av den önskvärda närkontakten mellan skyddsombud i mindre företag och yrkesinspektionen. Den ökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt med åtföljande minskning av distriktens storlek som utredningen förordar i det följande bör vidare kunna ge ökade möjligheter för yrkesinspektionen att stödja de kommunala tillsynsmännen i deras verksamhet. Det bör också tillfogas att den kommunala tillsynens uppgifter är av sådan omfattning att ett överförande av dem på yrkesinspektionens befattningshavare skulle avsevärt begränsa utrymmet för andra förstärkningar som nu bör komma till stånd inom arbetarskyddsorganisationen. Den bild som föreliggande bedömningsunderlag ger av hälsoriskerna vid mindre arbetsställen synes dessutom inte vara sådan att det bör komma i fråga att i hög grad koncentrera resurserna på att göra det möjligt för yrkesinspektionens tjänstemän att överta den kommunala tillsynens uppgifter. Enligt arbetsmiljöutredningens uppfattning bör man således inrikta sig på att rusta upp den kommunala tillsynen så att den kommer att utgöra en fungerande del av den offentliga tillsynsverksamheten.

Arbetarskyddsstyrelsen har lagt fram en rad förslag som syftar till en kvalitativ förstärkning av den kommunala tillsynen. De kommunala tillsynsmännen föreslås bli utsedda av kommunens styrelse i stället för av hälsovårdsnämnden. Inför valet skall hälsovårdsnämnden samråda med vederbörande yrkesinspektör. Enligt förslaget skall hälsovårdsnämnden framdeles ha ökad anknytning till den kommunala tillsynen, vilket markeras genom en föreskrift om skyldighet för nämnden att leda tillsynsmans arbete i erforderlig omfattning. Vidare föreslås att hälsovårdsnämnd i stället för varje enskild tillsynsman skall avge årsrapport om tillsynsverksamheten till yrkesinspektionen. Till kommunal tillsynsman skall enligt arbetarskyddsstyrelsen normalt utses hälsovårdsinspektör i kommunen. Kommunen bör dock ha möjlighet att anlita även annan kommunalt anställd tjänsteman,

exempelvis därtill lämpad ingenjör, för att fullgöra den kommunala tillsynen. Styrelsen ställer sig däremot avvisande till att för den kommunala tillsynen anlita annan än kommunalt anställd tjänsteman Enligt styrelsen bör man i regel kräva att den som antas för utbildning till hälsovårdsinspektör — kommunal tillsynsman har gymnasieingenjörskompetens. Utvidgad undervisning i arbetarskydd bör vidare införas som ett led i hälsovårdsinspektörsutbildningen. Dessutom skall som hittills vidareutbildning ske genom särskilda kurser för att de kommunala tillsynsmännen skall informeras och hållas à jour med utvecklingen inom arbetarskyddet. Kursverksamheten skall dock framdeles styras och ledas centralt från arbetarskyddsstyrelsen och inte som nu av varje yrkesinspektionsdistrikt för sig. En väsentligt ökad satsning på vidareutbildningen av kommunala tillsynsmän anses nödvändig om man skall kunna möta ett uppdämt stort utbildningsbehov. För att bättre underlag för tillsynsverksamheten skall kunna erhållas förordas att varje kommun skall lägga upp ett centralt register över de arbetsställen som står under kommunal tillsyn. Yrkesinspektören skall årligen avlämna rapport till kommunstyrelsen om det samarbete yrkesinspektionens tjänstemän haft med de kommunala tillsynsmännen. Som bidrag till kommunens kostnader för tillsynsverksamheten föreslår arbetarskyddsstyrelsen att statsbidrag skall utgå med 20 kronor för varje registrerat arbetsställe som omfattas av den kommunala tillsynen.

Arbetsmiljöutredningen finner att åtgärder av det slag som arbetarskyddsstyrelsen förordar allmänt sett bör främja effektiviteten hos den kommunala tillsynen. Utredningen vill också, med undantag som framgår av det följande, stödja de konkreta förslag som styrelsen lagt fram.

Liksom styrelsen fäster utredningen mycket stor vikt vid att den kommunala tillsynen genomgående utförs av kommunala tjänstemän med behövlig utbildning i arbetarskydd. Med hänsyn till de fördelar som kan vinnas genom samordning av arbetarskyddstillsynen på de arbetsställen som det här är fråga om med tillsynen inom närliggande områden är det naturligt att i första hand hälsovårdsinspektör bör ifrågakomma för uppgiften. Ett ytterligare skäl som talar i samma riktning är att frågan om specialutbildning i arbetarskydd för de kommunala tillsynsmännen kan lösas förhållandevis enkelt genom att sådan utbildning byggs in i en fast utbildningsgång som den för blivande hälsovårdsinspektörer. Formerna för integreringen i hälsovårdsinspektörsutbildningen får dock prövas i särskild ordning. I anslutning härtill skall nämnas att hälsovårdsinspektörsutbildningen f. n. ses över av en särskilt tillkallad sakkunnig, som kan väntas lägga fram förslag inom en nära framtid. Den föreslagna vidareutbildningen av de kommunala tillsynsmännen genom utbyggd kursverksamhet som leds från arbetarskyddsstyrelsen bör enligt arbetsmiljöutredningens uppfattning också ses som en viktig förutsättning för goda resultat och ökad enhetlighet i tillsynsarbetet.

Ansvaret för att kommunala tillsynsmän utses vilar enligt gällande arbetarskyddslag på hälsovårdsnämnden. Nämnden skall också i viss utsträckning kontrollera att tillsynen fungerar på avsett vis. Arbetarskyddsstyrelsens förslag går ut på att behålla den kommunala tillsynens anknytning till hälsovårdsnämnden och samtidigt säkerställa att kommunens beslutande ledning känner ett sådant ansvar för tillsynsuppdraget att tillräckliga resurser ställs till hälsovårdsnämndens förfogande. För att markera det sistnämnda förordas att ansvaret för att utse kommunala tillsynsmän flyttas över på kommunens styrelse. Arbetsmiljöutredningen har ingen erinran mot tanken bakom detta förslag. Utredningen anser dock att det avsedda syftet kan nås om man i arbetarskyddslagen slår fast att det är kommunen som sådan som skall utse tillsynsmän med tillräcklig kompetens. Med en sådan regel fastläggs ansvaret för att den kommunala tillsynen tillförsäkras behövliga personella resurser och för att den kommunala tillsynen fungerar. Därmed blir det möjligt att om tillsynen inte organiseras på lämpligt sätt rikta kritiken mot kommunens styrelse. Det synes däremot inte nödvändigt att i lagen ange vilket

kommunalt organ som skall ombesörja uppgiften att utse kommunal tillsynsman.

Med utgångspunkt i vad som förut sagts om det naturliga i att hälsovårdsinspektör fungerar som kommunal tillsynsman bör regelmässigt hälsovårdsnämnden handha vissa uppgifter på den kommunla tillsynens område. Väsentligen gäller det här uppgifter av rent administrativ art såsom att samråda med yrkesinspektör angående valet av kommunal tillsynsman, att föra register över arbetsställen och att medverka i den årliga rapporteringen till yrkesinspektionen. I det egentliga tillsynsarbetet bör de kommunala tillsynsmännen inte vara underställda hälsovårdsnämnden utan direkt yrkesinspektionen och arbetarskyddsstyrelsen. Arbetsmiljöutredningen kan mot bakgrunden härav inte tillstyrka arbetarskyddsstyrelsens förslag om en lagbestämmelse som anger att hälsovårdsnämnden har en ledande funktion när det gäller tillsynsmans arbete.

Arbetsmiljöutredningen anser liksom styrelsen att en central registrering inom kommunen av arbetsställena under kommunal tillsyn bör kunna ge avsevärt bättre underlag för tillsynsarbetet än det system för registrering som nu tillämpas. I avsnitt 12 om förhandsprövning har utredningen framhållit vikten av att yrkesinspektionen fortlöpande får tillgång till uppgifter och meddelanden från centrala företagsregistret hos statistiska centralbyrån. Sådana uppgifter och meddelanden avser såväl företag som står under tillsyn direkt av yrkesinspektionen som företag under kommunal tillsyn. Det bör därför vara angeläget att yrkesinspektionen bevakar att uppgifter från företagsregistret som är av betydelse för den kommunala tillsynen förmedlas till kommunerna för införing i deras tillsynsregister. Det torde få ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att utarbeta riktlinjer för uppbyggnaden av kommunernas registreringssystem samt för vidarebefordran av registeruppgifter från yrkesinspektionen till kommunerna.

Kontakten mellan yrkesinspektionens tjänstemän och den kommunala tillsynen är väsentlig. Som styrelsen klarlagt har denna hittills varit otillfredsställande. En förbättring kan emellertid väntas om den kommunala tillsynen uppdras åt kommunalt anställda tjänstemän med arbetarskyddsutbildning. En ny distriktsindelning för yrkesinspektionen som bygger på minskad distriktsstorlek verkar i samma riktning. Bl. a. bör de kommunala tillsynsmännen därigenom få ökade möjligheter att rådfråga yrkeshygieniker och andra specialister hos yrkesinspektionen. Det bör emellertid också understrykas att det ankommer på yrkesinspektionen att följa och övervaka att den kommunala tillsynen fullgörs tillfredsställande. Utredningen anser inte att yrkesinspektionen bör påläggas regelbunden rapporteringsskyldighet gentemot kommunerna angående samarbetet mellan yrkesinspektionens tjänstemän och de kommunala tillsynsmännen. Det måste emellertid vara en uppgift för yrkesinspektionen att till vederbörande kommun anmäla eventuella missförhållanden beträffande den kommunala tillsynen som inte yrkesinspektionen kan komma till rätta med så att kommunen sätts i tillfälle att vidta åtgärder.

Arbetsmiljöutredningen anser sig inte kunna biträda styrelsens förslag rörande statsbidrag till kommunerna för kostnaderna för den kommunala tillsynen. Frågan om kompensation till kommunerna bör enligt utredningens mening prövas i samband med andra överväganden om kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna.

Utöver vad här nämnts har arbetarskyddsstyrelsen redovisat bedömningar och förslag i vissa frågor av den karaktären att de kan handläggas inom ramen för styrelsens befogenheter. Det gäller här bl. a. viss justering av kompetensfördelningen mellan yrkesinspektionen och de kommunala tillsynsmännen. Utredningen förutsätter att slutlig ställning till dessa spörsmål kommer att tas av arbetarskyddsstyrelsen i anslutning till statsmakternas prövning av arbetarskyddets organisation på grundval av utredningens delbetänkande.

14.2.5 Yrkesinspektionens arbetsformer m.m.

Tillsynen över efterlevnaden av arbetar-

skyddslagstiftningen utförs till övervägande delen av yrkesinspektionen genom besök på arbetsplatserna och genom förhandsgranskning av ritningar till arbetslokaler m. m. I förekommande fall ger yrkesinspektionen anvisningar om de åtgärder som erfordras för att avhjälpa brister i arbetsmiljön. Om så erfordras har yrkesinspektionen möjlighet att genom föreläggande eller förbud framtvinga åtgärder i arbetsmiljöförbättrande syfte. Vid sidan av de av yrkesinspektionen initierade besöken förekommer besök på framställning av arbetsgivare och arbetstagare. Vidare bedriver yrkesinspektionen en viss konsultationsverksamhet gentemot arbetsgivare och arbetstagare som vänder sig till yrkesinspektionen för att få råd och hjälp i praktiska frågor.

I avsnitt 13 har utredningen föreslagit nya regler om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare i skyddsfrågor och om skyddsombudens möjligheter att bevaka arbetsmiljöfrågorna. Dessa regler innebär en förstärkning av den lokala skyddsorganisationens ställning och kan därmed förväntas leda till en intensifiering av skyddsarbetet. En sådan intensifiering medför också ett ökande behov av råd och hjälp i olika frågor. Erfarenheten från nuvarande förhållanden visar att behovet av insatser från yrkesinspektionens sida inte minskar när arbetarskyddsinsatserna i företagen ökar. Det motsatta förhållandet synes snarare vara fallet, vilket förklaras av att ett ökat intresse för arbetarskyddsfrågor hos arbetstagare av olika kategorier och hos företagsledningen kan bidra till att tidigare okända problem i arbetsmiljön uppmärksammas. Utvecklingen tyder på att yrkesinspektionens insatser i ökande omfattning kommer att avse rådgivning och praktiskt stöd till den lokala skyddsorganisationen. Inspektion och rådgivning får inte ses som från varandra fristående arbetsformer. De griper i själva verket hela tiden in i varandra på olika sätt och är båda lika nödvändiga. Utredningen vill understryka att yrkesinspektionen vid sidan av sin inspekterande funktion har betydelsefulla uppgifter som rådgivande och stödjande organ gentemot den lokala skyddsorganisationen.

Tidigare har yrkesinspektionens fältverksamhet till allra största delen varit inriktad på en regelbunden allmän tillsyn av arbetsställena. Under senare år har emellertid olika slag av riktad tillsyn prövats. Sådan tillsyn kan avse en systematisk genomgång av arbetsmiljöproblemen i en hel bransch eller på viss ort. En annan form av riktade insatser utgörs av projekt rörande enskilda miljöfaktorer såsom buller, luftföroreningar m. m., faktorer som kan förekomma i en hel rad branscher. Vidare må här nämnas projekt rörande viss maskin eller annan teknisk anordning, arbetsmetod etc. Tillsynen sker både på grundval av centralt utfärdade direktiv varvid yrkesinspektionens insatser samordnas i tiden och efter regional planering. Till grund för sådan riktad tillsyn kan också ligga nya arbetarskyddsanvisningar, som vid tillsynsprojektets genomförande introduceras hos därav berörda företag.

Olika former av riktade insatser innebär enligt utredningens mening en rad fördelar. Den inspekterande personalen har möjlighet att i samband med planeringen av insatserna på ett helt annat sätt än vid den mera allmänna rutintillsynen genom studier av de problem som skall undersökas förbereda fältarbetet. Genomgången av problemen blir också mera grundlig. Genom sådana insatser underlättas vidare en enhetlig bedömning av problemen och tillämpning av utfärdade arbetarskyddsanvisningar. Man får också ett bredare kunskapsmaterial till nytta för företagen när det gäller att förbättra miljöförhållandena och till gagn för arbetarskyddsstyrelsens fortsatta anvisningsarbete. Sådana riktade insatser kan ha en betydande genomslagskraft när det gäller att uppmärksamma arbetsmiljöproblemen. Flera skäl talar sålunda enligt utredningens mening för att yrkesinspektionens tillsynsverksamhet i ökad omfattning ges formen av riktade insatser på vissa branscher eller vissa miljöproblem.

En viktig fråga är hur ofta arbetsställen av olika slag skall besökas av yrkesinspektionen. Det är givetvis inte möjligt att generellt ange detta. Företag med ett mindre välordnat arbetarskydd kan vara i behov av inspektion och rådgivning i relativt stor utsträckning

framför allt om den där bedrivna verksamheten innebär särskilda risker. Andra företag med en väl fungerande lokal skyddsorganisation eller med mindre utpräglade risker kräver mindre insatser från yrkesinspektionens sida. Det måste vara en fortsatt strävan att nedbringa tiden mellan inspektionsbesöken och att detta liksom hittills bör ske med beaktande av tillsynsbehovet i det enskilda fallet. Man bör dock ha klart för sig att inspektionsfrekvensen är ett bristfälligt mått på yrkesinspektionens insatser. I detta sammanhang kan påpekas att den till grund för inspektionsfrekvensuppgifterna liggande statistiken inte innefattar de återbesök som i många fall äger rum under ett och samma kalenderår. Det vore felaktigt att öka den statistiska inspektionsfrekvensen på bekostnad av kvalitén på inspektionerna. Ofta görs en grundlig genomgång av problemen på ett arbetsställe, exempelvis i samband med en systematisk genomgång av arbetsmiljöproblemen i en hel bransch, vilket i många fall innebär att tidsåtgången blir avsevärt större än om inspektionen hade varit mera ytlig. Det framstår såsom uppenbart att denna inspektionsform på sikt ger en större effekt. Vad nu anförts får emellertid inte undanskymma vikten av att yrkesinspektionen regelbundet besöker arbetsplatserna. Inte minst bör betonas värdet av den kontakt som härigenom åstadkoms mellan företag, anställda och tillsynsorganen.

14.2.6 Yrkesinspektionens specialister

Den allmänna yrkesinspektionen förfogar utöver personalen för mera allmänna tillsynsuppgifter också över vissa specialister. Sålunda finns i samtliga yrkesinspektionsdistrikt personal med särskilda kunskaper och erfarenheter rörande byggnadsverksamhet. Vidare finns särskild personal, yrkeshygieniker, med uppgift att utföra mätningar av luftföroreningar, buller och andra miljöfaktorer på arbetsplatserna. I vissa yrkesinspektionsdistrikt finns därutöver personal med speciell utbildning och erfarenhet när det gäller arbetarskyddet i stuveriarbete och jordbruksarbete. Denna personal tjänstgör i viss utsträckning i flera distrikt för att tillgodose behoven i sådana distrikt som inte har tillräckligt underlag för att effektivt kunna utnyttja en egen specialist. Vidare har samtliga yrkesinspektionsdistrikt tillgång till läkarexpertis på det arbetsmedicinska området. I varje distrikt finns också personal med social utbildning, socialinspektörerna. Av stor betydelse när det gäller att tillgodose yrkesinspektionens behov av specialisthjälp i tillsynsarbetet är den sakkunskap på olika områden som finns inom arbetarskyddsstyrelsen och främst dess tillsynsavdelning, vars tjänstemän i betydande omfattning ger råd och hjälp till de inspekterande tjänstemännen.

Utredningen vill i fråga om behovet av specialister inom yrkesinspektionen understryka att en modern tillsynsverksamhet, som innefattar såväl inspektion som rådgivning och praktiskt stöd till den lokala skyddsorganisationen, många gånger kräver att de inspekterande tjänstemännens mera breda allmäntekniska utbildning och erfarenhet kompletteras med speciell sakkunskap på vissa områden för att kunna göra en tillräckligt grundlig genomgång av problemen. Behoven av sådan specialisthjälp varierar emellertid med hänsyn till den skiftande fördelningen av olika näringsgrenar i landet men också med hänsyn till särskilda uppgifter, exempelvis genomgång av arbetsställena i en hel bransch. På grund härav är det förenat med betydande svårigheter att förse alla yrkesinspektionsdistrikt med de specialister som kan erfordras. Det bör enligt utredningens mening ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att vid fördelningen av tillgängliga personalresurser på yrkesinspektionsdistrikten beakta de behov som kan föreligga i skilda delar av landet. Här bör också beaktas möjligheten att arbetarskyddsstyrelsen avdelar tjänsteman med utbildning och erfarenhet på visst område för temporär tjänstgöring i ett eller flera yrkesinspektionsdistrikt. Utredningen vill vidare understryka betydelsen av att yrkesinspektionen har möjlighet att i erforderlig utsträckning få råd och hjälp av arbetarskyddsstyrelsens specialister. Av särskild betydelse är det enligt utredningens mening

att dessa specialister också besöker yrkesinspektionsdistrikten för att medverka vid tillsynsarbetet och för att introducera nya arbetarskyddsanvisningar hos den inspekterande personalen.

F. n. utgörs yrkesinspektionens personal till helt övervägande del av tekniskt skolade tjänstemän. Detta hänger samman med att olycksfallsskydd och annat traditionellt tekniskt arbetarskydd krävt och alltjämt kräver stora insatser i tillsynsverksamheten. Det har emellertid också samband med de nya krav på personalens kunskaper och erfarenheter som ställts till följd av den snabba utvecklingen på skilda områden med teknisk anknytning. I enlighet härmed har sammansättningen av den tekniskt utbildade personalen breddats för att tillgodose behovet av ökad bevakning av främst de kemisk-yrkeshygieniska problemen. Det är emellertid viktigt att i tillsynsverksamheten också försöka tillgodose de medicinska och socialpsykologiska aspekterna på arbetsmiljön. Till den allmänna yrkesinspektionen har knutits läkare som på deltid medverkar vid tillsynsarbetet genom att vara rådgivare åt den inspekterande personalen i arbetsmedicinska, socialmedicinska och andra frågor, som kräver medicinsk bedömning, varvid de också åtminstone i någon utsträckning medverkar vid inspektionsbesök.

Det förebyggande arbetarskyddet kräver såväl tekniska som medicinska insatser som riktar sig mot både fysiska och psykiska skaderisker och deras relation till arbetet. På teknikerna ankommer bl. a. att kartlägga och analysera riskerna i arbetsmiljön. Medicinsk metodik och sakkunskap krävs för att bedöma olika riskfaktorers inverkan på den mänskliga organismen. Här förutsätts alltså en samverkan mellan teknisk och medicinsk expertis. En sådan samverkan har också innefattats i överenskommelsen mellan SAF och LO om riktlinjer för företagshälsovården och sedermera i den proposition angående vissa frågor om företagshälsovård som antogs av riksdagen år 1971 (prop. 1971:23, rskr 1971:157). Det är enligt utredningens mening naturligt att detta synsätt också återspeglas i tillsynsmyndighetens organisation. I enlighet härmed är det angeläget att yrkesinspektionen får ökad tillgång till medicinsk expertis. Utredningen anser att målet på sikt bör vara att varje yrkesinspektionsdistrikt förfogar över heltidsanställd läkare. På grund av den knapphet som f. n. råder när det gäller läkare med särskild utbildning och erfarenhet från detta område är det emellertid inte möjligt att omedelbart tillgodose detta behov. Utredningen förutsätter att arbetarskyddsstyrelsen bevakar frågan och, allteftersom tillgången på läkare med arbetsmedicinsk utbildning och erfarenhet förbättras, vidtar åtgärder i syfte att tillgodose behovet av medicinsk expertis.

I arbetarskyddsverksamheten har efter hand ökad betydelse kommit att tillmätas psykologiska frågeställningar. Denna utveckling främjar enligt utredningens mening strävandena att begränsa och undanröja riskerna för den arbetande människans fysiska och psykiska hälsa. För att kunna bevaka hithörande frågor som har anknytning till skyddsarbetet är det nödvändigt att arbetarskyddsmyndigheterna har tillgång till sakkunskap på det psykologiska och sociala fältet. Inom arbetarskyddsstyrelsen finns viss expertis på dessa områden. Här åsyftas personalen vid tillsynsavdelningens nuvarande sociala sektion och arbetsmedicinska avdelningens arbetspsykologiska enhet. Det är angeläget att denna sakkunskap nyttiggörs vid tillsynsarbetet på fältet.

Den allmänna yrkesinspektionen förfogar över personal med social utbildning, socialinspektörerna. Deras nuvarande verksamhet är dock till övervägande delen inriktad på en allmän tillsyn av arbetsställen, där arbetstagarna i särskilt stor omfattning utgörs av kvinnor. Därjämte åligger det socialinspektörerna bl. a. att ägna uppmärksamhet åt frågor rörande den kvinnliga och minderåriga arbetskraften i hela distriktet och vissa andra sociala frågor som sammanhänger med arbetet eller de förhållanden under vilka detta bedrivs. Socialinspektörernas verksamhetsinriktning i vad avser arbetsställen där arbetstagarna i särskilt stor omfattning är kvinnor synes vara betingad av främst ett äldre synsätt i fråga om kvinnornas särskilda problem i arbetslivet. Utredningen vill här erinra om att denna personalgrupp, som till-

kom 1949 i samband med nu gällande arbetarskyddslags ikraftträdande, då ersatte den s. k. kvinnliga yrkesinspektionen, som hade att utöva tillsynen över arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad företrädesvis beträffande arbete vartill kvinnor används.

Utredningen anser det inte motiverat eller riktigt att dela upp arbetarskyddstillsynen efter kön. Ej heller finns det enligt utredningens mening anledning att dela upp arbetarskyddstillsynen efter olika åldersgrupper. Vad nu anförts leder enligt utredningens mening till att särskilda tjänster för arbetarskyddsfrågor med anknytning till kvinnlig resp. minderårig arbetskraft inte längre bör finnas. Det bör ankomma på all inspekterande personal att, i förekommande fall i samverkan med specialister på olika områden, utforma tillsynen av arbetsställena på ett sådant sätt att en allsidig bedömning av människan i arbetet blir möjlig. De nuvarande socialinspektörernas arbetsuppgifter bör förändras så att de inte tar sikte på arbetsställen med viss personalsammansättning utan får en bredare inriktning. De bör på så vis kunna utnyttjas på ett effektivt sätt i tillsynsverksamheten. I vilken mån sådan personal skall ingå i den framtida organisationen får prövas med hänsyn till erfarenheterna och den resursfördelning som befinnes önskvärd.

De administrativa arbetsuppgifter som åvilar yrkesinspektionens personal är av stor omfattning och tenderar att öka. Uppgifterna består främst i besvarande av remisser och förfrågningar samt i handläggning av personal- och intendenturärenden m. m. Särskilt remisser och förfrågningar kräver i många fall juridisk bedömning. Företag och fackföreningar samt åklagare, domstolar och andra myndigheter vänder sig sålunda ofta till yrkesinspektionen med begäran om tolkning av bestämmelser i lagar och kungörelser samt i anvisningar. Ärenden av detta slag inkräktar redan i dag i hög grad på den inspekterande personalens möjligheter att utföra inspektionsarbete. Till detta kommer att den inspekterande personalen ofta inte har sådan utbildning eller erfarenhet att den är skickad att handlägga dessa ärenden. Genom de förslag utredningen framlägger kan göromål av hithörande slag förväntas komma att öka i omfång och betydelse. Utredningen finner därför starka skäl tala för att varje distrikt får tillgång till personal med juridisk-administrativ utbildning och erfarenhet. Som ytterligare uppgifter för sådan personal kan nämnas sekreterargöromål i den föreslagna yrkesinspektionsnämnden samt i den regionala företagshälsovårdsdelegationen.

14.2.7 Yrkesinspektionens distriktsindelning

F. n. är den allmänna yrkesinspektionen indelad i elva distrikt. Dessa distrikt företer stora skillnader sinsemellan i fråga om såväl den geografiska storleken som antalet arbetsställen som ligger under yrkesinspektionens tillsyn. Vissa distrikt i södra Sverige är i fråga om ytvidden förhållandevis små medan andra, framför allt i landets mellersta och norra delar, är mycket stora. I fråga om antal arbetsställen är främst storstadsdistrikten mycket omfattande i förhållande till övriga distrikt.

En effektiv tillsynsverksamhet kräver en nära samverkan mellan samhällets tillsynsorgan och den lokala skyddsorganisationen. Utredningen vill här hänvisa till vad som i det föregående föreslagits i fråga om den roll de lokala skyddsorganen bör ha i arbetarskyddsverksamheten. Syftet med de föreslagna reglerna är bl. a. att stimulera intresset hos såväl företag som anställda när det gäller att bevaka arbetsmiljöfrågorna, vilket i sin tur innebär ökande möjligheter för de anställda att utöva inflytande över sin arbetsmiljö. Denna förväntade utveckling kommer att ställa höga krav på yrkesinspektionen när det gäller att snabbt kunna ta ställning till frågor som en på detta sätt intensifierad bevakning ger upphov till. Här avses exempelvis arbetsplatsundersökningar som kan behöva utföras för att fastställa omfattningen och karaktären av skaderisker vilka påtalats av den lokala skyddsorganisationen och att ge råd och anvisningar om hur dessa risker skall förebyggas. Det är därför enligt utredningens mening av stor betydelse att distriktsindelningen är sådan att yrkesinspektionen kan

verka nära arbetsställena varigenom goda kontaktmöjligheter kan erhållas. Nu gällande distriktsindelning medger inte i önskvärd utsträckning möjlighet till den närkontakt som eftersträvas. Vad här anförts talar för att söka uppnå en distriktsindelning med fler enheter än f. n. Fler och mindre distrikt medför minskade avstånd mellan yrkesinspektionens stationeringsort och arbetsställena varigenom de inspekterande tjänstemännens restid förkortas och mera tid kan ägnas åt tillsynsverksamhet.

Man bör emellertid inte bortse från att det också finns skäl som talar till förmån för relativt stora distrikt. Ett modernt arbetarskydd innefattar komplicerade frågor som många gånger kräver medverkan av specialister. Yrkesinspektionsdistrikten bör då inte vara mindre än att de ger ett tillräckligt underlag för att effektivt kunna utnyttja sådana specialister, såvida man inte kan lösa frågan om särskilda specialister andra vägar. Utredningen återkommer härtill i det följande.

Det ligger nära till hands att som ett alternativ till nuvarande distriktsindelning diskutera i vad mån indelningen bör ansluta till gällande länsindelning. Flera skäl synes tala härför. Framförallt får man därigenom mindre distrikt och därmed bättre kontaktmöjligheter mellan yrkesinspektionen och arbetställena bl. a. genom att avstånden minskas, restiden förkortas och mera tid kan ägnas åt tillsyns-, kontroll- och konsultationsverksamhet. Vidare ges större möjlighet för yrkesinspektionen att följa näringslivets utveckling inom distriktet och ha överblick däröver. Ett ytterligare skäl som kan anföras är att ett stort antal regionala såväl statliga som kommunala myndigheter m. fl. som inspektionen behöver samarbeta med är länsorgan. Här kan nämnas bl. a. länsstyrelserna, länsläkarna, länsarkitekterna, länsarbetsnämnderna, länsbrandinspektionen, de allmänna försäkringskassorna, landstingen etc. Tilläggas skall att den till arbetarskyddsstyrelsen knutna företagshälsovårdsdelegationen i syfte att befrämja utvecklingen av företagshälsovården rekommenderat inrättande av regionala samrådsorgan med utgångspunkt i länsindelningen.

Vid sina överväganden har utredningen kommit till att yrkesinspektionen i princip bör organiseras och byggas upp länsvis. Länsgränserna bör med andra ord inte rubbas på så sätt att ett län delas upp på olika distrikt. Detta innebär dock inte detsamma som att utredningen är beredd att nu förorda att ett yrkesinspektionsdistrikt inrättas för varje län. Länen är så olika till storleken när det gäller de krav som kan ställas på resurser från yrkesinspektionen att man inte utan vidare kan utgå från att varje län bör förses med en egen inspektion. En fullständig anknytning till länsindelningen skulle innebära att vissa distrikt blev mycket små jämfört med nuvarande distriktsindelning. Man bör enligt utredningens mening eftersträva en organisation som ger underlag för en personaluppsättning som i huvudsak täcker hela fältet. Detta utesluter givetvis inte att vissa specialister bör kunna vara gemensamma för flera distrikt eller vara stationerade centralt i arbetarskyddsstyrelsen. Om ett distrikt blir alltför beroende av experter från andra distrikt kan emellertid ifrågasättas om det är motiverat att i sådant fall ha ett särskilt distrikt.

En omedelbar utbyggnad av inspektionen till länsorgan finner inte utredningen vara den bästa användningen av nu tillgängliga resurser för arbetarskyddsverksamheten. Utredningen har prövat olika alternativ för en ny distriktsindelning och därvid stannat för att förorda en utökning av antalet distrikt från nuvarande 11 till 18. Det betyder att några distrikt kommer att omfatta två län. Distriktsindelningen följer dock hela tiden länsgränserna. Frågan om en ytterligare ökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt får prövas sedan verksamheten konsoliderats i sina nya former och erfarenheter vunnits av den nya organisationen. Utredningens förslag till distriktsindelning framgår av tabell 14.1. I denna sammanställning redovisas också vissa uppgifter om hos yrkesinspektionen registrerade arbetsställen, där sysselsatta arbetstagare m. m., grundade på yrkesinspektionens statistik. I tabell 14.2 redovisas dessa uppgifter länsvis.

Tabell 14.1 Förslag till yrkesinspektionens distriktsindelning.

Län	Stationeringsort	Hos allmänna yrkesinsp. registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare i 1 000-tal	Befolkning i 1 000-tal
Stockholms	Stockholm	11 177	373	1 486
Södermanlands	Eskilstuna	2 867	62	249
Östergötlands	Linköping	5 299	111	385
Jönköpings	Jönköping	2 941	72	307
Kronobergs + Blekinge	Växjö	2 414	69	322
Kalmar + Gotlands	Kalmar	2 876	56	295
Malmöhus + Kristianstads	Malmö	9 230	238	994
Göteborgs och Bohus + Hallands	Göteborg	7 329	231	919
Älvsborgs	Borås	2 832	89	406
Skaraborgs	Skövde	1 883	51	258
Värmlands	Karlstad	2 305	62	285
Örebro	Örebro	2 473	66	276
Västmanlands	Västerås	2 515	77	261
Kopparbergs	Falun	2 604	61	279
Uppsala + Gävleborgs	Gävle	4 225	127	518
Västernorrlands + Jämtlands	Härnösand	4 409	84	400
Västerbottens	Umeå	2 605	53	233
Norrbottens	Luleå	2 406	57	256

Tabell 14.2 Hos yrkesinspektören registrerade arbetsställen m. m. länsvis.

Län	Hos allm. yrkesinsp. registrerade arbetsställen	Antal arbetstagare i 1 000-tal	Befolkning i 1 000-tal
Stockholms	11 177	373	1 486
Uppsala	2 322	63	222
Södermanlands	2 867	62	249
Östergötlands	5 299	111	385
Jönköpings	2 941	72	307
Kronobergs	1 278	32	168
Kalmar	2 092	47	241
Gotlands	784	9	54
Blekinge	1 136	37	154
Kristianstads	3 299	57	266
Malmöhus	5 931	181	728
Hallands	2 381	39	197
Göteborgs och Bohus	4 948	192	722
Älvsborgs	2 832	89	406
Skaraborgs	1 883	51	258
Värmlands	2 305	62	285
Örebro	2 473	66	276
Västmanlands	2 515	77	261
Kopparbergs	2 604	61	279
Gävleborgs	1 903	64	296
Västernorrlands	2 786	62	274
Jämtlands	1 623	22	126
Västerbottens	2 605	53	233
Norrbottens	2 406	57	256

Inom utredningen har diskuterats möjligheten att i första hand inom de distrikt som omfattar två län inrätta lokalkontor där några av distriktets inspekterande tjänstemän skulle placeras. Härigenom skulle även i sådana distrikt de ömsesidiga kontakterna underlättas mellan yrkesinspektionen och arbetslivet i de län som inte blir egna yrkesinsspektions-

distrikt. Sådana lokalkontor skulle emellertid också medföra vissa nackdelar främst i form av en uppsplittring av tillgängliga resurser. Utredningen är därför inte beredd att utan ytterligare prövning generellt förorda inrättande av lokalkontor i de län där stationeringsort för yrkesinspektionen inte kommer att finnas. Beträffande ett av de föreslagna distrikten, nämligen distriktet för Västernorrlands och Jämtlands län, finns dock särskilt starka skäl att pröva en ordning som nu nämnts. Utredningen återkommer härtill i det följande. Utredningen vill också framhålla angelägenheten av att olika vägar prövas för att underlätta de ömsesidiga kontakterna mellan yrkesinspektionen och arbetslivet. Redan nu förekommer i viss utsträckning att tjänstemän från inspektionens stationeringsort besöker annan huvudort inom distriktet för att där vid regelbundet återkommande tillfällen bereda representanter för företag och organisationer, enskilda arbetstagare m. fl. tillfälle att rådfråga och diskutera med yrkesinspektionen om arbetsmiljöfrågor, erhålla upplysning om gällande bestämmelser, arbetarskyddsanvisningar m. m. Denna kontaktverksamhet kan enligt utredningens mening vara av stort värde i alla distrikt där på grund av distriktets storlek eller av andra skäl anledning finns att underlätta kontaktmöjligheterna.

Närmare angående distriktsindelningen

Vid sina överväganden om hur distriktsindelningen bör utformas har utredningen — såsom angetts i det föregående — utgått från länsindelningen. Med utgångspunkt i befolkningsunderlag, antal förvärvsarbetande och antal arbetsställen, näringlivsstruktur och geografiska förhållanden har utredningen funnit att tolv av rikets län vart för sig bör bilda underlag för ett inspektionsdistrikt. Återstående län fördelas på sex distrikt med två län i varje.

I anslutning till den redovisade uppställningen med förslag till distriktsindelning vill utredningen göra följande kommentarer.

F. n. utgör Stockholms kommun ett distrikt tillsammans med Gotlands län, medan övriga delen av Stockholms län bildar ett distrikt tillsammans med Västmanlands och Uppsala län. Med hänsyn till önskvärdheten att inte splittra länsgränserna är det naturligt att hela Stockholms län hålles samman i ett distrikt. Detta distrikt får visserligen stort underlag — mycket större än något av de övriga — men detta anser inte utredningen inger några betänkligheter. Tvärtom bör man vara angelägen att ta till vara de fördelar som ligger i att ett distrikt får ett stort underlag om därigenom inte skapas några orimligt långa reseavstånd. Det senare blir ju inte fallet när det gäller Stockholmsdistriktet. Organisationen får sedan anpassas till de krav som distriktets storlek ställer. Man får i det fallet även tänka sig en kraftigare utbyggd ledningsfunktion än i de mindre distrikten. Till detta återkommer utredningen längre fram.

Kronobergs län och Blekinge län hör båda till de mindre länen om man utgår från de siffror som redovisas i uppställningen. Tillsammans syns de emellertid kunna bilda ett distrikt av lämplig storlek och geografisk utformning. I det nybildade Kronoberg-Blekingedistriktet bör Växjö lämpligen bli stationeringsort för inspektionen. Bl. a. kan i sammanhanget nämnas att Växjö är centralort för skogsägarsammanslutningar i södra Sverige.

Kalmar län hör också till de mindre i detta sammanhang. Detta är ett skäl för att Gotlands län bör föras samman med länet till ett distrikt. Det kan givetvis också övervägas att föra Gotland till Stockholmsdistriktet. Inte minst storleksförhållandena i de båda tilltänkta distrikten talar emellertid för Kalmar. Likheterna i näringsstruktur talar också för att Gotlands och Kalmar län förs tillsammans. Stationeringsort bör vara Kalmar.

F. n. bildar Malmöhus, Kristianstads och Blekinge län ett distrikt. Sedan Blekinge län som nyss förordats förts till det nybildade Växjödistriktet bör de båda återstående länen sammanhållas i ett distrikt med Malmö som kansliort. Det blir visserligen ett av de större distrikten med hänsyn till underlaget men de geografiska förhållandena och kommunikationernas beskaffenhet motiverar att de båda länen — dvs. Skåne — bildar ett

distrikt.

Göteborgs och Bohus län och Hallands län bildar i dag ett distrikt. Utredningen anser att detta distrikt bör bestå oförändrat med hänsyn till att Hallands län hör till de mindre länen. Dessutom är stationeringsorten Göteborg väl centrerad inom distriktet.

Älvsborgs län — med undantag av Dalsland — och Skaraborgs län bildar f. n. ett distrikt med Borås som stationeringsort. Med hänsyn till önskvärdheten att hålla länsgränserna orörda bör Dalsland föras till samma distrikt som övriga länet. Älvsborgs län föreslås sålunda bilda ett distrikt medan Skaraborgs län bildar eget distrikt. Borås bibehålles som stationeringsort, trots att staden inte är residensstad. Nämnas bör dock att bl. a. länsarbetsnämnden är lokaliserad till Borås.

Uppsala län bildar f. n. ett distrikt tillsammans med Stockholms och Västmanlands län, medan Gävleborgs och Kopparbergs län är förenade i ett distrikt. Utredningen har funnit att Stockholms, Västmanlands och Kopparbergs län vart för sig bör bilda ett distrikt. När det gäller Uppsala län är att märka att norra delen av länet — med bl. a. Skutskärsområdet — i näringshänseende företer stora likheter med Gävleborgs län. Trots att länsgränsen i dag utgör gräns mellan två distrikt har också under senare år en viss del av inspektionsverksamheten i norra delen av Uppsala län ombesörjts från Gävle, som är stationeringsort för yrkesinspektionen i Gävleborgs och Kopparbergs län. Inte minst har härvid det nära avståndet till Gävle gjort sitt till för att detta varit naturligt. Utredningen har mot bakgrunden av bl. a. vad som nu anförts ansett det ligga nära till hands att sammanföra Uppsala och Gävleborgs län till ett distrikt. I detta bör då Gävle med sin centrala belägenhet i distriktet vara stationeringsort.

Västernorrlands och Jämtlands län bildar i dag ett gemensamt distrikt med Härnösand som stationeringsort. Det är ett till ytan mycket stort distrikt. Det överträffas härvidlag bara av det nordligaste (Umeå), som utredningen föreslår uppdelat på två med Umeå och Luleå som stationeringsorter. För en uppdelning av distriktet på två — ett för vartdera länet — talar också den särskilda strukturen på näringslivet i Jämtlands län med en koncentration av en betydande del av industrin till Östersundstrakten och i övrigt en dominerande skogsnäring inom trakter som också är orienterade mot Östersund. Jämtlands län måste dock anses ha för litet underlag för att nu göras till ett eget distrikt. De båda länen bör därför som nu hållas samman i ett distrikt och Härnösand bör därvid behållas som stationeringsort. Mot bakgrunden av de särskilda förhållanden som nyss anförts finner dock utredningen motiverat att överväga att en del av distriktets tjänstemän stadigvarande placeras i Östersund med uppgift att i första hand betjäna denna del av distriktet. Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att närmare finna ut de lämpliga formerna för en sådan organisation.

I övrigt föreslår utredningen att varje län bildar ett distrikt. Utredningen har stannat för att med tre undantag förorda att residensstäderna också blir stationeringsorter för yrkesinspektionen. Undantagen hänför sig till — förutom Älvsborgs län som redan berörts — Södermanlands län och Skaraborgs län. Beträffande Södermanlands län har utredningen stannat inför att som stationeringsort förorda Eskilstuna, som med hänsyn till industrins lokalisering i länet har ett mera centralt läge än residensstaden Nyköping. Nämnas bör också att länsarbetsnämnden är förlagd till Eskilstuna. För Skaraborgs län föreslås Skövde bilda kansliort. Detta är motiverat av att Skövde både med hänsyn till sitt geografiska läge och med hänsyn till industrins lokalisering i länet är mera lämpad som kansliort än residensstaden Mariestad.

En fråga som också bör behandlas i detta sammanhang är distriktens benämning. F. n. är distrikten betecknade med nummer (I.—XI. distriktet). En sådan metodik att benämna distrikten har en svaghet däri att benämningen inget säger om var distrikten är lokaliserade. Denna olägenhet blir inte mindre därigenom att distriktens antal som utredningen föreslår utökas till 18 med åtföljande ökade svårigheter för dem som berörs att lära sig var distrikten hör hemma. En geografisk benämning är enligt utredningens mening att

föredra. Man har då att välja mellan att beteckna distrikten med angivande av det eller de län som ingår eller med namnet på stationeringsorten. Den förra lösningen blir otymplig i den mån flera län ingår i distriktet. Det synes därför mera praktiskt att beteckna distrikten efter stationeringsorterna. Därigenom ger också benämningen en direkt anvisning för allmänheten om var distriktens kanslier är att söka. Utredningen förordar mot bakgrunden av vad nu sagts att distrikten benämns efter stationeringsorterna, dvs, Stockholms distrikt, Eskilstuna distrikt, Linköpings distrikt osv.

14.2.8 Inrättande av en yrkesinspektionsnämnd

I varje distrikt är yrkesinspektören chef och ansvarig för att verksamheten fullgörs på ett effektivt sätt. Det åligger honom bl. a. att planera och leda verksamheten. Yrkesinspektören har att själv avgöra ärenden angående utfärdande av föreläggande eller förbud samt anmälan till åtal. Yrkesinspektören har vidare att avgöra vissa ärenden om eftergift från bestämmelser angående minderåriga samt från föreskrifter av arbetarskyddsstyrelsen. Arbetsmarknadens parter har nu inte något direkt inflytande över avgörandet av dessa frågor i vidare mån än vad som gäller enligt för yrkesinspektionens förtroenderåd utfärdade regler. Genom förtroenderådet, som är ett rådgivande organ, skall samarbetet mellan arbetsgivare, arbetstagare och den allmänna yrkesinspektionen främjas. Yrkesinspektören är ordförande i rådet, som består av ytterligare sju ledamöter, vilka samtliga utses av Kungl. Maj:t. Enligt för detta råd gällande regler skall ärenden om användande av tvångsmedel, ärenden angående planläggning av yrkesinspektionens informations- och propagandaverksamhet samt övriga ärenden som yrkesinspektören anser böra tas upp i rådet på grund av deras intresse för förtroenderådets ledamöter eller deras allmänna vikt, före avgörandet föredras i förtroenderådet.

Utredningen vill erinra om att arbetarskyddsstyrelsen numera har en lekmannastyrelse, i vilken bl. a. ingår representanter för parterna på arbetsmarknaden. Styrelsen har att besluta i frågor som gäller inriktning, omfattning och samordning av arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens verksamhet. Utredningen vill också erinra om de i avsnitt 13 föreslagna regler, som skall ligga till grund för en utökad samverkan mellan arbetsmarknadens parter i arbetsmiljöfrågor.

Enligt utredningens mening framstår det som naturligt att också de regionala tillsynsorganen inom arbetarskyddet har en förankring i ett organ som företräder de närmaste arbetarskyddsintressenterna inom distriktet. Tillkomsten av yrkesinspektionens förtroenderåd innebar ett steg i denna riktning. Tiden synes nu vara mogen att tillskapa ett organ med en fastare förankring i organisationen och med direkta beslutsfunktioner. Förtroenderådet bör därför omvandlas till en nämnd förslagsvis med namnet yrkesinspektionsnämnden.

Yrkesinspektören bör enligt utredningens mening vara ordförande i yrkesinspektionsnämnden, och i nämnden skall vidare ingå representanter för arbetsmarknadens parter. Föredragande bör i allmänhet vara den tjänsteman vid yrkesinspektionen som haft hand om den omedelbara handläggningen av ärendet. Vid nämndens sammanträden bör läkaren vid yrkesinspektionen vara närvarande. En lämplig sammanträdesordning synes vara att nämnden sammanträder en gång i månaden och vid behov oftare.

Inom ramen för av Kungl. Maj:t och arbetarskyddsstyrelsen lämnade direktiv bör det ankomma på yrkesinspektionsnämnden att besluta i frågor om inriktning och samordning av verksamheten inom distriktet. Vidare bör nämnden i princip avgöra ärenden angående meddelande av föreläggande, förbud eller föreskrifter enligt 53, 53 a och 59 §§ arbetarskyddslagen i lydelse enligt utredningens förslag samt enligt 55 och 58 §§ samma lag. Ärenden som kräver skyndsamt avgörande måste dock alltid kunna avgöras av vederbörande tjänsteman i avvaktan på att nämnden har tillfälle att sammanträda. Ärenden angående anmälan till åtal bör också

avgöras av nämnden liksom andra frågor som yrkesinspektören hänskjuter till nämnden.

14.3 *Arbetarskyddsstyrelsen*

14.3.1 Inledning

Vid inrättande år 1949 av arbetarskyddsstyrelsen som central förvaltningsmyndighet för ärenden om arbetarskydd (utom i fråga om skeppstjänst) organiserades inom styrelsen för handläggningen av de skyddstekniska och teknisk-yrkeshygieniska ärendena en teknisk byrå, en skogsavdelning och en trafikavdelning.

År 1961 uppdelades den tekniska byrån på två byråer, en allmänteknisk och en maskinteknisk byrå. Samtidigt överfördes från yrkesinspektionen till styrelsen två vid inspektionen år 1956 inrättade specialisttjänster för byggnadstekniska och kemi-tekniska ärenden. Den allmäntekniska byrån organiserades på fyra avdelningar: en allmän avdelning, en gruvavdelning, en kemisk-teknisk avdelning och en byggnadsavdelning. Maskintekniska byrån omfattade en maskinavdelning, en tryckkärlsavdelning och en avdelning för lyftanordningar.

Vid införande år 1966 av ny lagstiftning om säkerheten på fartyg uppdrogs åt arbetarskyddsverket att även utöva viss tillsyn av denna lagstiftnings efterlevnad. I anledning härav och senare beslut om sjöfartsverkets organisation m. m. ersattes fr. o. m. den 1 juli 1969 tjänsten inom detta verk som specialinspektör inom yrkesinspektionen för tillsyn av stuveriarbete med en särskild tjänst hos arbetarskyddsstyrelsen. Samtidigt inrättades vid styrelsen en avdelning för ärenden rörande stuveriarbete och säkerhet på fartyg.

Arbetsmedicinska institutet inrättades år 1966 genom sammanslagning av yrkeshygieniska avdelningen vid dåvarande statens institut för folkhälsan, vissa delar av de yrkesmedicinska och yrkesdermatologiska enheterna vid karolinska sjukhuset samt det av en privat stiftelse drivna Arbetsfysiologiska institutet. Institutet organiserades från början på fyra avdelningar, en medicinsk, en kemisk, en teknisk och en arbetsfysiologisk jämte en administrativ sektion. Sedermera tillfördes institutet också en avdelning för arbetspsykologiska frågor, varjämte institutets administrativa sektion omvandlades till en särskild administrativ byrå.

I prop. (1971:29) angående omlokalisering av viss statlig verksamhet uttalades att en integrering av institutet i arbetarskyddsstyrelsen borde komma till stånd. Arbetsmiljöutredningen fick i uppdrag att i anslutning till sitt övriga utredningsarbete framlägga förslag om en sådan integrering.

Chefen för socialdepartementet uttalade sedermera i 1972 års statsverksproposition (prop. 1972:1 bil. 7 s. 200) bl. a. att starka skäl talade för att snarast möjligt få till stånd en förstärkt gemensam ledning för de statliga arbetarskyddsorganen och att detta borde ses som ett led i den pågående översynen av arbetarskyddets organisation och som en förberedelse för den genomgripande reformering av arbetarskyddslagstiftningen som arbetsmiljöutredningens arbete väntas leda till. Efter kontakt med arbetsmiljöutredningen förordade departementschefen därför att arbetsmedicinska institutet integrerades i arbetarskyddsstyrelsen från och med den 1 juli 1972. Samtidigt föreslogs att arbetarskyddsstyrelsen skulle få en lekmannastyrelse. Departementschefen uttalade bl. a. att integreringen av arbetsmedicinska institutet i arbetarskyddsstyrelsen borde ske på ett sådant sätt att institutets uppgifter hålls samman i en arbetsmedicinsk forsknings- och utredningsenhet inom arbetarskyddsstyrelsen.

Riksdagen beslöt i enlighet härmed (SoU 1972:5, rskr 1972:57). Institutet ingår alltså numera med i sak oförändrade arbetsuppgifter i arbetarskyddsstyrelsen där det bildar en arbetsmedicinsk avdelning. De administrativa funktionerna har inordnats i styrelsens administrativa avdelning.

14.3.2 Allmänna synpunkter

På den centrala administrativa myndigheten för arbetarskyddet, arbetarskyddsstyrelsen, måste nu och i framtiden ställas stora krav. Ett

av de viktigaste gäller kontakten och samverkan med arbetslivet, vars intresse administrationen självfallet alltid skall tjäna. Sedan arbetarskyddsstyrelsens tillkomst har representanter för arbetsmarknadens parter deltagit i handläggningen hos arbetarskyddsstyrelsen av vissa slag av frågor, främst ärenden om arbetstid enligt arbetarskydds- och arbetstidslagstiftningen. Andra frågor, bl. a. sådana som gällt arbetarskyddets principiella inriktning och allmänna uppläggning, har däremot handlagts utan direkt medverkan av arbetsmarknadsparterna. Allt eftersom intresset för och anspråken på arbetarskyddet vuxit i styrka har denna ordning kommit att framstå som otidsenlig. En förändring i detta avseende har skett genom den tidigare nämnda omorganisationen av ledningsfunktionerna för arbetarskyddet den 1 juli 1972 som bl. a. innebär att representanter för arbetsmarknadsparterna nu ingår i verksstyrelsen. För avgörande av arbetstidsfrågor inrättades samtidigt inom arbetarskyddsstyrelsen en särskild nämnd, arbetstidsnämnden, med en sammansättning som i stort sett svarar mot styrelsens tidigare sammansättning vid slutliga beslut i denna typ av ärenden.

Den ombildning av styrelsen som sålunda skett ger enligt utredningens uppfattning förbättrade möjligheter för huvudintressenterna i arbetarskyddet att få insyn i och inflytande över den centrala administrationen av arbetarskyddsverksamheten. Detta bör få positiva återverkningar på arbetsmarknadsparternas vilja och förmåga att ytterligare öka sina ansträngningar för att reducera och eliminera hälsoriskerna i arbetslivet. Bl. a. syftar utredningen därvid på de nya partsinsatser som behövs för att vidareutveckla samverkan i de lokala skyddsorganisationerna på arbetsplatserna. Mot bakgrund av det anförda finns det enligt utredningens mening inte skäl att nu överväga några förändringar beträffande själva styrelsefunktionen hos arbetarskyddsstyrelsen. Under utredningens fortsatta arbete bör emellertid också vissa hithörande spörsmål kunna aktualiseras. Det kan t. ex. förutses ett behov av att pröva om lagtillämpningsfrågor skall handläggas av styrelsen eller av en särskild nämnd av arbetstidsnämndens karaktär. Med hänsyn till det samband som föreligger mellan sådana organisatoriska frågor och lagstiftningens materiella innehåll i olika hänseenden får denna prövning ske i ett senare sammanhang. Utredningens kommande överväganden rörande arbetstidsreglerna kan också bli av betydelse för arbetstidsnämndens uppgifter och ställning i organisationen. Denna fråga berörs därför inte heller i detta sammanhang.

Arbetarskyddsstyrelsens ledningsuppgifter är av mångahanda slag. Ett omfattande planerings- och utredningsarbete fordras för att arbetarskyddsinsatserna på olika nivåer skall kunna utformas på lämpligt sätt och sättas in där de bäst behövs. I samband med omorganisationen vid det senaste halvårsskiftet genomfördes vissa förändringar med syfte att underlätta för verksledningen att planera och samordna skyddsverksamheten. Enligt utredningens mening måste nu ytterligare förstärkningar på den administrativa sidan bli en nödvändig följd av bl. a. den förordade omorganisationen och utbyggnaden av yrkesinspektionen. Utredningen lägger i det följande fram förslag härom. Förslaget i denna del innefattar också en förstärkning av styrelsens resurser på det juridiska området.

Det är också i andra hänseenden nödvändigt att arbetarskyddsstyrelsens kapacitet byggs ut. Här bör särskilt framhållas att det nuvarande läget inte medger att generella anvisningar till förebyggande av yrkesrisker utarbetas i den takt som fordras. Även om arbetet på nya anvisningar inte minst under senare år bedrivits med betydande intensitet, är behovet av ytterligare anvisningar mycket stort. Behovet avser anvisningar som rör såväl arbetshygieniska som skyddstekniska frågor.

Anvisningarna behöver fortlöpande revideras med hänsyn till utvecklingen på de områden som berörs. Kraven på anvisningarnas kvalitet måste också hållas högt. Avgörande för möjligheterna att tillgodose hithörande önskemål är vilka personella resurser som kan ställas till förfogande för arbetet. Det är emellertid också nödvändigt att se till att den organisation som finns under verksstyrelsen är uppbyggd så att den svarar mot nya erfarenheter om yrkesrisker och så

att den bäst främjar ett tillvaratagande av personalens fackkunskaper om arbetsförhållanden på olika fält. Vad här sagts om personalorganisationen har tillämpning också när det gäller andra huvuduppgifter för arbetarskyddsstyrelsen som faller inom den nuvarande tillsynsavdelningens verksamhetsområde, såsom att föra ut skyddsanvisningarna i arbetslivet genom rådgivnings- och upplysningsverksamhet, att följa och övervaka yrkesinspektionens verksamhet, att verkställa typgranskningar av tekniska anordningar och att medverka i utbildning och fortbildning av personal. Utredningen anser sig således ha särskild anledning att se över tillsynsavdelningens byråindelning från nämnda utgångspunkter.

Det tidigare arbetsmedicinska institutet har som nämnts nyligen inordnats i arbetarskyddsstyrelsen och bildar nu väsentligen en sammanhållen enhet inom verket, benämnd arbetsmedicinska avdelningen. Avgörande för beslutet härom var att alltmer ökade resurser för arbetarskyddet ställer krav på närmare samordning av institutets och arbetarskyddsstyrelsens insatser för att dessa skall kunna bli effektiva. Integrationen bör således ses mot bakgrunden av att arbetarskyddsstyrelsens uppgifter i många fall fordrar medverkan i form av forskning och undersökning på det arbetsmedicinska området samtidigt som forskningen i hög grad är beroende av impulser direkt från arbetslivet. Utredningen vill i anslutning härtill stryka under att arbetarskyddsstyrelsens anvisningsarbete och tillsynsarbete i övrigt för att svara mot nutida behov måste omspänna ett mycket vidsträckt fält och att det i detta arbete ofta finns skäl att söka finna underlag för ställningstaganden och åtgärder genom arbetsmedicinsk forsknings- och utredningsverksamhet. Forsknings- och utredningsarbetet inom arbetarskyddsstyrelsen bör bedrivas med inriktning främst på aktuella problem inom arbetslivet. Den arbetsmedicinska avdelningens organisatoriska betingelser och arbetsformer får bestämmas bl. a. med ledning härav.

Genom sammanslagningen av arbetarskyddsstyrelsen och arbetsmedicinska institutet har enligt utredningens mening skapats förutsättningar att på ett fruktbärande sätt bygga ut samarbetet mellan tillsynsverksamhet, forskning och utbildning. Utredningen har vid sina överväganden i förevarande sammanhang haft att utgå från den organisation som sålunda redan tillskapats och strävat efter att ta till vara de ökade möjligheter till en ändamålsenlig utformning av verksamheten som därigenom grundlagts. I sina överväganden har utredningen också haft att utgå från riksdagens uttalande om att en arbetsmedicinsk filial bör förläggas till Umeå. Utredningen lägger fram förslag om inrättande av en sådan filial.

Jämte uppgiften att genom forsknings- och utredningsverksamhet främja arbetarskyddet har den arbetsmedicinska avdelningen en rad andra uppgifter. Det gäller bl. a. att medverka vid utbildning av personal inom företagshälsovården, att tillgodose företagens och andras behov av arbetsmedicinska undersökningar och utredningar samt att fungera som informations- och dokumentationscentral på det arbetsmedicinska området. Alla de aktiviteter som bedrivs har ett starkt inbördes samband och utgör därmed också oumbärliga element i det moderna arbetarskyddet. Med hänsyn till de arbetsmedicinska verksamheternas karaktär och breda intresseområde är det nödvändigt att vid organisationens utformning eftersträva goda kontaktytor och samordning med näraliggande verksamheter på andra håll särskilt då den forskning och utbildning med anknytning till arbetsmedicin som bedrivs inom universitet och högskolor.

Denna synpunkt bör självfallet också gälla i samband med inrättandet av den arbetsmedicinska filialen i Umeå. Denna filial, som kommer att utgöra en del av arbetarskyddsstyrelsen, synes också i övrigt böra byggas upp efter liknande mönster som den centrala arbetsmedicinska verksamheten vid arbetarskyddsstyrelsen. Filialens resurser bör på så sätt bli ett värdefullt tillskott till den samlade kapaciteten såväl för forsknings- och utredningsarbete med avseende på arbetsmiljöförhållanden som för undervisning och utbildning i företagshälsovård m. m. Det bör i detta sammanhang framhållas att utredning-

ens bedömningar av resursbehovet för den arbetsmedicinska avdelningen inte tar i beaktande det förslag som miljökontrollutredningen tidigare i år lagt fram om intensifierad kontroll över hälso- och miljöfarliga varor. Ett genomförande av detta förslag måste — såsom utredningen framhållit i sitt remissyttrande över miljökontrollutredningens betänkande — aktualisera frågan om ytterligare förstärkningar på den arbetsmedicinska sidan hos arbetarskyddsstyrelsen. Med hänsyn till att nämnda betänkande f. n. är föremål för Kungl. Maj:ts prövning har utredningen valt att i sina överväganden inte beröra frågan om vilka särskilda insatser som behövs för arbetsmedicinens del på grund av den föreslagna lagstiftningen.

Arbetsmiljöfrågornas förgreningar in på olika områden av samhällslivet gör det nödvändigt att lägga stor vikt vid de kunskaper och rön som redovisas inom ett flertal vetenskapliga discipliner. Särskilt för det centrala arbetarskyddsorganet måste det finnas möjligheter att följa utvecklingen och fånga upp synpunkter av betydelse för arbetarskyddet. Expertis från olika håll behövs för styrelsens verksamhet. En kontaktyta gentemot de för arbetarskyddet viktigaste vetenskapliga ämnesområdena och en hjälp att penetrera särskilda frågor skulle kunna erhållas om man till styrelsen knyter ett vetenskapligt råd. Utredningen lägger i det följande fram förslag om inrättande av ett sådant råd hos arbetarskyddsstyrelsen.

14.3.3 Tillsynsavdelningen

Inledning

Arbetet med att utarbeta anvisningar till förebyggande av ohälsa och olycksfall i arbetslivet intar en framträdande plats inom tillsynsavdelningen. Till grund härför ligger förutom tjänstemännens egna kunskaper och erfarenheter bl. a. resultat av det forsknings- och utredningsarbete som bedrivs inom den arbetsmedicinska avdelningen eller av forsknings- och utredningsinstitutioner utanför arbetarskyddsstyrelsen. Vidare bör här framhållas värdet av de erfarenheter som finns hos arbetsmarknadens parter och inom näringslivet i övrigt. Även den form av anvisningsarbete som består i att tjänstemän från tillsynsavdelningen medverkar vid utarbetande av vissa normer och standarder som ges ut av Ingenjörsvetenskapsakademien, Sveriges standardiseringskommission m. fl. utgör en betydelsefull del i arbetarskyddsverksamheten. En viktig del i detta arbete är också medverkan i utformningen av anvisningar och bestämmelser inom vissa nordiska arbetsgrupper, såsom Nordiska maskinkommittén m. fl. En annan arbetsuppgift av stor omfattning är att företa eller låta utföra typgranskning av maskiner, redskap och andra tekniska anordningar. Ytterligare kan här pekas på det arbete som består i att besvara framställningar och meddela råd och anvisningar i anslutning till konkreta enskilda fall där skyddsaspekter kommer upp till bedömning.

Den tekniska utvecklingen och andra förändringar inom näringslivet främst under senare år har medfört ett ständigt ökande tryck på arbetarskyddsstyrelsen när det gäller anvisnings- och granskningsarbetet. Denna utveckling kommer att fortgå på praktisk taget alla områden inom arbetslivet och avse såväl maskin-, process- och transportteknik, arbets- och tillverkningsmetoder som tillkomst av nya material, kemiska ämnen och produkter. Stora krav kommer att ställas på insatser för att förbättra arbetsmiljön i både tekniskt och hygieniskt avseende. Ett stort och ständigt ökande behov av anvisningar föreligger på skilda områden och äldre anvisningar behöver fortlöpande överses. Typgranskning i skyddshänseende av olika typer av maskiner, redskap och andra tekniska anordningar tenderar att öka, beroende på bl. a. att brukare eller beställare vid köp eller beställning av maskin, redskap etc. fordrar att anordningen skall uppfylla arbetarskyddslagens bestämmelser. Utvecklingen visar också på krav om förhandsgodkännande i större utsträckning av maskiner, redskap o. d. Vidare torde planering av arbetslokaler och anläggningar komma att kräva ökad uppmärksamhet. Det på sistone påtagligt

ökade nordiska och övriga internationella samarbetet i skyddsfrågor hör till väsentlig del ihop med tillsynsavdelningens verksamhet. Även det standardiseringsarbete som bedrivs inom landet och på det internationella planet kräver medverkan och bevakning från avdelningens sida.

Enligt utredningens mening är det ytterst angeläget att anvisnings- och granskningsarbetet intensifieras ytterligare för att tillgodose de krav som nu och i framtiden kommer att ställas. Dessa krav kommer att öka inom alla områden av arbetarskyddet, kanske i särskilt hög grad när det gäller att möta de nya risker som är ett resultat av utvecklingen på det kemisk-tekniska området men också för att förebygga de risker av olika slag som är en följd av att människan i ökande utsträckning utsätts för olika fysikaliska faktorer såsom buller, strålning etc.

Kraven på arbetarskyddsstyrelsens tillsynsavdelning kommer också att öka när det gäller att leda och samordna yrkesinspektionens verksamhet. Här betyder den utökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt, som utredningen förordat i det föregående, i sig en ökad belastning. Över huvud taget erfordras ett omfattande planerings- och utredningsarbete för att samordna yrkesinspektionens insatser på ett sådant sätt att de utnyttjas så effektivt som möjligt och där de bäst behövs.

Utredningen vill vidare erinra om vad som anförts om de ökade krav som från arbetslivets sida kommer att riktas mot yrkesinspektionen som en följd av en intensifierad bevakning av arbetsmiljöfrågorna ute i företagen. Uppföljning av dessa frågor kommer i många fall att kräva medverkan av tillsynsavdelningen när problemen på ett arbetsställe är så komplicerade att avdelningens specialister bör kopplas in. Detta gäller inte minst den av utredningen förordade intensifieringen av yrkesinspektionens tillsynsverksamhet, genom riktade åtgärder som t. ex. kan avse en systematisk genomgång av arbetsplatserna inom vissa branscher eller avse viss arbetsmiljöfaktor. Sådana riktade insatser ställer stora krav på tillsynsavdelningen när det gäller att leda och samordna verksamheten på fältet.

För att tillsynsavdelningen skall kunna möta och tillgodose aktuella behov är det nödvändigt att avdelningen ges en sådan organisation och sådana resurser att den på ett tidigt stadium kan vara verksam för att förebygga och förhindra skaderisker i arbetet.

I sammanhanget får beaktas att det är naturligt att tillsynsavdelningen medverkar i utbildning i första hand av yrkesinspektionens personal men även i andra fall. Att den fond av kunnande som är tillfinnandes på avdelningen utnyttjas på detta sätt framstår som utomordentligt betydelsefullt.

Grunder för byråindelningen

För att fullgöra tillsynsavdelningens arbetsuppgifter behövs personal med kvalificerad utbildning och erfarenhet på en rad olika områden. Den organisation inom vilken denna personal skall verka måste vara sådan att resp. tjänstemäns kunskaper och erfarenheter om olika yrkesrisker kan nyttiggöras så effektivt som möjligt, oavsett i vilken näringsgren eller i vilket slag av arbete denna risk finns. Den nuvarande organisationen bygger på olika principer. Sålunda bestäms en del av dessa sektioners arbetsuppgifter av förhållandena inom viss näringsgren. Det gäller gruvsektionen, byggnadssektionen och stuverisektionen inom allmäntekniska byrån samt vidare trafiksektionen och skogssektionen. Andra sektioner har arbetsuppgifter som avser vissa maskiner, redskap och andra tekniska anordningar. Här avses maskinsektionerna, lyftanordningssektionen och tryckkärlssektionen inom maskintekniska byrån. Frågor om vissa maskiner, redskap och andra tekniska anordningar behandlas emellertid inte inom nyssnämnda sektioner utan inom de näringsinriktade sektionerna. Samtliga tekniska sektioner arbetar med frågor om förebyggande av såväl fysisk ohälsa som olycksfall.

Utredningen har sökt att med ledning av en uppdelning av yrkesriskerna i olika farogrupper nå fram till en lämplig indelning av tillsynsavdelningen.

En grupp miljöfaktorer som kan innebära

risk för fysisk ohälsa är de *fysikaliska*. Hit är att hänföra främst sådana som buller, drag, luftfuktighet, kyla, värme, belysning, strålning och vibrationer. Även frågan om elektrisk ström torde få hänföras hit.

En annan sådan grupp är de *kemiska* miljöfaktorerna, som kan innebära eller leda till såväl ohälso- som olycksfallsrisker. Hit räknas alla kemiska ämnen och produkter av hälsofarlig, brandfarlig, explosiv och frätande natur. Dessa risker föreligger vare sig ämnet eller produkten i fråga förekommer som enstaka fast ämne, vätska, olja, damm, gas, ånga e. d. eller i förening med annat ämne (produkt) eller det ingår i en kemisk-teknisk process. Bland ämnen som hör hit torde också få räknas sådana som framkallar förgiftningar, hudskador, cancer och allergier.

En stor grupp är de *mekanisk-tekniska* miljöfaktorer som kan innebära olycksfalls- eller hälsorisker. Till dessa miljöfaktorer får hänföras frågor om beskaffenheten av maskiner, redskap eller andra tekniska anordningar, byggnader, lokaler, arbetsbord etc., utförande och placering av manöverorgan, instrument o. d., tungt arbete m. m.

En viktig grupp av miljöfaktorer är de som kan påverka den psykiska hälsan, exempelvis stress i arbetet. Hit räknas också sociala och socialpsykologiska frågeställningar i samband med arbetet.

Utredningen anser att den nyss beskrivna uppdelningen av yrkesriskerna i olika grupper kan tjäna som vägledning vid indelningen av tillsynsavdelningen i byråer. Vilken byråorganisation som härvid bör tillskapas får också avgöras på grundval av de funktioner och huvuduppgifter avdelningen har att fullgöra. En väsentlig utgångspunkt måste vidare vara att indelningen ger en så fast grund som möjligt för ansvarsfördelningen inom avdelningen. Nya uppgifter följer ständigt med den tekniska utvecklingen och förändringarna inom arbetslivet. Denna utveckling kommer att fortgå på praktiskt taget alla områden och avse såväl maskin-, process- och transportteknik, arbets- och tillverkningsmetoder som tillkomst av nya material, kemiska ämnen och produkter.

Även om en utgångspunkt bör vara att de funktioner som avdelningens olika enheter har att fullgöra bör täcka alla näringsgrenar, torde arbetsuppgifterna på vissa områden och i fråga om vissa anordningar vara så omfattande att de av praktiska skäl måste påverka indelningen av avdelningen i byråer. Utredningen vill också betona vikten av att behovet av branschkännedom beaktas när man utformar organisationen.

På grundval av de överväganden som sålunda skett föreslår utredningen att tillsynsavdelningen indelas i fem byråer, nämligen en allmän byrå, en maskinbyrå, en byggnadsbyrå, en kemisk byrå och en hälsovårdsbyrå. Var och en av de fyra förstnämnda byråerna, vilkas verksamhet är av huvudsakligen teknisk karaktär, bör ledas av en byråchef med teknisk utbildning. Hälsovårdsbyråns verksamhet, som innefattar såväl medicinska som sociala frågor bör ledas av en byråchef med medicinsk, helst socialmedicinsk, utbildning.

Det bör ankomma på arbetarskyddstyrelsen att närmare bestämma om arbetsuppgifternas fördelning mellan byråerna. Utredningen anser för sin del att de olika byråerna lämpligen kan ges i huvudsak följande arbetsuppgifter.

Allmänna byrån bör handlägga frågor om förebyggande av fysisk ohälsa till följd av buller, drag, värme, kyla, fuktighet och andra fysikaliska miljö- eller klimatfaktorer, frågor om elektrisk ström, laser-, mikrovåg- och annan icke-joniserande strålning, frågor om arbetsställningar, arbetsplatsers utformning, tungt arbete och om arbetsmetoder. Inom byrån bör vidare handläggas frågor om arbetslokaler, personalrum, kiosker, personalbodar o. d. samt frågor om lokal skyddsverksamhet. Byråns verksamhet bör avse alla näringsgrenar.

På byrån bör också ankomma att handlägga ärenden om stuveriarbete och säkerhet på fartyg samt ärenden inom trafikväsendet (inkl. luftfart).

Det föreslås att i byrån ingår den nuvarande allmänna sektionen, stuverisektionen och trafiksektionen. Utredningen vill här erinra om vad i avsnitt 14.2.3 föreslagits beträffande yrkesinspektionen för landtrafiken. Förslaget

innebär bl. a. att trafiksektionens uppgifter i dess egenskap av specialinspektion förs över till den allmänna yrkesinspektionen.

Maskinbyrån bör handlägga frågor om förebyggande av olycksfall och ohälsa vad gäller maskiner, redskap och andra tekniska anordningar, dock ej i den mån sådan fråga ankommer på annan byrå inom tillsynsavdelningen. Det föreslås att till byrån förs förutom nuvarande två maskinsektioner även lyftanordningssektionen och skogssektionen. På byrån bör även handläggas frågor om besiktningsmän för lyft- och transportanordningar.

Byggnadsbyrån bör handlägga frågor om förebyggande av olycksfall och ohälsa som har samband med byggnads- och anläggningsarbete, arbete i gruvor, stenbrott, grustag o. d., sprängningsarbete, dykeri- och kassunarbete. Vidare bör föras hit frågor som gäller redskap och anordningar som används vid dessa slag av arbeten. Till byrån bör sammanföras nuvarande byggnadssektionen, gruvsektionen och från den nuvarande allmänna sektionen frågor som avser arbete i grustag o. d., dykeri- och kassunarbete.

Kemiska byrån bör oavsett näringsgren handlägga frågor om förebyggande av ohälsa och olycksfall till följd av risker vid tillverkning och annan hantering av kemiska ämnen och produkter, även brandfarliga och explosiva varor. Hit bör även föras frågor om dammexplosioner, processteknik och om vatten och avlopp, dock ej i den mån sådan fråga ankommer på annan byrå inom tillsynsavdelningen. Till byrån bör även höra frågor om tryckkärls beskaffenhet och utrustning, material- och svetsfrågor samt frågor om besiktningsmän för tryckkärl. I byrån bör ingå de nuvarande två kemisektionerna och tryckkärlssektionen.

Hälsovårdsbyrån bör handlägga frågor om förebyggande av fysisk och psykisk ohälsa som kräver medicinsk och socialmedicinsk bedömning. Hit räknas bl. a. ledning och samordning av den verksamhet som bedrivs av de till yrkesinspektionen knutna läkarna. Inom byrån bör vidare handläggas ärenden rörande besiktningsläkare för läkarundersökning och periodisk läkarbesiktning av minderåriga och av arbetstagare i vissa särskilt hälsofarliga arbeten. Vidare må nämnas frågor i samband med den till arbetarskyddsstyrelsen knutna centrala bedömningsnämndens för dammlunga verksamhet. Framför allt avses här uppföljning av det arbete som syftar till att förebygga uppkomsten av silikos och andra dammlungsjukdomar. Till byrån hör också att arbeta med frågeställningar av social och socialpsykologisk karaktär i samband med arbetet.

Utredningen återkommer längre fram med närmare förslag rörande personalorganisationen.

14.3.4 Arbetsmedicinska avdelningen

I arbetsmedicinska avdelningens arbetsuppgifter ingår att genom forsknings- och utredningsverksamhet dels skapa underlag för arbetarskyddsstyrelsens anvisnings- och tillsynsarbete, dels tillgodose övriga myndigheters, arbetsmarknadsparters, branschers, maskintillverkares, tekniska planerares och andras behov av kunskaper i arbetsmiljöhänseende. En annan betydelsefull uppgift för avdelningen är att medverka vid den utbildning och fortbildning som ges såväl arbetarskyddsverkets personal som personal inom företagshälsovården och andra. Avdelningen har också att tillgodose den efterfrågan på olika undersökningar som föreligger inom arbetslivet. Det åligger också avdelningen att medverka i informations- och dokumentationsverksamheten på arbetsmiljöområdet. Ett led i verksamheten är också att medverka i det internationella samarbetet på området.

Forskning

De hälsoproblem som är förenade med det moderna arbetslivet är i hög grad sammansatta. Det har medfört att kraven på arbetarskyddsverksamheten och den arbetsmedicinska forskningen måste ta sikte på arbetstagarnas hela hälsosituation i arbetslivet. Dagens arbetsmedicinska forskning måste därför spänna över ett mycket vitt fält. Härav följer behov av medverkan från före-

trädare för en rad vetenskapliga discipliner: skilda grenar inom medicin, psykologi, sociologi, fysik, kemi etc. Den arbetsmedicinska forskningen av i dag är alltså en utpräglad tvärvetenskaplig forskning.

Forsknings- och utredningsprojekt finansieras med medel som ställs till förfogande antingen via den statliga budgetens anslagsposter för löner och utrustning etc. eller via anslag från arbetarskyddsfonden, forskningsråd e. d. Därutöver förekommer finansiering med medel från den till arbetarskyddsstyrelsens förfogande stående anslagsposten Särskilda arbetarskyddsprojekt.

Inriktningen av det forskningsarbete som bedrevs inom arbetsmedicinska institutet bestämdes av naturliga skäl av aktuella hälsoproblem inom arbetslivet. Forskningen var således till sin övervägande del målinriktad, dvs. forskningen hade ett bestämt mål i sikte nämligen förbättring av arbetsmiljön. Inslaget av grundforskning, varmed utredningen menar forskning utan någon bestämd tillämpning på arbetsmiljöområdet i sikte, var av liten omfattning. I den mån sådan forskning förekom hade den initierats genom att inom ramen för målinriktade projekt kommit fram resultat av sådant intresse att de bedömts motivera grundforskning. Vid sidan av nu nämnd forskning förekom inom flertalet avdelningar tillämpad forskning, såsom metodutveckling och metodstandardisering samt anpassning av förefintliga bestämnings- och analysmetoder för tillämpning inom arbetsmiljöområdet. Målinriktad forskning och tillämpad forskning bör enligt utredningens mening också i fortsättningen dominera. I vad mån grundforskningsprojekt bör tas upp torde få bedömas från fall till fall. En utgångspunkt bör dock vara att sådana projekt som regel inte bör bedrivas inom arbetsmedicinska avdelningen i den mån de inte motiveras av praktiska problem. När det gäller frågan om inriktning på områden finner utredningen det naturligt att forskningen liksom hittills inriktas på aktuella problem inom arbetslivet. Det nära samarbetet med tillsynsavdelningen bör här kunna ge fruktbärande resultat. I detta sammanhang vill utredningen understryka vikten av att forskning som syftar till att klarlägga förefintligheten av yrkesrisker av olika slag efterföljs av forskning också på det eliminationstekniska området. En uppgift är inte till fullo löst genom att en risk är klarlagd. Målet måste alltid vara att gå vidare och anvisa vägarna för att komma till rätta med problemet. I vad mån fortsättningen skall ske inom arbetsmedicinska avdelningen eller i andra former får avgöras efter förhållandena i det särskilda fallet.

Utbildning

Som framgår av den tidigare framställningen innefattade arbetsmedicinska institutets utbildningsverksamhet huvudsakligen utbildning av personal för företagshälsovården, främst läkare, sjuksköterskor och skyddsingenjörer. Vidare bedrevs utbildning i ergonomi för produktionstekniker m. fl. yrkesgrupper. Verksamheten fick sin nuvarande utformning och omfattning så sent som år 1971. Verksamheten fullföljs nu med samma utformning och omfattning inom arbetarskyddsstyrelsens arbetsmedicinska avdelning.

Det utbildningsprogram på företagshälsovårdens område som lades fast år 1971 avsåg en femårsperiod. Det kan emellertid konstateras att situationen inom företagshälsovården är sådan att utbildningsvolymen behöver ökas i förhållande till det fastställda programmet om man skall komma upp i närheten av den efterfrågan på utbildad personal som existerar. Sålunda finns f. n. inom företagshälsovården ett stort antal läkare som saknar särskild utbildning i företagshälsovård. Detta har föranlett önskemål om en ökning av utbildningen av företagsläkare från f. n. 45 per år till åtminstone 90 per år. Syftet skulle vara att snabbt utbilda de företagsläkare som redan är verksamma inom företagshälsovården men som inte fått någon utbildning i företagshälsovård. På samma sätt har från olika håll påyrkats en ökning av skyddsingenjörsutbildningen. Utredningen har inhämtat att arbetarskyddsstyrelsen avser att med början år 1973 inom i huvudsak nuvarande resursramar öka utbildningen av både företagslä-

kare och skyddsingenjörer. På längre sikt måste enligt utredningens mening förutsättningar skapas för en ökning av utbildningen också med hänsyn till vikten av att snabbare än f. n. tillgodose de behov som aktualiseras av en förväntad ökad utbyggnadstakt inom företagshälsovården. Här bör även beaktas de konsekvenser för utbildningen som blir en följd av den samverkan med universitet och högskolor som utredningen föreslår i det följande och som kommer att medföra ett ökat engagemang i framför allt forskarutbildningen.

Ansvaret för utbildningen vilar på arbetsmedicinska avdelningen som en av dess väsentliga uppgifter. Utredningen vill betona värdet av att forsknings- och utbildningsfrågorna mot bakgrund av det naturliga samband som föreligger handhas i nära anslutning till varandra. Det är angeläget att detta beaktas vid planering och ledning av verksamheten.

De uttalanden som arbetarskyddsstyrelsen gjort i årets anslagsframställning om att styrelsen undersöker möjligheterna att vidga utbildningen till bl. a. vissa kategorier skyddsombud finner utredningen intressanta och ledande i rätt riktning.

Uppdragsverksamhet

Den uppdragsverksamhet som arbetsmedicinska institutet bedrev utgjordes till en början huvudsakligen av analyser av insända prover av olika slag. Efter hand byggdes emellertid verksamheten ut till att avse teknisk-hygieniska undersökningar och sedermera också ergonomiska undersökningar.

Uppdragsverksamhetens primära syfte är att tillgodose de behov av undersökningar av olika slag som föreligger såväl inom näringslivet som hos myndigheter, organisationer m. fl. Verksamheten tillför därutöver forskningen värdefullt material som, om uppdragsverksamhet inte ingick i arbetsuppgifterna, skulle behöva tas in genom egeninitierad verksamhet. Det kan möjligen ifrågasättas om utförande av vissa enkla rutinanalyser är en uppgift för arbetsmedicinska avdelningen. Utredningen vill emellertid framhålla att möjligheterna att få sådana uppdrag utförda på marknaden f. n. är begränsade. Till dess att betingelserna i detta avseende förbättras syns även sådana uppdrag böra utföras inom avdelningen. Utredningen vill i sammanhanget erinra om att uppdragsverksamheten genom den anslagskonstruktion som tillämpas i princip inte inkräktar på de ekonomiska förutsättningarna för den övriga verksamheten. Tvärtom tillför uppdragen avdelningen praktiska erfarenheter som kan nyttiggöras inom såväl forskning som utbildning.

Dokumentation och information

Som framgår av det förut sagda hade arbetsmedicinska institutet till uppgift bl. a. att fungera som centralt dokumentations- och informationsorgan i arbetsmedicinska frågor. Uppgiften fullgörs efter institutets integrering i arbetarskyddsstyrelsen av arbetsmedicinska avdelningen.

Under våren 1972 gjordes inom institutet vissa undersökningar rörande det mest effektiva sättet för dokumentations- och informationsarbetet. Dessa undersökningar utmynnade i förslag om inrättandet av en särskild central med uppgift dels att upprätta ett register på var dokumentation och information kan erhållas, dels att själv tillhandahålla omedelbart tillgänglig dokumentation och information, dels att i mer komplicerade fall förmedla kontakt med specialister inom institutet. Undersökningarna utmynnade vidare i förslag om samordning av dokumentations- och informationsverksamheten med motsvarande verksamhet inom arbetarskyddsstyrelsen.

Utredningen vill erinra om att inom miljökontrollutredningen pågår arbete med att planera ett databaserat dokumentationssystem för miljödata. I samband därmed genomförs en förstudie till ett miljövårdens informationssystem. Detta arbete torde komma att resultera i en hel del synpunkter och erfarenheter som bör vara av intresse för uppläggningen av ett dokumentations- och informationssystem inom styrelsen. Det är emellertid inte möjligt för utredningen att nu bilda sig någon uppfattning om i vilken mån

miljökontrollutredningens förslag kan komma att påverka lösningarna av arbetsmedicinska avdelningens informationsproblem. Det bör bli arbetarskyddsstyrelsens sak att ta ställning härtill sedan erforderligt underlag för en bedömning föreligger. Utredningen måste i nuvarande läge inskränka sig till att betona vikten av en satsning på dessa frågor. Användning av datateknik bör kunna vara en väg att pröva i detta sammanhang.

I anslutning härtill vill utredningen understryka vikten av att information rörande t. ex. forskningsresultat snabbt förs ut till avnämarna inom arbetsliv och samhälle. Detta bör liksom tidigare inom arbetsmedicinska institutet ske både genom utgivande av egna publikationer och genom publicering i vetenskapliga och andra tidskrifter. Också andra vägar bör utnyttjas, såsom anordnande av konferenser m. m.

Vid arbetsmedicinska avdelningen förs ett särskilt silikosregister, som upptar alla konstaterade och misstänkta fall av framför allt silikos. I detta register samlas också vissa tekniska data om dammförekomst m. m. på arbetsplatser som kan innebära risk för personalen. Registret innebär en möjlighet för arbetarskyddsstyrelsen att centralt övervaka inte bara enskilda arbetstagares hälsotillstånd bl. a. i silikoshänseende utan även dammsituationen och därmed riskerna på arbetsplatserna. Registret får ses som ett komplement till den övervakning av exponerad personal, som sker genom läkarundersökningar och genom den centrala bedömningsnämnden för dammlunga som knutits till arbetarskyddsstyrelsen.

Erfarenheterna från detta register är goda. Registret utgör en värdefull dokumentationskälla när det gäller att ta fram information om hälsotillstånd och arbetsanamnes beträffande enskilda arbetstagare. Registret är vidare ett mycket värdefullt underlag för det forskningsarbete som syftar till att klarlägga sambandet mellan arbetstagarens yrke och främst sjukdomen silikos. Material kan erhållas för att nå fram till praktiska lösningar för att komma till rätta med silikosproblemet.

Som regel är det förenat med betydande svårigheter att påvisa sambandet mellan yrket och av arbetet betingad sjukdom. Ett viktigt led i sådant forskningsarbete för att inte säga en förutsättning härför är en rätt upplagd rapportering och registrering av misstänkt eller konstaterad översjuklighet hos vissa yrkesgrupper i relation till deras arbetsmiljö. Som exempel på sådana yrkesgrupper kan här nämnas de som i sitt arbete kommer i beröring med farliga ämnen såsom bly, kadmium, kvicksilver etc. eller på annat sätt, exempelvis genom buller, är utsatta för skaderisker. Utredningen vill betona värdet av fortsatt arbete på detta område. Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att undersöka förutsättningarna att utöka denna centrala registreringsverksamhet till att omfatta även andra slag av miljöfaktorer.

Samverkan med andra institutioner m. m.

En forskning, som syftar till en allsidig bedömning av människan i arbetet, förutsätter en organisation med bred vetenskaplig bas, som är oberoende av traditionella gränser mellan ämnen och fakulteter. Forsknings- och utvecklingsarbete med anknytning till arbetsmedicinens olika grenar förekommer inom ett stort antal ämnesområden vid främst universitet och högskolor. Här föreligger ett starkt behov av samverkan mellan den arbetsmedicinska avdelningens verksamhet och närliggande verksamheter på andra håll. Av särskilt intresse är därvid den högre utbildning och forskning som bedrivs inom universitet och högskolor.

Behovet av anknytning av den arbetsmedicinska verksamheten till högre utbildning och forskning har framhållits i skilda sammanhang. För den arbetsmedicinska avdelningen skulle mycket vara att vinna på kontinuerliga kontakter med företrädare för de grunddiscipliner från vilka de olika specialiteterna inom avdelningen utgått. Bl. a. skulle härigenom kvalificerad medverkan kunna säkras i sådana större tvärvetenskapliga forskningsprojekt för vilka behov föreligger av specialistkunskaper som inte finns representerade inom arbetarskyddsstyrelsen. För forskarna inom de högre läroanstalterna borde det på motsvarande sätt vara av intresse

att fortlöpande få del av erfarenheter gjorda inom avdelningens forskningsverksamhet eller ute på fältet.

Utredningen anser att ett led i strävandena att skapa sådana vidgade kontakter bör kunna vara att professorer och laboratorer inom arbetarskyddsstyrelsens arbetsmedicinska avdelning, inkl. den planerade arbetsmedicinska filialen i Umeå, förordnas till ledamöter i den fakultet eller motsvarande, inom vilken de har sin vetenskapliga grundkompetens. De högre läroanstalter som i första hand avses är karolinska institutet, universitetet i Stockholm, tekniska högskolan i Stockholm, universitetet i Umeå och den tekniska högskoleenheten i Luleå. Utredningen vill här erinra om att chefen för förutvarande arbetsmedicinska institutet var ledamot i karolinska institutets medicinska fakultet vid behandling av frågor med anknytning till ämnesområdet arbetsmedicin.

Det är av väsentlig betydelse att stimulera forskare inom olika discipliner att i sitt arbete ta upp arbetsvetenskapliga projekt. Den arbetsmedicinska avdelningen bör därför engagera sig i forskarutbildningen genom att medverka vid handledning av doktorander med anknytning till ämnesområdet arbetsmedicin samt vid forskarhandledning och annan högre undervisning. Denna medverkan bör kunna kombineras med såväl undervisningsskyldighet som examinationsrätt.

Av betydelse är också att en nära samverkan och ett utbyte av erfarenheter utvecklas med de yrkesmedicinska klinikerna vid regionsjukhusen.

I detta sammanhang vill utredningen också peka på värdet av att också parterna på arbetsmarknaden bereds tillfälle att via sina experter framföra synpunkter på verksamheten vid arbetsmedicinska avdelningen. Tidigare fanns denna möjlighet till kontakt bl. a. genom att sådana experter var ledamöter i arbetsmedicinska institutets styrelse. Erfarenheterna av dessa ömsesidiga kontakter är positiva. Det torde böra ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att närmare finna ut de lämpliga formerna för fortsatta sådana kontakter.

Huvuddragen i den arbetsmedicinska avdelningens organisation

Som framgår av redogörelsen för arbetsmedicinska avdelningens nuvarande organisation finns inom avdelningen fem enheter, nämligen en arbetsfysiologisk, en arbetspsykologisk, en kemisk, en medicinsk och en teknisk enhet. Var och en av de arbetsfysiologiska, medicinska och tekniska enheterna förestås av en professor. De arbetspsykologiska och kemiska enheterna förestås var och en av en laborator.

Dagens arbetsmedicinska forskning, som spänner över ett brett fält, är en utpräglat tvärvetenskaplig forskning. Den stora betydelse arbetsmedicinska avdelningen har i denna verksamhet ligger i att avdelningen är den enda organisation inom landet som har möjlighet att sätta in företrädare för arbetsmedicinens olika discipliner i forskningsprojekt av sådan karaktär. Ett motsvarande synsätt kan anläggas när det gäller avdelningens utbildningsverksamhet och serviceverksamhet. Utredningen vill här understryka betydelsen av den arbetsmedicinska avdelningens ställning som basorganisation inom sitt område och nödvändigheten av att dess resurser utvecklas i takt med ökande krav och ändrade förutsättningar.

Arbetsmedicinska institutets (numera arbetsmedicinska avdelningens) resurser för forskning, utbildning och service har fortlöpande byggts ut. Av stor betydelse är också det finansiella stöd till arbetsmedicinsk forskning som erhållits och även nu erhålls från olika forskningsfonder och från den år 1972 inrättade arbetarskyddsfonden. Det är ur flera synpunkter värdefullt att den arbetsmedicinska avdelningens forskning inriktas på projekt som kan omfattas av fondens bidragsverksamhet. Detta bör beaktas vid utformningen av avdelningens basorganisation med budgetmedel.

En väsentlig förstärkning av den arbetsmedicinska verksamheten kommer till stånd i och med etablerandet av en arbetsmedicinsk filial i Umeå. Detta betyder emellertid enligt utredningens mening inte att uppbyggnaden av den arbetsmedicinska avdel-

ningen i Stockholm kan anses avslutad.

Utredningen vill här också hänvisa till de behov som följer av skärpta regler rörande produktkontroll. Som utredningen framhållit i sitt yttrande över miljökontrollutredningens betänkande Lag om hälso- och miljöfarliga produkter (SOU 1972:31) blir det nödvändigt att bygga ut den arbetsmedicinska avdelningen för att klara den forskning och de undersökningar och analyser av hälsorisker som bör krävas i anslutning till en ny lagstiftning på detta område. Skäl kan också anföras för att knyta i vart fall delar av omgivningshygieniska avdelningen vid förutvarande statens institut för folkhälsan, vilken avdelning f. n. är provisoriskt knuten till naturvårdsverket, till den arbetsmedicinska avdelningen vid arbetarskyddsstyrelsen. Med hänsyn till att miljökontrollutredningens betänkande f. n. prövas av Kungl. Maj:t anser utredningen inte att det är lämpligt eller möjligt att nu gå närmare in på de frågor som anknyter till behandlingen av förslagen i betänkandet. Organisationsförslagen i det följande upptar därför inte de ytterligare resurser som kan behöva tillföras avdelningen på grundval av ny lagstiftning om produktkontroll.

Arbetsmedicinsk filial i Umeå

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 februari 1971 har utredningen fått i uppdrag att i anslutning till sitt övriga utredningsarbete lägga fram förslag om organisationen av en arbetsmedicinsk filial, placerad i Umeå. Vid de kontakter i denna fråga som utredningen haft med Västerbottens läns landsting har representanter för landstinget förklarat sig beredda att medverka till en sjukvårdsanknytning av den planerade arbetsmedicinska verksamheten genom att anordna en yrkesmedicinsk avdelning vid regionsjukhuset i Umeå.

Utredningen vill inledningsvis betona värdet av den sjukvårdsanknytning som avses komma till stånd. En sådan anknytning finns också när det gäller den arbetsmedicinska avdelningens i Stockholm verksamhet i det att cheferna för den medicinska enhetens yrkesmedicinska och yrkesdermatologiska sektioner samtidigt är överläkare vid motsvarande enheter vid karolinska sjukhuset. Detta samarbete är av stor och ömsesidig betydelse.

Den arbetsmedicinska filialens huvuduppgifter skall vara att genomföra olika forskningsprojekt, att genomföra viss utbildning och att utföra utredningar och service på uppdrag av myndigheter, organisationer, företag m. fl. Filialens tillkomst får inte medföra dubbelarbete. Risk härför kan föreligga främst i fråga om forsknings- och utredningsverksamheten, medan, när det gäller övriga aktiviteter, risken av naturliga skäl är mindre. Utredningen förutsätter att samordningen med verksamheten i Stockholm sköts på sådant sätt att onödigt dubbelarbete inte uppkommer.

Den arbetsmedicinska filialen i Umeå bör enligt utredningens mening vara en del av styrelsens arbetsmedicinska avdelning och alltså lyda under dess chef. Till den närmare organisationen återkommer utredningen längre fram.

För att underlätta samverkan mellan filialen och den yrkesmedicinska avdelningen vid regionsjukhuset föreslås att för de båda verksamheterna tillämpas viss personalunion, som bl. a. innebär att den ledande befattningshavaren vid filialens medicinska enhet av landstinget förordnas till överläkare vid regionsjukhuset för att där leda det yrkesmedicinska sjukvårdsarbetet.

Den yrkesmedicinska verksamhetens art gör det nödvändigt att den planerade yrkesmedicinska sjukhusavdelningen vid regionsjukhuset i Umeå förfogar över såväl medicinska som teknisk-yrkeshygieniska resurser. Det torde under sådana förhållanden vara rationellt att landstinget helt inriktar sig på den rent medicinska delen av verksamheten medan filialen tillhandahåller de tekniskhygieniska resurserna. För denna service förutsätts landstinget erlägga avgifter som innebär full kostnadstäckning. En fördel med en sådan arbetsfördelning är att den främjar ett bättre resursutnyttjande.

Filialen bör vidare kunna meddela undervisning inom sitt arbetsområde. Vad som här

främst kommer i fråga är kurser för blivande företagsläkare, skyddsingenjörer, sjuksköterskor i företagshälsovård, produktionstekniker m. fl. Viss del av arbetsmedicinska avdelningens utbildningsverksamhet avseende här nämnda personalkategorier torde med fördel kunna förläggas till Umeå.

14.3.5 Administrativa avdelningen

Inom den administrativa avdelningen finns f. n. en arbetstidsbyrå, en kanslibyrå och en utbildnings- och informationssektion.

De arbetsuppgifter som åligger administrativa avdelning är av skiftande art. Till avdelningen hör att svara för personalfrågor och ekonomiska frågor för hela arbetarskyddsverket, som i dag omfattar den centrala myndigheten med inemot 300 fast anställda och regionalorganisationen, yrkesinspektionen, med också omkring 300 fast anställda, fördelade på elva yrkesinspektionsdistrikt. Omfattningen av denna verksamhet har ökat i takt med utbyggnaden av arbetarskyddsverket och kommer att öka ytterligare som en följd av utredningens förslag om ökade personalresurser, ett utökat antal yrkesinspektionsdistrikt samt om integreringen av bergstatens arbetarskyddsverksamhet i den allmänna yrkesinspektionen. Vid sidan av nu nämnda uppgifter har den administrativa avdelningen att svara för omfattande utrednings- och planeringsuppgifter. När det gäller planering har avdelningen att upprätta arbetarskyddsverkets anslagsframställning samt att leda och genomföra försöksverksamheten med programbudgetering.

Även dessa uppgifter har ökat avsevärt under senare år. Styrelsens kapacitet på nu nämnda områden är redan i dag otillräcklig med hänsyn till de anspråk som ställs därpå. Den kraftiga expansionen av styrelsens uppgifter som kan väntas framöver bland annat till följd av de förslag utredningen lägger fram kommer att ställa ytterligare ökade krav på planerings- och utredningskapaciteten. Detta i förening med behovet av en förstärkt samordning av resurserna inom verket föranleder utredningen att föreslå att utrednings-, planerings- och samordningsfunktionerna samlas inom en särskild byrå, benämnd planeringsbyrån.

Utredningen har i det föregående bl. a. uttalat att utarbetande av anvisningar till ledning vid arbetarskyddslagens tillämpning utgör en mycket betydelsefull del av styrelsens verksamhet. Utredningen har också konstaterat att behovet av nya anvisningar samt revidering av äldre anvisningar är mycket stort. Med hänsyn till anvisningarnas karaktär av komplement till arbetarskyddslagen bör de motsvara högt ställda anspråk inte bara från teknisk utan även från juridisk synpunkt. Även i övrigt är arbetarskyddsstyrelsens uppgifter på det juridiska området i hög grad krävande. Här avses exempelvis frågor om tolkning av arbetarskyddslagstiftningen i samband med tillämpning av sanktionsreglerna. Det finns också anledning att räkna med att yrkesinspektionsdistrikten i fortsättningen kommer att ställa ökade krav på bistånd i juridiska frågor. Även den löpande översynen av arbetarskyddsbestämmelserna kommer att föranleda behov av ökade insatser från arbetarskyddsstyrelsens sida. Arbetstidsregleringen föranleder många framställningar av olika slag från arbetstagare och arbetsgivare.

Allmänt kan sägas att stor vikt måste läggas vid handläggning av juridiska frågor i ett verk av arbetarskyddsstyrelsens karaktär. I styrelsens uppgifter ingår bl. a. att i stor utsträckning via föreskrifter och anvisningar forma det slutgiltiga — och för individ och samhälle ytterst betydelsefulla — innehållet i lagstiftningen. Detta ställer både ur rättssäkerhets- och andra synpunkter stora krav i juridiskt hänseende. Liknande synpunkter kan anföras när det gäller enskilda rättsärenden.

I styrelsens angelägna uppgifter ingår vidare att på grundval av de erfarenheter som finns inom styrelsen fortlöpande förbereda och hos Kungl. Maj:t föreslå de författningsändringar som styrelsen finner motiverade. En fortlöpande bevakning av angränsande rättsområden är också av synnerligen stor betydelse. Vidare kan här nämnas uppföljningen ur juridisk synpunkt av olika slag av internationella konventioner och över-

enskommelser.

Arbetarskyddsstyrelsens nuvarande personalresurser på det juridiska området utgörs av arbetstidsbyrån, som har att handlägga frågor om tillämpning av allmänna arbetstidslagen samt arbetstidsbestämmelserna i arbetarskyddslagen och viss annan lagstiftning. För de juridiska uppgifterna i övrigt finns två byrådirektörer inom styrelsens tillsynsavdelning, varjämte kanslibyrån biträder med vissa uppgifter av juridisk karaktär, exempelvis granskning av nya anvisningar från juridisk synpunkt. Enligt utredningens mening är denna organisation helt otillräcklig för att kunna tillgodose de krav som i framtiden kommer att riktas mot den. Mot bakgrunden av vad nyss anförts om betydelsen och omfånget av de juridiska uppgifter som kommer i fråga kunde det vara motiverat att föreslå inrättande av en särskild juridisk avdelning, då även inkluderande arbetstidsbyrån. På nuvarande stadium av utredningsarbetet anser sig dock utredningen böra nöja sig med att föreslå nyinrättande av en byrå för juridiska frågor. Utredningen föreslår sålunda att frågor av juridisk karaktär förs till en särskild byrå inom den administrativa avdelningen. Arbetstidsfrågorna bör alltjämt handläggas inom arbetstidsbyrån.

Inom utbildnings- och informationssektionen administreras som förut sagts verkets interna och externa utbildning. Sektionen handhar vidare informationsverksamheten. Den interna utbildningsverksamheten inriktas mot verkets egen personal och mot de kommunala tillsynsmännen medan den externa utbildningen främst tar sikte på personal för företagshälsovården. Informationsverksamheten syftar framför allt till att sprida upplysning om aktuella frågor inom arbetarskyddsområdet.

Utbildningsverksamheten har ökat kraftigt i vad avser både intern och extern utbildning. En ytterligare expansion är att vänta. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om vad som i det föregående anförts om den arbetsmedicinska avdelningens uppgifter. Kraven på informationsverksamheten kan likaledes väntas öka, bl. a. som en följd av utredningens förslag om en intensifiering av anvisningsarbetet. Enligt utredningens mening måste stor vikt läggas vid informationssidan.

Mot bakgrund härav föreslår utredningen att utbildnings- och informationsaktiviteterna byggs ut och hänförs till skilda sektioner, benämnda utbildningssektionen och informationssektionen.

14.3.6 Inrättande av vetenskapligt råd

I det föregående har berörts behovet av att till arbetarskyddsstyrelsen knyta ett vetenskapligt råd av den typ som finns bl. a. hos socialstyrelsen och livsmedelsverket. Ledamot av rådet skulle kunna anlitas vid beredning av ärende som hör till hans vetenskapsgren eller verksamhetsområde. Utredningen föreslår att till arbetarskyddsstyrelsen knyts ett vetenskapligt råd av samma karaktär. I rådet bör ingå i första hand företrädare för de grunddiscipliner från vilka de arbetsvetenskapliga disciplinerna utgått. Även andra områden bör dock kunna komma i fråga. Det finns inte anledning att här närmare precisera sammansättningen. Denna får avgöras på grundval av erfarenheterna och de behov som visar sig. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att förordna ledamöterna.

15 Sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen

15.1 *Inledande synpunkter*

Ett framgångsrikt skyddsarbete vid företag och förvaltningar bygger i första hand på att samarbete sker mellan arbetsgivare, arbetstagare och tillsynsmyndighet. Strävan måste även i fortsättningen vara att lösa arbetsmiljöfrågor i samförstånd och på övertygelsens väg. Detta bör dock inte undanskymma vikten av att effektiva tvångsmedel står till förfogande för tillsynsmyndigheten och att myndigheten inte tvekar att vid behov använda dessa medel.

Den genomgång av anvisningar, föreläggande, förbud, åtal och domar som redovisats i avsnitt 8.4 ger en bild av hur sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen har fungerat i praktiken. Som ett negativt drag har framträtt den långa tid som ofta förlöper innan yrkesinspektionens framställning till arbetsgivare ger resultat. Även då det varit fråga om rätt allvarliga missförhållanden har det ofta tagit åtskilliga år från det första ingripandet tills påkallade åtgärder vidtagits. Det har för övrigt också hänt att förfarandet avstannat utan att rättelse kommit till stånd av klart otillfredsställande förhållanden. I vissa fall har ej ens efter dom någon ändring kunnat konstateras av yrkesinspektionen.

Vad gäller åtalsförfarandet synes man stundom ha avvaktat att något ingripande från yrkesinspektionens sida inte längre är aktuellt varefter åtalet nedlagts. Detta framstår som särskilt anmärkningsvärt eftersom åtalsanmälan i regel gjorts först sedan yrkesinspektionen under lång tid försökt komma till rätta med missförhållandena på ett arbetsställe.

Det har såväl från yrkesinspektionens sida som från arbetstagarhåll påpekats att utdömda straff enligt arbetarskyddslagen är alltför låga med hänsyn till att det ofta rör sig om fall då allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa framkallats av missförhållanden på ett arbetsställe. Den verkställda genomgången av domar ger också klart vid handen att domstolarna sett milt på begångna överträdelser av arbetarskyddslagstiftningen. Detta förhållande kan i viss mån förklaras genom själva konstruktionen av ansvarssystemet i arbetarskyddslagen. Speciella problem möter sålunda ett effektivt utnyttjande av straffsanktionen när det gäller att genomföra en myndighets åläggande.

Med hänsyn till de svårigheter som visat sig föreligga att komma till rätta med missförhållanden inom arbetslivet med stöd av de medel arbetarskyddslagen anvisar föreslås redan i denna etapp av utredningsarbetet ändringar i arbetarskyddslagens sanktionssystem på de punkter där systemet visat sig inte vara ändamålsenligt. Sådana ändringar bör samtidigt kunna bidra till att ge den föreslagna tillsynsorganisationen ökad tyngd.

15.2 *Utformningen av olika sanktioner*

Den nuvarande konstruktionen av tvångsförfarandet enligt arbetarskyddslagen är i många fall inte ändamålsenlig. Detta har tydligt framgått vid genomgången av utfärdade förelägganden och förbud. För att öka effektiviteten av tillsynsorganens verksamhet bör det i åtskilliga fall vara värdefullt om ett vitesförfarande står till förfogande. Det låga straff som utdöms efter det att föreläggande visat sig verkningslöst synes ej vara tillräckligt pådrivande. Vid ett vitesförfarande kan däremot vitesbeloppet sättas i direkt relation till vad som i det enskilda fallet krävs för att få till stånd åtgärder enligt föreläggandet. Med hänsyn till den förstärkning av yrkesinspektionen med en nämnd som utredningen föreslår får de betänkligheter som tidigare anförts mot vitesförfarande i arbetarskyddsärenden inte längre samma bärkraft. Utredningen föreslår således en bestämmelse i 53 § arbetarskyddslagen att tillsynsmyndighet får befogenhet att utsätta vite i beslut om föreläggande. Det kan i sammanhanget anmärkas att utredningen också föreslår att förstärkningar skall tillföras tillsynsmyndigheterna för att förbättra deras kapacitet att träffa avgöranden i frågor av juridisk karaktär.

Det kan dock inte vara lämpligt att använda vite i alla de situationer då föreläggande krävs för att komma till rätta med otillfredsställande skyddsförhållanden. I en del fall behövs endast att tillsynsmyndigheten fastställer rättsläget genom ett föreläggande. Det är då onödigt att tillföra handläggningen det ytterligare moment som ligger i utsättande av vite. Vidare kan ett vitesföreläggande vara olämpligt genom att påföljdens ekonomiska natur skjuts i förgrunden. Arbetsgivaren kan av denna orsak föranledas att överklaga ärendet för att få vitet nedsatt, vilket medför tidsutdräkt. Det bör därför finnas en valmöjlighet för tillsynsmyndigheten att vid utfärdande av föreläggande antingen sätta ut vite, när detta framstår som den mest effektiva och lämpliga påföljden, eller också meddela föreläggande utan vite. För det senare fallet bör man bibehålla den nuvarande ordningen med straffhot vid överträdelse av föreläggande.

Gäller det däremot förbud mot viss verksamhet eller del av verksamhet torde vitesförfarandet inte på samma sätt som vid föreläggande vara ägnat att verka pådrivande. Förbud meddelas i allvarliga fall då verksamheten under inga förutsättningar får fortsätta om inte villkor som meddelats vid förbudet iakttas. Då förbud meddelats bör möjlighet alltid finnas att säkerställa förbudet genom att polismyndigheten lämnar handräckning. Utredningen föreslår att en bestämmelse i detta avseende tas in som ett fjärde stycke i 50 § arbetarskyddslagen.

Med hänsyn till straffbestämmelserna i jämförlig lagstiftning bör straffmaximum höjas till fängelse ett år vid överträdelse av påbud som tillsynsmyndighet meddelat (63 § första stycket arbetarskyddslagen). Utredningen vill understryka betydelsen av att straff utdöms med beaktande av att underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse meddelade förelägganden eller förbud enligt arbetarskyddslagen kan vara av allvarlig art. Särskilt är detta fallet om arbetsgivaren genom sin underlåtenhet att följa meddelat påbud visat likgiltighet för arbetstagares liv eller hälsa. Det är också angeläget att åklagarna vid handläggning av åtalsfrågan handlar med insikt om att en lagöverträdelse på detta område ej sällan innebär att människors liv eller hälsa satts på spel.

Den som överträtt vitesföreläggande bör ej dömas till straff enligt arbetarskyddslagen för gärning som omfattas av föreläggandet eller förbudet. En bestämmelse i detta avseende föreslås i 63 § andra stycket arbetarskyddslagen. Nytt föreläggande, eventuellt vid förhöjt vite, eller förbud kan meddelas så snart påkallad åtgärd ej vidtagits inom utsatt tid.

Om förbud eller föreläggande utfärdas för en arbetsgivare att använda en anordning e. d. i befintligt skick bör påbudet naturligtvis omfatta varje användning av anordningen som sker vid arbetsställe där arbetstagare utför arbete för arbetsgivares räkning. Gäller påbudet hel anläggning som tidigare drivits med anställd arbetskraft bör påbudet avse även sådant arbete som utförs endast av

arbetsgivaren själv. Följden blir annars bl. a. att förbudet eller föreläggandet inte kan säkerställas genom polismyndighetens försorg. En uttrycklig bestämmelse i berörda avseende bör skrivas in i 53 § arbetarskyddslagen.

Då fråga är om missförhållande beträffande arbetslokal som upplåtits till arbetsgivare kan enligt gällande arbetarskyddslag förbud meddelas mot upplåtelse av lokalen till arbetslokal eller lokal för visst arbete eller ändamål till dess viss åtgärd vidtagits med lokalen. Det har ansetts att upplåtelse, efter det att ett sådant förbud meddelats, kan ske till annan arbetsgivare eller i vart fall till ensamföretagare trots att denne driver verksamhet av samma slag som avsetts med förbudet. Detta kan uppenbarligen inte vara tillfredsställande. Sedan ett förbud meddelats mot upplåtelse av lokal bör förbudet, till dess påkallad åtgärd vidtagits med lokalen, omfatta varje upplåtelse av ifrågavarande slag till arbetsgivare eller ensamföretagare. En bestämmelse bör införas i 53 § arbetarskyddslagen som säkerställer detta.

En utvidgning av ansvaret för missförhållande på arbetsställe till att avse den som råder över arbetsställe har föreslagits i avsnitt 11.7 (53 a § första stycket arbetarskyddslagen). I detta avseende kan enligt utredningens förslag ingripande ske av yrkesinspektionen i samma ordning som enligt 53 § arbetarskyddslagen, och straffbestämmelsen i 63 § arbetarskyddslagen anknyter även till 53 a § första stycket.

I avsnitt 11.6 har föreslagits att yrkesinspektionen skall äga meddela föreskrifter beträffande samordning av skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe (53 a § andra stycket arbetarskyddslagen). Vid underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse sådana föreskrifter bör straff kunna utdömas. Straffbestämmelsen i 63 § arbetarskyddslagen föreslås omfatta även överträdelse av sådan föreskrift.

Enligt ansvarsbestämmelserna i arbetarskyddslagen finns i allmänhet inte någon direkt straffbestämmelse för arbetsgivare när missförhållande råder på arbetsställe. Huvudregeln är att ett straffhot inträder först sedan tillsynsmyndighet utfärdat föreläggande eller förbud och påkallade åtgärder inte vidtagits inom utsatt tid. Enligt utredningens uppfattning föreligger starka skäl för en sådan konstruktion. Det ligger i sakens natur att arbetsuppgifter kan innehålla vissa riskmoment. Skälig skyddsstandard beträffande arbetslokaler, anordningar för arbetets bedrivande och arbetsmetoder är dessutom begrepp som förändras under inflytande av teknikens utveckling och tillgängliga resurser. Vad som i det särskilda fallet är att anse som ett missförhållande framkommer därför ofta först efter en avvägning av olika omständigheter. Den framkomliga vägen är att tillsynsmyndigheten i dessa fall med beaktande av arbetsgivares och arbetstagares synpunkter fastställer vad som bör gälla och därefter vid behov tillgriper tvångsmedel.

Det sagda innebär emellertid inte att direkt straffsanktion saknas om allvarliga missförhållanden föreligger vid arbetsställe. Utredningen vill här fästa uppmärksamheten på vissa bestämmelser som finns i brottsbalken och som kan bli aktuella i sådana fall. Denna balk innehåller inte bara bestämmelser om straff då skada eller sjukdom åsamkas annan uppsåtligen. Den som av oaktsamhet orsakar annans död kan enligt 3 kap. 7 § brottsbalken dömas till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt kan dömas till fängelse i högst fyra år. Även den som av oaktsamhet åsamkar annan person kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa kan enligt 8 § samma kap. dömas till straff, upp till två års fängelse om brottet är grovt. Enligt 3 kap. 9 § brottsbalken är det vidare straffbart att av grov oaktsamhet utsätta annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom. Brottet benämns framkallande av fara för annan och straffet är böter eller fängelse i högst två år. Det kan i vissa fall finnas anledning att överväga åtal enligt denna bestämmelse om arbetsgivare framkallar fara för arbetstagares liv eller hälsa genom missförhållande på arbetsställe.

Enligt gällande arbetarskyddslag utfärdas särskilda föreskrifter och tillämpningsbestämmelser av Kungl. Maj:t medan arbetarskyddsstyrelsen meddelar råd och anvisningar till ledning vid tillämpningen av lagen. Vid meddelande av föreskrift med stöd av

lagen kan Kungl. Maj:t sätta ut straff för förseelse mot föreskriften. Vad gäller av arbetarskyddsstyrelsen meddelade anvisningar fordras att särskilt föreläggande eller förbud utfärdas med ledning av anvisningen för att något straffhot skall uppkomma. I anslutning till arbetarskyddsmyndighetens befattning med förprövning av arbetslokaler m. m. — se avsnitt 12 — bör det emellertid finnas möjlighet för Kungl. Maj:t att delegera till arbetarskyddsstyrelsen att meddela föreskrifter som är direkt straffsanktionerade. Utredningen föreslår att en sådan möjlighet införs genom ändring i 14 § arbetarskyddslagen. Genom föreskrifter av här avsedd art kan ingripande med direkt straffsanktion ske på ett tidigare stadium än genom föreläggande- eller förbudsförfarande. Utredningen vill i sammanhanget erinra om att arbetarskyddsstyrelsen numera inrymmer bl. a. representanter för arbetsmarknadens huvudorganisationer och att man i arbetarskyddsstyrelsens styrelse kan diskutera principiella frågor i anslutning till en vidgad rätt för arbetarskyddsstyrelsen att meddela föreskrifter.

Enligt vissa författningar kan en myndighet, när någon underlåter att vidta en åtgärd som åligger honom, låta verkställa åtgärden på den försumliges bekostnad. Möjlighet till sådant tvångsutförande bör införas även i arbetarskyddslagen. En bestämmelse föreslås i 53 § arbetarskyddslagen.

15.3 *Användningen av tvångsmedel*

När man betraktar vad som ägt rum under den undersökta tioårsperioden är det tydligt att tillsynsorganen dragit sig för att ingripa med straffhot om man inte haft preciserade regler att falla tillbaka på. Detta synes för övrigt vara en anledning till att frågor om personalutrymmen fått en kanske oproportionerligt stor plats när det gällt att utfärda förelägganden. Beträffande sådana utrymmen har nämligen arbetarskyddsstyrelsen lämnat förhållandevis detaljerade anvisningar. Gränsen för vad som så småningom kan anses åtalbart har dragits snävt. Har det ej framgått av direkt påvisbara regler att gränsen är överträdd har yrkesinspektören tydligen ofta ansett sig förhindrad att ingripa på annat sätt än på övertalningens väg.

Det kommer naturligtvis även i fortsättningen att vara svårt att klart ange var gränsen för ingripande med tvångsmedel skall gå. Så varierande som omständigheterna på olika arbetsplatser kan vara är det inte möjligt att på förhand uppställa detaljerade regler som kan tillämpas på alla uppkommande fall. Endast i begränsad omfattning är det vidare fråga om förhållanden som är mätbara eller på annat sätt kan otvetydigt anges. Det område som ej är detaljreglerat torde efter hand snarast komma att utvidgas. Hittills torde sålunda grund för ingripanden enligt 53 § arbetarskyddslagen ha ansetts föreligga endast då åtgärder är nödvändiga för att förebygga skador av påtagligt fysisk art, vartill kommer att särskilda bestämmelser finns angående personalutrymmen. Allteftersom arbetarskyddets område vidgas bör också tillsynsorganens möjlighet att ingripa bli mer omfattande. Tillsynen bör sålunda innesluta även vissa icke påvisbart fysiskt skadliga men psykiskt riskfyllda moment i arbetet. Frågan om hur gränsen skall dras för förhållanden som ger grund för ingripande med sanktionshot blir då än svårare att besvara med direkt hänvisning till detaljföreskrifter.

I situationer då det gäller att avgöra om grund finns för ingripande från tillsynsorganens sida bör emellertid god ledning kunna hämtas av såväl arbetsgivarens som arbetstagarnas inställning till problemet. En nödvändig förutsättning för att strävandena att åstadkomma goda arbetsmiljöer skall bli effektiva är att tillsynsorganen handlar i nära samarbete med arbetsgivarna och de anställda och deras fackliga organisationer. Det är viktigt att de anställdas förtrogenhet med arbetsplatsernas förhållanden tas till vara, inte minst vid överväganden om lämpliga åtgärder. De anställda är vidare de som närmast berörs av brister och olägenheter beträffande arbetslokaler, tillverkningsprocesser, arbetsmetoder o. d. och hänsyn bör också på grund härav tas till om de anser ett ingripande påkallat. Detta innebär naturligtvis

inte att myndigheten skall bortse från vad som är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt att åstadkomma. Men den beslutande myndigheten skall kunna ingripa även om det inte gäller förhållanden där detaljerade föreskrifter eller anvisningar meddelats av Kungl. Maj:t eller arbetarskyddsstyrelsen. Ingripande måste sålunda kunna ske även i sådana avseenden där endast generellt hållna regler finns att åberopa.

Om på en arbetsplats råder ett i något avseende otillfredsställande förhållande är det viktigt att saken kommer till yrkesinspektionens kännedom och att de anställdas synpunkter framförs till inspektionen. Detta förutsätter att stor uppmärksamhet ägnas åt den lokala organisationen för samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. I detta avseende föreslår utredningen nya regler. Utredningen har utförligt behandlat denna fråga i avsnitt 13.

Vad gäller valet mellan de olika tvångsmedel som bör stå till tillsynsmyndighetens förfogande har redan vid diskussionen om utformningen av olika sanktioner angetts vissa riktlinjer. Det förordade vitesförfarandet bör få betydelse i sådana fall då yrkesinspektionen hittills haft svårt att genomdriva sin uppfattning. Från yrkesinspektionens sida har anförts att föreläggande eller förbud enligt 53 § arbetarskyddslagen i regel lämnar föga resultat på grund av den ringa straffpåföljd som brukar följa av ett domstolsförfarande. Det ställer sig sålunda enligt vad inspektionen påpekat många gånger förmånligare för en tredskande arbetsgivare att erlägga ett ringa bötesbelopp än att vidta påkallade skyddsåtgärder. Utredningen vill med anledning av dessa synpunkter framhålla att en väsentlig fördel med vitet är att det kan bestämmas till högre belopp än vad som skulle kunna dömas ut i form av dagsböter. Beloppet kan fastställas med hänsyn både till handlingens svårighetsgrad och till exempelvis storleken av de ekonomiska insatser som krävs för att uppfylla ett föreläggande. Riskerna för att en arbetsgivare skall bedöma det som ekonomiskt fördelaktigt att sätta sig över ett föreläggande är därför betydligt mindre om man väljer vitessanktionen.

Det nämnda institutet tvångsutförande kan vara något svårhanterligt om mera omfattande åtgärder påkallas för att komma till rätta med missförhållanden på ett arbetsställe. Om det emellertid rör sig om exempelvis skyddsanordningar, som saknas på ett arbetsställe men som kan köpas i färdigt skick, kan det vara praktiskt att yrkesinspektionen har möjlighet att för tredskande arbetsgivares räkning inköpa anordningen. Ett snabbt resultat av ingripandet kan härigenom åstadkommas. Kanske främst som påtryckningsmedel kan möjligheten till tvångsutförande bli av icke ringa betydelse. Om arbetsgivaren inte betalar frivilligt får tillsynsmyndigheten utkräva ersättning inför domstol. Frågan om arbetsgivaren varit skyldig att utföra åtgärden skall dock ha avgjorts i förvaltningsärendet och kommer därför inte under domstolens bedömande.

Med hänsyn till den långa tid som ofta förflutit innan yrkesinspektionen satt in olika tvångsmedel är det angeläget att understryka att tillsynsorganen bör eftersträva att resultat av ingripande vinns snarast möjligt. Om skyddsförhållandena inte överensstämmer med lagens krav bör föreläggande eller förbud tillgripas så snart det visar sig att arbetsgivaren inte frivilligt uppfyller sina åligganden. Som ett led i samarbetet bör arbetsgivaren i allmänhet först ges möjlighet att vidta påkallade åtgärder i enlighet med anvisning som meddelas av yrkesinspektionen. Efterkoms inte denna anvisning inom skälig tid bör regelmässigt ett sanktionshot uppställas. Beror underlåtenheten på ett ursäktligt förbiseende från arbetsgivarens sida är det dock lämpligt att upprepa anvisningen med kortast möjliga tidsfrist. Är det å andra sidan fråga om brister i skyddshänseende som innebär allvarlig risk för arbetstagares liv eller hälsa kan det naturligtvis finnas anledning att omedelbart tillgripa förbudsförfarande — utan att dessförinnan meddela någon anvisning — för att klart ange att verksamheten ej får fortsättas under rådande förhållanden. Även i situationer då arbetsgivaren deklarerar en annan uppfattning än tillsynsmyndigheten eller när det annars kan antas att anvisningsförfarande är meningslöst eftersom

arbetsgivaren medvetet försummar arbetarskyddet bör man omedelbart övergå till att anlita de tvångsmedel som lagen anvisar.

Den diskuterade fortgången av ett anvisningsförfarande kan te sig alltför schematisk i sådana lägen då ändrade skyddsförhållanden inträtt efter det anvisning meddelats utan att dock just de anvisade åtgärderna vidtagits. Det kan i så fall finnas skäl för tillsynsmyndigheten att ompröva sitt ställningstagande. Detta kan eventuellt resultera i att ytterligare åtgärder inte anses erforderliga men kan också ge anledning till fortsatt förfarande.

Med den förordade uppläggningen av tillsynsmyndigheternas handlande kan man undvika den tidsutdräkt som hittills ofta uppkommit. Som ett ytterligare medel mot förhalning bör införas en generell befogenhet för tillsynsmyndighet att förordna att dess beslut skall gälla utan hinder av att beslutet överklagas. Bestämmelse härom föreslås i 70 § arbetarskyddslagen, vars nuvarande bestämmelser om arbetsföreståndare utgår enligt utredningens förslag, se avsnitt 15.5. Sådant förordnande bör kunna meddelas inte bara då det gäller missförhållanden som medför synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa utan i alla de fall då det är angeläget att rättelse av ett missförhållande snabbt kommer till stånd. Tillsynsmyndighet bör givetvis använda denna möjlighet med tillbörlig varsamhet.

Ett synnerligen viktigt led i förfarandet är uppföljningen av meddelade anvisningar och förelägganden. Hittills verkar det som om tillsynen ofta inte har fungerat på denna punkt. De anställda har goda förutsättningar att följa hur påkallade åtgärder omsätts i praktiken. Även i detta avseende bör därför stor vikt fästas vid arbetstagarnas agerande. En sådan ordning bör finnas på arbetsplatserna att arbetstagarna kan underrätta yrkesinspektören om uppställda frister överskrids utan att påkallade åtgärder vidtagits. Efter att ha mottagit underrättelse om detta bör nytt ingripande snarast ske av tillsynsmyndigheten på sätt som tidigare har diskuterats. Uppföljningen av meddelade anvisningar, förelägganden och förbud är för yrkesinspektionens del i hög grad en resursfråga. För att arbetarskyddslagstiftningen verkligen skall slå igenom över hela fältet är det därför av stor vikt att inspektionen får tillräckliga medel att fullfölja tillsynen på denna punkt.

Även om yrkesinspektionen i viss utsträckning bör kunna förlita sig på att den lokala samverkansorganisationen ger akt på att inspektionsmeddelanden följs bör ett viktigt hjälpmedel för yrkesinspektionen även i fortsättningen vara ett förfalloregister beträffande meddelade anvisningar, förelägganden och förbud.

För att uppföljningen skall fungera är det viktigt att fristerna bestäms på ett realistiskt sätt. Bland de genomgångna ärendena finns exempel på fall där fristen i ett föreläggande, då detta till slut utfärdats, varit så kort i förhållande till den förelagda prestationen att arbetsgivaren framstått som i praktiken saknande möjlighet att verkligen kunna slutföra åtgärderna före tidsfristens utgång. I gengäld synes ofta blotta ansatser från arbetsgivarens sida ha fått utgöra skäl för att dröja med åtalsanmälan. Det lämpliga förfarandet synes här vara att ge en fast tidsplan i vilken fixeras de olika etapperna i en upprustning som inte kan genomföras på kort tid.

15.4 *Statlig verksamhet*

Som närmare berörts i avsnitt 8.2.6 gäller ett särskilt förfarande om missförhållande råder vid arbetsställe tillhörigt statlig myndighet, vari inbegrips statens affärsdrivande verk. I sådant fall kan inte föreläggande, förbud eller föreskrift enligt 53 eller 54 § arbetarskyddslagen meddelas. I stället skall arbetarskyddsstyrelsen enligt 60 § i lagen påkalla åtgärd hos vederbörande myndighet och i sista hand underställa ärendet Kungl. Maj:t eller, om ärendet gäller riksdagen eller dess verk, det organ riksdagen bestämmer. Som skäl för gällande reglering anfördes i förarbetena att strafförfarande inte kan riktas mot staten och att det är uteslutet att döma vederbörande arbetsföreståndare till straff om han inte satts i tillfälle att vidta påkallad åtgärd.

Från yrkesinspektionens sida har framhål-

lits att det många gånger är svårt att, beroende på regleringen i 60 §, få till stånd erforderliga åtgärder i skyddshänseende när det gäller verksamhet som drivs av staten.

Om — såsom utredningen förordar — ansvar enligt arbetarskyddslagen inträder endast vid uppsåt eller oaktsamhet synes skäl saknas att bibehålla särregleringen av det statliga arbetsgivaransvaret. Även om 60 § upphävs torde med en sådan reglering på den subjektiva sidan straffansvar för arbetsföreståndare vid statlig verksamhet inte kunna ifrågakomma, om han trots att han gjort vad på honom ankommit inte fått medel anslagna till att vidta påkallad åtgärd.

I sammanhanget bör beaktas att staten, enligt en allmän princip som kommit till uttryck på olika håll inom lagstiftningen, inte kan föreläggas vite. Från synpunkten att alla arbetsgivare bör behandlas lika och att samma möjligheter bör föreligga att övervaka efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen vid statliga myndigheter som beträffande arbetslivet i övrigt är detta en brist. Skulle förhållandena påkalla det får tillsynsmyndighet mot statlig myndighet använda föreläggande utan vite eller ta till förbud. Vidare bör pekas på möjligheten att besluta om tvångsutförande. Detta kan vara en effektiv metod i sådana fall då myndighet ej följer yrkesinspektionens anvisningar utan hänvisar till att medel ej finns tillgängliga enligt fastställd budget.

15.5 *Arbetsföreståndare*

Arbetsgivaransvaret kan — som framgår av redogörelsen i avsnitt 8.2.7 — enligt 70 § arbetarskyddslagen i viss utsträckning överlåtas till arbetsföreståndare. I fråga om verksamhet som bedrivs av annan än staten eller kommun har arbetarskyddsstyrelsen att pröva om viss person kan godtas som arbetsföreståndare i arbetsgivares ställe. Beträffande statsmyndigheterna har utfärdats föreskrifter om vem som svarar för att arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser iakttas vid förvaltningsenhet. I avsnitt 8.7 har behandlats tillämpningen av bestämmelserna om arbetsföreståndare.

Av grundläggande betydelse vid konstruktionen av bestämmelser om arbetsgivaransvar är vilka subjektiva förutsättningar som föreligger för ansvar. Om ansvaret för företagaren är strikt — dvs. inträder utan hänsyn till om företagaren handlat med uppsåt eller varit vårdslös — kan finnas påtagliga skäl att stadga att denne genom överflyttning av ansvaret till annan person kan undgå att själv drabbas av ansvar. Härigenom undviks nämligen stötande resultat då arbetsgivaren varit ovetande om förseelsen eller av annat skäl saknat praktiska möjligheter att ingripa. Om det däremot fordras uppsåt eller oaktsamhet för att straffansvar skall inträda ligger i detta en anvisning att ansvaret skall riktas mot den som enligt arbetsfördelningen inom företaget har det faktiska ansvaret på ifrågavarande punkt.

I samband med att ändringar genomförs i arbetarskyddslagens sanktionssystem synes det önskvärt att slopa de stela bestämmelserna om arbetsföreståndare i 70 § arbetarskyddslagen till förmån för de mera flexibla regler om ansvarigt subjekt som kan knytas till straffstadganden utan strikt ansvar. Utredningen föreslår därför att dessa bestämmelser upphävs. Om förslaget genomförs bortfaller arbetarskyddsstyrelsens prövning av om viss person kan godtas som arbetsföreståndare. Även i fortsättningen blir det emellertid av vikt att inom företag och förvaltningar klargörs vem som i olika avseenden bär ansvaret för att arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser följs.

Det kan erinras om att den nya allmänna arbetstidslagen (1970: 103) till skillnad från tidigare arbetstidslagar inte innehåller någon bestämmelse om överflyttning av arbetsgivarens ansvar. I förarbetena anfördes i denna fråga att av allmänna specialstraffrättsliga principer torde följa att arbetsgivaransvaret kan överflyttas från arbetsgivaren till arbetsföreståndaren och att det inte torde vara nödvändigt att särskilt ange detta (prop. 1970: 5 s. 139).

15.6 *Minderårigbestämmelser*

För arbetsgivare, som överträder minderårigbestämmelserna i arbetarskyddslagen, kungörelsen (1966:521) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten eller kungörelsen (1949:210) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg, är straffet dagsböter. Mot bakgrunden av vad utredningen förordat i det föregående skulle det kunna övervägas att införa frihetsstraff i straffskalan även i här avsedda fall. Med hänsyn till att utredningen ännu inte slutfört sin översyn av minderårigbestämmelserna i arbetarskyddslagstiftningen synes dock någon ändring f. n. inte böra ske på ifrågavarande punkt.

Bestämmelserna om straff för vårdnadshavare då minderårig använts till arbete i strid mot arbetarskyddslagstiftningen bör tills vidare kvarstå. Även i detta avseende hänvisas till att utredningen ej slutligt översett de materiella bestämmelserna.

15.7 *Arbetstagares ansvar*

Syftet med den förordade uppläggningen av insatser mot brister på arbetsplatserna är att ge tillsynsorganens beslut större tyngd. Med denna uppläggning bör större möjligheter finnas att vinna förståelse även för ett fast ingripande mot arbetstagare som inte fullgör sin del i arbetet för att främja en god arbetsmiljö. I fråga om bestämmelsen i 67 § arbetarskyddslagen bör därför straffet för arbetstagare som tar bort eller försätter ur bruk skyddsanordning ändras till dagsböter. Föreskriften i nämnda paragraf om yrkesinspektörs åtalsanmälan som förutsättning för åtal bör vidare utgå.

Att ingripa med straffansvar mot den som utsätter sig själv men inte någon annan för en risk synes endast böra komma ifråga om gärningen innebär en positiv handling beträffande en befintlig skyddsanordning men inte beträffande exempelvis underlåtenhet att bära hörselskydd, även om sådana skydd föreskrivits av tillsynsorgan. Innebär arbetstagares förfarande att han utsätter även annan för risk torde begreppet skyddsanordning vara tillräckligt omfattande för att handlingssättet skall falla under bestämmelsen i 67 § i de flesta fall då ett straffansvar är önskvärt. Utredningen föreslår därför f. n. ingen ändring vad gäller arbetstagares allmänna skyldighet att följa i arbetarskyddslagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter. Som utvecklats i avsnitt 11 föreslås emellertid att yrkesinspektionen beträffande samordning på gemensamma arbetsställen skall kunna meddela föreskrifter även för arbetstagare. Sådana föreskrifter är som tidigare nämnts straffsanktionerade enligt utredningens förslag.

15.8 *Besvär*

Enligt 73 § andra stycket arbetarskyddslagen skall talan mot arbetarskyddsstyrelsens beslut rörande förbud, föreläggande eller föreskrift enligt 53—59 §§ föras hos kammarrätten genom besvär. I övriga fall då fullföljd kan ske mot arbetarskyddsstyrelsens beslut enligt nämnda lag skall talan prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Kompetensfördelningen mellan Kungl. Maj:t i statsrådet samt kammarrätt och regeringsrätten diskuterades i propositionen med förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar m. m. (prop. 1971:30 del 2 s. 88). Principen ansågs böra vara att sådana besvärsärenden som huvudsakligen innefattar rättsfrågor skall handläggas av förvaltningsdomstol och att besvärsärenden i vilka ändamålsenlighets- och lämplighetsfrågor dominerar skall avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet. Denna princip kan emellertid inte ensam tjäna till ledning. Enligt vad som anfördes måste vid kompetensfördelningen bl. a. beaktas att det på vissa områden kan finnas behov av att förbehålla Kungl. Maj:t i statsrådet prövningen av besvär även i frågor med betydande inslag av rättstillämpning, därför att det från samhällets synpunkt är nödvändigt att regeringsmakten har det avgörande inflytandet också på besluten i enskilda ärenden inom dessa områden.

Överklagade ärenden angående förbud,

föreläggande eller föreskrift enligt 53—59 §§ arbetarskyddslagen kan enligt den organisation som utredningen föreslår komma att prövas av två partssammansatta myndigheter. Det synes inte minst med tanke på vikten att nå ett avgörande inom skälig tid knappast tillfredsställande att ett sådant ärende därefter skulle kunna fullföljas till en förvaltningsdomstol av kammarrättens karaktär, varefter ytterligare överklagande skulle kunna ske i regeringsrätten. Ifrågavarande ärenden är vidare ofta av sådan beskaffenhet att allmänekonomiska synpunkter och allmänna resursavvägningar över huvud bör spela stor roll vid avgörandet. Även talan mot arbetarskyddsstyrelsens beslut om förbud, föreläggande eller föreskrift enligt 53—59 §§ bör därför i fortsättningen föras genom besvär hos Kungl. Maj:t i statsrådet. Av samma skäl bör Kungl. Maj:t i statsrådet pröva talan mot arbetarskyddsstyrelsens beslut om förbud eller föreläggande enligt skogsförläggningslagen (1963: 246) och kungörelsen om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg (1949: 210). Det enda tänkbara alternativet till den av utredningen förordade besvärsordningen är att besvär över arbetarskyddsstyrelsens beslut går till arbetsdomstolen. Med hänsyn till att denna domstols prövning hittills i första hand begränsats till tvister av mera renodlad partskaraktär förordar emellertid utredningen i första hand slutlig prövning av ifrågavarande ärenden hos Kungl. Maj:t. Utredningen lägger fram förslag om ändrade författningsbestämmelser i enlighet härmed.

15.9 *Underrättelse*

Det är f. n. svårt att utan betydande omgång skaffa sig en uppfattning om vilka domar som meddelas på arbetarskyddets område. Även om man har tillgång till visst ärende, som enligt uppgift i handlingarna överlämnats till åtal, är det inte säkert att yrkesinspektionsdistriktet har uppgift om den vidare handläggningen av ärendet. I allmänhet torde dock åklagarna lämna uppgift om meddelade domslut till distrikten. Däremot synes distriktet ofta först efter framställning hos åklagaren få uppgift om åklagares beslut att ej tala å brottet eller om nedläggande av åtal.

För att utvecklingen på området skall kunna följas bör bestämmelser införas att domstol, som meddelat dom eller slutligt beslut i mål om ansvar enligt arbetarskyddslagstiftningen, skall sända avskrift av dom eller slutligt beslut i målet till yrkesinspektionen. Bestämmelser härom föreslås i 74 § arbetarskyddskungörelsen. Det är vidare angeläget att yrkesinspektionen sätts i tillfälle att följa ärende som överlämnats till åklagare även om åtal ej sker. Åklagare bör därför snarast ge yrkesinspektionen besked om beslut att ej tala å brottet. Någon särskild författningsbestämmelse synes dock inte behövas i detta avseende utan berörda myndigheter torde kunna överenskomma om lämplig ordning.

16 Utbildningsfrågor

16.1 *Allmänna synpunkter*

Strävan mot bättre arbetsmiljöer främjas om så många som möjligt av dem som är sysselsatta i arbetslivet har goda kunskaper om arbetarskyddet. Med ökade kunskaper följer engagemang i arbetsmiljöfrågorna och därjämte förutsättningar för aktiva insatser och samarbete på arbetsplatserna. För att målet skall nås måste informationen och utbildningen bedrivas på bred bas. Orientering om grundläggande förhållanden på arbetsmiljöområdet bör ges redan åt dem som är i de tidiga skolåren. I de mer yrkesinriktade skolformerna måste arbetarskydd och vad därmed sammanhänger vara en integrerad del av undervisningen. Ett stort antal elever, inte minst på universitets- och högskolenivå, får i sin kommande yrkesverksamhet uppgifter som har anknytning till och betydelse för arbetsmiljöns utformning. Som exempel kan nämnas de grupper som skall ägna sig åt projekterings-, planläggnings- och konstruktionsuppgifter. Här är det motiverat med fördjupad utbildning om arbetslivet och dess miljöfrågor. För de redan yrkesverksammas del är det naturligt att man kräver en utbyggd information i skyddsfrågor, bl. a. genom råd och upplysningar som är anpassade efter respektive slag av sysselsättning. Av allra största vikt är dessutom att en för ändamålet avpassad utbildning kan ges åt skyddsombud och andra som engageras i de lokala skyddsorganisationerna på arbetsställena.

Den undervisning i arbetsmiljöfrågor som nu förekommer i anslutning till allmänutbildning och yrkesutbildning kan inte — även om vissa förbättringar kan spåras på senare tid — tillgodose de anspråk som måste ställas. Omfattningen är otillräcklig och undervisningen sker efter ett splittrat mönster. Inriktningen inom de olika utbildningsnivåerna skiftar betydligt, synbarligen starkast på de högre nivåerna. Bl. a. återspeglas detta i bristande enhetlighet i beteckningar på kurser och ämnen. Ofta täcks bara ett mycket begränsat kunskapsområde. I alltför stor utsträckning betraktas undervisningen som ett inslag av frivillig natur som ligger utanför den normala utbildningsramen. Svårigheter möter dessutom när det gäller att finna lärarkrafter med behövlig teoretisk och praktisk kompetens. Enligt utredningens mening måste särskilda åtgärder vidtas för att förbättra situationen. Insatser och samverkan på skilda plan är nödvändiga för att motverka att utbildningssektorn till någon del står isolerad från miljöfrågorna i arbetslivet. Det ligger emellertid inte inom ramen för utredningens uppdrag att gå närmare in på de problem som här föreligger. Utredningen förutsätter att arbetarskyddsstyrelsen i lämpligt sammanhang tar initiativ till åtgärder för att säkra en framträdande plats åt arbetsmiljöfrågorna inom utbildningsområdet.

En väl fungerande skyddsverksamhet i företagen förutsätter utbildning av olika

personalgrupper i den lokala skyddsorganisationen. Arbetsmarknadens parter är medvetna om detta och bedriver sedan åtskillig tid tillbaka i samverkan och var för sig en betydande utbildningsverksamhet. Utbildningsbehovet är emellertid mycket stort. Det avser i första hand skyddsombud men också arbetsledare, företagsrepresentanter, fackföreningsfunktionärer m. fl. Speciellt svårt har det visat sig vara att få till stånd utbildning för dem som sysselsätts i mindre företag. En blick på utbildningens former och innehåll ger anledning att efterlysa ökad enhetlighet när det gäller grundläggande utbildningsavsnitt. Förstärkningar av utbildningsinsatserna måste nu aktualiseras. Enligt utredningens uppfattning är det nödvändigt att utbildningsmöjligheterna för skyddsombud byggs ut i anslutning till att skyddsombuden på sätt som utredningen åsyftar får en förstärkt ställning.

16.2 *Utbildning av skyddsombud m. fl.*

Vissa frågor om utbildning av personal för företagshälsovården har berörts i avsnitt 14.3.4.

Utredningen har låtit företa en särskild undersökning angående utbildningen av skyddsombuden. Den ingår i detta betänkande som bilaga 5. Undersökningen ger vissa upplysningar om den utbildning av skyddsombud som bedrivs av olika organisationer. Av tidsskäl har emellertid undersökningen inte kunnat omfatta den utbildning i skyddsfrågor som företag anordnar för de egna anställda.

Genom de förslag utredningen lägger fram breddas skyddsombudens uppgifter och skyddsombuden föreslås även få vissa särskilda befogenheter i riskabla lägen. För att skyddsombuden på ett effektivt och riktigt sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter måste stor uppmärksamhet ägnas åt deras utbildning. Det bör krävas att den som är skyddsombud också har utbildning för uppgiften. Att ombudet erhåller denna utbildning får anses vara ett gemensamt intresse för arbetsgivare och arbetstagare. Väl utbildade skyddsombud är en väsentlig tillgång för företag när det gäller att införa ett skyddstänkande bland övriga arbetstagare med de gynnsamma effekter detta innebär för hela verksamheten. En förstärkt utbildning ger också förutsättningar att påverka arbetsplatsernas utformning i arbetsmiljöförbättrande riktning. Med hänsyn till utbildningsfrågans vikt bör — som anförts i avsnitt 13.4.2 — en grundläggande bestämmelse tas in i lagen. Det bör således slås fast att arbetsgivare och arbetstagare gemensamt svarar för att skyddsombud får erforderlig utbildning (40 a § tredje stycket arbetarskyddslagen). De närmare formerna för utbildningens bedrivande bör däremot — lika litet som hittills — regleras i lag. Utredningen vill i det följande dock ge vissa riktlinjer för hur utbildningen bör genomföras.

Redan förekommer en inte obetydlig aktivitet för att utbilda skyddsombud. Utbildningsmönstret är emellertid splittrat. Särskilt vid mindre företag har det visat sig svårt att ordna utbildningsfrågan. Skyddsombuden intar en central ställning i det system av regler om samverkan på arbetsplatserna som utredningen föreslår för att tillfredsställande arbetsmiljöer skall uppnås. Det måste därför finnas garantier för att utbildning kommer till stånd över hela fältet av skyddsombud och att sådana utbildningsmöjligheter finns som ger skyddsombuden förutsättningar att göra en insats i skyddsarbetet. Härvid bör såväl grundutbildning som vidareutbildning på olika nivåer kunna erbjudas.

Det synes naturligt att ansvaret för utbildningsverksamheten för skyddsombuden även i fortsättningen främst vilar på arbetsmarknadens parter som redan har väsentliga erfarenheter i dessa frågor. Inte minst kan man därigenom dra nytta av de fördelar som ligger i branschvis anordnad utbildning. Arbetarskyddsmyndigheten — som är ansvarig för huvuddelen av övrig speciell utbildning på arbetarskyddsområdet — bör dock inte ställas utanför den viktiga utbildningsfrågan för denna personalgrupp. Utredningen föreslår därför att en central utbildningsdelegation knyts till arbetarskyddsstyrelsen. I delegationen bör ingå representanter för arbetsmarknadens parter.

Delegationens uppgift skall vara att verka för samordning av utbildningsverksamheten samt att ange riktlinjerna för utbildningarnas innehåll och främja att erforderliga kurser kommer till stånd. För att underlätta en lokal samordning bör därvid kontakt hållas med yrkesinspektionsnämnderna.

För att arbetarskyddslagstiftningen skall få en positiv effekt på arbetsplatserna är det av stor vikt att vissa andra personalkategorier äger goda kunskaper i arbetarskydd. Här avses i första hand tekniska planerare samt personal i arbetsledande ställning. Detsamma gäller också arbetsgivare som själva har en arbetsledande funktion. Arbetshygieniska problem och andra skyddsfrågor ställer allt högre krav på arbetsgivarparten. Det är därför enligt utredningens mening angeläget att erforderlig utbildning i sådana ämnen kommer till stånd även beträffande dessa personalkategorier.

Den grundutbildning som samtliga skyddsombud bör genomgå bör vara likvärdig för alla yrkeskategorier. Frågan om utbildningens innehåll och omfattning bör närmare prövas av den centrala utbildningsdelegation som utredningen föreslagit i det föregående. Utredningen vill emellertid peka på att inom Arbetarskyddsnämnden utarbetats ett kurspaket för grundutbildning i arbetsmiljöfrågor som härvid torde kunna tjäna till ledning. Kursen omfattar en undervisningstid av 21 timmar fördelade med ungefär hälften vardera på föreläsningstimmar och grupparbetstimmar. Kursen genomförs i form av internatkurs på tre dagar. I kursen behandlas bl. a. skyddsombudens arbetsuppgifter, deras rättigheter och skyldigheter.

Förutom den grundutbildning, som enligt utredningens mening bör omfatta alla skyddsombud och andra personalkategorier som är i behov därav, bör också anordnas viss vidareutbildning på olika nivåer. Häri bör ingå en fördjupad utbildning i den moderna tekniska och medicinska förebyggande verksamheten, som i första hand bör rikta sig till huvudskyddsombud, regionala skyddsombud och vissa andra skyddsombud samt till arbetsledare, produktionstekniker och liknande personal men också till arbetsgivare som har arbetsledande funktioner. Utredningen vill särskilt understryka vikten av att arbetsledarna i större utsträckning än hittills ges utbildning i arbetsmiljöfrågor. Även här torde den verksamhet som f. n. pågår inom Arbetarskyddsnämnden kunna vara till ledning.

Den här avsedda arbetarskyddsutbildningen kan givetvis inte göras enhetlig över hela arbetslivet utan bör anpassas till de särskilda förhållanden i arbetsmiljöavseende som gäller inom olika branscher, företag etc.

När det gäller det praktiska genomförandet av utbildningen kan konstateras att utbildning av nu aktuella personalkategorier f. n. sker på många olika håll. Här kan nämnas LO:s och SAF:s gemensamma organ Arbetarskyddsnämnden, samarbetsorgan på förbundsplanet, enskilda företag, Brevskolan, ABF m. fl. Utredningen finner det angeläget att den erfarenhet i utbildningsfrågor på arbetarskyddets område som där finns tas till vara och utvecklas. Den utökade och intensifierade utbildningsverksamhet som enligt utredningens mening bör komma till stånd kommer emellertid att ställa mycket stora krav när det gäller det praktiska genomförandet. Utredningen förordar därför att man bl. a. prövar möjligheterna att i ökad omfattning begagna de frivilliga studieorganisationerna. Kursledare för utbildningen torde kunna utses bland intresserade och erfarna huvudskyddsombud, skyddstjänstemän m. fl.

Som nämnts i avsnitt 5.4.1 finns inget säkert underlag för bestämning av antalet skyddsombud i landet. En uppskattning ger dock vid handen att det kan röra sig om bortåt 90 000. När det gäller att närmare bedöma utbildningsbehovet måste man även ta hänsyn till hur lång tid skyddsombuden i allmänhet kvarstår i sitt uppdrag. Några säkra uppgifter finns inte härom. Man torde dock få räkna med ganska korta omloppstider.

Kostnaderna för skyddsombudens utbildning bör i princip falla på arbetsgivarna. För de större och medelstora företagen torde kostnaderna för genomförande av den här skisserade utbildningen inte innebära några nya problem. När det gäller de mindre företagen har det hittills varit svårt att få till stånd

ett fungerande lokalt arbetarskydd. I den mån skyddsombud funnits har de som regel saknat utbildning för sitt uppdrag. Det kan inte uteslutas att kostnadsfrågan kan komma att verka hämmande på genomförandet av en snabb upprustning av skyddsorganisationen i dessa företag bl. a. när det gäller utbildningen av skyddsombuden. Det finns därför skäl att pröva andra vägar än hittills när det gäller finansieringen av skyddsombudsutbildningen.

Eftersom utbildningen av skyddsombud är en fråga som berör alla arbetsgivare bör de kostnader som uppkommer kunna täckas genom någon form av kollektiva avgifter. Utredningen vill här erinra om den arbetarskyddsavgift som enligt lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift fr. o. m. den 1 januari 1972 tas ut i anslutning till yrkesskadeförsäkringsavgiften. Huvuddelen av arbetarskyddsavgiften, 0.03 % av avgiftsunderlaget, tillförs en särskild arbetarskyddsfond för att användas för bidrag till forskning, utbildning och information inom arbetsmiljöområdet. Det betonas i förarbetena till nämnda lag som särskilt viktigt att utbildningsfrågan avseende skyddsombud — såväl när det gäller grundutbildning som kontinuerlig utbildning — ägnas stor uppmärksamhet. F. n. tillförs fonden ca 24 milj. kr om året. Fonden förvaltas av en styrelse vari ingår bl. a. representanter för arbetsmarknadens parter. Fondstyrelsen är i inledningsskedet av sin verksamhet. En arbetsgrupp har tillsatts för att planera fondens insatser på utbildnings- och informationsområdena. Såsom framgår av det föregående är det möjligt att disponera medel ur arbetarskyddsfonden för vissa utbildningsinsatser. Med hänsyn till omfattningen av behovet är emellertid de tillgängliga resurserna begränsade. I första hand torde det vara aktuellt att anslå medel för utarbetande av utbildningsmaterial samt för utbildning av kursledare och annan personal som skall svara för ifrågavarande kursverksamhet.

Däremot torde inte nuvarande fondmedel förslå långt om de skall disponeras för att täcka de direkta kostnaderna för skyddsombudens utbildning, dvs. kursmaterial, lärararvoden, resor och traktamenten vid kurser på annan ort etc. Utredningen anser det emellertid rimligt och ägnat att verksamt bidra till att få till stånd en ökad och förbättrad utbildning om bidrag kan utgå även till sådana kostnader. Man kan diskutera olika vägar att tillskapa generella finansieringskällor för ändamålet. Utredningen har funnit att den lämpligaste vägen f. n. är att bygga vidare på arbetarskyddsfonden. När ytterligare erfarenheter vunnits bör man sedan kunna ta ställning till om man bör pröva andra vägar.

Med den utgångspunkt som utredningen sålunda valt är det nödvändigt att genom ökning av arbetarskyddsavgiften tillföra arbetarskyddsfonden ytterligare medel för att kunna stödja skyddsombudsutbildningen enligt de angivna riktlinjerna. Kostnaderna är svåra att beräkna innan man hunnit närmare analysera utbildningsbehoven och de program man lagt upp för utbildningen. Det är också svårt att i förväg bedöma tillslutningen till verksamheten. Som ett exempel på sådana kostnader kan nämnas en inom Arbetarskyddsnämnden uppgjord kalkyl över kostnader för genomförandet av kursen Arbetsmiljö II, en kurs som torde kunna tjäna som vägledning för den föreslagna utbildningsdelegationens planeringsarbete när det gäller grundutbildning för skyddsombud, arbetsledare m. fl. personalkategorier. Som förutsättningar för denna kalkyl gäller att kursen genomförs som en internatkurs under tre dagar med 20 deltagare. Lärararvodena har beräknats med utgångspunkt i de normer som f. n. gäller för statsbidrag till den utbildning, som bedrivs inom folkbildningsorganisationerna. Kostnaden per kursdeltagare kan enligt denna kalkyl uppskattas till ca 380 kr. Häri ingår förutom föreläsararvoden också utbildningsmaterial för såväl föreläsare som kursdeltagare, vissa rese- och traktamentskostnader men ej kostnader för förlorad arbetsförtjänst. Utredningen har med utgångspunkt i vissa grova uppskattningar stannat för att föreslå en höjning av arbetarskyddsavgiften med 0,02 procentenheter. Detta tillför fonden ytterligare ca 16 milj. kr. per år för utbildningsändamål. Vad gäller statlig verksamhet torde utbildningen liksom hittills böra finansieras över statsbudgeten,

detta med beaktande av att staten inte bidrar till arbetarskyddsfonden.

I förarbetena till lagen (1971:282) om arbetarskyddsavgift m. m. har bl. a. betonats att arbetarskyddsfonden inte syftar till att avlösa de arbetarskyddsinsatser som bekostas av staten, enskilda företag eller på annat sätt, utan att den i stället skall utgöra grunden för en reell ökning av resurserna för en förbättrad arbetsmiljö. Någon sådan begränsning bör enligt utredningens mening inte gälla för de medel som tillförs fonden genom den nu föreslagna höjningen av arbetarskyddsavgiften för utbildningsändamål.

Bidragsgivningen bör avse den organisation eller det företag som anordnar utbildningen och bör i princip avse alla direkta med utbildningen förenade kostnader men däremot inte kostnader för förlorad arbetsförtjänst under kurstiden. Det får ankomma på den föreslagna utbildningsdelegationen att i enlighet med dessa principer och inom ramen för tillgängliga medel lösa bidragsfrågorna. Utredningen förutsätter att kursdeltagarna inte skall vidkännas löneavdrag i samband med genomgående av kurs i arbetsmiljöfrågor. En del praktiska och andra problem uppkommer därvid att lösa. Utredningen anser att en lämplig väg är att den nyssnämnda utbildningsdelegationen tar upp hithörande frågor till närmare övervägande i syfte att komma fram till enhetliga riktlinjer.

Det kan nämnas att arbetarskyddsstyrelsen i sin anslagsframställning inför budgetåret 1973/74 berör frågan om utbildning av skyddsombud. Enligt framställningen har i anslutning till den utbildning av personal för företagshälsovården som bedrivs inom styrelsen diskuterats att vidga verksamheten till flera grupper, t. ex. vissa skyddsombud. Styrelsen undersöker olika vägar att få fram en breddad utbildning och räknar med att i särskild framställning till Kungl. Maj:t begära medel för en försöksverksamhet med sådant syfte. Utredningen vill för sin del betona vikten av att en sådan försöksverksamhet kommer till stånd.

Utredningen vill i detta sammanhang också framhålla angelägenheten av att vid sidan av den information i arbetsmiljöfrågor, som sker genom arbetarskyddsmyndigheterna, parterna på arbetsmarknaden och andra, ytterligare informationsinsatser kommer till stånd för att tillgodose de ökade behov på detta område som uppkommer när de av utredningen föreslagna ändringarna i arbetarskyddslagstiftningen skall tillämpas ute i arbetslivet. Utredningen förutsätter att arbetarskyddsfonden, i vars uppgifter ingår att stödja olika slag av informationsinsatser på arbetsmiljöområdet, kommer att beakta detta i sin verksamhet.

IV Specialmotivering till författningsförslagen m. m.

17 Specialmotivering till utredningens författningsförslag

17.1 *Förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen (1949: 1)*

Utredningen avser att fortsätta översynen av arbetarskyddslagstiftningen och därefter lägga fram förslag till helt ny lagstiftning på området. I den nu genomförda etappen av utredningsarbetet lägger utredningen fram endast författningsförslag som är direkt påkallade av utredningens överväganden beträffande den lokala skyddsverksamheten, förhandsprövning, gemensamma arbetsställen, offentlig tillsyn och sanktionssystem.

Övervägandena i fråga om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare samt förhandsprövning av arbetslokaler m. m. och gemensamma arbetsställen har resulterat i förslag till dels ändrade och dels nya bestämmelser i arbetarskyddslagen samt dessutom i författningsförslag som berörs i följande avsnitt. Vidare har översynen av tillsynsorganisationen och sanktionssystemet på arbetarskyddets område gett anledning till förslag till vissa författningsändringar. Vad gäller ansvarsbestämmelserna i 9 kap. arbetarskyddslagen föreslår utredningen även vissa ändringar beroende på att det genomgående bör utmärkas vilka förutsättningar i fråga om uppsåt och oaktsamhet som finns för straffbestämmelsernas tillämpning.

6 §

Arbetarskyddslagen äger enligt 1 § i princip tillämpning på verksamhet vari arbetstagare används till arbete för arbetsgivares räkning. Vissa utvidgningar och inskränkningar i tillämpningsområdet anges i 2—6 §§. Enligt förevarande paragraf skall lagen äga tillämpning i fråga om all verksamhet såvitt angår de särskilda skyldigheter som avses i 45 och 46 §§ beträffande tekniska anordningar och vissa arbetsställen.

Som anförts i avsnitt 11 föreslår utredningen bestämmelser om gemensamma arbetsställen varigenom lagen på sådant arbetsställe i viss utsträckning kan bli tillämplig även på byggherre, arbetsgivare i förhållandet till andra än dem som är sysselsatta hos honom, arbetstagare i förhållandet till annan arbetsgivare än den egna samt ensamföretagare. Genom ändring i förevarande paragraf har utmärkts denna utvidgning i lagens tillämpningsområde.

7 a §

Paragrafen har behandlats i avsnitt 11. Den straffbestämmelse som föreslås i 63 § avser även överträdelse av föreskrift som yrkesinspektionen meddelat enligt 53 a § andra stycket för att den behövliga samordningen av skyddsåtgärder skall uppnås på gemensamt arbetsställe.

8 a §

I avsnitt 12 har utförligt diskuterats frågor om förhandsgranskning ur arbetsmiljösynpunkt av ritningar och andra handlingar angående tillämnat byggnadsföretag med arbetslokaler eller personalrum. Vid prövningen i byggnadslovsärende skall enligt det av utredningen föreslagna tillägget till 56 § 1 mom. byggnadsstadgan tillses att det tillämnade företaget inte strider mot arbetarskyddslagstiftningen. Vidare skall tillses att arbetstagarparten har fått tillfälle yttra sig om byggnadsföretaget. Arbetarskyddslagen och byggnadsstadgan har sålunda nära anknytning på detta område. För underlåtenhet att följa byggnadsstadgans bestämmelser om byggnadslov finns ansvarsbestämmelser i 69 § byggnadsstadgan. Straffet är dagsböter eller, där omständigheterna är synnerligen försvårande, fängelse i högst sex månader. I 70 § byggnadsstadgan finns dessutom bestämmelser om vitesföreläggande och tvångsutförande.

Förevarande paragraf har i huvudsak behandlats i avsnitt 12. För att ge yrkesinspektionen tillfälle till förprövning av lokal som tas i bruk för verksamhet som faller under arbetarskyddslagen ges i första stycket föreskrifter om anmälningsskyldighet för arbetsgivare. Motsvarande föreskrifter gäller enligt andra stycket vid ändring av verksamhetens art. Har arbetslokalerna omedelbart före en överlåtelse av företaget använts för samma slags verksamhet, som avses i fortsättningen, är paragrafen inte tillämplig. Om däremot lokalen under någon tid använts för annat ändamål eller stått oanvänd skall bestämmelsen tillämpas när i lokalen skall inrymmas verksamhet som omfattas av arbetarskyddslagen, även om det är fråga om verksamhet av samma art som har förekommit där i ett tidigare skede. Det är nämligen i sådana fall ånyo fråga om att lokalen "tas i bruk". Enligt tredje stycket uppkommer på motsvarande sätt anmälningsskyldighet även när arbetstagare anställs i verksamhet vari arbetstagare förut inte använts till arbete för arbetsgivares räkning.

Föreligger skyldighet att söka byggnadslov i samband med att lokalen tas i bruk skall i byggnadslovsärendet, på sätt utvecklats i avsnitt 12, ske en prövning av lokalerna från arbetsmiljösynpunkt. I detta fall saknas därför anledning att föreskriva anmälningsskyldighet enligt förevarande paragraf.

Byggnadsstadgans bestämmelser om skyldighet att söka byggnadslov äger inte tillämpning i fråga om byggnad som tillhör staten eller landsting utan här gäller ett särskilt anmälningsförfarande enligt 66 § byggnadsstadgan. Har stat eller landsting gjort anmälan hos byggnadsnämnd om byggnadsföretag som avser arbetslokal eller personalrum, skall nämnden enligt utredningens förslag underrätta yrkesinspektionen. Inspektionen kan enligt utredningens förslag i dessa fall påkalla slutbesiktning på samma sätt som i byggnadslovsärenden. Med hänsyn till denna reglering behövs det inte någon anmälan enligt förevarande paragraf när lokalen tas i bruk, om anmälan skett enligt 66 § byggnadsstadgan. Detta har uttryckligen angetts i den föreslagna lagtexten.

Vid prövningen i byggnadslovsärendet är det inte alltid klart om arbetslokal skall användas i verksamhet som faller under arbetarskyddslagen. I allmänhet bör dock prövningen ske med denna utgångspunkt. Skall emellertid lokalen användas på annat sätt och medför detta vid något tillfälle att arbetarskyddslagstiftningens bestämmelser kan frångås, måste detta framgå av beslutet om byggnadslov. I så fall krävs anmälan enligt förevarande bestämmelse om lokalen senare tas i bruk för verksamhet varpå arbetarskyddslagen är tillämplig.

Den gällande bestämmelsen i 9 § arbetarskyddskungörelsen, som i viss utsträckning motsvarar förevarande paragraf, innehåller en särskild anmärkning att anmälan ej behövs om yrkesinspektören granskat förslag till om- eller tillbyggnad för ändrad användning av den lokal som skall tas i anspråk. Besiktning före lokalens ibruktagande kan dock vara lämplig även om yrkesinspektionen i utlåtande över ändringsförslag förklarat att det inte finns någon erinran mot detta. Utredningens förslag innehåller därför inget undantag från anmälningsskyldigheten på denna punkt. För övrigt lär dock byggnadslov erfordras i de flesta fall

då granskning skett av förslag till om- eller tillbyggnad.

Uttrycket "stadigvarande användning" förklaras inte närmare i den föreslagna texten. Enligt gällande 9 § arbetarskyddskungörelsen avses med stadigvarande användning regelmässig användning under längre tid än sex månader i följd eller under säsongarbete. Även om denna definition kan anses lämplig i många fall, exempelvis då lokal tas i anspråk för ett tillfälligt ändamål, har utredningen inte velat fixera viss tidsperiod. Är det exempelvis fråga om en mindre verkstad i garage kan man kanske räkna med att verkstaden av en eller annan orsak kommer att drivas i denna lokal endast viss kortare tid för att sedan eventuellt fortsättas i annan lokal under liknande betingelser. Detta får dock inte vara skäl att underlåta anmälan om verksamheten.

Försummelse av anmälningsskyldigheten medför straff enligt arbetarskyddslagens 64 § i dess lydelse enligt utredningens förslag.

En bestämmelse om vilka uppgifter anmälan enligt förevarande paragraf skall innehålla föreslås i 8 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen.

Någon anmälningsskyldighet föreslås inte för upplåtare av lokal. Utredningen har ansett lämpligt att anmälningsskyldigheten vilar på arbetsgivaren ensam. För yrkesinspektionen finns emellertid möjlighet att enligt 53 § arbetarskyddslagen vända sig mot upplåtare med förbud mot upplåtelse.

Viss begränsning förutsätts — som nämnts i avsnitt 12 — i yrkesinspektionens skyldighet att besiktiga lokal innan den tas i anspråk. Besiktning bör sålunda kunna uppskjutas eller underlåtas, om det kan antas att behov av granskning inte föreligger innan lokalen tas i bruk. Som exempel på fall då besiktning inte är obetingat nödvändig kan anföras att yrkesinspektionen anser besiktning kunna uppskjutas med hänsyn till sin tidigare kännedom om lokalen. Även i fråga om besiktningsverksamheten bör naturligtvis gälla att yrkesinspektionen måste göra prioriteringar bland sina uppgifter med hänsyn till var risker är att vänta.

I fråga om de tvångsmedel som står tillsynsmyndighet till buds om arbetsställe inte uppfyller kraven i arbetarskyddslagstiftningen hänvisas till avsnitt 15. Om yrkesinspektionen vid besiktning av lokal finner att hinder från arbetsmiljösynpunkt föreligger mot att planerad verksamhet startas där under rådande förhållanden, skall inspektionen snarast ge detta till känna.

Fjärde stycket innehåller ett bemyndigande för Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer att beträffande vissa slag av verksamhet föreskriva att arbetslokal inte får tas i bruk förrän den besiktigats av yrkesinspektionen. I detta avseende hänvisas till avsnitt 12.9 och motiveringen vid 75 §.

De föreslagna bestämmelserna om anmälan och förprövning enligt förevarande paragraf kan leda till direkt ingripande mot den enskilde från myndigheternas sida och bör tas in i arbetarskyddslagen. Däremot kan det finnas skäl att tills vidare låta bestämmelserna om frivillig förhandsgranskning av arbetslokaler m. m. stå kvar i arbetarskyddskungörelsen. Även dessa bestämmelser är dock av central betydelse. Som framhållits i den allmänna motiveringen är det angeläget att denna form av granskning används i största möjliga utsträckning. En förutsättning för att yrkesinspektionen i granskningsutlåtande enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen skall godkänna ett byggnadsförslag är givetvis att det har kunnat ske en lika omfattande prövning av anordningar för arbetets bedrivande och arbetsmetoder som annars skulle ha skett i byggnadslovsärendet. Yrkesinspektionen bör delta i slutbesiktning enligt byggnadsstadgan helt oavsett om ritningsgranskning ägt rum enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen eller efter remiss från byggnadsnämnden.

14 §

I paragrafen föreslås det tillägget att Kungl. Maj:t får viss delegationsrätt. Den föreslagna ändringen ansluter till utredningens förslag om förhandsprövning av arbetslokaler m. m., se avsnitt 12, och har även behandlats i avsnitt 15.2.

Vid meddelande av föreskrift enligt förevarande paragraf finns enligt 75 § möjlighet för Kungl. Maj:t att utsätta straff. Det före-

slås att motsvarande befogenhet genom tillägg till 75 § tillskapas för myndighet till vilken Kungl. Maj:t enligt förevarande paragraf i något avseende delegerat rätt att meddela föreskrifter.

39 §

Föreslagna ändringar i paragrafen är av redaktionell natur.

40 §

Första och andra stycket innehåller bestämmelser om utseende av lokala skyddsombud. I förhållande till nuvarande lydelse föreslås främst den ändringen att skyddsombud skall utses vid alla arbetsställen, där minst fem arbetstagare regelbundet sysselsätts. Förbehåll görs sålunda inte längre för arbetsställen där särskilda förhållanden råder.

I tredje stycket föreslås ändrade bestämmelser om utseende av regionala skyddsombud. Lokalt skyddsombud skall givetvis även i fortsättningen kunna utses utan hinder av medgivande att utse regionalt skyddsombud. Utöver vad som anförts i den allmänna motiveringen i avsnitt 13.4.2 kan vidare anmärkas följande.

Det är angeläget att uppgift om namn på skyddsombud och dennes skyddsområde snarast möjligt efter förrättat val lämnas till arbetsgivaren och yrkesinspektionen. Särskilt viktigt är att uppgiftsskyldigheten är fullgjord innan regionalt skyddsombud besöker ett arbetsställe. Bestämmelser om uppgiftsskyldighet ges i 66 § arbetarskyddskungörelsen.

I 63 § arbetarskyddskungörelsen föreslås ett tillägg angående skyddsombuds mandattid. Denna bestämmelse skall tillämpas även beträffande regionalt skyddsombud.

På samma sätt som hittills torde vara fallet begränsas det regionala skyddsombudets skyddsområde på arbetsstället med hänsyn till verksamhetsområdet för den organisation som utsett ombudet. Om i en verkstadsrörelse sysselsätts dels verkstadsarbetare och dels kontorsanställda finns alltså möjlighet för båda gruppernas lokala fackliga organisation att utse regionalt skyddsombud. Dessas skyddsområden blir då verkstads- respektive kontorsavdelningen.

Beträffande sådana fall då flera fackliga organisationer, tillhörande olika centrala organisationer, är verksamma bland samma personalkategorier och inom samma skyddsområde på ett arbetsställe kan hänvisas till nuvarande praxis. Den går ut på att den organisation som har flest medlemmar på arbetsstället väljer regionalt skyddsombud. Detta ombud arbetar sedan inom arbetsstället utan avseende på organisationstillhörighet. Om det åter på ett arbetsställe finns flera lokala organisationer, tillhörande samma centrala organisation, synes det lämpligt att dessa gemensamt utser det regionala skyddsombudet för ett skyddsområde. Någon särskild lagregel härom torde inte behövas.

Den föreslagna bestämmelsen om regionala skyddsombud förutsätter enligt vad som uttryckligen angetts i avsnitt 13.4.2 inte att berörda parter träffat överenskommelse om att regionalt skyddsombud skall få utses. Med hänsyn härtill torde den frågan numera inte ens uppkomma om regionalt skyddsombud skall få verka på arbetsställen oberoende av arbetsgivarens organisationstillhörighet. Avsikten är givetvis att några begränsningar inte skall föreligga härvidlag.

Vad gäller det hittills uppställda villkoret, att regionalt skyddsombud skall verka bara inom arbetsställen med arbetstagare tillhörande den organisation som utsett ombudet, synes detta av principiella skäl böra gälla även i fortsättningen. Den föreslagna lagtexten innebär på denna punkt ingen ändring i sak i förhållande till gällande bestämmelser.

Som framhållits i den allmänna motiveringen i avsnitt 13.4.2 bör lagen innehålla en bestämmelse om huvudskyddsombud och sådant ombuds uppgifter. Utredningen föreslår att en sådan bestämmelse tas in i fjärde stycket i förevarande paragraf.

Det förekommer f. n. att flera huvudskyddsombud utses vid samma arbetsställe. Detta kan vara lämpligt vid mycket stora arbetsställen med skilda avdelningar. Det kan även ligga nära till hands beträffande skyddsombud som utses av olika personalkategorier med olikartade arbetsförhållanden. Meningen är inte att resa något hinder mot att flera huvudskyddsombud utses i angivna fall. Det händer även att flera huvudskyddsombud

utses men att ett av dem skall vara talesman för de andra. I sådana fall blir endast den som företräder de övriga att anse som huvudskyddsombud i lagens mening.

40 a §

Första och andra stycket, som delvis motsvarar gällande 64 § första stycket arbetarskyddskungörelsen, anger skyddsombuds uppgifter. Bestämmelserna har behandlats i avsnitt 13.4.2.

Tredje stycket upptar en bestämmelse om utbildning av skyddsombud. Här hänvisas till avsnitt 16.

I fjärde stycket anges att skyddsombud skall beredas erforderlig tid att fullgöra sina uppgifter. Denna fråga har i huvudsak behandlats i avsnitt 13.4.2. Av bestämmelsen följer att skyddsombudet har rätt att inom sitt skyddsområde närvara vid förrättning av tillsynsorgan och vid undersökning som verkställts med anledning av inträffade olycksfall, tillbud e. d. Angående skyddsombuds närvaro vid brandsyn föreslår utredningen som nämnts i avsnitt 13.4.2 en särskild bestämmelse i brandstadgan. Det är ofta lämpligt att skyddsombud är närvarande även vid andra besiktningar inom skyddsområdet. Innan skyddsombudet avlägsnar sig från sin arbetsplats skall han ha erhållit permission av arbetsgivaren. Undantag gäller för de fall då det är fråga om farliga situationer och omedelbart ingripande erfordras. Skyddsombudet skall givetvis närvara vid undersökningar endast i den utsträckning som detta är påkallat. Vid tidsödande utredningar genom experter är det ofta lämpligt att skyddsombudet framlägger arbetstagarnas synpunkter på frågan innan utredningen påbörjas. Utredningen redovisas efter slutförandet för skyddsombudet, varefter förnyad diskussion mellan arbetsgivare och arbetstagare kan komma till stånd.

Den särskilda tid som enligt förevarande bestämmelse bör stå till skyddsombudets förfogande blir naturligtvis ytterligt växlande i olika fall. Utgångspunkter för bedömningen får främst bli skyddsområdets storlek och arbetets natur. Medan huvudskyddsombudssysslan på ett stort företag kan vara en heltidsuppgift kan i andra fall ett skyddsombud övervaka sitt skyddsområde från sin egen arbetsplats och har kanske normalt så mycket spilltid att han inte behöver någon särskild tid anslagen för uppgifterna som skyddsombud. I allmänhet bör dock viss tid anslås under vilken skyddsombudet kan ägna sig uteslutande åt att bevaka arbetsmiljöfrågor.

Skyddsombud äger på grund av paragrafens femte stycke, som har viss motsvarighet i gällande bestämmelser i 64 § tredje stycket arbetarskyddskungörelsen och i partsöverenskommelserna, rätt att ta del av exempelvis upprättad statistik över yrkesskadefall och sjukfrånvaro på arbetsstället, intyg över föreskrivna besiktningar och provningar samt arbetshygieniska utredningar som avser ombudets skyddsområde. Det förutsätts givetvis att handlingarna är tillgängliga för arbetsgivaren. En exemplifierande uppräkning i arbetarskyddskungörelsen får anses onödig och kan låsa utvecklingen. Utredningens förslag till ändringar i kungörelsen innehåller därför ingen motsvarighet till nuvarande bestämmelser i kungörelsens 64 § tredje stycket. Det är naturligtvis värdefullt med den ytterligare konkretisering av förevarande bestämmelse som kan ske i partsöverenskommelses form.

40 b §

Paragrafen har behandlats i avsnitt 13.4.4. Skyddsombud har enligt första stycket i vissa situationer befogenhet att avbryta arbete. Om skyddsombudet använder sig av denna rätt, trots att skäl härtill uppenbarligen saknas, uppkommer enligt andra stycket viss skadeståndsskyldighet. I fråga om arbetsgivares rätt till ersättning om skyddsombud missbrukat sin rätt att ingripa anknyter utredningens förslag delvis till kollektivavtalslagens skadeståndsregler. Som huvudregel gäller enligt 8 § första stycket kollektivavtalslagen att skadevållande arbetsgivare, arbetstagare eller förening av arbetsgivare eller arbetstagare skall ersätta skador till följd av rättskränkning. Som skada räknas enligt lagen om kollektivavtal, i motsats till vad som

annars vanligen är fallet, också skada av annan natur än ekonomisk. Enligt 8 § andra stycket samma lag skall nämligen vid bedömande om och i vad mån skada uppstått hänsyn tas även till intresset att avtalet upprätthålls och övriga sådana omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. Skadeståndet kan enligt 8 § tredje stycket kollektivavtalslagen nedsättas om det är skäligt med hänsyn till den skadevållandes ringa skuld, den skadelidandes förhållande vid tvistens uppkomst, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt. Fullständig befrielse från skadestånd kan också äga rum. För den enskilde arbetstagaren gäller enligt samma stadgande ett särskilt maximum såtillvida att skadestånd inte kan ådömas enskild arbetare till högre belopp än 200 kronor.

Skadeståndsreglerna i kollektivavtalslagen torde i ganska hög grad avse situationer som liknar dem där den av utredningen föreslagna bestämmelsen kan bli aktuell. Skyddsombuds avbrytande av arbete kan medföra förluster av sådan omfattning att det skulle te sig orimligt att döma ut full ersättning av arbetstagarparten. Beträffande skyddsombud avses även bestämmelsen om begränsning av skadeståndsbeloppet till 200 kronor gälla. Å andra sidan kan det vara befogat att inte endast beakta den tillfogade ekonomiska skadan. Denna kan vara obetydlig i förhållande till den kränkning som skett. I vissa fall uppstår kanske över huvud taget inte någon ekonomisk skada. Ett alternativ kunde här vara att införa ett särskilt straffstadgande. En princip i den svenska kollektiva arbetsrätten är emellertid att man såvitt möjligt bör använda privaträttsliga sanktioner. Dessa kan även omfatta påföljd i form av skyddsombudets skiljande från anställningen.

Kollektivavtalslagens skadeståndsregler ses f. n. över av arbetsrättskommittén. Den föreslagna hänvisningen till 8 § andra och tredje stycket kollektivavtalslagen medför att de likartade situationer som man har att göra med enligt nämnda paragraf och förevarande bestämmelser även efter ändringar i kollektivavtalslagen kan komma att bedömas enligt likartade regler.

Skulle arbetsgivaren försöka hindra skyddsombud som utnyttjar sin befogenhet enligt förevarande paragraf att avbryta arbetet omfattas ett sådant förfarande av de s. k. trakasseribestämmelserna i arbetarskyddslagen. Om det i något fall skulle vara fråga om ett uppenbart obefogat ingripande av skyddsombudet — omständigheterna har exempelvis prövats av yrkesinspektionen utan att inspektionen ansett skäl föreligga att avbryta arbetet och förändringar har ej inträtt sedan dess — kan det inte anses som trakasseri om arbetsgivaren ser till att arbetet fortsätter trots att skyddsombudet beslutat om arbetets avbrytande.

Några särregler torde inte vara erforderliga beträffande skyddsombuds befogenheter vid fullgörande av uppgifter inom verksamhet för offentlig förvaltning. Samma betraktelsesätt torde i huvudsak kunna anläggas som i avsnitt 15.4 tillämpats beträffande arbetsgivaransvaret vid statlig myndighet.

41 §

Föreslagna ändringar i paragrafen har behandlats i avsnitt 13.4.3. På stora arbetsställen, där olika slags verksamhet bedrivs, är det ibland lämpligt att dela in arbetsstället i skyddsområden och tillsätta en skyddskommitté för varje område. Någon särskild bestämmelse torde ej vara behövlig i detta hänseende. Vad gäller centrala skyddskommittéer kan några riktlinjer knappast ges angående i vilka fall en sådan utvidgad organisation bör tillskapas.

41 a §

Paragrafen, som äger viss motsvarighet i gällande 65 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen, har behandlats i avsnitt 13.4.3.

42 §

Som anförts i avsnitt 13.4.2 föreslås ett förstärkt uppsägningsskydd för skyddsombud. Till denna fråga anknyter vissa frågor om forum för handläggningen av mål beträffande tillämpningen av 42 §. Dessa frågor behandlas

nu i 44 §. Arbetsmiljöutredningen har tagit kontakt med utredningen rörande ökad anställningstrygghet och vidgad behörighet för arbetsdomstolen. Från nämnda utrednings sida har upplysts att man kommer att behandla frågor om trygghet mot avskedande och uppsägning i betänkande som överlämnas inom kort. Därefter kommer att lämnas ett organisationsförslag som bl. a. gäller arbetsdomstolens behörighet. Med hänsyn härtill har utredningen avstått från att gå närmare in på forumfrågor. Här får ett fortsatt samråd ske mellan utredningarna.

44 §

I förevarande paragraf föreslås en bestämmelse om behörig domstol vid talan om ersättning på grund av att skyddsombud överskridit sina befogenheter enligt 40 b §. Bestämmelsen har tagits upp i ett tredje stycke. Forumbestämmelserna i första och andra stycket kan komma att beröras av det förslag till lagstiftning om rättegången i arbetstvister som under första halvåret 1973 torde komma att framläggas av utredningen rörande ökad anställningstrygghet och vidgad behörighet för arbetsdomstolen.

47 §

I paragrafen föreslås ändringar med hänsyn till utredningens förslag om en yrkesinspektionsnämnd som beslutande organ inom den offentliga tillsynen på det regionala planet, se avsnitt 14.4.4. Enligt gällande instruktion (1965:791) för yrkesinspektionen utövas tillsynen inom yrkesinspektionen genom tjänstemän vid allmänna yrkesinspektionen, kommunala tillsynsmän och specialinspektörer. Det förutsätts att bl. a. frågan om beslutsbefogenheterna inom yrkesinspektionen behandlas i en ny instruktion för yrkesinspektionen.

I anslutning till förslaget om ändrad organisation av yrkesinspektionen föreslås i ingresserna till framlagda författningsförslag att paragrafer som innehåller ordet ”yrkesinspektör” e. d. jämkas i enlighet med organisationsförslaget. Vid genomförande av utredningens förslag kan motsvarande ändringar böra ske i vissa andra författningar.

48 §

Frågor kring den kommunala tillsynen har behandlats i avsnitt 14.2.4. Som framhållits där bör det ses som ett åliggande för kommunen som sådan att utse kommunala tillsynsmän med behövlig kompetens att biträda yrkesinspektionens tjänstemän i arbetarskyddstillsynen. Det är däremot inte nödvändigt att i lagen ange vilket kommunalt organ som skall ombesörja uppgiften att utse kommunal tillsynsman. Inför valet av kommunal tillsynsman är det av värde att samråd i lämplig form sker med yrkesinspektionen. Paragrafens första stycke har getts ny lydelse i enlighet härmed.

Nuvarande regler om skyldighet för tillsyningsman för den allmänna hälsovården att vara kommunal tillsynsman om han förordnas därtill och om kommunal tillsynsmans rätt till ersättning för uppdraget har slopats som en följd av utredningens ståndpunkt att den kommunala tillsynen skall utövas av tjänsteman, i regel hälsovårdsinspektör, som är anställd hos kommunen. För hälsovårdsinspektör eller motsvarande tjänsteman måste tillsynsuppgifterna betraktas som åligganden som hör till tjänsten. I den mån annan i kommunen anställd tjänsteman åtar sig att på deltid fullgöra tillsynen bör ersättningsfrågan kunna lösas genom överenskommelse i varje särskilt fall.

Hittillsvarande system med årsredogörelser till yrkesinspektionen för den kommunala tillsynens utövande från varje särskild kommunal tillsynsman har, som arbetarskyddsstyrelsen påvisat i sin utredning, inte fungerat tillfredsställande. Ofta har rapporter inte avlämnats och de rapporter som inkommit har ej sällan varit ofullständiga. Dessa brister bör undanröjas. Samtidigt bör man se till att i kommuner med flera kommunala tillsynsmän en gemensam rapportering kommer till stånd som avser hela den kommunala tillsynen i kommunen. Detta kan ske om skyldigheten att avge årsredogörelsen läggs på kommunen. En sådan ordning bör ge såväl yrkesinspektionen

som kommunen möjligheter till förbättrad överblick och kontroll över tillsynsverksamheten. Dessutom uppnås viss lättnad i yrkesinspektionens expeditionsgöromål genom att antalet rapporter minskar. På grund härav har i andra stycket upptagits en bestämmelse om skyldighet för kommun att årligen lämna redogörelse till yrkesinspektionen om den kommunala tillsynens utövande.

49 §

Förslaget i avsnitt 14.2.4 om att skyldigheten att utse kommunal tillsynsman skall åvila kommunen innebär att också ansvaret enligt denna paragraf för att åtgärder vidtas om tillsynsman inte fullgör sina åligganden bör läggas på kommunen. Paragrafen har ändrats i överensstämmelse härmed.

Enligt arbetsmiljöutredningens uppfattning kan det förutsättas att kommunerna utan undantag utser kommunala tillsynsmän och att de även i övrigt kan ombesörja vad på dem ankommer för den kommunala tillsynens fullgörande. Något behov av en regel som ger länsstyrelsen rätt att uppdra den kommunala tillsynens utövande åt särskilt förordnad tillsynsman föreligger därför inte. Andra stycket i paragrafen har följaktligen fått utgå.

50 §

I fjärde stycket föreslås en bestämmelse om handräckning av polismyndighet som delvis motsvarar vad som sägs i 52 § samt 53 § andra stycket gällande lydelse men har mera vidsträckt innebörd. Polismyndighetens skyldighet att lämna tillsynsmyndighet upplysningar och biträde enligt 52 § får sålunda anses innefattad i den föreslagna bestämmelsen om handräckning. Enligt 53 § andra stycket kan tillsynsmyndighet vid synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa låta genom polismyndighetens försorg på arbetsgivarens bekostnad vidta nödiga åtgärder för att säkerställa att meddelat förbud upprätthålls. Detta bör — som framhållits i avsnitt 15.2 — gälla utan inskränkning när tillsynsmyndighet meddelat förbud och får likaledes anses ligga i den föreslagna bestämmelsen.

51 §

Paragrafen föreslås ändrad enligt numera tillämpade lagstiftningstekniska principer. Bestämmelserna omfattar alla som på ett eller annat sätt deltagit i tillsynsverksamhet antingen de varit anställda eller haft tillfälliga uppdrag eller medverkat på annat sätt, exempelvis ingått som ledamöter i arbetarskyddsstyrelsens styrelse eller i den föreslagna yrkesinspektionsnämnden.

Utredningen föreslår vidare — som nämnts i avsnitt 13.4.5 — att viss tystnadsplikt åläggs skyddsombud och ledamot av skyddskommitté. Det kan anmärkas att de bestämmelser om sekretess som finns i lagen (1931:152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens inte täcker här förekommande situationer.

Att paragrafens nuvarande andra stycke fått utgå innebär ingen ändring beträffande den tystnadsplikt som åligger läkare som nämns i stycket. Läkare som verkställt besiktning eller undersökning enligt arbetarskyddslagstiftningen får nämligen därvid anses ta befattning med arbetarskyddstillsynen.

Angående paragrafen, se även vid 68 §.

52 §

Föreslagna ändringar innebär att paragrafen getts ett vidgat innehåll. Enligt 52 § gällande lydelse skall i statens eller kommuns tjänst anställd läkare, som får kännedom om förhållande som strider mot arbetarskyddslagen eller med stöd av lagen meddelad föreskrift, göra anmälan hos tillsynsmyndigheten. Utredningen finner att anmälningsplikten bör utvidgas att gälla i alla de fall då läkare i sin verksamhet får kännedom om sjukdom som kan ha samband med arbete. Begreppet sjukdom bör härvid inte ges en snäv tolkning utan bör kunna innefatta även sjukdomssymptom av intresse. Vidare bör i fråga om anmälningsskyldighet någon kategoriklyvning inte föreligga mellan i allmän och privat tjänst anställd läkare beträffande iakttagelser vid behandling av sjukdomsfall eller i samband med hälsoundersökningar. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till att företagsläkare i stor

utsträckning är anställda vid enskilda företag. Förevarande paragraf har getts ändrad lydelse i enlighet med vad nu sagts.

Hittills torde anmälningsskyldigheten enligt förevarande paragraf inte ha fullgjorts i någon större omfattning. Härtill torde ha bidragit paragrafens utformning som förutsätter att läkare skall ta ställning till om förhållandena strider mot arbetarskyddslagstiftningen. Det föreligger också en viss oklarhet om vad som åsyftas med uttrycket "i statens eller kommuns tjänst anställd läkare". Enligt uttalande i propositionen med förslag till arbetarskyddslagen skulle sålunda bestämmelserna om anmälningsplikt avse endast "tjänsteläkare", varmed i allmänhet förstås provinsialläkare och stadsdistriktsläkare (prop. 1948: 298 s. 301).

Det är angeläget att paragrafen i sin föreslagna nya lydelse får god efterföljd. För tillsynsmyndigheterna är det nämligen av stor betydelse att få samlade olika iakttagelser av hälsorisker. Tagna en och en kan dessa iakttagelser lämna obetydlig ledning men samlade kan de ge värdefulla upplysningar om under vilka förhållanden hälsorisker uppkommer.

Anmälan skall göras till yrkesinspektionen eller arbetarskyddsstyrelsen. Det får ankomma på styrelsen att i mån av behov ge närmare anvisningar.

Också skyldigheten enligt förevarande paragraf att lämna tillsynsorganen upplysningar och biträde har vidgats till att gälla alla läkare. Det ligger i sakens natur att skyldighet för läkare som ej är i allmän tjänst att lämna upplysningar och biträde åt tillsynsmyndighet närmast kan komma att beröra företagsläkare.

I paragrafen har vidare viss jämkning skett med hänsyn till att skolråd och skolstyrelse numera enligt skollagen (1962: 319) motsvaras av skolstyrelsen. Slutligen har bestämmelsen om polismyndighets åligganden överförts till 50 § fjärde stycket.

53 §

Området för 53 § i nuvarande utformning bestäms inledningsvis genom hänvisning till ett antal paragrafer. Genom den föreslagna lydelsen avses inte någon saklig skillnad i detta avseende. Inte heller avses någon sådan skillnad vad gäller tillsynsmyndighets möjlighet att ingripa med föreläggande eller förbud då brister konstateras i förhållande till anvisningar som arbetarskyddsstyrelsen meddelat med stöd av lagen.

Enligt gällande 53 § skall tillsynsmyndighets framställning till arbetsgivare och upplåtare vara skriftlig och myndigheten skall i allmänhet utsätta skälig tid inom vilken påkallad åtgärd skall vidtas eller efter vilket meddelat förbud gäller. Detta följer av allmänna regler (jfr rättegångsbalken 32: 1) och har därför inte särskilt angetts i den föreslagna ändrade lydelsen av paragrafen.

Innan föreläggande eller förbud meddelas skall tillsynsmyndighet enligt gällande 53 § i regel ge arbetsgivare och upplåtare tillfälle att avge yttrande. Enligt förvaltningslagen (1971: 290) får ärende normalt ej avgöras utan att part beretts tillfälle att yttra sig. Bestämmelser i detta avseende behövs därför numera inte i arbetarskyddslagen.

Föreslagna ändringar i sak har väsentligen behandlats i avsnitt 15. Följande kan tilläggas.

Tvångsmedel enligt 53 § kan enligt gällande lydelse endast användas då missförhållande inte innebär överträdelse av någon särskilt straffbelagd föreskrift. Denna begränsning slopas enligt förslaget. Detta får främst betydelse på så sätt att det blir möjligt att utfärda förbud mot viss verksamhet även om det förhållande som föranleder förbudet omfattas av direkt straffbestämmelse. Formellt har denna möjlighet inte förelegat hittills.

Enligt gällande 53 § kan förbud ej meddelas i fråga om personalrum. På denna punkt synes liksom beträffande arbetslokal m. m. ytterst böra överlämnas åt vederbörande tillsynsorgan att avgöra frågan om vilken form av ingripande som bör väljas. Förslaget öppnar därför möjlighet att använda förbudsförfarande även på sådana fall.

I tredje stycket föreslås den ändringen i förhållande till gällande lydelse att tillsynsmyndighet får befogenhet meddela förbud mot visst slag av upplåtelse. Förbudet skall alltså, som berörts i avsnitt 15.2, omfatta även

upplåtelse till annan arbetsgivare eller till ensamföretagare.

Enligt 53 § andra stycket i gällande lydelse kan yrkesinspektör utan att avbida vederbörandes yttrande meddela omedelbart verkande förbud om missförhållande medför synnerlig fara för arbetstagares liv eller hälsa. Enligt utredningens förslag skall tillsynsmyndighet ha en allmän befogenhet att meddela beslut som gäller omedelbart, se vid 70 §. Vad gäller myndighets skyldighet att låta part yttra sig innan ärende avgörs bortfaller enligt förvaltningslagen denna skyldighet bl. a. om ärendets avgörande ej kan uppskjutas. Med hänsyn till det anförda kan ifrågavarande bestämmelse i 53 § andra stycket utgå.

En bestämmelse om åtgärder genom polismyndighetens försorg har likaså utgått i paragrafens nya lydelse. Se härom vid 50 §.

53 a §

Paragrafen har behandlats i avsnitt 11. Första stycket ger yrkesinspektionen möjligheter att vid missförhållande i skyddshänseende ingripa mot den som råder över arbetsställe även om missförhållandet anknyter till arbete som utförs av arbetstagare som ej är anställd hos denne. En bestämmelse som straffbelägger överträdelse av yrkesinspektionens föreläggande eller förbud finns i 63 § första stycket.

Som framgår av avsnitt 11 föreslår utredningen en särskild reglering beträffande förhållanden på gemensamma arbetsställen. Denna innebär bl. a. vissa befogenheter för den som är ansvarig för samordningen av skyddsåtgärder på sådant arbetsställe gentemot andra arbetsgivare och hos dem sysselsatta arbetstagare samt ensamföretagare. Som ett led i regleringen föreslås i andra stycket av förevarande paragraf att yrkesinspektionen får meddela föreskrifter för att samordna skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe. I förevarande paragraf föreslås sålunda bestämmelser enligt vilka yrkesinspektionen på gemensamt arbetsställe kan ingripa direkt mot den vars verksamhet innebär fara för dem som är sysselsatta på arbetsstället. Beträffande arbetsgivares skyldigheter i skyddshänseende i förhållande till de egna arbetstagarna och skyldigheterna för den som råder över arbetsställe gentemot arbetstagare, vilkas arbetsgivare saknar motsvarande rådighet, gäller 53 § respektive första stycket i förevarande paragraf. Med stöd av andra stycket i paragrafen kan yrkesinspektionen, som närmare behandlats i avsnitt 11.6 och 15.2, ge föreskrifter angående skyddsåtgärder på gemensamt arbetsställe dels för byggherre, dels för arbetsgivare i andra fall än nyss sagts, dels för arbetstagare i förhållandet gentemot arbetsgivare, hos vilken han ej är anställd, och dels för ensamföretagare. I 63 § första stycket straffbeläggs överträdelse av föreskrift som yrkesinspektionen meddelat med stöd av andra stycket i förevarande paragraf.

59 §

Ändringarna i första och andra stycket motiveras av utredningens förslag att yrkesinspektionen i stället för yrkesinspektören skall vara beslutande regionalt tillsynsorgan. Syftet med undersökning eller provtagning enligt paragrafen skall givetvis fortfarande vara att få utrönt om avsett ämne eller material innebär fara för att arbetstagare ådrar sig ohälsa eller drabbas av olycksfall.

I tredje stycket föreslås att även yrkesinspektionen får meddela föreläggande vid vite också i här avsedda fall och att vitesmaximum, som nu är 1 000 kronor, slopas. Dessutom har lydelsen av fjärde stycket jämkats.

Den nyligen tillkomna bestämmelsen (SFS 1970: 520) i 24 § arbetarskyddskungörelsen om möjlighet för arbetarskyddsstyrelsen att föreskriva om undersökning av luftförhållandena beträffande visst arbete eller visst slag av arbete syns tills vidare böra stå kvar i kungörelsen. Omredigeringar i arbetarskyddskungörelsen bör om möjligt anstå tills utredningen hunnit se över hela arbetarskyddslagstiftningen. Frågan om undersökningsskyldighet i dess helhet torde böra tas upp först i samband med utredningens översyn av 2 kap. arbetarskyddslagen.

60 §

Motivering till att paragrafen bör upphävas har redovisats i avsnitt 15.4.

62 §

I första stycket föreslås ändringar med hänsyn till att i lagen genomgående bör utmärkas vilka förutsättningar i fråga om uppsåt och oaktsamhet som finns för tillämpning av straffbestämmelserna. Andra stycket har bibehållits oförändrat i avvaktan på att utredningen behandlar reglerna för minderårigas användande i arbete.

63 §

De ändringar som föreslås i första stycket hänför sig till de nya bestämmelserna i 53 a §. Vidare föreslås att straffmaximum höjs, se avsnitt 15.2. Beträffande det föreslagna andra stycket hänvisas också till avsnitt 15.2.

64 §

I föreslagen lydelse har paragrafen utvidgats att avse även den anmälningsskyldighet för arbetsgivare enligt 8 a § som behandlats i avsnitt 12 och vid motiveringen till nämnda paragraf. Straffet för försummelse av anmälningsskyldighet har i förslaget ändrats till dagsböter. Övriga ändringar i paragrafen är väsentligen av redaktionell natur.

65 §

De ändringar som föreslås är i huvudsak av redaktionell art.

66 §

Föreslagna ändringar motiveras av att i lagen genomgående bör utmärkas de subjektiva förutsättningarna för straffansvar.

67 §

Föreslagna ändringar har i huvudsak behandlats i avsnitt 15.7. Det ligger i sakens natur att ingrepp som arbetstagare gör på uppmaning av arbetsgivaren inte är straffbart enligt förevarande bestämmelse.

68 §

Kretsen av ansvarssubjekt har utvidgats, se vid 51 §. Med den föreslagna nya lydelsen av 51 § avses inte personer som har fullständigt ämbetsansvar enligt 20: 12 första stycket brottsbalken. Den som tillhör denna personkrets kan dömas för uppsåtligt brott mot tystnadsplikt enligt 20: 3 brottsbalken och för tjänstefel enligt 20: 4 brottsbalken, om han av oaktsamhet bryter mot sin tystnadsplikt.

Åtalsbestämmelsen i andra stycket föreslås jämkad i enlighet med vad som gäller i jämförlig lagstiftning.

69 §

Med hänsyn till innehållet i 25:6 och 8 brottsbalken är förevarande paragraf numera överflödig och bör upphävas i samband med den verkställda översynen av sanktionsbestämmelserna.

70 §

Bestämmelserna i förevarande paragraf bör upphävas av skäl som redovisats i avsnitt 15.5. Arbetarskyddsstyrelsen har enligt gällande 70 § andra stycket hittills prövat om viss person kan godtas som arbetsföreståndare i arbetsgivares ställe. Med den föreslagna ordningen bortfaller denna prövning. Tidigare meddelade beslut om godtagande av arbetsföreståndare kommer med den föreslagna ordningen att i och för sig sakna betydelse. Den omständigheten att paragrafen upphävs påverkar inte skyldigheten att tjänstgöra som arbetsföreståndare.

Samtidigt bör i andra författningar upphävas de bestämmelser som hänvisar till förevarande paragraf. Förslag härom framläggs i det följande.

Det föreslås att i denna paragraf i stället tas in en bestämmelse om befogenhet för arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen att meddela s. k. interimistiska beslut. Se avsnitt 15.3.

73 §

Föreslagna ändringar i fullföljdsförfarandet har i huvudsak behandlats i avsnitt 15.3. Enligt utredningens förslag bortfaller arbetarskyddsstyrelsens prövning enligt gällande 70 § andra stycket. Hänvisningen till denna bestämmelse bör därför upphävas. Även bestämmelsen om besvär mot länsstyrelsens beslut kan utgå, se vid 49 §.

75 §

Enligt 8 a § fjärde stycket och 14 § i utredningens förslag får Kungl. Maj:t vissa möjligheter att delegera rätt att meddela föreskrifter. Genom ändring av förevarande paragraf har myndighet, till vilken delegation skett, getts befogenhet att sätta ut straff för överträdelse av föreskriften. Se även avsnitt 12.9 och 15.2.

17.2 *Förslag till kungörelse om ändring i arbetarskyddskungörelsen (1949: 208)*

Av motsvarande skäl som angetts i inledningen till avsnitt 17.1 har utredningen begränsat ändringarna i arbetarskyddskungörelsen till vad som direkt påkallas av utredningens överväganden på särskilda områden av arbetarskyddslagstiftningen.

5 a §

Utredningen föreslår en reglering av förhållandena på gemensamma arbetsställen. Regleringen innebär bl. a. att de som är verksamma på arbetsstället är skyldiga att följa vissa anvisningar som meddelats av den som är ansvarig för samordning av skyddsåtgärder. Det är med hänsyn härtill nödvändigt att på gemensamt arbetsställe finns anslag med uppgift om vem som har ansvar för samordningen. En bestämmelse i detta avseende föreslås i förevarande paragraf. I 73 § föreslås en straffbestämmelse som anknyter härtill.

8 §

Som anförts i avsnitt 12.9 har nuvarande bestämmelser i 8 § inte längre någon funktion med de av utredningen föreslagna reglerna. I stället föreslås i första stycket en bestämmelse om skyldighet för arbetsgivare att underrätta de anställda om innehållet i meddelat byggnadslov. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 12.5. I andra stycket föreslås en bestämmelse som ansluter till utredningens förslag om utvidgad anmälningsskyldighet när arbetslokal tas i bruk, se avsnitt 12.3 och motiveringen vid 8 a § arbetarskyddslagen i avsnitt 17.1.

9 §

I paragrafen föreskrivs för närvarande viss anmälningsskyldighet när arbetslokal tas i bruk. I detta avseende innehåller utredningens förslag mera omfattande bestämmelser i 8 a § arbetarskyddslagen. Föreskriften om anmälningsskyldighet enligt förevarande paragraf kan därför utgå. I stället har tagits in en bestämmelse om bemyndigande för arbetarskyddsstyrelsen att utfärda särskilda föreskrifter om förprövning av arbetslokal som är avsedd för visst slag av verksamhet. Beträffande denna bestämmelse hänvisas till avsnitt 12.9.

62 §

I paragrafen sägs bl. a. att arbetsgivaren kan uppdra åt skyddsinspektör, personalkonsulent eller annan anställd att i arbetsgivarens ställe handlägga skyddsfrågor. Enligt paragrafen skall arbetsgivaren i så fall underrätta skyddsombuden därom samt om den ordning vari hänvändelse till arbetsgivaren skall ske i skyddsfrågor. Som framgår av avsnitt 13.4.2 är det inte meningen att skyddsombud skall rikta framställningar till personal inom företagshälsovården. Det är i stället lämpligt att framställningar i första hand sker till den företrädare för arbetsgivaren som skyddsombudet närmast samarbetar med. Utredningen föreslår att bestämmelsen om ordningen för hänvändelse ersätts med en föreskrift i 64 § att arbetsgivaren skall

underrätta skyddsombud om till vem framställningar skall ske i skyddsfrågor.

63 §

Enligt den nya bestämmelsen som utredningen tagit upp i första stycket skall skyddsombud och ersättare utses för en tid av lägst två och högst fyra år. Bestämmelsen motsvarar en regel i partsöverenskommelserna. Införande också i lagstiftningen har ansetts kunna bidra till att ge ökad stadga åt skyddsombudsinstitutionen.

I paragrafens nuvarande andra stycke finns en bestämmelse om samråd med arbetsgivare och vederbörande tillsynsorgan angående antalet skyddsombud och indelningen i skyddsområden. Den bestämmelse som utredningen föreslår i 40 a § fjärde stycket arbetarskyddslagen förutsätter att förhandlingar i allmänhet tas upp mellan de lokala parterna angående den särskilda tid som skall anslås för skyddsombudens uppgifter. Bl. a. denna omständighet gör det naturligt att samråd alltid sker beträffande antalet skyddsombud. Vad som nu sagts om sättet att bestämma antalet skyddsombud bör på motsvarande sätt gälla när ombudens skyddsområden skall fastställas. Någon ändring i paragrafens lydelse har inte ansetts erforderlig i dessa avseenden.

64 §

Det föreslagna första stycket har behandlats i avsnitt 13.4.2 och nämnts i motiveringen vid 62 §. Beträffande föreslagna ändringar och tillägg i övrigt i paragrafen hänvisas till avsnitt 13.4.1 och 13.4.2. Tredje stycket gällande lydelse av paragrafen ersätts av en generell bestämmelse i 40 a § femte stycket arbetarskyddslagen.

65 §

Beträffande paragrafens föreslagna nya innehåll hänvisas till avsnitt 13.4.3. Härutöver kan anföras följande.

Bestämmelsen att i kommittén bör ingå ledamot, som tillhör styrelsen för lokal organisation av arbetstagare, avser det fallet att det finns verkstadsklubb e. d. vid arbetsstället.

I skyddskommittén skall enligt paragrafens föreslagna lydelse ingå skyddsombud. Det förutsätts att huvudskyddsombud ingår i kommittén på arbetsställe där sådant ombud finns.

Av praktiska skäl har i paragrafen föreslagits en bestämmelse att ordförande och sekreterare i skyddskommittén skall utses av arbetsgivaren om parterna inte träffar annan överenskommelse. Som sekreterare bör kunna tjänstgöra skyddsingenjör som ej är ledamot av kommittén.

I paragrafen föreslås även en bestämmelse om hur ofta skyddskommitté bör sammanträda. Tiden har satts till minst en gång var tredje månad. Statistiskt belägg saknas men det torde inte vara ovanligt att man sammanträder i glesare ordning än som föreskrivs i den föreslagna minimiregeln. Denna kompletteras av partsöverenskommelsernas regler om kallelser till sammanträden m. m. Det kan ofta vara lämpligt med betydligt tätare sammanträden. Behovet härav torde i hög grad bero på hur effektivt arbetet bedrivs i de skyddsgrupper som rekommenderas i avsnitt 13.4.2.

65 a §

Paragrafen har utförligt motiverats i avsnitt 13.4.3.

66 §

Den föreslagna ändringen i första stycket innebär att uppgift till arbetsgivaren och yrkesinspektionen skall lämnas även vid omval av skyddsombud. Uteblir uppgift om omval eller nyval då skyddsombuds mandattid är slut kan det finnas anledning för yrkesinspektionen att undersöka förhållandet. Det bör i fortsättningen finnas möjlighet att i yrkesinspektionens register få uppgift även om antalet skyddsombud vid olika arbetsställen.

I första och andra stycket har ordet "yrkesinspektören" bytts ut mot "yrkesinspek-

tionen". Se härom motiveringen vid 47 § arbetarskyddslagen i avsnitt 17.1.

67 §

Enligt andra stycket gällande lydelse skall tillsynsorgan tillställa skyddsombud eller skyddskommitté vissa meddelanden. Dessa bör emellertid alltid tillställas skyddsombud. Styckets lydelse föreslås jämkad i enlighet härmed.

73 §

Bestämmelsen i 8 § arbetarskyddskungörelsen om bergverkstäder o.d. ersätts av andra regler i utredningens förslag, se härom vid 8 §. Straffbestämmelsen i förevarande paragraf har därför utgått. I paragrafen har i stället tagits in en straffbestämmelse med anknytning till den föreslagna 5 a §.

74 §

Paragrafen upphävdes år 1970 (SFS 1970:520). Angående den föreslagna nya bestämmelsen om översändande av dom eller slutligt beslut till yrkesinspektionen hänvisas till avsnitt 15.9. Bestämmelsen blir av betydelse vid meddelande av dom eller slutligt beslut enligt 62—68 §§ arbetarskyddslagen, 72 och 73 §§ arbetarskyddskungörelsen, 8 och 9 §§ kungörelsen om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg, 8 § kungörelsen om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar, 3 § kungörelsen om förbud att använda bensolhaltigt ämne vid tillverkning av läderskodon, 4 § kungörelsen om förbud att använda minderårig till vissa arbeten samt vid meddelande av dom eller beslut enligt föreskrifter som i övrigt meddelats eller kommer att meddelas med stöd av arbetarskyddslagen.

75 §

Bestämmelserna om arbetsföreståndare bör upphävas enligt utredningens förslag, se motiveringen i avsnitt 17.1 vid 70 § arbetarskyddslagen och avsnitt 15.5. I förevarande paragraf föreslås i stället en bestämmelse om ersättning till regionalt skyddsombud, se avsnitt 13.4.2.

17.3 *Förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959:612)*

De föreslagna ändringarna i byggnadsstadgan har behandlats i avsnitt 12. Härutöver bör anföras följande.

54 §

I 3 mom. har gjorts ett tillägg som innebär att dispens från byggnadslov beträffande vissa industriområden måste tillstyrkas av yrkesinspektionen.

55 §

I ett nytt 4 mom. har införts bestämmelse om att byggnadsnämnden skall underrätta yrkesinspektionen om byggnadslovsansökan beträffande arbetsrum eller personalrum.

56 §

Genom tillägg i 1 mom. första stycket har angetts att byggnadsnämnd vid byggnadslovsprövning skall se till att det tillämnade byggnadsföretaget inte strider mot arbetarskyddsförfattningarna. Som ett nytt andra stycke har intagits bestämmelse om att byggnadslov inte får beviljas innan skyddsombud, skyddskommitté eller organisation på arbetstagarsidan fått tillfälle att yttra sig över byggnadsföretaget.

Som framhållits i den allmänna motiveringen i avsnitt 12 kan i byggnadslovsärendet krävas en hel del handlingar som underlag för granskningen från arbetsmiljösynpunkt. Med stöd av 76 § byggnadsstadgan får planverket i samråd med arbetarskyddsstyrelsen utfärda föreskrifter om de ritningar och andra handlingar och de särskilda uppgifter, exempelvis beträffande arbetsstyrkans storlek, som skall fogas vid ansökan om byggnadslov för att visa arbetslokalernas lämplighet från arbetsmiljösynpunkt för den avsedda verksamheten.

I avsnitt 12.5 har diskuterats remissförfarandet i byggnadslovsärende angående arbetslokaler. Det kan här påpekas att det är lämpligt att ärende, som remitteras till yrkesinspektionen, av byggnadsnämnden förbereds genom granskning av att fullständiga handlingar och uppgifter har ingetts och att grundläggande föreskrifter i övrigt har iakttagits.

Teoretiskt kan byggnadsnämnd meddela byggnadslov fastän detta avstyrks av yrkesinspektionen. Utredningen har därför övervägt om det kan finnas något behov för yrkesinspektionen att överklaga byggnadsnämndens beslut. Detta måste dock anses överflödigt med hänsyn till de möjligheter yrkesinspektionen har att oberoende av byggnadslovet ingripa mot verksamhet inom lokal som inte är godtagbar från arbetsmiljösynpunkt.

64 §

I 1 mom. har införts den nya bestämmelsen om rätt för yrkesinspektionen att påkalla slutbesiktning beträffande arbetslokal och personalrum. Slutbesiktning av byggnadsföretag som avser arbetslokaler bör äga rum snarast efter företagets slutförande. Yrkesinspektionen bör försäkra sig om att slutbesiktning kommer att ske och själv begära sådan besiktning när detta är påkallat.

Till paragrafen har fogats ett nytt 4 mom. som upptar regeln att yrkesinspektionen skall kallas till slutbesiktning. Från vissa yrkesinspektionsdistrikt har anförts att deltagande i slutbesiktning bedömts vara alltför tidsödande med hänsyn till att därvid huvudsakligen behandlas byggnadstekniska frågor. Man bör därför beakta möjligheten att disponera besiktningen så, att arbetsmiljöfrågor behandlas i ett sammanhang.

66 §

I ett nytt fjärde stycke har byggnadsnämnden ålagts att underrätta yrkesinspektionen om anmälan enligt paragrafen som avser arbetsrum eller därtill hörande personalrum.

17.4 *Förslag till ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål*

Den föreslagna ändringen i 1 § behörighetslagen har behandlats i avsnitt 15.8.

17.5 *Övriga författningsförslag*

Enligt utredningens förslag inordnas skogsyrkesinspektionen i den allmänna yrkesinspektionen. Dessutom är enligt förslaget yrkesinspektionen och inte yrkesinspektören det beslutande organet. 11 § skogsförläggningslagen föreslås ändrad i enlighet härmed. I ingresserna till framlagda författningsförslag föreslås vidare vissa ändringar med anledning av förslaget om en yrkesinspektionsnämnd.

Förslaget om upphävande av hänvisningar till 70 § arbetarskyddslagen behandlas i specialmotiveringen till denna bestämmelse, avsnitt 17.1. Vidare hänvisas till avsnitt 15.5.

Angående den föreslagna bestämmelsen i skogsförläggningslagen om översändande av dom eller slutligt beslut till yrkesinspektionen, se avsnitt 15.9 och motiveringen till 74 § arbetarskyddskungörelsen i avsnitt 17.2.

För motiven till föreslagna ändringar i fullföljdsförfarandet enligt skogsförläggningslagen och kungörelsen om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg redogörs i avsnitt 15.8.

Den föreslagna ändringen i brandstadgan har berörts i avsnitt 13.4.2.

Beträffande förslaget till ändring i lagen om arbetarskyddsavgift hänvisas till avsnitt 16.

18 Organisationsfrågor

Yrkesinspektionen

Utredningen har i avsnitt 14 behandlat hela den offentliga arbetarskyddstillsynen. Utredningen föreslår där bl. a. en utökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt från nuvarande 11 till 18. Utredningen föreslår också att vissa specialinspektioner skall inordnas i den allmänna yrkesinspektionen, nämligen skogsyrkesinspektionen och yrkesinspektionen för landtrafiken, som redan nu tillhör arbetarskyddsverket men har en organisation som avviker från vad som gäller för den allmänna yrkesinspektionen. Förslaget innefattar också bergmästarna, vilka i organisatoriskt avseende är inordnade i kommerskollegiet men som vid arbetarskyddstillsynens utövande lyder under arbetarskyddsstyrelsen. Slutligen innefattar förslaget specialinspektionen för luftfartstjänsten, som hör under luftfartsverket och som också vid arbetarskyddstillsynens utövande står under överinseende av arbetarskyddsstyrelsen.

Inom den allmänna yrkesinspektionen och skogsyrkesinspektionen finns för innevarande budgetår 297 tjänster, av vilka 230 avser inspekterande tjänstemän och återstoden biträdespersonal. Yrkesinspektionen för landtrafiken är knuten till arbetarskyddsstyrelsens trafiksektion, som förutom sektionschefen består av tre handläggare jämte biträdespersonal. Bergsstaten består av fyra bergmästare och sex gruvingenjörer jämte biträdespersonal. Enligt vad utredningen erfarit kan den del av bergstatens verksamhet som avser arbetarskyddet beräknas motsvara fem heltidstjänster för handläggande tjänstemän jämte två biträdestjänster. Som specialinspektör för luftfartstjänsten fungerar chefen för luftfartsverkets luftfartsinspektion.

De offentliga arbetarskyddsorganen ute på fältet har under senare år tillförts betydande förstärkningar. Framför allt har den allmänna yrkesinspektionen och skogsyrkesinspektionen byggts ut kraftigt. Sålunda har under de tre budgetåren 1970/71, 1971/72 och 1972/73 inrättats 84 tjänster, varav 64 tjänster för inspekterande personal och 20 för biträdespersonal. Utredningen vill se dessa förstärkningar som ett led i en pågående utbyggnad av yrkesinspektionen. Det är också en stor fördel att dessa förstärkningar redan finns tillgängliga och är insatta i verksamheten när utredningens förslag om ändrade lagregler och ändrad organisation skall föras ut i praktisk tillämpning. Utredningen har i avsnitt 14 närmare diskuterat yrkesinspektionens arbetsformer och där bl. a. understrukit att yrkesinspektionen vid sidan av sin inspekterande funktion har betydelsefulla uppgifter som rådgivande och stödjande organ gentemot den lokala skyddsorganisationen. De förslag om nya samverkansregler för det lokala skyddsarbetet som utredningen lägger fram syftar bl. a. till en intensifiering av den lokala skyddsorganisationens arbete, vilket medför ett ökande behov av råd och hjälp i

olika frågor. Det är därför angeläget att yrkesinspektionen har tillräckliga resurser både för att utöva tillsyn och för att ge råd och upplysningar i skyddsfrågor. Utredningen vill vidare erinra om de i avsnitt 12 föreslagna nya reglerna för förhandsprövning av ritningar m. m. till arbetslokaler. Dessa regler syftar till att i ökad utsträckning få arbetsmiljöaspekten beaktad redan på planeringsstadiet. De nya reglerna kan förväntas ställa stora krav på yrkesinspektionen när det gäller att snabbt kunna tillmötesgå önskemål om råd och upplysningar i sådana frågor och att ta ställning till byggnadsförslag m. m. Utredningen har också föreslagit nya regler med avseende på sanktionssystemet i arbetarskyddslagstiftningen. Dessa regler syftar till en intensifierad övervakning av att yrkesinspektionens anvisningar i arbetsmiljöfrågor efterlevs. Effekten av dessa regler är i hög grad beroende av att det finns en effektiv tillsynsorganisation. De nya reglerna behandlas närmare i avsnitt 15.

Enligt utredningens mening bör den pågående utbyggnaden av yrkesinspektionen fortsätta. En sådan utbyggnad är nödvändig för att yrkesinspektionen skall kunna leva upp till de anspråk som i dag ställs och som kan väntas komma att ställas i framtiden. Utbyggnaden bör ske etappvis. Härför talar, som tidigare framhållits, att det behövs tid för att skapa de personalresurser som skall till, bl. a. genom att utbildningen och den praktiska skolningen av den nya personalen ställer stora krav på den befintliga personalorganisationen. De förslag om resursförstärkningar som utredningen lägger fram i det följande skall därför närmast ses som en betydelsefull etapp i den successiva utbyggnaden av resurserna för att tillgodose de behov som finns och som i framtiden kommer att finnas. Samtidigt måste konstateras att det inte är möjligt att nu ange någon slutlig utformning av den offentliga arbetarskyddsorganisationen. När ett slutligt förslag till ny arbetarskyddslagstiftning föreligger kan det finnas anledning att återkomma till organisationsfrågan.

Utredningens förslag om en utökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt medför behov av ytterligare sju tjänster som yrkesinspektör. Samtliga distrikt är också i behov av biträdande yrkesinspektörer. Med hänsyn till att stockholmsdistriktet, malmödistriktet och göteborgsdistrikten är jämförelsevis stora bör enligt utredningens mening ledningsfunktionen för dessa distrikt förstärkas på så sätt att de vartdera tillförs ytterligare en tjänst som biträdande yrkesinspektör. Det totala behovet av tjänster som biträdande yrkesinspektör uppgår därmed till 21, dvs. en ökning med 10 tjänster. Utredningen har i det föregående uttalat att starka skäl talar för att inom varje distrikt finns en tjänsteman med lämplig administrativ-juridisk utbildning och erfarenhet för handläggning av vissa frågor av främst administrativ och juridisk karaktär samt för att fullgöra sekreterargöromål i den föreslagna yrkesinspektionsnämnden och i den regionala företagshälsovårdsdelegationen. Utredningen föreslår därför att man tillför yrkesinspektionen 18 sådana tjänster.

Utredningen föreslår vidare att yrkesinspektionen tillförs ytterligare 26 tjänster för inspekterande personal. Tillsammans med de 64 tjänster som har tillförts yrkesinspektionen sedan budgetåret 1970/71 innebär detta en förstärkning med 90 tjänster för inspekterande tjänstemän. Nu föreslagna förstärkningar aktualiserar ytterligare tjänster för biträdespersonal. Utredningen föreslår att 14 nya biträdestjänster inrättas.

Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att fördela såväl befintliga som nu föreslagna tjänster på de av utredningen föreslagna yrkesinspektionsdistrikten och att därvid också beakta de behov av specialister av olika slag som finns i olika delar av landet.

Utredningens förslag att skogsyrkesinspektionen inordnas i den allmänna yrkesinspektionen innebär att behovet av särskilda tjänster för skogsyrkesinspektörer bortfaller. De två skogsyrkesinspektörstjänsterna bör dras in och övriga 14 inspekterande tjänstemän med skogsteknisk utbildning bör fördelas för tjänstgöring inom de olika yrkesinspektionsdistrikten.

Utredningens förslag att den tillsyn som f. n. utövas av yrkesinspektionen för landtrafiken förs över till den allmänna yrkesinspektionen innebär att chefen för arbe-

tarskyddsstyrelsens trafiksektion i fortsättningen inte har ställning som specialinspektör inom yrkesinspektionen. Utredningen vill i detta sammanhang förorda att det föreslagna stockholmsdistriktet med hänsyn till den omfattning trafikväsendet har i detta distrikt förstärks med specialist på härmed sammanhängande frågor. Detta bör ske genom att en tjänst förs över från arbetarskyddsstyrelsens nuvarande trafiksektion till stockholmsdistriktet. Vad gäller övriga distrikt har dessa vid behov möjlighet att rådfråga specialist inom arbetarskyddsstyrelsen.

Utredningen har också föreslagit att luftfartsinspektörens ställning såsom specialinspektör inom yrkesinspektionen skall upphöra. De tillsynsuppgifter som f. n. åvilar luftfartsinspektören är till stor del av central karaktär. De bör enligt utredningens mening åvila tjänsteman inom arbetarskyddsstyrelsens tillsynsavdelning som där handlägger arbetarskyddsfrågor inom trafikväsendet i övrigt. Därvid bör liksom vid särskild inspektion av luftfartyg samarbete ske med luftfartsinspektionen.

Utredningens förslag att bergmästarnas arbetarskyddsverksamhet förs över till den allmänna yrkesinspektionen förutsätter en förstärkning av denna med i bergtekniska frågor kunnig och erfaren personal. Med hänsyn till vad utredningen erfarit om arbetsfördelningen inom bergmästardistrikten på arbetarskyddsfrågor resp. andra frågor syns det möjligt att till den allmänna yrkesinspektionen föra över de flesta av de nuvarande sex gruvingenjörstjänsterna. Utredningen förutsätter att fem av dessa tjänster kan föras över till den allmänna yrkesinspektionen. Vidare förutsätts två biträdestjänster kunna föras över till den allmänna yrkesinspektionen. Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att fördela dessa på distrikten med hänsyn till behovet av sådan personal i olika delar av landet.

Utredningens förslag att öka antalet yrkesinspektionsdistrikt från 11 till 18 medför behov av ytterligare distriktskontor. Sådana finns för närvarande i Stockholm, Linköping, Jönköping, Malmö, Göteborg, Borås, Karlstad, Gävle, Härnösand och Umeå. Utredningen föreslår att distriktskontor inrättas jämväl i Eskilstuna, Växjö, Kalmar, Skövde, Örebro, Västerås, Falun och Luleå. Till följd av utredningens förslag att Stockholms kommun och övriga delar av Stockholms län, vilka nu tillhör två distrikt med Stockholm som stationeringsort, avses sammanföras till ett distrikt, kan ett av dessa distriktskontor dras in.

Ovanstående förslag innebär att yrkesinspektionen tillförs netto 73 nya tjänster. Härtill kommer fem tjänster som gruvingenjörer och två biträdestjänster från bergstaten. Av följande tablå framgår nuvarande personalresurser och utredningens förslag till förstärkningar.

	Nuv. org.	För-stärkn.	Sum-ma
Yrkesinspektörer	11	+ 7	18
Skogsyrkesinspektörer	2	− 2	0
Bitr. yrkesinspektörer	11	+10	21
Inspekterande personal i övrigt	206	+26	232
Handläggande administrativ personal	—	+18	18
Övrig personal	67	+14	81
	297	+73	370
Tillkommer från bergstaten			
Gruvingenjörer		+ 5	+ 5
Övrig personal		+ 2	+ 2
			377

Arbetarskyddsstyrelsen

Av vad utredningen tidigare anfört har framgått att en omfattande utbyggnad av arbetarskyddsstyrelsen måste till om styrelsen skall kunna fullgöra de uppgifter som i fortsättningen kommer att ställas på den centrala arbetarskyddsorganisationen. Det har emellertid inte varit möjligt för utredningen att på nuvarande utredningsstadium ta ställning till alla de behov av resurser i olika hänseenden som erfordras. Bl. a. måste det fortsatta utredningsarbetet på lagstiftningssidan här avvaktas. De förslag till förstärkt personalorganisation som utredningen pre-

senterar i det följande är därför att betrakta som en etapp i en utbyggnad som måste fortsätta i en vidare betydande förstärkning av organisationen. Ett ytterligare skäl till att utredningen i detta sammanhang begränsar sina förslag är också de praktiska möjligheterna när det gäller takten för utbyggnaden. Utredningen utgår också från att det även under den utbyggnadsperiod som omfattas av utredningens förslag kan uppträda angelägna behov som omedelbart behöver tillgodoses och som inte kunnat beaktas i förslaget. Utredningen har vidare inte kunnat ta närmare hänsyn till de förstärkningar som kan bli en följd av att den av miljökontrollutredningen föreslagna lagstiftningen genomförs. Det får givetvis ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att bevaka att de nödvändiga omedelbara resursförstärkningar som av nu angivna anledningar behövs kommer till stånd utan dröjsmål.

Tillsynsavdelningen

I avsnitt 14.3.3. om tillsynsavdelningens organisation och arbetsuppgifter har utredningen föreslagit att avdelningen — som nu består av två byråer och därutöver fyra sektioner — skall indelas i fem byråer, nämligen en allmän byrå, en maskinbyrå, en byggnadsbyrå, en kemisk byrå och en hälsovårdsbyrå. I nämnda avsnitt har utredningen också framhållit att den tekniska utvecklingen och andra förändringar inom näringslivet främst under senare år medfört ett ständigt ökande tryck på arbetarskyddsstyrelsen när det gäller anvisnings- och granskningsarbetet. Den härmed sammanhängande ansvällningen av arbetsuppgifterna inom tillsynsavdelningen kommer att fortsätta ytterligare, inte minst som en följd av de förslag utredningen lägger fram. Förutom anvisnings- och granskningsarbetet kommer ökade krav att ställas när det gäller att leda och samordna yrkesinspektionens verksamhet.

Utredningen har också närmare redogjort för den föreslagna byråorganisationen och de arbetsuppgifter som skall åvila de föreslagna byråerna samt angivit på vilket sätt tillsynsavdelningens nuvarande sektioner bör fördelas på dessa. Utredningen föreslår att avdelningen tillförs följande personalresurser.

För ledningen av tillsynsavdelningen finns f. n. ett göromålsförordnande som avdelningschef. Utredningen föreslår att en tjänst inrättas för detta ändamål. För att chefen för tillsynsavdelningen skall kunna ägna nödvändig tid åt planering och samordning av avdelningens arbete erfordras att ha tillgång till en kvalificerad tekniker för förberedande och assisterande uppgifter. Utredningen förordar att en särskild tjänst härför inrättas.

Inom den föreslagna *allmänna byrån* kommer med nuvarande personalorganisation att finnas förutom byråchefen elva tjänster för teknisk personal. En av dessa tjänster bör i enlighet med vad utredningen tidigare föreslagit med avseende på tillsynen av arbetarskyddet i fråga om trafik i stockholmsdistriktet föras över till detta distrikt. För ökade insatser på vissa områden behöver byrån tillföras följande personalförstärkningar. För handläggning av frågor om belysning på arbetsplatserna bör byrån tillföras en tjänst för en kvalificerad tekniker. En sådan tjänst erfordras också för frågor som sammanhänger med icke-joniserande strålning. Frågor om förebyggande av yrkesskador till följd av buller och vibrationer är mycket angelägna. Utredningen förordar att byrån tillförs två tjänster för kvalificerade tekniker härför. Klimatproblemen är av stor betydelse i arbetslivet. Tillsynsavdelningens nuvarande resurser på detta område är otillräckliga och utredningen föreslår därför att den allmänna byrån tillförs två tjänster för kvalificerade tekniker för dessa frågor. Inom byrån bör också finnas expertis på det el-tekniska området och utredningen föreslår därför att en tjänst härför inrättas. Härigenom kommer personalorganisationen vid byrån att omfatta en tjänst som byråchef och 17 tjänster för teknisk personal. Utredningen vill i detta sammanhang betona att de tillgängliga personalresurserna givetvis måste kunna utnyttjas flexibelt inom organisationen med hänsyn till den aktuella arbetsbelastningen.

Vid den av utredningen föreslagna *maskinbyrån* kommer med nuvarande per-

sonalorganisation att finnas förutom byråchefen 20 tjänster för teknisk personal. Byrån bör enligt utredningens mening förstärkas med en tjänst för en kvalificerad tekniker, varigenom antalet tjänster för handläggande tjänstemän uppgår till 21.

Den av utredningen föreslagna *byggnadsbyrån* är en helt ny byrå, till vilken sammanförs den personal som f. n. arbetar med frågor om arbetarskydd inom byggnads- och anläggningsindustrin samt inom gruvnäringen samt vissa andra frågor. Härigenom kommer att vid byrån finnas sex tjänster för tekniker. Skäl talar i och för sig för att förstärka personalorganisationen på detta område. Utredningen inskränker sig emellertid till att nu föreslå inrättande av en tjänst som chef för den nya byrån.

Den av utredningen föreslagna *kemiska byrån,* som är helt ny, kommer med nuvarande personalorganisation att omfatta 12 tjänster för teknisk personal. Den kemiska verksamheten inom tillsynsavdelningen har under senare år kommit att utvidgas avsevärt. Med hänsyn till den utveckling som ägt rum och som kan förväntas äga rum i fortsättningen räknar utredningen med att kraven på den föreslagna kemiska byrån kommer att öka ytterligare. Här avses såväl frågor om förebyggande av risker som är förbundna med tillverkning och annan hantering av kemiska ämnen och produkter som frågor om processteknik och andra frågor. Det är därför enligt utredningens mening angeläget att tillsynsavdelningens resurser på det kemiska området byggs ut betydligt. Utredningen föreslår i enlighet härmed att vid den kemiska byrån inrättas dels en tjänst som chef för byrån, dels ytterligare fyra tjänster för kvalificerade tekniker. Detta innebär att vid byrån kommer att finnas förutom byråchefen 16 tjänster för teknisk personal.

Till den av utredningen föreslagna *hälsovårdsbyrån* bör hänföras den personal, som nu arbetar med frågor av medicinsk och social karaktär. Med nuvarande personalorganisation innebär detta att vid byrån kommer att finnas sex tjänster för handläggande personal, varav två läkare. Utredningen föreslår att för ledningen av byrån inrättas en tjänst som byråchef.

Vid tillsynsavdelningen finns f. n. 19 tjänster för skriv- och kontorsgöromål. Utredningen föreslår att ytterligare sex sådana tjänster inrättas.

Arbetsmedicinska avdelningen

Utredningen har tidigare bl. a. framhållit den stora betydelse den arbetsmedicinska avdelningen har som basorganisation inom sitt område och att avdelningen är den enda organisation inom landet som har möjlighet att sätta in företrädare för olika discipliner i forskningsprojekt av tvärvetenskaplig karaktär inom det arbetsmedicinska området. Utredningen har vidare erinrat om den utbyggnad av den arbetsmedicinska verksamheten som skett främst via statsbudgeten men också med stöd av forskningsfonder och numera ävenledes genom arbetarskyddsfonden. I avsnitt 14 har utredningen redogjort för de arbetsuppgifter som bör åvila den arbetsmedicinska avdelningen i avseende på forskning, utbildning, dokumentation och information. Nuvarande basorganisation är enligt utredningens mening inte tillräcklig för att avdelningen skall kunna fullgöra dessa uppgifter. Med hänsyn härtill vill utredningen föreslå följande personalförstärkningar. Utredningens förslag skall ses mot bakgrund av att en arbetsmedicinsk filial kommer att etableras i Umeå. Denna filial kommer att medföra ett värdefullt tillskott till den samlade kapaciteten på det arbetsmedicinska området.

För ledningen av den arbetsmedicinska avdelningen finns f. n. ett göromålsförordnande som avdelningschef. Utredningen föreslår att en tjänst för detta ändamål inrättas.

Vid den *arbetsfysiologiska enheten* finns f. n. 18 tjänster, varav en professor och en laborator. Klimatfrågor och därmed sammanhängande biologiska problem har stor aktualitet i arbetslivet. Detta ämnesområde hör närmast hemma inom den arbetsfysiologiska enheten som f. n. saknar expertis för att kunna ta upp sådana frågor på sitt forskningsprogram. Med hänsyn till dessa frågors

karaktär och betydelse bör sådan forskningsverksamhet ledas av en laborator. Utredningen föreslår därför att enheten för detta ändamål tillförs sådan tjänst. Vid den arbetsfysiologiska enheten behövs vidare en kvalificerad tjänsteman för frågor rörande funktioneli anatomi som är en viktig komponent inom ergonomiforskningen. Utredningen förordar att en tjänst härför inrättas.

Den *arbetspsykologiska enheten* är under uppbyggnad. Verksamheten omfattar främst arbetspsykologiska utredningar och undersökningar. Enheten leds f. n. av en laborator och därutöver finns tre tjänster för vetenskapligt utbildad personal. Den vikt som utredningen vill lägga på den arbetspsykologiska delen av den arbetsvetenskapliga forskningen motiverar inrättande av en tjänst som professor. Enheten bör också tillföras en ny tjänst som gör det möjligt att utvidga verksamheten till att avse sociologiska och socialpsykologiska frågeställningar.

Den *kemiska enheten* som f. n. förfogar över sammanlagt 24 tjänster, varav två laboratorer har under senare år kommit att få vidgade arbetsuppgifter. Från att tidigare väsentligen ha lämnat analytisk-kemisk service har enheten fått från forskningssynpunkt alltmer kvalificerade uppgifter. Den centrala ställning som kemin intar i den arbetsmedicinska avdelningens tvärvetenskapliga forskningsverksamhet gör det enligt utredningens mening angeläget att denna enhet liksom övriga leds av en professor. Utredningen föreslår därför att en tjänst som professor inrättas vid enheten i utbyte mot tjänsten som laborator vid enhetens metodforskningssektion. För att möjliggöra kvalificerad forskning också inom den fysikaliska kemin, som f. n. inte är företrädd inom enheten, föreslår utredningen att en tjänst som förste forskningsingenjör inrättas.

Vid den *tekniska enheten* finns f. n. 37 tjänster, varav en professor och fyra laboratorer. Forskningen rörande arbetsolycksfallen behöver med hänsyn till den alltjämt höga olycksfallsfrekvensen intensifieras. Ett viktigt led häri är att närmare undersöka i vilken utsträckning maskiner och andra redskap redan på konstruktionsstadiet kan ges en sådan utformning som reducerar olycksfallsriskerna. Med hänsyn till att de tekniska aspekterna av denna typ alltmer har kommit i förgrunden föreslår utredningen att den tekniska enheten tillförs en tjänst som laborator för kvalificerad olycksfallsforskning. För eliminationsarbetet rörande buller och vibrationer finns f. n. en tjänst som laborator. Buller- och vibrationsproblemen gör det enligt utredningens mening angeläget att en snar upprustning av denna verksamhet kommer till stånd. Utredningen föreslår därför att en tjänst som förste forskningsingenjör inrättas.

Inom den *medicinska enheten*, där antalet tjänster f. n. uppgår till 39, varav en professor och fyra laboratorer, är det angeläget att få tillgång till fler läkare med yrkesmedicinsk inriktning. Utredningen bedömer det såsom nödvändigt att enheten tillförs ytterligare minst en tjänst som läkare med utbildning och erfarenhet i yrkesmedicinska frågor. De toxikologiska frågornas alltmer ökade betydelse inom arbetsmedicinen ställer ytterligare anspråk på personal med toxikologisk utbildning. Utredningen föreslår att enheten tillförs en tjänst för kvalificerade toxikologiska utredningar.

Den arbetsmedicinska filialen i Umeå

Utredningen har i avsnitt 14.3.2 bl. a. uttalat, att den arbetsmedicinska filialen bör byggas upp efter liknande mönster som den arbetsmedicinska avdelningen i Stockholm. Utredningen föreslår att filialen indelas i fem enheter, en arbetsfysiologisk, en arbetspsykologisk, en kemisk, en medicinsk och en teknisk enhet. Filialen förutsätts ingå i den arbetsmedicinska avdelningen.

Verksamheten vid den *arbetsfysiologiska* enheten bör främst omfatta kartläggande studier av fysiska belastningsfaktorer i arbetslivet (teknisk arbetsfysiologi). Verksamheten bör ledas av en laborator, vars vetenskapliga grundkompetens bör vara fysiologi. Han bör även företräda den tekniska arbetsfysiologin. Innehavaren av denna tjänst bör förordnas till ledamot av den medicinska fakulteten vid universitetet i

Umeå. Utöver chefstjänsten föreslås en förste forskningsingenjör, en laboratorieläkare, en sjuksköterska, tre laboratorieassistenter och en sekreterare.

Vid enheten förutsätts uppkomma behov av sakkunskap i klinisk arbetsfysiologi. Detta behov torde kunna tillgodoses genom regionsjukhusets kliniskt- fysiologiska centrallaboratorium. Filialen bör ersätta sjukhuset dess självkostnader för sådan service.

Verksamheten vid den *kemiska enheten* bör främst omfatta utveckling av analysmetoder samt vidare undersökning av såväl utifrån inkommande prover och sådana som härrör från filialens egna fältundersökningar eller forskningsprojekt. Häri inbegrips jämväl service åt den yrkesmedicinska avdelningen vid regionsjukhuset. Metodutvecklingsarbetet bör planeras och utföras i nära samverkan med den kemisk-analytiska institutionen vid universitetet i Umeå. Verksamheten bör ledas av en laborator i analytisk kemi. Innehavaren av denna tjänst bör förordnas till ledamot av universitetets matematisk-naturvetenskapliga fakultet. Utöver chefstjänsten föreslås två förste kemister, en avdelningsingenjör, fyra laboratorieassistenter samt en sekreterare.

Verksamheten vid den *medicinska enheten* bör ledas av en professor i yrkesmedicin. Med hänvisning till vad som tidigare anförts om samverkan mellan landstingets yrkesmedicinska sjukhusenhet och den arbetsmedicinska filialen bör innehavaren förordnas till överläkare vid regionsjukhuset för att där leda det yrkesmedicinska sjukvårdsarbetet. Professorn/överläkaren bör vidare vara ledamot av den medicinska fakulteten vid universitetet i Umeå. För att kunna tillfredsställande sköta samtliga de funktioner, som tillkommer en yrkesmedicinsk sjukhusavdelning, är det inte tillräckligt att ha endast en kvalificerad läkare. Kravet på läkares medverkan vid undersökningar ute på arbetsplatserna medför att en kvalificerad yrkesmedicinare periodvis måste lämna sjukhuset. För att tillgodose behovet av kontinuerlig tillgång till specialistkonsultation, diagnostik och behandling krävs därför ytterligare en permanent läkartjänst. Landstinget förutsätts därför inrätta även en tjänst som biträdande överläkare. Innehavaren bör även tjänstgöra vid den arbetsmedicinska filialens medicinska enhet. Utredningen utgår från att åtminstone en underläkartjänst (utbildningstjänst) samt tjänster för minst en sjuksköterska och en sekreterare inrättas vid sjukhusavdelningen.

Vid filialens medicinska enhet föreslås följande ytterligare tjänster, nämligen en läkare, en laboratorieläkare, två sjuksköterskor, en laboratorieassistent och en sekreterare.

Den medicinska enhetens — och även sjukhusavdelningens — behov av kliniska analyser torde kunna tillgodoses genom regionsjukhusets kliniska centrallaboratorium. Filialen förutsätts betala sjukhuset för denna service. Frågan om den yrkesmedicinska sjukhusavdelningens behov av teknisk-yrkeshygienisk service har behandlats tidigare.

Verksamheten vid filialens *tekniska enhet* föreslås omfatta praktiska teknisk-yrkeshygieniska kartläggningar av arbetsmiljön med särskild inriktning på de arbetsmiljöfaktorer som är framträdande hos de i Norrland i särskilt stor utsträckning förekommande näringsgrenarna. Häri inbegrips jämväl service åt den yrkesmedicinska avdelningen vid regionsjukhuset i Umeå. Verksamheten bör ledas av en laborator i teknisk yrkeshygien. Innehavaren av denna tjänst bör förordnas till ledamot av fakultet eller mot fakultet svarande lärarförsamling som kan komma att inrättas vid den tekniska högskoleenheten i Luleå. Utöver chefstjänsten föreslås tre förste forskningsingenjörer, tre avdelningsingenjörer, tre laboratorieassistenter och en sekreterare.

Den närmare inriktningen av verksamheten vid den *arbetspsykologiska enheten* och dess personella uppbyggnad torde få diskuteras sedan närmare erfarenheter vunnits av verksamheten vid arbetspsykologiska enheten i Stockholm som är under uppbyggnad.

När det gäller handläggningen av administrativa frågor vid den arbetsmedicinska filialen i Umeå kan följande anföras. Filialen är en del av arbetarskyddsstyrelsen. Detta innebär att filialens administration skall sortera under arbetarskyddsstyrelsens administrativa avdelning. Enligt utredningens

mening bör emellertid ändå finnas viss administrativ personal vid filialen. Utredningen föreslår att filialen tillförs en tjänst som byrådirektör och en som biträde för sådana frågor.

Administrativa avdelningen

I avsnitt 14.3.5 har utredningen uttalat att arbetarskyddsstyrelsens kapacitet på det administrativa området redan nu är otillräcklig med hänsyn till de anspråk som ställs. Därtill kommer att den ändrade och väsentligt utbyggda organisation av arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen som utredningen lägger fram förslag om kommer att ställa avsevärt ökade anspråk på den administrativa avdelningen. Mot bakgrund härav föreslår utredningen att avdelningen, som f. n. är indelad i en arbetstidsbyrå och en kanslibyrå samt en informations- och utbildningssektion, skall tillföras två nya byråer, nämligen en lagbyrå och en planeringsbyrå samt att den nuvarande utbildnings- och informationssektionen delas på två sektioner, benämnda utbildningssektionen och informationssektionen. Enligt utredningens mening bör i samband härmed följande förstärkningar och omdispositioner av personal komma till stånd.

För ledningen av den administrativa avdelningen finns f. n. ett göromålsförordnande som avdelningschef. Utredningen föreslår att en tjänst inrättas för detta ändamål.

Den kraftiga expansion av arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens uppgifter som kan väntas framöver bl. a. till följd av utredningens förslag har föranlett utredningen att föreslå inrättande av en särskild *planeringsbyrå*. Byråns arbete bör ledas av en byråchef, vilken tjänst bör nyinrättas. Till den föreslagna byrån bör överföras tre byrådirektörstjänster från den administrativa avdelningens kanslibyrå. Härutöver bör byrån tillföras ytterligare en tjänst för handläggare och två biträdestjänster, vilka bör nyinrättas.

Enligt utredningens mening är de personalresurser som arbetarskyddsstyrelsen f. n. förfogar över för uppgifter inom det juridiska området helt otillräckliga med hänsyn till de krav som nu ställs och som i fortsättningen kommer att ställas på styrelsen. Dessa frågor har närmare berörts i avsnitt 14.3.5. Utredningen har där föreslagit att frågor av juridisk karaktär skall handläggas i en särskild *lagbyrå* inom den administrativa avdelningen. I enlighet härmed bör en tjänst som byråchef nyinrättas. Byrån bör därutöver tillföras fyra tjänster för handläggande personal och två tjänster för biträden. Av nu nämnda tjänster för handläggande personal finns två redan i dag med placering inom tillsynsavdelningen (byrådirektörer). Dessa tjänster bör föras över till den föreslagna lagbyrån.

De senaste årens utbyggnad av arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen har medfört en kraftig ansvällning av arbetet med ekonomi, personal, lokaler etc. I samband med arbetsmedicinska institutets integrering i arbetarskyddsstyrelsen, varvid institutets administrativa byrå till övervägande delen inordnades i arbetarskyddsstyrelsens *kanslibyrå*, genomfördes viss omorganisation av denna byrå. Sålunda är kanslibyrån numera indelad i tre enheter, en för personalfrågor, en för ekonomifrågor och en för driftfrågor (lokaler, inventarier, kontorsdrift, förråd m. m.). Vid byrån finns f. n. förutom byråchefen fem tjänster för handläggande personal samt 29 för biträden. Utredningen har funnit att arbetsbelastningen på samtliga dessa enheter ökat avsevärt under senare år. Ansvällningen av arbetsuppgifter kan förväntas fortsätta främst genom den av utredningen föreslagna utbyggnaden och omorganisationen av yrkesinspektionen och genom etablerandet av den arbetsmedicinska filialen i Umeå. Å andra sidan bör bl. a. genom den ökade arbetsvolymen finnas möjligheter till rationaliseringar. Utredningens förslag att inrätta särskilda byråer för juridiska frågor samt för planeringsfrågor är också ägnat att minska kanslibyråns hittillsvarande arbetsbelastning. Utredningen föreslår att kanslibyrån tillförs ytterligare tre tjänster för handläggande personal och fyra biträdestjänster.

Styrelsens utbildningsverksamhet har

enligt vad utredningen framhållit tidigare ökat kraftigt under senare år. En ytterligare expansion är att vänta, bl. a. som en följd av utredningens egna förslag. Den sålunda förväntade utvecklingen på utbildningsområdet kommer också att ställa ökade anspråk på styrelsens utbildningsadministrativa resurser. Utredningen föreslår därför att nuvarande utbildnings- och informationssektionen delas upp i en sektion för utbildningsfrågor och en sektion för informationsfrågor. Vid *utbildningssektionen* bör — förutom en sektionschef — finnas fem tjänster för handläggande personal och sex biträden. Jämfört med nuvarande personal innebär detta att för sekreterargöromål i den föreslagna utbildningsdelegationen och annat kvalificerat utredningsarbete inom ramen för utbildningsadministrationen bör inrättas två tjänster. Vidare behövs en ny tjänst för produktion av materiel för främst utbildningen av personal inom företagshälsovården samt för handhavarande av den utrustning som erfordras för utbildningsverksamheten. Vidare behövs ytterligare ett biträde.

Vid *informationssektionen* behövs en sektionschef samt fyra tjänster för handläggande personal samt ett biträde. Det innebär en ökning med sammanlagt två tjänster. Tjänsten som sektionschef bör nyinrättas. Främst som en följd av utredningens förslag om en intensifiering av anvisningsarbetet med därav följande informationsbehov och mot bakgrund av den förutsebara ökningen av det löpande arbetet med publicering av skrifter av olika slag inom styrelsen föreslår utredningen att sektionen tillförs ytterligare en tjänst som handläggare.

Den föreslagna personalorganisationen har sammanfattats i följande tablå.

Arbetarskyddsstyrelsen	Nuv. tjänster	Förstärkning	Summa
Verksledning			
generaldirektör	1	—	1
överdirektör	1	—	1
övrig personal	2	—	2
	4	—	4
Tillsynsavdelning			
avdelningschef	1	(1)	1
övrig personal	1	—	1
Allmän byrå			
byråchef	1	—	1
handläggare	10	7	17
Maskinbyrå			
byråchef	1	—	1
handläggare	20	1	21
Byggnadsbyrå			
byråchef	—	1	1
handläggare	6	—	6
Kemisk byrå			
byråchef	—	1	1
handläggare	12	4	16
Hälsovårdsbyrå			
byråchef	—	1	1
handläggare	6	—	6
Gemensam personal			
handläggare	3	1	4
övrig personal	19	6	25
	80[a]	22	102
Arbetsmedicinsk avdelning			
avdelningschef	1	(1)	1
övrig personal	1	—	1
Arbetsfysiologisk enhet			
professorer och laboratorer	2	1	3
handläggare	10	1	11
övrig personal	6	—	6
Arbetspsykologisk enhet			
professorer och laboratorer	1	1	2
handläggare	3	1	4
övrig personal	1	—	1
Kemisk enhet			
professorer och laboratorer	2	—	2
handläggare	9	1	10
övrig personal	13	—	13
Teknisk enhet			
professorer och laboratorer	5	1	6
handläggare	14	1	15
övrig personal	18	—	18
Medicinsk enhet			
professorer och laboratorer	5	—	5
handläggare	9	2	11
övrig personal	25	—	25
	125	9	134

[a] Här har frånräknats 1 tjänst som flyttas till yrkesinspektionen och 2 som flyttas till administrativa avdelningens lagbyrå.

Arbetarskyddsstyrelsen	Nuv. tjänster	Förstärkning	Summa
Arbetsmedicinsk filial			
Arbetsfysiologisk enhet			
laborator	—	1	1
handläggare	—	2	2
övrig personal	—	5	5
Kemisk enhet			
laborator	—	1	1
handläggare	—	3	3
övrig personal	—	5	5
Medicinsk enhet			
professor	—	1	1
handläggare	—	3	3
övrig personal	—	4	4
Teknisk enhet			
laborator	—	1	1
handläggare	—	6	6
övrig personal	—	4	4
Arbetspsykologisk enhet			
expertmedel	—	2	2
Administrativ personal			
handläggare	—	1	1
övrig personal	—	1	1
		40	40
Administrativ avdelning			
avdelningschef	1	(1)	1
Arbetstidsbyrån			
byråchef	1	—	1
handläggare	6	—	6
övrig personal	7	—	7
Planeringsbyrån			
byråchef	—	1	1
handläggare	3	1	4
övrig personal	—	2	2
Lagbyrån			
byråchef	—	1	1
handläggare	2	2	4
övrig personal	—	2	2
Kanslibyrå			
byråchef	1	—	1
handläggare	5	3	8
övrig personal	29	4	33
Utbildningssektion			
sektionschef	1	—	1
handläggare	3	2	5
övrig personal	4	2	6
Informationssektion			
sektionschef	—	1	1
handläggare	1	1	2
övrig personal	1	—	1
	65	22	87
Totalt för arbetarskyddsstyrelsen	274	93	367

Avslutande synpunkter

Den grundläggande innebörden i de förslag som utredningen lagt fram i fråga om tillsynen och organisationen av arbetarskyddet är en kraftig utbyggnad och förstärkning av resurserna. Förslaget innebär en utökning av antalet yrkesinspektionsdistrikt och en personalförstärkning i samband därmed med 73 tjänster. Därtill kommer viss personal som avses överföras till den allmänna yrkesinspektionen i samband med att tillsynen över arbetet i gruvor m. m. integreras i denna. För arbetarskyddsstyrelsen innebär utredningens förslag en förstärkning med 93 tjänster, varav 40 tjänster vid den arbetsmedicinska filialen i Umeå. Det är enligt utredningens mening inte möjligt att genomföra den föreslagna omorganisationen och förstärkningen av tillsynsorganisationen på en gång. Flera skäl talar i stället för en utbyggnad etappvis. Utredningen vill här främst peka på att det tar tid att skapa de personalresurser som skall till. Såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen av denna måste i stor utsträckning ske inom ramen för den befintliga organisationen, vilket i sin tur har återverkningar på den löpande arbetarskyddsverksamheten. Ett annat skäl som talar för att genomföra utbyggnaden i etapper är de praktiska problem som sammanhänger med lokalanskaffning etc.

Mot denna bakgrund föreslås att den av utredningen föreslagna utbyggnaden av yrkesinspektionen genomförs under två budgetår med början den 1 januari 1974. Praktiska skäl kan också tala för att den föreslagna ökningen av antalet yrkesinspek-

tionsdistrikt från 11 till 18 genomförs successivt, förslagsvis i två etapper den 1 januari 1974 och den 1 januari 1975. För av utredningen föreslagna personalförstärkningar bör medel beräknas på ett sådant sätt att den nya personalen kan anställas i god tid för att därmed möjliggöra att personalen genom utbildning och på annat sätt kan förberedas för tjänstgöring.

Den omorganisation av arbetarskyddsstyrelsens tillsynsavdelning och administrativa avdelning som utredningen föreslagit bör enligt utredningens mening genomföras den 1 juli 1973. Den av utredningen föreslagna utbyggnaden av arbetarskyddsstyrelsen med ytterligare personal bör enligt utredningens mening fördelas över två budgetår. När det gäller uppbyggnaden av den arbetsmedicinska filialen i Umeå vill utredningen erinra om att den första uppbyggnaden av arbetsmedicinska institutet omfattade en tidsperiod av ca 3 år. En liknande uppbyggnadsperiod torde få tänkas för filialens del, främst med hänsyn till den knappa tillgången på kvalificerad personal. Utredningen utgår från att filialen skall kunna starta sin verksamhet den 1 januari 1974.

Utredningen vill avslutningsvis betona angelägenheten av att arbetarskyddsorganen förutom nu föreslagna personalförstärkningar också erhåller tillräckliga resurser för sin reseverksamhet och för expenser av olika slag, exempelvis vetenskaplig apparatur m. m.

Utredningens förslag till omorganisation och förstärkning av tillsynsorganisationen på arbetarskyddets område beräknas fullt genomfört medföra årliga merkostnader för statsverket av ca 17 milj. kronor.

Reservation

av ledamöterna Larsson och Lindström

I förslaget till ändring i arbetarskyddslagen i 40 a § stadgas att skyddsombud skall beredas erforderlig tid för att fullgöra sina uppgifter. Motiven s. 242 berör det fall att arbetsgivare och skyddsombud ej kan enas om den tid som bör stå till skyddsombudets förfogande för att fullgöra uppdraget. Utredningens majoritet föreslår att i sådant fall skyddsombudets uppfattning om den tid han skall ägna åt arbetet som skyddsombud skall gälla intill dess arbetsgivaren, om denne så önskar, hänskjuter frågan till yrkesinspektionens avgörande. Utredningen har här kommit in på en viktig principfråga. Den gällande regeln i svensk rätt är, att om på en arbetsplats oenighet uppkommer i en tolkningsfråga som rör arbetsskyldigheten, arbetsgivarens tolkning gäller (med vissa här ej aktuella undantag). Är arbetstagaren missnöjd äger han påkalla förhandling och i sista hand rättslig prövning. Detta är regeln om det så kallade tolkningsföreträdet. I förevarande fall har majoriteten föreslagit en regel av motsatt innebörd, innebärande att arbetstagarens tolkning äger företräde och att arbetsgivaren, om han önskar ändring, må påkalla sådan på sätt som närmare anges.

Hela frågan om tolkningsföreträdet skall enligt direktiven för utredningen angående arbetsfredslagstiftningen (Arbetsrättskommittén) tas upp av denna. Vi anser därför att frågan icke bör tas upp i nu förevarande utredning och för ett speciellt fall lösas på ett sätt som är det motsatta mot vad som gäller enligt nuvarande rätt och som även kan komma i motsättning till de förslag som är att förvänta från Arbetsrättskommittén. Följande avsnitt i motiven s. 242 föreslås därför utgå: "Mot bakgrunden av att det kan vara fråga om viktiga skyddsfrågor skall enligt utredningens uppfattning skyddsombudet i avvaktan på inspektionens ställningstagande ej vidkännas löneavdrag för den tid han ägnar åt det löpande skyddsarbetet. Om sedan yrkesinspektionen finner att skyddsombudet uppenbarligen tagit ut alltför mycket tid för skyddsombudsuppdraget får detta regleras i efterhand genom löneavdrag eller på annat lämpligt sätt."

Experten Masreliez har instämt i vad som anförts i reservationen.

V Bilagor

Bilaga 1 Samarbetsorgan på arbetsmiljöområdet

På arbetsmiljöområdet förekommer ett stort antal samarbetsorgan, som självständigt eller i samverkan med andra organ bedriver en aktiv verksamhet. I det följande lämnas en redogörelse för de samarbetsorgan som är verksamma på området.

1.1 *Partsorgan*

Arbetarskyddsnämnden, SAF:s och LO:s samarbetsorgan på arbetarskyddets område, tillkom år 1942 i anslutning till att nämnda huvudorganisationer då antog allmänna regler för den lokala säkerhetstjänstens organisation. År 1951, efter det att 1949 års arbetarskyddslag trätt i kraft, träffades mellan parterna en ny "Överenskommelse om allmänna regler för den lokala arbetarskyddsverksamhetens organisation" och samtidigt ingicks ett avtal om nämndens sammansättning och arbetsuppgifter. Även reglerna enligt 1951 års överenskommelse har med hänsyn till utvecklingen inom arbetslivet reviderats. År 1967 träffade SAF och LO åter en ny överenskommelse om den lokala arbetarskyddsverksamheten. Samma år antogs även en överenskommelse om riktlinjer för företagshälsovård samt om förbundssamverkan och lokalt samråd på företagshälsovårdens område.

Arbetarskyddsnämnden har till uppgift att främja samverkan inom arbetarskyddet och företagshälsovården dels mellan de yrkes- och fackförbund som antagit reglerna för den lokala skyddsverksamheteten och förbundit sig att verka för utvecklingen av företagshälsovården enligt de nämnda riktlinjerna, dels mellan de lokala parterna i syfte att åstadkomma ett effektivt arbetarskydd. Den skall även eljest aktivt främja sådana strävanden som syftar till att öka sundheten och säkerheten på arbetsplatserna.

Nämnden består fr. o. m. 1967 av sex ledamöter, varav tre utses av SAF och tre av LO. I nämnden ingår dessutom en representant för Sveriges Arbetsledareförbund. Nämnden har sedan år 1945 ett kansli med en kanslichef, sekreterare och övrig personal. Kansliets verksamhet är fördelad på fyra avdelningar: en allmän avdelning, en informationsavdelning, en utbildningsavdelning samt en förlagsavdelning. Till kansliets viktigaste uppgifter hör framförallt att ge information och utbildning i arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor, att utarbeta kursmateriel och utbildningsplaner på nämnda områden, att följa utvecklingen internationellt inom arbetarskydd och företagshälsovård osv. Andra uppgifter är bl. a. föreläsarförmedling, distribution av litteratur, utredningsarbeten och kontinuerlig information om aktualiteter inom ämnet till SAF- och LO-förbund, till allmänheten via massmedia och till speciella yrkeskategorier med anknytning till arbetarskydd och företagshälsovård.

Av nämndens kansli har under senare år anordnats ett stort antal informationskonfe-

renser. Deltagarna i dessa konferenser har till största delen varit skyddsombud och arbetsledare. För denna verksamhet har under åren utgetts ett stort antal brevkurser och andra publikationer. Senast har på nämndens initiativ och genom Brevskolan utgetts kurserna *Arbetsmiljö 1* och *Arbetsmiljö 2*. Detta kursmaterial har med vissa tillägg och ändringar kommit att användas även inom försvaret och civila statsförvaltningen. Det har även utgjort modell för ett motsvarande utbildningsmaterial inom Svenska kommunförbundet.

Inom nämnden har på dess initiativ satts upp flera arbetsgrupper för bullerbekämpning. Sådana grupper mot buller finns för närvarande inom cellulosa- och pappersindustrin, betongvaruindustrin och vissa branscher inom livsmedelsindustrin samt mot damm- och bullerbekämpning inom stenindustrin. Inom nämnden verkar vidare en speciell alkoholkommitté, till vilken knutits experter i teoretisk och klinisk alkoholforskning. Nämnden är kontaktorgan för och medverkar också i en Arbetsgrupp för nordiskt samarbete inom det frivilliga arbetarskyddet.

Bygghälsan (Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård) är en ideell förening, bildad år 1967 av Svenska Byggnadsindustriförbundet, Svenska Väg- och Vattenbyggarnas Arbetsgivareförbund, Rörledningsfirmornas Arbetsgivareförbund och Målaremästarnas Riksförening i Sverige. På grundval av de överenskommelser man träffat under år 1967 och 1968 har parterna genom denna gemensamma organisation för hela branschen sökt få en samordning av alla aktiviteter för arbetarskydd och företagshälsovård. Parterna har genom sina överenskommelser också antagit SAF—LO:s överenskommelser om arbetarskyddsnämnd, regler för den lokala arbetarskyddsverksamheten samt riktlinjer för företagshälsovård. Man har vidare enats om att inrätta gemensamma *centrala* arbetarskyddskommittéer, t. ex. *en* gemensam kommitté för den byggande verksamheten inom byggnads- och anläggningsindustrin, *en* för måleribranschen och *en* för rörledningsbranschen, samt ett 40-tal *regionala* arbetarskyddskommittéer, som primärt omfattar den egentliga byggnads- och anläggningsindustrin men som till sig kan adjungera övriga berörda delbranscher.

Central arbetarskyddskommitté — Byggnadsindustrins arbetarskyddskommitté — arbetar på förbundsplanet och består av åtta ledamöter med lika antal från båda parter. Kommittén har till uppgift bl. a. att vara samarbetsorgan mellan förbunden i frågor om arbetarskydd och företagshälsovård och att verka för samarbete och effektiv arbetarskydds- och företagshälsovårdsverksamhet inom företag och på arbetsplatser samt för allmän utbildning och information på nämnda verksamhetsområden.

Regional arbetarskyddskommitté skall finnas minst en inom varje region och bestå av åtta ledamöter. Kommittén har till uppgift bl. a. att vara samarbetsorgan i frågor om arbetarskydd och företagshälsovård inom regionen samt att verka för samarbete och effektiv arbetarskydds- och företagshälsovårdsverksamhet inom företag och på arbetsplatser samt för att arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågorna på lämpligt sätt inordnas i teknisk utbildning, arbetsledareutbildning och yrkesutbildning. Kommittén skall vidare medverka till utbildning och information på arbetarskyddets och företagshälsovårdens områden genom planering av kurser för skyddsombud, arbetsledare, kontaktmän m. m.

Man har dessutom enats om att inom varje företag bör finnas en kontaktman i arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor med uppgift bl. a. att på ifrågavarande område vara företagets kontaktman med regional arbetarskyddskommitté, arbetarskydds- och företagshälsovårdscentral, myndigheter samt arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

Bygghälsans målsättning är att medverka till en fortlöpande anpassning mellan arbetsmiljö och människa. Stiftelsen har sålunda att fortlöpande medverka till att maskiner, utrustning, arbetsmetoder och andra delar av arbetsmiljön utformas så, att arbetsbelastning och sjukdoms- och skaderisker minskar, och att anpassa människan till arbetet genom information, instruktion och utbildning även-

som genom förebyggande hälsovård, sjukvård och rehabilitering.

Stiftelsen började sin verksamhet den 1 januari 1968. Den har en styrelse och ett kansli i Stockholm samt ett antal regioncentraler jämnt fördelade över landet. I ledningen ingår en verkställande direktör, en chefsläkare som ledare för den medicinska delen av företagshälsovården och en chefsingenjör som ledare för den tekniska verksamheten. Varje regioncentral består av en medicinsk och en teknisk sektion. Den medicinska sektionen leds av en regionläkare som chef och den tekniska sektionen av en skyddsingenjör. Bygghälsan bedriver en omfattande informationsverksamhet genom kurser, utgivning av kursmaterial och skrifter i skyddsfrågor och tidskriftsartiklar.

Föreningen för arbetarskydd (FFA), som bildades år 1905, har till uppgift att i samverkan med institutioner och organisationer samt med företag och enskilda stimulera intresset för arbetarskydd, företagshälsovård och god arbetsmiljö. Föreningen bedriver i detta syfte informationsverksamhet samt framställer och tillhandahåller informations- och skyddsmateriel m. m. Informationen sker främst genom tidskriften Arbetsmiljö, som år 1970 ersatte tidskriften Arbetarskyddet. Den går för närvarande ut i en upplaga på ca 32 000 ex. Föreningen tillhandahåller i övrigt en del publikationer i arbetarskyddsfrågor samt försäljer skyddsombudsmärken, varselskyltar, skyddsaffischer och viss skyddsmateriel. Den tilldelar personer som gjort betydelsefulla skyddsinsatser, framförallt aktiva skyddsombud och arbetsledare, ett särskilt förtjänsttecken. Föreningen utdelar vidare stipendier för studier och fortbildning på arbetsmiljöområdet.

I föreningens styrelse ingår företrädare för arbetarskyddsverket, SAF, LO, TCO. Arbetarskyddsnämnden, Bygghälsan, Föreningen skogsbrukets arbetarskydd, Jordbrukets skyddspropaganda och vidare representanter för skyddsombud, skyddstjänstemän, företagsläkare m. fl. Genom denna sammansättning ges möjlighet till utbyte av värdefull information och att påverka och utveckla föreningens verksamhet.

Föreningen Skogsbrukets Arbetarskydd (FSA), tidigare kallad Skogsbrukets Skyddspropaganda, är ett år 1943 bildat samarbetsorgan mellan myndigheter, organisationer, företag m. fl. på skogsbrukets område. Den har till uppgift att verka för säkra och sunda arbetsförhållanden inom skogshanteringen och närliggande arbetsområden och vill i detta syfte bl. a. stimulera intresset för en effektiv säkerhetstjänst samt verka för att rön och erfarenheter tillvaratas och på lämpligt sätt bekantgörs. Särskilt skall därvid beaktas de erfarenheter som görs på statistisk väg samt resultaten från yrkeshygienisk, arbetsfysiologisk och annan forskning avseende redskap, maskiner och arbetsmetoder.

Intressenter i föreningen är, förutom skogsbrukets partsorganisationer och Sveriges arbetsledareförbund, bl. a. domänverket, skogsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, Forskningsstiftelsen Skogsarbeten och vissa försäkringsbolag.

Föreningen bedriver omfattande utbildningsverksamhet genom kurser och konferenser för olika kategorier anställda inom skogsbruket, framförallt arbetsledare och skyddsombud. En speciell utbildning av skyddsledare har startats under 1971. Vid denna behandlas bl. a. skogsarbetets risker, tekniskt tillrättaläggande av arbete, arbetsmetoder och arbetsmiljöer samt demonstreras arbetskläder, skor, hjälmar och annan skyddsutrustning. För utbildningen utarbetas särskilda kurspaket, bildserier m. m.

Föreningen tillhandahåller broschyrer och skyddsaffischer samt ger ut ett informationsblad "Säkerhet", vari behandlas skogliga skyddsproblem, lämnas uppgifter om yrkesskador och redogörs för undersökningar av vissa yrkesskador, t. ex. genom redskap. I verksamheten ingår i övrigt att medverka genom föreläsningar, publicering av artiklar i tidskrifter o. d., deltagande i speciella arbetsgrupper, utställningsverksamhet m. m. Ett värdefullt utbyte av erfarenheter sker också genom kontakter med statliga och enskilda organisationer inom skogsbruket i Norge, Finland och Österrike.

Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd (FCAN) är ett av försvarets centrala myn-

digheter och berörda personals huvudorganisationer genom överenskommelse år 1967 tillsatt centralt samarbetsorgan. Genom denna överenskommelse har FCAN, som sedan 1944 bedrivit verksamhet, fått en del nya intressenter och verksamheten ett något vidgat innehåll. Nämndens tidigare arbete var grundat på en överenskommelse mellan försvarets avtalsdelegation och Försvarsverkens civila personals förbund och gällde då huvudsakligen sådan verksamhet inom försvaret där arbetarskyddslagen ägde tillämpning.

Nämnden har till uppgift bl. a.

att verka för att arbetarskyddsverksamheten vid försvarets arbetsplatser bedrivs på ett effektivt sätt och att avge förslag till åtgärder härför,

att avge utlåtanden och rekommendationer i frågor rörande arbetarskyddsverksamhetens bedrivande, som av myndighet eller personalorganisation hänskjuts till nämnden eller som denna eljest bedömer erforderliga samt

att inom ramen för anvisade medel anordna kurser i arbetarskyddsfrågor och utfärda anvisningar för i arbetarskyddsverksamheten sysselsatt personal.

Nämnden har utgett ”Råd och anvisningar för skyddsarbetet vid försvarets arbetsställen”, ”Anvisningar och kommentarer angående tillämpning av nämnda råd etc. på flygsäkerhetsarbetet” samt ”Läromedel i arbetsmiljö för krigsmakten (Arbetsmiljö K)”. Den utger periodiskt ett informationsblad ”Meddelande från försvarets centrala arbetarskyddsnämnd”.

Göteborgs Arbetarskyddsförening, som bildades år 1947, har till uppgift att — främst inom Göteborgs kommun och dess närmaste omgivning — i samverkan mellan arbetsgivare och anställda verka för ett effektivt arbetarskydd på arbetsplatserna samt stå skyddsombud, ledamöter i skyddskommittéer och andra som handlägger skyddsfrågor till hjälp med råd och upplysningar. Den vill även, i den mån det faller inom arbetarskyddets område, genom upplysning verka för säkerhet i trafiken och vidare förmedla föreläsare och tillhandahålla utbildningsmaterial till möten och kurser.

I föreningens styrelse ingår, förutom av Göteborgs kommun utsedda ledamöter, representanter för yrkesinspektion, brandförsvar, företag, arbetsledarnas organisation, fackförbund m. fl. Förutom att lämna råd och upplysningar i arbetarskyddsfrågor anordnar föreningen kurser i arbetarskydd, brandförsvar m. m. Den medverkar även i kurser som anordnas av andra organisationer och av enskilda företag. Föreningen försäljer litteratur samt skyddsmateriel såsom skyltar, affischer och viss personlig skyddsutrustning. Den utger årligen Skyddskalendern, som innehåller förutom årskalender och vissa adressuppgifter, aktuella skyddsföreskrifter m. m.

Jordbrukets Skyddspropaganda (JSP), som började sin verksamhet 1948, är ett samarbetsorgan mellan myndigheter, organisationer och företag på jordbrukets område och har till uppgift att verka för säkra och sunda arbetsförhållanden och effektivt brandförsvar inom jordbruket och närliggande arbetsområden. JSP vill genom sin verksamhet särskilt stimulera intresset för att åstadkomma och vidmakthålla effektiva skyddsåtgärder för i jordbruket yrkesverksamma, tillse att rön och erfarenheter inom verksamhetsområdet tillvaratas och på lämpligt sätt bekantgörs samt samarbeta med andra myndigheter, organisationer m. fl. som verkar för arbetarskydd och brandförsvar.

JSP bedriver omfattande kursverksamhet för arbetsgivare och arbetstagare i jordbruket och trädgårdsnäringen, familjejordbrukare samt elever vid lantbrukets yrkesskolor. Den anordnar vidare i samarbete med lantbruksnämnder, hushållningssällskap och organisationer inom trädgårdsnäringen specialskyddskurser för anställda i olika organisationer. Propaganda- och upplysningsverksamhet bedrivs även genom deltagande i utställningar, bl. a. Elmia, vid skyddstävlingar, utgivning av kursböcker, handböcker och folders, genom produktion av filmer och bildband samt medverkan i jordbruksradio, dags- och fackpress. För att förbereda speciella ärenden tillsätts stundom särskilda

grupper, t. ex. utbildning i skyddsfrågor av lantbrukskonsulenter, undervisning i skyddsfrågor vid lantbruksskolor, påverkan av tillverkare och försäljare av maskiner m.fl.

Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd (SAN)[1] är en av parterna tillsatt nämnd för det statliga området med undantag för försvaret. Den är sedan 1.7.1972 administrativt knuten till statens personalnämnd. Nämnden har till uppgift att verka för att arbetarskyddsverksamheten bedrivs på ett effektivt sätt samt

att avge förslag till åtgärder härför,

att avge utlåtanden och rekommendationer i sådana frågor rörande arbetarskyddsverksamheten som myndighet eller personalorganisation hänskjuter till nämnden eller som denna eljest finner anledning ta upp till behandling samt

att inom ramen för anvisade medel främja framställning av studie- och informationsmaterial och anordna kurser i arbetarskyddsfrågor, anpassade till olika verksamhetsområden, samt utfärda anvisningar om arbetarskyddsverksamhetens bedrivande.

Den skall i övrigt följa och ta behövliga initiativ av betydelse för utvecklingen inom arbetarskyddsområdet.

Nämnden har utgett "Riktlinjer för det lokala skyddsarbetet vid statliga myndigheter", "Skyddsarbete inom statlig kontorsverksamhet" samt "Riktlinjer angående samråd i byggnads- och inredningsfrågor". Den utger fortlöpande "SAN:s Meddelande".

Svenska Gruvföreningen har för behandling av arbetarskyddet i vad avser medicinska, personaladministrativa och psykologiska frågor med de närmast berörda personalorganisationerna bildat en gemensam grupp, kallad *gruvornas samarbetsgrupp i arbetarskyddsfrågor*. Gruppen har i fråga om arbetarskyddsutbildningen att svara för samordningen av denna.

Svenska kommunförbundet har för behandling av frågor rörande arbetsmiljö o. d. inom förbundets verksamhetsområde år 1968 bildat ett partssammansatt samarbetsorgan, Centrala rådet för samarbetsfrågor inom det primärkommunala arbetsområdet. I rådet ingår representanter för Svenska kommunförbudet, Svenska kommunalarbetareförbundet, Tjänstemännens centralorganisations samarbetsorgan för kommunaltjänstemännen (TCO-K) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och till denna anslutna organisationer.

Centrala rådet har bl. a. att följa utvecklingen på samarbetsområdet i frågor rörande arbetarskyddsverksamhet, verka för en effektivisering av dessa frågor i kommunerna och genom egen aktivitet eller genom andra organ bistå kommunerna med utbildning i samrådsfrågor av personer som är sysselsatta med arbetarskyddsverksamhet.

Svenska landstingsförbundet har inom det landstingskommunala arbetsområdet bildat ett råd, kallat Centrala rådet för samarbetsfrågor, bestående av tolv ledamöter, varav sex utses av personalorganisationerna anslutna till LO, TCO och SACO.

Rådet har att följa utvecklingen på samarbetsområdet och har i detta syfte att söka nära kontakt med motsvarande organ för samarbetsfrågor på arbetsmarknaden i övrigt, att verka för effektivisering av samarbetet inom landstingen samt att genom egen aktivitet eller genom andra organ bistå landstingen med

a. främjande och vägledning av företagsnämndernas och andra samarbetsorgans verksamhet,
b. utbildning i samrådsfrågor av personal som inom landstingen är sysselsatt med företagsnämnds- och arbetarskyddsverksamhet,
c. framställning och tillhandahållande av material för utbildning och kursverksamhet i samarbetsfrågorna samt
d. informations- och rådgivningsverksamhet angående utveckling av olika samarbetsformer inom landstingen samt om undersökningar och utredningar av betydelse för samarbetets utveckling.

En arbetsgrupp har tillsatts för att åstadkomma en yrkesskadestatistik för det landstingskommunala området.

[1] Enligt avtal som i oktober 1972 träffats mellan statens avtalsverk och de statsanställdas organisationer skall SAN ingå i en nyinrättad nämnd, kallad Statens arbetsmiljönämnd.

Förutom de partsorgan som omnämnts i det föregående finns mellan arbetsmarknadens parter ett stort antal samarbetsorgan som ägnar intresse åt arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor. Det är inte möjligt att redovisa varje sådant organs uppgift. Denna är också i många fall av likartat slag och innehåll. Här nedan ges en uppställning över de mera permanenta partsorgan som enligt vad utredningen inhämtat för närvarande finns på området. Förutom dessa partsorgan finns inom ett flertal branscher av parterna gemensamt tillsatta arbetsgrupper av ofta tillfällig karaktär med uppgift att behandla visst eller vissa aktuella arbetsmiljöproblem, t. ex. buller.

Biltrafikens arbetarskyddsnämnd
Byggnadsindustrins arbetarskyddskommitté
Elfackets arbetarskyddskommitté
Glasmästeribranschens arbetarskyddskommitté
Grafiska branschens kommitté för arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor
Pappersindustrins arbetsmiljöråd
Plåtslageribranschens arbetarskyddskommitté
Rörledningsfackets centrala arbetarskyddskommitté
Sjöfartens arbetarskyddsnämnd
Smidesfackets arbetarskyddsnämnd
Stuverifackets arbetarskyddsnämnd
Sågverksindustrins kommitté för arbetsmiljöfrågor

1.2 *Arbetsgrupper och kommittéer vari arbetarskyddsstyrelsen medverkar*

Arbetarskyddsstyrelsen är genom sin ledning representerad i skilda myndigheter och organisationer såsom Arbetarskyddsfonden, Arbetsmiljöutredningen, Föreningen för arbetarskydd, Företagshälsovårdsdelegationen, Nordiska arbetsgruppen för samarbete på arbetsmedicinens område m. m. och Personaladministrativa rådet. Tjänstemän hos styrelsen medverkar dessutom i ett stort antal arbetsgrupper, kommittéer o. d. inom myndigheter, institutioner och organisationer vid utredning av frågor som berör eller nära anknyter till arbetarskyddet. I vilken omfattning det f. n. sker anges i det följande.

Allmäntekniska byrån är representerad i:

Arbetarskyddsnämnden: arbetsgrupper mot buller inom betongvaruindustrin och inom slakteri- och charkuteribranscherna, för damm- och bullerbekämpning inom stenindustrin samt för ömsesidig orientering i frågor om arbetarskydd, brandskydd och företagshälsovård.

Elfackets arbetarskyddskommitté: för utredning av vissa arbetsmiljöfrågor.

Flygmaterialförvaltningen: arbetsgrupp för anskaffning av verkstäder för drivmedelsutrustning vid flygvapnet.

Giftnämnden.

Grafiska arbetsgivareförbundet: branschens kommitté för arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor (buller).

Handelns kontaktkommitté.

IVA: acetylennämnden, bergmekanikkommittén samt kran- och hisskommissionens gruvhisskommitté.

Tryckkärlskommissionen: kommitté för processkärlsanläggningar.

Nordiska yrkeshygieniska institutionerna: samarbetsgrupper för buller och damm.

Socialstyrelsen: arbetsgrupp för utarbetande av säkerhetsbestämmelser för övertryckskammare för hyperbar syrgasbehandling.

Statens naturvårdsverk: kommitté för stenkrossverk och samarbets- och referensgrupp för bilavgasfrågor.

Statens planverk: arbetsgrupp för garageventilationsfrågor och myndighetskommitté för eldstadsfrågor.

Statens provningsanstalt: arbetsråd rörande typprovning av elsprängkapslar och bedömningsgrupp för kolsyresläckare.

Statens stålbyggnadskommitté.

Svenska Brandförsvarsföreningen: industrigaskommittén och tekniska nämnden.

Svenska elektriska kommissionen (SEK): normkommittén för eltändningsutrustning.

Svenska Gasföreningen: gasoltruckskommittén.

Svenska Teknologföreningen: avfallsgruppen.

Svenska Träforskningsinstitutet: rådgivande gruppen för sågverksergonomi.

Sveriges Mekanförbund: kommittéer för träbearbetningsmaskiner (buller), för byggmaskiner (buller), för fordonsförare (buller, säkerhet och komfort) och för pallställ.

Sveriges Plastförbund: arbetsgrupp för armerad plast.

Sveriges Standardiseringskommission: standardkommittéer för personlig säkerhetsutrustning (fem underkommittéer), för ljud- och ljussignaler, för förpackning, för miljömätteknik, för varsel-

märkning samt tekniska nämndens provningsutskott.

Maskintekniska byrån är representerad i:

Arbetarskyddsnämnden: arbetsgrupper mot buller inom betongvaruindustrin och för bullerbekämpning inom cellulosa- och pappersindustrin.

European Free Trade Association (EFTA): arbetsgrupper för traktorer och för provning av tryckkärl.

Grafiska arbetsgivareförbundet: branschens kommitté för arbetarskydds- och företagshälsovårdsfrågor.

IVA: kran- och hisskommissionen (dess styrelse, ekonomi- och arbetsutskott och nio specialkommittéer) samt transportforskningskommissionen.

IVA: svetskommissionen (sex specialkommittéer) och tryckkärlskommissionen (dess styrelse, arbetsutskott och 15 specialkommittéer) samt tryckkärlsrådet.

Jordbrukets skyddspropaganda.

Metallnormcentralen: (fyra specialkommittéer).

Nordisk byggdag: svenskt representantskap.

Nordiska gruppen för lyftdonsbestämmelser (NGL): nio särskilda arbetsgrupper.

Nordiska gruppen för stålbestämmelser (NGS).

Nordiska gruppen för tryckkärlsbestämmelser (NGT).

Nordiska maskinkommittén (NMK).

Statens maskinprovningar: projektgrupp för motorkedjesågar.

Statens strålskyddsinstitut.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU): arbetsgrupp för provning av pneumatiska komponenter.

Svenska elektriska kommissionen (SEK): normkommittéer för processtyrningssystem och för hissar.

Sveriges mekanförbund: standardcentralen (dess styrelse och tio specialkommittéer).

Sveriges Standardiseringskommission: bedömningsgrupp för SIS-märkning av handbrandsläckare.

Tekniska nomenklaturcentralen.

Tekniska röntgencentralen: tekniska rådet.

Kanslibyrån är representerad i:

Skolöverstyrelsen: arbetsgrupp för arbetarskyddsfrågor.

Statens omplaceringsnämnd.

Statistiska Centralbyrån: samarbetsgrupp för statistik rörande levnadsförhållandena i samhället.

Sociala sektionen är representerad i:

Golvkommittén.

Handelns kontaktkommitté.

Institut för storhushållens rationalisering.

Riksföreningen för trafik- och polioskador.

Riksrevisionsverket: samarbetsdelegationen för förplägnadsfrågor.

Skolöverstyrelsen: samarbetsgrupper för minderårigas arbete och för utarbetande av material till konferenser för pryo-handledare.

Statens invandrarverk: arbetsgruppen invandrare — arbetarskydd.

Stolkommittén.

Svenska kvinnors nationalförbund: yrkeskommittén (Women and Employment).

Överstyrelsen för Svenska Röda Korset.

Skogssektionen är representerad i:

Arbetsgruppen Vibrationer — handverktyg.

EEC/FOA/ILO: Joint Committee — study group for vocational training and prevention of accidents in forest work.

Forskningsstiftelsen Skogsarbeten: tillbudsforskningsgruppen och kommittén för forskning om skogstraktorers stabilitetsegenskaper.

Föreningen Skogsbrukets arbetarskydd och dess informationsråd.

International Union of Forest Research Organization (IUFRO): arbetsgruppen i Sverige.

Skogsbrukets yrkesnämnd (SYN): arbetsgrupp för utredning av företagshälsovårdens organisation och utbildningsbehov för skogsbruket och närliggande branscher.

Statens Maskinprovningar: projektgrupp för motorkedjesågar.

Statens skogsmästarskola: skolråd för utbildning av skyddsingenjörer i skogsbruket.

Trafiksektionen är representerad i:

Trafiksäkerhetsverket: planeringsnämnden, arbetsgrupper för förarstolar i bussar och lastvagnar, för trafiksäkerhetsfrågor inom företagen samt för trafiksäkerhetskrav för statens upphandling av bilar.

Utredningen om befordran av farligt gods på väg: arbetsgruppen för utarbetande av nationella föreskrifter.

Medicinska sektionen är representerad i:

Företagshälsovårdsdelegationen: delegationen resp. dess arbetsutskott.

Samarbetsnämnden för lokal- och utrustningskommittéerna för universitet och högskolor (LUP-nämnden): arbetsgrupp för försök med fönsterlösa lokaler.

Statens skogsmästarskola: skolråd för utbildning av skyddsingenjörer i skogsbruket.

Svenska elektriska kommissionen: arbetsgrupp för säkerhetsföreskrifter för mikrovågsugnar.

Utbildnings- och informationssektionen är representerad i:

Arbetarskyddsnämnden: arbetsgruppen för ömsesidig orientering i frågor om arbetarskydd, brandskydd och företagshälsovård.

Föreningen för arbetarskydd: arbetsgruppen för informations- och organisationsfrågor samt tidningen Arbetsmiljös redaktionsgrupp.

Föreningen Skogsbrukets arbetarskydd: informationsrådet för skogsbrukets arbetarskydd.

Arbetsmedicinska avdelningen är representerad i:

Sveriges Mekanförbund: standardcentralen, arbetsgrupp 157/2 Värme Ventilation inom området säkerhet och komfort för förare och arbetsgrupp 157/4 sitsar.

Ingenjörsvetenskapsakademien: arbetsgrupp för utredning av ''Arbetsmiljön och arbetsvetenskapen, forskning och utbildning på det arbetsvetenskapliga området''.

Socialstyrelsen: medicinska expertgrupper för kost- och motionsfrågor (MEK).

Styrelsen för teknisk utveckling: nämnden för produktionsteknik.

Friluftsfrämjandet: medicinska rådet

Statens medicinska forskningsråd: planeringsgrupp i preventiv kardiologi, planeringsgrupp för skiftarbete, planeringsgrupp för psykologisk och sociologisk stressforskning.

Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut: styrgrupp för undersökning av operationsrummet.

Byggnadsindustrins arbetsforskningsstiftelse.

Svenska läkaresällskapet: sektionen för arbetsmedicin.

Kungl. skogs- och lantbruksakademien.

Sveriges Standardiseringskommission: kommittén för miljömätteknik, bedömargrupp för SIS-märkning av handbrandsläckare, standardkommittén för personlig säkerhetsutrustning, underkommitté för andningsskydd.

Tekniska högskolan i Stockholm: humantekniologiskt centrum.

Tidningen Arbetsmiljö: redaktionsgruppen.

Svensk ögonläkarförening: yrkesoftalmologisk grupp.

Samrådsgrupp rörande ergonomiforskning inom skogsbruket.

YSAM-kommittén.

Nordiska arbetsgruppen för atomabsorptionsanalys.

Nordiska arbetsgruppen för gaskromatografianalys.

Permanent Commission of Occupational Health: subkommittén för skiftarbete och subkommittén för nitroglykol.

International Standardization Organization (ISO): arbetsgrupp för vibrationsskador.

Bilaga 2 Redogörelse för arbetarskyddsstyrelsens anvisningar m. m.

2.1 *Inledning*

Vid översyn av arbetarskyddslagstiftningen synes motiverat att något orientera om hur den nuvarande lagstiftningen följts upp genom föreskrifter, anvisningar, normer m. m. liksom även huruvida och i vad mån de ohälso- och olycksfallsrisker som är aktuella inom arbetslivet behandlas i eller täcks in genom bestämmelserna i gällande lagstiftning. En redogörelse härför lämnas i det följande.

I 2 kap. arbetarskyddslagen meddelas allmänna föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall i arbete. De inleds med bestämmelserna i 7 §, som betecknas som de för arbetarskyddet grundläggande. De anger i allmänna ordalag vad som åligger arbetsgivare och arbetstagare. Vad som därvid särskilt skall beaktas uttrycks närmare genom bestämmelserna i de efterföljande 8—13 §§ i lagen. De avser i övrigt att tjäna till ledning vid utfärdande av tillämpningsföreskrifter till lagen. Sådana kan meddelas av Kungl. Maj:t enligt 14 och 74 §§ i lagen och sker vanligen genom kungörelser. Dessutom ges enligt sistnämnda paragraf arbetarskyddsstyrelsen rätt att meddela råd och anvisningar.

Föreskrifterna i lagens 7—13 §§ klarläggs och utvecklas vidare genom en rad bestämmelser i arbetarskyddskungörelsens 1—47 §§, vilka rubricerats allmänna bestämmelser (1—5 §§), om förhandsgranskning av arbetslokaler m. m. (6—10 §§), om vissa hygieniska anordningar (11—18 §§), om åtgärder till förebyggande av ohälsa (19—30 §§) samt om åtgärder till förebyggande av olycksfall (31—47 §§). Med den allmänna ordalydelse 7 § i lagen har, ger den — sedd som en fristående bestämmelse — möjlighet att ställa krav på åtgärder och ingripande mot praktiskt taget varje risk som arbetstagare kan utsättas för i arbetet och som kan innebära fara till liv eller hälsa. Och det vare sig risken kan medföra fysisk eller psykisk skada. Omfattningen av de skyldigheter som åvilar arbetsgivare liksom arbetstagare bestäms emellertid väsentligen av vad som stadgas i 8—13 §§. I dessa paragrafer finns dock ingen bestämmelse som direkt berör ohälsorisker av psykisk art. Det har vid lagtillämpningen ansetts inte heller finnas tillräckligt underlag för att med stöd av enbart 7 § utfärda generella anvisningar rörande viss ohälso- eller olycksfallsrisk som eljest inte särskilt angetts i lagen eller kungörelsen. För att kunna göra det har i allmänhet förutsatts att även något annat lagrum kunnat åberopas som stöd. Dock har man i särskilda fall ansett sig kunna med stöd av 7 § föreskriva om vissa åtgärder.

Till belysning av hur den nuvarande arbetarskyddslagstiftningen följts upp med avseende på föreskrifter, anvisningar o. d. skall först nämnas, att sedan lagens tillkomst år 1949 det skett åtskilliga ändringar i lagen och även i flera av dess tillämpningskungö-

relser. I lagen har gjorts ändringar vid nio skilda tillfällen, varav de mest omfattande och betydelsefulla skett under åren 1962 och 1963. Även arbetarskyddskungörelsen har vid fem tillfällen ändrats i vissa delar. Kungörelsen om förbud att använda minderårig till vissa arbeten har år 1966 ersatts av en ny kungörelse. Likaså har kungörelsen om läkarundersökning och läkarbesiktning till förebyggande av vissa yrkessjukdomar ändrats vid ett par tillfällen. Kungörelsen om tillämpningen av arbetarskyddslagen på arbete vid vissa undervisnings- och utbildningsanstalter har ersatts med ny kungörelse 1963 och denna har kompletterats 1971 med ny förteckning över läroanstalter.

Beträffande anvisningar som utfärdats av yrkesinspektionens chefsmyndighet med stöd av arbetarskyddslagen fanns före ikraftträdandet av 1949 års lag 28 sådana anvisningar angående skydd mot yrkesfara m. m. samt ett mindre antal PM och råd till arbetare i skyddsfrågor. Under den tid nuvarande arbetarskyddslag varit i tillämpning har ett stort antal nya anvisningar tillkommit och de uppgår år 1972 till 88, dvs. en ökning med ett 60-tal. Samtidigt har flera av de äldre anvisningarna reviderats och utgetts i nytryck. Några av dem har dessutom utgått på grund av att de saknat aktualitet till följd av den tekniska utvecklingen. I vissa fall har anvisningar ersatts av normer fastställda av arbetarskyddsstyrelsen och utgivna av t. ex. Tryckkärlskommissionen. Exempel härpå är t. ex. gällande ångpannenormer och varmvattenpannenormer. Under tidsperioden 1949—1972 har sålunda utkommit ett 20-tal normer för tryckkärl av olika typer och utförande och ett 10-tal normer för lyftanordningar och lyftredskap. Dessa normer, i vars utarbetande arbetarskyddsstyrelsen medverkat, har av styrelsen godkänts såsom dess egna anvisningar. På detta sätt har även tillkommit vissa standarder som avser eller berör arbetarskyddet. Arbetarskyddsstyrelsen har vidare under de senare åren gett ut ett 10-tal cirkulärskrivelser och ca 45 meddelanden avseende skilda slag av anordningar, utrustning och skyddsåtgärder m. m. Det föreligger alltså ett omfattande material som underlag för och till ledning vid tillämpningen av arbetarskyddslagen. De måste emellertid fortlöpande revideras med hänsyn till teknikens utveckling och arbetslivets krav. Härutöver krävs ytterligare anvisningar, normer m. m. I bilaga till styrelsens petitaframställning för budgetåret 1972/73 upptas ett 40-tal anvisningar som behöver tillkomma eller revideras.

De allmänna bestämmelser som inleder arbetarskyddskungörelsen (1—5 §§) anknyter närmast till stadgandet i lagens 7 §. Några av dem behandlas i det följande.

2.2 *Information, instruktion o. d.*

Enligt 1 § första stycket arbetarskyddskungörelsen skall arbetsgivaren tillse, att hos honom sysselsatta arbetstagare får kännedom om de särskilda risker för ohälsa och olycksfall som är förbundna med arbetet. Om det behövs skall arbetsgivaren också meddela de föreskrifter eller förhållningsregler som arbetstagarna skall iaktta för att undgå riskerna.

Några allmänna anvisningar som speciellt tar sikte på särskilda risker för yrkesskador vid olika slags arbeten och hur de skall undvikas har inte utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen. I flera av styrelsens anvisningar fästes dock uppmärksamhet på aktuella, allvarliga risker vid utförande av vissa slag av arbeten och vid användande av vissa maskiner, redskap o. d. och det anges vanligen även vad som skall göras eller iakttas för att undvika yrkesskador. Så är fallet i styrelsens anvisningar om byggnads-, sprängnings-, limnings- och stuveriarbete, arbete i grustag m. fl. På detta sätt informeras arbetsgivaren själv i första hand om vilka särskilda risker som är förbundna med det speciella arbetet samtidigt som han också har möjlighet att upplysa arbetstagarna därom och vad de skall iaktta. Viktigt är, att även yrkesinspektionens tjänstemän får en allsidig kännedom om riskerna i arbetet. Ett led i informationen härom är den genomgång av nya anvisningar som styrelsen an-

ordnar med yrkesinspektionen, när nya anvisningar utfärdats.

2.3 *Anslag med skyddsföreskrift, varning e. d.*

I 3 § arbetarskyddskungörelsen stadgas att, i den mån så är påkallat, skall på arbetsställe finnas anslagna föreskrifter om vad arbetstagare *särskilt* skall iaktta för att förekomma ohälsa och olycksfall i arbete. Vidare sägs, att på plats där *synnerlig* fara för ohälsa eller olycksfall föreligger, skall varning för denna fara meddelas genom anslag, skylt eller påmålning på maskin, apparat e. d.

I enlighet härmed har i ett flertal av arbetarskyddsstyrelsens anvisningar meddelats bestämmelser om uppsättande av anslag med skyddsföreskrifter eller med varning för viss fara. Ofta har också getts förslag på hur föreskrifter och varningar skall vara formulerade och hur anslagen skall vara utförda och placerade. Förslag till anslag inges även till yrkesinspektionen eller arbetarskyddsstyrelsen för granskning i enlighet med vad i 3 § kungörelsen sägs. Anslag som här avses tillhandahålls av bl. a. Föreningen för arbetarskydd men också av flera enskilda firmor.

I anslutning till nu nämnda bestämmelser om anslag rekommenderas i allmänhet, att anslagen bör utformas enligt svensk standard SIS 03 15 11 om varselmärkning, utgiven av Sveriges standardiseringskommission. Med varselmärkning enligt denna standard avses sådan märkning genom vilken man vill meddela att risk för personskada kan föreligga eller upplysa om plats för sådan skyddsutrustning eller skyddsanordning som lätt bör kännas igen och snabbt bör kunna nås. Standarden är avsedd att i tillämplig omfattning användas på platser och i lokaler, där arbete bedrivs eller dit någon eljest kan ha tillträde, t. ex. lagerlokal, allmän samlingslokal och arbetsplats utomhus. Märkningen kan ske genom målning direkt på eller invid aktuell plats och utrustning eller medelst fast skylt, etikett e. d. av lämpligt material. Varselmärkning får inte godtas som ersättning för annan möjlig åtgärd, t. ex. uppsättning av skyddsanordning. För märkning av gods och av elektriska anläggningar eller delar därav samt i samband med trafik och transporter gäller särskilda regler.

2.4 *Ensamarbete*

Ett stadgande i arbetarskyddskungörelsen som även knyter an till lagens 7 § är det som anges i kungörelsens 4 § och som gäller ensamarbete. Det avsåg ursprungligen ensamarbete i arbetslokal eller avdelning därav men ändrades efter förslag av arbetarskyddsstyrelsen att gälla ensamarbete över huvud taget (1970: 520). Något motsvarande stadgande fanns inte tidigare i lagstiftningen, utan ärenden som avsåg ensamarbete prövades före år 1949 på grundval av den med 7 § nära likalydande 3 § i 1912 års arbetarskyddslag. Några generella anvisningar om ensamarbete har inte meddelats av styrelsen. Dock har ett flertal sådana ärenden aktualiserats. I vissa fall har ensamarbete ansetts kunna tillåtas, i andra fall har det bedömts såsom tillåtet endast i närvaro av annan arbetstagare. Vanligen har dylikt ärende fått bedömas efter omständigheterna i det särskilda fallet och några generella regler för bedömningen har därför ansetts inte kunna ställas upp. Som exempel på arbete som ansetts inte böra utföras av ensam arbetstagare kan nämnas tillsyn av gasledningar till ugnar i stålverk (hög CO-halt), rengörings- eller målningsarbete i behållare där farlig gas kan befaras, arbete i trånga, djupa schakt, brunnar o. d., där farlig gas eller syrebrist kan uppkomma eller ras befaras, arbete i vissa fall på spänningsförande elektrisk anläggningsdel och på byggnads tak.

På senare tid aktuella ensamarbeten har avsett snöplogning på vägar, underhållsarbete på gatu- och vägbelysning, arbete på mentalsjukhus (fara för våld) samt ensamtjänstgöring i tunnelbanestationer. Även ensamarbete i polistjänst har aktualiserats.

2.5 *Arbetslokaler*

I 8 § arbetarskyddslagen stadgas, att arbetslokal skall vara inrättad i enlighet med vad därom må vara särskilt föreskrivet. Det finns således i lagen inte några föreskrifter om hur arbetslokal skall vara beskaffad eller inrättad. Vad som skall gälla är framför allt de bestämmelser om arbetsrum, som meddelas i byggnadsstadgan och i föreskrifter och anvisningar till denna.

År 1959 tillkom ny byggnadsstadga. I dess 44 § meddelas bestämmelser med hänsyn till krav på brandsäkerhet. Det heter, att byggnad skall ha erforderligt antal utgångar, trappor och andra utrymningsvägar. I 46 § ges underlag för tillämpningsföreskrifter av hygienisk art vad gäller bl. a. byggnader för stadigvarande bruk vari inryms arbetsrum. De skall anordnas och inredas så, att de bereder möjlighet till bl. a. god hygien. Särskilt skall beaktas, att byggnad bereder erforderlig värme- och ljudisolering samt tillfredsställande skydd mot fukt. Den skall vidare kunna uppvärmas och ventileras på tillfredsställande sätt. Vidare sägs att arbetsrum (och därtill hörande personalrum) skall ha tillräckligt luftutrymme och kunna erhålla tillfredsställande belysning. Beträffande byggnader för särskilda ändamål, såsom industribyggnader, skolor, vårdanstalter, hotell, pensionat, samlingslokaler och lokaler för hantverk och handel, ges bestämmelser i 48 §. Där sägs bl. a. att sådan byggnad skall, utöver vad förut är stadgat, fylla "de särskilda krav, som med hänsyn till verksamhetens art skäligen böra uppställas på hygien, skydd mot ohälsa, olycksfall och brandfara samt på trevnad och bekvämlighet för dem, som skola vistas i byggnaden".

För byggnader, som nyss nämnts, gäller även vissa bestämmelser som återfinns i andra författningar, varav främst arbetarskyddslagen, strålskyddslagen, hälsovårds- och livsmedelslagstiftningen och hotellförordningen. Emellertid avser dessa bestämmelser egentligen inte att uppställa krav på byggnadernas beskaffenhet utan närmast att ange de villkor som skall gälla för att visst slag av verksamhet skall få bedrivas i sådan byggnad. Om det redan vid byggandet är möjligt att uppmärksamma dessa villkor och få dem uppfyllda är det självfallet av betydelse.

Vid utarbetande av förslag till 1960 års anvisningar till byggnadsstadgan har arbetarskyddsstyrelsen så långt möjligt sökt att få arbetarskyddssynpunkter tillgodosedda. De senare tillkomna föreskrifterna och anvisningarna till byggnadsstadgan i Svensk Byggnorm 67 har också utarbetats i nära samarbete med styrelsen. Det har gällt flertalet av de generella bestämmelser i SBN 67 som avser ljudisolering, värmeisolering, fuktskydd, brandskydd och ventilation samt beträffande föreskrifter och anvisningar för vissa arbetslokaler för industri, kontor och personalrum. I kap. 61—77 i SBN 67 upptas bestämmelser dels av mera allmän karaktär gällande rumshöjd, trappor, personalrum, pannrum och garage, dels speciella byggnader för hotell, vårdanläggningar, skolor, samlings-, kontors- och livsmedelslokaler och industribyggnader. För sistnämnda byggnader är bestämmelserna huvudsakligen begränsade till vad som skall iakttas med hänsyn till brandfara, sanitär olägenhet, störande ljud o. d.

De föreskrifter och anvisningar som meddelas i SBN 67 avser arbetslokaler av mera allmänt slag och konventionellt utförande. När det gäller industrilokaler för olika ändamål och användning är det som regel svårare att meddela allmängiltiga och mera fullständiga bestämmelser. I SBN 67 ges därför bestämmelser endast för några få sådana lokaler.

Redan i ett mycket tidigt skede fann yrkesinspektionens chefsmyndighet sig böra meddela vissa bestämmelser rörande arbetslokaler och utrymmen. I vissa anvisningar har sålunda tagits upp bestämmelser om arbetslokals utförande och beskaffenhet m. m. Tidigt skedde det beträffande schakt och maskinrum till hissar, lokaler för sprutmålning samt verkstäder, garage o. d. för motorfordon och motorredskap. Senare har på grund av att erforderliga byggbestämmelser saknats i flera av arbetarskyddsstyrelsens

anvisningar förts in vissa bestämmelser om arbetslokaler. Som exempel på där så skett kan nämnas styrelsens anvisningar om sprutmålning, dammexplosioner, dammbekämpning inom stenindustrin och i järngjuterier, limningsarbete, laboratoriearbete samt arbete i vissa kylda arbetslokaler inom livsmedelsindustrin.

Det skall tilläggas, att i syfte att mera allmänt fästa uppmärksamhet på vad som skall iakttas vid inrättande av arbetslokaler arbetarskyddsstyrelsen utfärdat allmänna anvisningar om arbetslokaler m. m., benämnda lokalanvisningar. De omnämns närmare under avsnittet Förhandsgranskning av byggnadsförslag m. m.

Vid vissa arbeten föreligger yrkesskaderisker av sådan speciell och allvarlig art, att särskild hänsyn måste tas härtill även vid inrättande av arbetslokaler för dessa arbeten, t. ex. där risk för dammexplosion föreligger eller bakteriologiskt arbete utförs. För arbetslokaler av ifrågavarande slag har arbetarskyddsstyrelsen i anvisningar för visst dylikt arbete funnit nödvändigt att ange hur arbetslokaler skall vara förlagda och inrättade med hänsyn till aktuella yrkesskaderisker. Ofta har dessa anvisningar aktualiserats genom någon inträffad allvarlig olycka, och vid utarbetandet av dem — som vanligen skett inom en av styrelsen tillsatt arbetsgrupp eller kommitté — har representanter för berörda arbetsmarknadsparter, myndigheter m. fl. deltagit. Exempel på sådana anvisningar är nyssnämnda dammexplosions- och laboratorieanvisningar.

2.6 *Personalrum*

I 9 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att arbetstagarna skall på eller invid arbetsstället ha tillgång till erforderliga hygieniska anordningar och utrymmen, så att de kan tvätta sig, byta om kläder före och efter arbetet, inta måltider m. m. Vidare stadgas, att där så kan anses nödigt med hänsyn till de förhållanden under vilka arbetet bedrivs, skall för arbetstagarna finnas lämplig plats för vila och utrymme, som erbjuder tillfredsställande skydd mot köld och nederbörd. Vilka anordningar och utrymmen som avses framgår närmare av bestämmelserna i 12—18 §§ arbetarskyddskungörelsen. Behovet och omfattningen härav bestäms i huvudsak av arbetstagarnas antal och fördelning på kön samt arbetets art. Ett större behov föreligger vid starkt smutsande eller hälsofarligt arbete.

Till ledning vid tillämpningen av dessa bestämmelser har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar om personalrum m. m., vari anges hur dessa rum skall vara anordnade och inredda. Liknande anvisningar fanns tidigare från år 1941, utfärdade av yrkesinspektionens dåvarande chefsmyndighet (RFA). Anvisningarna, som främst tog sikte på industrin, ersattes år 1958 av nya, kompletterade anvisningar utfärdade av arbetarskyddsstyrelsen. De har senare i vissa avseenden överarbetats samt kompletterats med särskilda anvisningar för personalrum i skolanläggningar, sjukvårdsanläggningar, vid butiker, varuhus, kontor och lager inom handeln samt vid jordbruk, trädgårdsodlingar och trädgårdsanläggningsarbete. Vidare har meddelats anvisningar rörande personalrum och vissa hygieniska anordningar för bensinstationer.

Vid byggnads-, anläggnings- och liknande arbeten, där med hänsyn till arbetets omfattning och varaktighet personalrum och hygieniska anordningar i övrigt inte skäligen kan påfordras, kan enligt 18 § arbetarskyddskungörelsen dessa ersättas av personalbodar, personalvagnar e. d. För detta ändamål har byggnadsindustrins parter utarbetat och antagit "Anvisningar om minimistandard för personalbodar m. m. vid byggnadsindustrins arbetsplatser". Dessa anvisningar har godtagits av arbetarskyddsstyrelsen och som bilaga tagits in i styrelsens ovannämnda allmänna personalrumsanvisningar och i dess särskilda bygganvisningar. Med ledning av dessa anvisningar har styrelsen godkänt ett flertal typer och utföranden av personalbodar och personalvagnar och även raststugor. Dessa används numera även vid arbetsplatser inom anläggningsverksamhet. Styrelsen har vidare meddelat anvisningar om personalbodar, raststugor m. m. vid linjearbete på elanläggningar. Vad

gäller klädskåp och klädfack för förvaring av arbetskläder m. m. i personalrum finns numera särskilda standarder, dels SIS 83 53 10 för klädskåp och SIS 83 53 11 för öppna klädfack. Utarbetandet av dessa standarder har skett i samråd med arbetarskyddsstyrelsen.

För arbetstagare som sysselsätts inom skogsbruket gäller en särskild lag (1963: 246) om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsförläggningslag). Till ledning vid tillämpning av denna lag har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar om skogsförläggningar. I dessa lämnas detaljbestämmelser om hur tillfällig bostad skall vara förlagd, anordnad och inredd. För personalbodar, raststugor o. d. som erfordras vid skogsarbete m. m. gäller vad som föreskrivs i arbetarskyddslagen eller meddelats med stöd av lagen. Styrelsen har därutöver närmare angett vilka fordringar som ställs på personalbodar och raststugor i fråga om utförande, storlek m. m.

I fråga om personalrum vid vattenreningsverk o. d. lämnas vissa råd och anvisningar i socialstyrelsens meddelande nr 4 "Skyddsåtgärder för personal vid vatten- och avloppsverk". Utarbetande av detta meddelande har skett i samråd med arbetarskyddsstyrelsen. Nya anvisningar på detta område förbereds av en arbetsgrupp inom styrelsen.

Bestämmelser om personalrum återfinns även i byggnadsstadgan. I 46 § sägs i fråga om byggnad för stadigvarande bruk, vari inryms arbetsrum, att bl. a. skall iakttas att därtill hörande personalrum har tillräckligt luftutrymme och kan tillfredsställande belysas, därvid dagerbelysning bör anordnas om förhållandena medger sådan. Det föreskrivs i 48 §, som avser industribyggnader, skolor, vårdanstalter m. fl., att särskilt skall iakttas att tillräckliga utrymmen avses till personalrum. Som komplettering härtill har — efter samråd med arbetarskyddsstyrelsen — i SBN, kap. 64 tagits in bestämmelser om personalrum som är av betydelse i byggnadstekniskt hänseende.

I anslutning till här berörda bestämmelser erinras om att Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1956 antagit en rekommendation (nr 102) angående välfärdsanordningar för arbetstagare. Den avses böra tillämpas på såväl arbetare som övriga arbetstagare, anställda i offentliga eller privata företag, med undantag för arbetstagare i jordbruk och sjöfart. I rekommendationen behandlas *utspisningsanordningar* inom eller i närheten av företaget såsom marketenterier, mässar och ambulerande servering, *anordningar för vila* inom eller i närheten av företaget, *fritidsanordningar* (utom semesteranordningar) samt *transportanordningar* till och från arbetsplatsen. I proposition 1957: 18 förordade föredragande departementschefen, att rekommendationen överlämnades till arbetarskyddsstyrelsen för övervägande om lagstiftningen i ett eller annat avseende behöver kompletteras till följd av rekommendationen och i vad mån dess principer bör komma till uttryck i styrelsens anvisningar. Vad gäller utspisningsanordningar, särskilt marketenterier, har frågan härom i huvudsak beaktats genom viss komplettering av styrelsens allmänna personalrumsanvisningar. Beträffande vissa i rekommendationen angivna välfärdsanordningar, särskilt en del bespisnings-, transport- och fritidsanordningar, finns dock inte någon motsvarighet därtill i svensk lagstiftning.

Beträffande tillämpningen av bestämmelserna i 9 § arbetarskyddslagen och i 12—18 §§ arbetarskyddskungörelsen och därtill hörande råd och anvisningar erinras om arbetarskyddsstyrelsens uttalande på fråga från byggnadsstyrelen huruvida det för arbetsgivare föreligger skyldighet att anordna marketenteri på arbetsstället. Arbetarskyddsstyrelsen har anfört att vid bedömning av frågan när och i vilka fall marketenteri bör inrättas och drivas på eller invid arbetsställe hänsyn får tas till, förutom antalet anställda, det förväntade utnyttjandet av anordningarna, avsaknaden av andra lämpliga måltidslokaler inom eller i närheten av arbetsstället, om färdiglagad mat kan erhållas från annat håll osv. Däremot torde i allmänhet hänsyn inte behöva tas till ålder eller kön. För mindre arbetsställen ansågs att inrättande av marketenteri i regel inte kommer ifråga.

Styrelsen framhöll vidare på fråga därom, att enligt arbetarskyddslagstiftningen är arbetsgivare inte skyldig att sörja för att de anställda erhåller lagad mat på arbetsstället. Att så sker får likväl anses som en god serviceverksamhet men ofta också som en välmotiverad arbetarskyddsåtgärd. Om vad i lagen föreskrivs rörande matrum o. d. och vad statsmakterna beslutat om lagens tillämpning skall uppfyllas på tillfredsställande sätt även inom statlig verksamhet, var det enligt styrelsens mening uppenbart att statsverket också måste påta sig nödvändiga kostnader för att tillgodose föreliggande behov.

Såsom personalrumsanvisningarna avfattats i fråga om matrum förutsätts inte, att arbetsgivaren skall inrätta särskilt matrum om marketenteri har anordnats. Det förekommer emellertid vid t. ex. sjukhus och liknande vårdinrättningar, att en del av personalen är i arbete under tid då marketenteriet hålls stängt eller att personalen på grund av tjänstgöringsförhållanden inte har möjlighet att lämna arbetsplatsen under den tid som skulle åtgå för besök på marketenteriet. Det förekommer också, enligt vad erfarenheten visat, att en del av personalen inte vill begagna marketenteri utan önskar bl. a. av kostnadsskäl inta egen medhavd mat och dryck. Då arbetstagare såsom i förstnämnda fall inte har möjlighet att begagna marketenteri har styrelsen ansett skäligt fordra, att det finns ett eller vid behov flera lämpligt förlagda matrum. Det är även i det senare fallet med hänsyn till att arbetstagare inte kan åläggas att använda marketenteri skäligt fordra, att särskilt matrum finns, såvida inte arbetstagarna kan inta medhavd mat och dryck i marketenteriets matsal.

Rörande fråga om arbetsgivare är skyldig att hålla rum för servering av kaffe e. d. har uttalats, att det inte finns någon föreskrift härom i arbetarskyddslagstiftningen. Finns marketenteri eller matrum, kan detta användas även som kafferum. Om personalen intar sina måltider utanför arbetsstället, finns däremot skäl att kafferum e. d. inrättas på arbetsstället.

På fråga om under vilken tidrymd servering skäligen bör ske har arbetarskyddsstyrelsen uttalat, att hinder inte möter att servering sker i omgångar men att något generellt uttalande i denna del inte kan göras liksom ej heller om inom vilken skälig tidrymd servering bör ske. Antalet omgångar torde få bestämmas med hänsyn till bl. a. personalens storlek, fastställda expeditionstider och arbetets art. Normalt borde man kunna räkna med servering i tre omgångar. Frågan får även ses mot behovet av raster under arbetet.

Rörande tillämpningen av ifrågavarande bestämmelser må här ytterligare nämnas några fall, vari arbetarskyddsstyrelsen uttalat sig. Bland annat har ställts fråga huruvida arbetsgivare enligt 9 § arbetarskyddslagen är skyldig att vid tillfälligt reparationsarbete på en fastighet, t. ex. av två dagars varaktighet, sörja för att på arbetsplatsen finns tillgång till omklädnings- och förvaringsrum för arbetstagarnas kläder samt tvättmöjligheter. Styrelsen har härom anfört, att det för den arbetsgivare som åtagit sig reparationsarbetet inte var möjligt att ordna eller påfordra tillgång till omklädningsrum och tvättmöjlighet inom en fastighet som han inte äger eller har nyttjanderätt till. Han torde däremot i allmänhet ha möjlighet till att tillhandahålla lämplig personalbod eller personalvagn på arbetsplatsen. En generell fordran härvidlag syntes styrelsen inte kunna uppställas utan fick behovet av sådan bod eller vagn bedömas med hänsyn till arbetets omfattning (antal arbetstagare) och varaktighet (den tid arbetet kräver) samt omständigheterna i övrigt, t. ex. möjligheten att ställa upp en personalbod på arbetsplatsen med hänsyn till trafikförhållanden, arbetsplatsens belägenhet i förhållande till arbetsgivarens ev verkstad. Med hänsyn till dessa förhållanden ansåg styrelsen att arbetsgivaren inte kan anses vara skyldig jämlikt 9 § i lagen att vid reparationsarbete på en fastighet av två dagars varaktighet tillhandahålla personalbod, personalvagn eller liknande anordning. Dock syntes styrelsen lämpligt, att om utrymme för omklädnad och tvättning finns att tillgå inom fastig-

heten, arbetsgivaren borde när avtal träffades om arbetet söka komma överens med fastighetsägaren om att få begagna detta utrymme för sina arbetstagare.

En annan fråga som man ställt har gällt huruvida arbetsgivare är skyldig att, i det fall lagad mat tillhandahålls på arbetsstället, förse matrum med anordningar för förvaring och uppvärmning av medhavd mat och dryck. Styrelsen har ansett, att såsom 14 § arbetarskyddskungörelsen är avfattad, sådan skyldighet inte torde föreligga, förutsatt att den personal som har mat och dryck med sig och för vilken särskilt matrum finns, är oförhindrad att om den så önskar inköpa mat och dryck som tillhandahålls i marketenteriet.

På fråga i vad mån anordnande av rökrum kan krävas på arbetsställe, har styrelsen anfört, att i arbetarskyddslagen eller bland de personalrum och hygieniska anordningar som anges i arbetarskyddskungörelsen rökrum inte nämnts och att frågan därom inte heller behandlats i förarbetena till lagen. Frågan syntes styrelsen inte kunna betraktas som en arbetarskyddsfråga utan var att anse mera som en allmän trivsel- och ordningsfråga och en fråga av viss betydelse från brandskyddssynpunkt. Enligt styrelsens mening kan rökrum inte påfordras med stöd av arbetarskyddslagen.

2.7 *Förhandsgranskning av byggnadsförslag m. m.*

Enligt 6 § arbetarskyddskungörelsen äger arbetsgivare, som ämnar företa ny-, om- eller tillbyggnad av arbetslokal eller personalrum, underställa yrkesinspektören förslag häröver för granskning, åtföljt av sådana ritningar och uppgifter som kan erfordras för granskningen. Yrkesinspektören skall utan kostnad för arbetsgivaren snarast möjligt skriftligen yttra sig över förslaget. Motsvarande gäller i fråga om ny eller ändrad anordning för arbetets bedrivande eller mera väsentlig omläggning av arbetsmetod.

Från arbetarskyddssynpunkt är det av stor betydelse, att vid uppgörande av byggnadsförslag rörande arbetslokaler, personalrum o. d. kraven på säkerhet och hygien blir uppmärksammade och beaktade redan på planeringsstadiet och i varje fall innan byggnadsarbetet påbörjas. Härigenom besparas arbetsgivarna i många fall besvär och — ofta betydande — kostnader för ändringar av olika slag och omfattning som annars kan visa sig nödvändiga att företa efteråt, när lokaler m. m. står färdiga eller kanske redan tagits i bruk. För yrkesinspektionen betyder det också en lättnad i tillsynsverksamheten genom att erforderliga åtgärder vidtagits redan vid lokalernas inrättande. Att förhandsgranskningen är av betydelse framgår bl. a. av det stora antal framställningar om granskning av byggnadsförslag som görs till yrkesinspektionen. Följande uppgifter om granskade förslag, hämtade ur yrkesinspektionens årliga verksamhetsberättelser, visar i vilken utsträckning den allmänna yrkesinspektionen granskat förslag beträffande arbetslokaler och personalrum samt anordningar för arbetets bedrivande.

År	Antal förslag	År	Antal förslag
1951	5 572	1961	6 929
1952	5 382	1962	7 058
1953	6 030	1963	7 102
1954	7 256	1964	7 493
1955	7 147	1965	7 725
1956	8 290	1966	7 378
1957	6 911	1967	7 892
1958	5 199	1968	7 945
1959	6 350	1969	9 537
1960	6 802	1970	9 069

Antalet granskade förslag som här avses — vilket år 1950 uppgick till 4 891 — har under både 1950- och 1960-talet visat en ständig ökning och uppgår f. n. till över 9 000. För år 1971 uppgick antalet till 9 552. Ökningen torde främst ha sin grund i den ökade investeringen i byggnader och därmed den alltmer ökande byggnadsverksamheten. Denna utveckling tyder också på bättre insikt om och större intresse av att få byggnadsförslag granskade på förhand för att slippa ev efteranmärkningar och därmed förenade olägenheter och kostnader för rättelse.

I de flesta fall förekommer numera ett nära samarbete mellan byggnadsnämnd och yrkesinspektion, framför allt gäller det nämnderna i de större kommunerna. När ett byggnadsförslag med ansökan om byggnadslov kommer in till nämnden, översänds förslaget i regel till yrkesinspektionen för yttrande, innan byggnadslovet lämnas. Om förslaget inte föranleder någon erinran från yrkesinspektionens sida meddelas byggnadsnämnden härom eller återställs förslaget eller kopia därav till nämnden med påskrift: "utan erinran" jämte namnunderskrift. Föreligger däremot erinringar mot förslaget eller finns anledning att påpeka något vad beträffar t. ex. förläggning av viss lokal eller visst arbete, utförande av ventilation, val av ljuddämpande väggmaterial, speciell golvbeläggning eller utrymningsmöjlighet vid brand lämnas nämnden skriftligt meddelande härom. När så skett brukar nämnden i sitt protokoll över beslut om byggnadslov ofta ange som villkor att i yrkesinspektionens yttrande meddelade anvisningar iakttas. Fall har emellertid förekommit, där byggnadsnämnden funnit sig inte kunna biträda vad yrkesinspektionen föreslagit.

Det förekommer i många fall att arbetsgivare vänder sig direkt till yrkesinspektionen och begär granskning av ett byggnadsförslag, innan byggnadslov söks. Härigenom kan ärendet bli snabbare behandlat i byggnadsnämnden. Ibland tar man redan vid den förberedande planeringen en diskussion med yrkesinspektionen eller sker en första granskning av byggnadsförslag vid inspektionsbesök på arbetsstället. Det händer också, att man begär att få ett besök av yrkesinspektören eller anhåller att få besöka yrkesinspektionen på dess kansli för diskussion om en planerad byggnad.

Det skall här tilläggas, att fall förekommer där yrkesinspektionen erhåller granskningshandlingarna först när ett omfattande planeringsarbete redan fortskridit så långt att det är för sent att få väsentliga ändringar genomförda. Det har, när byggnaden tagits i bruk, stundom föranlett att berörda arbetstagare riktat kritik mot yrkesinspektionen för att den vid granskningen av byggnadsförslaget inte tillräckligt beaktat arbetarskyddssynpunkter.

För yrkesinspektionen är arbetet med granskning av byggnadsförslag ofta tidskrävande och det innebär ett eftersättande av tillsynsverksamheten. Viss tveksamhet har också gjort sig gällande i fråga om granskningens omfattning och vad som skall särskilt beaktas och krävas. Det har därför begärts att få en checklista över vad som skall iakttas vid granskningen. Arbetarskyddsstyrelsen har funnit det vara viktigt, att granskningen även sker på ett enhetligt sätt och att det från skyddssynpunkt ställs så likartade krav som möjligt på arbetslokaler och personalrum. För att tillgodose dessa synpunkter har styrelsen därför, efter överläggning med samtliga yrkesinspektörer, utarbetat förslag till "Anvisningar om arbetslokaler m. m. (Lokalanvisningar)", vilka utfärdats under år 1972. I dessa upptas bestämmelser om arbetslokalers förläggning, utförande och storlek, rumshöjd, luftutrymme, belysning, ventilation, uppvärmning och ljudisolering. Vidare ges anvisningar om gångar och transportvägar, trappor, utrymningsvägar, lastöppningar, lastbryggor o. d. samt om skyddsräck, skyddsanordningar på tak, lyft- och transportanordningar m. m. Genom dessa anvisningar bör yrkesinspektionens granskning av byggnadsförslag kunna underlättas, i den mån arkitekter, projektörer, konsult- och byggnadsfirmor får kännedom om anvisningarna och beaktar dem redan på projektstadiet.

2.8 *Arbetslokaler i berg eller under jord*

Enligt 8 § arbetarskyddskungörelsen får bergverkstad eller därmed jämförlig helt under jord förlagd arbetslokal inte inrättas utan att arbetarskyddsstyrelsen medgett det. Som villkor för medgivandet gäller de föreskrifter styrelsen meddelar för verkstadens eller lokalens inrättande. Medgivande krävs dock inte för arbetslokal under jord i gruva eller stenbrott och inte heller för sådan från försvarssynpunkt betydelsefull anläggning, beträffande vilken Kungl. Maj:t förordnat att den skall vara förlagd i berg eller under

jord. Det avser inte sådan i berg eller under jord belägen lokal för vars inrättande krävs byggnadslov, t. ex. byggnad med en eller flera våningar under marknivån. Praxis torde emellertid vara, att byggnadslov söks även för bergverkstäder och liknande arbetslokaler.

Under den tid stadgandet i 8 § varit i tillämpning (1949—1971) har medgivanden lämnats av arbetarskyddsstyrelsen i 28 fall. Av dessa har åtta avsett bergverkstäder, medan övriga gällt inrättande av arbetslokaler, lager och förrådsrum samt personalrum i befintliga bergskyddsrum (nio fall) eller arbetslokaler (butiker o. d.) under jord i anslutning till tunnelbanestationer i Stockholm (elva fall). Innan sådant ärende avgörs, har yrkesinspektören att yttra sig över förslaget enligt de handlingar (ritningar, beskrivningar o. d.) som bilagts ansökan. Som villkor för medgivandet meddelas de föreskrifter som skall iakttas eller föreskrivs att de anvisningar skall beaktas som yrkesinspektören finner sig böra meddela. Föreskrifterna avser främst tillsyn av bergrummets bestånd (enligt arbetarskyddsstyrelsens berganvisningar) samt belysning, ventilation, utrymningsmöjligheter och personalrum. I vissa fall uppställs som villkor att antalet arbetstagare i lokalerna begränsas till vad som angetts i ansökan.

Hithörande ärenden förekom speciellt under 1950-talet, vilket sammanhängde med prövning av fredsanvändning av allmänna bergskyddsrum. Frågan aktualiserades av civilförsvarsstyrelsen, som år 1952 anhöll om arbetarskyddsstyrelsens uttalande i princip om fredsanvändning av bergskyddsrum för vissa ändamål eller slag av verksamhet. Styrelsen uttalade, att såsom allmänna förutsättningar för att viss verksamhet skulle få förläggas till bergskyddsrum borde gälla, att de allmängiltiga arbetarskyddskraven för arbetslokaler inte eftersätts, att endast ett mindre antal arbetstagare sysselsätts i verksamheten och att brandfaran beaktas. Vidare borde yrkesinspektör vid behov kunna kräva särskilda utrymningsvägar. In- och utfarter borde vara i plan eller ha svag lutning mot bergrummet. Dessutom borde ställas krav på lämplig golvbeläggning samt att matrum om möjligt förlades ovan jord. För vilka ändamål eller slag av verksamhet bergskyddsrum lämpligen borde användas uttalades följande.

Affärslokaler, dock inte för t. ex. varor som sprider obehaglig lukt eller är brandfarliga.

Hantverkslokaler, dock inte för verksamhet vari förekom särskilt giftiga ämnen eller bildades damm i stor mängd, eller för arbete vid vilket användes tekniska lösningsmedel med hänsyn till ventilationssvårigheter.

Verkstadslokaler för lätt industri syntes i allmänhet kunna komma i fråga och vidare badinrättningar, hotell, kontor, laboratorier, bibliotek, garage, bilreparationsverkstäder, biografer, konditorier, förråds- och lagerlokaler samt utställningslokaler.

I vad mån andra lokaler kunde förläggas till bergskyddsrum ansågs få bedömas från fall till fall. Som exempel på lokaler som inte borde förläggas till bergskyddsrum nämndes restauranger och tillhörande ekonomilokaler samt tvättinrättningar, särskilt med hänsyn till svårigheten att anordna tillfredsställande ventilation i dessa lokaler.

2.9 *Arbetslokals luftutrymme och rumshöjd*

Luftutrymme

I 10 § arbetarskyddslagen stadgas att i sluten arbetslokal skall finnas tillräckligt luftutrymme, i regel minst 10 m^3 för varje arbetstagare i lokalen.

Detta luftutrymme föreskrevs även i 1912 års lag. Vid revisionen av lagen yrkades att minimiluftutrymmet ökades från 10 till 15 m^3. I yttrande häröver, som 1938 års arbetarskyddskommitté inhämtade från dåvarande statens institut för folkhälsan, anförde institutet att de medicinska och hygieniska krav som kunde ställas på den enskilde arbetstagarens behov av luftutrymme på betryggande sätt kunde anses tillgodosedda genom de bestämmelser som fanns i lagens 5 §.

Om sina skäl härför anförde institutet närmare, att uppställande av ett luftkubsmått ursprungligen var grundat på en upp-

fattning om luftens hygieniska betydelse, vilken den moderna forskningen frångått. Enligt nutida uppfattning, grundad på försök, anses luftens betydelse för hälsa och välbefinnande huvudsakligast vara av fysikalisk och inte kemisk natur. En måttlig förändring av en någorlunda normal luftkubs storlek får i allmänhet inte någon praktisk betydelse vad beträffar luftens syrehalt eller kolsyrehalt eller i fråga om dess odörisation. Luftens inverkan på människan sammanhänger närmast med dess temperatur och fuktighetshalt (relativa fuktighet). Vid ställningstagande till luftkubsstorleken bör man därför i första hand ta hänsyn till värmetekniska förhållanden. Även i sådana fall, där damm, rök, gaser eller ångor sprids i en arbetslokal i en mängd som kan bli skadlig för arbetstagarnas hälsa, blir de viktigaste motåtgärderna av ventilationsteknisk art. Någon förbättrad möjlighet till undvikande av ohälsorisker av denna art torde inte uppkomma genom höjning av den tillåtna luftkubens minimivärde från t. ex. 10 till 15 m^3.

Institutet framhöll vidare, att en synpunkt som stundom anförs beträffande luftkubens storlek, är dess inverkan på risken för smittospridning. Denna beror dock närmast på minimiavståndet och kontakttiden mellan personerna. I praktiken kommer därför smittorisken endast i undantagsfall att nämnvärt minskas genom en ökning av luftkuben från 10 till 15 m^3. För att effektivt förhindra infektioner bygger man därför på andra grunder av epidemiologisk och hygienisk art.

Av skäl som ovan anförts föreslog arbetarskyddskommittén ingen ändring av det i lagens 10 § angivna luftutrymmet om i regel minst 10 m^3.

Till jämförelse i frågan om hur stort luftutrymmet minst bör vara kan nämnas, att i den danska allmänna lagen om arbetarskydd föreskrivs, att arbetslokal skall ha ett luftutrymme av 12 m^3 för varje i lokalen sysselsatt arbetstagare. Det kan minskas, om effektiva åtgärder för luftväxling vidtas, dock inte under 8 m^3. Vid beräkning av luftutrymmet bör hänsyn inte tas till rumshöjd över 4 m.

I den finska lagen om skydd i arbete föreskrivs, att i arbetsrum skall finnas ett med hänsyn till arbetets beskaffenhet tillräckligt luftutrymme, dock minst 8 m^3 för varje arbetstagare. Vid beräkning härav skall räknas med endast 3,5 m av rummets höjd. Den norska lagen stadgar, att i arbetsrum skall vara bl. a. tillräckligt luftutrymme (luftrom). I kommentar till lagen sägs, att rumsutrymmet bör vara minst 12 m^3 per arbetstagare. Om det används hälsofarliga ämnen, processer eller arbetsmetoder, skall särskild hänsyn tas till luftutrymme och luftväxling.

I den engelska lagen "Factories Act" stadgas bl. a. att luftutrymmet skall vara minst 400 kubikfot per person som sysselsätts i arbetslokalen, dvs. ca 11,3 m^3. Den av ILO utgivna "Model Code of Safety Regulations for Industrial Establishments" innehåller även en uppgift om luftutrymme. Där sägs, att det bör uppgå till minst 11,5 m^3 per person samt att vid beräkning därav, rumshöjd över 3 m inte skall medräknas. Det skall vid beräkningen inte heller tas hänsyn till inredning, arbetsbänkar, maskiner eller material som finns i lokalen.

Ovan angivna lagbestämmelse om luftutrymme i arbetslokal har inte närmare kommenterats genom anvisningar från arbetarskyddsstyrelsen.

Rumshöjd

I arbetarskyddslagen eller -kungörelsen stadgas inte något om rumshöjd (takhöjd) i arbetslokal. Det sägs i 8 § lagen endast att arbetslokal skall vara inrättad i enlighet med vad därom är särskilt föreskrivet samt enligt 10 §, att i arbetslokal skall finnas tillräckligt luftutrymme (i regel minst 10 m^3 per arbetstagare).

1938 års arbetarskyddskommitté föreslog, att arbetslokal för stadigvarande arbete skulle ha i regel minst 2,70 m takhöjd samt att i arbetslokal för ett större antal arbetstagare eller i lokal, där damm, rök, gas eller ånga i besvärande mängd eller stark värme eller fuktighet alstras, takhöjden i erforderlig mån skulle ökas. Vid behandlingen av kommitténs förslag ansågs, att frågan om arbets-

lokals rums-(tak-)höjd borde regleras i byggnadsbestämmelserna.

I då gällande 1947 års byggnadsstadga föreskrevs att våningshöjden, räknad från golv till golv, i bonings- och arbetsrum skulle vara minst 2,90 m. Härvid förutsattes en bjälklagstjocklek av 32 cm. Dessa måttuppgifter i byggnadsstadgan ändrades 1952 för tätorter till 2,80 m resp. 30 cm men begränsades att avse huvudsakligen bostadsrum. För våningshöjd i *arbetsrum* skulle iakttas de anvisningar som byggnadsstyrelsen utfärdade. Efter samråd med arbetarskyddsstyrelsen och dåvarande medicinalstyrelsen utfärdade byggnadsstyrelsen genom ett meddelande 1952: 7 anvisningar om våningshöjd i arbetsrum. Därvid föreskrevs att våningshöjden i butiks-, kontors- och arbetsrum för hantverk o. d. skall vara minst 3,00 m, räknat från golv till golv. Vissa avsteg härifrån kunde medges av byggnadsnämnden. Denna kunde även för sådant rum föreskriva större våningshöjd än 3 m, om ett större antal personer kom att sysselsättas eller eljest vistas i arbetsrummet eller om verksamhetens art ställde särskilda krav på luftutrymmet. I arbetsrum för industriell verksamhet föreskrevs en våningshöjd av minst 3,20 m, om inte byggnadsnämnden med hänsyn till verksamhetens art eller till antalet sysselsatta personer i rummet fann, att lägre våningshöjd kunde medges eller större våningshöjd än 3,20 m var behövlig. För lagerlokal, garage o. d. angavs våningshöjden till minst 2,40 m och för personalrum till minst 2,70 m.

Vid tillkomsten 1959 av nu gällande *byggnadsstadga* övergick man från begreppet våningshöjd till begreppet rumshöjd, mätt från golv till tak. Det innebar, att ovan angivna våningshöjder överlag minskades med 30 cm och att rumshöjden i t. ex. ett kontorsrum skulle vara 2,70 m och i en arbetslokal för industriellt arbete 2,90 m. Dessa från våningshöjd till rumshöjd ändrade bestämmelser för olika arbetsrum har intagits i BABS 1960.

Frågan om rumshöjd i arbetslokaler regleras numera genom föreskrifter intagna i Svensk Byggnorm 67 (SBN). De inleds med en *allmän* bestämmelse, där det framhålls att rumshöjden i arbetslokal får väljas med hänsyn till verksamhetens art och antalet i lokalen normalt sysselsatta personer samt möjligheten att anordna erforderlig ventilation på godtagbart sätt. För *industri- och hantverkslokaler* föreskrivs en rumshöjd av minst 2,70 m, dock att i enstaka mindre arbetslokaler för *hantverk* e. d. i källare eller i annat utrymme med golv under markplanet eller i småhus får godtas en rumshöjd av 2,40 m. I fråga om *kontorslokaler* föreskrivs en rumshöjd av minst 2,50 m, dock tilläggs att större rumshöjd kan erfordras av ventilationstekniska skäl. I *butikslokaler* skall rumshöjden vara minst 2,70 m och i *personalrum* minst 2,40 m, i *personalmatsalar* dock minst 2,50 m. I SBN anges även rumshöjden för pannrum, garage m. m. Om minsta godtagbara rumshöjd i olika arbetslokaler se även arbetarskyddsstyrelsens "Lokalanvisningar".

Vid inrättande av arbetslokaler och personalrum gäller sålunda i fråga om rumshöjden de mått som ovan nämnts, om inte annat påkallas av omständigheterna. I några av arbetarskyddsstyrelsens anvisningar har dock rumshöjden särskilt angetts. Sålunda anges i styrelsens restauranganvisningar, att ekonomilokal skall ha minst 2,70 m rumshöjd men väljas större om antalet personer eller arbetets art ställer särskilda krav på luftutrymme. Vidare föreskrivs i styrelsens kioskanvisningar, att rumshöjden i friliggande kiosk inte får understiga 2,10 m och för kiosk förlagd i byggnad att den har minst 2,40 m rumshöjd. Det skall tilläggas, att bestämmelserna i SBN 67 om rumshöjd i lokaler av olika slag är föremål för ytterligare översyn. Av intresse i detta sammanhang är vilka fordringar som ställs på rumshöjd i arbetslokal i vissa andra länder. I den danska allmänna lagen om arbetarskydd föreskrivs, att arbetslokal skall ha minst 2,50 m rumshöjd. I arbetslokal, där det sker en kraftig utveckling av stark värme, fuktighet, damm, rök, stank e. d. eller förekommer giftiga eller explosiva luftarter krävs en rumshöjd på minst 3 m. I Norge anges i anvisningar till lov om arbeidervern, att

rumshöjden i arbetsrum inte bör vara under 3 m och att den skall vara minst 2,50 m. I den förutnämnda av ILO utgivna Model Code of Safety Regulations for Industrial Establishments anges, att arbetslokal bör ha minst 3 m rumshöjd.

Synpunkter på rumshöjd

Rumsklimatet och kravet på god hygien påverkas av rumshöjden därigenom att luftens skiktning och temperaturfördelning i lokalen (rummet) blir olika. Låg rumshöjd är härvidlag ofördelaktig. Den varma och mer eller mindre skämda luften stiger mot taket och besvärar snabbare personer som vistas i rummet, om rumshöjden är liten. Denna olägenhet kan motverkas genom ventilation. Vid stora lokaler, där många personer normalt är sysselsatta, måste dock med hänsyn till att behovet av tilluft är stort ventilationsfrågan särskilt uppmärksammas. Stora rumsdjup tvingar till luftinblåsning från tak i stället för vid fönster och det finns då en ökad risk för känsla av "drag".

Vidare är att märka, att *dagsljusbelysningen* kan försämras, om rumshöjden minskas och fönstrets överkant sänks i förhållande till rumsdjupet och fönsterbredden inte samtidigt ökas. En sänkning av takhöjden inverkar däremot inte på dagsljusbelysningen förutsatt att fönsteröverkanten behålls. *Konst-* eller *elbelysningen* kan bli sämre, eftersom det vid låga rum (utan undertak) är svårare att ernå bländfri belysning. Vid större rumshöjd vinns i regel en bättre ljusfördelning.

Rumshöjden i en lokal beror givetvis i hög grad av den verksamhet som skall bedrivas där och de anordningar som behöver installeras för verksamheten och för att ge lokalen ett önskvärt klimat i fråga om lufttillförsel, värmefördelning och belysning. I vissa arbetslokaler bestäms rumshöjden främst av det utrymme som behövs för maskiner, apparater, upplag av material o. d. och vad som krävs för deras skötsel, underhåll m. m. I andra lokaler och särskilt sådana där många personer samtidigt sysselsätts, bestäms åter rumshöjden av de tekniska möjligheterna att åstadkomma ett gott klimat, dvs. att utan drag tillföra ventilationsluft och att ge rätt värmefördelning i uppehållszonen, och en riktig belysning i lokalen. Vid en alltför liten rumshöjd erhålls inte tillräckligt utrymme för att utnyttja taket för tillförsel och distribution av ventilationsluft. Det måste då i stället ske med fönsterapparater, tilluftdon i väggar e. d. Därvid erhålls en luftströmning utmed takytan, och finns i denna inte utrymme för att fälla in armatur i taket eller hänga upp denna på lämpligt avstånd från taket, kan luftströmmen träffa armaturen och tvingas ned i uppehållszonen, varvid risk för drag uppstår. Vid låga takhöjder ställs alltså större krav på luftomsättningen i lokalen och att hänsyn tas till risken för drag vid val av värme- och ventilationssystem samt takarmatur för allmän belysning. Vid stor rumshöjd åter uppkommer vertikala luftströmmar i större omfattning än vid liten sådan höjd, vilket medför bättre omblandning av luften i vertikal led.

2.10 *Luftväxling*

I arbetslokaler

I 10 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att tillfredsställande luftväxling skall vara anordnad förutom i arbetslokal även, i den mån så är påkallat, på annan plats där arbete bedrivs.

Som komplettering härtill stadgas i 20 § arbetarskyddskungörelsen, att arbetslokal skall tillföras erforderlig mängd friskluft på sätt, som med hänsyn till behovet av luftväxling i varje särskilt fall befinns lämpligast, och så att drag i möjligaste mån undviks. Där det påkallas av förhållandena, skall den tillförda friskluften förvärmas, renas eller behandlas på annat sätt.

Vilken luftväxling som erfordras i en arbetslokal beror i hög grad på framförallt lokalens storlek, antal i lokalen sysselsatta personer, arbetets beskaffenhet (t. ex. om arbetet är lätt eller tungt) samt förekomst av värme- eller fuktavgivande och/eller luft-

förskämmande arbetsprocesser, vid vilka uppstår damm, rök, gas eller ånga eller lukt i skadlig eller besvärande mängd. Hänsyn kan i vissa fall även behöva tas till arbetslokalens belägenhet i byggnad, såsom att den är särskilt utsatt för utetemperatur eller vindförhållanden. Av betydelse är även om byggnaden ligger fritt eller omges av andra byggnader, skog e. d. Stundom måste luftväxling till för att i arbetslokal skall kunna hållas lämplig inomhustemperatur. Dessa olika faktorer bestämmer mer eller mindre var för sig eller tillsammans hur mycket luft som skall tillföras resp. bortföras från en arbetslokal. Detta i sin tur är avgörande för vilket ventilationssystem som skall användas. Är behovet av luftväxling litet, kan detta i regel tillgodoses genom vädring eller genom s. k. självdrag. I de fall det i arbetslokal sysselsätts ett större antal personer eller vid arbetet sprids damm, rök, gas eller ånga i skadlig eller besvärande mängd, stark lukt e. d. krävs ventilation med fläkt, ofta för såväl tillförsel som bortförsel av luft. Detsamma gäller, om arbetslokal har fönster som inte kan öppnas eller där luftutrymmet (luftkuben) per person understiger 15 m^3.

Med hänsyn till vad ovan anförts och till den mångfald av olika arbetslokaler som finns för skilda verksamheter har det ansetts inte vara möjligt att utfärda några allmängiltiga anvisningar rörande luftväxling i arbetslokaler. Endast på vissa speciella områden har sådana anvisningar utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen. I anvisningar till *byggnadsstadgan* har tagits in vissa bestämmelser av mera generell innebörd, vilka i en del avseenden är tillämpbara även på ventilation av arbetslokaler. Hit hör vad i Svensk Byggnorm 67 sägs, att tilluft skall vara av lämplig beskaffenhet och tillföras på sådant sätt att en effektiv fördelning av luften så långt möjligt erhålls i lokalen utan att besvärande drag eller annan olägenhet uppstår. Och vidare att luftintag skall placeras så att intagen luft så långt möjligt är fri från föroreningar och så att åverkan, igensättningar av löv, jord, snö o. d. förhindras. Utsläpp av luft från ventilationssystem till det fria skall förläggas så, att förorenad luft i möjlig utsträckning förhindras strömma över till luftintag, fönster e. d. I ett flertal bestämmelser i SBN ges dessutom föreskrifter om ventilationskanalers, fläktutrymmes m. m. utförande och placering, med beaktande också av brandskyddssynpunkter, möjligheter till rensning och annan tillsyn o. d.

I SBN meddelas i övrigt föreskrifter om luftväxling för vissa slag av lokaler såsom kontor, hotell, butiks- och förvaringslokaler, restauranglokaler, vårdanläggningar samt personalrum och garage. I fråga om kontor fordras i regel en luftväxling av minst 40 m^3 per person och timme. Dock får behovet ofta avgöras från fall till fall med hänsyn till lokalens beskaffenhet och personbeläggning m. m.

I fråga om arbetslokaler för industri och hantverk sägs i SBN, att de i ventilationstekniskt hänseende lämpligen bör skiljas från andra lokaltyper och att frågan om luftväxling m. m. tills vidare får bedömas från fall till fall. I SBN meddelas f. n. endast en del föreskrifter om luftväxling i bilverkstäder och sprutmålningsutrymmen. För de sistnämnda finns motsvarande bestämmelser återgivna i arbetarskyddsstyrelsens sprutmålningsanvisningar. Rörande ventilation av pannrum, hissmaskinrum o. d. meddelas vissa föreskrifter i SBN.

I flera av arbetarskyddsstyrelsens anvisningar har meddelats bestämmelser om luftväxling. Så är fallet i fråga om styrelsens anvisningar angående sprutmålning, (betr. sprutskåp — för sprutrum och sprutbox däremot i SBN), beträffande lokal för betning av utsäde med metoxyetylkvicksilverföreningar, vissa lokaler i ålderdomshem (speciellt ekonomilokaler), arbete med asbest samt angående rostskyddsbehandling av bilar. Vissa bestämmelser om ventilation ingår dessutom i styrelsens kioskanvisningar, restauranganvisningar (betr. ekonomilokaler), berg-, flytgödsel- (betr. djurstall m. m.), sten-, järngjuteri-, laboratorie- och limningsanvisningar ävensom kylarbetsanvisningar. Här erinras vidare om styrelsens lokalanvisningar, som upptar vissa bestämmelser om ventilation.

I personalrum

I arbetarskyddsstyrelsens personalrumsanvisningar föreskrivs bl. a., att personalrum skall vara på tillfredsställande sätt ventilerat, och där så är påkallat genom mekanisk ventilation. Betr. klädrum och tvättrum godtas som regel en luftväxling om 5 omsättningar per timme, i matrum 5—7 samt i klosettrum (avträde) minst 15 omsättningar per timme.

I gruva, tunnel, brunn, schakt e. d.

I 20 § arbetarskyddskungörelsen föreskrivs — med anknytning till 10 § arbetarskyddslagen — att vid arbete under jord i gruva eller stenbrott, i berg eller tunnel eller på annan liknande arbetsplats skall erforderlig luftväxling vara anordnad. Även vid arbete i brunn, behållare eller rum, där fara för syrebrist eller förgiftning kan uppkomma, skall vara sörjt för sådan luftväxling eller annan betryggande skyddsåtgärd ha vidtagits. Där risk för syrebrist eller förgiftning föreligger, skall arbetstagare innan han börjar arbetet förvissa sig om att erforderlig luftväxling ägt rum.

Dessa bestämmelser har endast i begränsad omfattning kompletterats med anvisningar. Dock finns vissa regler om luftväxling i styrelsens berg-, bygg-, stuveri- och tankanvisningar.

2.11 *Belysning*

I 10 § arbetarskyddslagen stadgas, att arbete skall äga rum vid tillräcklig och tjänlig belysning.

Rörande belysning från *ohälsosynpunkt* sett föreskrivs i 21 § arbetarskyddskungörelsen, att belysningen på arbetsställe skall vara lämpligt anordnad i förhållande till varje arbetsplats. Där dagsbelysning inte är tillräcklig eller där sådan belysning på grund av arbetets natur eller annat särskilt förhållande inte kan komma ifråga skall allt efter arbetets art annan belysning finnas. Förutom allmänbelysning skall, där så erfordras finnas platsbelysning. Lämpliga åtgärder skall vara vidtagna till skydd mot bländning.

Speciellt från *olycksfallssynpunkt* sett stadgas i kungörelsens 44 §, att tillfredsställande anordningar för belysning skall finnas inte blott på plats, där arbetstagare utför arbete, utan även i trappor, gångar och på sådana vägar på arbetsstället, som arbetstagare regelbundet har att begagna vid arbetets början eller slut eller under arbetstiden. I gruva eller stenbrott under jord, där annan tillfredsställande belysning skäligen inte kan påfordras, får bärbara gruvlampor godtas.

Det skall tilläggas, att enligt vad i *byggnadsstadgan* föreskrivs skall arbetsrum och därtill hörande personalrum kunna tillfredsställande belysas, därvid dagerbelysning bör anordnas, om förhållandena medger sådan.

Några särskilda anvisningar om vilka krav som bör ställas på belysningen i arbetslokal eller på arbetsplats för att den skall anses vara tillräcklig och tjänlig har inte utfärdats med stöd av arbetarskyddslagen. Allmänt gäller dock, att belysningen måste såväl kvantitativt som kvalitativt uppfylla vissa krav, dels i fråga om belysningsstyrka och färg, dels med avseende på luminans. Belysningsstyrkan måste anpassas till arbetets art och den anges vanligen i lux. Uppgifter om vad som krävs kan hämtas från den luxtabell, som Svenska belysningssällskapet utarbetat i samråd med representanter för myndigheter, branschorganisationer m. fl. och publicerat år 1962. Det pågår dock en omarbetning av tabellen och en väsentlig höjning av luxtalen för olika slag av arbeten är att förvänta. De belysningsstyrkor som anges i tabellen gäller för personer med normal synförmåga och vid i allmänhet en ålder av omkring 40 år. Eftersom synförmågan minskar med stigande ålder bör beaktas att högre belysningsstyrka fordras för äldre personer. Ofta anges att vid 60 års ålder krävs ca 3 gånger högre belysningsstyrka än vid 20 år, ibland ännu mer.

En fråga som vid flera tillfällen aktualiserats är om det kan ställas krav på dagsbelysning i arbetslokal. Såsom framgår av 21 § arbetarskyddskungörelsen skall det, om dagsbelysning inte är tillräcklig eller kan komma i fråga på grund av arbetets natur eller annat särskilt förhållande, finnas an-

nan belysning alltefter arbetets natur. Denna ordalydelse har av arbetarskyddsstyrelsen ansetts i princip innebära, att dagsbelysning i allmänhet skall eftersträvas och att avsteg från denna fordran bör komma ifråga endast i de fall, då arbetets natur eller annat särskilt förhållande motiverar det. Bland arbeten som på grund av sin natur undantas har nämnts arbete i mörkrum till film- och fotoateljéer och i bergverkstäder och liknande lokaler under jord. Till arbeten som motiverar avsteg på grund av annat särskilt förhållande har räknats t. ex. arbete vid maskiner och apparater som inte tillåter påverkan av dagsljus (värmestrålning genom starkt solljus), visst mikrobiologiskt arbete, tillfälligt arbete i förråds- och lagerlokaler samt i vissa fall en del butiker. Något mera allmänt avsteg från ovan angivna tolkning av bestämmelserna har styrelsen ansett inte böra komma i fråga.

Ibland ställs även fråga huruvida arbetslokal får inrättas utan fönster. Något uttryckligt förbud häremot finns inte. Såsom ovan framhållits bör dock dagsbelysning anordnas om inte några särskilda omständigheter talar mot sådan belysning i viss lokal. Arbetarskyddsstyrelsen har haft att pröva några fall då man velat inrätta eller använda en arbetslokal utan fönster. Om starka skäl har kunnat anföras mot dagsbelysning i lokal, motiverade av arbetets natur eller annan särskild omständighet, t. ex. värmepåverkan av starkt solljus på viss maskin, har styrelsen inte motsatt sig att lokal inrättas eller används utan att ha fönster. Dock har i några fall krävts, bl. a. av psykologiska skäl, att lokalen skall förses med s. k. utblicksfönster för att möjliggöra kontakt med den yttre omgivningen.

Det förekommer i vissa fall, att fönster utförs så att de inte kan öppnas. Som skäl härför anförs bl. a. svårigheter att bemästra vissa buller- och ventilationsproblem, orsakade av näraliggande industriföretag eller trafik. De erinringar som görs mot "fasta" fönster är ofta av psykologisk art och där man i något fall har godtagit sådana fönster har fordrats att något eller några fönster i varje våningsplan bör kunna öppnas.

I anslutning till här behandlade fråga om belysning bör ev. diskuteras frågan om arbete i mörkrum till foto- och filmateljéer eller i rum med särskilt svag belysning, t. ex. kontrollrum för färg-TV-apparater. Denna fråga har särskilt förts på tal i de fall minderåriga sysselsatts med arbete i mörkrum. 1938 års arbetarskyddskommitté tog upp frågan och i dess förslag till kungörelse om förbud att använda minderåriga till vissa farliga arbeten upptogs en punkt, enligt vilken minderårig inte skulle få användas till arbete, som regelbundet bedrevs i lokal där dagsbelysning inte fanns. Undantag skulle kunna medges av yrkesinspektören. Den föreslagna bestämmelsen togs inte upp i minderårigkungörelsen.

I några av de anvisningar som arbetarskyddsstyrelsen utfärdat för vissa lokaler har ställts krav på dagsbelysning. Så har skett i styrelsens förutnämnda lokalanvisningar. Vidare sägs i styrelsens anvisningar rörande restauranger och ålderdomshem att ekonomilokal i regel skall vara förlagd så, att dagsbelysning erhålls och i övrigt ha lämpligt anordnad och tillräcklig artificiell belysning. I personalrumsanvisningarna föreskrivs, att utöver artificiell belysning skall mat-, överliggnings- och väntrum om möjligt ha dagsbelysning.

2.12 *Temperatur och fuktighetsgrad*

I 10 § arbetarskyddslagen stadgas, att arbete skall äga rum vid så lämplig värme- och fuktighetsgrad som skäligen kan påfordras med hänsyn till arbetets natur och platsen för detsamma. För detta ändamål skall det enligt 22 § arbetarskyddskungörelsen, där så erfordras, finnas tjänliga anordningar och det skall härvid ägnas tillbörlig uppmärksamhet åt om arbetet är lätt eller tungt, om det är rörligt eller utförs stillasittande eller stillastående.

I *byggnadsstadgan* föreskrivs bl. a. att byggnad för stadigvarande bruk, vari inryms arbetsrum, skall kunna uppvärmas på tillfredsställande sätt.

Arbetslokaler

Det anges i lagstiftningen om arbetarskydd inte någon viss temperatur som skall hållas i arbetslokal. Att så inte skett sammanhänger i hög grad med att temperaturen i en arbetslokal måste anpassas till arbetets beskaffenhet (tungt eller lätt arbete) och platsen för arbetet och vidare till luftens fuktighetsgrad och hastighet. I vissa fall måste hänsyn även tas till temperaturförhållanden som orsakas av eller krävs vid tillverkning, förvaring eller annan hantering av visst material eller viss produkt. Hit hör t. ex. lokaler för vissa livsmedel, textilier, tobak o. d. I styrelsens lokalanvisningar har allmänt angetts vissa temperaturer som normalt bör hållas i arbetslokal vid arbeten av olika beskaffenhet. Dessutom har i styrelsens restauranganvisningar, personalrumsanvisningar och anvisningar om skogsförläggningar som regel utsagts, att sådan lokal (rum eller bostad) skall ha erforderliga anordningar för uppvärmning till lämplig temperatur. I styrelsens kylarbetsanvisningar som avser vissa kylda arbetslokaler för hantering av köttvaror inom livsmedelsindustrin föreskrivs, att de skall gälla om temperaturen i sådan lokal hålls lägre än +16°C. Om temperaturen måste hållas lägre än +10° skall — utöver vad i anvisningarna sägs — vidtas de åtgärder som arbetarskyddsstyrelsen i samråd med veterinär- (numera livsmedels-)styrelsen i varje särskilt fall kan finna erforderliga.

Det kan nämnas, att i en motion vid 1964 års riksdag (II: 111) hemställdes, att i arbetarskyddslagen skulle anges dels en normaltemperatur av +18° för arbetslokaler, dels föreskrift om att skyddsombud och vid större arbetsställen skyddskommitté hade att gemensamt med företrädare för arbetsgivaren utarbeta och fastställa lämplig minimitemperatur för arbetsställets olika lokaler. Motionen föranledde inte någon riksdagens åtgärd.

Det har i enstaka fall förekommit, att man med stöd av arbetarskyddslagen föreskrivit vilken temperatur som skall hållas i arbetslokal. Sålunda meddelade yrkesinspektionens chefsmyndighet år 1942 förbud mot att använda vissa arbetslokaler, om inte temperaturen i lokal där en eller flera arbetstagare utförde arbete stillasittande eller stillastående, uppgick till minst +16° och i annan lokal till minst +12°. Att dessa temperaturer och inte högre krävdes, betingades av de krisförhållanden som då rådde i landet.

Ett senare fall avser ett företags underlåtenhet att iaktta vissa av yrkesinspektör lämnade anvisningar att hålla erforderlig temperatur i en arbetslokal och ett nytt matrum samt att grundligt rengöra och ytbehandla golv, väggar och tak i äldre personalrum. Förhållandena hade föranlett ingripande av den lokala fackföreningen. Då anvisningarna inte beaktats, utfärdade yrkesinspektören år 1961 föreläggande jämlikt 53 § arbetarskyddslagen med angivande av de tidpunkter, när åtgärderna skulle vara vidtagna. Arbetsgivaren underlät emellertid att rätta sig efter föreläggandet, med påföljd att han under 1962 för den begångna förseelsen dömdes att till kronan utge 55 dagsböter om 60 kr.

I många fall är arbetslokaler så utförda och har sådan storlek, att det skäligen inte kan påfordras, att de skall ha särskild uppvärmningsanordning. Det gäller beträffande stora förrådslokaler, lagerskjul, virkesmagasin, sågverk och vissa stora lokaler i stålverk, massafabriker o. d. Arbetarskyddsstyrelsen har i ett fall avseende förrådslokaler uttalat, att uppvärmning skäligen inte kunde påfordras beträffande förråd för större gods och detaljer, där det förekom endast in- och utlastning av dessa. Däremot har ansetts, att anordningar för uppvärmning skulle finnas i förråd för mindre detaljer, som arbetstagare stillastående hade att packa upp, sortera in i skilda fack, plocka ut, emballera m. m. Vilken temperatur som skulle hållas i dylikt förråd angavs dock inte. På fråga om temperatur i bilverkstad har uttalats, att om den var + 18° kunde arbetet anses ske under gynnsamma förhållanden. Det tillades, att i de fall arbetstagare måste ligga på verkstadsgolvet under fordon, lämplig pall, liggvagn eller matta skulle finnas till skydd mot bl. a. kylan från golv.

Vid exceptionellt svåra väderleksförhållanden kan det ofta vara svårt att hålla den avsedda lokaltemperaturen. Särskilt händer det vid arbetets början efter veckoskift, då arbetet legat nere. Detta har ej sällan föranlett att man särskilt under den kalla årstiden från arbetstagarhåll begärt yrkesinspektionens ingripande. Det har även förekommit fall, där arbetstagare på grund av för låg lokaltemperatur avbrutit arbetet, vilket i vissa fall medfört avtalsbrott och föranlett prövning av arbetsdomstolen.

Vad gäller bestämmelsen om att arbete skall äga rum vid lämplig *fuktighetsgrad* lämnas i lagstiftningen ingen bestämd uppgift om vilken fuktighetsgrad som bör hållas. Av såväl arbetshygieniska som arbetsfysiologiska skäl bör luftens relativa fuktighet i allmänhet hålla sig mellan 30 och 70 % och vid ca 20°C normalt 40—60 %. Dessa uppgifter anges i arbetarskyddsstyrelsens lokalanvisningar. Dessutom föreskrivs i kylarbetsanvisningarna, att den relativa fuktigheten normalt inte bör överstiga 60 %. I styrelsens dammexplosionsanvisningar påpekas att med hänsyn till uppkomsten av statisk elektricitet luftfuktigheten inte bör understiga 60 %, om arbetsprocessen medger det.

Arbetsskjul, förarhytter o. d.

I 22 § arbetarskyddskungörelsen anges, att där så kan anses påkallat, bör uppvärmning ske även i arbetsskjul, förarhytter på motorfordon, motorredskap och lyftkranar samt andra liknande utrymmen där arbete bedrivs.

Denna rekommendation har med hänsyn till den tekniska utvecklingen i vissa fall tillämpats i skärpande riktning. Som exempel kan nämnas, att enligt arbetarskyddsstyrelsens bygganvisningar skall på större byggnadsplats, där rörledningsdetaljer för inomhusinstallation bearbetas eller hopsätts, arbetsplatsen (med bänk) för dylikt arbete vara inbyggd eller förlagd till lämpligt utrymme inom byggnad som uppförs eller eljest finns i närheten av denna samt att platsen (utrymmet) under den kalla årstiden skall hållas uppvärmd till lämplig temperatur. I anvisningarna för bygghissar och byggkranar föreskrivs, att större maskindriven byggnadskran, som används kontinuerligt, skall ha manöverplatsen inbyggd till skydd mot blåst, köld och nederbörd samt ha anordning för uppvärmning. Spårgående tornkran liksom bockkran och större mobilkran skall ha sluten förarhytt.

Vad gäller traktor föreskrivs i arbetarskyddsstyrelsens meddelande 69: 3, att ny eller importerad begagnad traktor som väger 500 kg skall vara försedd med hytt och att denna skall ha reglerbar uppvärmningsanordning. Vidare sägs i ett meddelande 69: 4, att hytt på äldre traktor, som används i arbete vari arbetstagare sysselsätts för arbetsgivares räkning, skall ha uppvärmningsanordning. Även s. k. lunnare som används i skogsbruket skall ha förarhytt och i denna skall finnas reglerbara anordningar för uppvärmning och ventilation. Arbetarskyddsstyrelsen har också föreskrivit i ett meddelande 69: 9, att fordon som tillhandahålls av arbetsgivare för personaltransporter inom skogsbruket skall ha tillfredsställande anordningar för uppvärmning och ventilation och att sådant fordon under den kalla årstiden skall vara väl uppvärmt då färd skall ske.

2.13 *Luftföroreningar*

I 10 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att lämpliga anordningar skall såvitt möjligt vidtas för att hindra att damm, rök, gas eller ånga sprids i en för arbetstagarna skadlig eller besvärande mängd. Vad här sägs kompletteras av bestämmelser i 24 § arbetarskyddskungörelsen. Där sägs, att i den mån det är möjligt skall arbetsprocessen utföras i sluten apparat eller arbetet förläggas till avskild lokal eller inbyggd plats. Om så ej kan ske, skall tillfredsställande anordningar för uppsamling och bortförande eller oskadliggörande på annat sätt av dammet, röken, gasen eller ångan såvitt möjligt anbringas vid den plats, där sådan luftförorening uppstår och kan spridas.

Utsugningsanordning får inte förläggas på sådant sätt att arbetstagare genom för-

orenad luft därifrån utsätts för påverkan som avses ovan.

Vidare sägs i 25 § kungörelsen att hälsofarlig vara skall, i den mån så med hänsyn till förhållandena skäligen kan ske, ersättas med inte hälsofarlig eller mindre hälsofarlig vara.

Här erinras också om kungörelsens 30 §, där det heter att då så är möjligt skall den tid, varunder arbetstagare används till arbete som medför särskild hälsofara, tillbörligen inskränkas genom att han sätts till annat ej hälsofarligt arbete viss tid varje arbetsdag eller vecka eller under längre perioder.

Det sägs i byggnadsstadgans 48 §, som gäller bl. a. industribyggnader och lokaler för hantverk och handel, att särskilt skall iakttas att erforderliga anordningar vidtas för att avlägsna och oskadliggöra damm, rök, gas eller ånga som uppkommer i verksamheten.

Åtgärder mot spridning av damm

Till förebyggande av att arbetstagare utsätts för skada genom damm av olika material, såsom kvarts-, asbest-, bomulls- eller metalldamm, har arbetarskyddsstyrelsen i ett flertal anvisningar föreskrivit om åtgärder till förhindrande av att damm sprides. Främst gäller det sådana arbeten, vid vilka det uppkommer skadligt damm. Anvisningar om dammbekämpande åtgärder lämnas sålunda i flera av styrelsens anvisningar. Så sker i spränganvisningar (vid borrningsarbete), grustagsanvisningar (kross- och sorteringsverk o. d.), slipmaskinsanvisningar, anvisningar till förebyggande av blyförgiftning, anvisningar till förebyggande av kvicksilverförgiftning vid betning av utsäde, byggganvisningar (t. ex. golvbeläggnings-, isolerings-, rivningsarbete), sågverks- och snickerimaskinsanvisningar (damm- och spånavsugning), asbest-, dammexplosions-, berg-, sten-, järngjuteri- och radonanvisningar. Vad beträffar järngjuterianvisningarna har föreskrivits att de i tillämpliga delar skall gälla vid andra arbetsställen, där såsom vid järngjuterier förekommer rensning av gjutgods genom blästring, mejsling eller slipning. Vad i samma anvisningar föreskrivs om åtgärder till skydd mot skada genom kvartshaltigt damm skall i tillämpliga delar beaktas även vid arbeten inom stål- och metallgjuterier och stålverk. Styrelsen har vidare genom meddelande (71: 7) föreskrivit, att vid bergborrning såväl ovan som under jord i samband med husbyggnads- och anläggningsarbete åtgärder skall vidtas mot dammspridning, t. ex. genom vattenspolning eller avsugning av dammet. På senare tid har också tillkommit anvisningar för keramisk industri, och för stenkrossverk föreligger förslag till anvisningar om skyddsåtgärder mot damm.

Vad ovan anförts beträffande åtgärder mot spridning av damm gäller i princip också färgstoft vid sprutmålning, spån vid träbearbetning e. d. och stoft vid arbete med fibermaterial. Om undersökning och kontroll av förekomst av damm, som kan medföra särskild hälsofara se nedan.

Åtgärder mot spridning av rök, gas och ånga

Vid många arbeten och arbetsprocesser uppstår rök, gas eller ånga, som kan förorsaka hälsoskador eller vid förekomst i stor mängd bli besvärande. Några allmängiltiga anvisningar om vad som skall vidtas för att förhindra att sådana luftföroreningar sprids i skadlig eller besvärande mängd har inte utfärdats med stöd av lagen. Dock har vissa sådana anvisningar meddelats, varav en del ingår i större anvisningssammanhang. Här kan nämnas arbetarskyddsstyrelsens anvisningar angående sprängningsarbete och sprutmålningsarbete, tankanvisningar, anvisningar till förebyggande av blyförgiftning resp. kvicksilverförgiftning, byggganvisningar (t. ex. golvbeläggnings- och väggbeklädnadsarbete, målnings- och svetsarbete, brunnsarbete o. d.) samt vidare anvisningar om grafiska maskiner, flytgödsel-, limnings- och laboratoriearbete. För vatten- och avloppsverk meddelas vissa bestämmelser om skyddsåtgärder i socialstyrelsens meddelande (nr 4) utarbetat i samråd med arbetarskyddsstyrelsen. Se även under personalrum (s. 6).

Kontroll av luftföroreningar

I 24 § arbetarskyddskungörelsen har med tillämpning från den 1.10.1970 tillagts bestämmelser om undersökning av luftförhållandena på vissa arbetsplatser. Sålunda föreskrivs bl. a. att om visst arbete eller visst slag av arbete finnes medföra särskild fara för ohälsa på grund av förekomst av damm, rök, gas eller ånga, kan arbetarskyddsstyrelsen som villkor för arbetstagares användande i arbetet föreskriva att undersökning av luftförhållandena skall ske.

Protokoll över undersökning och annan handling som kan behövas för att bedöma undersökningens resultat skall inges till yrkesinspektören i den mån styrelsen så föreskriver.

Med stöd av nämnda bestämmelser har styrelsen föreskrivit om kontroll av dammhalten dels i styrelsens berg-, sten- och järngjuterianvisningar, dels genom särskilt meddelande (71: 2) i fråga om sådana arbetsplatser i stål- och metallgjuterier och stålverk, där kvartshaltigt damm förekommer i luften. Likaså har i styrelsens limningsanvisningar föreskrivits om luftkontroll vid arbete med lim som innehåller organskadande lösningsmedel. Även i radonanvisningarna har föreskrivits om mätning och kontroll av luftens halt av radondöttrar under jord, gruva, stenbrott, bergbygge m. m. Rörande utförande av undersökning som ovan avses har styrelsen meddelat föreskrifter i ett meddelande 72: 6 "Mätning av kvartshaltigt damm i luft på arbetsplats".

2.14 *Buller, skakningar o. d.*

I 10 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att lämpliga anordningar skall såvitt möjligt vidtas för att hindra att arbetstagare skadas genom att utsättas för buller, skakningar eller annan liknande olägenhet. I 26 § första st. arbetarskyddskungörelsen sägs, att vid arbete, där arbetstagare under längre tid är utsatt för ihållande eller med kortare tidsmellanrum regelbundet återkommande buller eller skakningar, skall lämpliga skyddsåtgärder såvitt möjligt vara vidtagna. Nitningsarbete, smidesarbete, gjutgodsrensning och annat arbete, förenat med buller eller skakningar som ej kan minskas eller avlägsnas, skall om möjligt förläggas till särskild arbetslokal eller arbetsplats.

Det erinras om 30 § arbetarskyddskungörelsen angående möjligheten att inskränka arbetstiden vid arbete som medför särskild hälsofara.

Inom nutida arbetsliv är bullret ett stort yrkeshygienisk-yrkesmedicinskt problem. Det tenderar också att öka genom att maskiner och arbetsredskap av olika slag alltmer används i arbetet men också genom att de ges allt större hastigheter för att öka deras produktions- och prestationsförmåga. Det är sedan länge känt att de som arbetar i smedjor, plåtslagerier, spikfabriker, verkstäder med press- och stansmaskiner, väverier o. d. eller som sysselsätts i arbeten med tryckluftdrivna borr-, mejsel- och nitverktyg utsätts för allvarlig risk för hörselskador och i vissa fall också vibrationsskador.

I fråga om arbetslokaler föreskrivs i *byggnadsstadgan*, att byggnad för stadigvarande bruk, vari inryms bl. a. arbetsrum, skall ge erforderlig ljudisolering. I anvisningar till byggnadsstadgan sägs, att byggnad med lokaler, i vilka personer stadigvarande avses att vistas, skall anordnas så att uppkomst och spridning av störande ljud i möjligaste mån förhindras. Vidare skall i lokal för hantverk och industri med hänsyn till förekommande verksamhet om möjligt vidtas sådana åtgärder, att de personer som vistas i lokalen inte påverkas av störande ljud i skadlig eller besvärande grad.

Normer för bullerbekämpning

För att kunna vidta åtgärder mot bullret är det nödvändigt att veta vid vilken bullernivå det finns risk för hörselskada. Fastställande av normer härför är emellertid svårt eftersom en sådan norm påverkas av flera faktorer såsom ljudtrycksnivå, frekvensfördelning och exponeringstid, men också av människors olika resistens mot buller. Inom internationella standardiseringsorganisationen (ISO) har man tagit upp frågan om riktvärden för bedömning av risk för hörselskada vid exponering för buller. I utarbetande av

förslag härtill har även Sverige deltagit och på grundval av detta förslag har inom Svenska elektriska kommissionen (SEK) utarbetats förslag till svensk standard avsedd att tjäna som underlag för bedömning av risker för hörselskador genom buller. I avvaktan på arbetet inom ISO och SEK har arbetarskyddsstyrelsen efter samråd med medicinsk och teknisk expertis på bullerområdet, till ledning vid tillämpningen av lagens bestämmelser till förebyggande av skada genom buller under år 1968 i ett särskilt meddelande (68: 4) angett riktvärden som bör iakttas vid exponering för kontinuerligt buller. Senare har Sveriges standardiseringskommission fastställt och utgett svensk standard SEN 59 01 11 med normer för bedömning av risk för hörselskada vid bullerexponering med giltighet fr. o. m. 10 februari 1972. I utarbetandet av standarden har bl. a. arbetarskyddsstyrelsen medverkat. Standarden innehåller, förutom ett flertal ordförklaringar, metoder för bullermätningar, riktvärden, förenklad metod för bedömning av intermittent buller samt vissa normer för hörselskydd. I normerna angivna riktvärden är avsedda att dels ange när hörselskyddande åtgärder skall vidtas, dels utgöra grund för en bedömning av omfattningen av hörselskaderisken på grund av bullerexponering samt för val av hörselskydd. Normerna överensstämmer i princip med en motsvarande ISO-rekommendation men går i vissa avseenden längre, och som bas för riktvärden utnyttjas en strängare definition på hörselskada än vad rekommendationen har gjort. Genom denna standard har arbetarskyddsstyrelsen i ett meddelande 72: 1 förklarat förutnämnda meddelande 68: 4 upphävt.

Arbetarskyddsstyrelsen har i vissa av sina anvisningar ställt krav beträffande buller hos maskiner. I bygganvisningarna sägs bl. a. att vid uppställning av maskin bör tillses, att erforderliga ljud- och stötdämpande mellanlägg anbringas mellan maskin och underlag, så att buller och skakningar i möjligaste mån undviks. Och vidare, att maskin som medför starkt buller bör ställas upp på avskild plats eller byggas in på lämpligt sätt. I restauranganvisningarna påpekas, att maskin eller apparat som ger upphov till störande ljud eller vibrationer skall isoleras däremot. I pressanvisningarna föreskrivs, att vid installation av excenterpress skall beaktas frågan om ljud- och vibrationsisolering, t. ex. genom montering på fristående fundament. Likaså anges i anvisningarna om motorgräsklippare, att maskinen såvitt möjligt inte bör avge besvärande buller och om motorkedjesågar, att sågen skall vara så anordnad, att besvärande vibrationer eller buller så långt möjligt inte uppstår. Det bör eftersträvas, att bullernivån vid huvudhöjd under sågning begränsas till högst 90 decibel. I skördetröskanvisningarna sägs, att vid konstruktion och utförande av skördetröska skall åtgärder vidtas så att bullernivån vid förarplats och arbetsplattform blir så låg, att risk för hörselskada inte föreligger för de där arbetande.

Det föreskrivs också i sågverks- och snickerimaskinsanvisningarna, att maskin, roterande maskindel och skärorgan skall vara så utförda och anordnade, att minsta möjliga buller uppstår när maskinen är i gång. Om maskin inte kan anordnas så att bullernivån ligger inom godtagbart värde, skall den lämpligen byggas in med ljuddämpande material eller annan åtgärd vidtas för att nedbringa bullret. I anvisningarna för grafiska maskiner föreskrivs, att vid konstruktion och utförande av maskin skall så långt möjligt tillses, att maskinen inte kommer att avge besvärande buller eller vibrationer och att vid installation anordnas ljud- och vibrationsisolering, där så erfordras. Det sägs i styrelsens tvätterimaskinanvisningar, att centrifug skall vara så utförd och uppställd, att vibrationer så långt möjligt inte överförs till byggnaden. I slakteri- och charkuterimaskinanvisningarna föreskrivs, att maskin eller annan teknisk anordning skall vara så utförd och uppställd, att den åstadkommer minsta möjliga buller, skakningar eller vibrationer. Det tilläggs, att vid konstruktion av maskin etc. skall eftersträvas, att anordningen inte kommer att åstadkomma buller överstigande tillåtlig nivå. I styrelsens stenanvisningar lämnas också ett flertal råd och

anvisningar om skyddsåtgärder mot buller.

I några fall har styrelsen uppställt bestämda krav på buller hos vissa maskiner. Sålunda har i fråga om motorsågar inom skogsbruket föreskrivits, att varje typ av dylik såg som säljs skall undersökas med avseende på bullernivån. Denna får inte överstiga 90 decibel ett riktvärde betingat av att motorkedjesåg inte används med fullt motorpådrag under hela arbetsdagen. Beträffande buller i förarhytt på traktorer har bestämts, att bullret i hytten skall uppmätas och att det inte får överstiga N95-kurvan enligt förutnämnda standard SEN 59 01 11.

Skakningar (vibrationer)

I lagens 10 § stadgas även att lämpliga anordningar skall såvitt möjligt vidtas för att hindra, att arbetstagare skadas genom att utsättas för skakningar eller annan liknande olägenhet. Skyddsåtgärder som här avses mot skador till följd av skakningar (vibrationer) gäller såväl maskiner och fordon som apparater och verktyg av olika slag.

Vad beträffar maskiner, som genom sin rörelse eller slag- eller stötverkan orsakar skakningar, har vissa sådana omnämnts i det föregående. Flera andra maskiner kan nämnas, t. ex. hejare, stans- och hålslagningsmaskiner, form-, skobanknings-, planhuggnings-, jordstampmaskiner och liknande. Hit hör vidare siktar, skakbord samt el- eller tryckluftdrivna borr-, mejsel- och nitverktyg, vibratorer för betong o. d. Ytterligare kan nämnas traktorer, truckar, schaktnings- och grävmaskiner, vägmaskiner av olika slag och andra skakande arbetsredskap. Arbetstagare som stående eller sittande handhar dessa maskiner utsätts ofta för yrkesskador genom skakningar och en dämpning av dessa är därför nödvändig, t. ex. genom slag- och stötupptagande konstruktion eller material. Skakningarnas verkan på människan koncentreras i vissa fall till en bestämd kroppsdel, t. ex. händerna vid arbete med tryckluftverktyg, eller berör hela kroppen såsom fallet är för traktor- och grävmaskinsförare. Några särskilda anvisningar som i detalj anger vilka skyddsåtgärder som skall vidtas mot vibrationsskador har inte meddelats med stöd av arbetarskyddslagen. I vissa av de anvisningar som nämnts i det föregående har blott allmänt angetts, att maskin etc. skall vibrationsisoleras eller ställas upp så, att skakningar (vibrationer) såvitt möjligt undviks. Arbetarskyddsstyrelsen har sedan flera år funnit nödvändigt att förarsitsar för traktorer och lastbilar förbättras och att en viss kontroll på traktorsitsarnas utförande och beskaffenhet kommer till stånd. Styrelsen har därför i samråd med statens maskinprovningar utarbetat preliminära normer för provning och bedömning av traktorsitsar. Dessa normer återfinns i provningsinstitutionens meddelande nr 1930. Enligt beslut av arbetarskyddsstyrelsen skall traktor som levereras efter den 1 april 1970 ha sits som typprovats efter nämnda normer. I ett förslag till grävmaskinanvisningar sägs, att förarstol skall vara försedd med lämplig fjädring och dämpning mot stötar och vara så anordnad att vibrationer dämpas.

För motorkedjesåg har styrelsen i meddelande 71: 1 föreskrivit, att dylik såg skall vara provad betr. vibrationer i sågens handtag enligt statens maskinprovningars meddelande nr 2043.

I anslutning till ämnet skakningar (vibrationer) och de skador på människan som har samband därmed erinras även om vissa andra skador som uppkommer eller framkallas genom inverkan av fortgående, upprepat eller ovanligt tryck och som hänförs till yrkessjukdomar. Hit hör i yrkesskadeförsäkringslagens mening bl. a. sjukdom i slemsäck eller underhudsvävnad och perifer nervförlamning (s. k. sliparsjuka, betförlamning o. d.).

Något stadgande i arbetarskyddslagstiftningen som direkt avser eller berör dessa slag av belastningsskador finns inte. Anvisningar har ej heller utfärdats med åberopande av lagens allmänna regler i 7 §. Styrelsen har likväl uppmärksammat de yrkesskador som går under namnen sliparsjuka och betförlamning, och i en serie kallad "Aktuella yrkesrisker", som styrelsen utger tillsammans med medicinal- (numera social-) styrelsen i särskilda informationsblad, be-

handlas dessa skador. I informationsbladen, som främst är avsedda för läkare, redogörs för sjukdomens uppkomst, symtom och behandling samt vissa profylaktiska åtgärder.

Påverkan av ultraljud

Inom industrin och sjukvården används i vissa fall ultraljud för materialkontroll, terapeutisk behandling m. m. Detta ljud har en frekvens av 20 000 Herz eller högre, dvs. ungefär örats övre hörselgräns. Den skadeverkan som genom utraljud kan uppstå i biologisk vävnad (på människor) lär enligt vad man konstaterat främst vara att tillskriva den uppvärmning som sker i vävnaden, när ultraljudet absorberas i denna. Någon bestämmelse i arbetarskyddslagstiftningen som direkt avser ultraljud finns inte. I det särskilda fallet kan ev. åtgärd anvisas med stöd av 7 § arbetarskyddslagen.

2.15 *Arbetsställningar och arbetsrörelser*

I lagens 10 § föreskrivs, att arbete skall anordnas så, att det kan utföras på sätt som inte är onödigt tröttande. Det tilläggs i 27 § första och tredje stycket arbetarskyddskungörelsen, att arbetet skall så anordnas och planeras, att en onödigt tröttande arbetsställning undviks. Där arbetet utan förfång för detta regelmässigt kan utföras i sittande ställning, skall det finnas lämpligt anordnade sittplatser. Tillgång härtill skall finnas i skälig utsträckning även då arbetsförhållandena medger att arbetstagarna endast tillfälligt intar sittande ställning. Utförs arbetet regelbundet i stillastående ställning, skall tillses att, där golvbeläggningen ej är av lämplig beskaffenhet, arbetstagaren har tjänligt underlag att stå på.

De bestämmelser som här nämns fäster uppmärksamhet på frågor av ergonomisk innebörd. Arbetarskyddsstyrelsen har i vissa avseenden meddelat råd och anvisningar som anknyter till dessa bestämmelser. De avser dels arbetsställningar, dels arbetsstolars utformning och arbetsbords höjd. I en del av styrelsens anvisningar tas även upp vissa frågor som här avses. I styrelsens allmänna maskinanvisningar framhålls bl. a. att vid konstruktion av maskin skall beaktas, att onödigt tröttande eller på annat sätt olämplig arbetsställning undviks och att tillräcklig plats erhålls för att bekvämt och riskfritt bruka maskinen. I pressanvisningarna sägs, att excenterpress och dess manövrering skall vara så anordnade, att bekväm arbetsställning erhålls och att arbetet inte blir onödigt tröttande. Fotmanövrerad press skall ha trampan så anordnad och placerad, att pressaren under sitt arbete får en bekväm ställning för foten. För tvättinrättningar har meddelats anvisningar rörande arbetsställningar vid sortering av smutstvätt m. m. I restauranganvisningarna lämnas en rad uppgifter om hur arbetsbord, hyllor och arbetsstolar bör vara utförda och placerade. Vidare föreskrivs i anvisningar för grafiska maskiner, att maskin och manöverdon skall vara så anordnade, att bekväm arbetsställning erhålls, om möjligt sittställning, och att arbetet inte blir onödigt tröttande. Trampa för manövrering skall vara så anordnad och placerad, att den är lätt att manövrera samt medger bekväm ställning för foten och kan betjänas med såväl vänster som höger fot, om så behövs för att undvika trötthet. I styrelsens anvisningar om utgångskassor i vissa försäljningslokaler ges ett flertal bestämmelser om utformningen m. m. av utgångskassa i vad avser arbetsställningar och arbetsrörelser. Det lämnas också i laboratorieanvisningarna vissa råd och anvisningar beträffande laboratoriebord och sittplatser.

I anslutning till ämnet arbetsrörelser och de ev. yrkesskador som sammanhänger därmed erinras om de sjukdomar, som uppkommer eller framkallas genom inverkan av ensidiga, ovanliga eller ovanligt ansträngande rörelser och som hänförs till yrkessjukdomar. Hit hör sjukdom i sena eller senas omgivning eller i vävnader kring överarmens epikondyler (epikondylit) och vidare kramp eller darrning i armens eller handens muskler eller annan rubbning i dessa musklers samverkan, såsom vid maskinskrivning, telegrafering, pianospelning och en del liknande arbeten som består i en fortgående, ensidig verksamhet av händer och armar. Det finns inte heller i fråga om dessa be-

lastningsskador något stadgande i arbetarskyddslagstiftningen som fäster uppmärksamhet på dessa yrkesfaror. Några särskilda anvisningar angående förebyggande av sådana skador finns inte. I styrelsens förutnämnda serie "Aktuella yrkesrisker" har utgetts ett informationsblad om skrivkramp, dess uppkomst, symtom och behandling samt profylax.

2.16 *Tungt arbete*

I anslutning till det ovan anförda om arbetsställningar och arbetsrörelser må också erinras om de belastningsskador som kan uppkomma i samband med tungt arbete såsom lyftning och bärning av tunga föremål. Med anknytning till bestämmelsen i 10 § arbetarskyddslagen om att arbete skall anordnas så, att det inte är onödigt tröttande, föreskrivs i 27 § kungörelsen, att om i arbetet ingår att bära eller lyfta tunga föremål, bör om möjligt särskilda hjälpmedel användas härför.

Några speciella anvisningar som komplement till nämnda stadgande har inte utfärdats. Dock har styrelsen utgett vissa råd och anvisningar angående lyftteknik, rubricerade "Bär och lyft rätt". Det manuella arbetet med att lyfta och bära tunga föremål har dess bättre avsevärt reducerats på många arbetsområden genom den starkt ökade användningen av lyft- och transportanordningar och lyft- och arbetsredskap av olika slag.

En fråga som aktualiseras i här berört sammanhang är hur tung börda en människa bör få bära och lyfta för att undgå ev. skador eller överansträngning. Frågan har diskuterats bl. a. vid Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1967. Då antogs dels en konvention (nr 127) om högsta vikt som får bäras av en arbetstagare, dels en rekommendation (nr 128) i samma ämne. Nämnda konvention och rekommendation har överlämnats till arbetarskyddsstyrelsen för prövning av frågan om och i vad mån de båda instrumentens principer bör komma till uttryck i lagstiftning eller i särskilda av styrelsen utfärdade anvisningar.

2.17 *Åtgärder mot skador genom för högt eller för lågt lufttryck*

Vid arbete som utförs under onormala lufttrycksförhållanden såsom dykeri- och kassunarbete, då arbetstagare utsätts för högt lufttryck, eller arbete på stor höjd (över havet) t. ex. flygtrafik, då de kan bli utsatta för lufttryck under det normala, kan hälsoskador uppkomma.

I 26 § arbetarskyddskungörelsen stadgas, att om arbete utförs under sådant lufttryck som för arbetstagare innebär risk för skada, skall betryggande skyddsåtgärder vara vidtagna. Vidare sägs, att arbetstagare inte får användas till sådant arbete under förhöjt lufttryck, som utförs under vatten med dykarutrustning eller i dykarklocka utan sluss (dykeriarbete) eller annat i direkt samband därmed stående arbete, om han inte har den kunskap om och erfarenhet av arbetet som arbetarskyddsstyrelsen föreskriver.

De yrkesskador som uppträder vid här angivna arbeten sammanfattas vanligen i benämningen tryckfallssjuka eller ibland, när det gäller dykeriarbete, i uttrycket dykarsjuka. De symtom, som uppträder hos personer som utsätts för lågt lufttryck, inbegrips ofta under namnet bergssjuka, dvs. en annan form av tryckfallssjuka. Denna kan drabba dem som utför arbete på större höjder över havsytan (ca 7 000 m eller högre). Även flygare som under kort tid utsätts för hastiga tryckväxlingar kan få dessa symtom. Bestämmelsen i 26 § tar sikte på båda dessa slag av påverkan. De förebyggande åtgärderna består framförallt i att förhindra vid dykeriarbete hastiga uppstigningar till vattenytan eller vid kassunarbete alltför snabba tryckväxlingar vid utträde ur kassun samt att vid arbete under vistelse på höga höjder tillföra syrgas.

Med avseende på dykeriarbete har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat särskilda s. k. dykerianvisningar. Till dykeriarbete har därvid hänförts, förutom sådant arbete under förhöjt tryck som utförs under vatten med dykarutrustning eller i dykarklocka utan sluss, också annat arbete som har direkt samband med själva dykeriarbetet. Enligt

anvisningarna skall såväl tung som lätt dykarutrustning vara godkänd av arbetarskyddsstyrelsen. Utrustningen provas dessförinnan, efter överenskommelse med marinförvaltningen, vid Stockholms örlogsvarv. Anvisningarna är f. n. under revision med hänsyn till den tekniska utvecklingen på området, framförallt vad gäller utrustning och uppstigningstider för olika etappdjup.

På grund av inträffade allvarliga olycks-tillbud vid användning av tryckluftapparater med bärbar behållare till följd av att andningsluften varit av dålig beskaffenhet, har styrelsen meddelat vissa anvisningar om vad som skall iakttas vid påfyllning av andningsluft från kompressor till transportabla behållare. På sådan behållare (flaska) skall finnas bl. a. tydlig etikett "Andningsluft" med text som anger att behållaren fyllts med luft som är fri från hälsofarliga eller retande föroreningar och har en fuktighetshalt inte överstigande 50 mg/m³. Vidare skall på etiketten vara angivet gaspåfyllarens namn och adress.

På senare tid har man inom sjukvården i vårt land liksom i flera andra länder börjat att utföra vissa behandlingar i bl. a. syrgasatmosfär under övertryck. Man har därvid byggt på erfarenheter från bl. a. dykerimedicinen. Den utrustning som fordras för behandlingen består av övertryckskammare av olika utförande och storlek, sluss jämte tillhörande reglerings- och kontrollorgan m. m. Arbetarskyddsstyrelsen har på tidigt stadium haft att granska övertryckskammare för nämnda ändamål med avseende på hållfasthet, utförande och inredning från skyddssynpunkt (även brand och statisk elektricitet), förslag till säkerhetsbestämmelser m. m. Därvid har föreskrivits, att kammare, sluss och utrustning som utsätts för tryck skall uppfylla de bestämmelser som meddelas i gällande tryckkärls- och rörledningsnormer samt att kammare m. m. skall underkastas periodiska besiktningar. Vidare skall inredning, armatur, färg till invändig målning m. m. vara sådana, att risker för brand, elström, dålig lukt, aerosolbildning undviks.

Eftersom anläggningar av nämnda slag alltmer kommit att inrättas och tas i bruk, även för försöksverksamhet i vetenskapligt syfte, har socialstyrelsen funnit nödvändigt meddela vissa allmänna säkerhetsbestämmelser för sådan anläggning. Utarbetandet av dessa har skett i samarbete med arbetarskyddsstyrelsen. Man avser även att meddela bestämmelser om läkarkontroll och utbildning av läkar- och annan personal som skall delta i behandlings- och försöksverksamhet med personer i tryckkammare.

2.18 *Arbete vid hög eller låg temperatur*

Vid tillämpningen av arbetarskyddslagen uppkommer stundom fråga om vid vilken högsta resp. lägsta temperatur det kan tillåtas, att arbetstagare sysselsätts i arbete. Särskilt under mera långvarigt arbete vid stark hetta eller köld finns risker för hälsoskador, om inte tillräckliga förebyggande åtgärder vidtas. Arbeten av de slag som här åsyftas är bl. a. arbete vid vissa ugnar i stålverk, gjuterier, glasbruk o. d. Arbetstagarna kan vid dessa arbeten stundom utsättas för besvärande hetta med temperaturer om +60° eller högre. Under vissa arbetsmoment, t. ex. vid reparation av ugn, kan de under kortare tid få vistas inne i ugnen vid en temperatur av + 100° eller t. o. m. däröver. Någon gång kan det även vid utomhusarbete förekomma exceptionellt stark värme såsom under mycket heta sommardagar. Vid utomhusarbete kan arbetstagare vid sträng köld utsättas för mycket låga temperaturer, ibland under längre tid. Detsamma gäller arbetstagare som sysselsätts i fryshus. De kan också under varma sommardagar utsättas för stora temperaturväxlingar vid in- och utlastning av varor.

I 11 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att för att förebygga att arbetstagare skadas genom kyla eller värme skall sådana åtgärder vidtas att fara härför i möjligaste mån undgås. Härtill stadgas i 23 § kungörelsen, att vid arbete där arbetstagare under längre tid är utsatt för synnerlig kyla eller värme skall tillfredsställande skyddsåtgärder vara vidtagna, såframt inte dylika åtgärder får an-

ses uteslutna med hänsyn till arbetets natur eller omständigheterna i övrigt.

När fråga är om stark värme, t. ex. vid ugnar, kan till skydd däremot anordnas luft- eller vattenridå framför ugnen, vattenavkylning av golv eller ökad ventilation. Vidare kan arbetstagarna utrustas med värmeisolerande eller värmereflekterande skyddskläder. Vid arbete i fryshus o. d. bör i första hand tekniska skyddsåtgärder så långt möjligt vidtas eller arbetet om möjligt organiseras på sådant sätt, att arbetstagare inte utsätts för hastiga temperaturväxlingar. Påverkan härav bör också kunna minskas genom ändamålsenlig klädsel och/eller personlig skyddsutrustning.

Erinras kan att inom livsmedelsindustrin ställs från livsmedelshygienisk synpunkt i regel krav på att vissa varor skall hanteras och förvaras vid en temperatur under +10° eller helst ännu lägre. Vid arbete, särskilt stillasittande, i arbetslokaler med denna temperatur besväras arbetstagarna av kyla och drag. Arbetarskyddsstyrelsen har därför i samråd med veterinär- (numera livsmedels-)styrelsen meddelat vissa kylarbetsanvisningar, avsedda att iakttas vid arbete med beredning och förpackning m. m. av köttvaror i vissa kylda arbetslokaler. Anvisningarna gäller för arbetslokaler, där temperaturen måste hållas lägre än +16°. Krävs en lägre temperatur än + 10° skall, utöver vad i anvisningarna föreskrivs, vidtas åtgärder, som arbetarskyddsstyrelsen beslutar i samråd med livsmedels- (veterinär-) styrelsen. Det kan tilläggas, att en arbetsgrupp inom arbetarskyddsstyrelsen med partsrepresentanter m. fl. är sysselsatt med att utarbeta förslag till anvisningar för arbete i frysrum och liknande arbetslokaler.

2.19 *Smittfarligt arbete*

Bestämmelser om skyddsåtgärder mot smitta upptas i 25 § arbetarskyddskungörelsen, där det bl. a. sägs, att vid arbete, där — — — arbetsförhållandena kan medföra smittofara, skall betryggande skyddsåtgärder vara vidtagna. Om vad som härvidlag skall iakttas meddelas vissa bestämmelser i arbetarskyddsstyrelsens laboratorieanvisningar, som gäller bakteriologiskt, virologiskt och annat liknande mikrobiologiskt laboratoriearbete. Här skall även nämnas det meddelande med råd och anvisningar om skyddsåtgärder för personal vid vatten- och avloppsverk som socialstyrelsen utfärdat i samråd med arbetarskyddsstyrelsen (Socialstyrelsens meddelande nr 4). I detta meddelande behandlas de viktigaste hälsorisker och sjukdomar genom infektion som är av särskilt intresse för nämnda personal.

2.20 *Farlig strålning*

Vid vissa arbeten, där strålning av ett eller annat slag uppkommer, måste åtgärder vidtas till skydd mot sådan strålning som kan vålla skada. Till sådan strålning hör främst joniserande strålning, ultraviolett och infraröd strålning samt laser-, radar- och annan mikrovågstrålning. Vidare skall nämnas radonstrålning.

Från arbetarskyddslagens tillämpning undantas arbete vari föreligger risk för skada genom joniserande strålning, dock endast i vad angår skydd mot sådan strålning. Arbete, vari arbetstagare utsätts för ickejoniserande strålning, omfattas däremot av arbetarskyddslagen. I lagen eller kungörelsen med tillämpningsföreskrifter finns likväl inte någon bestämmelse som uttryckligen behandlar detta slags strålning. Om och i vad mån lagen bör gälla i förevarande fall är en fråga som statens strålskyddsinstitut har i uppdrag att utreda i samarbete med arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, försvarets forskningsanstalt och försvarets sjukvårdsstyrelse. Om de slag av strålning som här avses gäller bl. a. följande.

Ultraviolett strålning

Vid svetsarbete men också vid annat arbete, t. ex. skärning av plåt, utsätts arbetstagare för ultraviolett ljus. Det sker också mer eller mindre vid bakteriologiskt och annat likartat arbete, där sådant ljus på grund av sin starkt bakteriedödande verkan ofta används i steriliserande syfte. UV-strålning används därför i vissa fall för sterilisering

av ventilationsluft. Strålningen kan förorsaka inflammation i ögonens bindehinnor, av svetsare ofta kallat "svetsblänk", men också hudskador som vid högre strålningsintensitet kan övergå i brännskador.

I 23 § arbetarskyddskungörelsen föreskrivs att vid arbete, där arbetstagare under längre tid utsätts för starkt ljus, skall tillfredsställande skyddsåtgärder såvitt möjligt vara vidtagna. Om uttrycket "starkt ljus" i denna bestämmelse innefattar ultraviolett strålning har inte angetts i förarbetena till lagen. För att förebygga ögonskador orsakade av ultraviolett ljus använder man i första hand skyddsglas, som filtrerar bort den skadliga strålningen. I arbetarskyddsstyrelsens anvisningar om personlig skyddsutrustning i vad avser ögonskydd anges de krav på genomsläpplighet mot skadlig strålning som ställs på skyddsglas vid olika slag av arbeten.

Synlig strålning

Till strålning som här avses hör också den synliga strålningen, dvs. den belysning som möjliggör seendet. Inom den moderna belysningstekniken är tendensen att använda allt högre belysningsstyrkor med ökad risk för bländning. Denna risk visar sig öka i högre grad än ökningen i belysningsstyrka. Om ögonskyddsglas för synlig strålning och hur genomsläpplighet hos dessa skall utprovas meddelas vissa bestämmelser i styrelsens anvisningar om ögonskydd.

Infraröd- eller värmestrålning

Vid vissa arbeten, t. ex. ugnsarbete i stålverk, gjuterier och glasbruk, utsätts arbetstagarna för stark värmestrålning, vilken till största delen ligger inom det infraröda strålningsområdet och framförallt dess långvågiga del. Denna strålning kan leda till ögonskador, och vid längre tids påverkan till starrbildning i ögonen. Den kallas ibland glasblåsarstarr. Till skydd mot infraröd strålning används ögonskydd med särskilda filterglas. Beträffande krav på och provning av genomsläpplighet för strålning av detta slag ges även vissa bestämmelser i styrelsens anvisningar om ögonskydd.

Laserstrålning

Till området för den elektromagnetiska strålningen hör även laserstrålningen, som i egenskap av ljuskälla genom fokusering kan med stor verkan koncentreras på en mycket liten yta. Laserstrålningen har på senare tid tagits i anspråk på ett flertal olika användningsområden, såsom gruvdrift, tunneldrivning, pålning, lantmäteri, svetsteknik, maskinmontering, kommunikation, mätteknik och på sistone även mätning av luftföroreningar. Lasern förekommer i flera typer och olika utföranden. Vid användning av laser föreligger risk särskilt för ögonskador. För vissa lasertyper, t. ex. CO_2-lasern, kan det finnas risk även för hudskador genom värmestrålning t. ex. brännskador på huden. Viktigt är att man inte ser in i en laser. Man bör ej heller utsätta någon kroppsdel direkt för kraftig laserstrålning. Vid arbete med laser bör skyddsglasögon (med sidoskydd) användas. Härom och om åtgärder i övrigt som skall vidtas för att förhindra skador genom laserstrålning meddelas närmare i arbetarskyddsstyrelsens anvisningar angående skyddsåtgärder vid arbete med laser. I dessa ges även en rekommendation om att personal, som handhar laser, minst en gång om året bör undersökas av ögonläkare. Sådan undersökning förordas dessutom när någon exponerats för laserstrålning. Arbetsmedicinska institutet har i en rapport (nr 8, 1969) om laser redogjort för dess användningsområden och hälsorisker.

Mikrovågsstrålning

En annan form av elektromagnetisk strålning är mikrovågsstrålningen, som fått en alltmer ökad användning bl. a. inom ugns- och telekommunikationsteknik. Mikrovågsugnar förväntas komma att tas i bruk i ökad omfattning inte bara i restaurangkök utan även i mindre matserveringar, kiosker o. d. liksom i privata hushåll. Det finns därför en ökande risk för att arbetstagare och allmänhet utsätts för stråldoser, som kan ha skadlig påverkan särskilt genom strålningens värmeeffekt. Att det är fallet vet

man vad gäller ögats linssystem samt att huden kan brännskadas. Det är inte uteslutet, att centrala nervsystemet också kan påverkas av mikrostrålning. Några för mikrovågsugnar gällande bestämmelser utfärdade med stöd av arbetarskyddslagen finns inte. Inom Svenska elektriska kommissionen (SEK) arbetar en normkommitté med bestämmelser för mikrovågsugnar, i vilken kommitté arbetarskyddsstyrelsen är representerad. Hur stor läckning av mikrovågsstrålning som kan tillåtas vid mikrovågsugnar har ej fastställts.

Inom radar- och telekommunikationsområdet används mikrovågssändare i ökad omfattning och med allt högre effekter. Vid bl. a. radarstationer har man kunnat konstatera, att personskador kan uppkomma genom mikrovågsstrålning om dess intensitet överstiger viss nivå. Man har därför sökt fastställa den högsta strålningsintensitet som en person kan tillåtas bli utsatt för utan risk för skadlig påverkan. Försvarets sjukvårdsstyrelse har för militära radaranläggningar utfärdat säkerhetsanvisningar för mikrovågssändare. Enligt dessa är högsta tillåtna strålningsintensitet för daglig bestrålning satt till 0,01 W/cm^2, oavsett tidrymd och om bestrålningen sker kontinuerligt eller intermittent. Område inom vilket denna strålningsintensitet överstigs skall ha inhägnad, varningsskyltar eller annan lämplig markering.

Radioaktiv strålning i gruvor o. d.

I vissa gruvor förekommer radioaktiv strålning som härrör från radon, en radioaktiv gas. Dess halveringstid, dvs. den tid det tar för radon att genom radioaktivt sönderfall halveras, är 3,8 dygn. Under denna tid bildas nya sönderfallsprodukter, s. k. radondöttrar. De är inte gasformiga utan bildar ett radioaktivt "damm". Detta finns i luften och kan vid inandningen komma ner i lungorna eller avsätta sig i de övre luftrören. Härvid avger radondöttrarna sin strålenergi till en relativt liten och lokalt begränsad del av kroppsvävnaden. Den stråldos som avges till bronker och lungor åstadkommer cellskador, som kan medföra risk för lungcancer. Denna risk beror dock inte enbart på halten av radon och radondöttrar i luften utan också på individuell disponibilitet, rökvanor, förekomst av andra cancerogena luftföroreningar m. m. Enligt gjorda undersökningar är en fortlöpande kontroll av radonhalter i svenska gruvor motiverad och vissa skyddsåtgärder är nödvändiga. Hit hör främst mätningar av radon- och radondotterhalter samt anordnande av lämplig gruvventilation. Denna bör lämpligen lösas samtidigt med annan ventilation som krävs för att avlägsna damm, spränggaser och dieselavgaser. Om åtgärder till skydd mot skador som här avses gäller vad som föreskrivs i arbetarskyddsstyrelsens radonanvisningar, utarbetade i samråd med statens strålskyddsinstitut.

2.21 *Skyddsåtgärder vid maskiner*

I 11 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att till förekommande av olycksfall i arbetet skall motorer, transmissioner, arbetsmaskiner och andra därmed jämförliga maskinella anordningar vara försedda med erforderliga skyddsanordningar samt i övrigt vara så utförda och anordnade, att de erbjuder betryggande säkerhet.

I 32 § arbetarskyddskungörelsen kompletteras dessa bestämmelser med stadganden om att nämnda anordningar skall, förutom att erbjuda betryggande säkerhet och ha erforderliga skydd, vara uppställda, förlagda eller placerade så, att med den förbunden fara för olycksfall i görligaste mån undanröjs. Det stadgas vidare i 38 § kungörelsen, att smörjning, rengöring, reparation eller därmed jämställd tillsyn av motor, transmission, arbetsmaskin etc. inte får ske utan att anordningen stannats och säkrats mot oavsiktlig igångsättning, såvida inte skyddsåtgärder vidtagits eller anordningen är inbyggd.

Här erinras vidare om lagens 45 §, enligt vilken varje tillverkare och försäljare av maskiner etc. är skyldig tillse, att maskin som levereras eller utställs är försedd med erforderliga skydd och även i övrigt är be-

tryggande i skyddshänseende. Om det behövs skall tillverkaren (försäljaren) också lämna föreskrifter om hur maskin skall monteras, användas och skötas. Vad nu sagts gäller också upplåtare av maskin. Även den som installerar en maskin är skyldig att se till, att föreskrivna skydd sätts upp vid installationen.

Till ledning vid tillämpningen av lagstiftningens ovan angivna bestämmelser har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat ett flertal anvisningar, främst med adress till tillverkare och försäljare (leverantörer). Anvisningarna baseras i allmänhet på förslag som utarbetats inom Nordiska maskinkommittén. I anvisningarna föreskrivs och ges förslag på hur aktuell maskin eller maskintyp normalt skall vara utförd i hållfasthets- och skyddstekniskt hänseende för att den skall ge betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall. Anvisningarna avser att vara även brukare (arbetsgivare) till ledning vid anordnande av skydd som erfordras på i bruk varande maskiner liksom i förekommande fall också till hjälp för installatörer. Innehåll och utformning av anvisningarna bestäms i första hand huvudsakligen av de ovan angivna bestämmelserna, som gäller åtgärder till skydd mot olycksfall. I många fall måste också i tillämpliga delar beaktas vad som föreskrivs i lagens 10 § och 24 och 26 §§ arbetarskyddskungörelsen vad gäller vidtagande av anordningar för att hindra att t. ex. damm uppkommer eller sprids eller för att eliminera buller eller skakningar.

Förutom anvisningar om allmänna skyddsåtgärder vid maskiner, redskap och verktyg (Allmänna maskinanvisningar) har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat ett flertal anvisningar. En del av dem avser visst slag av maskiner, medan andra åter omfattar olika maskiner inom vissa branscher. Sålunda finns anvisningar för slipmaskiner, excenterpressar, traktorer, skördetröskor, motorgräsklippare, motorkedjesågar, motordrivna handcirkelsågar och röjsågar. För maskiner inom viss bransch finns anvisningar för sågverks-, hyvleri- och snickerimaskiner (sågverks- och snickerimaskinanvisningar), för maskiner vid tryckerier, bokbinderier samt papp- och pappersvaruindustrien (anvisningar för grafiska maskiner), för tvätterimaskiner (tvätterimaskinanvisningar) samt för slakteri- och charkuterimaskiner (slakteri- och charkuterimaskinanvisningar). Utöver dessa särskilda anvisningar för maskiner har i flera andra anvisningar tagits upp bestämmelser om skyddsåtgärder vid speciella maskiner. Så har skett i bl. a. styrelsens anvisningar för husbyggnadsarbete (bygganvisningar), för dykeriarbete (dykerianvisningar) samt i berg-, dammexplosions- och laboratorieanvisningarna.

Utöver de ovan nämnda anvisningarna har arbetarskyddsstyrelsen i ett stort antal fall för olika maskiner genom cirkulärskrivelser och meddelanden till tillverkare, försäljare och brukare meddelat anvisningar om skyddsåtgärder. En uppräkning av i vilken utsträckning det skett kan inte här göras. Av betydelse från skyddssynpunkt är när det gäller maskiners beskaffenhet också flera av de standarder avseende material och utförande av vissa maskindetaljer som utges av Sveriges standardiseringskommission m. fl.

Start och stopp av maskiner

Enligt 32 § arbetarskyddskungörelsen skall arbetstagare innan maskin sätts i gång på förut bekantgjort sätt varskos därom genom en särskild signal. Maskin skall vidare ha dels tydligt utmärkt stopp- eller frånslagningsanordning, varigenom maskinen hastigt kan stannas, dels anordning som hindrar att maskinen oavsiktligt sätts i gång. Många olycksfall har inträffat genom brister i nämnda avseenden. För vissa snabbgående maskiner fordras att de utrustas med broms. I detta sammanhang erinras också om den varselmärkning som anvisas i svensk standard SIS 03 15 11 och 03 12 10 (med bildsymbol för märkning) samt varningssignaler med ljud och ljus som upptas i svensk standard SIS 03 17 11. Med dessa standarder avses främst att upplysa, varna och skydda i samband med risk för personskador. I utarbetandet härav har arbetarskyddsstyrelsen medverkat.

I samband med tillsyn, reparation o. d. av maskiner har många svåra olycksfall inträffat på grund av att de oavsiktligt eller av obehörig startats. Vid sådant arbete måste därför tillses, att arbetet inte påbörjas förrän maskinen stannats och säkrats mot att plötsligt sättas i gång. Särskilt stor är denna risk vid eldrivna maskiner. En skyddsåtgärd häremot är att förse elmotor med s. k. säkerhetsbrytare. Hur den skall vara utförd och märkt samt monteras anges närmare i svensk standard SEN 28 06 05.

2.22 *Tryckkärl*

Hos slutna behållare eller kärl under tryck, såsom ångpannor, kokare, tryckluftbehållare och gasflaskor, finns på grund av det inre övertrycket risk för att sådant kärl kan sprängas och därvid förorsaka mer eller mindre allvarliga skador. För tryckkärl föreskrivs därför enligt 11 § arbetarskyddslagen, att till förekommande av olycksfall skall ångpannor och andra tryckkärl vara försedda med erforderliga skyddsanordningar samt i övrigt vara så utförda och anordnade, att de erbjuder betryggande säkerhet.

Det stadgas ytterligare i 33 § arbetarskyddskungörelsen, att ångpannor, kokare, behållare eller andra kärl för vätska, ånga, luft eller annan gas under tryck (tryckkärl) skall med hänsyn till material, konstruktion och utrustning erbjuda betryggande säkerhet samt vara på lämpligt sätt anordnade och uppställda. Motsvarande gäller beträffande rörledningar för vätska, ånga, luft eller annan gas under tryck.

Vad som i angivna hänseenden särskilt skall iakttas finns närmare bestämmelser om i normer för olika slags tryckkärl. De har utarbetats av skilda kommittéer, tillsatta av den till IVA anslutna Tryckkärlskommissionen. I arbetet medverkar även representanter för arbetarskyddsstyrelsen. Innan normerna utges av kommissionen fastställs de av styrelsen och betraktas därmed som jämförliga med av styrelsen utfärdade anvisningar. Som allmänt gällande anvisningar för tryckkärl har styrelsen sålunda godkänt och fastställt normer för hållfasthetsberäkning av tryckkärl "Tryckkärlsnormer", normer för svetsning av tryckkärl "Pannsvetsnormer" samt normer för rörledningar i stationära anläggningar "Rörledningsnormer". Härutöver finns för olika slags tryckkärl ett flertal andra normer, som efter beslut om godkännande av arbetarskyddsstyrelsen getts ut av Tryckkärlskommissionen. För ångpannor, dvs. högtrycksångpannor och lågtrycksångpannor, gäller särskilda normer rörande utförande, besiktning, drift m. m., sammanfattade i "Ångpannenormer" och "Lågtrycksångpannenormer". För varmvattenpanneanläggningar, som mest används i värmeanläggningar i byggnader, gäller "Varmvattenpannenormer".

Bland tryckkärl finns också andra typer och utföranden. Som exempel kan nämnas tryckluftbehållare och hydroforer, för vilka gäller vad som föreskrivs i "Luftbehållarnormer" resp. "Hydrofornormer". För massakokare, värmeväxlare, diffusörer o. d. inom massa- och pappersindustrin meddelas bestämmelser i "Kokarnormer". På många arbetsplatser nyttjas för olika arbeten och ändamål transportabla behållare (gasflaskor) med gaser under tryck, såsom acetylen, syrgas, vätgas, kolsyra, klorgas, kvävgas, svaveldioxid och flytande luft. Bestämmelser för sådana behållare (gasflaskor) meddelas i "Gasflasknormer".

Normer har även utfärdats för olika slag av cisterner, för såväl lagring som transport av brandfarliga, frätande eller giftiga gaser eller vätskor. För dessa slag av tryckkärl meddelas bestämmelser i Cisternnormer I—VII, utgivna av Tryckkärlskommissionen.

Det kan tilläggas, att inom kommissionen pågår i skilda kommittéer utarbetande av förslag till bl. a. normer för ångkärl och för tryckkärl vid kemiska processanläggningar.

Besiktning och provning m. m. av tryckkärl

För kontroll av att tryckkärl är utförda och utrustade på betryggande sätt från skyddssynpunkt skall de, såsom närmare föreskrivs i 33 § arbetarskyddskungörelsen, besiktigas

och provas i den omfattning som är föreskriven eller eljest anses erforderligt. Intyg över besiktning och provning samt andra för bedömande av tryckkärls säkerhet erforderliga handlingar skall, i den mån arbetarskyddsstyrelsen så föreskriver, inges till yrkesinspektören. För ångpanna skall, om styrelsen så föreskriver, finnas s. k. ångpannebok. I denna skall finnas beskrivning av ångpannas konstruktion och utrustning m. m. samt införas besiktningsintyg.

I 33 § stadgas vidare, att tryckkärl inte får brukas med högre tryck än det för tryckkärlet högsta tillåtna och inte heller utan att föreskriven besiktning och provning ägt rum. På lämplig plats å tryckkärl skall, om så föreskrivs, i regel finnas skylt eller instämpling angivande såväl högsta tillåtna tryck som tid för senaste besiktning. Transportabel behållare för gas under tryck skall för att undvika förväxling vara tydligt märkt på sätt arbetarskyddsstyrelsen föreskriver.

Om besiktning och provning av tryckkärl inte sker i den ordning arbetarskyddsstyrelsen föreskrivit med stöd av 31 § andra stycket arbetarskyddskungörelsen, eller om tryckkärl brukas med högre tryck än det högsta tillåtna, kan straff utdömas enligt 72 § i kungörelsen.

Tryckkärl skall i regel besiktigas och provas, innan de tas i bruk. Vissa tryckkärl skall därefter regelbundet besiktigas med mellanrum, som arbetarskyddsstyrelsen närmare bestämt enligt 31 §. I regel krävs också besiktning och provning, när tryckkärl undergått väsentlig reparation eller ändring.

För utförande av besiktning och provning av tryckkärl får anlitas endast personer som styrelsen eller i vissa fall yrkesinspektör förklarat behöriga därtill, s. k. besiktningsmän (jfr 31 §). De flesta av dessa är enskilda personer med teknisk utbildning och erfarenhet. Andra åter är personer som driver konsulterande verksamhet på tryckkärlsområdet. Besiktning utförs även av Ångpanneföreningen och Tekniska röntgencentralen. Att märka är att besiktningsmännen inte är anställda hos styrelsen eller yrkesinspektionen. Antalet besiktningsmän med behörighet att besiktiga och prova tryckkärl uppgick under 1971 till för

ångpannor	ca 300[1]
varmvattenpannor (endast driftprov)	» 500
andra (mindre) tryckkärl	» 250
gasflaskor	» 100
cisternnormer I	» 75

[1] Av dessa var 50 anställda hos Ångpanneföreningen och 40 hos Röntgencentralen.

Behörigheten för besiktningsmän är sedan 1964 tidsbegränsad och gäller numera för en tid av fem år, men den kan efter framställning och prövning förnyas intill fyllda 67 år. Därefter krävs av besiktningsman, som önskar fortsätta sin besiktningsverksamhet, läkarintyg som utvisar att besiktningsmannen äger sådan kroppslig och psykisk hälsa att han kan anses fullgöra fortsatt besiktningsuppdrag på tillfredsställande sätt. Valet av besiktningsman tillkommer arbetsgivaren och uppgifter på besiktningsmän lämnas av yrkesinspektionen. Besiktning och provning får inte utföras av arbetsgivaren och i regel inte heller av någon hos honom anställd eller av tillverkare eller försäljare av tryckkärl. Besiktningsmans behörighet kan vara begränsad till viss eller vissa typer av tryckkärl beroende på hans kompetens. Sålunda krävs större kompetens av den som skall besiktiga och prova högtrycksångpannor än av den som skall utföra besiktning och provning av lågtryckspannor, varmvattenpannor, kokare, tryckluftbehållare e.d.

Vad besiktning och provning av tryckkärl skall omfatta, hur ofta det skall ske och vad som därvid särskilt skall iakttas meddelas närmare regler om i normerna för resp. tryckkärl. Normalt åvilar det brukare av tryckkärl (arbetsgivaren) att svara för att besiktning och provning sker. I fråga om besiktning m. m. av gasbehållare ankommer det i regel på vederbörande tillverkare eller gaspåfyllare, dvs. företag som påfyller gas, att svara för besiktningen av sådana behållare. För transportabla gasflaskor brukar tillämpas de besiktningsföreskrifter som gäller för transport på järnväg.

Enligt 33 § arbetarskyddskungörelsen skall tryckkärl under användningen undergå fort-

löpande tillsyn. Denna får utföras av person som arbetsgivaren utsett därtill. Vad tillsynen skall avse och hur ofta den skall ske anges närmare i resp. normer.

Sönderspräng ning av glasflaskor, aerosolbehållare o. d.

I anslutning till frågan om tryckkärl erinras om stadgandet i 11 § arbetarskyddslagen, enligt vilket sådana åtgärder skall vidtas, att arbetstagare i möjligaste mån inte skadas av splitter, stänk, heta vätskor o. d. Risk härför föreligger i åtskilliga fall.

Här skall endast erinras om fall av sönderspräng ning av glasflaskor, speciellt s. k. engångsglas, som inträffat vid hanteringen av sådana flaskor. Det inträffade har föranlett arbetarskyddsstyrelsen, på begäran av Handelsanställdas förbund att närmare pröva tillverkning och kontroll av glasflaskor av denna typ.

Risk för olycksfall föreligger också hos aerosolbehållare, s. k. sprayflaskor, om de upphettas starkt genom att kastas i öppen eld, ugn e. d. Finns rester kvar i sådant kärl, som är ett tryckkärl, kan vid upphettningen uppstå ett sådant övertryck att behållaren sprängs. Detta kan ske även om innehållet inte är brandfarligt. I anvisningar angående utförande, märkning m. m. av aerosolbehållare, som arbetarskyddsstyrelsen utfärdat, föreskrivs bl. a. att aerosolbehållare som rymmer mer än 5 cl inte får utsättas för värme över + 50° C.

I en motion vid 1962 års riksdag (II:214) hemställdes om utredning beträffande arbetarskyddet vid hantering av TV-apparater med hänsyn till dels risk för olycksfall genom implosion av bildrör (sönderspräng ning genom yttre övertryck), dels fara att komma i beröring med spänningsförande delar. Styrelsen, som bl. a. år 1956 tillfrågats om implosionsrisken hos bildrör, anförde i yttrande över motionen, att vid den utredning som gjorts man funnit risken vara mycket liten. Det rekommenderades dock, att vid hantering av bildrör användes ögonskydd och vid ner- och uppackning dessutom skyddshandskar. Vidare förordades, att bildrör lämpligen förvaras i annan lokal än där montering sker samt att föreskrifter meddelas om sättet för upp- och nerpackning av rören. Från elektrisk synpunkt syntes inte påkallat att utfärda särskilda föreskrifter för reparationsarbete e. d. på TV-apparater, eftersom de elektriska starkströmsföreskrifterna gäller och skall följas i tillämpliga delar. Vidare framhölls, att säkerhetsproblemet borde uppmärksammas vid utbildningen av TV-reparatörer och från TV-fabrikanters sida i samband med tillhandahållande av erforderliga anvisningar och instruktioner. Motionen föranledde ingen åtgärd.

2.23 *Lyftanordningar*

I 11 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att till förekommande av olycksfall skall lyftanordningar vara försedda med erforderliga skyddsanordningar samt även i övrigt vara så utförda och anordnade, att de erbjuder betryggande säkerhet. Denna bestämmelse kompletteras med närmare föreskrifter i 35 § arbetarskyddskungörelsen. Där sägs bl. a. att lyftanordningar, såsom hissar, kranar, traverser, spel och andra liknande anordningar, jämte därtill hörande fast utrustning skall, förutom att vara försedda med erforderliga skydd, med hänsyn till material, konstruktion, uppställning och anordnande i övrigt erbjuda betryggande säkerhet.

Till ledning vid tillämpningen av dessa allmänna stadganden gäller sedan länge ett flertal anvisningar, normer m. m. Vad beträffar *hissar,* som omfattas av arbetarskyddslagen, meddelas närmare bestämmelser dels i Svensk Byggnorm 67, främst angående schakt, maskinrum och brytskiverum till hiss, dels i av arbetarskyddsstyrelsen utfärdade hissanvisningar. Det finns dessutom ett flertal standarder rörande schakt, maskinrum och vissa hissdetaljer.

För hissar, främst i bostadshus, gäller bestämmelser i kungörelse (1939: 783) angående anordnande, begagnande samt tillsyn av vissa hissar samt i anslutning härtill av yrkesinspektionens chefsmyndighet utfärdade säkerhetsföreskrifter. För personhissar

och möbelhissar i bostadshus har arbetarskyddsstyrelsen i särskilda meddelanden 70: 2 och 70: 7 lämnat föreskrifter om glasning i schaktdörr samt blockering av startimpulser.

Beträffande hissar, som brukas i gruvor o. d. eller används vid byggnads- och anläggningsarbeten gäller arbetarskyddsstyrelsens anvisningar om gruvhissar, vissa stigortshissar resp. bygghissar. I anvisningarna för sistnämnda hissar har vissa ändringar och tillägg gjorts enligt styrelsens meddelande 72: 9.

För *kranar, traverser, spel* o. d. gäller dels allmänna normer, utarbetade av IVA:s kran- och hisskommission och godkända av arbetarskyddsstyrelsen, dels för vissa speciella lyftanordningar särskilda anvisningar utfärdade av styrelsen. För beräkning av stållinor till maskiner på lyftkranar o. d. finns "Kranlinenormer" och för beräkning av stålkonstruktioner till lyftkranar och kranbanor "Krannormer", utarbetade av Sveriges Mekanförbund. Särskilda anvisningar har meddelats angående gränsbrytning för lyftrörelse vid elektriskt drivna kranar och vidare normer för kranars frigångsmått, gångbanor, plattformar och tillträdesvägar samt angående varnings- och förbudsskyltar vid lyftinrättningar och truckar. I s. k. linkassationsnormer anges riktlinjer för bedömande av när stållinor till lyftmaskineri bör kasseras.

För kranar, spel o. d. som används vid stuveri- och byggnadsarbete gäller föreskrifter som meddelats i arbetarskyddsstyrelsens stuverianvisningar resp. bygghiss- och byggkrananvisningar. Vissa föreskrifter har också meddelats för lyftbord och liknande anordningar och de ingår i styrelsens lyftbordsanvisningar. I särskilda anvisningar föreskrivs om skyddsåtgärder vid personbefordran med och arbete från korg upphängd i lyftinrättning.

Besiktning och provning av lyftanordningar

Enligt 35 § kungörelsen skall lyftanordning i den mån så är föreskrivet eller eljest anses erforderligt, underkastas besiktning och provning, montagekontroll och tillfredsställande fortlöpande tillsyn. Intyg över besiktning och provning samt andra för bedömande av lyftanordnings säkerhet erforderliga handlingar skall, i den mån arbetarskyddsstyrelsen så föreskriver, inges till yrkesinspektören. Vidare stadgas, att lyftanordning inte får brukas med högre belastning än den för anordningen högsta tillåtna och ej heller i strid med föreskrivet förbud mot eller villkor för personbefordran med anordningen eller utan att den har besiktigats och provats.

På lämplig plats på eller invid lyftanordning skall i regel finnas tydligt angivna såväl högsta tillåtna belastning som tid för senaste besiktning samt i fråga om hiss o. d. uppgift angående förbud mot eller villkor för personbefordran.

Om besiktning och provning av lyftanordning inte sker i den ordning arbetarskyddsstyrelsen föreskrivit (jfr 31 § andra stycket kungörelsen) eller anordningen brukas i strid mot vad nyss sagts, kan straff utdömas enligt kungörelsens 72 §.

Såsom framgår av förutnämnda anvisningar och normer har föreskrifter om besiktning och provning av lyftanordningar utfärdats av styrelsen beträffande permanent anordnade hissar, bygghissar och byggkranar, hamn- och kajkranar, spel o. d. som används vid stuveriarbete samt för rulltrappor. Beträffande lyftanordningar i övrigt som allmänt används inom industrin, varulager, jordbruk m. m. finns inte några obligatoriska föreskrifter om besiktning och provning. Enligt mångårig praxis besiktigas och provas dock de flesta av dessa lyftanordningar efter i huvudsak samma regler som ovan angivna föreskrifter. I särskilda fall kan och har besiktning och provning påfordrats med stöd av 35 §.

För utförande av besiktning och provning av lyftanordningar får anlitas endast personer, som av styrelsen (eller yrkesinspektör) förklarats behöriga därtill (jfr 31 §), s. k. besiktningsmän. Vilka dessa i allmänhet är och vad som gäller för dem skiljer sig inte från vad som anförts om besiktningsmän för tryckkärl (se s. 66). Även i förevarande

fall måste besiktningsmäns behörighet differentieras på grund av mängden olika typer av lyftanordningar och deras i många fall alltmer komplicerade konstruktion och utrustning och därmed kravet på kompetens. Antalet behöriga besiktningsmän för lyftanordningar är f. n. ca 625, därav ca 80 hos Ångpanneföreningen och ca 20 hos Elektriska prövningsanstalten.

Vad besiktning och provning, montagekontroll och fortlöpande tillsyn av lyftanordningar skall omfatta, hur ofta det skall ske och vad som därvid särskilt skall iakttas meddelas närmare regler om i ovannämnda anvisningar. Dessutom har för provning och fortlöpande tillsyn av lyftinrättningar IVA:s kran- och hisskommission utgett vissa normer. Vad som skall iakttas vid fortlöpande tillsyn m. m. av kranar monterade på fordon, såsom lastbil, släpvagn eller traktor, meddelas regler om i styrelsens anvisningar nr 68.

2.24 *Transportanordningar*

Enligt 11 § arbetarskyddslagen skall till förekommande av olycksfall transportanordningar vara försedda med erforderliga skyddsanordningar samt även i övrigt vara så utförda och anordnade, att de erbjuder betryggande säkerhet. Denna föreskrift kompletteras av ett flertal bestämmelser i 36 § arbetarskyddskungörelsen. Sålunda stadgas, att transportanordningar, såsom lin-, häng-, rull- och spårbanor, transportörer, truckar, fordon och vagnar av olika slag, skall med hänsyn till material, konstruktion och utrustning erbjuda betryggande säkerhet samt vara lämpligt anordnade och försedda med nödiga skydd. Vidare sägs, att fordon, vagnar och andra liknande transportredskap skall ha tillförlitliga bromsanordningar, där så erfordras med hänsyn till redskapets konstruktion, transportvägens lutning m. m.

Det föreskrivs ytterligare, att transportbana skall vara så anordnad, att utmed den finns tillräckligt fritt utrymme för att undvika att arbetstagare skadas genom klämning mellan fordon, vagn eller last och intill banan befintlig vägg, pelare, stolpe eller upplag och även mellan fordon eller vagnar på skilda spår. Där så behövs, skall invid transportbana finnas gångbana samt tillförlitlig signalanordning.

Med stöd av ovan angivna bestämmelser har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar dels om utförande, besiktning, tillsyn m. m. av *rulltrappor* (rulltrappsanvisningar), dels om skyddsåtgärder vid bl. a. *spårbanor, transportfordon* m. m. under jord i gruva, stenbrott och bergbygge (berganvisningar). I sistnämnda anvisningar behandlas särskilt frågor om fritt utrymme vid lastplatser och transportvägar i gruvor, om gångbanor, trafiksignaler m. m. samt om lastmaskiner och transportfordon. Vissa bestämmelser om transportvägar och gångar återfinns även i styrelsens bygganvisningar.

Styrelsen har likaså meddelat vissa anvisningar för *linbanor* av enlinetyp för personbefordran. Dessa revideras och kompletteras av en arbetsgrupp för linbanor, tillsatt inom Nordiska gruppen för lyftdonsbestämmelser. För *traktorer* ges vissa föreskrifter i vägtrafikförordningen vad beträffar beskaffenhet och utrustning. Därutöver gäller de särskilda bestämmelser om utförande, provning samt om typgodkännande av förarhytt och förarsits på traktor som statens trafiksäkerhetsverk utfärdat efter samråd med arbetarskyddsstyrelsen. I styrelsens meddelanden 69: 3—6 har föreskrivits om anordning för uppvärmning av förarhytt och om förarsits på hjultraktorer. Enligt överenskommelse mellan trafiksäkerhetsverket och styrelsen svarar nämnda verk sedan den 1 april 1970 för typgodkännande av förarhytter på traktorer. Det sker i nära samarbete med styrelsen. Hytterna hållfasthetsprovas, typgranskas och bullerprovas vid statens maskinprovningar och resultatet meddelas trafiksäkerhetsverket.

För hjultraktorer, huvudsakligen avsedda att användas inom jordbruket, gäller fr.o.m. 1 januari 1973 av styrelsen utfärdade traktoranvisningar. Rörande skydd vid mekanisk kraftöverföring mellan motordrivet fordon och maskin, redskap och vagn gäller anvisningar enligt styrelsens meddelande

72: 4. Beträffande *truckar* finns inte några anvisningar utfärdade med stöd av arbetarskyddslagen. Däremot har frågan om gaffeltruckars stabilitet behandlats och vissa anvisningar härom meddelats av styrelsen. Olycksfallsrisken vid användning av truckar är stor och inom styrelsen har nyligen tagits upp frågan om anvisningar rörande truckar. För vissa trucktyper har utgetts standarder, flera av dessa har godtagits av styrelsen i vad de avser åtgärder av arbetarskyddsnatur.

Frågan om förarhytt på *lastbilar* har sedan länge och vid skilda tillfällen dryftats. Det har särskilt gällt hyttens utförande och fastsättning med hänsyn till risken för skador vid ev. förskjutning av last, t. ex. vid hastig inbromsning av bilen. Det föreskrivs i vägtrafikförordningen, att utrymme för bl.a. förare skall vara inrättat och utrustat så, att personskada vid trafikolycka eller inbromsning hindras eller begränsas. Rörande utförande av förarhytt på lastbil gäller bestämmelser som utfärdats av statens trafiksäkerhetsverk. I dessa upptas föreskrifter om såväl utförande och provning som typgodkännande av förarhytt.

Beträffande fordons last sägs i vägtrafikförordningen (52 §), att om det med hänsyn till lastens tyngd m. m. kan anses behövligt, skall lasten förankras eller annan lämplig åtgärd vidtas för att hindra, att lasten förskjuts framåt vid häftig inbromsning av fordonet. Närmare bestämmelser om förankring m. m. av last på fordon har efter samråd med bl. a. arbetarskyddsstyrelsen meddelats år 1963 av dåvarande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (meddelande T1/63). Häri anges hur olika slag av last skall förankras genom surrning, fastspänning, täckning m. m. Angående förankring av container på lastbil rekommenderas i svensk standard SIS 84 21 06, att container skall fixeras till erforderligt antal bottenhörnbeslag så att dess rörelse hindras.

Rörande *besiktning* och *provning* av transportanordningar sägs i 36 § arbetarskyddskungörelsen, att sådan anordning skall i den omfattning som är föreskriven eller eljest anses erforderligt, underkastas besiktning och provning samt tillfredsställande fortlöpande tillsyn. Intyg över besiktning och provning samt andra för bedömande av transportanordnings säkerhet erforderliga handlingar skall, i den mån arbetarskyddsstyrelsen så föreskriver, inges till yrkesinspektören.

I 36 § sägs vidare, att transportanordning inte får brukas med högre belastning än den för anordningen högsta tillåtna och ej heller i strid med förbud mot eller villkor för personbefordran med anordningen eller utan att den har besiktigats och provats. Om så föreskrivs, skall på lämplig plats på eller invid transportanordning finnas tydligt angivna såväl högsta tillåtna belastning som tid för senaste besiktning samt uppgift angående förbud mot eller villkor för personbefordran.

F. n. finns bestämmelser om besiktning m. m. endast för rulltrappor. Vad som härvid skall iakttas m. m. anges närmare i förutnämnda anvisningar för rulltrappor. Angående besiktningsmän gäller i princip vad som tidigare anförts.

Vad gäller *besiktning* m. m. av *fordon* som sådant ges i vägtrafikförordningen föreskrifter om typbesiktning, registreringsbesiktning och om fortlöpande kontrollbesiktning samt i 1951 års vägtrafikkungörelse närmare bestämmelser härom.

2.25 *Lyftredskap*

I kungörelsens 39 § — med anknytning till 11 § arbetarskyddslagen — föreskrivs, att redskap av olika slag skall vara av lämpligt och fullgott material och utförande. Några generella bestämmelser om olika slags lyftredskap och om hur de skall vara beskaffade och utförda från arbetarskyddssynpunkt har inte utfärdats med stöd av arbetarskyddslagstiftningen. Däremot ingår i vissa av arbetarskyddsstyrelsens anvisningar en del bestämmelser som speciellt gäller lyftredskap. Bestämmelser om lyftredskap som används vid lastning och lossning av fartyg meddelas sålunda i styrelsens stuverianvisningar och dessutom i kungörelsen (1937: 816) om skyddsåtgärder, som vid last-

ning och lossning av fartyg ankommer på arbetsgivaren m. fl. Om hantering av container i samband med stuveriarbete meddelas vissa råd och anvisningar i styrelsens meddelande 72: 5. Till lyftredskap hänförs vanligen också stubbrytare, för vilka gäller särskilda anvisningar. I styrelsens bygghiss- och byggkrananvisningar ingår även vissa bestämmelser om lyftredskap. Det finns vidare flera standarder rörande lyftredskap såsom lastkrokar, lyftkätting, lyftöglor, pallar och container. Vid utarbetandet härav har arbetarskyddet tillgodosetts genom att styrelsen medverkat eller haft tillfälle yttra sig över förslag.

Rörande *besiktning* av *lyftredskap* föreskrivs i 39 §, att lyftredskap skall besiktigas och provas i den omfattning, som föreskrivs eller eljest anses erforderligt, samt underkastas fortlöpande tillsyn. Intyg över besiktning och provning samt andra för bedömande av lyftredskaps säkerhet erforderliga handlingar skall, om så föreskrivs, inges till yrkesinspektören. Lyftredskap får inte brukas med högre belastning än den för redskapet högsta tillåtna och ej heller utan att ha besiktigats och provats. I regel skall på lyftredskap finnas uppgift om högsta tillåtna belastning.

Närmare bestämmelser om besiktning m. m. av lyftredskap meddelas i nyssnämnda anvisningar. Allmänt gäller att lyftredskap skall besiktigas och provas innan det första gången tas i bruk. Lyftredskap som används vid lastning och lossning, såsom kättinglänga, ring, krok, schackel, lekare eller annat liknande lyftredskap, skall undergå revisionsbesiktning inom tolv månader efter närmast föregående besiktning. För lyftredskap, som används vid byggnadsarbete, uppställs inte något generellt krav på revisionsbesiktning utan läggs i stället större vikt på den fortlöpande tillsynen. Fortlöpande tillsyn av lyftredskap skall ske dels när det utlämnas till begagnande, dels minst en gång varannan vecka så länge redskapet används. Tillsynen skall utföras av lämplig person, som är utsedd därtill av arbetsgivaren eller den för lyftredskap ansvarige. Han skall ha tillräcklig kännedom om lyftredskaps konstruktion, användning och skötsel samt får vara anställd hos arbetsgivaren.

Den första besiktningen av lyftredskap kan utgöras av s. k. partibesiktning, om arbetarskyddsstyrelsen så medger, dvs. sådan besiktning som ett visst bestämt antal lyftredskap ur samma parti undergått före leverans. Det förutsätts härvid, att samtliga lyftredskap i partiet är av samma material och av identiskt lika utförande.

Några föreskrifter om besiktning av de lyftredskap som vanligen används inom industrin har hittills inte utfärdats med stöd av arbetarskyddslagen. Dock gäller även för dessa redskap, att tillsyn skall utföras enligt de "Normer för fortlöpande tillsyn av lyftredskap (lastdon)", som IVA:s kran- och hisskommission utarbetat och som godtagits av arbetarskyddsstyrelsen.

2.26 *Verktyg och redskap (utom lyftredskap)*

Förutnämnda bestämmelser i 39 § arbetarskyddskungörelsen gäller ej endast lyftredskap utan också andra redskap samt verktyg av olika slag. Några anvisningar, vari allmänt anges hur redskap och verktyg skall vara beskaffade från skydds- och ergonomisk synpunkt, har inte meddelats med stöd av lagen. Dock ingår i vissa av arbetarskyddsstyrelsens anvisningar en del bestämmelser om verktyg och enklare redskap. Sålunda upptas i styrelsens bygganvisningar vissa bestämmelser om verktyg, såsom hammare, släggor, mejslar o. d., motor- och tryckluftdrivna handverktyg samt bultpistoler. För de sistnämnda gäller en rad bestämmelser i styrelsens bultpistolanvisningar. Bland annat föreskrivs, att bultpistol skall vara typgodkänd av styrelsen, innan den får avlämnas eller ställas ut. Särskilda anvisningar förbereds också för spikpistol och dess handhavande.

För handcirkelsågar gäller styrelsens anvisningar angående skyddsåtgärder vid motordrivna handcirkelsågar. I förut omnämnda slakteri- och charkuterimaskinanvisningar lämnas även vissa råd och anvisningar rörande inom branschen använda verktyg

och redskap. Härutöver har styrelsen i särskilda fall behandlat ett flertal olika redskap och verktyg. Som ett exempel kan nämnas stolpskor för el- och telearbeten. Viktigt är att handverktyg ges en lämplig utformning från såväl skydds- som ergonomisk synpunkt. Olämpligt utförda verktyg kan till följd av nötning, skavning eller tryck orsaka skador i form av förhårdnader, sprickor och även sår.

2.27 *Skyddsåtgärder mot fall, nedstörtande (fallande) föremål, ras o. d.*

För att förebygga att arbetstagare skadas genom fall, nedstörtande föremål eller ras skall enligt 11 § arbetarskyddslagen sådana åtgärder vidtas att fara härför i möjligaste mån undgås. Som komplettering härtill meddelas i 40 § arbetarskyddskungörelsen ett flertal bestämmelser jämte exempel på anordningar och förhållanden, vid vilka nämnda slags fara föreligger och där åtgärder mot denna bör vidtas.

I bestämmelserna behandlas ett stort antal arbetsområden och endast i fråga om vissa av dessa områden, där olycksfallsrisken är särskilt stor, har särskilda anvisningar utfärdats.

Frågan om vilka krav som bör ställas på *golv* i arbetslokal har behandlats vid skilda tillfällen. Framför allt har det gällt golvbeläggningens beskaffenhet med hänsyn till halkningsrisker. Sedan länge har man sökt få fram lämpligt ytsträvt material, s. k. halkfria golvplattor för beläggning av golv i arbetslokaler inom livsmedelsindustrin, charkuteributiker, restaurangkök o. d. En särskild golvkommitté, bildad 1960 och sammansatt av representanter för arbetarskyddsstyrelsen, dåvarande medicinal- och veterinärstyrelserna, LO, SAF, Svenska livsmedelsarbetareförbundet samt Försäkringsaktiebolaget Land och Sjö, har ägnat stor uppmärksamhet åt golv- och halkriskfrågan. Resultaten av kommitténs arbete har redovisats i ett av Land och Sjö år 1967 utgivet arbete med titeln: "Mätning av halkrisk", en studie för bestämning av halka och halkrisk vid normal gång.

Vid statens institut för byggnadsforskning har bedrivits ett omfattande forskningsarbete rörande golv och golvmaterial, dock ej med speciell inriktning på halkrisk. Frågan om olika golvbeläggningsmaterials lämplighet med hänsyn till halkrisken har också studerats inom arbetarskyddsstyrelsen. Vissa anvisningar har också lämnats särskilt i fråga om golv i ekonomilokaler i restauranger och åldersdomshem. För golv i sådan lokal har föreskrivits, att det skall vara utfört av eller belagt med material av sådan beskaffenhet, att halkning såvitt möjligt förhindras. Inom styrelsen förbereds även förslag till checklista för golvbeläggningar och deras lämplighet för olika arbetslokaler. Från ohälsosynpunkt är det viktigt, att golv skyddar även mot kyla från marken. I 23 § arbetarskyddskungörelsen föreskrivs härom, nämligen att åtgärder skall, om så erfordras, vidtas till skydd mot kyla från golv.

Beträffande *gångar* och *vägar* på arbetsställe lämnas i vissa av styrelsens anvisningar en del detaljbestämmelser. Så har skett framför allt i bygg-, restaurang-, lokal- och berganvisningarna. Det skall enligt 40 § arbetarskyddskungörelsen tillses, att gångar, vägar o. d. inte onödigtvis belamras med material och vidare att de är väl belysta (jfr 44 §). För att undvika skada genom klämning, som omnämns i 36 § kungörelsen, fordras att gång och väg har tillräckligt utrymme. I nyssnämnda anvisningar lämnas vissa uppgifter härom.

För *bassänger, kar* o. d. gäller allmänt, att de skall omges med skyddsräck eller täckas med lock, läm eller galler. I fråga om *brunnar, schakt, gropar* o. d. meddelas vissa bestämmelser i styrelsens bygganvisningar och hissanvisningar och även i SBN 67. Om skydd vid bassänger, brunnar m. m. vid vatten- och avloppsverk lämnas vissa anvisningar i socialstyrelsens förutnämnda meddelande om skyddsåtgärder för personal vid sådana verk samt i arbetarskyddsstyrelsens cirkulärskrivelse angående skyddsräck vid öppna bassänger till vatten- och avloppsverk. Också i styrelsens s. k. flytgödselanvisningar upptas bestämmelser om skyddsräck. För *öppningar i golv, bjälklag,* m. m. samt i

vägg föreskrivs om skyddsåtgärder dels i förutnämnda bygganvisningar, dels i Svensk byggnorm.

För *trappor* i arbetslokaler och om deras bredd, lutning och utförande i övrigt meddelas vissa detaljbestämmelser i Svensk byggnorm, utarbetade i samråd med arbetarskyddsstyrelsen. Om trappor som används tillfälligt vid husbyggnads- och anläggningsarbete o. d. lämnas en del bestämmelser i styrelsens bygganvisningar. I dessa ges även vissa detaljbestämmelser om *stegar* och deras utförande. Beträffande trappa och stege till stegväg i gruvschakt och stigort gäller vad som föreskrivits i styrelsens berganvisningar.

Som komplettering till de bestämmelser om *landgångar, ställningar* och *plattformar* som omnämns i 40 § arbetarskyddskungörelsen meddelas i styrelsens bygganvisningar en rad detaljbestämmelser med krav på material, dimensioner och utförande samt kontroll av nämnda anordningar. Dessa bestämmelser tillämpas också vid anläggningsarbeten och vissa andra arbeten. För ställningar och plattformar som används vid skrotningsarbete i gruvor, tunnlar o. d. meddelas bestämmelser i styrelsens berganvisningar. Även stadgandet i kungörelsen om upplägg-ning och stapling av material, redskap m. m. kompletteras med vissa bestämmelser i bl. a. bygg- och stuverianvisningarna. Det påpekas i byggnadsstadgan, att vid byggnadsarbete bör särskilt beaktas, att byggnadsställningar görs hållfasta och stadiga.

Arbete i det fria på ställningar o. d. innebär ökade risker under ogynnsamma väderleksförhållanden. Att risker då föreligger har också beaktats genom en bestämmelse i 41 § arbetarskyddskungörelsen. Där sägs att arbete, som utförs i det fria på stor höjd, bör i skälig omfattning avbrytas, då hård blåst, häftigt snöfall eller andra svåra väderleksförhållanden medför starkt ökad risk för olycksfall genom nedstörtande.

Till skydd mot olycksfall vid arbete på *tak* föreskrivs i byggnadsstadgan, att om byggnads höjd över närmast kringliggande mark på någon punkt uppgår till 8 m eller om det på taket finns lanternin, ljusbrunn eller liknande, skall på byggnaden i regel finnas anordningar till skydd mot olycksfall genom nedstörtning från taket. Närmare föreskrifter härom meddelas i SBN 67 avseende dels fästanordningar för lina till säkerhetsbälte, t. ex. räcke (nockräcke) eller takbrygga, dels fotstöd vid takfot eller takbrott. Hur nockräcke och takbrygga skall vara utförda framgår av svensk standard SIS 83 13 01, som tillkommit i samarbete med arbetarskyddsstyrelsen. I övrigt upptas i styrelsens bygganvisningar ett flertal råd och anvisningar om skyddsåtgärder vid olika takarbeten.

Till skydd mot nedstörtning genom *takfönster* (inkl. lanternin), *bjälklag, ljusbrunn, ventilationsschakt* o. d. meddelas närmare föreskrifter i SBN 67. Många allvarliga olycksfall har inträffat vid arbete på tak till verkstads- och fabriksbyggnader som varit belagda med asbestcementplattor. Arbetarskyddsstyrelsen har därför i samråd med byggnadsstyrelsen (senare planverket) tagit upp frågan med tillverkare och påfordrat ändrade dimensioner på sådana plattor samt mindre regelavstånd eller inbrädat takunderlag. Närmare föreskrifter i ärendet har meddelats av byggnadsstyrelsen. Svåra olycksfall har också inträffat vid montering av takplattor av armerad lättbetong. Även i detta avseende har åtgärder vidtagits i samarbete med planverket och vederbörande tillverkare.

Vid *grävnings-, schaktnings-* och liknande arbete föreligger ofta allvarliga risker för såväl fall som nedstörtande föremål och ras. I styrelsens bygganvisningar lämnas en rad anvisningar om vad som skall iakttas vid sådant arbete. Även i SBN 67 ges föreskrifter och anvisningar av motsvarande innehåll, som är av betydelse från arbetarskyddssynpunkt. Många olycksfall inträffar till följd av ras vid grävning av ledningsgravar, schaktning för byggnadsgrunder m. m. På initiativ av arbetarskyddsstyrelsen har en kommitté inom Svenska Teknologföreningen utarbetat "Anvisningar för spont i ledningsgravar och liknande arbeten". De utgör ett värdefullt komplement till styrelsens bygganvisningar i fråga om skyddsåtgärder vid

grävnings- och schaktningsarbete. Styrelsen har även i ett meddelande (70: 12) anvisat åtgärder till skydd mot olycksfall vid dylikt arbete.

Särskilt stor risk för ras föreligger vid arbete i *grustag* och liknande arbetsplatser. För sådant arbete har sedan länge funnits särskilda anvisningar angående skyddsåtgärder vid arbete i grustag. Stor risk för ras och nedfallande berg föreligger också vid arbete i gruvor, stenbrott, tunnlar o. d. Till skydd häremot anvisas åtgärder i förutnämnda berganvisningar. Här bör också nämnas styrelsens anvisningar om tillsyn av bergrums bestånd.

2.28 *Skyddsåtgärder mot vassa föremål, klämning och slag*

I 11 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att åtgärder skall vidtas för att förebygga att arbetstagare utsätts för skada genom vassa föremål och genom klämning och slag. Risk härför föreligger särskilt vid transportarbete och inte minst vid lastning och lossning av tunga föremål. Som en komplettering härtill stadgas i 37 § arbetarskyddskungörelsen, att vid lastning och lossning samt annat arbete, vari ingår förflyttning av tunga föremål, skall tillses att arbetet utförs på betryggande sätt och i erforderlig mån under särskild ledning och övervakning samt att lämpliga redskap och andra hjälpmedel används vid arbetet. Vidare skall vid transportarbete såvitt möjligt tillses, att arbetstagare, som sysselsätts med transporten, inte utsätts för fara att skadas genom vassa hörn eller skarpa kanter på det transporterade godset eller genom utstående spikar, ståltrådsändar eller plåtband å godsets emballage. Det påpekas även, att vid transport av tyngre gods skall, i den mån så är påkallat, på godsets eller emballagets utsida finnas tydlig viktuppgift. Samtidigt erinras om lagen om viktmärkning i vissa fall av gods, som skall inlastas å fartyg (1932: 55).

Råd och anvisningar i nämnda syfte har meddelats främst i styrelsens stuverianvisningar. En del av dessa skyddsproblem har också berörts i bygg- och berganvisningarna. Olycksfall genom slag och klämning kan även inträffa vid hantering av djur. Därvid bör beaktas styrelsens anvisningar angående hantering av tjurar.

2.29 *Skydd mot elektrisk ström*

Enligt 11 § arbetarskyddslagen skall för att förebygga att arbetstagare skadas genom elektrisk ström sådana åtgärder vidtas, att fara härför i möjligaste mån undgås. Härtill sägs i 34 § arbetarskyddskungörelsen, att om vad som i nämnda syfte skall iakttas vid utförande och anordnande av samt arbete på eller invid elektriska maskiner, apparater och ledningar gäller vad därom är särskilt stadgat. Härvid åsyftas dels lagen (1902: 71) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, dels kungörelsen (1957: 601) om elektriska starkströmsanläggningar, dels ock kommerskollegii kungörelse (1960: 8) med föreskrifter angående utförande och skötsel av elektriska starkströmsanläggningar. Vid skilda tillfällen har ändringar och tillägg gjorts i såväl nämnda författningar som föreskrifter.

Av stor betydelse när det gäller att förhindra el-olycksfall är kommerskollegii säkerhetsföreskrifter. De innehåller en rad bestämmelser om hur elektriska maskiner, apparater, bruksföremål och ledningar skall vara utförda och installerade från säkerhets- och driftssynpunkt. Genom att det ställs krav på att den som skall utföra installationsarbete i regel skall ha behörighet härför, ges också viss garanti för att elanläggning utförts på betryggande sätt. Från olycksfallssynpunkt är också de bestämmelser som gäller elanläggnings skötsel och hållande i gott skick av stor betydelse. I föreskrifternas avsnitt härom anges vad som skall iakttas vid arbete på eller invid elektrisk anläggning eller anläggningsdel och i vilken omfattning sådan anläggning eller anläggningsdel skall kontrolleras genom besiktning m. m. Av betydelse är också den granskning som föreskrivs för anläggningar innan de får tas i drift (drifttillstånd) samt

kravet på periodiska besiktningar. För koncessionspliktig anläggning, dvs. ledningar, ställverk o. d. *i det fria,* gäller att sådan anläggning skall enligt kungörelsen 1957: 601 besiktigas av tillsynsman så ofta kommerskollegiet därom förordnar eller tillsynsman finner det erforderligt. Besiktning skall också ske, då t. ex. arbetarskyddsstyrelsen hos kollegiet eller tillsynsman påkallar det. I fråga om annan el-anläggning än nyss nämnts, dvs. ställverk, transformator- eller omformaranläggning som är belägen *inomhus,* får besiktning ske i den omfattning som kollegiet eller tillsynsman finner behövlig. Närmare regler härom meddelas i kollegiets säkerhetsföreskrifter. Där sägs bl. a. att friledningar samt ställverk i det fria med mer än 600 volt systemspänning skall besiktigas minst en gång varje år, medan inomhusställverk o. d. skall besiktigas minst vart tredje år. Besiktning av de sistnämnda utförs i allmänhet av Elektriska nämnden, ett organ som tillsatts av bl. a. brandförsäkringsbolagen. Nämndens besiktningar avser dock närmast brandförsvar men gagnar även olycksfallsskyddet. Av betydelse från el-olycksfallssynpunkt är också den kontroll av bruksföremål som utförs av Semko (Svenska elektriska materielkontrollanstalten).

Ovan nämnda föreskrifter är till stora delar tillämpliga även på tillfälliga el-anläggningar med deras centraler och ledningssystem. Sådana anläggningar förekommer på bl. a. byggnads- och anläggningsarbetsplats, ambulerande verksamhet såsom cirkus, teater e. d. För byggplatsens tillfälliga el-anläggningar finns dessutom ett flertal standarder över el-centraler, uttagsdon, sladdar m. m. nämligen SIS 94 21 21—94 21 36.

Genom att ovan angivna bestämmelser och särskilt kollegiets detaljerade säkerhetsföreskrifter finns har i allmänhet ansetts, att behov inte föreligger att meddela några särskilda anvisningar med stöd av arbetarskyddslagen (11 §). Därför har i styrelsens anvisningar endast hänvisats till kollegiets föreskrifter. I styrelsens anvisningar om bygghissar och byggkranar anges dock vissa regler för placering av och arbete med kran eller grävmaskin i närheten av starkströmsledning. Vidare meddelas vissa bestämmelser om elektrisk utrustning i styrelsens anvisningar angående elektrostatisk sprutmålning.

2.30 *Farliga ämnen*

Vid många arbeten används eller framställs ämnen som får betecknas som farliga från såväl ohälso- som olycksfallssynpunkt. Flera av dessa ämnen kan på en gång vara t. ex. brand- och hälsofarliga. I 11 § arbetarskyddslagen stadgas, att till förebyggande av att arbetstagare skadas genom eldfarliga, explosiva, frätande, giftiga eller eljest hälsofarliga ämnen skall sådana åtgärder vidtas, att fara härför i möjligaste mån undgås. Detsamma gäller i fråga om stänk och heta vätskor som omnämnts i samma lagrum.

Brand-(eld-)farliga ämnen

Av brandfarliga ämnen finns såväl gasformiga och flytande som fasta. De är i allmänhet av sådan natur, att de kan antändas och brinna i luft mer eller mindre hastigt, stundom explosionsartat. Hit hör framför allt sådana ämnen som omfattas av förordningen om brandfarliga varor (1961: 568), dvs. brandfarliga gaser och vätskor. De mest vanliga av dessa anges i en till kommerskollegii kungörelse (serie B 1963 nr 1) fogad förteckning. I förordningen upptas bestämmelser om vad som skall iakttas vid förvaring, hantering, transport och försäljning av brandfarliga varor samt tillsyns-, ordnings- och ansvarsföreskrifter. Som komplettering härtill har kommerskollegiet utfärdat ett flertal kungörelser med tillämpningsföreskrifter. Härvid har i fråga om sådana föreskrifter som berört eller varit av betydelse för arbetarskyddet samråd ägt rum med arbetarskyddsstyrelsen. Det har gällt t. ex. anordnande av cisterner på tankbilar, tillträde till och arbete på cistern o. d., såsom arbetsplan, stege och skyddsräck, märkning av behållare och rörledningar för brandfarlig gas eller vätska, utförande och

kontroll av cisterner och behållare (flaskor) för brandfarlig gas och vätska samt anordnande, förläggning m. m. av lokaler för förvaring av brandfarliga varor. Genom dessa föreskrifter, som är förenade med straffpåföljd, tillgodoses arbetarskyddet i väsentliga avseenden vad gäller hantering, förvaring m. m. av brandfarliga varor. På grund härav har det inte befunnits påkallat att — utöver de cisternnormer, som finns för brandfarliga gaser och vätskor och som också utgör tillämpningsföreskrifter till arbetarskyddslagen — utfärda några ytterligare allmängiltiga anvisningar angående skyddsåtgärder vid arbete med brandfarliga varor. Dock har i några av styrelsens anvisningar upptagits vissa bestämmelser som rör arbetarskyddet speciellt. Som exempel kan nämnas styrelsens anvisningar angående sprutmålning, rostskyddsbehandling av bilar, limningsarbete och laboratoriearbete. Här kan också nämnas styrelsens tankanvisningar avseende arbete på fartyg med tankar som fört olja o. d.

Explosiva ämnen

Såsom framgår av 11 § arbetarskyddslagen är lagen tillämplig även på arbete med explosiva ämnen. En stor grupp av dessa omfattas av förordningen om explosiva varor (1949: 341), dvs. sådana som består av eller innehåller explosiva eller pyrotekniska ämnen. Hit hör dock inte explosiv luft-gasblandning. I förordningen meddelas bestämmelser om vad som skall iakttas vid tillverkning, handel, innehav, förvärv och förvaring samt transport av explosiva varor jämte tillsyns- och ansvarsbestämmelser. Rörande förordningens tillämpning på försvarets fabriker, verkstäder, forskningsanstalter och förråd m. m. liksom på civilförsvaret har Kungl. Maj:t meddelat särskilda bestämmelser (1957: 232). Förordningens bestämmelser kompletteras av närmare tillämpningsföreskrifter utfärdade av kommerskollegiet (kungörelse serie A 1968 nr 2). Föreskrifterna är enligt förordningen förenade med straffpåföljd. Genom desamma tillgodoses arbetarskyddet i väsentliga delar i de avseenden förordningen gäller. I denna behandlas dock inte närmare vad som skall iakttas vid nyttjande av explosiv vara, nämligen sprängningsarbete. Vid detta arbete gäller de särskilda spränganvisningar, som arbetarskyddsstyrelsen — efter samråd med kommerskollegiet — utfärdat till ledning vid tillämpningen av arbetarskyddslagen. Tillsynen av efterlevnaden av dessa anvisningar åvilar yrkesinspektionen.

Som explosiva ämnen kan betecknas vissa slag av damm, i det att mycket fint brännbart damm kan med luft i vissa proportioner, om det virvlas upp och antänds, explodera med stor våldsamhet. Särskilt gäller det damm som härrör från t. ex. kol, trä, mjöl, socker, svavel, aluminium och magnesium. Med anledning av svåra dammexplosioner har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar om åtgärder till förebyggande av sådana explosioner. Dessa anvisningar har på sin tid utarbetats av en inom styrelsen tillsatt kommitté med representanter för arbetsmarknadens parter, sprängämnesinspektionen, statens brandinspektion, Svenska brandförsvarsföreningen m. fl.

I många fall händer det att kemiska ämnen som, utan att hänföras till explosiva varor, orsakar yrkesskador till följd av en plötsligt inträffad häftig reaktion, t. ex. förpuffning eller explosion. Hit hör bl. a. vissa oxiderande ämnen såsom överklorsyra, etyleter, flytande syre o. d. Vissa råd och anvisningar om vad som vid arbete med sådana ämnen skall iakttas för att förhindra yrkesskador lämnas i styrelsens laboratorieanvisningar.

Frätande (korrosiva, aggressiva) ämnen

Enligt 11 § arbetarskyddslagen skall åtgärder i möjligaste mån vidtas för att förebygga att arbetstagare skadas genom frätande ämnen. Till dessa hör främst syror och alkalier. Ämnena kan vara både fasta och flytande, t. ex. soda och isättika resp. svavelsyra och natronlut. Huden är särskilt utsatt för skador av frätande ämnen, men de kan även orsaka svårläkta sår. Risken för skador är störst vid flytande ämnen. Några allmängiltiga anvisningar angående

skyddsåtgärder mot frätande ämnen har inte meddelats med stöd av lagen. Däremot föreskrivs i vissa av styrelsens anvisningar om skyddsåtgärder mot frätande ämnen, såsom i anvisningarna om laboratoriearbete och om personlig skyddsutrustning, särskilt ögonskydd. I övrigt skall enligt giftförordningen vid utlämnande av hälsofarlig vara denna vara märkt på sådant sätt, att även risk för annan skada än förgiftning genom varan i möjligaste mån begränsas.

Giftiga och andra hälsofarliga ämnen

I 11 § arbetarskyddslagen föreskrivs även om att sådana åtgärder i möjligaste mån skall vidtas, att arbetstagare inte utsätts för skada genom giftiga och andra hälsofarliga ämnen. Många av dessa ämnen förekommer som gaser, men det finns också fasta eller flytande ämnen som vid hanteringen kan avge damm, rök, gas eller ånga i skadlig mängd. Därför bör i detta sammanhang även beaktas vad som stadgas i lagens 10 § och 24 § arbetarskyddskungörelsen. Vidare erinras om stadgandet i kungörelsens 25 §, som föreskriver att vid arbete, där gift eller annan hälsofarlig vara används, betryggande skyddsåtgärder skall vara vidtagna. Där sägs också, att gift eller annan hälsofarlig vara skall i den mån så med hänsyn till förhållandena skäligen kan ske, ersättas med icke hälsofarlig eller mindre hälsofarlig vara.

Vid tillämpningen av nämnda bestämmelser är de föreskrifter som meddelats i gift- och bekämpningsmedelslagstiftningen av stor betydelse liksom de beslut m. m. som giftnämnden meddelat rörande denna lagstiftnings tillämpning. Det gäller inte minst den märkning av förpackningar som föreskrivs för hälsofarliga varor och de varningstexter, påskrifter m. m. som skall finnas på förpackningar. Den risk för skada som lagen i här berört sammanhang närmast avser är risken för olycksfall till följd av en plötslig akut verkan av hälsofarligt ämne. Till förebyggande av sådan skada är det viktigt, att direkt beröring med giftigt eller annat hälsofarligt ämne så långt möjligt undviks. I flera av de anvisningar som förut nämnts föreskrivs även om åtgärder till förebyggande av olycksfall vid hantering eller arbete med hälsofarliga ämnen. I fråga om bekämpningsmedel har arbetarskyddsstyrelsen i meddelande 72: 17 anvisat vissa skyddsåtgärder som bör vidtas vid arbete med sådant medel.

Allergena ämnen

Till gruppen hälsofarliga ämnen får även hänföras allergena ämnen, dvs. främst sådana som framkallar s. k. kontakteksem. Hit hör de flesta hudyrkessjukdomar, orsakade av olika ämnen. Av den officiella yrkesskadestatistiken framgår, att det är ett stort antal ämnen som orsakar kontakteksem. Man talar även om ljuseksem, som uppkommer då huden utsätts för ljus samtidigt med inverkan av visst ämne, t. ex. tjära, kreosot eller pentaklorfenol.

Bland här aktuella ämnen kan nämnas sådana metaller som krom, kobolt och nickel, vidare vissa färgämnen, plaster, lösningsmedel, rengöringsmedel, växtskyddsmedel, kosmetiska medel osv. Även läkemedelsallergier förekommer, t. ex. genom klorpromazin och streptomysin.

I den mån ämnen som här omnämnts är att beteckna som hälsofarliga ämnen, omfattas de av bl. a. stadgandena i 11 § arbetarskyddslagen och 25 § kungörelsen. Några särskilda, mera allmänna anvisningar som behandlar här angivna skyddsproblem har inte utfärdats med stöd av lagen. I arbetarskyddsstyrelsens limningsanvisningar upptas dock vissa bestämmelser som tar sikte på risken för hudskador av ämnen som ingår i lim eller används vid tillblandning av lim. På ett område har styrelsen dessutom utfärdat särskilda anvisningar om vissa skyddsåtgärder nämligen vid arbete med klorpromazin, ett inom sjukvården använt medel som orsakar allergibesvär. I cirkulärskrivelser och meddelanden har också lämnats anvisningar om skyddsåtgärder vid hantering på byggarbetsplatser av virke som impregnerats med medel som innehåller pentaklorfenol samt av byggnadsformar som bestrukits med formolja.

2.31 *Personlig skyddsutrustning*

I 12 § arbetarskyddslagen föreskrivs, att om annan åtgärd till skydd mot ohälsa eller olycksfall inte kan vidtas eller skäligen påfordras, skall personlig skyddsutrustning av lämplig beskaffenhet tillhandahållas arbetstagaren. Det heter vidare, att sådan utrustning bör tillhandahållas ändå att arbetet är av tillfällig natur och till följd därav skyddsåtgärd, som eljest bort vidtas, av praktiska skäl inte lämpligen kan komma ifråga. Som exempel härpå nämns sprutmålning av järnkonstruktion, sandblästring av husfasad och reparation av gasledning. Vad som avses med eller hänförs till personlig skyddsutrustning, avsedd speciellt att förhindra ohälsa resp. olycksfall i arbete, anges närmare i 29 och 45 §§ arbetarskyddskungörelsen.

Om inte annan överenskommelse träffats, skall utrustningen bekostas av arbetsgivaren och förvaras på arbetsstället. Vidare stadgas, att personlig skyddsutrustning skall vara godkänd av arbetarskyddsstyrelsen, i den mån styrelsen så föreskriver.

Rörande tillämpningen av nu nämnda bestämmelser har i förarbetena till lagen uttalats, att till här avsedd utrustning hör inte t. ex. sådana persedlar som sedvanliga regnplagg, pälsar, pjäxor, stövlar eller vanliga handskar, dvs. personlig klädsel till skydd mot regn, köld eller andra klimatförhållanden.

Till ledning vid tillämpningen av nu nämnda bestämmelser har arbetarskyddsstyrelsen utfärdat anvisningar för olika typer av sådan utrustning. Anvisningarna är grundade på förslag som utarbetats av ett tidigare verksamt nordiskt utskott för personlig skyddsutrustning (NAPS), på sin tid tillsatt av arbetarskyddsmyndigheterna i de nordiska länderna. Förutom vissa allmänna regler för sådan utrustning har utfärdats speciella anvisningar för hörselskydd, ögonskydd, andningsskydd, fot- och benskydd samt säkerhetsbälte med lina. Den provning av dammfilter, som anges i anvisningarna om andningsskydd, är dock enligt styrelsens meddelande 70: 6 ersatt av vissa tyska provningsbestämmelser. För huvudskydd (skyddshjälmar o. d.) har styrelsens tidigare anvisningar för dessa från 1971 ersatts av svensk standard SIS 88 24 13 och 88 24 33, som godkänts av styrelsen. Av statens brandinspektion tidigare utgivna meddelanden angående brandhjälmar har likaså ersatts av ovan angivna standarder. Motsvarande standarder har utgetts av de danska, finska och norska standardorganen. De i tidigare anvisningar om huvudskydd intagna bestämmelserna om hårskydd har även ersatts av ändrade sådana enligt styrelsens meddelande 70: 15 angående hårskydd. Rörande andningsskydd för brandförsvaret gäller vissa regler enligt styrelsens meddelande 69: 7.

Vid vilka slags arbeten användning av personlig skyddsutrustning är aktuell och skall tillhandahållas har exemplifierats i de nämnda anvisningarna men anges också närmare i vissa andra anvisningar, t. ex. bygg-, limnings- och laboratorieanvisningarna.

Frågan om personlig skyddsutrustning har ägnats stor uppmärksamhet även internationellt. Sålunda har Internationella standardiseringsorganisationen (ISO) satt upp en särskild standardkommitté för personlig säkerhetsutrustning. Dess arbetsprogram har lagts ut på elva underkommittéer. En motsvarande nationell kommitté har tillsatts inom Sveriges standardiseringskommission, kallad standardkommittén för personlig säkerhetsutrustning. I denna kommitté liksom dess underkommittéer är arbetarskyddsstyrelsen representerad, i övrigt deltar i kommittéarbetet representanter för berörda myndigheter, tillverkare och partsintressen. I den mån förslag till internationell standard för viss säkerhetsutrustning framläggs, torde en motsvarande svensk standard komma att utges och därigenom förväntas ersätta arbetarskyddsstyrelsens ifrågavarande anvisningar.

I det internationella arbetet har även tagits upp frågan om standard för skyddshandskar och för skyddskläder mot kemikalier, hetta och brand och vidare för skyddsutrustning mot radioaktiv strålning. Några särskilda anvisningar härom finns f. n. inte. Frågan har dock — utom vad gäller skyddsutrustning mot radioaktiv strålning

— behandlats i förutnämnda nordiska utskott men inte lett till något nordiskt förslag. Ett skäl till detta har varit bl. a. svårigheten att utforma provningsbestämmelser för olika typer av textilmaterial m. m. Dock finns i marknaden skyddskläder av olika material för nyssnämnda ändamål. I ett meddelande (nr 68: 2) har styrelsen föreskrivit om skyddskläder m. m. vid arbete med s. k. formolja vid betonggjutning.

I anslutning till personlig skyddsutrustning bör också nämnas den typ av skyddsutrustning som består av säkerhetsbälte med lina. Det stadgas i 41 § arbetarskyddskungörelsen, att vid arbete på plats, där risk för nedstörtande föreligger och annat tillfredsställande skydd inte skäligen kan anordnas eller påfordras, t. ex. vid arbete å brädstapel, halmstack eller högt lastat fordon, skall arbetsgivaren tillhandahålla säkerhetsbälte med lina av ändamålsenligt utförande och fullgod beskaffenhet. Saknas anordning för att fästa linan eller är det eljest påkallat, skall arbetsgivaren tillse, att arbetstagaren biträds av någon som fasthåller linan på betryggande sätt.

Särskilda anvisningar angående säkerhetsbälte med lina har utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen. I dessa anges närmare vilka krav som ställs på bälte och lina av olika utföranden (lyft-, stöd- och fångbälte), hur de skall provas samt vid vilka arbeten de olika typerna bör användas. För säkerhetsbälten till bilar gäller bestämmelser i svensk standard.

I detta sammanhang erinras även om bestämmelsen i 41 § tredje stycket arbetarskyddskungörelsen, enligt vilken det vid arbete på kaj, brygga eller annan liknande arbetsplats, där fara för drunkning föreligger, skall finnas lätt tillgängligt erforderliga redskap för livräddning. Det skall iakttas även om arbetet är mera tillfälligt. Några generella regler om dylika redskaps beskaffenhet och tillgång till på aktuella arbetsplatser har inte meddelats av arbetarskyddsstyrelsen. Vissa bestämmelser om redskap för livräddning meddelas dock i styrelsens anvisningar angående flottnings- och flottledsbyggnadsarbete och om stuveriarbete.

2.32 *Arbetskläder*

Från olycksfallssynpunkt har också arbetskläderna betydelse. Allmänt sägs i 46 § arbetarskyddskungörelsen, att under arbete vid maskinella anordningar, vilkas rörliga delar inte lämpligen kan byggas in eller förses med skydd, skall arbetstagare i görligaste mån använda lämplig klädsel. Det tilläggs, att även i övrigt bör arbetstagare vinnlägga sig om att i arbetet använda sådan klädsel, att denna inte på grund av sin beskaffenhet föranleder olycksfall.

Några generella anvisningar för arbetskläder finns inte. Från skyddssynpunkt brukar framhållas, att arbetskläder inte bör ha linningar, slejfar, band o. d. som kan komma i beröring med och fastna i rörlig maskindel eller med hälso- eller smittfarligt ämne. Stundom ställs fråga huruvida inte arbetsgivare skall tillhandahålla arbetskläder, särskilt när fråga är om smutsigt arbete eller arbete som sker i det fria och vederbörande utsätts för regn, stark blåst eller köld. I regel har man ansett sig inte kunna med stöd av arbetarskyddslagen ålägga arbetsgivare att tillhandahålla arbetskläder vid smutsande arbeten eller vid regnig eller kall väderlek. I denna fråga har vanligen hänvisats till överenskommelse genom avtal.

2.33 *Första hjälp vid olycks- och sjukdomsfall*

I 13 § arbetarskyddslagen stadgas, att för lämnande av den första hjälpen vid olycks- eller sjukdomsfall skall det finnas sådana anordningar, som kan anses behövliga med hänsyn till arbetsställets storlek och belägenhet samt arbetets beskaffenhet och de förhållanden, under vilka arbetet bedrivs. I 47 § arbetarskyddskungörelsen anges närmare vad som skall vidtas för att kunna lämna den första hjälpen vid olycks- och sjukdomsfall. Sålunda stadgas, att på arbetsställe skall det uppdras åt lämplig person att sörja för förvaring och utlämning av förbandsmateriel och annan första hjälputrustning. På

arbetsställe, där ett större antal arbetstagare sysselsätts eller där eljest särskilda omständigheter så påkalla, skall finnas erforderlig sjukvårdskunnig personal. Vid större arbetsställe skall, om förhållandena föranleder därtill, finnas förbands- eller sjukrum, där den första hjälpen kan lämnas. Sådant rum skall vara lämpligt förlagt och inrättat och ha erforderlig utrustning.

På arbetsställe, där ett större antal arbetstagare sysselsätts, skall finnas uppsatta anslag med uppgift om plats, där förbandsmateriel och utrustning förvaras, om person som ansvarar härför samt om var närmast tillgänglig förbandskunnig personal finns.

I anslutning till dessa allmänna bestämmelser om första hjälp m. m. erinras om stadgandena i 42 § nämnda kungörelse. Där sägs, att om det vid arbete föreligger fara för olycksfall genom gasförgiftning skall tillses, att arbetstagare med sådant arbete vid förgiftningsfall snarast möjligt kan erhålla hjälp. Vid arbetsplatsen bör för detta ändamål finnas personal, som kan föra den förgiftade till lokal med frisk luft eller ut i det fria och föranstalta om att han får lämplig behandling. Där så skäligen kan påfordras, skall det finnas tillgång till andningsapparat med syrgas.

Några generella anvisningar angående första hjälpen och om materiel och utrustning härför har inte utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen. Dock har vissa sådana anvisningar meddelats för skogs- och flottningsarbete, stuveri-, byggnads- och dykeriarbete samt i styrelsens berganvisningar (bl. a. räddningshiss), dammexplosions-, limnings- och laboratorieanvisningar. Härutöver har styrelsen i enskilda fall granskat och lämnat utlåtande om förbandslådor för olika slags arbeten. I ett särskilt meddelande angående utrustning för första hjälpen vid olycksfall m. m. har styrelsen för tre olika typer av förbandslådor fastställt den utrustning som skall finnas i dessa.

2.34 *Skador vid handhavande av djur*

I samband med skötsel och handhavande av djur utsätts arbetstagare för bett, slag, stångning och sparkar. Det har också vid skötsel m. m. av djur under en följd av år inträffat ett flertal olycksfall, även med dödlig utgång, bl. a. vid handhavande av tjurar. Händelser av detta slag för några år sedan tilldrog sig även riksdagens uppmärksamhet. De allvarliga olycksfall som inträffat har — efter framställning från Svenska lantarbetareförbundet — föranlett arbetarskyddsstyrelsen att under 1960-talet i samarbete med dåvarande veterinärstyrelsen m. fl. utfärda vissa råd och anvisningar angående handhavande av tjurar. Styrelsen har vidare genom cirkulärskrivelse till djurtransportörer och slakterier meddelat vissa råd och anvisningar angående lastning och lossning samt hantering vid slakteri av nötkreatur.

Innehåll

Inledning 341
Information, instruktion o. d. 342
Anslag med skyddsföreskrift, varning e. d. 343
Ensamarbete 343
Arbetslokaler 344
Personalrum 345
Förhandsgranskning av byggnadsförslag m. m. 348
Arbetslokaler i berg eller under jord .. 349
Arbetslokals luftutrymme och rumshöjd 350
Luftväxling 353
Belysning 355
Temperatur och fuktighetsgrad 356
Luftföroreningar 358
Buller, skakningar o. d. 360
Arbetsställningar och arbetsrörelser ... 363
Tungt arbete 364
Åtgärder mot skador genom för högt eller för lågt lufttryck 364
Arbete vid hög eller låg temperatur 365
Smittfarligt arbete 366
Farlig strålning 366
Skyddsåtgärder vid maskiner 368
Tryckkärl 370
Lyftanordningar 372
Transportanordningar 374
Lyftredskap 375
Verktyg och redskap (utom lyftredskap) 376
Skyddsåtgärder mot fall, nedstörtande (fallande) föremål, ras o. d. 377
Skyddsåtgärder mot vassa föremål, klämning och slag 379
Skydd mot elektrisk ström 379
Farliga ämnen 380
Personlig skyddsutrustning 383
Arbetskläder 384
Första hjälp vid olycks- och sjukdomsfall 384
Skador vid handhavande av djur 385

Bilaga 3 Yrkesskadorna
Omfattning, följdverkningar och kostnader

3.1 *Inledning*

Vid bedömning av frågan om en förbättrad arbetsmiljö har det sitt intresse och värde att veta något om yrkesskadorna, deras omfattning och följdverkningar från skade-, produktions- och kostnadssynpunkt. Till belysning härav lämnas i det följande vissa uppgifter om yrkesskador, hämtade ur den officiella statistiken. Denna statistik har redan från början byggt på uppgiftsmaterial från yrkesskadeförsäkringen. Det har inneburit att försäkringsmässiga hänsyn påverkat statistikens utformning och att förändringar i lagstiftningen också återspeglats i statistiken.

En grund till den officiella yrkesskadestatistiken skapades främst genom 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbete. Ytterligare underlag för statistiken erhölls senare genom 1929 års lag om försäkring för vissa yrkessjukdomar. Dessa lagar bestod — fastän de ändrats väsentligt vid skilda tillfällen — till utgången av år 1954. De ersattes då, samtidigt med att den allmänna sjukförsäkringen infördes fr. o. m. 1.1.1955, med en ny yrkesskadeförsäkringslag. Enligt denna lag är i princip varje arbetstagare i allmän eller enskild tjänst obligatoriskt försäkrad för yrkesskada. Försäkringen omfattar även elever vid ett stort antal läroanstalter för yrkesundervisning m. m.

Yrkesskadeförsäkringen är samordnad med den allmänna försäkringen. Sjukersättning under den första tiden efter en yrkesskada, den s. k. *samordningstiden,* som omfattar 90 dagar, utges i regel av allmän försäkringskassa enligt samma grunder som vid annan sjukdom. Den allmänna sjukförsäkringen omfattar ersättning för läkarvård m. m. samt sjukpenning, som utgår fr. o. m. dagen efter den, då yrkesskadan inträffade. Yrkesskadeförsäkringen utger i regel ersättning för läkarvård m. m. och sjukpenning först för tid efter samordningstidens utgång. Dock utbetalas i vissa fall även under samordningstiden dylik ersättning från yrkesskadeförsäkringen, t. ex. då den skadade under samordningstiden eller del därav inte är berättigad till sjukpenning från allmän försäkringskassa eller inte alls omfattas av sjukförsäkringen. Vidare ersätts även under samordningstiden bl. a. kostnader för tandläkarvård. Från yrkesskadeförsäkringen utges dessutom vid invaliditet, som nedsätter arbetsförmågan med minst en tiondel, invalidlivräntor och vid dödsfall livräntor till efterlevande samt begravningshjälp.

3.2 *Primärmaterial för statistiken*

I vårt land har officiell statistik över olycksfall utarbetats sedan 1906. En mera fullständig sådan statistik erhölls dock först genom 1916 års lag, då försäkringen för olycksfall i arbete blev obligatorisk. Den utarbetades av riksförsäkringsanstalten och publicerades i en årlig skrift "Olycksfall i arbete". Fr. o. m. år

1936 redovisas i statistiken även yrkessjukdomar, för vilka utgått ersättning enligt 1929 års lag om försäkring för vissa yrkessjukdomar. Sedan år 1955 finns den officiella yrkesskadestatistiken återgiven i publikationen ''Yrkesskador'', som riksförsäkringsverket årligen ger ut. Till grund för statistiken ligger följande uppgifter.

När en yrkesskada inträffat skall arbetsgivaren eller arbetsföreståndaren anmäla skadan på särskild blankett till allmän försäkringskassa eller i vissa fall direkt till riksförsäkringsverket. Anmälan behöver dock göras endast i det fall skadan medfört eller skäligen kan antas medföra rätt till sjukpenning från allmän försäkringskassa eller ersättning enligt yrkesskadeförsäkringslagen. Det innebär att anmälan inte behöver göras om skadan endast medför ersättning för sjukvårdskostnader från allmän försäkringskassa.

I det fall skadan inte kan slutregleras av försäkringskassan, övertar riksförsäkringsverket skaderegleringen med ledning av förutom skadeanmälan läkarintyg och de utredningar som erfordras för ärendets prövning. I övriga fall översänds skadeanmälan till verket för statistikbearbetning, försedd med bl. a. uppgifter om antalet dagar med sjukpenningsersättning.

Yrkesskadestatistiken utarbetas med hjälp av de uppgifter som lämnas i skadeanmälningarna och i övrigt finns i verkets skadeakter. Uppgifter om arbetskraftens omfattning hämtas från de s. k. arbetsgivaruppgifterna, dvs. de uppgifter som ligger till grund för beräkning av arbetsgivaravgifterna. Uppgifter om statens personal inhämtas i särskild ordning.

Före år 1955 förelåg anmälningsplikt även för s. k. bagatellskador, dvs. lindriga skador som föranlett ersättning endast för läkarvård. Eftersom sådana skador i regel inte skall anmälas enligt fr. o. m. år 1955 gällande bestämmelser, förekommer de i statistiken för 1955 och senare år endast undantagsvis, t. ex. i fråga om ej sjukförsäkrade.

3.3 *Indelningsgrunder m. m. för statistiken*

I yrkesskadestatistiken uppdelas yrkesskadorna på näringsgrenar. Under åren fram t. o. m. 1954 tillämpades en indelning bestående av 20 huvudgrupper. Endast s. k. större arbetsgivare, exkl. staten, klassificerades efter näringsgrenar. Med större arbetsgivare avsågs arbetsgivare som vanligen sysselsatte minst fem anställda.

Under åren 1955—1959 omfattade den använda näringsgrensindelningen 38 huvudgrupper och även då klassificerades endast större arbetsgivare men inkl. staten. Som större arbetsgivare räknades nu arbetsgivare som under ett redovisningsår haft arbetstagare i en omfattning motsvarande minst 10 000 arbetstimmar.

Den näringsgrensindelning som tillämpas fr. o. m. år 1960 är i allt väsentligt baserad på en av Förenta Nationernas Ekonomiska och Sociala Råd år 1948 fastställd internationell industrinomenklatur, ''International Standard Industrial Classification of All Economic Activities'' (ISIC). Enligt denna indelning har en arbetsgivare i regel endast en näringsgren, bestämd av verksamhetens huvudsakliga inriktning.

Ett företag, vars huvudsakliga verksamhet är produktion av pappersmassa och papper, hänförs sålunda i sin helhet till näringsgrenen ''Pappersbruk'', även om företaget har en inte obetydlig verksamhet av annat slag, t. ex. skogsbruk eller byggnadsarbete, som om den bedrivits självständigt skulle ha förts till annan näringsgren. Det förekommer dock att vissa större arbetsgivare redovisas på två eller flera näringsgrenar. Efter nu angivna princip fördelas inte de olycksfall som inträffar vid färd till eller från arbetsstället, eftersom de i allmänhet inte kan anses ha något direkt samband med tillhörigheten till viss näringsgren eller visst yrke.

Olycksfallen indelas vidare efter *orsak*. Denna indelning bygger naturligt nog inte på något strikt definierat orsaksbegrepp. Den är framför allt avsedd att vara praktiskt användbar och syftar till att belysa vilka betingelser och förhållanden av t. ex. teknisk art som haft avgörande betydelse vid olycksfallets inträffande. Indelningen består av 16 orsaksklasser. Se Appendix A. Under åren 1955—1959 användes en något annorlunda indelning, bestående av 17 klasser.

De slag av *yrkesskador* som ingår i den officiella statistiken är dels skador till följd av olycksfall i arbetet, dels skador som eljest orsakats av arbetet och framkallats genom inverkan av ämne eller strålande energi, dels ock, i den mån så föreskrivits, skador som på annat sätt än genom olycksfall orsakats av arbetet och framkallats genom inverkan av ensidiga, ovanliga eller ovanligt ansträngande rörelser, av fortgående, upprepat eller ovanligt tryck, av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg eller av buller eller smitta. Se Appendix B och C. Till olycksfall i arbetet räknas också olycksfall vid färd till eller från arbetsstället, om färden föranleds av arbetsanställningen och har nära samband med denna. Vissa skador anses ha uppkommit genom olycksfall. Det gäller solsting, värmeslag, förfrysning, inflammation i arbetsvalkar samt skada genom mekanisk inverkan under högst några få dagar. I begreppet yrkesskador, som infördes samtidigt med 1955 års yrkesskadeförsäkringslag, innefattas således dels skador genom olycksfall i arbete och under färd till eller från arbetsplatsen, dels vissa yrkessjukdomar.

Vid den statistiska bearbetningen av yrkesskadorna skiljs på arbetsolycksfall, färdolycksfall och yrkessjukdomar.

Med *arbetsolycksfall* avses olycksfall, som inträffat på arbetsplatsen. Hit hör även olycksfall under färd, som i och för arbetet företas av t. ex. chaufförer, försäljare och montörer.

Med *färdolycksfall* avses olycksfall, som inträffat under den dagliga färden till eller från arbetsplatsen.

Yrkesskador som uppkommit på annat sätt än genom olycksfall klassificeras som *yrkessjukdomar.*

3.4 *Vissa riskmått*

För att få en uppfattning om yrkesskaderisken inom olika näringsgrenar eller för olika grupper av arbetstagare har man inom yrkesskadestatistiken fört in vissa s. k. riskmått, nämligen frekvenstal(-kvot) och svårhetstal. *Frekvenstalet* anger antal yrkesskador per en miljon arbetstimmar. Det ger emellertid inte en riktig bild av riskförhållandena, eftersom ett lindrigt olycksfall betyder lika mycket som ett fall med svår invaliditet eller ett som medfört döden. I vissa sammanhang har ansetts böra beaktas också antalet förekommande invaliditets- och dödsfall. Mest rationellt är då att uttrycka riskens storlek i den sammanlagda arbetstid, som går förlorad till följd av skadorna. Det riskmått som anger detta benämns *svårhetstalet* och det motsvarar i princip antalet genom skadorna förlorade arbetsdagar per 1 000-tal utförda arbetstimmar.

Vid bestämmandet av antalet *förlorade arbetsdagar* har i enlighet med internationella rekommendationer en sjuktid av 365 dagar förutsatts innebära en förlust av 300 arbetsdagar och ett dödsfall eller ett fall av total invaliditet motsvara en förlust av i genomsnitt 7 500 arbetsdagar. Om de yrkesskador, som inträffat bland arbetstagarna inom en viss näringsgren eller på annat sätt definierad grupp, förorsakat tillsammans S sjukdagar, I invaliditetsprocent och D dödsfall, och om T betecknar det 1 000-tal arbetstimmar som utförts inom gruppen, så erhålls svårhetstalet k ur formeln

$$k = \frac{1}{T} \cdot \left(\frac{300}{365} S + 75\, I + 7\,500\, D\right),$$

varvid $\frac{1}{T} \cdot \frac{300}{365}$ S härrör från sjukdom, $\frac{1}{T} \cdot 75$ I från invaliditet och $\frac{1}{T} \cdot 7\,500$ D från dödsfall inom gruppen.

Talet I är summan av invaliditetsgraderna vid livräntornas början bortsett från anpassningsförhöjningar. Hänsyn har ej tagits till senare förändringar av invaliditetstillståndet.

I det följande redovisas närmare de skilda slagen av yrkesskador, deras antal, frekvens- och svårhetstal m. m.

3.5 *Yrkesskadornas omfattning*

I tabell 3.1 redovisas det antal yrkesskador, som under angivna år anmälts till de allmänna

försäkringskassorna (tidigare sjukkassorna) och som omfattats av den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen. I detta antal ingår dock inte sådana skadefall, som försäkringskassa kunnat slutreglera enligt lagen om allmän försäkring, dvs. sådana fall som arbetsgivaren inte behövt anmäla på grund av att de föranlett ersättning endast för läkarvård. Uppgifterna i tabellen avser främst yrkesskadeförhållandena under 1960-talet. Dessutom har medtagits uppgifter dels för år 1950, dvs. året efter det då 1949 års arbetarskyddslag trätt i tillämpning, dels för åren 1954 och 1955, vilka uppgifter belyser hur kraftigt antalet anmälda yrkesskador gått ned i och med samordningen av yrkesskadeförsäkringen och den allmänna sjukförsäkringen. Den senast publicerade yrkesskadestatistiken avser 1969, och hur utvecklingen varit under en 10-årsperiod framgår av uppgifterna för perioden 1960—1969. I tabellen har som jämförelse tagits med uppgifter om det antal skadeanmälningar som under angivna år inkommit till yrkesinspektionen (allmänna yrkesinspektionen, specialinspektionen och kommunala tillsynen).

Av tabellen framgår att efter det att yrkesskade- och sjukförsäkringarna samordnats antalet yrkesskador har minskat från ca 279 500 år 1954 till drygt 135 600 år 1955. Därvid bör först beaktas att i 1954 års antal ingår även s. k. bagatellskador (ca 62 000 år 1954), dvs. lindriga skador som medfört ersättning endast för sjukvård. Även om sistnämnda skador, som fr. o. m. 1955 inte behöver anmälas, frånräknas 1954 års siffror och hänsyn dessutom tas till vissa lagändringar angående försäkringens omfattning är det ändå en stor skillnad i antalet yrkesskador för dessa år.

Till denna minskning av antalet yrkesskador har också bidragit att karenstiden för erhållande av sjukpenning ändrats. Sålunda har efter samordningen bl. a. sjukpenning inte utgått under de två första dagarna, dagen för yrkesskadan ej inräknad. Denna inskränkning i rätten till sjukpenning från allmän försäkrings- (sjuk-)kassa har medfört att ytterligare ett icke obetydligt antal lättare yrkesskador ej behövt anmälas eller inte anmälts därför att ersättningen från kassan ändå varit tryggad. Såsom framgår av tabellen har vid samordningen antalet invaliditetsfall gått ned med ca 300.

Sedan den ovannämnda karenstiden slopats fr. o. m. 1967 gäller numera att sjukpenning i

Tabell 3.1 Antal arbetsgivare, arbetstimmar och yrkesskador. Samtliga arbetsgivare. Män och kvinnor.

År	Antal arbetsgivare	1 000-tal arbetstimmar	Yrkesskador Samtliga	Därav		Till yrkesinspektionen anmälda yrkesskador	
				Inv.-fall	Dödsfall	Totalt	Därav dödsfall
1950	716 085	5 410 255	301 385	2 941	519	158 614	291
1954	662 278	5 499 952	279 546	2 530	548	135 724	251
1955	680 260	5 241 010	135 624	2 220	574	118 043	254
1960	358 921	5 412 131	129 298	2 376	528	115 037	251
1961	359 074	5 353 326	132 616	2 346	500	122 663	277
1962	357 560	5 411 324	128 134	2 319	445	112 528	224
1963	354 790	5 541 428	126 069	2 295	436	108 005	208
1964	351 831	5 514 971	130 346	2 321	460	112 837	277
1965	345 286	5 648 675	130 248	2 355	458	115 876	231
1966	332 812	5 695 792	124 830	2 217	421	111 482	240
1967	318 671	5 611 525	135 153	2 231	379	126 944	240
1968	318 628	5 532 230	136 563	2 331	410	130 422	213
1969	320 981	5 591 057	136 243[a]	2 280	410	130 451	234
1970	–	–	135 355[b]	2 544[b]	389[b]	132 694	225
1971	–	–	126 000[b]	–	–	125 397	188

[a] Av 1969 års yrkesskador har 120 885 slutreglerats av de allmänna försäkringskassorna.
[b] Dessa siffror är preliminära.

princip utgår fr. o. m. dagen efter skade- eller insjuknandedagen. Genom denna ändring har skyldigheten att göra anmälan utsträckts att avse även yrkesskador som medfört sjukskrivning under endast en eller två dagar utöver skadedagen. Det innebär att statistiken över yrkesskador fr. o. m. 1967 omfattar även yrkesskador som orsakat arbetsoförmåga under första och andra dagen efter dagen för skadans inträffande. Härigenom har, såsom framgår av tabell 3.1, antalet yrkesskador under 1967 ökat i förhållande till år 1966 med drygt 8 %. Senare har en viss ytterligare ökning skett. Av denna ökning kan dock inte utläsas om och i vad mån yrkesskadefrekvensen ökat. Härför förutsätts också uppgifter om det antal arbetstagare som sysselsatts i arbete eller om antalet utförda arbetstimmar under resp. år.

Utöver de yrkesskador som anmälts och ovan redovisats inträffar det ett stort antal yrkesskador som inte kommer med i yrkesskadestatistiken. Först gäller det sådana yrkesskador som inte behöver anmälas därför att de inte föranleder annan ersättning från försäkringskassa än för sjukvård. Detta antal kan inte närmare anges men uppskattas röra sig om ca 60 000 fall varje år. Samordningen har vidare fört med sig att ett stort antal lätta yrkesskador, antagligen minst lika många, anmäls och ersätts som vanliga sjukdomsfall, fastän de rätteligen borde anmälas som yrkesskador. I statistiken kommer inte heller in skadefall bland arbetstagare som undantas från den obligatoriska försäkringen, såsom arbetstagare som är gift med arbetsgivaren eller som genom visst släktskap e. d. lever i hushållsgemenskap med honom, dvs. närmast medlemmar av arbetsgivarens familj. Ej heller kommer skadefall bland företagarna själva in i statistiken. Dock torde det bland nämnda "familjemedlemmar" och bland egna företagare inträffa årligen ett inte ringa antal skadefall. Det belyses av bl. a. uppgifter om yrkesskador inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna, inom vilka familjemedlemmar och egna företagare förekommer i särskilt hög grad.

Vad ovan anförts om brister i fråga om olycksfallsstatistiken gäller i ännu högre grad beträffande uppgifter om *yrkessjukdomar* som orsakas av arbetet eller arbetsförhållandena. I den officiella statistiken redovisas nämligen endast sådana yrkessjukdomsfall som ersätts av försäkringen, dvs. sådana skador som orsakats av arbetet och framkallats genom inverkan av ämne eller strålande energi eller som Kungl. Maj:t meddelat föreskrifter om. Förutom dessa skador förekommer åtskilliga andra yrkessjukdomar som orsakas av eller har samband med arbetet eller de förhållanden, under vilka det bedrivs. Särskilt gäller det i fråga om allergiskador, hörselskador, belastnings- och förslitningssjukdomar. Bland skador genom t ex buller torde säkert förekomma ett stort antal hörselskador som man vid yrkesskadeförsäkringslagens tillämpning skulle finna vara av sådan art, att de skulle berättiga till ersättning såsom yrkessjukdomsfall. Detta antal är emellertid anmärkningsvärt litet. Enligt uppgifter i föreliggande statistik för de senaste åren 1965, 1966, 1967, 1968 och 1969 har dövhet eller hörselnedsättning genom buller och skakningar från maskiner och verktyg ersatts som yrkessjukdom i resp. 29 (16), 13 (8), 35 (23), 69 (51) och 51 (37) fall, varvid siffran inom parentes anger antalet invaliditetsfall.

I tabell 3.1 har också medtagits uppgifter om antalet invaliditets- och dödsfall och, såsom redan nämnts, uppgifter om i vilken omfattning de inträffade skadefallen kommit till yrkesinspektionens kännedom. I sistnämnda uppgifter ingår dock inte färdolycksfall (utom för skogsbruket). Att antalet till yrkesinspektionen anmälda dödsfall är betydligt mindre än de i yrkesskadestatistiken angivna torde bero på att i inspektionens uppgifter inte upptas färdolycksfall som medfört döden samt att vissa olycksfall lett till döden efter det att anmälan gjorts till yrkesinspektionen.

Rörande anmälan till yrkesinspektionen om yrkesskador erinras om att före år 1955, innan yrkesskadeförsäkringen samordnades med sjukförsäkringen, hade arbetsgivare att samtidigt med anmälan av yrkesskada till dåvarande riksförsäkringsanstalten, även anmäla skadefallet till yrkesinspektören. Sedan 1955

gäller att allmän försäkrings- (sjuk-)kassa och försäkringsinrättning som fått yrkesskadeanmälan i två exemplar, skall översända det ena exemplaret till vederbörande yrkesinspektör. Att döma av uppgifterna i tabell 3.1 för åren 1950 och 1954 jämförda med senare års uppgifter synes denna ändring av underrättelsen till yrkesinspektör ha medfört, att yrkesinspektionen i större omfattning än tidigare får kännedom om inträffade yrkesskador.

3.6 *Tillbud till yrkesskador*

Till vad ovan nämnts kommer ett stort antal olyckshändelser eller olyckstillbud som inte medfört men väl kunnat medföra en yrkesskada (personskada). Dessa händelser (tillbud), som inte kommer in i yrkesskadestatistiken, är många och har betydelse från arbetarskyddssynpunkt. Vilken storleksordning det rör sig om har en amerikansk forskare, Heinrich, försökt klarlägga och ge en vägledning om. Han har kommit fram till relationen 300:29:1, dvs. att av 330 olyckshändelser leder en till svår skada, 29 till lätta skador och de övriga 300 till ingen yrkesskada alls eller endast materiell skada. Enligt Heinrichs mening kan vilken som helst av de 330 olyckshändelserna leda till den allvarliga skadan. Något material, varpå dessa uppgifter baserats, har inte presenterats. En liknande, mera omfattande undersökning har på senare tid gjorts av två amerikaner, Bird och O'Shell. De har studerat och analyserat 1 750 000 olycksfall, som inträffat under tre miljarder arbetstimmar vid 297 olika företag med 75 till 225 000 arbetstagare inom ett 20-tal olika yrken. Arbetet härmed har krävt 4 000 timmar. Även olyckstillbud som medfört materialskada har noterats. Av det resultat man härvid kommit fram till kan utläsas att det kan förekomma 640 mer eller mindre kritiska situationer innan det händer en svår yrkes- (person-)skada. Man fann relationen 600: 30: 10: 1, dvs. att bland 640 olyckshändelser (-tillbud) ledde en till svårt olycksfall, 10 till lindriga olycksfall (under en dag), 30 till materialskador och de övriga 600 till endast olyckstillbud (utan märkbar person- eller materialskada). Vid en undersökning av olycksfallstillbud i skogsarbete, utförd av arbetsmedicinska institutet, har konstaterats att mot ett olycksfall med kroppsskada svarade omkring 750 tillbud.

3.7 *Antal arbetsgivare m. m.*

I tabell 3.1 har redovisats det totala antal arbetsgivare som upptas i yrkesskadestatistiken och det hos dem utförda antalet arbetstimmar. Anmärkningsvärt är att antalet arbetsgivare nedgått så starkt fr. o. m. år 1960. Det har förklarats väsentligen bero på att man infört nya bestämmelser om lämnande av uppgifter för avgiftsberäkningen. Härigenom har ett stort antal tidigare medräknade mindre arbetsgivare med få anställda undantagits från den reguljära uppgiftsskyldigheten och därför fallit bort i statistiken.

Till skillnad mot tidigare redovisas numera i statistiken antalet utförda arbetstimmar och inte antalet årsarbetare. Utgår man från att varje helårsanställd gör 2 000 arbetstimmar om året — försäkringstekniskt vanligen 2 400 timmar — finner man enligt tabell 3.1 att under 1969 med en total arbetstid av 5 591 057 timmar sysselsattes omkring 2,80 (resp. 2,33) milj. årsarbetare. För år 1965, då antalet arbetstimmar uppgick till 5 648 675, blir motsvarande siffror 2,82 resp. 2,35 milj. årsarbetare. Det skall tilläggas att totala antalet förvärvsarbetande i landet uppgick år 1965 till ca 3,5 milj. och år 1969 till nära 3,9 milj. Att märka är att några större förändringar i antalet arbetstimmar inte skett sedan 1950. Den förkortning av arbetstiden som skett under senare år har dock medfört, att antalet arbetstagare ökat.

Av de uppgifter som lämnas i tabell 3.1 kan inte närmare utläsas hur yrkesskadorna fördelas på arbetsolycksfall, färdolycksfall och yrkessjukdomsfall. Detta synes önskvärt, särskilt som de förebyggande åtgärderna kan vara olika och vad gäller färdolycksfallen till stor del ligger utanför arbetsgivares möjligheter att vidta. Det kan av uppgifterna inte heller dras några slutsatser om riskförhål-

landena i arbetet och om dessa har förbättrats eller försämrats. Vad som kan konstateras är att det sker relativt små förändringar i totala antalet yrkesskador, vilket är nedslående med vetskap om det på många håll aktiva skyddsarbetet. Det skall dock ihågkommas att de inom arbetslivet sysselsatta normalt ökar i antal. Visserligen ger antalet 1 000-tal arbetstimmar inte belägg härför men till uppgifterna därom skall fogas upplysningen att antalet arbetstimmar per arbetstagare och år reducerats genom den successivt genomförda arbetstidsförkortningen. Detta antal ligger numera inte obetydligt under 2 000 timmar.

3.8 *Arbetsolycksfall*

Det stora flertalet yrkesskador är sådana som inträffar i arbetet, s. k. arbetsolycksfall. I tabell 3.2 redovisas antalet arbetsolycksfall under ett antal år, bestämda enligt de synpunkter som berörts i anslutning till tabell 3.1. Såsom framgår av tabell 3.2 har antalet arbetsolycksfall inte nämnvärt ändrats efter samordningen 1955 av yrkesskade- och sjukförsäkringarna, möjligen med undantag för åren 1967—1969.

Av tabell 3.2 framgår att antalet arbetsolycksfall, avseende samtliga näringsgrenar, ändrats mycket litet under åren 1960—1966. Därefter har antalet ökat med drygt 11 000 skadefall till ca 123 000. Invaliditetsfallen visar på små förändringar och uppgår till i genomsnitt 1 800 fall per år under de senaste åren. Antalet arbetsolycksfall som lett till döden visar tendens att minska och har på sistone gått ned till i genomsnitt 300 fall per år.

Av tabellen framgår vidare att antalet förlorade arbetsdagar per arbetsolycksfall något minskat under 1960-talet och utgör 60 dagar för år 1969. Frekvenstalet, dvs. antalet arbetsolycksfall per 1 miljon arbetstimmar, har efter 1960 ändrats mycket litet. Det är för femårsperioden 1965—1969 i medeltal 21. Inte heller svårhetstalet har nämnvärt ändrats under de senaste åren. Det rör sig mellan 1,3 och 1,5.

Olycksfallsfrekvens inom olika näringsgrenar

De i tabell 3.2 nämnda uppgifterna gäller samtliga näringsgrenar. Att döma av dem visar, allmänt sett, de nuvarande riskförhållandena inte på någon väsentlig försämring. Det utesluter likväl inte, att inom vissa näringsgrenar (branscher) förhållandena kan vara helt annorlunda. Hur olycksfallsfrekvensen (frekvenstalet) ter sig inom olika branscher och under skilda år kan på grund av ovannämnda ändrade näringsgrensindelning här bedömas först fr. o. m. år 1960. En jämförelse mellan frekvenstalen (antalet arbets-

Tabell 3.2 Antal arbetsolycksfall, skadefrekvens, svårhetstal m. m.

År	Arbetsolycksfall			Antal förlorade arbetsdagar per arbetsolycksfall	Antal fall per en milj. arbetstimmar	Svårhetstal
	Antal	Därav				
		Inv.-fall	Dödsfall			
1950	298 319	2 864	514	46	55	2,509
1954	276 791	2 478	548	41	49	2,215
1955	120 833	1 853	425	71	23,1	1,644
1960	115 525	1 974	365	71	21,3	1,517
1961	119 200	1 922	362	68	22,3	1,508
1962	114 012	1 890	318	68	21,1	1,437
1963	113 646	1 822	308	66	20,5	1,342
1964	117 352	1 908	331	68	21,3	1,443
1965	116 029	1 880	317	67	20,5	1,375
1966	111 499	1 773	308	66	19,6	1,303
1967	122 855	1 792	285	59	21,9	1,308
1968	122 772	1 800	294	61	22,2	1,352
1969	123 204	1 778	300	60	22,0	1,331

Tabell 3.3 Antal arbetsolycksfall per en miljon arbetstimmar. Samtliga arbetsgivare.

Näringsgren (huvudgrupp)		1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
0	Jordbruk, skogsbruk m. m.	36,5	39,3	37,8	36,8	38,9	36,6	34,2	45,9	44,3	50,7
1	Gruv- och stenbrytnings-industri m. m.	46,8	51,5	46,8	45,6	46,7	44,8	41,4	45,2	53,0	52,7
2–3	Förädlingsindustri	24,7	26,3	24,8	23,9	25,9	25,8	25,0	28,6	29,7	30,8
4	Byggnadsindustri	35,7	35,4	34,9	34,1	34,5	33,4	31,7	36,6	37,6	33,8
5	El-, gas-, värme-, vatten- och renhållningsverk	20,6	25,6	24,8	25,0	23,4	23,0	20,7	21,5	21,0	33,6
6	Handel	11,3	11,2	10,5	10,6	10,8	10,8	10,3	11,0	11,3	11,1
7	Samfärdsel och tillhörande verksamhet	29,7	29,5	27,9	28,5	28,4	27,0	26,6	28,2	27,7	27,9
8	Förvaltning och tjänster	8,2	8,7	8,3	8,1	8,1	7,6	7,3	7,8	8,1	8,2
	Samtliga	21,3	22,3	21,1	20,5	21,3	20,5	19,6	21,9	22,2	22,0

olycksfall per en miljon arbetstimmar) för olika näringsgrenar är också därför möjlig endast från detta år. I tabell 3.3 visas sålunda frekvenstalen för huvudgrupper av näringsgrenar under tioårsperioden 1960—1969.

Som synes av siffrorna i tabell 3.3 ligger frekvenstalet för de flesta näringsgrenar betydligt över medeltalet för samtliga näringsgrenar. Det är endast näringsgrenen Handel samt Förvaltning och tjänster som visar låga frekvenstal. Några större ändringar i varje särskild näringsgrens frekvenstal har inte skett under de olika åren. Dock visar Jord- och skogsbruk m. m., Gruv- och stenbrytningsindustri samt Förädlingsindustri en ökad frekvens under åren 1967—1969. Inom Jordbruk och skogsbruk m. m. samt El-, gas-, vatten- och renhållningsverk är den kraftiga frekvensökningen mellan 1968 och 1969 inte helt reell utan beror delvis på en ändrad fördelning av antalet arbetstimmar inom primärkommunal verksamhet. Allmänt kan sägas att av de uppgifter om frekvenstal som lämnas i tabell 3.3 kan inte utläsas någon klar trend i bättre eller sämre riktning. Vad som det ena året tyder på en förbättring visar ett nästföljande år åter på en försämring. Möjligen torde man kunna få en bättre uppfattning om hur risksituationen förändrats om man tar fram de genomsnittliga frekvenstalen för t. ex. 5-årsperioder och gör en jämförelse dem emellan.

Det kan för vissa mer specificerade näringsgrenar vara av intresse att få en uppfattning om skadeutvecklingen. En del sådana undergrupper återges i tabell 3.4 Härav kan utläsas att vissa slag av verksamheter visar mycket höga frekvenser jämfört med medelfrekvenser för samtliga näringsgrenar. Det skall påpekas att såsom yrkesskadestatistiken läggs upp även administrativ personal inkluderas. Det är därför inte möjligt att ange skadefrekvensen för den personal som sysselsätts i verksamhetens produktiva del.

Av tabell 3.4 framgår att stuveriverksamhet har den största olycksfallsfrekvensen och därnäst kommer skogsbruket. Även för de i tabellen angivna näringsgrupperna visar frekvensen under de olika åren inte någon klart ökande eller sjunkande tendens. Dock visar siffrorna för åren 1968 och 1969 på en viss ökad skadeutveckling.

Svårhetstalets förändring inom olika näringsgrenar

En något mera bestämd uppfattning om yrkesskaderisken anses kunna erhållas, om man tar hänsyn till yrkesskadornas svårhetsgrad. Situationen bedöms därvid efter svårhetstalet, som anger riskens storlek i den arbetstid som går förlorad genom skadorna. Det skall påpekas att svårhetstalet påverkas kraftigt av antalet dödsfall. Av tabell 3.5 framgår svårhetstalets storlek och förändring inom huvudnäringsgrenarna 0—8 under tioårsperioden 1960—1969.

Tabell 3.4 Antal arbetsolycksfall per en miljon arbetstimmar inom vissa näringsgrenar.

Näringsgren (vissa undergrupper)		1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
02	Skogsbruk	56,5	59,4	55,1	54,9	55,9	52,7	50,9	72,8	67,3	72,2
12	Malmgruvor	51,2	58,0	50,4	49,0	50,9	47,9	44,1	48,6	57,5	57,9
20	Livsmedelsindustri	26,3	27,8	26,5	26,7	28,4	29,7	27,7	31,3	32,7	33,3
25	Trä- och korkvaruindustri	45,7	50,5	49,9	46,5	49,1	47,5	45,2	52,7	51,8	53,8
27	Pappersbruk och pappersvaruindustri	33,1	34,3	31,3	30,6	30,5	31,5	31,7	34,8	34,9	35,4
31	Kemisk industri	18,0	19,0	19,3	19,4	20,3	18,9	18,6	19,3	20,3	20,6
33	Jord- och stenförädlingsindustri	28,9	29,9	30,3	32,4	32,1	32,6	30,4	34,5	38,2	37,8
34	Järn-, stål- och metallverk	34,7	36,0	34,4	31,8	34,3	35,3	32,6	38,5	44,5	51,5
35	Järn-, stål- och metallmanufakturverk	33,0	36,1	32,8	33,1	36,1	33,6	33,5	38,5	38,9	38,1
361	Tyngre maskinindustri	27,4	30,4	28,3	25,8	29,7	28,6	28,6	31,0	31,5	33,7
362	Lättare maskinindustri	15,3	15,6	14,8	14,2	14,3	16,6	13,4	15,1	16,3	18,7
37	Elektroindustri	17,0	18,4	16,6	15,2	15,5	16,5	15,9	17,4	18,6	18,1
381	Skeppsvarv och båtbyggeri	24,7	28,0	26,6	23,6	28,6	29,6	29,0	38,0	40,7	40,4
383	Motorfordonsfabrik	28,8	25,8	24,7	18,5	24,5	25,4	24,1	27,2	29,2	34,6
401	Husbyggnad	38,7	40,7	41,9	40,2	39,6	38,9	36,8	43,4	45,0	39,8
716	Stuveri	105,6	115,6	110,3	119,6	–	102,1	99,4	111,6	107,8	104,4

Tabell 3.5 Svårhetstal för arbetsolycksfall. Samtliga arbetsgivare.

Näringsgren (huvudgrupp)		1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
0	Jordbruk, skogsbruk m. m.	2,75	2,69	2,94	2,33	2,90	3,02	2,64	2,85	3,14	3,93
1	Gruv- och stenbrytningsindustri m. m.	7,96	6,95	6,04	5,75	6,34	5,09	5,64	4,71	7,72	6,15
2–3	Förädlingsindustri	1,44	1,53	1,43	1,45	1,60	1,61	1,54	1,54	1,59	1,57
4	Byggnadsindustri	3,10	2,75	2,86	2,38	2,67	2,38	2,36	2,58	2,28	2,37
5	El-, gas-, värme-, vatten- och renhållningsverk	2,41	2,49	2,28	1,69	1,99	2,38	1,97	1,69	1,61	2,77
6	Handel	0,59	0,63	0,53	0,54	0,60	0,65	0,56	0,54	0,60	0,57
7	Samfärdsel och tillhörande verksamhet	2,56	2,51	2,16	2,29	2,17	1,76	1,82	1,83	2,10	2,12
8	Förvaltning och tjänster	0,56	0,58	0,58	0,50	0,46	0,47	0,44	0,45	0,48	0,45
	Samtliga	1,52	1,51	1,44	1,34	1,44	1,38	1,30	1,31	1,35	1,33

Såsom förut antytts har svårhetstalet för samtliga näringsgrenar under åren 1960—1969 växlat mellan 1,5 och 1,3. Liknande växlingar kan konstateras inom de olika huvudgrupperna. Bland dessa visar främst svårhetstalen för Byggnadsindustri och Samfärdsel en minskande tendens. Inom dessa näringsgrupper har under perioden antalet dödsfall minskat. Av intresse torde vara att även beträffande dessa tal veta hur de ändras, om den administrativa personalens arbetstid inte medräknas.

Huvudsakliga olycksfallsorsaker

I yrkesskadestatistiken redovisas även hur arbetsolycksfallen fördelas på orsaksgrupper, angivna i tabell 3.6. Då denna indelning gjordes fr. o. m. år 1960 kan någon jämförelse inte göras med tidigare uppgifter. Av tabellen framgår hur arbetsolycksfallen för åren 1960, 1965 och 1969 fördelar sig på olika orsaksgrupper.

Mellan åren 1960—1965 minskade antalet arbetsolycksfall inom bl. a. orsaksgrupperna 00, 04 och 11. Däremot ökade antalet fall orsakade av fordon m. m. Efter 1965 har en ökning skett i framför allt orsaksgrupperna 01, 04, 09, 10, 11 och 13. Se Appendix A.

Ur statistiken kan man också utläsa vilken huvudsaklig olycksfallsorsak som är den största inom såväl samtliga som olika näringsgrenar, uttryckt genom svårhetstalet. Sålunda finner man enligt tabell 3.6 att bland

Tabell 3.6 Arbetsolycksfall, fördelade på olycksfallsorsaker. Samtliga arbetsgivare. Män och kvinnor.

Olycksfallsorsak		1960			1965			1969		
		Antal arbetsolycksfall	Därav		Antal arbetsolycksfall	Därav		Antal arbetsolycksfall	Därav	
			Inv.-fall	Dödsfall		Inv.-fall	Dödsfall		Inv.-fall	Dödsfall
00	Motor, generator, transmission (ej på och i maskin)	598	23	4	449	14	3	453	5	–
01	Arbetsmaskin samt splitter e. d. därifrån	15 878	591	26	16 483	568	17	17 326	547	17
02	Hiss, kran, annan lyftanordning samt transportör	5 864	160	34	5 312	166	31	5 223	144	31
03	Fordon, fartyg, flygplan	10 140	217	113	12 274	270	114	11 674	230	120
04	Handverktyg (även maskindrivet), redskap samt splitter e. d. därifrån	20 704	230	15	19 767	191	17	22 173	185	14
05	Hett eller kallt ämne (fast, flytande, gasformigt)	1 363	2	–	795	1	–	751	1	1
06	Elektrisk ström	270	11	16	297	6	15	387	10	11
07	Explosion, sönderspränging, eld e. d.	1 058	51	19	985	26	19	935	28	17
08	Giftigt eller frätande ämne	766	7	8	1 007	10	5	1 210	11	9
09	Fall (av person) till lägre nivå	10 112	290	64	9 976	270	50	10 498	267	42
10	Fall (av person) på befintlig nivå	12 038	158	12	12 593	152	4	12 926	122	2
11	Fallande föremål, som den skadade ej hanterat, ras	6 130	96	39	5 482	92	33	5 747	103	30
12	Trampning på, stöt av eller mot föremål, som den skadade ej hanterat	10 028	18	–	9 834	29	2	10 668	32	–
13	Lyftning, bärning eller liknande hantering utförd av den skadade	17 895	91	6	17 563	65	–	19 295	68	–
14	Djur	732	17	–	647	5	–	616	8	–
15	Annan olycksfallsorsak	1 949	12	9	2 565	15	7	3 322	17	6
	Samtliga	115 525	1 974	365	116 029	1 880	317	123 204	1 778	300

arbetsolycksfallen år 1969 (totalt 123 204) kommer i första rummet som huvudsaklig olycksfallsorsak handverktyg, redskap och splitter e. d. därifrån (antal olycksfall 22 173 — svårhetstal 0,119), därnäst lyftning, bärning eller liknande hantering utförd av de skadade (19 295 — 0,061), arbetsmaskin och splitter e. d. därifrån (17 326 — 0,231), fall (av person) på befintlig nivå (12 926 — 0,089), fordon, fartyg m. m. (11 674 — 0,282) och vidare trampning på, stöt av eller mot föremål som den skadade inte hanterat (10 668 — 0,030) samt fall (av person) till lägre nivå (10 498 — 0,199).

Inom t. ex. skogsavverkning och flottning är för år 1969 den största olycksfallsorsaken handverktyg och redskap (2,09), vid järnmalmsgruvor, fordon m. m. (1,63) resp. lyft- och transportanordningar (1,59) och inom pappersbruk arbetsmaskiner (0,95) resp. fordon m. m. (0,58).

Såsom framgår av förutnämnda tabell 3.2 minskade svårhetstalet för arbetsolycksfallen mellan år 1960 och 1969 från 1,517 till 1,331. Följande tabell visar hur svårhetstalet inom enskilda orsaksgrupper förändrats under nedan angivna år.

Det påpekas att ovannämnda svårhetstal är respektive grupps andel av det totala svårhetstalet i proportion till antalet förlorade arbetsdagar inom gruppen. Någon hänsyn har inte tagits till att antalet personer som ärutsatta

för risken att råka ut för olycksfall givetvis är olika för olika orsaksgrupper.

Sjukersättningstidens längd

Arbetsolycksfallens svårhetsgrad belyses även av den tid under vilken sjukersättning utgår, i statistiken uttryckt genom antalet sjukersättningsdagar per skadefall. I tabell 3.8 anges antalet sjukersättningsdagar per yrkesskadefall fördelade dels efter skadans svårhetsgrad, dels på arbetsolycksfall, yrkessjukdomsfall och färdolycksfall.

Såsom framgår av tabell 3.8 är vid övergående skada antalet dagar då sjukersättning utges för färdolycksfall och även för yrkessjukdomsfall nästan dubbelt så många som för arbetsolycksfall, vilket ger en bild av svårhetsgraden hos färdolycksfallen.

Man finner även att antalet dagar då sjukersättning utgår för invaliditetsfall är mycket stort jämfört med motsvarande uppgifter för skadefall av övergående art. Vidare är att märka att dagantalet är för invaliditetsfall föranledda av färdolycksfall avsevärt större än för arbetsolycksfallen med invaliditet som följd. Det tyder också på att de skador som drabbar vederbörande vid färdolycksfall är betydligt svårare än de som följer med arbetsolycksfallen.

Arbetsolycksfallens fördelning på tider under arbetsdagen

Från yrkesskadesynpunkt torde arbetstidens förläggning och dess avbrytande genom raster och arbetspauser ha viss, inte oväsentlig betydelse särskilt som trötthetsfaktorn kan påverka skadefrekvensen. Hur det förhåller sig härmed framgår av bl. a. de uppgifter som lämnas i yrkesskadestatistiken om när under arbetstiden de flesta olycksfallen inträffar. Före 1960 redovisades i yrkesskadestatistiken hur olycksfallens antal fördelade sig på dygnets olika timmar. Man fick emellertid genom denna fördelning inte något säkert underlag för bedömning av i vad mån trötthetsfaktorn kunde inverka på olycksfallsfrekvensen, bl. a.

Tabell 3.7 Exempel på svårhetstalets förändringar.

Orsaksgrupp	År									
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
01	0,249	0,245	0,223	0,221	0,230	0,238	0,208	0,201	0,208	0,231
03	0,273	0,342	0,292	0,307	0,306	0,298	0,274	0,245	0,299	0,282
04	0,137	0,130	0,129	0,104	0,116	0,121	0,111	0,121	0,128	0,119
09	0,232	0,230	0,231	0,203	0,209	0,197	0,204	0,240	0,226	0,199
10	0,119	0,102	0,110	0,083	0,105	0,106	0,085	0,093	0,109	0,089
11	0,117	0,095	0,114	0,095	0,105	0,096	0,101	0,096	0,089	0,103
13	0,082	0,070	0,077	0,078	0,071	0,062	0,064	0,068	0,068	0,061

Tabell 3.8 Antal sjukersättningsdagar per yrkesskadefall med hänsyn till skadans svårhetsgrad. Samtliga arbetsgivare. Män och kvinnor.

År	Övergående skada			Invaliditet		
	Arbetsolycksfall	Yrkessjukdomsfall	Färdolycksfall	Arbetsolycksfall	Yrkessjukdomsfall	Färdolycksfall
1955	21	47	36	214	142	294
1960	20	36	32	235	134	341
1961	20	33	32	229	156	327
1962	20	28	33	165	86	276
1963	19	30	34	233	134	339
1964	19	28	33	243	154	325
1965	19	31	34	235	135	367
1966	19	28	33	245	142	356
1967	19	28	32	268	128	388
1968	19	30	33	271	119	373
1969	19	35	34	279	144	388

därför att tidpunkten då arbetet påbörjades under dagen kunde vara olika inom skilda verksamhetsgrenar och även variera genom att arbetet bedrevs på skift. Sedan 1960 fördelas i stället antalet arbetsolycksfall efter den tidrymd som förflutit från det att den skadade börjat sin arbetsdag (pass, skift eller vakt) till den tidpunkt när olycksfallet inträffat. Hur antalet arbetsolycksfall under åren 1960—1969 fördelas på olika tidrymder under arbetsdagen redovisas i tabell 3.9. En viss osäkerhet i den angivna fördelningen föreligger dock, eftersom tidsuppgifter saknas för ett stort antal olycksfall och dessa därför inte kunnat medtas i fördelningen.

Det framgår av tabellen, att det största antalet arbetsolycksfall inträffat efter det att arbetet från dess början pågått 3—4 timmar. Ett nära lika stort antal olycksfall kan konstateras efter 4—5 timmars arbete. Härav kan slutas att olycksfallsfrekvensen är i allmänhet störst under fjärde arbetstimmen. Under ett par tidrymder därefter minskar åter antalet olycksfall, vilket torde förklaras av att arbetet i regel avbrutits av en huvudrast. Antalet olycksfall ökar senare återigen efter 7—8 resp. 8—9 timmar från arbetets början under dagen, dvs. olycksfrekvensen blir åter något högre under åttonde arbetstimmen. Man borde här i allmänhet ha kunnat vänta sig att antalet olycksfall skulle vara som störst, eftersom trötthetен borde framträda starkast vid arbetsdagens slut. Intressant är att situationen faktiskt är densamma år efter år. En tidigare undersökning av olycksfallens fördelning under 1949 på olika tider av dagen har kommit i stort till samma resultat.

Såsom ovan antytts ingår i tabell 3.9 inte totala antalet arbetsolycksfall under resp. år på grund av att uppgifter om vid vilken tidpunkt olycksfallen inträffat inte lämnats i alla skadeanmälningarna. Sålunda har bland de under 1969 inträffade och anmälda arbetsolycksfallen (123 204) tidsuppgifter saknats för ca 31 700 skadefall. Under nämnda år inträffade vidare 362 skadefall efter arbetstidens slut och 372 under rast.

Arbetsolycksfallens fördelning på veckodag

I anslutning till förenämnda uppgifter om arbetsolycksfallens fördelning på olika tidrymder av dagen torde det vara av visst intresse att se hur olycksfallen fördelas på olika veckodagar. Uppgifter härom meddelas i yrkesskadestatistiken endast för vissa år, senast för år 1965. I tabell 3.10 redovisas hur arbetsolycksfallen under åren 1955, 1960 och 1965 fördelas på veckans olika dagar.

Som synes av tabellen är antalet arbetsolycksfall tämligen jämnt fördelat på veckans fem första dagar, dock med något större antal på de två första dagarna, måndag och tisdag. Någon påtaglig skillnad i antalet olycksfall under dessa dagar föreligger inte.

Tabell 3.9 Antal arbetsolycksfall som inträffat under arbetstiden efter nedan angivna antal timmar från arbetsdagens (passets, skiftets, vaktens) början. Samtliga arbetsgivare.

År	Tid i timmar								
	1,5–2	2–3	3–4	4–5	5–6	6–7	7–8	8–9	9–10
1960	3 295	6 783	8 540	8 068	5 704	5 024	6 944	6 625	3 795
1961	3 998	8 026	10 220	9 528	6 919	5 726	8 167	8 115	4 640
1962	4 102	8 139	10 547	9 855	7 012	6 073	8 427	8 218	4 894
1963	4 106	8 524	10 811	10 036	7 156	6 028	8 675	8 627	5 503
1964	4 226	8 682	10 859	10 325	7 426	6 572	8 862	8 863	5 746
1965	4 206	8 550	10 650	10 231	7 040	6 428	8 872	8 836	5 834
1966	4 044	8 244	10 222	9 806	6 858	6 327	8 297	8 451	5 712
1967	4 485	8 841	11 383	10 816	7 441	6 960	9 445	9 318	6 093
1968	4 457	8 690	11 380	10 633	7 476	7 018	9 511	9 429	5 378
1969	3 913	7 382	9 891	9 459	6 446	6 163	8 603	8 599	4 391

I statistiken redovisas även ett flertal olycksfall som inträffat 10–13 timmar efter det arbetet för dagen påbörjats. För exempelvis 1969 uppgick detta antal till 1 665 fall.

Tabell 3.10 Antal arbetsolycksfall, fördelade med avseende på veckodag då skadan inträffat. Samtliga arbetsgivare.

Veckodag	År 1955		År 1960		År 1965	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Måndag	21 954	18,2	21 268	18,4	22 460	19,4
Tisdag	21 517	17,9	21 387	18,5	22 136	19,1
Onsdag	20 775	17,2	20 604	17,9	21 675	18,7
Torsdag	20 246	16,8	20 733	18,0	21 800	18,8
Fredag	20 730	17,2	20 391	17,7	20 450	17,7
Lördag	12 999	10,8	9 048	7,8	5 299	4,6
Söndag	2 263	1,9	1 954	1,7	1 988	1,7

Övergången till fem dagars arbetsvecka har medfört att olycksfallens antal under 1965 ökat något måndag—fredag. Under lördag har antalet däremot gått ned betydligt. På söndag åter är förändringen i antalet arbetsolycksfall relativt liten. Det skall nämnas att uppgifterna för 1965 avser 115 808 arbetsolycksfall, varav 101 746 män och 14 044 kvinnor, och att endast i 221 fall av totalt 116 029 arbetsolycksfall veckodagen inte har uppgetts.

Olycksfallsfrekvens och löneform

En fråga i förevarande sammanhang är om och i vad mån olycksfallsfrekvensen kunnat påverkas positivt, om man övergått från ackordsarbete till tidlönsarbete. Vid arbete som är förenat med allvarliga olycksfallsrisker synes uppenbart att från yrkesskadesynpunkt det inte borde bedrivas som ackordsarbete. Som sådant arbete kan nämnas sprängningsarbete, arbete vid särskilt farliga maskiner, ställningsbygge och skrotning av tak i gruvort, tunnel e.d. Något material som statistiskt belyser om det finns något samband mellan skadefrekvens och ackordsarbete lär f.n. inte finnas. Man vill dock vid fråga härom i allmänhet inte bestrida att det kan finnas visst sådant samband och att ackordsarbetet är en faktor av viss negativ betydelse från yrkesskadesynpunkt. Vid olycksfalls inträffande är det inte heller ovanligt att man skyller på ackordsarbetet. Det sägs i Kockumsrapporten bl.a. att man är medveten om att det slarvas och att man själv slarvar och att den dominerande bakomliggande orsaken är ackordssystemet. Ofta vet man att vissa konkreta brister föreligger, när man kommer till sitt arbete, och att man har möjlighet att påtala bristerna och kräva rättelse, men man vet också att man då ofta inte har något arbete förrän rättelsen är gjord. I stället för att stämpla väntetid eller tid på något dåligt ackord bryr man sig inte om vad som brister i skydd utan börjar arbeta. Från ett par företag (LKAB och AB Uddevallavarvet) har framkommit, att yrkesskadorna där skulle ha minskat efter övergången till månadslön. Det är dock säkert för tidigt att dra någon slutsats om vad ackordsarbetet betyder från yrkesskadesynpunkt jämfört med tidlönsarbete. Först om ett par tre år, då tidlönsarbetet mera prövats och följts upp i här avsett sammanhang, bör det vara möjligt att statistiskt belysa detta.

Arbetsolycksfallens fördelning på kvinnor och män

De uppgifter om yrkesskadorna som lämnats i det föregående har gällt arbetstagare över lag utan hänsyn till kön. Det torde emellertid vara av intresse att veta något om hur yrkesskadorna fördelas på manliga och kvinnliga arbetstagare. I allmänhet finner man av föreliggande siffermaterial att yrkesskadefrekvensen per en miljon arbetstimmar är i genomsnitt omkring 3 gånger så stor för manliga som för kvinnliga arbetstagare. För arbetsolycksfallen är motsvarande jämförelsetal 3,9 (medeltal för åren 1964—1969) och 4,1 för 1969.

Vad gäller arbetsolycksfall bland *kvinnliga* arbetstagare föreligger i 1969 års yrkesskadestatistik följande uppgifter. För jämförelse anges inom parentes motsvarande uppgifter för *manliga* arbetstagare.

Antal arbetsolycksfall	15 267	(107 937)
Antal 1 000-tal arbetstimmar	2 050 614	(3 540 443)
Antal förlorade arbetsdagar per olycksfall	43	(62)
Frekvenstal (antal olycksfall per 1 milj. arbetstimmar)	7,4	(30,5)
Svårhetstal (antal förlorade arbetsdagar per 1 000-tal arbetstimmar)	0,322	(1,915)

De nu angivna siffrorna för kvinnliga arbetstagare har inte nämnvärt ändrats under femårsperioden 1965—1969 bortsett från att antalet 1000-tal arbetstimmar ökat från ca 1 807 000 år 1964 till 1 922 000 år 1965 och till 2 050 000 år 1969 och vidare att antalet arbetsolycksfall ökat under femårsperioden 1964—1969 från ca 13 500 till nära 15 300. Detta sammanhänger självfallet med en ökad sysselsättning av kvinnlig arbetskraft.

Rörande de tidpunkter på arbetsdagen när de flesta arbetsolycksfallen inträffar finner man för kvinnliga arbetstagare att bland dem inträffar de flesta fallen efter 2—3 resp. 3—4 timmars arbete från den tid arbetet för dagen började. Motsvarande tider för manliga arbetstagare var såsom förut nämnts 3—4 och 4—5 timmar efter arbetets början. Med avseende på veckodag, när skada inträffat, synes för kvinnliga arbetstagare antalet arbetsolycksfall vara något större under måndagar och fredagar än under övriga veckodagar (tisdag—torsdag).

Invaliditetsfall

I tabell 3.1 har redovisats det totala antal invaliditetsfall som upptas i yrkesskadestatistiken. Från arbetsmiljösynpunkt kan det vara av intresse att se hur invaliditetsfallen fördelar sig på arbetsolycksfall, färdolycksfall och yrkessjukdomsfall. I tabell 3.11 redovisas en sådan fördelning med angivande av även medelinvaliditetsgraden.

Såsom framgår av tabellen har antalet arbetsolycksfall med invaliditet som följd under tioårsperioden 1960—1969 uppgått till i medeltal 1 850 per år. Vid jämförelse mellan antalet invaliditetsfall år 1950, som var 2 864, och 1969 med 1 778 fall, skulle antalet ha nedgått med nära 1 100 fall per år. Dock är att märka att i siffran 2 864 ingår ca 300 färdolycksfall som medfört invaliditet. Minskningen torde därför uppgå till i runt tal 800 fall per år från 1955 och senare. Medelinvaliditetsgraden är för arbetsolycksfallen med invaliditet praktiskt taget oförändrad eller i medeltal ca 21 %. Antalet invaliditetsfall som sammanhänger med färdolycksfall varierar relativt litet och utgör under tioårsperioden 1960—1969 i medeltal omkring 350 per år. Någon nämnvärd förändring kan inte utläsas av uppgifterna i tabellen. Medelinvaliditetsgraden är här inte oväsentligt högre jämfört med vad den är för arbetsolycksfallen med invaliditet. Vad gäller yrkessjukdomsfall av invalidiserande art utgör de ett relativt litet antal. Från att detta antal var — såsom framgår av tabell 3.11 — 56 år 1960 har det under 10-årsperioden 1960—1969 successivt ökat och år 1969 uppgått till 159. Särskilt påtaglig är ökningen under 1967—1969. Den avser främst nya fall av silikos, buller och skakningar samt hudskador genom vissa ämnen.

En bild av hur svåra invaliditetsfallen är framgår i stort av medelinvaliditetsgraden (invaliditetsprocenten). I flertalet fall ligger procentsiffran vid 10, 15, 20 och 25 %. För ett inte ringa antal fall är den dock 33 1/3, 50 och 66 2/3. Många blir helinvalider, såsom närmare framgår av siffran inom parentes i tabell 3.11. En viss bild av svårhetsgraden hos invaliditetsfallen ger också det antal dagar under vilka sjukersättning utgår per fall. Detta antal utgjorde under tioårsperioden 1960—1969 för invaliditetsfall hänförliga till arbetsolycksfall i medeltal 235 dagar per invaliditetsfall, till yrkessjukdomsfall 133 och till färdolycksfall 348 dagar.

Av invaliditetsfallen är det ett inte ringa antal som drabbar *kvinnliga* arbetstagare. Detta antal utgjorde 340 av de under år 1969 inträffade 2 280 skadefallen som medförde invaliditet. Av de 340 invaliditetsfallen hänförde sig 174 till skadegruppen arbetsolycksfall, 141 till färdolycksfall och 25 till yrkessjukdomsfall. Några större förändringar

Tabell 3.11 Antal invaliditetsfall och medelinvaliditetsgrad i %.

År	Arbetsolycksfall			Färdolycksfall			Yrkessjukdomsfall	
	Antal		Inv. %	Antal		Inv. %	Antal	Inv. %
1950	2 864[a]	(29)[b]	–	–	–	–	77	–
1954	2 478[a]	(19)	–	–	–	–	52	–
1955	1 853	(14)	20,7	312	(6)[b]	23,1	55	30,2
1960	1 974	(14)	20,5	346	(4)	23,3	56	23,2
1961	1 920	(24)	19,9	338	(6)	23,0	86	21,3
1962	1 890	(20)	21,1	346	(9)	25,2	83	23,9
1963	1 822	(18)	20,6	376	(8)	25,3	97	27,2
1964	1 908	(28)	21,3	340	(8)	23,7	73	23,3
1965	1 880	(27)	21,2	370	(17)	25,4	105	23,4
1966	1 773	(28)	21,2	354	(9)	24,5	90	27,2
1967	1 792	(27)	21,4	298	(9)	26,4	141	26,2
1968	1 800	(30)	21,8	362	(9)	24,3	169	24,9
1969	1 778	(34)	21,4	343	(16)	24,6	159	23,5

[a] Häri ingår färdolycksfall, som fram t. o. m. 1954 inte särredovisades i statistiken.
[b] Siffran inom parentes anger helinvaliditetsfall.

i sistnämnda siffror har inte förekommit under de senaste åren.

Dödsfall

Såsom framgår av tabell 3.1 leder många yrkesskador till att arbetstagare förolyckas. I tabellen anges det totala antalet dödsfall bland yrkesskadorna under angivna år. Av tabell 3.2 framgår hur många arbetsolycksfall som leder till döden. Antal dödsfall i anledning av yrkessjukdom eller i samband med färdolycksfall redovisas i följande tabeller 3.12 och 3.13. Därvid gäller, att om en yrkesskada först medfört invaliditet och senare lett till döden, den i statistiken vanligen behandlas som invaliditetsfall och inte som dödsfall. Ur statistiken kan inte utläsas någon bestämd ålder, vid vilken arbetstagare är mest utsatt för fara att förolyckas. Dock kan konstateras, att medelåldern ligger för manliga förolyckade i allmänhet vid 44—45 år och för kvinnliga arbetstagare som omkommit vid omkring 47—48 år.

Av de 410 yrkesskadefall med dödlig utgång som inträffat under 1969 gällde 27 kvinnliga arbetstagare. Av dessa dödsfall hade 11 samband med arbete, medan 16 var att hänföra till färdolycksfall. År 1965 var motsvarande siffror resp. 458, 46, 9 och 37.

3.9 *Yrkessjukdomsfall*

Till yrkessjukdomar hänförs alla yrkesskador som uppkommit på annat sätt än genom olycksfall. Hit räknas sjukdomar som framkallats dels genom inverkan av ämne eller strålande energi, dels, i den mån Kungl. Maj:t så föreskrivit, skador genom inverkan av ensidiga, ovanliga eller ovanligt ansträngande rörelser, av fortgående, upprepat eller ovanligt tryck, av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg eller av buller eller genom smitta. Vilka slags ämnen och vilken påverkan som här avses har närmare specificerats i en av Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse. Se Appendix B och C.

I anslutning härtill erinras om vad Utredningen angående yrkesskadeförsäkringens finansiering m. m. anfört i sin promemoria angående yrkesskadestatistikens utformning och handhavande (Socialdepartementet 1971:5, stencil) om den *ohälsa* som finns vid sidan av de ersättningsgilla yrkessjukdomarna och som sammanhänger med arbetsförhållandena men inte redovisas i den officiella statistiken. Enligt utredningens mening är sjukdomar, som är att anse som yrkessjukdomar i lagens mening, ofullständigt redovisade i statistiken, eftersom endast mera påtagliga fall anmäls som yrkesskada. Man föreslår att frågan i vad mån ohälsan skall återspeglas i den officiella statistiken bör

närmare utredas och att vissa sjukdomstillstånd som genom erfarenhet är kända för att ha eller är starkt misstänkta för samband med arbetsmiljön bör under ledning av arbetsmedicinska institutet bli föremål för specialinriktad försöksverksamhet.

I tabell 3.12 lämnas uppgifter om antalet yrkessjukdomsfall, för vilka ersättning utgått enligt yrkesskadeförsäkringslagen eller lagen om allmän försäkring. Som framgår av tabellen är detta antal relativt litet, i allmänhet mindre än 2 000 fall per år. I stort sett är det bara de akuta yrkessjukdomarna som från anmälningssynpunkt jämställs med olycksfallen. Många yrkessjukdomar redovisas inte därför att den sjukdomsbild som har samband med arbetet ej klarlagts. Vidare redovisas i många fall inte yrkessjukdomar på grund av att i statistiken för visst år medtas endast sådana fall av yrkessjukdomar som yppats under detta år och som ersatts enligt lagstiftningen, oavsett om ersättning börjat utgå under året eller senare. Detta medför att en yrkessjukdom, som yppats t. ex. år 1967 men blir ersättningsbar först 1972, inte redovisas i statistiken för 1972 utan hänförs till 1967. Statistiken för detta år är emellertid redan färdigställd och publicerad och fallet kommer då inte att kunna redovisas. Ett undantag från denna regel är dock silikosfallen. Uppgifter rörande dessa fall redovisas i statistiken det år ersättning börjat utgå, oavsett om sjukdomen yppats under statistikåret eller tidigare. Redovisningen i statistiken av antalet dödsfall inom yrkessjukdomarna är även bristfällig. Enligt tabellen är det endast några få sådana fall. Det förklaras av att det är få dödsfall till följd av yrkessjukdom och särskilt då silikos som inträffar redan det år ersättning för sjukdomen börjar utgå. Det verkliga antalet sådana dödsfall kommer därför inte att redovisas i statistiken, utan denna blir missvisande.

För de yrkesskadefall som redovisas i tabellen lämnas vissa uppgifter om antal förlorade arbetsdagar per yrkessjukdomsfall, antal yrkessjukdomsfall per en miljon arbetstimmar (frekvenstal), svårhetstal m. m. Bland dessa yrkesskador framträder särskilt starkt gruppen hudsjukdomar, orsakade av bl. a. kromsyra, tvätt- eller rengöringsmedel, plaster, mineraloljor och andra ämnen. För år 1969 uppgick dessa sjukdomar till 770 av totala antalet yrkessjukdomsfall.

Såsom framgår av tabellen har frekvenstalet ändrats mycket litet. Detsamma gäller svårhetstalet, bortsett från åren 1967—1969, då det visar en inte oväsentlig stegring. Antalet förlorade arbetsdagar per yrkessjukdomsfall visar även en tendens att öka. Det tyder på, kanske inte direkt svårare yrkessjukdomsfall, utan snarare en bättre vård av

Tabell 3.12 Antal yrkessjukdomsfall, skadefrekvens, svårhetstal m. m. för yrkessjukdomsfall. Samtliga arbetsgivare.

År	Yrkessjukdomsfall			Antal förlorade arbetsdagar per yrkessjukdomsfall	Antal fall per en milj. arbetstimmar	Svårhetstal
	Antal	Därav				
		Inv.-fall	Dödsfall			
1950	3 066	77	5	–	–	–
1954	2 755	52	–	–	–	–
1955	1 264	55	4	167	0,241	0,040
1960	1 868	56	–	86	0,345	0,030
1961	1 781	86	–	111	0,333	0,037
1962	1 677	83	–	116	0,310	0,036
1963	1 396	97	4	196	0,252	0,049
1964	1 639	73	1	112	0,297	0,033
1965	1 651	105	2	155	0,292	0,045
1966	1 517	90	1	156	0,266	0,042
1967	1 803	141	3	195	0,321	0,063
1968	1 995	169	5	207	0,361	0,075
1969	2 074	159	5	190	0,371	0,070

fallen och därmed något längre tids sjukskrivning.

3.10 *Färdolycksfall*

Till färdolycksfall hänförs skadefall som inträffat vid färd till eller från arbetsstället. Även dessa särskiljs med avseende på svårhetsgraden i övergående fall, invaliditetsfall och dödsfall. I tabell 3.13 lämnas uppgifter om färdolycksfallen. Före år 1955 har dessa olycksfall inte särredovisats i statistiken. Antalet sådana skadefall företer inte några större förändringar under senare år. Det varierar mellan 8—10% av samtliga olycksfall i arbetet. Bland de skadefall som föranlett invaliditet eller död utgör färdolycksfallen ca 18%.

Av statistiken finner man att det inträffar fler olycksfall på väg till arbetet än på väg från arbetet. Av de 10 965 färdolycksfall som inträffat under 1969 inträffade 6 276 på väg till och 4 689 på väg från arbetet. Det största antalet färdolycksfall har samband med bruk av fordon, i genomsnitt ca 52% eller mer. Förutom fordon är halkning och fall på plan mark, i trappor o. d. orsak till ett stort antal färdolycksfall, motsvarande i medeltal 25% av färdolycksfallen bland manliga och 57% bland kvinnliga arbetstagare. Andra orsaker är trampning på, stöt av eller mot föremål som den skadade inte hanterat. Dessa orsaker har relativt liten betydelse. Av färdolycksfallen år 1969 kom 5 663 på män och 5 302 på kvinnor.

Av de uppgifter som tidigare lämnats om medelinvaliditetsgraden (tabell 3.11) framgår att färdolycksfallen i allmänhet medför svårare skador än arbetsolycksfallen. Sjuktidens längd för övergående skador resp. för invaliditetsfall är i fråga om färdolycksfallen även betydligt större, vilket framgår av bl. a. uppgifterna om antalet sjukersättningsdagar (tabell 3.8).

3.11 *Förlorad arbetstid, driftsstörningar m. m.*

För de arbetstagare som ådrar sig eller drabbas av yrkesskador innebär dessa fysiska och psykiska lidanden, i svåra fall nedsättning eller förlust av arbetsförmågan men dessutom umbäranden av andra slag — ekonomiska och sociala — inte blott för dem själva utan också för dem som är eller har varit beroende av deras arbete. I många fall måste de skadade sjukskrivas och det betyder för dem och även arbetsgivaren förlorade arbetsdagar.

Förlorade arbetsdagar för de skadade

Till belysande av i vilken omfattning yrkesskadorna föranleder sjukskrivning har i tabell

Tabell 3.13 Antal färdolycksfall, skadefrekvens, svårhetstal m. m.

År	Färdolycksfall			Antal fall per en milj. arbetstimmar	Svårhetstal
	Antal	Därav			
		Inv.-fall	Dödsfall		
1955	13 527	312	145	2,57[a]	0,479
1960	11 905	346	163	2,02[a]	0,462
1961	11 635	338	138	2,01[a]	0,431
1962	12 445	346	127	2,02[a]	0,423
1963	11 027	376	124	1,99	0,372
1964	11 355	340	128	2,06	0,357
1965	12 568	370	139	2,22	0,392
1966	11 814	354	112	2,07	0,338
1967	10 495	298	91	1,87	0,291
1968	11 796	362	111	2,13	–
1969	10 965	343	105	1,96	–

[a] Avser endast män.

3.14 återgetts antalet sjukdagar (senare benämnda sjukersättningsdagar) under nedan angivna år.

Av uppgifterna i tabellen framgår, att antalet sjukersättningsdagar nedgått väsentligt efter samordningen år 1955 av yrkesskadeförsäkringen med den allmänna sjukförsäkringen. Det förklaras av att antalet yrkesskadefall samtidigt minskade från ca 280 000 till omkring 135 000, beroende på bl. a. ändrad karenstid, som innebar till skillnad mot tidigare att sjukpenning inte utgick under de två första sjukdagarna efter dagen för skadans inträffande, om längre sjukskrivning inte var aktuell. Härigenom kom ett stort antal lindriga yrkesskador att falla bort och därmed också ett betydande antal sjukdagar. Efter 1955 har det skett relativt små ändringar i totalantalet sjukdagar. Fr. o. m. 1967 konstateras dock en viss ökning av antalet sjukdagar. Den beror främst på att karenstiden då slopades och att sjukskrivning kunde ske redan första och andra dagen efter yrkesskadans inträffande. Trots det är ökningen inte särskilt stor.

Frånvaron i arbetet på grund av sjukskrivning medför självfallet för näringslivet i stort en betydande arbetstidsförlust. Om en sjuktid av 365 dagar förutsätts innebära — enligt försäkringsteknisk praxis — en förlust av 300 arbetsdagar, finner man att mot totala antalet sjukdagar år 1969 (enligt tabellen 3 420 173 dagar) svarar ca 2 932 000 arbetsdagar. Förutsätts att en helårsanställd arbetstagare gör 250 dagsverken om året, svarar mot förlusten i arbetstid på grund av de skadades sjukskrivning vad i runt tal 12 000 arbetstagare skulle prestera i arbete under ett helt år.

Till ovan angivna förlorade arbetsdagar genom sjukdom kommer dessutom den arbetstid som till följd av yrkesskadorna går förlorad genom invaliditet och död. Därvid räknar man såsom förut nämnts enligt vedertagna internationella rekommendationer med att ett dödsfall eller ett helinvaliditetsfall motsvarar en total förlust av i genomsnitt 7 500 arbetsdagar.

För andra invaliditetsfall bestäms arbetstidsförlusten i relation till invaliditetsprocenten. Härvid skulle — enligt av RFV lämnade uppgifter — samtliga yrkesskador under 1969 för näringslivet ha medfört totalt 8 959 000 förlorade arbetsdagar. Av dessa kommer 394 000 dagar på yrkessjukdomar och 1 173 000 på färdolycksfallen. Det innebär, att arbetsolycksfallen år 1969 medförde en förlust i arbetstid på ca 7 392 000 eller nära 7,4 miljoner förlorade arbetsdagar. Räknar man som förut med 250 dagsverken per år och arbetstagare, finner man att mot nämnda antal förlorade arbetsdagar svarar en förlust i produktivt arbete jämförlig med vad drygt 30 000 arbetstagare skulle uträtta under ett helt år.

Förlorade arbetsdagar för andra än de skadade

Yrkesskadorna vållar för näringslivet också andra arbetstidsförluster på grund av störningar i arbetet, driftsavbrott och andra

Tabell 3.14 Antal sjuk-(ersättnings-)dagar.

År	Arbetsolycksfall	Yrkessjukdomsfall	Färdolycksfall	Summa
1950	5 376 299[a]	91 742	–[b]	5 468 041
1954	4 716 989[a]	54 539	–[b]	4 771 528
1955	2 877 577	65 602	555 783	3 498 962
1960	2 735 697	73 875	490 528	3 300 100
1964	2 713 909	55 443	469 130	3 238 482
1965	2 682 569	62 443	546 290	3 291 302
1966	2 568 383	52 004	506 392	3 126 779
1967	2 822 161	64 984	440 149	3 327 294
1968	2 823 290	74 566	509 940	3 407 796
1969	2 832 954	90 810	496 409	3 420 173

[a] exkl. staten
[b] ingår i siffran för arbetsolycksfall

oförutsedda händelser i samband med skadefallen. Det gäller t. ex. omhändertagande av dem som skadats, upplärning av ersättare, utredning av skadeorsakerna, rapportering m. m. Stundom medför olycksfallen även skador på arbetsmaterial, maskiner, redskap o. d. som måste ersättas eller repareras. För alla dessa skilda arbetsuppgifter krävs tid, som måste tas av tid för produktivt arbete. I svåra fall lämnar arbetskamraterna sina arbetsplatser, kanske för att man inte vidtagit de åtgärder som behövts. Dessa förluster i arbetstid berör sålunda ofta flera av de anställda omedelbart eller i nära anslutning till de inträffade skadefallen. Några uppgifter om hur många arbetsdagar som på detta sätt totalt går förlorade finns inte och de kan därför bara uppskattas. Sannolikt uppgår de till mer än de skadades bortovaro från arbetet. Det belyses i stort av de uppgifter som lämnas i den av National Safety Council, USA, årligen utgivna publikation Accident Facts. Där redovisas dels de skadades förlorade arbetstid under det löpande kalenderåret (dock inte för olycksfallsdagen eller förlorad tid för ytterligare behandling sedan den skadade återgått i arbete), dels förlorad arbetstid för andra arbetstagare som avbryter arbetet för att hjälpa de skadade eller diskutera vad som hänt eller som sysselsätts med att reparera eller ersätta utrustning eller produkter som skadats eller förstörts. Enligt föreliggande uppgifter härom beräknas dessa arbetstidsförluster till följd av olycksfallens uppgång till i runt tal fyra gånger den tid som går förlorad genom de skadades sjukfrånvaro.

I tabell 3.14 anges denna tid för de under 1969 skadade till ca 3,4 milj. sjukdagar, motsvarande ca 2,8 milj. förlorade arbetsdagar. Även om om man i sistnämnda fall inte räknar med fler förlorade arbetsdagar än som beror av sjukdom blir det totala antalet förlorade arbetsdagar till följd av yrkesskadorna 5,6 milj år 1969 eller avrundat 6 milj. dagar. Att döma av de amerikanska uppgifterna torde de vara ännu flera. Härtill kommer förlorad arbetstid för dem som skadas och endast behöver sjukvård (utan sjukskrivning) men som i många fall under större eller mindre del av skadedagen är borta från arbetet. Ytterligare tillkommer arbetstid som går förlorad i samband med de olyckstillbud som händer i arbetet på många arbetsplatser. I vilken omfattning sådana tillbud förekommer har antytts på s. 392.

3.12 *Kostnader för yrkesskadorna*

Med yrkesskadorna följer stora kostnader. De kan uppdelas på direkta kostnader (ersättningar) samt kostnader för produktionsbortfall (tidskostnader), för materiella skador (skadekostnader) och för samhället (vårdkostnader). De totala kostnader som yrkesskadorna föranleder är svåra att få fram. Det statistiska material som finns ger inte underlag för några noggranna beräkningar. Vad man främst vet något om är de direkta kostnader, som i form av ersättningar — sjukpenning, livräntor, kostnader för läkar- och sjukvård — utbetalas till de skadade.

Direkta kostnader

För de yrkesskador som inträffat under 1969 och berättigat till ersättningar enligt gällande lagar om allmän försäkring och om försäkring för yrkesskador, utbetalades 270 milj. kr enligt av RFV lämnade uppgifter. Häri ingår också kostnaderna för skadefall hos staten samt försäkringskassornas sjukpenningkostnader (75 milj. kr) under samordningstiden. Av nämnda kostnadssumma kommer på:

	Milj. kr
Sjukpenningkostnader	106
Livräntekostnader	158
Begravningshjälp	0,5
Läkarvårdskostnader	6
Totala kostnader	270,5

Kostnaderna för läkemedel och för resor ingår i de s. k. läkarvårdskostnaderna, däremot inte försäkringskassornas motsvarande kostnader för yrkesskadefallen. De ingår i kassornas totala kostnader för läkemedel och resor enligt sjukförsäkringen, vilka för år 1969 uppgick till ca 545 milj. kr.

Hur den totala kostnadssumman fördelar sig på skadefallen med avseende på svårhetsgraden totalt och i genomsnitt per fall framgår av följande:

	Totalt, milj. kr	Per fall, kr
Övergående skador	102	800
Invaliditetsfall	116	50 000
Dödsfall	52	125 000

Härtill kommer riksförsäkringsverkets administrationskostnader, som kan uppskattas till 13 milj. kr. Försäkringskassornas administrationskostnader för yrkesskadefallen kan inte anges. De ingår i kassornas totala förvaltningskostnader för sjukförsäkringen, vilka för år 1969 uppgick till 282,8 milj. kr. Man vet inte heller något om kassornas kostnader för läkemedel och för resor. Om dessa kostnader uppskattas till i runt tal 35 milj. kr och RFV:s administrationskostnader 13 milj. kr medräknas, finner man sammanfattningsvis att de direkta kostnaderna för 1969 års yrkesskador uppgår till omkring *320 milj. kr.*

Bland de yrkesskadefall som i ersättningshänseende framträder som särskilt kännbara är invaliditetsfallen. För många av dessa utges ofta förutom livräntor m. m. också ersättningar för särskilda hjälpmedel såsom proteser och transportmedel. Den genomsnittliga kostnaden per invaliditetsfall uppgår enligt vad ovan angetts till 50 000 kr. Motsvarande kostnad per dödsfall ligger vid 125 000 kr.

Tidskostnader

Förutom de ersättningar som enligt ovan utges till de skadade tillkommer stora kostnader som beror på de produktionsbortfall som uppkommer till följd av dödsfall, invaliditet och temporär arbetsoförmåga. Dessa kostnader får i allmänhet betraktas som fiktiva, eftersom de skadade ersätts av andra arbetstagare eller så småningom återgår i arbetet. I samband med yrkesskadorna uppstår emellertid flera oförutsedda, extra kostnader, ofta kallade *indirekta* kostnader. De belastar i första hand de berörda företagen men även näringslivet i stort. Vanligen sammanhänger de med större eller mindre avbrott och rubbningar i det ordinarie arbetet, t. ex. för omhändertagande av de skadade, transport till sjukhus, undersökning av skadeorsaker, rapportering, upplärning av ersättare för de skadade, reparation av maskiner, redskap m. m., ersättande av skadat eller förstört material osv.

Vad först gäller den arbetstid som går förlorad genom de skadades bortovaro från arbetet kan den beräknas med ledning av antalet förlorade arbetsdagar i förhållande till antalet sjuk- (sjukersättnings-)dagar. Detta antal, grundat på uppgifterna om sjukdagar i tabell 3.14 uppgår för år 1969 till ca 2,8 milj. arbetsdagar. Med kännedom om den genomsnittliga timlönen (enligt officiell lönestatistik) jämte därutöver utgående tillägg, semesterlön och andra förmåner samt arbetstiden per dag kan det totala belopp framräknas som berörda företag skulle få betala ut till de skadade för utfört arbete, om de inte behövt sjukskriva sig på grund av yrkesskador de utsatts för. Kostnader därutöver på grund av inträffade invaliditets- och dödsfall är betydligt svårare att fastställa. Nu berörda kostnader är emellertid, såsom förut antytts, av mindre intresse i detta sammanhang. Den förlust i arbetstid som uppkommer genom yrkesskadorna på grund av sjukdom, invaliditet och död måste företagen i allmänhet täcka genom anlitande av annan eller ny arbetskraft. Vad som härvidlag särskilt belastar företagen (arbetsgivarna) är de försäkringsavgifter som de har att erlägga för att täcka försäkringens utgifter för yrkesskador. För de skadade åter täcks den arbetsinkomst de går miste om genom sjukskrivningen i huvudsak av lagstadgade ersättningar enligt sjuk- och yrkesskadeförsäkringen.

Av större intresse är här att få en bild av de extra kostnader som uppkommer därigenom att *andra* arbetstagare måste sätta till tid för att t. ex. hjälpa de skadade, göra undersökningar, skriva rapporter, lära upp ersättare, reparera maskiner, utrustning m. m. Dessa indirekta kostnader kan variera i hög grad från företag till företag men säkert också begrän-

sas genom organisatoriska åtgärder anpassade till riskerna för skador i arbetet och inriktade på att i möjligaste mån nedbringa tidsförlusterna vid inträffade olycksfall. Hur stora dessa kostnader totalt är för hela näringslivet är omöjligt att ange. Endast genom att söka uppskatta dem kan man få en uppfattning om deras storlek. I USA har dessa s. k. andra kostnader tagits upp till samma belopp som de skadades förluster i lön på grund av sjukdom plus ersättningar för läkar- och sjukvård, i form av sjukpenning samt kostnader för administration. Med denna beräkningsform skulle här avsedda kostnader för år 1969 uppgå till ca 317 (157+6+106+48) milj. kr, dvs. i stort sett samma belopp som förutnämnda direkta kostnader för yrkesskadorna.

Som exempel på vad enbart insättande av ersättare för skadade kan medföra för extra kostnader för företagen kan anföras att Sveriges verkstadsförening sökt få en uppfattning härom inom verkstadsindustrin. Visserligen kan, säger man, ersättarfrågan lösas på flera sätt men man har sökt finna genomsnittskostnaden per frånvarodag och kommit till att i det fall då den skadade kan ersättas av annan arbetstagare inom företaget det utöver lönen tillkommer — beroende på produktionsinriktningen — en extra kostnad på 20—50 kr per dag. I det fall åter då den skadade inte kan ersättas av någon kunnig arbetstagare inom företaget utan en annan man måste läras upp, uppskattas tillkomma en extra kostnad på 200—500 kr per dag. I detta fall kan det också bli fråga om att välja legotillverkning (hos annat företag). Man framhåller att det också kan uppstå förseningar i arbetet och leveranssvårigheter, som i sin tur medför extra kostnader.

Skadekostnader

I samband med olycksfallen och även vid tillbud till olycksfall uppkommer i många fall materiella skador. Maskiner, redskap och utrustning, arbetsmaterial m. m. skadas eller förstörs och måste repareras eller ersättas. Kostnaderna härför varierar givetvis i hög grad och kan inte närmare bestämmas. Säkert är att de uppgår i åtskilliga fall till avsevärda belopp. Ett enda exempel kan belysa vad det kan röra sig om.

På en byggnadsplats välte en spårbunden tornkran under transport av ett formbord. Föraren som satt i förarhytten 14 m över marken följde med i fallet men skadades lindrigt (ingen sjukskrivning). Orsaken till haveriet var att kranens överlastskydd satts ur funktion. De materiella skadorna blev avsevärda och medförde kostnader på 101 600 kr, fördelade på följande:

	Kronor
Reparation av kranen	23 500
Skador på diverse byggnadsmaterial	20 500
Skador på parkerad bil	5 000
Merkostnader för driftavbrott plus hyra av mobil kran	49 600
Uppröjningsarbete	3 000

Tidigare har man ibland fört samman dessa skadekostnader med förutnämnda s. k. tidskostnader och kallat dem indirekta kostnader och dessa uppskattades då i regel till två à tre gånger de direkta kostnaderna (se s. 406). Totala kostnaderna för yrkesskadorna under år 1969 skulle då uppgå till (320+2 à 3×320 eller 960 resp. 1 280) eller i medeltal till ca 1 100 milj. kr.

Vårdkostnader

Yrkesskadorna betyder även för samhället kostnader. Det måste se till att de skadade får erforderlig läkar- och sjukhusvård och att det finns sjukhus och erforderlig utbildad personal. Vården är huvudsakligen sluten men det förekommer även viss öppen vård. Vilka vårdkostnaderna är för samhällets del i fråga om de yrkesskadefall som leder till övergående skador eller till invaliditet kan inte noggrant anges. För uppskattning av kostnaderna torde dock till viss ledning kunna tjäna de statistiska uppgifter som lämnas rörande antal vårddagar och kostnader per vårdfall och dag inom den allmänna sjukvården. Enligt dessa uppgifter var bland de år 1969 sjukpenningförsäkrade antalet sjukhusvårddagar ca 9% av totala antalet sjukdagar.

Vidare uppgick samma år driftskostnaderna per vårddag vid sjukhus med huvudsakligen kroppsvård till i medeltal 245 kr per vårdfall. I vad mån vårdtiden för de yrkesskadefall som kräver sjukhusvård är längre eller kortare än för de allmänna vårdfallen är omöjligt att ange, Det kan dock här antas, att yrkesskadefallen ges sjukhusvård i samma omfattning som andra vårdfall inom den allmänna sjukvården. Under 1969 medförde yrkesskadorna ca 3,42 milj. sjuk-(sjukersättnings-)dagar och av dessa dagar var, räknat efter 9%, ca 307 800 vårddagar på sjukhus. Sjukvårdskostnaderna för 1969 års yrkesskadefall skulle då uppgå till 307 800 x 245 = 75 411 000 kr eller i runt tal 75 milj. kr. Häri förutsätts ingå kostnader även för viss rehabilitering eller annan arbetsvård som lämnas vid en del sjukhus.

Här skall inte heller glömmas de kostnader som vid svåra skadefall tillkommer på grund av särskilda utredningar av tillsynsmyndigheter och andra, rättegångskostnader m. m. Samhället belastas även härav.

Totala kostnader

De ovan redovisade uppgifterna ger en ungefärlig bild av de olika kostnader m. m. som yrkesskadorna årligen för med sig. Totalkostnaderna framgår av följande uppställning:

	Milj. kr
Direkta kostnader (ersättningar)	320
Andra kostnader (tids- och skadekostnader) ca 2,5 x 320	800
Vårdkostnader (samhällets kostnader)	75
Summa	1 195

Om i totalsumman inräknas även löne- och vårdkostnader för yrkessjukdomsfallen och färdolycksfallen under 1969, kan de totala kostnaderna för yrkesskadorna beräknas uppgå till i runt tal *1 200 milj. kr.* Det betyder att den årliga kostnaden för varje yrkesskada rör sig om i genomsnitt 9 000 kr och för varje anställd uppgår till drygt 400 kr.

I de kostnader som nu nämnts har hänsyn tagits till kostnaderna för de yrkessjukdomsfall som är ersättningsgilla enligt yrkesskadeförsäkringslagen. Arbetet för emellertid med sig andra yrkessjukdomar eller hälsoskador, som leder till att arbetsförmågan blir nedsatt eller successivt nedsätts. Vilka kostnader som näringsliv och samhälle belastas med för dessa sjukdomar, betingade av arbetet eller arbetsförhållandena, torde vara svåra att ange men uppgår sannolikt till betydande belopp.

Beteckningar för olycksfallsorsaker

00 Motor, generator, transmission (ej på och i maskin)
01 Arbetsmaskin samt splitter e d därifrån
02 Hiss, kran, annan lyftanordning samt transportör
03 Fordon, fartyg, flygplan
04 Handverktyg (även maskindrivet), redskap samt splitter e d därifrån
05 Hett eller kallt ämne (fast, flytande, gasformigt)
06 Elektrisk ström
07 Explosion, sönderspräng ning, eld e d
08 Giftigt eller frätande ämne
09 Fall (av person) till lägre nivå
10 Fall (av person) på befintlig nivå
11 Fallande föremål, som den skadade ej hanterat, ras
12 Trampning på, stöt av eller mot föremål, som den skadade ej hanterat
13 Lyftning, bärning eller liknande hantering utförd av den skadade
14 Djur
15 Annan olycksfallsorsak

Beteckningar för yrkessjukdomar

Sjukdomar framkallade genom inverkan av:

A 01 Arsenik eller förening därav
A 02 Bly eller legering eller förening därav
A 03 Kvicksilver eller amalgam eller förening därav
A 04 Kromsyra eller förening därav
A 05 Mangan
A 06 Kadmium
A 15 Fosfor eller förening därav
A 16 Stendamm (dammlunga)
A 17 Annat damm än stendamm (dammlunga)
A 18 Koloxid
A 19 Cyan eller förening därav
A 20 Kolsvavla
A 21 Svavelväte
A 22 Klor, hypoklorit eller klorkalk
A 23 Nitrösa gaser
A 30 Bensol eller någon av dess homologer (såsom toluol eller xylol) eller något av deras
A 31 nitroderivat (såsom nitrobensol eller trinitrotoluol) eller
A 32 aminoderivat (såsom anilin eller parafenylendiamin)
A 33 Klorderivat av fenol eller naftol eller deras salter
A 34 Halogenderivat av kolväten av den alifatiska serien (såsom kloroform eller trikloretylen)
A 35 Kloramin
A 36 Tropiskt träslag; formalin vid arbete med konsthartslim (hudsjukdom)
A 37 Terpentin
A 38 Mineraloljor
A 39 Halogenkolväten, ej hänförliga till grupp 34, (t. ex. klorbensol eller DDT)
A 40 Plaster
A 41 Antibiotika (t. ex. penicillin eller streptomycin)

Ämne, ej närmare angivet eller ej entydigt hänförbart till någon av grupperna 01—41:

A 42a tvätt- och rengöringsmedel
A 42b växtskydds- och insektsbekämpningsmedel
A 42c hårbehandlingsmedel
A 42d mjöl (förorsakande s. k. mjöleksem)
A 42e ämne av annat slag

A 46 Strålande värme eller ljus
A 47 Röntgenstrålar
A 48 Radioaktiv strålning

Genom inverkan av ensidiga, ovanliga eller ovanligt ansträngande rörelser framkallad

B 11 sjukdom i sena eller senas omgivning
B 12 sjukdom i vävnaderna kring överarmens epikondyler (epikondylit)
B 13 kramp eller darrning i armens eller handens muskler eller annan rubbning i dessa musklers samverkan (koordinationsrubbning) vid skrivning för hand eller med maskin eller vid telegrafering, piano- eller fiolspelning, spinning, mjölkning eller annan därmed jämförlig verksamhet

Genom inverkan av fortgående, upprepat eller ovanligt tryck framkallad

B 21 sjukdom i slemsäck eller underhudsvävnad
B 22 perifer nervförlamning (s. k. sliparsjuka, betförlamning o. dyl.)
B 30 Genom inverkan av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg framkallad sjukdom i benstomme, leder eller muskler eller genom sådan inverkan framkallad sjukdom i blodkärlen i armar eller händer
B 40 Genom inverkan av buller eller av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg framkallad dövhet eller hörselnedsättning

Genom smitta framkallad

B 53 gulsot
B 54 tuberkulos
B 55 annan sjukdom än tuberkulos

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE
(1954: 644)
med föreskrifter enligt 6 § första stycket c) lagen om yrkesskadeförsäkring;

Med stöd av 6 § första stycket c) lagen den 14 maj 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring har Kungl. Maj:t förordnat att till skada, som avses i nämnda lagrum, hänföra

1) genom inverkan av ensidiga, ovanliga eller ovanligt ansträngande rörelser framkallad
   a) sjukdom i sena eller senas omgivning,
   b) sjukdom i vävnaderna kring överarmens epikondyler (epikondylit), och
   c) kramp eller darrning i armens eller handens muskler eller annan rubbning i dessa musklers samverkan (koordinationsrubbning) vid skrivning för hand eller med maskin eller vid telegrafering, piano- eller fiolspelning, spinning, mjölkning eller annan därmed jämförlig verksamhet,
2) genom inverkan av fortgående, upprepat eller ovanligt tryck framkallad
   a) sjukdom i slemsäck eller underhudsvävnad, och
   b) perifer nervförlamning (s. k. sliparsjuka, betförlamning och dylikt),
3) genom inverkan av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg framkallad sjukdom i benstomme, leder eller muskler eller genom sådan inverkan framkallad sjukdom i blodkärlen i armar eller händer,
4) genom inverkan av buller eller av skakningar eller vibrationer från maskiner eller verktyg framkallad dövhet eller hörselnedsättning,
5) genom smitta framkallad
   a) sjukdom, som ådragits i sysselsättning vid laboratorium, där arbete med smittämnet bedrives,
   b) sjukdom, som avses i 2 § epidemilagen den 19 juni 1919 (nr 443) eller varom förordnande utfärdats enligt 24 § samma lag, tuberkulos, epidemisk hepatit och inokulationshepatit, jämväl i annat fall än som avses under a), dock endast såframt sjukdomen ådragits vid medicinsk undersökning eller forskning å institution eller laboratorium eller i sysselsättning vid sjukvårdsinrättning eller eljest under yrkesmässigt utövande av sjukvård eller allmän hälsovård, sjuktransporttjänst, barnmorskevård eller vård å anstalt för barn eller åldringar eller under tjänstgöring såsom hemvårdarinna i den sociala hemhjälpsverksamheten, och
   c) bovin tuberkulos, erysipeloid, kokoppor, mjältbrand, mul- och klövsjuka, rots, trichofyti, tularemi, undulantfeber samt Weils sjukdom, jämväl i andra fall än som avses under a) och b).

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1955.

Innehåll

Inledning 387
Primärmaterial för statistiken 387
Indelningsgrunder m. m. för statistiken . 388
Vissa riskmått 389
Yrkesskadornas omfattning 389
Tillbud till yrkesskador 392
Antal arbetsgivare m. m. 392
Arbetsolycksfall 393
Yrkessjukdomsfall 401
Färdolycksfall 403
Förlorad arbetstid, driftsstörningar m. m. 403
Kostnader för yrkesskadorna 405

Appendix A Beteckningar för olycksfallsorsaker 409
Appendix B Beteckningar för yrkessjukdomar 410
Appendix C Kungl. Maj:ts kungörelse med föreskrifter enligt 6 § första stycket c) lagen om yrkesskadeförsäkring 411

Bilaga 4 Arbetsmiljö och hälsa i relation till utvecklingen inom näringsliv och samhälle

4.1 *Inledning*

Nu gällande arbetsmiljölagstiftning tillkom 1949. Inför uppdraget att framlägga förslag om ny arbetarskyddslag och att företa en översyn över Arbetarskyddsverkets organisation bör det vara angeläget att söka analysera den utveckling som skett inom en rad områden under den tid som förflutit sedan gällande lags tillkomst.

Utredningens uppdrag gäller att lägga ett lagförslag som motsvarar dagens och morgondagens behov och som skall svara mot dagens och morgondagens näringslivs- och samhällssituation.

Under den tidsepok som det här gäller att överblicka har en industriell utveckling skett präglad av tekniska innovationer i ständigt stegrad takt.

Den industriella utvecklingen har lagt grunden till snabba samhällsförändringar präglade av en välfärdsökning där människornas situation i grunden har förändrats såväl ur ekonomisk som social synvinkel. I takt härmed har också människornas värderingar undergått successiva förändringar.

Vetenskapliga framsteg har präglat utvecklingen på alla områden. Inte minst har nya kunskaper framkommit inom den arbetsvetenskapliga forskningen. Detta har inneburit att de faktorer som konstituerar begreppen arbetsmiljö och arbetarskydd mångfaldigats och komplicerats samtidigt som människors krav i dessa avseenden har höjts i motsvarande grad.

För att ernå en bakgrund till sina överväganden inför utredningsarbetet har det uppdragits åt utredningens medicinska experter att söka få till stånd en dylik bakgrundsteckning.

Experterna som utgjorts av Erik Bolinder, Sven Forssman och Nils Masreliez har sammanställt denna översikt. De har därvidlag fått bidrag i sitt arbete av experter inom olika fält.

Civilingenjör Folke Hjalmers, Ingenjörsvetenskapsakademien, har medverkat med synpunkter på den tekniska utvecklingen.

Professor Gideon Gerhardsson, SAF, har biträtt med avsnitten om arbetshygienens utveckling. Riksförsäkringsverket har genom byrådirektör Lars Modig biträtt med synpunkter på olycksfallsutvecklingen, laborator Bertil Gardell, Stockholms universitet och med. dr. Lennart Levi, Laboratoriet för klinisk stressforskning, har bidragit med synpunkter på den psykosociala delen.

Tidigare utredningar, bl. a. redovisade av LO, har visat att det i dagens näringsliv förefinns en avsevärd oro bland löntagarna för hälsorisker av varierande art. Ofta upplevs arbetet dessutom som påfrestande ur psykologisk och social-psykologisk synvinkel. Det synes uppenbart att utvecklingen medfört flera negativa konsekvenser ur arbetsmiljösynpunkt. Tecken tyder på att det mer och mer uppstått ett gap mellan de värderingar och krav som dagens medborgare ställer och de

förutsättningar som föreligger inom arbetslivet att få dessa uppfyllda.

Nya synsätt börjar här växa sig starka som måste återspeglas såväl i lagstiftning som i ökad satsning på andra samhälleliga åtgärder. Dessa måste självklart integreras i den tekniska och ekonomiska planeringen i såväl näringsliv som samhälle.

Svårigheten att nå en sådan utveckling ligger i hela problemområdets stora komplexitet. Av den anledningen bör det vara av värde att söka ernå en så bred analys som möjligt. Det är vår förhoppning att denna sammanställning av erfarenheter och fakta kan bidra till en klarare helhetssyn på dessa frågor.

4.2 *Teknisk utveckling och strukturomvandling*

Förändringar i arbetsmiljön orsakas mer eller mindre direkt av en rad olika faktorer. De mest påtagliga förändringarna är knutna till den tekniska utvecklingen och till strukturomvandlingen, vilka dock ej är oberoende av varandra. De hänger nära samman med hela den ekonomiska utvecklingen, där marknadsförhållandena spelar en stor roll. En annan viktig faktor är här produktivitetsförändringarna. Utvecklingen av de mest väsentliga faktorerna diskuteras i det följande.

4.2.1 Produktivitetsförändringar

Den industriella utvecklingen har i hög grad betingats av att såväl arbetsgivare som arbetstagare önskar höja arbetsproduktiviteten, dvs. produktionen per sysselsatt i syfte att höja levnadsstandarden. Den procentuella årliga ökningen av produktiviteten inom industrin (med reservation för viss osäkerhet i beräkningarna) var i genomsnitt för perioden 1921—1940 ca 3,0 %, medan den under 1950-talet uppgick till ca 3,5 % och under 1960-talet till drygt 6 %. (Se även tabell 4.1.)

Den betraktade perioden, speciellt den senare hälften, utmärks sålunda av en mycket hög produktivitetsstegring. Denna produktivitetsstegring har avspeglat sig i en kontinuerlig ökning av industriarbetarnas löner. Perioden 1950—1970 utmärks dock av att en ökad del av standardstegringen uttagits i form av arbetstidsförkortning. Denna process tog sin början strax före andra världskriget, år 1938, då tvåveckorssemestern infördes och fortsattes 1952—1953 då den tredje semesterveckan infördes. Under åren 1958—1960 förkortades veckoarbetstiden från 48 till 45 timmar. Den fjärde semesterveckan infördes åren 1964 och 1965. Veckoarbetstiden förkortades under åren 1967—1969 till 42,5 timmar. Ytterligare förkortning inleddes år 1971. Enligt lag skall 40-timmarsveckan vara införd senast den 1 januari 1973. (Om arbetsproduktiviteten hade räknats per arbetstimme skulle den sålunda ha växt snabbare.)

Arbetsproduktivitetens utveckling beror såväl av utvecklingen hos kapitalintensiteten (kapital per sysselsatt) som av den s.k. totalproduktiviteten eller teknikfaktorn. Denna senare faktor sammanfattar bidraget till arbetsproduktiviteten från både den tekniska och organisatoriska utvecklingen men

Tabell 4.1 Produktionsvolym per sysselsatt 1950–1969. Genomsnittlig procentuell årlig förändring.

	1950/55	1955/60	1960/65	1965/69
Hela industrin	2,6	4,6	6,0	6,5

Källa: Nabseth, L et al: Svensk industri under 70-talet. Stockholm (IUI) 1971, (= SOU 1971:5) p. 33.

Tabell 4.2 Totalproduktiviteten (beräknad) 1951–1969. Genomsnittlig procentuell årlig förändring.

	1951/55	1956/69	1961/65	1966/69
Hela industrin	1,3	3,5	4,3	4,9

Källa: Nabseth, L et al: Svensk industri under 70-talet. Stockholm (IUI), 1971, (= SOU 1971:5) p. 33.

också av t. ex. höjd kunskapsnivå. Även om totalproduktiviteten är än osäkrare att beräkna än arbetsproduktiviteten kan det vara av intresse att konstatera att totalproduktivitetens relativa ökning svarar för en allt större del av arbetsproduktivitetens ökning, vilket framgår av en jämförelse mellan tabellerna 4.1 och 4.2.

Såväl den tekniska och organisatoriska utvecklingen som strukturomvandlingen (fusioner, nedläggelser o. d.) har sålunda allt kraftigare kommit att bidra till standardutvecklingen. I det följande kommer dessa två element i den industriella utvecklingen att diskuteras var för sig.

4.2.2 Tekniska och organisatoriska förändringar inom industrin

Begreppet teknik är ett samlingsord för bl. a. hur man utnyttjar och kombinerar material, maskiner och processer. En väsentlig del av den tekniska utvecklingen kan beskrivas som mekanisering och automatisering. Denna utveckling sammanhänger bl. a. med önskemål om högre produktivitet, men också med förändringar i produktionsinriktningen. Till den tekniska utvecklingen inom produktionssystemet hör dock också sådana förändringar som kan anses vara direkt miljöförbättrande, t. ex. mindre bullriga maskiner, effektivare reningssystem, bättre utformade arbetsplatser osv.

Den betraktade tidsperioden har i hög grad karakteriserats av en ökad mekanisering och automatisering, i synnerhet av det sistnämnda. Mekanisering innebär sådana förändringar som medför att mänsklig arbetskraft åtminstone till någon del ersätts med maskinell kraft. Automatisering innebär sådana åtgärder som från människan övertar vissa styr- och kontrollfunktioner. En ökad automatisering kräver dock i allmänhet en ökad mekanisering, varför dessa begrepp ej går att klart särskilja.

Mekaniseringsprocessen har en lång historia. Redan i slutet av 1700-talet anlades exempelvis det första bomullsspinneriet med maskinell utrustning. Den första ångmaskinen byggdes i början av 1800-talet. I viss mån var den även automatiserad då ångtillförseln hölls konstant med James Watts centrifugalregulator, två roterande kulor på armar. På 1870-talet konstruerades den s. k. komplettmaskinen för tändstickstillverkning. Stickorna höggs, doppades i impregneringsvätska, satsades och förpackades automatiskt. Här fördes arbetsstycket, tändstickan, från en behandling till nästa. Ett tidigt exempel på motsatsen är automatsvarven där bearbetningsverktygen förs till arbetsstycket. Automatiskt bearbetas stångens ände genom svarvning, gängning, borrning osv. till dess önskad form nåtts, varefter stycket skärs av och ett nytt stycke matas fram. Automatiserad styrning av kemiska processer har också en tidig bakgrund. Det gäller t. ex. inom petroleumraffinaderibranschen.

Den period som börjar med 1950-talets ingång har dock kommit att benämnas "den andra industriella revolutionen". Om man i detta begrepp inte inlägger någon värdering, kan det vara riktigt att använda det. Elektronikens utveckling under och efter andra världskriget öppnade helt nya möjligheter till automatisering. Den första svenska siffermaskinen, BARK (*b*inär, *a*utomatisk *r*eläk*a*lkylator), kördes igång under år 1950. Den första datorn för kommersiell användning i Sverige togs av Folksam i bruk år 1956. Denna dator tillhörde den första generationens datorer. Liksom i dåtidens radioapparater var grundelementet i dessa datorer elektronröret. Andra generationens datorer kom i slutet av 1950-talet. I dessa ersattes elektronröret med en transistor, som har samma egenskaper som elektronröret men dels tar mycket mindre plats, dels har en betydligt lägre strömförbrukning. I mitten av 1960-talet kom tredje generationens datorer. I dessa har transistorerna ersatts av s. k. integrerade kretsar. Genom att utnyttja samma teknik som för transistorframställningen kan man sammanföra en mängd funktioner i en enda enhet med mycket små dimensioner. Utvecklingen av antalet datorer har gått snabbt. År 1960 var antalet installerade datorer ca 30, år 1965 ca 290 (Industria, 61 /1965/ 3 p. 58—68) och år 1972 ca 800.

Datorernas intåg i arbetslivet uppmärksammades mycket i synnerhet under slutet av 1950-talet. Begreppet "automation" kom att stå i blickpunkten och dess tekniska och sociala konsekvenser analyserades t. ex. av IVA:s automationskommitté. Detta uppflammande intresse avtog dock snart och först på senare tid har debatten åter igångsatts, nu med ett bredare perspektiv. Den tidiga diskussionen omkring mekanisering och automatisering innehöll också en analys av denna process. J.R. Bright angav en mekaniseringsskala med 17 steg, som baseras på att kontrollen alltmer övergår från människan till maskinen. Dessa kan sammanföras i tre huvudnivåer

— manuell kontroll (steg 1—4)
— fixerade kontrollmekanismer, registrerande funktioner, halvautomatiska maskiner (steg 5—11)
— självreglerande system, helautomatiska maskiner (steg 12—17).

Några svenska undersökningar över utvecklingen av mekaniserings- och automatiseringsgraden under hela perioden 1950—1970 föreligger inte. Det är här väsentligt att skilja på den processinriktade industrin, dvs. den kemiska industrin, skogsindustrin, delar av stål- och metallindustrin och livsmedelsindustrin, och den icke processinriktade.

Allmänt kan sägas att det inom de icke processinriktade industrierna vid början av 1950-talet enligt indelningen ovan pågick en övergång från den lägsta nivån till mellannivån.

Inom bilindustrin automatiserades alltmer av bearbetnings- och monteringsarbetet. Bearbetningen automatiserades genom att arbetsstycket automatiskt och steg för steg förs från den ena bearbetningsmaskinen till den andra. Samma princip kom att tillämpas för monteringsarbetet inom radioindustrin. I stället för att förbinda olika komponenter, såsom rör, med friliggande ledningar övergick man till s. k. tryckta kretsar — en platta med ett etsat ledningsmönster. Denna platta låter man vandra fram steg för steg i en automatisk anläggning, varefter de olika komponenterna monteras.

Redan i början av 1950-talet började man bygga helautomatiska system. Med hjälp i första hand av elektroniken samlar man in, registrerar och bearbetar mätvärdena från processerna. Därefter ges lämpliga styrsignaler för dessa. Ett tidigt exempel i Sverige på processautomation kan hämtas från livsmedelsbranschen. År 1953 tog Kooperativa Förbundet ett fullständigt automatiskt kafferosteri i Göteborg i användning.

Eftersom produktionsprocessen inom maskinindustrin är betydligt mindre kontinuerlig har en automatisering inte skett i samma utsträckning.

4.2.3 Strukturomvandling

En för arbetsmiljöfrågorna viktig förändring är strukturomvandlingen inom hela näringslivet och inom industrin. Av tabell 4.3 framgår hur antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruk har minskat under den betraktade perioden.

Andelen sysselsatta inom industrin har under denna period dock varit relativt konstant. En kontinuerlig överföring av arbetskraft från de areella näringarna till bl. a. den industriella verksamheten sker dock. Motsvarande överföringar sker sedan till den offentliga sektorn som expanderat i motsvarande grad som jordbruket m. fl. avtagit. Övergången från en näringsgren till en annan har för arbetstagarna inneburit stora och svåra omställningsprocesser. Förändringarna i arbetsmiljön har bara varit en del av hela den förändring som den enskilde arbetstagaren varit utsatt för.

Tabell 4.3 Arbetskraftens procentuella fördelning på de olika näringsgrenarna 1950–1970.

	1950	1960	1970
Jordbruk, fiske o. skogsbruk	20	17	9
Industri	32	31	30
Byggnadsverksamhet, el, gas m. m.	9	9	10
Varuhandel	12	13	13
Samfärdsel, fastighetsförvaltning, privata tjänster	17	18	18
Offentliga tjänster	10	12	20

Källa: SOU 1966: 1 och SOU 1970: 71.

Strukturomvandlingen inom industrin uppvisar flera drag. Sålunda har en överflyttning skett mellan olika branscher. I stort sett har det relativa förhållandet mellan antalet sysselsatta inom de olika branscherna varit konstant. Främst verkstadsindustrins andel har dock vuxit (från ca 30 % år 1950 till 42 % år 1969), medan däremot textil- och beklädnadsindustrins andel sjunkit kraftigt (från ca 18 % år 1950 till ca 9 % år 1969).

En faktor av betydelse för förändringarna av arbetsmiljön är företagssamgåenden och nedläggningar. Nedläggningarna och de partiella driftsinskränkningarna fördelar sig inte lika på industrins huvudgrupper (se tabell 4.4).

En av orsakerna till samgående, företagsnedläggning, nyetablering är önskemålet om stordrift. Någon påfallande förändring av storleksstrukturen kan dock inte sägas ha ägt rum. Det totala antalet arbetsställen inom industrin med i genomsnitt minst 5 sysselsatta har minskat med drygt 11 % från ca 18 500 till drygt 16 000 från 1950 till 1969. De största förändringarna har inträffat sedan 1956. Den enda markanta strukturella förändringen är att antalet arbetsställen med högst 10 arbetare under perioden 1950—1969 minskat med 27 % (från drygt 9 500 till ca 6 900). Under senare hälften av 60-talet har antalet arbetsställen med högst 10 anställda fluktuerat kring 7 000. Bortser man från gruppen med högst 10 anställda har antalet arbetsställen totalt ökat med ca 2,5 % från 1950 till 1969. Det största antalet tillkomna arbetsställen hänför sig till gruppen företag med 10—200 arbetare. Eftersom totala antalet arbetsställen minskat och antalet arbetare ökar har antalet arbetare per arbetsställe också ökat. År 1950 var det ca 37 arbetare per arbetsställe och 1969 ca 43.

Tabell 4.4 Nedläggningarnas relativa betydelse inom olika industribranscher 1960—1967.

	Antal berörda arbetstagare i % av antalet sysselsatta
Gruvindustri	6,4
Metall- o. verkstadsindustri	3,2
Jord- och stenindustri	4,2
Träindustri	4,6
Massa- o. pappersindustri	6,7
Grafisk industri	3,4
Livsmedelsindustri	3,9
Dryckesvaru- o. tobaksindustri	3,8
Textil- o. konfektionsindustri	15,4
Läder-, hår- o. gummiindustri	8,1
Kemisk o. kemisk-teknisk industri	4,2
Medeltal	5,3

Källa: Albinsson, G et al: Strukturproblem, Stockholm (SNS) 1968.

4.2.4 Utvecklingen inom några industribranscher

Metallsektorn

Det sammanlagda förädlingsvärdet hos industrin inom metallsektorn, dvs. gruvindustri, järn- och stålverk, verkstadsindustrin (inkl. elektroindustrin) samt varvsindustrin, uppgick 1969 till drygt 52 % av den totala industrins. Verkstadsindustrins förädlingsvärde dominerar. Det utgör nära 41 % av den totala industrins.

Mekanisering och automatisering samt andra miljöfaktorer varierar mellan branscher och produktionsenheter. Mekaniseringsgraden inom gruvindustrin har ökat kraftigt efter andra världskriget. Ett första viktigt steg i denna utveckling togs med införandet av hårdmetallborren. Med den kunde man borra mycket långa hål med stor hastighet. Maskinborrningens fördelar kunde därmed bättre utnyttjas och borrningsaggregat på truckunderreden med upp till tre borrmaskiner på s. k. hydraulbommar används numera i gruvorna. I dag sköter en man ett sådant borrningsaggregat med en borrningseffekt av en borrhålsvolym på 400 dm^3 per manskift. År 1950 var effekten 50 dm^3 borrhålsvolym per manskift. Malmtransporterna i gruvorna har i stor utsträckning automatiserats. För att rätt kvalitet på malmen skall erhållas analyseras innehållet i malmvagnarna, i första hand järn- och fosforhalten, och på vägen till urlastning dirigeras det ännu så länge förarstyrda tågsättet till den station som valts ut efter analysen, dvs. den högsta automatiserings-

nivån är uppnådd. Antalet personer under jord har sålunda kunnat minskas. De fysiska kraven på arbetarna har sänkts. Större krav ställs dock i dag på maskinkunnande. Buller, damm, gas och klimatfaktorer har varit svårare att påverka.

Inom järn- och stålverken har en omfattande teknisk utveckling skett, när det gäller de metallurgiska processerna. Stora förskjutningar har ägt rum mellan olika processer. Kokstackjärnet dominerar, medan produktionen av träkolstackjärn har varit kraftigt avtagande sedan början av 1950-talet. Den övervägande mängden stål i dag tillverkas i elektrostålugnar och genom konvertermetoder av olika slag, där syrgasmetoderna (syrgas i stället för luft blåses in i ugnarna) Kaldo och LD är på kraftig tillväxt. Dessa metoder infördes i Sverige år 1956. En stor modern LD-ugn har en kapacitet av ca 275 ton på ca 35 minuter, vilket medför att Sveriges hela produktion skulle klaras i en anläggning med tre ugnar.

Processerna har i hög grad mekaniserats, som exempelvis chargeringen av ugnarna. Reglering av processerna eller styrning av ugnarna förekommer i ringa utsträckning. I vissa fall sker styrningen med hjälp av inställda program. En stor del av analysarbetet har dock automatiserats. Datorn har tagits till hjälp för vissa delprocesser. Eftersom en del variabler inte går att mäta kontinuerligt är dock någon återkoppling till processen ännu inte aktuell. Mekaniseringsgraden har sålunda höjts. Den tekniska utvecklingen har också möjliggjort förbättringar i den fysiska arbetsmiljön. Fortfarande är dock värmen en besvärande faktor liksom bullret.

Verkstadsindustrin omfattar många grenar. Inom järn- och metallmanufakturindustrin är det främst på två områden som en ökad mekanisering kan förmärkas. Längst har styr- och reglertekniken nått i varmvalsverken. Valsningen har i ett första steg kunnat fjärrmanövreras och i ett senare skede kunnat regleras med hjälp av datorer. Det finns väl utvecklade system för drivning och inställning av valsar samt för mätning och reglering av alla väsentliga variabler. Det är också framför allt mätinstrumentutvecklingen som möjliggjort den ökade automatiseringsgraden. År 1968 installerades det första helautomatiska verket vid Oxelösunds Järnverk.

Stränggjutningen har möjliggjort en ökad automatisering av gjutningsförfarandet som i vissa fall är helt automatiserat.

Som tidigare påpekats har utvecklingen inom maskinindustrin när det gäller styrning av produktionsprocesserna gått långsamt. Detta gäller i synnerhet i Europa. När Sveriges Mekanförbund utförde sin undersökning om automatisering år 1957 var det dominerande svaret att produkterna ej var lämpliga för automatisering. Vad som på längre sikt kommer att förändra situationen inom maskinindustrin är de numeriskt styrda verktygsmaskinerna (NS-maskinerna), dvs. verktygsmaskiner (t. ex. svarvar, borrmaskiner och fräsmaskiner) som är styrda medelst hålkort, hålremsor eller magnetband. Framatningen av dessa ger de signaler som manövrerar de kontroller som reglerar rörelserna hos arbetsstyckena och verktygen. År 1960 fanns det ett par NS-maskiner i bruk i Sverige, i slutet av 1965 uppemot 70 stycken och vid ingången av 1970 ca 400.

Eftersom de numeriskt styrda maskinerna inte är specialiserade på samma sätt som andra automatiserade maskiner kan de snabbt ställas om till nya operationer. Samtidigt som de är arbetsbesparande kan de sålunda användas för tillverkning i korta serier. Detta medför bl. a. att stordrift inte är nödvändig. I det stora flertalet fall framställs programmen för NS-maskinerna manuellt. En utveckling pågår dock mot att utföra programmeringen med hjälp av dator, s. k. automatisk programmering. Speciella anpassningsprogram måste dock framställas för datorerna och här går utvecklingen relativt långsamt.

De s. k. industri- eller hanteringsrobotarna är ytterligare ett steg i riktning mot flexibla system. En industrirobot är en anordning för automatisk hantering som är omprogrammerbar för varierande arbetscykler och lätt flyttbar. Industrirobotar kan överta manuella arbetstempon i samband med t. ex. ytbehandling, montering, maskinbetjäning, kontroll samt lastning och lossning. En robot kan f. n. manövrera stycken med en vikt upp till ca

800 kg. Under de senaste åren har industrirobotarna kommit att uppmärksammas i landet och utvecklingen befinner sig bara i sin början. Antalet industrirobotar i drift i Sverige är inte beräknat. Det uppskattas dock till över 100. En speciell sorts robot är plockroboten, dvs. en maskin som ur ett lager eller förråd kan plocka fram de saker som står angivna i en order. I en undersökning uppskattas att 4 000—8 000 plockrobotar skulle kunna installeras omkring år 1980.

För att sammanlänka olika produktionsled inom verkstadsindustrin har transfermaskiner kommit att utnyttjas i allt högre utsträckning. I synnerhet inom bilindustrin men även inom andra industribranscher har löpande bandet som tidigare nämnts kommit att utnyttjas i monterings- och sammansättningsarbeten. Eftersom löpande bandet ofta innebär korta arbetsmoment har man försökt utveckla olika former av gruppmontering. På så sätt uppstår en valfrihet mellan att utföra samma monteringsmoment på olika arbetsstycken eller att följa samma arbetsstycke och utföra flera monteringsmoment.

Även inom en så tung industri som varvsindustrin har mekanisering och automatisering på vissa områden drivits långt. Numerisk styrning av skärningen av grovplåt är ett exempel. Transport- och lyftanordningar ett annat. Många krävande arbetsmoment sker dock fortfarande manuellt. Den fysiska arbetsmiljön är också svårpåverkbar,

Träsektorn och kemisk industri

Träsektorns, dvs. skogsbrukets och skogsindustrins, förädlingsvärde uppgick år 1969 till ca 14 % av den totala industrins, den kemiska industrins till ca 8 %. Skogsindustrin (träindustri, pappers- och cellulosaindustri), i synnerhet cellulosa- eller massaindustrin har som betonats tidigare genomgått en relativt omfattande strukturomvandling. Många små enheter läggs sålunda ner (sulfitfabrikerna i södra Sverige som exempel), men nya stora enheter byggs, t. ex. Väröbacka i Halland. Mellan åren 1950 och 1969 ökade produktionen av sulfat-, sulfit- och slipmassa samt halvkemisk massa från ca 2,8 milj. ton till ca 7,1 milj. ton. Minskningen av produktionen av sulfitmassa kompenseras mycket väl av ökningen av produktionen av sulfatmassa. Från 1965 till 1969 har skett en ökning med över 30 %. Denna utveckling har tekniskt möjliggjorts genom införande av omfattande system för processreglering och kvalitetskontroll i massa- och papperstillverkningen. Kontinuerliga processer har utvecklats. Kontinuerlig mätning av processens variabler och styrning efter dessa har därmed kunnat införas i produktionen. Datorer kontrollerar och övervakar processerna. Denna teknik har också möjliggjort de höga hastigheterna hos pappersmaskinerna, i dag över 1 000 m/min. Under 1968 invigde Billerud AB det första stora datorstyrda pappersbruket i Gruvön. Hela processkedjan — kokning, tvätt, defibrering, malning, papperstillverkning — styrs direkt. Processerna inom skogsindustrin har sålunda både mekaniserats och automatiserats. Detta gäller även transporterna inom skogsindustrin, där transportleden i hög grad har automatiserats.

Sågverken tillhör de industrier där arbetsmiljöskäl länge talat för en högre grad av automatisering. Här föreligger dock stora svårigheter då ingångsmaterialet är så varierande. Det första elektronikstyrda sågverket i Sverige togs inte heller i drift förrän under år 1968.

Även skogsbruket har mekaniserats. År 1950 fick motorsågen sitt definitiva genombrott och dominerar i dag arbetet med såväl fällning som kapning och kvistning. Den maskinella barkningen infördes också under 50-talet, men behovet härav har nu kraftigt minskat. Avsevärda framsteg har gjorts under de senaste åren mot helmekaniserat skogsbruk. En maskin kan t. ex. fälla och bunta träden. Buntarna körs fram till en bilväg med en s. k. lunnare, och där kvistas och kapas träden med en flyttbar maskin. Under införande är i dag maskinsystem som både fäller, kvistar, barkar, kapar och eventuellt buntar. Antalet dagsverken per avverkad skogskubikmeter var 0,76 år 1950, 0,40 år 1963 och beräknas år 1794 minska till 0,19.

Utvecklingen inom den kemiska industrin (inkl. petroleum-, kol- och gummivaruindustrin) när det gäller automatisering och mekanisering uppvisar samma tendenser som massaindustrin. Petroleumraffinaderierna och den petro-kemiska industrin tog t. ex. tidigt avancerade mät- och reglermetoder i bruk, vilka möjliggjorde styrning av processerna med dator. I första hand har datorn fungerat som hjälpmedel vid processregleringen men en utveckling pågår att direktansluta datorerna. För reglering eller kontroll av enskilda processer har man också övergått till att uttnyttja små datorer kombinerade med centrala större datorer. Liksom inom massaindustrin har utvecklingen bl. a. möjliggjorts genom de förfinade analysmetoderna. Dagens processkromatografer kan analysera upp till 150 komponenter i ett flöde. Stordriftfördelarna har inom den petro-kemiska industrin lett till sammanförande av olika anläggningar i s. k. industrikomplex. Ur olja framställer man lätta kolväten, främst eten och propen. Sedan utnyttjas dessa produkter, exempelvis för framställning av plaster. Storlekstillväxten illustreras av att den största projekterade enheten för etentillverkning år 1948 hade en produktionskapacitet av något under 20 000 ton/år, 1958 nära 100 000 ton/år och 1968 nära 600 000 ton/år. Enheter om 1 miljon ton/år har diskuterats.

Övrig industri och byggnadsverksamhet

Förädlingsvärdet inom den övriga industrin (jord- och stenindustri, pappersvaru- och grafisk industri, livsmedelsindustri, textil- och beklädnadsindustri) uppgick år 1969 till ca 21 % av den totala industrins. Den här dominerande industrin är livsmedelsindustrin.

Inom jord- och stenindustrin är cementtillverkningen på väg att automatiseras. Cementanläggningarna i Limhamn är nära nog helautomatiska. Någon direkt styrning av processen med hjälp av analysdata förekommer dock ännu ej. Svårigheterna är liksom inom stålindustrin fortfarande alltför stora. Inom livsmedelsindustrin och jordbruket har också mekaniseringsgraden ökat. Helautomatisk frysning av grönsaker är ett exempel.

Inom textil- och konfektionsindustrin har spinning och vävning automatiserats och införandet av de nya syntetmaterialen påverkat utvecklingen. Eftersom sömnadsindustrin ej kunnat mekaniseras i samma utsträckning som annan textilindustri har en eftersläpning i produktiviteten inträffat.

Den bransch inom vilken införandet av mekanisering och automatisering dröjt längst är byggnadsbranschen. Genom utveckling av olika lyftnings- och schaktningsanordningar har många av de tyngsta arbetsuppgifterna mekaniserats. Byggandet har också på senare tid gått mot en ökad industrialisering. Det gäller för tillverkning av element, moduler och komponenter, vilket möjliggjort en mekanisering av monteringsarbetena.

4.3 *Arbetsmiljön mot bakgrunden av den tekniska utvecklingen*

4.3.1 Fysikaliska faktorer i arbetsmiljön

Den industriella utvecklingen mellan 1950 och 1970 som beskrivits i föregående avsnitt tillförde arbetsmiljön flera nya fysikaliska problem. Antalet människor som exponeras både för tidigare och mera kända agens och för helt nytillkomna ökade starkt i alla länder. Samtidigt komplicerades symtombilden och det visade sig nödvändigt att tillgripa alltmera sofistikerade metoder för att bedöma i vilken utsträckning fysikaliska faktorer i arbetet hade negativa konsekvenser för den arbetande människan. Intresset för skadeverkan vidgades därvid från studier av olika akuta, kroppsliga effekter till mera subtila och långsiktiga former av påverkan i kroppens celler eller förändringar i nervsystem och mentala funktioner. Samverkan mellan fysikaliska agens och kemiska ämnen i kroppen har på sistone alltmera betonats som ett förbisett forskningsområde.

I början av 1950-talet var det vanligt att dela upp arbetslivets fysikaliska miljöfaktorer i följande huvudgrupper:

1. Icke joniserande strålning (elektromagnetisk strålning)
2. Joniserande strålning (röntgen- och radioaktiv strålning)
3. Lufttryck (över- och undertryck)
4. Värme och kyla
5. Buller och vibrationer
6. Belysning.

I det förebyggande arbetet sökte man i första hand öka kännedomen om hur dessa faktorer påverkade kroppen. För dessa huvudgrupper hade man även utarbetat eller var i färd med att utarbeta olika förslag till vägledande gränsvärden för tolerabel belastning. Förslagen byggde väsentligen på de akuta effekter vid överexponering som erhållits i djurförsök. De metoder som används för att mäta exponeringen var föga utvecklade och kunskaperna rörande den belastning på människan som förekom inom arbetslivet alltför begränsade. Det var därför svårt att göra sådana gränsvärden bindande. Officiella gränsvärden var inte vanliga men förekom i något enstaka fall, t. ex. i vissa länder för joniserande strålning.

I början av 1950-talet omfattade den svenska yrkessjukdomsförsäkringslagen ett trettiotal uppräknade sjukdomar. Gemensamt för dem var att diagnosen var tämligen entydig och relativt lätt att ställa. Ett påvisbart nära samband skulle dessutom föreligga mellan den uppkomna skadan och faktorer i arbetet. De aktuella skadefaktorerna återfanns mera sällan utanför arbetet. De fysikaliska orsaker till yrkessjukdomar som nämndes i denna lag var stark värme och skadligt ljus, röntgen och radioaktiv strålning, ensidigt tryck ofta i förening med ensidiga rörelsemönster, skakningar, vibrationer och hörselskadande buller.

Gemensamt för fysikaliska miljöagens är att de innebär en överföring av energi via olika medier — fasta, flytande och gasformiga — till människan. Den totala mängd energi som träffar människan och fördelningen av dosen i kroppen är därför en viktig utgångspunkt för bedömningen. För att få bättre utgångspunkter för tolerabel belastning sökte man fastställa följderna för människan av extrem exponering från naturens egna källor, t. ex. värme och kyla, joniserande strålning från jorden och världsrymden.

Det visade sig emellertid snart att exponeringen inom arbetslivet inte längre hade näraliggande motsvarigheter i de naturliga källor människan kunde anses vara anpassad till. En mindre förändring av det energispektrum människan utsattes för kunde ge en helt annan biologisk reaktion. Av den elektromagnetiska strålningen svarar synligt ljus för större delen av den energimängd som människan exponeras för från naturliga källor. I jämförelse härmed har strålning från artificiella källor ökat på ett jordskredsliknande sätt under de senaste årtiondena. Vissa typer av strålning är fortfarande begränsade till ett antal specifika arbetsuppgifter eller arbetssituationer. Detta är t. ex. fallet med laser även om användningsområdena snabbt ökar. Andra förekommer i många både arbets- och fritidsmiljöer. Så har mikrovågsstrålning, som för tjugo år sedan förekom i några begränsade och specifika tekniska tillämpningar blivit en beståndsdel i miljön för nästan alla människor i industriländerna.

Icke joniserande strålning

I energiområdet mellan de långa radiovågorna och de korta kosmiska elektromagnetiska vågorna har många nya tekniska tillämpningar tillkommit. Kraftig ultraviolett strålning uppstår bl. a. i flera nya svetsprocesser, infraröd strålning kommer från nya tekniska processer för uppvärmning, smältning och förångning. Mikrovågor som används industriellt i många sammanhang, bl. a. för uppvärmning och härdning, utsänds även från radar och TV-länkar och har fått en vidsträckt användning i hushållens värmeugnar. Laser som infördes industriellt under 1960-talet finns inte i naturen. Laserstrålens intensitet gör att enbart reflexer från väggar och andra reflekterande ytor kan få en betydande skadeverkan.

De hälsorisker från elektromagnetisk strålning som först studerades och som dominerar i hittillsvarande undersökningar gäller värmeeffekten i levande organismer

som upptagit strålning. Sådana effekter kan vara både makroskopiska varvid hela eller stora delar av organismen deltar i värmeöverföringsprocessen eller mikroskopiska, då cellulära komponenter drabbas, t. ex. när biologiskt bundet vatten i cellen förångas. Ögonlinserna har visat sig vara känsliga för mikrovågsbestrålning och linsgrumling har framkallats av flera olika frekvensområden.

Den biologiska effekten av mikrovågor beror av många faktorer, intensitet, frekvens, vågform, pulserande eller icke pulserande strålning. Den beror vidare av känsligheten som varierar mellan olika djurarter och för samma djurart mellan olika kroppsdelar och ofta med åldern. Så är kaninögon särskilt känsliga för mikrovågor och kaniner med diabetes är betydligt känsligare än friska djur.

När det gäller exponering i arbetet har det betydelse hur man arbetar i förhållande till strålkällan, vilken del av kroppen som bestrålas, hälsotillstånd, inverkan av kemiska ämnen. Strålning i millimeterområdet stoppas vanligen av huden. Med ökande våglängd ökar strålningens djupverkan. Kroppsform och kroppsstorlek är därför viktiga parametrar vid bedömningen av riskerna. En betydande oenighet råder om de gränser som skall sättas för tolerabel strålning, och ytterligare forskning är här nödvändig.

Joniserande strålning

Joniserande strålning består av små partiklar som slungas ut från strålkällan. Dessa partiklar har förmåga att påverka det bestrålade mediets elektriska egenskaper genom att atomer och molekyler övergår till elektriskt laddade joner. Dessa kan i sin tur utlösa olika biologiska processer som leder till att levande celler skadas eller dödas.

Människan har alltid varit utsatt för joniserande strålning från omgivningen. Fram till andra världskriget var av människan framkallad sådan strålning huvudsakligen begränsad till röntgenstrålning. Med kärnkraftens olika tillämpningar efter andra världskriget har ett stort antal nya metoder, arbetsprocesser och tekniska utrustningar tillkommit som använder sig av artificiellt framställda källor för alfa-, beta-, gamma-, neutron- och protonstrålning. Dessa olika strålningstyper har olika genomträngningsförmåga och olika biologiska effekter. Riskerna för sådan strålning har betraktats så stora att de under denna tidsperiod framtvingat internationella regler som saknar motsvarigheter bland andra potentiellt farliga miljöfaktorer.

Lufttryck

Med onormalt lufttryck menar man tryckförhållanden som avsevärt skiljer sig från lufttryckets variationer vid havsytan. Den yrkesmässiga exponeringen för onormala tryckförhållanden har ökat genom tillkomsten av nya teknologier som tillåter vistelse både på höga höjder, t. ex. inom flyget, eller på stora vattendjup. I tunnel- och anläggningsarbeten måste man inte sällan tillgripa övertryck för att stödja strukturer eller hindra inträngning av vatten.

Öron och andra hålrum i kroppen, blodets gasupptagande förmåga, är känsliga för tryckförändringar. Ett ökande intresse har knutits till olika samverkande faktorer, t. ex. låga koloxidhalters samverkan med en minskad syretransport i blodet genom minskat syretryck. I stort är det emellertid mera det ökande antalet exponerade som kännetecknar utvecklingen än tillkomsten av nya rön rörande riskerna.

Värme och kyla

Antalet människor som arbetar under extrema temperaturförhållanden har också ökat högst väsentligt. Trots betydande ansträngningar att minska exponeringen föreligger stora värmeproblem i flera industriella sammanhang, t. ex. järn- och smältverk. Kyla är ett svårbemästrat problem inom livsmedelshanteringen där kyltekniken åstadkommit något av en revolution. Så ökade djupfrysningsindustrin i USA mellan 1948 och 1960 med över 700 %. Trots stora ansträngningar har det

visat sig mycket svårt att tillfredsställande åtgärda både värme- och kylproblem inom arbetslivet och de utgör därför betydande arbetshygieniska problem för framtiden.

För ännu flera människor inom arbetslivet har subjektiva besvär rapporterats från en mindre lämplig kombination av de fysiologiskt sett samverkande klimatfaktorerna temperatur och värmestrålning, lufthastighet och luftfuktighet. Dessa s.k. klimatfaktorer påverkar värmeutbytet mellan människan och omgivningen och har betydelse för både arbetsprestationen och välbefinnandet. Drag är ett av de vanligaste klagomålen inomhus. Utomhus är samverkan mellan kyla och vibrerande verktyg en orsak till bl.a. kärlrubbningar i fingrar och händer.

Buller och vibrationer

Under de senaste tjugo åren har buller och vibrationer både ökat i intensitet och utvidgats till allt större grupper av exponerade människor. Till en början begränsades intresset till hörbart ljud och vissa typer av vibrationsskador, t.ex. hos bankningsarbetare inom skoindustrin. Tillkomsten av nya källor för buller och vibrationer har vidgat intresset till infraljudsområdet där lågfrekventa vibrationer återfinns och till ultraljudsområdet, dvs. högfrekventa ljud, som har så snabba svängningar att örat inte hinner registrera det med hjälp av trumhinnan. Både infraljud och ultraljud har industriella tillämpningar. Ultraljud används bl.a. för icke förstörande materialkontroll och sedan 1950 även för diagnos och terapi inom medicinen. Ofta uppträder emellertid sådana ljud som tekniska sidoeffekter från teknologier som inte primärt nyttiggör det bildade bullret.

När det gäller hörselskadande buller har omfattande undersökningar i industriländerna visat kraftigt ökade risker för hörselskador på många arbetsplatser inom ett flertal branscher. Till detta kommer en betydande exponering för hörselskadande och störande buller utanför arbetet. Buller måste betraktas som den mest utbredda yrkesrisken f.n. Insatser för bullerbekämpning bör därför få hög prioritet.

Olika tekniska utredningar har fastslagit de stora tekniska svårigheterna att eliminera bullret från befintliga bullerkällor eftersom bullret är en ofrånkomlig del av maskinens normala funktioner. Utvecklingen har emellertid visat att det är möjligt att påverka tekniska nykonstruktioner och sålunda åstadkomma en effektiv bullerbekämpning.

Infraljud förekommer i naturen, t.ex. i samband med stormar och vindar, men det på teknisk väg framställda infraljudet har snabbt ökat i omfattning både på arbetsplatserna och utanför. Så exponeras varje människa som kör bil för infraljud. Infraljud har visat sig ha olika psykiska effekter: illamående, förlängd reaktionstid och minskad precision i kvalificerade synuppgifter. Flera olika organ i kroppen kan dessutom påverkas genom resonansfenomen.

Ultraljud dämpas relativt snabbt i luft men många människor exponeras numera stadigvarande för sådant ljud och de eventuella skadeverkningarna tilldrar sig f.n. ett betydande medicinskt intresse.

Belysning

Belysning är en fysikalisk faktor i arbetet som väsentligen berör komfortområdet, icke desto mindre spelar åtgärder härvidlag en viktig roll för hälsa och välbefinnande. Att en rätt belysning är viktig i allt arbete har visats i en rad olika undersökningar efter andra världskriget. Det har visat sig att synarbetet i mycket hög grad bestäms av faktorer som kan mätas och värderas såsom arbetsföremålets storlek, kontrastförhållanden, ljustäthet och observationstid. Färger spelar också en viktig roll. Eftersom synen förändras med stigande ålder har en individuell anpassning av belysningen till människan som kan förändras allteftersom ljusbehovet ökar blivit ett önskemål som kunnat förverkligas endast i begränsad utsträckning. Belysningsproblemet är liksom buller f.n. framför allt en fråga på planeringsstadiet.

Under de två senaste årtiondena har den arbetande människans exponering för fysi-

kaliska agens radikalt förändrats både med avseende på antalet strålkällor, deras storlek och mångsidiga användning. De gräns- och riktvärden som är vägledande för olika åtgärder inom arbetslivet är ofullständiga och grundar sig fortfarande mera på djurförsök än på detaljerade kunskaper över aktuell exponering inom arbetslivet. De statistiska uppgifterna över inträffade skador är ofullständiga och eftersläpande och säkerligen avsevärt lägre än de verkliga. Antalet publicerade rapporter över påvisade effekter från fysikaliska agens har emellertid stigit snabbt under den senaste tioårsperioden.

Ögonskador är de vanligast rapporterade och beskrivna skadorna från icke joniserande strålning. Hudskador — även cancerfall — är de vanligast rapporterade från exponering för joniserande strålning. Röntgen- och gammastrålning från industriella och medicinska strålkällor uppges som de vanligaste orsakerna. Antalet rapporterade skador efter kombinerad exponering för flera olika slags strålning, t. ex. radar och röntgen, högfrekvensstrålning och röntgen, mikrovågor och röntgen ökar i den internationella litteraturen. De skador från infra- och ultraljud som rapporterats kan ofta härledas till expositionsförhållanden där samverkande orsaker inte kan uteslutas. Även när det gäller inverkan av icke hörselskadande buller ägnas numera samverkande orsaker ett betydande intresse. Så synes buller och belysning kunna samverka på olika sätt när det gäller synarbete och synprestation. Buller och trötthet är en annan frågeställning som studeras.

4.3.2 Utvecklingen på det kemisk-tekniska området

Inom arbetshygienen ägnades de kemiska miljöfaktorerna både ett tidigare och större intresse än de fysikaliska. Till en början koncentrerades åtgärderna till de råmaterial som används inom industrin. Stora internationella frågor var damm, särskilt silikosfarligt sådant, vissa metaller, framför allt bly och kvicksilver, samt några oljor, bl. a. kyloljor, och några lösningsmedel sådana som bensen.

Bland de undersökningar och studier som utfördes vid Folkhälsoinstitutets yrkeshygieniska avdelning under 1940—1950-talen var de stora frågorna silikosfarligt damm, koloxid, några tunga metaller: bly, kvicksilver, kadmium, vanadin, några metalloider, nämligen arsenik och fosfor, några tekniska lösningsmedel framför allt klorkolväten.

Den svenska yrkessjukdomslagen omfattade vid 1950-talets början skador från arsenik, bly, kvicksilver, fosfor och några föreningar därav. Vidare nämndes lösningsmedel, främst bensen, och några andra kolväten och kolvätederivat, några gaser, koloxid, cyanväte, kolsvavla, svavelväte, klor och klorföreningar, kväveoxider, några salter, t. ex. kromsalter. Stendamm var ett exempel på en naturprodukt som även räknades upp. För att yrkesskada skulle föreligga måste diagnosen som tidigare nämnts i samband med fysikaliska miljöfaktorer vara entydig.

I det praktiskt förebyggande arbetet lades en större vikt vid medicinska undersökningar av exponerade individer än vid mätningar av uppträdande mängder eller koncentrationer i miljön. En betydande forskning pågick i syfte att finna utsöndringsprodukter från kroppen som kunde användas för att kontrollera expositionen. Det förebyggande arbetet byggdes i hög grad upp utifrån kliniska fynd, rutiner och erfarenheter. För några av de vanligaste ämnena förelåg dock förslag till maximalt tillåtliga nivåer i luften, framför allt från amerikanska källor. Det betonades emellertid att användningen av instrument för sådana mätningar och bedömning av mätresultaten endast fick företas av personal som var särskilt utbildad för sådana undersökningar. Det ansågs inte möjligt att skriva in sådana gränsvärden i lagstiftningen, eftersom effekten av ett överskridande i det enskilda fallet inte kunde bedömas utifrån enbart sådana mätningar. Endast i ringa utsträckning diskuterades en möjlig samverkan mellan flera olika ämnen som samtidigt förekom på en arbetsplats. De första undersökningarna över sådan samverkan gällde yrkeshudsjukdomar och lungskadande ämnen i luften. Potentierings- eller förstärkningseffekter diskuterades ibland med analogier hämtade

från samverkan mellan mediciner vid medicinering.

År 1945 upptäcktes det sista av naturens 92 grundämnen och man ansåg då på många håll att gränserna för den kemiska utvecklingen kunde skönjas. Inom de närmaste 11 åren syntetiserades emellertid ytterligare 11 grundämnen som veterligen aldrig förekommit i naturen, och inom den organiska kemin — kolföreningarnas kemi — gjordes nya upptäckter, där flera grundämnen med lämpliga konstgrepp visade sig ha mycket av kolets variationsrikedom i sin förmåga att bilda nya kemiska föreningar. Följden blev ett utflöde av nya kemiska föreningar som vida överträffade tidigare prognoser och föreställningar.

Kemisk industri

Som följd härav har den kemiska industrin undergått en snabb utveckling och expansion under de senaste tjugo åren. Den genomsnittliga ökningen per år i industriländerna har varit 10 % eller mera för de viktigaste syntetiska organiska kemikalierna. Utvecklingen har karakteriserats av en oerhörd konkurrens både mellan företag som tillverkat likartade produkter och mellan tillverkning av marknadsförda produkter och nya sådana. Många kemiska produkter kan framställas på flera olika sätt. Så kan en vanlig förening som ättiksyra framställas från tre olika råmaterial och med hjälp av ett tiotal olika syntesförfaranden.

Kännetecknande för kemiska tillverkningar är att man samtidigt med önskade huvudprodukter får ett varierande antal mellanprodukter och biprodukter, varav många kan vara synnerligen hälsofarliga. Råvaror och halvfabrikat som används för vidare kemisk framställning innehåller ofta sådana biprodukter som föroreningar. Riskerna från sådana föroreningar är ofta svåra att bedöma och kräver en vaksam rutinkontroll av utgångsprodukter och mellanled i processerna.

Tekniska innovationer inom det kemiska området har både direkt och indirekt skapat ett stort antal nya arbetstillfällen. Kemiska kylmedier har bl. a. möjliggjort kylindustrins enorma expansion. Plastindustrin var före andra världskriget förhållandevis obetydlig. Nu är plasterna av avgörande betydelse inom många områden: byggnadsindustri, kommunikationsteknik, textil-, nöjes- och underhållningsindustri.

Arbetshygieniska problem

F. n. är över två miljoner kemiska ämnen namngivna i s. k. Chemical Abstracts och ca 250 000 tillkommer i sådana förteckningar för varje år. Mellan 500 och 1 000 nya kemiska produkter kommer ut i marknaden per år. Över 10 000 olika kemiska produkter framställs i stora kvantiteter och förekommer över hela världen. Av dem är många stabila syntetiska ämnen som är artfrämmande i förhållande till människor, djur och andra levande organismer.

Inverkan på levande organismer av olika kemiska ämnen är endast delvis känd. De undersöknings- och testförfaranden som används medger ofta endast slutsatser om akuta effekter. Kännedomen om kroniska effekter, fosterskadande, sensibiliserande, cancerogena och mutagena effekter är mycket begränsad och större delen av den tillgängliga informationen kommer från djurförsök. Resultatet av sådana kan ofta inte utan vidare överföras till människan. Så kan ett lösningsmedel orsaka cancer hos försöksdjur, däremot inte hos människan.

Den kanske största förändringen under 1960-talet var att det toxikologiska arbetet som tidigare bedrevs utan nära samarbete med biologer och cellforskare befanns nödvändigt att komplettera med cellforskning. De kunskapsluckor man nu söker fylla igen rör den levande cellens reaktioner under påverkan av olika ämnen och agens i miljön.

Den kanske väsentligaste komplikationen som tillkommit under senare år är erfarenheten att kemiska ämnen ofta samverkar sinsemellan och även med fysikaliska agens. Denna samverkan kan leda till en skada både när ämnena förekommer samtidigt och när

man utsätts för dem efter varann och med tidsintervall emellan. Denna kunskap har ställt det tidigare arbetet med att formulera hygieniska gränsvärden eller tillåtliga doser som människan kan utsättas för utan risk i en ny och mera bekymmersam situation.

Under lång tid försökte man formulera sådana gränsvärden för de kemiska ämnena var för sig. I den internationella litteraturen återfinns f. n. förslag för 500—1 000 enskilda sådana ämnen. Dessa gränsvärden används i olika utsträckning men vanligen som vägledande riktvärden. De omges emellertid med allt större reservationer. Definitionsmässigt bör man normalt inte riskera skador från det aktuella ämnet ens i livslångt arbete, om gränsvärdet inte överskrids. Man blir emellertid alltmera ovillig att ange generella gränser för vad som är tolerabelt. När en reaktionsbenägen atom eller molekyl kommer i kontakt med andra som är i stånd att undergå kemiska reaktioner äger en kemisk samverkan rum. Detta sker oavbrutet i den levande cellen. Även om kemiska ämnen reagerar med varann på ett för cellen potentiellt skadligt sätt, behöver inte en skada inträffa, förutsatt att kroppens eget reparationssystem kan eliminera den i samma takt som skadan uppkommer. Det är svårt att sätta en säker gräns för en tolerabel sådan påfrestning i form av ett gränsvärde, eftersom de individuella skillnaderna i känslighet kan vara betydande. Vad som är obestridligt är egentligen bara sannolikheten att ett ämnes skadliga effekt minskar med avtagande koncentration, om det inte är essentiellt för kroppen. Svårare är det att ange nivåer, där den potentiella eller statistiska risken för skada är ringa eller försumbar. Studier av ett hundratal olika enzymsystem har emellertid visat att det kan sättas en nedre gräns, under vilken en skadlig inverkan på enzymaktiviteten kan försummas. Den biokemiska aktiviteten av kemiska ämnen är ofta starkt molekylspecifik och därför beroende av koncentrationen av vissa sorters atomer eller molekyler i cellen. Om man t. ex. har samma mängd närvarande av metallerna molybden, kobolt och bly i en levande cell, är det bara kobolt som är biologiskt aktiv. Därför är det nödvändigt att närmare kartlägga de intercellulära kemiska reaktionerna. Gränsvärden som tar hänsyn till sådana fenomen blir svåra att fastställa och forskningsarbetet blir tidsödande. I det önskvärda kunskapsunderlaget ingår inte bara kännedomen om den exponering som sker direkt på arbetsplatsen utan också den indirekta exponeringen genom näringskedjor och ekosystem och de följder den totala exponeringen har både för individen som sådan och människan som art.

De studerade förändringarna utspelar sig i ett diffust gränsområde mellan normala och störda kroppsfunktioner. Fosterskadande effekter har påvisats för tidigare kända substanser som vissa metaller och metallföreningar och en rad organiska ämnen. Den cancerogena eller sensibiliserande effekten måste allt oftare sättas i relation till flera olika ämnen och agens. Vissa ämnen förändras och blir potentiellt farligare i ekosystemen. Förstärkningseffekter från andra ämnen är tänkbara osv. Sannolikt kommer de nuvarande hygieniska gränsvärdena för enskilda ämnen inom nära framtid att ersättas av indexvärden, som i enkla talvärden sammanfattar den relativa betydelsen av flera olika ämnen och agens på ett sätt som gör sådana index användbara i den praktiska rutinövervakningen ute på arbetsplatserna. För detta arbete fordras enkla och robusta mätinstrument som dock ännu saknas i en betydande grad.

Förebyggande åtgärder

Eftersom man inte kan räkna med att biologisk och toxikologisk forskning ska kunna hålla jämna steg med den nuvarande kemiska utvecklingen är det nödvändigt att öka och systematisera kontrollen över kemiska ämnens tillverkning, hantering och spridning.

Myndigheterna kan förbjuda tillverkning av vissa typer av kemiska ämnen och ange allmänna regler för hur de tillåtna kemiska ämnena ska hanteras. Även om man med sådana ingripanden och kontrollförfaranden i och för sig kan åstadkomma goda system för övervakning blir det endast en mindre del av det totala antalet potentiellt farliga substanser

som kommer att beröras och man måste därför komplettera med en ökad frivillig övervakning och kontroll inom företagen t. ex. genom företagshälsovård. Särskilt viktigt är det att den tekniska övervakningen från programarbete och projektering till drift, underhåll och återkommande rutinkontroll organiseras som ett integrerat tekniskt system som bygger på de biologiska premisserna.

Den andra typen av kontroll gäller de medier som kemiska föroreningar kan sprida sig i. Exempel på detta är åtgärder som berör vatten-, luft- och markföroreningar. Riktlinjer och regler kan anges av myndigheterna som hindrar icke önskade emissioner från olika källor. Men dessa regler måste gälla samtliga aktuella medier och vara nära samordnade. Att kontrollera ämnen som förekommer i stora mängder är relativt lätt, svårare är det att kontrollera ämnen som sprids i små kvantiteter. Ofta saknas ännu ändamålsenliga mätmetoder för sådana kontrollförfaranden. Övervakningen försvåras av att många ämnen kommer ut i miljön via olika konsumentprodukter. Om en konsumentprodukt efter användning avlägsnas genom ett kommunalt avloppssystem eller genom att förbrännas i en förbränningsanläggning, är det nästan omöjligt för de kontrollerande myndigheterna att effektivt bevaka de toxiska produkter som kommer att spridas. Luckor uppstår i beräkningarna av de kvantiteter som tillförs olika recipienter. Många giftiga ämnen är inte renodlade vatten- eller luftföroreningar utan återfinns i varierande kvantiteter i luft, vatten, mark samt i olika råvaror, industriella produkter och konsumentvaror.

De olika vägar som leder till en exposition för en individ är därför svåra att fastställa men det är viktigt att så sker inte minst därför att man i allt större utsträckning behöver kontrollera den samlade livsexpositionen för ett snabbt ökande antal ämnen. Uppenbart är emellertid att företagshälsovården är ett viktigt fundament att bygga en sådan övervakning på.

Det torde finnas små möjligheter att bromsa den nuvarande kemiska utvecklingen. Det som är möjligt under 1970-talet är att utnyttja de stora möjligheterna som föreligger att finna alternativa ämnen som förenar önskade tekniska och praktiska egenskaper med en väsentlig reduktion av icke önskade sidoeffekter. I stigande utsträckning har det visat sig vara tekniskt möjligt att förplanera kemiska molekyler, dvs. ge dem önskade egenskaper. Man måste i fortsättningen mera metodiskt försöka förutse och pröva sidoeffekterna genom bl. a. användning av försöksmodeller och simuleringsteknik. Dessa åtgärder skiljer sig från dem som varit förhärskande under 1960-talet, varvid man i långa stycken utarbetat korrigerande åtgärder med ledning av redan inträffade skador. Skälen till en bättre förhandsbedömning av sidoeffekterna är många och starka. Under de senaste två årtiondena har exposition för kemiska ämnen vidgats från att gälla begränsade och lätt lokaliserade befolkningsgrupper till att omfatta hela befolkningen. Detta är därför inte åtgärder som man kan vänta med.

Viktigt är att informationen över de potentiella riskerna både ökas och systematiseras.

Det är inte bara namn, kemisk sammansättning, producerade mängder samt användning av kemiska ämnen och resultat av olika slags test och undersökningar som ska ingå i en sådan information. Man måste också utarbeta enhetliga, uniforma system för att klassificera och hantera information rörande kemiska ämnen. Informationssystemen måste på ett lättfattligt sätt ge uppgifter om tillverkare och distribuerade kvantiteter och kunna åskådliggöra flödet av de aktuella substanserna genom hela människans miljö. Om man fokuserar informationen till den samlade förekomsten av det förorenade ämnet mera än till ämnets mer eller mindre sporadiska uppträdande i olika medier, dvs. strävar efter att beskriva ämnets globala fördelning i alla medier, uppnår man viktiga fördelar. Ett potentiellt problem kan då snabbt identifieras, innan skador behöver ha rapporterats, och lämpliga förebyggande åtgärder prioriteras.

Man måste också i informationen lämna uppgifter om de mest effektiva motåtgärderna för att hindra en icke önskad uppkomst och spridning. Om en analys visar att större delen av ämnet kommer att spridas i miljön med

vatten som medium, måste i första hand åtgärder sättas in för att hindra spridning av det vattenburna ämnet.

Om en identifierad industriell eller konsumentrelaterad användning av en substans är ansvarig för spridningen av huvuddelen av föroreningen, är den mest effektiva strategin knuten till distribution och användning av ämnet. Registrering och mätningar som samtidigt täcker ämnets förekomst i samtliga aktuella medier ger dessutom beslutsfattarna den överblick som är nödvändig för att överväga de bästa förebyggande åtgärderna och de mest ändamålsenliga kontrollmetoderna.

För att kunna hålla de system up-to-date som används för att upptäcka, testa, mäta och kontrollera kemiska ämnen måste den vetenskapliga bakgrunden och forskningen inom detta område väsentligt ökas. I denna forskning måste en övergripande tvärvetenskaplig syn anläggas på de projekt som skall genomföras. För att bedöma de faktorer som berör människans hälsa måste den totala expositionen från ett givet ämne från alla miljömedier, luft, vatten och föda, kunna bestämmas. Samverkan av olika agens och kemiska ämnen både i kroppen och utanför måste kunna utvärderas. Liknande överväganden måste kunna göras för en rad andra levande organismer. Metoder för att studera effekterna av olika ämnen på människa och miljö måste vidgas och den vetenskapliga basen för att tolka sådana resultat måste avsevärt förbättras.

Nuvarande vetenskapliga kunskaper och data från djurförsök är ofta helt otillräckliga och möjliggör inte en tillfredsställande översättning av resultaten till tänkbara effekter på människan. Stora ansträngningar måste göras för att utarbeta lämpliga metoder att mäta och värdera olika ämnen både kvantitativt och kvalitativt. Lagstiftning kan endast skapa en ram för sådana ansträngningar. Den kan inte i sig själv göra resultaten fruktbringande på ett tillräckligt dynamiskt sätt. De möjligheter att studera den samlade effekten av olika påfrestningar på människan som företagshälsovården skapar utgör en viktig bas för en bevakning av samspelet mellan människan och miljön.

4.3.3 Ergonomi — Anpassningen av arbetet till människan

Ergonomi har utvecklats under de senaste 20 åren och begreppet hade sålunda ännu inte präglats vid tiden för tillkomsten av nu gällande arbetarskyddslag. Med ergonomi avses samspelet mellan människan och arbetet. Men ofta används ergonomi för att beteckna anpassningen av arbetet till människan, med hänsyn till byggnad och funktion, för att på detta sätt minska belastning och yrkesrisker och skapa ur mänskliga synpunkter optimala arbetsbetingelser.

Ergonomin i dess ursprungliga betydelse fick stor spridning i början av 1950-talet utgående från engelska forskargrupper. Man studerade då toppbelastningar i arbetet, ofta kombinerade med värmebelastning, över huvud taget ofta det fysiskt tunga arbetet, som man försökte att analysera och därefter eliminera genom tekniska åtgärder. Så småningom började man även att studera det lätta ensidiga arbetet. Man har här gjort ingående rörelsestudier och började alltmer utnyttja elektromyografi eller andra biologiska signaler för att i detalj studera belastningen på kroppen i en arbetssituation. Psykologiska forskare började studera perception och beslutsprocesser för att sedan påverka utformningen av signaler, visare, instrumentpaneler, hur de uppfattas av ögat och hjärnan och hur de bäst skall utformas för att anpassas till sinnesorganen och nervsystemets byggnad och funktioner.

Begreppet systemergonomi infördes enligt vilken människa-maskin-systemet skall fungera som en helhet, varav människan är en del. Man nedlade mycket arbete på att utforma maskiner, så att människan skulle vara en väl anpassad del av detta system. Härvid gällde alltmer problemen angående perception, beslutfattande och det lätta ensidiga muskelarbetet, så att utformningen av maskiner löstes så att man inte fick onödig eller hälsofarlig belastning på kroppen eller

sådan belastning som skapade alltför stor trötthet och som därigenom kunde medföra risk för sjukdom eller olycksfall och eventuellt också risk för nedsatt produktion, kvantitativt eller kvalitativt.

Experimentalpsykologins begränsning visade sig emellertid, när man i produktionsplaneringen alltför snävt gjorde arbetstidsberäkningar mot bakgrunden av experimentalpsykologins erfarenheter, att t. ex. viss tid skulle ur teoretisk synpunkt vara tillräcklig för människan för ett visst arbetsavsnitt. Det visade sig att människans reaktioner kan påverkas av yttre faktorer i och utanför arbetet och inte alltid blir enligt beräkningar. Även om den psykologiska eller psykomotoriska processen under experimentella betingelser tar en viss tid, måste man betrakta människan som en helhet i sin arbets- och sociala situation, då inte alltid experimentalpsykologins förutsättningar är för handen.

Man har även på senare år ägnat sig åt ergonomi för vissa grupper eller personalkategorier. En grupp, där man studerat de ergonomiska problemen, är de medelålders och äldre, hur arbetet bäst kan anpassas även till dessa kategorier. Inte bara den direkta arbetsanpassningen utan även utformningen av undervisningsmetoder för äldre, vid omskolning eller vid inlärning av nya arbetsprocesser har studerats. En annan grupp, som i utlandet studerats, men där i Sverige hittills föga gjorts, är ergonomi för begränsat arbetsföra. I Sverige har man i viss utsträckning ägnat sig åt att inreda bostäder och utforma hjälpverktyg som skall anpassas för handikappade. Ännu är mycket litet gjort för att direkt anpassa maskiner eller arbetssituationer även till denna grupp.

I Sverige har ännu relativt litet gjorts inom tillämpningen av *ergonomi för arbetarskyddsåtgärder.* Åtskilliga skydd mot olycksfall eller yrkessjukdomar kan utformas så att de tekniskt är mycket effektiva, men de är samtidigt ofta obekväma, t. ex. alltför tunga, ohanterliga eller till hinder i arbetet. De är i regel heller inte utformade ergonomiskt.

Skyddsåtgärdernas ergonomi, som bl. a. behandlas i en av ILO utgiven skrift, är ett område som bör ytterligare beaktas i Sverige för framtiden.

Man har räknat med att ökad mekanisering och automation skulle minska risker för olycksfall och yrkessjukdomar och minska belastningen på människan. Men automationen är inte alltid helt självreglerande. Åtskilliga allvarliga olyckshändelser i hel- eller halvautomatiserade processer visar att automationen kommer att tillskapa en ny typ av ergonomi och av arbetarskyddsåtgärder, där man framför allt inriktar sig på att människorna i vissa situationer ur skyddssynpunkt eller hälsosynpunkt skall kunna stoppa arbetsprocessen för att förhindra skada.

Systemergonomin har på senare år avlösts av eller kompletterats med s. k. felergonomi. Härvid går man ett steg längre och försöker att ur ergonomisk synpunkt analysera vad det finns för fel i det aktuella systemet människa-maskin, som konstruerats. En systematisk analys av fel i människa-maskinsystemet har visat sig vara en ny form av ergonomi, som kan ge mycket goda resultat för att förbättra anpassningen av arbetet till människan. Man anser att eftersom det är svårt att finna ett samband mellan storleken av det fel eller misstag man kan göra och de konsekvenser detta fel kan få, är det inte möjligt att arbeta efter en konventionell olycksfallsteori för att förhindra uppkomsten av olycksfall. I stället söker man i systemet människa-maskin efter alla de misstag en människa kan göra. Dessa misstag söker man sedan klassificera på basis av kunskap om människans färdigheter och beteende, som t. ex. vilket är välbekant i experimentell psykologisk litteratur, att när man skall utföra en rad rörelser i viss ordningsföljd uppstår ett fel inte på grund av att man gjort fel rörelse utan att man gjort rätt fast i fel ordningsföljd. Vid det franska arbetsmedicinska institutet hade man konstruerat simulatorer, motsvarande dem som man har vid flygträning, som kan simulera de olika fel, som kan inträffa i en maskin, t. ex. en press, analysera bakgrunden och orsakerna till dessa fel. På detta sätt kan man systematiskt få fram de fel, som kan inträffa och på konstruktionsstadiet eller i prototypstadiet försöka ytterligare förbättra ergonomin.

Det har emellertid visat sig, att man inom

ergonomin ofta har haft en alltför mekanisk syn på människan som en "nervmuskelmaskin", som uppfattar och iakttar, fattar beslut i hjärnan med ledning av iakttagelserna och tidigare erfarenheter och slutligen gör vissa muskelrörelser. I den psykomotoriska processen finns ingående, beslutfattande och utgående moment. Människan reagerar emellertid inte så enkelt utan det finns många faktorer i människans arbets- och sociala situation, som kan påverka individen och hans reaktion i en arbetssituation. Erfarenheten från socialpsykologiska studier utvisar, att även om arbetsprocessen och arbetsmiljön kan vara väl utformad ur ergonomisk-fysisk synpunkt med människa-maskin-systemet som en enhet, så kan människan i sin arbets- och sociala situation reagera på ett annat sätt. Människans subjektiva upplevelse av arbetssituationen kan spela en stor roll även om tunga moment och moment som kan innebära stress i olika former elimineras. Monotonin i arbete eller upplevd meningslöshet av arbetssituationen kan framkalla en alienation, som negativt kan påverka individens hälsa. Härmed får ergonomin en naturlig övergång till socialpsykologin och dess studier av arbetsförhållanden.

Vad som torde krävas för framtiden är att få mera och bättre normer för hur en arbetssituation skall utformas och att dessa normer blir tillämpade redan på planerings- eller konstruktionsstadiet, t. ex. vid maskintillverkning eller vid tillskapandet av nya arbetsprocesser. Man bör stödja fortsatt utveckling av metodik för att kunna kartlägga arbetskrav och arbetsbelastning i olika situationer för att sedan på konstruktions- och planeringsstadiet kunna eliminera olägenheter genom ergonomiska åtgärder. Om normer och riktlinjer tillskapas är det viktigt, att det sker i internationellt samarbete, så att en internationell "model code and standards" för ergonomiska åtgärder utarbetas.

4.3.4 Psykosociala faktorer i arbetsmiljön

Psykologiska och sociologiska synpunkter på arbetsmiljön har under de senare åren fått en allt större betydelse och kan numera sägas ingå som en integrerad del av de åtgärder som bör vidtas för att åstadkomma en mera mänskligt och demokratiskt fungerande arbetsmiljö. Detta torde sammanhänga främst med ökade anspråk till följd av höjd levnadsstandard, bättre utbildning och en arbetsmarknad som, generellt sett, sedan lång tid kännetecknats av brist på arbetskraft. Ökade kunskaper genom psykologisk-sociologisk forskning torde också ha bidragit till denna utveckling, bl. a. genom analyser av sambanden mellan produktionsteknik och arbetstillfredsställelse.

Under senare år har ett synsätt börjat tränga fram där individen ses som subjekt, dvs. man utgår från analyser av människans egna erfarenheter och viljeuttryck och försöker sätta dessa i relation till produktionsbetingelserna och till nödvändiga förändringar av produktionsorganisation och arbetsinnehåll.

Denna aspekt skulle kunna kallas subjektiv arbetsanpassning därför att den utgår från individens upplevelser och försöker fastställa sambanden mellan dessa och förhållanden i miljön. Man kan tala om god anpassning när det totala utbytet av arbetet tillfredsställer vissa subjektivt upplevda anspråk och behov hos individen.

I västerländsk samhällsforskning har under åtskilliga decennier diskuterats vilket inflytande den moderna industrimiljön har på människors arbetstillfredsställelse och allmänna livsanpassning. Forskare har påtalat en grundläggande konflikt mellan individens behov och företagens mål, en konflikt mellan mänskliga och ekonomiska värden. Särskilt stor oro har uttalats över de negativa inflytanden som kan tänkas härröra från arbetsvillkoren vid massproduktion i stora produktionsenheter.

Den industriella utvecklingen har under lång tid präglats av den klassiska organisationsläran eller den s. k. Taylorismen. Karaktäristiskt för denna organisationsteori har varit ett antagande om att löntagarens lydnad och lojalitet gentemot företagets målsättning endast kan erhållas genom en kombination av ekonomiska incitament och tvångsåtgärder av olika slag. Organisationen

har ofta byggt på ett antagande om att människor i allmänhet är ointresserade av att ta ansvar och arbetar bara därför att de är tvungna. Detta nödvändiggör — har man menat — ett system som ger hög prestation oberoende av individens intresse för arbetet. En huvudprincip har därför varit att skilja mellan å ena sidan verkställighet av arbetsoperationer, å andra sidan planering och kontroll. Vidare har man successivt strävat efter att bryta ned arbetsoperationerna i så små cykler som möjligt och med så kort utbildnings- och inlärningstid som möjligt. Man har infört omfattande regelsystem och administrativa rutiner för att upprätthålla ordning och disciplin. Genom prestationslönen har man sammankopplat individens intresse av god förtjänst med företagets intresse av god prestation och sålunda strävat efter att få honom att lojalt acceptera det ekonomiska systemets målsättning.

Den psykologiskt orienterade human relationskolan växte på 1950-talet fram som en kritisk riktning gentemot den gamla organisationsläran. Den var kritisk framför allt därför att den ansåg att organisationsläran ej gav möjlighet att tillgodose individens behov av samhörighet med företaget som socialt system. Genom att organisera företaget i små arbetsgrupper och genom att leda dessa efter "demokratiska" arbetsledningsprinciper föreställde sig human relationskolan att företaget kan tillgodose individens behov av social förankring och värdegemenskap. Härigenom skapades förutsättningar för god arbetstillfredsställelse, vilket antogs leda till hög produktivitet, god närvaro och låg personalomsättning.

En ytterligare huvudriktning av kritiken mot det traditionella produktionssystemet har utgått från det detaljuppkluvna och tvångsstyrda arbetet. Denna forskningstradition betraktar företaget som socioteknisk system. Man har med detta begrepp velat framhålla teknologins betydelse för de sociala förhållandena på arbetsplatsen och att det råder ett ömsesidigt samband mellan företaget som tekniskt system och företaget som socialt system. Gruppbildning och sociala kontakter liksom självbestämmande och kvalifikationskrav påverkas i stor utsträckning av de produktionstekniska förhållandena. Arbetsplatserna kommer därför att uppvisa stora variationer med hänsyn till hinder och möjligheter att uppleva arbetet intressant och att uppleva samhörighet med arbetsgrupp och företag. Sociala krav av denna senare typ ställer också krav på förändringar av arbetets organisation och utformning och har under senare år aktualiserats i diskussionen om arbetsmiljön.

Svenska forskare har under 1960-talet sökt belysa samspelet mellan den industriella produktionstekniken och individens förhållande till sitt arbete uttryckt i termer av arbetsglädje-främlingsskap och i termer av tillfredsställelse med olika aspekter av arbetsmiljön. I diskussionen av dessa problem förekommer förklaringsgrunder på olika nivåer. Dessa arbeten har framför allt begränsat sig till att belysa variationer med avseende på arbetets art och organisation.

Dessa undersökningars centrala antagande är att arbetets art och innehåll påverkar individens behovstillfredsställelse vunnen genom arbetet. Arbetets psykologiskt relevanta innehåll tänkes bestå av två huvudaspekter. Den ena utgörs av den grad av frihet individen ges att själv bestämma över arbetets uppläggning, arbetsmetoder, arbetstakt, kontakttagande, att utöva ett flertal olika prestationer, förbättra sina prestationer och utveckla ytterligare eventuella anlagsresurser. Den andra är de kvalifikationskrav som arbetsuppgiften ställer på individens skapande förmåga, dvs. på hans kunnande, initiativ, självständighet och kontaktförmåga för att arbetsuppgiften skall bli tillfredsställande genomförd.

Dessa undersökningar visar ett tydligt samband mellan arbetets organisation och innehåll och upplevelsen av arbetsglädje-främlingsskap. Sambanden kvarstår när hänsyn tagits till ålder, kön, inkomst, arbetsledarbeteende, personalpolitik etc. Samtidigt är det alldeles påtagligt att den starkaste kritiken mot det ofria och ensidiga arbetet är mest utbredd bland den unga arbetskraften. Någon sådan kritisk attityd föreligger inte enligt dessa undersökningar bland de ungdomar som

placerats i arbeten med mera kvalificerat innehåll och med högre grad av självbestämmande.

I en svensk sociologisk undersökning har man belyst sambandet mellan å ena sidan arbetets art och innehåll och å andra sidan arbetstillfredsställelsen och det psykiska välbefinnandet.

Den rationaliseringsutveckling som kännetecknas av ökad specialisering, ökad förplanering och ökad maskinstyrning av individens arbete leder enligt dessa undersökningsresultat till lägre arbetsglädje, minskad livstillfredsställelse och ökade psykiska besvär. Vid automatiserade processer, som ställer individen i ett mera fritt och kvalificerat förhållande till arbetet, minskar monotoni- och andra ofrihetsupplevelser och likaså sker en höjning av självkänsla och psykiskt välbefinnande.

I en utredning som framlagts av LO 1971 görs ett försök att fånga LO-medlemmarnas upplevelser av sitt arbete ur psykisk påfrestningssynpunkt. Även här finner man starka samband mellan monotont och ofritt arbete och upplevelser av psykisk stress. Man fann här att i denna undersökning 16 % ansåg att de hade ett huvudsakligen ensidigt och monotont arbete, 9 % kunde ej lämna arbetsplatsen för 10 minuter utan ersättare och 7 % måste arbeta i ett tempo som helt styrs av en maskin.

I denna undersökning konstruerade man ett s. k. ofrihetsindex baserat på svaren i dylika frågor om frihetsgraden i arbetet och redovisade följande uppställning avseende upplevelser av psykisk påfrestning hos personer med olika bundenhet i arbetet.

Eftersom urvalet till utredningens enkät skett med syfte att kunna dra slutsatser för LO i stort skulle man kunna anta att ca 4 % av LO-medlemmarna tillhör den extremgrupp som har ofria arbeten och 47 % har något bundna arbeten. De som har obundna arbeten är ungefär lika många. Man finner att sambandet mellan arbetsfriheten och upplevelsen av stress och psykisk påfrestning är stort.

I en fråga begärdes uppfattningar om vilka faktorer i arbetsmiljön som var orsak till den stress och de psykiska påfrestningar man upplevde.

I diagram 4.1 åskådliggörs orsaker till psykiska påfrestningar i arbetet i grupper som upplevde olika grad av bundenhet. Man finner här de största skillnaderna för enformigt och ointressant arbete men skillnaderna är också mycket stora vad beträffar arbetstakten, buller och rök, drag och luftföroreningar.

Dessa data tyder på att de enformiga och ofria arbetena ofta är förenade med andra negativa miljöfaktorer eller att dessa upplevs starkare än eljest.

Att fysikaliska faktorer i arbetsmiljön kan framkalla störningar i hälsa och välbefinnande är väl dokumenterat. Den roll som motsvarande psykosociala faktorer spelar är erfarenhetsmässigt minst lika betydelsefull men svårare att demonstrera på ett vetenskapligt invändningsfritt sätt. Speciellt gäller detta sådana faktorers inverkan på olika organfunktioner och den roll denna inverkan förmodas spela i olika psykiska och somatiska sjukdomars uppkomstmekanism. Delvis baserat på Ulf von Eulers banbrytande och nyligen nobelprisbelönta upptäckter har vid Karolinska institutet i Stockholm (Laboratoriet för klinisk stressforskning) sedan ett tiotal år bedrivits tvärvetenskaplig forskning med inriktning på just dessa problem. Denna forsknings referensram framgår av diagram 4.2.

Tabell 4.12 Psykisk påfrestning hos personer med olika bundenhet i arbetet.

Grad av bundenhet i arbetet	Antal	Procent	Ej stressade	Något stressade	Ganska stressade	Mycket stressade	Summa procent
Ofria arbeten	159	4	21	28	30	20	99
Något bundna arbeten	1 967	47	39	34	15	11	99
Obundna arbeten	1 997	47	49	32	13	6	100
Totalt	4 123	98					

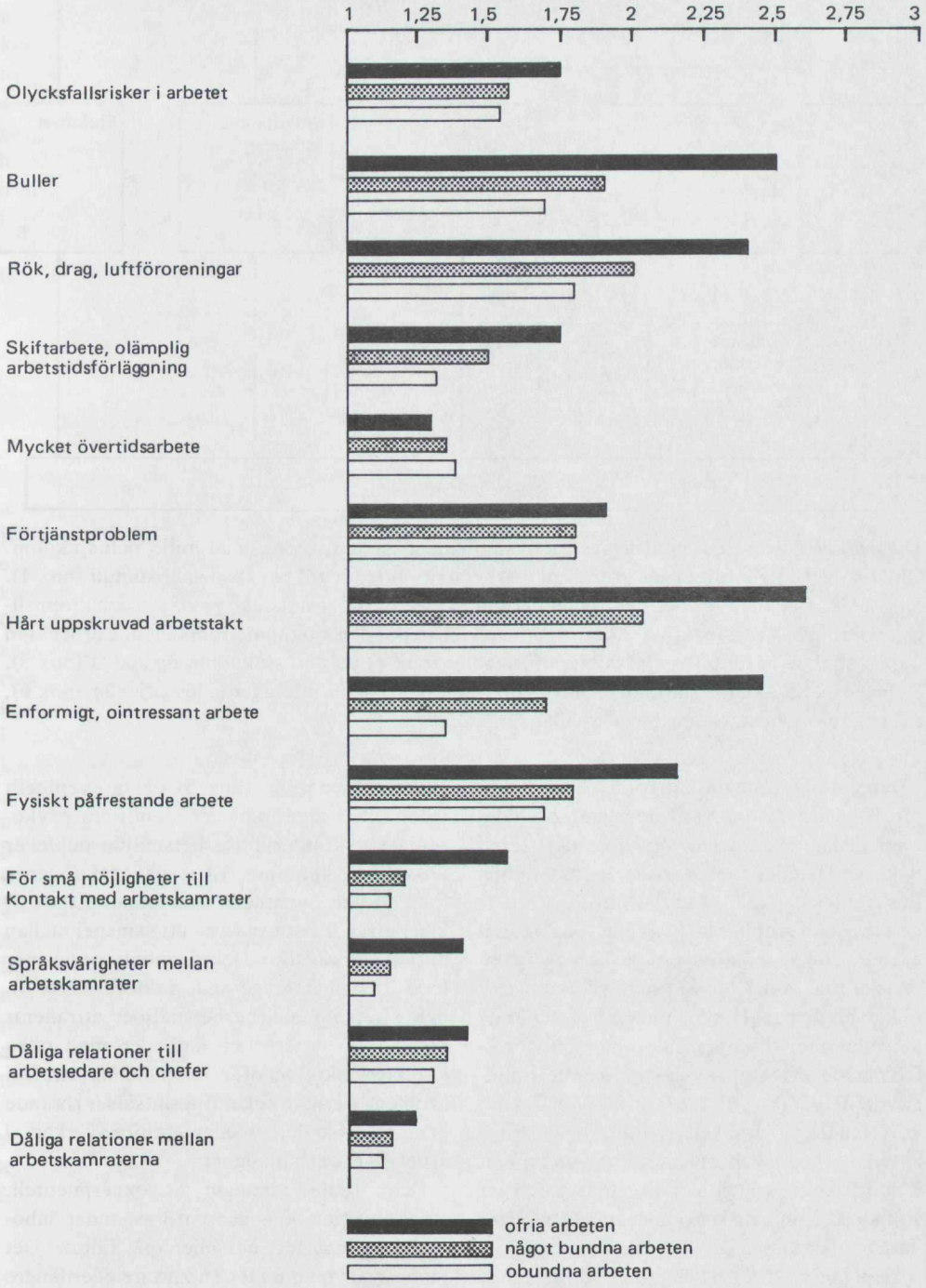

Diagram 4.1 Angivna orsaker till psykiska påfrestningar i arbetet i grupper med olika grad av bundenhet i arbetet.

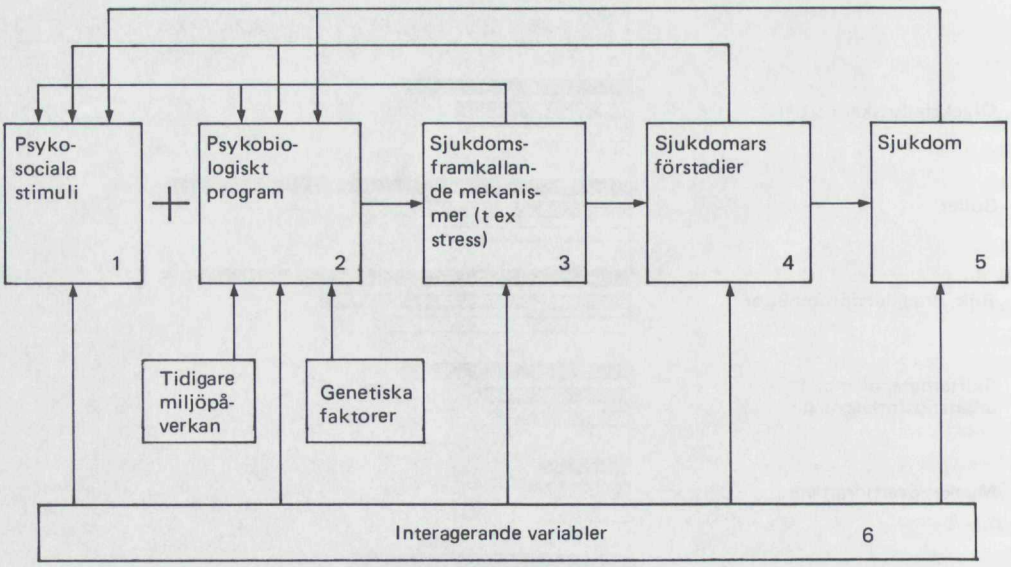

Diagram 4.2 Teoretisk modell avseende sambandet mellan psykosocial miljö och sjukdom. Olika sociala strukturer och processer i arbetsmiljön leder till psykosociala stimuli (box 1). Samspelet mellan dessa och egenskaper hos individen (box 2) framkallar psykiska och kroppsliga reaktioner. Vissa reaktioner kan utgöra mekanismer i den sjukdomsframkallande processen (box 3) och leda till olika sjukdomars förstadier (box 4) och till sjukdomarna själva (box 5). Denna händelsekedja kan motverkas eller främjas av olika interagerande variabler (box 6), exempelvis levnadsvanor, hemförhållanden etc.

Forskningsstrategin har följt tre huvudlinjer. Den första har varit den gängse epidemiologiska. Härvid har studerats det statistiska sambandet mellan olika karakteristika hos å ena sidan (a) olika arbetsmiljöer (box 1) och (b) olika grupper av individer (box 2) samt å andra sidan olika psykologiska och fysiologiska reaktioner (box 3) samt förekomst av olika sjukdomar (box 5). Vidare har studerats den sjukdomsförebyggande eller sjukdomsfrämjande effekten av interagerande miljöpåverkningar (box 6), t. ex. av alkohol, tobak, koffeinhaltiga drycker, näring och fysisk aktivitet, hem- och boendeförhållanden etc. Undersökningarna är av tvärsnittstyp och ger statistiska samband som kan men inte behöver vara orsakssamband.

Den andra strategin är longitudinell, dvs. man följer över en längre eller kortare tid olika grupper anställda (box 2) som i sitt arbete är exponerade för olika psykosociala påfrestningar (box 1). Man registrerar de psykiska och fysiologiska reaktionerna (box 3) och de sjukdomssymptom (box 5) dessa eventuellt leder till, i ett försök att identifiera psykosociala riskfaktorer i arbetsmiljön och/eller olika högriskgrupper. Eftersom reaktionerna (box 3) och eventuellt sjukdomarna (box 5) emellertid är betingade av ett samspel mellan miljöpåverkan (box 1), individens egenskaper (box 2) och interagerande faktorer (box 6), och eftersom olika arbetsmiljöer attraherar respektive sorterar ut individer med olika karakteristika, medför även denna strategi problem när man söker dra slutsatser rörande orsakssambanden mellan miljöpåverkan i arbetslivet och sjuklighet.

Den tredje strategin är experimentell. Experimenten kan genomföras under laboratoriebetingelser och/eller på fältet. Det innebär att man under en kortare eller längre tid och under kontrollerade betingelser exponerar olika grupper av individer för olika arbetsmiljöer. Deras psykiska och sociala reaktioner registreras. Undersökningarna drivs självfallet aldrig så långt att hälsan

äventyras, men de registrerade reaktionerna kan ändå ge hållpunkter för att olika arbetsmiljöer kan vara sjukdomsframkallande antingen generellt eller hos speciellt sårbara grupper, t. ex. äldre eller på olika sätt handikappade. Strategin bygger på att varje individ är sin egen kontroll och/eller på en försöks- och en kontrollgrupp.

På dessa sätt har studerats inverkan av bl. a. följande arbetsmiljöer:

— olika slags skiftarbete
— olika slags prestationslöner
— arbeten med olika automationsgrad
— olika kontorsmiljöer (cellkontor, kontorslandskap)
— linearbete med olika lång arbetscykel.

Forskning av dessa slag har resulterat i visst underlag för planeringen av olika arbetsmiljöer. Som inledningsvis understrukits är emellertid vårt kunnande i fråga om de psykosociala miljöfaktorerna klart otillräckligt. Önskvärt vore därför att införande av varje ny arbetsmiljö ledsagades av utvärderande tvärvetenskaplig forskning, vars resultat kunde leda till modifikationer av arbetsmiljön i ett system som efter hand blev självkorrigerande.

Tilläggas bör att expositionerna enligt den tredje strategimodellen inte nödvändigtvis behöver vara förmodat ogynnsamma och sjukdomsframkallande. Om ingreppen i arbetsmiljön i stället görs i förmodat terapeutisk riktning hos försöksgruppen men inte hos kontrollgruppen eller under en period men inte under en annan, kan man genomföra en regelrätt hypotesprövning avseende olika arbetsmiljöers sjukdomsframkallande respektive hälsobevarande egenskaper.

I Norge har sedan slutet av 1960-talet socialpsykologisk forskning förts ut i konkreta projekt i företag för att pröva nya former för arbetsorganisation baserade på s. k. ”självstyrande grupper”.

Dessa försök som bedrivits i samarbete med Nordiska Arbetsgivareföreningen och Norska LO har tilldragit sig stor uppmärksamhet.

Framför allt under senare år har man i vårt land tagit upp olika former av försöksverksamhet både ute i de enskilda företagen och i regi av olika samarbetsorgan inom arbetsmarknaden syftande till ökat självbestämmande och mer omväxlande och intressanta arbetsuppgifter. Det pågår f. n. en intensiv diskussion om hur den representativa demokratin i företagen skall kunna förstärkas — framför allt hur man skall kunna gå över från samråd till inflytande. I detta sammanhang framförs krav att de fackliga organisationerna måste få ett ökat inflytande över den sociala och fysiska miljön — inkl. produktionstekniken, personalpolitik, företagshälsovård o. d. Detta betyder att en viktig del av de frågor som berör demokratin i företagen också kan hänföras till frågan rörande arbetarskydd och arbetsmiljö i vid mening. Fördjupad företagsdemokrati och förbättrat arbetarskydd kan båda sägas syfta till att åstadkomma en mänskligare arbetsmiljö.

4.4 *Olycksfallsriskerna och den tekniska utvecklingen*

4.4.1 Inledning

De insatser som gjorts inom arbetarskyddet har av tradition varit mycket starkt centrerade mot bekämpning av olycksfall i arbetet. Ser man på yrkesskadestatistiken domineras denna i hög grad av olycksfall i arbetet. Ser man på det lokala arbetarskyddets insatser har dessa av tradition till övervägande del riktats mot arbetsolycksfallen.

Man har anledning att söka få en uppfattning om i vilken mån teknisk utveckling och strukturomdaning inom näringslivet har medverkat till en förändring härvidlag. Man skulle kunna förmoda att näringslivets mekanisering och automatisering skulle medverka till att människor undandragas den direkta godshanteringen och på så sätt skulle undgå en rad risksituationer ur olycksfallssynpunkt. En teknisk utveckling, som på detta sätt överför mänskliga arbetsoperationer till maskiner, skulle i sig själv medverka till större riskfrihet.

Det finns å andra sidan andra utvecklingstendenser som skulle kunna verka i motsatt riktning. Här kan nämnas förändrade risker genom den successivt ökade produktiviteten där den enskilde individen produ-

cerar mera per arbetstimme genom effektiva maskinella utrustningar. Detta leder då lätt till ökad arbetshastighet, förtjänstproblematik m. m. som i sin tur kan driva till minskad grad av uppmärksamhet och tendens till chanstagande.

Det kan naturligtvis också förmodas att sådana förhållanden som monotoni, stress, dålig ergonomi med ökad grad av fysisk trötthet osv. kan leda till fysiska och psykiska förhållanden som kan innebära ökade olycksfallsrisker. Dåliga belysningsförhållanden, buller m. fl. miljöfaktorer kan också medverka härtill.

Förhållandet att medelåldern inom näringslivet successivt har stigit samt att individer med olika former av hälsomässiga begränsningar sysselsätts i ökad utsträckning inom arbetslivet medför måhända dessutom att man kan riskera olika former av dålig anpassning till arbetet som kan utgöra en bidragande faktor även i olycksfallshänseende.

Den rationaliseringsprocess som fortgått har bl. a. präglats av stark omsättning av arbetskraft såväl inom enskilda företag som mellan företag och branscher. Detta innebär givetvis ökade risker i olycksfallshänseende när det gäller sådana frågor som information, inlärning och erfarenhet.

För att få en uppfattning om utvecklingen vad gäller olycksfallsproblematiken har ett försök gjorts att på basis av riksförsäkringsverkets statistik få svar på frågan om det skett några väsentliga förändringar i olycksfallsutvecklingen under den senaste 20-årsperioden. (För mer detaljerad analys hänvisas till bilaga 3.)

4.4.2 Statistiken och yrkesskadeförsäkringen

Den officiella yrkesskadestatistik som publiceras har ända från början varit knuten till yrkesskadeförsäkringen. Det har inneburit att försäkringsmässiga hänsyn påverkat statistikens utformning och att förändringar i lagstiftningen återspeglats i statistiken. Hur den numera är utformad och byggs upp ges en redogörelse för i bilaga 3. Primärmaterialet utgörs främst av de anmälningar om inträffade yrkesskador som arbetsgivaren eller arbetsföreståndaren skall inge till allmän försäkringskassa eller i vissa fall direkt till riksförsäkringsverket. I bilagan redogörs närmare för hur detta material klassificeras och grupperas med avseende på näringsgrensindelning, svårhetsgrad, olycksfallsorsaker m. m. Där definieras också de s. k. riskmått som läggs till grund för bedömning av yrkesskaderisken inom olika näringsgrenar eller för olika grupper av arbetstagare.

Förändringen av antalet anmälda arbetsolycksfall, olycksfallsfrekvens och svårhetstal

Den för statistiken viktigaste förändringen under perioden 1950—1969 skedde 1955, då yrkesskadeförsäkringen samordnades med den allmänna sjukförsäkringen. År 1954 inträffade enligt den officiella statistiken 279 546 yrkesskador. I 1955 års statistik redovisas endast 135 624 skadefall. 1954 års antal innefattar emellertid även s. k. bagatellskador som efter 1955 ej anmälts och således därefter ej kommer med i statistiken. Men även om bagatellskadorna frånräknas för år 1954, kvarstår en högst betydande olikhet mellan de båda åren. Antalet för år 1955 vederbörligen anmälda yrkesskador uppgår inte till mer än 60 à 65 % av vad man kunnat vänta, om skadefrekvensen varit densamma som för år 1954. Nedgången är säkert till större delen en följd av samordningen med sjukförsäkringen. För skador, som slutreglerats av försäkringskassorna inom samordningstiden, var det för ersättningens storlek utan betydelse om fallet rubricerades som yrkesskada eller ej. Den skadade hade därför inte som förut ekonomiskt intresse av att bevaka att fallet anmäldes som yrkesskada.

Med hänsyn till ovanstående kan det ifrågasättas om inte nedgången av antalet olycksfall under perioden 1955—1966 delvis hänger samman med minskad benägenhet hos arbetsgivarna att anmäla inträffade olycksfall i vederbörlig ordning. En ökning av antalet fall inträffade år 1967. Denna ökning torde delvis bero på att anmälningsplikten, i och med att de två karensdagarna slopades, fr. o. m. detta år även omfattade skadefall med endast en eller

två sjukdagar.

När det gäller invaliditets- och dödsfall kan man räkna med att så gott som samtliga fall anmäls av arbetsgivarna. En mindre nedgång av antalet invaliditetsfall synes ha skett under perioden 1955—1966. Minskningen av antalet dödsfall är mer markerad. Det relativt låga antalet dödsfall år 1967 torde sammanhänga med att antalet svårare fordonsolyckor tillfälligt minskade till följd av omläggningen till högertrafik detta år.

Mellan 1955 och 1966 gick frekvensen ned från 23,1 till 19,6 arbetsolycksfall per en miljon arbetstimmar. Med beaktande av den effekt karensdagarnas borttagande haft kan frekvenserna för åren 1967—1969 sägas vara ungefär desamma som för år 1966.

Det s. k. svårhetstalet (som i princip motsvarar antalet genom skadorna förlorade arbetsdagar per 1 000-tal utförda arbetstimmar) gick under perioden 1955—1966 ned från 1,644 till 1,303. Svårhetstalet påverkas mycket litet av de kortvariga skadefall, för vilka anmälningsplikt inträdde fr. o. m. år 1967. En ökning som kan noteras för åren efter 1966 är därför mycket måttlig.

Olycksfallsfrekvensens förändring inom olika näringsgrenar

När man skall försöka bedöma hur minskningen av frekvens och svårhetstal fördelar sig på olika branscher bereder den förändring av näringsgrensindelning som infördes inom yrkesskadestatistiken fr. o. m. 1960 en svårighet. Om man begränsar sig till tio-årsperioden 1960—1969 framgår det av de statistiska uppgifterna, att fram t. o. m. år 1966 minskade frekvensen inom bl. a. Gruv- och stenbrytningsindustri, Byggnadsindustri, Handel och Samfärdsel. Inom Jord- och skogsbruk och Förädlingsindustri var frekvensen ungefär oförändrad. Senare eller under åren 1967—1969 ökade frekvensen mest inom Jord- och skogsbruk, Gruv- och stenbrytningsindustri samt Förädlingsindustri. En kraftig ökning mellan 1968 och 1969 inom Jord- och skogsbruk samt El-, gas-, värme-, vatten- och renhållningsverk är säkert inte helt reell utan beror delvis på en ändrad fördelning av antalet arbetstimmar inom primärkommunal verksamhet.

	Från	Till
Malmgruvor	63,1	53,5
Järn- och stålverk	47,1	38,5
Metallverk	47,2	38,0
Skeppsvarv	36,9	29,2
Träindustri	49,8	42,6

Vad beträffar skadeutvecklingen inom vissa verksamhetsgrenar kan man dra några slutsatser från en statistik för åren 1955—1959. Olycksfallsfrekvensen under denna period har varit relativt oförändrad inom de flesta näringsgrenar. För större arbetsgivare, exkl. staten, kan en nedgång noteras i vissa näringsgrenar. Sålunda har antalet arbetsolycksfall per en miljon arbetstimmar nedgått i näringsgren enligt ovanstående tablå.

Det bör observeras att dessa frekvenser inte är direkt jämförbara med dem som gäller för perioden 1960—1969.

Svårhetstalets förändring inom olika näringsgrenar

Vad gäller svårhetstalets förändring under perioden 1960—1969 inom olika huvudgrupper av näringsgrenar kan konstateras en minskning inom bl. a. Byggnadsindustri och Samfärdsel. Svårhetstalet påverkas kraftigt av antalet dödsfall och inom dessa båda näringsgrupper bör alltså antalet dödsfall ha minskat mellan 1960 och 1969.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att antalet förlorade arbetsdagar per tusental arbetstimmar (svårhetstalet) klart minskat under perioden 1955—1960. Även antalet arbetsolycksfall per en miljon arbetstimmar har sjunkit något. Minskningen av svårhetstalet hänför sig bl. a. till byggnadsindustrin och samfärdseln. Den egentliga industrin (förädlingsindustrin) har inte visat någon nedgång vare sig beträffande olycksfallsfrekvens eller svårhetstal.

4.4.3 Framtidsaspekter

Man kan mot bakgrunden av denna genomgång konkludera att någon mer påtaglig ned-

gång av olycksfallsfrekvensen ej skett mer generellt i takt med rationaliseringsprocessen inom vårt näringsliv. Vi kan inte heller finna några mer slående strukturella förändringar. En mindre nedgång av antalet invaliditetsfall synes ha skett under perioden. Minskningen av antalet dödsfall är mera uttalad.

Detta kan te sig som en nedslående iakttagelse i förhållande till de långvariga strävanden som skett i olycksfallsbegränsande syfte såväl inom ramen för lagstiftning och inspektion, som vad gäller utbildning, information och propaganda parat med ett långvarigt och träget arbete inom det lokala arbetarskyddet med dessa frågor.

Förklaringen till denna bild är emellertid att söka i en förskjutning i orsakerna till olycksfallens uppkomst. En förskjutning har här säkerligen skett från rent tekniska orsaker till mer komplexa orsakssamband där mänskliga faktorer spelar en allt större roll. Detta har under åren belysts i en rad vetenskapliga undersökningar såväl internationellt som i vårt land.

I den s.k. Sandvikens-undersökningen jämfördes en grupp olycksfall av olika grader med en kontrollgrupp och för båda grupperna registrerades ca 450 faktorer beträffande arbetsmetodik, arbetsmiljö, hälsa, arbetsförmåga, attityd till arbetet. Av dessa förekom 29 faktorer oftare i olycksfallsgruppen, varav de flesta berörde faktorer såsom bristande erfarenhet, otillräcklig instruktion, ny på jobbet, nyanställd eller nyligen omplacerad, teknisk förändring nyligen genomförd. Men även faktorer i anslutning till arbetsmetod och arbetsmiljö förekom, såsom ojämnt arbetsflöde, buller, hinder för förflyttning på arbetsplatsen.

Under senare år har olycksfallsforskning med denna mer breda uppläggning blivit alltmer vedertagen i en typ av s.k. tillbudsundersökningar, där man söker klarlägga bakgrunden till alla de olycksfallstillbud som dagligen inträffar. I en undersökning av olycksfallstillbud i skogsarbete konstaterades omkring 750 tillbud motsvarande ett olycksfall med kroppsskada. En analys av tillbudsfaktorer visade att ett 10-tal dominerade, och mot denna bakgrund utarbetades ett säkrare arbetsprogram. Väsentligt var dessutom att en period av tillbudsanalys på en arbetsplats med allas medverkan (arbetsledning, tekniker, skyddsombud, anställda) väckte ett stort intresse för arbetarskydd och ökade medvetandet om riskerna och därmed människornas säkerhetsbeteende.

I den s.k. Kockums-undersökningen redovisas en grupp anställdas attityder till arbetet med bl.a. hur ackordsjäkt, förtjänstproblem m.m. kan medverka till negligering av säkerhetsföreskrifter och till chanstagning.

I en nyligen utförd undersökning inom byggnadsindustrin redovisades vid noggranna analyser att det praktiskt taget alltid fanns någon teknisk brist i arbetet som kunde sättas i samband med olycksfallet.

Ett olycksfall eller tillbud har alltid flera, kanske 10—15, faktorer som medverkar till dess uppkomst. Korrigering av endast några av dessa hade ofta helt kunnat förhindra dess uppkomst. En insats angående endast *en* faktor eller inom ett begränsat område kan därför ge något resultat beträffande olycksfallsförebyggande, men åtgärderna får en helt annan effekt om de kan fördelas på bred front.

I samband med övergång från ackords- till timlön minskade olycksfallsfrekvensen i gruvarbete med 10 %. Under en period av tillbudsanalys i skogsarbete ökade säkerhetsmedvetandet, och olycksfallsfrekvensen sjönk med 25 %. Införandet av hjälmar i byggnadsarbete har kraftigt minskat frekvensen av huvudskador.

Men olycksfallen har ej försvunnit i samband med sådana isolerade åtgärder. Olycksfallsförebyggande måste alltid arbeta på bred front och beröra ett flertal olika områden såsom säkrare arbetsmetoder, jämnare arbetstakt, bättre arbetsmiljö, ergonomi, instruktion om förebyggande åtgärder, skapande av säkerhetsmedvetande och säkerhetsbeteende.

Slutsatsen av denna genomgång blir alltså att man även för framtiden måste bedöma olycksfallsriskerna i arbetsmiljön som en mycket tung faktor. Som alla andra miljöproblem har även denna problematik blivit betydligt mer komplicerad än tidigare i takt

med teknisk utveckling och rationalisering. Även om frågorna som gäller teknisk säkerhet i maskinkonstruktion och layout fortfarande är väsentliga, blir insatserna på olycksfallsområdet mer och mer centrerade kring en vidare sfär av problematik där framförallt attitydpåverkan till säkerhetsbeteende, information och utbildning har en väsentlig plats tillika med olika former av individuell korrigering och uppföljning när det gäller frågor kring personlig arbetskapacitet kontra arbetskrav. Sanering av övriga negativa fysiska och psykiska miljöfaktorer som buller, belysning, luftföroreningar, jäkt och stress spelar en väsentlig roll även ur olycksfallsförebyggande synpunkt.

4.5 *Hälsa och arbete*

4.5.1 Yrkessjukdomsbegreppets utvidgning

I och med de stora medicinska upptäckterna för ungefär 100 år sedan, då infektionssjukdomarnas orsaker klarlades, grundlades en under många år dominerande uppfattning: en sjukdom — en orsak. Detta har också tillämpats inom yrkesmedicin, där man länge var helt införstådd med att blyförgiftning som yrkessjukdom orsakades enbart av inandat eller nedsvalt blydamm och att silikos orsakades enbart av inandat kvartsdamm. Så småningom fann man emellertid att flera faktorer kunde påverka yrkessjukdomens uppkomst och förlopp, individens medfödda anlag, hans nedsatta motståndskraft i samband med pågående eller genomgångna sjukdomar som t. ex. tuberkulosnäringstillstånd. Så småningom har man för sjukdomar överhuvudtaget alltmera gått över till uppfattningen att i det komplicerade förloppet, när en sjukdom uppkommer och det normala hälsotillståndet försvinner, är det flera faktorer som inverkar samtidigt och att det ibland kan vara svårt att avgöra vilken faktor, som är den dominerande. Man har konstaterat att vid uppkomsten av åtskilliga sjukdomar kan arbetsförhållanden eller arbetsmiljö medverka som en bidragande faktor till sjukdomens uppkomst utan att därför sägas vara den dominerande orsaken eller att sjukdomen kan direkt betecknas som en yrkessjukdom.

Med yrkessjukdom menas dock fortfarande sjukdom, där den dominerande orsaken är att söka i arbetsförhållanden eller arbetsmiljö, som t. ex. yrkesblyförgiftning hos svetsare, silikos hos gruvarbetare eller dövhet från buller hos t. ex. plåtslagare eller vävare.

Den utvidgade synen på yrkessjukdomsbegreppet där arbetsmiljöfaktorer tillsammans med andra faktorer medverkar till uppkomst av sjukdom kan illustreras med några exempel.

Det är känt, bl. a. genom skandinaviska forskningar, att magsår är vanligare hos skiftarbetare än hos dagarbetare och man finner det särskilt vanligt hos dem som tidigare gått i skiftarbete men överflyttats på grund av magbesvär till dagarbete. Det är sannolikt att någon faktor i skiftarbetet, den oregelbundna livsföringen, den störda dygnsrytmen, de otillfredsställande näringsförhållandena, enbart eller tillsammans kan öka frekvensen av magsår hos dem, som är disponerade därför. Men förloppet kan vara svårt att direkt utskilja och hur komplicerad situationen kan vara visas bl. a. av att de skandinaviska erfarenheterna om ökad magsårsfrekvens bland skiftarbetare icke kunnat upprepas i flera länder, t. ex. England.

I en hel del fall har det t. o. m. visat sig att sjukfrånvaron är lägre bland skiftarbetare än bland dagarbetare. Men detta torde bl. a. bero på en effektiv företagshälsovård, varvid man dels från början undvikit att i skiftarbetet placera dem, som förväntas ha svårt att anpassa sig, och dels flyttat över från skiftarbete till dagarbete redan i tidigt stadium dem som visat tecken på avvikelser från normalt hälsotillstånd och haft svårigheter att anpassa sig till skiftarbete. Situationen kompliceras här även av ett successivt genomfört personurval.

Hjärtsjukdomar är en av de vanligaste sjukdomarna i de flesta länder och också en av de vanligaste dödsorsakerna. För uppkomsten av hjärtsjukdom, t. ex. hjärtinfarkt eller kardioskleros, är många faktorer bidragande såsom könsfaktorn, det medfödda anlaget, en olämplig diet med alltför hög fetthalt i kosten,

övervikt, rökning, alltför litet motion, en dålig fysisk kondition. Allt detta kan bidraga till uppkomsten av hjärtinfarkt och kardioskleros. Men även arbetsmiljö och arbetsförhållanden kan bidraga till uppkomsten och utgöra betydelsefulla faktorer. Psykisk stress i arbetet kan likaväl som psykisk stress utanför arbetet bidra till uppkomsten av hjärtinfarkt, medan en viss konditionsträning motverkar frekvensen. Det finns en studie inom Londons trafikväsen, där busschaufförerna i London utvisade en ökad frekvens av hjärtinfarkt, varvid sannolikt den psykiska stressen i arbetet spelade in, medan busskonduktörerna, som i London dessutom hade en viss fysisk träning genom att gå upp- och nedför trapporna i Londons tvåvåningsbussar, visade en mindre frekvens av hjärtinfarkt.

Under senare år har vid undersökningar i flera länder påvisats att i konstsilkeindustrin finns det en påtaglig översjuklighet av hjärtinfarkt hos dem som är exponerade för kolsvavleånga. Här har man således en mycket betydelsefull faktor i arbetsmiljön, som bidrager till uppkomsten av en sjukdom, som man inte direkt kan beteckna som yrkessjukdom, men som får illustrera hur arbetsmiljöfaktorer i större eller mindre utsträckning kan påverka uppkomsten av en sjukdom.

Förekomsten av ryggbesvär såsom lumbago, ischias, rygginsufficiens kan ävenledes påverkas av arbetsmiljö och arbetsförhållandena, ehuru de väsentliga orsakerna sannolikt är att söka i en med åldern ökande degeneration av vävnaderna i de broskskivor, som ligger mellan kotorna. En jämförande undersökning av personer med tungt arbete och med lätt arbete har utvisat att besvären var något vanligare i tungt arbete. Vad som emellertid var påtagligt i båda grupperna var att frekvensen av besvär ökade med åldern. Den dominerande faktorn var således en åldersfaktor. Men man kunde konstatera att vid de mycket vanliga ryggbesvären, som närmast kan betraktas som en folksjukdom, kan arbetsmiljön spela in som en bidragande eller utlösande faktor.

4.5.2 Yrkesskadestatistik

När man studerar påverkan av arbetsmiljö på hälsan, är tyvärr den officiella yrkesskadestatistiken ofta av synnerligen begränsat värde. I regel omfattar yrkesskadestatistiken i olika länder liksom i Sverige endast uppgifter om inträffade yrkessjukdomsfall, som föranlett sjukfrånvaro. De uppdelas sedan efter orsaker t. ex. bly, krom, kvicksilver, buller, och de fördelas sedan också på olika yrken. Denna statistik kan jämföras med ett isberg, där man endast ser en liten del av isberget ovan vattenytan. Om man ser på uppkomsten av en yrkessjukdom så sker denna stegvis, där sjukdomsfallet med sjukskrivning är det sista steget, och det vore av stor betydelse att få statistiska uppgifter även om de tidigare stegen.

När man ser på de egentliga yrkessjukdomarna så borde man istället följa utvecklingen redan från att man utsätts i relativt ofarlig omfattning för ett giftigt ämne. Detta kan konstateras t. ex. genom blodanalyser, att halten i blodet av t. ex. bly är högre än vad det är i en normalbefolkning. Man kan härvid således konstatera en exposition. Graden av denna är av intresse att studera. För vissa ämnen finns s. k. biologiska gränsvärden för blod och urin. Om dessa överstigs finns risk för att hälsoskador kan uppkomma. Själva påvisandet av bly i blodet ovanför det biologiska gränsvärdet är självfallet inte tecken på sjukdom, men det är tecken på att de tekniska förebyggande åtgärderna inte är tillräckligt effektiva, att bly tillförs kroppen mera än normalt, att hälsorisk finns och att arbetsmiljön måste förbättras. Nästa steg är att man med känsliga kemiska metoder kan konstatera en s. k. påverkan, då vissa kroppsfunktioner eller enzymatiska funktioner kan påverkas utan att därför hälsotillståndet är rubbat. Men vid t. ex. belastning i olika former av en kroppsfunktion, finns mindre reservkapacitet än normalt och härigenom kan en viss sjukdomsdisposition uppkomma. Några subjektiva besvär förekommer inte på detta stadium och inte heller kan några kliniska symtom på yrkessjukdom påvisas. Nästa steg är uppkomsten av symtom, som kan konstateras vid klinisk under-

sökning eller som upplevs som besvär av patienten. Slutligen kan dessa symtom bli så besvärande att manifest sjukdom påvisas och sjukskrivning kan bli nödvändig. Om man gör statistik endast på förekomsten av sjukskrivna yrkessjukdomsfall registrerar man således endast en liten del av effekten av arbetsmiljön på hälsotillståndet. Man tar endast den synliga delen av isberget, medan den större delen inte registreras. Den befinner sig "under vattnet."

Vad som vore av stort värde vore om man som komplettering till den nuvarande yrkesskadestatistiken kunde registrera förekomsten av påverkan, t.ex. positiv ALA vid blyexposition eller de olika grader av blyexposition mätt med analys av bly i blod, som överstiger det biologiska gränsvärdet och där man således har en viss hälsorisk.

Dessutom torde grupphälsoundersökningar med jämförelse av exponerade grupper med icke-exponerade grupper ge värdefullare informationer än den klassiska yrkessjukdomsstatistiken. Man kan härvid konstatera en för hela gruppen gemensam avvikelse av t. ex. medelvärden för vissa kroppsfunktioner eller blodvärden, som man inte kan påvisa i ett enskilt fall, därför att de normala variationerna är så stora. Vid jämförelse mellan stora grupper kan man däremot avgöra på detta sätt att det föreligger en viss hälsopåverkan i så tidigt stadium att den ännu inte ger utslag i den vanliga yrkesskadestatistiken, eftersom effekterna ännu är relativt lindriga och inte ger utslag vid undersökning av enskilda individer.

Förekomsten av t. ex. bullerdövhet som yrkessjukdom enligt den officiella yrkesskadestatistiken är relativt sällsynt. Det är emellertid känt från åtskilliga undersökningar med noggranna studier av hörseln att den i viss utsträckning, såsom förmågan att uppfatta höga toner, särskilt omkring 4 000 Hz, har påverkats av buller, vilket emellertid i regel inte spelar någon roll ur arbetsförmågesynpunkt. Den officiella yrkesskadestatistiken registrerar endast sådana fall av bullerdövhet, som har nedsatt arbetsförmåga. Det vore som komplettering till den vanliga yrkesskadestatistiken av stort värde att också få uppgifter om hur många som vid hörselundersökningar företett nedsatt hörsel. Denna påverkan kan graderas och man skulle därigenom kunna få uppgift om förekomsten av samtliga förändringar som orsakas av arbetsmiljön. Därigenom får man ett bättre grepp på inverkan av arbetsmiljön på hälsotillståndet, och om vilka förbättringar av arbetsmiljö som behövs. Även i detta exempel är yrkesskadestatistiken i sin nuvarande utformning att karaktärisera som ett isberg, som endast visar en mycket liten del av det verkliga antalet hörselskador, som har orsakats av arbetsmiljön.

Vad som för framtiden kommer att vara mera betydelsefullt är att studera förekomsten av olika sjukdomar, som inte hör till de klassiska yrkessjukdomarna och särskilt om översjuklighet förekommer i olika yrkesgrupper jämfört med andra, eller med normalpopulation.

4.5.3 Samverkan av yttre och inre miljö

Det är betydelsefullt att man inte bedömer inverkan av arbetsförhållanden och arbetsmiljö på hälsotillståndet som ett isolerat fenomen, utan ser människan som en helhet. Man kan illustrera hur inverkan av yttre och inre miljö kan samverka och ge en kombinerad effekt på hälsotillståndet.

Det är känt sedan länge att inandning av bomullsdamm kan ge vissa förändringar och vissa besvär från andningsorganen såsom andfåddhet och hosta. Man har diskuterat om detta är orsakat av infektion av bomullen, dvs. mikroorganismer i förorenad bomull eller av andra föroreningar i bomullen, såsom fröskal, småkvistar och annat, som innehåller andra ämnen, vissa äggviteämnen och inte som bomullen ren cellulosa. Själva bomullsfibrerna är sannolikt av mindre betydelse.

Jämförande studier mellan olika länder angående sjukligheten bland bomullsarbetare har utvisat att förändringarna och besvären från luftvägarna är mycket vanligare när inandning av bomullsdamm i arbetet kombineras med tobaksrökning och med luftföroreningar i städerna där de anställda bor. Här föreligger således en kombination av den inre miljön (arbetsmiljön–bomullsdammet) med en vana eller ovana, tobaksrökning och med den yttre miljön (samhällsmiljön), där luft-

föroreningen i samhället, i dessa fall till större delen beroende på luftföroreningar från fabriks- och husuppvärmning med kol eller olja, samverkar.

Det har visat sig på senare år, att inandning av asbestdamm i arbetet, t. ex. bland vissa byggnadsarbetare, kan ge en ökad lungcancerfrekvens. Det visar sig emellertid att denna ökning är mycket större hos dem som är tobaksrökare. Det förefaller som om vid tobaksrökningen förekommande cancerogena ämnen absorberas på dammet och då bärs längre ner i lungorna. Har man då samtidigt ett damm, som i sig självt kan bidra till uppkomsten av lungcancer, får man här en förstärkt verkan.

Man kan se motsvarande kombinationseffekt av tobaksrökning med den cancerogena verkan av radongas, som förekommer i vissa gruvor. Här är det kombinationen tobaksrökning och radon, två cancerbidragande faktorer, som förstärker varandra.

Man har all anledning därför att i framtiden beakta att cancerrisken genom tobaksrökning kan öka vid dammigt arbete. Även om dammet skulle vara relativt indifferent, kan det sannolikt fungera som bärare av tobaksrökens cancerogena ämnen längre ner i lungorna än det skulle kommit eljest.

Av dessa exempel framgår således att man kan genom kombination av hälsofaktorer i den yttre och den inre miljön få effekter med eventuell förstärkning av faktorerna till ökad sjuklighet.

Man kan även räkna med i framtiden att få en addition av den yttre och inre miljön, när det gäller samma faktorer. Det förekommer t. ex. att man kan utsättas för buller i arbetet, t. ex. plåtslagerier, smedjor, väverier eller vid stansningsarbete, och samtidigt kan utsättas för buller i den yttre miljön, t. ex. trafik.

Samma förhållande kan förmodligen bli aktuellt i framtiden, t. ex. exposition för kvicksilver i kloralkali-fabriker och utanför arbetet genom kvicksilver i kvicksilverförorenad föda. Samma sak kan gälla bly, där man utsätts för bly i ackumulatorfabriker eller vid varv genom svetsning och samtidigt får bly i den yttre miljön genom blyhaltiga livsmedel. Denna samtidiga förekomst av samma hälsofaktor i den yttre och inre miljön är problem, som måste beaktas i framtiden även om de inte ännu varit aktuella.

4.6 *Nya kunskaper och värderingar*

4.6.1 Den medicinska vetenskapens utveckling

Den medicinska vetenskapens utveckling under de senaste decennierna har medfört vidgade kunskaper om sjukdomsorsaker och deras behandling. Förbättrad diagnostik och terapi kan påvisas inom många sjukdomsgrupper och möjligheten att tillfriskna förunnas allt fler av ohälsa drabbade. De nya kunskaperna ger även upphov till nya värderingar och ställningstaganden, inte minst inför en förnyad arbetarskyddslagstiftning. För att belysa denna utveckling skall några sjukdomsområden i korthet beröras.

Inom hjärt-kärl-sjukdomarna, vår största folksjukdom vad dödligheten beträffar, har visserligen hitintills föga åstadkommits för att undanröja åderförkalkningens orsaker, men förfinade diagnostiska hjälpmedel liksom högkvalificerad intensivvård i anslutning till akut insjuknande räddar allt fler till livet. Genom aktiv rehabilitering återförs sedermera ett stigande antal sjuka till arbetsförhet, en arbetsförhet som många gånger dock är klart begränsad. Med hjärtkirurgins hjälp repareras idag ett stort antal klaffel, liksom flertalet missbildningar i form av defekter t. ex. i hjärtats skiljeväggar kan slutgiltigt botas. Mindre lyckosamma har emellertid försöken att ersätta hjärtat genom transplantation utfallit. Snarare tycks då det ”konstgjorda hjärtat” kunna väcka större förhoppningar för framtiden.

Den medicinska vetenskapen har även ägnat betydande intresse åt problem förknippade med cancer och auto-immuna sjukdomar. Nya diagnostiska och terapeutiska metoder har avsevärt förbättrat förutsättningarna att överleva. Härvid kan särskilt nämnas förbättrad röntgendiagnostik och strålbehandling samt nya metoder för hälsoundersökning av vissa cancerformer, t. ex.

bröst- och livmodercancer. Nya förutsättningar tycks öppna sig genom cytostaticaterapin, dvs. genom tillförsel av substanser som verkar nedbrytande på tumörcellen. Immunologins förutsättningar att aktivt bidra till effektiv cancerterapi ter sig dock alltjämt osäkra.

Cancern har hitintills i stort behandlats av en specialist med intresse för just det organsystem, i vilket tumören råkat utveckla sig. För att uppnå vidare överblick över uppkomstmekanism och olika terapeutikas effektivitet har tanken på en total samordning av tumörsjukdomarna förts fram: onkologin som en biologisk nyordning byggd på integrerade insatser från skilda specialister. Härvid kan man också få en bättre överblick över skilda faktorers inverkan på cancerns uppkomst med bl. a. hänsyn till tumörframkallande orsaker i både den yttre och inre miljön.

Även allergologin har under åren tillförts förbättrade diagnostiska metoder. Så har t. ex. sambanden mellan faktorer i arbetsmiljön och yrkeseksem kunnat klarläggas (t. ex. krom eksem hos byggnadsarbetare). Härigenom har man erhållit en säkrare grund för förebyggande åtgärder.

De auto-immuna sjukdomarnas och allergiernas roll för folkhälsan talar mycket för att dessa kommer att öka inte minst genom att allt fler människor kommer att exponeras för nya sensibiliserande ämnen såväl i arbetet som utanför. Nya tekniker inom immunologin ger emellertid löfte om förbättrade förutsättningar att förebygga uppkomsten av allvarliga sjukdomstillstånd.

Under denna tid har forskningen kring stressmekanismerna kommit fram. Upptäckten av cortison med dess vida användningsområde inom chockterapi, reumatologi och allergologi har fått största betydelse.

Ovan har berörts transplantationskirurgins misslyckande inom hjärtkirurgin. Vid annan organtransplantation, t. ex. av njurar, har man varit mera framgångsrik. För framtiden har man anledning hoppas på icke endast en bredare tillämpning utan även avsevärt bättre långtidsresultat. Allt talar för att serologisk och immunologisk genetik blir en viktig faktor för organtransplantationernas ev. framgångar. Härigenom kan t. ex. åtskilliga fall av njursjukdomar och brännskador återföras till hälsa och arbetsförmåga.

Genetiken torde komma att ägnas större uppmärksamhet än hittills. Vissa vetenskapliga rön i den genetiska coden talar för att de som tidigare uppfattade "opåverkbara arvsfaktorerna" ändock skulle kunna "omstruktureras" för att förebygga medfödda missbildningar och sjukdomsanlag. Det är i detta sammanhang intressant att konstatera att de "påverkbara miljöfaktorerna" som ägnats stort intresse under de senaste decennierna, t. ex. inom cardiologisk forskning, i själva verket inte är så påverkbara: de självvalda miljöfaktorerna är måhända mera resistenta mot åtgärder medan arvsmassan trots allt skulle kunna gå att förändra. Här må nämnas att flertalet i yngre åldrar förtidspensionerade kan hänföras till dylika sjukdomsgrupper.

Inom psykiatrin har under den aktuella tidsperioden en snabb utveckling skett inom det terapeutiska området. Detta har inneburit att en stor mängd läkemedel framställts effektiva i kampen att hålla patienten symtomfri långa perioder utan att därför åstadkomma en verklig bot från den egentliga sjukdomen. Detta innebär att sjuka som tidigare var predestinerade till livslång sjukhusvård idag, i varje fall periodvis, är utan sjukdomstecken och kapabla till viss arbetsinsats. Ökade kunskaper om samband mellan sjukdom och miljöfaktorer har möjliggjort förbättrad diagnostik, terapi och rehabilitering.

Det är dessutom värt att notera att vi är i stort behov av ytterligare kunskaper om de patofysiologiska mekanismer som utlöses av social-psykologiska miljöinflytanden. Utan dessa kunskaper torde en "beteendeinriktad" terapi bli osäker och grumlig till sin verkan. Utan en grundforskning över orsakerna till och verkningsmekanismerna bakom alkoholism, narkomani, självmord etc. torde förutsättningarna att skapa effektiva förebyggande åtgärder gentemot ovannämnda samhälleliga sjukdomsfenomen vara små eller närmast obefintliga. Arbetsmiljöfaktorernas vikt i dessa sammanhang har hittills ej tillräckligt

beaktats.

Inom infektionssjukdomarna, deras förebyggande och behandling har man lyckats klarlägga orsakssambanden på ett vetenskapligt tillfredsställande sätt och kan numera även sätta in effektiva förebyggande åtgärder. För ett stort antal infektiösa åkommor har vi verksamma vaccin, vilka medfört en radikal förändring av sjukdomspanoramat bland befolkningen. Från att tidigare ha medfört hög mortalitet och för tusenden livslång invaliditet har de nu mist sin betydelse evad gäller folkhälsan i stort. (Jfr tuberkulos, polio m. fl.) Även beträffande behandlingen har denna tillförts stora resurser: kemoterapeutica och antibiotica framställs numera med s. k. bredspektrumverkan innebärande att de angriper flera olika stammar bland sjukdomsalstrarna samtidigt. (Jfr lunginflammation, urinvägsinfektion.) Härigenom återförs ett stort antal fall av infektionssjukdomar till hälsa och arbetsförhet.

Trots våra ökade kunskaper har vi ännu inte lyckats lösa problemet att förebygga förkylningssjukdomarna. När effektiv profylax gentemot dessa blivit en medicinsk realitet har vi anledning räkna med en betydande sänkning av sjukfrånvaron till gagn för den enskilde och samhället.

Ovanstående redogörelse för utvecklingen inom vissa områden av den medicinska vetenskapen gör inga anspråk på fullständighet. Den är endast avsedd att bidra till förståelsen av de samband som ligger bakom sjukdomsfrekvenser och befolkningens allmänna hälsostandard. Under modern tid har vi kunnat konstatera hur medellivslängden visat stadigt stigande tendens. Härtill har kraftigt bidragit — förutom en förbättrad allmän hygienisk standard — bl. a. en ständigt stegrad epidemiologisk beredskap med större överlevnadschans i framför allt de lägsta åldersgrupperna. Denna trend, som tett sig så självklar i varje fall fram till mitten av 1960-talet, har nu börjat bli osäker och visar istället en svag sänkning. Detta är ett viktigt memento och bör på allt sätt klarläggas. Åkommor som tidigare allmänt betraktades såsom åldersbetingade drabbar idag även unga människor: så t. ex. uppträder tromboser i hjärtats kranskärl allt oftare redan före 40-årsåldern.

Utan tvivel förfogar läkekonsten idag över resurser som på många områden radikalt förändrat förutsättningar att förebygga ohälsa, tidigt upptäcka dylik samt behandla sjukdom, även sådan som för ett par decennier sedan ansågs obotlig. Dessa förbättrade möjligheter parade med en breddad hälsoupplysning har medfört att den enskilda människan långt mer än tidigare är observant på den egna hälsan. Symtom på avvikelser — även lätta sådana — skapar ofta oro som leder till önskan om utredning och behandling. I en tid då samhället koncentrerar sina sjukvårdande resurser i huvudsak till driftmässigt dyra enheter med begränsad personaltillgång, drabbas den vårdsökande av långa väntetider och samhället av orimliga sjukvårdskostnader. Den nya satsningen på öppen-vården kommer att motverka dessa brister. Emellertid kvarstår det faktum att med stegrad levnadsstandard och allmän upplysning följer ökade krav från medborgarna på den medicinska servicen. Förfinad medicinsk metodik kapabel att avslöja även obetydliga avvikelser från normal hälsa har dessutom förskjutit sjukdomsbegreppet mot en vidare omfattning i gränsområdet mellan sjukt och friskt. Olika grader av avvikelser från normal hälsa får idag större konsekvenser för såväl samhället som den drabbade. I kombination med ökade sociala förmåner vid arbetsoförmåga på grund av sjukdom blir resultatet att den förvärvsarbetande i långt högre grad än tidigare kan nyttja sin möjlighet att vara frånvarande från arbetet. En ständigt stigande sjukfrånvaro inom arbetslivet styrker detta påstående.

Det är uppenbart att oron för den egna hälsan förstärks i den mån man upplever den omgivande miljön som hälsofarlig. Olika former av miljöpåverkan som var för sig ej behöver utgöra omedelbar allvarlig hälsorisk, kan på sikt utlösa skilda obehag och framför allt oro för hälsan med resultat att man söker bot, blir sjukskriven osv. I detta sammanhang må erinras om sambanden mellan psykologiska och socialpsykologiska faktorer i miljön och deras återverkningar på fysisk och psykisk hälsoupplevelse. Det som uppfattas som meningslöst, isolering, psykisk påfrestning i

form av stress i och utanför arbetet, förlust av självkänsla m. m. utlöser ofta olika former av psykisk och psykosomatisk ohälsa med krav på medicinsk utredning, som belastar en redan hårt ansträngd sjukvårdsapparat. Därtill kommer nedsatt arbetsförmåga med negativa konsekvenser för näringslivet i form av sjukfrånvaro, personalomsättning och produktionsbortfall.

Det föreligger även risk att de primära miljöproblemen glöms bort och åtgärderna riktas mot medicinska istället för miljömässiga korrigeringar.

Som tidigare antytts har förbättrade medicinska resurser medfört en förändring och en differentiering av befolkningens hälsomässiga och kapacitetsmässiga sammansättning. Allt fler personer återförs till hälsa, men för många kvarstår medicinska arbetsbegränsningar som ställer krav på selektiv arbetsinplacering. Vi har dessutom under de senaste decennierna kunnat konstatera en förskjutning av åldersfördelningen bland befolkningen mot högre åldrar. De förvärvsarbetande utgörs av fler och fler personer över 40 år. Gentemot dessa trender är det värt att observera de konsekvenser den tekniska utvecklingen medfört och som redogörs för i annat kapitel.

Sammanfattningsvis kan man för arbetsmiljöns vidkommande dra följande slutsatser:

I den mån allt fler människor upplever oro för sin hälsa medför detta mycket stora konsekvenser för såväl samhälle som näringsliv i form av ökat tryck på den allmänna sjukvården och stegrad sjukfrånvaro.

De medicinska resurserna möjliggör för allt fler att återfå arbetsförhet, en arbetsförhet som i många fall har klara medicinska begränsningar. Sådana återfinns också allt oftare med stigande ålder hos arbetstagaren.

Detta innebär att man inte på samma sätt som tidigare kan sätta hygieniska gränsvärden gentemot olika hälsorisker utifrån en tidigare uppfattning att man har att göra med ett urval av mer homogent friska människor. Man måste i större utsträckning sträva mot 0-värden i takt med vad som i varje enskilt fall är tekniskt möjligt att nå. Man måste också i större utsträckning även engagera sig i olika former av komfortresonemang även i situationer då den direkta hälsofarligheten ej är den primära.

För att i möjligaste mån bereda sysselsättning åt den äldre arbetskraften och av hälsoskäl betingat arbetsföra krävs ökade ergonomiska insatser med utformning av den enskilda arbetsplatsen under hänsynstagande till fysiska och psykiska förutsättningar hos den enskilde.

4.6.2 Värderingsförskjutningar och hälsobegreppets förändring

En lagstiftning skall motsvara de normer och värderingar som är rådande. De normer och värderingar som gäller arbetsmiljön har under den senaste 20-årsperioden genomgått starka förändringar som resultat av en rad skeenden.

Bl. a. har den accelererade industrialiseringen och den tekniska utvecklingen medfört förutsättningar för en mycket kraftig välfärdsökning som kunnat tillgodogöras för att avsevärt förändra befolkningens ekonomiska, kulturella och sociala standard. Successivt har man också kunnat bygga upp program för social trygghet.

Under nämnda tidsperiod har, som framgått av tidigare framställning, en mycket stor ny kunskapsmängd tillförts angående effekter på människan av olika faktorer i arbetsmiljön. Från samhället och organisationerna har en ökande upplysningsverksamhet medfört att människorna i arbetslivet gjorts alltmer uppmärksamma på dylika förhållanden och detta har i sin tur medverkat till en mer bred uppslutning kring nya krav på arbetsmiljö och arbetsförhållanden.

Samhället har under denna tid genomgått en demokratiseringsprocess. Ser man på människors syn på arbetsmiljön för 20 år sedan jämfört med dagens situation kan man konstatera skillnader. Man accepterade i viss mån förhållandena i arbetsmiljön som relativt opåverkbara. Man betraktade arbetet mer ur instrumentell synvinkel — som ett medel för att erhålla de materiella förutsättningar med vilka man kunde skaffa olika former av livstillfredsställelse utanför arbetet. De anställdas strävanden gentemot arbetsmiljön

sträckte sig huvudsakligen till krav på säkerhet till liv och hälsa. I övrigt inriktade man sina krafter mest på att söka ta ut sin del av de produktionsvinster som stod att hämta. Dessutom sökte man tillförsäkra sig olika former av social trygghet och förkortning av arbetstiden.

Mot bakgrunden av denna mer instrumentella syn på arbetet har de former för modern produktionsteknik och rationalisering kunnat utveckla sig som inneburit en allt intensivare mekanisering och automatisering med åtföljande sönderdelning av arbetsuppgifterna samt specialisering av enskilda arbetskrav. Detta skeende har medfört en hel rad negativa konsekvenser på såväl den fysiska som psykiska miljön. Negativa drag i utveckligen av arbetsmiljöförhållandena, en ständigt ökande kunskap om samband mellan miljöfaktorer och deras negativa konsekvenser för människorna samt en stegrad kravnivå från människorna i dessa avseenden är faktorer som fört fram dessa frågor till dagens situation.

När det gäller arbetsmiljöns s. k. hygienfaktorer som har att göra med den fysiska hälsan såsom toxiska risker av ämnen och produkter, fysikaliska risker såsom buller, belysning och klimat, fysiologiska belastningsrisker såsom olika former av kroppslig förslitning på grund av arbetets och arbetsredskapens utformning ergonomiskt, kan man konstatera en gentemot tidigare mycket starkt höjd anspråksnivå hos arbetstagarna.

Detta är ett resultat av ökade kunskaper om dessa samband som framtagits av arbetsforskningen under de två senaste decennierna samt av de målmedvetna strävandena från samhällets och arbetstagarorganisationernas sida att föra ut denna ökade kunskap om sambandet mellan miljöfaktorer och hälsa.

Denna värderingsförskjutning innebär att man idag förändrat sina krav gentemot tidigare så att man inte bara kräver riskfrihet gentemot hälsa utan även mer och mer ställer krav på optimala betingelser, dvs. minsta möjliga belastning och på komfort oberoende av direkt hälsorisk.

Framförallt kan man konstatera en värderingsförskjutning när det gäller arbetets innehåll av motivationsfaktorer — att arbetet skall vara meningsfullt, ge arbetstillfredsställelse osv. — detta som har att göra med arbetets socialpsykologiska förhållanden. Dessa värderingsförskjutningar är bl. a. kopplade till höjningen av den allmänna utbildningsnivån inom befolkningen.

Man har ett intryck av att det föreligger skillnader mellan de värderingar som de yngre generationerna företräder när det gäller arbetsmiljö och arbetsförhållanden och de förutsättningar som erbjuds ute i näringslivet att få dessa värderingar tillgodosedda. Särskilt inom vissa mer extrema arbetsmiljöer i massproduktion med hårt styrda och uppsplittrade arbetsoperationer och inom vissa ur fysisk synpunkt mer påfrestande arbetsmiljöer är det redan idag svårt att rekrytera yngre arbetskraft. Man har mot framtiden att förvänta att dessa mer skärpta krav på arbetsmiljön kommer att förstärkas.

Vi kan konstatera att även hälsobegreppet successivt undergår en värderingsförskjutning. I takt med medicinens utveckling har man bedrivit en intensiv hälsoupplysning. Människor är idag på ett annat sätt än tidigare observanta på sin hälsa och ställer krav på att få tidiga symptom på avvikande hälsoupplevelse utredda och behandlade. Man kan också konstatera en vidgning av hälsobegreppet mot WHO-definitionen på hälsa — hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, andligt och socialt välbefinnande och inte blott frånvaro av sjukdom eller svaghet. (Health is a state of complete physical, mental and social wellbeeing and not merely the absence of disease or infirmity.) Detta innebär en förskjutning av hälsobegreppet från en mer medicinskt centrerad till miljöcentrerad uppfattning. Detta har återverkningar på såväl patientens som läkarens roll i hälsomässiga sammanhang. En vidare sfär av social och psykologisk anpassningsstörning blir idag föremål för hälsomässig bedömning och svårigheterna ökar att bedöma vad som är ”sjukt” kontra vad som är ”friskt”.

Individer som är uppmärksammade på en rad fysiska arbetsmiljöförhållandens samband med risker för hälsan blir idag i ökande grad frustrerade med inslag av ängslan och oro, kanske med i och för sig medicinskt sett

negligerbara symton av besvärskaraktär. De söker då medicinsk experthjälp och blir i ökad omfattning vid denna bedömning uppfattade som sjuka med åtföljande konsekvenser i form av sjukskrivning och olika medicinska åtgärder.

Samma är förhållandet inom hela området för psykisk och socialpsykologisk anpassning där motsvarande anpassningsstörningar accepteras som ohälsa i vidare mening och görs till föremål för sjukskrivning och behandling. Läkarens roll i detta samspel har blivit alltmer svår eftersom kriterierna för den medicinska bedömningen har blivit allt suddigare och därför att läkaren fortfarande spelar den centrala rollen i dessa bedömningar samtidigt som hans speciella kompetensområde har blivit alltmer beskuret i denna mer totala bedömning av hälsosambanden.

Det synes uppenbart att de värderingsförskjutningar som beskrivs ovan måste accepteras som en realitet när det gäller åtgärder för att garantera en ur hälsosynpunkt riskfri arbetsmiljö. Miljöbegreppet måste då vidgas i samma mån till mer kompletta fysiska, psykiska och sociala anpassningsförhållanden. Först när förutsättningarna i arbetsmiljön bättre svarar mot de värderingar som medborgarna har i dessa avseenden kan man förvänta att trycket på efterhjälpande och behandlande åtgärder inom samhällets hälso- och sjukvårdsapparat lättar.

En påtaglig värderingsförskjutning har skett när det gäller uppfattningen om rätt till arbete. Idag ställs krav på att alla som vill och kan ta ett produktivt arbete också skall få det. Tidigare har skildrats hur en ogynnsam åldersfördelning inom befolkningen samt nya medicinska landvinningar medför att arbetsmarknaden tillförs i stigande mängd äldre arbetskraft och ur hälsosynpunkt kapacitetsmässigt begränsat arbetsföra som kräver sysselsättning. Detta kräver i sin tur möjligheter att erbjuda en arbetsmarknad med en stor variationsrikedom på arbetsuppgifter där var och en skall erhålla sysselsättning efter sin speciella fysiska och psykiska förmåga. Det ställer också som tidigare nämnts krav på miljöförhållanden som i många avseenden måste vara striktare än mer genomsnittliga värden räknade för en normalpopulation. Dessa förändrade krav på sysselsättning av grupper som hälso- och kapacitetsmässigt avviker från normalbefolkningen skärper kraven som måste ställas på miljöförhållanden av såväl fysisk som psykisk kvalitet.

4.7 *Grundläggande synpunkter inför ny arbetarskyddslagstiftning och organisation av samhällelig inspektion och service*

Under 1970-talet kommer både de kvantitativa och kvalitativa aspekterna på olika miljöförändringar att motivera kostnadskrävande och långsiktiga åtgärder på olika nivåer i samhället. En viktig sektor i denna utveckling är arbetsmiljön, men den kan inte ses som ett isolerat problem, utan måste betraktas som en del av samhällsutvecklingen i övrigt.

Utvecklingen hittills har präglats av de nya förutsättningar som skapats genom den tekniska utvecklingen som fortgår i en allt snabbare takt. Det förhåller sig uppenbart så att tiden successivt förkortas mellan första tillämpning och allmän spridning av tekniken. En väsentlig strävan måste då vara att söka komma fram till förutsättningar som tvingar fram en utvärdering av miljö- och samhällsmässiga konsekvenser av dylika val av alternativa tekniker. Tekniska förändringar är den viktigaste faktorn i den framtida utvecklingen av miljön. Teknologier som skapar arbete måste väljas och formuleras på ett sådant sätt att de ger ett minimum av sidoeffekter både i arbetet och utanför. Därav följer att en ny teknologi måste övervägas från den mera övergripande effekt den kan få för hela samhället. De miljöfrågor som måste bedömas är av komplicerad natur och ökade resurser måste därför sättas in för att både kartlägga och analysera problemens natur, förbättra mätmetoder och mätinstrument och för att öka informationen kring de resultat som erhålls. Det är härvid viktigt att man fördelar tillgängliga resurser på bästa sätt.

Särskilt angeläget är att man inte koncentrerar alltför stora resurser på redan passerade tekniska problem.

I den hittillsvarande utvecklingen har dylika

bedömningar huvudsakligen varit baserade på teknisk-ekonomiska värderingar där man syftat till olika former av effektivitets- och produktivitetsbefrämjande åtgärder. Mot framtiden måste det te sig alltmer nödvändigt att i dessa bedömningar få in miljömässiga och sociala aspekter som innefattar konsekvenser i form av sådana faktorer som hälsa, arbetsanpassning, arbetstillfredsställelse, återverkningar på samhällsstrukturen i övrigt osv.

Större vikt måste läggas på sysselsättningsaspekten vid dylika teknikval eftersom det uppenbart förhåller sig så att den tekniska utvecklingen i sig innebär möjligheter att reducera behövlig arbetskraft och framför allt stöta ut en avsevärd kategori arbetskraft som inte uppfyller de krav som den nya tekniken ställer.

Ekonomiska och tekniska värderingar måste också på ett nytt sätt kunna ställas mot andra mänskliga värderingar när det gäller en rad såväl miljömässiga som sociala konsekvenser som bl. a. uppkommer som en följd av strukturomvandlingen såväl inom näringslivet som inom samhället i stort.

I avvägningar av dylik såväl kort- som långsiktig karaktär bör det vara angeläget att öka inflytandesfären för såväl enskilda individer som berörs av dessa skeenden som för samhället mer generellt. Alldeles särskilt bör möjligheterna förstärkas för den enskilde att erhålla större inflytande när det gäller frågor som berör hans egen arbetssituation.

Denna grundsyn inför den fortsatta utvecklingen blir så mycket väsentligare därför att man kan konstatera att samhällsutvecklingen medför starka förändringar i befolkningsstrukturen och i människornas värderingar i en rad avseenden. Utvecklingen på medicinens område har här spelat en väsentlig roll som inte kommer att minska i framtiden. Vi får en större andel äldre och betingat arbetsföra som kräver meningsfullt arbete, men som riskerar att inte passa in i de alltmer specialiserade arbetsuppgifter som nuvarande utveckling kräver.

En höjd utbildningsnivå inom befolkningen, breddad upplysning, ökande kommunikationsmöjligheter på alla plan, en rad sådana tendenser i samhällsutvecklingen medför värderingsförskjutningar och höjning av anspråksnivån inom befolkningen. En vidgning av hälsobegreppet till en mer total nivå med integration av medicinska, psykologiska och sociala komponenter spelar här i arbetsmiljösammanhang en stor roll. En förskjutning från en mer renodlad medicinsk syn på arbetsmiljöns hälsorisker till en mer totalintegrerad sker. Detta förändrar ambitionsnivån inom arbetarskyddet från en nivå där man i första hand strävat efter att förebygga sjukdom och ohälsa till en nivå där man mer inriktar sina strävanden till att nå optimala förhållanden efter en vid skala av medicinsk, psykologisk och social anpassning och arbetstillfredsställelse.

Ett sådant synsätt för bort från ett snävt tänkande i hygieniska gränsvärden för enskilda hälsofarliga agens till en mer total syn på miljösituationen där man i en rad avseenden strävar till att optimera förhållandena inom ramen för det tekniskt möjliga.

Samhället måste öka sina insatser inom den forskning som rör elimination av tekniska sidoeffekter. Utvecklingen torde vara bäst betjänt av att så få detaljer som möjligt införs i lagstiftningen och att i stället en så sakkunnig rådgivning som möjligt ges från samhällets sida i sådana detaljfrågor. Endast då kan bästa tillgängliga teknik hela tiden komma till användning. På detta sätt kan man undgå att konservera förlegade tekniska lösningar inom miljöområdet in i framtiden. Ett stort ansvar måste läggas på företagsledning, designers och tillverkare av industriell utrustning. Men detta ansvar måste kompletteras med aktivt fungerande forsknings-, utbildnings- och informationsorgan från samhällets sida.

Dagens arbetsmiljöproblematik är så mångfasetterad och konsekvenserna av tekniska och organisatoriska förändringar så mångtydiga att det mer och mer blir en nödvändighet att föra ned dessa aspekter på det allra tidigaste planeringsstadiet. Ett arbetarskydd baserat på efterkontroll och korrigering måste i dag anses vara förlegat och ineffektivt.

Detta konstaterande undanskymmer emellertid inte behovet av efterkontrollerande och korrigerande åtgärder. Dock måste denna del

av arbetarskyddet vara en konsekvent del av ett redan från början planmässigt insatt program där kontrollen är programmerad och insatt gentemot redan tidigare definierade problem.

I övrigt bör denna verksamhet framför allt inriktas mot människornas situation i anpassningshänseende för åstadkommande av individuella hälso- och anpassningslösningar.

Med den förskjutning i befolkningsstrukturen som tidigare diskuterats kommer dylika individuella behov att få allt större tyngd.

Frågor kring individuell känslighet i relation till medelvärden i form av gränsvärden, normer m.m. kommer att få betydligt större betydelse i takt med förändringar i befolkningsstrukturen då det gäller toxiska effekter, allergiska manifestationer, ergonomiska planeringar och kanske framför allt i socialpsykologiska problemställningar.

Yrkesskadebegreppet vidgas alltmer. Den gamla uppfattningen om en orsak — en sjukdom kommer allt framgent att ligga som grund för ett målmedvetet arbetarskydd. Olycksfallsriskerna måste bekämpas efter liknande linjer som tidigare, dock med en integration av nya kunskaper om samband såväl med tekniska som mänskliga komponenter. Yrkessjukdomar som silikos, lösningsmedelsförgiftningar osv. måste hållas under sträng kontroll med såväl medicinska som tekniska program. Här måste man framför allt finna former för en kontroll som täcker in svårigheterna som hänger samman med en alltmer accelererad dynamik inom näringslivet och det alltmer ökande flödet av nya och okända risker som ett resultat av teknisk utveckling framför allt på det kemisk-tekniska området.

Det nya och svåra i yrkesriskkomplexet är att hänföra till utsuddandet av gränsen mellan begreppet yrkessjukdom och det man kallar sjukdom i mer allmän bemärkelse. Ständigt kommer nya kunskaper om olika miljöfaktorers samverkan med fysiologiska och psykogogiska förlopp. Syftet för arbetarskyddet bör vara att bevara arbetstagarnas hälsa i vidaste mening. Alltmer bör man intensifiera försöken att klarlägga samband mellan ogynnsamma miljöfaktorer och deras samband med ohälsa i vidaste mening. Här måste det komma fram nya vägar att fånga in dylika effekter genom analys av olika former av överdödlighet, översjuklighet och anpassningsstörningar relaterade till yrkesgrupper och expositionssituationer. Ett system av tidig indikering av dylika skeenden är alltmer nödvändigt i all synnerhet som inre och yttre miljöfaktorer här samspelar på ett alltmer komplicerat sätt.

Bilaga 5 Vissa uppgifter om utbildning av skyddsombud

Inledning

På uppdrag av arbetsmiljöutredningen har insamlats vissa uppgifter om utbildning av skyddsombud. Insamlingen och sammanställningen av uppgifterna har utförts av socionom Göran Steen under ledning av bitr. professor Hans Berglind i samråd med docent Magnus Hedberg och överläkare Karl-David Lundgren.

5.1 *Syfte och genomförande av undersökningen*

5.1.1 Syfte

Syftet har varit att översiktligt kartlägga skyddsombudens utbildningssituation, dels med avseende på förefintlig kursverksamhet och dels med avseende på utbildningsmaterial.

Med kursverksamhet menas då uppgifter om olika slags kursverksamhet, omfattning, innehåll, deltagande och finansiering. I det följande redovisas inte utbildningsmaterial då de inkomna uppgifterna bedömts ha ett alltför begränsat informationsvärde.

Vi har även försökt utröna om nuvarande finansieringsformer anses tillfredsställande, vilka personalgrupper man anser det viktigast att utbilda f. n. och vilket slags utbildning som anses vara mest angelägen.

5.1.2 Genomförande

Planering

Undersökningen planerades i samarbete med arbetsmiljöutredningens sekretariat. Dessutom erhölls värdefulla synpunkter från företrädare för Arbetarskyddsnämnden och från andra experter.

Undersökningspopulation

Undersökningspopulationen utgörs av LO med medlemsförbund, FCO-distrikten, TCO med medlemsförbund, SACO och några av dess medlemsförbund, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges Arbetares Centralorganisation, SAF med medlemsförbund, dessutom ett antal arbetsgivareorganisationer utanför SAF samt slutligen några myndigheter och organisationer som bedriver eller kunde tänkas bedriva utbildning i arbetarskyddsfrågor. Den fullständiga undersökningspopulationen utgjordes av 171 olika organisationer, myndigheter etc.

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes så att varje organisation tillställdes en enkät, utformad utifrån de frågeställningar som nämnts ovan i samband med undersökningens syfte. Enkäterna sändes ut sista veckan i april och första veckan i maj och de resulterade vid svarsti-

dens utgång i en drygt femtioprocentig svarsfrekvens. Efter detta utsändes påminnelsebrev och nya svarsformulär till de organisationer som inte svarat. Ytterligare en omgång påminnelser sändes senare ut och följdes upp med telefonkontakter. Det sista enkätsvaret erhölls den 16 juni, därmed hade *samtliga* organisationer svarat.

Redovisning

De huvudsakliga uppgifterna om kursverksamhet har sammanställts i tablå, appendix 1, och utifrån denna kommenteras och sammanfattas resultaten i avsnitt 5.2.

5.1.3 Resultatens begränsningar

Redovisningen bygger helt på de olika organisationernas enkätsvar och på det material som eventuellt har sänts med. De olika svaren varierar avsevärt ifråga om utförlighet, en del är knapphändiga och ofullständiga medan andra är mycket utförliga och innehåller allt väsentligt av de begärda uppgifterna. I vissa fall har kompletterande upplysningar begärts, men det har inte varit möjligt att få svaren fullt jämförbara. Detta gör att vissa uppgifter ibland saknas.

De kvantitativa uppgifterna, antal kurser, timmar, deltagare, har ofta angetts som ungefärliga och sannolikt bör alla dessa uppgifter betraktas som approximativa. Detta understrykes av att det i några fall, när olika organisationer lämnat uppgifter om samma kurser, dessa uppgifter inte varit helt överensstämmande. Detta gäller även finansiering av kursverksamhet och deltagande.

Det bör också framhållas att detta inte är någon undersökning av ett representativt urval utan endast en kartläggning som gäller de organisationer som redovisas. Det har heller inte gjorts några försök att bedöma de olika kursernas kvalitet eller användbarhet.

5.2 *Resultatredovisning*

Organisationerna behandlas i följande ordning

- Myndigheter och samarbetsorgan
- Löntagarorganisationer
  - LO med medlemsförbund
  - FCO-distrikt
  - TCO-förbund
- Arbetsgivarorganisationer
  - Till SAF hörande organisationer
  - Andra arbetsgivarorganisationer
- Övriga organisationer

5.2.1 Kursverksamhet

Myndigheter och samarbetsorgan

Denna redovisning avser nio olika organisationer, nämligen

- Arbetarskyddsnämnden
- Bygghälsan
- Elfackets arbetarskyddskommitté (EFAK)
- Föreningen skogsbrukets arbetarskydd (FSA)
- Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd (FCAN)
- Göteborgs arbetarskyddsförening
- Statens personalutbildningsnämnd (PUN)
- Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd (SAN)
- Svenska brandförsvarsföreningen (SBF)

Sammanlagt anordnar dessa organisationer, exklusive Arbetarskyddsnämnden, kurser i omfattning som framgår nedan

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
394–415	3 652–4 108	19 040–19 535

Då man i vissa fall angett ungefärliga siffror har vi vid framräkningen gjort detsamma. De lägre siffrorna är alltså minimum och de högre maximum. Det bör överhuvudtaget inskärpas att dessa siffror är ungefärliga.

Att Arbetarskyddsnämnden exkluderats i ovanstående tabell beror på att dess uppgifter lämnats i delvis annan form där det inte varit möjligt att approximera något årsgenomsnitt.

Arbetarskyddsnämndens verksamhet är värd särskild uppmärksamhet av flera orsaker. Den är samarbetsorgan för arbetsmark-

nadens två största parter, SAF och LO, och den torde, konstituerad 1942, vara den äldsta organisationen av sitt slag som redovisas här. Man kan också anta att Arbetarskyddsnämnden genom sin långa verksamhet och sina initiativ varit normbildande för utbildning i arbetarskyddsfrågor.

Från nämnden redovisas att den "dels i egen regi, dels tillsammans med arbetsgivareförbund, fackförbund och Svenska röda korset sedan 1949 anordnat kurser för bl. a. utbildning av skyddsombud. Utbildningen har haft formen av konferens, kurs eller medverkan i studiecirkel och antalet timmar per konferens, kurs och cirkel har i mycket hög grad varierat. Likaså har antalet deltagare per kurs varierat från lägst 12 i studiecirkel till högst 60 personer i konferens.

Antalet kurser per år har varierat högst väsentligt men i regel omfattat minst 7 och upp till 20 stycken.

Utbildningsverksamheten var i första hand inriktad på skyddsombud, sedermera även huvudskyddsombud. De krav på förkunskaper som ställdes tidigare var i regel endast praktisk erfarenhet från arbetslivet."

I kurserna används av Arbetarskyddsnämnden producerat material. För att få en uppfattning om innehållet i aktuella kurser sammanfattar vi ur Arbetarskyddsnämndens "Arbetsmiljö — kursplaner för frivilligt skolningsarbete för bättre arbetsmiljö".

Arbetsmiljö 1

De ämnen som ingår i kursen är följande:

Företaget och omgivningen
Företagshälsovårdens organisation och uppgifter
Arbetsanpassning — ergonomi — arbetshygien — klimat
Övrigt aktuellt om arbetsmiljö och företagshälsovård
Att praktiskt utöva skyddsarbete
Samverkan i arbetarskydd med stöd av lag och parternas överenskommelser

Arbetsmiljö 2

Nedan angivna ämnen behandlas i kursen:

Företaget och omgivningsmiljön
Företagshälsovårdens organisation och uppgifter
Människan, arbetet och arbetsmiljön
Statistik, analys av yrkesskador och sjukfrånvaro
Lagstiftning och myndigheter
Parternas överenskommelse om lokal samverkan
Att praktiskt utöva skyddsarbete

Arbetsmiljö 3

Man arbetar f. n. med att framställa denna kurs. Det är önskvärt om deltagarna har varit med på kurser, konferenser om arbetarskydd tidigare eller t. ex. gått igenom någon brevkurs.

De ämnen som ingår är följande:

Företaget och omgivningsmiljön
Människan, arbetet och arbetsmiljön
Allmän information

Förutom dessa tre grundkurser finns i de nämnda kursplanerna för frivilligt skolningsarbete specialkurser i ergonomi-arbetshygien och buller. Den fortsatta redogörelsen för nämndens verksamhet är direkt återgiven från deras enkätsvar.

"Kursverksamheten har dels finansierats över nämndens egen budget, dels genom bidrag från SAF, LO och Kommittén för Ekonomisk Information.

Sedan 1968 har nämndens utbildningsverksamhet i hög grad intensifierats och delvis lagts på framställning av utbildningsmaterial och utbildning i företag jämte organisationer.

Denna utbildningsverksamhets finansiering är i stort sett tillfredsställande. Den innebär nämligen att arbetsgivaren såsom ett bevis på uppskattning av skyddsombudens insatser rekommenderas (se närslutna uttalande av SAF-LO i skolningsfrågorna) att helt erlägga kostnaderna.

Genom att nämnden framställt ett relativt omfattande och dyrbart utbildningsmaterial, som främst avsetts komma till användning inom företagens egen utbildningsverksamhet samt inom fackföreningar, studieförbund etc., har finansieringen av verksamheten delvis förändrats. Som service åt de personer, som har att medverka i utbildningen, har nämnden anordnat särskilda kurser för utbildning av utbildare. Vid den senaste av dessa kurser gjordes en undersökning om på vilket sätt deltagarnas kostnader fördelats och därav framgick följande:

Kursen omfattade sammanlagt 40 deltagare och

var förlagd till Eskilstuna stadshotell den 23—27 april. I kostnaden ingick tillhandahållandet av ett utbildningspaket, vars inköpspris uppgick till kr 706. Därutöver skulle täckas deltagarnas kursavgift med kr 750, ersättning för förlorad arbetsförtjänst, som kan variera, ersättning för resor och i förekommande fall restraktamenten. Enligt vad kursdeltagarna själva i enkät uppgav, svarade arbetsgivaren för 36 deltagares samtliga kostnader och utlägg, vederbörande fackförening svarade för 2 kursdeltagare och i 2 fall hade arbetsgivaren och vederbörande fackförening delat på kostnaderna. I intet fall betalade deltagaren själv.

Sedan 1968 har nämnden anordnat ett flertal sådana kurser och dessutom deltagit i andra organisationers liknande kurser. Utvecklingen från detta relativt tidiga dato till kursen i Eskilstuna i år är att arbetsgivaren i tilltagande omfattning svarat för de i samband med utbildningen uppkommande kostnaderna."

Bygghälsans verksamhet berör årligen 2 750 personer som undervisas vid 140 kurser om sammanlagt minst 970 kurstimmar. Organisationens 17 regioncentraler bedriver utbildningen och Bygghälsan torde svara för merparten av arbetsmiljöutbildningen inom byggnadsbranschen, om man bortser från studiecirklar och företagsinterna kurser.

Om innehållet i organisationens kurser kan sägas, att grundkursen syftar till att meddela kunskaper om riktlinjer för arbetsledares och skyddsombudens uppgifter inom arbetarskydds- och företagshälsovårdsverksamheten, medan de tekniska påbyggnadskurserna avser att meddela kunskaper om de anvisningar och riktlinjer som gäller för arbeten och för skyddsarbete inom de olika delbranscherna. Fem sådana tekniska påbyggnadskurser finns. Man har dessutom kurser i bl. a. olycksfallsvård och brandförsvar.

Vad beträffar finansieringen står Bygghälsan själv för kostnaderna bortsett från kurserna i olycksfallsvård och brandförsvar för vilka man erhåller bidrag från Röda korset resp. staten. Deltagandet finansieras av arbetsgivaren. Man anser att finansieringen är i stort sett tillfredsställande.

Det bör i detta sammanhang nämnas att nio organisationer i sina enkätsvar hänvisat till Bygghälsan, nämligen Plåtslageriernas riksförbund, Målaremästarnas riksförening, Glasmästeribranschens arbetsgivareförbund, Svenska väg- och vattenbyggares arbetsgivareförbund, Byggförbundet, Rörledningsfirmornas arbetsgivareförbund, Svenska bleck- och plåtslagareförbundet, Svenska målareförbundet, Svenska byggnadsarbetareförbundet.

I regi av *Elfackets arbetarskyddsnämnd* (EFAK) pågår f. n. en kursserie som skall täcka in hela landet. Avsikten är att stimulera till aktivare arbetarskydd och betona vikten av samverkan, man vill därför ha arbetsledningen med på kurserna. Programmet upptar bl. a. följande: Arbetarskydd får man inte — det skapar man; Förebyggande skydd — några synpunkter i ord och bild; Yrkesskador, tillbud, praktikfall; Enskilda arbetsuppgifter; Konstgjord andning; Arbetarskydd från lokal synpunkt; Film. De resurser som finns tillgängliga medför att kurserna endast kan omfatta en dag, uppges det. Kurskostnader inklusive material, måltider och lokaler ersätts av Elektriska arbetsgivareföreningen. Dagsersättning och resekostnad ersätts av arbetsgivaren enligt en överenskommelse mellan Elektriska arbetsgivareföreningen och Svenska elektrikerförbundet. Dessa två sistnämnda organisationer hänvisar i sina enkätsvar till EFAK.

Föreningen skogsbrukets arbetarskydd (FSA) redovisar en tämligen omfattande kursverksamhet. Sammanlagt anordnas 16—33 kurser/år, antalet kurstimmar/år är 404—770 och man samlar 370—715 deltagare/år. Ingen kurs är kortare än två dagar och den längsta är på fem dagar. Kursverksamheten bedrivs i samarbete med företag, skogsyrkesinspektionen, Svenska skogsarbetareförbundet, Skogsbrukets yrkesnämnd, Skogsvårdsstyrelsen, Svenska Röda korset, Forskningsstiftelsen skogsarbeten, arbetarskyddsstyrelsen och PA-rådet.

De olika kursprogrammen upptar bl. a. följande: arbetarskyddslagstiftning, arbetsfysiologi, det skogliga arbetarskyddets organisation, skogshanteringens yrkesskadeförhållanden, samarbetsfrågor. Kurserna riktar sig inte enbart till skyddsombud utan även till andra peronalkategorier. Som förkunskapskrav ställer man allmänt upp yrkeskunnighet, även författningskännedom är önskvärd för en del kurser.

Finansieringen tillgår så att företaget f. n. står för resor, kost och logi samt i vissa fall för förlorad arbetsförtjänst. FSA tar ut en avgift för programförslag, kurslitteratur och medverkan. FSA anser bestämt att anslag från arbetarskyddsfonden bör utgå till organisationen med hänsyn till att den representerar alla arbetsmarknadens parter inom skogsbruket, bl. a. vid utbildning av skyddsombud i samråd med KAS, SYI, SYN, skolöverstyrelsen och övriga FSA-intressenter.

Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd (FCAN) redovisar fyra olika kurstyper. Ingen utbildningsledarkurs hålles budgetåret 1972/73, fem kurser hölls föregående budgetår. Av de övriga kurserna hålles detta budgetår 5 st om sammanlagt 124 kurstimmar och med 300 deltagare. Ur meddelande från FCAN 1971:1 hämtar vi följande:

"En ökad satsning på den lokala utbildningen är det centrala i den nya långsiktsplan för en reformerad arbetarskyddsutbildning som fastställts av FCAN. En sådan satsning är nödvändig för att kunna tillgodose utbildningsbehovet hos den personal som har ansvaret för arbetsplatsernas säkerhet.

Den lokalt bedrivna utbildningen beräknas komma igång i full omfattning fr. o. m. budgetåret 1972/73 då införandet av det nya planerings- och ekonomisystemet skapar ökade förutsättningar för planering och genomförande av lokala åtgärder.

FCAN räknar med att kunna stödja den lokala utbildningsverksamheten genom att tillhandahålla kursplaner och utbildningsmaterial i viss omfattning samt genom kurser för utbildningsledare.

När det gäller den centralt anordnade utbildningen vill nämnden satsa på specialkurser inriktade på speciella miljöproblem, arbetsföreståndarkurser samt allmänna arbetarskyddskurser, avsedda som en påbyggnad till den lokala arbetarskyddsutbildningen."

Syftet med de genomförda utbildarkurserna har varit att snabbt höja utbildningsnivån för minst en skyddsfunktionär per myndighet, och därigenom skapa förutsättningar för en effektiv lokal grundutbildning i arbetarskydd. Avsikten med ovannämnda specialkurser är att inom ett begränsat område ge en djuplodande information om forskningsresultat, metoder och hjälpmedel för en förbättring av olika miljöfaktorer. Kurser för arbetsföreståndare bör anordnas i samband med att det framläggs förslag eller fattas beslut om väsentliga reformer beträffande arbetarskyddslagstiftning och statlig företagshälsovård, sägs det.

FCAN:s verksamhet finansieras över statsbudgeten.

Göteborgs arbetarskyddsförening anordnar årligen 9 kurser om sammanlagt 224 kurstimmar och 390 deltagare. Dessutom medverkar man i skolor och företag m. m., dels genom hela kurser vars antal varierar från år till år och dels genom föreläsningar. Tyngdpunkten i den redovisade kursverksamheten ligger på kurser av mer än en dags omfattning.

Innehållet i den längsta kursen omfattar bl. a.: Arbetarskyddslagen, Skyddsombudens skyldigheter och rättigheter, ergonomi, hälsofarliga och giftiga ämnen, brandorsaker och deras förebyggande, varför händer olycksfall? Påbyggnadskursen har en övervägande teknisk inriktning med bl. a. besök på företag och demonstration av mätinstrument, metoder m. m. Den korta kursen är en introduktionskurs inriktad på arbetarskyddets grunder.

Föreningens verksamhet finansieras med kursavgifter som betalas av företag och organisationer. Man är icke nöjd med detta förhållande och anser att avgiften skulle kunna subventioneras så att kurskostnaden var fri medan kostnad för mat och logi betalades av företaget. Vad beträffar finansieringen av deltagandet har man inga säkra uppgifter om detta.

Statens personalutbildningsnämnd (PUN) *och Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd* (SAN) arrangerar tillsammans konferenser i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor. Årligen hålls ca 20 sådana om sammanlagt 640 kurstimmar och 1 000 deltagare. Konferenserna riktar sig förutom till skyddsombud till myndighetsrepresentanter på olika nivåer.

Kursprogrammet upptar bl. a. följande: orientering om arbetarskyddslagen och kungörelsen, arbetsfysiologi-ergonomiproblem, arbetsplatsens tekniska problem, kemisk-tekniska problem i arbetsmiljön, byggnadstekniska problem, arbetarskydd — brandförsvar.

SAN arrangerar även regionala endagskonferenser, sammanlagt 31 st om sammanlagt 248 kurstimmar och drygt 9 000 deltagare.

Programmet upptar bl. a.: arbetsmiljöfrågornas handläggning på arbetsplatsen, information om självskyddsutbildning i brandskydd och samarittjänst, arbetsplatsens hälsoproblem, trafiksäkerhet — arbetarskydd, debatt om arbetsmiljön på de statliga arbetsplatserna.

Nämnda myndigheters konferensverksamhet finansieras över statsbudgeten och deltagande sker som tjänsteuppdrag med bibehållen lön.

Svenska Brandförsvarsföreningen (SBF) redovisar en mycket omfattande kursverksamhet. Man anordnar årligen 153 kurser om 712 kurstimmar och med ett beräknat antal av 4 345 deltagare. Då man årligen undervisar totalt 15 000—20 000 elever inom industri och handel och inte någon uppdelning av elever gjorts, har man svårt att uppskatta antalet skyddsombud i resp. kurser. Den redovisade kursverksamheten omfattar hela landet och arrangeras tillsammans med SBF:s länsförbund. Kurserna är korta, 4—6 timmar, och ämnesinriktade på brandförsvar i olika branscher.

Föreningen finansierar kursverksamheten delvis med egna medel men erhåller också bidrag från försäkringsbolag, kommuner och företag. Deltagandet finansieras av arbetsgivarna. SBF är inte tillfredsställt med nuvarande finansiering och önskar någon form av statsbidrag.

Löntagarorganisationer

Landsorganisationen (LO) med medlemsförbund

Denna grupp omfattar i vår redovisning 20 organisationer, nämligen

Landsorganisationen
Beklädnadsarbetarnas förbund
Svenska Bokbindareförbundet
Svenska Byggnadsarbetareförbundet
Svenska Fabriksarbetareförbundet
Försäkringsanställdas förbund
Svenska Gruvindustriarbetareförbundet
Handelsanställdas förbund
Hotell- och Restauranganställdas förbund
Svenska Lantarbetareförbundet
Svenska Livsmedelsarbetareförbundet
Svenska Metallindustriarbetareförbundet
Svenska Pappersindustriarbetareförbundet
Svenska Sjöfolksförbundet
Svenska Skogsarbetareförbundet
Svenska Skorstensfejeriarbetareförbundet
Statsanställdas förbund
Svenska Transportarbetareförbundet
Svenska Träindustriarbetareförbundet
Svenska Typografförbundet

Dessa organisationer redovisar tillsammans en mycket omfattande kursverksamhet inom arbetsmiljöområdet:

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
433–493	9 306–10 039	9 343–10 792

Av denna volym svarar LO centralt för 8 kurser om sammanlagt ca 700 kurstimmar och 240 deltagare. Det är således inte så mycket av den fackliga arbetarskyddsutbildningen som sker centralt. Större delen av utbildningen sker på lokal- och förbundsnivå.

Inom LO bedrivs utbildning på flera nivåer. På det lokala planet bedriver de lokala fackliga organisationerna utbildning, ofta används då brevkurser. Dessutom anordnas inom de enskilda företagen kurser, ofta i form av studiecirklar och föreläsningar.

På nästa nivå svarar fackförbunden för utbildningen. Det är i huvudsak denna kursverksamhet som redovisas i detta avsnitt.

På den tredje nivån anordnar LO centrala arbetarskyddskurser. Skolorna i Runö och Brunnsvik används. Den kurstyp som LO anordnar centralt är den mest omfattande som någon organisation redovisat i sina enkätsvar. Kurserna är på två veckor och omfattar ca 88 timmar.

Ur LO-skolornas kursprogram hämtar vi följande:

"Dessa kurser riktar sig främst till skyddsombud och syftar till att ge vidgade praktiska och teoretiska kunskaper inom de problemområden som innefattas i modernt arbetarskydd.

Som en följd därav intar, förutom orientering om gällande lagstiftning och regler på arbetarskyddets. och företagshälsovårdens område, de ergonomiska och arbetshygieniska frågorna en framskjuten roll i kursen.

Undervisningen är upplagd så att största möjliga anslutning till praktiska förhållanden skapas, bl. a. genom övningar i metodlaboratoriet."

Deltagarna tillställs i förväg studiematerial som bör ha lästs in före kursens början.

Kurskostnaderna och vissa kostnader för deltagande i kurserna finansieras delvis med statsbidrag. Deltagarna erhåller från resp. organisation stipendier som avser att kompensera lönebortfallet. Statsbidrag enligt ovan utgår med:

— 50 % av resekostnaden för kursdeltagarna (II klass järnväg).
— 30 kr per dygn för kost och logi på kursorten.
— Högst 100 kr per kursdeltagare och vecka (fem dygn) i bidrag till lärare, föreläsare och undervisningsmaterial. Vid kurser under längre tid än en vecka utgår bidrag med högst 20 kr per elev och dygn.

LO redovisar följande siffror från andra halvåret 1971. Oavsett kurs uppgick

— resekostnaden per kursdeltagare, vid den skola där arbetarskyddskurserna genomfördes, till i genomsnitt 112:70 (statsbidrag 61:35)
— verklig kostnad för kost och logi 1971 till 58:32 pr dygn (statsbidrag 30:—)
— bidragen till föreläsare, lärare och material till 62 à 63 % av verkliga kostnaden.

De fyra arbetarskyddskurser som anordnades andra halvåret 1971 hade sammanlagt 114 deltagare.

Det bör i detta sammanhang nämnas att LO:s kongress tillsatt en studieutredning i vars direktiv det ingår att utföra en total kartläggning av den fackliga utbildningsverksamheten. Man vill därför inte föregripa utredningens ställningstaganden och uttala sig om hur arbetarskyddsutbildningens finansiering lämpligen borde ordnas.

I *förbundens* redovisade kursverksamhet urskiljer man i huvudsak tre olika kurstyper. Dels veckolånga internatkurser, dels 1—2 dagars huvudsakligen lokala och regionala konferenser eller kurser och slutligen studiecirkelverksamhet.

Studiecirkelverksamhet upptar, fastän den endast redovisats från 4 förbund, en mycket stor del av alla förbundens sammanlagda kursverksamhet. Ca 70—75 % av kursverksamheten utgörs av studiecirklar och ca 40 % av redovisade deltagare kommer därifrån. Förmodligen finns en sådan studiecirkelverksamhet inom åtskilliga förbund även om man inte lämnat några uppgifter, sannolikt därför att man inte förfogar över några säkra uppgifter om den lokala aktiviteten.

De förbund som lämnat uppgifter om studiecirklar är Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Hotell- och restauranganställdas förbund, Handelsanställdas förbund samt Svenska Pappersindustriarbetareförbundet. I de två förstnämnda förbunden används för branschen producerade kurser "Din säkerhet på bygget" resp. "Sund och säker — arbetarskydd i restaurangbranschen". De två sistnämnda förbunden använder den av Arbetarskyddsnämnden och Brevskolan framställda brevkursen "Arbetsmiljö" vars innehåll tidigare refererats (se Arbetarskyddsnämndens grundkurs 1). Svenska Pappersindustriarbetareförbundet har en speciellt för branschen framställd version med tillnamnet "Pappers och cellulosa". Studiecirkelverksamheten riktar sig främst till skyddsombud men även till andra intresserade.

Tretton av förbunden anordnar *veckokurser* i arbetsmiljö. Dessa förbund är: Beklädnadsarbetareförbundet, Svenska Bokbindareförbundet, Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska gruvindustriarbetareförbundet, Handelsanställdas förbund, Hotell- och restauranganställdas förbund, Svenska Lantarbetareförbundet, Svenska Livsmedelsarbetareförbundet, Svenska Metallarbetareförbundet, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet, Svenska sjöfolksförbundet, Statsanställdas förbund, Svenska Typografförbundet. Timantalet varierar från 35 till 44 timmar. Kurserna riktar sig till skyddsombud, huvudskyddsombud och i några fall även till andra fackföreningsfunktionärer samt till arbetsledare.

Innehållet i dessa kurser upptas i stort sett av arbetarskyddslagen, särskilt reglerna för det lokala samarbetet, samt de särskilda arbetsmiljöproblem som finns inom varje förbunds verksamhetsområde. I de flesta fall

förutsättes någon form av förkunskaper för deltagande i dessa kurser, bl. a. att tidigare ha deltagit i lokala arbetarskyddskurser samt att man har avsevärd arbetserfarenhet.

Lokala och regionala konferenser/kurser redovisas från 8 förbund, nämligen Beklädnadsarbetarnas förbund, Försäkringsanställdas förbund, Handelsanställdas förbund, Hotell- och restauranganställdas förbund. Svenska Livsmedelsarbetareförbundet Svenska Metallarbetareförbundet, Svenska Skogsarbetareförbundet, Svenska Träindustriarbetareförbundet. Timantalet i dessa kurser varierar från 2 till 16 timmar, och de förefaller i huvudsak vara av informativ karaktär. Man söker att nå ut med kunskap om arbetarskyddslagen och reglerna för det lokala samarbetet och om möjligheterna att praktiskt utöva skyddsarbete inom de olika branscherna. Man försöker främst nå skyddsombuden.

Beträffande *finansieringen av kursverksamhet och deltagande* lämnas för översiktlighetens skull en redogörelse för varje förbund.

Beklädnadsarbetarnas förbund uppger att man själva finansierar kursverksamheten, men att man erhåller landstingsbidrag till de regionala kurserna och statsbidrag till LO-kurser. Deltagarnas kostnader finansieras av förbundet. Man är inte tillfredsställd med nuvarande lösning och anser att kurser av den typ man redovisat borde vara helt statsbidragsberättigade eller att arbetsgivaren borde åläggas kostnaderna.

Svenska Bokbindareförbundet erhåller delvis statsbidrag till sina kurser. Man är nöjd med den nuvarande finansieringen av kursverksamheten men anser att arbetsgivaren borde bekosta lönebortfallet, förbundet får nu finansiera deltagarnas kostnader.

Den cirkelverksamhet som Svenska Byggnadsarbetareförbundet anordnar finansieras helt med bidrag, framgår inte från vilka, under förutsättning att cirkeln sker i ABF:s regi. Deltagarna får själva stå för sina ev. kostnader. I den mån helt bidrag utgår anser man finansieringen tillfredsställande.

Svenska Fabriksarbetareförbundets redovisade kursverksamhet ersätts till 1/3 med statsbidrag, deltagarnas kostnader betalas av förbundet. Man anser inte frågan tillfredsställande löst och framhåller att arbetsgivaren bör bekosta utbildningen.

Försäkringsanställdas förbund finansierar kurserna delvis med egna medel, dessutom utgår bidrag från en centralorganisation inom förbundet, från den lokala avdelningen och från ABF. ABF:s bidrag varierar i landet, man uppskattar bidragen till 40—60 % av kostnaderna. Förbundet svarar för medlemmarnas resekostnader. Ovan nämnda centralorganisation svarar för ett mindre traktamente per dag och lokalavdelningen för förlorad arbetsförtjänst. När skyddsfrågor ingår i kursen finansieras deltagandet delvis av arbetsgivaren genom att kursdeltagaren endast vidkänns s. k. B-avdrag från lönen. Man är dock inte tillfredsställd med detta och framhåller att helt bibehållen lön under kursdag då för arbetsgivaren väsentliga frågor diskuteras borde vara naturligt.

Den kursverksamhet som Svenska Gruvindustriarbetareförbundet redovisar bekostas av förbundet och arbetsgivarna gemensamt. Deltagarnas kostnader finansieras av arbetsgivaren. Man anser att statsbidrag borde utgå till både kursverksamhet och deltagande.

Handelsanställdas förbund erhåller delvis statsbidrag till kursverksamheten, övriga kostnader betalas av förbundet. Inom den kooperativa sektorn pågår f. n. en begränsad utbildning av skyddsombud, där arbetsgivaren helt står för kostnaderna. Deltagarnas kostnader ersätts av förbundet. Man framhåller att utbildning av skyddsombud bör betraktas som en produktionsfaktor och därmed helt eller delvis finansieras av företagen.

Från Hotell- och restauranganställdas förbund uppges att man erhåller statsbidrag med 50 % till studiecirklarna och med ca 30 % till internatkurserna. Deltagandet bekostas i princip av förbundet, i vissa fall har deltagare i förbundets kurser fått lön under kurstiden. Det rör sig om ca 50 personer de tre senaste åren. I enkätsvaret framhåller man att utbildningen helt borde bekostas av arbetsgivarna.

Svenska Lantarbetareförbundet uppger att skyddsombudskursens kostnader täcks till

viss del av statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning. Resterande kostnader delas lika mellan arbetsgivareorganisationerna och förbundet. Hela kostnaden för fortbildningskursen delas lika mellan arbetsgivareorganisationerna och förbundet. Man anser emellertid att arbetsgivareparten borde bidraga i större utsträckning än f. n. Vad beträffar deltagandet uppger man att deltagarna i skyddsombudskursen erhåller ersättning med stipendium om 300 kr, fria resor och fritt uppehälle. Dessa kostnader delas av arbetsgivare- och arbetstagareorganisationerna. Deltagare i fortbildningskursen får full lön av egen arbetsgivare. Resorna betalas av arbetsgivareorganisationerna och förbundet bidrar med fritt uppehälle. Kostnadsfördelningen för fortbildningskursen anser man i stort sett vara tillfredsställande men man önskar större insats av arbetsgivaren i fråga om skyddsombudskursen.

Svenska Livsmedelsarbetareförbundet erhåller statsbidrag till internatkurserna och landstingsbidrag vid vissa konferenskurser. Förbundet framhåller att kurser som syftar till grund- och vidareutbildning av skyddsombud borde kunna finansieras helt av statliga medel. Deltagarnas kostnader ersätts av förbundet, vid veckoslutskurser förekommer det att vissa arbetsgivare betalar förlorad arbetsförtjänst. Arbetsgivarna borde kunna bidra i större omfattning när det gäller lönebortfall, skriver man.

Svenska Metallindustriarbetareförbundets kurser finansieras delvis med statsbidrag. Deltagarnas kostnader ersätts av förbundet. Man anser inte att finansieringsformen är tillfredsställande och framhåller att arbetsgivarna borde vara med och betala denna utbildning.

Från Svenska Pappersindustriarbetareförbundet uppges att studiecirkelverksamheten delvis finansieras med statsbidrag men att förbundet finansierar övriga kurser. Deltagarnas kostnader finansieras av arbetsgivaren (gäller studiecirklarna) och av förbundet (övriga kurser). Man finner nuvarande finansieringsformer i stort sett tillfredsställande.

Svenska Sjöfolksförbundet erhåller till sin kursverksamhet bidrag från Sjöfartsverket (1972 ca 20 000 kr) och från SÖ/LO (beroende på deltagarantal, 1972 ca 25 000 kr vid max. antal). Deltagarnas kostnader finansieras av arbetsgivarna, vilket anses tillfredsställande. Man framhåller dock att rederierna/arbetsgivarna borde bidraga även med direkta kurskostnader.

Svenska Skogsarbetareförbundets kurskostnad betalas av förbundet beträffande såväl de direkta kurskostnaderna som kostnader för deltagandet. Från förbundet framhåller man att man har för små ekonomiska resurser för att utveckla någon mera reell skyddsombudsutbildning utöver den redovisade som man betecknar som aktivitetsstimulerande.

Svenska Skorstensfejeriarbetareförbundet finansierar såväl kurskostnad som deltagande med egna medel. Man anser detta i stort sett tillfredsställande, men anser att inkomstbortfall bör kunna ersättas av arbetsgivaren.

Statsanställdas förbunds kurs finansieras till ca 40 % med statsbidrag, även deltagandet finansieras delvis med statsbidrag. Förbundet anser att det vore skäligt om även arbetsgivaren delade på kostnaderna.

Svenska Transportarbetareförbundets kursverksamhet finansieras av förbundet medan kostnaderna för deltagande delas med arbetsgivaren. Man anser att det borde finnas klara direktiv att arbetsgivarna skulle bekosta utbildningen av skyddsombud.

Svenska Träindustriarbetareförbundet finansierar såväl sin kursverksamhet som deltagande i densamma. Endast i ett fåtal fall ersätter arbetsgivaren förlorad arbetsförtjänst. Detta borde enligt förbundets mening ske i större utsträckning.

Svenska Typografförbundets kurser finansieras delvis med statsbidrag. Deltagarnas kostnader ersätts av förbundet. Några arbetsgivare, en av tio, uppger man, bidrar genom att låta kursdeltagarna bibehålla en del av lönen. Branschens företagare borde i ökad utsträckning delta i kostnaderna för utbildningen, framhåller man.

Sammanfattningsvis kan konstateras att av ovan redovisade 19 förbund uppger 5 att de själva finansierar kursverksamhet och delta-

gande, 9 förbund uppger att arbetsgivaren i större eller mindre utsträckning deltar i finansieringen. 14 förbund erhåller stats- eller landstingsbidrag eller bidrag från någon organisation.

FCO-distrikt med utbildning

Denna grupp omfattar 7 distrikt, nämligen:
Mellersta Norrlands FCO-distrikt
Sydöstra FCO-distriktet
Sörmlands FCO-distrikt
Värmlands FCO-distrikt
Västerbottens FCO-distrikt
Örebro läns FCO-distrikt
Östergötlands FCO-distrikt

FCO-distrikten är som bekant uppbyggda av medlemsorganisationer och verksamma inom ett flertal förbundsområden. Ovan uppräknade distrikt anordnar sammanlagt

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
28–31	241–283	2 366–2 536

Det är i de flesta fall fråga om relativt korta kurser, 3—15 timmar. Internatkurser på 20 och 38 timmar arrangeras av Örebro läns FCO respektive Östergötlands FCO. Den kortare internatkursen behandlar speciellt buller och bullerbekämpning medan den längre behandlar arbetarskyddet med speciell anknytning till miljöfrågor och avser att ge vidareutbildning till skyddssamariter och skyddsombud. De övriga, korta kurserna, tar i allmänhet upp grundläggande frågor kring lagstiftning, överenskommelser och tillämpning samt företagshälsovård. Tre distrikt, Värmlands FCO, Västerbottens FCO och Östergötlands FCO arrangerar korta kontaktkonferenser med yrkesinspektionen.

Endast ett distrikt, Västerbottens FCO, uppger att man ensam står för kurskostnaderna. De övriga, Mellersta Norrlands FCO, Sydöstra FCO, Sörmlands FCO och Värmlands FCO, erhåller antingen bidrag eller tar ut kursavgift, det sistnämnda gäller Örebro läns FCO och Östergötlands FCO. Det framgår bara i något enstaka fall varifrån bidrag eller kursavgift erhålles. I dessa fall utgår bidraget från anslutna organisationer och kursavgifter uttas av fackföreningar och arbetsgivare. Endast från Sydöstra FCO-distriktets sida är man tillfredsställd med finansieringen av kurskostnaden. De övriga distrikten anser att arbetsgivarna borde bidra i större utsträckning än nu.

Beträffande kostnaderna för deltagandet i kurserna framgår det att löntagarorganisationerna och arbetsgivarna delar på dessa. Endast från Värmlands FCO uppges att löntagarorganisationerna ensamma står för dessa kostnader. Även när det gäller finansieringen av deltagandet framhåller de flesta distrikten att arbetsgivarparten borde bidra mer. Endast Sydöstra FCO-distriktet anser finansieringen tillfredsställande; arbetsgivarna bidrar i deras kurser med upp till 80 % av kostnaderna.

TCO-förbund med utbildning

Av de tillskrivna TCO-förbunden redovisar följande någon kursverksamhet
Svenska bankmannaförbundet
Försäkringstjänstemannaförbundet
Svenska industritjänstemannaförbundet
Svenska polisförbundet
Statstjänstemannaförbundet
Tillsammans redovisar de följande

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
63–83	347–477	1 227–1 652

Det bör uppmärksammas att den kursverksamhet som redovisas inte vänder sig huvudsakligen eller direkt till skyddsombud utan i de flesta fall till företagsnämndsledamöter och att arbetsmiljöfrågor ingår som ett avsnitt i de kurserna. Uppgifterna om kurstimmar härovan är dock framräknade på grundval av hur stor del av kurstiden som tas i anspråk för arbetsmiljöfrågor.

Svenska bankmannaförbundet uppger att kursverksamheten på detta område är helt ny och att man försöker utröna en kursform och testa kursmaterial. Man använder sig av kursmaterial från arbetarskyddsnämnden.

Försäkringstjänstemannaförbundet uppger att aktiviteten på detta område hittills varit

låg. Inom förbundet utreds nu aktiveringen av studieverksamheten.

SIF redovisar endast en kurs på två timmar. Man uppger att man från fältet märkt ett starkt ökande intresse för arbetsmiljöfrågorna och att organisationens utbildningsinsatser på detta område torde komma att öka under de närmaste åren.

Den kursverksamhet som Svenska polisförbundet redovisar arrangeras av Rikspolisstyrelsen. Kurserna som är avsedda för utbildare innehåller bl. a. pedagogik, utbildningsmetodik, arbetsmiljö och förvaltningsdemokrati. En kurstyp är planerad men ännu ej igångsatt.

Statstjänstemannaförbundet redovisar en avsevärd kursverksamhet. En stor del av denna arrangeras dock av Statens personalutbildningsnämnd och av Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd.

För de förbund som är verksamma inom den statliga sektorn, Svenska polisförbundet och Statstjänstemannaförbundet, gäller att kursverksamheten finansieras av de myndigheter som arrangerar kurserna, dvs. rikspolisstyrelsen resp. SAN och PUN, deltagande i kurserna sker som tjänsteuppdrag med bibehållen lön. Statstjänstemannaförbundet uppger att de kurser som man arrangerar i egen regi helt bekostas av förbundet. Svenska bankmannaförbundet, Försäkringstjänstemannaförbundet och SIF uppger att man själv bekostar sin kursverksamhet, dock erhåller SIF statligt utbildningsbidrag till 1/3 av kurskostnaden. Deltagande i kurserna bekostas av förbunden frånsett Försäkringstjänstemannaförbundet som uppger att arbetsgivaren medger deltagande utan löneavdrag. Från Svenska bankmannaförbundets sida är man inte nöjd med det nuvarande finansieringssättet, man anser att arbetsgivaren borde stå för åtminstone 50 % av kostnaderna. De övriga redovisade TCO-förbunden är i stort sett tillfredsställda med den nuvarande finansieringen.

Arbetsgivareorganisationer

Till SAF hörande organisationer

SAF framhåller i sitt enkätsvar att föreningen ser som ytterst angeläget i sina ansträngningar att förbättra arbetsmiljön att även skyddsombuden på arbetsplatserna får tillräckliga kunskaper inom detta ämnesområde. Beträffande kursverksamhet hänvisar man emellertid till Arbetarskyddsnämnden genom vilken organisation föreningen bedrivit arbetarskyddsutbildning. Redogörelse för Arbetarskyddsnämndens utbildning finns på annan plats i denna rapport.

SAF:s samtliga branschförbund har tillställts en enkät, de förbund som redovisar någon arbetarskyddsutbildning är

Sveriges Buteljglasbruksförbund
Glasindustrins Arbetsgivareförbund
Sveriges Arbetsgivareförening för hotell och restauranger
Motorbranschens Arbetsgivareförbund
Sveriges Pappersindustriförbund
Stenindustrins Arbetsgivareförbund
Sveriges stuvareförbund
Trädgårdsbranschens Arbetsgivareförbund
Träindustriförbundet
Sveriges Verkstadsförening

Tillsammans redovisar de

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
86–90	1 009–1 106	1 925–2 946

Det bör dock uppmärksammas att en del av dessa arrangeras tillsammans med LO-förbund som också redovisat dessa kurser i sina enkätsvar. Detta gäller Sveriges Arbetsgivareförening för hotell och restauranger, bägge kurserna, Sveriges stuvareförbund samt Trädgårdsbranschens Arbetsgivareförbund, bägge kurserna. Dessa kurser kommer inte att behandlas i följande kommentarer eftersom de redan behandlats i samband med LO-förbunden.

Sveriges Buteljglasbruksförbund arrangerar en kurs omfattande 8 timmar vilken behandlar bl. a. arbetarskyddslagen, tekniskt

arbetarskydd, ergonomi, praktisk handläggning av ärenden. Denna kurstyp skall fr. o. m. hösten ersättas av en 40 timmars arbetsmiljöutbildning som skall bedrivas i cirkelform.

Glasindustrins Arbetsgivareförbund anordnar kurser som behandlar bl. a. företagshälsovård, lagar och avtal, yrkeshygien och ergonomi, arbetarskydd i glasbruk. Medarrangör är bl. a. SIFU som genomför detta inom utvecklingsprogrammet "Glas".

Den kurs som Motorbranschens Arbetsgivareförbund redovisar har ännu ej genomförts. Kursmaterialet genomgår f. n. branschanpassning och kurser planeras till hösten 1972. Kursmaterialet, Arbetsmiljö 2, omnämns i redogörelsen för Arbetarskyddsnämndens kurser.

Sveriges Pappersindustriförbund redovisar den mest omfattande kursverksamheten i denna grupp. Det bör dock uppmärksammas att en serie kurser som man lämnar uppgift om hölls 1969. Det gäller utbildning av cirkelledare. En av de redovisade kurserna är allmän arbetsledareutbildning där arbetsmiljö ingår som en del.

Stenindustrins Arbetsgivareförbunds kurser behandlar huvudsakligen arbetsmiljöfrågor inom branschen.

Träindustriförbundet redovisar en kortare informationskonferens vars huvudsakliga syfte synes vara att orientera om arbetarskyddslagen och skyddsarbetet.

Sveriges Verkstadsförening arrangerar kurser för lärare/utbildare. Kursmaterialet är Arbetsmiljö 2, tidigare omnämnt i samband med Arbetarskyddsnämnden.

Beträffande finansieringen bekostar följande förbund själva såväl kursverksamhet som deltagande: Svenska Buteljglasbruksförbundet, Motorbranschens riksförbund, Stenindustrins Arbetsgivareförbund, Sveriges Verkstadsförening. Träindustriförbundet bekostar ensamt den kurs man arrangerar medan kostnaden för deltagandet delas mellan arbetsgivare och löntagarorganisation. I de kurser som de återstående förbunden redovisar delas kurskostnaderna med respektive löntagarorganisation eller erhålls bidrag. Glasindustrins Arbetsgivareförbund erhåller bidrag från SIFU och Sveriges Pappersindustriförbund från Centralfonden för anställda inom skogsindustrin. Deltagarkostnaderna delas mellan arbetsgivare och löntagarorganisationer, frånsett Svenska stuvareförbundets kurser där det förefaller som om dessa kostnader helt låg på arbetsgivaren.

Man kan i några fall där arbetsgivareförbund och LO-förbund redovisat samma kursverksamhet iakttaga en viss diskrepans i uppgifterna om vem som finansierar verksamheten. Svenska Arbetsgivareföreningen för hotell och restauranger uppger att löneavdrag inte sker vid deltagande i kurs medan motsvarande LO-förbund framhåller att bibehållen lön endast åtnjutits av ca 50 deltagare de tre sista åren. Svenska stuvareförbundet och transportarbetarförbundet lämnar heller inte överensstämmande uppgifter om hur deltagarnas kostnader ersätts.

Arbetsgivareförbunden är, utan undantag, i stort sett tillfredsställda med den nuvarande finansieringen av såväl kursverksamhet som deltagande.

Övriga arbetsgivarorganisationer

Denna grupp omfattar

Svenska kommunförbundet

Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO)

Svenska Landstingsförbundet

Skogs- och Lantarbetsgivareföreningen (SLA)

Inom denna grupp redovisas sammanlagt

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
49	1 401–1 407	789–956

SLA:s kurser är tidigare redovisade av Svenska Lantarbetareförbundet och Trädgårdsbranschens Arbetsgivareförbund varför de i fortsättningen inte omnämns här.

Den kursverksamhet som kommunförbundet och landstingsförbundet arrangerat är i huvudsak utbildning av handledare till arbetsmiljökursen TEMA, en kurs framställd av en arbetsgrupp inom förbunden. Kommunförbundet har genomfört centrala och

regionala handledarkurser och även börjat med den lokala skyddsombudsutbildningen. Landstingsförbundet har hitintills genomfört centrala handledarkurser.

TEMA behandlar bl. a.: Människan och arbetsmiljön, Företagshälsovård, Arbetarskydd, Företagshälsovård från medicinsk synpunkt, Ergonomi, Lokalt skyddsarbete.

För bägge förbunden gäller att de ensamma finansierar kursverksamheten och att arbetsgivaren (landsting/kommun) finansierar deltagandet.

Från landstingsförbundets sida är man tillfredsställd med nuvarande finansiering. Kommunförbundet framhåller att bidrag bör utgå på samma sätt som för arbetarskyddsnämndens motsvarande kursverksamhet.

KFO redovisar tre olika former av kursverksamhet: konferens, självstudiekurs och studiecirkel. Studiecirklarna påbörjas under hösten 1972. Den typ av studiecirkel som redovisas är densamma som Handelsanställdas förbund lämnat uppgifter om.

I kurserna behandlas arbetarskyddslagen, arbetarskyddskungörelsen, KFO—LO-överenskommelser om lokalt arbetarskydd, samverkan arbetsgivare—fackförbund, företagshälsovård, praktisk tillämpning av arbetarskyddsverksamheten samt brandskydd.

KFO uppger att kurserna bekostas av arrangören och deltagandet av arbetsgivaren. Nuvarande finansieringsform anses tillfredsställande.

Övriga organisationer

Denna grupp består av följande organisationer

Arbetarnas bildningsförbund (ABF)
Brevskolan
Gruvornas Arbetsstudie- och konsultverksamhet (GAK)
Stockholms samaritförening av Svenska Röda korset

Dessa organisationer med undantag av ABF och GAK redovisar

Antal kurser/år	Antal kurstimmar/år	Antal kursdelt./år
3	48	ca 240

ABF har besvarat vår enkät med en separat skrivelse vilken vi här nedan återger i sin helhet.

"Nedan redovisade utbildning inom arbetarskydds- och arbetsmiljöområdet har uteslutande bedrivits i form av studiecirklar. Utbildningen har bedrivits inom ramen för de lokala ABF-avdelningarnas verksamhet och i samarbete med fackförbundens lokala organisationer. Rekryteringen till studiecirklarna har i stor utsträckning skett bland verksamma skyddsombud vilket dock icke utesluter att personer utan denna funktion har deltagit i utbildningen. Redovisningen gäller verksamhetsåret 1970/71.

De studiematerial som här redovisats är till övervägande del elementära kurser som vill ge dels allmänna kunskaper om arbetarskydd, dels grundläggande kunskaper inom vissa specialområden.

Utöver vad här redovisats bedrivs inom ABF utbildning och information inom det aktuella området i icke ringa omfattning i form av kortare internatkurser, föreläsningar och konferenser. Över den verksamheten har vi ingen fullständig statistik varför den icke kan redovisas här.

Utbildningen har i huvudsak finansierats genom statligt och kommunalt bidrag till den frivilliga studieverksamheten. Den del av kostnaden som inte täckts in av dessa bidrag har finansierats via del-

Studieämne	Prod. av	Cirklar	Deltagare	Studietimmar
Arbetarskydd lönar sig	Arbetarskyddsnämnden/ Brevskolan	30	294	678
Arbetarskyddslagen	Brevskolan	2	27	50
Arbetsmiljö	Arbetarskyddsnämnden/ Brevskolan	307	3 306	8 178
Arbetsmiljö	Fabriks/Gummi	18	184	517
Arbetsmiljö	Pappers/Cellulosa	126	1 478	3 037
Bioteknologi	Brevskolan	32	363	688
Mentalhälsa i arbetslivet	Mindus-Åmark/Brevskolan	112	1 295	2 555
Övriga		107	1 178	2 604
	Summa	734	8 125	18 307

tagaravgifter som betalas av deltagarnas fackliga organisationer."

Föreningen GAK är en serviceorganisation för Svenska Gruvföreningens medlemmar och svarar i denna förenings ställe. De kurser man redovisar arrangeras av Svenska Gruvindustriarbetareförbundet och behandlas inte vidare i detta sammanhang.

Brevskolans redovisade kursverksamhet är av ringa omfattning och förefaller att vara av mer intern karaktär.

Stockholms samaritförening av Svenska Röda korset bedriver sin kursverksamhet i samråd med Storstockholms FCO, för vilken organisations räkning man svarat, ABF och i viss mån med ALNA-rådet. Man arrangerar dels en veckokurs, förlagd till FCO-skolan, Aspö, dels en tretimmarskonferens som skall stimulera till arbete för en tryggare och bättre arbetsmiljö. Veckokursen avser att ge information och stimulans åt den personal som på respektive arbetsplatser har att medverka i arbetarskydd och företagshälsovård. Den ovan beskrivna kursverksamheten finansieras dels genom bidrag från ABF och dels genom kursavgifter.

Föreningen uppger att dess utbildningsverksamhet till största delen omfattar utbildning av s. k. "första hjälpare" vilka till stor del visat sig vara skyddsombud. Denna utbildning bedrivs ofta direkt på arbetsplatsen och kostnaderna bestrides i regel av arbetsgivaren. Föreningen anser finasieringen tillfredsställande.

5.2.2 Synpunkter på utbildningens inriktning

De redovisade organisationernas synpunkter på utbildningens inriktning framgår av *tablå över kursverksamhet,* de två sista kolumnerna (appendix 1). Med utbildningens inriktning avses då *vilka grupper* som man anser bör bli föremål för utbildningsinsatser respektive *vilken typ av utbildning* det f. n. är angeläget att satsa på. Vi skall här endast komplettera dessa uppgifter något.

Målgrupper

Den fråga som ställdes var: "Vilka grupper anser Ni att det f. n. är viktigast att utbilda?" Alla 59 redovisade organisationer utom 6 svarade på frågan där man skulle markera olika alternativ. Den procentuella fördelningen mellan olika alternativ framgår nedan. Arbetarskyddsnämndens svar återges separat i slutet av detta avsnitt.

Mest angeläget att i första hand utbilda:

Alla skydds-ombud	Huvud-skydds-ombud	Regionala skydds-ombud	Andra grupper
46 %	23 %	4 %	15 %

Flera organisationer, 12 %, utpekar ingen enstaka grupp utan framhåller att flera av grupperna är lika angelägna.

Motiveringarna, där sådana lämnats, är skiftande. De flesta av de organisationer som vill satsa på *alla skyddsombud* menar att det är angeläget att utbildningsinsatsen når så många som möjligt. Bland dem som markerat *huvudskyddsombud* som första alternativ framhålls bl. a. att det är viktigt att få *en* välutbildad på varje arbetsplats. Hotell- och Restauranganställdas förbund framhåller att det lägger stor vikt vid de regionala skyddsombudens utbildning eftersom man i branschen har många små arbetsplatser.

Vi skall även redovisa vilken innebörd kategorin *"andra grupper"* har för de organisationer som markerat detta som första alternativ.

Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd: Värnpliktiga skyddsombud (nytt utbildningsbehov varje årsklass), övningsbefäl och arbetsledande ansvarig personal.

Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd: En gemensam rätt för företagsanpassad utbildning av arbetsmiljöns ansvariga i alla led.

Svenska Byggnadsarbetareförbundet: Utbildare.

Sörmlands FCO-distrikt: Företagsrepresentanter.

SIF: Nämndledamöter, klubbordförande, avdelningsombudsmän.

Sveriges Pappersindustriförbund: Information till företagsledare, utbildning av konstruktörer, metodmän, inköpare, planerare.

Träindustriförbundet: Arbetsledare.

Kooperationens förhandlingsorganisation: Arbetsledare.

De här nämnda personalgrupperna, tillsammans med dem som Arbetarskyddsnämnden räknat upp, återspeglar i stort sett även vad andra organisationer föreslagit.

Här nedan återges Arbetarskyddsnämndens svar på frågan vilka grupper som är angelägna att utbilda.

"För dagen anser sig nämnden böra prioritera utbildningen av skyddsombuden enligt följande:

1. huvudskyddsombud
2. regionala skyddsombud
3. övriga skyddsombud
4. andra grupper av medverkande i arbetarskyddet

Dessa andra grupper är följande:

1. arbetsgivare
2. skyddsingenjör, skyddsinspektör
3. företagsläkare
4. företagssköterskor
5. läkarsekreterare
6. arbetsledare
7. tekniker
8. metodstudiemän
9. planerare
10. konstruktörer
11. arkitekter
12. inköpare
13. trafikledare
14. belysningstekniker
15. akustiker, bullerbekämpare
16. isotopkontrollanter
17. personalmän

Någon rangordning finns inte i nyssnämnda uppräkning. Alla har samma behov av utbildning. Skall några kategorier särskilt utpekas, torde det vara arbetsgivare, skyddsingenjörer och arbetsledare."

Utbildningstyp

Den fråga som ställdes var "Vilken utbildning anser Ni att det för närvarande är mest angeläget att satsa på?" 6 av de 59 redovisade organisationerna markerade inget alternativ. Arbetarskyddsnämndens svar återges separat i slutet av detta avsnitt. Den procentuella fördelningen mellan olika alternativ framgår nedan.

Mest angeläget att i första hand satsa på:

Grundutbildning	Vidareutbildning	Utbildning av utbildare	Annat
68 %	4 %	24 %	4 %

Det är inte många av organisationerna som motiverar sina preferenser. Det framgår dock att grundutbildning är viktig eftersom den anses bristfällig eller i stor utsträckning saknas, man nämner också att det är viktigt med bredden på utbildningen. Bland dem som i första hand vill satsa på utbildning av utbildare nämns också att grundutbildning är viktig, men man ser här lokala/regionala utbildare som en förutsättning för att kunna nå ut med en bred utbildning.

Andra former av utbildning som föreslås är specialutbildning för vissa av de personalkategorier som omnämns i avsnitt 5.3.1.

Ur Arbetarskyddsnämndens svar återges följande:

"Nämnden anser det mest angeläget att för närvarande satsa på:

1. utbildning av utbildare
2. grundutbildning
3. vidareutbildning
4. annan utbildning, såsom specialutbildning av skyddsombud för vissa uppgifter t. ex. som medverkare i bullerbekämpning och i arbetet för rationell allmän och individuell belysning. Som en ytterligare utbildning må nämnas sådan för de skyddsombud, som oftast i egenskap av huvudskyddsombud medverkar i av företaget organiserad analys av orsakerna till inträffade olycksfall och yrkessjukdomar."

Anvisningar

I de sista fyra kolumnerna markeras uppgifterna med bokstavskod. Denna förklaras nedan.

Finansiering av kursverksamhet:

A = Helt av arrangören
B = Delvis av arrangören, delvis av bidrag
C = Helt av bidrag
D = Annat sätt

Finansiering av deltagande:

A = Av deltagarna själva
B = Av arbetsgivaren
C = Av löntagarorganisationen
D = Delvis av arbetsgivaren, delvis av löntagarorganisationen
E = Annat sätt

Rangordning av målgrupper. Grupperna anses viktigast att utbilda i den ordning de markerats.

A = Alla skyddsombud
B = Huvudskyddsombud
C = Regionala skyddsombud
D = Andra grupper

Rangordning av utbildningstyp. Här gäller samma regel som för rangordning av målgrupper.

A = Grundutbildning
B = Vidareutbildning
C = Utbildning av utbildare
D = Annat

För uppgift om rangordning gäller att om bokstavsgrupp angetts utan mellankommande kommatecken anses alla alternativ lika angelägna, ex. ABCD.

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn. typ
	Samarbetsorgan											
1	Arbetarskyddsnämnden Se särskild redogörelse											
2	Byggnadsindustrins stiftelse för arbetarskydd och företagshälsovård (BYGGHÄLSAN)	Grundkurser för samtliga delbranscher	Konferens	8	30	20	Skyddsombud och arbetsledare	–	A		B,A,D	–
		Tekniska påbyggnadskurser speciellt för varje delbransch	”	8	60	15	”	–	A			
		Olycksfallsvård	”	8	15	10	”	Röda korset	B	B		
		Brandförsvar	”	8	10	10	”	Svenska brandförsvarsföreningen	B			
		Ämneskonferens	”	2–4	25	40	”	–	A			
3	Elfackets arbetarskyddskommitté (EFAK)	Arbetarskyddskurs	Konferens	8	15–20	30	Skyddsombud och arbetsledare	Elektriska arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet	–	B och E	A och D	A
4	Föreningen skogsbrukets arbetarskydd (FSA)	Skyddskurs	–	16	3–7	25	Skyddsombud och arbetsledare	Företag Skogsyrkesinspektionen (SYI)				
		Skogligt arbetarskydd för skyddsombud	–	21	4–10	15	Skyddsombud	Svenska skogsarbetarförbundet Skogsbrukets yrkesnämnd (SYN)				
		Kurs för skyddsombud	–	3 dagar	4–10	20	Skyddsombud	PA-rådet SYN, SYI, SVS	D	E	–	–

Förkortningar:
SYI=Skogsyrkesinspektionen
SYN=Skogsbrukets yrkesnämnd
SVS=Skogsvårdsstyrelsen
KAS=Kungl. Arbetarskyddsstyrelsen
SRK=Svenska Röda Korset

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbild.-typ
		Skogligt arbetarskydd	Konferens (internat)	4 dagar	3–4	35	Förvaltare, arbetsledare, skyddsombud	Företag, SYN, Sv. skogsarb.förbundet, PA-rådet, SYI, Forskningsstiftelsen, skogsarbeten				
		Kurs för skyddsombud	Konferens (internat)	5 dagar	2	25		PA-rådet, SYN, SYI, KAS, SRK				
		Skyddsombud	Cirkel	varierar	–	10–15	Skyddsombud	–				
					(1971/72)							
5	Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd	Utbildningsledarkurs	Konferens med gruppbete	42	5	27	Utbildare	–			D,A B,C	A,B,C
		Specialkurs	”	32	2	60	Skyddsinspektör el. huvudskyddsombud	–				
		Arbetsföreståndarekurs	”	12	1	60	Chef	–	A	B		
		Påbyggnadskurs	”	24	2	60	Huvudskyddsombud m. fl.	–				
6	Göteborgs Arbetarskyddsförening	Kurs i arbetarskydd	–	40	4	60	Skyddsombud, huvudskyddsombud, arbetsledare, skyddsingenjörer m. fl.	–	D	–	A,D,C	B,A,C,D
		Påbyggnadskurs	–	32	1	30	”	–				
		Arbetshygien Kurs Yrkesskydd	–	8	4	30	”	–				
7	Statens personalutbildningsnämnd (PUN)	Konferens i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor	Konferens	ca 23	ca 20	ca 50	Skyddsombud, huvudskyddsombud, myndighetsrepr. på olika nivåer	Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd (SAN)	A	B	–	C,B

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
8	Statsförvaltningens arbetarskyddsnämnd (SAN)	Konferens i arbetarskydds- och arbetsmiljöfrågor	Se ovan	Se ovan	Se ovan	Se ovan	Se ovan	Statens Personalutbildningsnämnd (PUN)	Se ovan	Se ovan	D	A,D
		Regionala konferenser	Konferens	8	31	300	Arbetsföreståndare och övriga som i tjänsten handlägger arbetsmiljöfrågor. Skyddsombud och personalrepr. i företagsnämnder	–	A	B		
9	Svenska Brandförsvarsföreningen	Svetsbrandskydd	Teoretisk genomgång och praktiska övningar	6	50	ca 20	Svetsare och skyddsombud	SBF: s länsförbund	B	B	B,A,D	A,B
		Detaljhandel	”	4	35	ca 21	Skyddsombud och övriga	”				
		Industribrandförsvar	”	4	20	ca 25	”	”				
		Sjukhus	”	4	30	ca 25	”	”				
		Oljedepåpersonal	”	4	18	ca 20	”	”				
	Löntagarorganisationer LO och dess förbund											
10	Landsorganisationen i Sverige (LO)	Arbetslivets miljöproblem	Internatkurs	ca 88	8	ca 30	Skyddsombud	–	B	A och C	–	–
11	Beklädnadsarbetarnas förbund	Arbetsmiljökurs	Internatkurs	40	1	34	Skyddsombud	Egen regi	B	C	A,B,C,D	A,C,B
		Arbetarskydd	Regionala 2-dagars kurser	10–12	3–4	40–60	Skyddsombud	ABF				
12	Svenska Bokbindareförbundet	Arbetsmiljökurs	Internatkurs	ca 42	2	35	Skyddsombud	–	B	C	A,C,B,D	A,C,B,D

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
13	Svenska Byggnadsarbetareförbundet	Din säkerhet på bygget	Cirkel om enskild	20	ca 100	ca 15	Skyddsombud	ABF	C	–	D,C,B,A	C,A,B
14	Svenska Fabriksarbetareförbundet	Arbetarskyddskurs	Internatkurs	43	4	32	Skyddsombud	–	B	C	A,B,C,D	A,B
15	Försäkringsanställdas förbund	Kontakt- och skyddsombudskurs	Konferens	2–5	10–20	20–30	Skyddsombud	ABF	B	D	A,B	C,A,B
16	Svenska Gruvindustriarbetareförbundet	Kurs för skyddsombud och fackföreningsordförande	Internatkurs	44	1	30	Skyddsombud och fackföreningsordförande	–	A	B	B,A,D,C	A,B,C,D
		Kurs för nyvalda skyddsombud	Internatkurs	40	1	30	Skyddsombud	–				
		Kurs för skyddsombud och arbetsledare	Internatkurs	20	1	30	Skyddsombud och arbetsledare	SALF				
17	Handelsanställdas förbund	Lokala arbetsmiljökurser	Tvådagarskurs	8–10	7	ca 40	Skyddsombud	Avdelningarna	B	C	B,A,C,D	–
		Arbetsmiljökurs	Femdagarskurs	35	2	ca 35	Skyddsombud	Egen regi				
		Arbetsmiljö	Cirkel	ca 20	8	ca 10	Skyddsombud och andra intresserade	Avdelningarna – ABF				
18	Hotell- och restauranganställdas förbund	Företagsnämnds- och arbetarskyddskurs	Internatkurs	40	1	30	Skyddsombud	Arbetsgivarförb. Centralbolaget	B	C	C,A	A,C
		Sund och säker	Studiecirkel	20–30	ca 20	8	Skyddsombud och intresserade av skyddsfrågor	–				
		Samarbete på arbetsplatsen	Konferens	7–8	ca 5	25–30	Skyddsombud	Arbetsgivarförb. Centralbolaget				

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
19	Svenska Lantarbetareförbundet	Skyddsombudskurs	Internatkurs	40–44	1	35	Skyddsombud	Skogs- och Lantarbetsgivareföreningen	B	D	A,B,C	C,A,B
		Fortbildningskurs för skyddsombud	Internatkurs	ca 16	1	30–40	Skyddsombud	”				
20	Svenska Livsmedelsarbetareförbundet	Arbetsmiljö	Internatkurs	42	1–2	34	Skyddsombud	–				
		Arbetsmiljö	Konferens	14	6–7	30–40	Skyddsombud	Förbundets avdelningar	B	C	A,D	A,B,D
21	Svenska Metallindustriarbetareförbundet	Arbetarskyddskurs	Internatkurs	40	6–8	34	Huvudskyddsombud	–			A,B	A,B,C,D
		Arbetarskyddskurs	Internat	14–16	20–25	30	Skyddsombud	Förbundets avdelningar	B	C	C,D	
22	Svenska Pappersindustriarbetareförbundet	Arbetsmiljö	–	40	2	34	Skyddsombud	–	A	C	A,B,D	B
		Arbetsmiljö	Cirkel	20	200	10	Skyddsombud	–	B	B		
23	Svenska Sjöfolksförbundet	Brand- och arbetarskyddskurs	Internatkurs	44	3	35	Skyddsombud, förhandsmän	Sjöfartsverket	B	B	A,D	A,C
24	Svenska Skogsarbetareförbundet	Veckoslutskurser	Konferens	10–12	2–4	20–30	Skyddsombud	Förbundets lokala avdelningar	A	C	A,B,C,D	A,C,B
25	Svenska Skorstensfejeriarbetareförbundet	Arbetarskyddskonferens	Konferens	16	1	25	Skyddsombud	–	A	C	A,C,B,D	A,B,C,D
26	Statsanställdas förbund	Arbetsplatsmiljökurs	Internatkurs	40	4	34	Skyddsombud	–	B	A, C, E	A B C D	A,B,C,D
27	Svenska Transportarbetareförbundet (inkluderar även Stuverifackets arbetarskyddsnämnd och Biltrafikens arbetarskyddsnämnd)	Arbetarskyddskurs	Konferens	27	7	25	Skyddsombud	Arbetsgivarna	A	D	A,B,D	A,C,B

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
28	Svenska Träindustriarbetareförbundet	Regional skyddskurs	2-dagarskurs	13–14	4–10	38–45	Skyddsombud	Lokalavdelning. ABF och Arbetarskyddsnämnden	B	D	A,B	A,C,B
29	Svenska Typografförbundet	Arbetsmiljö	Kursveckor	40	1–2	30	Skyddsombud	–	B	C	A,C	A,B,C
30	Mellersta Norrlands FCO-distrikt	Arbetarskydd-Företagshälsovård	Konferens med grupparbeten	14	2–3	35–40	Skyddsombud	ABF	B	A,D	B,A,D,C	A,B,C
31	Sydöstra FCO-distriktet	Arbetarskydd	Konferens	6	1–2	20–25	Skyddsombud	–	B	D	A,D	A,B
		Arbetarskydd och skadeståndsfrågor	Konferens	6	1–2	20–25	Skyddsombud	–				
		Arbetarskydd och företagshälsovård	–	12	1–2	40–50	Företagsrepresentanter, Företagsnämndsledamöter Förtroendevalda	–				
32	Sörmlands FCO-distrikt	Arbetsmiljökurs	Konferens	12	1	40	Skyddsombud	–	B	D	D,A,C,B	A,B
33	Värmlands FCO-distrikt	Kontaktträff med yrkesinspektionen	Konferens	3–4	4	ca 50	–	–	A	C	A	C
		Kurs i arbetslagstiftning	Konferens	15	1	ca 40	Avdelningsrepresentanter	–	B			
34	Västerbottens FCO-distrikt	Arbetarskydd och yrkesinspektionen	Endagskurs	6	6	ca 36	Skyddsombud	–	A	D	A B C D	A,B,C
35	Örebro läns FCO-distrikt	Buller och bullerbekämpning	Internatkurs	20	1	30	Skyddsombud och arbetsledare	Bullerföreningen och ABI	D	D	A,B,C,D	A,B,C,D

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
36	Östergötlands FCO-distrikt	Arbetsmiljökurs	Internatkurs	38	2	45	Skyddsombud	ABF	D	D	–	–
		Yrkesinspektionen och arbetarskyddet	Konferens	3	8	200	Skyddsombud	Yrkesinspektionen				
	TCO och dess förbund											
37	Svenska Bankmannaförbundet	–	Informationsafton	2	1	30	Skyddsombud	Arbetarskyddsnämnden	A	C	A,B,D	A,B,C
		–	Konferens	1,5 dag	1	30	Skyddsombud	”				
		Företagsnämndskurs	2-dagarskurs		5	35	Företagsnämndsledamöter	Egen regi				
38	Försäkringstjänstemannaförbundet	Kontaktkonferens	Konferens	5	sporadiskt	40	Nämndledamöter och skyddsombud	–	A	D	A,B,D	C,A,B
		Vår arbetsmiljö	”	6	”	60	”	–				
		Varför skyddsombud	”	3	”	40	”	–				
39	Svenska industritjänstemannaförbundet	Samarbetsfrågor	Föreläsning, grupparbete	2	3	34	Nämndledamöter	–	B	C	D,B,A	A,C
40	Svenska Polisförbundet	Information för skyddsombud	Konferens	35	1	2 x 15	Utbildare	Rikspolisstyrelsen	A	B	C,B,A,D	C,A,B,D
		–	Konferens (planerad men ännu ej påbörjad)	15	4	30	Arbetsföreståndare	”				
41	Statstjänstemannaförbundet	Konferens i arbetarskydds och arbetsmiljöfrågor	Konferens	Se redogörelse för SAN och PUN					A	D	B,A,D	A,C,B
		FÖN-kurs	3-dagarskurs	3–4 om arb. skydd	30–40	ca 10	Företagsnämndsledamöter	PUN och andra statliga myndigheter				
		Samarbete	Cirkel (kvällsstudier)	tot. 30 varav 4–6 arb.	10–15	10–15	Aktiva medlemmar	TBV				

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
		Samarbete	Cirkel (inomverks-utb. på arbetstid)	”	okänt	10–15	Företagsnämndsledamöter	PUN				
				skyddsfrågor 2 tim.	5–10	40	Föreningsledare					
	Arbetsgivare-organisationer											
	Till SAF hörande organisationer											
42	Sveriges Buteljglasbruksförbund	A-kurs	Konferens	8	5–10	15–20	Skyddsombud Arbetsledare Tekniker	–	A	B	B,A,D	A,C,B
43	Glasindustrins arbetsgivareförbund	Arbetsmiljö	–	16	2	32	Skyddsombud	Statens institut för företagsutveckling SALF Sv. Fabriksarbetareförbundet	B	E	B,A,D	C,A,B
44	Sveriges Arbetsgivareförening för Hotell och Restauranger	Endagskonferenser	Konferens	7	ca 7	ca 27	Skyddsombud	Hotell- och Restauranganställdas förbund (se även redogörelse för denna organisation)	D	D	B,A,C	A,B,C
		Veckokurs	Veckokurs	40	1	ca 20	”					
45	Motorbranschens Arbetsgivarförbund	Arbetsmiljö 2	Föreläsning+ grupparbete	21	planerad ännu ej genomförd	10–15	Utbildare Skyddsombud	–	–	–	A,D,B,C	C,A,B

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr.	Rangordn. av utbildn.-typ
46	Sveriges Pappersindustriförbund	Arbetsmiljö Cirkelledare	Regional kurs	21	10 (1969)	25	Arbetsledare Skyddsombud	Svenska Pappersindustriarbetarförbundet	B	B	D,A,B	A,C,B
		Introduktion till Arbetsmiljö 2 o. d.	Företagsinterna	2–4	25	20–60	Arbetsledare Skyddsombud Konstruktörer Inköpare Planerare	”				
		Skyddsledare	Konferens	18	1	25	Skyddsingenjörer Huvudskyddsombud	”				
		Arbetsledarutb. allmän	Internatkurs	3+2 veckor varav 11 tim. arb. miljö	12	25	Arbetsledare					
47	Stenindustrins Arbetsgivareförbund	Arbetarskyddskurs, Stenindustrin	–	13	2	20–25	Skyddsombud Arbetsledare Arbetsgivare	Svenska Fabriksarbetareförbundet SALF	A	B	B,A,D	C,A,B
		Stenindustrins arbetarskydd	Konferens	13	1	90	”	”				
		Stenanvisningar för arbetsgivare	”	6	1	110	”	”				
48	Sveriges Stuvareförbund (Konferensen även redovisad av medarrangören)	–	Konferens	28	6	20	Skyddsombud Arbetsledare	Svenska transportarbetareförbundet	A	B	A,D	D,A,B,C
49	Trädgårdsbranschens Arbetsgivareförbund (Kurserna även redovisade av medarrangörerna)	Grundkurs för skyddsombud inom lantbruket och trädgårdsnäringen	–	45–50	1	ca 45	Skyddsombud	Skogs- och lantarbetsgivareföreningen Svenska lantarbetarförbundet	B	D	A	A,B

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr	Rangordn. av utbildn. typ
		Fortbildningskurs för skyddsombud inom lantbruket och trädgårdsnäringen	–	16–18	1	ca 30	Skyddsombud	”				
50	Träindustriförbundet	Informationskurs i arbetarskydd	Konferens	5	4	varierande	Skyddsombud och skyddstjänstemän	Svenska träindustriarbetareförbundet	A	D	D,A,B	A,B,C
51	Sveriges verkstadsförening	Arbetsmiljö 2 lärarkurs	Föreläsnings- lektions- och seminarieform	25	5	30	Företagsläkare Skyddsingenjörer Skyddstekniker Arbetsledare Skyddsombud	–	D	B	–	A,B,C
	Andra arbetsgivareorganisationer											
52	Svenska Kommunförbundet	TEMA central handledarkurs	TEMA-kurserna kan arrangeras både som internatkurser och som studiecirkel	40	hitintills 2	18	Skyddsingenjörer Personalfunktionärer och utbildare	–	A	B	A,D	C,A,B,D
		TEMA regional handledarkurs		40	hitintills 3	20–25	”	–				
		TEMA lokala kurser		40	hitintills 10	25–30	Skyddsombud	–				
53	Kooperationens förhandlingsorganisation	Grundutbildning av arbetsledare och skyddsombud	Konferens	6	ca 10	30–40	Skyddsombud Arbetsledare	Resp. fackförbund	A	B	D,A,B,C	A,C,B
		Arbetsmiljökurs	Självstudiekurs	30	ca 20	individuell	Skyddsombud	”				

Nr	Organisationens namn	Kursens namn eller beteckning	Kursens form	Antal tim/k	Antal kurs/år	Antal delt./ kurs	Målgrupper	Medarrangör	Finansiering av kursv.	Finansiering av delt.	Rangordn. av målgr	Rangordn. av utbild typ
		Grundutb. av skyddsombud inom handeln	Cirkel	20	påbörjas höst -72	8–10	Skyddsombud Arbetsledare	”				
54	Svenska Landstingsförbundet	TEMA central handledarkurs	–	30	hitintills 2	30	Utbildare	–	A	B	A,D	D
55	Skogs- och lantarbetsgivareföreningen (SLA) (Kurserna även redovisade av medarrangörerna)	Grundkurs för skyddsombud inom lantbruket	Kurs	45–50	1	ca 45	Skyddsombud	Svenska lantarbetareförbundet Trädgårdsbranschens Arbetsgivareförbund	B	B	A	A,B
		Fortbildningskurs för skyddsombud inom lantbruket	Kurs	16–18	1	ca 30	Skyddsombud					
	Övriga organisationer											
56	ABF	Se särskild redogörelse										
57	Brevskolan	Kurs i arbetarskydd	Konferens	5	1	15–18	Skyddsombud Arbetsledare	Handelsanställdas förbund	A	B	B,A,C,D	C,A,B
58	Föreningen GAK (Gruvornas Arbetsstudie- och konsultverksamhet) (Denna organisation svarar för Svenska Gruvföreningen	Se Gruvindustriarbetareförbundet vilken organisation står som arrangör	Kursplanerna har utarbetats av GAK								B,A,D	A,B,D,C
59	Stockholms Samaritförening av Svenska Röda Korset (Denna org. har svarat för Storstockholms FCO: s räkning)	Arbetsmiljö II	Internat	5 dagar (ca 40)	1	25	Skyddsombud samt övriga som handhar arbetsmiljöfrågor på arbetsplatserna	I samråd med ABF och FCO	B,D	D	A,B,C,D	C,A,B,C
		Arbetsmiljö	Konferens	3	1	200	”	FCO och ALNA-rådet				

. . . . . .
(Organisationens, institutionens etc. namn)

. . . . . .
(Adress) (Tel.)

. . . . . den . . . . . / . . . . .
(Ort och datum)

. . . . . .
(Namnet på den för uppgifterna ansvarige)

Kan nås på adress: . . . . . .

tel: . . . . . .

I de fall svarsalternativ anges, kryssa för rätt alternativ.

1. Bedriver Ni någon verksamhet som syftar till utbildning av *skyddsombud?*

0 ja
0 nej

Om nej, sänd tillbaka frågeformuläret.

2. Vi vill här ha uppgifter om de kurser som *Ni anordnar* eller *medverkar* till. Sammanlagt är det *8 uppgifter* om varje kurs på denna fråga. (Om Ni ej anordnar några kurser, v. g. ange detta)

	Kursens namn, beteckning	Kursens form (konferens, cirkel etc.)	Antal timmar per kurs	Antal deltagare per kurs
Kurs A	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs B	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs C	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs D	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs E	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .

	Antal kurser per år	Vänder sig i första hand till (skyddsomb., utbildare etc.)	Krav på förkunskaper Vilka?	Medarrangör
Kurs A	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs B	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs C	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs D	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Kurs E	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .

Kommentar:

3. Skicka om möjligt med broschyrer eller annat material som beskriver de i föregående fråga angivna kurserna. Om sådant material saknas, ge en beskrivning av kursernas innehåll.

4 a. Hur finansieras kursverksamheten?
Om bidrag, från vilka?
Om delvis bidrag, hur stor del?
Om annat sätt, vilket?

0 Helt av arrangören
0 Delvis av arrangören, delvis av bidrag
0 Helt av bidrag
0 Annat sätt

4 b. Är nuvarande finansieringsform i stort sett tillfredsställande?

0 ja
0 nej

Om nej, ange hur det borde vara:

Kommentar till fråga 4:

5 a. Hur finansieras deltagarnas kostnader? (Lönebortfall, resor, osv.)

0 Av dem själva
0 Av arbetsgivaren
0 Av löntagarorg.
0 Delvis av arbetsgiv., delvis av löntagarorg.
0 Annat sätt

Om delvis av arbetsgiv. respektive löntagarorg. Ange ungefär hur stor del som bekostas av resp.

Om annat sätt, vilket?

5 b. Är nuvarande finansieringsform i stort sett tillfredsställande?

0 ja
0 nej

Om nej, ange hur det borde vara:

6. Producerar Ni undervisningsmaterial för utbildning av *skyddsombud?*

0 ja
0 nej

7. Om ja på fråga 6. *Ange vad för slags* undervisningsmaterial, (böcker, brevkurser, film, kurspaket osv.) titel/beteckning, utgivningsår, upplaga. OBS! Tag endast med *aktuellt* material. Ge nedan en *kortfattad förteckning* av innehållet och/eller sänd gärna med material. Om utrymmet kräver det kan svaret på denna fråga lämnas separat.

8 a. Hur finansieras framställningen av undervisningsmaterial? Om ingen av vidstående kategorier är helt adekvat, ange hur stor del i procent som täcks på respektive sätt.

Om bidrag, från vilka?

0 Försäljning
0 Bidrag
0 Annat sätt

Om annat sätt, vilket?

8 b. Är nuvarande finansieringsform i stort sett tillfredsställande?

0 ja
0 nej

Om nej, ange hur det borde vara:

9. Vilka anser Ni att det för närvarande är viktigast att utbilda? Rangordna genom att sätta 1. för den mest angelägna gruppen, 2. för den därnäst osv.

Om andra grupper, ange vilka:

0 Alla skyddsombud
0 Huvudskyddsombud
0 Regionala skyddsombud
0 Andra grupper

Ev. motivering för rangordningen:

10. Vilken utbildning anser Ni att det för närvarande är mest angeläget att satsa på? Rangordna i likhet med föregående fråga.

Om annat, vad då?

0 Grundutbildning
0 Vidareutbildning
0 Utbildning av utbildare
0 Annat

Ev. motivering för rangordningen:

11. Allmänna synpunkter på enkäten och dess frågeområden.

Bilaga 6 Sammanfattning av arbetarskyddsstyrelsens utredning om arbetarskyddstillsynen vid mindre arbetsställen

Tillsynen över arbetarskyddet vid mindre arbetsställen har vid skilda tillfällen kritiserats. Det har särskilt gällt den kommunala tillsynen men ibland även yrkesinspektionens tillsyn vid mindre arbetsställen. Kritiken har avsett främst tillsynens effektivitet men också besöksfrekvensen. I fråga om den kommunala tillsynen har anmärkningarna mest berört tillsynen i mindre kommuner, där denna vanligen utövas av förtroendevalda personer med annat yrke som huvudsaklig sysselsättning och med i regel otillräcklig eller ingen egentlig utbildning i arbetarskydd. I kommun, där tillsynen utövas av hälsovårdsinspektör eller motsvarande, har den som regel varit tillfredsställande. Det har emellertid även då i vissa fall framkommit brister i arbetarskyddstillsynen, främst beroende på att hälsovårdsinspektör har måst ägna sig åt sin egentliga tillsynsverksamhet eller att han inte haft tillräckliga kunskaper om arbetarskyddet, särskilt vad avser det tekniska olycksfallsskyddet. De erinringar som gjorts mot den allmänna yrkesinspektionens tillsyn över arbetarskyddet vid mindre arbetsställen har vanligen gällt att yrkesinspektionens tjänstemän inte tillräckligt ofta besökt de arbetsställen, som står under deras tillsyn. Ibland har kritiken gått ut på att man inte fått de råd och anvisningar i arbetarskyddsfrågor som man förväntat sig.

En huvudfråga har varit om den kommunala tillsynen bör slopas och dess tillsynsuppgifter föras över till yrkesinspektionen eller om den bör behållas och reformeras. De skäl som främst kan anföras för en överföring är ökad enhetlighet i handläggningen och fullgörande av tillsynen genom specialutbildade, heltidsanställda tjänstemän. Dessa syften anser utredningen emellertid bör kunna uppnås även inom ramen för en bibehållen kommunal tillsyn. I princip bör arbetarskyddstillsynen vara likvärdig oavsett arbetsställets storlek och oavsett om tillsynen handhas av kommunerna eller av yrkesinspektionen. Det innebär dock inte att tillsynen behöver vara exakt lika utformad.

Den kommunala tillsynen omfattar f. n. till mycket stor del arbetsställen, som i andra avseenden regelbundet skall inspekteras av kommunalt anställda inspektörer. Främst gäller det sådana mindre arbetsställen, som berörs av hälsovårds- och livsmedelstillsynen. Ofta krävs härvid en samordning av och i vissa fall också en avvägning mellan de krav som bör ställas med hänsyn till allmän hälsovård och livsmedelshygien respektive arbetarskydd. Utredningen anser det därför angeläget att detta bevakas samtidigt och av hälsovårdsinspektörer med erforderlig utbildning i såväl allmänhygien och livsmedelshygien som arbetarskydd.

För de mindre arbetsställen som f. n. omfattas av kommunal tillsyn — oavsett om de faller under allmän hälsovårds- och livsmedelstillsyn eller inte — gäller att problemen främst är av teknisk-hygienisk art och sammanhänger med dåliga arbetslokaler, brist-

fälliga eller otillräckliga personalrum och hygieniska anordningar, otillfredsställande belysning, ventilation, uppvärmning o. d. Problem som sammanhänger med brister i tekniskt olycksfallsskydd har däremot relativt begränsad betydelse, särskilt som den kommunala tillsynen i princip omfattar endast arbetsställen utan maskinell utrustning. Det kan därför finnas skäl att såsom hittills låta den kommunala tillsynen omfatta även andra arbetsställen än sådana som berörs av hälsovårds- och livsmedelstillsynen.

Av stor betydelse vid bedömning av frågan om kommunal eller statlig tillsyn har utredningen dessutom ansett vara den kommunsammanslagning som delvis skett och som skall vara helt genomförd senast under 1973. Genom denna reform får kommunerna i allmänhet väsentligt bättre förutsättningar att organisera tillsynen och tillgodose kravet på kvalificerad personal och resurser i övrigt. Hälsovårdsinspektör skall i framtiden i regel finnas i varje kommun. Är uppdraget som kommunal tillsynsman kombinerat med hälsovårdsinspektörstjänst, torde det även underlätta för en del glesbygdskommuner att heltidsanställa hälsovårdsinspektör.

Utredningen har vidare ansett att de kommunala tillsynsmännen av naturliga skäl har större lokal förankring och bättre lokalkännedom än yrkesinspektionen och dess tjänstemän. Denna kontakt lokalt kan i viss utsträckning vara till fördel för arbetarskyddstillsynen i dess helhet. För de mindre arbetsställena kan det även vara av betydelse att de i arbetarskyddsfrågor kan vända sig till ett organ som finns inom kommunen.

Utredningen förordar, att den kommunala tillsynen bör behållas och kvalitativt förstärkas. Särskilt vill utredningen betona, att den inte byggt sitt principiella ställningstagande på överväganden om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Det föreslås, att kommunerna kompenseras genom statsbidrag. Avgörande för utredningen har främst varit möjligheten dels att åstadkomma en effektiv arbetarskyddstillsyn, dels att på ett så rationellt sätt som möjligt utnyttja samhällets resurser.

Den kommunala tillsynen föreslås i stort sett ha samma omfattning som f. n. Tillsynen över viss statlig kontorsverksamhet bör dock överflyttas från yrkesinspektionen.

Den kommunala tillsynens brister torde till viss del bero på att kommunerna inte tillräckligt aktivt ägnat sig åt tillsynsuppdraget och beaktat behovet av resurser. För att understryka kommunens ansvar och för att tillförsäkra tillsynen erforderliga personella och ekonomiska resurser föreslår utredningen, att kommunstyrelsen på förslag av hälsovårdsnämnden skall utse kommunala tillsynsmän. Dessa har hittills utsetts av hälsovårdsnämnden och utan något samråd med yrkesinspektören. Det föreslås, att nämnden innan den lämnar förslag på kommunala tillsynsmän skall samråda med denne. Nämnden skall under kommunstyrelsens överinseende leda och fördela tillsynsverksamheten. Utredningen föreslår vidare, att hälsovårdsnämnden i stället för varje enskild kommunal tillsynsman skall avge årsrapport till yrkesinspektören. Dessa förslag förutsätter vissa ändringar i 48 och 49 §§ arbetarskyddslagen. Dessutom föreslås, att vad i lagen sägs om ersättning till kommunal tillsynsman utgår med hänsyn till bl. a. att ersättningen numera torde få bedömas som en avtalsfråga mellan parterna. Förslag i enlighet härmed framläggs.

Nuvarande praxis att utse förtroendemän som vid sidan av sitt ordinarie arbete svarar för tillsynen bör helt frångås. Om den kommunala tillsynen skall kunna erbjuda en med yrkesinspektionen likvärdig arbetarskyddstillsyn bör den utövas av i kommunen heltidsanställda tjänstemän.

Utredningen föreslår, att hälsovårdsinspektör normalt skall utses till kommunal tillsynsman. Härför talar främst att en stor del av de arbetsställen som faller under kommunal tillsyn samtidigt skall inspekteras från allmänhygienisk och livsmedelshygienisk synpunkt. De krav som kan ställas med hänsyn till arbetarskydd, allmänhygien och livsmedelshygien griper ofta in i varandra. Även vid övriga arbetsställen som faller under kommunal tillsyn är skyddsproblemen i stor utsträckning allmänhygieniska och sanitära. Tillsynsuppgifterna bör därför så långt möjligt samordnas. Utredningen förordar dock, att

kommun bör ha möjlighet att anlita även annan kommunalt anställd tjänsteman för att fullgöra den kommunala tillsynen, t. ex. ingenjör med erforderlig arbetarskyddsutbildning. Hälsovårdsnämnden bör också enligt utredningens mening kunna låta en eller flera av sina tjänstemän på heltid syssla enbart med kommunal tillsyn. I de största kommunerna kan en specialisering bli aktuell, varvid skyddsingenjörsutbildning i vissa fall kan vara att föredra framför hälsovårdsinspektörsutbildning.

Utredningen har också diskuterat möjligheten att för den kommunala tillsynen anlita annan än kommunalt anställd tjänsteman på deltid, t. ex. skyddsingenjör anställd i enskilt företag, annan ingenjör anställd vid sådant företag, skyddsombud e. d., liksom möjligheten att överlåta tillsynen som konsultuppdrag till enskilda konsultföretag. Av särskild betydelse härvid är den intressekollision som kan uppkomma med hänsyn till andra arbetsuppgifter eller annan anställning. Utredningen anser däremot, att tidigare tjänstgöring och uppdrag som skyddsingenjör, skyddsombud e. d. kan utgöra väsentliga meriter, när kommun anställer tjänsteman som skall svara för kommunal tillsyn. Vad gäller anlitande av konsultföretag tillkommer komplikationer i fråga om bl. a. offentligt ämbetsansvar.

Utredningen föreslår ingen ändring i den kommunala tillsynens arbetsuppgifter utan förutsätter, att tillsynsmännen liksom hittills skall lämna råd och anvisningar och till yrkesinspektören anmäla och påkalla medverkan, om dessa inte leder till resultat. Rätt att meddela förbud eller föreläggande bör även i fortsättningen ankomma endast på yrkesinspektören. Vidare betonas vikten av att tillsynen följs upp på lämpligt sätt och att tjänsteman vid yrkesinspektionen, vid behov i samråd med hälsovårdsnämnden, kontrollerar tillsynsmännens anteckningar om sina besök dels i inspektionsböcker där sådana skall finnas, dels i de register över arbetsställen under kommunal tillsyn som tillsynsmännen har att föra.

Den kommunala tillsynens brister sammanhänger i hög grad med brister i utbildningen. Även där tillsynen utövas av hälsovårdsinspektör beror bristerna ofta på otillräcklig utbildning i arbetarskydd. Utbildningen till hälsovårdsinspektör har också främst varit inriktad på allmänhygien. Utredningen föreslår, att denna utbildning kompletteras med en särskild utbildning i arbetarskydd och att denna normalt bör ingå som ett led i den ordinarie utbildningen för hälsovårdsinspektörer. För hälsovårdsinspektör — kommunal tillsynsman föreslås, att denne som grundutbildning normalt bör ha gymnasieingenjörskompetens, vilket under senare år i allmänhet krävts. Utredningen anser dock, att det inte bör föreligga hinder mot att för utbildningen kan komma i fråga även person som saknar den formella kompetensen men som eljest kan vara lämplig, t. ex. på grund av lång erfarenhet från arbetslivet.

Rörande den särskilda utbildningen i arbetarskydd för hälsovårdsinspektör föreslår utredningen, att den omfattar minst 6 veckors specialutbildning i arbetarskydd, däri inberäknat nuvarande utbildning om 40 timmar i yrkeshygien samt arbetsplatsbesök och grupparbeten. Även hälsovårdsinspektörer som nu är i tjänst bör beredas tillfälle att komplettera sin utbildning med den arbetarskyddsdel som här föreslås. Sådan komplettering förutsätts också böra ske, när annan kommunalt anställd tjänsteman anlitas för kommunal tillsyn eller när arbetsledare, skyddsombud e. d. med väsentliga meriter från tidigare tjänstgöring anställs för att svara för denna tillsyn.

Utredningen föreslår, att såsom hittills särskilda fortbildningskurser anordnas för de kommunala tillsynsmännen för att informera och hålla dem à jour med utvecklingen inom arbetarskyddet. Utredningen anser, att denna kursverksamhet, som f. n. läggs upp på varje yrkesinspektionsdistrikt för sig, skall styras och ledas centralt och att ett enhetligt kursprogram härvid skall följas. Det föreslås, att arbetarskyddsstyrelsen för detta ändamål tillförs en tjänsteman med lämplig kvalificerad utbildning med uppgift även att lägga upp ett systematiskt utbildningsprogram, utarbeta kurspaket, informationsmaterial, planlägga

och följa kursverksamheten m. m. Utredningen konstaterar, att det hos de kommunala tillsynsmännen föreligger ett stort uppdämt behov av utbildning och föreslår, att en väsentligt ökad satsning bör ske på denna vidareutbildning. För att möjliggöra detta föreslås, att som en första etapp anslås ett belopp av 150 000 kronor.

Utredningen framhåller, att registreringen av arbetsställen i möjligaste mån bör ske efter ett enhetligt system. Det föreslås därför, att samma system tillämpas som vid yrkesinspektionen och att varje kommun bör lägga upp ett centralt register över de arbetsställen inom kommunen, som står under kommunal tillsyn. Härigenom ges möjlighet till en bättre överblick och kontroll av tillsynen än hittills. Likaså föreslås, att de s. k. primäruppgifter som yrkesinspektionens tjänstemän använder vid inspektionsbesöken införs även för de kommunala tillsynsmännen. De registerblanketter m. m. som används vid yrkesinspektionen förordas.

En aktiv medverkan i skyddsarbetet av skyddsombud bör enligt utredningens mening kunna påverka tillsynsverksamheten i positiv riktning. Utredningen finner utifrån denna synpunkt angeläget att skyddsombud — lokala och/eller regionala — utses i större utsträckning än som hittills skett. Det gäller inte minst vid arbetsställen som faller under kommunal tillsyn.

Det har av utredningen bedömts vara av vikt, att kommunstyrelsen får vetskap om hur den kommunala arbetarskyddstillsynen under yrkesinspektionens överinseende fullgörs inom kommunen. Utredningen föreslår därför, att yrkesinspektören skall till kommunstyrelsen lämna årlig rapport om det samarbete yrkesinspektionens tjänstemän under året haft med de kommunala tillsynsmännen och resultatet därav.

Rörande den kommunala tillsynen föreslår utredningen slutligen, att för bestridande av kostnader för tillsynen statsbidrag bör utgå. Detta föreslås utgöra 20 kronor för varje registrerat arbetsställe, som omfattas av kommunal tillsyn.

Utredningen har i fråga om mindre arbetsställen under yrkesinspektionens tillsyn kunnat konstatera, att den förstärkning av yrkesinspektionens personal som skett på senare tid ännu inte medfört nämnvärt ökad besöksfrekvens. Utredningen tar dock inte upp frågan, om denna personal ev. bör förstärkas ytterligare, eftersom arbetsmiljöutredningen har att pröva bl. a. frågan om yrkesinspektionens organisation och arbetsformer. En effektivisering av tillsynen vid mindre arbetsställen som faller under yrkesinspektionen är också en fråga om förbättrad utbildning inte minst på arbetshygienens och ergonomins områden. Utredningen anser att den inom arbetarskyddsstyrelsen planerade, förbättrade utbildningen för yrkesinspektionens tjänstemän är av stor betydelse. Härigenom bör förutsättningar ges att på sikt åstadkomma en mera effektiv tillsyn även vid här avsedda mindre arbetsställen.

KUNGL BIBL.
21 DEC 1972
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1972

Kronologisk förteckning

1. Ämbetsansvaret II. Ju.
2. Svensk möbelindustri. I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning. Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitiken. Fö.
5. CKR. (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen. U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys. U.
8. Forskningen inom försvaret. Fö.
9. Samhället och filmen. Del 2. U.
10. Godsbefordran till sjöss. Ju.
11. Förenklad löntagarbeskattning. Fi.
12. Skadestånd IV. Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder. In.
14. Revision av vattenlagen. Del 2. Ju.
15. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning. Ju.
16. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning. (Följdförfattningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval · Riksdagen i pressen. Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. U.
20. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. U.
21. Svävarfartslag. K.
22. Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. Ju.
23. Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. U.
24. Vägfraktavtalet II. Ju.
25. Naturgas i Sverige. I.
26. Förskolan 1. S.
27. Förskolan 2. S.
28. Konsumentköplag. Ju.
29. Konsumentupplysning om försäkringar. H.
30. Bostadsanpassningsbidrag. In.
31. Lag om hälso- och miljöfarliga varor. Jo.
32. Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? C.
33. Förhandlingsrätt för pensionärer. In.
34. Familjestöd. S.
35. Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. Jo.
36. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. U.
37. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. U.
38. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. U.
39. Abortfrågan. Remissyttranden. Ju.
40. Konkurrens i bostadsbyggandet. In.
41. Familj och äktenskap I. Ju.
42. Vägtrafikbeskattningen. Fi.
43. Utnyttjande och skydd av havet. I.
44. Reformerad skatteutjämning. Fi.
45. Kulturminnesvård. U.
46. Landskapsvård genom täktsamverkan. Ju.
47. Data och integritet. Ju.
48. Riksdagen och försvarsplaneringen. Fö.
49. Tryckfriheten och reklamen. Ju.
50. Skyddsrum. Fö.
51. Sjölagens befraktningskapitel. Ju.
52. Rapport angående kommunal information m. m. C.
53. Handräckningstjänst i försvaret. Fö.
54. Skyddat arbete. In.
55. Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. Fi.
56. Glesbygder och glesbygdspolitik. In.
57. Ledningsrättslag. Ju.
58. Koncession för pipelines. K.
59. Att välja framtid. Ju.
60. Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. S.
61. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. U.
62. Offentligt stöd till de politiska partierna. Ju.
63. Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. Fi.
64. Kriminalvård. Ju.
65. Barnavårdsmannafrågan. Ju.
66. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. U.
67. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattning. U.
68. Värnpliktsförmåner. Fö.
69. Värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. Bilaga 5 till UFV betänkande Värnpliktsförmåner. Fö.
70. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 1. Allmän motivering. Ju.
71. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 2. Lagtext och specialmotivering. Ju.
72. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 3. Expertutredningar. Ju.
73. Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar. Ju.
74. Arbetskraften inom byggnadsverksamheten. In.
75. Skyddat arbete. Bilagor. In.
76. Unga lagöverträdare II. Ju.
77. Låginkomstproblemet. In.
78. Företagsservice för utveckling av mindre och medelstora företag. I.
79. Kreditupplysning och integritet. Ju.
80. En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier. U.
81. Allmän tandvårdsförsäkring. S.
82. Flygarbetstid. K.
83. Invandrarutredningen 2. In.
84. Flyktingskap. In.
85. Asyl. Svensk praxis i ärenden om politiskt flyktingskap. In.
86. Bättre arbetsmiljö. S.

Statens offentliga utredningar 1972

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Ämbetsansvaret II. [1]
Godsbefordran till sjöss. [10]
Skadestånd IV. [12]
Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval · Riksdagen i pressen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]
Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. [22]
Vägfraktavtalet II. [24]
Konsumentköplag. [28]
Abortfrågan. Remissyttranden. [39]
Familj och äktenskap I. [41]
Landskapsvård genom täktsamverkan. [46]
Data och integritet. [47]
Tryckfriheten och reklamen. [49]
Sjölagens befraktningskapitel. [51]
Ledningsrättslag. [57]
Att välja framtid. [59]
Offentligt stöd till de politiska partierna. [62]
Kriminalvård. [64]
Barnavårdsmannafrågan. [65]
Trafikmålskommittén. 1. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 1. Allmän motivering. [70] 2. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 2. Lagtext och specialmotivering. [71] 3. Rätten till ratten. Förslag till körkortsreform. Del 3. Expertutredningar. [72]
Ersättning för vissa obefogade frihetsinskränkningar. [73]
Unga lagöverträdare II. [76]
Kreditupplysning och integritet. [79]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och intendenturförvaltning. [3]
1970 års försvarsutredning. 1. Säkerhets- och försvarspolitiken. [4] 2. Riksdagen och försvarsplaneringen. [48]
Forskningen inom försvaret. [8]
Skyddsrum. [50]
Handräckningstjänst i försvaret. [53]
Utredning rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV) 1. Värnpliktsförmåner. [68] 2. Värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. Bilaga 5 till UFV betänkande Värnpliktsförmåner. [69]

Socialdepartementet

1968 års barnstugeutredning. 1. Förskolan 1. [26] 2. Förskolan 2. [27]
Familjestöd. [34]
Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. [60]
Allmän tandvårdsförsäkring. [81]
Bättre arbetsmiljö. [86]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortsregistret) [5]
Svävarfartslag. [21]
Koncession för pipelines. [58]
Flygarbetstid. [82]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarbeskattning. [11]
Vägtrafikbeskattningen. [42]
Reformerad skatteutjämning. [44]
Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. [55]
Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. [63]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] Samhället och filmen. [9]
Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]
1968 års litteraturutredning. 1. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. [20] 2. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. [61] 3. En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier. [80]
Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. [23]
1968 års beredning om stat och kyrka. 1. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. [36] 2. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. [37] 3. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. [38]
Kulturminnesvård. [45]
Kulturrådet. 1. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. [66] 2. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattning. [67]

Jordbruksdepartementet

Lag om hälso- och miljöfarliga varor. [31]
Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. [35]

Handelsdepartementet

Konsumentupplysning om försäkringar. [29]

Inrikesdepartementet

Kommersiell service i glesbygder. [13]
Bostadsanpassningsbidrag. [30]
Förhandlingsrätt för pensionärer. [33]
Konkurrens i bostadsbyggandet. [40]
Utredning rörande den skyddade sysselsättningen. 1. Skyddat arbete. [54] 2. Skyddat arbete. Bilagor. [75]
Glesbygder och glesbygdspolitik. [56]
Arbetskraften inom byggnadsverksamheten. [74]
Låginkomstproblemet. [77]
Invandrarutredningen 2. [83]
Utlänningsutredningen. 1. Flyktingskap. [84] 2. Asyl. Svensk praxis i ärenden om politiskt flyktingskap. [85]

Civildepartementet

Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? [32]
Rapport angående kommunal information m. m. [52]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]
Naturgas i Sverige. [25]
Utnyttjande och skydd av havet. [43]
Företagsservice för utveckling av mindre och medelstora företag. [78]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-01387-

